KVĚTY

KNIHA XIV.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

Kniha XIV.

PRVNÍ POLOLETÍ.

„Květy" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt léta s poštovní zásylkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: »Květy« v Praze, Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

OBSAH.

Strana

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

SEŠIT LEDNOVÝ.

„Květy" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt léta s poštovní zásylkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: »Květy« v Praze, Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

Zimní krajina. Kreslil Karel Liebscher.

Na rozhraní.

Noveleta. Napsal **Jan Lier.**

Na počátku bylo údolí nevlídné i pusté a ticho vládlo v přírodě. I řekl tvůrčí duch člověka: Budiž živo. A položena údolím dráha železná i postaven k ní dům z cihel pálených. I viděno, že dílo jest dobré, a od práce odděleno odpočinutí. A postaven dům druhý ze staviva všelikého i nazván hospodou. I byla stanice a byla hospoda.

Tak v pravdě může počíti kniha genesis každé železnice v kterékoli končině.

Společnost staví dráhu, k ní stanici a zároveň s touto vyrůstá ze země na protějším pozemku hospoda. Toť pravidlo. Toť zákon, jejž bychom mohli nazvati snad přirozeným, kdyby nám bylo původ jeho zkoumati. Tak jest všude, v krajinách lidnatých i prázdných, u měst a u lesů, nechť jest „hostince u nádraží“ potřebí neb není.

A tak bylo i na východním svahu Beskyd v údolí Myjavky, při trati českomoravské dráhy spojovací.

Tumlířovi náleží zásluha zbudování osamělého útočiště hladových a žíznivých pod Sovincem.

Místo připadlo mu právem priority. Opanoval je důvtipně ihned za časů stavby, shlednuv velmi příhodným zříditi kantinu na železničném rozcestí, kolem něhož pracovalo tisíce dělníků, kteří jižně budovali most přes Myjavku a proráželi skalnatou stěnou údolí tunel, na východ hnali hluboký úvoz a k severu věžili tarasy podél úbočí.

Po stavbě rozpadla se veliká budovnice jako vyprázdněný včelník v rumy, z nichž povznesla se jednoduchá, trvalá stanice signálová, hledící lesklými okny s patra na hrbatý, otrhaný, rozcuchaný kantin Tumlířův.

Oba náčelníci part, nazývaní vulgarně „partafíři“ ano i „bandafíři“, Galát a Tumlíř, skončili své dosti utěšené účty stavební a řekli si: „Brachu, stavba drah vázne. Zkusme něco jiného, pokud nebude lépe.“

Ale od železnice nedovedli se přece odloučiti. Galát si vyžádal i obdržel službu dozorce trati, a Tumlíř proměnil svůj dočasný podnik hostinský ze slušného výtěžku bývalé kantiny ve stálý hostinec.

Velice malebná, jednak loupežnická doupata, jednak indianské vigvamy připomínající skupina prken, slámy, lepenky, pražců, cihel, starých kolejnic, dýnek z trakařů, hadrů a oklestků z plotů byla původně předmětem, celkově i jednotlivostmi tak zvláštním a překvapujícím, veškeré klasifikaci tak směle unikajícím, že nesnadno bylo odvážiti se nějakého pojmenování, které by bylo úplně vystihlo povahu a určení

věci, nejsoucí ani smetištěm, ani budovou, ani zříceninou a přece vším tím zároveň. Trhani říkali jí kantin. Nu byl to tedy kantin, jakáž pomoc!

Tento veskrze původní, nevídaným slohem oslňující architektonický pokus, nad nímž by bylo srdce každého malíře vášnivě zaplesalo, jal se však znenáhla odhazovati rozličné výstřelky své nevázané zbujnosti a počal vyklubávati se z hlíny i rumu, až svlékl se sebe všechny záplaty a fantastické ozdoby i stanul pyšně a čistě jako vysvobozená Popelka uprostřed zeleného, kvetoucího údolí naproti pedantské, dle pravítka sroubené, isolatory a dráty otočené stanici signálové.

V této bydlil pouze dozorce trati, Galát, a opatrovník signálů, dříve figurant, jménem Kryštof.

Jakkoli neusadil se Tumlíř u hledaného živícího zdroje, jakým vedle spekulace hostinských „u nádraží" bývají stanice drah, nepřepočetl se přece.

Bylať signálová stanice shromaždištěm stálých dělníků na trati, kteří počtem dosti hojným při udržování dráhy v horské krajině zaměstnáni byli. Mimo to bylo tu nejednomu nákladnímu vlaku vyčkávati, až trať k Myjavě se uvolní, dále pak sbíhaly se v okolí hostince a přecházely trať cesty z Brnova, Břestovce i Svinarek, a konečně vyhledáváno Tumlířovo zištné pohostinství také výletníky z okolí, jež vábil smělý karakter štítu hostince.

Nelze zapříti, že Tumlíř shlížel zprvu poněkud s vysoka na „dráteníky" a „sklinkaře". Znal se mužně k své chybě, zaviněné nevědomostí, a projevoval rovněž poctivě i odhodlaně obrat svého smýšlení. Byl po přechodu Beskyd jako nováček v Australii. Ale měl otevřenou hlavu a vnímavou duši, v níž zůstavily dojem řeči a písně, kterými se vetchý strop jeho kantinu nejednou otřásal, když čeští technikové a řemeslníci Tumlíře návštěvou poctili. Z pochycených slov a dát sestrojil si přemítavý duch Tumlířův nejasný, kusý, hlavně však přesvědčivý obraz etnografický a historický, v němž vyplňovala naivní fantasie bajkami a rytířskými figurami mezery dosti veliké.

Tumlíř nechodil netečně po horách mezi Myjavou a Javorníkem, kdež lesy mu šuměly ohlasem bojovných písní a šelestem praporů, na něž se v září roku osmačtyřicátého slunko svobody kratince pousmálo. Aspoň jednou za týden louskl si prsty a zatoužil si ženě: „Dukát bych dal za kroniku Jiskry z Brandýsa a těch našich rytířů, co s ním jedenkráte tady hospodařili." Konduktérům projíždějících vlaků dával ob čas všeliké vzkazy pro pražské antikváře, a když schylovala se přestavba jeho kantiny v řádný hostinec, přecházel kolem v hlubokém zamyšlení, napínaje vynalezavost svého ducha. Konečně uspíšil Tumlířovo rozhodnutí blízký odchod pomocníků malíře písma, jenž nápisy na stanicích a domkách maloval.

Zavolav si jednoho z nich, pravil mu: „Tento nápis — máte jej zde na papírku načrtnutý — jest správný — dal jsem si jej opraviti — namalujete mi po celé délce stavení pod římsou, na deset metrů délky, litery na metr zvýší. A do štítu ve věnci tuto hlavu. Přičiňte se, já zaplatím, jak se smluvíme, a když mi učiníte po chuti, zaplatím dobře."

Vysoký, kostnatý muž, oděný vzácným kožichem, opírající se o krásnou hůl a přicházející velmi zvolna po pěšině podél trati od Myjavy, upřel svůj zrak na štít hostince Tumlířova.

Jeho sivé, chladně pronikavé oči klidně si prohlédly korunované, hermelinem a zlatými řetězy obtížené poprsí ve štítě; nezkoumaly patrně uměleckou jakost neb historickou a kostumní správnost obrazu. A s týmže netečným poklidem putovaly sivé oči od jednoho rohu stavení ke druhému šikem obrovských liter, tvořících nápis: „U krále Svatopluka velikého."

Příchozího nepohnul nápis ani k radosti, jakou mnozí Tumlířovi potají projevovali, ani k pohoršení, které některými ve způsobě výtek i výhrůžek hostinskému na jevo dáváno a jemuž Tumlíř pokojně i nepodajně čelil.

Cizinec povšiml si čistého prahu, vyleštěných oken a vkročil do předsíně hospody.

Z levé strany ozývaly se dětské i ženské hlasy, cvakání talířů a řinčení lžic, známky kuchyně a bytu.

Příchozí obrátil se ku dveřím po pravé straně. Vstoupil do prostranné síně, opatřené prostým nábytkem a oddělené zasklenými dveřmi od menšího, s jakous ozdobností zařízeného pokoje, v němž bylo pozorovati malbu po stěnách a ubrusy na stolech. Cizinec neohlížeje se dlouho, zaměřil k zaskleným dveřím a vešel jimi do pokoje.

„Grog," poručil hostinskému, jenž byl za ním pospíšil.

Pak dal si zvolna svléci kožich, podíval se okny před hospodou na trať, vrátil se ku dveřím, rozhrnul na nich záclony a zasedl ku stolu. Vyňav těžké zlaté hodinky, porovnal je s hodinami na stěně, z nichž právě vylétla kukačka, odkukávajíc půl druhé s poledne. Neznámý pohledl před sebe do neurčita, jako když počítáme čas jistým rozvrhem a věnoval konečně pozornost svému okolí.

Naproti němu u druhého stolu seděl mladý, hezký muž, pohřížený všecek v práci. Psal něco trhaně, škrtal stále a opravoval. Jeho ruka poklepávala chvilkami v přestávkách netrpělivě tužkou na stůl, nebo zvedla se k obličeji, chytajíc a kroutíc pěkný knírek, neb vjela do dlouhých rusých vlasů, jež každým nachýlením hlavy přes čelo spadávaly a jako řásnatý závoj před očima píšícího se houpaly.

Tyto milé modré oči neviděly kolem ničeho kromě papíru, nástrahy na vířící představy, za nimiž se duch úsilovně pachtil. Ani zjev nového příchozího neodvrátil je od letu za vidinami, než na okamžik, ve kterém utkvěl na něm zrak píšícího s plachým, nevděčným podivem. Na polo vypitá káva před ním svědčila vroubkem okolo číšky, že dávno již vystydla.

Ulicí mezi oběma stoly chodil v ustavičném pravidelném pochodu tichými kroky třetí host. Hubený, poněkud ošumělý človíček, upjatý po krk, na němž visela veliká hlava, nachýlená ku předu, pokrytá strništěm hustých, kratince střižených vlasů. Bledý, vlastně šedivý, na lících a na bradě modravě popelavý obličej byl pokryt tenkými četnými vráskami předčasného stárnutí, jemuž velmi směle odporoval dlouhý, vysoko do špiček nakroucený knír. Oči byly pod přivřenými víčky jen zpola viditelné; nepovznesly se nikdy a podobalo se, že mají vlastnost pohybovati

se jen vodorovně. Aspoň mohlo se míti za to, že neunavný chodec zpod svých sklopených víček pozoruje bez ustání oba soudruhy, píšícího i příchozího.

„Nechat," zbraňoval cizinec Tumlířovi, jenž přinesl grog a chtěl květovanou průsvitnou stěnou na zasklených dveřích opětně panský pokoj od selského odděliti. „Vidím rád lidi."

Neznámý mluvil tvrdou, těžkou češtinou s cizím přízvukem.

Zíral skutečně na společnost vesničanů, sedících v přední síni u malých sklenek kolem stolů. Byli tiši, kouřili z krátkých dýmek a obdivovali se trpělivě jakémus člověku s vojenskou čapkou na hlavě a ošňůrovaným kabátcem, který mezi nimi dováděl, klel a nadšeně mluvil. Stranou v nálevně čněla hřmotná postava Tumlířova, plná důstojnosti rozšafného hostinského, jehož svalnaté, v povyhrnutých rukávech na prsou skřížené ruce nepodobaly se schopnými k třesení v takové chvíli, kdy vztýčená hlava uzná za vhodné, zjednati volný průchod kategorickému imperativu.

Tichý chodec vytratil se po chvilce za Tumlířem a přikročil k nálevně. Hovořil s hostinským, jehož přímý zrak zabloudil do panského pokoje, nasvědčuje zřetelně, že předmětem hovoru jest cizinec. Plný, zarudlý obličej Tumlířův oděl se za řeči střídavým výrazem humoru, nevinnosti a shovívavosti ku zvědavé, drobné osobičce.

Dvéře se rozlétly. Vstoupil vousáč oděný hnědým, huňatým pláštěm, a s modrou, trojnásobným stříbrným prýmkem ozdobenou čepicí na hlavě. Pozdravil stručně, přátelsky Tumlíře, nevšiml si ostatních a přikročil ku zaskleným dveřím. Zaklepav hlučně, vešel.

„Moje úcta! Dobré zažití!" houklo mezi stěnami hlasem, navyklým buráceti v bouři a na sta kroků.

Nový host postavil se vzpřímeně, po vojansku před píšícího.

„Hned, hned," odbýván netrpělivě mladým mužem, hodivším dotěrné vlasy z čela na zad.

V pokoji bylo ticho. Jedině cvakot hodin provázel šuškání tužky po papíře před píšícím, jemuž zjevně příchod muže s prýmkovanou čepicí nebyl valně vhod.

Vousáč za chvíli šoupl nohama a poklepal si čepicí na koleno.

„Přejete si?" vytrhl se mladý muž, odkládaje s povzdechem tužku.

„Prosím, pane assistente, abyste si ráčil dohlednouti na měření."

„Stalo se něco?"

„Ne, avšak troufám, že nebude na škodu, přesvědčí-li se pan assistent, zda-li měříme dobře."

„Vy, Galáte? Což se neznáte, brachu? Na vás jest spolehnutí, nechte caviků!" chválil assistent odmítavě a chopil se poznovu tužky.

„Chcete ještě něco?" vyzvídal netrpělivě, vida, že dozorce otálí.

„Bylo by mi přec —"

„Ale jděte, až potom — —!"

Cizinec byl zatím vytáhl z náprsní kapsy svého kožichu balík tiskopisů, map a plánů. Položil je před sebe.

„Od dráhy?" tázal se přes stůl svého protějšku po odchodu Galátově.

„Ano."

„Myslím: Vy pane?“
„Také.“
„Technický assistent?“
„Ovšem. Jest mi však líto, pane — mám pilnou práci,“ odbýval mladý muž neznámého.
„Pardon.“
Cizinec rozložil na stůl spisy.
„Grog,“ zavolal si poznovu Tumlíře a sáhnuv po zlatém crayonu, zavěšeném na řetízku, zatrhoval některá místa ve sloupcích cifer a na plánech, jimiž se probíral.

Rafije hodin postupovala, assistent pokračoval horečně v práci, a šedivý hubený človíček ve své procházce, kterouž byl do velké přední síně převedl.

Pravidelnost zaměstnání hostů Tumlířových přetržena poznovu Galátem.

Vraziv do pokoje, stanul opětně před assistentem.
„Druhá parta jest hotova s uklidem sněhu mezi profily 3842 a 3845. Má počíti se zvedáním kolejí u profilu 3827?“
„Ano. Pošlete ji tam.“
„Není již pro dnešek pozdě? Mohli by zatím —“
„Není, není. Bože — dvě hodiny!“ Assistent levicí vjel do vlasů a pravicí na papír.

Dozorce pokoušel se marně odejíti beze hřmotu z očí velice zaměstnanému.

„Galáte!“ volal za ním assistent, rozpomenuv se.
„Račíte?“
„Skončete měření. Napište mi výsledek a přineste sem. Do půl třetí!“
„Pan inženýr říkal tušim do veče —“
„Eh! Bude toho dosti! Musím za půl hodiny nevyhnutelně do Myjavy zpět.“
Galát odešel.
„Namahavá služba?“ ozval se opětně cizinec.
„Arciť,“ vzdychl assistent.
„Pozoruji. Pracný raport?“

„Raport?“ užasl assistent. „Proslov na dnešní večer! Ach tak, vy nevíte —“ vzpamatoval se — „račte mi dopřáti chvilky k dokončení —“

„Grog,“ poručil neznámý po třetí. Složil spisy, zapustil je do kapsy a počal si ořezávati široké nehty na svých velikých rukou.

V jeho žlutavém, vyschlém obličeji, na tvrdých lících, vroubených ostřihanými, jako stonky slámy žlutými a tuhými licousy, nepohnul se sval, jehož záchvěv by nasvědčoval, zdali cizince něco zajímá.

Nepovšiml si tichého procházeče, jenž se byl zase do pokoje vsouvl, nedbal křiku v přední síni a srkal svůj grog. Toliko jeho zrak povznesl se chvílemi k hodinám a pak opět bylo v sivých očích jasno a chladno, jakoby byly z ocele.
Kukačka věstila půl třetí a Galát otvíral zasklené dvéře.

Položil před assistenta tlustý, známkami stálého užívání pokrytý zápisník.

Mladý muž rozhodil papíry hledaje v nich. Marně. Byly do posledního po všech stranách s hůry dolů popsány, poškrtány, počmárány. V kapsách také nic, v zápisníku rovněž tak.

„Račte," ustrnul se dozorce, podávaje assistentovi čistý blanket svého raportu.

Assistent vypsal si naň v rychlosti řadu cifer ze zápisníku Galátova, shrnul a sbalil pak papíry.

„Zaplatím," volal cizinec na Tumlíře.

„Na dnešek nemám pro vás nic více. Víte co činiti," hovořil assistent, jemuž zdvořilý dozorce do zimníku pomáhal.

Tutéž službu prokazoval současně Tumlíř cizinci.

„Čekal jsem na vás," obrátil se neznámý k assistentovi, podávaje mu otevřené pouzdro s doutníky. „Jen berte! Na mne se neohlížejte. Nekouřím. Do Myjavy?"

„Ano."

„Také. Vrátím se z procházky. Půjdeme spolu."

„Budu vám povděčen. Bohužel jen k mostu. Tam čeká na mne draisina," litoval assistent, jsa opanován vlivem úsečného, nikterak urážlivého a přec určitého způsobu mluvení cizincova.

„Proslov skončen?"

„Z nouze ovšem."

„Služba také?"

„Ano."

„Stavěl jste zde?"

„Ne. Moje činnost počala v kancelářích inspekce. Teprv před půl rokem byl jsem k své žádosti poslán sem na trať. Mám v Myjavě příbuzné."

„Jste spokojen?"

„Jakž takž."

„Technikem z povolání?"

„Arciť."

„Hm. Což dráha zde? Jsem přítelem železnic. Dobrá stavba?"

„Jakž jinak! Vždyť stavěli ji naši. Jest vyzbrojena všemi vymoženostmi moderní techniky, dráha vzorná."

„Připouštím. Zde slušné objekty. Zajímají mne, studoval jsem již na plánu. Chcete mi objasniti?"

„Milerád. Míjíme právě profil 3835," rozhovořil se assistent. „Ne plné čtyry kilometry jižně v údolí před námi leží Myjava, k níž dovedla naše dráha svou hlavní trať z Prahy prodloužením z Brna podle Slavkova, Bučovic, Kyjova, Bzence, Strážnice a Javorníka. Odtud byla navržena směrem k Březové další hlavní trať až do Pešti. Žádanou koncessí neobdržela však společnost naše, nýbrž uherská dráha považská. Ta pozměnila projekt, aniž by k stavbě přistupovala. Ukázala se finančně neschopnou, a společnost naše ujala osiřelou koncessi se všemi změnami návrhu i s podmínkami z Pešti diktovanými a provedla stavbu. Dílem z této příčiny, následkem opuštění směru na Březovou, dílem nutností přispůsobiti dráhu povaze půdy a překonati roz-

díly terrainu nejlevnějším spůsobem, učiněno z myjavské stanice zvratné nádraží, pokud se týče hlavní čáry Praha-Brno-Pešť. Směrem odbočné trati na Sobotiště, Senici a dále k Trnové a k Prešpurku jest naše stanice průběžná, ale vlaky pražsko-pešťské přijíždějí do Myjavy od severu po tarasech podél úbočí na pravo od nás, přepřáhnou v Myjavě lokomotivy a vrací se zpět po téže trati tunelem, který za vodou před námi se černá, přejedou tamto po mostě vodu a teprv zde na rozcestí dráhy u signálové stanice vyjedou výhybkou a zabočí do pešťské trati na východ hlubokým úvozem, jímž v stálém stoupání přerazí výběžek Beskyd, a ženou se dále stanicemi Stará Turá, Čechtice, Pobědím, Píšťany k Nitře, na Hron, Ipoly a pod Vyšegradem po přepravě na trajektu do Buda-Pešti. Vysvětlil jsem vám dostatečně situaci kolem nás?"

„Dobře. Železnice jest solidní, pravíte. Ale společnost českomoravské dráhy spojovací ráda by se — tuším — zbavila svých uherských tratí. Proč?"

„Poněvadž nejsme zde rádi viděni. Právě v této končině, v Horních Uhrách jsme prý nebezpečni. Naše společnost jest uherskému státu ve všem po vůli až běda, leč my, její personál, čeští technikové, zřízenci a služebníci neumíme se pánům v této zemi zavděčiti."

„Kterak to?"

„Nu," minil assistent váhavě, „jsme na své půdě, žijeme mezi soukmenovci, uprostřed nešťastného, ujařmeného lidu jednoho původu a jazyka s námi. Naše sympatie kloní se k němu. Toť vše." Mladý muž mávl hůlkou, podíval se úkosem na svého neznámého průvodce a ohlížel se již po několikáté.

„Slyším," potvrzoval cizinec. „Zde se mluví jako v Čechách. Jaký lid byl v hospodě?"

„Kopaničáři z okolí."

„Zpívali při našem odchodě něco cizího?"

„Ano. Szószát."

„Co to?"

„Nevinný hřích. Ubožáci nevědí, co činí. Ten honvéd je nadchl."

„Vy se bez ustání ohlížíte. Za námi jde hubený pán s velikou hlavou z hostince. Znáte ho?"

„Pohříchu. Toť pan Árny."

„Chce vám něco?"

Mladý muž pokrčil ramenoma.

„Překáží vám. Počkáme si naň. Řekneme, ať jde po svých."

„Pro boha — ne," ulekl se assistent.

„Počínám rozuměti. Jste mezi nepřátely. Bojujete. Proslovy?"

„Nerozumíte přec," odpovídal vyhýbavě mladý muž. „Mluvíte česky, ale nejste můj krajan."

„Pobyl jsem v Čechách rok. Naučil jsem se. Mám ve zvyku osvojiti si každou vlastnost, kterou právě potřebuji."

„Němec?" hádal assistent.

„Ne."

„Angličan?"

„Také ne."

„Švéd?"

„Ani ten. Ale nechme toho. Most před námi. K draisině sto kroků. Prosím, ještě slovo: Koupil byste dráhu?“

„Já?“ ustrnul assistent. „Doufám, že mne nepovažujete za blázna?“

„Ne. Taktéž ne pana Vanderbilta, který má železnic tak asi sedmkrát za vaši dráhu, v Čechách, na Moravě i v Uhrách počítaje. Nebo pana Mitchella; tomu náleží téměř osm tisíc kilometrů železnic. Anebo pana Robertsa, jenž vládne vlastními a najatými drahami v takovém rozsahu, že byste mohl po nich jeti plný týden dnem i nocí neustále rychlíkem, než byste je všechny přejel. Nebo konečně tři pány, Sidneya, Dillona a Goulda. Ti mají společně více drah, než by u vás v celém Rakousku a Uhersku dohromady shledal; a to své vlastní, nepočítám deset tisíc kilometrů přinajatých. Ale toť v Americe. Nechci o tom mluviti. Neptám se: Můžete koupiti, nýbrž koupil byste?“

„Já skutečně nevím. Takový — promiňte — nesmysl nenapadl mi posud nikdy.“

„Škoda. Chválil jste. Jako technik rozumíte. Ale někdy chválíme, aniž bychom koupili. Chci míti prostě důkaz vašeho přesvědčení.“

„Je-li vám libo,“ smál se assistent srdečně, „tedy: Koupil bych.“

„Těší mne.“

„A vy věříte, že bych si uvázal toto břímě na krk, kdyby mi na krásně zázrakem možno bylo?“

„Ne. Vy jste dobrá duše. Nemějte mi za zlé: Vy nekoupíte nic, nikdy.“

Mladý muž upřel oči polo s úsměvem polo rozpačitě na cizince.

„Jsme u mostu,“ pravil neznámý. „Dole vaši lidé?“

„Ano. Letošní jarní vody vztekají se tu, jakoby nám chtěly most odnésti. Zkoumáme jejich sílu,“ prohodil assistent, pohlédnuv zběžně s mostu dolů na dělníky, skládající aparáty na břehu říčky. „Prášile,“ vzkřikl pojednou. „Chyťte papíry! Vypadly mi!“

Cizinec vykročil stranou s trati, mávl obrácenou holí a zachytil její rukojetí svitek, jenž se po stráni hráze od assistenta dolů rozkutálel k vodě.

„Váš proslov,“ pravil k assistentovi, drže svitek nepohnutě zachycený. „Což, abych jej pustil? Snad by zastavil příval vod. Anebo — hleďte, pan, — pan —“

„Árny.“

„— jest skutečně protivný. Jest nám v patách jako pes. Mám chuť zahnati jej. Dovedl by více váš proslov nebo moje hůl?“

„Podejte mi laskavě spis,“ nalehal assistent. „Čas kvapí. Tak. Děkuji vám. Musím vás ujistiti, pane, že jste zábavný.“

„Opravdu?“ Neznámý pohledl na mladého muže se zásvitem přívětivosti ve svých ledových očích, a po jeho ztuhlé tváři mihlo se cosi, snad úsměv, snad hnutí útrpnosti. „Buďte zdráv.“

Mladý muž přijal podávanou ruku cizincovu, přešel pak most a vsedl na připravenou draisinu. Povoz rozjel se, červený praporeček na něm se rozvinul, zatřepetal ve větru a kolejnice dráhy rozezvučely se pod letícími koly draisiny. Na několik okamžiků zanikla v tunelu.

Po desiti minutách objevila se před zraky diváků v Myjavském nádraží. Na perronu bylo živo. Pestrá společnost procházela se a tvořila

skupiny mezi kolejemi a staniční budovou, jejíž chodby se ozývaly hlučným ruchem, dvéře se třásly a řinčely. Od městečka přibývalo stále lidí; otužilejší pobíhali čekárnami na perron, choulostivější zůstávali ve vytopených, vnitřních místnostech.

Z úřadoven vyšel statný muž, souměrné, pružné postavy, oděný jednoduše s praktickým vkusem. Krátký zimní kabátec kryl vyklenutá prsa i široká ramena, nesoucí zajímavou mužnou hlavu, pokrytou černou astrachankou, pod níž draly se na skráně prsténce kaštanových vlasů. Na vysokém čele, v hloubi hnědých očí a kolem sevřených úst, skrytých mezi krátkými kučeratými vousy, spočíval výraz vážné energie.

Ruch v nádraží byl muži novinkou. Děkoval k několika zdráhavým, s neochotnou uctivostí učiněným pozdravům a všímal si zběžně měnivé společnosti, obraceje se tu i tam ku kratkému pohledu na silnici, do vestibulu, do čekáren.

Před čekárnou dámskou se zarazil. Právě u ní překročila mu cestu stará, objemná paní těžké chůze, vcházející zvolna, neobratně do čekárny. Za otevřenými dveřmi kmitlo se několik ženských postav, přecházejících a shlukujících se k hovoru. Mezi nimi seděly některé a zrak mužův prolétnuv jimi, utkvěl jak přičarován na bledém, dojemně krásném obličeji, jenž usmíval se vábnými rtíky a září velikých černých očí, z kterých sálalo radostné zanícení.

Muži zablesklo se ve zraku, a jeho noha sama, vábena elementarní mocí, překročila práh.

Přistoupil s uctivou, nelíčeně opravdovou úklonou k dámě.

Zahlédla jej vcházejícího, po její měkké bílé líci pohrál záchvěv a mihl se jemný nádech zarůžovění. Jenom na prchavý okamžik, že příchozí jedva sled změny pozoroval.

Děkovala s nejobyčejnější přívětivostí a její útlé průsvitné ručky stáhly šál kolem šíje, jako by ji mrazilo.

„Smím vás ubezpečiti, slečno, že jest mi nevýslovně příjemno viděti vás opět?“ tázal se příchozí, uchopiv sesli a usedaje vedle ní.

„Můžete mi činiti komplimenty, pane inženýre. Nám ženám není snadno, ubrániti se jim,“ odpovídala s mdlým úsměvem.

„Stavíte mne mezi neupřímné, aniž bych si byl vědom proč.“

„Poněvadž jste politování hodný. Vám neuštědřila příroda schopnost, oddati se některému, nechť vznešenému, nechť bláhovému potěšení.“

„Vyzýváte mne, abych provedl důkaz opačný. Mám k němu opět jen slova. Nechť, odvážím se na vaši nedůvěru, a jako by jí nebylo, přednesu svou srdečnou gratulaci k vašemu pozdravení. Vaše choroba soužila mne tři neděle, a v těch, věřte, bylo mi bláhovou potěchou, přáti si, abych se v brzku s vámi zase shledal.“

„Jaký nezasloužený a neočekávaný interes! Chcete jím odčiniti svoji vinu? Nestojí, tuším, za tolik namahání, a já vám ji promíjím.“

„Dopustil jsem se nějaké bezděčně?“

„Snad. Aneb ne. Ne. Jaká vina, jde-li někdo velký, s hlavou vysoko nad zemí vztýčenou polem, a hynou-li pod jeho stopou malá zrnéčka klíčícího semene, zavadí-li a zraní-li nohou malý, nicotný kvítek podle cesty?“

„Lichotíte mi a odsuzujete mne jedním dechem. Což jsem slepý obr?“ ozval se inženýr s hořkostí. „A jsem-li nevidomý hromotluk —“

„Pane! Promiňte mi. Mou vůlí není uraziti vás, definuji toliko vaše počínání a ráda věřím, že jest nezaviněné. Neřekla jsem ničeho, co by vám propůjčovalo právo zveličovati moje slova. Nejsou obžalobou, jsou jen tichým steskem —“

„Který mne z úst vašich, slečno, bolí více, než kdyby mi ve způsobě obvinění byl žalobcem vržen v tvář.“

„— steskem,“ pokračovala dívka, jako by přeslechla vroucí ujištění inženýrovo, „jenž měl býti úvodem k prosbě. Přiznám se, že jsem si žádala sama setkati se s vámi, abych vás mohla požádati o dobrodiní, kterým si mne můžete neskonale zavděčiti.“

„Dychtím po almužně vašeho rozkazu. Vidíte, jak jsme nejapní! Chceme-li tlumočiti vzdech své duše, řekneme frázi. Nevykládejte mi ji ve zlé. Vehnala jste mne sama do rozčilení. A — poshovte okamžik. Jen slůvko z vašich úst na vysvětlenou. Nemohl bych vás bez něho klidně vyslechnouti. Váš obraz pošlapaného semene a raněného kvítka tajil v sobě pokyn o vzniku vaší choroby. Bylo by možno, abych ublížil vonné, líbezné květině, něžné jak dech jara, vysoké jak palma?“

„Zanechme obrazů,“ bránila se v rozpaku dívka. „Vy jste neporozuměl mému, mně jest nezřetelným váš, tím jsme vyrovnáni.“

„Ba ne. Tím jest nedorozumění zdvojnásobeno.“

„A sejde na malicherné neshodě, následující po velkých, zásadních?“

„Mezi námi?“ podivil se inženýr.

„Ano. Vždyť právě moje žádost vyplývá z nich a čelí k jejich — ne uklízení — toť bohužel snad nemožno, ale k přerušení jejich vlivu. Chci vás prositi, byste nám přestal býti na překážku.“

„Poroučíte, abych žádal za své odvolání z Myjavy?“

„Uchovej!“ vyhrklo z dívky prudce, maní. „Vždyť vážíme si vás, hledíme k vám jako ku vzácné, ryze a pevně skrystalované povaze, jakých bychom rádi měli ve svém středu. Ale jsou rozdíly mezi námi, a ostří vaší individuality zanechává v nás měkčích bolestné stopy, stýkáte-li se s námi tak, jak jste si oblíbil.“

„Prosím. pokračujte ve výtkách. Vidíte před sebou člověka, jenž se domníval, že na úkor svých citových potřeb žije toliko v proudu svých povinností, nedbaje ničeho kolem sebe. A zatím dopustil jsem se, či dopouštím se poklesků, jež bych rád zevrubně znal.“

„Jste náš a přece cizí, ba cizejší než se domníváte. As tak jako bratr, jemuž se nedostává přirozeného porozumění pro potřeby sestry, která smyslu pro sebe u cizince nevyhledává.“

„Tak!?“

„Nejste zde dávno, čtvrt roku, ale za krátké tři měsíce povedlo se vám zviklati do základů dílo, na němž jsme pracovali tři roky. Nepřeji vám, abyste poznal, jak žalostno jest, býti dítětem ubohého lidu, hynoucího v nevědomosti, v chudobě a v porobě! Poznání této bídy, ležící na mé otčině jak ledovec, rozdírá duši a naplňuje ji posvěcením, které provází mučeníky a reky.“

„Souhlasíme. Jen reky bych viděl rád na prvém místě a více jich než mučeníků.“

„Žijeme na své rodné zemi jako v zatracení,“ mluvila trpce dívka dále, „opuštěni, v stálém ústrku, ba povržení a v posměchu. Podobalo se mi, že hynu ve věčné, dusivé noci, jíž ozývá se jen ztracený málomocný vzdech a jemu v odpověď potupný křik dravčí. A pak zdálo se mi, že rozbřeskuje se den, a že svítá nad Javorinou. Vy svobodní, velcí, silní sestoupili jste s Beskyd. Vítala jsem vás ve vděčném obdivu jako anděly spásy, kteří zvednou můj poražený lid rukou laskavou, naslouchala jsem s rozkoší zvuku volného slova, jež hlaholem naším zvonilo krajinou, a rázem, netušeně vyrůstal z této mrtvé půdy Slovák vedle Čecha, sílený jeho nadšením, vedený jeho paží, osvětlovaný jeho vzděláním. Nebylo nám přáno, radovati se bez překážek z našeho vzkříšení, jehož posly jsme ve vás ctili. Nepřátelé snažili se roztrhnouti nás, ale nedařilo se jim, vždyť vázaly nás pásky, s které nebyla hrubá moc. A železná brána Beskydem vámi proražená, byla otevřena, skrze ni plynula nám neustálým tokem svěží posila, za unavené vstupovali noví muži v šik váš, a nám bylo snadno utéci se k rodným bratřím na Moravu, když útisk v domovině zase krutě na nás ulehal.“

Dívka si oddechla. Mluvila spěšně, z horoucí duše.

„Ale co nezdařilo se našim nepřátelům, povedlo se vám, inženýru Lukesovi. S vámi přišel mezi nás duch mocný a scelený, jehož soukromé vlastnosti nás všechny naplňovaly úctou, přede všemi otce mého a mne — přiznám se. S vámi však dostavil se také duch české pýchy a panovačnosti, z vás přešel jako nákaza do vašich krajanů, rozdvojil nás, nasel mezi námi svárů, strhal svazky, vížící nás k bratřím na Moravě, a utlačovatelé naši jásají, ano, pane — těm učinil jste vděk.“

„Dokládal bych se vám, slečno, vším co jest mi svatého, kdybyste nevěděla sama, že moje účast ve veřejném životě jest praskrovná. Nemohu vzíti na sebe za tolik neštěstí břímě zodpovědnosti, jež na mne nemilosrdně uvalujete.“

„Ach ovšem, vy jste nevinen. Vy jste nikde nevystoupil přímo proti nám, vždyť se straníte veškerého života veřejného, vždyť netěší a nejímá vás nic, kromě služby. Ale právě touto negací, jíž přenesl jste na své soudruhy, a kterou uložil jste svým podřízeným, zavinil jste naše rozdvojení. Vám jsme malí, nízcí, naše počínání směšné a střeštěné, naše slabost odporná. Ano, jsme slabí, vždyť naše prsa nekryje pancíř ani železný ani zlatý, jsou nechráněným terčem, do něhož hluboko vniká rána pěsti i ústrk neváženosti. Jsme citliví a čestným úkolem silnějšího jest, šetřiti nás, nevykládati nám ve zlé chyby, jichž jsme nespůsobili, nedávati nám cítiti převahu, kterou bez nucení rádi uznáváme, o níž nás však pýchou nepoučíte. Inženýr Lukes ujal se panství a od jeho stolu počaly blýskati zákazy, důtky, poučení jako hromobití, jemu byly od první chvíle naše shromáždění a spolky trnem v oku. Víte, kdy jsem se roznemohla? Když strojili jsme velikou pouť na Moravu, když jste vy ji zmařil, odepřev nám v poslední chvíli přístřeší, odňav nám naše stálé, rozhlášené středisko, veliké místnosti nádraží ve Bzenci. Poznejte ve mně duši ruchu, jejž jste udusil, zasáhnuv tuto duši nejkrutěji. Ale což na tom! Hůře bylo, že bzenecký zákaz byl v našich očích českou dragonádou, která nás pokořila, bratry na Moravě rozmrzela a ve svých následcích přenesena z jednotlivosti na celek, za-

vdávajíc podnět k různicím, vše úplně rozeštvala, Slováka s Čechem na dráze i v Moravě na dobro rozvadila.“

„Přiznávám a popírám,“ odvětil inženýr, z jehož tváře byl vymizel výraz čiré dvorné přívětivosti; jedině oči skvěly se mu obdivem krásné, v zanícení úchvatné líce dívčí. „Doznávám, že jsem se před čtvrt rokem zděsil, přišed na trať, k níž náležela měsíc také Pištanská sekce, kteráž mi byla za churavého inženýra podřízena. Nalezl jsem dráhu v rozkladu, musil jsem své podřízené a jejich soudruhy, úředníky dopravní a strojnické shledávati po spolcích a zábavách, nikdo nepracoval, vše zpívalo, pilo, bylo nadšeno, křičelo „sláva“ i „na zdar“, dělnictvo demoralisováno, jsouc mezi takovými pány jako voda v řešetě, a zanedbané výkony služební stačily šťastnou náhodou z dopuštění božího tak právě do mého příchodu. Znal jsem pohnutky úředníků, ale nesměl jsem na ně bráti ohledu. Příčilo se mi býti udavačem, leč musil jsem podati jakous takous zprávu. Dána mi zvláštní plná moc a já skutečně, jak pravíte, zákazy, důtkami a poučováním přikoval své podřízené k zanedbané práci. Není mou vinou, že tak rozbito několik spolků a zábav; z mých zákazů nedýchala nevážnost k vašim podnikům a jestliže kdo si je tak vykládal, neb v slepé horlivosti více, či správněji řečeno jiné konal a rozhlašoval, činil tak na svůj vrub. Možno, že vzniklo mezi námi a vámi nejedno nedorozumění, neshody a konečně roztržky. Snad použili rozkladní, dříve přehlušení živlové mezi námi, mých rozkazů za vítanou pobídku ku náhlému vystřízlivění, v němž počali ukazovati českou nadutost a panovačnost. Snad mnohé jste si sami nesprávně vyložili a nedůtklivostí k rozmíškám přispěli. Nevím. Lituji toho a slibuji vám, že sám opru se každé nešetrnosti k vám, a že konečně úzdu povolím. Zanedbané povinnosti jsou celkem dohoněny a dnes ještě vzdám se své plné moci, jež vztahuje se i na úředníky a zřízence dopravní a strojnické, i odvolám kurendu ze dne 25. ledna 1884, jíž dány úřednictvu výtky a bezvýminečné rozkazy, věnovati se jen práci.“

Na tváři dívky zápasil výraz nedůvěry s vděčnou kýženou radostí. Hledala slov.

„Strpení,“ překážel jí inženýr. „Jsem si povinen popříti škodolibý úmysl při zavření vašeho shromáždiště ve Bzenci. Jsem nevinným původcem vaší choroby, slečno, nebe mi tento bezděčný hřích odpusť, mne bude hrýzti dlouho, byť jste mi jej prominula. Naše řiditelstvo v Praze uznalo prostě za vhodné disponovati s místnostmi nádraží bzeneckého dle své potřeby, a já jsem byl pouhým vykonavatelem rozkazu, pouhým nástrojem, který sám želel zmaru vaší slavnosti.“

„Co pravíte?“ trnula dívka. „Ale o tom se mi nezmínil!“

„Kdo?“

„Můj bratranec.“

„Nemám čest —“

„Jak? Váš assistent, pan Děpolt Žitný! Nový důkaz vaší svrchované nevšímavosti k nám! Žijete čtvrt roku v malém městě —“

„Na trati a v kanceláři,“ opravoval inženýr; jiskra tušení, vzniku poznávání, kteráž byla v jeho zraku při jmenování assistenta rozbřeskla, utuchla opět a ustoupila zasmušilosti.

Na perroně zahlaholilo bití na zvon a v dálce ozval se jek parní píšťaly.

„Moji hosté přijíždějí!“ zvolala jásavě dívka. „Vězte, inženýre, ze svého lože vynaložila jsem já, nemocné slabé děvče, všechno úsilí, abych smířila, co váš — ne váš — zákaz rozlučoval. Sklonila jsem uražené hlavy svých a překonala omrzelost vašich krajanů, pozvala jsem si pány z českého klubu uhersko-hradištského sem, oni přicházejí a my přece budeme slaviti sbratření, na vzdory vám. Ne na vzdory — s vámi,“ doložila srdečně, podávajíc inženýrovi obě ruce. „Buďte náš. Přijďte! Zítra v besedě na shledanou!“

Průběhem tiché, stranou od ostatních vedené rozmluvy inženýrovy s dívkou vytratilo se znenáhla vše z čekárny a dívka vyšla sama poslední ven.

Inženýr za ní.

Pražský osobní vlak vlétl do nádraží, pozdravován bouřlivým voláním a mávajícími šátky i klobouky. Z několika kupé vystoupli pánové odění slavnostně a uvítáni objímáním, tisknutím rukou.

Mezi vítajícími spozoroval inženýr svého assistenta, kterýž byl po svém příjezdu shromážděnými na perronu zdržen.

Pan Děpolt Žitný kráčel tlumem, seřaděným v průvod kolem hostí. Zahlednuv svého chefa, omluvil se a odbočil k němu.

Ohlásil, jaká opatření na trati učinil, odevzdav výkaz měření Myjavky a dodal spěšně: „Prosil bych na dnešek již o dispens. Mám večer proslov a musím se připraviti.“

Inženýr zíral do výkazu a váhal s odpovědí. Maní, podléhaje vlivu, jehož si ani nebyl úplně vědom, obrátil hlavu a zrak jeho setkal se s pátravým pohledem krásných černých očí, z kterých plynula tajemná moc, kteráž jemným chvěním jeho duše se byla dotkla.

„Jděte,“ prohodil, propouštěje assistenta. „Leč,“ zdržoval jej v téže chvíli, „ještě mám otázku k vašemu nálezu. Vy jste měřil rychlost vody kubickými a množství běžnými metry?“

„Chyba, přepsání v kolonách, račte prominouti.“

Inženýr Lukes kynul hlavou a vrátil se do své úřadovny.

Hodiv papírem na stůl a nepovšimnuv si úřední korespondence, došlé pražským vlakem, přistoupil k oknu a hleděl k městečku za průvodem. Viděl jej pouze jako tmavou míhavou masu povozů a chodců, kolem jasného bodu, jímž byl světlý šál nad sedadlem nekrytého kočárku. Zdálo se mu, že chvílemi vynořuje se ze šálu bílá ručka, neb že skví se v něm sličný obličej jak vidina, z jejíž zraků zářný paprsek nesl se zpět k nádraží — odívaje v očích osamotnělého diváka zlatým leskem všecko okolí.

(Pokračování.)

Z knihy ghazelů.

Od

Jaroslava Vrchlického.

Moje písně.

bn Jemin perly písní vrtal ducha šídlem,
Džclaledin nes je k slunci orla bájným křídlem,
Hafiz lovil růžové do číše vína
volně jak mu Chisru tekly svatým, zlatým zřídlem.
Co jsou moje — kalné granaty
v srdci láskou bouřně vzňatém, nudou náhle stydlém.

Na palmový vějíř.

Ty vzrostlý v žáru slunce tropického, chraň mne teď,
ó liste!
před slunce žárem hustých stínů setkávej mi zeď,
ó liste!
Zřel's karavany táhnout pískem pouště palčivým,
chraň snů mých karavanu i myšlenek mojich změť,
ó liste!
Lvů řvaní slyšel jsi i Muezinů táhlý zpěv,
při slunce vzchodu kterak sobě zněly v odpověď,
ó liste!
Tys na oase zřel, jak nad cisterny zrcadlo
do Mekky poutník skláněl vedrem bronzovanou pleť,
ó liste!
V almejí tanec vál jsi chlad při sladkém svitu hvězd,
a v loktech bouřných Samumu jsi chvěl se jako smeť,
ó liste!
Teď urván kraji rodnému nad spouston starých knih
neb za zrcadlem budeš tlít, kde kočiček ční sněť,
ó liste!
Až okny bude řinčeti bouř, lijavec a snih,
v mé dlouhé zimní večery do záře krbu hleď,
ó liste!
Co k písni v šumu samovaru řekne Jaroslav:
ty hvězdou sviť, motýlem vzleť a růží zkveť,
ó liste!

Časem.

Mnohé zameškal jsem v žití věci časem,
deptán v prachu musil jsem se vléci časem.

Orel byl jsem jindy volný v letu,
jindy slavík uzavřený v kleci časem.
Kovadlinou byl jsem trpělivou,
jindy mohútnou se zvedl plecí časem.
Udicí hned byl jsem a hned rybou,
ran svých horkou krev jsem viděl téci časem.
Ale vždy mi šeptal hlas: Jen sečkej,
v škebli světa budeš perlou přece časem.

V jeseni.

Hor obrysy se v čistém vzduchu chvějí
v jeseni,
vzduch průhledný se leskne kouzelněji
v jeseni.
Na zahradě se modrá slíva v listí kmitá,
šer starých zdí melouny zlaté krejí
v jeseni.
Již ztichly písně ptáků, za to křídel ruchem
zní vzduch, kdy vlhká lada opouštějí
v jeseni.
Na lukách asfodel svou bledou číšku zdvihá,
v níž rosy chladné brillanty se skvějí
v jeseni.
A na záhonech astry v pestrém věnci smutně
květ stříbra v slunce stříbro povznášejí
v jeseni.
Vír lesklých dlouhých pavučin se točí vzduchem,
oplítá strom, keř, ploty v hravém reji
v jeseni.
Sny mladosti to s nimi lítají, sny lásky,
s bříz kadeří se zlaté lístky lejí
v jeseni.
Ó dobo sladká! vášeň na dně srdce dřímá,
jen upomínky dumnou píseň pějí
v jeseni.
Zpět v život s díkem obrací se vlhké oko
a v dobu příští patří bezpečněji
v jeseni.
A ret se chví: Jak těžký, plný paprsk slunce
sviť lásko, nedej vzniknout beznaději
v jeseni!

Ó Praho!

Smím růži východní ti věnčit skráň, ó Praho?
vzdát cizí písní tobě lásky daň, ó Praho?
Hle, s bázní růže, mám jich plný klín,
již beru slzou orosené v dlaň, ó Praho!
Ty, velká minulostí! V budoucnost
ční větší zlatý trůn tvůj, vstup již naň, ó Praho!
Až k obzoru se rozvlň nádherná,
dům tlačiž dům, věž k věži, na báň báň, ó Praho!
Svých darů krajem rozsyp ovoce,
když venkov spěje k tobě, plachá laň, ó Praho!
Ty velké, zlaté město Karlovo,
zas městem Žižky železným se staň, ó Praho!
Sviť Slovanstvu a šlehej v Evropu
jak maják nad cizoty vlny plaň, ó Praho!
Vždy věrná sobě, žehnej dětem svým
a pouze bohům otců svých se klaň, ó Praho!
Však nezapomeň nikdy tasit meč,
vždyť žije ta, s níž Trut zápolil, saň, ó Praho!

Dítě.

Největším je nebes darem dítě,
rosou všednosti je žárem dítě.
Hvězda v tmách a lístek zelený
na žití je štěpu starém dítě.
Starosti jdou, ale prchnou v ráz,
sotva usměje se čárem dítě.
Vázne píseň — pohled v dětský zrak
dílo tvé již věnčí zdarem, dítě.
Doma ptákem je a květinou
nejlepší, když dáno párem dítě.

Nad kolébkou.

V svitu luny chví se, sladké báje šepce
růžový květ.
Vedle moje dcera dřímá na kolébce,
růžový květ.
Nad ní bdím a cítím, kterak ostré hloží
v sladké, rajské vůni pučí na mé lebce
v růžový květ.
Spi, mé dítě, lásko má, na tvoje spánky
andělé ať sypou v sladkém dešti hebce
růžový květ.

Čím jsi mému srdci! Kde byl mrak a stíny,
tam se klenou duhy, svítí v oku slepce
růžový květ.
Štěstí s tebou, pravé, velké! Snem buď tobě,
kterak hyne v prachu pod kopyty hřebce
růžový květ!

Duše.

Jen malá kapka všehomíra, pouhé nic jsem a nejsem,
jen jiskra spadlá v chaos temna z hvězdných kštic, jsem a nejsem:
jen vlna mezi dvěma břehy věčnosti
se valíc, ku světlu se šumně vzpínajíc, jsem a nejsem.
Od perly mám tu touhu žíti v samotě,
od ptáka v hrdle not mám zpěvných na tisíc, jsem a nejsem.
Od slunce žár mám s jasem, snivost od luny,
od větrů křídlo, kterým letím hvězdám vstříc, jsem a nejsem.
Od blesku rychlost mám a plachou těkavost,
již mihnu se a zmizím šerem zřítelnic, jsem a nejsem.
Od motýlů mám pel na vzdušných křídlech svých,
od vážek třpyt, lesk od včel, vos a zlatých mšic, jsem a nejsem.
Od skal mám mlčení, od moře bouřný jek,
od lesů šum a táhlé dumy borovic, jsem a nejsem.
Já byla světlem v Diogena svítilně
a proroky jsem vedla středem lačných lvic, jsem a nejsem.
Mám v sobě sílu obra, peri vděk a smích,
hněv padlých andělů a slzy popelnic, jsem a nejsem.
Tak odražena bloudím věků propastmi
teď smutná, veselá a klnouc, jásajíc jsem a nejsem.
Svět často hvězdný lesk můj vrhnul v prach a kal,
leč blátem svitla vždycky vlídná Krista líc, jsem a nejsem.

Vzhůru!

Viděls plamen, jistě vždycky skočí vzhůru!
Slunečnice za sluncem se točí vzhůru;
plavec obrací se za hvězdou,
hoch ku dívce pozvedá svých očí vzhůru;
u potoka stojí pěnkava,
pohlédne vždy, nežli zobák smočí, vzhůru;
housenka jen v lístech krčí se,
motýl spěchá, květinu jak zočí, vzhůru;
hlemýžď jen se plazí pažitem,
orel tryská skály nad úbočí vzhůru;
vem si pro vždy příklad z přírody
srdce, zrak nes kam tvá noha vkročí, vzhůru!

Moda.

Teď, co více zvykem není
s úctou mluvit o umění,
každý chvastá a se kasá
a kde může zuby cení.
Tři básníky hračkou strhat,
k potřebě už patří denní
a sny věšteů padly v kořist
všetečnému klábosení.
Ať jsi malíř nebo sochař,
takovému ocenění
neujdeš; však nejhůř na tom
básníků je pokolení.
Zde se brousí, škrabe, soudí,
v ušlechtilém zápolení,
zošklivi ti rým i rhytmus,
slunce světlo, luny snění.
Jaký lék je proti tomu?
Předně pohár, jenž se pění,
potom z dívčích smavých retů
nekonečné políbení
a pak, co je nejvíc trápí,
nových písní burácení!

Vavřín.

Tmavé smutné lístky vyháni vavřín,
hořkou vůní trpce zaváni vavřín,
lehký, že jím vítr hravě zmítá sem a tam,
balvany je těžký na skráni vavřín.
Firdusiho hrob jen posli šacha našli —
milujeť vždy také setkání vavřín.

Písni.

Často my jsme spolu žalně lkali, písni!
Často my se spolu valně smáli, písni!
Často souhlas v odpověď nám zněl,
často byli lidé hluché skály, písni!
Často vzalas dumy kahanec,
často rolničky nám plesu hrály, písni!
Často měla's křídla motýlí,
často dračí perutě ti vzplály, písni!
Často spala's dívčích na ňadrech,
často za pravdu kde umírali, písni!
Často zpiti krásou přírody,

často uměním jsme zajásali, písni!
Často nad číší nám prošla noc,
často jsme se v rozjímání dali, písni!
Často v boj jsme vešli s hlupáky,
s štěstím někdy, s právem vždy jsme stáli, písni!
Nikdy však jsme nesklonili šij,
jedli poctivě chleb okoralý, písni!
velkým nezněla jsi prodajně:
to tvůj triumf neskonalý, písni!

František Krumlovský.

Biografická studie **J. Arbesa.**

My herci jsme jako karavana v poušti. Čas od času některý klesne, karavana putuje dál a mrtvého zasypává dech pouště pískem — — —
Odhrabuju písek s mrtvoly herco-poutníka . . .
J. Slukov.

Divadelní událost!

Ale nikoli taková, o jakých se dočítáme v životopisech proslavených zpěvaček a zpěváků, herců a herček, tanečnic atd., nýbrž událost nepoměrně hlubší a významnější, o jaké se před tím v Praze a v Čechách nikomu ani nesnilo — událost netoliko divadelní, nýbrž i literarní a především národní zároveň — první velkolepý projev lidu českého, z kterého lze posouditi, čím by nám Čechům divadlo české mohlo býti, kdybychom se těšili aspoň oné volnosti slova jako v roce 1848 a krátký ještě čas po něm — — — takováto divadelní událost zaznamenána bude časem svým v dějinách divadla českého při dni 17. listopadu 1850.

Již několik týdnů před tím byla Praha, zejména česká intelligence a uvědomělejší lid, obzvláště pak kruhy, zajímající se o divadlo a literaturu, v pravém slova smyslu v zimničném rozechvění.

Všady mluveno o kuse — o původním kuse českém, jenž se právě připravoval k provozování ve stavovském divadle — a každý, komu se poštěstilo zvěděti o kuse nebo přípravách aspoň pouhou domněnku, zvěstoval ji ochotně přátelům a známým — slovem až dosud nebyl ještě v Praze žádný kus, ať český, ať německý, sledován ve svých přípravách s takovým napnutím jako tentokráte.

Pravda — byl to kus vyznamenaný akcesitem k ceně vypsané stavovským výborem českým, a autor jeho, v tu dobu muž asi čtyřicetiletý, výborný herec, znám byl již jako výtečný znatel literatur, obratný stylista a velenadějný dramatický básník; avšak vše to zajisté nikterak

nestačí k vysvětlení zimničného napnutí, s jakým očekáváno provedení nového plodu jeho.

Musiloť zde býti ve hře také ještě něco jiného — mocnějšího a působivějšího nežli umělecký věhlas a genialnost literarní, cosi, co každý pochopí, co každým pohne, pro co má každý smysl, slovem cosi, co dovede elektrisovati celé národy.

Zázračným tímto talismanem byl rek dramatu — z pouhého titulu znatelný; rek, jakého nemá a neměl celý svět, rek, o němž v tradicích národa našeho jde jeden hlas, že není a nebude mu rovného . . .

A rek ten měl býti poprvé interpretován v uměleckém rouše. Divák měl jej spatřiti tváří v tvář právě tak, jakým asi byl v pravdě a skutečnosti, měl slyšeti jeho hlas, měl naslouchati jeho slovům a sledovati jeho jednání — diváku měla býti poskytnuta příležitost nahlédnouti prostředně i v tu velkou duši nejpopulárnějšího heroa českého, o němž každý z nás má jinou představu, ale kterýž každému z nás tane na mysli jako grandiosní postava velkodušných záměrů, nejryzejší poctivosti a rekovnosti přímo báječné.

Jedině tím lze vysvětliti bezpříkladný ruch v myslích Pražanů . . .

Několik dní před památným dnem byly všecky lože a všechna číslovaná sedadla v přízemí i jinde úplně roz prodána. Představení ustanoveno bylo na neděli; ale již ve čtvrtek nebylo vstupenky k dostání — a přece zas a zase hrnuly se davy obecenstva ku kase a odcházely — s nepořízenou. Za lístky již zakoupené nabízena dvoj-, pak troj-, čtvero- ba později pěti- a šestinásobná cena — a ještě nebyly k dostání.

A to právem, proslýchaloť se, že představení první bude zároveň posledním, že úřadové přivolili toliko ku představení jedinému a po té že bude kus ten navždy zakázán.

Konečně nadešla neděle, den představení, jež mělo počíti o čtvrté hodině.

Avšak již o polednách — opakujeme: o polednách — byly galerie prostorného divadla stavovského v pravém slova smyslu přeplněny, hlava vedle hlavy . . . Čím více se blížila hodina představení, tím více plnila se i sedadla a o třetí hodině byly také všechny lože, všechna sedadla obsazena — a přece ještě se tlačili do přeplněného divadla lidé všech stavů.

Neméně nežli dva tisíce diváků bylo se sešlo — „v pravdě imposantní divadlo“, jak praví se v německém jednom referatu o tomto představení, „netoliko na jevišti, nýbrž i v hledišti“, kde bylo se sešlo z větší části obecenstvo intelligentní a nejintelligentnější.

A před divadlem i kolem něho hlučel ohromný dav lidu, kterýž nemoha se dostati do divadla, chtěl býti aspoň co možná nejblíže a pásl po příležitosti zvěděti aspoň něco o průběhu představení.

Recense o představení tom konstatují, že co Praha stojí nebyla ještě nikdy taková tlačenice v divadle a před divadlem jako tentokráte; „i světové tanečnici Lucile Grahnové,“ praví jeden referent, „mohlo se obecenstvo obdivovati, aniž by se bylo vydalo v nebezpečí života;“ ale při tomto představení šlo v pravém slova smyslu o život.

Konečně se opona vyhrnula a zahájen první výstup tragedie „Žižkova smrť“ od Josefa Jiřího Kolára.

Hra sledována s bezpříkladným napnutím a z počátku za hrobového ticha. Avšak po první význačnější scéně zahřměl všeobecný potlesk a hned na to sledována hra opět s týmž napnutím jako z počátku a jenom čas po čase, obzvláště ku konci každého jednání otřásal se dům hromovým potleskem.

Kus přijat s nadšeným jásotem a interpret titulního reka došel uznání všeobecného.

Tak a ne jinak asi mohl mluviti, mohl si počínati Žižka, jak žije v tradici lidu. Interpret jeho osvědčil genialní jiskru tvůrčí a vytvořil postavu, jako žádný jiný umělec před ním; slovem, obecenstvo spatřilo tentokráte Žižku, abychom tak řekli, „tváří v tvář“ —

Nekonečný potlesk byl odměnou netoliko autorovi kusu, kterýž po představení vyznamenán vavřínovým věncem, nýbrž i jeho choti, k jejíž benefici kus ten provozován; ale zároveň také interpretovi titulního reka, o němž se v jedné recensi praví, že „hra jeho zvláště v posledních jednáních zvroucněla“ — Krumlovskému.

— — — — — — —

O dalším nechceme šířiti slov. Kus sehrán ještě několikrát, načež další provozování zakázáno — a interpret Žižky několik jen měsíců po té vydal se z Prahy na bludnou pouť po Čechách a cizině . . .

— — — — — — —

Minulo asi čtvrt věku . . .

Tichý, příjemný večer červencový rozkládá své stíny po utěšené krajince moravské. Slunce bylo již zapadlo, růžová záplava na západě vždy více bledne — mír a klid rozhosťuje se i tam, kde po celý den panoval ruch a šum.

Po silnici, vedoucí z Kojetína do Prostějova, belhá se namahavě velká, skoro athletická postava přihrbeného starce v zánovním mysliveckém kabátě ze štýrské houně, s mysliveckým kloboukem na hlavě a s brašnou z motouzů upletenou po boku. V ruce má tlustou, sukovitou hůl, o kterou se opírá; ale opora ta zdá se býti slabou — krok jeho jest nejistý a časem vrávoravý . . .

Je to stařec asi šedesátiletý, vysoké, souměrné postavy, s mocně vyklenutým hrudníkem a širokými plecemi — druhdy patrně postava v pravém slova smyslu marcialní. Bezvadně modelovaná hlava připomíná tvarem svým antickou souměrnost; ale jest hluboko nakloněna k prsoum, nyní namahavě pracujícím.

Výrazná, před lety dle všeho mužně krásná tvář jeví nevyhladitelné stopy nezměrných duševních bouří a tělesných útrap. Pleť její jest chorobně zažloutlá, skoro zsinalá; čelo i skráně, obzvláště okolí retních koutků nesčetnými vráskami rozryto. Prošedivělé velké kníry pod souměrným, orlím nosem, skoro až na ramena splývající kaštanový, taktéž valně prošedivělý hebký vlas, oblá, plná brada a poněkud již vysedlé lícní kosti dodávají i nyní ještě tváři výrazu energického, skoro bychom řekli velitelského. Avšak temně modré, druhdy ohnivé a jiskrné oko, které před lety snad pouhým mrknutím velívalo, jest kalné a strhané, víčka zanícena a husté dlouhé brvy a obočí jaksi pocuchána, kdežto vous vyrážející na bradě a lících, druhdy často a pečlivě holivaných, obzvláště však značně zakaboněné čelo a nevyličitelná, křečovitá

trpkost kolem pouvadlých, zmodralých rtů dodává nyní tváři výrazu zdivočilého, ba skoro spustlého.

Občas — mnohdy po pěti, šesti potácivých krocích muž ten se zastavuje, aby si oddechl. Někdy zvedne hlavu a upře kalný, strhaný zrak před sebe do dálky, kde uprostřed temného zelena bělají se domky malé osady, ale hned po té hlava zase sklesne k prsoum, a stařec belhá se dále — krok za krokem, pomalu, namahavě, ba s napnutím veškerých svých sil.

Kolkolem panuje hluboké ticho. Jen tu a tam cvrček cvrká a někdy i ptáče, hledající místo k odpočinku, zasviří vzduchem a zatiká; někdy i větřík rozhoupá koruny stromů po obou stranách silnice nebo zašumí v dozrávajících žitništích a ječmeništích, ale ševel jeho v brzku zase usíná.

Stařec vleče se belhavě dále. Několikráte již klesl do prachu silničního; ale po chvíli se zase zvedl a zamumlav cosi potácí se dále — někdy prostřed silnicí, jindy podle mělkého příkopu chytaje se třesoucí se rukou stromů, aby zas a zase neklesl . . .

Hrozná to pouť . . .

Zdá se, že by rád dorazil před soumrakem aspoň do nejbližší osady, kterou již přes hodinu vidí z dáli; — ale cesty ubývá, jako když hlemýžď se vleče —

Někdy se zdá, že jím lomcuje zimnice; chvějeť se na celém těle jako osyka; někdy se křečovitě rozkašle; ale po několika minutách se zdá, jako by byl zase nabyl aspoň poněkud sil — a zase se vleče dále, opět se chytá stromů, zase klesá a po chvíli se opět zvedá, aby —

Asi pět set kroků před osadou náhle nápadně zavrávoral a chtěje se zachytiti stromu, minul kmen rukou a sklesl — hlava narazila o kmen — stařec se svalil do příkopu a již se nezvedl . . .

Záplava na západě byla již pohasla; smráká se . . . Kolem jest tišeji než-li dříve; jenom občas rozvlní vzduch štěkot psů v blízké osadě . . .

Náhle zazněl zdáli po silnici přitlumený, vždy více se blížící rachot. Úprkem přijíždějící lehký kočár duní po silnici . . .

V kočáře sedí elegantně oděný mladý muž s čarokrásnou dámou — kočár mihnul se podle starce . . .

„Neleží tamo nějaký člověk?“ připomenula dáma v kočáře k muži po svém boku.

Oslovený se ohlédl. Zdálo se mu, že vidí ve večerním šeru pod stromem ležeti lidskou postavu.

„Snad,“ bylo jediné slůvko, kterýmž odpověděl.

Kočár jel úprkem dále; projel osadou a jel pak dále, až asi po hodině zastavil se ve velkém statku.

Od té chvíle nešla cestou tou živá duše.

Stařec ležel v příkopě beze smyslů. V noci, vlastně k ránu, když začal váti osvěžující větřík, nabyl zase smyslů, ale marně se namáhal vztýčiti se a doplížiti se do osady; vždy zase sklesl a zůstal po celou noc v příkopě ležeti.

Teprve z rána, když se někteří vesničané ubírali na pole, nalezli jej skřehlého a na polo bez sebe a prokázali mu službu samaritanskou.

Dovlekli jej do obce — Palkovice zvané — a když pookřál, dopravili ubožáka vozmo do nedalekého Prostějova do nemocnice milosrdných bratří.

Co tuto vypravováno, událo se v noci ze dne 19. na 20. července roku 1875.

V nemocnici stařec poněkud se vzpamatoval. Lékaři konstatovali zánět plic a nařídili, aby byl pečlivě ošetřován. Avšak dne 30. července napnul ubožák ještě jednou veškeré své síly a v noci, nejspíše v deliriu a právě, když nebyl střežen, vstal a vyšel na chodbu.

Zde klesl a nalezen pak — mrtev . . .

V brašně z motouzů spletené, jediném jeho majetku, nalezeny kuplety, deklamace, písně a rozličné úlohy herecké . . .

Mrtvola přeubohého muže toho, který se byl před svou smrtí převorovi Příhodovi prohlásil, kým jest a jaký byl jeho život, pohřbena na hřbitově milosrdných bratří. Převor napsal krátkou zprávu o jeho úmrtí a zaslal ji do Prahy, kde byla v jednom listě bez poznámky otištěna a několika jinými listy pak prostě opakována.

Bez této zprávy nebyla by veřejnost česká snad vůbec ani zvěděla, že na družné Moravě zemřel jeden z nejnešťastnějších geniů českých, posud ještě nikým nedostižený interpret nejpopularnějších reků českých: Žižky a Břetislava — — — český Kean — Krumlovský.

* * *

Býti bez odporu jedním z nejnadanějších umělců své doby, osvědčiti mohostranný, závidění hodný talent svůj tak častokrát, že nás a výkony naše znají tisíce krajanů; vésti život potulný, plný strádání, ústrků a útrap — nebyl a není úkaz osamělý a opakoval se u nás i jinde — a bude se zajisté i v budoucnosti opakovati . . .

Avšak býti takovým, jak jsme byli právě naznačili — zemříti — — a nebýti ani po té ještě uznán za hodna, by nás aspoň vřadili do seznamu osob, které jakýmkoli způsobem k sobě pozornost veřejnosti upoutaly, zdá se skoro nemožným — — —

A přece stihl osud ten nejgenialnějšího herce českého minulého půl století.

V monumentalním díle českém, o kterém díle celého decenia pracovala celá řada nejlepších spisovatelů českých, v „Slovníku Naučném —“ marně bys hledal jméno Krumlovského!

Pravda — muž ten měl, obzvláště v pozdějším věku svém mnohé vady. Jako člověk byl křehčí nežli tisíce jiných — byl umíněný, svéhlavý a výstřední; ale srdce jeho bylo démant — byl prudký, vášnivý, ba snad neurvalý, ve svých požitcích nemírný a začasté hluboko poklesl, tak že se mu v posledních dvaceti letech jeho života tak zvaní solidní lidé vyhýbali; avšak muž ten byl poctivec, v lásce k vlasti vyrovnal se každému patriotu, a mimo to, řekněme to jedním slovem — jako umělec byl přese všechny své vady přece jen — titan.

Byl to jeden z oněch úkazů přírody, které se tak zřídka opakují, že je lidstvo zpočátku ani nechápe, neřku-li aby jich dovedlo po zásluze oceniti — duch, kterého měřili a podnes měří loktem svých šablon

a nemohli se doměřiti — a proto raději od něho odvrátili svých zraků a ponechali jej osudu jeho.

A osud jeho byl děsný . . .

Bylo to cosi, jako nejstrašnější, skoro po čtvrt věku trvající muka při úplném vědomí. Ký div, že hledal Léthe pozemské, že v posledních dvaceti a několika letech svých, kdy jako bludný Ahasver putoval s místa na místo, snažil se zapomenouti na vše, co již minulo, že začasté pokoušel se i o umělé udušení svého vědomí do budoucnosti; jaký div, že v beznadějných, ba zoufalých oněch okamžicích, kdy zmařený život jeho tanul mu živě na mysli a budoucnost šklebila naň své bezcitné zuby bídy a opovržení — ký div, že v takových okamžicích — —

Avšak buďme milosrdni ku křehkostem člověka nešťastného! Neboť i v dobách nejtěžších, nejbeznadějnějších vracíval se aspoň občas genius jeho a — oslňoval. Nohy podivuhodného toho muže ploužily se blátem všednosti; ale hlava jeho dosahovala takměř k nebesům — i v nejzoufalejších dobách šlehnul časem velkou duší jeho nevystihlý zásvit genialnosti.

Viděli jsme muže toho jen jednou a to mimo obor jeho působnosti. Buď na sklonku let padesátých nebo na počátku šedesátých hrál u kočující společnosti za Oujezdskou branou v sále „u Eggenbergů“. A kdysi za tichého letního večera stál v ošumělém šatě staromodního střihu nedaleko připomenutého hostince, opřen zády o kmen starého agatu, se založenýma rukama, a díval se upřeně a s mračným výrazem ve tváři směrem ku Hradčanům, lesknoucím se v matné, vždy více hasnoucí záplavě večerní.

Stál nepohnutě jako socha déle nežli hodinu — až Hradčany v soumraku již jen jako mlhavá silhouetta se jevily . . .

Co dělo se v jeho duši, zůstalo jeho tajemstvím . . .

Asi po hodině náhle prudce se obrátil a zaměřil k Vltavě, kde díval se na laškující vlny.

A druhého dne večer otřásal se sál, v němž hrál, hromovým potleskem . . .

— — — — — — —

Přátelskou laskavostí byla nám z popisného úřadu pražského dodána následující dáta:

Krumlovský narozen dne 12. listopadu 1817 v Praze na Novém městě v nárožním domě Smeček a Žitné ulice druhdy u Kroupů zvaném, nyní č. 606, a pokřtěn byl v chrámě u sv. Štěpána na jméno František. Otec jeho, jmenem Matěj, byl hudebníkem a pražským měšťanem; matka zvala se Josefa. Bratry měl dva: Eduarda a Alexandra; první byl klempířem, druhý truhlářem; jediná sestra nazývala se Barbora.

Na vychování Františka vynaložil starý Krumlovský vše, co mohl; dal jej na studie a těšil se z čilého hošíka, plného života.

Avšak záhy — již v třináctém nebo čtrnáctém roce věku svého počal hoch jeviti nechuť ke studiím; bezprostřední život zajímal jej nepoměrně více a za nedlouho počala naň působiti svůdná siréna Thalia neodolatelným kouzlem.

Kdy vznikla v duši jeho touha státi se hercem, nelze udati; ale tolik jest jisto, že v sedmnáctém neb osmnáctém roce nestudoval více

z knih, nýbrž že trmácel se memorováním úloh, slovem že stal se hercem.

Kdy a kde zahájil svou divadelní dráhu, nevíme najisto; ale v době, kdy Karel Hynek Mácha vydal svůj nesmrtelný „Máj“, byl již asi po dva roky hercem.

Neméně než osm nebo devět roků strávil u menších a větších kočujících společností německých, s kterýmiž putoval po Čechách, Moravě, Německu a Uhrách, a teprve na sklonku roku 1842, tudíž v stáří 25 roků objevil se v Praze.

Krátce před tím pokusil se tehdejší podnikavý ředitel stavovského divadla Stöger o zbudování samostatného divadla českého; neboť až do té doby pořádány hry české, jak známo, toliko v neděli a ve svátek odpoledne v divadle stavovském.

Známý stavovský privilej, že nesmí býti v Praze nežli jediné divadlo (nyní dvě: české a německé) byl rozvoji dramatického umění českého nemálo na překážku. Privilej ten zrušiti nebylo za tehdejších dob naprosto možno a vymoci povolení stavů ku stavbě samostatného divadla druhého, obzvláště českého, zdálo se býti úkolem nad míru nesnadným.

Bystrozraký Stöger, který ze zmahajícího se národního vědomí českého právem soudil, že má samostatné české divadlo v Praze, když ne právě pro okamžik skvělou, tedy aspoň mnohoslibnou budoucnost, zasadil se o srealisování myšlénky té ze všech sil. Není žádné pochybnosti, že s úkol takový byl jedině on. Jsa u šlechty oblíben a přicházeje s vynikajícími šlechtici v užší i nejužší styk dovedl těchto svých konexí využitkovati, t. j. dovedl opatrným a diplomatickým jednáním svým stavy oblomiti, že svolili mlčky aspoň k dočasnému suspendování připomenutého privileje stavovského.

Jak diplomaticky si Stöger počínal, toho důkazem jest okolnost, že přese všechnu zdánlivou nemožnost vymohl si na nedůvěřivých a zmahajícímu se živlu českému nehrubě přejících stavech českých netoliko povolení ku stavbě druhého samostatného divadla vůbec, nýbrž ku stavbě divadla určeného výhradně pro hry české.

Dosáhnuv povolení, přikročil Stöger v tichosti a beze vší okázalosti ku provedení. Vyhlídnuv si po svém náhledu nejvhodnější místo v Růžové ulici, kde rozkládaly se tehdá z větší části pouhé zahrady, započal stavbu nového velkého divadla, jež dal stavěti výhradně z cihel, kdežto až do té doby prováděny byly stavby pražské vesměs z opuky a cihel střídavě.

V letě roku 1842 bylo divadlo hotovo. Příchod k němu byl dvěma směry a to nynější ulicí Růžovou, kterou tvořily řady zahradních zdí a několik menších domků, pak ulicí Jerusalémskou, kde stály tři domky, které po ukončení divadla návozem k upravení cesty se octly hluboko pod dřívějším niveau a takořka ze země vyčnívaly.

V „Květech“ z r. 1842 zachován nám neúplný sice, ale charakteristický popis divadla toho z pera neznámého vrstevníka.

„Abych ti divadlo v domě Stögrově kulisu za kulisou popisoval,“ píše anonymus ten „v dopisech přítelkyni“ — „toho nežádej! Na to

se dá lépe hleděti — a proto učiníš nejlépe, když hezky brzo sežloutlé a zvadlé sady své opustíš a v zimní život naší hlučné Prahy se potopíš.

Do té chvíle, myslím, budeš míti na tom dosti, když ti řeknu, že se v pravdě mnohému menšímu divadlu dvorskému podobá, a mnohé svou úpravností, svými dekoracemi a ústrojím snad předčí. Portál a první oponu — stromovité skupení z obou stran, mezi nimi cesta, na ní Muza vedoucí žáka, a do dáli ukazující, kdež na obzoru staroslavný hrad Pražský vystupuje — maloval p. Mössner, malíř dekorací u zdejšího divadla stavovského. — Dekorace krajin vytvořila umělá ruka pana Neefa z Pešti, starožitné sály a komnaty vykouzlil štětec p. de Piana z Vídně a novokrojní pokoje vyvedl p. Deny, dekorační malíř drážďanský.

Z ohledu zevnitřní okrasy divadla svého vyhověl podnikatel všem požadavkům.

Obecenstvo nalezá místa až tuze hojného — ne snad proto, že by se po zřídku scházelo — chraniž bůh, toho se nelekej! — až posud projevilo nejživějšího účastenství: ale ohromný sál poskytuje i mimo divadlo a orchestr tolik prostoru, že se do něho na první místo 700 diváků vejde, nepočítaje 252 pohodlných, červeně potažených sedadel. V prvním ponebí točí se na silných sloupech 19 loží, nad nimi je galerie s mnohými sedadly, a nad tím nade vším visí místo poslední, kteréž také asi půl tisíce lidu zaujme.“

Také Donovský ve svých náčrtkách k dějinám divadla českého potvrzuje, že divadlo to náleželo k nejpohodlnějším oné doby a že nový u nás způsob tak zvaných otevřených (povystouplých) loží a pavlánů dodával celku přívětivého rázu.

Mimo o požitek přísně divadelní postaráno bylo, jak Donovský vypravuje, i jinak o zábavu obecenstva zřízením pěkně upravené divadelní zahrady, kde bylo možno mimo jiné i v zimě a v noci při osvětlení v kuželky hráti.

Z počátku hráno v novém divadle tom ob den, někdy až třetí den a jenom v neděli a o svátcích dvakrát po sobě.

Hry zahájeny za přeplněného domu dne 28. září řízením Tylovým a sice původní veselohrou českou „Malíř Skreta“ od Svobody — — a již dne 18. prosince, tudíž po půl třetím měsíci a po sehrání jen asi třiceti až pětatřiceti kusů vystoupil zde poprvé pohostinsku Krumlovský, osvědčil svůj talent a byl Stögrem ihned pro hry české i německé engažován.

Vystoupil v titulní úloze Kotzebueovy činohry „Hrabě Beňovský“ (překlad J. Chmely) současně s dvěma jinými hosty.

Divadelní resensent České Včely psal o tom teprve v č. 8 ze dne 21. ledna 1843 do slova: „Dnes (rozuměj 18. pros. 1842) šli tři hercové o závod: pan Krumlovský (Beňovský), pan Vacek (Štěpanov) a pan Ruber (Hetman). Pan Krumlovský zvítězil nad svými druhy a české divadlo získalo v osobě jeho výbornou pomoc. Celá jeho osobnost a mluva, pravdivě česká, získaly mu již při jeho prvním vystoupení lásku obecenstva, která se mnohokráte hlasitým vyvoláváním jevila.“

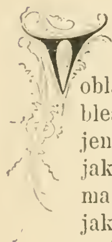
Neméně pochvalně posoudil Krumlovského první debut recensent Květů v č. 104 ze dne 31. prosince 1842, kde do slova píše: „Pan

Krumlovský má pěknou postavu, zvučný organ a zřetelnou, srozumitelnou výslovnost — tři hlavní požadavky u herce, kterýž první milovníky a hrdiny hraje. P. K. umí ale také svých darů a sil upotřebiti, a již tato okolnost vykazuje mu pěkného místa v řadě našeho herectva. Mimo to pozorovali jsme, že se host náš i v ducha úlohy své vpravil, a zamítaje odporného namáhání, snadně a říkaje hravě pěkného účinku dosáhl. Čeština jeho jest plynná, dobrá, líbezná — ne jako některých drcená, lámaná, protahovaná a opět zkřivená. I projevujeme zajisté jen žádost velké části obecenstva, vyslovujíce přání, aby p. K. mezi herce naše připočtěn byl".

V tu dobu byla sice divadelní kritika česká posud ještě, zejmena co do výrazu svého (jak i z dalších citatů poznáme) pouhým začátečnickým blabolením; avšak ke cti její nutno podotknouti, že nebyla pouhou reklamou jako tak zhusta později, nýbrž že snažila se býti tím, čím býti má: nestrannou a přísnou, následkem čehož zaćasté upadala v extrem a byla příkrou, drsnou ba surovou, kterýžto ton po mnoho roků zachovala. (Pokračování.)

Sapfó.

(Jar. Vrchlickému.)

V obláčném luhu Órión zase k půlnoci vzchází
bleskutnou palicí roj Pléjad stíhaje hvězdný,
jenž perutí sněžnou v okeán plaše v bázni se řítí,
jak zástup holubic; marná zloba Siria jímá,
marně požáry metá vlaje hřívou nad zlato zářnou:
jak vzdušné vidiny mládí blaha v pouti pozemské,
v dál mizejí lovcům divokým Atlantovy dívky.
Tak Pléjad v lovu tvůj příchod Dionýsie! věstí
Órión, nebo s oblohy žár nese rozkoše, síly
révě, že uzrálá slzami v číš lásky se proudí,
s níž bože vševládný hřmíš lidstva i nad bohy vítěz.
Jak zlatitá rosa v květ z té číše se krůpěje jedna
snesla stopou zářnou v duši Sapfinu hvězdice v pádu,
ambrosií vonnou mámíc hlavu k závrati sladké,
jíž jako stvol lilijí vánkem chví srdce se šťastné.
V noc Sapfó čarnou proto vyšla pod oblohu strážnou,
v týn vznešený, aby v myšlének lodi připjati mohla
plachty tužeb na stožár své lásky k azúru se pnoucí.
Postavu štíhlou říza halí bělavá, k patě řásná,
v níž perlí mihavé slzy v chůzi planou mušek ohněm.
Tvář kadeří černou ve vlnách k pasu v lásce se stroucí
ze stínů lesních svítá jako tůně jezerní;
nad ní blankytné oči blesků jiskrami svítí,
v nichž svoje žáry Erós sbírá, chtěje vznítiti lásku.

Na skalném hřbetě, zkad moře v nezměrném kruhu spící spatřiti možno, kde hvězdy na pouti staví svoje křídla, duch kde bohů šeptá v šum příboje hymnu velebnou, stanula v snách Sapfó hlaholíc zpěvy, jež jako včelky vzlétaly z úlu ňader do tiché noci bouřně a sladce:

Tobě věčný dík, děvo Kytherejská!
hvězdo nesmrtná! za milost blažící,
srdce mé že's v nach květu lásky růžné
zastřela vlídně.

Blyskavý na vůz, labutí jejž hejno
táhne oblohou, mne si vznesla bídnou!
vůz, to láska má, perutí jež touhy
hřmí ku milému.

Ó Faóne můj! blažený dojista
bůh co sám, kdo v tvář tvoji může patřit,
v hudbě slov sladké hlady vášně ztišit
v útrobě žhoucí.

Tobě věčný dík, děvo Kytherejská!
sen jiný však dnes duši v kouzlo jímá,
svou zlatou rukou mi ochotně přispěj,
kněžno milostná!

Orfeus božský vidinou mi v cestu
stínem obrovským plane s hvězdna výšin:
písně mé pastýř, jeho bůh opáčí
sám Okeános.

Když divé Maenad tlumy v zlobě sklály
pěvce na thráckém pohoří v tmu Hádu,
Foiba záštitou zachována duše —
pěvcova lýra.

Hebru po vlnách v okeán ji řídil
k Lesbu, vlasti mé, v skalinách kde bezdnu
v prach tlumí svou zář čekajíc na pěvce
Orfeu rovné.

Ó paprslek vzniť plamenů nebeských!
veď mne vůlí svou do hlubin, kde ve snách
lýra vzhroužená ševelí ku stínům
slávu olympskou!

K lýře té, což bych pěla hymnu tobě!
v ní by hvězdy zář lily, ambra vůni,
zněl slavík i zpěv jasavý gigantův
k zápasu jdoucích.

Svět kdy bůh tvořil, perutí plamennou
lásky chvěl se tvé, všehomíra matko!
nadšený tebou v svoje dílo zavřel
žár dechu tvého!

Tím dechem věčným, co dаříš milostně
Afrodito! svět, bohy nadpozemské,
dnes tě vzývám, dnes tebe zapřisáhám —
splň moji prosbu!

Takto mluvíc Sapfó zdobené čelo růžemi věnce
týčila výš rostouc jako stín horských velikánů,
jež v strnutí vážném bory v údolu kývaly šumně,
svědci němí; tu pojednou zář bílá vzňala skály,
dešť jisker, vodopády světel kruhy nesly se vzhůru
v háv sněžných vrcholů, jež hvězdami blýskaly z dáli,
zem rachotem děsivým otvírala průduchy tajné — —
Ó zázrak! tamo viz! se noří z noci tůně propasti
Orfea lýra zlatá; bílé charitek zjevy s písní
kol se chvějí co motýli nořice v plamen patu křepkou.
Hleď Sapfó! ony tvou bohyní poslány milostnou
lýru nesou, ruku vztáhni jenom směle, v skráně si vetkni
dar božství vznešený: — jako v poušti kdy v úpalu slunce
lev mučený žízní hledy v dál krvavými se vzpírá,
zřídla zda lesk uzří, z tlamy řev pěnu náhle vysýlá,
v rázu živý svaly v běh spíná, vida óasu vzdušnou,
vichru letem cválá, kde mu cíl kyne stíny lahodné,
tak Sapfó spěla tam, kde čarovná lýra ve záři.
Vlála kadeř volná v běhu, spínalo rámě se bílé,
po stráních, po horách noha vzlétala v útěku ryčném —
— lýra zniká ale v dál plamenem svítíc v letu větším.

V úchvatném Sapfó letu bouří vpřed za kořistí,
ouží dech se její, krvavé váznou nohy v půdě,
dál přece, dál — tamo cíl — již tam — rázem jako blesku
v důl upadá Sapfó s Leukadské skály do tůně
vln mořských v skonu k lýře nesouc ruce v úpadu ještě —

Ó úděl vznešený, jejž tobě usoudila Moira,
ty Sapfó blažená! žít lásce a do smrti bloudit
za hvězdou umění, jež lýrou Orfea září
v obláčném luhu, kamž Foibem vznesená byla z Lesbu.

Karel Kučera.

Zříceniny chrámů nejsv. Trojice a sv. Vavřince (S:t Drotten och S:t Lars) ve Visby. Kreslil V. Brechler. Ryl J. Patočka.

Visby.

Z cest **Josefa Štolby.**

Skvělá minulost, smutná přítomnost a žádná budoucnost — či může býti truchlejšího osudu? Nechť přítomnost sebe bídnější, jen když oprávněná naděje v budoucnost ji oživuje. Avšak co platna minulost nad jiné skvělá, leží-li vše již za námi, a před námi jen jistota, že co kdysi bývalo, nevrátí se, nemůže se vrátiti již nikdy?

Staroslavné Visby jest takový nešťastník, jemuž nesvítí ani jiskra naděje, proslaveného předka bídný potomek, jenž nemaje nežli pyšné jméno, halí se v cáry někdejší slávy své a tělesně i duševně sešed, v noci o veliké minulosti sní a ve dne nádeničí, aby uchránil se hladu.

Zvláštní náladu působí první pohled na Visby. Co bylo základem jeho slávy, jest také základem jeho neodvratné zkázy. Leží takořka uprostřed Baltu a poskytovalo tudíž za oněch dob, kdy nedokonalost plavby vyžadovala příležitých stanic, velevítaný útulek všem lodím, jež směřovaly na sever, jsouc zároveň bezpečným skladištěm pro zboží

jejich, z něhož rozváženo na všechny strany. Avšak jakmile plavba a prostředky dopravní zdokonalovati a jiná sousední města povznášeti se počala, osud města byl rozhodnut. Lodi nepotřebovaly již dřívější stanice své, přece jen „z ruky“ ležící, a brali se přímo k cíli svému, vliv města počal klesati vůči zmáhajícímu se vlivu Lubeku, a když Valdemar Atterdag Visby dobyl a co nejdůkladněji vydrancoval, urychlen tím jen pád, jenž byl již nevyhnutelný.

Ubohé Visby! Málo kdy jen cizinec zabloudí sem, a kdyby ostrov Gotlandský, jehož jest hlavou, nebyl pravou pokladnicí geologické vědy, i nepatrný tento počet byl by ještě skrovnější.

Ubohé Visby! Dnešní zevnějšek jeho jest pravým obrazem celé jeho jsoucnosti. Obrovské, šedé, omšené valy je obklopují, a uprostřed prostých, nepatrných a z většiny nevkusných moderních domků zdvihají se překrásné mohutné zříceniny skvostných kdysi budov — cáry to někdejší slávy, kterýmiž, jak jsem již pravil, sešlý potomek slavného předka zakrýti usiluje bídu svou — —

Ubohé Visby! Nazývali tě „perlou“ aneb i „okem východního moře“. Kam poděl se lesk „perly“, kam lesk „oka“ toho? — —

Bylo 6 hodin s večera, když statný parník „Gotland“ opouštěl s námi volně mohutný přístav Stockholmský. Rozdělené dříve jednotlivé části švédské metropole srážely se znenáhla v jedinou směsici, z níž četné věže nesly se do výše, a za nedlouho kynuli jsme jí na rozloučenou.

Opouštíme stanoviště své u kormidla, odkudž nabyti jsme chtěli celkového pohledu na město, a spěcháme vpřed na kapitánův můstek, s něhož nejlepší rozhled a kdež kapitán ochotně cizinci místa popřívá.

Jsme v Mälaru, v rozkošném tom jezeru, nad něž Švédové neznají nic krásnějšího, v Mälaru, jemuž 1200 téměř, bujně porostlých ostrovů dodává neskonalých půvabů.

Opravdu úchvatné pohledy! Na všech stranách polokoulovité, bujně zelené ostrůvky, pokryté elegantními, bohatými letohrádky, klikaté břehy, ztrácející se za ostrovy, a to vše pojí se chvílemi v jediný celek a rozstupuje se v nejbližším okamžiku zase tak, že nevíš, kam hleděti dříve. Udiveni tážeme se, zda vody tyto, brzy jako úzkými uličkami mezi ostrovy se prodírající, brzy opět široké plochy tvořící, na všech stranách uzavřené, jsou jezerem či řekou? Avšak v nejbližším okamžiku již zapomínáme zase vlastní své otázky: pohled na rozkošné ty, šťavnatým lesem kryté ostrůvky jest tak unášející, že oddáváme se s celou duší požitkům, jež duši vnímavé skytá krásná příroda.

Arciť toho zatajiti nelze, že ráz Mälaru jest stále týž: nic nežli roztomilé ty, brzy srážející se brzy rozstupující se čerstvé ostrůvky. Ale vše dýše takovým svěžím půvabem, vše jest barev tak šťávnatých, všude takový úchvatný klid, že jízda neumdlí a kdyby trvala sebe déle.

Loď byla četně obsazena. V mezipalubí hojně venkovanů, již vraceli se patrně ze Stockholmského trhu a na palubě, pro cestující první třídy vyhražené, ani jediného prázdného místa. Avšak cizinců málo v té směsici. My jediní: já s dvěma přátely. Ostatní dílem domorodci, již

vystoupiti hodlali v některé z blízkých stanic, dílem pak Gotlanďané, již ubírali se domů.

Ni jediný zajímavý zjev vyjma snad toho dědečka, jenž v lehounkých spodkách modře čárkovaných z látky, z jakéž u nás tvoříme plovačky, v teplém zimníku a v cilindru, širokou gumou pod bradou připevněném, tak upřeně neustále v jednu stranu se díval, že vypadal jako by byl ze dřeva vyřezán a k lavici přiklížen.

Za dvě hodiny byli jsme v Södertelje.

Úzký průplav, počátkem tohoto století založený, protíná tu horský hřbet, jenž kdysi Mälar od moře dělil a umožňuje vjezd do Baltu.

Průplav jest tak úzký, že se zdá, že loď stíží jen prodere se jeho břehy, a uprostřed průplavu spatřujeme roztomilé městečko půvabně položené, po němž průplav jméno nese.

Stojíme jen chvíli. Co nejrychleji skládají a nakládají rozličné bedny, houfec nehezkých babic nabízí jakýsi druh perníku a kornouty s drobným pečivem, kteréžto obě věci nalezají mezi švédskými cestujícími velikého odbytu, a již chystáme se zase dále.

Mälar jest as $1/_2$ metru vyšší hladiny Baltu. Uzavrou nás těžkými vraty v zadu i s předu, vyzdvihnou padáky ve vratech předních, loď klesne s námi o několik palců, vrata se otevrou a roztomilé Södertelje mizí nám s očí.

Nedlouho ještě a lesnaté břehy průplavu se rozstupují. Zahýbáme okolo ostrova Mörkö, na jehož severovýchodním cípu vypíná se statný zámek Hörningsholm, kterýž v dějinách švédských nejednou hrál vynikající úlohu, jsa v držení nejpřednějších šlechticů švédských. Nás Čechy zajímá hlavně proto, že náležel také hr. Janu Gustavsonu Banérovi, hrdinnému ale krutému maršálku Gustava Adolfa, muži, jenž v třicetileté válce jméno své do letopisů českých krvavým písmem zapsal. Jako hoch spadl s vysokého okna zámku tohoto dolů, a kdežto každý měl jej za ztracena, hošík nedoznal ni nejmenší pohromy.

Kdyby byl Banér tehdá se zabil — napadne mimovolně. Zajisté že byl by se nalezl vojevůdce jiný. Vždyť se jimi Švédům tehdá, jak lid náš říká, „pytel roztrhl“.

Dosti dlouho plujeme podél východního břehu Mörku. Konečně končí se ostrov a celá ta řada ostrůvků menších, a před námi nepokojný Balt.

Záhy cítíme, co ohlašovaly nám již bystré vlny s pěnivými temeny. Loď počíná se zvolna houpati.

Obloha se byla zatím zatáhla, a drobný dešť vyhnal nás s paluby do malého salonku, kamž přinesli nám večeři. Avšak houpání stává se důraznějším. Opouštíme salonek a ubíráme se do kabin.

Nejlepší prostředek proti rozmarům moře: za chvíli ležíme na úzkých sice, avšak pohodlných ložích lodních. Loď houpá se pravidelně, mořské vlny hučí svou ukolébavku, a v nedlouhé době usínáme co nejsladčeji přes veškeren hněv Neptunův.

Časně z rána opouštíme kabinu a spěcháme na palubu. Drobný dešť šlehá nám zase do tváře. Rozhlížíme se. Parník plnou parou spěchá v před k městu, jež leží již celé před námi.

Překvapeni hledíme na ně. Břeh je nízký a úzký, a od něho stoupají četné domky do nevelké výše. Domky jednoduché, prosté, ale kolem nich šedá, mohutná bašta, z níž vybíhají do výše vysoké, mocné věžovité štíty, a uprostřed nich velikolepé zříceniny velebných staveb. V prvním okamžiku bys soudil, že je město po vyhoření. Ty zříceniny vypadají jako po ohni, a holé vysoké štíty v baště neméně. Po pravici města, na jižní straně téhož návrší několik větrníků v plné práci, na levici tři sloupy, někdejší to popraviště. Na sever a na jih sklání se návrší, a břehy dosti vysoké spadají kolmo do moře, podobajíce se hradbě, kterouž jakoby celá tato strana ostrova byla proti moři obehnána.

Přístav jest nevelký. Jednoduché molo vybíhá šikmo do moře, a v prostoru, jejž tvoří se zděným nábřežím, kotví málo jen nevelkých lodí.

Vše jest, řekl bych, skoro chudobné.

Loď zahýbá okolo mola a v několika minutách stojíme na půdě Gotlandské.

II.

Zabezpečili jsme si byt v poloprázdném slušném hostinci, a počínáme svou obchůzku.

Chceme užiti nejprve pohledu na město s druhé strany a protož kráčíme několika čistými uličkami z města ven.

Kamenitý, nízký břeh pod spádnými stěnami ostrova, omývaný vlnami mořskými, vábí nás neodolatelně. Kráčíme po něm, a skoro zapomínáme města. Jaké to bohatství skamenělin! Sbíráme o překot a zahazujeme v nejbližším okamžiku zase, neboť nalezáme stále krásnější.

Konečně jsou kapsy tak plny, že musíme proti své vůli ustáti v hledání.

Po železniční koleji volně se zdvihající, jež táhne se od nádraží, za městem na návrší položeného, do samého přístavu, kráčíme vzhůru. Po pravici vede cesta do nedalekého velikolepého lomu a po levici mezi zvětralými skalisky vzhůru na návrší.

Stojíme nahoře.

Po pravici mohutná bašta, sklánějící se s městem k moři, pod námi přístav a nekonečné moře, z jehož nepokojných vln na všech stranách vyskakuje bělostná pěna, a po levici nerovná vysočina, sluncem vyprahlá a spoře jen zakrnělými smrčky porostlá.

Beřeme se k baště.

Nikdy neviděl jsem podobné. Zeď sama sestrojena jest z kamene a vždy ve vzdálenosti as 30 metrů mocný štít, nesouměrně takořka vyrůstající z bašty, jež zdá se proti štítům těm příliš nízká. A každý štít skoro jiného tvaru. Na rozích jest to mocný čtyrhran, jinde pak šesti- neb osmihran, ale všechno beze střechy a do města otevřeno. Vypadají jako předky věží, k nimž opominuto přistavěti části zadní. Uvnitř jsou patrny ještě otvory, v nichž opíraly se dřevěné chodby, po kterýchž obhájci dostupovali jednotlivých poschodí.

Bašta jest nestejné výšky. Na některých místech 20, jinde 26 a někdy i 30 stop. Avšak štíty a věže, jichž jest dvacet osm, jsou 60—70 stop vysoké.

Celé opevnění toto, jehož délka obnáší as 12.000 stop, pochází z 13. století a bylo patrně za dob, kdy neznali ještě zbraní střelných, velice spolehlivé. Ve štítech nalezalo se těžiště obrany. Ty poskytovaly volný rozhled na celý prostor před baštou, odtud jakož i z arkýřovitých přístavků, dole otevřených, bylo lze nejspolehlivěji vrhati střely, kameny, hořící smůlu a jiné tehdá oblíbené prostředky na dorážející nepřátele, odtud bylo také lze snadno přikvapiti na pomoc ohroženým místům bašty, jež obsazena bývala střelci.

S pýchou zajisté hleděli sebevědomí občané na nedobytná opevnění svá, avšak přišla doba střelného prachu, a s ní opevnění ta ztrácela své ceny. Nahledli to a vystavěli mimo baštu patery náspy pro děla a na jihozápadním konci hrad Visborgsslott. Avšak náspy dnes téměř zmizely, a z hradu zbylo jen kus polozbořené zdi, poblíž které mimochodem řečeno stojí dnes nevelké sice, ale pěkné vězení, bezpečný útulek darebáků Gotlandských, vystavěný z kamenů zámku, jenž hájil kdysi město proti nepřátelům.

Nezmínil bych se o něm, avšak činím to proto jen, poněvadž veškeré trestnice ve Švédsku stavěny jsou úplně stejně. Viděl-lis jedinou, poznáš ostatní vždy na první pohled.

Příkopy, kolem bašty se táhnuvší, jsou podnes ještě znatelny.

Starobylou úzkou branou vstupujeme do města a kráčíme podél vnitřní strany bašty. Nyní teprve vidíme, jak mocné to opevnění. Základ tvoří nevysoké špičaté klenby, jež sloužívaly snad za sklady obranných zásob a od temene jejich bašta táhne se šikmo až nahoru, kde široký, s předu krytý prostor umožňoval volné pohybování se hájitelů.

Na vnitřní straně bašty přilepeny dnes malinké staré domečky, jež z velké většiny základy zdi zakrývají a jichž majitelé užívají štítů a kleneb za skladiště. Po žebříku vylezáme do jednoho ze štítů.

Nikdo nemohl přiblížiti se, aniž by nebyl pozorován. Jeden štít podává druhému takřka ruku a k tomu dole ten příkop, jenž zajisté býval nepoměrně hlubší. Opravdu, skvělá to ochrana. Avšak dnes? Stojí sice posud, jakoby byla ze skály tesána, avšak zub času jeví přece již účinky úsilovné práce své. Hořejší okraje počínají se drtiti, tráva a jiné rostliny prodírají se kamením, a sem tam již viděti v okraji tom průlom, nevelický sice, avšak svědčící, že každé dílo lidské podléhá zkáze. —

Ale jak namáhavou práci musí tu nešťastný ten zub času konati! Jest to tvrdý pro něj oříšek, ta bašta. Před dvěma lety byla na ostrově taková bouře, že způsobila zejmena v lesích škody za milion korun, a s bašty té bouře neurvala ani kámen jediný. —

Jednotlivé věže a štíty bašty mají, rozumí se samo sebou, i svá jména, a s některými spojeny jsou i zvláštní pověsti.

Krut-Hättan jest věž prašná, snad od toho, že chovala zásoby prachu, jiná zove se Kajsaren t. j. císařská, a jedna Jungfru-Tornet čili věž panenská.'

Když Valdemar, jak pověsť vypráví, osnoval svůj loupežný útok na Visby, odebral prý se r. 1360 do města v rouše prostého kupce, a získal tu lásku vznešené panny. Tato, láskou zaslepena, sdělila mu

veškerá tajemství obrany a dodala mu i klíče jedné brány. Tak zdařilo se prý Valdemaru později, zmocniti se města, avšak sotva že lodi jeho zmizely na obzoru, přednostové města dali pannu za živa zazditi ve věži, kterouž byla odevzdala v moc Valdemarovu.

Náramně pěkná povídka, ale nešťastnou náhodou nesouhlasí s událostmi. Valdemar nepotřeboval, jak známo, žádné panny. Potloukl 1600 měšťanů, pobořil kus zdi a vnikl násilím do ubohého města.

Ale proč by nešťastní obranci nevymluvili se na zradu? Jest to velmi pohodlné a budí útrpnost. —

Rozhlížíme se nyní po městě. Domky z většiny sice kamenné, avšak až děsně střízlivé. Jak nehodí se k baštám, jež je obkličují! Jediné, co dodává jim půvabu, jest rozhled na temněmodré moře, jenž otvírá se z některých příčných uliček.

Obcházíme celou baštu, až dojdeme severovýchodního jejího konce, odkud táhne se příčným směrem k moři, a překvapeni staneme. Po pravici prazvláštní ta bašta, těsně před námi skupina nepatrných domků, uprostřed nich rozkošná, mohutná zřícenina s gotickými, zachovalými posud okny, na jejichž zdech četné keře a traviny, korunované nejhořeji kvetoucím šípkem, a za tím vším majestátné moře!

Chvíli hledíme na obrázek ten téměř očarováni. Jako vtělená báchorka leží před námi romantický ten zbytek dob dávno minulých. Pojednou rostou jeho stěny, okna se lesknou ve zlaté záři, stříbrně zní zvonků hlas a s temene štíhlé věže vlaje veselý prapor — avšak drnkavý vozík probouzí nás záhy z poetické nálady. Stěny klesají v dřívější trosky, prapor mění se opět ve kvetoucí šípek, jen zvuky zvonků nemizí. Avšak nezní stříbrně. Jsou to plechové hrnečky na krku několika ovcí, jež mezi balvany, zde na úpatí bašty roztroušenými, pátrají po travinách.

Sestupujeme ku zřícenině. Vstup zakoupiti však třeba zpropitným.

Nalezá se uprostřed zahrady, jež bývala dříve hřbitovem. Mohutné ořechy brání volnému pohledu na celek, a zvědavě vstupujeme do vnitř. Plni úžasu se rozhlížíme. Deset čtyrhranných mohutných sloupů nese ve dvou řadách špičaté smělé klenby, jež sestrojeny byly jako celý ostatní chrám z kamene. Avšak jen mocná žebra dovedla odolati zkáze; vše ostatní se sesulo, a takž stojí základní zdi, jakoby žebra ta jen držela je pohromadě.

Úchvatný pohled! Romanský a gotický sloh pojí se ve velikolepé zřícenině této v ladný celek a s lítostí opravdovou tážeme se, proč takové skvosty stavitelského umění musily sklesnouti v prach!

Odpověď jest na snadě. R. 1525 Lubečtí vydrancovali severní část města a zničili spolu kostel tento, jakož i dominikánský klášter, k němuž náležel, a ostatní chrámy v této části města se nacházející Klesající blahobyt města nedovolil více, aby znovuzřízen byl, a takž zřícenina ponechána sama sobě.

V západním štítu zříceniny nalezají se posud dvě pěkné kulaté rosetty z cihel. V rosettách těchto zapuštěny byly dle staré pověsti dva drahocenné karbunkule, čímž ve středověku představovali si báječný, jak oheň rudý kámen, jenž leskl se jako zlato a zejmena v noci jasně záři! Karbunkule ty bývaly plavcům bezpečným vodítkem. Valdemar

Atterdag dobyv města, dal kameny ty vylámati a do Dánska odvézti. Avšak s ostatními loděmi rozkotala se i loď, která je nesla, a skvostné karbunkule klesly ke dnu, kdež leží podnes.

A pověsť vypráví dále, že plavec, jenž narodil se v neděli, na kterouž připadá svátek panny Marie, mezi 11. a 12. hodinou v noci, může tu spatřiti ještě zářící ty kameny na dně mořském. A kterému zdařilo by se, je vyloviti, ten spojil by na vždy v sobě a v rodu svém koruny Dánska, Švédska a Norska.

Jak známo, nezdařilo se to posud nikomu, a Marketě, rázné původkyni nešťastné kalmarské unie, nemohlo se to zdařiti patrně již z toho důvodu, poněvadž pověst vyhradila právo to jen mužskému pohlaví.

A abych nezapomněl. Na jednom sloupu nápis kamenný: Jakob Karrac, jehož význam nikdo nezná, o němž však průvodčí zcela opravdově ujisťuje, že to jméno stavitele chrámu, jehož počátek sahá do 14. století a kterýž zasvěcen byl sv. Mikuláši.

III.

Unešeni krásou skvostné této zříceniny uprostřed moderního městečka, kráčíme dále. A již zase jiná neméně skvostná zřícenina poutá naši pozornost, nejmalebnější snad ze všech zřícenin města. Štíhlé sloupy, nad nimiž udržela se taktéž jen elegantní žebra někdejší klenby, ušlechtilá vysoká okna, zelení obrostlé zdi a temně modrá obloha nade vším pojí se v celek rozkošný.

Jest to chrám sv. Kateřiny. Na jeden konec postavili nízkou ošklivou, černou, dřevěnou věž, snad zvonici, jež zřícenině sluší jak starému, v boji polorozstřílenému brnění ženský čepec. Avšak nejen to. Uvnitř zastihli jsme dva malíře, kteřížto postavivše si malé, rozcuchané děvčátko s měděným džbánem k mohutnému kameni, kvítím zdobenému, malovali je jeden v životní velikosti, druhý en miniature.

Také pěkná folie ku zřícenině 16. století. —

Zřícenin podobných a dosti posud zachovaných jest ve městě ještě celá řada a všechny svědčí o tom, že staré Visby honosilo se chrámy opravdu krásnými. Jednu zříceninu hodlají znovu zříditi, totiž zříceninu chrámu svaté Kateřiny. Aspoň lešení, o němž uvnitř právě pracují, tomu nasvědčuje.

Výslovné zmínky zasluhuje ještě zejmena kostel svatého Ducha. Jest to budova osmihranná o dvou odděleních, kterážto oddělení však jsou nad sebou, majíce společný hlavní oltář. Jest to zcela jednoduše chrám o dvou poschodích, kterážto spojena byla osmihranným otvorem ve stropě, majícím v průměru 8 stop. Chrám náležel k nemocnici a jedni vykládají, že spodní místnost sloužila lidu, hoření milosrdným sestrám, jiní, že dole seděli churavci a nahoře zdraví, jiní opět, že dole bylo místo pro malomocné a nakažlivými nemocemi stížené, a opět jiní, že když dolejší místnost nestačila, vystavěli z nedostatku místa zcela jednoduše druhé poschodí.

(Dokončení.)

K 50letému jubileu písně „Kde do

můj". Kreslil Jan Prousek.

Buchtičky.

Napsal **Frant. Herites.**

ím, vím, vážený čtenáři, zajisté že znám, tuze dobře znám starou průpovídku o babě, kterou čert všade nastrkuje, kam sám nemůže. Ale pan Václav Tichoušek, když tak přemýšlel o všech těch věcech, které se byly sběhly prostřednictvím a zásluhou přihluchlé Korduly, nikterak nebyl nakloněn k názorům podobným, ano, naopak, pan Tichoušek oblíbil si vrásčitou poselkyni své první lásky nazývati andělem, který přinesl mu blaženost, mír, štěstí, ráj, a což já vím, co všecko. Šťastni milovníci a ženichové, jak povědomo, mívají brejle růžové, kterými dívají se na všecky věci v přítomnosti i budoucnosti, dávajíce unášeti se jedině svými city, neohlížejíce se pranic na vrtavé poznámky střízlivého rozumu, jenž marně na ně volá: Dej pozor! koukej přec! buď opatrným! času dost! nežeň se tak přes práh manželství! atd. atd.

Událost pak přihodila se, jak vypravuje moje povídka:

U Vondříčků vstali dříve než obyčejně.

Ovšem pan Vondříček náležitě se proto rozbručel a učinil několik více zlomyslných než vtipných poznámek o celém pokolení ženském, když byl, umyv se, pohledl na hodiny a shledal, že schází ještě nejméně půl věčnosti k obyčejné době ranní procházky před nastoupením služby kancelářské. S radostí byl by zase hned, aspoň ještě na chvíli vklouznul pod peřinu, kdyby mu nebyla zatím služka ustlala postel takřka před nosem. „Co pak to zas máte? Co se zas děje?“ zlobil se mrzutě se oblékaje. „To by nejraději všechno obrátily na rub! Postavily na hlavu! Jsou to ženské . . . je s nimi soužení . . .“

„Ale starý mlč a nebruč pořád — vždyť je pátek!“

„Aspoň bude tatínek v neděli se smát,“ zažertovala slečna Bertička.

„I jen ať hodně dnes se zlobí — bude pak v náladě za to tím lepší. A koupí mi plášť, o který mu chci říkat,“ doložila používajíc vhodné příležitosti, aby důležitou záležitost uvedla na denní pořádek.

„Pátek! Pátek!“ opakoval pan Vondříček nevšímaje si nebo nechtěje si všímati dceřiných poznámek. „Už zase je pátek! — A proto se vyburcuje celý dům hned v půl šesté . . . Pátek! A zrovna vždycky v pátek! Proč zrovna v pátek?“

„Proto že máme buchty!“ odsekla paní Vondříčková.

„Inu to je ovšem jiná!“ posmíval se pan manžel. „To je ovšem novina, že máme v pátek buchty! A když jsou buchty — prosím už za odpuštění . . . to arci přestává všecko . . .“

„Také že ano,“ potvrzovala manželka manželovu ironii zcela opravdově. „Kdy pak máme zadělat? Snad až ty bys ráčil se probudit — ne? — Ale pekař klade do pece na puntík v devět — — že vzkázal v devět, Marjánko? — Nu tak vidíš? A napřed musí přec těsto kynout. Teď ale honem, děvčata! Pospěšte si! Marjánko! Bertičko! Jak pak to zas držíš tu měchačku . . . A aby nám tak nekynuly — jako posledně . . . pro pána krále! Marjánko, kde pak jste koupila kvasnice? Jen rychle uklízejte, abychom byly v čas hotovy!“

A Marjánka se otáčí hbitě na všechny strany, běhá sem i tam, vládne tu smetákem, tam hadrem.

„Tak pak mě přece nepodmeťte! A s tím prachem jste také mohla počkat až odejdu,“ durdí se milostpán. „Člověk by se tu ještě zadusil!“ A tváří se přímo hanebně, jakoby ani před ním nenalezalo se hezké mladé děvče v krátké suknici, zakrývající sotva do pola svalnatá nahá lýtka, jež každým mrštným pohybem ukazují zajímavěji své malebné formy.

U kamen zatím paní Vondříčková s Bertičkou zabývají se úlohou dne. Paní Vondříčková v bílé kazajce a krajkovém nočním čepci stojí nad obrovskou mísou a hází do jejího nitra nejrůznější ingredience, k jichž svědomitému pojmenování a vypsání, bohužel, k jeho lítosti, nestačí odborné vědomosti spisovatelovy. „Ještě hrozinky! Na hrozinky málem bychom byly zapomněly! A pak mandle!“ —

Ale tu k velkému zděšení shledalo se, že Emča a Ferdáček byli se nepozorovaně přikradli ke stolu a okoušeli kousek po kousku zapovězené ovoce, až z velkého kornoutu zbyly jen pouhé, žalostně nepatrné trosky na žlutém slaměném papíru.

Rozumí se, že následovala zasloužená výplata, která rozšířena i na Frantíka, jenž přistižen byl s ústy podezřele od povidel umazanými, a konečně sneslo se rameno trestající spravedlnosti i na Aninku; rozházela polovic cukru, jejž měla stlouci, po zemi a z druhé půlky lví podíl schovala tajně do kapsy.

„Mám to soužení s těmi dětmi!“ spráskla těžce zkoušená matka ruce nad hlavou. „Uzlobím se ještě s vámi, caparti! A utrápím se! Do hrobu mě připravíte!“

Ale k těmto smutným koncům nijak nebylo znáti, že by snad opravdu se schylovalo. Paní Vondříčková ve svém květoucím zdraví, s lalokem pod bradou, s objemnou svou tailií, nečinila nikterak dojem mučednice. Také zlost její netrvala dlouho a k štěstí dobré paní i z této stránky nebylo, aspoň pro okamžik, obávati se nebezpečí škody na zdraví a životě. Zabývala se opět již výhradně obsahem mísy, kterým naproti ní, z druhé strany stojíc, Bertička pomocí důkladné měchačky pracně rejdila. Po odbyté před chvílí eksekuci nebylo by bývalo ani památky, kdyby postižení sami dosud ji neudržovali v podobě pláče, jejž nerozvážný otec soucitnými slovy a hojným litováním vždy znovu a zase k novým výbuchům přiváděl.

Konečně na míse změnila se různorodá tělesa v krásnou, stejnou, táhlou massu a Bertička zarazivši zbraň svou poslední silou zemdlených loktů do kyprých vln těsta, s úsměvem vítězným pohledla na matku. „Jako zlato!“ pochválila paní Vondříčková, prohlížejíc s radostnou pýchou líbezně žlutý obsah mísy. „Jen se budou rozsýpat!“ doložila zkusivši znalecky kvalitu výrobku.

Na to těsně ke kamnům přistavěny a k sobě obráceny dvě židle a na ně pomocí silných ramen Marjánčiných položena mísa i přikryta slavnostně čistým bílým ubrusem a obvázána pak do kola modrou kuchyňskou zástěrou. Paní Vondříčková poznamenala vše křížem a nyní ponecháno známé moci kvasu, aby tam pod pokrývkou v tajemném úkrytu způsobil své revoluční obraty a převraty . . .

Pan Vondříček byl se zatím oblékl. Ovšem neopomenul kolikráte ještě do vousů i hlasitě postěžovati sobě na protivenství, které se mu stalo předčasným a nešetrným vypuzením z postele, z milého náručí peřin. Špatný rozmar přenesl na všechny věci, jež mu přišly do rukou i na oči. Boty nebyly náležitě vycíděny! A také se už trhají — ševci dnešního dne vůbec nestojí už prazanic a botu neumějí ani ušít . . . . Tyhle šle jsou pramizerný vynález a stvořeny jsou jenom pro zlost — ještě musí zkusit argosy . . . U krku schází zas knoflíček! — Z kůže by člověk vyskočil . . . Také šátek na nos potřebuje čistý — ale to se nejspíš budou napřed hledat klíče od almary . . . aspoň dvě hodiny se ztráví každý den hledáním klíčů . . . „A teď abych zas hodinu čekal na kávu!“

„Ale tak pak už přestaň, starý! Nalejte na mašinu, Marjánko — pomalu . . . jen lžičku! Vy jste také kuchařka z Trantárie! — Hned, starý! Hned to bude! Jen už prosím tě nebruč! Člověk by ohluch' ještě! — Jen co se nám povaří smetana . . . ale to sám pán bůh ví, co se to dnes děje! To nejspíš proto se tak dlouho nevaří, že tu stojíme všecky a koukáme se na plotnu . . .“

„I jen se koukejte — jen se dívejte . . . aspoň vám neuteče . . . tak! Dobře, že jsem vás upozornil! A dobře, že jste hlídaly! Aby se jeden den vynechalo — to by ovšem byl zázrak . . .“

Po pokoji rozlila se ona vůně, jež dle starých zkušeností vůbec považovati se může za nezbytný přídavek spořádané domácnosti — ona vůně, bez níž manželskému ráji zajisté něco by scházelo . . . ó vůně pálící se smetany! Ty delikátní něžné aroma! Líbeznější nežli destilát ze všech vonných dítek Flory, co jich bůh rozsil po brázdách zeměkoule, šatě je rouchem, jakým dle slov písma ani král Šalomoun oděn nebyl . . . Požitku, plný opojné, plný nebeské lahody! Jak zvolna táhneš se od plotny, skorem nepozorovaně kolébaje se vlnami vzduchu v sotva viditelném těkavém obláčku, který se pojednou počne šířiti a rozstupovati se, jako by obejmouti vás chtěl, čtenáři, a také skutečně vás v mžiknutí takřka obejme, otočí se, ovine kolem vaší hlavy a vnikne vám do úst a do nosu a do očí a pronikne do plic a do žaludku a prosákne se až do mozku, jako by vehemencí svojí fysikální, svou rozpínavostí a roztahovačností, vypuditi chtěl odtud až do poslední všechny vaše myšlenky . . . ale ožeňte se, nejste-li totiž ženat; neboť staří mládenci z podobných rozkoší a požitků neúprosně jsou vyloučeni.

„Honem zavřít dvířka u kamen, Bertičko — tak se měj k tomu přec trochu hbitěji! A na okno nějaký hadr, Marjánko! Mokrý hadr vtáhne do sebe všechno za minutu . . .“

Pan Vondříček ovšem kašle a kucká aspoň půl hodiny. Ale pan Vondříček ve špatném svém rozmaru není přístupen objektivnímu úsudku. „K nevystání!“ jak opětovně vyjádřila se o něm vážená polovice.

„Jest to smrad! Fuj!“ opakuje až do omrzení a tváří se, jakoby se byl octa napil.

Na štěstí hotova jest snídaně a hlava rodiny, když byla sklenici svou šťastně vyprázdnila, pokrývá se kloboukem a odchází.

„Zaplať pánbůh, že konečně jdeš!“ provází jej manželka. „Jsi beztoho horší než ty malé děti!“ — Přijímá se povinná pusa na rozchodnou.

Také děti se nasnídaly. Ovšem bylo šťastné matce zakročiti ještě mateřskou svou mocí, když strhla se hádka o tom, který z předložených jim rohlíků jest největší. „Jsou všechny po krejcaru!“ rozhodla důmyslně. — „Však až bude můj svátek, dostanu dvoukrejcarový,“ odrazil Frantík výsměšné pohledy ostatních, zároveň povznášeje se nad nepříjemné pocity, jež zmocnily se ho v přesvědčení, že jest vlastně zkrácen a vzhledem k svrchovanému zakročení brániti se nesmí. — „Dostaneš — “ odměnila povolnost a poslušnost synáčkovu matka — „a k obědu štrudl!“ — „A já budu mít nákyp s ryvízem a dort pocukrovaný . . . že ano, maminko?“ chlubila se Aninka, posílajíc na adressu Frantíkovu spůsobné vypláznutí jazyka. — „A mně uvař brambory s bramborovou omáčkou!“ — Ferdáček utržil hojně posměchu nad plebejskou svou choutkou, kterou vyjádřil to, co považoval za vrchol všeho světského požitku. „A potom nepůjdu do školy,“ doložil, aby špatný svůj vkus gastronomický napravil. „Viď že ano, maminko? Že je to pravda, maminko? Že nepůjdu do školy? Celý den že nepůjdu do školy?“ tázal se o překot, obraceje se k rozhodující instanci, když byl, pokusiv se oplatiti sesterský štulec, spozoroval, že nikterak tím spůsobem nevyhraje . . . „Uvidíme!“ řekla matka neurčitě jako Pythia. „Dnes však není zatím nikoho svátek a jest už čas — alou tedy do školy! — I pro pána krále! Vždyť jest dávno již tři čtvrtě na osm . . .“

Poslednější vzdech nebyl ani tak výrazem lítosti nad ztrátou duševní, která hrozila malým školákům zmeškáním začátku vyučování. Také děti mžikem a jako když je vystřelí, byly už na ulici a než starý školník zvoncem dal znamení odbité osmé hodiny, nalezly dosti ještě času, aby několikrát převalily se do sněhu a zastavily na náměstí zde se procházejícího tatínka s žádostí o krejcar na tužku, kterýžto poněkud podezřele často se opakující požadavek, byv po vážném napomenutí a s tváří málo radostnou splacen, proměněn výhodně u nejbližšího kupce za chutné větrové syrečky . . .

Daleko více platil povzdech paní Vondříčkové důležitému dílu, jež tam u kamen ponecháno bylo samo sobě.

Však už nejvyšší jest čas, aby zkušené ruce zakročily, přispěly zde na pomoc!

Žlutá, kynoucí hmota povážlivě naplnila už mísu a hrozila nezbedně přetéci přes okraj . . .

„Honem! Honem! — Válet!“ zvolala poděšená hospodyně, když byla, odhrnuvši slavnostně oponu, tento stav věcí spatřila. „Kvasilo se nám dnes jako víno!“ dodala hlasem již úplně prázdným vší hrůzy, ano s patrným uspokojením, vylévajíc vlastnoručně kyprý obsah mísy na obrovský vál.

A nyní začala práce; vlastní, pravá práce, k níž ranní šerm měchačkou byl pouhou, slabou předehrou.

Slečně Bertičce návodem a pod dozorem zkušené matinky bylo — možno-li obrazu toho užíti — dobýti si ostruh v jednom z nejslavnějších odvětví umění kuchařského . . .

Zde vizte ji, polovinou svižného svého tílka vztýčenou nad stůl, v čisté katunové zástěrce, přišpendlené koketně k laciným domácím šatečkům, s ohrnutými rukávy, aby nebyly na závadu a ruce pohybovaly se volně . . . Může-li býti hezčího a chutnějšího pohledu než jaký poskytuje taková pracovnice!

Jak opojně kmitají se před vámi ta bílá, oblá raménka, každým pohybem zdánlivě vám se blížící a zas vám unikající . . . nemůžete se nasytiti. A oko vaše sleduje vždy znova a se stejnou vytrvalostí i stejným zalíbením lahodné, měkké obrysy dívčích loktů a sváží se pak skorem s lítostí na hezkou hebkou dlaň, na útlé, tenké prstíky, jako stvořené k líbání, a zde lopotící se a znavující všedním dílem, svým těstovalným, buchtorobným dílem . . .

Bertička ujala se práce s celou radostí, s celým zanícením mládí; a s celou svědomitostí dívky dobře vychované činila první své kroky v povinnostech a dovednostech, v jejichž složité tajnosti náležitě ji zasvětiti výborná matka považovala za jeden z největších úkolů vychovatelské své povinnosti.

Konečně skončeno. Spěšně oddychujíc, s dmoucími se rozkošně ňádry, loktem utírajíc si rozpálené líce, přijímala Bertička matčinu pochvalu. Umoučené ruce, ani netoužíce po zaslouženém odpočinku, podjaly se ihned dalších detailních výkonův umění, o němž tak do široka a zakrývajíce opatrně své znalecké nedostatky jsme se rozepsali . . . krájelo se a zapletalo, nadívalo a nacpávalo, potíralo a obracelo i posýpalo, a konečně smály se z černých plecháčů řady zvoucích krásek, jimž nescházelo nic více než teplých polibků ohně, aby objevily se jako dokonalí a bezvadní tvorové v říši pečiva, jako hotové buchtičky . . . .

„A zde jsou! Zde je máte!“ — —

S tváří starostlivou, chvějíc se nedočkavostí a ruce majíc sepjaté jakoby boha prosily o pomoc v nejtěžších a nejdůležitějších záležitostech životních — sledovala paní Vondříčková z okna kroky Marjánky kolébající se pomalu po ulici, s plecháčem při každém boku, zastavujíc se jakoby schválně a na zlost své velitelce s každou družkou, již potkala, na kratinkou důvěrnou besedu, která však prodlužovala se zdánlivě a přímo k zoufalství netrpělivé pozorovatelky do nekonečna . . .

„No že už jdeš!“ přivítána málo vlídně poutnice, když šťastně byla, přemohši všechny překážky, jež v cestě se objevily, připlula s břemenem tak toužebně očekávaným k prahům domácím. „A co je? Jak se povedly?“ —

Již z očí Marjánčiných ovšem bylo lze vyčísti a více ještě z jejích úsměvných tlustých rtů, že zvěstovatelkyněmi nebudou žádné Jobovy zvěsti, ale proto přece spočívalo v otázkách těch dosti obavy a nejistoty, až rouška stržená s plecháče objevila stav věcí ve světle nade všechnu pochybnost co nejpříznivějším. „Výborně! Znamenitě!“ — zvolala paní Vondříčková unešena, uchvácena pohledem na zdařené dítky kuchařské virtuosity, korunované pekařem na dílo v každém ohledu v oboru svém umělecké. Všechna starostlivost i bázeň ustoupily ve tváři její výrazu blaženosti, úplného uspokojení a dokonalého štěstí, v kterém byla by dobrá paní málem obejmula a k srdci přitiskla i Marjánku, zapomínajíc, že chystala se vlastně pro zdlouhavost její a klevetivost přivítati ji ostrým pokáráním a napomenutím a pořádně jí vycinkati.

„Výborně! Znamenitě!“ jásala také naproti Bertičce v mateřské lásce, ponechávajíc jí kus vavřínu zaslouženého a náležejícího jí opravdu pro účastenství její na podařeném díle. A „výborně! výborně! sláva! hahoj! hurá!“ vpadly také děti plesným sborem, provázejíce svůj indiánsky divoký nápěv nezřízenými skoky a tleskotem rukou; bylyť vracejíce se ze školy, prvním krokem přes práh pokoje postřehly na stole armádu, seřaděnou na dvou důkladných mísách, každý jednotník pěkně posypaný cukrem, jakoby oděni byli v stejnokroj bílých kabátků.

Netřeba zvláště podotýkati, že chutnalo výtečně. S mákem, s povidly i tvarohem — všechny tři druhy, jimž holduje se dle starých posvátných tradic stejně vřele v rodinách našich měšťanských, šly jako na dračku, každý u Vondříčků maje své ctitele a milovníky, již mu přednost dávali; jenom Ferdáček pojídal vše bez výběru a šmahem „jak stádo běželo,“ na zřeteli maje jedině kvantitu. „Radost se podívat!“ mínila potěšená matinka s uspokojením dívajíc se na prázdnící se mísy. „Jen se od úst zaprášilo! — Také ale byly dnes buchtičky,“ dodala samolibě, „— co je pravda, to je pravda!“ — A jako na potvrzení, že nadšený hymnus matčin potkal se s akordy souhlasnými, vztáhly se ze všech stran ruce po míse . . .

Jenom hlava rodiny zachovala se passivně. Pan Vondříček vůbec, zdá se, nikterak nesdílel všeobecnou náladu; on pátečnímu produktu své výborné domácnosti nevěnoval nikdy pozornost přílišnou. Vzal sotva buchtičku na talíř a moulal ji a žvýkal, sem tam mezi zuby sousto převaluje, pomalu, jakoby nebyl s to dostati je nijak do krku, tváře se hořce a mrzutě, jakoby polykal pelyňku, jako kocour spolknuvší jahodu.

„Inu ovšem,“ podotkla paní Vondříčková mravokárně, nepřímo sice, ale přec na určitou adressu. „Kdo na večer vysedí celé hodiny v hospodě v dýmu a prachu a prázdní sklenici po sklenici — a před samým polednem jde zas na víno — tomu ovšem nemůže jít k duhu naše sprostá domácí kuchyně . . . tomu ovšem nejsou pak po chuti naše buchtičky . . .“

„Ale za to panu professorovi chutnaly! — Vzácná paní! Milostslečinko! Ten si něco liboval! Jak živa jsem neviděla, co si ten pán pochutnal . . .“

Řeč proslovila stará Kordula. Nevím, jestli hlas paní Vondříčkové byl tak pronikavý, že udeřil i na zabedněné bubínky hluchých jejích uší

tónem zřetelným, anebo z gest a tvářností osob súčastněných poznala, o čem se mluví; jisto jest, že vpadla do zábavy v čas a na místě.

Pan Vondříček podíval se na ošklivou bábu u dveří očima plnýma vděčnosti a něhy.

Byl tu seděl s hlavou skloněnou a s tváří trpělivou, čekaje malomocně, až mračna letící zlobně, na pohled zatím bez určitého cíle přes něho, rozpoutají se v bouři a skončí výlevem deště — slz paní Vondříčkové . . . jako se pravidelně stává od nepaměti při pátečním obědu . . . až manželská jeho polovice manželovu nechuť k výrobkům její postní kuchyně obrátí proti sobě, proti své osobě a prohlásí se za nejtrápenější, nejzkoušenější, nejnešťastnější ženu pod sluncem i hvězdami a jeho, necitelného muže, za tyrana, nešlechetníka, za duši černou skrz na skrz . . . A dnes bouře tak z nenadání, rázem, v samých počátcích zastavena, zaražena.

„Díky!“ opakoval pan Vondříček s novým teplým pohledem ke dveřím.

„Co jste to pravila, Kordulo?“ otázala se paní Vondříčková, jako by nedůvěřovala sobě, že dobře slyšela. „Panu professorovi že chutnaly naše buchtičky, jste řekla? Panu professorovi Tichouškovi? — A kterak přišel pan professor k našim . . .“

Ale větu nebylo možno více dokončiti. Kordula byla, postoupivši o krok do pokoje, rozpoutala již babskou svoji výmluvnost a začínajíc, jako staré ženy obyčejně činí, od otce Abrahama, rozhazujíc živě na všechny strany ruce, pomalu a rozvláčně vyprávěla celou historii, jak se přihodila, až do nejmenších podrobností, s důkladností obdivuhodnou.

Tak že před polednem, když přišla, aby nanosila vody místo včerejška, kdy od samičkého rána ležela a nemohla ani krok udělat pro náramné bolení . . . Když přišla s putnou na zádech — dřevěnky nechala venku, pod schody, jako obyčejně a šla nahoru, pomalu a jen se vlekla, proto že ji ještě noha bolí a už to sotva bude jinačí s tou nohou . . . tak když přišla a pozdravila křesťansky — „Pochválen pán Ježíš Kristus!“ — postavila se ke kamnům, aby se ohřála — což už do ní! Stará osoba a není k ničemu než do hrobu ji položit! — — zašlo jí za nehty a v nohách jí záblo, protože má děravou punčochu, kterou bude si muset spravit . . . tak že tedy, jak tu stojí u kamen, spatří na stole mísu buchtiček. „Pánbůh požehnej!“ řekla hned na hlas a dělaly se jí už věru laskominy, ačkoli není mlsná a děkuje pánu bohu za to, co jí uštědří, a chudý člověk musí být rád, má-li jen co dát do huby . . .

„Nu dobře, dobře, Kordulo, já sama dala jsem vám hned buchtičku . . .“

„Ano — dvě buchtičky mně dala vzácná paní — zaplať jí to pánbůh tisíckrát! Vzácná paní je vždycky hodná k chudým lidem a má k nim srdce . . . také slečinka, jen co je pravda . . .“

„Vždyť je dobře — vždyť už je dobře, Kordulo . . . rádo se stalo . . . Ale co dál! Co dál? . . .“

„Dál? — A tak!“ — Tedy potom, když se trochu ohřála — dostala ke všemu ještě kafe, co zbylo od snídaní, a to jí hlavně udělalo dobře, zahřálo jí žaludek — — „zaplať pánbůh za všecko!“ . . . tak

tedy chtěla odejít pro tu vodu, aspoň krapet aby přinesla — ale tu si vzpomněla na děti své nebožky sestry a že jim donese ty buchtičky... jsou sirotci, chudáci, a ona, stará osoba to nepotřebuje a pánbůh zase ji odplatí skrze dobrodince... i nechala putnu zatím za dveřmi a šla dolů. „Jsou tady všickni s pánem bohem! Opatruj je pánbůh!“ — A jak tu jde, pomalu se šourá po schodech... tu že najednou uvidí pana professora, jak jde domů, a že jí napadne, jestli snad nezapomněla ráno při uklízení na něco — „Můj ty umučený Ježíši! Stará hlava už k ničemu hlava!“ — — anebo, pomyslí si, pan professor naposled něco zčerstva potřebuje, něco by mohl chtít... za zeptání konečně nic nedá, přes hubu nedostane... I jde tam... a jak vejde, tak...

Ale jest už na čase přetrhnout vypravovatelský výkon ženy z lidu a šetřiti vlasy čtenáře, které, jak vidím, již povážlivě rostou. Zkrátka a dobře: pan professor v rukou své posluhovačky náhodou spatřil buchtičky a maje hlad a shledav hodinovou rafij daleko vzdálenou ještě od dvanáctky, požádal o ně za královskou odměnu deseti krejcarů.

„Tedy mu chutnaly?“ otázala se paní Vondříčková, když byla Kordula v spletité své řeči dospěla šťastně k těmto místům.

„Inu, jak povídám, vzácná paní! Nikdy jsem ještě neviděla pana professora tak se usmívat, co ho znám, co mu posluhuju a to bude o vánocích — ano nyněko o vánocích... a přece ne, hned na Barboru to bylo... budou tomu...“

„Dobře, dobře, vždyť to víme! Dvě leta bydlíme s panem Tichouškem v jednom domě... A že je snědl obě, celé, povídáte? — Vidíš, starý!“ —

Pan Vondříček, obdržev zdrcující pohled, pokusil se o obranu pouhým zakašláním.

„I jak pak by ne,“ potvrzovala Kordula. „Obě! Celé! Jedna byla s mákem a druhá s tvarohem, vidím je teď ještě jako by byly přede mnou, tak živě je vidím! — Jak pak by nesnědl? — Ani drobta nezbyla! Vždyť řekla jsem také hned, že slečinka sama dnes válela — naše milostslečinka... hehehe...“ smála se babka potutelně.

„Nu tak už dost, Kordulo! Vy jste hodná žena, Kordulo! — A až budu mít něco obnošeného, nezapomenu na vás! — A tu máte pro vaše sirotky...“ Paní Vondříčková oloupila mísu o několik cukrovaných obyvatelů.

Však byly se tu povážlivě řady jejich ztenčily! Pomalovaná dna mís proknukovala již vesele z bílého obležení. „Pro pána krále... děti! Vždyť nám nic nezbude — a teď musíme přec na talířek poslat panu professorovi, když mu tak chutnaly! — Bertičko! Honem do sklenníku a přines ten skleněný tácek z mé výbavy... víš... ten vroubkovaný...“

Bertička s ruměncem na tvářích a očima planoucíma, chvějíc se neurčitými pocity blaha, běží do parádního pokoje.

Matka zatím zastavuje ničící činnost Ferdáčkovu a odnáší zbytek buchtiček do kuchyně. „Rychle! Trochu cukru přitlouct, Aninko! Aby nám pan Tichoušek neodešel do školy —“

Po kuchyni se běhá, ano lítá, sem tam, zdánlivě bez cíle.

„Tak! Teď ještě čistý servítek na to... A jděte, Marjánko! —

Vezměte přec jinou zástěru! A těmi pantoflemi tak neklapejte!... Tak! Tu máte! — Do levé ruky, pěkně! A nepusťte talíř na zem! Vám by to bylo podobným — jste dost nešikovná k tomu! — A nezapomeňte potom zaklepat! — Že se nechám poroučet a posílám k ochutnání tuhle pár buchtiček... jen nic jiného neříkejte, rozumíte? Ať nic nevyvedete svou žvatlavostí! — A nezůstaňte stát u dveří, aby nemyslel, že čekáte na diškereci!" —

„Že nechá pan professor děkovat," oznamovala po chvíli Marjánka zcela stručně, s úsměvem spokojeným schovávajíc cosi za ňadra.

„Byl tedy doma?"

„Měl radost?"

„Vzal si hned buchtičku?"

„A co říkal ke všemu? — Těšilo ho to přece?" —

Otázky stíhaly jedna druhou, každá žádajíc okamžité odpovědi.

„Říkal, že se s těmi buchtami ještě jednou zfanfrníte," zabručel pan Vondříček, odcházeje do kanceláře. „Na štěstí zas jeden pátek je odbytý! — A týden mám pokoj!" doložil, bouchnuv za sebou dveřmi a pomalu sestupuje na ulici, následován čtyrlistem svých nadějných dítek, ženoucích se s pekelným rámusem do školy. —

Působení dárku na pana professora Václava Tichouška bylo nadmíru spletité.

Nejprve pocítil radost. Byl mile překvapen pozorností jemu věnovanou a obraz obyvatelů prvního poschodí letěl hlavou jeho v dojemně idylickém ozáření. Snědl na místě a s chutí několik z poslaných mu buchtiček a šel pak do školy, s tváří úsměvnou a hvízdaje si veselou písničku.

Ale vrátiv se po dvou hodinách do svého mládeneckého bytu, byl nápadně změněn ve svých citech i myšlenkách. „Proč pak mi to vlastně Vondříčků poslali?" opakoval si několikrát cestou domů a otázka ta nepřestávala vrtati mu v mozku. „Každé proč má svoje proto..." Pan professor uvedl si na mysl výroky nejpřednějších myslitelů, aby vznik fakta do jisté míry aspoň vysvětlil. „Proč jen, proč právě Vondříčků?..." Na otázku však nenacházelo se žádné určité odpovědi...

Až dána taková neočekávaně ústy staré Korduly.

„Jakáž svatá pomoc!" zvolala, pochopujíc mžikem, kam pan professor svou diplomaticky zapředenou rozmluvou s ní, starou babou, jíž si obyčejně ani nevšímne, vlastně míří a co zvěděti chce. „Proč byli by poslali? — Kdo má děti, musí se o ně starat! A Vondříčků Bertičce je osmnáct let. Doma si ji rodiče konečně nenechají — musí hledět po chvíli ji vdát..." A babka vybranými slovy jala se líčiti přednosti slečinky, nezatajujíc ovšem také žádnou z jejích chyb a špatných stránek... a — jen co je pravda! Že by pan professor pro Bertičku byl jako ušitý, jako schválně stvořený a že tedy není divu, když by Vondříčků s ním rádi se sblížili...

„Ale to je dobré!" pomyslil si pan Tichoušek. „Tedy proto! A bah" — zastyděl se hned v hloubi své duše — „jsou to klevety! Kdo by řečem těm víry přiložil..." Nezkušenost jeho mládenecká nepřipustila platnost takových důvodů... „A k čemu si lámu hlavu?"

skončil konečně pan professor všechno rozjímání. „Poslali mně zkrátka talíř buchet! Co na tom? Toť toho! Akt pouhé zdvořilosti . . .“

Ale slova Korduly hučela mu v hlavě, jako by tam měl mouchu. „Což aby přec na tom něco bylo?“ —

Odstrčil s nevolí talíř od sebe tak prudce, že párek nevinných buchtiček přepadl stolní hranu, a na zem rozsypal se cukr jako dešť bílých drobných kvítků . . . Pan professor dal se do čtení, zahloubal se s celou duší ve svou vážnou lektyru, ale po knize s houževnatou vytrvalostí tančilo mu a skotačilo hejno rozpustilých šotků a skřítků . . . Všichni měli podobu členů Vondříčků rodiny a tahali se a prali o něho, Václava Tichouška, s ním samým, s professorem . . .

„Musím se mít na pozoru!“ napomenul se, lehaje do postele.

A pak se mu pojednou, z ničeho nic, zastesklo. Nemohl usnouti a počítal nekonečný tikot hodin. Napadlo mu, že jest to přece smutné býti sám a nemíti nikoho, s kým by upřímně promluvil, ke komu naklonil se důvěrně, celým srdcem, celou duší, s nímž by radosti i žaly sdílel . . .

A přemýšlel o svém stáři, o svém postavení, zaručujícím slušnou výživu a jistou, dovolujícím pomýšleti na založení vlastního krbu, útulné, vlídné domácnosti . . .

Ráno, jak vstal, pohledl na zbytek včerejšího neočekávaného dárku a nebyl s to odolati, aby se nad ním chvíli hloubavě a přemítavě nezastavil. „Buchtičky byly opravdu výtečné!“ — Pan Tichoušek vzpomněl co zaslechnul o tom, čí ruce div ten vykonaly . . . „Dobrá kuchařka,“ zašeptal jaksi povšechně, jako by opravdu ani dost málo na zřeteli neměl určitou osobnost, „dobrá hospodyně jest vždy zvláštní úcty hodna“ . . .

A vraceje se ze školy, snad pouhou náhodou, pohledl vzhůru do hořejších oken domu, v němž bydlel. Spatřil Bertičku. Zalévala květiny a také oči její stihly pana Tichouška a setkaly se se zrakem jeho.

Pan professor pozdravil. „To jest divné, že jsem si té dívky nikdy valně nevšimnul,“ pomyslil si. „Jest to náležitě hezké děvče!“ —

A místo slovíček a frásí klassické krásy, když jal se pan Tichoušek pak připravovati se pro školu, usmívala se dnes na něho z milostné písně starého Horáce líbezná, rozpaky se rdící tvář, ozářená paprsky hlubokých, vroucích očí . . .

Rozumí se, že celý den byl pan professor Tichoušek roztržit. Také noc následující byla špatná.

Před ulehnutím, s pocitem lítosti a zároveň v náladě zvláště slavnostní, snědl poslední Vondříčkových buchtičku . . .

Usnul až k ránu. A tu stalo se, že všechny sny, jež na unavená jeho víčka konečně se snesly, spřádaly se kolem Bertičky . . .

Líbeznou snovou hudbu vyrušil akord hanebně neharmonický. Představila se Kordula v celé babské své velebnosti. Nikoli v pouhém obrazu; byla to ona sama, živě a skutečně, s vrásčitou svou rukou, v modré zástěře, květovanou plenu na hlavě. Že se včera slečinka Bertička na pana professora ptala a že se tuze červenala — — —

„Apage, satanas!“ zažehnával pan Tichoušek, vstávaje. „Ne, ne“ — bouřila se jeho krev vším tím jaksi uražena — „na mne si nepřijdou! Mě nepolapí! Což jsem koroptev, že myslí tak snadno zadrhnout mi

léčku? — — Já jsem přec chytrák! Mám zásady! Pevné zásady... vím co chci... jsem muž a žádný blouznivec... ne, ne — — zůstanu svobodným... jako dosavad... vlastním svým pánem... a jediným... a do oken prvního poschodí se dnes už nepodívám — —"

A nepodíval se. Za to však Bertičku potkal. Bůh sám řídí někdy lidské kroky! — — Potkal ji rozkošnou, v novém pláštíku, fešný koketní klobouček na hlavě, hezké botičky... „jak půvabnou má nožku! A rostlá je jako stromek... Aj! Aj! — — Umí se také červenat... i hleďme! — jako jablíčko... míšenské jablíčko... roztomilé... k nakousnutí...

„A hlouposti!" zabručel si pan Tichoušek, když octnul se zas doma, v mládeneckém svém obydlí. „Jsem to osel!" zapomenul se proti samému sobě. „Ne, ne, má drahá, nikoli — své buchty si podruhé sněz sama... I zpropadené buchty! Poděkovat se jít za ně přece musím... ano, ano, to jest nezbytné... musím! — Fi! To mne to mrzí... Jaká však pomoc? Co mám dělat? — Jest to mou povinností! Tak tomu káže dobrý mrav, slušnost, společenské ohledy..."

A pan professor Václav Tichoušek šel; před samým polednem vystupoval po schodech; v neděli.

Zaklepal ostýchavě a nejistě vstoupil...

Ale to ostatní už víte!

Pan Tichoušek přijat vlídně celou rodinou, poseděl si chvíli na rohu podané mu sesle a chtěl se zas poroučet. Nebyl však propuštěn. Musel zůstat na oběd — „obyčejný domácí oběd — žádné nepříležitosti..." A že vůbec jest podivno, kterak, bydlíce v jednom domě, tak byli si vzdáleni — což se ovšem musí teď napravit... ano, žádná výmluva! On musí častěji je navštěvovat, přijít nahoru... aby jen v ničem a nijak se neostýchal... aby byl jako doma...

Po obědě si pan Vondříček zdřímnul. Děti odběhly kamsi na ulici. Matinčinu přítomnost nutně vyžadovala kuchyně. V pokoji samotni zůstali Bertička a pan professor...

Návrat z návštěvy stal se až večer. Pan Tichoušek odcházel s vřelým a cituplným „na shledanou!"

A chodil nahoru každou neděli. Potkával se s Bertičkou i na schodech. Náhodou křižovaly se všade cesty jejich... Mlaskla tu a tam hubinka...

Pak nestačily více styky nahodilé a týdenní... Nestačily hubinky v úkrytu a na zapřenou... Pan professor přicházel každodenně, ano kolikrát za den přeměřil schody, dělící jej od Vondříčků... Konečně tiskla jej plačící máti Bertičky jako milovaného syna ku svým objemným prsům.

„A to vše udělaly vlastně buchtičky" — řekl pan Václav Tichoušek, když byl, rozplývaje se blažeností, jednou nevěstu svou chopil do náruče, a do červena jí líčka zlíbal. Bránila se poněkud, ale neubránila...

„Šťastné buchtičky!" opakoval, hledě čtverácky v oči své zbožňované. „Kdo by to byl řekl? — A Kordula je opravdu anděl..."

„Aj, opravdu? — Že opravdu?" tázala se také slečna Amálka, nejlepší přítelkyně Bertičky, když jí tato, opojena neskonalým štěstím svým, byla otevřela sesterské své srdce, v tajnosti vzniku a průběhu

šťastné své lásky ji důvěrně a s celou otevřeností upřímné své povahy zasvěcujíc. „Kdo by to byl řekl! To jest věru ku podivu! — Tedy buchtičky? — — Buchtičky jsi pravila? — — Aj! Aj! . . .“

A druhý den na to stará přihluchlá Kordula plížila se přes náměstí, pod zástěrou nesouc veliký filec, a zastavivši se v spěchu svém jedině s hokynářkou, sedící v prkenné boudě u radnice, a s podomkem od „zlatého slunce“, jenž zapřáhal právě do strakatého omnibusu — zmizela tajemně, jako duch, ve vratech jednoho domu . . . .

Ale za chvíli vracela se baba zpět, podobna v okamžiku tom více čertu než anděli, s tváří mrzutou a bručíc, opětovně dívajíc se na svraštělou dlaň, jakoby nechtěla věřiti tomu, že v ní nic není, a jakoby o opaku musela se přesvědčiti.

„Tak co říkal? — Měl radost? — Byl potěšen?“ — letělo jí vstříc tisíc otázek z okna domu protějšího. Nedočkavě sběhla tajemná zasylatelka poselkyni naproti až do průjezdu . . .

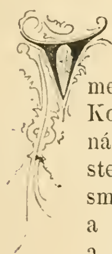
Marně však o tom mluvit! —

Ubohá slečno Amálko! — —

Mužští nejsou, bohužel, všickni stejní . . . A pan auskultant buchtičky nejí!

O! — ten nepapá vůbec žádný chlebíček . . . Ten je mazaný všemi mastmi! —

Bájka o pampelišce.

mech usedl mi po bok filosof.
Kol ověnčený chrám — to les byl jarní,
nám nad hlavami zpěváčkové švarní
stem písní hlaholili v jeho krov;
smrk starý vedle stál
a bílým vousem vlál
a šimral učencovo lysé čelo.
Já přiznávám se, mně se dřímat chtělo.
Tak loktem v trávě, hlavou v dlani
jsem pozorně se slouchající zdála,
an vykládal mi svoje stanovisko,
a kdyby nebyla mně zcela blízko
se zlatá pampeliška v oči smála,
již nebyla bych ani
svých víček mhourajících zdržela.
„Jak pravím, poesie vymřela,“
děl filosof a vážně zvedl ruku;
v tom smavé „kuku, kuku!“
řeč na chvilku mu zhatilo. „Jak pravím,
věk přeludů, věk dětský lidstvu minul,
a dobrý vkus již realismem zdravým

se nad mazlení sladké povyšinul.
Neb z čeho kouzlit poetické ráje,
když hasnou ohňostroje mu a báje
a zbývá pravda mrazivá i šedá?
Jen blázen může nevidět, že věda
přec potvrzuje názor pessimistů . . .“
I nevím, co děl dál, co naposled,
však bylo to jak popeleční středa,
a ta, jak známo, mívá náladu
vždy ospalou. Mně v šepot mladých listů
sluch zabloudil a v prostřed výkladu
stín jakýs lahodný mi zastřel svět,
a pak — má hlava klesla níž — ó běda . . .

Tak jsem se vážně slouchající zdála,
a zlatá pampeliška se mi smála,
ó zářila jak malé jarní slunce,
a vánek, jenž ji čechral po korunce,
zdál se mi, jak by od ní zlatokřídlý —
tím jejím leskem zbarven — letěl dál
a tak se honil s paprsky a šídly
kol po lese a šuškaje se smál.
A pampelišky očko škádlivé
v mém oku nepohnutě tkvělo,
tak výmluvné, tak jasně zářivé,
jak by mi cosi říci chtělo.
„Nuž, co to bude?“ zašeptla jsem v duchu,
a zlatý kvítek se mi nahnul k uchu.
„Jsem pampeliška, jenom pampeliška,
tvé prostotě však lepší tovaryška
než filosof ten učený. Ó prosím,
slyš tajemství, jež dávno v hlavě nosím,
a zkoumej pak. Když poprvé jsem kvetla,
co bylo vůně kolem a co světla!
Jak jaré byly dni, jak vlahé noci!
Jak oplývali zpěvem jásavým
ti letci v modru, v zelenu ti chodci!
Ó jen se neboj, že tě unavím, —
vždyť znáš to také: byl to mládí máj,
kdy srdce plno zázraků a štěstí!
A když se v noci zatměl rodný háj
a hvězdy kmitly z jeho ratolestí,
co zatřpytilo se tu vidin zlatých
v mé rusé hlavě, jak v ní bylo hvězdno!
A plné ideálů sladce vzňatých
mi zahořelo poesie bezdno!

„Však víš to: čas má křídla, mládí mine.
Když rudé listí vlálo v mlze siné

a chladný sever vál mi do čela,
kde kadeř jindy zlatá sbělela,
a mráz mi jezdil v týle šedinami:
tu v sněžné hlavě shasly luzné klamy,
a s pohrdáním hledíc za vlašťovkou
tam k jihu, — stala jsem se filosofkou.
I děla jsem, co děl tvůj filosof,
jen že jsem jiných užívala slov.
Tak zželelo se mi těch zbloudilých,
kdož kochají se v klamech spanilých,
že jsem je varovat i spasit prahla.
Tož jsem si ve zmoudřelou hlavu sáhla
a zralé plody svého přemýšlení,
ty pravdy šedé, svoje bílé pýří
jsem větrem rozsévala, ať se šíří
a příští pokolení bludů chrání!
Tak o korunu svou se loupíc hebkou
jsem stála s holou, ale hrdou lebkou
jak pravý mudrc. Přišlo jarní tání,
vše pučelo, dech vesny volal k žití!
Již rozvilo se první jarní kvítí,
i čekala jsem s tichou,
však nebetyčnou pýchou,
jak símě pravdy, uzrálé v mé hlavě,
kol zkvete přeúžasně, popelavě!
Však rozhlédni se, jak ta setba zkvetla!“ —

I trhnu sebou ze sna . . .
aj, kol zas tolik vůně, tolik světla,
a kol zas blahá vesna,
a kolem palouk jeden zlatohlav,
v něm rusých pampelišek jiskří dav,
jak nebe hvězdnaté když k zemi padne,
by čtveračivě svítilo tu za dne!
A díky tobě, pampeliško malá,
jsem filosofa šťastně oklamala,
když na mne došlo teď
mu dáti odpověď,
an po výkladu vážném zavřel ústa.
Z tvé zlaté hlavinky jsem sobě vzala
co říci! Vždy že z pravdy šedé vzrůstá
zas nový, jasně zlatý ideál,
že v nejkrutější pravdě símě jest,
jež zkvete v nové, zemské moře hvězd
a zničující pravdy led a mráz
té vroucí vesny neumoří v nás,
jež blažit chce i musí, družko malá . . .
A díky tobě, on se nenadál,
on neznamenal, že jsem byla spala.

E. Krásnohorská.

O životě a smrti.

Napsal

Bedřich Katzer.

Jest známé faktum, že antipatie proti všemu spekulování dostoupila v nynější době nebývalé výše, nejspíše proto, aby vyhlazena byla snižující podobnost, kterou básník naznačil výrokem, že člověk spekulující podobá se čtvernožci, kterého zlý duch po pustině provádí, kdežto kolkolem jest pěkná zelená pastva. Ale ani ten, který v oblíbené činnosti sdržování se všeho přemýšlení dospěl nejdál, nemůže někdy odolati záchvatům hloubání a to zrovna o nejobtížnějších z problemů, které člověka všude obklopují: o záhadách života a smrti.

Ba, každému nadejde aspoň jednou chvíle, kdy táže se, co život jest a co smrt. Mnohý arci nehledá po odpovědi dlouho a pranic si tím svědomí netíží, že ještě jednou zneužívá sevšednělého rčení, že život jest sen. Avšak bádavým hlavám takový opis tajemství nikdy nestačil i snažily se, aby věci lépe dostaly se na kloub, a jakkoli se jim nepodařilo konečné rozluštění velikých těch hádanek, přece naznačily cesty a ukázaly kroky, kterými bude snad možno k jasu dospěti.

Kamkoli v přírodě se rozhlížíme, všude vidíme vedle mrtvých tvornin živé bytosti. Hmota však jest jen jedna a podle jednotného světozoru nové doby vůbec nemůže býti rozdílů jakostních, nýbrž každý rozdíl zdánlivě kvalitativní musí se dáti uvésti na pouhý rozdíl kolikostní. Protož ačkoli živé bytosti od neživé hmoty na pohled silně se liší, nelze přece obě skupiny ty odloučiti od sebe nepřekročitelnou hrází: naopak dlužno přijmouti, že rozdíl mezi živými a neživými přírodninami záleží toliko v jistých neshodách pochodů látečních. Tu arci musí se přiznati, že to zajisté jsou zcela zvláštní podmínky, které v organismech ovládají a řídí uspořádání hmoty — podmínky, které označiti možno jako životní, vitalní, čímž ale není řečeno, že padají na vrub zvláštní síly životní. Neboť síly takové mimo obor přirozených pochodů hmotných není, tak jako není zvláštní látky životní.

Právě tyto podmínky vitalní jsou tajemstvím života. Každým krokem, jejž věda biologická činí ku předu, jasněji a zřejměji vystupuje závislost všech vlastností a zvláštností živých bytostí na zákonech fysikalních a chemických; ale závislost tu vystihnouti tak, aby uměle dala se vyvoditi, podnes se nepodařilo a nejspíš nikdy se nepodaří. A proto zdá se nám býti tak veliká mezera mezi živými a neživými bytostmi.

Na většině organismů, ať už to jsou živočichové nebo rostliny, vidíme oddělené ústroje, které slouží jako nástroje k určitým výkonům. Ony zase sestávají z několikerých součástí a ty opět skládají se z pletiv,

jichžto základem jest buňka. To jest hromádka t. zv. protoplasmatu, tekuté bílkovité látky, v níž obyčejně uzavřeno leží jádrovité tělisko. Protoplasma často jest obemknuto blanou bunečnou, která rozplývání jeho brání. Nevytvořila-li se však na obvodu tato blána, vysýlá plasma laloky a výhonky a opět je zatahuje, zkrátka pohybuje se. Buňkou takových vlastností a pravým zdrojem, z něhož vyvozují se všechna pletiva, všechny ústroje a všechny rozdílné tvary zvířat a rostlin, jest buňka zárodeční, vajíčko, v níž shrnuty už jsou veškeré vlastnosti živé bytosti. Ona vnímá a vylučuje látky, mění tvar, pohybuje a rozmnožuje se — jedním slovem buňka jest nejjednodušší organismus, v němž ukryto jest tajemství života ve formě snad nejpřístupnější. Proto bude luštitelům hádanky vitalní obraceti všechen pozor k buňkám, ale to nikoli k zevnějšímu jejich rázu, nýbrž především ku plasmatu, které jedině jest činnou částí bunic. Zevnější tvar bunečný závisí na mechanických podmínkách, které dovedeme uměle způsobiti. Kdyby jen na tom sešlo, mohli bychom nadělati bunic, kolik bychom chtěli. — Než buňky námi připravené dávno nejsou buňky skutečné, jsou to sice těliska organisovaná, avšak nejsou to živé organismy. To, co je oživuje, leží v plasmatu, které podle Mühlberga, ač se zdá býti stejnorodé, musí míti skladbu více nebo méně složitou a musí býti jemným, automaticky účinkujícím, sama sebe vytápějícím strojem. Dokonalé propátrání protoplasmatu rozličného druhu jedině slibuje rozluštění záhady života.

Něco v tom směru již bylo vykonáno sledováním proměny látek, jež v plasmatu se děje. Všechny výkony životní, jako vnímání potravy, pohybování a množení se na ní se zakládají. Proměna děje se buď rozkladem složitých sloučenin v jednodušší vlivem kyslíka, což jest význačné pro plasma živočišné, anebo naopak vnímáním jednoduchých látek neústrojných a skladem jich, což ukazuje se u rostlin. A toto jmenovitě jest důležito, protože toho bylo užito k závěru, že mezi světem živým a neživým není základního rozdílu látečného a že tytéž síly, které působí při tvorbě anorganických těles, účinkují také při vzniku organismů. To jest podepřeno dále tím, že poštěstilo se umělou cestou připraviti celou řadu sloučenin ústrojných, z čeho se soudí, že se to snad povede i u bílkovin a plasmatu.

Tím jsme u důležité základní otázky o vzniku živých bytostí, toho centra, k němuž všechny snahy o rozluštění tajemství života směřují. Ale není otázky, která by doznávala tak zásadně rozdílných výkladův a zůstávala přes to tak temnou, jako tato o původu živého plasmatu, resp. nejnižších organismů. Jest věru těžko všechny ty domněnky celkem si podobné, ale v podstatě přece odchylné vypsati a přirovnávati k zaručeným výsledkům empirického zkoumání. — Když od těch vycházíme, musíme přiznati, že při nynějším stavu našeho vědění, upotřebením známých nám činidel fysikalních a chemických ani nejjednodušší živou bytost vytvořiti nedovedeme. Ať užijeme jakýchkoli chemických směsí a mixtur a operujeme s nimi v chladu nebo teple, za tlaku, elektřinou, magnetismem atd., nikdy nevyvedeme z nich nic živého. I zdálo by se dle toho, že vznik samo-

statný bez rodičů, tak zvané prvoplození, generatio aequivoca*) jest vůbec nemožno a že povstání nového ústrojence jest podmíněno jsoucností stejných, neb aspoň velmi podobných bytostí, od nichž jedině může míti svůj původ; čili jinými slovy, že všechen život nám známý jest jen sdělený, z živoka na živoka přenešený. Avšak nevyvratně dokázati se to nedá a proto zbývá třeba velmi nepatrná, přece jakási naděje, že někomu šťastnou náhodou se to podaří, pročež nelze naprosto zatratiti pokusy, které s vědomím světa, nebo potajmu v zákoutí laboratoře na umělé dělání živých ústrojenců se podnikávají. Ovšem pracují nejspíše všichni ti experimentatoři nadarmo a všichni ve svých tajných nadějích budou sklamáni; ale ta chlouba jim přece zůstane, že snažili se vědě prokázati ohromnou službu odkrytím nejmocnějšího důkazu jednotnosti v přírodě, že chtěli objeviti věc, která dle většiny badatelů jest nutný postulat logického přemýšlení o tom, odkud první tvorové na zemi se vzali, a konečně mají tu arci poněkud kyselou útěchu, že bludem svým jiných vybídli k vyvracení a tím vědu přece postrčili o kousek ku předu. Ale na to zkoumatelé oni patrně ani nemyslí, nýbrž jen naděje světoborného objevu dodává jim obdivuhodnou vytrvalost ve zkoušení a experimentování skoro bezpečně marném. Tu ondy sice některý domnívá se, že vyloučiv všechno živé, uškvařil přece něco živého, ale zdravý skepticismus ostatních přírodozpytců to vždy hned vyvrátí. — Ostatně jest takových zkoumatelů už tuze málo a jsou to učenci nižšího stupně. Vynikající badatelé buď nikdy podobnými věcmi se nezanášeli, nebo neradi k tomu se přiznávají, jakož vůbec mnohý svůj náhled o prvoplození změnil jednou nebo několikrát. Vybereme na doklad něco z té spousty, co v posledních desítiletích o původu života bylo napsáno, zastáváno a zavrženo, ale napřed trochu se poohlédneme po dřívějších náhledech o zajímavé té otázce.

Výrazu generatio aequivoca už od dob Aristotelových se užívá, ale ve smyslu kolikerém a chybném, jelikož do počátku nového věku všeobecně se věřilo, že každou chvíli, takořka z ničeho povstati mohou nejvyvinutější živočichové a rostliny. Ba, ještě před 200 léty se kolportovaly celé recepty na umělou výrobu užitečných i škodlivých tvorů, na př. úhořů z trávníku májovou rosou ovlaženého, ryb a žab z hlenu, myší z potu, štírů z klepet račích, brouků a larev ze shnilin, drobného hmyzu z neřesti a p. Tehdy bylo dokonce nebezpečno, projeviti nějaké pochyby o samoplození zvířat. Ku příkladu Francisca Redi-ho ve Florenci kolem r. 1675 by byli dali málem do klatby, že vyslovil se proti samostatnému vzniku larev much ve shnilém mase, protože v něm byl nalezl vajíčka. Kterak se může pochybovati o věci, o níž v písmě stojí, že z mršiny lva vzešel roj včel?! — Církev vůbec se pilně zastávala jakéhosi prvoplození ve svém zvláštním smyslu na základě slov bible, že země a voda vydaly ze sebe všechno stvoření, a přizvukovala také, když r. 1743 kněz Jean Turberville Needham i Adamovi dal takovým způsobem povstati a z něho pak vypučeti Evě asi tak, jako pučí mladý nezmar ze starého.

*) Synonyma: Generatio spontanea, heterogenea, primitiva, primigenia, primaria, originaria, automatica, a dle Haeckla: archigonie, autogonie a plasmogonie.

Podobné náhledy jen pomalinku byly odkazovány do říše báchorek. Nejprve upustilo se od samoplození obratlovců a vyššího hmyzu, avšak setrvalo se při něm vzhledem k nižším ústrojencům, jmenovitě cizopasným hlistům ve zdánlivě nepřístupných útrobách jiných zvířat přebývajícím, tak že ještě před 50 lety bylo dle Baera asi málo přírodozpytců, kteří nepokládali zplození bez rodičů u organismů těch za dokázané nebo nejvýše pravdě podobné. O plísních rozuměl se takový vznik skoro sám sebou a uznáván jako axiom. Podobně bylo ještě před 50 lety dle Kühna mnoho vědecky vzdělaných botaniků, kteří věřili, že i nejvyšší rostliny čistým samoplozením na některém stanovišti mohou vzrůsti.

V posledních desítiletích byly takovéto názory na vždy pochovány a ustanovilo se, že nejvýše živé protoplasma prvoplozením může povstati. To jest náhled nyní nejrozšířenější a povíme o něm ihned něco více; podotýkáme však, že někteří odborníci prvoplození nemají za nutné a zavrhujíce je, původ života na zemi, jak poznáme, svým zvláštním způsobem si vysvětlují.

Jak vznik plasmatu samoplozením jest si představiti, to vypsali jasně jmenovitě Haeckel a Jaeger, týž, který nověji svými normalními obleky se stal popularným a bohatým. — Haeckel, jenž prvoplození na rozdíl od množení pohlavního (tocogonia) určitě pokřtil archigonia, klade důraz především na to, že dlužno rozeznati dva druhy samozrození, totiž plasmogonii, která nastává tehdy, když organismus povstává z tekutiny plodné, v níž potřebné sloučeniny organické v nějaké formě jsou rozpuštěny, a autogonii, když ústrojenec vzniká přímo z látek anorganických. Skoro všechny pokusy na umělou výrobu organismů podniknuté, vztahují se k plasmogonii, protože Bastian, Onimus a jiní experimentatoři užili při pokusech svých sýru, krve, peptonů a p. Kdyby se jim tedy až bylo podařilo vyrobiti něco živého, nedal by se z toho učiniti naprosto žádný závěr pro autogonii, o kterou v přírodě hlavně se jedná. Autogonií aspoň jednou, v dávných dobách geologických, musily povstati nejjednodušší organismy, Monery, které nejsou vlastně nic jiného než hromádky živého plasmatu. Ale tehdejší poměry ovzduší, moře a země byly docela jinaké než nynější, a prvoplození tehdy možné dnes ovšem už možným býti nemusí.

Jaeger tutéž věc vyslovil soustavněji, vycházeje od fysiologických výzkumů protoplasmatu. Bylo pokusně ustanoveno, že pohyby plasmatu (aspoň bunic nervových a masových) jsou elektrické, tak že možno živou hmotu bunečnou přirovnati ke galvanoelektrickému článku. V tom účinkují čtyři podstatné části, totiž dva elektromotory, tekutina elektrobudivá a spojidlo mezi elektromotory. Obdobné díly lze předpokládati ve plasmatu, totiž molekuly elektricky protivné uložené v tekutině jedné a spojené tekutinou druhou. Skutečně ukazují optická zkoumání v každém plasmatu tři vrstvy světlo různě lámající a dále jest každé živé plasma uloženo v tekutině, která zastupuje spojidlo. Jde tedy z toho, co ostatně také lučebními rozbory, jmenovitě Kühnovými, bylo zjištěno, že protoplasma je směs několika sloučenin, z nichž aspoň dvě jsou bílkovité. Na základě toho soudí Jaeger, že generatio aequivoca má tři význačné momenty: 1. Vznik ústrojných, bílkovitých sloučenin z neústrojných

látek, při čemž jest úplné lhostejno, povstanou-li všechny na témže místě nebo sebe dál od sebe a jen náhodou k sobě se dostanou. 2. Promísení a prostoupení se aspoň tří sloučenin těch, čili vytvoření živého protoplasmatu. Neboť toto dokonalé mechanické promísení prý není nic jiného než oživení plasmatu. 3. Rozdělení se živého plasmatu v jednotlivá individua sdružením se molekul kolem jistých středů přitažlivých, asi jako při krystalisaci. Tak povstávají Monery, nejjednodušší organismy bez blány buněčné, bez jadérka a bez ústrojů. Jestli tímto způsobem vzešel život na zemi jen jednou v pramoři dávno uplynulých dob, nebo zdali dosud živé plasma se rodí, nelze určitě rozhodnouti. Stačí, že toto poslední není nemožno.

Někteří badatelé jsou rozhodně pro dosavadní samozrození nízkých organismů, jako na př. Naegeli, jenž si myslí, že přes nepřerušený vývoj všeobecný přece živé bytosti ve všech stupních dokonalosti na zemi se vyskytují a to i nejnižší ústrojenci, kteří jsou nevyčerpatelným zdrojem nových a nových tvarů. — Ostatně otázka, dělo-li se prvoplození jen jednou nebo stále, jest méně závažná, než otázka, děje-li se vůbec, nebo mohlo-li se státi. Jmenovaní autoři k ní přisvědčují; vyslyšme ještě názory některých jiných.

Známý vynikající lékař a přírodozpytec Rud. Virchov téhož roku 1862 vyslovil dva protivné náhledy, což mu tuze zazlívali. Jednou vycházeje od stálosti hmoty a síly a tedy i pohybu, dochází k závěru, že živé bytosti povstaly z mrtvé hmoty náhle tím, že mechanický pohyb její proměnil se v pohyb vitalní. To stalo se za velmi zvláštních podmínek, které snad podaří se jednou v malém měřítku napodobiti tak, že bude možno nejen škrob a bílek, nýbrž i buňky uměle dělati. — Podruhé prohlašuje, že vůbec žádný vývoj nemůže započíti de novo a že dlužno jak při jednotlivých částech, tak při celých organismech prvoplození zamítnouti. „Kde buňka povstává, tam musí buňka předcházeti (Omnis cellula e cellula), právě tak, jako zvíře jen ze zvířete, rostlina jen z rostliny může vzejíti.“ — Nastává otázka, o čem učenec ten byl přesvědčenější, o prvním nebo o druhém?

Hvězdář Zöllner, spiritismem naběhlý objevitel čtvrté dimense, ve známé své knize o vlasaticích praví: „Protože při vysoké temperatuře počátečního žhoucího stavu země ústrojné zárodky v našem nynějším smyslu obstáti nemohly, musil býti na oběžnici naší jednou čas, kdy organismy z neústrojné hmoty se vytvořily. — Hádka o existenci prvoplození a pokusy podnikané na jeho vyvrácení ukazují jen, že při omezenosti svých pomůcek a svého rozumu nejsme s to v přítomnosti potřebné podmínky ke spontanímu, samostatnému tvoření se organických buněk z neústrojné hmoty tak uskutečniti, aby každá možnost jinakého způsobu zplození byla vyloučena. Že však generatio aequivoca jednou skutečně se děla, nemůže býti zapíráno.“ Zastává se tedy prvoplození zcela rozhodně. Pokusy na vyvrácení jeho, o nichž se zmiňuje, byly konány hlavně Pasteurem a dají se v podstatě své snadno a jak jsme se přesvědčili, s nejlepším zdarem opakovati. Uchystáme-li si rozpouštěním něco cukru třtinového a špetky viňanu ammonatého v přiměřeném množství vody tekutinu (Pasteurovou) a necháme ji v otevřené nádobě státi, shledáme, že po málo dnech se zakalí, a pod drobno-

hledem můžeme se přesvědčiti, že v ní živoří bohatá vegetace. Když ale tekutinu tu ve zkoumavce napřed vypálené zavaříme a zkoumavku pak ucpeme bavlnkou nějakou chvíli na 150° zahřátou a tím jistě všech živých zárodků sprostěnou, zůstane čirou a i po nedělích nenajdeme v ní živých tvorů. Pokusy ty provedl Pasteur ovšem jiným způsobem se vší svědomitostí a přesností, takže jimi jest na jisto dokázáno, že všude, kde vidíme vznikati živoky, děje se to vývojem ze zárodků, které ve vzduchu plovouce, do živných látek snadno se dostanou. Více však se z nich dedukovati nesmí, a kdyby tyto a podobné pokusy byly vše, co možno proti samoplození ústrojenců uvésti, nebylo by mu tím valně ublíženo. Proto také setrvali uznavatelé generationis aequivocae na svém a soudili jako Aug. Müller: „Nedovedla-li věda dosud prvoplození bezprostředně dokázati, nesmí se zapomenouti, že přece v přírodě se sběhlo, že tedy v oboru sil přírodních leží možnost vytvořiti z neústrojných látek živé bytosti, které života neobdržely od bytostí podobných.“ Později umírnil se patrně a setrval jen na tom, „že ještě jest tuze brzy na základě zmíněných pokusů tvrditi, že prvoplození v přítomnosti jest nemožno.“ Téhož náhledu jest vídeňský botanik J. Wiesner, jenž zmíniv se o Pasteurových pokusech dokládá: „Z pokusů těch byl učiněn závěr, že samozrození organismů dnešního dne již se neděje. Tento závěr jest neoprávněný. Pokusy jen učí, že za podmínek, za kterých Pasteur zkoušku konal, generatio aequivoca jest vyloučena. Tím není však vyloučena možnost spontánního vzniku nízkých ústrojenců za podmínek jiných.“ Dle něho vůbec „náhled o samoplození vystupuje nutně v každém vědeckém výkladě o vzniku živých bytostí; neboť jest úplně neoprávněno o organismech tvrditi, co o hmotě přijímati jsme nuceni: že jsou jako tato věční a nezrušitelní.“ Preyer, jak dále uvidíme, naopak zrovna každý výklad od samoplození vycházející označuje jako nevědecký, ač r. 1869 sám ještě ve prospěch jeho mluvil.

Du Bois-Reymond už r. 1848 byl náhledu, že nejsme oprávněni popírati prvoplození, protože bychom dovedli živé bytosti vyrobiti, kdybychom dovedli sestaviti poměry, za kterých druhdy povstaly. A r. 1872 podobně vyslovil se, že není sice možno udati, kde a v jaké formě život nejprve na zemi se objevil, zdali na hlubokém dně mořském jako hlen Bathybiový*) nebo za spoluúčinkování světla bohatého na paprsky fialové, nebo v ovzduší sytějším plynem uhličitým; ale že jest nedorozumění spatřovati v prvním vzniku živých bytostí na zemi něco supranaturalistického, něco jiného nežli přeobtížný mechanický problem. Téhož náhledu by byl Claus, „kdyby zárodek pocitů a vědomí, duševních to pochodů, které si jako výlučný výsledek pohybů hmoty představiti nedovedeme, už nejjednodušším a nejprimitivnějším organismům nemusil býti přikládán.“

Pflüger pojednávaje o spůsobu, jakým vznik nynějšího plasmatu živého můžeme si představiti, nevyslovuje se proti prvoplození vůbec,

*) Bathybius Haeckelii byla Huxleyem pojmenována záhadná Monera, která v ohromné hloubce dno Atlantického oceánu v rozsahu několika □ mil pokrývá. Jest prý to pouhá živá protoplasma několik millionů let beze změny živořící.

ale pochybuje o platnosti jeho v přítomnosti. Při tom dochází k zajímavému závěru: „Vidíme, jak zvláště a podivuhodně všechna fakta chemie poukazují nás k ohni, jakožto síle, která složky bílku synthesí připravila. Život tedy pochází z ohně a byl v základních podmínkách svých založen v době, kdy země ještě byla žhavou koulí.“ Také J. Tyndall vyslovuje se v ten smysl, že živé bytosti svůj původ mají v ohni. Samozrození zamítá a zastává se hypothese o přirozeném vývoji, jejíž podstata záleží v tom, že netoliko hrubší tvary zvířecího života, netoliko podivuhodně zjemněný mechanismus lidského těla, nýbrž také duch lidský, pocity, rozum, vůle ve všech svých projevech jednou ukryty byly v ohnivé mlhovině.

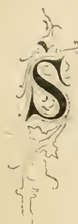
Edgar Quinet soudí podobně. ale ještě řízněji to povídá: „Původu života nelze již v nádobách lučebníků hledati, všechny čáry jsou u konce! Homunculus nikdy v destilační křivuli se neobjeví. — Život nepovstal tou neb onou dobou, v tom neb onom geologickém útvaru, nýbrž náleží všemumíru, jest kosmické povahy. Toho dne, kdy země z kosmické hmoty se odloučila, vzala zároveň s látkami, z nichž sestává, i zárodky všech budoucích tvorů spolu do své atmosféry . . . Pramen života byl by dle toho v celé soustavě sluneční týž, a z něho vzešlé bytosti podle stáří a rázu oběžnice, na níž byly uloženy, přijaly rozdílné podoby. — Země právě tak nedala si vlastního života, jako si nedala vlastního světla. Obého, světla i života, dostalo se jí od vzdálenějšího a mocnějšího zdroje . . . . Ale života nevydala ze sebe žádná planeta; jestiť dílem tuze velikým pro jediné těleso nebeské. Aby první živá bytost byla splozena, k tomu bylo třeba více než osamělé, do nějakého koutu všehomíra zapuzené hvězdy. Celá příroda, t. j. hmotná mlhovina všeho prostoru světového musila účelu tomu sloužiti a první živé má původ svůj v nekonečnosti.“

Jakési rozvedení tohoto, prvoplození zavrhujícího náhledu jest výše zmíněná domněnka Preyerova, která však od něho výhodně liší se vědeckou určitostí, čímž stala se nejvážnějším projevem proti hypothesi o samozrození organismů. Prohlédneme si ji tedy poněkud zevrubněji. Ale napřed dlužno se zmíniti, že spůsobem, jakým někteří hleděli hypothesi tu obejíti, předpokládajíce, že na naši zemi donešeny byly zárodky života z hvězd jiných, pro výklad původu života není pranic získáno. Domysl takový vyslovil r. 1865 poprvé H. R. Richter, jenž zamítnul rozhodně všeliké prvoplození a životu na zemi vzejíti dal z hotových buněk, zanešených k nám z prostoru světového povětroni. Na tutéž domněnku připadli r. 1871 W. Thomson a Helmholtz samostatně, any vývody Richterovy nebyly doznaly povšimnutí. Nedostatečnost hypothese té byla z několika stran odhalena a jmenovitě Zöllner odbyl ji řízně; přes to však setrval Thomson přece na ní a jak se zdá, mnoho na ní si zakládal, protože o sjezdu anglických přírodozpytců v Plymouthu r. 1877 zase ji přednesl. U příležitosti té dokonce tvrdil, že i živočich rázu brouka brambovového (Colorado) v nějaké dutině by mohl prý jen docela povrchové rozžhavení povětroně v našem ovzduší přečkati a pak na zemi se rozšířiti. Ba Thomson za to neručí, že podobné zvíře, meteorovým povozem k nám dopravené, stane se praotcem velikého a pro nás hrozného potomstva! Názor ten

i Angličanům zdál se býti tuze divokým a prof. Haughton posoudil jej nejlépe tím, že jej učinil směšným. Byl by se prý vskutku ulekl, kdyby Thomson byl prorokoval, že nějaká maminka Coloradová s četným průvodem hladových „babies“ v povětroni k nám přilítne; ale takto že jest docela bez starosti, protože Thomson jen o tatícich povídal, že konají kolonisační výpravy do všehomíru. Pokud maminky zůstanou doma, není třeba ničeho se obávati, protože z pouhého pratatíka nikdy žádné potomstvo nebude. (Dokončení.)

Vánoční stromek.

Z ruštiny D — na přeložila Amalie Šlechtova.

Štědrý den. Byl jasný mrazivý večer. Petrohradští obyvatelé, potěšeni mrazem, jenž poprvé se dostavil za této teplé zimy, podobající se více jeseni nežli zimě, — hrnuli se u velikém množství na Něvský prospekt, jasně ozářený světlem elektrických sluncí. Běda nešťastným ženštinám, obětem hříchu a nepravosti: tímto osvětlením, jež svou září zaslnilo i denní světlo, ztrácely jejich naličené líce všechen svůj půvab.

Ostatně jak se zdá, dnes, ve svatý štědrý večer málo jich bloudí po Něvském prospektu, jenž vypadá jako nějaký rodinný kruh: ženy jdou po boku mužů, matky a chůvy vedou za ruce děti, dobře zahalené v teplý, zimní oděv. Sníh chrupe pod nohama, světlo řeže do očí; na růměnných lících — spokojenost a veselí. Zástupy zastavují se před výkladními skříněmi, prohlížejíce se zálibou vyložené hračky a ozdoby vánočních stromků. V Gostiném dvoře, osvětleném taktéž à giorno, je život nejpestřejší, zmatek a tlačenice. Celý les stromků táhne se po Něvském, zakrývaje přízemí Gostiného dvoru. Na galerii hoří lampičky před vystavenými obrazy svatých.

„Milostpaní, to je vysoký strom, srubnutý u samého kořene! Račte koupiti, není drahý.“

„U mne kupte, paničko, budete spokojena.“

„Jemnostpaninko, jemnostpaninko! Já vám prodám. Od samého rána tu mrznu; prodal jsem jen dva stromečky. Mám třicet kopejek výdělku a za tři ruble jsem se nastudil.“

„Paničko, tohle je stromeček . . . Kupte jej . . .“

Dutý kašel přerušil tato slova: jako ze sudu vyrval se z churavé, sestárlé hrudi. V něm ozývalo se i sténání, i chrapot, i hvízdot.

Mlaďoučká paní, k níž se obraceli se všech stran obstoupivši ji prodavači, rychle se ohledla na chrchlajícího stařečka.

Srdce se jí sevřelo; stařec byl bílý jak sníh, suché shrbené postavy, v chatrném oděvu z hrubého tmavého sukna. Vyzáblá tvář, prorytá vráskami, měla výraz tupé poníženosti; patrno, že hoře tu domovem: spřátelil se s ním a přivykl mu již ubožák, snášeje je jako oprávněné, nevyhnutelné jho. Zmodralýma rukama držel nevelký stromek,

nepěkně a hrubě ozdobený malovanými papírovými řetízky. Na vrcholu třepal křidélky bílý papírový holoubek, červené a žluté lampionky houpaly se na větvičkách.

„Zač je tvůj stromečěk, dědoušku?“ tázala se paní, s úžasem pohlížejíc na oznobené prsty starcovy a zastrkujíc hlouběji do rukávníku své teplé ručky, zabalené v teplých rukavičkách.

„Jenom rub . . . kche, kche, kche,“ opět rozkašlal se stařeček a zamávl rukama, chtěje dáti na jevo, že nedokončil: „Rub dvacet pět kopejek, má drahá paní, jenom rub dvacet pět.“

„Vezmu jej,“ nesmlouvajíc pravila paní; byloť jí stařečka velmi líto. „Ale musíš mi jej donésti do bytu, dědoušku, a počkej tam na mne. Řekni, aby ti dali něco k jídlu a trochu čaje. Přijdu za půl hodiny. Zde má adressa.“

Ukláněje se, hekaje a kašlaje, vzal stařeček navštivenku a zastrčil ji za ňadra. Chtěl cosi říci, bezpochyby poděkovati se dobré paní, kašel však dusil jej na prsou a nedal mu promluviti.

„Čert nám tě byl dlužen!“ obořil se na starce ten, jenž se nastudil za tři ruble a vydělal jen třicet kopejek.

„To je paní! Ta má stromeček!“ vysmívali se druzí. „Jistě řetízky se jí zalíbily.“

„Anebo lampionky.“

„Snad holoubek? Vidíš, kamaráde, jak se pěkně třepetá!“

„Což pak je to holub? To je vrána!“

„Ha, ha, ha! Vrána, vskutku vrána!“

Paní nedbala úsměšků uražených prodavačů. Spěchala z jednoho krámu do druhého, aby nakoupila různých lesklých drobotin k okrášlení nehezkého stromku. Pro její jednoroční holčičku byl by snad dostačil i tento, — ona však pozvala i jiné děti, které potřebovaly už něčeho lepšího.

Za hodinu vrátila se domů. Stařeček seděl v kuchyni zahřát, syt; ale běda — v jeho tváři nebylo té spokojenosti, kterouž očekávala najíti Alexandra Ivánovna (tak se totiž paní jmenovala). Stařečka táhlo to domů a také ihned odešel, jakmile obdržel peníze.

„Moje vnučka je sama doma, od rána ničeho nejedla,“ vysvětloval.

„Přiveď ji k nám zítra, dědoušku; vyhledám jí nějaký oděv,“ podotkla Alexandra Ivánovna.

„Zaplať pánbu, milostpaní, přijdeme.“

„Fímuško, drahoušku, přinesl jsem ti vepřovinku, když jsi se tak postila,“ pravil stařeček, shýbaje se téměř k zemi, aby vešel do dveří sklepního bytu, osvětleného matnou září malé petrolejové lampičky. „Spí už, Anuško?“ nedočkav se vnuččina uvítání, obrátil se stařeček k hubené, snědé ženštině, jež při jeho příchodu vstala s postele.

„Jak pak by spala? Šla tě hledat. Musí se brzy vrátit. Odešla asi před hodinou.“

„V tom mrazu a churava!“

Stařečkovy ruce se zachvěly.

„Co na tom! přivykla tomu,“ lhostejně odvětila Anuška. „Když člověk celý den nejí, nemá stání, a my neměly v ústech ani za mák. Šla k tobě pro peníze. Ach, dědečku, mně je zle. Měla bych jíti do nemocnice, ale dala jsem svůj šátek Fimce. Co jen tak dlouho dělá, louda?“

„Gostiný není tak blízko,“ namítal stařec. „Tu máš, ochutnej vepřovinky. Nemusíme se už postit, je po službách božích.“

„Teď přestává půst. Co máme, to sníme.“

Nemohla však jísti: bylo jí hůře a stařeček zaobaliv ji do staré, vetché pokrývky, dovedl ji do nemocnice.

„Teď musí být Fímuška už doma,“ pomyslil si, vcházeje po křivých, tmavých schodech na umrzlou chodbu. „Zavedu ji najisto zítra k té paní, snad tam najde své štěstí.“

Ale Fímušky doma nebylo.

„Jaká hezounká!“

„Ubožátko! Tak mladá a už se tak zapomíná!“

„Pojď ke mně Překrásně si tě vystrojím.“

„Podívejte se, jaké má oči!“

„Ach, toť rozkoš!“

Podobné řeči ozývaly se kolem mlaďounké, šestnáctileté dívky, rychle kráčející po Něvském prospektu. Ale ona neslyšela ničeho upírajíc s dychtivostí oči v jasně osvětlená okna uzenářských a pekařských krámů. Byla to táž Fímuška, již doma očekával stařeček — děd. Nenaleznuvši ho na obyčejném místě u Gostiného dvoru a dozvěděvši se tam, že nesl stromek na Petrohradskou stranu, zašla Fímočka do Hrachové ulice k známé pradleně, nadějíc se, že dostane od ní něco k snědku. Hlad ji chudáčka mučil, bylo jí až zle a hlava se jí točila. Ale pradlena neměla kdy přijímati hosty: přinesli jí právě z ulice opilého muže, jenž nejevil pražádných známek života. Fímuška byla přítomna jeho vypravení do nemocnice, slyšela nářek nešťastné ženy, viděla, kterak svalili na izvóščika ztuhlé, nehybné tělo, s odvrácenou na stranu tváří, s vyceněnými zuby, se zaťatýma pěstěma — a vždy lítostivá, nebyla schopna nyní nejmenšího soucitu. Hlad dral se do popředí a ona myslila jen na to, kde by dostala něco k jídlu.

Přišedši na Něvský, zastavila se u okna obchodu lahůdkami; narůžovělé maso lososa, tmavočervené jazyky, salámy a uzenky, z nichž se kouřilo, — vše to vábilo ji mnohem více nežli krásné, zářící drobnosti vánoční. Těžkostí přibývalo, ozývaly se bolesti srdeční, v ústech nakupila se slina. Hlava se jí zatočila, v uších to šumělo a zvonilo.

A mráz byl stále tužší; vnikaje v chatrné střevíčky Fíminy, zašel jí za nehty u nohou. Zacupala jima trochu a stanula zase na místě jako přikována.

Dědeček se sotva asi vrátil; z Petrohradské strany do Smolného je dosti daleko. Kdyby mu tak přinesla horké lívanečky a salám! ten by byl rád, pomyslila si Fíma. A ta ryba musí být dobrá; jak se leskne, jakoby se smála!

Hleděla na lososinu téměř zamilovanýma očima, nepozorujíc, že vedle ní již dávno stojí šedivá, shrbená postava.

„Pojeďme k večeři,“ vybízel ji stařec, dotknuv se jejího ramene. „Uhostím vás skvěle. Pojeďte! Nebojte se mne, drahoušku, mám s vámi soustrast. Jste chuda a máte hlad.“

V hlase zněla dobrota a měkkost; ale Fíma uleknuvši se, dala se na útěk. Anuška, kteráž u nich bydlela, vyprávěla jí mnoho hrozných věcí o těchto laskavých pánech.

Běžela až do Litějné ulice a uchýlivši se do Malé Italské, zpozorovala, že ztratila Anuščin šátek. Zalomila rukama a podepřevši se o stěnu velikého kamenného domu, hořce zaplakala.

„Kterak se teď doma ukážu? Je to její poslední šátek.“ Ne, nemohla jíti dříve domů, dokud nezaopatří nový. Musí prosit o almužnu, co naplat? Dnes po ulicích mnoho lidí, někdo jí snad přece něco dá.

Vrátila se na Něvský; ale běda! tam bylo již pusto. Ochotně nabízeno jí vše jiné, almužny nepodal však nikdo.

Stále víc a více zábly ji nohy. Za nedlouho lomcovala zima celým jejím tělem. Chránícího šátku již nebylo.

V tom připomněla si pradlenina muže; zítra zvednou i ji jako jeho, zmrzlou, zohavenou! Ne, musí jít domů. Anuška odpustí, řekne-li, že zítra opatří jí peníze na jiný. Vždyť jinak zmrzne, zemře a Anuška nebude míti pak ani šátku, ani peněz . . .

Fíma ubírala se pomalounku dále. Nohy ji bolely a jedva ji nesly. Pohyby stávaly se mdlými a zdlouhavými. Kráčejíc po Lígovce, stanula pojednou mechanicky před jasně osvětleným oknem.

Jak je tam světlo, teplo, veselo! Jaký pěkný oděv mají dámy a jak jsou rozkošny! Všechny budou dnes večeřet a snad budou míti lososinu. Šťastné!

Fíma zasténala; měla laskominy a pocítila na jazyku chuť lososiny. Zakryla na okamžik oči a navlhčivši jazykem vyprahlé rty, přešla k druhému oknu.

Můj Bože! Nikdy ve svém životě neviděla nic podobného! Do stropu zvedal se hustý, pyšný vánoční strom, a co všechno tam bylo! Tak leskne se za jasného dne na luhu rosa nebo zamrzlá okna osvětlených komnat.

Duha proti tomuto stromku vybledlou jen stužkou.

„Ach, jaká to krása!“

Neodvracujíc se, hleděla na světlem zalitý a lesknoucími se věcmi přeplněný strom. Pohledem na tato světla jakoby se byla zahřála; bylo jí pojednou tak teplo a volno.

Světla ponenáhlu uhasínala. Veselý zástup laškujících, vystrojených dětí vrhl se s nepochopitelnou bezohledností na pamlsky i hračky, a stromek, postrádaje svého lesku, v brzku byl odstrčen stranou. A Fíma pořád stála u okna a stopovala zrakem pohybující se, vystrojené děti.

Jak smutně vypadaly nyní tmavé větve stromku v osvětlené komnatě! Jako sirotek stál tu ubohý stromek a v tom jeho větve, natahujíce a prodlužujíce se, přilehly až k oknu, za nímž stála Fíma. Ulekla se, chtěla utéci, ale větve byly najednou tak silné a zabodly se jí do těla, nedovolujíce jí udělat ani kroku. Všechny větve se náhle obrátily na její stranu a utvořily nad ní zelené vonné loubí. Cosi pozvedlo ji ze země a počalo ji tiše kolébat; zazněla melodická píseň,

zase zaplála světla na stromku, na jehož větvicích nevisely již lesklé ozdoby, nýbrž růžové, šťavnaté a žirné kousky lososiny. Fíma dala se do nich se zálibou, naslouchajíc písni a vdechujíc smolnatou vůni větví.

Náhle vzkřikla: celý stromek byl v jednom plameni a jasná záře rozlila se daleko široko. Větve s hlukem a praskotem se pozvedly a opět padly přímo do tváře ulekané Fímy; nebyly to již čerstvé, zelené větve, nýbrž suché, šedé a ztuhlé umrlcovy prsty. Zamodralá tvář s hrůzně vyceněnými zuby sklonila se nad líci Fíminou a ovanula ji chladným, smrtelným svým dechem. Zář pohasla, píseň umlkla . . .

A v komnatách dosud tančili a veselili se. Stromek stál v koutě zamračený a smutný; kratičký jeho život byl skončen. Zítra na jisto vzplane tou jasnou září, o níž snila zamrzající Fíma . .

A na Peskách v této štědrovečerní, veselé noci hynulo hořem a bolestí ubohé, staré srdce. Duté štkání otřásalo tenkými, šedými stěnami smutného sklepního bytu. Fíma zmizela a s ní zároveň zmizela nešťastnému starci i poslední páska s životem.

Mnoho veselí viděl nastávající Hod boží, ale ještě více spatřil hoře a slzí.

Jesličky a dramatické hry vánoční.

Napsal

F. V. Vykoukal.

Neveliká přízemní světnice ve starém, šedém domě, pochmurném právě tak, jako leckdy celá ulice na farnosti sv. Petrské, Vojtěšské a j. v Praze. Obyvatelé její jsou prostí lidé, kteří pokojně živí se svým řemeslem, nikoho nerušíce; soudil bys vůbec o nich, že jsou pro celou čtvrt úplně lhostejnými. Ale zajdi si do té ulice a k tomu šedému domu v době vánoční! Z prostinkých obyvatelů chudobné světnice stávají se hrdinové, o nichž od úst k ústům letí zvěst ve světě dětském, a ten skromný příbytek jejich skvěje se v mysli drobných chodců, kteří kolem oken jeho několikrát denně cestu konají, barvami jen o něco méně zářivými, než nádherné síně lesklých paláců a hradů z pohádek. — Odkud najednou tajemné to kouzlo, jež oslňuje obrazivou mysl dětskou? Vánoce, které samy tím kouzlem obdařeny jsou měrou tak hojnou, propůjčily lesku svého i těm prostým stěnám — daly jim totiž hostiti — jesličky, a tím povýšily je na jakýsi stánek Mus, jemuž na ten čas věnována svrchovaná úcta malých návštěvníků. Nic nevadí, že jsou ty Musy z míry chudy a sličnost jejich že není valná — vždyť tím bujnější je fantasie těch, kteří za nějaký ten krejcar přicházejí sem pokochat se v podívané na známé příběhy biblické.

Jesličky mají počátek svůj v Italii, a původcem jejich jest světec František z Assisi, zakladatel řádu fratres Minores, známých u nás v řeholích Minoritů, Františkánů a Kapucínů. Tento odebral se r. 1223 před vánocemi se svolením papeže Honoria III. do vesnice Greccia v údolí Rieti v provincii Perugii, kdež žil nábožný šlechtic Giovani Velita, aby u něho pro zamýšlený podnik svůj pomoci hledal. Šlechtic svolil ochotně k žádosti mnichově a nákladem jeho pak upravena jest chýška ve skalách na spůsob biblického chléva betlémského, a v noci vánoční vypraveno vše tak, jak si to zakladatel v Betlémě představoval. V noci konány jsou tam slavné bohoslužby, a že se to lidu velice líbilo, byl obřad ten opakován také v létech příštích, a jesličky rozšířily se později též po jiných krajinách, jsouce zprvu, právě jako později hry velikonoční, jen ve službě církve. Ale záhy zmocnily se jich ruce světské, a za několik věků vešly jesličky ve známost obecnou, ba místy, jako v Horních Rakousích, Štýrsku a Tyrolsku je zvyk stavěti o vánocích jesličky tak rozšířen, že nebývá v horských dědinách ani domu, kde by jich neměli. Rozšířivše se takto prodlením času, jesličky obohaceny jsou mnohými přívěsky namnoze i velmi nemotornými, jak tomu kde vyspělejší neb zatemnělejší mysl lidu a vtip těch, kteří mu původně z náboženských účelů jesličky ukazovali, byl přiměřen. S takovými jesličkami, ovšem miniaturními, chodí po koledě Slováci a Poláci — u nás vídáme to u drotaříků, chodících o vánocích po našich dědinách a zpívajících drsným hlasem pěkné svoje koledy — a v městech dává se to dětem jako „Betlém“ pro radost „k Ježíšku“.

Jesle, o nichž jsme se hned na počátku těchto řádků zmínili, nezasluhují od nás ani v nejmenším tolik pozornosti, kolik jim jí věnují prostí diváci. Nezdařené, ba nejapné figury jejich leda kazí vkus mladistvých očí — ten ukrutný král Herodes, který z ručnice děti střílí, jest právě tak odporný, jako nechutni jsou pestře natření střelci a veteráni, spěchající k narození Kristovu na parádu. A vedle toho nemají jesle tyto významu pro ocenění poesie prostonárodní, poněvadž to, co tu někdy prostonárodního bylo — a to byly písně kolední samy o sobě dosud zpívané — jest namnoze vypuštěno neb zkomoleno — náhrada pak za písně ty jest chatrná a dojista neodpovídá duchu naší poesie lidové. Větší význam mají — ač scenerie při nich jest skoro táž jako u nás — jesle v některých krajinách německých, ježto se při nich starý jejich ráz prostonárodní udržel. Zmíníme se o takových jeslích hornorakouských, jak o nich vypravuje Pailler.

Umístěny jsou v celém pozadí světnice. Skládají se ze tří terasovitě vystupujících stupňů, dosti širokých a vysokých. Na nejnižším stupni představeno jest figurkami slušně vyřezávanými (zvýší asi 1 stopu), nebo v šaty oděnými narození Kristovo. Jsou tam pastýři se stády na skalách a v pozadí chatrč s Josefem, Marií a Ježíškem. Na prostřední terase táhne se řada domků, v nichž bydlí samí živnostníci: kováři, zámečníci, tesaři, truhláři, bednáři, tkalci, krejčí, ševci, také mlynář má tu svůj mlýn a j. V prostředku vede křivolaká cesta na terasu dolní. Nejvyšší terasa zastavena jest městem Betlémem, v němž arci domy jsou zbudovány ve slohu moderním. Na pravé straně jest kavárna,

na levé škola, u brány jest mýtnice, v městě stojí hezký kostel o dvou věžích, blízko něho jest zájezdní hostinec „u slunce“ atd.

Hra počne hudbou, kterou jest jako ze vzdálí slyšeti; pak se víc a více blíží, až jest slyšeti sbor andělů. Tím probudí se pastýřka na nejnižší terase, dá se sama do zpěvu a vzbudí pak ostatní pastýře, kteří vstanou a ku chaloupce Kristově se ubírají, kdež zapějí píseň, za kterou jim Maria hned poděkuje. Do řemeslníků na prostřední terase zatím vjede čilý duch, všecko se dává do práce, a při práci zase zpívá každé oddělení, pěkně jedno po druhém, zvláštní píseň, která mnohdy svou originálností vyniká. — Pro větší obveselení váženého publika odehrají se tu také „žertovné“ scény. Tak ku př. mlynář probudí se trochu pozdě, vystrčí oknem svého mlýna hlavu a hledá pomocníka; tohoto je otevřenými dveřmi viděti, jak ještě leží pohřížen ve tvrdém spánku: konečně se vzbudí, dostane od svého chefa ještě pořádný záhlavek, a mlýn již klape. Nahoře v Betlémě sehrává se více scén beze vší vnitřní souvislosti. Představení počne na stromě stranou od města stojícím a jedlovým vrškem opatřeném; produkuje se na něm „Bámkraxler“. Hošík leze pomalu a opatrně nahoru a zpívá při tom:

„Sitzt á kloáns Vögal anm Tanábám,
thuát nix als singá und schrein.
Ei was muás das für á Vögal sein?
das muás á Nachtigall sein.“

Dole stojí druhý hoch, který mu odpovídá:

„Nán, mein Buá, dös is koán Nachtigall,
nán, mein Buá, dös muást nöt glaub'n:
d'Nachtigall schlägt auf koán Tanábám,
dö schlägt nur in á Haslnuszstaudn“.

Zatím chlapec na stromě vyleze až do vrchu, ale sletí odtamtud k velikému potěšení mužské mládeže ve váženém diváctvě.

V Betlémě mají také školu — dle všeho jednotřídní. Starý „správce školy“ v dlouhém šosatém kabátě a s metlou v ruce — „Schulmoástá“ mu tam říkají — několikráte se starostlivě ohlíží před svou chaloupkou, až zahlédne dva kloučky, kterým se patrně nechce do školy; rozběhne se za nimi, chytí je za pačesy a dovleče do školy, odkudž za chvilku zaznívá brekot a vřískot v rozmanitých tóninách. — Na náměstí betlémském také je živo. Přijíždí postilion, medvědář produkuje se tam se svými skrocenými umělci, kdežto viřtlář zatím nabízí váženému publiku teplé „párky“. Výtržnost stropí podělkující bednář, který se s paní kavárnicí nepohodl o mzdu a za to ji chce vypáliti. Úmysl svůj opravdu provede, z kavárny se valí kouř a kavárnice hrozně lamentuje. Ale v Betlémě mají také hasiče, a to velmi dobře zorganisované. Na první výkřik jsou tu a hned oheň uhasí. Obecní strážníci — uniformovaní, toť se rozumí — chytí zatím lotrovského bednáře a vykonají na něm hned spravedlnost, ovšem jen dle mírných paragrafů betlémského zákonníka — vysázejí mu totiž, položivše jej před mýtnicí na lavici, pět a dvacet, kteréž veškero diváctvo svědomitě

odpočítává. — Celé představení ukončují závěrečné sbory ženců do polí se ubírajících, nebo myslivců jdoucích na lov.

Jak patrno, nelze jeslí vánočních počítati ke hrám dramatickým, a jsou to také jen velmi slabé hry loutkové, nemající jednotného děje a skládající se jen ze řady nesouvislých a libovolně nakupených, zcela bezvýznamných scén.

Mnohem blíže skutečnému umění dramatickému, ale stále ještě dosti daleko od něho jsou vánoční hry, konané ve východní Moravě a na Slovensku. Nehledíme-li k nedostatkům slov, která jsou tu přednášena, a děje, jenž jest představován, schází hrám těmto hlavní známka dramatu, — případná akce, k níž se mají slova toliko vázati. Jinak jest tu již dialog mnohdy živý, ač ne právě stichický, a chudičký děj přece se před zrakem divákovým alespoň nějak rozvíjí. Výprava takových her jest ovšem příliš jednoduchá: jevištěm jest podlaha kterékoliv světnice, do níž herci vkročili, kožich na ruby obléknutý, košile přes svrchní šat navlečená a přepásaná, na hlavě stuha nebo papírová koruna, — toť oděv, který prosté pastýře hned přemění na anděly nebo na krále z dalekého východu putující. V ruce nesmí scházeti důkladný obuch nebo hůl, opatřená malou sekyrkou, neboť těmi na důrazných místech zpěvu o zemi se bije.

Osoby vystupující jsou skoro vesměs ve všech těch hrách stejné, a také jména jejich zhusta jsou skoro táž; na Slovensku bývá to anjel se zeleným věncem nebo červenou pentlí na hlavě, pastýři ze salaší; bača a jeho pomocníci Fedor a Stacho, pak Kubo, zvaný Starý pes, oblečený v obrácený kožich a na znamení, že zastupuje princip zlý, v obličeji počerněný. — Na Valašsku jsou nejčastěji osoby tytéž, — a jen poskrovnu je her, v nichž vedle anjela a pastýřů vystupuje také Maria a Josef. — Ve hrách samých pak při krátkosti a zároveň improvisovanosti jejich nemůže býti řeči o nějakých aktech, ale za to neschází nikde — skoro jako u Euripida — řádný prolog; velmi často přidán jest též epilog, a chceme-li, nalezneme i písně chorické, při nichž ostatně také se provozuje jistý spůsob tance, — právě jako ve dramatech antických.

Prolog mívá nejčastěji anděl, který nosívá „betlém“, na němž jakožto hvězda nad chlévem betlémským slabým kmitem probleskuje plamének olejové lampičky. Vešed před soudruhy svými do světnice hospodářovy, anjel promluví recitativem:

„Pochválen buď pán Ježíš Kristus!
Moji milí laskaví páni,
jste-li při dobrém zdraví,
nesem vám radostné noviny,
Krista pána narození.
Betlémských pastýřů památka,
chcem poukázati zkrátka,
co oni činili,
jak veseli byli,
prosím o dovolení.“

Když mu dovolení dáno bylo, zaklepe obuškem na dvéře, na kteréž znamení druh po druhu vstoupí také ostatní do světnice. Jakmile první do světnice vkročí, udeří holí o zemi a jme se hned zpívati, jako na př. ve Velikých Kunčicích tato slova:

„Dej bůh štěstí, milí páni,
keď sem nebyl dávno s vámi,
dovolte mi něco málo,
do tanca se mi zazdálo.“

Při prvním slově každého verše udeří zpěvák holí o zemi, čímž povstává iktus zajisté velmi důrazný, — přetančí při tom poskokem přes světnici, a při poslední slabice verše vyskočí do výše. Potom zpívají všichni pastýři-herci, při zpěvu svém tančíce, píseň vstupní, jež může se pokládati za jakýsi druh parodu, ne-li hned za první stasimon:

„Ej přijeli do Betlema pastýře
[hej, hej, pastýře,]
hráli skočnou děťátečku na lýře
[hej, hej, na lýře;]
divili se na povětří muzice,
a pravili, co to bude za dítě“ atd.

Potom přednáší každý z herců několik veršů obsahu žertovného, nejčastěji však eristického. Konečně vybídne jeden z nich soudruhy, aby ulehli a po lopotě denní si odpočali. Lehnou tedy všichni krom anděla a tváří se, jakoby spali. V té chvíli spustí anděl povýšeným hlasem:

„Sláva bohu na výsosti,
slyšte pastuškové sprostí
novinu plnú radosti,
nebe je celé v jasnosti!“

K těm slovům probudí se bača, vzbouzí pak i mladší soudruhy, kteří však stále ještě leží na zemi, prouce se s bačou a mezi sebou, že jich anděl nevolal. Po delší kontroversi vstanou všichni, pobízejí se na vzájem k cestě do Betléma poklonit se malému Ježíškovi a vypravují, co mu kdo dá darem, — neboť bez daru, byť sebe skrovnějšího, žádný se na takou cestu nechce vydati. Sliby a dary jejich jsou nejednou vskutku originální, všude však jeví se v nich mysl prostá, nelíčená ve slovech dojemných svou srdečností. Jsou to slova jako lid sám, který je zpívá. Tak dle Pav. Dobšinského na Slovensku poučují se pastýři na cestě:

„Každý pekne k nemu kłakne
a důverne jemu rekne:
vítaj, vítaj, králi vítaj!“

Potom přistupuje k jeslím čeledín Fedor a zpívá:

„I ja Fedorík
bystrý pacholík

oferujem ti také jablčko
jako moje srdiečko.“

Po něm ozývá se pastýř Stacho, patrně zámožnější a také štědřejší:

„A já tebe oferujem hrozna za košíček,
ešte k tomu medu hrnčíček;
ešte k tomu takú klbásu,
čo ťa trikrát ňou opášu.“

Hůře vede se chuďasu Kubovi, který se zřejmým zármutkem praví

„Jezu, Jezu, čo ti dám,
keď sám chudák nič nemám?“

ale zato činí alespoň zdvořilé pozvání:

„Ak že sa ti bude lúbiť,
môžeš s nami na salaš ísť;
budeš mati bryndze dosti
i žinčice do sytosti,
Ježišu spanilý!“

Potom následuje společný tanec za zpěvu různých koled, ba také jiných písní. Všechny pak hry vyznívají v epilog přednášený s nastaveným kloboukem v ruce tohoto asi obsahu:

„A vy paní matičko,
odbavte nás brzyčko,
štědré koledy nám dajte,
a nás brzy odbyvajte.“ — —

Mnohem umělejšího rázu a větší tvářnosti dramatické jsou hry tříkrálová a rájová, jež Fejfalík z Moravy uvádí. Účinkuje v nich mnohem větší počet osob, děj je již složitější — tak že se při něm scéna několikrát mění — a postupuje zcela přirozeně. Ve hře tříkrálové, jež je povahou čistě vánoční, hrají prorok, tři králové, čtyři pastýři, Herodes a jeho trabanti, zákonníci, Josef a Maria, anděl, čert a smrt. Obsahem jejím jsou biblické příběhy, narození Kristovo a zvěstování jeho pastýřům, kteří pospíchají k Betlému; zjevení se hvězdy třem králům, dotaz těchto u Heroda, jenž radí se se zákonníky, příchod králů do Betléma, pobití dítek od Heroda a odchod Marie a Josefa s Ježíšem do Egypta. Slova hry, do níž jsou vloženy také pěkné písně kolední, místy nás upomínají na kancionály českobratrské, místy však nezadají dramatickým plodům našeho Kopeckého. Na doklad položena buďtež slova z prologu prorokova:

„Přišlo boží narození,
grunt našeho vykoupení;
kdokoli grunt zavrhuje,
ten spasení nemiluje.
Přichází na svět syn boží,
poklad nebeského zboží;

Jesle. Kreslil Fr. Bíza. Ryto v xylogr. ústavu Fr. Zibikra.

přichází do plačtivého
údolí zlosti plného.
Milost, kterou jsme ztratili,
když jsme v Adamu zhřešili,
nyní se nám navracuje,
spasení se přibližuje" — atd.

Vedle toho pak uveďme jen slova krále Melichara, odpovídajícího Baltasarovi, jenž nechce Herodovi poklony učiniti:

„Ne tak, pane králi Baltasar, prosím vás,
odložte hněv svůj v tento čas;
neb bude-li nám Herodes chtět škoditi,
aneb by z nás chtěl posměch míti,
majíce příčiny k němu,
odplatíme tuplem jemu."—

Hra rájová, rozsahem předešlé mnohem kratší, líčí, kterak první lidé od hada byli svedeni a potom z ráje vyhnáni. Z osob v ní súčastněných jen bůh otec a anděl mluví ve verších; Adam, Eva a ďábel užívají prosy, a to namnoze slov třetí knihy Mojžíšovy.

Obě tyto hry jsou zajímavy také proto, že podobné hry, a to rázu velmi starobylého, nalézáme u Němců, kteří na malých ostrůvcích udrželi se mezi Maďary v Uhrách nedaleko Pešti. Hry těchto Němců, podobající se Pašijovým hrám z Oberamergau v Bavořích, jsou dle zprávy sběratele jich K. J. Schröera vzácným zůstatkem prostonárodní poesie dramatické, která druhdy valně byla rozšířena. Hry takové, původně církevní, již ve 13 st. byly pořádány a rozšířily se pak mezi lid. Před císařem na koncilu kostnickém r. 1417 byly prý provedeny hry: narození Kristovo, příchod mudrců, zavraždění dětí v Betlému. Naproti hrám, které ku př. řádem jesuitským bývaly pořádány, vynikají prostotou a jednoduchostí jak slova, tak zevní úpravy. Právo provozovací bývá pravidelně v rukou jen jisté rodiny, v níž se dědí jak rukopisy her, tak potřebné oděvy a jiné rekvisity. Provozují pak se nyní celkem jen tři hry, ač jich druhdy více bývalo: narození Páně čili hra vánoční, Adam a Eva, čili hra rájová, a komoedie — hra masopustní — tedy jakási trilogie, v níž zároveň již drama satyrské jest obsaženo. Také výpravou svou upomínají hry tyto poněkud na poměry starořecké. Někteří badatelé se domnívali, že hry tyto pocházejí od známého populárního básníka šestnáctého století Hans Sachsa, který složil celou řadu her dramatických; ale mezi nimi jen jediná hra vánoční cituje se z r. 1557 — o 9 jednáních — a jest v leckteré příčině mnohem primitivnější než hry tyto. Že však Hans Sachs vliv jakýsi na prostonárodní hry dramatické vůbec u Němců měl, bylo by zbytečno dokazovati.

Ku představení začnou se němečtí vesničané v Uhrách cvičiti hned v podzimku, jak mají po práci polní. Cvičí je „Lehrmeister", jehož majetkem hry jsou a který má také všechny potřeby ke hře. Doba, kdy cvičení se počnou, jest jaksi sváteční pro celou dědinu — od té chvíle netrpí se tam žádná hudba a taneční veselí. Herci sami tvoří na čas-

hry jakési nábožné společenstvo; jest jim zavázati se staršímu: že nebudou — jsou to většinou dorostlí mladíci — choditi za děvčaty, že nebudou zpívati světských písní, že povedou počestný a spořádaný život a že staršího budou poslouchati. Hráti se začne počátkem adventu a hraje se do tří králů. Doma jsou představení jen v neděli a svátky; všední dny navštěvuje společnost sousední dědiny, kamž bývá často zvána a vždy vlídně vítána. Hraje se v hospodě; vstupného se platí — 2 krejcary. Výtěžek obrací se jen na pořizování kostymů a potřeb divadelních, herci ani „Lehrmeister“ nepodržují z toho ničeho. Před první produkcí jest nejdříve slavný průvod z domu cvičitelova na místo hry. Napřed nesou vysoký strom jalovcový „Kränewit“ opentlený a jablky ověšený. Vedle toho se nese hvězda, jaká ve krajinách německých i slovanských také o koledě se nosívá. Pak jdou v řadě: andělé, Josef a Maria, která zároveň Evu hraje — je to vždy hezký jakýs junák; tři králové, Herodes, ďábel, vysocí kněží a zákonníci, židé, setník Herodův, který pak hraje také roli spanilé krejčové v poslední komoedii, sluhové Horodovi, pastýři, „lid“. — Než se dají do vlastní hry, přednese cvičitel píseň, v níž oslovuje herce, a tito zase píseň, kterouž pozdravují diváky — tedy spůsob, jaký v jisté míře již u Kalidasy shledáváme.

Hra počíná cestou Josefa a Marie do Betléma; Josef je starý a churavý tesař, Maria jej těší v jeho chorobě. V Betlémě vyjednávají s několika hospodskými, kteří je více nebo méně hrubě odbývají; konečně odejdou v hospodě Titově do chléva. Josef chce po chvilce rozdělati světlo, čímž upoutává pozornost diváků, a když se mu to podaří, spozoruje, že Maria, která zatím byla v pozadí seděla, chová již nemluvně. O tomto však se toliko m l u v í, diváci si je toliko m y s l í, ale loutka jakási nebo cos podobného na jevišti se neukazuje. — Hned potom anděl venku pěje gloria, a pastýři přijdou k novorozenému děcku. Následuje zdlouhavá scéna, nářky pastýřů na trudné živobytí, když jim zimu je snášeti a s vlky bojovati. Vstupní píseň jejich pochází prý z 15. století.

Potom se pastýři položí a usnou. Anděl Gabriel vystoupí, a dokázav rozmanitými pohyby, že je skutečně nebeské stvoření, duch tíže nemající (vstoupne ku př. na spící pastýře, kteří se nesmí pohnouti), písní svou je vzbudí, načež pastýři vypravují své sny. — Podobným spůsobem hra pokračuje. Přijdou tři králové se svými dary, Herodes vyzví účel jejich cesty, pošle své pochopy vraždit dětí, Josef s Marií a Ježíškem prchnou do Egypta — ještě před koncem hry se však odtamtud vrátí — a Heroda na konec odnese čert, aby se drama přece tragicky skončilo. Mezi ďáblem a vojáky Herodovými nastane veliká řež, na kterou se herci hned přede hrou několika sklínkami posilnili, a při níž padne i dosti modřin skutečných. Závěrek činí zpěv anděla, který Heroda ďáblům vydal.

Hra tato trvá dvě hodiny a je zajisté hodně fádní, ježto látka sama je známa a písně, kterých se hojně vkládá, také nejsou nové. Ale herci tito, když ukončili představení jedno, dají se hned do představení nového a hrají vůbec tak dlouho, pokud se chce někdo jejich hře dívati. — Pro nás zajímavy jsou z p ě v y při hrách těchto proná-

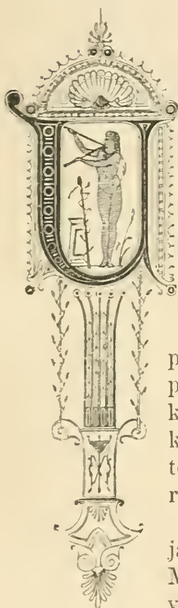
šené; nejsou dle svědectví samých badatelů německých (jako Wackernagla a Schröera) původu domácího, nýbrž pocházejí od Českých Bratří, kteří mezi r. 1547—1622 v komitátě Prešpurském a Nitranském se usadili a krásnými duchovními zpěvy svými také na stejnověrné sousedy jiné národnosti účinně působili.

Nebylo by prací nevděčnou srovnati, jak shodují se dříve zmíněné hry české s těmito německými a jak oboje, či snad jen jedny čerpaly z kancionálů bratrských. Nemohouce se zde do komparací takových pouštěti, odkládáme si to na příležitost jinou. —

Evička.

Povídka Otokara Mokrého.

I.

mdlen suchopárnými studiemi a pokryt prachem zvetšelých kodexů, opustil jsem v srpnu roku 186 . vesele Prahu, hodlaje stráviti několik neděl u strýce, který byl hospodářským správcem na starém hraběcím zámku K . . . v Pošumaví.

Na nádraží n . . . ckém očekávala mne staromódní ekypáž: kaleska hranatých tvarů s vysokými péry, jež upomínaly na obrovské oslí uši, na nichž houpalo se jako vzdušné lůžko Mohamedovo žíněné nitro kočáru. Rozviklaná dvířka se otevřela a bezedná propast kalesky pozřela mou drobnou postavu, která chvěla a tetelila se pod koženou „korbou“ při každém drknutí rozeschlých kol o štěrkový kámen okresní silnice.

Dojeli jsme ku bráně, nad níž skvěla se v plném jasu úplňkového měsíce červená pětilistá růže rožmberská. Massivními železnými hřeby okovaná vrata zaskřípěla v podvojích, pak šlo to dusotem po bývalém zdvihacím mostě a v zápětí na to sestoupil jsem ve dvoraně pusté a zimavé, jako síň Fingalova ve starých zpěvech nordických.

Nikdo mne nečekal ani nepřivítal; bylo mi nevolno i neveselo a když ulehal jsem pod těžkými hedbávnými nebesy ve starožitné komnatě, cítil jsem, že ševelí mi kolem spánků dusivá křídla těžkého snění, jehož přízrak marně plašilo od mého lože kabalistické znamení „muří nohy“ vysoustruhované nad vysokou pelestí. Konečně zdřimnul jsem přece a laškovitý sen přenesl mne v luzný sad, kde poletoval kolem mne jako ve feérii svatojanské noci vířivý rej nedávno překonaných paragrafů digest a pandekt v podobě zdrobnělých světlušek, zářících v mohutném keři známých čtyř „lilijí juris“, pod nimiž spočíval jsem já, zastíněn jarobujným kmenem nikdy nevadnoucího řím-

ského práva, jako Shakespearův statečný mistr Klubko stříhaje udiveně obrovskými boltci maně přikouzlených uší . . .

Zámek k . . ský, v němž probudil jsem se po romantické té první noci, nevypadal za dne mnohem vlídněji a útulněji; rozsáhlá budova ve vlašském slohu renaissančním, byla ve všech svých prostorách neobyčejně sešlá. Štíhlé sloupoví loggie opínala šedá vlákna pavučinových lian, bujících tu jako v pralese; pestrá freska, zobrazující jednotlivé výjevy loveckých kratochvílí, vybledla a oprýskala; s nádherných plafondů opadalo štukoví kus po kuse, kupíc se na vydrolené podlaze mramorové v neladné hromádky rumu, obrazy rozvěšené po stěnách sžírala plíseň a obrovité vlaské komíny přeumělého řemeslného díla zely čirou, zimavou prázdnotou.

Jedinké jen křídlo ušlo zhoubě, ovšem za těžké výkupné; musiloť svléci starobylou svou nádheru a oděti se jednotvárným stejnokrojem kancelářských jizeb a pokojů, upravených k obydlí strýcovu. K nim přiléhala i má ložnice, bývalý sál jídelní, kam sneseny jako do starožitnické komory trosky starého rožmberského nábytku, mezi nimi i mé včerejší Záhořovo lože.

Budovu zámeckou obklopoval sad, v němž na místě révového věncoví věsily se po rozsochatých větvích stromů guirlandy prádla; v husté trávě proháněly se jako na prérii stáda mladého dorostu bravu i skotu, a domácí vodní ptactvo batolilo se a štěbetalo nad zádumčivou tůní rybníka, pokrytého jediným zeleným povlakem.

Procházel jsem se chvíli bez určitého cíle po zahradě; probrázdiv ji křiž na kříž, zastavil jsem se u malé polosesuté kapličky, která choulila se skromně do severního cípu hradební zídky, pomalované obrovskými postavami starých rožmberských rytířů. Práh kaple, vytesán z otřelé kamenné desky náhrobní, byl zakryt špinavým květem blínu a spoustou kopřiv. Po zamřížených okénkách šplhalo se modravé psí víno a pod okapem prejzové střechy šuměly vydoupnalé stříbrolisté topoly. —

Ne bez namáhaní otevřel jsem sešlá, červotočivá vrátka a vešel do vnitř spustlé svatyně. Těžké, snětivé ovzduší a bološero tu vládnoucí zarazilo mne v prvním okamžiku tak, že tvořily se mi mžitky před očima; po chvilce teprve jsem náležitě prohlédl a seznal, že nejsem v kapli samoten.

Na stupních chudičkého oltáře, prostého svící a všelikých ozdob, klečely dvě dítky — chlapec a děvčátko, odříkávajíce po tichu modlitbu ze starého nebeklíče, rozloženého na pultu. Drobné jich obličejíky obracely se chvílemi skroušeně k oltářnímu obrazu, znázorňujícímu štětcem dosti umělým známý výjev zachránění zakladatele vysokobrodského monastýru, Petra Voka, z dravých vln Vltaviných.

Děti byly oděny chudobným šatem sirotčího ústavu, který nalézal se v přízemí zámku k . . ského, zřízen lidumilností hraběte pro osiřelé dítky služebníků nižší třídy.

Zvláštní mou pozornost upoutalo děvčátko, jehož bledé líce neobyčejně jemných a ušlechtilých rysův svítilo pod clonou zlatoplavých kadeří právě tak nebesky lahodně jako na obraze tvář Matky boží, zachraňující zoufalého Rožmberka.

Vyrušeny šelestem mých kročejů, trhly sebou dítky a vzchopivše se od pultu, mířily plaše ku dveřím kaple. Zachytil jsem děvčátko za ruku a pohladiv zlaté její vlásky, otázal jsem se měkce: „Kam pak tak zčerstva, má drahá!“ Důvěrný tón slov těch působil jako kouzlem na sluch sirotka, odvyklý dávno snad již sladkým zvukům něžného hovoru; děvčátko se zarazilo, ohledlo se plaše kolem a upjalo na mne velké své modré oko, snivé tak jako kalíšek šumavského lesního zvonce.

„Modlili jsme se s Prokůpkem za své pěstouny“ — vyhrklo jí z úst a chlapec mačkal při tom rozpačitě v ruce komisní sirotčenskou čepici, škubaje svou družku za záhyb sukénky. Nežli jsem se nadál, zmizely mi dítky jako ptáci a jen vlnivý pohyb ostružin, obrůstajících otevřená zadní dvířka kapličky, naznačoval mi směr jich plachých kroků.

Prostičká ta příhoda zaměstnávala mou mysl ještě při stole, kdež vyprávěl jsem ji strýci. Ten poslouchal mne s chladnou, bezúčastnou tváří, jakobych přednášel mu v kanceláři referát o odvodu obilí, a nepohnuv ani brvou, dodal suše: „Zajímá-li tě osud těch dvou sirotků, vyhledej si odpoledne ve zdejším archivu fascikul D—IV.—18, kde najdeš leccos, o čem budeš vážně přemýšleti.“

II.

Zašel jsem skutečně ještě téhož odpoledne do staré vrchnostenské spisovny a probrav se spoustou zaprášených hospodářských účtů panství n . . . ckého, nalezl jsem konečně hledaný fascikul. První stránka archu, tvořícího obal zažloutlých spisů, opatřena byla švabachovým nadpisem: „Věrné vylíčení vodní spousty leta Páně 18 . . ., vypsal lesní Hroznata.“

Nemile překvapen, že očekávaný román scvrkl se na pouhé líčení jakékos všedního příběhu, obracel jsem mrzutě list za listem, až došel jsem na poslední stránku, kdež utkvěl můj zrak na zvláštním odstavci, připsaném červeným inkoustem. Četl jsem, co vypravoval dále Hroznata: Žena moje Kristina chřadla vůčihledě po hrozných bědách letošního jara. Ke všemu dostavila se ještě událost, která očekává se jinde s nelíčenou radostí. — Od té doby, co uzřel světlo tohoto světa synek Prokop, obestřela smysly její mrákota, z níž propukaly chvílemi neklamné známky šílenství. Jednou — pamatuji se, že bylo to v předvečer sv. Václava — zhoršil se nešťastný stav její do té míry, že musil jsem s krvácejícím srdcem sáhnouti k zoufalému prostředku — vtěsnal jsem pokud jen bylo možno šetrně, bílé, útlé její ruce do svěrací kazajky.

Sotva se tak stalo, připadalo mi, jakoby byl padl do duše její první jasný paprsek. Tělo se horečně zachvělo; oko, to krásné, hluboké, tmavomodré oko pozbylo matného lesku; strhaná duhovka pokryla se zase obvyklým snivě měkkým nádechem, ústa, chvící se druhdy třeštivým smíchem, počal obehrávati lahodný úsměv těch starých, zašlých časů prvního našeho manželského štěstí; — bezděčným pohybem uvolnil jsem provazovou spruhu a vděčný pohled byl mi za to odměnou. Na to následovala tato tajemná slova:

„Bylo to o sv. Janu Křtiteli loňského roku; tys meškal jako porotce již několik dnů u krajského soudu v P . . .: byla jsem v myslivně úplně sama. Krátila jsem si dlouhou chvíli všemožně a naposledy dala

jsem se do vyšívání polštáře, jímž chtěla jsem tě překvapiti o nastávajících jmeninách. Schylovalo se již silně k večeru, když tu zahrčel před našimi vraty kočár znamenaný na dvířkách hraběcím erbem naší vrchnosti. Nežli jsem se probrala z prvního, velmi mně nepříjemného překvapení, otevřely se již dvéře světnice a jimi vešel pan hrabě Artur, provázen naším lesním příručím.

Pan hrabě zůstal tu u večeře a otálel s odjezdem tak dlouho, až se na konec rozhodl, že zůstane v myslivně také přes noc.

Neposlouchej mne dále — netaž se více; vyznávám se zkroušeně z hříchu, z těžkého hříchu, jehož buď Bohu navždy žalováno. Ach jaký osud čeká mého ubohého Prokopa!"

Při slovech těch poznamenala se šílená, jejíž rty počaly již zase přecházeti do sinobleda, znamením kříže.

„Ty víš," pokračovala dále hlasem, měnícím se v úpěnlivý sten, „že hledala jsem sama smrt, že neštítila jsem se nebezpečí, které šklebilo se na mne z dravého víru rozkypělých vln. Tenkráte pocítila jsem první ostrý hlod zlého svědomí, jehož od té doby ohlušiti nelze i kdybych do bezedného jeho jícnu vrhala jedno po druhém, co mi ve světě nejdražším, kdybych vsypala tam veškeré své myšlení a cítění, své srdce — i svou duši . . ."

Za týden na to odvezl jsem ženu do pražského ústavu choromyslných, kde skonala dne 15. listopadu l. P. 18 . . a já . . .?

Odpověď na tuto otázku nalezl jsem na poslední stránce fascikulu, kdež poznamenáno cizí rukou:

Lesní Hroznata byv pro různé nesprávnosti, objevené v jeho revíru, jasnou hraběcí resolucí ze dne . . . . č. . . . . ze samostatné lesní služby propuštěn a z milosti za hajného na ch . . . ské panství přesazen, oddával se tam nemírnému pití lihovin, kterémužto zlozvyku ostatně již od úmrtí své manželky holdoval.

Jednou o masopustě v třeskuté zimě, obaliv se hrachovinami, činil v mumraji tom vesnické mládeži ch . . . ské různé kratochvíle, představuje jim rožmberského medvěda, jehož obraz, památka po starých držitelích ch . . . ského zámku, skvěl se v obrovském znaku, namalovaném nad průčelní branou.

Vyčastován od veselé chasy rosolkami i všelijakou pálenou vodou, usnul Hroznata na zpáteční cestě do své chatrče u můstku, vedoucího přes řeku Bl . . . .

Hrabě Arthur vraceje se tudy právě z Litvy, kamž jej pozval kníže Starzyński na honby medvědů, nalezl zde kořist, která v pralesích sarmatských jisté jeho kuli tak zlomyslně se vyhybala: zmrzlé tělo medvěda — Hroznaty naloženo na střechu zavazadlového vozu a pochováno následující den na hřbitově ch . . . ském. Děti nebohého hajného, Prokop a Evička, vřaděny mimořádně mezi chovance hraběcího sirotčince. Účtem, na němž zaznamenány výlohy pohřbu Hroznatova, zaplacené z důchodenské pokladny ch . . . ské, končil fascikul.

Svazuje opět lepenkové desky spuchřelým motouzem, přemýšlel jsem v prvním hnutí své zeleně mladé duše právnické o nápadné nepříslušnosti tohoto rukopisu mezi spisy úřední a měřil jsem již v duchu

disciplinární trest, který stihl by registrátora, kdyby vyšel na jevo tento jeho poklesek a zvěděla o něm vrchnost tak choulostivě zde interessovaná.

III.

Umínil jsem si, že navštívím sirotčinec, jehož dva mladí chovanci zajímali mne nyní dvojnásobně.

Zaklepal jsem na dvéře bytu starého učitele, který byl zároveň ředitelem ústavu. Zvučné basové „dále" volalo mne dovnitř veselého, vzdušného pokojíka, jehož čistě vybílené stěny byly ověšeny guirlandami starých zbraní a dvojí řadou jeleních a srnčích parohů.

U prostřed stál dlouhý rozkládací stůl, pokrytý starými novinami, po nichž rozloženo v morušovém listí množství zlatožlutých kuklí hedvábníkových. Učitel smekl domácí čapku, protkávanou zlatým drátkem a perličkami, a po krátkém uvítacím rozhovoru jal se mne hned zasvěcovati v nejjemnější tajiny hedvábníkového chovu, což musil jsem již přenésti přes sebe s oddanou trpělivostí.

Když skončena po dlouhé hodině přece učená přednáška s demonstracemi, jal se mne učitel provázeti jednotlivými místnostmi ústavu. Prošli jsme jídelnu, jejíž holé stěny zdobil jediný toliko obraz: výtvor bizzarní obrazotvornosti neznámého umělce, znázorňující lebku, jejíž pusté hrozné důlky oční rozplývají se při bližším pohledu v něžnou skupinu dítek hrajících si v kvítí; navštívili jsme dále dětskou spací komnatu, v níž po příšerném spůsobě sálů nemocničních rozestaveny postélky dítek, pokryté zelenými houněmi, a při nich almárky na prádlo, komisně do šeda natřené; vešli jsme i v modlitebnu s řadami tvrdých, ostře přihoblovaných klekátek, aby udrželo se spánkem unavené tělo v čilosti při několikerém odříkávání růžence.

Blahopřál jsem panu učiteli ku vzornému pořádku, který zářil z jizeb vybílených a vydrhnutých nade sklo; louče se pak s ním, vzpomněl jsem jako mimochodem na sirotky Hroznatovy. Bodrý stařec rozplýval se sdílnou ochotou a když svěřil jsem se mu, že mě osud těch dítek zvláště zajímá, slíbil mi, že zdvojnásobí vůči nim svou dosavadní péči a neopomene časem zpraviti mne o všem důležitém, co by se jich týkalo.

Náhoda nedopřála mi delšího pobytu na zámku k . . . ském; po několika dnech sdělil mi strýc, že bych si prodloužiti mohl příjemně trudná léta studentského živoření přijetím vychovatelského místa v hraběcí rodině, za kterýmž účelem musil bych se ovšem odebrati za vrchností do stálého jejího nynějšího sídla v dolním Štýrsku na zámku m . . . ském. Měl jsem připravovati tam mladého pána Otokara na trnitou pouť právnického studia. Uvázal jsem se v nový svůj úkol a preceptoroval statně po celý rok v daleké cizině, nemaje ani nejmenších zpráv z domova. Byl jsem již mrzut a roztesknën, když došel mne tu z nenadání přípis starého učitele k . . . ského. Sděloval mi, že Evička nemešká již v sirotčinci. Náhodou sem zavítavší hrabě Artur postřehl na útlém děcku tolik krásných vlastností a zaujal se něžným, půvabným jejím zjevem tak, že musilo ihned býti vyhověno jeho žádosti, aby byla

Evička poslána do pražského pensionátu madame Le Brise a tu jeho nákladem vychována.

Prokop počínal si jako šílený, když odváželi mu Evičku v hraběcím kočáře. Dívka, vstupujíc na stupátko, ohledla se ještě naposledy po bratrovi; veliké modré její oko zalilo se slzou jako kalíšek pomněnky, hebounkou dlaní zakryla si drobný obličej a viděl jsem, jak řine se jí mezi dlouhými růžovými prstíky krůpěj bohaté slzy.

Kočár odhrčel po císařské silnici. Prokop provázel jej, pokud mu nožky v běhu stačily; pak sklesl uštván jako jezevčík do kvetoucího vřesu, lemujícího okraj silnice.

Byl jsem na blízku. Hošík seděl dlouho na mezi, opíraje spocené čelo o ruce, smutně nad koleny skřížené. Po chvíli se vzpamatoval, utřel si oči šátkem a vyňav ze záňadří zápisní knížečku, počal tam cosi tužkou rýsovati. Přistoupiv pokradmu blíže, pozoroval jsem s podivením, jak z pod hrubé špičky tužky vynikají ku podivu ladné obrysy kadeřavé dívčí hlavinky, v jejíchž jemných rysech poznal jsem na první pohled líbezný zjev Evičky.

Hned druhého dne učinil jsem o tomto neobyčejném objevu sdělení na vrchní kuratorium sirotčího ústavu a za několik neděl došel mne odtud přípis, sdělující, že chovanec sirotčího ústavu k . . . ského. Prokop Hroznata, přijat na útraty státní za učně kreslířské školy, zřízené při vídeňské akademii výtvarného umění.

Toť vše, co událo se tu od té doby, co opustil jste K . . . končil starý učitel: — tuším, že v brzku přestanu býti Vaším zpravodajem: zlá, leta již se vlekoucí choroba lomcuje zvláště letos zuřivě mými údy — obávám se, že až navštívíte zase K . . . , zastihnete mne již v hlubokém spánku pod košatou moruší, kterou jsem si sám v nejútulnějším koutečku našeho svatého pole vypěstil.“

Přečetl jsem několikráte srdečný dopis a bylo mi stále teskněji i přes to, že nechápal jsem, proč obtěžuji si mysl poměry i osobami, po kterých — přesně vzato — mně vlastně ničeho nebylo.

IV.

Minulo dalších několik roků bezmyšlenkovitého, fajacky příjemného života na zámku m . . . ském. Úloha má byla dokonána: mladý adept přísné bohyně spravedlnosti připraven na sladký okamžik důvěrného sblížení se s ní v horoucím polibku první státní zkoušky.

Chystal jsem se k odjezdu do Čech; filosoficky hubená má zavazadla chvěla se v koutě mé mezzaninové komnatky před útrapami daleké cesty; otevřel jsem již dvéře vedoucí do chodby, když ozvalo se mi tu vstříc několik pomísených ženských hlasů. Přijela do zámku stará komorná Amalie a s ní nová společnice naší komtesky — chovanka prý pražského vychovávacího ústavu — jak vyzvěděl jsem z hovoru zvědavých služek a panských soustředěných na chodbě. I mne zmocnil se mimoděk záchvat této přeletavé choroby dcer Eviných — sešel jsem na nádvoří, kdež stál kočár právě přibylý. Mrzutý portýr, pravzor bručivého zámeckého cerbera, otvíral dvířka, jichž skulinou vyklouzla nejprve malinká Popelčina nožka krásné mladé dívky, přioděné kašmírovým šatem ce-

stovním. Palčivé odpolední slunko ozářilo zplna jemný obličejík, v jehož něžných, poněkud pobledlých lících poznal jsem ihned čarovně měkké tahy dětské prosebnice z kaple k . . . ské.

Přiznávám se, že bylo mi kolem srdce jaksi krušno, když uzřel jsem Evičku zde samotnu v daleké cizině. Připadalot mi osiřelé to děcko jako něžná slzička Panny, která vykvetla z čista jasna na pusté mezi a rozhlíží se zaroseným okem úzkostlivě kolem, čekajíc v bázni, kdy přiblíži se ruka chodcova, která urve ji ze stvolu třeba jen v přátelském úmyslu, aby vetkla rudé kvítečko do kabátové dírky.

Trudný a dojista bizzarní tento nápad vnukla mi, náhodou myslí mou přeletěvši, upomínka na sežloutlé papíry archivního fasciklu k . . . ského.

Když vyprchal jemný parfum poetického přirovnání, pohledl jsem na dívku zase přirozeným zrakem, který nemohl se dlouho nasytiti půvaby, jež obestírala ještě čerstvá mha prvního rozpuku mládí.

Nebyl jsem asi samojediným pozorovatelem dívčích vděků — z okna levého zámeckého křídla hledělo sem dvé rovněž tak bystrých a zvědavých zraků.

Byly to zraky Otokarovy.

Teprve k večeru přálo mi štěstí, že setkal jsem se s Evičkou o samotě: neznala mne již a když připomenul jsem jí první naše setkání v kapli k . . . ské, zarděla se rozpačitě a zraky jí při tom zvlhly. Vyptávala se mne živě na Prokopa, o němž prý nemá již po několik roků žádných zpráv. Sdělil jsem jí, co věděl jsem sám z dopisu učitelova. „Ubohý hoch“ — pravila s povzdechem — „jak vede se mu asi v cizině — Ne lépe nežli mně!“ — Při tom zavanul jí červenými rtíky šelest podobný jemnému svistu poledního vánku, čechrajícího vonné plátky stolistky.

„Proč kladete tak zvláštní důraz na to příkré slovo „v cizině,“ milá slečno?“ ozval se pojednou za námi hlas náhle se objevivšího Otokara. „Oddával jsem se již celé odpoledne naději, že švarná naše jihočeská krajanka i v zeleném Štirsku mezi námi zdomácní!“

Na vlídná slova ta neodpověděla Evička ničeho; v nevýslovných rozpacích, celá se červenajíc, škubala krajkový lem hedvábných rukaviček.

Ustoupil jsem do pozadí, provázen plachým pohledem dívčiným. Vyloživ se po chvilce z okna své studentské mansardy, pozoroval jsem, jak nabízí Otokar Evičce své rámě, jež tato zdvořile odmítla; zavěsila se v ně ostýchavě teprve u vchodu tmavé aleje zámeckého parku, kdež oba zmizeli.

Přecházel jsem chvíli po komnatě, dlouhým vážným krokem, s hlavou smutně svěšenou, jako zasmušilý ataman z maloruské dumky o dněperské rusalce, pak jal mne záchvat špatné nálady tak mocně, že usmyslil jsem si vyraziti ještě téhož večera aspoň na chvíli z dusného ovzduší zámeckého. Vzpomněl jsem si na přítele lékárníka S. v Mariboru, vzdáleném toliko na jednu stanici jižní dráhy; vlak právě odjížděl a po chvilce již octl jsem se v jídelně tamního hotelu „u města Vídně“. Stůl nočních hodovníků, popíjejících ohnivý jihoštýrský samotok, byl bohatě obsazen a kolem něho kmitala se spanilá Slovinka se zrakem jiskřícím nad granát révy.

Opodál rozjařeného Artušova kola v tmavém zákoutí světnice seděl bledý, hubený mladík, rozčechrávaje si v dlouhé chvíli jemňounké chmýří brady, po umělecku do špičky přistřižené.

Vedle něho na lavičce ležela nedbale pohozená torba cestovní, z níž vyčnívala paletta potřísněná křiklavou směsicí barev. Nenaleznuv přítele lékárníka — proti obyčeji dnes nepřítomného — usadil jsem se k osamělému hosti, jehož rysy byly mi hned na ponejprv sympatickými — a jaksi z dávna již známými. Hned po chvilce vysvětlila se tato záhada — představilť se mi mladík jakožto absolvovaný žák kreslířské školy Prokop Hroznata, sděluje mi zároveň, že ubírá se právě po odbyté průpravě na první samostatnou uměleckou pouť — která ovšem při prvním pohledu na chudý ošumělý jeho zevnějšek měla valnou podobnost s „vandrem“ řemeslnického chasníka.

Měl jsem srdečnou radost z tohoto nahodilého setkání. Vyzval jsem mladého přítele, aby se vrátil se mnou na zámek, dokládaje k tomu: „Evička bude mít velikou radost, až vás tak z nenadání uhlídá.“ Při slovech těch sbarvily se bledé líce Prokopovy jemným nádechem ruměnce, oko zajiskřilo živějším ohněm a se rtů jeho vyhrklo zpola radostně, zpola tesklivě: „Evička je tedy dlouho již na zámku . . .“ Při tom tiskl mi hubenými prsty pravici a jal se mi líbati obě ruce jako šílený. Stálo mne to dosti namáhání, nežli uvedl jsem Prokopa na pravou míru; po půlnoci odjeli jsme pak společně z Mariboru na zámek m . . . ský.

Eva byla překvapena nenadáíým objevením se Prokopa, jehož opustila před léty jako malého vesnického hošíka. Prohlížela si jej zvědavě od hlavy k patě a švitořila jako lašťovice, celujíc jej vděkuplně měkkými rtíky po bledých, chorých tvářích; na konec vzala jej se smíchem za špičku brady a pohrozila mu růžovým prstíkem: „Ať mi tedy jen dostojíš v slovu, které dal jsi mi na rozchodu, že až staneš se velkým umělcem, namaluješ mne věrně podle obrazu bohorodičky v kapli k . . . ské, k níž jsme se tak horoucně spolu modlívali . . .“

Prokop hleděl na ni udiveně — veselý, skorem rozpustilý tón hovoru Eviččina, jak se zdálo, valně ho nepotěšil — na tváři jeho bylo zřetelně znáti, že dotkla se dívka bolavého místa jeho duše, odbývajíc povrchně s tak nešetrnou veřejností výjev, který pokládal za nejsvětější tajemství své mladé duše, domnívaje se, že i ona chová tento úlomek z ráje dětských snů a tužeb v úctě nejsvětější.

Byli jsme pohromadě v komnatě Eviččině, kamž nás tato pozvala po mém vzkázání o příchodu Prokopově. Bavili jsme se ještě dále hovorem, když se tu ozvalo zaklepání a vešel Otokar, nesa v ruce čerstvou kytici krvavých růží. Spatřiv mne a — neznámého mu mladíka, odložil kytici na květinový stolek, postavený u dveří, kdež zmizela pochována v kosmatých květech modravé hortensie.

Představil jsem mu Eviččina bratra. Vřele a srdečně vyšel mu Otokar vstříc, podávaje mu lepotvárnou, jako hedváb měkkou ruku.

Prokop, jemuž neušlo ani nejmenší hnutí vcházejícího jinocha, dotkl se jen lehce podávané mu pravice a jakoby bodnut žahadlem, ukrytým pod růžovými lístky jemně pěstěných aristokratických nehtíků, vyrazil beze slova ze dveří.

„Divná to třída lidí, ti chasníci od štětce,“ ulehčil své nevoli nad podivným tímto výstupem urozený můj chovanec, pohrávaje si s jemně ciselovaným návěskem řetízku u hodinek.

Hovor náš nechtěl se již více ujati; vázl vůčihledě a po chvilce rozešli jsme se v náladě více méně skaboněné.

V.

Odročil jsem odjezd na několik dnů — pozorování mladých mých přátel, nad nimiž převzal jsem jakýsi duševní patronát, zajímalo mne, i usmyslil jsem si, že musím proniknouti na dno záhad, jež rašily tu jako poupata v tajemném ovzduší zámeckém.

Odpoledne po příhodě shora vylíčené, vyšel jsem si na procházku do myslivny v nedalekém hájemství r . . . ském, navštívit tam krajana revírníka. Doraziv po namáhavém pochodu v letním vedru k myslivně, nalezl jsem ji uzamčenu; na drnovém sedátku přede dveřmi, jež byly ozdobeny rozsochatými parohy dančími, seděla stará matička revírníkova, pletouc zádumčivě z hrubé zelené bavlny myslivecké punčochy. Odmítl jsem zdvořile vlídné její pozvání, abych vešel dovnitř, ač bylo mi skorem líto dobré stařenky, když odvětila mi na to s povzdechem: „Tak nikdo dnes nechce překročiti práh naší jizby, jako by byl zakletý. Před chvilkou byl zde mladíček, bledý a smutný, s těžkou torbou na rameni a i on, ač zemdlen a hladov, pohrdnul mým pozváním. Jináče to bylo v tom našem českém kraji.“ — Jindy bych byl zulíbal ruce stařenčiny za bodrá ta slova a naslouchal trpělivě rozšafnému jejímu hovoru — dnes však byl jsem od rána již tak roztržit a duše má po tolikerém citovém napjetí tak ochablá, že musil jsem těkati sám a sám a ssáti do sebe se silicovým vzduchem lesa nové dojmy a myšlenky.

Kráčel jsem travnatou pěšinou po břehu horské bystřiny, v jejíchž nazelenalých, jako křišťál průhledných brodech míhaly se stínové obrázky bystroletých pstruhů; noha zapadala do svěžích trsů kostivalu a vrbice s ohnivými karmínovými květy, planoucími jako rudé pochodně v širokých šťavnatých listech lopuchy. Přebrodiv se po přirozené lávce z velikých říčních valounů na druhý břeh, octl jsem se v pasece, kdež mezi houštím lískoví a spletitými úponky divokého chmele a ostružin stěží jen nalezl jsem pěšinku, vedoucí po hřebenu dosti strmého pahrbku, na jehož temeni bělala se mezi stromovím známá mi kaplička sv. Mohorta.

Dohmoždiv se konečně přece neschůdného vrcholu, mířil jsem přímo k jasanu, který kynul mi zdaleka od žlutých dveří svatyně. Přibližuje se zvolna, shledal jsem, že je sedátko pod jasanem obsazeno — určitých rysů osoby jsem dosud nerozeznával. Teprve když přistoupil jsem skorem k samému opěradlu — poznal jsem Prokopa, schýleného nad rozepjatou plátěnou mapou. Vzpomínka na starého učitele vstoupila mi živě na mysl; učinil jsem po jeho příkladě a přikročiv po špičkách až těsně k sedátku, přehnul jsem se přes jeho okraj a nahlížel přímo do mapy Prokopovy.

Zřel jsem tam náčrtek, znázorňující v bujné staffáži okolí, v němž jsme právě meškali, dovednou kopii oltářního obrazu k . . . ského. Jednotlivé postavy romantické rožmberské legendy byly vesměs věrné portréty:

s obláčku, chvějícího se nad bystřinou, shlížela na mne tmavomodrým zrakem lesních zvonců Evička — v bizzarních lících ďábla, zahražujícího cestu panu Vokovi, poznal jsem ku podivu věrnou, do nejjemnějších rysů odstínovanou podobu mladého hraběte.

Již vztahoval jsem ruku, chtě poklepati Prokopovi na rameno, trhl jsem ji však ihned zpátky, když rozhlednuv se bezděčně po okolí, spatřil jsem dole nad zátočinou — Otokara samého, procházejícího se ruku v ruce s Evičkou v hustém doubí, jehož haluze klenuly se tam ve tmavou zádumčivou alej.

* * *

Prokop se více v zámku neobjevil. Za týden opustil jsem i já na dobro usměvavou Styrii. Odjížděl jsem z M . . s lehkou myslí; pozorování mé bylo skončeno, situace jasna. Když loučil jsem se s Evičkou, bylo mi přece teskno — mělť jsem mnoho na srdci. Ret můj zůstával však něm, jakoby přimrazen, a roztál teprve, když vtiskl jsem jej v hebké růžové tkanivo ruky Eviččiny, kterou mi tato podala vstříc na rozchodnou.

„Prokop sdělil mi písemně, že ubírá se do Prahy. — Bděte tam nad ním; — ubohý hoch zdá se mi býti poněkud rozčilen," pravila starostlivě Evička, upírajíc na mne ten neodolatelný tmavomodrý zrak.

„Výstřednost divné té třídy lidí, chasníků od štětce —" podotkl jsem, opáče ne bez jisté příchuti trpkosti nedávno pronešená slova mladého pána; „buďte bez starosti — a stále šťastna tak jako před týdnem."

. . . Na ta slova jsem odkvapil, poroučeje se rychle zaražené Evičce.

VI.

Minula dvě léta. — Po dlouhém těkání mimo vlastní obor chlebního studia, jemuž jsem se dle přání svých zvěčnělých rodičů věnoval, vrátil jsem se k nemalému uspokojení veškerých o mé blaho starostlivých příbuzných, tyjících a tloustnoucích pomalu v solidním „postavení" životním — na praktickou dráhu svého právnického povolání i započal jsem trnitou pouť po suchopárných kancelářích.

Zde, mladý učeň v počestném pořádku právních přátel, utápěl jsem mladistvý vzlet a jarobujné nadšení v pěnivé číši trpkého nápoje Themidina a ukládal jednu čarolesklou zpomínku po druhé jako uschlé, vylisované kvítí do zaprášených fasciklů.

Duch, prosycen prósou života, utloukal si zvolna jako orlíče v kleci uzavřené pružná druhdy, nyní však nemilosrdně přistřižená křídla; cítil jsem, jak šumí již nad mou hlavou mohutná vlna všednosti, která uzavřela se s hukotem nad myšlenkovým světem poesie prvního mládí. Jinak — po právnicku řečeno — srotuloval jsem ukončené, v nitru vyburácevší spory duše mladistvé a s bolným heslem polského věštce:

„zda někdo jiný bez potlesku chodí
jak světem já —; jáť cizincem byl světu,
kormidlo řídil plné duchů lodi
a zvolna mizím, jak duch v tichém letu —“

vykročil jsem s resignací do prosaické pusté lady života, toče s neunavnou pílí, bez povzdechu rumpál zákona a veřejného pořádku.

Na Evičku, Prokopa a celý románek, jenž vyvíjel se druhdy přede mnou na krásném zámku m . . ském, jsem poznenáhlu zapomněl.

Náhoda zavedla mne zase v dávno vyhaslý čarokruh mladistvého snění. Navštívil jsem jednou výstavu výročního žofínského obrazového salónu; bylo dusné letní odpoledne — doba to málo lákavá ku procházce komnatami, přesycenými výdechy olejových barev a fermeží — proto byl jsem téměř samojediným chodcem v bludišti sálů výstavních. Zbýval mi tam ještě poslední výklenek, v němž bývají obyčejně umístěny obrazy oltářní a více méně šablonovité obrazy svatých.

Minuv červenou španělskou stěnu, dělící jednotlivé obrazové skupiny, octl jsem se na prahu výklenku, kdež stál před velkým průčelním obrazem mladistvý párek, pohřížený v pozorování uměleckého díla. Uzřel jsem dámu neobyčejně lepého vzrůstu; hnědý dešťový paletot přiléhal jí těsně k tělu, zpola prozrazuje jemné, kypré jeho tvary; plavé kadeře, spjaté v bohatých vrkočích pod vyhrnutou střechou slaměného klobouku, zářily jako bujné trsy zlatých klasův . . . Podle ní stál vysoký, mladý muž s ušlechtilou, aristokraticky svižnou turnyrou, opásán lorgnonem.

Zaujat tímto pozorováním, neměl jsem zprvu ani času pohlednout na obraz — když pozdvihl jsem pak k němu zrak, stanul jsem tu jako přimrazen — zřelť jsem totéž, jenže v nádherném koloritu oslňujících barev, co upoutalo kdysi celou mou pozornost před lesní kapličkou sv. Mohorta.

Upíraje oko v nebeské líce Madoniny, sbíral jsem jako v polosnu podrobnosti dávno zapadlých upomínek a ve mžiku stála přede mnou obestřena gloriolou světice — lepá postava Evičky s tím tmavomodrým zrakem lesních zvonců.

V tom ohledla se dáma a současně s ní i její mladistvý průvodčí — byla to ona, zavěšena zase v rámě Otokarovo.

Oba mne hned poznali. Otokar přikročil ke mně a tiskna mi ruku, představoval mi se zářícím zrakem — slečnu Evu Hroznatovu, svou nevěstu . . .

„Dlíme tu s Otokarem“ — ujala se slova Evička — „jako o dušičkách. — Osud nedopřál mi do této chvíle svlažiti horkou slzou zimavý drn rovu nezapomenutelného tvůrce tohoto obrazu. Dodržel věrně slova daného . . . .“

Tuše neštěstí, přistoupil jsem blíže k obrazu, kdež vyčetl jsem v rohu zpola ukrytý latinský nápis: „In memoriam carae sororis pinxit Procopius. (V upomínku drahé sestře vymaloval Prokop.)

„Prokop tedy nežije —“ zvolal jsem, ukrývaje marně slzu vyhrknuvší při vzpomínce na sympatický zjev mladého přítele.

„Zemřel v Mnichově letošního jara, schvácen do hrobu bolestným prsním neduhem“ . . .

„Jejž způsobil si sám nezřízeným životem,“ doložil k těmto slovům Eviččiným Otokar, pobízeje již netrpělivě k odchodu — —

Očekával jsem officielní oznámení sňatku Eviččina s Otokarem. Po několika nedělích dočkal jsem se konečně listonoše, který odevzdal mi tuhý, čtvermo složený papír, jaký obsahuje obyčejně rodinná sdělení, určená pro nejužší kruh přátel a známých.

Jak bolestné, veškerou mou bytost vzrušující bylo mé překvapení, když na místě očekávaného oznámení sňatku četl jsem tuto truchlozvěst: „Otokar hr . . . z . . . záložní důstojník pěšího pluku č. 48., skonal dne 30. října 1878 hrdinnou smrtí ve skalách Hercegovských.“

Co stalo se s Evičkou?

Otázka ta zůstala dlouho bez odpovědi. Teprve po několika letech vynořila se na povrch z hlubiny, kam mezi tím v mysli mé zapadla. Úřaduje jednou jakožto soudní komisař v pražské čtvrti . . . ské, navštívil jsem za chladného listopadového dopoledne klášter zbožných sester řehole sv. . . ., maje tam předsevzíti jistý úmrtní zápis.

Fortnýř uvedl mne do hovorny. Síň pochmurná, prostá veškerého nábytku, kromě stolku a několika žlutě hlazených židlí, rozestavených kolem stěn, jež byly pokryty svatými obrazy v dlouhých černých rámech. Se stropu visela cínová lampa, jejíž rudé blykavé světélko obráželo se smutně v černé plátěné ploše obrovské kopie proslulého obrazu Quidona Reniho — „Dokonáno jest.“

Zavzněl pronikavý hlas zvonce klášterního — oznamujícího mou návštěvu; pak zavládlo zase hluboké, mrtvé ticho, jež rušil jen jednotvárný tikot, vycházející z dlouhé, úzké, černě hlazené skříně, z níž hleděly na mne jako umrlčí líce sinavým ciferníkem starodávné pendlovky. Bylo mi tu nevlídno, neveselo.

V tom otevřely se zlehka dvéře komnaty a vešla představená, oděná prostým černým rouchem řeholním, jehož teskný ráz zvyšoval sněhobílý čepec, splývající širokými cípy na hrubé sukno svrchního pláště. Opětujíc němě ale vděkuplně mé pozdravení, přiblížila se beze slova ku stolku, na němž byly rozloženy mé úřední spisy, a hotovila se ku přečtení a podpisu vyplněného úředního blanketu.

Při tom bylo nutno, aby odhrnula závoj, jenž jí ve čtení překážel; učinila tak bezděčným pohybem levé ruky a odslonila uvadlé, sestárlé líce, nesoucí v ladných úměrných svých rysech dosud patrné stopy bývalé neobyčejné krásy.

Soror Mariae: Eva . . . zněl podpis, jejž připojila pevnými tahy představená, přelétajíc hlubokým, jako chrpa modrým okem bez účasti obsah listiny.

Tiše, bez šelestu, zavřely se dveře hovorny za abatyší jako za vzdušným pohádkovým vidmem.

Stoje na práhu stíhal jsem ji zrakem, až zmizela v tmavém ambitu křížové chodby.

Kráčel jsem zamyšlen klášterní zahradou k fortně a zdálo se mi, že kráčím uvadlým, mrtvým sadem upomínek, jež teskně kolem ševelily jako to uschlé zarudlé listí jasanu, harašící pod mými kročeji.

Slovácká chatrč. Kreslil Ad. Liebscher.

Na Váhu.

Plášť noci tměl se nad Tatranským dolem
a v rákosině šeré kmital Váh:
proud teskně šuměl jako tichým bolem
a tklivou žalobou mi k srdci sáh':
Ach, proměnil se mému sluchu, vidu
v tok slzí nesčetných a v nářek lidu,
jenž mroucím hlasem sténá o pomoc —
Váh šumí, šumí
své teskné dumy
a nad Tatrami těžká, černá noc.

Leč zpomínka mi v noční clony hnědé
obrázek vábný zlatou nití přede:
Zřím opět, jitřním blahodějným svitem
jak usmívá se chatky čistá stěna,
prostičkou malbou pestře ozdobena,

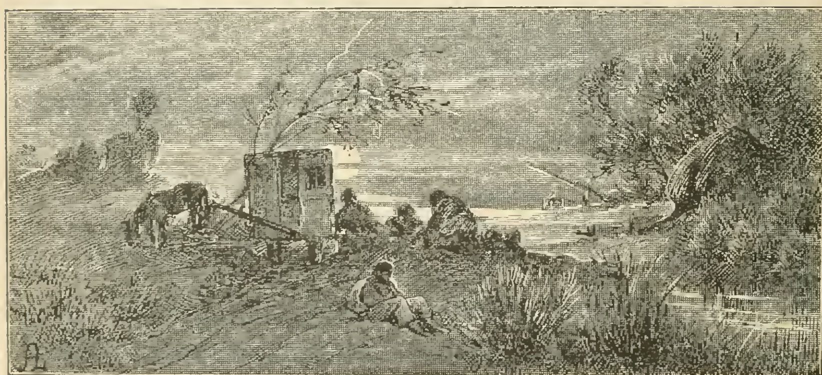
pod sivých došků obemšeným krytem.
A přede vrátky švarná děva stojí,
tak svěží, vábná ve svém pestrém kroji,
ve sněžných řásách, nachu, zlaté cetě,
jak bohatý mák s rosou v zářném květě.
Po milém, tichém, dobrém obličeji
jí hrají veselé sluněčka třpyty;
zrak hledí v dálku, sladkým sněním zpitý,
a ňadra, čerstvé rty se lehce chvějí;
až náhle píseň z ústek zazvonila,
jak jásot skřivánčí, stesk slavičí,
jak ručej zpěvných perel romonila
ze snivé hloubi duše hrdličí,
vše tlumočila v dušejemném znění,
co dívčí srdce čisté sní a tuší,
že naslouchal jsem v němém opojení
a dosud zvuk ten prochvívá mi duši.

Zjev mizí, tichne hlahol dívčích rtíků.
Noc kolem halí Váhu němý břeh;
jen onde tlupu spících kočovníků
svit luny jeví v matných obrysech.
A řeky žalný pláč mi srdce svírá:
Skráň potupenou chýlíš smrtnou mdlobou,
ó národe můj, hyneš vrahů zlobou
i proviněním vlastním — větev sirá,
jež odtrhla se od rodného kmene
a jejíž listy schnoucí, rozptýlené
rve zevšad vichrů nepřátelských moc — —
Váh šumí, šumí
své teskné dumy
a nad Tatrami černá, těžká noc.

Ztiš, starý Váhu, šumné svoje lkání!
nechť lid tvůj chud a povržen je světu:
on poklad ceny báječné si chrání
ve sněhu hor svých, ve svých dolin květu,
v ok mořských jase, ve krystalných zdrojích
i v dobrých, upřímných těch očích svojich,
pod chatek nízkých obemšeným krovem,
v tom každém kvítku, lístku jetelovém,
jímž prostě září chatrčí těch stěna,
jímž děvic jeho roucha ozdobena,
v té ryzí duši své i v srdci zlatém,
ve zkazek svojich sadě přebohatém
a ve rtu, s něhož sladký zpěv se lije — —
ten bájný pohled vděků, poesie.

Nech útisk mučí rod tvůj holubičí,
ne, nevěřím, že tolik ryzí krásy
a tolik dobroty spár zloby ničí.
Zřím v temnotách již zoru jeho spásy:
Z těch nízkých chat, jak druhdy v zemi naší,
mu vzejdou noví věštci, mesiáši,
lid chabý žárem nadšení se vzpruží,
i síla úporná mu svaly ztuží,
zpět volně přitulí se do náruče,
kde věrné srdce bratrské mu tluče.
A větve rozváté se znovu spojí
ve květnou korunu, již nerozdvojí
na věky vichrů nepřátelských moc —
Váh zahrá plesně
vstříc mladé vesně
a s Tater prchne dlouhá, těžká noc.

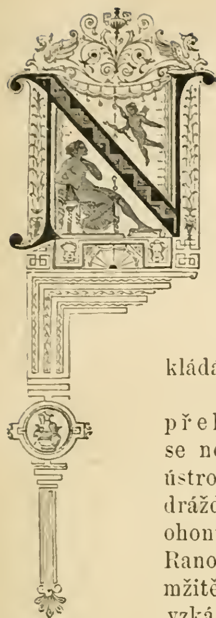
Bohdan Žitný.

Noc na Váhu. Kreslil Ad. Liebscher.

Přehmaty života.

Fysiologická studie. Napsal dr. **Karel Kuffner.**

Nesnáze těžké látky brání mi vycházeti z daleka. Proč se zmítá ohon ještěrce uťatý? Odkud béře se v údu od těla úplně odloučeném projev života, jak se zdá samostatného? Pálí jej rána a chce snad bolesti uniknouti mrskavým svíjením? Což může kus ohonu míti úmysl? Úmysl předpokládá vědomí. Čím tedy třepotá se odpravený úd?

K tomu odpovídá věda velmi stručně: zmítá se přehmatem, reflexem. Což znamená asi tolik: zmítá se nevědomě a mimovolně, poněvadž chová v sobě živé ústroje, jež musí se hýbati, dokavad žijí a dokavad jsou drážděny. Které jsou to ústroje? Mícha zavřená v obratlech ohonu, nervy a svalstvo. Kde jest dráždidlo? V ráně. Ranou rozechvěno množství citných nervů. Jimi okamžitě zpravena mícha o nastalé nehodě, ta pak nemešká vzkázati po drahách nervů hybných svalům, aby ihned konaly svoji povinnost. Jest to tedy pouze výkon živého stroje, který musí, byv popuzen, konati práci, jako musí podle mechanických zákonů pracovati stroj neživý, jakmile byl spuštěn.

Jako musí rafije hodin otáčeti se, pokud kmitadlo kývá, musí i úsek náš třepotati se, dokud rána nepřestane býti dráždidlem, dokud nevyčerpá se schopnost citných nervů podávati míše zprávu, dokud nepřestanou v míše buňky vnímající cit sdíleti svoje znepokojení buňkám vládnoucím nad nervy hybnými.

Lidu známo, že podmínky tyto trvají dosti dlouho, a poněvadž tuší v životě úseku cosi strašidelného, vznikla u něho tradice, že se zmítá ohon až do západu slunce.

Proč tvrdíme, že mícha jest zde řiditelem pohybů? Ať odpoví jiný pokus. Ustřihneme ještěrce celou nožku. Nožka zůstane nehybna. Snad proto, že ústřihem zahynula? Nikoli, ona žije, neboť dráždíme-li hlavní nerv elektřinou, stahují se celé skupiny svalů na tlapce, na berci i na stehýnku.

Naopak vbodneme-li drát do míchy uťatého ohonu, jest jeho hybnost na dobro ta tam. Přehmaty ještěrčího ocásku nejsou žádné unikum. Jistě že mnohý z laskavých čtenářů divil se o štědrém dni v kuchyni, vida, kterak jednotlivé kusy rozkrájeného kapra pohybují se na míse. Ještě značněji zachvívají se kusy rozkrájeného úhoře. Každý z nich obsahuje část míchy.

U ssavců zaniká život odloučené míchy velmi záhy. A to jest jeden důvod, proč se vrhla fysiologie se svými experimenty hlavně na laciné, němé a houževnaté žáby. Chceme-li něco o přehmatech se dověděti, musíme jí následovati.

Jediným rozmachem ostrých nůžek utneme žabce hlavu. Zvíře položeno na stůl leží několik minut bez hnutí. Všecky čtyry nohy jsou roztaženy. Spočívá na břiše. Ráz byl patrně strašlivý, ohromující. Veškeren život jakoby vyhasl. Ale na chvíli jen, neb již již mrákota mizí. Stehýnka přitahují se k trupu. Žába posadila se. Ona žije.

Pověsíme ji za hořenní obratel pateře, tak že bezhlavé tělo houpá se ve vzduchu. Stehna přitáhla se těsně ke břichu a přichylují se k němu po každém našem pokusu natáhnouti je. Teprve po dlouhé době klesají a zůstanou svislé, jakoby síla svalstva byla vyčerpána. Že tomu tak není, přesvědčíme se. Štípneme nehty blánu nožky. Noha sebou škubla. Uskřipneme silně proštěpcem. Prudké škubnutí obou nožek. Natřeme na pravé stehno žíravou kyselinu. Tlapka snaží se leptavou kapalinu setříti. Ustřihneme tlapku. Zkomolená končetina činí tytéž pohyby, jakoby posud tlapku na sobě měla, leč marně šermuje do vzduchu.

Co patrno? Že mícha dráždění vnímá a že se k němu chová s energickou odmítavostí. Nezdají se všecky pohyby účelnými? Nezdají se býti obranou proti působenému bolu? Nelze popříti. Účelná obrana jest zřejma. Ale přece to nejsou než přehmaty, než pohyby čistě strojové. Mícha čije ale necítí. Jedná a sice správně jedná, ale ona ani nemůže věděti, že jedná, jako nemůže cítiti, že ji něco k jednání pudí. Kdo nás může o tom přesvědčiti? Jenom člověk. A pathologie člověka poskytuje příkladů přesvědčivých na sta.

Jsou lidé, kteří utrpěli těžké poškození míchy šijové. Zlomením neb vymknutím obratlů, záněty, výlevy krevními, přímým poraněním. Lidé ti jsou na dolní polovici těla úplně necitelni, oni jsou také úplně neschopni k jakémukoli pohybu samovolnému. A přece sebou škubne jejich noha, polehtána byvši na patě. Dolní končetiny, nad nimiž nemají pražádnou vládu, pohybují se někdy dosti prudce, postříkneme-li je studenou vodou, bodneme-li do nich jehlou. A nemocný nemá při tom ani tušení o bolesti, o chladu a zašimrání. Ba nedívá-li se, neví ani, že se údy jeho pohybovaly.

Mícha odloučená od mozku nežije. Živoří. Její život jest neustálý spánek, z něhož ji musí teprve zevnější náraz vyburcovati. Pak vzchopí se a dopustí se přehmatu. Nevědomky. Ale přehmaty její mají ráz uvědomělosti, soudnosti a rozvahy.

Zachována-li větší část míchy, zejmena i její díl nejvyšší, tak zvaná mícha prodloužená (která tvoří jaksi most mezi mozkem a míchou), jsou přehmaty velmi zajímavé. Zvířata mozku zbavená, ale celou míchu obsahující, stanou se živými automaty nevědomými. Popuzeni jeví pravidelné pohyby, ale samospráva jest zničena. Ryby bez mozku plovou, bezhlavý úhoř a had plazí se zcela souměrně. Ptáci, jimž polokoule mozku exstirpovány, vzletí vrženi byvše do vzduchu. Nechají se krmiti, ale zůstaveni sami sobě zahynou, třeba seděli na hromadě potravin. Koťata novorozená o mozek oloupená mňoukaji, dovedou ssáti a se povalovati s touže rozkošnou nemotorností, jaká se nám líbí na koťatech zdravých. Štípneme-li je na kůži, odstrkují naše prsty tlapkou. Želvy bezhlavé dovedou prý kráčeti po celé měsíce. Ale vizme, čeho docílil Goltz na žabách.

Prostřihl spojení mezi předním a zadním mozkem. Za několik dní rána se zahojila. Žába mezi tím seděla na bobku nehybně a lhostejně. Ztratila rázem interess pro všecky krásy a ošklivosti tohoto světa. Ale podrážděna byvši, odskočila. Když kdysi Goltz, v pozorování těla takřka usnulého jsa pohroužen, maně ji pohladil na hřbetě mezi lopatkami, zakuňkalo zvíře hlasem tak spokojeně vyznívajícím, jakoby si právě hovělo ve společnosti družek a druhů někde na šťavnaté půdě bažiny za tiché, hvězdnaté noci letní, a nikoli v dusné, vražedné síni nemilosrdného badatele. Překvapen pohladil znovu a zase, a vždy týž výsledek. Ale jen když pohladil na označeném místě. Opakoval pokus na řadě žab, a zvláštní výjev vracel se s takou pravidelností, že mohl Goltz s tlupou havěti žabí obojího pohlaví, tedy skřehotavého i kuňkavého, pořádati hotové koncerty.

Čím jest tedy žába takto zraněná? Instrumentem, který musí hráti, jakmile naň umělec vhodně hráti započne. A nejen hudebním nástrojem, nýbrž i lokomotivou, vykonávající pohyby, jichž rychlost a rozměry možno libovolně stupňovati a snižovati silou popudu. Nepatrné podráždění má v zápětí malý skok; sáhne-li se však po žábě ostřeji, odhopká, že až se diviti musíme, odkud v ní najednou vzala se čilá bujarost.

Něco by se mohlo zdáti nepochopitelným. Podle všech fysiologických našich znalostí nemá žába v takovém stavu žádného pojmu o výkonech svého těla. Majíc rozpoltěný mozek, nemůže věděti, jakou má půdu pod nohami. Proč činí tedy pohyby okolí svému přiměřené? Proč na zemi skáče a proč plove hozena do vody? Proč nepokouší se na suchu oháněti se svými výtečnými čtyřmi vesly?

Avšak i tato záhada zdánlivá dá se vysvětliti reflexem. Zvláštní dojmy, které skytá hmatu končetin půda pevná a hmatu celého těla kapalina, vyvodí v míše řadu přiměřených rozkazů pro patřičné svaly, aby přenášely tělo spůsobem vhodným.

Leč popřejeme-li i nyní svému živému nástroji neobmezenou svobodu, nedovede jí využitkovati. Žába ta se svévolně ani nezachvěje, nedovede se z místa pohnouti a tím méně hlasem svým se produkovati. Kdybychom si jí více ani nepovšimli, zůstala by klidně ležeti, až do svého zpráchnivění. Goltz zachoval žáby s proříznutým mozkem na živu po měsíce, ba některé po celý rok. Musil je ovšem krmiti a sice potravu až do úst donášeti.

Jakožto úplný kontrast této passivnosti žab uvádím tak zvané „nucené pohyby“ zvířat, jimž uměle porušeny určité části mozku.

Králíci, jimž byl poraněn v mozku zvláštní útvar šedé hmoty, označovaný vědou jakožto „těleso žíhané“, nemají od okamžiku poranění klidu. Neznámá síla žene je stále a sice přímo ku předu, tak že bez oddechu spěchají v přímé čáře, až jejich svaly na dobro jsou vyčerpány, aneb až klesnou před překážkou nepřekonatelnou. Zničí-li se rybám v mozku „pahrbí zrakové“, plovou od té chvíle tak, že se bez ustání otáčejí kolem své osy. U jiných zvířat pozorovalo se následkem podobných pokusů běhání v kruhu nepřetržitě na jednu stranu, jako v kole cirku, až do úmoru. Jaký jest výklad podivuhodných, zajištěných zjevů, z nichž zde ovšem vylíčeny jen markantní? Asi následující:

Pro každý pohyb, jejž živočich koná aneb konati může, jest v mozku zvláštní apparát, z něhož řinuly by se nepřerývaným proudem popudy, kdyby nebylo zase jiných apparátů vyšších, jež výkonnou činnost podřízeného úřadu ochromují a obmezují jen na potřebu. Bez těchto vyšších, jaksi kontrolních ústrojů bylo by tělo živočicha hříčkou, jíž by chtělo na sta pudů zmítati do všech stran. O rovnováze nebylo by řeči. Ale rovnováha trvá jen, pokud napjata uzda. Proťata-li však úzda nožem experimentátora, pak rozvolní se síla nastřádaná celou intensitou slepého pudu a tělo uhání v jejích kolejích, zrovna jako musí uháněti lokomotiva plnou parou, pozbyl-li strojvodič vlády nad přístroji regulačními.

„Nucené pohyby" byly ve vzácných případech pozorovány také u lidí následkem chorob mozkových.

Představili jsme několik obrazů z dílen fysiologických. Pokládáme za svou povinnost učiniti na tomto místě malou vložku. Chceme konstatovati, že fysiologové, kdykoli jsou nuceni utnouti zvířeti hlavu, nemeškají zničiti mozek, ač není-li mozek sám předmětem studia. Proč tak činí? Představme sobě situaci hlavy člověka popraveného. Dejme tomu, že by přerušení oběhu krevního a mizního nebylo na úkor výkonů jejích. Že by viděla a slyšela, že by mozek i na dále cítil, myslil a vědomí měl nezkalené. Jaká úzkost, hrůzná až k šílenství musila by se ho zmocniti, chápajícího cele bezmeznou svoji málomoc! K upokojení čtenáře můžeme prohlásiti, že o člověku to neplatí, leč na chvíli, pokud nenastane zakrvácení. Pokud nás poučuje studium anaemie mozku, nastanou v uťaté hlavě závrať, mrákoty střídající se s blesky v zraku a hučením v uších, všechny předměty víří kol kolem, mozek marně se napíná sebrati síly poslední cvalem unikající, jen aby zachoval si vědomí, ale rázem pak nastane čirá tma duševní, z jejíchž hlubin nelze již vybřísti k světlu.

Za to musíme konstatovati, že podle přesvědčení fysiologů hlava studenokrevných dána jest útrapám neskonalým na pospas, poněvadž její život přetrvá dlouho odluku od těla. A proto jest zničení mozku zákonem humanity.

Přecházíme k jádru svého thematu. Ku přehmatům člověka.

Snad mi čtenář předloží otázku: „K vyličování všech možných přestupků a nedopatření, omylů a poklesků?"

Nikoli k těmto pojmům, které kryje obyčejná mluva slovem „přehmat". Aby se tudíž předešlo nedorozumění, musíme konečně volky nevolky přece jen vztýčiti definici.

Přehmatem, reflexem, jmenujeme každou od vůle neodvislou činnost vzniklou následkem zevního popudu; můžeme však připočísti sem i výjevy vzniklé následkem niterního, ovšem mimovolného popudu.

Patří sem především spousta dějů, které se v nás dokonávají samy, nedbajících, zdali o nich máme tušení. Kolotání krve a mízy v tkanivách orgánů, výměna látek v buňkách, vyměšování šťáv zažívacích, počínající slinami a doplněné moky střev, posunování a vstřebávání potravin v útrobách, výroba v lučební laboratoři jater, procezovací práce v ledvinách atd. atd., to vše děje se samo s takou přesností a účelností, jaké docíliti by nedovedla nejlepší naše vůle a nejdokonalejší vědomí. A věru, kdyby měla vůle třímati otěže vlády nad

nesčetnými processy těmi, stála by zhroucena rozervaností čivů a více stisněna starostmi, než nejpilnější státník veliké državy nad vladařstvím sobě svěřeným.

K dějům těmto druží se řada funkcí, jež tělo vykonati musí i kdyby člověk nechtěl. Nemůžeme zabrániti, aby zorničky se nám neúžily podrážděny světlem. Nemůžeme odolati kašli, lehtá-li nás něco v hrtanu nebo průdušce, nezastavíme kýchnutí, čmýrá-li nám něco sliznici nosu. Nepřekonáme hlasitý smích, deroucí se z hrdla, ani rozumovou úvahou, ba někdy ani bázní. Za žádnou cenu nevyhneme se někdy zívání. Zavíráme víčka, ohrozí-li nám někdo oči prstem, třeba bychom jistě věděli, že nám neublíží. Nikdo z nás nedovede zastaviti trvale dech. O vojenských parádách a vůbec při slavnostech provázených hlučnou střelbou škubne sebou většina diváků snad po každém, jistě však po prvém neočekávaném výstřelu. Snad strachem? Nikoli, jen leknutím. Leknutí však není v tomto případě dojem psychický. Jest to zde jen přehmat. Duše nemohla rázem vteřiny uvažovati o škodlivých eventuelně následcích detonace. Naopak, kdyby byla mohla uvážiti, byla by se pokoušela udržeti tělo v rovnováze.

Nedá se upříti, že i všechny tyto a jiné podobné přehmaty jsou účelnými, ačkoli jsou tak zjevně mimovolnými. Myslím, že lze tuto jejich účelnost dobře vysvětliti návodem Darwinovy theorie. Applikujme ji ku příkladu na přehmat poslední. Naši předkové nabývali po celá sta a tisíciletí zkušenosti, že bývají příčiny velkého hřmotu (třeba rachot balvanu řítícího se po skále) spojeny s nebezpečím pro život individua, které zameškalo vyhnouti se. Zkušenost naučila tedy hledati spásu v útěku. Tento pohyb zakořenil se stálým a stálým opětováním do nervové a svalové hmoty člověka tak, že se stal i dědičnou její vlastností a tím spůsobem přešel i na nás, kteří teprve musíme rozumem proti němu bojovati a ne vždy odoláme. Proč neodoláme? Poněvadž nižší instance v mozku vydá po zevním podráždění tak důrazný rozkaz svalstvu, že pozdější odvolání téhož instancí vyšší, vůlí totiž, nemívá úspěchu. Ale pravda jest, že cvikem a tužením může vůle časem zlomiti i překážky zdánlivě nepřekonatelné.

Dovoluji si nyní malé upozornění na několik známých sice, avšak podivuhodných zjevů, jež nejsou přehmaty ryzími, ale přece přehmatů blízkými pokrevenci. Především na přehmatový „soucit“.

Podíváme-li se do slunce, bude zrak náš oslněn, ale vedle toho budeme v dutině nosu číti prazvláštní dojem, jejž nelze popsati. Dojem ne šimravý, ne bolestný, nikoli nepříjemný, ale také ne libý. Vysvětlení. Poněvadž bylo podráždění zrakového nervu příliš intensivní, přeneslo se reflektoricky i na sensitivní čivy sliznice nosové a vzbudilo v nich soucit. Podobného něco jest mrazení po kůži a zvláštní pocit v zubech při šelestech pronikavě skřípavých. Zde spůsobilo předráždění čivu sluchového reflektoricky rozechvění nervů citných po kůži a v nitru zubů. Ale celkem není nám „soucit“ úplně průhledným.

Daleko pochopitelnější jest reflexivní „souhyb“.

Patřme na dělníka zvedajícího těžké břímě. Nohy mocně opřeny o zem, svaly rukou napjaty jako struny. Obé zcela přirozeno. Ale proč jeho čelo svraštěno, proč ve tvářích zvýrazněna mimická hra? U muže

zvyklého nesnadným námahám nezčeří se prací hladina klidu duševního. Posuňky nejsou tedy projevem dojaté mysli. Nikoli. Avšak usilovný rozkaz vydaný mozkem pro přiměřené skupiny svalstva zaběhl mimoděk i po hybných vláknech nervových do masa obličejového a vykouzlil v něm souhyb. Z téže příčiny ohýbají se mimovolně prsty všechny jedné ruky, sevřeme-li v dlaň pevně a rychle jediný z nich, třeba ukazováček. Z téže příčiny úží se zorničky, jakmile se zadíváme na předmět blízký, totiž jakmile zašilháme očima do vnitř, k nosu. Velmi pěkné příklady souhybu poskytují někdy lidé ranění mrtvicí do jedné polovice těla. Obyčejně to bývá pravá horní a dolní končetina, s nimiž nemůže nemocný ani nejmenšího pohybu vykonati, i kdyby je pobízel nejúsilovnějším napjetím vůle. Vložíme ruku svou do ochrnuté pravice a vybídneme osobu, aby sevřela co nejsilněji prsty levice v pěst. Nemocný zamkne levici, a my ucítíme lehké stisknutí naší ruky pravicí paraplegickou. Ba často bylo pozorováno, že se takovýto mrtvý úd do vzduchu nazvedl, když si nemocný náhodou — zívl do kořán. Impuls přestřelil zde i do částí, které jinak nestojí více pod vládou středisk nervových.

Ale nejpoutavějším k řešení jest zjev reflektorického sourostu.

Na tváři muže bují vous. Na líčku ženy nikoli. Buďsi. Ale proč neklíčí na tváři pacholete již od nejútlejšího mládí? Jest snad kůže později jinak konstruována? Nikoli. Proč tedy čekají vousy ve svém zárodku patnácte let?

Poněvadž teprve po době patnácti jar dochází k nim po nervech vyzvání, aby vyklíčily. Vzkaz ten zalétá k nim po mnohých oklikách prostřednictvím míchy a mozku z jiných končin buněčného státu. Donáší jim zprávu, že započal již rozpuk orgánů, jež mají jediní ze všech ostatních privilegované právo býti osvobozenu od daně, kterou ostatní skládají ve prospěch individua. Orgánů, jiř jediní neslouží svému majiteli. Orgánů ustrojených k vyššímu, kosmopolitickému cíli: státi se článkem pojícím řetěz minulosti člověka k řetězu jeho budoucna. Orgánů, již mají býti zárukou, že jednotlivec žíti bude i po ztroskotání a zpráchnivění hmoty své, že žíti bude věčně ve hmotě svého potomstva, hmotě věčně se obrozující.

Bližších podrobností o čivovém vzniku tohoto sourostu vousů s ústroji kosmopolitickými není posud fysiologii lze vylíčiti, poněvadž anatomie nestojí na takové výši, aby jí mohla dodati potřebných dat, ale zjev hotový, jistý nedá se odepříti. Ostatně jest jeho věrohodnost legalisována zkušenostmi o kleštěncích, kteří nikdy nejsou nuceni docházeti k holiči pro týdenní úpravu svých tváří.

Současně s vousem nastává sourost hrtanu, jehož objem mohutní a podmiňuje tak změnu hlasu. U děvčat probouzí se k útvaru žláza mlečná, až do té chvíle zakrnělá.

Laskavý čtenář snad začíná pozorovati, že říše přehmatů nemá hranice tak úzké, jak by se na první pohled zdáti mohlo. Že neobmezuje se pouze na výkony žab a ještěrek, nýbrž že i mozek člověka jest spoután zákony jejími. Stopujme ještě dále a staneme překvapeni přesvědčením, že pouta navlečena jsou, i kde jich ani netušíme, že svírají skorem veškeré naše počiny ba i myšlení.

Jistě že každý z nás, vynořiv se z dum, podivil se dvěma skutečným událostem: předně, že mysl jeho zavedena byla obrazností a těkala mimoděk bůh ví kde, a za druhé podivil se pravidelnosti, s jakou po čas zadumanosti tělo vykonávalo určitou práci. Stalo-li se na procházce, obdivoval se, jak svobodně nohy samy po celý, třeba značný kus cesty si vykračovaly: stalo-li se při ruční práci, musil býti překvapen správností, jakou dokonávaly ruce své dílo. Musil být překvapen, poněvadž nekázal v obém případě ani hořením ani dolením končetinám hleděti si dále práce. Ba snad probudil se z dum teprve, když jej nohy zanesly dále, než určil, a když ruce vykonaly dílo zbytečné.

P o s t i h l z k r á t k a s v ý m v ě d o m í m p r o c i t n u l ý m t ě l o i d u š i v p ř e h m a t e c h.

Veškerá každodenně opětovaná hnutí naše dějí se vždy jen v prvním okamžiku na popud vůle a velmi často ryze reflektoricky. Seskočivše s lože oblékáme ráno šat, aniž bychom si to uvědomili. Prsty rychle zapínají knoflíky v pořádku zcela určitém. Přistoupíme k umývadlu, a ruce nás omyjí, utrou, učesají. Čeká-li snídaně na stole na obvyklém místě, zanesou nás k ní nohy. Ústa srkají kávu a přikusují rohlík zcela mimovolně. A tak to jde po celý den dále. Jenom výminečně a více passivně béře duše ku vědomí jednotlivé pohyby při chůzi, tanci, plování, jídle, pití, kouření. Dává jen první impuls. Mechanismus spuštěný pracuje pak spolehlivě. Ba změníme-li vědomě pořádek, stíhá nás právě potom nezdar za nezdarem. Připomínám jen nejapnost při oblékání kabátu, vklouzneme-li úmyslně do rukávu dříve rukou levou, jsouce jinak zvyklí začínati pravicí. Náhodou se nám takovýto omyl jistě nestane, neboť tělo samo nikdy se nechopí iniciativy ku změně postupu obyčejného.

Zavedlo by nás do nedozírna, kdybychom se chtěli dovolávati všech rukodělců o svědectví, že jejich práce každodenní jest pouhým přehmatem. Také p í s m o a ř e č spadá v obor reflexivní samostatnosti těla. Psaní diktando, odříkávání z paměti. Nemůžeme však vůbec při rychlém psaní, při rychlém mluvení přemýšleti o náčrtku každé čárky, o vyslovení každé jednotlivé hlásky. Ba i řeč v obyčejném hovoru nemusí míti nutných styků s vědomím a vůlí. Povídají se slova tisíckráte již pronášená, jen aby se povídala, a duch zatím bloudí ve svých snech. Automatický apparát mozku vnímá zvuk slov a odpovídá. Možná, že při tom někdy nejvyšší buněční hodnostáři v šedé hmotě, již jsou sídlem vědomí, berou popud slyšených slov k vědomosti, ale ponechají buňkám nižší kategorie pravomoc k odvěti. Malý příklad. Potkáme zamyšleni spěšně někam se ubírajíce člověka podřízeného. Pozdravuje: „má úcta". Naše ruka, která právě jest volna, nazvedne klobouk a ústa pronesou: „dobrý večer". Třeba bylo ráno. Zněl-li však pozdrav: „dobré jitro", zní i mimovolná odpověď správně: „dobré jitro". A právě mluva „otřepaná" nepůsobí obtíží, plyne hladce a hbitě se rtů. Proto jsou obyčejní lidé v obyčejném dialogu výmluvni, neboť stezky slov a frásí často slýchaných a často mluvených jsou v automatickém apparátu do rovna vyšlapány. Za to lidé tací v řeči váznou a klopýtají a násilím vyhrkují,

mají-li vypraviti ze sebe cosi nového, třebas i dobře promyšleného, avšak nevysloveného.

Řečí dospěli jsme k přehmatům duše. I mnohé z výkonů, jež nazýváme psychickými, jsou totiž zjevy čistě reflektorickými. Eklatantním dokladem jest vášeň. Tělo člověka, jakoukoli vášní rozlíceno, řítí se bezohledně, aby spáchalo skutky, jichž snad později rozvaha lituje, o nichž však rozhodně se prohlásí, že za ně nemůže býti zodpovědna. Náruživost jest trvalá vášeň, tedy jaksi důsledné pěstování přehmatů. Na nízkém stupni člověka rozvášněného stojí veliké davy lidstva.

Ne snad jen v pustinách zámořských, ale i v civilisovaných střediskách lidských příbytků. Tací jednotlivci prožijí téměř celý život v neustálém kolísání z přehmatu do přehmatu. Jako stroje potácejí se světem neřízeni leč nahodilým nárazem.

Odolávati popudu, samovolně k cíli vytknutému raziti si dráhu, jest jim nemožno. Snad rozbřeskne se v živoření někdy jiskra vědomí, ale její záře nepronikajíc tmu zhasíná. Mimochodem řečeno, existují i národové, kteří jakoby neměli než míchu, zmítají se vždy pouze reflektoricky popuzeni okolím, sobě však zůstaveni tlí v nečinnosti.

Leč nesmíme vybočovati. Ptejte se básníků, zdali byla to vůle, která vkouzlila do sadu jejich poesie květy ušlechtilé a vonné. A oni přiznají se, že nikoli. Odpovědí, že netušeně zaletěly jim do duše právě myšlenky nejvelebnější. Přiznají se k jediné zásluze: že dovedli ideu zachytiti, vtěliti v přiměřený tvar, vestrojiti v úpravný kroj, k němuž ovšem mohli vybrati z pokladny své paměti šperky obratů, rčení a výrazů. Popud, který v mozku obyčejném zmizel beze stopy, vyvolá v buňkách hlavy nadané čilý rej, vánek dýšící do harfy Aeolovy rozezvučí v ní líbeznou harmonii. Do sprostých houslí může vítr foukati celý den.

Starověk připisoval vznik básnění Muze, středověk božskému nadšení, my však jsme přesvědčeni, že jsou plody fantasie jenom přehmatem obrazotvorných buněk gangliových. A ty si nedají poroučeti.

Hovořice o nucených pohybech zvířat, učinili jsme malou zmínku, že byly pozorovány i na lidech. Ale zřídka jen. Za to nejsou u člověka žádnou vzácností nucené myšlenky. Představy různého druhu, nejobyčejněji představy trapné, hrozivé, obestrou nám mysl a všechno rozumování, všechno chtění marně se pokouší proniknouti černým mrakem. Trvává to den, týden, než se obzor vyjasní. Tak u člověka normalního následkem zevnějších vlivů. Tedy přehmatem. U choromyslných melancholických však dovedou představy děsivé svírati ducha tíží nevýslovnou po celá leta za světla i za noci. V extasi jiných šílenců ženou se do vědomí myšlenky ve skupinách veselých, oblažujících, rozkoší opojivých.

Leč naše úvaha stala se objemnou. Čas, abychom učinili bilanci: Člověk přehmatem jest zplozen, přehmatem se narodí, přehmatem dýše, žive a kypí, přehmatem chodí, vstává a sedá, hopká, tančí, jásá a pláče, pracuje, píše, mluví a myslí. I vůle jeho zmítána bývá přehmaty dojmů

světových. Co mu tedy, probůh, zbývá, o čem by mohl tvrditi, že jest neobmezeno, že jej činí člověkem?

Vědomí není přehmatem. A vědomí jest také jediné, co až do té chvíle fysiolog vysvětliti nedovede.

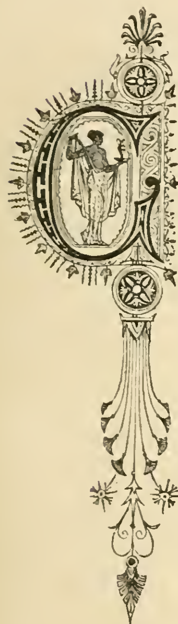
Konče projevuji předtuchu: V laskavém čtenáři, popuzeném délkou mé rozpravy, vznikne přehmatem myšlenka: Není celý tento článek také pouhý přehmat?

A já nemohu třikráte zapříti.

Ikaros.

Román od **Svatopluka Čecha.**

I. Zámecký ples.

olkonda měla spíše poskytnouti své diamanty za rámec k obrázku, který zářil z prostého břečťanového věnce, uvitého nožíkem řezbářovým kolem oválného toilettního zrcadla. Dvě půvabně zdvižená, oblá, bílá ramena, dávající nahlednouti poněkud i v rozkošné stinné skrýše pod svislými, jedva do třetiny ramen jdoncími rukávci sněžné košile; dětsky okrouhlé a důlkovaté prstíky, vlnící se v peřeji hnědých kadeří nad spánkem, kde rovnaly přitknutou růžovou stuhu; obličej sice o poznání plnější, než dovolují přísná pravidla krásy, ale přece idealně spanilý se svými jemnými tahy a snivě přibledlou pletí; veliké hnědé oči, do pola zastřené měkkými dlouhými brvami; dosud jen těsným živůtkem oděné, v plném jarním vděku pučící poprsí — vše to bylo by snad i přísného soudce přimělo, aby dal rozhřešení mému banálnímu démantovému úvodu.

Avšak co mimo tento úryvek, zachycený jasnou plochou zrcadla, dvojice svíček na toilettním stolku ozařovala v dívčí komnatě, hodí se mi — na štěstí pro čtenáře — méně k zevrubnému líčení. V báječném neladu bělala i pestřila se tu na stole, po sedadlech, na posteli, ba i na podlaze směs odhozených kartounových a podobných škvárů vedle čekající atlasové a jiné nádhery, směs, jakáž povstává nezřídka tam, kde se vyklobává z prosté domácí kukly zářivý plesový motýl.

„Už zase schází knoflíček u košile — můj bože, můj bože!“ ozvalo se z vedlejšího pokoje a poslední slova té žaloby zněla skorem úpěnlivě.

Dívka před zrcadlem obrátila sličnou tvář ke dveřím a patřila na ně chvilku okem náhle zachmuřeným; potom škubla poupátkovým rtem a zahleděla se znovu do zrcadla.

„A manšety! Tohle že jsou lidské manšety!“ zněl dále žalobný a káravý hlas. „Utěšené hospodářství v každém ohledu. Půjde-li to tak dále — Gabrielo!“

Dívka pohodila vzdorovitě hlavou.

„Gabrielo! — Gabrielo!“ opakoval volající hlasem, jehož síla se stupňovala povážlivě.

Gabriela máchla nevrle rukou a chvátala s bojovným výrazem, šustíc a vlajíc mnohoslibnými začátky své plesové toiletty, do vedlejšího pokoje.

Tam seděl před velikým nástěnným zrcadlem otec její, starý pan Sezima, bývalý hospodářský a nyní bankovní úředník, z dola k pasu již svátečně černý, ale nahoře neladně obklopený bílými záhyby a cípy, s nimiž sobě nevěděl patrně rady. Nápadně veliké ruce alespoň byly zaměstnány na krku, jakoby pokládaly hořejší obrubu košile za nástroj sebevražedný; hrdlo bylo již do červena pohmožděno a zarudlý, naběhlý obličej s vystouplýma očima věstil blízkou smrt zaškrcením.

„Což se stalo, tatínku?“ ptala se Gabriela ostře.

„Co se stalo!“ supal starý pán. „Manšety propálené — knoflíček utržený — košile úzká k zadušení — není bez pochyby ani moje — myslím, že je toho dosti, aby člověk z kůže vyletěl. Takový pořádek nemůže u nás zůstati — rozhodně nemůže — —“

„Ale, tatínku, knoflíček je na svém místě a ta čmouha na manšetě — mohu-li já za to, že Mařena neumí žehlit? Jí neříkáš nikdy ani slova a na mne sváží se všechno.“

„Tak! Mám se tedy starati ještě o služebné! Dohlížeti na žehlení! Snad abych se chopil sám cihličky? Kdyby to tak viděla nebožka — —“

Řeč jeho přervalo zaťukání, které se ozvalo kdesi na levé stěně pokoje. Sezima pohledl plaše v tu stranu a doložil přitlumeným hlasem: „Dočkal jsem se pěkných věcí na stará kolena!“

„Však vím dobře, tatínku, proč vidíš dnes všude nepořádek. Mrzí tě ta zábava u Šťastných. Ale mojí vinou přece není, že nás pozvali. Mohl jsi odříci. Na mne nemusil jsi se ohlížeti — uvykla jsem vzdávati se každé radosti. Uvykla jsem již pohlížeti s resignací na jiné, jak spěchají ze společností do koncertů, z divadla do plesů, jak se pyšní svými šaty a šperky, kdežto já zatím nemám slušného oděvu na ulici. Všechny již mají nové zimní klobouky, jen já musím posud ve své muchomůrce sloužiti za terč jejich úsměšků. Ať již neužiju ani toho ubohého venkovského plesu . . .“ Mluvila v rozčilení a skončila přidušeným vzlykotem.

„Ještě výčitky! Ještě nevydávám dost hříšných peněz na zbytečný přepych! Není tomu ani měsíc, co jsi dostala nový klobouk. Můj bože, můj bože! Tolik obětí přináším a ještě výčitky! Výčitky starému otci, který v péčích o děti sešedivěl, který —“

Nový důtklivý výkon „ťukacího ducha“ ve stěně přerval opět výbuch spravedlivé nevole.

„Nechci tedy ničeho, nechci! Nežádám obětí; zůstanu doma.“ Jako na dotvrzení svého úmyslu strhla s kadeří růžovou stuhu, které

před chvilkou u zrcadla tolik péče věnovala. Její krásné oči svítily hněvem i slzami lítosti. Štkajíc odkvapila do své komnaty.

„Jdi, jdi, nezdárnice!“ mluvil za ní otec hlasem přitlumeným z ohledu na tajemnou stěnu. „Tak — ještě bouchne dveřmi! Zdárná dceruška! Radost by z ní měla nebožka. Takový je nynější duch mládeže — takové ovoce vydávají nynější znamenité školy a ústavy. A já jsem slabý — slabý —“

Dlouho ještě mručel svůj mravokárný monolog, přecházeje kvapně pokojem.

Zatím seděla Gabriela ve své komnatě, jednou rukou zastírajíc uslzený obličej a druhou prudce škubajíc ubohou růžovou stuhou. Posléze odhodila ji na podlahu a přistoupila k oknu. Venku bělaly se modravým šerem večerním posněžené skupiny stromů a křovin i země pod nimi — pozůstatek někdejší rozsáhlé zahrady, který tu spolu s pustnoucím letohrádkem smutně živořil uprostřed rychle vzrůstajícího předměstí, zaujavšího větší jeho část svými kasárnickými domy a čtyrhrannými, vysoko obezděnými neb omřížženými kousky půdy v trpasličí záhony rozměřené a ubohými křovinkami porostlé, jež osobovaly si název zahrádek. Ten zbytek tu z nedostatku kupců ještě zachovával kus „jara v lůně pustých skal“ a také zima mohla na něm kouzliti posud ukázku své bělostné panenské krásy navzdory okolní městské nudě. V pohledu na tuto chladnou čistou krásu roztál hněv a vzdor slečny Gabriely a z očí jejích perlily se pouhé slzy žalu. Uprostřed bílých stromů mihla se jí silhueta zámku — jasně osvětlená okna — sál s fábory a chvojí po stěnách — postavy tančících a mezi nimi jedna hrdě vztýčená hlava s vybraným účesem černých kadeří, se sladce velitelským okem a s tím zvláštním úsměvem kolem pěkných rtů, jimiž probleskují krásné sněhobílé zuby . . .

Obrátila se, vyrušena zavrznutím dveří. Vzdor vrátil se na vypjaté čelo. Rychle setřela slzy.

Vešel pan Sezima, černý již od hlavy k patě, s nákrčníkem v ruce. S okem sklopeným a tváří trochu zardělou podával jí nákrčník a mluvil tonem lhostejným, ale poněkud nepevným: „Přivaž mi, prosím tě, tu prožluklou pásku. Nějaký rarach vynašel ty nové přístroje. Už mám všechny prsty rozbodané. — Avšak co to? Tys dosud neustrojena? Či chceš počkati, až budou státi saně před domem?“

„Ale vždyť jsem řekla, že se vzdávám dnešního plesu. Zůstanu doma,“ odvětila Gabriela, přijímajíc vahavě nákrčník.

„Nech bláhových vzdorů! Nebuď dětinská! Mám tě snad ještě prosit? Rychle, rychle!“

Chopiv ji za okrouhlou bradu, pozdvihl její obličej, ale ten zůstal zachmuřen.

„Pozejtří koupím ti zimní klobouk nejnovější fasony; chceš-li, objednám jej přímo z Paříže —“

„Ale ani tato vyhlídka nerozplašila tvrdošijnou chmůru. Mlčky uvázala Gabriela otci nákrčník a začala bezúčelně to i ono kutit po komnatě.

„Pospěš si!“ přiručoval starý pán, odcházeje do svého pokoje.

Leč Gabriela chápala se jen zvolna opět přerušené toiletty; teprve po chvíli vjela jí do rukou předešlá čilost a poslední knoflíček rukavičky byl zapjat právě v čas, když ozvalo se na chodbě silné dýchání, dupání, škrabání, oklepávání.

Pan Sezima tam posvítil.

„Ach, vítám vás, pane Růžku! Jen dále, jen dále!"

Avšak útlý mladíček ve svrchníku kožešinou obšitém, s huňatým jezevčím rukávníkem, zavěšeným na zelené šňůře kolem krku, neustával oklepávati své ohromné myslivecké boty a oprašovati sníh se své kosmaté srbské čapky.

„Vejděte přece! Což po trošce sněhu!"

„Ó prosím, prosím."

Konečně vešel mladík do předsíně a po mnohých okolcích vstoupil do pokoje pana Sezimy.

„Snad jste přijel k vůli nám — v takové zimě —"

„Ó dnes je tam velmi mírně," namítal zdvořile pan Růžek, hladě si fialově červenou rukou ojíněné vlasy za ucho, rudé jako laloch krocana.

„Přijel jste snad se saněmi?" ptal se pan Sezima s úsměvem.

„Ó arci. Je sanice znamenitá. Mám dole též karabáč, aby bylo všechno jak se sluší."

„Sedněte si, prosím, pane Růžku; dcera není tuším posud ustrojena —"

V tom zašuměl do pokoje vonný růžový oblak; ale hlava i ramena Venuše v něm zahalené zamihly se prozatím oslněnému Růžkovi jen jako vzdušný, tajemný zákmit nebeské vidiny. Zaslechl jen líbezný pozdrav a zahledl k uvítání vztaženou božskou ruku v jemné, stříbrně sivé rukavičce, kterou si však nedovolil znesvětiti dotknutím svých hrubých, ozáblých prstů.

„Budete nám tedy rytířským průvodcem, pane praktikante? Prosím, sedněte si přece!"

„Ó díky, slečno! Jsem šťasten — že smím —" Slibný tento začátek zanikl nesrozumitelným šepotem a hlubokou úklonou drobného ruměného obličeje, nad nímž trůnily dvě mohutné vlny světlých kadeří, mistrné kusy kadeřnického umění, a jemuž splnila dnes zima nejsmělejší sen: jinovatkou nastíněné bílé knírky nad zamodralým rtem.

Gabriela pokynula znovu na vycpané sedadlo a praktikant si konečně usedl na jeho kraj. Osmělil se také vznésti na okamžik zraky do vznešených oblastí, kde zářila idealní krásou hlava bohyně. Přes růžové řásy a stuhy, přes blyštivou šňůru perel zaletěl bázlivý pohled na bělostné hrdlo, od něhož se rozkošně odstiňovala jemná, sličně vykroužená brada, výše na lahodný úsměv obličeje, ku hnědým, přívětivým hvězdám pod měkkými brvami a tu poklesl zmaten zpátky na parketovou podlahu, kde ó běda! potměšilé boty šířily rmutná jezírka.

„Ó pardon!" Vyskočil a chvátal ku dveřím.

„Zůstaňte!" bránil mu pan Sezima. „Což o trochu vody. Beztoho brzy pojedeme — jen co se drobet ohřejete."

„Ó je mi teplo. Bude ostatně dobře, vydáme-li se hned na cestu. Společnost již čeká.“

„Nuže jeďme! — Gabrielo, opatři se dobře — myslím, že je notný mráz.“

„Pořádná zima — a větřík jako břitva,“ potvrzoval Růžek, zapomínaje na svůj nedávný opáčný výrok.

„Jen ty nezapomeň náležitě se obrnit, tatínku,“ napomínala Gabriela s láskyplným pohledem a odskočila sama pro kožich otcův.

S něžnou starostlivostí, milostný obraz lásky dětské, nastavovala starému pánovi huňaté nitro rukávu. Rámě jeho vklouzlo tam lehce, ale hůře bylo na druhé straně, kde zdvihal obrubu kožichu úslužný praktikant. Zde musila hledající ruka překonati mnohé svízele, nežli šťastně zabočila do hřejícího tunelu.

Vzorná dcera vyhrnula ještě pečlivě huňatý límec a došla si pak sama pro kožíšek a rukávník.

Konečně stáli v polární úpravě na chodbě a pan Sezima zavolal do dveří na levo: „S bohem, Otokare!“

„S bohem! s bohem!“ zaznělo za dveřmi zvukem, který by se byl zcela dobře hodil ke slovům: „Těší mne, že konečně jdete.“

Provázeni Mařenou, která jim svítila na schody, sestoupili před portál domu, kde čekaly Třemšínské sáně. V nejistém osvětlení nehotové předměstské ulice mohla si obraznost lehounký ten povoz, pnoucí se v předu do vysoké špičky s nějakou záhadnou, fantastickou ozdobou, vyšperkovati dle libosti. Na kozlíku choulil se ramenatý kočí v beranici a důkladném kožichu. Bělouši, z nichž se kouřilo, házeli bujně hlavami, čímž rozkyvovali pestré chocholy nad nimi strmící a budili příjemné zvuky svých rolniček.

Sezima s Gabrielou vyplnili vnitřek pomalované kocábky spoustou kožešiny, shawlů a houní, z níž vyzíraly jen oči jejich jako rytířským hledím; praktikant polo stoje, polo sedě, umístil se jízdmo na zadním úzkém výběžku saní, třímaje dlouhý karabáč; kočí pobídl koně a sněhový člun rozejel se ptačím letem.

S obou stran prchaly nazad řady jednotvárných domů s osvětlenými okny a krámky; mizely tlupy lidí, hledící za zvonícím, střelhbitým povozem; konečně vyjely sáně do volných polí, po nichž se míhaly sněhem stříbrné svity a nad nimiž bezehvězdný večer spřádal měkký závoj modravého soumraku.

Praktikant zahájil nyní třesoucí se rukou svoji karabáčovou produkci. Prvním pokusem dosáhl malé cti; zapletl se sám do kliček koženého hada, bezmála jako Laokoon. Ale po několika nových pokusech vyloudil z něho ohlušivé prásknutí a pak neustal již karabáč práskaje a hvízdaje točiti se vesele vzduchem. Kdyby byl nástroj tento spůsobilejším tlumočiti sladké city lidské, byl by zajisté hudl čarovný nápěv milostné touhy. Leč i drsný jeho práskot pomísený s lahodným cinkotem rolniček zněl panu Růžkovi, letícímu za vtělením svých nejkrásnějších snů do mlhy a šera, do běle a stříbra, čirým mořem sněhovým s těkavými světélky vzdálených vesnic, navzdor žhavým polibkům mrazu jako hudba nebeská . . .

Zatím panoval v zámku Třemšínském, cíli poetické této jízdy, nebývalý život. Jindy tratíval se za večera ve svém zákoutí mezi lesnatými vrchy a jen ve přízemku kmitávalo několik osvětlených oken houštinou malého parku. První patro bývalo veskrze tmavé a jen pověrčiví vesničané vídali tu někdy s hrůzou těkati podivné světélko řadou oken — kahánec v ruce bludného ducha, nerozlučného druha všech starých zámků. Dnes však zářila velká část patra veselým světlem pozemským, lijícím se z lamp, rozestavených po stolech, a z valného počtu svíček, zatknutých do nástěnných svícnů i do velikého lustru z nesčetných mnohohranných skel, který visel se stropu dlouhého sálu. Na dvoře tísnily se různotvárné sáně a občas hlásily se před zámkem ještě některé veselým cinkotem, načež vrátný z vrátnice, znějící rozjařeným hovorem cizí čeledi, do průjezdu vybíhal a zadní vrata na dvůr, k vůli průvanu zavřená, s rachotem otevíral. Z houní a bůt dobývaly se pak posněžené a ojíněné neforemné kůpy kožešiny, z nichž se pozvolna vyklobávali vážní staří páni, mladiství šviháci, rozšafné paničky, ba i ku podivu hezounké zjevy dívčí, jejichž líčka ozdobil kosmetický umělec Mráz nejkrásnějším karminem na světě.

Jindy poskytovala schodiště a hořejší část zámku obraz čiré opuštěnosti. Vrchnost nepřijížděla sem nikdy, aniž dbala o nové zařízení, neb jinaké upotřebení osiřelých komnat, jejichž probrakovaný inventář pomalu tlel a trouchnivěl v teskných upomínkách na šumný, veselý život, jaký zde panoval za časů dřívějšího držitele, měvšího stálé sídlo v oblíbeném tom zákoutí. Nyní proháněl se tudy leda pan Větrovský, naříkaje a hvízdaje dlouhou chodbou, řinče nepřiléhavými dveřmi a okny, klapaje vetchými žalusiemi, skřípaje sešlými obrazy na zrezavělých skobách.

Dnes však ozývaly se po jasně osvětlených, čistě vysmýčených schodech a chodbách kročeje hostů, šustění dámských šatů, slova vítání, přátelský hovor, smích a dívčí šepot. Libá vůně krmí poletovala vzduchem a v jednom výklenku chodby zařízen byl sklep a výčep: stál tam chvojí ověnčený sud pod péčí jindy mlčelivého, ale dnes ku podivu hovorného zahradníka, kterému přidělen byl čestný úřad sklepmistra. V okolí toho sudu bylo také často viděti vyčouhlou postavu v obnošené trojbarevné livreji — bývalého panského lokaje, který trávil v Třemšíně stáří své na odpočinku v nějaké dvorské službičce a dnešní noci, k výpomoci při obsluze hostů a pro zvýšený lesk zámeckého plesu, znovu se zaskvěl v někdejší slávě.

Ze dveří na konci chodby vynořila se dívčí postava a spěchala lehkým, téměř skákavým krokem ke schodům. Tam se pojednou zastavila, hleděla chvilku dolů a napřáhla pak obě ručky vstříc mladému muži, jenž stoupal vzhůru po schodech.

„Ah, pan Vysocký! Vítám vás. Tedy přece!“

Lampa, upevněná na rohu chodby a schodů, ozařovala jasně dívku i příchozího. Ona byla útlé, filigránské postavy, ale tvářička, vyzírající z měkké bílé látky, jako ze sněhových hvězd utkané, jíž si proti zimě na chodbách zahalila černovlasou hlavinku a ramena, zářila jarostí a čilostí, vysílajíc z černých očí celý ohňostroj škádlivých světel a jisker. Příchozí byl štíhlá, vysoká podoba s obličejem tahů sice

pravidelných, ale jaksi chabých a neurčitých, k čemuž přispívala bledosť a nelad jejich rámce: pocuchaných světlých vousů a vlasů. Ostatně byla v tuto chvíli tvář jeho zakalena sledy mrazu a stopami tajících sněhových hvězdic; jíní bělilo jeho obočí, sníh pokrýval huňatou čapku a neúhledný svrchník s vyhrnutým ošumělým límcem.

„Tedy přece," opakovala dívka. „Poslovi jste řekl, že se dostavíte na umluvené místo; ale zatím přivezly sáně pouze pana tajemníka."

„Volil jsem klusati raději pěšky."

„Pěšky? Takovou dálku — v takové zimě! Jste dosud týž výstřední člověk. A zdá se, že je tam nyní pořádná metelice?"

„Ovšem. Chumelí se z oblak, jakoby všichni kůrové andělští pelichali."

„Haha! Máte krásná porovnání. Nezměnil jste se v ničem. Ale tady změnilo se za ten čas mnoho. Pojďte, projdeme se trochu chodbou. Náhoda nám přeje, že si můžeme hned při prvním setkání o samotě pohovořit."

Zašli spolu do prázdné části chodby, jen slabě osvětlené několika blikavými lampičkami.

„Tedy slyšte: Tady na vás skoro již zapomněli. Málem by vás byli vynechali v seznamu šťastných smrtelníků, kterým dopřálo nebe účastniti se našeho plesu. Ale máte zde příznivou vílu, která tu věrně chrání upomínku na vás a která se postarala, aby mohla po dlouhém čase opět stisknouti ruku starého přítele. A vy jste ovšem chvátal na perutích touhy, abyste okřál blízkostí té víly — Či snad —?"

Smějíc se pohrozila mu růžovým prstem.

„Či snad" — pokračovala tiše — „či snad přivábilo vás kouzlo jiné? Kouzlo, které vám závěje trudné cesty měnilo v samé růže a sypalo na vás místo sněhu metelici hvězd. — Vyzvěděl jste asi, že je také pozván pan Sezima — ještě s někým — Oč?"

„Již přijeli?" ptal se Vysocký rychle.

„Ó dosud šlehá ten prudký žár. Avšak musíte míti ztrpení. Ještě nepřijeli. Ale přijedou jistě, za chvilku. Otec poslal pro ně saně s panem Růžkem — blažený Růžek, není-li pravda? — Nekaboňte se! Již mlčím. Vím, že se nesmí mluviti takovým profanním způsobem o vašem svatém tajemství. Je dosud pohřbeno ve hlubině vašeho — a mého srdce? Ach, ovšem — Gabriela byla by se jistě alespoň nějakým slovem prozradila. Ale rcete, proč halíte své city tak hustým závojem? Proč je ukrýváte tak úzkostlivě, že já sama, vaše důvěrnice, uhodla jsem je pouze náhodou a vyrvala vám tajemství takořka násilím? Proč se nepokusíte alespoň o sblížení? Nabídla jsem vám svoje prostřednictví —."

„Netažte se mne, milá Olgo, proč je zamítám jako dříve. Nechte mi to sladké tajemství. Mohu spoléhati, že zachováte, co jste slíbila?"

„Jako na skálu. Uznáte sice, že je to krušný úkol pro mne, kteráž stokrát více miluju stříbro mluvení než-li zlato mlčení. Avšak slibu svému dostojím. Chcete-li, zachovám rybí mlčení tak dlouho, jak dlouho potrvá náš tajný přátelský svazek — to jest: for ever!"

Mladý muž stiskl jí vřele ruku.

„Leč nyní musím přistoupiti ku vlastním záležitostem. Ó, zde v Třemšíně se mnoho změnilo. Víte-li pak, že jsem napolo zasnou-

bena — hahaha!“ zssmála se jasně, plným hrdlem. „A víte-li, že chudák Azor skončil své pozemské toulky kulí hajného? Tak, to jsou prozatím nejdůležitější věci. A nyní je třeba, abychom se rozešli. Vy musíte upraviti svou toilettu — tamhle improvisovali jsme šatnici pro pány — a mně je tu již zima — mimo to šeptáme zde spolu příliš dlouho o samotě, pro posudek světa — Co je nám po světě, není-li pravda? Ale mne volají dolů světější povinnosti: — kuchyně. S bohem tedy a na brzkou shledanou!“

Stiskla mu ruku s rozmarným úklonkem a hopkovala rychle se schodů, prozpěvujíc tichounko veselou melodii.

Vysocký postál chvíli v myšlenkách. Pak obrátil se nikoli k šatnici, nýbrž nazpět ke schodům. Sestoupil do přízemí, vyšel i prázdným v tu chvíli průjezdem. Brodil se znova sněhem, přecházeje venku podle průčelí zámku. Časem pohlížel do šerého vzduchu, plného vířících bílých vloček, mezi úbělové a stříbrné větve keřů a stromů, vroubících širokou zamrzlou cestu, rozbrázděnou kolejemi saní. Někdy se i zastavoval a naslouchal.

Pojednou mu prudce zabušilo srdce. Z dáli ozval se jemný cinkot rolniček. Ozýval se jasněji, silněji. Konečně vynořily se z šera a vířících vloček obrysy běloušů a trčícího předku saní s fantastickým chocholem na špičce. Vysocký ustoupil za posněžený keř, a vesele zvoníce, letem střely mihly se kolem něho koně s vlajícími hřívami, ozdobné sáně s dvojicí hlav, nořících se z kosmatého obalu, drobná schlípená postava pana Růžka vzadu. A mžikem zaniklo všechno jako přelud, pohlceno širokým jícnem průjezdu.

Vysocký vyšel z úkrytu a hleděl z venčí, s utajeným dechem, jak sáně v průjezdu se zastavily, jak prve než vrátný s Růžkem přiskočiti mohli, ztepilá dívčí postava, půvabná i v tom těžkém, teplém obalu, lehce do průjezdu se vyhoupla, jak hebká ruka v perlově sivé rukavičce z huňatého černého rukávníku se vysmekla a starému pánovi ze saní pomáhala — srdce zachvělo se mu při tom pohledu.

Obrátila přes oblé rameno směrem k němu obličej, který pod měkkými hvězdami modré, posněžené tkaniny, kolem něho ovinuté, pýřil se na lících skvostným ruměncem broskví, vykouzleným žhavými pocely mrazu; jako krůpěje rosy třpytily se na sladkých těch broskvích sledy roztálého sněhu. Spatřil na chvilku krásné hnědé oko pod ojíněnou brvou; zahledl v záhybu poodhrnuté tkaniny též bělostnou pleť hrdla, rozkošně se odstiňující od hebké, černé, dlouhé srsti vyhrnutého kožíškového límce, bohatý hnědý vlas a pod ním šarlatově zrudlou špičku ouška.

Pak zmizely mu obě postavy v chodbě přízemí.

Slyšel hřmotný bas pana ředitele, otce veselé Olgy, vítajícího nové hosty. Slyšel otázku: „A což pan syn?“ a odpověď Sezimovu: „Otokar? Ó ten vězí pořád ve své práci.“ Pak zněl ještě dále hovor obou pánů a vzdaloval se s dívčím smíchem a štěbetáním, se hřmotem kroků a šustěním šatů vzhůru po schodech.

Ale Vysocký zíral posud do prázdného již průjezdu a posud viděl tam onen obličej . . . Proč jej vidí stále a všade? Když ještě poslouchal pohádky, již tehdy jevila se mu mihavě ona tvář s velikým,

snivým okem pod křišťálovou korunou zakleté princezny. Když hltal jinoch básně a romány, prosvítala mu líčením každé krásy ženské, zářila před ním jako idol všech těch nadšených veršů, okazovala se mu pod přílbou i pod baretem, pod růžovým věncem i pudrovanou příčeskou všech spanilých hrdinek románových. Kdykoli se duch jeho vznesl z prachu zemského, vždy setkal se s touto vidinou. Pak zahalil ji na čas mrak všedních starostí, zastínila ji svým příkrým světlem myšlenka, která jednou jako blesk osvítila jeho mozek a navždy jej zanítila svým sžíravým ohněm . . . Ale z toho žáru, ze chmůry pečí vyšel znovu vítězně onen obličej a zjevil se mu tentokrát ve tvaru skutečnosti, tělesný, živoucí . . . Měl zůstat raději vzdušným zjevem pohádkovým, snem, básní — ?

Vysockého vyrušil ze snění hlas pana Růžka. Stál opět v průjezdě a pravil vrátnému, který mohutným kartáčem napravoval přežalostný stav jeho šatu: „I čelo jsem si narazil. A karabáč tam někde také zůstal — měj si ho ďas!“

Vytržen ze svého blouznění, ubíral se Vysocký kolem praktikanta, který ho ani nepozoroval, podruhé průjezdem do chodby a vzhůru po schodech. Cosi jako stud a výčitka prochvěly teď jeho nitrem. Zdaž to konání rozumného člověka: vraceti se od samých dveří plesového sálu nazpět do sněhu a mrazu, jen aby uviděl vystupovat ze saní tu, na kterou bude mu popřáno hleděti celou noc!

Nahoře spatřil u sudu opět zahradníka-sklepmistra s vysloužilým lokajem. Už jsem pověděl, že ustoupila dnes obyčejná zamlklost prvního nevšední hovornosti; nyní přidružil se k ní také žertovný rozmar. Lokaj naproti tomu byl dnes vtělená vážnost. Provázel jeho šprýmy leda útrpným pokrčením ramen, stoje před ním hrdě vztýčen ve své tříbarevné velebnosti a shlížeje k němu polopřivřeným okem přes vypjatou bradu, pod níž si rovnal ustavičně tu levý, tu pravý cíp stojatého límečku, křivě při tom pokaždé příslušnou tvář způsobem podivu hodným.

Zočiv příchozího, obrátil se k němu s nepatrným úklonkem a pravil vlídně: „Ah, pan Vysocký! Má úcta!“

Na to máchl rukou nazad směrem k nejbližším dveřím: „Tam — prosím — garderoba pro pány — —“

A když Vysocký po malé chvíli opět z šatnice vyšel, mrknul po něm lokaj se strany okem a shrnul výsledky svého pozorování ve škubnutí retním koutkem a lehké poškrabání pod vypjatou bradou.

Vysocký, odloživ čapku a svrchník, objevil se sice v obstojné čamaře, avšak do lva plesového měl daleko, velmi daleko.

Nový host vešel konečně do vlastních místností zábavních. Ocítil se v jasné záři, ve slavnostním ruchu a šumu, v oslnivé směsi černých fraků a čamar, sněhobílých pásek a rukaviček, atlasu a hedbáví, pestrolesklých vějířů, umělých květů. Jeho příchod nevzbudil v té směsi valného pohnutí. Obyčejné fráze a lehké úklonky, tu a tam blahosklonný úsměv, někde stisknutí ruky a srdečnější slovo, pohledy měřící zběžně jeho úpravu až dolů k botám, které sice v šatnici poklasný-garderobier úslužně leštidlem a kartáčem zpracoval, ale jimž pravé plesové tournury

a záře dodati nedovedl — a nový zjev ztratil se jako šedý kamének v pestré mosaice.

Prohlížeje nádheru kolem zevrubněji, rozeznal jsi v ní ovšem leckteré stíny v podobě rozličných toilettních poklesků a nedbalostí. Vedle pitvorných odlesků velkopanské skvělosti a škrobenosti viděl jsi tu také pravou uhlazenost, vedle pochybného šviháctví i starosvětskou prostotu. Zkrátka, živly zábavy byly dosti smíšené. Správci, pojezdní, obroční, nadlesní a polesní se svými paničkami a dceruškami, adjunkti a praktikanti, honorace z blízkého venkovského městečka i několik pražských hostů, z vesnice starosta, lékař, páter Tykal, učitel — takový byl asi rejstřík vyvolených. S mnohými byl Vysocký již znám z doby dřívější, kdy v zámku Třemšínském zastával úkol vychovatele u malého bratra Olžina.

Olgu spatřil v prvním pokoji s páterem Tykalem a dvěma neznámými mladými pány. Seznámila ho s nimi. Pražští hosté: doktor práv Bedřich Blanda (Olga pohledla při tom významně na Vysockého) a jeho přítel Stanislav Hvězdný, známý spisovatel — „který mne laskavě udržuje v jakéms takéms styku s literárním ruchem,“ dodala s úsměvem, probírajíc se dvěma knížkami v ozdobné vazbě.

Zrak Vysockého utkvěl na doktoru Blandovi. Musel mu v duchu přiznati, že je králem dnešního plesu. Ztepilá postava, pečlivě upravené leskle černé kadeře a vousy, krásný, výrazný obličej, bezvadná elegance v každém záhybu černého fraku. A přece neučinil na Vysockého dosti příznivý dojem. Nelíbil se mu sebevědomý, samolibý výraz jiskrného oka, které asi sotva potřebovalo těch třpytných, zlatem ovroubených sklíček, jež ustavičně tančily v krásné, drahými prsteny ozdobené ruce; nelíbil se mu hrdý, jemně ironický úsměv, jenž pohrával kolem kyprých rtů a objevoval zářivou běl krásných zubů.

Vysocký zašel do druhého pokoje, do třetího a přehledl skupiny pánů, zde přátelsky spolu hovořících, tam zákusky pojídajících, onde damám se dvořících; prošel sálem, jenž ozdoben byl chvojí a bělorůžovým organtinem a kde na podium již seděli venkovští hudebníci, u stěn pak na pohovkách a křeslech již se uvíjel majestátní věnec gardedam, klonících k sobě se zlověstným šepotem hlavy v bohaté úpravě šperků i nádherných květů, vonících pižmem; nahledl bystře i do poslední komnaty, která se hemžila vábnými dívčími zjevy. Jí nebylo nikde. Mešká asi dosud v garderobě.

Vrátil se k malé společnosti v rohu prvního pokoje, usednuvší tam zatím za inventární stolek, jehož starožitnou vetchost zakrýval bělostný ubrus.

Olga rozesmála se hlasitě. Měla smích dětsky upřímný: zářící celým obličejem, hloubící drobné důlky do tváří, kryjící řasami oči až na dvě skákavé jiskřičky a jevící za to bez ostychu obě povědomé šňůry perel. Při tom kývala i celou hořejší polovicí těla do předu a do zadu, až se černé kučery nad krásnou hlavičkou tetelily.

Pánové se smáli s ní. Dr. Blanda smíchem pouhé zdvořilosti, ale mimicky bezvadným a stejně uhlazeným, jako byla celá jeho osoba. Méně zdařilým byl nucený smích Stanislava Hvězdného, jehož měsíčně snivá, řídkým bledým vousem obrostlá tvář nerada se vyrušovala ze

sladkobolných dum. Páter Tykal, jehož okrouhlý obličej naopak téměř ani nevycházel z veselé nálady, smál se od srdce plným hrdlem.

Olga jako by se byla zalekla svého nevázaného smíchu, položila si rychle prst na ústa, ale smála se po tichu dále.

Konečně vzala knihu, kterouž byla před tím na stůl odložila, a vyhledavši příslušnou stránku pravila: „Poslyšte jen, pánové: — Hrdina povídky naší zadíval se na stůl před sebou. Byl to stůl ne velký, ne malý, o jediné prostě vyřezávané noze, která spočívala na okrouhlém podstavci. Okrouhlá deska stolu byla pokryta bílým ubrusem, na jednom místě spravovaným a jevícím některé bledé stopy skvrn, které odolaly všemu úsilí čistících rukou. Uprostřed stály v dřevěném, černě natřeném podstavci s obou stran stejnobarvého, nahoře cibulovitou ozdobou končícího sloupce, objaty mosaznými obroučky, štíhlohrdlé, velkouché láhvice s octem a olejem. Tohoto bylo ještě do tří čtvrtin láhve, onoho již jen skrovný zbytek na dně. Vedle nalezal se porcelánový popelník v podobě okrouhlé, vlnovitě prohýbané škeble, nad níž klečel buclatý Amorek s uraženým do pola lukem, poskytuje svůj široký toul na zádech za schránku sirek. Konečně tu stála ještě mosazná pepřenka v podobě kolmého válce, vybíhajícího nahoře ve špičatý kužel, který byl hustě provrtán drobounkými, tečkovitými dírkami . . .“

Olga odložila knihu a smějíc se pohlížela kolem.

„Střízlivé, ale důkladné,“ mínil se smíchem páter Tykal. „Jen zapomněl doložiti, byl-li ten stůl z měkkého nebo tvrdého dříví.“

„Naturalismus,“ prohodil Dr. Blanda nedbale.

„Ať se to jmenuje tak či onak,“ pravila Gabriela, „jisto jest, že mám na této jediné ukázce dosti, a že panu Hvězdnému knihu tuto s díky vracím. Ale požádám jej o tuto druhou, která mne vábí již jmenem svého autora“.

Hvězdný kývl jen hlavou v rozpačitém uzardění.

„Ach, dovolte,“ pravil Dr. Blanda sahaje po druhé knize a pohlédnuv na titulní list, pokračoval s jemnou ironií: „Historická povídka. Tam bude ovšem slečně více po chuti vzletné líčení nějaké pošmourné hlásné věže, třeba by se tvarem svým hrubě nelišila od naší ubohé pepřenky.“

„Inu ovšem: v oné je poesie a v této — pepř . . .“

„Poesie — poesie — zcela jako přítel Hvězdný. Jen poesie! Ale pravdivost, studium skutečného života — Pardon!“

Toto „pardon“ platilo páterovi, který nedovedl sečkati do konce jeho výkladu s následující poznámkou: „Jednu přednost má takové zevrubné líčení dozajista. Kdyby byli středověcí autoři tak svědomitě vylíčovali všední zjevy svého okolí, jak zajímavá byla by to pro nás četba! Jak plasticky stál by ten malebný život před našimi zraky, které musí nyní obraz jeho pracně shledávati ze skoupých narážek v haldě nudných foliantů, z rozptýlených trosek starobylosti.“

„Ah, velebný pán pohlíží na všechno se svého archeologického stanoviska,“ smál se dr. Blanda. „Ale ve slovech těch je přece zlaté zrno pravdy. Jakou cenu budou míti také pro naše potomky básnická —“ pronesl to slovo s ironickou příchutí — „ale nepravdivá líčení minulých dob a vzdálených krajů, jež autoři neznají, jež malují tak, ja-

kými nikdy nebyly a nejsou, o nichž prostě píšou více méně nesmyslné báchorky. Za to líčení skutečnosti — par exemple: i ta nešťastná pepřenka bude pro čtenáře současné i budoucí mnohem užitečnější nežli nejkrásnější romantická přilba s obligátním vlajícím chocholem."

„Jen že se příštím věkům sotva do ruky dostane; zvláště při nynějším chatrném papíře —"

Dr. Blanda, který za svého výkladu horlivě sklíčky šermoval, natknul si je rázem na nos a pohledl ostře na Vysockého, jenž se těmi slovy do rozprávky vmísil. I na něho učinil nyní Vysocký nepříznivý dojem. Nebyl mu sympatickým ten bezbarvý obličej s dumnými stíny, s nesrovnaným vousem a vlasem, a ty oči, nyní oživené zvláštním třpytem, dráždily jej přímo výrazem jakési nevážnosti a bojovnosti.

Kousl se lehce do rtu a pravil nedbale, jako v tlumeném zívnutí: „Sapristi! Povstává mi nový odpůrce. Pan — pan — ah, pardon — pan Vysocký náleží patrně také k těm, kteří nevěří v budoucnost jedině pravého směru, kteří mají hlavy plny hvězdné mlhy, rty plny krásných větrných frází a pohlížejí na svět s onoho oblačného, vznešeného stanoviska —"

„Toť doslovná pravda," zažertoval páter Tykal. „Pan Vysocký má vskutku povznešené, velmi povznešené stanovisko — bezmála v oblacích —"

Tázavý pohled obou Pražanů; úsměv na rtech dívky; náhlý ruměnec na tváři Vysockého.

„Nu ovšem," vysvětluje velebný pán, „na Hradčanech — a k tomu ještě bůh ví kolik stop nad zemí —"

„Jak že?"

„Sto — dvě stě — Počkejme! — Dle starého popisu: až po první prkna 97 loket a několik palců; spodní báň 15 loket a několik palců — ó mám výtečnou paměť —"

„Mon dieu!" zvolal dr. Blanda s posměšným pohledem na Vysockého. „Snad nebydlí pan — pan — já nemám tak dobrou paměť! — někde v makovici svatovítské věže?"

Olga vidouc, že se tento obrat rozprávky nepříjemně dotýká Vysockého, přerušila vysvětlování kaplanovo poznámkou: „Lépe je, hledíme-li na svět s vysokého stanoviska — můžeme-li trochu setřásti prach všednosti a proto chci také v literatuře povznášeti se k ideálním výšinám. Nesahám ke knize proto, abych tam našla bledou fotografii toho, co mě každodenně do omrzení obklopuje, nýbrž abych si vyletla právě někam jinam, do jasnějšího a krásnějšího kraje — a třeba jím byla pouhá obraznost básníkova. Nalezám-li tam jen lahodné vzrušení fantasie — něco pro ducha, pro srdce . . . Za pepřenku uctivě děkuju."

„Stále jen pepřenka!" mrzel se dr. Blanda. „Té konečně nehájím, ač je snad v oné knize — vzhledem k ostatnímu obsahu — zcela na svém místě. Ovšem, takový suchý popis všedních věcí, není-li jinak odůvodněn, patří do — soudního inventáře. Ale tím není můj náhled nikterak zvrácen, nejméně pak slovy jako „nadšení", „prach všednosti", „poesie" a podobnými rezavými zbraněmi z pestré vetešnické boudy idealismu. Návrat ku přírodě a pravdě! toť pravé heslo. Ne poletovat nebem a peklem, nadýmat se ku hvězdám v lichém pa-

thosu, řinčet věčně tím bombastem vzletných slov, jejichž jádro dávno vyhnilo, přelhávati sebe a čtenáře nemožnými city, zmítati se v horečných vytrženích — ne! — ale zůstati pěkně na zemi a rozhlednouti se bystře kolem. Sem ponoř oko, pane poeto! Zde zpytuj a studuj! Zde máš nepřebranou zásobu vděčné látky. Zkoumej tajiny lidské duše, osvěcuj hlubiny společnosti, řeš socialní problemy — I v tom tak zvaném všedním rmutu najdeš diamanty."

„V tom je pouze část pravdy," ozval se znovu Vysocký. „Úkoly takové plní věda . . . politika . . . a přiznávám . . . také literatura . . ." (Vysocký vázl; bylo znáti, že nemá řečnického nadání.) „Ano, také literatura . . . totiž . . . Ale jest něco tajemného, něco tíhnoucího k výši a světlu, co zůstane věčně v prsou člověka . . . Jest něco neodvislého od prchavých poměrů doby, povzneseného nad těkavý ruch skutečnosti — —"

„Pojmenujte to přece bez okolků starým známým slovem," posmíval se dr. Blanda. „Krása! Věčná krása! Ta větrná, nedůtklivá krása starých professorů, kterou nikdo nikdy neviděl, která se musí opatrovati před každým vánkem a práškem, aby se nerozplaskla jako duhová koule mydlinek . . ."

„Ale, pánové, kam jste to zabředli od nešťastné pepřenky! Můj náhled jest: Ať píše každý jak chce a jak umí — jen aby to bylo k čemu!"

Tímto moudrým prohlášením pátera Tykala ukončena šťastně ochotnická literarní rozprava, tím spíše, poněvadž zavzněl právě ze sálu slavnostní tuš a do pokoje všustila Gabriela Sezimova.

Vznášela se jako bohyně ve svých růžových oblacích, s okouzlujícím úsměvem na rtech, pochylujíc spanilou hlavu v bohatých vlnách hnědých kadeří, třepotajíc velikým, skvostným vějířem, v jehož bílé půdě zavřením a rozevřením slétali se a rozlétali něžní andílkové, laškující nad sadem báječných květů.

Pánové povstali. Tvář její, nyní po zmizení ruměnců mrazových půvabně přibledlá, zarděla se opět, když dr. Blanda krokem dokonalého kavalíra k ní přistoupil a jako známý směsí vybroušené zdvořilosti a milé srdečnosti ji uvítal.

Opětovala pak lehce němý úklon Vysockého; udržovala s ním již z doby dřívější chladné společenské styky.

Dr. Blanda provázel obě dívky, živě s nimi rozmlouvaje, do sálu. Vysocký zůstal u stolku v prvním pokoji.

Ocitil se tu mezi dvěma ohni. Hvězdnému (netřeba snad ani podotknouti, že bylo nezvyklé to jmeno pouhý pseudonym, jemuž šťastný jeho vynálezce ve svém veřejném i soukromém životě výhradnou platnost zjednal) nešel z mysli nerozřešený literární spor. Za přítomnosti doktora a slečny rojilo se sice množství šťastných myšlenek v jeho duchu, ale všechny uvázly v hrdle; nyní vyhrnuly se valem a básník dokládal je ukázkami ze svých prací.

Páteru Tykalovi zase vězely v hlavě stará udání výšky, z nichž některými nedávno se pochlubil. Snažil se marně vzkřísiti v paměti ostatní. „Ano — až po první prkna 97 loket — spodní báň 15 loket — ale prostřední — třetí — eh!"

Duch Vysockého však meškal jinde.

Nikoli tam v sále, kde snad nyní šťastný švihák s Gabrielou na opojných vlnách tance se kolébal. Zachvátila ho jiná představa, jiná myšlenka — žehavá ona myšlenka, která mu již jednou, na delší čas pronikavou září svou mladý ideál zatemnila a teď znovu, alespoň na chvilku, přezářila ty drahé tahy. Myšlenka, která jej stále v poutech svých držela jako otroka a v tajemnou dálku jej poháněla plamenným bičem.

Také Vysocký stoupá do výše jako páter se svými číslicemi. Cítí, jak se zvolna vznáší z té vyšňořené společnosti, nad plesový ruch, nad střechu zámku, výše a výše do volného vzduchu.

Dvě zářivá křídla vzpínají se za ním a rozptylují v úžasně rychlém letu vločky sněhové metelice. Však již mizí sníh. Jasný, teplý vzduch kolem; nahoře bezoblačná safírová klenba nebeská.

A dole hluboko pod ním země.

Pestrý koberec, v němž splývá zeleň luhů, temno lesů, stříbro vod. Vrchy zdrobnělé v krtčí hromádky. Teď pod ním lesklé šíré moře.

A nyní pojednou cítí v náručí sladké břímě. Vynořila se opět zaplašená drahá vidina. Objímá ji ramenem, nese ji v objetí, přižehuje krásná ňadra ku svým prsům a líbá tváře, hořící týmž skvostným ruměncem, jímž ozdobila je dnešní zima.

Vichřivým letem unáší svůj drahocenný plen a spouští se s ním konečně dolů, k modré hladině mořské, na rajský ostrov, plný palmových vějířů a čarokrásných květů, na lože upředené z lian . . .

Škubnutí za rukáv vytrhlo jej ze hluboké dumy. (Pokračování.)

Což ta blázen!

Povídka od **Ferdinanda Schulze.**

I.

berním, panu Tobiáši Vonáskovi, v krajském městě už dávno ustálilo se několikeré mínění. Hlavně dvojí v kruzích rozhodujících.

Úředníci, kolegové vyšší a nižší, vesměs necítili a neprojevovali k panu bernímu ani nejmenší přízně a náklonnosti. Nikoliv, že snad by mu byli mohli vytýkati nějakou nespůsobilost, nebo netečnost a nedbalost ve věcech úředních. V té stránce pan berní byl učiněný vzor. Podle jeho objevení se před vraty úřední budovy městský hlásný čtyřikráte za den řídil věžní hodiny a nikdy ani o minutu se nezmýlil. Ať pak si přišla kontrola od soudu nebo od financí, domácí nebo z Prahy, pana Tobiáše Vonáska nepřekvapila nikdy, u něho nalezla vždy i knihy i pokladnu v nejdokonalejším pořádku. Také opětovné pochvalné dekrety svědčily o jeho bezúhonné správnosti a neunavné horlivosti ve vykonávání úředních povinností.

Mimo to pan Tobiáš Vonásek byl se svou úřednickou důstojností úplně spokojen, netoužil po žádném dalším povýšení, nežárlil na nikoho, pokládal svou karriéru ve službě státní vůbec za ukončenou, beze vší touhy a resignace: neměl vůbec už žádnou úřadnickou ctižádosť. Pro tuto výtečnou vlastnost, jakož i pro nedostižnou skromnost vůči svým podřízeným a téměř oslňující pokoru vzhledem k svým představeným pan berní zajisté mohl býti předmětem spíše nejvlídnější kollegiálnosti než jednomyslné nevšímavosti a okázalé nevážnosti v kruzích svého společenského postavení.

Tato nevšímavost a neváž̌nost, s kterouž veškeré úřednictvo a po jeho příkladu také důstojnictvo krajského města k panu bernímu se chovalo, měla už velmi staré kořeny a stala se ve všech kancelářích politického, soudního a finančního úřadu jakýmsi dědictvím, tradicí, zvykem nezměnitelným. Každý nově příchozí úředník hned prvního dne seznal situaci a schválil ji. Za těch dvacet let, co pan Tobiáš Vonásek už jest zdejším berním, ostatní úřadnictvo bezmála úplně dvakráte se tu vystřídalo; mínění o něm se nezměnilo s osobami. Bylť ze sboru, do něhož náležel, skutečně vyloučen.

A proč? Co zavinil, že jej stíhá tak krutá pokuta?

„Nemá k úřadnickému stavu ani nejmenší spůsobilosti,“ vypravovali si o něm páni kollegové, když nějakou náhodou opět zavznělo mezi nimi jeho jméno, „neví, co na úřadníka se sluší, jak mezi ostatním

občanstvem má se chovati. Zmýlil se na své životní dráze, měl býti košťálníkem, sadařem nebo jiným toho druhu užitečným členem lidské společnosti. Ale úřadníkem! k tomu nemá ani postavy, ani mravův, ani smyslu. Slovem ničeho, co vlastně teprv dělá úřadníka, a co všechny úřadníky před jinými lidmi na první pohled vyznačuje. Nedá na sobě záležeti, nemá ani nejmenšího ponětí o důstojnosti, s jakouž povinen jest na veřejnosti vystupovati. Jak řečeno: opravdový koštálník."

Toto pojmenování pan berní dostal od svých kollegův proto, že mu v témž městě náležela velmi rozsáhlá, největší ovocná a zelenářská zahrada, s dvěma pěknými domky, sušírnou a s několika dřevěnými kolnami kolem velikého čtyřhranného dvora, u prostřed něhož nad hlubokou studní vznášel se okov na dlouhém bidle, svislém od vysoké váhy. Před lety, když staří rodiče paní Vonáskové ještě byli na živě, a svému zeti, panu bernímu, na svém někdejším majetku všechnu práci zahradnickou vykonávali, za krásných letních večerů ubírajíce se tím koncem města do polí na procházku, úřadníci často vídali pana Vonáska těžkým okovem vodu vážiti a nalévati do žlábku vedoucího přes dvůr na zahradu. Měli se čemu smáti a o čem vtipkovati. A když za pozdního soumraku vracejíce se jinou ulicí domů tam v nejzazším koutě města ještě spatřili velikou černou váhu vysoko nad okolními doškovými střechami se houpati, tu jedni s trpkým výsměchem, druzí s rozhorlením, jakoby jejich vlastní důstojnosti se dála nějaká újma, kárali mezi sebou berního, že tak příliš se zapomíná a — nádeničí!

Však mladý berní, kdykoliv spouštěje okov do studny sobě všimnul posměšných nebo zachmuřených tváří svých kollegův, s uspokojením rozhledl se po rozlehlém prostranství svého ženitbou nabytého majetku, přirazil bidlo do vody tak hluboko, až váha v rozsochách zaskřípěla, a polohlasitě zvolal za odcházejícími:

„Závidíte mi to všichni, že z vás já jediný mám zde v městě svůj dům a ještě něco k němu!"...

Nyní už dávno neváží vody; ale mýlil by se, kdyby posud se domýšlel, že kollegové v úřadě posud se závistí pohlížejí na jeho rozsáhlou zahradu, na kamenný domek, v němž on sám bydlí s jedinou dcerou, a na dřevěnou chalupu po protější straně dvora, zrovna v zahradě, kde mimo rodinu cizího člověka, sadaře, jenž sobě byl zahradu od něho najal, v malé nízké světničce žije jeho — žena!...

„Což ta blázen mu to všechno hrozně strpčuje!" ten onen úřadník časem prohodí. „Ta už ho vytrestala za jeho lakotu, a bůh ví, jak dlouho ještě ho bude trápiti. Možná, že ho i přežije!"

„To by byla ze všech největší pokuta na něho," přisvědčuje druhý.

„Poslední dobou berní opravdu nějak rychle schází," tvrdí opět jiný u sousedního stolu.

„A jsou příklady," ozývá se z vedlejšího pokoje „že blázni toho druhu, jaký jest jeho žena, dožijí se vysokého věku."

Všichni si libují a děkují nebesům, že za tu cenu jako berní nestali se také vlastníky domu, zahrady a nejspíše ještě nějakých uhospodařených kapitálův.

„Pravému úřadníku něco podobného ani se nepřihodí," podotýká zpod lebky úplně lysé starý chraptivý hlas v ošumělé uniformě u okna.

„Taková nehoda stihne jen obyčejného spekulanta a kramáře, který jen nedopatřením osudu se octnul mezi úředníky . . .“

Zcela jiné mínění bylo o panu Tobiáši Vonáskovi v kruzích měšťanstva, zvláště starousedlého. Vlastníci domův, páni mistři, ctihodní otcové města pokládali sobě za velikou česť, že pan berní, náčelník tak důležitého ouřadu státního, už po tolik let jenom jejich společnosť vyhledává a večer jak večer až do deváté hodiny ve shromáždišti jejich „u modré pivoňky“ s nimi posedí, sobě pohovoří a zahraje. To posud neudělal žádný jiný státní úředník ani před ním ani po něm. Mají své vlastní kasino, kam mimo ně pouze důstojníci smějí vstoupiti, a dělají v městě jako zvláštní společnost pro sebe, vyhýbajíce se všelikým neúřadním stykům s měšťanstvem. Vůči takové jejich uzavřenosti vpravdě sousedské obcování pana berního jest měšťanům desateronásob milé a vzácné. Proto ani neopomíjejí pana Tobiáše Vonáska všelikými poctami mezi sebou vyznamenávati. Vyhradili mu první místo u panského stolu hned vedle pana purkmistra, nikdy nepočínají hráti v karty, pokud on nepřišel, nezvolil sobě pro ten večer svou společnost a neustanovil hru; každý pospíchá pomoci mu při svlékání a oblékání svrchníku nebo pláště, sám pan purkmistr velmi často odnímá a podává mu hůl a čepici, a chce-li mu mezi hovorem v něčem odporovati, učiní svou poznámku vždy s několika nejuctivějšími omluvami. A hovor jest s panem berním vždy příjemný. Možno zajisté súčastniti se v něm a nikoliv jen poslouchati a mlčet. Pan Tobiáš Vonásek nechává totiž všechny své úřadní starosti a všechnu svou učenosť v kanceláři a mluví v hostinci s pány sousedy také jako soused . . . . . Sluší mu to a má k tomu právo. Vždyť jest vlastníkem větší usedlosti než leckterý z nich! Nikdo by v něm úřadníka ani netušil, kdyby jej viděl tak mezi nimi seděti. Ani úřadnickou čepici, jediný kus uniformy, jenž mu zbyl, nemá v jejich společnosti . . .

„Věčná škoda takového výborného muže!“ litovali jej opět ondyno, když udeřením deváté hodiny karty položil, poslední krapet už vyvětralého piva dopil a rozlučiv se podáním pravice po řadě kolem celého stolu, vážným krokem odešel. „Ale což, ta blázen mu zkazila život!“

„Kdyby byl dostal zdravou, rozumnou ženu,“ přisvědčoval pan purkmistr, „mohl býti ozdobou města . . . Takto není ani pořádně ženat, ani svoboden . . . Doma ho nic netěší, v hospodářství jsou cizí lidé . . . Dcera sice už dorostlá, ale nevím, zdali také k čemu, vždyť neměla žádného mateřského, domácího vychování.“

„Všechno dohromady to vypadá u Vonásků velmi nešťastné,“ přejal panu purkmistrovi slovo první radní. „I otec, i matka i dcera. On ovšem nejvíc. Neboť ta blázen asi sotva má vědomí svého stavu, a dcera snad přece brzy se vdá. Jest dosti k světu podobná, pěkných pár zlatých přece dostane, a kdo se nebude ohlížeti po matce, aby se bál, že snad dcera bude po ní, vysvobodí Lucku ze smutné domácnosti a sám s ní může býti šťasten . . .“

„Kolik pak tomu děvčeti už je let?“ zvolna, jakokby ten čas počítal, tázal se jiný z přítomných měšťanův.

„Nu na vdaní už je dobře,“ s významným úsměvem obrátil se k panskému stolu mistr krejčovský z kouta u kamen. „To já mohu

bezpečně dosvědčit. A na svět také se neškaredí... Byl jsem ještě tovaryš, když jsem šil svatební šaty její matce. Právě letos bylo tomu dvacet let... Lucka jest tedy devatenáct... Některý mládenec mezi námi by mohl udělati milosrdný skutek a ozdobiti její krásou svůj byt," připojil potutelně mrkaje po bezdětném vdovci, jenž po odchodu páně berního ještě stále promíchával karty a do tohoto hovoru ani slovem se nepletl.

„Konečně snad berní sám jest rád, že dcera mu dospěla, aby mu mohla býti hospodyní a nahradila matku," ozvalo se od protějšího stolu. „I kdyby ta blázen nakrásně co nejdříve zemřela, on už není žádný mladík. Pět křížkův už dávno má za sebou a stěží bude chtíti zkoušet své štěstí v ženitbě po druhé, když poprvé tak přežalostně pochodil..."

Podobně jako měšťané v hostinci, rozumovaly a rozmlouvaly o Tobiáši Vonáskovi jejich manželky a dcery doma. Se vzácnou jednomyslností celá ženská část společnosti měšťanské byla při panu berním, litujíc, že vlezl do rodiny tak nízké, za jakou pokládali domácnost nebožtíka sadaře a zahradníka Šebesty.

Jak rádi byli by jej přijali tenkráte za zetě v nejpřednějších domech měšťanských! Jak jinak mohl nyní býti vážen! Mohl býti šťasten v kruhu pořádné rodiny. Tím časem nemá ani klidné chvilky. Doma ho nic nedrží. Aby stále měl strach, že ta blázen ještě mu něco vyvede... Jako tenkráte, když ji přivezli z Prahy! Bohu vědomo, jak taková osoba, dcera sprostého zahradníka, vůbec mohlá se zblázniti.

V nesčíslných variacích tato látka probírala se po měšťanských domech už po mnoho let. Nyní, když Lucka dospěla, rozmluvám o panu berním přibylo nové zajímavosti...

A ještě jiná mínění byla o něm v krajském městě. Však jen vedlejší, pokoutní, v kruzích nižšího lidu. Na příklad mezi osobami služebnými. Však kdo by sobě všímal řečí, pocházejících z takového pramene? Jistě jen jalové pomluvy! Pověsti takového nekalého druhu odvažují se i na muže nejpočestnější. Nemohl jim tedy ujíti ani pan Tobiáš Vonásek, který už osmnáct let se svou ženou nežije, ačkoliv s ní za touž ohradou a na témž dvoře bydlí.

II.

V dřevěné chalupě, z které před desíti lety rodiče její, staří výměnkáři, odstěhovali se na poslední stanici svého klopotného života, na hřbitov, paní Kateřina Vonásková, manželka pana berního, obývá nízkou světničku se stropem z černých trámův, se stěnami vápenné obmítky už dávno zbavenými, s hliněnou podlahou, s velikými kachlovými kamny a s dvěma jednoduchými okénky, z nichž jedno má vyhlídku na dvůr, druhé do veliké zahrady.

Prostičký nábytek z měkkého nenatřeného dřeva, stojí tu posud tak, jak rodiče paní Vonáskové jej tu byli zanechali. V koutě u okna zahradního pod krucifixem, na němž jedno rameno už schází, puklý, sbortěný stolek s vysokým trnožem; na tétéž straně v druhém koutě lůžko s hromadou rozházených různobarevných hadrův, z pod nichž vyčuhují chumáče krátké, už velmi sleželé a spuchřelé slámy. Na lavici

podle kamen hliněný bezuchý džbán; na okně vedoucím do dvora hromádka tvrdých kůrek černého chleba, několik hrnéčkův a černá plechová lžice. V levo ode dveří proti kamnům skříň na spůsob šatníku.

Pod kamny ve hlubokém výklenku několik hrstí suchého klestu. Po zemi všude, zvláště pak pod lavicí a pod stolem suché a zvadlé neb čerstvé zbytky zelin a ovoce: slupky cibulové, kořínky petržele bezmála plesnivé křížaly, vlákna lýčí, praménky vrbové kůry, chrást z kapusty, košťály zelných hlávek, prázdné makovice, dlesky fisolí, shnilé brambory a podobné zahradní smeti. Na stropě mezi trámy a ve všech koutech velicí křižáci pohodlně rozpřádají své tkanivo, a placaté šedé stonožky líně lezou po chladné zemi.

Dusný, téměř hrobový vzduch naplňuje tento nevlídný, tmavý prostor, podobný více vězení nebo sklepu, než příbytku lidskému.

A přece zde už na devátý rok tráví svůj život vlastní dědička celé této rozsáhlé usedlosti, paní berní, sama, bez muže a bez dcery. Ti bydlí spolu v úhledném kamenném domku, tam na druhé straně dvora, kde ona už dávno, dávno nebyla.

Jak dávno tomu, nemůže pověděti. Minulost zapadla v mysli její jako v propasti. Jen jediný černý bod uváznul z ní v její paměti, ale ten rozšířil se v ní tak, že ji zaujímá všecku svou děsnotou! . . . Jen vizte ubohou, jak se schoulila na rozedrané rohožce na zemi podél stěny u kamen . . .

Plachý, vytřeštěný zrak její praví vám všecko; více než celá hrobově zsinalá a zapadlá tvář, více než ostatní vyzáblé tělo, více než ten divoce rozcuchaný, slamou a suchým listím tu a tam v chumáč spjatý, po nízkém vráskovitém čele hluboce spuštěný, už silně prošedivělý vlas; více než vetché a sporé zbytky jejího oděvu. Bledémodré, téměř průsvitné oči její jakoby chtěly vymknouti se zpod napjatých víček a prchnouti z důlkův před příšerou, která za nimi v dutině lební se usadila a je děsí. Jako na smrt ustrašené děti v zimničné ouzkosti těkají z koutka do koutka, kudy by z hlavy vyraziti a před svým ohyzdným pronásledovatelem na svobodu dostati se mohly. Však marná snaha!

Lidská lebka jest prapodivná tvrz. Pevnější zvnitřku než zvenčí. Jediné zradné dotknutí se jí může ji prolomiti, ale všechno burácení vnitřního žalu, všechny nejprudší nárazy vlastní šílenosti málomocně odrážejí se od její tvrdosti zpět do zoufalého srdce . . . . .

Ani čas, jenž prý na světě všechno mění a hojí, nemá tu žádné moci. Dovedl jen na mizinu přivésti křehké její tělo, tak že teprv o málo starší než čtyřicetiletá vypadá už jako plísní a mechem pokrytá zkamenělina; ale úplně umořiti a zničiti ji posud nedovedl, jakoby se bál zadati jí poslední ránu a očekával, aby si ji dala sama! . . .

Lidé říkají, že paní Vonásková jest blázen. Hned v druhém roce po svatbě, z ničeho nic prý se zbláznila. Nejspíše, že prý ta nemoc už od přírody v ní vězela; neboť nikdo nemůže si pomysliti, že by jinak mladá a velmi šťastná žena k této chorobě byla měla příčinu. Některé starší a zkušenější ženy ovšem tvrdily, že jí tenkráte mléko vstoupilo do hlavy — kojilať paní Vonásková tehdy své prvorozeňátko, Lucinku — ale tomu odporovaly nejstarší a nejzkušenější, dokazujíce, že něco takového se přihází jen v panských domech při rozmazlených a slabých

matkách, však Kačka Šebestovic že od maličkosti byla v těžké práci, utužená, silná, a Lucině že tenkráte, když ona z nenadání se zbláznila, už bylo více než půl leta, tak že se mohla odstaviti. V té době už prý bylo zcela nemožno, aby paní Vonáskové mléko bylo vstoupilo do hlavy.

Zde končily zkušenosti celého ženského pohlaví netoliko v městě ale i v okolních vesnicích, pokud se jednalo o výklad choroby paní berní. Zůstalo na tom, že nějaká tajná příčina tělesná, kterou ani lékaři nedovedli vyzkoumati, ten její smutný stav spůsobila. Že by to mohlo pocházeti od ducha, nikdo, kdo už za svobodna vždy veselou dceru v zahradníkově dvoře znal, nechtěl připustiti. Tím méně, poněvadž ani v Praze, kamž ještě nebožci rodiče svou dceru hned po vypuknutí její nemoci na léčení dali odvézti, a kdež úplných deset let, totiž až do své smrti sami ji vydržovali, nechtějíce dopustiti, aby ubohý, politování hodný její muž, pan berní, mimo hanbu ještě nějaké útraty s ní měl, žádné pomoci pro ni nebylo. Nu ovšem, ani nejučenější lékaři nemohli jí za živa rozebrati tělo.

Kdo tedy by byl mohl panu bernímu pokládati za zlé, že vida úplnou neúspěšnost takových útrat, kteréž desítiletý pobyt její v léčitelském ústavě Pražském už rodičům jejím spůsobil, nechtěl na dále zbytečně vyhazovati peníze oknem a dal ji přivézti domů? Že se vrátila právě ten blázen, jaký ji tam odvezli, posud pamatuje se celé město.

Pan berní dal tehdy k uvítání jejímu nově vymalovat, záclonami, obrazy, koberci a květinami okrášliti celý svůj byt a očekával jejího příjezdu na dvoře. Však sotva že strážní její průvodčí jí pomohli s povozu a on s otevřenou laskavou náručí k ní přistoupil, tuť ona odpíravě vzepjavši proti němu obě ruce, dala se do pronikavého ječivého křiku, jako by ji někdo škrtil, počala se na celém těle třásti, rozhledla se po dvoře, jako by něco hledala, a odstrčivši nejbližšího strážce, který jí stál v cestě, kvapným během pustila se přes dvůr směrem k zahradě. Oba strážcové skokem za ní. Nemysliliť jinak, nežli že bláznivost návratem do starých místností opět se v ní vzmohla a že chuďas běží ke studni, aby se tam vrhla . . . Však ona kolem studny spěchala k protějšímu dřevěnému domku tak rychle, že ji nemohli dohoniti. Tam vrazila do síně a z ní v levo do světnice, kde nebožci rodiče její kdysi bydlili. A dříve než oba strážcové tam stihli, zavřela za sebou dvéře na závoru. Hned na to bylo slyšeti, jak uvnitř šramotí nábytkem. Okénky bylo viděti, jak jej všechen přitahuje ke dveřím . . .

Tak zahražena jako v nějaké tvrzi ztrávila několik dní, ke všem prosbám, aby jen otevřela, odpovídajíc strašnými výkřiky: „Ne! Ne! . . .“

Strážcové radili, aby se neužívalo proti ní žádného násilí, že brzy se utiší, až jen zemdlí hlady a neobyčejným namaháním . . . Chtěli zůstati, kdyby jejich pomoci dále bylo potřebí, ale pan berní nepřál sobě jejich dalšího pobytu, tvrdě, že jeho paní snad pohledem na ně tak se rozčiluje a že se upokojí, nebude-li jich už viděti, nemajíc žádné upomínky na své pražské vězení. Odjeli Však paní berní trvala ve své ohradě dále.

Aby nezemřela hlady a žízní, hned prvního dne, co se tu zatarasila, pan berní vyrazil okénko, vedoucí do světnice ze dvora a dal jí tam pokládati hojnost rozmanitého jídla a pití. Měl velikou radost,

když pozdě večer druhého dne — ubohý, hodný muž hlídal ji sám co nejpečlivěji! — při svitu měsíce objevila se při okénku a přesvědčivši se, že nikdo není na blízku, sáhla po nádobě s jídlem! . . .

Těšil se, že všechno už bude dobře. Ale, což pak s bláznem? Nebylo s ní žádné lidské pořízení, ačkoliv on dobrák měl obdivuhodnou trpělivost. Nikdo druhý na jeho místě nebyl by tak klidně se choval, když všechna jeho laskavost napořád osvědčovala se marná. Neboť on konečně jako nějaký žebrák vydržel státi buď za jejími dveřmi nebo pod okénkem, prose úpěnlivě, aby otevřela; chce-li raději bydliti zde, než tam naproti v čistém domku, kde všechno jí k vůli dal krásně zaříditi, že jí nechá úplnou vůli, že jí nebude brániti. Jen aby už přestala sama tak se mučiti a jemu i dítěti svému dělati před lidmi takovou hanbu, že ani viděti je nechce. Však ona ani jediným slovem neodpověděla a neotevřela.

Už se zdálo, že pan berní bude musiti vyžádati sobě pomoci úřadní, aby ve svém domě se nedočkal ještě nějakého většího pohoršení nebo neštěstí, když tu nenadálá příhoda spůsobila jiné rozhodnutí.

Lucinka, tehdy děvčátko už desítileté, odvážila se sama až k jejím dveřím, když otec odešel do úřadu . . . . Už věděla, že ta ubohá žena tam ve světnici jest její matka. Slyšela o ní pořád tolik divného a smutného. Sedla si v síni na zem za její dvéře, přiložila k nim ucho a sotva dýchala. Bylo jí té zavřené velice líto. — Vždyť to byla její matka, kterou neznala, a před několika dny ve stavu tak žalostném poprvé spatřila! — Zastesklo se jí po ní, velmi ráda byla by se k ní dovnitř dostala. Přitiskla se ještě těsněji ke dveřím a naslouchala.

Uvnitř hluboké ticho . . , Však v tom slyš! Jako hluboké vzdechy, jako dušený pláč . . . Děvčátko zachvělo se po celém těle . . . Tu zavzněl za samými dveřmi táhlý bolestný výkřik a po něm hlasitý usedavý vzlykot. Lucince zdálo se, že slyší své jméno volati. Sladce, toužebně, jak posud od nikoho na světě je neslyšela vysloviti . . .

Nemohla odolati . . . ani sama nevědouc co činí, rozplývajíc se hlasitým pláčem, oběma ručkama jala se v zimničném chvatu bouchati na dvéře tak mocně, jakoby je rozbořiti chtěla, a z outlého, neznámou bolestí sevřeného srdečka vydrala se jí slova, pronešená chvějícím se líbezným hlasem:

„Maminko! Drahá, zlatá maminko má . . . Otevři, já jsem zde u tebe, tvá . . .“ nemohla dopověděti; sklesla podle dveří na zemi, jako náhle zlomený kvítek.

Uvnitř nastalo šramocení, po několika minutách dvéře se otevřely a Lucinka svezla se s prahu do světnice k nohám své matky, která se zrakem tázavě vyjeveným a s náručí rozepjatou přímo před sebe tu stála jako socha . . .

Asi za hodinu nalezl ji berní, jak sedí na prahu světnice posud otevřené, na klíně majíc děvčátko, jehožto hlavičku pevně tiskla ku svým prsoum . . .

Jeho kroky jakoby ji byly probudily z hlubokého sna . . . Shlednuvši ho vstupovati ze dvora do síně, mžikem se vzchopila, tvář její bolestně usmívavá jediným trhnutím vzala na sebe výraz zděšení a od-

poru, jednou rukou ovinuvši dítě, druhou odmítala od sebe manžela, jenž už octnul se na dva kroky před ní.

Snad maje strach, aby dítě nevtrhla do světnice a tam ve svém bláznění neuškrtila, aneb necítě v sobě dosti odvahy, dotknouti se své ženy, která tu proti němu stála s očima hrozivě zapálenýma a s ústy jako ke zdrcující kletbě otevřenými, pevně chytil Lucinku za šatičky a táhl ji tak zpět z objetí matčina. Nastal mezi rodiči zápas o dítě, které bezděčně tulíc se k matce, ač nerozumějíc tomu, co se to všechno děje, dalo se do křiku. Tím jakoby byla také ještě více podrážděna, matka zachytivši se volnou rukou o dveře, se zoufalým voláním „Ne, ne, ne!“ ustupovala do světnice. Při tom její druhá ruka smekla se děvčátku až na krk, jejž nyní jako se zdvojenou silou k sobě tiskla. Dítěti zanikl křik v sevřeném hrdélku a tvář jeho naběhla krví .... Berní skloniv se k zemi, uchopil je oběma rukama za nožičky a nadzvihnuv tělo mocným trhnutím, vymknul dceru ze rdousivého objetí bláznivé ženy.

Ta vidouc se zbavena dítěte, s děsným, srdcelomným výkřikem uskočila zpět do jizby a v tom okamžení opět na závoru zapadly dveře mezi ní a mužem jejím, jenž tu stál ještě chvíli jako přimrazen, v náručí drže Lucinku, jak pevně myslil, osvobozenou od jisté smrti ....

Za dva dni otec odvezl dcerušku do nedalekého městečka k své ovdovělé sestře na vychování. Doma ji déle míti nemohl, nechtěl-li se dočkati hrozného zločinu „toho blázna“ ...

Za týden přestěhovali se do zahradní chalupy nájemníci, bezdětní staří manželé, kteří od pana berního si najali veliké zahradní hospodářství. Měli své obydlí, dvě prostranné světnice na téléž síni právě proti jizbě paní Vonáskové, která od onoho dne ve svém úkrytu velice se stišila. Jídlo dostávala z kuchyně pana berního stále na okénko, i tenkráte, když po několika dnech za velice lahodného hvězdnatého večera letního poprvé a odtud častěji byla vyšla na zápraží chalupy, nechávajíc už dvéře bez závory.

Berní už se nepokoušel, ani setkati se s ní v jejím příbytku, ani převésti ji do svého. Za krátko odevzdal vůbec všechnu péči o ni svým nájemníkům, sleviv jim polovici nájemného. Ti obstarávali skrovňoučké potřeby její ochotně, a rádi by ji byli přivedli více k sobě. Však ona přijímajíc obsluhu jejich, nikdy ani slova s nimi nepromluvila a do jejich světnice nikdy nevstoupila.

Jen do zahrady někdy za nimi vyšla, když dříve ostražitě byla obhlédla dvůr a protější stavení, nevidí-li ji berní, jehožto pouhé objevení se před jejím oknem jí vehnalo mraky hluboké ošklivosti a nenávisti na ubledlou tvář, a zapudilo ji třeba na celý den do koutka u kamen. Ale v zahradě jakoby celá její bytost vždy ožila, omládla a se vyjasnila.

Při několika prvních návštěvách zašla si vždy do nejzazšího kouta, tam pod starou hruší usedla a vydržela nepohnutě dívati se před sebe třebas několik hodin. Však brzy přecházela po celé zahradě, zastavovala se u květin, u zelin neb před ovocnými stromy, na nichž hojnost úrody dozrávala. Znenáhla přidružovala se k svým spolubydlitelům, a mlčky pomáhala jim v práci. Plela, přivazovala, okopávala, hrabala, obírala

klesť, česala, a tak dále. Příštím rokem vykonávala už všechnu zahradnickou práci, ano pomáhala staré zahradnici ze dvorské studně i vodu okovem vážiti a do žlábku nalévati. Když pak v zahradě už nebylo pro ni co dělati, připravovala ve své světnici zeleninu na trh: čistila, oklesťovala a svazovala ji v snůpky; neb rozkrajovala spadané a nahnilé ovoce, aby je sušila na křížaly . . .

Takovým spůsobem paní Vonásková tráví život už devátý rok, jako pomocnice zahradních nájemcův ve vlastním svém dvoře.

Schřadla, strašně sešla za ten čas na těle; utišila se, ochábla v projevech své vůle a mysli. Nepromluví za celý rok ani slova, nedává ani nejmenší znamení, že by sobě něčeho přála, že něčeho má potřebí, že něco ji těší neb mrzí. Tvář jaksi zkameněla v jediném zachmuřeném výrazu otupělého ztraceného žití. Jen oči zachovaly posud zimničný žár vyděšenosti, kterým vzplály před osmnácti lety; jen ty posud mluví o hrozných mukách jejího nitra . . . .

Berní už dávno nestará se o ni, neví o ní ničeho, nevídá ji někdy třebas několik neděl. Když se to náhodou stane, rychle smekne k ní svůj posupný zrak a jako hadem uštknut ve svém svědomí, obrátí se a odkvapí. Po městě má pověst mučedníka, mezi přátely i nepřátely. Onino litujíce jej, vypravují o něm, že tomu bláznu dělá pořád každé pomyšlení . . . .

Lucinka po smrti své tetičky vrátila se loni do domu otcovského. Ale k matce už se nepřiblížila. Uvěřila tomu, že „ta blázen“ ji chtěla tenkráte usmrtiti. Bojí se jí, nevyšla by na dvůr nebo do zahrady, když ji tam vidí, ano zavírá se před ní v bytu, není-li otec doma. Nejraději také odchází ze dvora do města na návštěvy k některým družkám. Stydí se, když některá z nich se zmíní o její matce.

„Ta blázen by tě už asi sotva poznala!“ nedávno prohodila nejdůvěrnější její přítelkyně.

Lucka se zapýřila až po čelo. (Dokončení.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner.*

Abonenti stěžovali sobě u ředitelstva do některých nedostatků repertoiru. Pořad her poskytuje málo změny, na jednotlivce připadají v nejkratší době tatáž bez plánu i soustavy opětovaná představení, což budí nevoli. Také s volbou kusů ohlašuje se nespokojenost. Stížnost zadána vlastně už před dobou delší a teprve odpovědí ředitelstva dostala se o ní vědomost do veřejnosti. Odtud se vysvětluje nářek zvláště na přespočet truchloher a původních kusů. V nové saisoně mimo Pippichovu

veselohru „Ve veřejném životě“ dosud původních prací nedáváno a „vysokých“ tragédií téměř ještě nedotknuto. Minulá saisona byla arci na původní práce a zejmena z oboru přísně dramatického dosti bohata a poněvadž úspěch všech dávaných kusů nebyl vždy nejskvělejší, vysvětluje se volání po francouzské veselohře.

Spor, jaký se vyvinul mezi divadelní správou a abonenty, má ostatně význam zcela lokální a bude asi brzo zažehnán. Nás však zajímají některé z jeho příčin a důsledků. Maní se naskytá několik závažných otázek, na které třeba v čas poukázati. Družstvo a divadelní správa, jako praví andělé strážci dramatického umění českého, s nemalou okázalostí a sebevědomím se instalovali v novém nádherném domě. Máme jakýs ensemble, máme ředitele, dramaturga, intendanta, po uplynutí roku máme i nějaký repertoir. Je tím už o zdar a budoucnost divadla a divadelního umění dokonce postaráno? Nezbývá už ničeho činiti? O nic dále není se starati? Je už teď všecko v pořádku, jen když ředitel, režiséři, kapelníci a personál umělecký plní svědomitě svou denní povinnost? Když se prohlížejí raporty kasovní, konají zkoušky? Rozhodující kruhové skutečně se tváří, jakoby dědičná role vlastenecké naší umělny pouhou instalací do nových poměrů už se byla octla na vrcholi požehnání a úrody. Jen spory, jako přítomný, čas od času připamatovávají povážlivost situace a přivádějí na pamět otázky nerozřešené, zanedbávané a přec tak eminentně životní.

Není tak dávno, co jsme si s tváří nejopravdovější namlouvali: „naše dramatická literatura je dosud v plenkách, ale jen strpení, jen co bude státi národní divadlo, uhlídáte, jak utěšeně zkvete!“ Taková slova, plná dobré vůle a víry, tenkrát se na slepo s důvěrou pronášela se všech stran. Byli jsme a dosud jsme v době svého vývinu, na počátcích vlastního kulturního života a v takové době dětství se mysl lehko vznítí a zaujme, spokojí a uvěří. Jen co budeme z té prozatímní tísně! Jen až bude velké Národní! Národní stojí, ale starostí přibylo. Od otevření domu obchází povzdálí několik neznámých sic, dosud tajných, ale zajisté rozhodných talentů básnických, které pouhá zvěst o dokončené stavbě z lůna národu takměř vykouzlila a kteří jsou povoláni, aby naše dramatické básnictví povznesli na pravou výši. Řada mladých lidí, kteří se hlásí o vstup, slibují budoucnost a přinášejí své první práce. Nikdo jim nesmí popříti práva na vstup. Mají nepochybné nadání, ti nastávající čeští Sardou-ové, Dumasové, Augierové. Znáte však přece historii dramatických spisovatelů všeho světa. První pokusy vedle množství předností mívají vždy hromadu nedostatků, které padají do oka a činí šeredný dojem. Hodláte je odmítnouti? Pošlete mladíky domů bez útěchy, beze zkoušky? Odstrašíte ubohé od práce, zašlapete setbu v zárodku a připravíte nás o krásnou naději na budoucnost domácí dramatické literatury? Anebo doufáte, že se vám do hotového domu přihlásí hned hotoví géniové, s kompletní technikou a vybroušenou formou, a že vám nebude, než otvírati jásajícímu lidu dvéře a šťastným autorům vypláceti honoráře? Než napsal Sardou první svou dobrou komédii *Pattes des mouches*, prodělal řadu smutných sklamání a večerů *Bossu, Fleur de Liane, Paris à l'envers, Taverne des Etudiants*, *Reine Ulphra,* jmenují se ta truchlivá dáta, musel se vidět zneuznána,

pohaněna, vypískána, musel si zoufati nad nešťastným nápadem, který jej vedl k tomu, učiniti skládání kusů divadelních svým povoláním, a musel si dát od starého Scribe-a pověděti, že pro divadlo nikdy nic kloudného nenapíše. A přec mu bylo ještě hej! Nežli by se dal s patra odmítnouti na théâtre français aristokraticky vybíravém, mohl zkusiti osud desetkrát jinde, propadnouti v Odeonu, v Palais royal, anebo se dát vypískati v Ambigu, což se mu také přihodilo. Ale kde, prosím, mají se dát vypískati naši mladí Sardouové? Kde mají zkoušet svoji Štěstěnu a dobývati první ostruhy? Chcete být milostivi a otevřít mladému dorostu ihned kulisy Národního divadla? Buďme skromni. Řekněme, že jen pět mladých hrdinů literárních do roka cítí v sobě něco Sardouovského povolání. A buďme útrpni: rceme, že bude každému z nich prodělati jen tré nepříjemných zkušeností, nežli se naň snese vavřín prvního šťastného divadelního večera. Máte strašně statistickou cifru patnácti propadlých kusů, které v krátké době by muselo odstonati obecenstvo Národního divadla! Ono nám právě povědělo, jak o podobném nadělení smýšlí. Anebo chcete všecky začátečnické práce šmahem odmítati? Odkud měl by pak vzklíčiti želaný rozkvět?

Vskutku obtížná alternativa. Psáti dobré divadelní kusy je z nejtěžších umění. Žádný mistr vtipného dialogu, zajímavých zápletek, scénických obratů a konců aktových i ostatní divadelní techniky nenarodí se hotov a dokonalý. Ale experimenty nadějných snaživců na prvním velkém jevišti nedá si zase obecenstvo líbit! Co počít? Máme se v Národním divadle obmezit na import cizinských dokonalostí? Jaké to pak divadlo „národní?“ Kde zůstává rozkvět dramatické literatury domácí? Anebo máme na prvním, jediném jevišti proti vůli a chuti obecenstva očkovat a pěstit repertoir nezralých, nedopečených fabrikátů domácích? Jaké bylo by pak divadlo — bez obecenstva?

Otázky tak blízké, tak řízné a nevyhnutelné a přec se zdá, jakoby na místech rozhodujících dosud o ně nebylo bývalo ani zavadéno. Zdá se, že uznáno za nejlepší, zavříti před nimi oči a nechati věci běžet jak běží. Jenže tou cestou Národní divadlo vlastního úkolu svého sotva by dospělo. Ve stadiu nynější nedby záležitost tak životní usnouti nesmí a bude především dobře, dostane-li se na veřejný přetřes, aby navržena neb vypátrána byla nějaká cesta ven z této slepé uličky, v níž hrozí za své vzíti všecky naše naděje do lepší buďoucnosti dramatického písemnictví našeho.

A druhá nesnáz! Ať je s pravdou, že herecký ensemble Národního divadla je vzorný, že uprostřed nedostatku dobrých hereckých sil, na jakýž se všude jinde vede nářek, kde mají uměleckých ústavů, průpraven a škol nazbyt, že my měli jsme ku podivu štěstí, že se nám beze škol a průpraven uměleckých sehnalo do prvního velikého domu uměleckých excellencí, na podívanou a chloubu, na které nic nedopustíme. Buďsi! Máme výtečný ensemble a jsme rádi. Ale rcete! Dnes foukne zákulisní vítr, na divadelním náměstí se zapráší a nežli si promnete oči, máte v ensemblu mezery: tu zeje štěrbina po prvním milovníku, který — řekněm — vyhrál jedenkrát sto tisíc a odejel se podívat na Ameriku, tu po první naivní, která se provdala za nějakého prince, tu po bonvivantu, který z veselého života dostal pakostnici, tu po heroïně, která

vstoupila do kláštera. Bližších příčin ani nedotýkaje. Co si počnete? Kde vezmete honem náhradníky stejně výtečné a nedostižné? Myslíte na venkovské kočující společnosti? Zajisté se tam potlouká mnohý nebroušený diamant. Kdo však jej má na rychlo do vysokých požadavků velikého jeviště obrousiti? Či máme věčně se vraceti ku začátkům, věčně co obecenstvo prostonávati všecky prvotní fáze uměleckého rozvinu jednotlivců? Je to účelem *prvního* ústavu?

Pravda, že ty „fáse“ bývaly z pravidla ku podivu krátké. Dokud byl ubohý umělečck na venkově, nikdo o něm nechtěl vědět, byl obskurním, nepatrným človíčkem, kterého si nikdo nevšíml, nikdo nevážil. Byl komediantem, kočujícím větroplachem, bez umění a jména, beze snahy a uznání, byl rád, že žil. Tu jej povolali do hlavního města a obratem ruky, sotva si odbyl debut, už měl titul, už jej noviny nazvaly umělcem a od té chvíle jím zůstal. Tím způsobem bylo by ovšem lehko doplňovati ensemble. Ale má taková cesta zůstati navždy jedinou a dobrou? Smíme se s ní spokojiti? Má i Národní divadlo doplňovati se nadál ze společností kočujících?

Řekněme, že nám štěstí přálo, srekrutovali jsme slušný ensemble pro zahájení her v divadle Národním, ale bude a musí nám štěstí přáti touže měrou dále a beze všeho přičinění se strany naší? V divadle prozatímním bylo lze ledaco prominouti, ledakdy oči přimhouřiti. Má se i ve velkém Národním dále pokračovati u promíjení a přimhuřování očí? Kam se pak podějí vysokovzletné záměry, ony „nejvyšší cíle“ umění, o kterých stále horujeme? Nezáleží tu pranic na nešťastných pokusech, na neobratnostech začátečníků, toporných manýrách a falešném vyslovování z nouze přivolaných náhradníků? Má uměleckému vzletu velikého ústavu věčně trčeti do cesty potřeba, aby si svůj dorost vždy sám a od nejprimitivnějších počátků vychovával?

Pak bychom v něm sotva hleděli vstříc rozkvětu uměleckému a triumfům stále výše se pnoucím, spíše jedinému a věčnému řetězu střídajících se rozběhů a nesnází. Dnes každý obor v ensemblu obsazený závisí na jediném dvé krásných očí. Pouhá kaprice, nedohodnutí, osobní nechuť neb umíněnost je s to zvrhnouti repertoir a s ním nejlepší intence správy. Máme denně citelné toho doklady a obecenstvu se často ani nezdá, jakými smrtelnými úzkostmi jest proběhnouti správě divadelní, jen aby udržela týdenní pořádek her nad vodou. Na rozvrh a program umělecký na dobu delší není téměř pomyšlení. A tak není a nemůže býti činnost ústavu, než stálým pokulháváním ode dne ke dni, tápáním po tmách a neurčitu s neustálým ohledem a strachem, aby někde něco neprasklo, aby se nic neprolomilo a slavná správa aby se jednoho krásného dne neoctla na holičkách. Je vydána na vůli a nevůli jednotlivců, na dobrý rozmar švarných kněžek umění, na zdraví pánů členů, ba i na pohodu počasí. Jaká tu ještě řeč o železné disciplině, o promyšleném repertoiru, o cílech, které chtějí a mají být určitým postupem dosaženy?

Nová tedy otázka, jíž aby se prozatím aspoň zabývala veřejná diskuse, jest nezbytně zapotřebí: jak má býti postaráno o vychování uměleckého dorostu pro Národní divadlo? Jak a odkud má se doplňovati umělecký personál?

Na rychlo opatřiti několik stálých, umělecky vážných divadel nelze. Není půdy, není místa. Jsme ve zvláštních poměrech a nejde, jako v oborech jiných, zhola jen napodobiti cizinu. Třeba pro poměry zvláštní pořiditi i prostředky zvláštní a jaké by to prostředky býti mohly??? Taká tu jest otázka.

Doufáme, že malý spor mezi obecenstvem a správou, o kterém svrchu byla řeč, vyrovnán bude co nejdříve v novou pevnější shodu, že ale symptomatický jeho význam také nezůstane nepovšimnut a neuvážen. Drobná abonentská desideria, kterým lze lehko a s trochou dobré vůle učiniti zadost, nejsou jediným a posledním ukazovatelem toho, čeho se našemu ústavu nedostává. Kruhové rozhodující, o jichž opravdové snaze pochybovati nelze, ať dojdou poznání, že otevřením Národního divadla, pořízením pěkné garderoby a nových dekorací, sbubnováním jakési základní, kmenové gardy umělecké není ještě triumf dosažen, že zbývá mnoho, mnoho činiti, aby mohla býti řeč o *zajištěném*, či aspoň *umožněném* budoucím rozkvětu domácího umění a literatury dramatické.

Z novinek octly se na repertoiru Kolárova *„Umrlčí hlava“*, Aboutova jednoaktovka *„Vrah“* a Shakespearova *„Mnoho povyku pro nic za nic“*.

Samé veselohry. Kolárova komédie z fantastické doby St. Germainů a Cagliostrů není práce šťastná. Tak zcela jen od ruky, spolehavě a bezstarostně hotoviti kusy pro dnešní jeviště přece nelze. Ani při veliké sběhlosti v písmu a se znalostí mnoha účinných praktik ne. Kus opakován dva- třikráte z úcty a kritika se vyhnula v levo. Že nenaděláno mnoho řečí, je v pořádku. I u veřejnosti jako ve společnosti patří šedinám jisté právo a ohled. A kdo může ukázati na tak statnou kapitulaci let v její službě, tomu z pravidla i slušnosti se promíjí mnohý žert i mnohá slabost. „Umrlčí hlava“ sotva se ještě objeví na repertoiru.

Aboutův *„Vrah“* je vrchol situační kombinace veseloherní, do nemožných finess vybíhající, ale obratně pracovaný a vkusně detailovaný. Základní myšlenka je Sardouovsky smělá: v rozkošném obvodu malého letohrádku mladé vdovy způsobiti veselou honbu na nebezpečného opravdového zločince, za kterého na vlastní udání považován mladý, interessantní, zcela nevinný pařížský umělec. Honbu, podniknutou s pravidelným apparátem veřejné bezpečnosti a spravedlnosti, se státním návladním, četníky, svědky a hromadou přitěžujících okolností, s průkazem alibi, obžalovacích i obhajovacích řečí a ke všemu ovšem, aby řemeslo nestálo a veselohra byla celá, s romantickým uzlem a veselým, šťastným zakončením. Dialog je svěží a vtipný, povahy naznačeny s Augierovskou delikatessou, vyjma hlavní roli generálního prokurátora, která je nadbytně šaržírována.

Velikého úspěchu dodělala se jmenovaná, pěkně vypravená Shakespearova veselohra a myslím, že by mohla míti ještě většího, kdyby byl původní text poněkud pro naši chuť a potřebu upraven. Pieta k velikému spisovateli je krásná věc a od času k času, na jubilejní den neb slavnostní večer, dá si obecenstvo, aby se neřeklo, nějakou nechutnost vzácného originálu, délku, nerozměřenost atd. rádo líbit. Ale sám

Shakespeare, kdyby dnes z mrtvých povstal, by nedovolil, aby se jeho kusy dávaly den co den před nynějším obecenstvem ve staré nedotknuté podobě. Co získáno zachováním literárně historického plundru, na kterém Shakespearův duch je zcela nevinen, a který zavinila doba? Dáváme a žádáme snad Shakespearovy kusy k vůli době? K vůli archaistické, bezohledné, někdy unavující, někdy urážející formě? Smí-li se odvážit režisérova tužka na šťavnaté a dobře Shakespearovské výšplechy mistrových šašků, Fallstafů, Bardolfů, čarodějnic, zbrojnošů, kurtisán, komorných a jiné čeládky, která se k vůli našim jemným uším musí učiti spůsobům, proč by neměl umný upravovatel ve jménu lahody a přehlednosti dojmu smět sáhnouti na pouhý sled a pořad scén a výstupů, jen technicky významný či bezvýznamný? —

Z české literatury.

Čilý ruch panuje na literárním tržišti českém. Z hojného počtu knih, které přinesl na redakční náš stolek, vybírám si pro dnešek řadu prací básnických, abych je krátkými zprávami odporučil čtenářstvu „Květů“.

Salonní bibliotéka (redaktor Ferdinand Schulz, nakladatel J. Otto) podala ve svém čísle XXXIV. *„Perspektivy“*, básně *Jaroslava Vrchlického.* Stačí již toto jméno kouzelného lesku. Vrchlický jest náš básník největší a s hrdostí můžeme si říci, že dříve či později zaskví se jeho jmeno na jednom z předních míst i v pantheonu literatury světové. „Perspektivy“, oplývající všemi krásami jeho poesie, octnou se tedy zajisté v rukou každého vzdělance českého; avšak ani druhé dílo, jehož první sešit Vrchlický v období tomto uveřejnil, nemělo by scházeti ve knihovně žádného přítele literatury. Jest to *„Poesie italská nové doby* (1782—1882)“, vycházející nákladem Jos. R. Vilímka v sešitech (tříarchových po 36 kr.). Celkem vyjde asi 6 sešitů. Žádná literatura nemůže prospívati bez čilých styků s ostatním literárním světem. O takové styky písemnictví našeho vzhledem k literaturám západním získal si Vrchlický zásluh znamenitých. Překlady a články, soustavně a s pílí neunavnou snaží se přenésti k nám, co nejlepšího v bohatých pokladnicích literatury francouzské a italské, a seznamovati nás stále se současným jejich rozvojem. A má k takovému podnikání všechny potřebné vlastnosti v míře vrchovaté, jsa vzdělání neobyčejného, sám básník genialní, mistr formy, překladatel nad jiné pečlivý a svědomitý, snažící se vystihnouti všechny jemnosti originálu. Mistrovským kouskem jeho překladatelského umění jest na př. satirická báseň Giustiho „Hlemýžď“ v tomto sešitě.

Mistr *Adolf Heyduk* zapěl nám opět od srdce k srdci ve svých *„Písních“* (číslo 8. „Nové bibliotéky spisů veršem i prosou“, vydávané nákladem Jos. R. Vilímka). Jest to opět libovonný věnec těch prostomilých, rosných, českých kvítků, jaké se stále sypou se zlaté lýry Heydukovy. Jak mu je cit přináší, vytryskují písně ty z ňader ptačím zpěvem; radost z půvabů přírody, stesk po ztraceném mládí, bol nad ranami osudu, útěcha v písni, nadšení vlastenecké vyznívá z nich me-

dovým slovem a líbeznou hudbou. Ke knize připojena jest velmi zdařilá podobizna autorova.

Jiného rázu, ale rovněž výtečná je sbírka téhož pěvce „*Na přástkách*“, tvořící XVII. číslo „Poetických besed“ (redaktor Jan Neruda, vydavatel Ed. Valečka). Jsou to ballady, jimž za podklad slouží pověsti, jaké se nejraději vypravují po venkově našem. Forma jest rázovitá, výborná. Z několika básní této sbírky dýše originální, neodolatelný humor; uvádím zvláště „Vinaře“, „Upoutaného racha“, a „Roubovanou bábu“.

Dojemnou episodu z velikých dějů husitských zpracoval poeticky *Otokar Červinka* ve své „*Husitské svatbě*“ (Poetických besed číslo XIX.) Zanícení vlastenecké, ušlechtilá mysl, jemný cit, v pravdě básnický smysl pro přírodu, prostá, ale pěkná forma vyznačují práce tohoto autora a jeví se také v básni jmenované. Nejzdařilejším zdá se mi proslov a doslov, pak poetické líčení noci při shledáních obou milenců a na konci.

„Ze zašlých a nových dob“ nazývá se sbírka básní od *Jos. Kuchaře*, vydaná nákladem spisovatelovým. Básník ulevuje tu v dojemných elegiích žalu svému nad ztrátou drahých bytostí a zmařeným štěstím života. Čtenář neubrání se tklivé poesii těchto zpěvných vzdechů, řinoucích se přímo ze stísněných ňader, ze hlubin opravdového citu. Forma jest sice prostá, ale pěkná, verš plynný a lahodný, vskutku zpěvný. Jen obě příležitostné básně na konci nehodí se do rámce sbírky.

Mladý básník *M. A. Šimáček* vystoupil se sbírkou „*Z kroniky chudých*“ (Nákladem knihkupectví F. Šimáčka). Hluboký, vřelý soucit s trpícím chudým lidem stal se zdrojem básní zde sebraných, z nichž nejlepší jsou ty, kde autor kreslí ostrými, výraznými črty tklivé obrázky ze života chudiny, jako „Růže s poupátkem“, „Z dílny“, „Hlídač strojů“ a jiné. Šimáček je básník povolaný a k tomu originální. Přiloží-li ještě bedlivěji brus na svou formu, aniž by však setřel její rázovitost, dosáhne zajisté rozhodných úspěchů.

A naposled nechal jsem si knihu těžké váhy, knihu, jíž vychází nová hvězda nevšedního lesku na obloze básnické naší literatury. „*Básně*“ *Františka Táborského* (Salonní bibliotéky číslo XXXV.) nazývá se prostě ten velký čin mladého moravského literáta. Čteš — čteš — znenáhla ovane tě cos jako čerstvý dech lesů a hor, oči se zajiskří, duchem a srdcem zachvěje kouzlo nových obrazů a zvuků, a než se naděješ, .třepetáš se v moci pravé, navzdor některým ozvukům svérázné, svěží, vítězné poesie. Nejsem kritikem — nechci rozebírati přednosti těchto básní, nechci činiti výtek; pravím jen: básník nevšední síly...

S.

50leté jubileum písně „Kde domov můj?“

(K vyobrazení na str. 38. a 39.)

Před nedávnem oslavena byla 50letá památka písně „Hej Slované“ a na den 21. prosince 1884 připadlo opět jubileum písně jiné, neméně významné — národní hymny české „Kde domov můj?“ V tento

den před 50 lety dávána v Praze fraška Tylova „Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka“ s písněmi a sbory, k nimž nápěvy složil Frant. Škroup. Mezi nimi byla též píseň „Kde domov můj“, kterou přednesl výtečný bassista K. Strakatý v roli slepého houslisty Mareše. Nepatrná ona fraška zanikla dávno, ale jmenovaná vložka její osvědčila život nesmrtelný. Vřelá slova a dojemný nápěv písně té ozývaly se v každé vlastenecké společnosti a budou snad navždy úchvatným dojmem prochvívati srdce česká. Malíři, žijícímu v cizině, zašuměla píseň ta duší a před roztouženým zrakem jeho vnitřním vynořil se zářivý střed vlasti, velebný obraz matky Prahy, k níž pohlížejí se stejnou láskou a hrdostí všichni synové našeho národa: Čech, Moravan, Slezák i Slovák — z této nálady vznikl obraz J. Prouska.

Úmrtí.

František Doucha ukončil dne 3. listopadu 1884 svůj tichý, ale zdárnými činy bohatý život, zasvěcený až do posledního dechu službě vznešených ideálů, které kdysi nadchly srdce mladíkovo: — kráse, dobru, vlasti. Jim náležel celý a jen tyto ideály zlatily trnitou jeho dráhu pozemskou, na níž nenalezl ani statků, ani důstojenství; sklíčen chorobou, chudý kaplan, ztrávil poslední svá leta v pohostinném klášteře minoritském. Obraz tichého, skromného a přece neunavně horlivého dělníka toho na posvěcené roli národní náleží k nejpěknějším postavám našich dějin literárních. Životopis Douchův a stručný přehled jeho činnosti v různých oborech písemnictví obsažen jest v letošním květnovém sešitě „Květů“.

Karel Slavomír Amerling, muž o školství české velice zasloužilý, zemřel dne 2. listopadu 1884. Narodil se dne 18. září 1807 v Klatovech, konal studie ve Vídni a v Praze a povýšen byv r. 1836 za doktora lékařství, stal se assistentem prof. J. Sv. Presla a později tajemníkem hr. Kašpara Šternberka. V tomto postavení a potom jako ředitel c. k. vzorní hlavní školy české, r. 1848 zřízené, přičiňoval se horlivě o probouzení národního života a zvláště o povznešení školství českého. Četnými spisy snažil se šířiti vědu a nauky praktické mezi lidem a klestiti dráhu svým zásadám pedagogickým. Byv dán r. 1868 na odpočinek, stal se ředitelem ústavu pro idioty, v kterémžto postavení setrval až do smrti.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

SEŠIT ÚNOROVÝ.

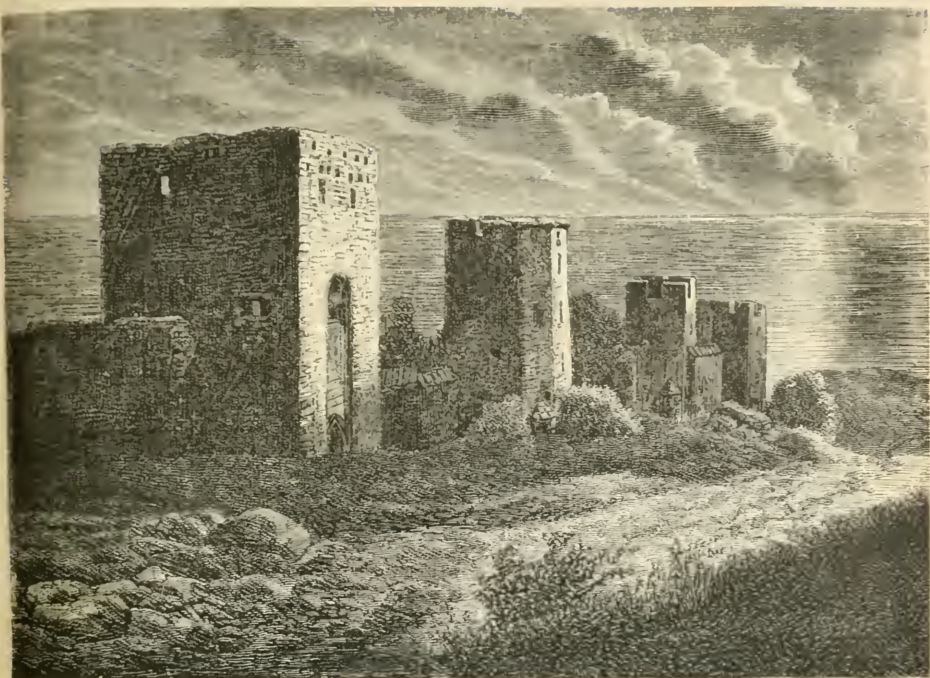
„**Květy**" vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásylkou **2 zl. 50 kr.**, jednotlivé sešity po **90 kr.** Adressa: »Květy« v Praze, Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

Staré hradby ve Visby. Kreslil V. Brechler. Ryl Jan Patočka.

Visby.

Z cest **Josefa Štolby.**

(Dokonč.)

Že tolik chrámů leží v troskách, je zcela přirozeno. Četné obyvatelstvo potřebovalo kdysi mnoho chrámů. Když sláva města klesati počala, tenčilo se obyvatelstvo víc a více, a tak osiřel zneenáhla chrám za chrámem, neboť nebylo nikoho, kdo by vedl náklad na opravu.

A čím dále, tím bylo hůře. Osiřelé chrámy upadaly znenáhla v trosky, kamení jich užíváno ku stavbám nových domků, až konečně počaly překážeti. R. 1532 daroval je dánský král Fredrik I. nemocnici, a r. 1783 představenstvo nemocnice provolalo dražbu na veškeré zříceniny ty s tou podmínkou, že kdo je koupí, povinen bude je sbourati. Avšak na štěstí nezdál se nikomu tehdá kup ten prospěšným, a takž náhodou tou zachovány městu památky, jimž není rovných.

S jednou ze zřícenin, totiž s chrámem svatého Klimenta, spojena jest tato pověst:

Chrám tento měl zvláštní poklad, totiž — husu se 24 housaty z ryzího zlata. Když reformace vyhnala mnichy i z Visby, odešli tito

9*

do Říma, uschovavše poklad svůj na bezpečné místo. Jednoho dne zaslechl švec z německé říše, jenž byl na vandru svém přibyl do věčného města, v hospůdce, kamž se uchýlil, německý hovor. Překvapen naslouchal a k překvapení ještě většímu slyšel, jak jeden mnich druhému vypráví, kdeže poklad ten jest uschován. Milý švec — jest to zvláštní, že v pověstech podobného rázu vystupují vždy jen ševci anebo krejčové — pospíšil rychle domů, vstoupil v Gdánsku na loď, jež dovezla jej na Visby, nalezl poklad, zpeněžil jej, založil velký obchod, dosáhl velikého bohatství a vážnosti a stal se konečně i purkmistrem.

Jak šlechetně odměnil jej osud za skvělý ten čin, že ukradl kostelní poklad! Ještě dobře, že pověsti bývají pouhé pověsti. Co by řekla morálka?

A nebo bývalo snad již tehdá jako dnes? —

Tak jako městu z bývalé slávy nezbyla než upomínka, tak z velikého množství chrámů zachoval se jen jediný: kostel Panny Marie.

Pohled na kostel tento zdálí jest dosti pěkný. Lze totiž viděti jen tři jeho věže, dvě s předu a jednu vzadu, s černými dřevěnými přístavky a střechami, jež sice nikterak nehodí se k románsko-gotickému slohu, v němž chrám jest vystavěn, ale již proto oko poutají, že jsou to věže jediné, jež z města vynikají. Za to vnitřek jest více nežli jednoduchý a sešlý.

Jediné, co trochu poutá, jsou podobizny vynikajících osob, které v chrámu nalezly posledního odpočinku, což jest ve švédských kostelech zjevem pravidelným. Nejzajímavější z nich jest mimo vyobrazení celých modlících se rodin, na nichž ani nemluvňata nescházejí, olejový obraz lubeckého purkmistra a spolu admirála Tinnapfla v životní velikosti, jenž r. 1566 s celým lubeckým loďstvem poblíž Visby utonul. Za podobiznou jeho umělec vylíčil celou tu bouři, která tak neslušně k Lubeckým se zachovala. Vlny mořské vyskakují zcela pravidelně jako na povel, lodi se kolísají a lodníci padají střemhlav do moře, v němž hemží se všelijaké potvory mořské, lapající bezpochyby lubecké kupčíky.

Podlaha chrámu jest také velmi zajímavá. Sestává ze samých starých, z 12., 13. a 14. století pocházejících náhrobních kamenů s nápisy v nejrozličnějších řečích. Švédské, dánské, hollandské, německé, finské a ruské nápisy svědčí o tom, jak četné národnosti nalézaly ve Visby útulek.

Chrám Panny Marie byl dříve zdí obehnán. R. 1860 zeď tuto strhli a nechali státi jen dvě úzké brány ze čtyr dřívějších. Obezdění stalo se snad z té příčiny, poněvadž byl prý kostel velice bohat a choval vzácné poklady, mezi nimiž vynikala zejmena socha z nejčistšího zlata, zvící pětiletého dítěte. Ale přišel Valdemar a sebral všechno. —

Znamenitosti města jsou odbyty. Procházíme se tudíž volně městem.

Hlavní ulice jest tak zvaná pobřežní. Běží pravidelně s břehem, a na příč od ní stoupají úzké uličky do výše, sprostředkujíce spojení s ostatními dlouhými ulicemi, jež souběžně s pobřežní ulicí protínají celé město od severovýchodu k jihozápadu. Tyto podélné ulice nazývají se gatan (švédské jméno pro ulici), a příčné gränt, tolik co uličky. Avšak pojmenování ulic a uliček těch jest velezajímavé, neboť připomíná rozličné národnosti, kteréž ve Visby kdysi se zdržovaly. Jest

tu gränt lubecký, bremský, hamburský, novgorodský, finský atd., a tím asi také naznačeno, v kterých koncích města které národnosti stále se usazovaly.

Domky jsou všude stejné a uvnitř velice čistotné. Procházíme se dlouho uličkami těmi, v jichž zahrádkách je mnoho ořechů, moruší ano i rév. Tu zastavíme před domkem, jenž celý bohatě zarostlý jest břečťanem, tu před „elementar-löroverkshuset“-em, hezkou to budovou, jež hostí gymnasium a realku a chová nevalné sbírky, ostrova se týkající, tu opět před nynější lékárnou, jež umístěna jest v jediném snad posud zachovalém starém domě z 13. století; avšak děsná dlažba nutí nás takořka, abychom opustili již město a poohlédli se po sadech, v nichž nám kyne mimo to i tělesné občerstvení.

Ta dlažba ve švédských městech! Vyjímaje Stockholm, jenž aspoň ve hlavních náměstích a ulicích má dlažbu rovnou, dláždí všude jinde kulatými či lépe řečeno špičatými oblásky, jež i anděli vynutily by kletbu. Děsná chůze! Oblásky jsou malé, mezery mezi nimi vymleté, a máš-li kuřích ok, může půlhodinná procházka přivésti tě k zoufalství. Tuzemec směje se tvým rozpakům; máť na oblásky důkladné podešve a umí po těch špičkách choditi. Ale ubohý cizinec! Štěstí ještě, že na chodníku, jenž sestává také z takových oblásků, bývá obyčejně kamenná obruba as 6ti palcová. Avšak běda, kde jí není!

Spěcháme na břeh a beřeme se stromořadím k severu, majíce s jedné strany baštu a s druhé moře. Několika prolomenými otvory pozorujeme sady. Vejdeme otvorem takovým, a jsme v hustém, pěkném stromořadí, „studentské“ zvaném, v němž ale bývá více chův a dětí nežli studentů.

Na druhé straně stromořadí šíří se nejprve štěpná školka, pak botanická zahrada a konečně park, v němž vypíná se veliká, elegantní dřevěná budova, pavillon, kterýž stará se svědomitě o tělesné blaho tuzemců i cizinců.

Ohromné tyto, opravdu pěkné sady nalezají se v severovýchodním koutě města v místech, kdež bylo kdysi ohromné rumoviště, svědek to někdejšího úpadku města. Tu sestoupila se společnost, kterážto chtěla opatřiti si požitek dobrých mořských koupelí. Toho dosáhla brzy, a když prostředky společnosti rostly, rozšířila účel svůj i na zakládání sadů. Toto rumoviště padlo pánům nejdříve do oka a pustili se chutě do práce.

Práce zdařila se skvěle. Město pozbylo hravě nehezkého místa, jež tropilo ostudu, a nabylo stejně hravě krásných sadů.

Nápis sadů těch zarazí. Jsouť nadepsány: „D. B. V. botaniska trädgård“ atd. Společnost nazývá se totiž: „De Bade — Vänner“ t. j. přátelé koupání, a počátečních písmen jména toho užívá se při všech podnicích, jež založeny byly přičiněním společnosti.

IV.

Komické nedorozumění opatřilo nám ve Visby příležitost, seznámiti se s osobností velmi roztomilou.

V hotelu oddělili mne od mých přátel. Mne dali do druhého poschodí hlavní budovy a mé přátele do přízemního pokojíka budovy postranní.

Jeden z přátel otlačil si nohu, a vstávaje druhého dne po našem příchodu, zatoužil po mé malé lékárně, která vždy na cestách mne provází. Napsal mi tudíž na lístek, co mu mám poslati, a zavolav si sluhu, Gotlanďana nejčistší krve, jenž ostrov nikdy neopustil, vykládal mu s vynaložením všech svých vědomostí ve švédštině, aby donesl lístek ke mně a přinesl ode mne, čeho žádal.

Ale buď že ty vědomosti nebyly dosti důkladné, buď že Gotlanďan nebyl dosti chápavý — buď jak buď, jisto jest tolik, že po dlouhém vyjednávání sluha vrtě hlavou odešel, a nezavadiv o můj pokoj ani nohou, po čtvrt hodině se vrátil, maje cizí rukou na témž lístku napsáno: „Sprechen Sie englisch oder deutsch?“

Nastalo opět dlouhé vyptávání, rozumí se beze všeho úspěchu, kteréžto ukončil jsem já, dostaviv se, jak jsme byli umluvili, ku svým přátelům, abychom společně posnídali.

Nadarmo lámali jsme si hlavy, kde asi sluha byl a kdo asi klade nám tuto otázku. Pojednou vstoupil k nám jakýs pán a představiv se nám co španělský konsul, pravil, že byl sluha u něho s lístkem, jenž — jak za to má — byl psán buď uhersky nebo česky a že jest nám s radostí k službám, bude-li nám čeho třeba.

Roztomilý muž! Mluvil trochu německy a znal také Čechy, navštiviv před několika lety Prahu a Karlovy Vary. S neobyčejnou ochotou nabídl nám svůj průvod na celou dobu našeho pobytu a pozval nás spolu do domu svého, kdež nalezli jsme přívětivou jeho manželku, mluvící anglicky. —

Povinností každého, kdo do Visby zavítá, jest, aby navštívil závod, kdež hladí se mramor. Majitel jest velmi rozumný muž. V lomu, kde kámen svůj láme, dává sbírati skameněliny a vykládá je ve zvláštní místnosti ku prodeji. Jak krásné tu kusy a v jakém množství! Přítele přírodozpytce nemohli jsme odtud ani dostati.

Neméně zajímavá byla návštěva nedalekého rozsáhlého lomu, do něhož vede úzká kolej k odvážení balvanů sloužící. Ohromný prostor jest rozryt na všechny strany, a četní dělníci lámou tu kámen a nakládají ho pomocí mocných jeřábů na dresiny. A jaké bohatství skamenělin v kamenu tom! Sbíráme zase a brzy jsou kapsy opět plny.

Slézáme příkrou stěnu lomu, přelézáme několik plotů a pojednou jsme u hladkého, asi 4 metry dlouhého, neširokého pruhu skalního, v němž vidíme rýhy zcela pravidelné. Vypadá to uprostřed trávníků jako klouzačka. Arci vzácná to klouzačka! V dobách pravěkých klouzaly se po ní ledovce a zanechaly v ní stopy své. Jediná to snad památka druhu toho na Gotlandě a jen zasvěcenci známá.

Mezi východní baštou a novějším hřbitovem táhne se holá skoro plochatina, kdež v boji proti Valdemaru, jak již praveno, 1600 udatných měšťanů nalezlo svůj hrob. Neohrabaný prastarý kamenný kříž s kamenným věncem připomíná udalost tuto slovy, posud zcela znatelnými: „Leta Páně MCCCLXI dne 27. července 1600 zde pochovaných Gotů padlo pod rukama Dánů; modlete se za ně.“ Promluvím později o uda-

lostech, jejichž jevištěm bylo Visby, a proto nedotýkám se tuto boje toho blíže.

Na severní straně města mimo baštu stojí podnes v tříhranu tři kamenné sloupy, obklopené nízkou ohradou, jež po více nežli 600 roků tvořily onu bránu, kterouž právomocnost města posílala lotry a jiné darebáky na onen svět. Hlavice sloupů těch byly dříve spojeny dubovými kládami, z nichž každá skytala místo pro deset šlechetných, kteří povznášeli se tu nad ostatní člověčenstvo. Byl to as pěkný pohled, když třicet mrtvol klátilo se najednou v čerstvém mořském větru, a není pochyby, že to bylo nejednou, neboť středověk poskytoval materialu k tomu vždy dost.

Proskoumali jsme město a nejbližší okolí kříž na kříž. Ostrov, jímž vede kousek železné dráhy, neposkytuje nic, co by v některém ohledu zajímati mohlo, a protož nezbývá než vylétnouti do Fridhemu, do letního to sídla princezny Eugenie, sestry královy, kterážto, naleznuvši na Gotlandě úlevy od své choroby, každoročně sem se dostavuje a dobrým andělem churavců a chudých Gotlandských se stala.

Kráčíme opět po pobřeží, na němž ubíhají hodiny jako okamžiky, až příkrý výběžek brání chůzi další. Slézáme příkrý břeh a beřeme se sporým lesem okolo četných pecí vápenných. Za nedlouho les je hustší a pěknější a cesty rychle ubývá.

Jako všude jinde ve Švédsku, i zde každý ohrazuje svůj majetek, v čemž nevadí mu ani veřejné silnice, přes něž staví široká vrátka. Každý otevře si sám a svědomitě za sebou zase zavře, neboť Švédové dávají dobytku svému volně běhati a kdyby vrátka zůstala otevřena, dobytek mohl by dáti se na cesty majitelům velmi nemilé.

Po nedlouhém putování octli jsme se v krásném stromořadí, na jehož konci stojí velká čistotná budova se stavbamih ospodářskými a s velkou zahradou, útulek to, jejž princezna založila a vydržuje pro nemocné, nezhojitelnými nemocemi stižené. A nedaleko odtud uprostřed veliké, každému přístupné zahrady jest elegantní letní sídlo, kdež princezna dlí v úplném zátiší. Klid tu nerušený ničím, nežli šuměním moře, a rozkošný rozhled na nepokojné vlny Baltu a na rozrytý břeh.

Dva vysoké skalní výběžky uzavírají sídlo to proti severu a jihu a za jižním výběžkem, högklint zvaným, nalezá se jeskyně, v níž dle pověsti kdysi jakýsi loupežník Lilja se zdržoval, od čehož také jméno její „Röfvar Liljas håla“, loupežníka Lilјy jeskyně.

Za největšího parna vraceli jsme se k městu a o druhé hodině sílili jsme zemdlené tělo čistě švédským spůsobem v pavillonu.

V.

Ostrov Gotlandský chová na 2750 kvadr. kilometrech 55.300 obyvatelů — z nichž vypadá 7000 na město Visby —, sestává ze silurského vápence a částečně i z pískovce, vypíná se na 30—50 metrů nad hladinou mořskou, nemá ani hor ani jezer, ani řek, nýbrž jen několik malých potůčků, jež v letě úplně vyschnou, ale chová za to četné močály, traesk zvané, jež znenáhla se vysušují.

Podnebí jest velmi mírné. Zima příjemná, neboť thermometr zřídka kdy ukazuje více nežli 10 stupňů Celsia, a sněhu málo. Za to však jaro jest velmi ošklivé, neboť ohromné bouře a větry navštěvují ostrov právě v tuto dobu. Pěkná pohoda počíná až asi 1. červencem a trvá pak až do konce října.

Arci toť pravidlo, jež doznává mnoho výminek. Někdy jest zima tak kruta, že moře zamrzne na mnoho mil kolem ostrova. Případ ten nastal před několika léty, a obyvatelstvo oslavilo jej hudbou a rozličnými radovánkami, jakož i objížďkami na zamrzlém moři.

Výroba Gotlandu obmezuje se jedině na to, co poskytuje půda. Největšímu vývozu těší se arci vápenec. R. 1881 vyvezeno ho do ciziny 700.000 ko. a do Švédska 800.000 ko.

Mimo to vyváží se hlavně do Švédska pískovec, vápno, brusy, kůže, maso, mouka, dříví, koně atd., a zejmena ráz koní jest na Gotlandě zcela zvláštní. Zdejší plémě koňské jest malé, velmi silné, vytrvalé a velice rychlé. Žije zejmena v letě polodivě, aniž by se majitel o ně staral Dříve, dokud vlastnosti jejich nebyly známy, obdržels koníka takového za 12 korun. Nyní, když počínají je vyvážeti, dostoupila cena ta 100 korun.

Obyvatelé Gotlandu, kteří živí se hlavně plavbou, rybařením, pálením vápna a chovem dobytka, liší se jazykem i mravy od Švédů a zachovali četné pověsti.

Ostrov Gotland, vypráví jedna z nich, není tak stár jako skandinavská pevnina. S počátku vynořil se vždy s večera z moře a zmizel v něm opět, jakmile slunce vyslalo k zemi první své paprsky. Rybáci vídali sice ostrov ten, avšak báli se na něj vstoupiti, aby se s nimi nepropadl. Tu dodal si mladý jeden rybák odvahy; vstoupil za noci na něj a vytáhl na zemi také svůj člun, aby v čas potřeby do něho se mohl utéci. K ránu nastal veliký chlad. Aby se ohřál, rozdělal z dříví, jež byl v člunu svém přivezl, mocný oheň, a když počalo svítati, ostrov nejen že se neponořil, on vznesl se ještě výše. Ohněm svým získal ho rybák bohům nadpozemským. A když ostatní to viděli, táhli se za odvážným rybákem a učinili jej svým králem.

A o založení Visby vypráví pověst jiná toto:

Když pohanští Gotlanďané se svým zbožím do rozličných zemí se plavili, poznali křesťanství a přivezli si sluhy nové víry. V místě Vall žil tehdá muž Botair z Akebäku zvaný. Ten vystavěl tu první chrám křesťanský, což ale pohanský lid trpěti nechtěl, pročež chrám ten spálil. Za oněch dob mnoho obětováno v místě Vi t. j. místo posvátné, obětiště. I vystavěl zde chrám nový, a když lid i tento chrám spáliti chtěl, vystoupil na něj a zvolal, že chtějí-li tak učiniti, musí spáliti s chrámem i jeho. Avšak Botair byl bohat a žena jeho byla dcerou muže, jenž slul Lickair moudrý, a jenž požíval veliké moci. Ten ujal se svého zetě a pravil k lidu: Nespalte muže toho a jeho chrám, neboť chrám ten stojí ve Vi, t. j. na místě posvátném. A lid uposlechl a nechal chrám státi.

Okolo chrámu toho povstávalo pak znenáhla Visby, t. j. město obětiště.

Šříceniny kostela sv. Mikuláše ve Visby. Kreslil V. Brechler. Ryl J. Patočka.

Kdy město založeno bylo, jest velice nejisto. Zdá se, že teprv počátkem 11. století. Avšak výhodná poloha Gotlandu vábila záhy cizince, tak že starý řád městský praví: Lidé mnoha nářečí shromáždili se v Gotlandě.

První dostavili se jako obyčejně Němci, za nimi jiní cizinci a záhy byly ve Visby dvě obce: gotlandská a německá. Avšak obec německá nebyla jednolitá. Byla to vlastně obec cizinská, neboť k ní počítáni všichni kupci cizí, nechť přišli odkudkoliv, a Němci proto jen požívali takového vlivu, poněvadž bylo jich nejvíce.

Dle toho obec dělila se také na spolky krajanské, z nichž každý soustředil se co nejvíce a žil podle svého spůsobu. Na venek arci obě obce tvořily celek jediný, celek, jenž silou, mocí a bohatstvím záhy vynutil si všeobecné úcty. V radě zasedalo 36 mužů, 18 Gotlanďanů a tolikéž cizinců, a dva vogtové, každý z jedné obce, vedli veřejnou správu.

Gotlanďané znali ode dávna veškeré vodní cesty do severovýchodních krajů a již v polovici 11. století rozvinul se čilý obchod mezi Novgorodem a Gotlandem, kterýžto poslednější dovážel zboží novgorodské na trhy severoněmeckých měst. S počátku veškeré spojení do Livonska, Estonska a do Ruska bralo se přes Gotland, kdež nalézala se jaksi ústřední skladiště všeho zboží. To, co byly Benátky Adrii, byl Gotland Baltu, zejmena pak když zboží indické a perské po ruských lodích do Novgorodu a odtud do Gotlandu přicházelo. Velikolepé toto spojení obchodní, jež město Visby s Ruskem, s Livonskem, Švédskem, Dánskem, Anglickem, s německými městy a s Orientem zapředlo, připravilo jaksi půdu mohutnému spojení měst hanzovních, ve kterémž Visby zaujímalo vynikající místo. Vždyť kupectvo města Visby bylo tak mocné, že vydávalo předpisy, jichž nešetření trestalo vyloučením ze všeho obchodování s Gotlandem, a námořní právo jeho, ač není ničím jiným nežli kompilací z cizích práv námořních, jsouc daleko široko známo, přijato mnohými městy a bráno za základ ku právům jiným.

Že obchod tak rozsáhlý veliké bohatství na ostrově hromadil, jest zcela přirozeno. Staré podání vypráví, že vrata domovní byla měděná a obruby oken zlacené. Ano, stará píseň o Nilsu Guldsmedovi a králi Valdemaru vypráví, že: „zlato váží Gotové na vahách pro náklady, o nejvzácnější drahokamy konají hry, ženy předou na zlatých vřetenech a vepři žerou ze stříbrných koryt“.

12.000 měšťanů, nečítaje v to řemeslníky a dělníky, žilo prý uvnitř městských zdí, a 17 chrámů a tři kláštery nalézaly se ve městě.

Avšak veliký sok povstal městu Visby znenáhla v Lubeku. Bystré hlavy v něm vládnoucí poznaly záhy, že stanice Gotlandská jest vlastně úplně zbytečná, a jaly se hledati přímých styků se zeměmi, s nimiž spojen byl ostatní svět až posud jen pomocí Visby. Lubek mohutněl víc a více, až cítě se dosti silným, vystoupil proti Gotlandu zcela přímo.

To byl začátek konce.

A přišel rok 1361.

Valdemar Atterdag, král dánský, zbaviv se provincií vzdálených, hleděl panství své zaokrouhliti. Nejdříve podmanil ostrov Ölandský a pak

zaměřil přímo na bohaté Visby. Sebevědomí měšťané měli za to, že nemůže ujíti zkáze, a místo aby, jak moudrost kázala, očekávali jej za svými mohutnými hradbami, vyšli mu vstříc v širé pole.

Kříž shora popsaný vypráví o tom, jak to dopadlo. Valdemar mohl nyní vejíti otevřenými branami. Avšak toho byl dalek. Dobyl města a musel tedy vejíti co vítěz. Kázal pobořiti kus bašty, průlomem takto povstalým vnikl do města a vydrancoval je podle všech pravidel středověkého pěstního práva tak důkladně, že zůstal v polozničeném městě jen houf žebráků.

Avšak uloupené poklady nebývají požehnány. Když lodi, obtížené lupem, vracely se k domovu, přepadla je u ostrovů „Karls-Ör" prudká bouře a rozhněvané moře pohltilo je i s poklady i s vylámanými těmi karbunkuly, o nichž zachovala se pověst s předu dotčená.

Valdemarův úspěšný útok urychlil blížící se úpadek města, objevení nové pohodlné cesty kolem předhoří Dobré naděje do Indie spečetilo jej a koncem 14. století Gotland sklesl tak hluboko, že stal se sídlem ctihodných bratří vitalianů.

Byla to vzácná společnost bratři tito.

Když královna Marketa obléhala r. 1391 Stockholm, příbuzní zajatého krále švédského Albrechta, vévodové Meklenburští, najali celý sbor mořských loupežníků, kteřížto, poněvadž úkolem jejich bylo také opatřovati obležený Stockholm viktualiemi čili potravinami, nazváni jsou dle toho vitaliani. Odvážlivost jejich doznala takových úspěchů, že řady jejich stále se množily, až r. 1392 dobyli Gotlandu za tím účelem, aby měli řádné středisko.

Ubohý Gotland! Ožebračený, bohatý kdysi kupec stal se sprostým loupežníkem, jenž vyvolil si heslo: „Boží přátelé, všeho světa nepřátelé."

Avšak měli špatný konec. Německý řád rytířský vyhnal je z Gotlandu, a když dáni byli do klatby, řídly jejich řady, až konečně Hamburští u Helgolandu roku 1402 úplně je porazili a vůdce jejich Klause Störtebekera a Vigmana slavnostně oběsili.

Ale kalich utrpení ubohého Visby nebyl ještě vyčerpán. Nastala doba dánské nadvlády, a dánští místodržitelé vyssáli ostrov co nejdůkladněji. A když r. 1645 Gotland stal se opět švédským, mateřská země starala se o něho pramálo.

Teprve v dobách pozdějších věnováno mu více pozornosti. Avšak bylo to pouhé galvanisování mrtvoly! Co povzneslo se jen náhodou příznivých okolností, co nežije samo sebou, co nečerpá podmínky svého bytí a své budoucnosti z vlastní podstaty své, jest neuprosně ztraceno, třebas i dovedlo se pro okamžik vyšinouti velmi vysoko. —

Byl krásný večer, když opouštěl jsem Visby. S břehu kynuli nám přátelé nově získaní, a zvolna vzdalovala se loď od nábřeží. Zapadající slunce zlatilo vlny mořské a odráželo se čarovně v oknech města, halíc temné zříceniny v hav nachový. Celé město vypadalo pojednou nanejvýš skvěle a slavnostně, a ty mohutné bašty se svými štíty vynikaly ještě mohutněji, tak že mimovolně vzdychl jsem hledě na krásný ten obrázek: Jaký as skytala jsi pohled, ty „perlo moře východního", když vypínala jsi se tu v plné své slávě, když zdi tvé pokryty byly četnými branci,

chrámy tvé nedotknuty, ulice tvé nezhyzděny těmi odpornými domky stejného rázu a přístav plný lodí všech národů? — —

Pojednou mraky zakryly slunce. Čarovné osvětlení mizí rázem a s ním i veškeré upomínky na slavnou minulost města. V tom zazní na lodi zvonek, a čiperná sklepnice ruší naše poetické snění velmi nepoeticky, zvouc s líbezným úsměvem k — večeři.

Buď s bohem, nešťastné Visby, s bohem na vždy! —

Noc v Čechách.

oc černá tíží kraj, jen rudý blesku mih
tou mrtvou tiší třese,
noc těžkých myšlenek; jen upomínka v nich
jak sluncí dav se nese — —

Je plno v Čechách chmur, jen nesmrtelný jas
těch svatých dějin našich
nám svítí k zápasům, a ve všech věků čas,
a vždy až do nejzažších —

Noc bludu, pověry když zahalila svět,
byl Čech, kdož děl: „Buď světlo!“
a když jej spálili, vstal prostý z lidu květ,
a vítězství s ním létlo.

Jak úzko v hoři nám! Jsme mdlí, nám schází cep
a bystrost vůdce Žižky,
teď všichni nezříme, co viděl Žižka slep,
jsme chmýř, jsme pampelišky —

Leč ne! Toť výkřik jen, jejž propustila hruď,
když poutem žal ji stisknul!
Tu starou statečnost nám v žilách, Žižko, vzbuď,
by český čin z nich trysknul!

Ba, on se vyperlí! Byť dřímal celý věk,
ten oheň vzkypí jednou,
by skutkem spanilým zněl hymnou v světa jek
zas v dobu nedohlednou!

Irma Geisslova.

Na rozhraní.

Noveleta. Napsal **Jan Lier.**

(Pokrač.)

růvod zmizel a Lukes opustiv okno, jal se přecházeti pokojem, s hlavou myšlenkami stíženou.

Tedy bratranec! Pouhý bratranec! A on považoval mladého muže za soka, nebezpečného právě v podřízenosti. Což neznamenal někdy — pořídku, velmi pořídku, vždyť na styk s lidmi neměl času — ale přece někdy příznaky důvěrnějšího styku mezi nimi? Neměl si je vykládati za známky zblížení, které jemu samému jako diskretnímu muži a zvláště jako představenému assistenta zbraňovalo, dívce se přiblížiti? A z tohoto soka, jejž bylo třeba úzkostlivě šetřiti, z tohoto přítulného mladíka vyloupl se pouhý bratranec! Ale proč nezasvětil inženýra nikdy ve svůj poměr k Hedvice Rosických? Lukes neptal se ho, leč samo sebou naskytlo se již příležitostí deset, sto, a assistent se nepřiznal. Tajil se schválně? Proč? Prohlédl inženýra a nechával ho zúmyslně v domnění, že o srdce Hedviky jest již pečováno? A proč tak činil? Nevysvítalo konečně ze slov Hedviky, že by pan Žitný mohl býti původcem rozmíšek, jež inženýrovi za vinu se kladly?

Hřmotné zaklepání na dvéře přerušilo chaos křižujících se myšlének a otázek.

Galát přišel.

Dozorci trati nedalo, aby nepodal náčelníkovi sekce zprávu o pracích a opatřeních, jež se mu zdály býti nedostatečnými a polovičatými. Nežaloval nic, vystříhal se projeviti zjevně kritiku nařízení assistentových, ale před inženýrem ležel zmatený raport Žitného jako zpověď z poklesků, na něž výpovědi dozorcovy jasné světlo vrhaly.

„Draisinu připravit!“ velel.

„Blíží se chumelice,“ varoval Galát.

„Nechť.“

Pan Lukes usedl a načrtl kurrendu stručného obsahu: Rozkazy ze dne 25. ledna 1884 č. 347 pozbývají platnosti. Zavolal oficiala, dal nařízení opsati, rozmnožiti, expedovati, a po čtvrté hodině vyjel na trať do hor. O desáté vracel se do Myjavy zkřehlý, zmořený, zasypaný sněhem.

Draisina vjížděla do stanice kolem ozářené budovy, z níž ozýval se zpěv, hudba, jásot. Směs plesavých zvuků z „Besedy“ provázela inženýra na lože a do sna, vyvolávajíc z hlubin pohnutého vnitra jasné i chmurné obrazy, vznikající a rozplývající se střídáním přízraků.

Příštího dne z rána poznal chef sekce na svátečním obleku svého figuranta neděli. Nedbal jí. Dopůldne strávil na dráze v horách a odpůldne zasedl ve své úřadovně k práci; do večera psal, počítal, kreslil.

Toliko hukot ohně v kamnech a pravidelné cvakání hodin oživovalo nerušenou tesknotu samoty v pracovně.

Kolem nádraží bylo ticho, přerušené jenom dvakráte za odpůldne na okamžiky cinkotem saní a pískotem i burácením vlaků. Jinak po dlouhé hodiny spočíval na stanici mrtvý klid. S nízké šedivé oblohy sypal se bez ustání hustý sníh, jehož napadlo přes noc po kotníky a přibylo do večera po kolena. Bylo bezvětří, a inženýr, očekávající s obavou každý vlak, pozoroval na lokomotivách, že netřeba ještě zvláštních opatření, aby jízda mohla se díti bez překážky. Těžké stroje razily si samy dráhu sněhem.

Stín soumraku zakryl konečně očím inženýrovým pilnou práci. Ruka pustila pero a položila se na zemdlené čelo, pod nímž ozývalo se upomenutí na daný slib. Nebylo upomínky třeba. Večer tanul inženýrovi na mysli od rána, a skrze papír, z úřadních spisů, z geometrických figur, z formulek výpočtů a z víru chumelice svítily mu nehasnoucím třpytem hvězdy vábných očí vstříc.

Setmělo se úplně, než inženýr od stolu povstal. Posluhující figurant byl na večer propuštěn a zvolna oblékal se pan Lukes sám. Nechvátal a přec toužilo všecko jeho srdce po rozkoši milostného chvění před skvoucím zjevem Hedviky.

V Besedě uvítán pan Lukes uctivě, s reservou, jíž nikdo neodkládal. Blížil-li se ke skupině, rozstoupila se ve špalír, a potkal-li někoho, vyhnul se mu týž zdvořile. Inženýr seznal, že byl přes všechno své otálení jedním z prvních; udává se tak, měříme-li čas tlukotem srdce. Mezi ostatními přítomnými, jíž většinou šepotem a novinami se bavili, povšiml si pan Lukes dvou nezvaných hostí. V sále seděl důstojně sám u stolu pan Elmésség, úřadník v hodnosti komisaře, a v postranním pokoji v přitmělém koutě, z něhož bylo viděti celým sálem, visela velká hlava pana Árnyho nad hubeným, v šeru se tratícím tělem.

Pojednou počal příliv besedníků stoupati. Mezi příchozími bylo z četného poměrně úřadnictva myjavské stanice krom náčelníka sekce a jeho technického assistenta málo osob. Většina odvykla si, naučila se v krátké době tří měsíců býti zvláštní kastou, uzavírající se hrdě a výlučně mezi sebou v středu obyvatelstva.

„Pozor, pane kolego,“ zaharašil vedle zadumaného Lukese řízný hlas, „abyste se do svého assistenta nezamiloval!“

Inženýr Lukes poznal před sebou vyšňořenou postavu svého uherského souseda z považské dráhy, inženýra Dölyfa z Píšťan.

„Vyť si ho prohlížíte jako by v něm pod maskou vězela jeho půvabná sestřenka,“ škádlil Dölyf, kroutě si pyšně kníry a vykročiv švihácky před Lukesem.

„Má sestřenku? Toť se dovídám —“

„Novinku snad! O vy čtveráku,“ hrozil inženýr z Píšťan, zaryv své pichlavé oči pátravě do tváře Lukesovy. „Vy neznáte Hedviku Rosických? Vy jste čtvrt roku v Myjavě a neblázníte se po ní?“

„Nemohlo by se říci. Tedy příbuzný Hedviky, toť jsem skutečně nevěděl.“

„Úžasné!“

„Ale z podoby nedalo by se souditi.“

„Ne. Poněvadž vám, ctěný nevědomče, bude aspoň tolik známo, že váš assistent jest Čech. Jeho matka a matka Hedviky byly sestry. Jejich otec byl zapleten v roce osmačtyřicátém do mely, kterou zde v okolí Myjavy Štúrovci a někteří vaši krajané spůsobili, ustoupil s povstalci na Moravu, byl v Čechách internován a provdal tam jednu z dcer, které za ním byly šly na krátký čas do vyhnanství. Po návratu provdal zde druhou dceru za Rosického. Matka vašeho assistenta vrátila se po úmrtí svého chotě z Čech do rodiště a mladý pan Žitný doprosil se před půl rokem k mamince. Jsem zpraven, což?“

„Výtečně. Děkuji.“

„Nebyl bych, ale mne zajímá vše, co s Hedvikou souvisí. Vás ne?“

Lukes pokrčil rameny.

„Tím lépe. Tedy ve vás nerespektuji žádnou překážku, byť lidé mluvili cokoli.“

„Vypráví se něco?“

„Povídá, povídá, snad jen domýšlí, a neprávem, s vaším dovolením. S vámi bych byl hotov, zbývá ještě ten mladík, — nepodobá se vám, že na svou sestřenku má namířeno?“

„Nevím.“

„A kdyby! Takový capart odklidí se z cesty jako kotě.“

„Beřete se za určitým cílem?“

„Možná, že by mi napadlo, pokusiti se o útočné obměkčení naší krásné Slovenky. Kdož ví? Ale tomu vy nerozumíte. Vy Češi jste vůbec oznobeni na smyslech. Hahaha! Nu, neškodí, tím lépe, děvčata zůstanou nám! Šlaka, tu jest! K ní!“

Hedvika nesena takměř do sálu vlnou pořadatelů a průvodčích, kteříž jí více překáželi než cestu razili. Obletována bez ustání rojem panošů a obdivovatelů pohybovala se rozjařená síní, rozsévajíc úsměv a obracejíc se ku každému jarým, povzbuzujícím slůvkem, radujíc se a těšíc z úspěchu, za nějž jí hold skládán. Byla střediskem společnosti, do kteréž neunavně připlétal se pan Dölyf, věše se krásce na paty, předbíhaje jí a odváděje ji co chvíli z kruhu přátel, jimž nedostávalo se odvahy a obratnosti, aby zbavili dívku nezvaného dvořana. Jí nepřekážel. Její zrak nesl se přes něho; zavadil o tichého, ku předu se neodvažujícího bratránka (— jejž si obral druhý podobný společenský sirotek za modlu, které obsáhlý rozbor obsahu, podnětů a výslednic včerejšího proslovu assistentova věnoval —), a spočinul na vážné tváři inženýrově.

Pospíšila k němu.

„Vyť volíte ústraní, z kterého vás musím teprve na světlo vyvléci. Jako holubici, považovanou dotud v naší zaslepenosti za černého havrana. Dovolíte mi, abych upozornila na bělostné peruti vašeho ducha?“

„Chcete býti přelaskava. Nejsem však hoden zaskvíti se na obzoru, jemuž velebnější slunce vzešlo.“

„Anebo na obzoru pro vás příliš nízkém.“

„Vaše podezření se vrací?“

„Odhodila jsem je, odprosila jsem vás včera večer usínajíc, ale dnes mi je volá váš zasmušilý obličej, vaše nespokojené oči a poněkud zkřivená ústa zpět. Vám se nelibí mezi námi.“

„Líbí. Jsem pouze proto nešťasten, že nemožno mi sdíleti plně blaho vašeho čestného večera.“

„Nemožno?“

„Snad pouze nesnadno. Shledala jste na mně včera sama nedostatek schopnosti pro užití rozkoše. Nezdržujme se tím. Za vámi se deklamuje, hraje, zpívá, tleská. Jste pohřešována. Pan Dölyf shání se po vás.“

„Nehnu se, pokud mi nepovíte příčinu, proč se kaboníte.“

„Což já vím? Mám něco předstírati a býti beztaktním?“

„Přeji si toho. Mám své kaprice, jak vidíte. Zachtělo se mi na příklad rozehnati vaše rozmary. K těm počítám i myšlenku, kterou vám čtu na čele. Mám čísti na hlas?“

„Překvapíte mne, uhádnete-li.“

„Ale vy slíbíte zřejmé přiznání uhádnutého! Dobře. Čtu: Milí besedníci, vy jste směšní; vy dovádíte jako děcka, i ty starý pastore, i vy ztřeštění páni z Hradiště, i ty nerozumná Hedviko. Jest mi vás líto, velké děti, líto velmi a mého času též.“

„Mohl bych se ohraditi vaším včerejším výrokem, jímž jste mne opravila, když propůjčoval jsem vaší obžalobě příkrého výrazu.“

„Chycen. Uhádla jsem. A váš mírnější variant?“

„Sečkejme s ním na podruhé. Škoda dnešního večera.“

„Neuniknete mi,“ trvala na svém usedajíc a ukazujíc inženýrovi na vedlejší sedadlo. „Pane Dölyfe, slitování nad mými šaty a šetrnost k úřadnímu tajemství, které mi pan Lukes právě chce sděliti!“

„Poznala jste veliký stín malého mráčku, jenž myslí mou přelétl, slečno. Slíbil jsem a nebudu tajiti. Mráček skládá se z dvou dopisů, obdržených právě cestou do Besedy. Listy jsou od sestry a bratra.“

„A obsahují?“

„Stesk opuštěné dívky a posměch zbujného hošíka.“

„Počínáte býti konfidenčním. Mé nepřátelství k vám navádí mne poslechnouti pokračování. Souvisí nějak s naším rozjařením? Díváte se mezi nás, jakobyste nám vytýkal, že způsobili jsme vám zármutek.“

„Váš bystrozrak mne odzbrojuje. Ano, vzpomínám bezděčně na osud své rodiny, jejíž úpadek počal také za zpěvu a hudby při záři světel. Poměry u nás jsou větší a bohatší než u vás, povahou však celkem totožné. Také v mé otčině se beseduje, slaví, tančí, zpívá, hraje a spolkaří. Můj otec byl stržen k tomuto zaměstnání a utonul v něm. Na dvorci mých dědů vládne upír, já roztrpčen nevěřím ve spasení, sestra plahočí se v službě guvernantky, vychovávajíc děti bohatým cizákům, nové pokolení cizáků, a můj bratr, obléknuv z nouze s dvojbarevným kabátem nepřátelství ku své kolébce, rouhá se mi uličnickým rozumem za věrnost k mému původu. Takové jsou trosky mého rodného domu; promiňte mi, jestliže nemohu odolati, abych o nich nepřemýšlel a z nich neodvozoval naučení pro sebe a pro všechny, kdož jsou mi drazí. Tím jest vám vysvětlena mnohá záhada v mém počínání, — učinil jsem vám po vůli.“

„Děkuji za důvěru a ujišťuji vás svého účastenství. Morálka vaší kroniky jest perná, ale bohudík snad jen výminečná. Či chtěl jste nás nepřímo varovati? Považujete naše počínání za škodné?“

„Z polovice ano.“

„A z druhé polovice?“

„Za neužitečné, je-li sportem.“

„Mé ubohé písně! Nastudovala jsem si některé a chci je dnes přednésti, ač tu straší Elmésség se svým Árnym.“

„Těším se na ně a jsem jist, že rozplaší mrákotu mé nevrlosti. Podléhám sám kouzlu zpěvu, těšícího po trampotách, sílícího a posvěcujícího k novému snažení. Avšak v úloze veřejné, krom soukromí jest naše píseň dosti jalová. Vybouříme se v ní, ne v činech a když dozpíváno, jest vykonáno. Odznaky a kabáty se odloží, prapory svinou a jdeme zase žebrotou, nebo nosíme dříví do cizího lesa. Mezi námi provádí se většinou samé operetní hrdinství.“

„Rozumím vám dobře? Vy kladete náš ruch, ve kterém tolik ryzích duší krvácí a zápasí, na roveň s fraškou?““

„Ne doslova. Střežme se však, aby jednou dějiny neoznačily naše hnutí za dostihy s tragickým koncem. Slyším kolem sebe mnoho křiku bez vlny, vidím stálé, nadšené a úsilovné vytápění stroje, který se nehýbe z místa.“

„Hnul se již. Obraťte zrak ku své vlasti.“

„Pravda. I pasivní národové v šiku vzdělaných bývají vlečeni řadou v před. Ceníce svůj postup, zapomínáme změřiti jej mírou současného pokroku ostatního světa. Zděsili bychom se, kdybychom v cifrách poznali, že náš úprk byl hlemýždím krokem za rozvojem jiných národů. Ale my nepoznáme nic, neboť my nepočítáme. My — jako před padesáti lety — přes týden se lopotíme služebnou, zastaralou, žádnou podnikavostí neoživenou prací a zisk sklízí podnikatel, cizák, obchodník, cizák, peněžník, cizák. V neděli si zazpíváme, zabásníme, zakutíme ve slovíčkách, opijeme se frásemi a v pondělí jsme již zase paroby.“

„Vy jste materialista.“

„Ano, chcete-li materialismem nazvati přesvědčení, že naše vlastenecké působení zvrhlo se v jednostrannost, v organisovanou útratu sil duševních a skrovných sil hmotných, je-li vám libo, odvozovati můj materialism z obavy, že za nedlouho nás cizina koupí, prodá a našimi písněmi a prapory své bibliotéky a museje ozdobí.“

„Toho nedopustíme.“

„Ba dopustíme. Vždyť skončíme samovraždou, usilujeme o ni. Před půl stoletím byli jsme na rovni s blízkou cizinou. Tam i u nás ovládala vrch malá výroba. Dnes nastoupila na její místo velká a tato jest cizácká, my v její porobě jako dělníci a kupci. Jinde nezmohutněli zázrakem, nýbrž přičiněním. My jsme se přičinili také, slovy, a činíme se dále, běhajíce za jinými stále v dětských střevíčkách, zabývajíce se gramatickým a stylistickým cvičením. Mimo jiné měl jsem i tento moment na zřeteli, vydávaje své rozkazy, jimiž zarazil jsem účastenství našich úředníků a zřízenců v planém strojení ohníčků, u kterých se nic nepeče a nic nekuje.“

„Jste velmi upřímný. Dnes nemohu si stýskati na komplimenty od vás.“

„Neuznávám potřebu osvěžovati a povznášeti ducha lidu. Avšak mezi námi vrhlo se všechno na tento sport a v osudném omylu vykládá se heslo „vlastenecké práce“ za pobídku k jalovému fanfaronství. Nechť o duševní a souběžné potřeby naše pečují ti, kdož jsou k tomu povoláni. My všichni však přiložme ruku k účelnému, pronikajícím vědomím vlasteneckým posvěcenému dílu, kteréž jediné postaví nás na výši národů mocných a bohatých. Jinak zhyneme mezi nimi a budeme mrvou zemi, kterou oni opanují jako lichvář statek nerozumného hospodáře.“

„Jste v pravdě apoštolem materialismu. Ale lze jej omluviti. Není mi jen dosti jasno, padá-li vaše hana na západní nebo na východní stranu Beskyd?“

„Na obě. Neznám rozdílu, jenž v pravdě scvrká se na pouhou libovolnou čáru na mapě.“

„Kterou pan Lukes hravě smaže!“ Před zabranými do hovoru vynořil se pan Dölyf, mávaje vítězně jakýms časopisem. Obdržel jej od Árnyho, k němuž byl při svém obcházení Hedviky a inženýra zaskočil. „Přicházím jak na zavolání k diskusi, již nemusím zahajovati, poněvadž ji pan Lukes uvedl sám. Věříte-li pak, že v něm vězí dobyvatel? Ano, jen se naň dobře podívejte, jen považte, možno-li pomysliti, že tento skrz na skrz, od hlavy k patě technický člověk mívá někdy divoké sny i za bílého dne?“

„Oč běží?“ tázal se mrazivě Lukes.

„O váš přípitek ve Strážnici. Byl mluven veřejně, jest tištěn, znáte se k němu zajisté a nebudete ničeho namítati, seznámím-li slečnu a ctěnou společnost s ním. Pane Elmésségu, vás obzvláště potěší.“

„Račte.“

„Před týdnem, ctěné panstvo, slavil ve Strážnici nádražní lékař jubileum své třicítileté činnosti. Banket. Přítomného náhodou inženýra Lukesa nebylo možno nepozvati. Společnost sjela se z daleka široka — lékař jest rodem Slovák a má pacienty i ctitele také v naší zemi, — ve Skalici, Holiči, odkud do Strážnice není daleko. Z čista jasna počal jim pan inženýr Lukes —“

„Byv donucen přímým vyzváním, pronésti se o slovácké záležitosti,“ opravoval pan Elmésség přesně.

„Pravda,“ připouštěl Dölyf. „Tedy počal připíjeti hostům z uherské strany takto,“ Dölyf zvedl noviny a četl povýšeným hlasem: „Thema, o němž mám pověděti své mínění — a povím je nepokrytě — bylo by holou nemožností, kdyby naši předkové byli se vyznamenávali důvtipem a energií, která národy sceluje, slučujíc drobné, o sobě slabé součásti téže povahy a téhož původu v jedinou velkou individualitu, volnou a mocnou na prospěch částic i celku. Tak vytvořily osvícené hlavy a pevná paže národy, kteří svým organisatorům jsou povděčni za odvahu přemahati odporné snahy odstředivé, jež vyplývaly ponejvíce z nerozumu, krátkozrakosti, sobectví malých lidí, kteří dopouštěli se přímé byť i nevědomé neb sofistikou okrašlované zrady svého národa.

Pominu doby starší, nevytknu našemu králi, jenž panoval od Krkonoš k Adrii, proč nepojal ve svou říši území odtrhnuté od říše velkomoravské a Břetislavovy, maje k tomu moc a — přese všecko kaceřování i slovanské vědomí. Pominu i čestnou dobu vlády našeho

národních krále, jenž mohl každého dne podati ruce našim vojákům, kteří v posledním svém boji Slováci se drželi a s králem spojeni byli by skončili z této strany sebe i jeho. A tehdy bylo spojení již téměř tělo snadné, vidět na mapách, kterak národnostní nikdo nepomyšlel a dlouho potom ještě nepomyslil. Tohoto rozmisťování, rozdělování choulostivého experimentu dožili jsme se teprve my, experimentu, jejž bych mohl nazvati s mapou každé země, kraje si rozkládati na kousky a drobení větších národů na malé dle národů, experimentu, jejž v žádné jiné velké zemi také jazyka by nedopustili. Slyším odpor, namítá se mi, že jest porušeno naše respektované právo sebeurčování. Takovým sebeurčováním dospěli bychom, pánové, ve stupňující se klesající progresi k anarchii, k úplnému rozkladu všech přirozených celků, k rozpadnutí ve kmeny a kmínky, pak posléz u národů nejnižší organisace a nejprimitivnějšího vývinu naleznete. Řečené sebeurčení nemůže se nazvati právem, jsouc křivdou, spáchanou na poškozeném celku i na odštěpeném dílu. Z rodiny odešel nám člen, aby nás poctil, jsme milého přízně pravomocníka. A on sám i sobě jest ublížil, neutřepen a bude ve stypsickém nepase i své ... nejsa s jeho ukazem. V soukromém životě zdůvodnil by pokusy nevěru takovou vyslovení a sprostý byl by leden kuratelou ve svůj prospěch.

Nám, pánové, není dána moc, abychom se vám a sobě podobným opatřením zavděčili. My musíme násilím vám, abyste časem vystřízlivěli a poznali, že jste ublížili sobě, ublíživše zároveň nám. Jen s námi byli byste účastni našeho bohatství, byli byste vyzbrojeni zkušeností naší, byli byste zachráněni, neboť my silni bychom s vámi. A my slabí bychom ani také vámi. Ale vám dílčí se odcizují nás. Vaší si čáru na mapě a dialektický zbytek našeho starého jazyka na památku k vyzdvižení nové národnosti na škodu naši, na zkázu vaši, na vděk nepřátelům a na podiv každému rozumnému cizinci. Snad všecko do času. Promiňte však stalo se. Bůh! Můj národ snesl již více pohrom, vydrží i tuto. Ale vás, pánové — dovolte mi toto nazvání ve vaše práva — jest mi žel.“

Pan Dělyš skončil a rozhlédl se smutným, skleslým zrakem. Kolem bylo ticho.

„Nemějte obav, pánové,“ řekl se pošťácký inženýr, „my vás nedáme. Ochránci krásné Slovače jsme my,“ dodával, uklánějíc se před Hedvikou a hledě na ni vyzývavě. „Slečno, vaše rámě!“

Podával jí ruku. Ze sousední jídelny byl oznámen počátek společné večeře.

Dvorana se vyprázdnila, jako by pana Dělyše na světě ani nebylo. S prvním, jasným pohledem inženýra Lukesa setkaly se jeho smutné zraky, z nichž zrála chvějící se smutná duše.

Lukes vyhrožil, ale Hedvika odvrátila se prudce i od něho a podala ochotně své rámě asesorovi, jenž se všecek zapýřil.

Zábava u stolu byla by vázla v začátcích, do nichž se rozpačité pohledy upíraly, kdyby nebyla Hedvika bez únavy řídila hovor, jímajíc v osidla jeho člověka právě každého, kdo v nechtěné rozpaky chtěl upadnouti. Skromně nějakkrmě pozornost k sobě rozpoutala ji zase v několika směrech, ze kterých nikdy neváhali na útok odbojným Dělyšem.

Inženýr Lukes nepovažoval také za vhodné, ospravedlňovati neb odůvodňovati své soukromé mínění, s nímž zůstal osamělý také u stolu. Používaje ruchu, ku kterému zavdal podnět pan Dölyf, zvednuv se první k přípitku vlasti uherské, přistoupil k Hedvice.

Podával jí ruku na rozloučenou.

„Vy jste měl dnes nešťastný večer,“ litovala dívka s přízvukem podrážděnosti. „Lituji, že rozcházíme se méně přátelsky než kdy jindy. Vy máte dvě duše, jedna staví a vábí, druhá bourá a odpuzuje. Buďte zdráv.“

„Na shledanou,“ odpovídal inženýr, vyhýbaje se patrně rozmluvě ve společnosti, poklonil se starému Rosickému, poděkoval k uctivému pozdravu assistentovu a opustil síň.

Za ním bouřilo: „Sláva Uhersku!“

Dle přání Dölyfa, za kontroly pana Elmésséga i Árnyho.

K druhému přípitku vztýčil se vůdce hostí z Uherského Hradiště. Jmenem svým, svých soudruhů a krajanů užších i širších odříkal se rázně a slavně, ba jak v přílišné horlivosti bývá, až způsobem ponižujícím veškeré zodpovědnosti za politováníhodný poklesek jednotlivce a připíjel na zdar neodvislé — s plachým pohledem na pana Elmésséga se opravil — individualné Slovače.

Na stanici očekával chefa sekce Galát se znepokojivými zprávami z trati. Inženýr vypravil se po rychlém převléknutí s dozorcem ihned na trať, z níž vrátil se po půl noci. A pak zase nespal.

V pondělí k polednímu oznámila služka Rosických starému pánovi hosta.

Obřadně, s uctivostí, která nesbližuje, nýbrž vzdaluje, uvítal šedivý muž inženýra Lukesa.

Na tváři slavnostně oděného, s jistotou gentlemana si počínajícího chefa sekce zanechala probdělá noc bledé a stinné stopy.

„Pospíchám po včerejším večeru,“ počal inženýr, když skončeny první formalnosti; „abych navštívil dům, ve kterém nejsem cizím, jehož práh by mi však nepřízeň a nedorozumění mohly záhy zatarasiti. Přicházím prositi vás o svolení, abych směl častějšími návštěvami seznámiti vás a slečnu dceru s člověkem, jenž se sice nezmění za nic na světě, jenž má jako každý jiný své pěkné i nepěkné stránky, jenž se však shodou okolností ocitúje v škaredé situaci vůči vám. Nemohu toho připustiti. Mámť příčinu a neztajím vám ji, aby jasno bylo mezi námi. Vyjádřím ji druhou prosbou, byste mi nezbraňoval, ucházeti se o přízeň slečny Hedviky!“

„Moje dcera by si mohla dnešní den červeně v kalendáři zaškrtnouti,“ usmál se starý pán, položiv skráň do dlaně. „Den námluv. Právě před vámi byl u mne inženýr Dölyf za podobným řízením.“

„Vím o tom. Potkal jsem ho,“ svědčil Lukes, svraštiv čelo.

„On se vám svěřil?“

„Tak jest. A dodal mi tím odvahy, neboť cítím se svou náklonností k vaší slečně dceři zavázán, býti zastancem vašeho domu proti zpupné drzosti.“

„Ano, drzý byl, drzý,“ zasteskl si mu Rosický. „Děkuji vám. Leč nemohu vám dáti jinou odpověď, než dal jsem jemu.“

„A ta zní?“

„Nehoršete se pro ni na mne a nesužujte se jí: Hedvika jest zadána.“

„Od které doby?! Komu?!“

„Komu! Což nevyvolila si včera večer sama z vás tří?“

„S panem Žitným?“

„S tím samým. A jak dávno? Ani sám nepamatuji. Takměř od dětinství. Moje švakrová nemohla jaksi v Čechách zdomácněti a přála si vždycky sem i s dětmi. Zůstal jí pouze hoch, Děpolt, a nám dcera, Hedvika. Tužbou mé ženy bylo, aby se naše děti vzaly za sebe. Přání obou sester setkala se, a já neměl jsem ničeho proti němu. Nyní, po úmrtí své ženy cítím povinnost býti vykonavatelem vůle její.“

„A Hedvičiny?“

„Také. Vždyť obě děti dospěly jako snoubenci v jistém očekávání svého spojení.“

Inženýr přejel si rukou bledé čelo.

„Viděl jsem zprvu sám ve svém assistentovi nápadníka slečny Hedviky,“ počal vypravovati zvolna, prochvívaným hlasem. „Ale zvěděv — teprve předevčírem, že jest jí bratrancem — zkoumal jsem vzájemné chování obou k sobě, pokud mi známo jest, a nenalezl jsem skutečně žádný příznak srdečnosti, který by vycházel z mezi obvyklého obcování příbuzných mezi sebou.

„Což mají činiti? Zvykli si. Děpolt bydlí se svou matkou, někdy navštíví oni nás, někdy my je. Časem vyjdeme si společně na procházku; mezi námi není hartusení, okázalosti, rozhlašování vítězství, které již dávno překonáno.“

„Obtěžuji vás, jak vidíte, pouze z neznalosti poměrů. Tušil jsem překážku, pak považoval jsem ji za smyšlenou a nyní ji přece nalezám. A Hedvika mi nenaznačila ničím bláhovost mých nadějí.“

„Nedívejte se mi zoufale do tváře a neodsuzujte mou dceru. Nenaskytla se jí snad příležitost a možno — jest hodné, poctivé dítě, ale přec jen marnivost ženská v ní hraje — možno, že nechtěla vám zkaziti dvornosti, které vás těšily.“

„Pan Žitný mi však také zapíral, mlčením sic jen, ale mohu říci: zúmyslně zapíral.“

„Poněvadž se vás bál.“

„Bál? Jaké to dětinství! Proč!?“

„Nechme toho. Musil bych si na vás zastesknouti.“

„Mluvíte v hádankách. A proto trvám na své žádosti za objasnění. Nedáte-li je vy, pane Rosický, dá je pan Žitný.“

„Ne, ne, prosím vás, ušetřte ho!“ žádal ustrašený stařec. „Já se vám vyznám. Já vám nerad — ani nevíte, jak mne bolí každé slovo — od srdce nerad povím, že jste nás velice zarmucoval.“

„Ale pro boha, čím?“

„Inu, hleďte, vy jste šlechetná, hrdá povaha, zajisté ze zlata. Ale ženské oči proměňují člověka a roztavují ocel nejpevnější povahy. Děpolt poznal již před měsíci, že vám oči Hedviky poněkud udělaly. Ulekl se toho, domnívaje se, že znáte poměr jeho k Hedvice. A vy jste počal naň býti přísný, těžce dolehal jste naň velikými úkoly, káral ho a po-

háněl. Svatá pravda, jste spravedlivý ve své přísnosti a podrobil jste jí nejen mého synovce a jeho soudruhy, ale přede všemi sebe. Leč Děpolt soudil, že na něho ukládáte jho povinnosti nejen železnou rukou představeného, ale i — bezděčně — z bezohlednosti podrážděného soka. Váš útisk hněte ho podnes, hoch se třese před vámi — pomyslete, včera večer neopovážil se pronésti svůj úsudek o jisté akademické otázce, vždyť víte —“

Inženýrovi zachvěl se trpký, povržlivý úsměv po rtech.

„— aby vás i nepřítomného nepopudil. Nejednou chtěla jeho matka i já dojíti k vám s prosbou za ušetření měkkého mladého muže, ale on vždy sám uprosil nás, abychom tak nečinili. Káral jste ho pro každou větši službičku, prokázanou Hedvice —“

„Není mi známo.“

„Věřím, drahý pane, ale měl jste povážiti, že nedopouští se ničeho zlého, slouže děvčeti za tajemníka, posla nebo důvěrníka. Děpolt přilnul k nám, jako by pocházel přímo z našeho lidu a byl nám velmi užitečným. Jeť vzdělán, čilý, ochotný a přinesl si z Čech ze studií a z české společnosti obratnost a cvik v pořádání výletů, zábav, národních slavností a stal se nám nezbytným. A vy jste mu pojednou vše zakázal, odsuzoval příkře spoustu těch prý malicherností. Naříkal si na vás velmi, osměluje se jen kradmo zavděčovati se Hedvice, k vůli níž trpělivě vaši nepřízeň snáší. Jiný by vám odporoval, řekl by: pane, já se nedám týrati, my se rozejdeme, leč Děpolt nemůže, jej poutá srdce k Myjavě. — Bože, bože — co činím! Vy naň teprv nyní zanevřete. Prosím vás úpěnlivě, nesplácejte mu zlým moji žvatlavost!“

„Buďte pokojný,“ odtušil inženýr, vzchopiv se. „Vám jest synovec milý?“

„Jakž by nebyl!“

„Rozumím. A proto se zdržím úsudku o něm, ale kterak Hedvika by mohla milovati tohoto — člověka, nepochopím!“ Židle třásla se pod rukou inženýra, jenž se o ni podpíral, lenoch křečovitě svíraje. „Děkuji vám. Protřel jste mi oči. Strachy pana Žitného jsou dětskými bubáky a jeho žaloby nízkým podezříváním. Řekněte mu to, je-li vám libo, pane Rosický. Já nemohu, jeť mi podřízen. — Smím pozdraviti slečnu dceru?“

„Bude jí potěšením,“ ubezpečoval zmatený dobromyslný starý pán. „Hedviko!“ volal sousedním pokojem. „Hedviko!“

Dívka vešla váhavě. Byla patrně zpravena již o návštěvě a přemahala se, aby ztlumila pohnutí; vyhýbala se přímému světlu, v němž její zapadlé, zkalené oči o utrpení a pláči svědčily.

„Dovídám se právě, že nám bylo souzeno rozejíti se, dříve než jsme se sešli,“ pravil inženýr tónem, jak mohl pevným, skláněje se k políbení její ručky hluboko, aby neviděla, kterak i jemu oči vlhly. „Zůstanu vám vždycky vděčen za štědré obohacení mého chudého života pokladem hlubokých dojmů krásy a ušlechtilosti, jaké ve mně zanecháváte.“

„Jsme vám něčím?“

„Různost v názorech nevylučuje úctu, zejmena směřují-li tužby

naše k témuž cíli, byť cestami rozdílnými. Zavděčila byste si mne, kdybyste nevzpomínala na svého nepřítele s hořkostí."

„Nebudu," slibovala Hedvika, jejíž ústa chtěla z útrob duše více propustiti. Nemohla. „Buďte zdráv!"

Zmizela jak ptáče prchající se svým bolem do skrýše ve stínu hustého listí.

„Možno, že nebude mého pobytu v Myjavě na dlouho," sděloval inženýr na rozchodu panu Rosickému. „Obdržel jsem právě telegrafické návěští, že naše společnost, nucena nátlakem z Pešti, odstupuje své uherské trati nové, právě zřízené společnosti hornouherských drah. Zda-li bude v opuštěné části železnice zahrnuta též Myjava, není mi posud známo. Ale je-li tomu tak, budou asi dnové mého pobytu sečteni a zároveň se mnou budete zbaveni pánovitých, osobivých Čechů vůbec."

„A což Děpolt?" vyhrklo ze starce.

„Mohl by přestoupiti do služeb nové společnosti. Tuším, že se snaží dosíci uherského práva občanského?"

„Ano."

„Toť mu bude snadné, udržeti se v Myjavě. Nechť v čas, třeba hned podá příslušnou žádost."

V kanceláři nezmínil se pan Lukes assistentovi o ničem, nepovšiml si ho vůbec, neuložil mu ničeho a večer teprve, vrátiv se z klestivé vyjížďky závějemi, přál si, aby assistent ráno dohledl na trať.

S ranním vlakem peštským přijel do Myjavy zase pan Dölyf, jenž byl v pondělí o polednách hned po návštěvě u Rosických odejel. Zašel přímo do kanceláře Lukesovy a půl hodiny po té ujížděla s nimi draisina po trati na sever. Zastavovali často, slézali a obhlíželi náspy, průtoky, tunel, most přes Myjavu mezi profily 3840 a 3839, dále rozvětvení dráhy ku Praze a k Pešti, a o deváté hodině dojeli k signalové stanici.

„Pan assistent jest naproti u Tumlíře," oznamoval Galát. „Čekám na něho s lidmi."

Před hostincem „u krále Svatopluka velkého" stály saně. Inženýr je obešel a vkročil do stavení do panského pokoje. Ani nepozoroval, že Dölyf kráčí za ním.

V pokoji seděl za stolem assistent a vedle něho Hedvika.

Zapýřila se mdlým ruměncem, čtouc úžas v očích inženýra Lukesa.

„Můj ženich vzkázal mi večer," vysvětlovala, „abych použila z jitra krásné sanice k výletu, na němž se zde můžeme smluviti o programu naší hradištské slavnosti, nevyrušováni slídiči."

„Zahlédl jsem Árnyho, pachtícího se ve sněhu od Myjavy sem," prohodil inženýr.

„A Dölyfa nevidíte ve dveřích?" smál se někdo řezavým zvukem za nimi.

„Panstvo se zná, nemýlím-li se," připomenul pan Lukes. „Inženýr Dölyf přišel, pane assistente, na obhlídku naší trati. Hornouherská společnost ujme ji nepochybně až k hranicím — nelekejte se — včera ještě poslal jsem vaše žádosti za propuštění do Prahy a za přijetí do Pešti s nejvřelejším odporučením. Zítra počne instalace uherské správy

od Pešti vzhůru. — Směl bych prositi pana Dölyfa“ — týž se byl již přitočil k Hedvice — „by nás na okamžik zůstavil o samotě?“

„Milerád. Vítaná příležitost, požádati slečnu za rozkošnou společnou procházku.“

„Ne.“

„Jak je libo. Budu litovati, ale nepřál bych vám, abyste litovala více!“ Odešel zhurta sám.

„Střezte se před tímto člověkem!“ varoval dívku inženýr Lukes. „Vaši přátelé bdějí nad vámi, ale neuškodí, budete-li ostražita též. — Zítra má býti vypraven vlak do Hradiště?“

„Ano, odpůldne.“

„Jen aby se vám jízda nezhatila.“

„Kdo by nám chtěl slavnost zmařiti?“

„Snad poznovu já.“

„Vládnete mocí. Chcete ji zkoušeti?“

„Budu-li nucen, zkusím. Obávám se, že zítra nebude dráha sjízdná.“

„Toť by peklo musilo se proti nám spiknouti, aby nám podrylo dráhu, jejíž osud spočívá v rázných rukou muže obezřelého a důmyslného,“ ozvala se Hedvika náruživě.

„Já vám budu po vůli, až do krajnosti,“ zaříkal se inženýr v odpověď k obžalobě, která více plamenem z oka dívky vyšlehla než z jejích slov vyznívala. „Nejsa však všemohoucím, spoléhám na přispění, obzvláště na pomoc mně náležitou. Můj assistent bude mi k ruce. Pane Žitný, v těchto dnech dopřál jsem vám volného času na svoji zodpovědnost s dostatek. Včera večer dal jsem vám instrukce, žádaje vás, abyste dnes ráno vypravil se s nimi na trať. Naleznuv vás, opakuji svou žádost. Není mou povinností, abych své rozkazy odůvodňoval, ale učiním tak, maje k tomu výjimkou zvláštní příčiny.“ Lukesův pohled mihl se po tváři Hedviky. „Odstranili jsme před nedávnem všechna ochranná opatření proti zimním nehodám a z nenadání dostavila se nám v druhé polovici dubna nová zima. Od soboty sněží, hory jsou pokryty závějemi, v noci přimrzá, přes den taje, prší a vody se řinou se všech strání. Naše náspy jsou rozmočeny, se skal drtí se balvany, o mosty se pokouší podemílání a nad úvozy visí spousty sněhu. Bezpečnost na trati jest svěřena naší péči, a s ní čest naše i ústavu, který zastupujeme, s ní dále snad i životy set a tisíců lidí. Od soboty nežádám od vás téměř ničeho. Všechny znásobené výkony ujal jsem sám a jakmile nebude nutnosti, přestanu soužiti vás i drobnými úkoly, které si na vás ještě vznésti dovoluji. Dnes však mějte mne omluvena. Ač není váš program — jak vidím — posud hotov, ač nevím, v jakou velikou důležitost zasáhnu opětně kazisvětskou rukou — jsem povinen, připomenouti vám, pane assistente, že dozorce s lidmi čeká na vás. A minula již devátá.“

Pan Žitný vypravil se s řadou vozíků a s dělníky po kolejích k Staré Turé, oba inženýři, český i uherský, s draisinou na sever k Javorině a Hedvika po saních zpět do Myjavy.

Árny obveselil Tumlíře svým opožděným příchodem velmi.

Ve středu, dne 23. ledna, sjížděli se do Myjavy účastníci slavnosti Hradištské z Čechtic, Březové, Senice, Vrbové, Nového města,

Staré Turé, Sobotiště, ze vsí okolních a největší počet strojil se z Myjavy samé na cestu. Do Uherského Hradiště mělo se přijeti večer, načež následujícího dne ve svátek svatého Vojtěcha, věrozvěsta českého i uherského, hlavní velkolepá slavnost k manifestaci sbratření a přátelství obou národů dospěti měla.

V noci napadlo zase vlhkého sněhu, k ránu uhodil mráz a dopoledne nastalo tání a liják, jenž potrval do odpoledne.

Na stanici Myjavské zrcadlily se vozy dlouhého zvláštního vlaku v rozsáhlých kalužích, přes něž za křiku a smíchu skákalo množství ztékající vozy, aby si vydobylo v čas místa. Bylať obava, že ani hotových dvacetosm vozů nestačí, neboť lístků vydáno u kasy okolo tisíce. Čas kvapil, vlak měl vyjeti o 5 hodinách a 35 minutách, aby dorazil do Bzence na připojení k vlaku č. 29 severní dráhy Ferdinandovy, jenž dorazí do Hradiště v 7 hodin a 14 minut večer.

Od západu valily se přes hory těžké, temné mraky jako ohromné vlny sněhového moře, zaplavující lesy a stráně po výšinách. A před nimi letěl s návěštím bouře větřík, kroužící po kalužích a svištící telegrafními dráty.

Jen o dvě minuty opozděn, v 5 hodin a 37 minut odpoledne rozjel se slavnostní vlak za zpěvu, jásotu a volání. Do sboru lidských hlasů zadula hukotem vichřice, a pozůstalí na stanici rozprchli se, zasypáni oblaky sněhu, jež vířivě k zemi snášeti se počaly, pokrývajíce vše ledovým, skluzkým pískem sněhovým.

Tma předčasné noci zahalila údolí Myjavky, jímž uháněla řada hlučných vozů, vlečených dvěma stroji, „Csikósem“ a „Sokolem“. Uherská lokomotiva „Csikós“ byla propůjčena jako přípřež do vrchu a měla se z nejbližší stanice, z Javorníka, opět vrátiti.

Vlak dospěl k tunelu, projel černým jícnem a šest minut po výjezdu z Myjavy vyrazil „Csikós“ severním portálem tunelu na další trať k mostu.

V témž okamžiku zahoukly výstřely pod koly předního stroje, pronikavý jek parních píšťal „Csikósovy“ a „Sokolovy“ rozryl šumění větru, piskot se táhl jako dlouhý trhaný blesk zvukový, brzdy zaskřípaly, zarážený vlak houral a zastavil se nedaleko mostu před strážníkem, mávajícím mezi kolejemi červenou lucernou.

„Most podemlet!“ křičel strážník, ale hlas jeho zanikl v temném rachotu, a za vlakem schýlily, vrávoraly a kácely se duníci vrchy, jako by země pukala, bělavě šedivý mrak rozložil se údolím a snášel se zvolna k zemi.

(Dokončení.)

O životě a smrti.

Napsal

Bedřich Katzer.

(Dokonč.)

ak zbytečnými, ne-li nejapnými podobné kosmozoické domněnky jsou, vysvítá nejlépe z toho, že by jimi sice původ života na naší oběžnici byl jakž takž vysvětlen, avšak nahrazen dvěma velikými otázkami, totiž předně, kde na oněch tělesech život se vzal a za druhé, proč právě na naši zemi nepovstal? Tím jest otázka o prvoplození zase odhalena. Generatio aequivoca však jest právě to, co Preyer jako zcela nevědecké odsuzuje a zavrhuje, protože dle jeho pojatí stojí v přímém odporu s continuitou života. Neboť každá živá bytost dosud vždy vzešla přímo z jiného živoka, což jest věc na nesčíslném počtu případů pozorovaná, kdežto opak nikdo nikdy neviděl. Pravděpodobnost, že se to kdy někomu stane, jest nesmírně nepatrná, ještě nepatrnější nežli že nalezne se kdy bytost, která by neumřela, protože pro smrtelnost svědčí jen živokové odumřelí, ale pro vznik každého ústrojence z jiného kromě těch ještě veškeří živokové právě žijící. Zkušeností tedy poznali jsme nepřerušenou souvislost živých bytostí, kterou můžeme plným právem označiti jako přírodní zákon, protože tak jmenujeme vůbec všeobecná fakta. Kdo tedy přirozený sled a vývoj generací ústrojenců přerušuje přijímáním samoplození živých bytostí z mrtvé hmoty, ten prý popírá přírodní zákon a porušuje continuitu života. Mívá to původ svůj ve mylném prý domnění, že generatio aequivoca, ač nedá se uskutečniti, jest přece nutná. To jest prý klam, který zase základ svůj má v tom, že myslitelé, ve všech jiných oborech bádání přesně a správně induktivně postupující, v této věci nemohou se sprostiti názoru v mládí pojatého, že dle mosaické legendy život bez odporu jest mladší nežli neživá hmota. Preyerovi zdá se, že živé bylo dřív než mrtvé, že neústrojné, mrtvé jest jen zbytek z oněch dob, kdy žhavá koule zemská jevila velmi intensivní život, který však nebyl vázán k nynějšímu protoplasmatu. Neboť to jest tuhý, neodůvodněný předsudek, že život lpí jen na známém nám plasmatě. Protoplasma to podmiňuje jeden spůsob života a stačí snad k objasnění původu všech dnes známých živoků; ale že by proto bylo odjakživa bývalo jediným živlem života, to není dokázáno, ba ani pravdě podobno. Vždyť víme, že plasma jest velmi měnivá směs několika látek. Což kdyby druhdy část jeho uhlíka byla zastoupena bývala třeba křemíkem, jeho vodík nějakým kovem a protoplasma přece bylo živé? — Nejde tedy o umělou přípravu plasmatu — ta jest tak nemožná jako vyrobiti oheň z popele bez hořlaviny —, nýbrž na tom záleží, aby byl vypátrán stav, v jakém plasma druhdy na zemi existovalo, aby bylo ustanoveno, jaké plasma nynějšímu na mladé kouli zemské předcházelo. Kdo se spřátelil s my-

šlenkou, že i jiné plasma nežli nám známé mohlo býti živo, ten prý musí dojíti k poznání, že i jedno jedinké prvoplození jest zbytečné, protože život, t. j. souhrn jistých molekulárních pohybů hmoty jest odvěký, bez počátku a bez konce. Proto platí: Omne vivum e vivo. — Než rozumějme Preyerovi dobře: Jen život jest odvěký, nikoli živé bytosti, což by bylo nesmyslem. Náhled ten se mu zdá býti jedině správným, protože jest v úplné shodě s pozorovanou continuitou života a protože vylučuje všechno přerušování její nějakým aktem stvoření, nějakým samozrozením.

V pozdějším pojednání vykládá Preyer náhled svůj obšírněji, ale nového na podepření jeho mnoho neuvádí. Chceme však přece některé věty opakovati, protože jednotlivosti vypovídají precisněji a tím také zřejměji ukazují, že v objasňování původu života domysl Preyerův také není posledním slovem. Názor „moderních empiristů, kteří v biologii zastávají radikální materialismus, a soubor všech pochodů životních pokládají za ohromně obtížný, ale v zásadě rozluštitelný problem upotřebené fysiky a chemie," jest prý nemožný, protože zásadami nynější mechaniky mnohé zjevy životní nelze vysvětliti, jmenovitě ne pocity. Avšak od mechanického objasnění života nesmí se upustiti, jen že, jak Lotze praví, nemůžeme bez bedlivého ohledání tvrditi, že se to díti musí ve smysle obvyklém, jako „činí bohužel mnozí, jichžto záliba pro výzkumy tohoto druhu nezakládá se na předběžných úvahách o původu a o platnosti oněch předpokládání, která v přírodních vědách ponenáhlu se zahnízdila." Jde tedy o to, jaká předpokládání by se musila pozměniti, aby mechanický výklad života se stal možným, a tu soudí Preyer, že hlavně dva pojmy musí se pozměniti: pojem hmoty a pojem života. Pokud prvního se dotýče, jest prý všechna hmota nadána mohutností cítění, které však jen při určitých souhrnech molekulárních pohybů dospívá k patrným projevům. Oheň cítí, voda cítí, hvězdy na nebi cítí —; ale nedostává se jim příhodných podmínek, aby to mohly osvědčiti. Podmínky ty vyskytují se právě jen u živých bytostí, kterými však nejsou jen zvířata a rostliny, nýbrž i pouhé protoplasma, a to nikoli jen protoplasma nám známé, nýbrž všechna plasmata, která na zemi mu předcházela a nutně živými býti musila. Tím jest pojem života pozměněn, vlastně rozšířen, při čemž však nutno toho se držeti, že jen těla žijí, nikoli látky, jen individua a díly jejich, nikoli hmota vůbec. Život jest komplex pohybů vázaný na zvláštní spůsob uspořádání částiček. Jsou-li okolnosti takové, že částičky v tom zvláštním uspořádání volně mohou se pohybovati, pak nastane život; porušují-li se nutné ty okolnosti, život přestává. Ono zvláštní uspořádání částiček vždy a v každém čase někde bylo uskutečněno, avšak nikoli okolnosti vnější. Život tedy nepovstal nikdy, nýbrž jen souhrn podmínek, potřebných ku probuzení života, jednou povstal, t. j. nebýval vždy.

K těmto názorům Preyerovým přiložil B. Carneri jakési kritické měřítko. Výsledek rozboru jeho jest, že musíme rozlišiti molekulární pohyby vůbec, čili život všeobecný, jakým na př. oheň a slunce žijí, od života v užším smyslu, toho života pravého. A protože při všem, co chceme jasně pojmouti, musíme se odhodlati

k omezení pojmů, tedy musíme si též při bádání o životě opatřiti bod, jehož v myšlenkách pevně můžeme se držeti. Bod ten jest první vznik zárodků života a proto jest prvoplození nutný pojem. Myslíme si totiž povstání života spůsobem, jenž zákonům myšlení a zákonům přírodním co nejméně odporuje, bychom na základě tom život vědecky mohli zkoumati.

Carneri hleděl tím zbudovati můstek mezi zastanci a odpůrci prvoplození a můžeme tím dobře skončiti výklady náhledův o původu života, pozůstavujíce čtenáři, aby po vlastním soudě buď zůstal na té neb oné straně, anebo použil můstku je spojujícího. Podotýkáme toliko, že dosud nejobecnější názor jest ten, že živé bytosti povstaly chemicko-fysikální cestou dle Jaegera výše popsanou, ač nověji někteří kloní se více k náhledu Quinetově a Preyerově. Nám zdá se, že prvoplození dobře můžeme použiti ku vysvětlení počátkův ústrojenců na zemi, tedy k výkladu, jak vzniklo plasma, které základ všech organismů tvoří, aniž bychom potřebovali ostýchati se upřímně vyznati, že o tom, jak plasma chemicko-fysikální cestou vytvořené bylo oživeno, tedy v čem podstata života záleží, víme tolik jako o podstatě síly, totiž hnedle nic. Neboť výmysl Jaegerův, že důkladné promíchání neživých bílkovin jest dějem životodárným, jest pravdě náramně nepodobný a není vůbec žádný výklad.

Skoro stejně mnoho jako o této věci víme o veliké složce celého tajemství života, totiž o onom zvláštním stavu ústrojenců, v němž podstatná funkce životní, výměna látek, úplně jest zastavena, aniž však schopnost života jest zničena. Takové utajení života bývá způsobeno ujímáním vody nebo tepla, nebo jinými nedosti známými příčinami, jak shledáme z některých příkladů. Vajíčka a zárodky mnohých nižších živoků, vyschnou-li za nepřiliš vysoké temperatury, jen zdánlivě odumrou, neboť ve vlhku opět k životu a vývoji se probouzejí. To jest důležito pro zachování druhů v poměrech nepříznivých. Na př. prvoci, kteří život svůj tráví v kalužích dešťových, vyschnutím jich ocitnou se v okolnostech, v nichž žíti nemohou, a musili by tedy vzíti za své, kdyby nebyli nadáni schopností život utajiti. Tím může se státi, že pozorovatel v kapce vody vidí pod drobnohledem oživovati se počátkem mrtvá těliska, což Buffonovi již zavdalo příčinu k výroku, že organismy ty jsou jako stroje, které do pohybu přicházejí, když je vodou zásobíme. Nápadnější, ale ne tak častý jest zjev zdánlivého bezžití u hmyzu, obojživelníků, plazů a ryb. Nejznámější asi příklad jest žába, která v zimě úplně může zamrznouti a z jara přece opět k životu se probudí. Na vyzpytování stavu toho byly konány umělé pokusy, při nichž shledáno, že i skrz na skrz promrzlé žáby, tuhé jako kámen, vydané dlouhou dobu zimě až — 12 st. C, přece opatrným rozhřátím opět obživly. Preyer přirovnal životní projevy takových rozmrzlíků k počínání žab nezmrzlých, ale neshledal rozdílů žádných. Podobně má se věc u některých ryb, jako podoustve, karasu a jmenovitě štiky, která i když umrzne na tuho a několik dní tak zůstane, přece rozmrznutím do života se navrátí. Taktéž chovají se mnohá vejce ptačí. Na př. vejce slepičí úplně zmrzlá nepozbývají schopnosti vývoje, když roztavení děje se pomalu. Ba i vejce, v němž kuřátko již na pokročilý stupeň vyspělo, může býti beze škody ochlazeno tak silně, až srdce přestane pracovati

a život utuchne. Neboť když třeba i po několika dnech opatrně se ohřeje, zase k životu se probudí a vyvine se pod kvočnou docela pravidelně. — Nejinak chovají se r o s t l i n y, které při opatrném ochlazení, aby kvapným umrznutím vnitřních šťáv pletiva nebyla porušena, netrpí škody, ačkoli tím činnost životní na čas se zastavuje. Drobné řasy mohou vysýcháním louží, v nichž bytují, mnohokrát za jedno léto býti zdánlivě života zbaveny a vždy zase novou vláhou vzmohou se k novému životu a zelenají se jako před tím. Ale na čem toto utajování života závisí, dosud není známo, neboť vyzkoumání příčin jeho jest veleobtížný problem, jehož rozluštění by nejspíše bylo také rozluštěním záhady života.

Nejhorší jest, že není nemožno, aby též v č l o v ě k u nastalo na čas zastavení výměny látek, tedy z d á n l i v á s m r t. Jak hrozné to může míti následky, jest známo z některých případů, jež na veřejnost se dostaly. Avšak zdánlivá smrt objevuje se dle K l e n c k e h o mnohem častěji, nežli za to míváme, a v průměru mezi 1500 mrtvými, jež na hřbitov sprovázíme, jest jeden jen zdánlivě mrtvý. Tam dole v uzoučké prostoře rakve probuditi se, — — to jest myšlenka k šešílení. — — Ovšem jest u nás proti jiným krajům, kde mrtvoly pohřbívají již za 24 hodin, nebezpečí valně omezeno, ale úplně odstraněno není. Už proto jest se přimlouvati za spalování mrtvol, při kterém ostatky zesnulých za málo minut přeměněny jsou v popel! — O některých středštěncích se myslí, že týráním těla a duševním cvikem dodělají se toho, že dovedou život u m ě l e zatajiti. Na př. o fakírech indických se vypravuje, že za živa dávají se zahrabati a že vydrží v lůně země mnoho dní a neumrou. Zprávy podobné jsou známy také z Evropy a opětují se od nejstarších dob, ale podnes není rozhodnuto, zakládají-li se na pravdě, nebo sluší-li do říše báchorek. Některé z uváděných případů indických dle prof. Feistmantela jsou na jisto klam a šejdířství.

Než nehodláme neutěšitelnou otázku o zdánlivém úmrtí dále rozpřísti, nýbrž přistoupíme hned ke kapitole neméně tajemné nežli jest život, ale mnohem smutnější: k s m r t i. Život a smrt jsou neodlučitelně spojeny. Bez života nebylo by smrti a beze smrti nebylo by života; to zůstane pravdou, ať pak už máme smrt za zápor nebo za potvrzení života, a právě pro těsnou souvislost tu zůstane podstata smrti tak dlouho tajemstvím, pokud podstata života nebude vyzkoumána.

Prozatím však nejsou zodpověděny otázky, které leží docela na povrchu a při nichž netřeba o p o s l e d n í příčiny smrti ani zavaditi. Na př. proč normalní smrt dostavuje se u některých živoků záhy, u jiných později čili jinými slovy, na čem závisí t r v á n í ústrojenců? Umírají-li vskutku v š i c h n i ústrojenci? Jaká jest b e z p r o s t ř e d n í p ř í č i n a smrti? a t. d. Podobných otázek jest více.

Pokud trvání života se dotýče, dlužno vyznati, že positivního a zaručeného na zodpovědění otázky té víme pramálo, a že prostý venkovan svou zkušeností v té věci obyčejně zahanbuje studovaného přírodozkumce s celou jeho učeností. Ten zná sice každou kůstku v těle těch kterých oblud, ale jakého stáří některé zvíře se dočká, to jej přivede do rozpaků. Neví to a v knihách se toho také nemůže dočísti. Tam bývají udány jen věky nejznámějších zvířat, ku př. že slon v pří-

rodě žije přes 150 let, že mládě jeho 2 léta ssaje a 25 let roste, v zajetí že však sotva 20 let vydrží; že pes žije 15 až 25 let, kůň 40 až 50 let, není-li denním namáháním už po 20 létech úplně sedřen a p. Weismann sebral řadu udání o délce života u ptáků a také jim předeslal charakteristickou poznámku, že se diví, jak málo o věci té jest známo přes veliký počet ornithologických spolků, sjezdů, časopisů a p. Malí pěvci žijí 8 až 18 let, slepice 10 až 20 let, krocan 16 let, kukačka asi 40 let, krkavci a orlové přes 100 let, sokoli ještě déle, supi až 200 let a o labutích se myslí, že žijí přes 300 let. To však jsou vesměs nepatrná čísla vůči věku, jehož v neoblomné síle mohou se dočkati některé rostliny, Pověstný keř růžový na chrámu Hildesheimském kvete už 800 jar, tisíciletých dubův a lip jest několik, na hoře Olivetské stojí olivy přes 2000 let staré, v Braburnu v Kentu porazili jívu přes 3000 let starou, v Senegambii zelenají se chleboně (Adansonia digitata) ve věku přes 5000 let a r. 1869 byl na Teneriffě vichrem zničen dračinec, jehož stáří na 6000 let bylo páčeno. Ale netoliko stromy, ti obři rostlinní, těší se tak dlouhému životu; i nepatrné mechy žijí na sta let a některé druhy mají přímo neobmezený život, any staré části odumrou a mladé ustavičně dále rostou.

A nejnižší živočichové, nálevníci a jiní prvoci vůbec neumírají. Věc má se takto: Za účelem rozmnožování nálevník v půli asi se zaškrtne a zatahuje se pořád více, až obě půlky jsou spojeny už jen stopečkou a když ta se přetrhne, jsou z původního nálevníka dva noví. Původní nálevník tím neumřel, neboť při pochodu dělení nepřestal ani okamžik žíti a každá půlka může sebe pokládati za podstatu individua původního, jež v každé z nich žije dál. Tito noví nálevníci týmž způsobem se množí, ale nikdy ústrojná hmota jejich nepozbývá vlastností vitalních, nikdy neumírá. A kdyby takto z jednoho prvoka povstalo sto tisíc prvoků, ten první přece neumřel. On už není a přece jest. Zní to paradoxně, ale jest to pravda. — Zcela tak má se věc u jednobunečných rostlin, zkrátka u prostých buněk, které tudy jsou nadány věčným životem. A protože ony tvoří základ všech ústrojenců vyšších, již beze vší pochyby umírají, bude patrně nejpřiměřenější od nich vycházeti při luštění otázky o bezprostřední příčině smrti.

Napřed však jde o ustanovení toho, na čem závisí nápadná rozdílnost přirozeného trvání ústrojenců, které ve výše podaných příkladech možno měřiti na staletí, u jiných živoků sotva na hodiny. Dříve snažili se vysvětlení toho vyvoditi z tvaru a stavby těla, z rychlosti oběhu krve, z kvapu výkonů životních a p., tak že by dle toho veliká zvířata žila vždy déle než menší, lenivá déle než čilá atd. Avšak to, jakkoli platné pro některé případy, veskrze ani se všední zkušeností se nesrovnává, a třeba tudy hledati objasnění uspokojivější. A. Weismann domnívá se, že spočívá v tom, že život jest zjevem připodobňovacím, t. j. že jednotníci vzhledem k okolnostem vnějším, ve kterých žijí, a vzhledem k potřebám zachování druhu život ukracují nebo prodlužují. Vývoj totiž jest všude a ve všem, i ve způsobu žití. Zdokonalení organismů ve příčině té patrně bude tím větší, čím více individuum v nejkratší době vykoná. Hlavně jde při tom o zachování a zdokonalování druhu, ve kterém smysle se může právem říci, že život

jednotlivce pozbyl valně ceny, když se byl dostatečnou měrou o potomstvo postaral. Následkem toho ukazuje se u živoků všeobecný proud po ukrácení pochodů rozmnožovacích a tím i po ukrácení života samého. Dokladem jsou na př. jepice a jiný hmyz, který jen o potomstvo se postará a hned zhyne. Naopak dopouští moment naznačený také vysvětlení dlouhého věku jistých ústrojenců. Ti živočichové totiž, kteří jsou velmi pronásledováni, ať člověkem, ať jinými zvířaty, a pro přirozenou povahu těla rychle množiti se nemohou, musí zase býti dlouho na živě, aby s dostatek o potomstvo mohli se postarati. Na př. vodní pták severoevropský terej bílý (Sula bassana) klade ročně jen jedno vejce a mládě až za čtyři léta dospívá. Ale rok co rok schytají škotští rybáři přes 20.000 mláďat a seběřou nesčíslné možství vajec. Aby terej za těchto poměrů v nejkratším čase nevyhynul, musí se jim přispůsobiti, musí nepříznivé okolnosti zevnější a nedostatečnou plodnost svou paralysovati značnou délkou života. — Jeví se tedy trvání organismů závislým na plodnosti druhů a na vnějších poměrech životních, a to tak, že jsou-li tyto dvě hodnoty známy, bude v nejčastějších případech možno ustanoviti přibližně věk, jehož ústrojenec nějaký může se dočkati.

Ale jaká jest bezprostřední příčina smrti?

Abychom na tuto otázku jasně dovedli odpověděti, připomeňme si, že celek ústrojenců, i těch nejdokonalejších, zbudován jest ze samých bunic. Na těchto základních elementech musí, čemu smrt říkáme, přiložiti své zkázné ruce. Jakým spůsobem se to děje, tedy jak bunice se usmrcují, o tom badatelé dosud nejsou svorni. Lamarck na základě chybné představy o připodobnění potravy vyslovil podivný náhled, že výživou do těla se uvádí více pevných než tekutých látek, kdežto naopak více tekutých a plynných látek z těla se odvádí, následkem čehož měkké a ohebné části organismu musí postupem věku státi se tuhými, čímž konečně pohyby životní činí se nemožnými a smrt se přivolá. — Weismann použil k vysvětlení záhady starší myšlénku, že buňky výkony svými ponenáhlu se opotřebují, a rozvinul ji ze stanoviska nauky vývojné velmi dobře. Ostatně jest opotřebování a zničení jistých bunic faktum. Mnohé vyloučeniny žláz nejsou nic jiného než rozplynulé buňky, jež z některých ústrojů se odloučily. Funkce bunic krevních podmiňuje úplné jejich rozpouštění a podobně jiné buňky pochodem životním se ničí. Nelze sice a priori popříti, že jsou v ústrojencích také pletiva, jichžto buňky nic se neopotřebují, ale není to pravdě podobno. Bunice opotřebované a zrušené musí se stále nahraditi novými, což jest možno jen tím, že buňky, z nichž organismus se skládá, se rozmnožují. Avšak jejich schopnost rozmnožovací jest omezená a v tom záleží bezprostřední příčina smrti. Neboť nemohou-li se buňky obnovovati a přece výkony svými se opotřebují, musí tělo chřadnouti, zajíti a umříti.

Buňky vyšší ústrojence skládající neliší se však hrubě od bunic, které o sobě jsou bytostmi. Čím to tedy jest, že tyto nadány jsou věčným životem, ony však že mají trvání omezené? Weismann ze svého stanoviska správně soudí, že opotřebování buněk pletiv jest druhotně nabyté zařízení, „že smrt buňky tak dobře jako smrt vůbec

teprve složitou skladbou vyšších ústrojenců byla zavedena. Pokud zemi obývali jen tvorové jednobuneční, byli všichni nesmrtelní a v stavu tom také my lidé jednou jsme se nalézali. Malí velikáni mají tedy už za sebou, po čem dychtí a touží, a snad některý rozumnější se uspokojí povznášejícím vědomím, že byl nesmrtelný. Ostatní to však silně bude hrýzti, že živokové pozvolným zdokonalováním o znamenitou vlastnost tu sami se připravili. Zdokonalování to záleželo ve spolčování. Buňka totiž majíc na starosti všechny funkce životní, pochopitelně nemůže jim vyhověti tak, jako když má jen úkol jediný. Spolčilo se tedy více bunic a rozdělily se o životní práce organismu, jemuž ze zvýšených výkonů jejich vyplynuly značné výhody. Ty však musily se valně umenšiti, když buňky činností svou se opotřebovaly a ponenáhlu bezcennými se staly. Proto bylo výhodno trvání jejich omeziti a smrt dostavila se jako zařízení ke zdokonalení státu bunečného nutné. Odumřelé buňky se vylučují a nahrazují se stále novými; a protože počet těchto generací bunečných není neomezený, nýbrž pro každý druh ústrojenců jen určitý, jest tím dáno trvání života jejich.

Takto jest záhada smrti, netážeme-li se po posledních příčinách, dosti dobře objasněna, ale někteří přírodozpytci nemohli se s tím shodnouti. Na př. Bütschli domýšlí se, že každá buňka zárodeční opatřena jest jistou látkou, jakýmsi kvasem čili fermentem, na němž trvání života záleží. U vyšších živoků vypotřebuje prý se ferment ten, načež smrt musí nastati. Prvoci však jsou nadáni schopností kvas ten stále obnovovati a proto mají neomezený život. Totéž platí o pohlavních buňkách vyšších živočichů, jež také jsou spůsobilými k obnově fermentu, pročež každá zárodeční bunice jím může býti náležitě zásobena. Tu hodí se zmínka o výsledcích, kterých dodělali se O. Löw a T. Bokorny lučebným zkoumáním protoplasmatu. Potvrdili, že mezi živým a mrtvým plasmatem jest chemický rozdíl, který záleží v tom, že v živém plasmatě nacházejí se jisté sloučeniny řečené aldehydy, jež smrtí na jiné sloučeniny se přetvořují a proto mrtvému plasmatu scházejí. Těmi skupinami aldehydovými by byl zmíněný ferment blíže precisován. Proti Bütschliho náhledu obrátil se Cholodkovsky, jenž celkem stojí na stanovisku Weismannově. Jemu zdá se býti příčinou smrti zápas o život, jenž při vyšších živočiších a rostlinách mezi buňkami vzejde a prý konečně k rozrušení státu bunečného, tedy k smrti organismu vésti musí. A. Goette ve zvláštním spise definuje smrt jako zastavení individuelního života a shledává u vícebunečných ústrojenců příčinu její ve vytvořování zárodků vývoje schopných. Nepokládá tedy jako Weismann rozmnožování za úkol, jenž řídí délku života, nejsa však bezprostřední příčinou smrti, nýbrž má množení za přímý původ její. V pojímání smrti shoduje se s Goettem K. Moebius, jenž nejnověji zprávu o předmětě tom uveřejnil. Vytýká, že nesmrtelnost podle obecného pojmu jest vnějšími vlivy nezrušitelná mohutnost věčně jako individuum existovati. Toho však u prvoků není; neboť když nálevník dělením se množí, tedy ovšem substance jeho žíti nikdy nepřestane, ale od prvního počátku dělení ponenáhlu jeho individuelní bytí uhasíná a zhasne nadobro v okamžiku, kdy dělení se dokoná. Když nálevník na 2, 4, 8 atd. nových nálevníků se rozloží, tedy už při desáté generaci může každý dělením

vzniklý jednotník obsahovati nejvýš $\frac{1}{1024}$ plasmatu původního, kdežto při stejné velikosti s jedincem původním všech ostatních $\frac{1023}{1024}$ jest substance nová, mladá. Tím silně jest omezen Weismannův výrok, že z individuí rozkladem původního prvoka vzniklých „žádné není mladší, žádné starší, nýbrž celá nekonečná řada jedinců jest tak stará jako druh sám". Že prvokům nelze připisovati věčné trvání, aspoň ne s oprávněností větší nežli všem živým bytostem ostatním, vyplývá dále z toho, že prvoky tak jako živočichy vyšší nutno také pokládati za psychicky centrované bytosti, neboť oni zajisté vnímají vnější dojmy, mají pocity při doteku cizích těles, při změně teploty, při vnímání potravy, při setkání se s jedinci stejného druhu atd. Nemožno si mysliti, že duševní středisko buňky matičné ve všem potomstvu trvá dál; ono zajisté dělením béře za své a tím jest nekonečné trvání vyloučeno. Praprvok potomkům sděluje pouze základ individuelního života, což u vyšších mnohobunečných živoků děje se bunicemi rozmnožovacími, jež odpovídají celým tělům ústrojenců jednobunečných a také při přenášení z individua jednoho na druhé ani okamžik žíti nepřestanou. Tyto bunice vytvořují si však veliký počet buněk jiných, jež pracovními možno přizvati, protože úkolem jejich jest vykonati mohutnější a rozmanitější práce životní, nežli drobná těla monoplastidů svedou. Na ně působí vnější vlivy, jež k činnosti je pobízejí, a opakuje-li se podráždění často, tož bunice čilé vnímavosti pozbývají, umdlévají, otupí a konečně stanou se ke vnímání vnějších dojmů vůbec neschopné.

Protože pak psychické centrum čili duše účinkuje na tělo zpět jen jakýmsi zvratným působením, totiž dostane-li se jí podráždění ze zevnějška, tedy arci, slábne-li toto, utuchne také činnost duševní a organismus stárne a konečně umře.

Částečná platnost těchto kritických poznámek Moebiových jest samozřejmá a musíme si podle nich poopraviti výše zcela objektivně rozvinuté náhledy Weismannovy, které však v podstatě tím ničeho neutrpí. Jádrem svým zůstanou přece jen nejuspokojivější, ač celou pravdou také nejsou. Skutečná věc, o kterou se opírají, jest jen to, že bunice v ústrojí se zničí a vylučují, následkem čehož se musí obnovovati. Avšak proč buňky vyměňovati se musí a proč pochod ten se neopakuje do nekonečna, to jsou otázky, na které jest možno více odpovědí, jež vždy budou zníti rozdílně podle zásad, od kterých se vychází. Každý může si vybrati tu, která mu nejlépe svědčí, a moudrý pak bude toho dbalým, že o principy není hádka možna.

Tím, myslíme, dosti jsme napověděli pobídkou ku přemítání o hlubokých otázkách života a smrti. Čelili jsme jen k věcné stránce jejich a proto rádi výslovně bychom poznamenali, že si také velice vážíme takových všeobecných výroků o životě a smrti, které sice nemohou se uznati za objasňující výklady, ale v jiném smysle něco pravdivého vypovídají.

Na př. prohlásí-li kdo život za cestu krásnou krajinou, v níž nic nám nepatří, kde vše co se nám líbí musíme zanechati; nebo při-

rovná-li život ku plavbě po moři, při níž nejlepší loď a nejdovednější řízení nic nám nepomůže, nezáří-li nám na nebi vodivá hvězda — má zajisté pravdu.

Také ten dobrý kazatel měl pravdu, když domlouval věřícím, aby chválili Boha, že položil smrt na konec života. „Neboť co by byl ten život, kdyby smrt byla na začátku? — Nic, moji milí, zhola nic!“

V palaciku a dvorku.

Z »Litevských črt« **Ed. Jelínka.**

(Rozjímání o polské krajině. Praotcové naši a Poláků. Polské Švýcarsko. Kolem Vilna. Příroda a lidé. Mudrování. Bitá cesta. Topolové stromořadí. Sigmuntovka. Za prahem zámožného palaciku. Schůzka rodinná. O litevských stolech, také o stolech polských vůbec, čenstochovských zvláště. Zasedání. Můj soused. Pan Henryk. Něco o něm a něco o Napoleonském granátníku. Litevská kuchyň. Choloděc. Pozvání pod slaměnou střechu. Hostinnost. Assekurace. Klobouky. Odjezd k panu Henrykovi. Ethnografické studium na damských šátcích. Vypravování o panu Karlu Radziwillu. Pane kochanku! Pěkná illuminace. Dvorek páně Henrykův. Úskok. Z pekla štěstí. Přípitek „kochejme se!“ Tužba.)

Jedeš-li po železnici za Krakov k Varšavě a pak ještě kus cesty na Litvu, bezděky přidáš se k mínění škodolibého německého učence, jenž soudil z neutěšenosti této krajiny o nepříliš čiperném důvtipu jinak ctihodných předkův bratří našich Lechů. Prosím Vás, který čiperný národ mohl založiti říši svou v krajinách tak zoufale jednotvárných, na mnoze neúrodných a písčitých!

To my Čechové jinak: otec Čech rozhlednul se s Řipu po žírných krajinách Labe a Vltavy, a shledav tu všechno v roztomilém pořádku, jak toho potřebuje národ rolnický, řekl: „To je pro nás zemička!“ a už to bylo i zůstalo ku potěše všech potomků. Arci nevěděl tehdáž otec Čech, že na nás přijdou kobylky, které po staletí budou osení naše kaziti a ničiti. Ale přes to zůstalo nám vždy tolik, že jsme se doživili až do dneška . . .

Také staří Leši byli národem rolnickým a potřebovali takové krajinky, jako my. Proto nazývali se poláci. Ale podívejte se jen oknem železničního vozu na tu krajinu za Krakovem! Hned za hranicemi písčiny, chudobné a smutné, pak lesy, zas trochu holé roviny, a tak se to střídá bez radosti a potěšení.

Kam dali bratři Leši rozum?

Teprv když se poutník trochu lépe rozhlédne a nespokojí se jen tím, co mu poskytuje okénko železničního vozu, vzkřikne: Taškáři!

Ano, taškáři!

Podívá-li se laskavý čtenář na mapku, zpozoruje zajisté ihned, že železnice z Krakova do Varšavy točí se k hranicím prapodivně, křivě, mrzácky. Jede jakoby nazpět až ku Třebini a pak vrazí zrovna

do písku na hranicích. A písek ten je žlutý, promíchaný tu a tam černými skvrnami. Květiny tam neuhlídáš a vydere-li se z pod toho písku přece nějaká rostlina, ať keř nebo strom, dodává jen ještě smutnějšího rázu této krajině.

Taškáři! To vyvedli inženýři, když stavěli železnici. Jakoby naschvál tamtudy. Proč pak ne o několik mil dále v čáře pravidelnější z Krakova, tam kde říkají „Skały piaskowe“ a „Ojców?“ Hned by zmizel předsudek a každý, kdož by těmi krajinami jel, chlubil by se, že viděl „slavné, romantické, velkolepé a úchvatné“ vůkoli Ojcova. Ale není v Polsce jen Ojców! Přečetné krásné partie ukryty jsou před zraky železničných cestovatelů a skorem bych řekl, že náleží právě k charakteristice polských železnic ta okolnost, že nestydatě a úmyslně vyhýbají se všem utěšeným koutkům a že plazí se jako na vzdor vybranými pustinami. Kus světa u Krakova a ve východní Haliči neruší zlomyslnou tuto zásadu. Tím ovšem nechci přechváliti přírodní krásy obou břehů Visly a připouštím, že jest jich méně nežli v „zaslíbených zemích“. Chtěl jsem jen říci, že povislanské území nelze posuzovati dle toho, co skytá pohled z malého okénka bystře uhánějícího vlaku. Tolik je jisto, že potuluje se Polskem, nezřídka jsem měl příležitost povzdechnouti: „Ach, tu je krásně . . . jako u nás . . . jako u nás . . .!“ jen že to vždy bývalo hodně daleko od železné trati a strážních jejích domků.

Rozepsal jsem se široce o věci, která nenáleží přísně do rámce vypravování; doufám však, že laskavý čtenář promine mi té marnivosti, zjevím-li mu, že jej zavésti hodlám do polského — Švýcarska.

O tom jste snad ještě ani neslyšeli, že Poláci mají také své Švýcarsko.

Ba mají a sice tak krásné a milé, že nezasesknul bych si v něm nikdy po opravdových alpských obrech a rampouchových jejich krásách. I zdá se mi to polské Švýcarsko býti tím krásnější, čím fialkovitěji je skryto, čím je neznámější a čím neutěšenější je k němu cesta. Jedete od Granic „nahoru“ k Litvě. Pořád nic, ani na pravo, ani na levo, všechna rozmanitost jakoby byla zakleta, všechen půvab schován kdesi v nedostřežných lesích nebo neproniknutelných mlhách; jedete tak sto verst, urazíte tak druhou stovku verst . . . třetí stovku . . . a hle, tu náhle jako v báji vystupují na obzoru půvabné zelené pruhy, opestřené pahorkatými obrysy polského — Švýcarska!

Oko okřívá, srdci je veseleji. Tu zakmitne se v žírném koberci trav stříbrná nitka Vilejky a vine i plete se utěšeným údolím, až zaniká opět kdesi ve hvozdech litevských.

Ale jest to daleko od hranic, daleko za Varšavou, ba i za Němnem, až tam v gubernii vilenské, v nejbližším okolí knížecí stolice. Zrovna kolem Vilna.

Vím sice, že pyšné a odvážné porovnání této krajinky se Švýcarskem vyvolalo již nejeden úšklebek a odmítavou pochybnost, vím také, že mnohý důrazně bude se domáhati, abych slevil něco z pochval, jaké věnuji břehům Vilejky — leč . . . neslevím ničeho, praničeho! Rád přidružuji se k těm, kteří mluvíce o vůkolí Vilna nenalezají dosti

něžných a pochvalných slov, jimiž by náležitě projevili vše to, co je tak zvláštně okouzlilo a pro Litvu zaujalo.

A pak . . . o kráse krajin a země nerozhoduje vždy toliko půvab lučin, stromů, hvozdů, vod, skal a chlumů, zvláštního kouzla jim přidávají také někdy lidé.

Jsou na světě krajinky, jež činí nejpříznivější dojem tehdy, kdy člověk nestýká se s obyvately jejich, a jsou zase krajinky, jimž právě lidé dodávají téměř nedostižného půvabu.

A taková je právě ta má milá Litva!

Věru, teprve na Litvě pochopil jsem úplně vhodnost porovnávání přírody s lidmi a pospolitost obou. Říkání: je krásná jako rozvitá růže, skromná jako fialka, štíhlá jako jedle, švitořivá jako ptáče, dobrá jako holubice atd., vše to zdálo se mi býti na Litvě řečí ne obraznou, ale spíše jedním vhodným slovem pro dva různé pojmy. A tak se stalo, že jsem na Litvě spatřil skutečně nejkrásnější skvosty a půvaby přírody: líbezné růže, fialky, jedle, ptáčata, holubice, pak obry, jimžto žádný alpský velikán se nevyrovná, bystré ručeje, skácené kmeny . . . též prudké strže, bouře a romantickou divočinu vedle idylické hluši . . . Vše to ve dvojím a vzájemně sesíleném smyslu!

Alegorické nápady, jimiž jsem čtenáře právě častoval, vznikly ve mně na zpáteční cestě ze Sigmuntovky do Vilna. Zpáteční tato cesta sama o sobě ničím nevynikala a nezmiňoval bych se o ní, kdyby nebyla nerozlučně spojena s předcházející cestou tam a s pobytem v Sigmuntovce samé.

A pobyt tento nebyl ledajaký. Toť celá řada zpomínek srdci mému drahých.

Začněme raději hned od samého počátku.

Asi deset verst za knížecím Vilnem vráží do carské silnice z nenadání pěkný úvoz. Není to mizerná křižovatka, spojující jednu chatrnou ves s druhou (snad ještě chatrnější), ale panský jakýsi trakt, s jakými se v Polsce dosti často setkáváme tam, kde poblízku se bělá nějaký magnatský palác. Takovou pěkně „bitou“ cestu stavěl si král Jan Sobieski z Varšavy do Vilanova a král Stanislav August v Grodensku do své letní Augustovky, a také jiní velmožní pánové polští ku svým sídlům. Byly to rovné cesty nákladně založené vždy v jedné čáře a k jednomu cíli a neměly jinak žádného komunikačního významu. Pěkně jezdilo se tudy v polských časech krásným paním v kočárech, velmožným i jasně velmožným pánům, na koních a i ten šlechtický kurýr, honěný sem a tam, míval na takových panských cestách výhodu, že kůň jeho zřídka klopýtnul.

K Sigmuntovce zrovna tak.

Po obou stranách panské cesty šuměly dvě řady vysokých topolů. Bez nich neobejde se žádný řádný polský neb litevský kout. V haluzích plno ptáků štěbetavých a skotačivých.

A ty dvě řady statných topolů táhnou se pravidelnou čárou téměř do nekonečna, súžujíce se perspektivně více a více, až tam kdesi daleko vzdorně se jim staví v cestu bílá stěna magnatského dvoru, přetínajíc náhle jejich majestátní řad. Tu a tam trčí leda ještě nějaký topol do nebes modra před vchodem do parku neb u studánky. Ale také každý

ten topol vypíná se tak hrdě, jakoby dobře věděl, že příbuzen je s těmi, kteréž vlastní rukou v dětském věku zasadil v okolí Varšavy bohatýrský vítěz nad Turky.

Takovou tedy cestou a takovým stromořadím dostal jsem se do Sigmuntovky. Rozsáhlá budova, pěkně mansartkou krytá, již zevně svědčila, že zde překročím zámožný práh litevský. Prostranství před „palacikem“ posypáno bylo žlutým pískem a pěkně vyzdobeno vzácnými skupinami květin.

Vše to činilo dojem nad míru spořádaný a milý. Ale co značila všechna zevní úhlednost u porovnání s tím, co vězelo as uvnitř! Tam zajisté octne se poutník — arci přeje-li mu šťastná a vhodná chvíle — v samém lůně vesnické rozkoše a neskaleného panského života na Litvě.

Sotva vybočil můj vozka z topolového stromořadí a vjel na žlutý písek, seznal jsem, že nejsem v těchto místech dnes prvním hostem. V pravo od stavení stála již pěkná řada povozů, většinou hodně zaprášených, ano i zablácených.

Ale nedivil jsem se tomu.

Vždyť věděl jsem, že pod tento krov zavítali právě na první oběd k ženiným rodičům nejšťastnějši na světě novomanželé. Teprv před několika dny přísahali si v dřevěném kostelíku litevském věčnou věrnost — a takové slavné okamžiky neodbude žádný šlechtický dvůr bez velikých zástupů hostí z daleka i blízka sehnaných; tu sezvou si kde koho z příbuzných nebo spřízněných a nezapomínají ani na žádného dobrého pana souseda. Dvéře otvírají se do kořán a každý srdečně se těší z radostné schůzky rodinné.

Zbytečno by bylo líčiti, jak mne tito dobří lidé přijali — dosti bude, zmíním-li se, že jsem byl hostem od samého hospodáře zvaným a že tudíž, překročiv tento práh, stal jsem se bohem jako ti ostatní. Vždyť víte, že u Poláků „host v domě — bůh v domě.“ Přes to však nemohu tajiti, že rozhlednuv se kolem sebe, po všech přítomných pánech i paních všeho věku, bezděky jsem si pomyslil, že ve společnosti tak četné a šumné — je nepatrná moje osobička skoro zbytečnou. Pocítil jsem ihned, že zaberu jim darmo místa, jehož beztoho bylo již poskrovnu a že při stole ještě bude těsněji. Také hospodyni přidělá takový nadbytečný cizí host starostí . . .

Ale to tak máte na Litvě. Sezvou si sto osob a padne-li jim do cesty ještě někdo — pozvou jej také.

A pak . . . neřekli byste, co se při takové příležitosti sejde rozličných příbuzných. Bůh sám ví, odkud se to vše u nich bere: prababička, dědeček, otec, dvě matky, bratří, sestry, bratranci, sestřenice, švakři, švekruše, synovci, neteře, strýně, tety, ujcové, tcháni, tchýně, vnukové a vnučky. K tomu si pomyslete ještě několik pánů sousedů z okolních dvorů a jiných ještě spřátelených lidí — jmenovati jich neumím a kdo si je má také pamatovati?

Kde takový je nával hostí a taková nálada, tam vzájemné seznamování může se díti jen poznenáhlu. Tím nebudiž řečeno, že by vzájemný styk byl chladný, naopak upřímná srdečnost proniká všechny, kdož zasedají za jedním hospodářovým stolem.

Ale neřekl jsem vám ještě ničeho o litevských stolech. Nemyslete si, prosím, že litevské stoly jsou jen tak a že nezasluhují v mých skrovných črtách zvláštní pozornosti.

Kdo byl v klášteře u ctihodných otců řádu Pavlanů na Jasné Hoře čenstochovské, ten učiní si pojem o litevských stolech. Mají tam v jednom ohromném sále tak ohromný stůl, že se zalíbil i Švédům, kteří si jej chtěli plenem do své říše zavézti. Ale kde tam! Takové stoly nelze vynésti ani okny, ani dveřmi, poněvadž jsou dělány na samém místě. To nejsou mizerné skládací caparty německé, ale stoly z jednoho kusu, stvořené současně se stěnami, které je obklopují. Nu, v Polsce a na Litvě potřebují takových stolů, které se nevejdou ani okny ani dveřmi a směstnají kolem sebe vždy tolik hostí, kolik jich právě zavítá pod hostinný krov. A takový stůl měli také v Sigmuntovce — pravého obra mezi velikány!

Ale zase bych měl podotknouti, že nejkrásnější stůl na světě není zhola ničím proti tomu, co zaň sedá. Však nebyla to malá vlna, která se právě na znamení laskavého hospodáře k tomu stolu valila. Oj, což tu rozličných tváří a postav, povah a povolání! Byl tu i sudí, byl i maršálek. O ostatních, najmě krásných paních a dívkách, ještě ani nemluvím. A šlo to nyní zrovna tak, jak to Mickiewicz v „Panu Tadeáši“ vypráví:

„Již hosté řadou vešli, kolem postanuli;
pan K... bral se nejvýš za tabuli,
tu čest mu věk i hodnost odmítnouti brání;
jde, damám, starcům a pak mladíkům se sklání.“

Ba, ba, zrovna tak to bylo. Za tím starým, hodně již shrbeným a šedovlasým pánem postupně šli ostatní: páni i dámy, starší i mladí. Hospodář sám každému místo s úsměvem vykázal, patrně vždy důkladně bádaje, aby svůj dostal se ku svému. To tak nejlépe: mladí ku mladým, staří ku starým, svobodní ku svobodným, ženatí k ženatým. A dobře se mu to třídění dařilo: každý zjevně rád byl svému sousedu nebo sousedce. Pohlížeje na to všechno, marnivě jsem si pomyslil, co as padne na mne, jakým asi sousedstvím mne obdaří milostivé nebe? Zbylo již jen několik starších pánů strýců. Tu hospodář laskavě mi pokynul. Tam! Ah! Zase právě tak, jak se o tom dočísti můžete v „Panu Tadeáši“. I neprohřeším se zajisté proti věrnosti, jestliže směle užiju slov velkého pěvce. Vizte, jak mi to hrálo:

„. . . . k damám jemnostpána
směl sednout, jakož hostu jest mu přednost dána;
však mezi ním a strýčkem prázdné místo zbylo,
jež čekalo, by ještě kohos uhostilo . . . .“

Hospodář přistoupiv pak laskavě ke mně, s úsměvem srdečným mne vyzval, abych si do sousedství „vybral“ dle své libosti. I tu prý přednost hosti neodpírá a snad prý také nikdo ničeho proti tomu nebude namítati.

Uklonil jsem se vděčně — ale choval jsem se tenkráte šlechetně. Měl jsem sice namířeno na čarovnou pannu Bronku, hezkou jak obrázek,

kteráž by byla zajisté ještě více utvrdila mé nejlepší mínění o litevských paních a dívkách, ale vida ji v důvěrném rozhovoru s jakýmsi mladým pánem, vzdal jsem se dobrovolně nabízeného mi výběru perel i uspokojil jsem se hned u kraje namanuvším se mi sousedem. Vyhledal jsem si člověka, kterému po mém poctivém výpočtu velice mohlo býti lhostejno, sedí-li vedle mne, čili nic. Jmenovali jej obecně „pane Gervazi". Uměl mluvit o všem, o politice, poesii i honbě. Byl prý také trochu literat a kuchař nehorší, kteráž okolnost dopomohla mi vniknouti alespoň trochu do tajností litevské kuchyně. Vedle toho znal se z blízka se všemi a každou mou otázku zodpovídal s důkladností téměř nedostižnou. Míti vedle sebe takového maršálka a rádce, jest zajisté také výhoda.

Ale . . .

„ . . . pak mužským dána vodka, na to všichni sedli
a choloděc litevský mlčky chutě jedli . . ."

Tak začala hostina.

Nemohu při té příležitosti nezmíniti se o litevské kuchyni, tím spíše, jelikož laskavý můj soused sám pilně o to dbal, abych si výrobky její hodně oblíbil. A skutečně všechna čest! Palmu slávy mezi pokrmy těmi přiřknul bych litevskému cholodci. To je polévka, no no! Jsou v ní burákové lodyhy, smetana, vejce (tvrdé), račí maso neb malé telecí řízky, též jiné ještě věci a pro ochlazení kousky jako křišťál čistého — ledu.

Z toho posuďte laskavě sami, jaká to je dobrota. Krom toho má choloděc tu zvláštní známku, že při něm každý řádný Litvín mlčí (mlčel jsem také), kdežto při ostatních jídlech hlučný hovor stává se skoro podmínkou. Ale nemají na Litvě jen slavný choloděc. Což litevské kolduny, to nic? Oho! Za porci cholodce a talíř koldun celý svět! O ostatních výtečných jídlech litevských důvěrně se svěřím jinde.

Při tak skvostných darech požehnané Litvy ubíhal čas nesmírně rychle a příjemně. Rozmluvy se křižovaly stále, dosti bylo vtipu, též tu a tam trochu satiry, ačkoliv žádné slovo nevybočovalo z míry srdečnosti a upřímnosti. Pan hospodář s hospodyní stále dohlíželi a přes tu chvíli slyšena byla důtka: „Ale vám nechutná . . . vy nejíte . . . . vy nepijete . . . vy jste nelaskav . . ." Za to však, když se štědrým hospodářům přece podařilo ještě někomu na talíř naložiti, měli z toho dětinskou radost a pan hospodář dával své potěšení i zvláštním posuňkem na jevo. Měl totiž ve zvyku točiti si jako věhlasné paměti pan Karel Radziwill, zvaný Pane Kochanku, krásné své kníry vždy vzhůru, kdykoli jej něco mile dojalo. Dolů je hladil jen ve chvílích mrzutých. Dnes stále nahoru! Měl jsem i z toho radost, dobře věda, že za našich časů pořídku se skytá na Litvě chvil, kdy možná točit kníry nahoru.

Ale dnešek byl již takový a každý rád pouštěl mimo sebe vše, co v jakémkoli směru tísní duši neb zarmucuje srdce. Však měl dnes pan hospodář také plno příčin točiti si vesele kníry. Hle! Dvůr jeho zasvitnul a zazářil staropolskou hostinností, přátelé z daleka i blízka přišli těšit se navzájem a všechny tváře tlumočili srdečnou svornost. A pak . . . tam novomanželé stápěli milostně v sebe oči své, projevujíce

tím, že ocitují se na prahu nového šťastného života, ohroženého jen nepředvídanými bouřemi. Také ostatní mládež „bez rozdílu vlasů, či krátkých či dlouhých", roztomile se ukazovala ve své holubí podobě. Z toho souditi směl hospodář, že na Litvě i po staletích budou lidé dobří a milující se, jako tito. Vždyť toto všechno jde do krve a z krve. Jen pohleděte, jak se k sobě mají, jak hlavy k sobě sklánějí, laškují, mírně rozmlouvají — a dívky při tom jak ob čas rády se začervenají.

Tu právě když jsme byli v nejlepším a když každý již byl se svým sousedem zcela seznámen, povstal z nenadání na protějším konci stolu až dosud málomluvný pan Henryk.

Hned všechno stichlo, jak by z úcty k jeho šedinám. I mladí páni, dvorní a kořiví, odtrhli se od svých dám a obrátili tváře své k tomu starci.

Pan Henryk byl nejstarší mezi námi. Bílá jeho hlava chvěla se již nejistě a také tělo, dosti již vetché, nestálo na skalách. Však víte, jak to chodí, když kdo pamětníkem je tažení Francouzů z Moskvy do Paříže! A pan Henryk byl jím; sám mně vyprávěl, že jakéhos napoleonského granátníka ve sněhu našel a před smrtí zachránil. Byl to důstojník. Granátník ležel pak v teplém dvoře páně Henrykova otce několik neděl, a když se uzdravil, tak přilnul k Litvě, že nechtěl již k Napoleonovi ni do Paříže zpět. Řekl mu tedy páně Henrykův svaté paměti otec, aby zůstal, že metrovstvím se uživí. A vidíte, uživil se. Zemřel teprv před několika lety, zůstaviv mnoho set vděčných žáků a žaček francouzského jazyka. Také pan Henryk byl jeho žákem... ale tomu již dávno i zmínil jsem se o tom jen mimochodem, abyste věděli, že pan Henryk nepřišel stejně s námi na svět. Čest, kterou mu při jeho povstání všickni projevili, byla tedy zcela na místě, tím spíše, ježto od pradávna tak se dělo ve všech zemích slovanských. Starcům, paním a dívkám — uctivost největší! —

Rozhlednuv se líbezně po všech přítomných, pan Henryk mávnul rukou; pak přívětivě pokynul hlavou a tiše promluvil tato slova:

„Dobře jest býti hostem pod střechou tak hostinnou a staropolskou. I já okřívám na výsluní vašich paprsků i byl bych vám do duše povděčen za vše dobré, co mi tu skytáte . . . kdyby mne nehlodala . . . závisť!"

Stařec se usmál.

„Ano, závist hlodá mé srdce, pohlížím-li kolem sebe," zvolal pan Henryk povýšeným hlasem a oko jeho zaplálo nadšením. „I ptám se sám sebe, zda nejsem hoden stejné laskavosti, jako hospodář tohoto dvoru? E . . . arci! . . . Chtěje tedy uleviti své „závisti," prosím vás již vespolek a zvu, abyste všickni také mně popřáli alespoň jednou ještě býti . . . hostitelem. Prosím již: zítra vítám vás všechny za svým prahem na oběd. Slaměná má střecha je na cestě skoro všem; komu není, ať laskavě si zajede."

Tak zval nás k sobě pan Henryk. Všickni hned k němu se hrnuli, ale děkujíce mu, všelijak se vymlouvali, ovšem velmi něžně a šetrně. Ale pan Henryk žádných námitek nedbal a téměř prosebně opakoval své pozvání ujišťuje, že by jej nic více na světě nezarmoutilo, nežli odepření této jediné „laskavosti". To prý by bylo pěkné, aby „mladá

paní", kterou pan Henryk stokráte a tisíckráte měl na kolenou, před odjezdem na mužovy statky nepřišla se všemi hosty „alespoň na jediný oběd".

Váhavost a zároveň úzkostlivá šetrnost, jakou všickni teď starci projevovali, byla mi hned v prvním okamžiku nápadna. Neuměl jsem si to vše vysvětliti, tím spíše, jelikož sám hospodář jaksi nerad páně Henrykovo pozvání vyslechnul a — přijal.

Z této nejistoty vyvedl mne můj soused a sice ve chvíli, kdy pan Henryk rozmrzen trochu vzdorovitostí svých přátel, odešel do vedlejší komnaty, kamž jej provázelo několik „pánů bratří". Zdálo se mi, jakoby jej chtěli udobřiti a uchlácholiti.

Pološeptem svěřil mi pan Gervazi, že stařičký pan Henryk náleží ke schudlé šlechtě okolní. Po otci měl sice statků dosti, také hospodářem byl nezlým, ale jaksi se to rozkutálelo. Prosím vás, něco pohltilo nešťastné povstání, část konfiskace a ostatek do značné míry vyčerpala poznenáhla páně Henrykova bezuzdná hostinnost. Rád býval hostem, ale také u sebe míval rád plný dům, což arci nezřídka hodně vysušovalo finanční jeho prameny. K tomu přidružila se ještě špatná leta, stáří, a tak to chodilo stále, až posléze ostýchali se i nejlepší jeho přátelé popíjeti u něho starého v e n g ř i n a. Jednou rozešla se i zpráva, že pan Henryk byl nucen prodati jakýsi znamenitý obraz Solimenův, kterýž po sto let byl ozdobou salonů jeho rodu — a prodal prý obraz tento jen proto, aby okázale mohl pohostiti své přátele. Od těch časů neradi k němu chodili.

V nejnovější době vyprávělo se dokonce (snad to byl pouhý klep) že pan Henryk třikrát do týdnu spokojuje se prostým krupnikem, litevským jušnikem neb vereščakou, jen aby si občas mohl někoho pozvati. Taková byla choroba pana Henryka. Tím však nikterak netratil v očích svých pánů sousedů; každý věděl, že tato „choroba" prýští jen z dobrotivosti srdce a že ji zdědil po předcích. Zůstal i nadále rovným všem, jak dí polské přísloví: „šlechtic na záhoně — rovný vojvodovi", ano, čím více let mu přibývalo, tím větší k němu lnuli oddaností a láskou.

Jestliže se tedy k němu chovali odmítavě, jako dnes, činili to zajisté jen v jeho prospěch, neboť snažili se uchrániti jej před všelikými útratami a všelikým nepohodlím. Dělo se to ostatně tak, že nemohl býti uražen. Namítali mu nejvíce, že je již stár na tolik hluku a tolik mladých lidí. Ale ani tomu nechtěl nikterak rozuměti.

Bůh ví, jak by se vše bylo ještě skončilo, kdyby si pan Henryk na své hosty sám nebyl učinil — assekuraci.

Sotva první soumrak lehnul na daleké lesy, rozlehnul se společenskou komnatou rozpustilý chechtot, smích třesavý, ne pronikavý, ale takový, jaký vyznívá z prsou stařičkých lidí. Poohledli jsme se všickni.

Na prahu stál pan Henryk a směje se strouhal nám všem mrkvičku. A šel mu ten smíšek tak upřímně ze srdce a zaléval dobrotivé jeho oči slzami tak dětinské radosti, že nikdo z nás nezdržel se usmáti se taky — ač vlastně nikdo nevěděl proč a nač.

Teprv po chvíli zvěděli jsme k nemalému obveselení, co na nás pan Henryk naličil.

Jen si pomyslete, co vyvedl v té době, co meškal kdesi mimo nás. Netrvalo to ani hodinku a nikdo si zhruba jeho nepřítomnosti ani nepovšímnul; každý se domníval, že pan Henryk šel si snad někam na pohovku odpočinouti.

Ale to to! Nehorázné se děly věci.

Pan Henryk totiž nikým nepozorován a nikým ze služebníků nezdržován (záštitou byla mu zajisté vedle stáří i vážnost, jaké v tomto domě vždy požíval) přepadnul naši šatnu, vybral všechny tam složené klobouky, panské i dámské, naložil je do vlastní bryčky, na níž do Sigmuntovky přijel, a pak jednoduše poručil, aby vozka ten celý náklad zavezl domů — kdo o svůj klobouk bude státi, ať si pro něj přijede.

Pan Henryk měl tedy skutečně dosti příčin srdečně se nám vysmívati, neboť v osamělém dvorci nebylo naděje, najiti tolik klobouků, kolik jich scházelo. Buď jak buď, takovým spůsobem pojistil si pan Henryk zítřejší návštěvu ve svém dvorci a byl z toho jak náleží potěšen.

Páni z vůle nevůle vesele přijali nápad páně Henrykův a zítřejší návštěva byla tím téměř dokonalou událostí. Jen mezi dámami nastal v prvním okamžiku malý poplach.

No, děkuji pěkně, rád se zítra na ty elegantní dámské kloboučky podívám, na ty ozdobné růžičky, květinky, ptáčky, perličky a jiné hlouposti!

Ale posléze usmířily se i dámy se svým osudem a poručily vozkově milosti své krásné kloboučky.

„Podívejme se na toho stařičkého pana Henryka, jaké on má ještě rozpustilé myšlenky," prohodil kdosi a pan Henryk vždy znova a znova propukal v dětinský smích. Ubožák, měl nevýslovnou radost, že podaří se mu tolik osob pod svou střechou — pohostit.

Scéna tato, ač povahy dosti směšné, dojala mne velice i viděl jsem v panu Henrykovi ctihodného potomka pradávných předků našich, kteří nad vše kladli „hostinnost", snášející radostně vše, všecinko, „čím bědna chata jejich bohata". A to je cnost, kterou se my Slované věru přede všemi ostatními národy právem smíme honositi.

Vždyť nechtěl od nás pan Henryk ničeho — chtěl nás jen počtíti, počastovati — snad tím posledním! Sdědil tuto vlastnost po dobách lásky a dobroty, o nichž za nedlouho bude vyprávět již jen jako o mythu — kronika. A snad řekne některý ten kronikář, že to byly marnivé choutky, škodlivé stíny přepychu . . . leč probůh, nerouhejte se zjevům vycházejícím ze zlatých srdcí, kteréž se řídí zásadou: „připraviti si radostnou chvíli — ale společně s ostatními!" — — —

Mezi tím uchýlil se pan Henryk opět. Měl toho hluku patrně již dosti. Doma v tu dobu zajisté již býval pohroužen v posilující spánek. Když jsme jej po nějaké chvíli ve vedlejší komnatě hledali, spatřili jsme ho skutečně dřímajícího. Chuďas! Šedivou hlavu měl spuštěnu na pelesť lenošky a ruku roztáhnutou, jakoby vítal právě přicházející hosty. Tvář se mu dobrotivě usmívala, jaksi blaženě.

Nechtějíce stařečka ze sna vyrušiti, odstupovali jsme zvolna do zadních pokojů, kdež jsme bezděky zadumali se nad tím, co právě před

zrakem našim se zjevilo. Tak to bylo dojemné, pohlížeti na vetchého starce, sladce snícího o hostech.

Jen důstojná hospodyně a dvě slečinky zůstaly ještě okamžik u pana Henryka. Vyhledali pečlivě nejjemnější podušku a podložili mu ji pozorně pod sivou hlavu. Pak mu pozvedly nohy a přikryly . . .

Dobrá paní, dobré dívky!

Pan Henryk spal — do kdy, sám nevím.

Od té chvíle vedli jsme ve vedlejších komnatách hovor jen přitlumený, hlavně asi proto, aby stařeček se neprobudil. Zejmena mládež ráda a vesele si šeptala, o čem — což je komu po tom?

Mluvilo se ještě hodně o panu Henrykovi a jeho dobrotě. Také jsem pozoroval, že starší páni vzhledem ku svému zítřejšímu hostiteli něco si umlouvali, ale přede mnou to patrně zatajiti chtěli. Nenaslouchal jsem — však to zvím, bude-li třeba.

Po čaji rozešli jsme se tiše po připravených ložnicích.

Co do mne, nemohl jsem dlouho usnouti; psal jsem si záznamky o polské hostinnosti, načrtnul všeliké myšlenky a konečně jsem přemítal o tom, jaké to as bude zítra pod slaměnou střechou pana Henryka. Těšil jsem se také na rozdávání klobouků, což přislibovalo nemalé obveselení. Jen jedno mne trápilo: majetkové poměry schudlého šlechtice. A pak . . . sám ještě máš býti hostem tam, kde se nedostává? To mi náladu jinak veselou trochu strpčovalo. Útěchou mi ostatně bylo, že pozvání musila přijati vedle mne ještě celá řada jiných lidí. Jeden více nebo méně — na tom už nesejde.

Usnul jsem konečně i já snem spravedlivých. — — —

Když jsem druhého dne přišel ku snídaní, hovořilo se tam již živě o nastávající cestě k panu Henrykovi, jemuž dnes jaksi mladší krev ve všech žilách proudila. Ač dlel ještě na cizím držení, vedl si již jako hospodář. Pln laskavosti a líbeznosti chodil od jednoho ke druhému, přes tu chvíli vybíhal na nádvoří přesvědčit se, dostačí-li všem povozy již připravené, v duchu si nás počítal — a radostně si mnul ruce. Všechno šlo mu po přání.

A čím více blížila se chvíle odjezdu, tím více bylo shánčk a šrumu. Zejmena damská toileta, za nedostatku kloboučků, způsobovala mnoho rozmaru a poskytla mi zcela netušenou příležitost učiniti zase krok ku předu v oboru slovanské ethnografie. Dámy, nemajíce čím by hlavy své přikryly, obvázaly si je šátky hedvábnými, bílými, červenými, modrými, strakatými. Nejhlavnější při tom ovšem bývá velice zajímavé obvazování. Neřekli byste, jak naše krásné Slovanky znamenitě umějí šátky obvazovat; jinak u nás, jinak na Ukrajině, jinak na Litvě, všady jinak a přec hezky a důvtipně. Chválí Číňanky, že si vkusně dovedou zdobit a česat vlasy — ale což je to proti vkusu, jakým slovanské venkovanky znají zavazovat své šátky! Udělá tak a tak — a už jí sedí na hlavince babka tak vkusná, že by každá pařížská modistka mohla k ní jíti do školy. Neřekl by nikdo, jak takové Litvínce taková babka sluší, zejmena mladé, která si umí hodně rozpustile natáhnouti cípky (víte: tak a tak!) K tomu se zastrčí ještě tu a tam nějaká květinka, a nejkrásnější na světě hlavinka je hotova.

Prominte laskavě, že jsem opět odbočil, ale ethnografie má také své právo a proud její zdolá mne vždycky.

Konečně jsme sedali do povozů. Sám pan Henryk, třímaje v ruce berlu velitelskou, pořádal naši výpravu. Nemrzel jsem se pranic, že padnul na mne los přiseduouti k damám. Však tomu pan Henryk z mladých let dobře rozuměl, že k pěti dámám patří aspoň šestý, sedmý a osmý muž. Rozumí se, že jsem cestou činil na slečně Bronce pilná ethnografická studia, kterýmž dařilo se tím výborněji, čím více ochoty projevovala laskavá Litvínka; třikrát mi rozvázala šátek a třikráte jej zavázala, posléz mi přislíbila, že mi jej dá na památku, arci tak, jak jí seděl na hlavince. Dnes je týž šáteček pěkným modelem národního vázání a zároveň neposledním skvostem mého — musea. A je mi věru milejší než milion slavných účesů bůh ví jakých mandarinek. —

Na dané znamení všechny vozy hnuly se ku předu.

Inu, musila to býti na nás veselá podívaná: dámy v pestrých šátcích přidávaly celé společnosti málo zasmušilosti, a také my, muži, s nejrůznějšími klobouky a čepicemi na hlavách, ledajaks na rychlo sehnanými, podivně jsme as vypadali. Ale na venkově ledaco si člověk dovolí. Škoda jen, že jsme cestou nepotkali policii, chvalně známou pro svou horlivost — jistě by nás byli podezřívali z nového spiknutí. Beztoho bylo podezřelé, že se na Litvě zas jednou tolik lidí sešlo . . . Leč nebe bylo tehdáž milostivo. Jeli jsme čtvrt hodiny a nepotkali ani jediného policejního zřízence. Ani jediného! Ba ani žandarma!

Cesta šla z počátku panským stromořadím, načež odbočila náhle k severozápadu. Ej! To už nebyla bitá cesta, spíše měkký úvoz, rozrýhovaný a nerovný — takový, jakým se jezdí ku šlechtickým dvorkům slaměných střech. Všeho všudy měli jsme k panu Henrykovi as 10 verst — maličkost.

Nicméně stačila i tato krátká rozlehlost ku vzpomínkám na doby dávno minulé. Vyjížděje ze zámožného litevského p a l a c i k u a přibližuje se každou pídí k chudobnému dvorci, jenž přisliboval přijati nás stejnou hostinností, s napjetím zajisté všech sil, vzpomenul jsem si bezděky na velmožného pana Karla Radziwilla a drobnou jeho šlechtu. Zejmena jedna historka ze života tohoto magnáta hodila se ku dnešní cestě výborně. Nemohu vám ji nesvěřiti. Patří to z blízka k celku.

Snad víte o tom, že žil na Litvě za krále Stanislava Augusta slavný šlechtic Karel z rodu Radziwillů. Byl hetmanem a pánem nejbohatším vší šlechty Obce pospolité. Vládnul 200.000 duším i vlastnímu vojsku (2000 kozákům a 6000 pěším); roční jeho důchod vždy obnášel k šesti milionům polských zlatých. Měl také hezký kontuš a při něm skvostný palaš, o němž dí se, že stál plných 100.000 zlatých. Pan Karel Radziwill měl tedy z čeho žíti a mohl si již dovoliti lecjaké dobrodružství.

Jsa pak stále při dobré vůli, rád se i s chudší šlechtou bratřil a často ji ve Vilně, v Nesvěži, v Lublině, ba i ve Varšavě hostil. Byl mezi nimi styk tak důvěrný, bez ohledu na to, co čí kryje dvůr, že nejinak si říkali než „Pane kochanku“. Vše jedno bylo panu Karlu Radziwillovi: ať král v zlatohlavu, neb schudlý zeman, jenž s palašem

při boku svůj záhon sám oře — každý byl mu prostě „Pane kochanku!“ Slovem byl to šlechtic — demokrat.

I míval často u sebe své pány bratry, zval je k sobě někdy dva-, tři-, ba i čtyřikráte za sebou. Pili, jedli, bavili se — v postě modlili se. Ale ani tenkráte nebylo drobné šlechtě na Litvě dáno, aby sama na kvasy chodila a při tom k sobě navzájem nezvala. To již tak bylo pořádkem: kdo hostem byl dnes, chtěl zítra býti hospodářem.

A ta právě okolnost nejednomu šlechtici podvrátila nohy. Byv od velikého hetmana zván stále a stále, zval také a vítal četné družiny za svým skrovným prahem. Tak vzal za své nejeden lán.

I byl také jeden šlechtic, jenž často veselil se u pana Karla Radziwilla a navzájem velmože přes tu chvíli u sebe hostil, což poznenáhla téměř úplně na mizinu jej připravilo.

„Pane kochanku!“ vece ten šlechtic jednoho dne opět panu Karlu Radziwillovi, „přijď pod mou střechu, chci tě poctíti.“ Při tom šlechtic si oddechnul.

„Proč ne, pane kochanku, přijdu,“ odvětil Radziwill.

Bylo to kdesi u Vilna. V určený den sednul velmož na koně, sebral svou veselou družinu a jel na návštěvu k tomu šlechtici.

Jedou, jedou, ale sotva se dostali k místu, odkud již bylo možno dostřehnouti bílých stěn dvorce, užasli všickni. Dvůr, jenž za nedlouho měl Karla Radziwilla pohostinsky vítati — plál právě ohromným plamenem

V tom slavně přijíždí na koni v ústrety milému „panu bratru“ sám hospodář.

„Dla Boga, pane kochanku, co se děje s tvojím dvorem?“

Šlechtic, seskočiv s koně a vítaje srdečně vzácného hosta, klidně odpověděl: „Nic se neděje, pane kochanku. Chtěl jsem tě jen uctíti a nemaje již, čím bych tak učinil, připravil jsem ti ku cti alespoň illuminaci. Máš radost, pane kochanku?“

„Mám radost!“ odvětil něsvěžský velmož i dívali se pak spolu na illuminaci. Pěkně ten dvůr hořel.

Nemyslete si však, že Karel Radziwill zneuznal přátelství pana bratra. Schudlý šlechtic dostal pěknou, nezadluženou ves a musil přijmouti na sebe jen ten jediný závazek, že nebude již překvapovati své hosty takovými illuminacemi.

To mi tak připadlo živě na mysl v okamžiku, kdy povozy naše vyjely z lesních houštin. Rázem rozevřel se daleký rozhled do kraje a tam za utěšenou vískou postřehl jsem cíl dnešní naší cesty.

Tam byl pan Henryk doma, tam střežen dvěma statnými topoly stál jeho dvůr.

Bože! Až mi bylo teskno, a mocí jsem zaplašoval přízraky právě vypravované vzpomínky na dobrodružného pana Radziwilla.

Ale všady bylo klidno i mírno, nic nerušilo idyllickou a poetickou utěšenost té šlechtické sedliby, jejíž bílé stěny každým okamžikem zřejměji a mileji před zraky naše vystupovaly.

Sám nevím, čím to je, že vždy se mi více líbí, co je chudší a skromnější. Týž pocit ovládnul mne také dnes, když jsem spatřil nenádherné tuskulum páně Henrykovo. Dvorec jeho, rozkošně založený ve

skupině stromů, líbil se mi hned v prvním okamžiku nevýslovně. Ovšem, tam v zámožné Sigmuntovce oplývali nádherou, všady hleděla nám vstříc zahradnická i stavitelská péče, ale zde, ach zde shledával jsem vše tak, jak o tom vypravují tradice srdečnějších staropolských dob.

Byl to dvorec nízký, nehluboký a neširoký. Bělost stěn jeho mile prorážela haluzemi. Na slaměné střeše sídlil čáp. Před stavením trčely vysoko do nebeského modra oba strážné topoly a hned za nimi vedly pěkné stupně ke „gaňku", krytému zvláštní stříškou. Ani ty dva sloupky nescházely. Vše tak, jak v Polsce i na Litvě od pradávna bývalo a jak — žel Bohu — býti přestává. Což teď, jiné již mají zvyky a obyčeje! Na stavení navážejí břidlici, čápům hnízda nedělají, topolům místa před gaňkem nedávají.

Ale u pana Henryka vše bylo ještě po starodávnu. Proto také zbytečna byla moje obava, že se do toho malého dvorku všickni ani nevtěsnáme. Staré dvory polské měly tu čarovnou vlastnost, že stěny jejich dle potřeby se rozšiřovaly. Kolik hostí přišlo, tolik bylo místa, a kdyby ještě sto nových bylo zavítalo, ještě by ani jediný nemusil se vrátiti. Pohostinné stěny rozšiřovaly se vždy více a více, až dostačily!

Tak i dnes. Hezká nás byla kupka, kteří jsme stanuli před nepatrným dvorkem, ale jakmile jsme překročili za gaňkem prah, ukázalo se místa dost a dost pro každého.

A jak tam uvnitř bylo přítulno! Stůl, pohovka i stolice svědčily o dávných časech. Co však na tom, že ocelové pružiny již dávno popustily, jen když dobře se na nich sedělo. Nic ve světnici úzkého neb těsného, snad jen na oko: vše hezky pro pohodlí a milé prodlení. V oknech plno květin, namnoze takových, jež svlačcem po stěnách lezou, a nad pohovkou obrazy ne ledabylé. Tu shlížel ze širokého rámu Tadeáš Kościuszko s krakovskou čapkou na hlavě, tam Poniatowski a jinde Mickiewicz. Ve výklenku nechal zedník pěkné místečko pro herbář, kalendář, kroniku i román. A na malém stolku vedle hracích hodinek (hrát arci již dávno přestaly) na obdiv postavena byla litevská popelnice. Pan Henryk ji kdesi vykopal — byl přítelem takových věcí. Ale největší snad ozdobou páně Henrykova bytu bylo „skřídlo" polského husara. Vzácný to kus, svědek Sigmuntovských časů! Byla to památka po blahé paměti panu Sanguszkovi, hraběti.

Řeknu-li k tomu ještě, že z oken šla daleká vyhlídka k lesům s jedné strany a k pěknému údolí s druhé — přiznáte bohdá, že zátiší páně Henrykovo bylo k pomilování.

A aby se nám všem u něho jak náleží líbilo, okazoval nám hospodář také své hostitelské cnosti v plném lesku. Bez únavy chodil od jednoho ke druhému, tu potřásal rukou, tam na tvář políbil a každého jak mohl bavil i těšil. A sám rozplýval se při tom největší rozkoší.

Když pak dáno k obědu znamení, šlo zase všechno po starém řádu. Páni připili si „do sebe", načež sedli všichni k výtečnému cholodci.

Tak uplynulo nám pod slaměnou střechou nezámožného šlechtice několik hodin, mile a příjemně všem! Nádherný oběd, hodný každého paláce, prodlužoval se při hovoru dosti značně; nicméně zbývalo po

poledním ještě dosti času, aby dámy odešly si do zahrady na květiny a páni na — karty.

Karty! Pan Henryk zpečoval se spočátku, nechtěje o hře ničeho slyšeti; ale podlehnul poznenáhla všeobecnému nátlaku svých hostí. Zavrtěl hlavou a za chvíli ležela hra na stole.

Co se mne týče, zdál jsem se té šlechtě při kartách býti zbytečným. Všelijakými způsoby posýlali mne k dámám do zahrady. Inu, upřímně řečeno, nemrzelo mne valně, že se mne chtěli zbaviti, i šel jsem bez dlouhého přimlouvání k damám do zahrady. Neměl jsem skutečně čeho litovati. Při hrách a popěvcích ubíhal na koberci květin a trav čas ještě rychleji. Z úst krásných Litvinek dozvěděl jsem se při té příležitosti zas mnohé, co spadá v obor slovanského rostlinopisu. Na každou květinku, na každou trávu věděli nějaký verš neb nějakou pověru.

Stmívalo se již, když vraceli jsme se do stavení. Dámy vyzdobeny byly svěžím kvítím a také nám připadlo ze štědrých rukou spanilomyslných stvoření leckteré poupě.

Hráči byli zrovna v prudké palbě. Karty lítaly jak plevy v mlýně. Jen to šustělo: král, eso, chlapec, karo . . . vše dohromady, bez ladu a skladu. Málo tomu rozumím.

Tu stoje tak za nimi a pohlížeje na „rozehranou“ společnost, bezděky jsem vypustil zvědavou otázku: kdo as vyhrává?

„E!“ vece rozmarně pan Wincenty, jeden z těch, kteří včera nejvíce šeptali, „pan Henryk má z pekla štěstí... obehrál nás všechny... jen se podívejte . . . jak pravím, z pekla štěstí!“ A mrknul s úsměvem na své spoluhráče.

K tomu vyzněl hlučný, rozmarný a veselý souhlas pánů, na nichž jsem ostatně postřehl, že třímají karty neobyčejně — nedbale.

„Z pekla štěstí!“

A stařičký pan Henryk svíraje ve chvějné ruce hrstku karet, všecek pohroužen ve hře, potutelně se usmíval a chechtal dětinským zadostučiněním, jakoby chtěl říci: „To máte z toho, když hrajete s panem Henrykem . . . neříkal jsem vám, abyste nechali karet? To máte z toho . . .“ A opět se rozesmál, až zalesklo se mu v oku několik slziček.

A skutečně, šlechta prohrávala jako Němci u Grunwaldu. Na páně Henrykově tácku leskla se hromada peněz.

„Z pekla štěstí!“

Ba . . . . škoda, že neprovázelo jej to štěstí od samé kolébky a že přikvačilo teprv na pozdní podzimek života . . .

Brzy potom učinili konec hře. Zasmáli se ještě jednou, pan Henryk potřásal hlavou, i rozešli se k ostatní společnosti.

Bylo mi trochu podivno, že stařec obehrál tak četnou, statnou družinu.

Ale netrápil se proto nikdo — naopak, mnuli si ruce a na nejedné tváři spatřoval jsem výraz, který zřejmě mluvil: „To jsme ho, chuďasa, dostali.“

A dostali jej skutečně. —

Vzdáliv se s hloučky přátel, stanul jsem zamyšleně mezi dveřmi. Rozjímal jsem zas o polsko-litevské hostinnosti.

Tu vyrušil mne náhle pan Gervazi.

„Proč tak samoten?“

„Rozjímám o panu Henrykovi . . .“

„A o nás ne?“

„Taky!“

Usmál se. Po chvíli vzal mne důvěrně za rameno a zatáhl do vedlejší komnaty. Nebylo tam nikoho. I sdělil mi šeptem, jak starouška dostali.

Sedli si ke kartám a hráli tak, aby pan Henryk vyhrával. Když pak banka páně Henrykova svědčila již o tom, že dosti mu poskytne hmotných prostředků, aby zas brzy si mohl své pány sousedy pozvati a pohostiti — hráti přestali.

„No . . . rozumíte?“

„Ano, ano, rozumím . . . .“ a stisknul jsem ruku mluvčího za všechny.

Toť krásný, ušlechtilý hazard, ku kterému přisednouti — věru nikdo by se nemusil zpečovati.

I dozvěděl jsem se ještě později, že nezřídka jim bylo takový hazard prováděti — vždy, kdykoli pozorovali, že nehluboká pokladna páně Henrykova ke dnu se prázdnila. Tu přišli vždy, hráli a když odcházeli — měl pan Henryk tolik, kolik pro příští pohostění právě potřeboval. Díky tomu opatření, nebyl nikdy nucen sejmouti se stěny poslední obraz.

Měl z pekla štěstí — ten stařičký šlechtic nad hrobem již stojící . . .

Mezi tím volali nás zpět do společenské komnaty. Všickni chystali se již k odchodu a každý také již našel si svůj klobouk. Jen pan Henryk horečně ještě běhal kolem stolu a doléval starého vengřína do prázdných neb poloprázdných číší. Všady musilo býti do vrchu.

Toť! Vždyť chystali se k závěrečnému přípitku, k slavnému provolání: „Kochajmy się!“

Ten přípitek v staré Polsce nikdy nescházel a každá hostina jím čestně se uzavírala. Vyzníval vždy nadšeně, jako heslo přátelství a bratrství, při něm ustupoval spor a kdo jakou jizvu měl na čele — skrýval ji. „Oj, kochejme se!“

U pana Henryka šlo všechno po starém řádu, tož také poslední přípitek.

Postavil se k samému čelu rozsáhlého stolu, vypjal prsa, povznesl pružně číši a omladlým, vřelým hlasem zvolal: „Kochejme se!“

„Kochejme se!“ vyznělo ze všech úst a hned na to cinkaly číše. Padla při tom též nejedna hubička.

— „Kochejme se!“

Ďábla splozencem by byl, kdo by nekochal! . . .

Po několika chvílích rozloučili jsme se s přítulným zátiším pana Henryka. Nevýslovně rozradostněný stařec políbil každého a přál nám všem šťastnou cestu. Abychom prý zas hodně brzy přišli. Dlouho, dlouho stál před dvorem a posýlal za ujíždějícími vozy „S bohem!“

Na vzdáleném vršku ještě jednou jsem se ohlednul. Slaměnou střechu šlechtického dvorku jen málo již bylo rozeznati. Jen ty dva mohutné topoly značily ještě zřetelně utěšené šlechtické hnízdečko.

Povzdechl jsem z hloubky srdce:

Ach, pane Henryku, kéž přáno mi ještě jednou v životě zavítati pod tvou slaměnou střechu!

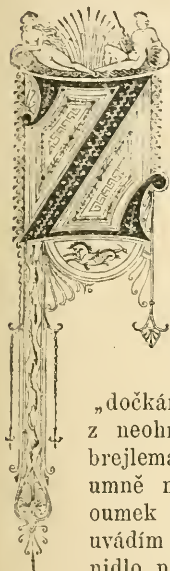
Zahrajem si .... arci s tou jedinou podmínkou, bych jen já směl míchati karty. O tu výsadu již nyní prosím! — — —

Vidíte, tak se člověku na Litvě zalíbí a tak se vžije do hlubin přípitku: Kochejme se!"

František Krumlovský.

Biografická studie J. Arbesa.

(Pokračování.)

Zajímavo však jest, že kritika sama nebyla s kritikou tehdejší, vlastně s kritikou, jak byla pěstována před zahájením českých her v divadle v Růžové ulici, naprosto spokojena, že pokládala ji za nezralou a t. d. a doufala, že časem svým aspoň poměrně se zlepší a zdokonalí. „Dočkali jsme se radostné proměny divadelních poměrů," píše se do slova ve Květech ze dne 8. října 1842, krátce po zahájení her v Růžové ulici, „dočkáme se také jiného stavu kritiky — a sice novorozené, z neohrabaných škorní posavadní ledabylosti vyzuté, jasnýma brejlema ozbrojené a podřezaným jazykem hezky volně a rozumně mluvící kritiky. Jen strpení! Možná, že již někde rozoumek vytírá a péro přistihuje, an já toto všecko k považení uvádím — — Pane Bože; dej svého požehnání! aby se černidlo našich impressí brzy na něco zralého a zdravého spotřebovalo." Slova ta psána byla dříve ještě nežli ve Květech zahájeny recense o představeních v novém divadle; neboť redakce v témže čísle v poznámce do slova připomíná: „Na vzdor snažení našemu nemohli jsme posud žádaných referatů dostati; nyní však máme naději, že nám v literatuře na slovo vzatý muž péra svého propůjčí."

Z toho, co tuto právě naznačeno, a co budeme ještě později z recensí citovati, možno si aspoň přibližně učiniti pojem o stavu tehdejší divadelní kritiky. Opakujeme jen ještě, že přes všechnu svou primitivnost a nemotornost ve výrazu, kritika bezprostředně následující, tudíž kritika, která probírala první výkony Krumlovského, byla přísnou a zřídka kdy přes míru shovívavou a ještě řídčeji kamaradskou nebo jarmarečně reklamářskou.

Vyslovenému přání recensenta Květů, jak již připomenuto, vyhověno: Krumlovský engažován a vystupuje od té doby velmi často a skoro vždy v úlohách nejdůležitějších, na mnoze nejtěžších.

O činnosti jeho v roce 1842 jest ještě zaznamenáno, že hrál dne 27. listopadu v činohře „Obležení Prahy od Švédů" úlohu Koloreda a „byl výborný", jak recensent Č. Včely připomenul.

Až do konce roku 1842 hráno v divadle v Růžové ulici pouze 42krát. Není však divu, že přes plné domy, při kterých se hrálo, nekryl se náklad úplně. Z té příčiny chtěl ředitel Stöger v divadle tom pořádati také hry německé a sice tak, aby tu hráli němečtí členové divadla stavovského, k čemuž však stavové nesvolili.

Následkem toho přenechal divadlo své Lutzově německé společnosti, která tu občas hrála, aniž by byl někdo proti tomuto zřejmému porušení stavovského privileje protestoval. Přes to vše neustál Stöger ve své snaze provésti svou myšlenku a následujícího roku konečně se mu podařilo vymoci si dovolení, že v divadle v Růžové ulici mohli hráti netoliko členové divadla stavovského vůbec, nýbrž i členové pensijního fondu divadla toho.

Tím divadlo v Růžové ulici značně, hlavně na silách, získalo.

V roce 1843 sehráno zde celkem 146 kusů českých, mezi nimiž bylo skoro dvě třetiny novinek.

V následujícím shrnujeme v chronologickém pořádku aspoň ony drobty, jež nám byly o prvních výkonech Krumlovského v úvahách divadelních zachovány; neboť o herci, jakým byl Krumlovský, má každé slovo, jež byli vrstevníci jeho o něm pronesli, svou váhu a důležitost neb aspoň zasluhuje, aby bylo registrováno.

Dne 17. ledna 1843 provedena „hrůzyplná“ francouzská činohra „Blázinec v Dižoně“, v níž Krumlovský (Ewerard), jak praví Č. Včela, „počínal si mistrně, a my se víc a více přesvědčujeme, že naše divadlo v osobě jeho velmi obratného herce získalo.“ — Květy pak podotýkají: „Rozmyšleně provedl úlohu svou šíleného Eberharda p. Krumlovský.

V Holbeinově rytířské veselohře „Turnaj na Kraselově“, dne 22. ledna poprvé provedené, Krumlovský „představoval udatného, ale chudého rytíře výborně“, jak praví Česká Včela, kdežto Květy připomínají, že „byl jadrný Konrad.“

Dne 26. ledna provedená Tylova romantická činohra „Slepý mládenec“, (která od prvních dvou představení v stavovském divadle po šest roků neprovozována), domohla se skvělého úspěchu. „Dlouhý čas,“ praví recensent Květů, „nebyla žádná hra s takovým zanícením od obecenstva přijata — — Nejtěžší úloha v celém kusu je pro vnitřní její rozpadání Vít; požadujeť nejen hlubokého promyšlení, ale i fysickou sílu, a málo bude, tuším, mladých herců, kteří by ji tak dokonale provedli, jako náš p. Krumlovský. Vyobraziltť nevázanost v slepé lásce vychovaného mladíka, divoké překypování rytířského lupiče a posléze jemnost kajícného mládence pravými a živými barvami.“ Recensent Včely pak o tomto výkonu podotýká, že „toto představení získalo velice, že Vít panem Krumlovským obsazen a chvalitebně vyveden byl.“

Až dosud byly recense o výkonech Krumlovského souhlasně pochvalné; první rozcházející se kritiky platily jeho výkonu v úloze Viléma v dramatu „Rod Svojanovský“, dne 26. února provedeném. Recensent České Včely poznamenal: „pan Krumlovský vyznamenal se.“ Také recensent Bohemie psal o výkonu tom pochvalně, čemuž však se referent Květů opřel, napsav do slova: „Pan Krumlovský nebyl obraz Viléma, toho krvavou vinou ztíženého, v divý život uprchlého a pak i kletbou zdrceného syna; — a co mluvil? to ví on sám nejlépe; my

to v knize nikde nečtli, i nemohli jsme pochopiti, jak vážený pan referent v Bohemii, kterýž jindy dosti rád chyby divadla našeho stihá, o hře jeho pochvalně se zmíniti mohl.“

V tu dobu počalo však divadlo v Růžové ulici klesati. Pozbyvši půvabu novosti, bývalo zhusta skoro prázdné; a výkony herecké sklesly v celku i pod niveau požadavků, jaké tenkráte kladeny — ba Květy rozmrzeny po delší čas nepřinášely žádných úvah a zpráv o divadle, jakoby ho v Praze vůbec ani nebylo.

O příčinách toho, tudíž také o příčinách klesání divadla českého otiskl list ten dne 8. dubna delší omluvnou a vysvětlující stať, z kteréž ku charakteristice tehdejších poměrů divadelních vyjímáme následující úryvky: „Abychom se upřímně přiznali, nechtěli jsme, majíce býti pravdivi, udělati ze sebe ani zvěstovatele blízké poslední hodinky tohoto sotva rozkvetajícího, mrazem krutých okolností ale již zase hynoucího ústavu — ani lékaře, kteří by snad předpisováním přesilných, podněcujících léků již již nad hrobem stojící divadlo byli chtěli zachytit a zadržet — — Ale buďme jednou upřímni!“ — —

Vyloživ různící se mínění o novém divadle českém, v němž jedni spatřovali důstojný prostředek k „označení národní bytosti“ a k ušlechtění jazyka, kdežto jiným zdálo se býti „ještě tuze brzkým, nevčasným krokem — umělcovaným ohněm vyhnanou květinou,“ pokračuje autor omluvy do slova:

„Při všem tomto rozdílu smýšlení nalezlo však přece nové divadlo z počátku velké účastenství. Byla-li to zvědavost a půvab novoty nebo vlastenecká podílnost a šlechetné horlení — nemůžeme zde objasňovati — — Zponenáhla začaly ale karty jinak padati. Byla-li to utuchlá zvědavost, zmizelá novota; byly-li to z nevhodné horlivosti psané referáty (na nichž veliký houf, nemaje vlastního soudu a vodítka, jako chtivé mouchy na vějičkách se lepí) — byla-li to skutečně zde onde prosvitající slabost v představeních a tudíž mezi navštěvovateli vzniklá nelibost a nedůvěra — byl-li to při hubenosti naší dramatické literatury některý nedůstatek v repertoiru — byla-li to chladnost našeho obecenstva, jehož velký díl všedního dne do divadla chodit ještě nezvyklo, anebo netečnost a lhostejnost jiné strany, která si důležitost divadla ani představiti neumí — byla-li to nepříhodná denní hodina nebo vzdálenost místa — ať byla příčina jakákoli, my ji zde nemůžeme vyšetřovati; nechť podá hojný a zajímavý pramen příštímu dějepisci divadla našeho. *To* bohužel jest jisté, že návštěvy v posledních měsících náramně hubeněly a že jsme konečně i ty mezi hostmi pohřešovali, o kterých jsme právem souditi mohli, že k udržení tak důležitého veřejného ústavu nějaké oběti litovati nebudou“ — — a jedině proto že „tonouce mezi nadějí a bázní“ o osud jediného divadla českého, mlčely prý Květy o divadle vůbec, „nechtíce ani nevědomě líbeznými slovy marně šáliti, ani vědomě bázlivými řečmi zarmucovati.“

Praktický a podnikavý Stöger vida návštěvu divadla českého ochabovati, odhodlal se však ku kroku při českých hrách posud ještě neosvědčenému: vypsal totiž předplacení na hry všedního dne (hry nedělní a sváteční vždy se vyplácely), čímž návštěva zase zvýšena a hry české na všední dny na delší čas zabezpečeny.

Od té doby začaly zase i Květy o divadle psáti a referovati.

Zatím byl Krumlovský vystoupil v několika úlohách; zejména v úloze krejčího Jehličky v „Lumpacivagabundu", pokusiv se takto také v úloze komické. Avšak výkon ten nedošel uznání; referent České Včely aspoň o něm napsal: „P. Krumlovský získal si za krátký čas lásku a náklonnost českého obecenstva a to celým právem, ale do komických úloh toho druhu nepouštěj se již, záleží-li mu na pochvale vzdělaného obecenstva."

Dne 2. dubna převzal Krumlovský, jak se zdá na kvap za ochuravělého Graua, úlohu Partesovu v Klicperově veselohře „Každý něco pro vlast"; ale byl, jak referent Květů praví, „při své vděčné úloze k našemu podivení tak mdlý, že jsme onemocnělého Graua neradi pohřešovali."

V první hře v předplacení, ve veselohře „Opička", byl Krumlovský, jak Květy napsaly, „jakoby ani do hry byl nepatřil," kdežto v titulní úloze Körnerova „Mikuláše Zrinského" (dne 18. dubna) „se líbil; nemohl ale při všech svých pěkných prostředcích mladost svou tak ukrýti, abychom byli mužného reka Sigetského cele spatřili."

Dne 23. dubna sehrána činohra „Modrovous". Krumlovský vystoupil zase v titulní úloze; ale „nezdál se býti," praví recensent Květů, „s rolí svou sjednocen, protože se také bezpochyby z paměti učením tuze netrmácel, an z té rozdrobeniny Modrovousova charakteru žádný celek nalézti nemohl, ani utvořiti si netroufal."

V činohře „Jan, vévoda Finský" hrál Krumlovský dne 30. dubna. Dle Květů „nakreslil Erika živými barvami a postavil jej co výrazuplnou podobu v rámec této hry."

V Ifflandově činohře „Karbaník" hrál Krumlovský dne 11. května zase úlohu titulní. „Mnohé scény," praví Včela, „povedly se mu zdařile." Květy píšou, že „hrou obecenstvo uspokojil. Jeho plný, ohebný a zvučný organ konal mu znamenité služby, zvláště ve scénách důtklivých — jenom jedné znamenité vady v deklamaci jeho musíme ho přátelsky varovati. Jesti to jakési zpěvavé povstávání tónu nejenom při otázkách, nýbrž i při každé kratší v affektu přednešené sadě — jakési nucené kadencování, kteréž na jistou krajinu v Čechách, pověstnou pro své zpěvavé nářečí upomíná. Není to u něho pouhý zvyk v deklamaci české. Měliť jsme příležitost viděti p. Krumlovského i v několika představeních německých — a ta samá vada bila nás v uši. Nejlépe bylo by proň, kdyby u studování jedné, druhé role zkušeného přítele na poradu vzal, jelikož herci těžko bývá chybu svou, s bytostí jako srostlou, pozorovati."

Dne 23. května hrál Krumlovský v dramatu „Hluchoněmý" úlohu Franvala. Recensentu Květů „zdál se býti při nepevné paměti; že v tom na pevné provedení charakteru pomysliti trudno, každý nahlídne." Také Krumlovského kníry referentovi vadily: ponechalť herci i ředitelstvu rozhodnouti, nosili-li v době, do které děj spadá, advokáti v Túluse kníry čili nic.

V Klicperově dramatu „Soběslav a Bedřich" hrál Krumlovský dne 28. května zase jednu z úloh nejhlavnějších, Soběslava. „Plný, zvučný, i v nejjemnějších odstínech líbezný a srozumitelný hlas pana Krumlovského," praví recensent Květů, „hodil se dobře k vymalování vášněmi stísněné a rozvětřené duše Soběslavovy. Dojímavý svou pravdi-

vostí byl hned první výstup — — pak rozmluva jeho s Vladislavem a Bedřichem. Pěkné jednotlivosti měly všechny výjevy u zbořené obětnice — jenom závěrek jejich, odhodlání Soběslava brannou rukou k Vyšehradu táhnouti, měl snad živěji a vřeleji vystřeliti — jako klokot z vroucího pramene, jako let z dávných okovů utržené vášně — ne jako vážný, pádný chod studeného rozmyslu, který vůbec nikdy u Soběslava nevládne. Všechny kroky a činy jeho jsou plod okamžiku. Z tohoto stanoviska vyvinula se i další hra p. Krumlovského. — Toto jest naše zdání; proto je ale žádnému nevnucujeme, nýbrž jen že důvěru v opravdivé snažení p. Krumlovského k cíli uměleckému máme, klademe zde toto své mínění k obádání pravdy. Z té příčiny nemůžeme také zatajiti, že by se nám první objevení Soběslava v dlouhém a tmavějším rouše bylo více líbilo. První kroky jeho z vězení zobrazuje nám básník jako zbožné putování bosýma nohama k domovu otců svých — přede tvář věčného Slitovníka. Tak, jakž p. K. vypadal, mohl Soběslav z vězení arci vyběhnouti — i vousy jeho mohly býti tak náramné, přirozené; ale všecka příroda nehodí se v rámec umění, jehož hlavní oučel jest a zůstane krása. Pochvala, kterouž p. Krumlovský během celé hry získal, byla zasloužená."

Dne 5. června sehrána Raimundova čarodějná hra „Krakonoš a nevlídník". „Krakonoše provedl p. Krumlovský," praví Květy, „důkladně a ve scénách, kde se po Třeštihlavu pitvoří, získal hlučné pochvaly"; — referentu Č. Včely nelíbily se dvě věci: „za jedno, že jeho Krakonoš hlas svůj do nepřirozené hloubky nutil, za druhé, že v posledním jednání jazykem se překvapoval".

Titulní úlohu hrál Krumlovský opět dne 25. června, kdy provedena činohra „Albrecht Bojovný". Recensent Č. Včely praví, že Krumlovský „scény, kde Albrecht na jevišti se nám ukáže, jako obyčejně, dobře představil"; ale dokládá, že z úlohy té nedá se nic vyvésti.

Dva dni na to opakována činohra „Jan, vévoda Finský", v kteréž dle Květů Krumlovský „pro své děsné, skoro hnusivé vzezření zmínky zasluhuje". — „Oktavio", končí referent, „to nebyl kousek královský!" Referent Č. Včely napsal: „jedině p. K. nebyl v celosti svůj oukol promyslil, tak že se nám mnohem méně než poprvé líbil; doufáme však, že chvalitebný ten náš herec k tomu více nás nepřivede, vyznati, že mnohem dokonaleji provedeným hrám od něho zvykli jsme".

V Kotzebueově veselohře „Epigram" hrál Krumlovský dne 6. července úlohu Dobroslava. „Měl aspoň", praví Květy, „na svůj zevnitřek trochu péče vynaložiti. Setník Dobroslav nepřichází do nejvzácnějších domů v tak ošumělém kabátě, s rozcuchanými vlasy a jinými přídatky spustlého nedbalce".

Ve Včele pak se o tomto výkonu praví: Pan Krumlovský představoval upřímného, srdečného, živého setníka. Prvním dvěma vlastnostem učinil zadost, ne tak třetí, scházela mu ona ohebnost a mrštnost, jíž tato úloha požaduje a celé jeho zjevení velmi málo prozrazovalo muže, který ve vyšší společnosti se pohybovati umí a tam i rád viděn jest".

V melodramatu „Galejní otroci", dne 30. července sehraném, přidělena Krumlovskému úloha Françoisova. Recensent Č. Včely praví o tomto výkonu: „Pan Krumlovský dostál svému úkolu k naší spoko-

jenosti“; referent Květů pak zaznamenal, že Krumlovský vypravoval svou historii své choti (Kolarové) poněkud chladně. „Viděli jsme v „Krásné pernikářce“ a jinde“, praví se v referatu, „že pan Krumlovský podobné věci mnohem lépe přednášeti umí, pakliže mu jen na tom záleží; ale pozorujeme v posledním čase nezřídka jakousi chladnost a nedbalost ve hře i v přednášení, kteráž by, kdyby se u něho ustáliti měla, pro jeho budoucí pokračování v umění slabou naději podávala. Ostatně hrál tentokráte dosti slušně“.

Dne 15. srpna zahrál si Krumlovský v Raupachově činohře „Robert ďábel“ zase velkou úlohu titulní. Úlohu tu hrával před ním první hrdina německého divadla stavovského Fischer, herec výborný, který ji prováděl nad míru uspokojivě; bylať jednou z jeho nejlepších.

Kritika tudíž uznala obtíže Krumlovského; ale přece musila doznati, že přes to vše, že nedostalo se mu tolik pochvaly jako Fischerovi, tomuto přece jen v máločem zadal. „Pan Krumlovský“, praví Č. Včela, „nakreslil živými barvami divého Roberta ďábla, srdcejímavě kajícího hříšníka, důstojně hrdinského vítěze a vřelou láskou pojatého Normana; zvláště scéna, kde si s Cintií vyznají, že se milují, byla od obou velmi pravdivě vyvedena. Přesvědčili jsme se zase, jakého výborného herce české divadlo v p. K. chová; škoda jen, že se nevynasnažuje vždycky své úlohy dle možnosti vyvésti“.

Referent Květů psal takto: „Můžeť úlohu tu za jednu z nejlepších, ne-li nejlepší svou pokládati, a ubezpečujeme jej, kdyby se povždy úkolu svému takto zadost učiniti byl snažil, že by i přízeň obecenstva, kterou si byl prvními hrami, zvláště pak „Slepým mládencem“ tak rychle získal, věrněji při něm stála, než se nyní děje a díti může. My pak nehledíce na minulost, chválíme co dobrého, a budeme i napořád „sine ira et studio“ chváliti, pokud toho p. K. zaslouží. Tenkráte mimo jiné velmi zdařile provedl výjev, kde se z boje vrací, jakož mu vůbec v místech, kde cit ukázati třeba, dojemným hlasem svým lehko pěkného oučinku docíliti lze. Ve zlosti pak a bouřlivosti musí se na pozoru míti, aby sám svůj zvučný organ násilným slov skrze zuby vyrážením nedusil, což někdy ve vzteku okamžitém v jednotlivých slovech místo své míti může, avšak častěji-li se opakuje aneb v delší řeči neustále trvá, na posluchače nemile působí a zřetelnosti nemálo na ujmu bývá“.

O prvním představení francouzské veselohry „Ona jest šílena“, dne 31. srpna hrál Krumlovský úlohu lorda Harleigha. „Hrál pěkně“, píšou Květy, „a mluvil ještě lépe. Chtěli jsme jej již několikráte na jistý nespůsob v přednášení pozorna učiniti, který jsme na něm již ode dávna a tenkráte opět pozorovali. Stává se, že někdy u velkém affektu, zvláště když na šílence hraje, celou sadu, slovo po slově násilně ze sebe vyhazuje a sice vše jedním hlasem, tak že bys, hudebně to pozoruje, sotva říci mohl, že se některou slabikou o čtvrt tónu výše nebo níže dostal; při čemž pak obyčejně ještě poslední slabiku vyráží. Tato chyba v deklamaci p. K. vůbec častěji nepříjemně se vyskytá“.

O hře samé praví týž recensent: „Nám se zdá, že povaha lordova ve svých základech ušlechtilá, jemná a dobrosrdečná, i v jeho šílenosti, zvláště v pokojných momentech, v jakýchž na něm zpočátku ani sám lékař žádné pomatenosti nepozoruje, ukazovati se musí; pročež by mu

lépe slušela tichá zádumčivost a jemná, měkká truchlivost se srdečností nežli zasmušilost, ano i urputnost, jižto jsme větším dílem na p. K. viděli. Třeba i uvážiti, že by pak chvilkové bouře šílenosti od těchto tichých dob lépe se byly odrážely a spolu více dojímaly; avšak musí se uznati, že navzdor těmto nedostatkům hra jeho pilna byla a zvláště v druhém a třetím jednání mnohé zdařilé momenty objevovala".

Referent Č. Včely praví, že byl Krumlovský v úloze té „výborný" a že „osvědčil se zase co umělec". — „I nejpřísnější kritika musila by mu tu samou pochvalu vzdáti, již od obecenstva tak hojně obdržel, a nezůstalo v jeho hře nic více k požadování, než v poslední scéně; kde doktor rozhodující okamžení přivádí. Zde musí p. K. ještě krok dále k ouplné dokonalosti učiniti: musí nám ten boj v srdci, tu radost, to celé převrácení od šílenosti do blahého ráje rozumu barvami nalíčiti, jenžto se k skutečnosti a opravdivosti ještě více přibližují".

V dramatu „Dědičná smlouva" dne 10. září byl Krumlovský dle Květů „příliš chladný".

Dne 17. září zahrál však zase již hlavní úlohu v kuse „Abelíno, veliký zbojník". „Nemůžeme říci", praví kritik Květů, „že by z úlohy této tak převděčné tolik byl učinil, co se mu učiniti dalo. Měl vůbec některé zdařilé scény, zvláště co loupežník, naopak ale některé, kdežto řeči své bez dostatečného výrazu přednášel, a co milovníku nedostávalo se mu poněkud vroucnosti".

Po čtyřech jen dnech, dne 21. září vystoupil Krumlovský opět ve velké titulní úloze, v Kotzebueově dramatu „Bayard". „Nemůžeme zapříti", psaly Květy, „že se jemu té přímosti, té prostoty a srdečnosti, té s rytířskou dvorností spojené přívětivosti poněkud nedostává, bez nichž si dokonalého Bayarda pomysliti nemůžeme. Jsou to nedostatky v osobnosti jeho základ mající, jež zouplna odstraniti sotva kdy bude moci. Za to však má pomocníka jednoho — a to mocného — blahozvučný, dojemný, silný organ, jímž zvláště v srdečných scénách mnoho nahraditi může, kdykoli ho šťastně neb oumyslně dobře upotřebí. To se i tentokráte opět ukázalo. Mnoho krásně vyvedl, za to však zase mnohá krásná místa tak mimo sebe pustil, tak vlažně přednášel, jako by proň žádného významu neměla. Litujeme, že to vždy opět a opět pozorovati musíme, že nám p. K. obyčejně jen jednotlivé scény hrává, zřídka kdy však celý charakter ve všech částech a odstínech souměrně vyvinutý a provedený podává. Třeba aby p. K., dokud ještě mlád, veškerou svou pozornost k tomu obrátil, nechce-li na vždy na témže stupni v umění svém zůstati".

V neděli dne 22. října měl Krumlovský konečně první svou benefici, ku kteréž si zvolil romantickou činohru „Dobytí Smolenska", „o které," jak praví Květy, „nedá se nic chvalného říci". Krumlovský hrál dle Květů „hlavní, nad jiné v tomto kuse pěkněji nakreslenou, vděčnou úlohu kozáka Urskova dobře a dostal hojné pochvaly". Referent Č. Včely naproti nemálo se tomu diví, že p. Krumlovský představoval „osobu podrobenou" a praví do slova: „Pan K. získal si již zpočátku lásku českého obecenstva a toho mu dnes valný důkaz dalo. Na lóže nesmíme se ohlížeti, ty se jen zřídka kdy naplní" — — — Návštěva byla hojná a představení se líbilo.

Po tomto představení až do konce roku nemají již ani Květy, ani Česká Včela skoro žádných, nebo jen bezvýznamných referatů; o Krumlovském aspoň není více ani zmínky.

Toť v podstatě vše, co o činnosti Krumlovského na pražském divadle za rok a půl měsíce přešlo na nás epigony tištěných úsudků českých.

Následujícího roku (1844) sehráno však v divadle v Růžové ulici již jen 36 kusů. Návštěva her byla zatím nápadně ochabla a v kruzích živlu českému nepříznivých, ba nepřátelských živená oposice usilovala ze všech sil o zničení samostatného divadla českého. Avšak i německým hrám, které tu Stöger občas pořádal, nedařilo se valně, poněvadž hrány z větší části nesmyslné feerie.

Stöger různým spůsobem drážděn a týrán. Do divadla v Růžové ulici začaly se dostavovati různé ohledací komise, které zjistily celou řadu stavitelských a jiných nedokonalostí a kladly váhu na to, žeť neradno v stavení tom hráti, dokud nepronesou úřadové své dobrozdání. Brzo musilo býti široké schodiště z důvodů požárních rozšířeno, brzy musil býti parter prolomen a zřízeny ještě jedny schody na ulici, slovem Stöger všemožně drážděn a popuzován výlučně jen k tomu cíli, aby se podniku toho vzdal a budovu divadelní k jiným účelům odprodal. Mimo to mu konečně i zakázáno vystupování stavovských herců, což mělo za následek, že Stöger v tísni své nevěděl si jiné rady, než hry české v divadle svém dočasně suspendovati, hráti po česku zase jen v neděli a ve svátek odpoledne v divadle stavovském a povolati v Budějovicích právě meškající společnost Lutzovu, aby hrála v Růžové ulici po německu.

Společnost ta přibyla do Prahy a zahájila své hry; ale hrála skoro den co den před prázdnými lavicemi, tak že Stögrovi konečně nezbylo nežli divadlo své od velikonoc i pro hry německé uzavříti.

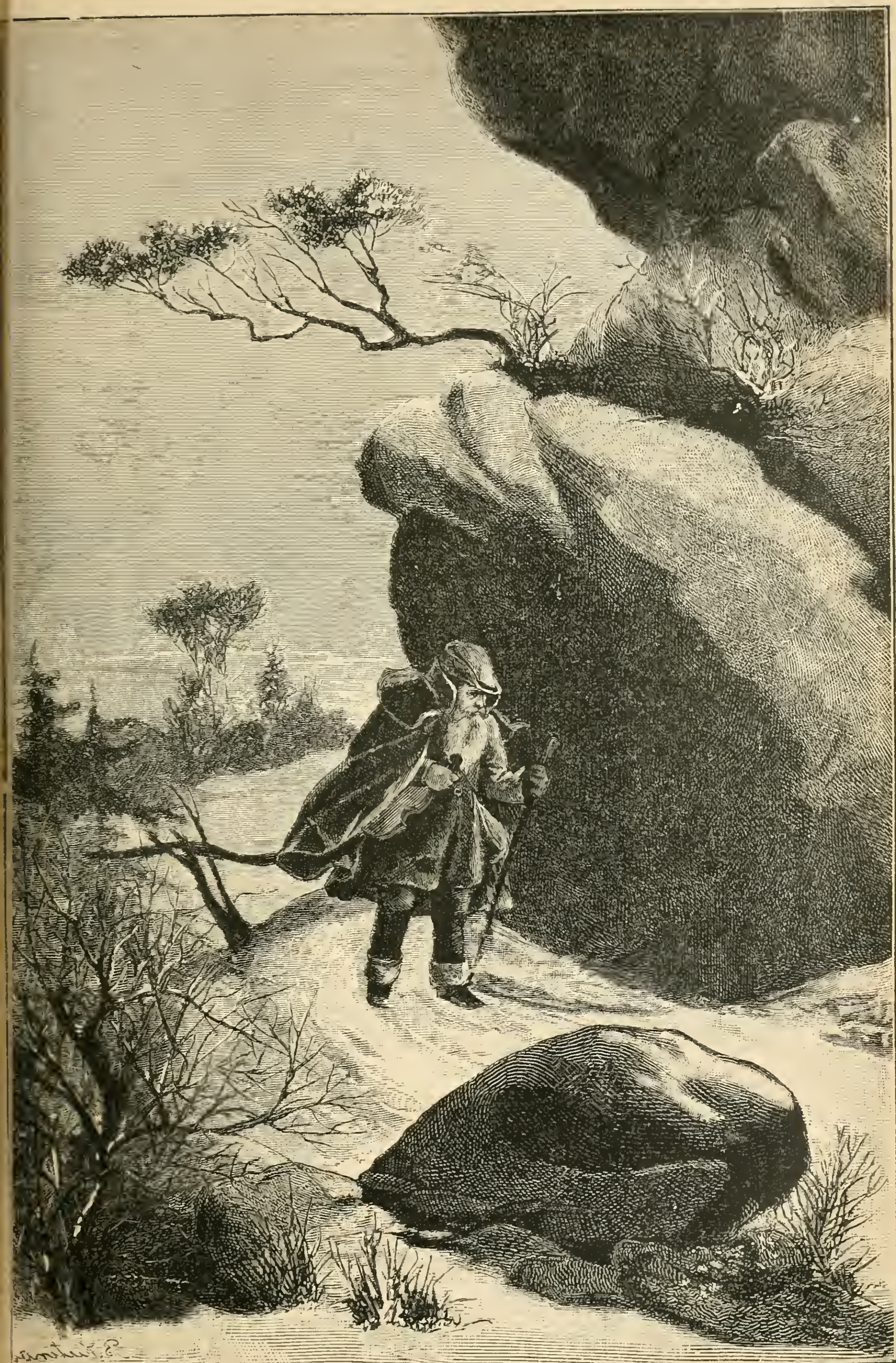
Za takových poměrů hrál tudíž Krumlovský v prvních měsících roku 1844.

Květy mají roku toho pouze několik více méně bezvýznamných recensí. O Krumlovském činí se zmínka jen čtyřikrát. Poprvé v dlouhém referatě o Klicperově činohře „Staročeský soud“ (dne 7. ledna poprvé provedené) a praví se: „Z herců vynikl následkem své nejvděčnější úlohy p. Krumlovský (Kozrev). Škoda, že tento charakter tak časně a divně zmizí! Ten právě mohl celé hře pěkné barvitosti dodati.“

Po druhé, když kus ten dne 28. ledna opakován; praví se tu: „P. Krumlovský zastal krásnou svou úlohu zdařile; toliko se nám zdá, že jeho ač ne silné židování v řeči, zvláště u těch, kteří k smíchu nakloněni jsou, tragickému effektu na škodu bylo.“

Po třetí, když Krumlovský dne 3. března zahrál poprvé před českým obecenstvem Karla Moora v Schillerových „Loupežnících“.

(Pokračování.)

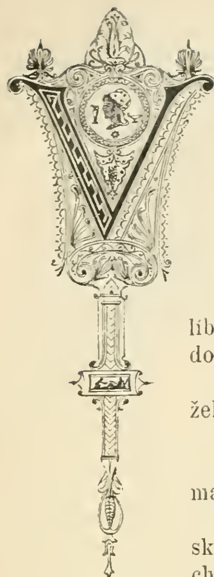

V cizině. Kreslil B. Kutina. Ryl J. Patočka.

Černý list.

Napsal **Salvatore Farina**.

Z ital. přel. Fr. Pover.

mém srdci byla bouře, ale na tváři smích — abych Evangelinu oklamal.

„Co je ti?“ ptala se, spatřivši mě.

„Nic; a děti?“

„Hrají si.“

Usmál jsem se ještě více a chtěl jsem ji políbit; ale Evangelina odstoupila v čas, aby mi pohlédla do očí.

Prohledla mě. „Co je ti?“ naléhala; bázeň manželky a matky vnikla jí do srdce a stísnila jí hlas.

„Nic,“ opakoval jsem. „Děti si hrají?“

„Ovšem .... Auguste! Lauruško!“ křičela ubohá matka.

Přiběhli oba drahouškové. August byl první a skokem ocitil se mi v náručí; Lauruška, která přichvátala hned za ním, sedla si mně do klína.

Příval polibků a otázek; August mluví, Laura opakuje jeho slova. Ale dnes neposlouchám té hudby, jakobych jí nerozuměl. Pohlížím na ně dlouho a dlouho, pak dlouho líbám drahá ta stvoření; tuším poprvé ve své rozkoši nějaký trpký pocit. Pátravý pohled mé Evangeliny proniká mi duší; pozoruju, že ubohá trpí; pouštím s klínu Laurušku, pak stavím na podlahu také Augusta.

„Jděte si hrát, ale buďte hodni! Neběhejte příliš, abyste se nezapotili ... Je okno zavřeno?“

Dítky neodpovídají; už jsou v kuchyni.

„Buď klidna,“ pravím k choti; „poslouchej Augusta, jak je jenerálem a bubeníkem; Lauruška — zdá se mi, že ji vidím — jde za ním, aby mu dělala vojáky.“

Ubohá stála chvíli klidně; pak ptala se mne hlasem, ve kterém se chvěly všecky struny duše mateřské: „Co se stalo?“

* * *

„Nic,“ řekl jsem. „Jsem bláhový, že myslím pořád na jedno: jakoby nás mělo postihnouti neštěstí, které napadlo jiné.“

„Jaké neštěstí?“ doléhala Evangelina hlasem sesláblým.

„Padne-li cihla na hlavu osoby nám známé ...“

Spatřil jsem ve tváři své družky něco, co jsem při svém podivném přirovnání neočekával; teď jsem se teprve vzpamatoval a řekl jiným tonem: „Neboj se více, než třeba; advokátu Marozzimu zemřel předevčírem v noci syn, to je vše .... a řekl jsem ti hned, že není příčiny ....“

„Umřel na záškrt?“ přerušila mne Evangelina, která náhle jako stěna zbledla.

„Ovšem, na záškrt“ — zajíkal jsem se; „ale říkal jsem sám sobě, že není žádné příčiny k takové bázni . . . a kdyby i padla cihla na hlavu, třeba přítelovu, nebudeme proto vycházeti z domu s třesením a nebudeme se báti okapů.“

Evangelina dávala mi na srozuměnou, abych s ní tiše naslouchal; z kuchyně a protějšího pokojíka ozýval se totiž hlas válečného bubnu, přerušovaný velmi často rozkazem jenerálovým.

„Byl to hezký hoch,“ řekla má žena, upírajíc oči na zeď, „silný, odvážný a tak umřel?“

„V několika dnech.“

„A lékaři?“

„Lékaři nerozuměli ničemu, popálili mu hrdlo, dávali mu chinin; předevčírem mu bylo lépe, včera byl mrtev.“ Evangelina zakryla si obličej rukama, pak jí klesly a v očích zářila plachá energie, když podruhé zavolala: „Auguste! Lauro!“

* * *

Ve vedlejším pokoji bylo slyšeti hlas jenerala, který velel „rozchod!“ a hned na to bylo lze pozorovati, že vojsko užívá dovolení, aby matku objalo.

August čekal, až bude podruhé volán, a postavil se u vchodu; ostatně byl ještě zaměstnán, aby svůj jeneralský oblek přivedl v náležitý stav.

„Pojďte sem, abych vás viděla,“ řekla Evangelina žertovně. „Pojďte najednou oba — tak! Teď ukažte jazyk . . . . dobře; a teď jej zase schovejte!“

Ale oba diblíci stáli tu dále s otevřenýma rtoma, s vyplazenými jazyky, smějíce se v jednom proudu, ale příjemně. Bylo třeba upamatovati je, aby toho nechali.

„Ty, Auguste,“ začala znovu vážně matka, „nebolí tě trochu hlava a tebe taky ne, má holubičko? A v hrdle vás nic nebolí? Netlačí vás nic při jídle?“

August měl malý kousek chleba v kapse.

„Podívej se,“ řekl; kousl pak do chleba, který okamžitě zmizel.

„Podívej se —“ začala Lauruška, prohledávajíc své šaty, které neměly kapes; ale matka ji přerušila polibkem.

„Jakmile ucítíte nějakou bolest v hlavě nebo v hrdle, povězte to hned matce. A teď si jděte dále hrát; ale neběhejte příliš, abyste se nezapotily.“

August sňal strunu, která mu byla jeneralským pásem, a vysvětlil sestře, že si zahrají na něco jiného.

„Budeme si hráti na doktora,“ řekl. „Ty budeš nemocná a já tě přijdu léčit.“

„Ano, ano,“ řekla Lauruška. „Hrajme si na doktora.“

II.

Do našeho domu vstoupil nepřítel — strach. Samo štěstí naše vrhalo kolem sebe veliký stín; veškerá naše spokojenost míjela v pověrčivé myšlénce: „Byli jsme dosud příliš šťastni!“

Pátral jsem ráno i večer v časopisech po počtu případů a nabýval jsem naděje, že nakažlivý záškrt buď přestal, nebo že našli proti němu neklamný lék a chápal jsem se všeho, cokoli podivného bylo povídáno o nové nemoci.

Jednoho dne poslal nějaký venkovský doktor, který se mi tím objevil náhle geniem poslaným na zem, první recept proti zlému záškrtu a ujišťoval, že tou soustavou léčení všichni jeho nemocní se pozdravili.

Pokušení pudilo mě na náměstí, abych shromáždil kolem sebe dav lidí a přečetl jim recept; zároveň ptal jsem se v duchu zcela vážně, není-li tu nějakého prostředku, kterým by se i proslulí lékaři k tomu přiměli, aby zkusili léčení toho venkovského doktora.

„Však se těm pánům z města,“ připojil jsem úsměšně, „nebude zdáti přiměřeným, aby se dali poučovati nějakým venkovským kollegou.“

Pak odstřihl jsem drahocenný recept a schoval jsem jej do stolku.

Ale den na to uznali jiní dva venkovští lékaři za svou povinnost oznámiti obecenstvu svůj způsob léčení; ty dva druhy léčení různily se od sebe co nejvíce a podivnou náhodou nepodobaly se nikterak soustavě prvého lékaře, ač oba byly neklamnými.

Vystřihl jsem i tyto recepty a uschoval je svědomitě ve stolku — o tom, který by zasluhoval přednosti, nestaral jsem se pranic. Trochu pochybnosti objevilo se sice již v mé znepokojené mysli, ale měl jsem posud za to, že jeden z těch tří léků se jistě osvědčí.

Časem se recepty množily a případy také.

Sbíral jsem ze zvyku recepty dál, až mi řekla jednoho dne Evangelina s trpkým úsměvem: „Co má dělati ubohá matka? Hoditi všecky ty recepty do klobouku a dáti malému nemocnému jeden z nich vytáhnouti . . .“

„Nebo také,“ vpadl jsem jí do řeči, „zkoušeti jeden po druhém.“

„Včera,“ pravila ona třesoucím se hlasem, „byl jeden šestiletý chlapec zachvácen nemocí při hře a dnes ráno byl mrtev; předevčírem zemřel syn jednoho lékaře v několika hodinách.“

„Jak to víš?“ ptal jsem se.

I moje žena četla od nějakého času časopisy.

III.

Nějakou chvíli už slyšel jsem v duši tajný hlas, který nám ohlašoval bolest, ale snažil jsem se oklamati sebe sama a potěšiti Evangelinu.

„Svá protivenství jsme měli,“ řekl jsem; „svůj díl jsme vytrpěli.“

Pak pátral jsem v minulosti, snaže se shrnouti všecky ty zapomenuté bolesti našeho života, abych se jimi doložiti mohl nebo aspoň naděje nabyl.

„Pamatuješ se na den, kdy v domě advokáta Placida nezbylo ani haléře?“

„A ty's byl donucen dáti své hodinky do zástavy .... Zda-li se pamatuji!“ povzdychla má žena.

„Nebylo to jen jednou,“ pokračoval jsem pátraje dále; „pamatuju se zcela jasně, jak jsme o jistých narozeninách jedli za tytéž hodinky, které nám již tolikráte prokázaly podobnou službu. A pamatuješ se, jak August při kojení ochuravěl? Bylo to zděšení! A když Lauruška měla ten velký nežit a musili jsme zavolati chirurga z nemocnice, aby jí ho vyřízl — jaká hrůza! ... A pak choroba, která ti zkazila hlas! ... A ... a ...“

„A náhlá smrt našeho kosa, když spolknul jehlu?“ doložila Evangelina upřímně k té klamné elegii.

„Ty ještě žertuješ; ale rci, nebylo také to bolestí?“

„Neříkám, že nebylo.“

„Neboj se,“ dokládal jsem s povzdechem pokrytce; „vytrpěli jsme dosti.“

Nebylo to však pravda a cítil jsem to sám, když Evangelina podotkla: „Ovšem, ale přešlo tolik času, a teď jsme tak šťastni! A co jsme měli na proti tomu radostí!“

Na okamžik se zamyslila a v okamžiku tom oživnul v paměti celý roj krásných chvil; viděla je tak živě před sebou, že se jí obličej rozjasnil úsměvem.

„Nevzpomínáš jich?“ řekla mi potom. „Radosti naše provázejí nás v život, bolesti nikoli; srdce je pohřbí. Chci-li obnoviti ve svých myšlenkách staré ty radosti, vniknu v ně a mám útěchu novou. A chceš-li mi opravdu způsobiti bolest tím, že jsi byl kdysi nucen zastaviti své hodinky, nebo že jednoho roku měla Lauruška nežit ....“

„A kdyby byla umřela?“ přerušil jsem ji ukrutně.

Odmlčela se a pohledla mi zděšeně do tváře.

Ubohé srdce mateřské!

Ale darmo zavírám se představě bolesti; bolesť je tu a volá na mne: „Připrav se na utrpení.“

IV.

Seděli jsme u stolu.

August snědl polévku; podotknul, že jen matce k vůli, ale nedbali jsme naň — byl takový šelma! Ale jak přišlo na stůl maso, vzal svůj talíř a odstrčil jej prudce.

„Jaké jsou to způsoby?“ ptala se má žena.

„Nechci jísti,“ odpověděl August.

„Co je ti? Není ti dobře?“

Tvrdil, že mu nic není, ale že jísti nechce.

„Dělá jako Nini,“ vpadla do řeči Lauruška. „Viděl, že to dělá Nini; Nini tak dělá vždycky u stolu.“

Mohlo býti. Večer před tím byl totiž pozván k večeři od souseda našeho, aby byl společníkem Ninovi, osobičce to velmi mocné, která nakládala s rodiči velmi přísně —

„Je to žert?“ pravil jsem k synáčkovi.

Nebyl to žert.

„Je to umíněnost?“ ptal jsem se, vida, že na něj musím přísněji. „Dej sem talíř.“

Místo co měl August poslechnouti, odstrčil sedadlo a sklouznuv na podlahu, vzdaloval se od stolu.

„Auguste!“ koktal jsem.

„Můj Auguste!“ volala ubohá matka, „co je ti?“

„Nic mi není,“ řekl malý vzpůrce.

Položil jsem mu ruku na čelo. Pálilo.

Vzal jsem ho do náručí a běžel, abych ho položil oděného do postýlky.

Evangelina přišla za mnou.

Bledí, oněmělí skláněli jsme se nad ním.

K našim otázkám nechtěl odpovídati, ale litoval už toho, že se choval nespůsobně, a aby nás upokojil, hleděl se zasmáti.

„Bude třeba dojíti pro lékaře,“ řekla mi starostlivě Evangelina; „pošli služku, já ho tu svléknu a položím na lůžko.“

Dal jsem se na cestu jako odsouzenec; zraky Augustovy provázely mě až ke dveřím.

Spěchaje kolem jídelny, uzřel jsem Laurušku, která seděla ještě ve své vysoké židli.

Volala na mne: „Tatínku, proč se choval August nespůsobně?“

„Je churav,“ odpověděl jsem.

„Poslouchej, tatínku,“ řekla mi, „pojď sem!“

A když jsem k ní přistoupil, chtěla, abych se k ní sklonil, a řekla mi tiše: „Nekáral's ho příliš, viď že ne?“

V.

„Doufejme!“ pravil mi lékař vycházeje se mnou na návštěvu k malému nemocnému.

Již něco jiného před ním řeklo mi totéž: „Doufejme!“

Byla to potěcha nešťastných. Když strhne zlý vítr s domu střechu a odstěhuje se všecka radost, která s námi bydlila, co dělá člověk? Sedí uprostřed trosek v pláči, sbírá střípky a kousky a tvoří sobě z nich hračku novou. Vše kolem něho pláče, on také pláče, ale zatím naslouchá hlasu, který zpívá.

Mně řekl ten hlas, že nemoc Augustova není ničím, jen malou nehodou, snad lehkou žaludeční chorobou; a to říkal jsem si s neoblomnou tvrdošíjností až ku podušce chorého drahouška, kdež se obličej lékařův zachmuřil — v něm četla moje duše svůj vlastní ortel.

Stáli jsme oba mlčky; neodvážili jsme se zeptati se lékaře, který psal recept; když se obrátil ke mně, podotýkaje, že bude potřeba klásti studené obkladky na hrdlo nemocného hošíka a že by měl míti stále v ústech malé kousky ledu, a že mu máme dávati každé půl hodiny plnou lžíci chininu, přikyvoval jsem ke každému slovu, ale nevypravil jsem z hrdla otázku, jak se moje neštěstí jmenuje, protože jsem to věděl.

V předpokoji odhodlala se ubohá Evangelina zeptati se: „Je to nebezpečné?“,

„Nelze dosud říci ničeho,“ odvětil lékař. „Tyto choroby jsou potutelné; uvidíme na večer. Nesmíte k němu sestřičku pustiti.“

Tu jsem jen prohodil: „Zlý záškrt — není-li pravda?“

„Pravda, pravda,“ řekl lékař, „ošklivý záškrt.“

„Ale není snad z nejhorších?“

Chtěl jsem býti klamán; on odvětil: „Nezdá se z nejtěžších; uvidíme na večer.“

Pak odešel — padli jsme si do náručí, zapomněli jsme na život, povinnost, na vlastní svou bolest, ba i na svou bytost. Plakali jsme jako děti.

„Ach! neplač tak aspoň ty,“ řekla mi Evangelina; „bolí mě to příliš.“

Pamatuju se, že jsem se usmál.

V té chvíli slyšel jsem hovor v Augustově pokojíku; běžel jsem tam. U podušky bratrovy byla malá Lauruška a zdvihala se po špičkách, aby ho uviděla.

„Jdi pryč!“ vzkřikl jsem hněvivě.

Pohleděla na mne; nerozuměla mi a vrhla se mi se smíchem na kolena.

Toho večera opustila nás také Lauruška; když přešla dvůr (vedena jsouc přítelem, který se nebál, že si snad do domu nákazu odnese) a obrátila se, aby rodiče pozdravila (stáli u okna), když na nás zavolala: „Vrátím se brzo!“ — zdálo se mi, že odchází poslední dosud netknutý obraz našeho štěstí.

Maličká zmizela a jakýsi hlas mi povídal: „Neuvidíš ji, leč až bude los tvůj naplněn.“ A jiný hlas mi řekl: „Jen zmužilost!“ Byl to hlas Evangeliny.

Vzali jsme se za ruce a tak spojeni šli jsme proti přízraku smrti.

VI.

Počaly kruté dni, které vyplňovala bázeň před nocí. Ó! těch nocí věčných, probděných u podušky zbožňované bytosti, v pokojíku, jehož podoba se měnila děsivě před mými, spánkem zakalenými zraky!

Vidím ho stále — svého nemocného hocha; vidím a zdá se mi, že dřímu, dřímu a zdá se mi, že spím, a stále ho vidím — když nic již nerozeznávám.

Pak sebou pohnu, dívám se na hodiny, blížím se k němu, zaměňuju ledové obkladky na hrdle svého hocha a nezměnitelné trápení počíná.

„Auguste!“

Neodpovídá mi; otvírá oko a pohlíží na mne tázavě.

„Auguste, vezmi lék.“

Sténá; chinin se mu nelíbí, avšak otec jeho je neúprosný.

„Za chvilku bude po všem, jediné spolknutí. Vezmi jej, uděláš mi radost.“

Pohlíží na mne, pohlíží na lék, chce se přemoci.

„Hned, hned . . . vezmu jej hned . . . jen ještě chvilku . . . počkej.“ Prosím a poroučím, žertuju a hrozím, že se budu hněvati, pak se

dívám na hodinky . . . ach! minuty utíkají a nevezme-li chininu, umře mé dítě!

„Poslouchej,“ pravím k němu s líčenou veselostí, „vezmeš jej sám; poodejdu na chvilku, pak se vrátím a ty jej zatím vezmeš. Uvidíme, dovedeš-li to! . . . Pak to povíme matce, která bude spokojena s tebou.“

Konečně má soucit s mým trápením a polyká trpký nápoj: a já si oddychuju, protože mám půl hodinky pokoje!

A zase ubírají se před mýma očima tajemná vidění mého bdění: nářadí praská a za každým novým šramotem následuje nový obraz.

Chvilkami pohlížím do svého nitra a jímá mě veliký soucit se mnou samým. Jak tu vše jinak než bývalo! Již tam ničeho není, snad ani lásky. Skoro se mi zdá, že se zakotvuje v mém mozku sobecká myšlenka, schopná zápasiti s neštěstím a přemoci je. Ba mluvím už k sobě: „Jak je to hezké býti ke všemu netečným!“

Není to snad začátek netečnosti? Přemýšlím o tom.

„Co mi je po domě, po té trošce mého bohatství, které mě tolik stálo? Co je mi po mém jmenu, po mé pověsti? Byl jsem nerozvážlivý. Byl jsem divoký a odvážný: mohl jsem zůstati sám, abych chudobu a život odzbrojil! Neměl bych dnes umírajícího syna! A kde by byl August? A čí by byla Evangelina, kterou jsem měl tak rád? Láska! Co je láska a co je bolest?“

Ucítil jsem ruku na hlavě, která jen ztěžka se spánkem zápasila.

„Jdi si lehnout,“ praví mi Evangelina, „jsem tu já.“

Otevírám oči a dívám se do těch bělostných smutných tváří.

„Spala's?“ ptám se své ženy.

„Ano, a zdálo se mi něco velmi hezkého: jak se mohlo mně jen něco hezkého zdáti?“

„Hezký sen!“ opakuju bezděčně.

Rozumí mně, béře mě za ruku a vede mě chvatně k lůžku našeho drahouška.

„Nezdá se ti, že mu je lépe?“ praví mi. „Jeho spánek je tichý. Ty's umdlen,“ připojuje, „ubohý Epaminondo!“

„Ubohý Epaminondo!“ opakuju s trpkým úsměvem.

Tu mě vzala za ruku, vystoupila na špičky a nastavila mi tvář. „Polib mě tady,“ přikazuje mi něžně; „tak; teď polib svého syna na čelo, ale nezbuď ho, a teď si jdi ulehnout.“

Pozoruju, že něco té ženské síly přechází v moje srdce.

VII.

Jdu, kladu se na lůžko a snažím se přivolati spánek; ale spánek, — dříve po mnoho hodin odháněný, jakoby byl nepotřebným — teď nepřichází. Zavíraje oči pozoruju, že se blíží podivné pitvorné podoby k mému lůžku. Jsou to tvářičky usměvavé nebo úšklebné; mohu jen otevříti oči a rozprchnou se hned po všech koutech. Naslouchám a neslyším žádného podezřelého zvuku. Kdybych mohl aspoň sedřímnouti! Kdybych mohl jen na hodinku zapomenouti na své neštěstí!

Zavírám oči — přízraky jsou tu zase; snažím se zachytiti myšlenkami jiné obrazy, hledám je, mysl moje bloudí daleko, ale ony vidiny nespouštějí se mého lože.

Konečně přikouzlil jsem před svůj duševní zrak Laurušku; chci býti s ní sám. Bolest učinila mne nespravedlivým: v těchto dnech jsem na ni zapomněl. Co dělá v té chvíli? Dříme. Vidím ji v neznámé komnatě, v nevlastním lůžku, s ručkou pod tváří a s přivřenýma rtoma.

Co jsem myslil na svou dcerušku a plnou mocí touhy usiloval představiti si ji v té chvíli, přešlo sto pitvorných přízraků přede mnou. A zase jsou tu jiné: hlava dívky s rozcuchanými vlásky — usmívá se; bolestná tvářička — už se neusmívá; zachmuřený obličej — který děsí...

Pro chvilku je toto mým spánkem; pak nevím kdy, nevím jak, — dav přízraků se tenčí, mizí a já se vracím k Augustovu lůžku. Konečně podřimuju.

Dřímu a tu je můj sen:

Je hluboká noc. Evangelina spí ve vedlejším pokoji a já bdím u lůžka Augustova. Přemítám o celém přešlém životě, ode dne, kdy jsem poznal Evangelinu, připomínám si znova všecky radosti a nalezám, že byly toliko nadějemi, protože, kdykoli jsem hledal domácí štěstí nebo odměnu za vlastní lásku, rozumělo se tím, že to vše hledám jen ve blahu svých dětí.

Křísím také v paměti své staré bolesti a co je s přítomnou měřím, zdá se mi, že nestály za to, že jsem se jimi tak trápil. Zpomínám, jak mne dojalo, když jakýsi novinářský zpravodaj o mně napsal, že jsem příliš skostnatělý, a o mé výmluvnosti — že je příliš zastaralou a sentimentalní, kdežto vtip a sílu mého protivníka, advokáta Rigiho, do nebe vynášel. Zpomínám, s jakými pocity jsem pak pozoroval, že zpravodaj ten opakuje stále totéž a že i ostatní lidé mluví o Rigiho bystrosti a vtipu — a to po celý jeden měsíc týmiž slovy, jakoby je byl přičinlivý zpravodaj vyryl do ocele nebo do mramoru, jakoby nebyly psány do časopisu . . .

Ale nyní si myslím: což kdyby byl ten zpravodaj otiskl, že jsem oslem nebo blbým, a že naopak advokát Rigi je duševním obrem? Možná, že by měl pravdu, jsem snad oslem, třeba o tom ničeho nevím; druhý je velikánem a já toho nepozoruju, protože jsem blbý. A jdu ještě dále v těchto myšlenkách — kladu onomu zpravodaji do péra úsudky nejjizlivější; zraňuju co nejkrutěji svou advokátskou marnivost — abych utišil otcovskou úzkost: tak v bolestech duševních zjednáváme si úlevu, bičujeme-li tělo do krve. A pak jest mi, jakoby ten kritik stál přede mnou a já jakobych si prsa nehty rozdíral a volal: „Hleď, můj drahoušek umřel!"

Vykřikl jsem ze sna i zdá se mi, že se po výkřiku tom probouzím a že mě můj syn k sobě volá, aby mi řekl: „Tatínku, neplač, neříkej to matce — umírám."

Tu se opravdu probouzím a pozoruju, že jsem ve své posteli a že jsem snil; otevírám po tmě oči a třesu se. Snad je můj sen předtuchou a můj syn opravdu snad umře! Snad teď se smrtí zápasí! Snad je už mrtev!

Naslouchám. Chvilku není nic slyšeti, pak zaráží mě náhlý praskot nábytku. Ach! To je nějaké znamení!

„Evangelino!“ volám obraceje se ke dveřím pokojíku.

Zraku mému naskytá se nezměnitelný obraz mého neštěstí: naše dítě, které trpí, ubohá matka, která obrátila ke mně svůj obličej smutný, ale jasný.

VIII.

Ještě jsem nevyšel z domu, protože visí nad mým synem hrozba smrti. —

Dnes opřen lokty o zavřené okno, přehlížím část dvoru až ku bráně a odtud kousek dále po osamělé cestě; s mého stanoviska lze na ní viděti pouze nohy mimojdoucích, ba jen dolejší část těchto noh. Ale poskytují mi dosti látky k myšlenkám.

„Tyto nohy, které tak chvatně přešly a měly mužský šat barvy modré z obyčejného plátna, patřily jistě dělníkovi, a tyhle jsou asi žebrákovy; jdou tak pomalu, že si je mohu prohlédnouti, i zdá se, že sotva udržují na sobě ty hadry, kterými jsou kryty.“ Tak se zaměstnává stísněná moje mysl a zapomíná trochu na mé neštěstí.

Přece, kdykoli se obracím k pokojíku, kde trpí můj syn, skličuje nový zármutek mé srdce. Ale August dřímá: vypil chinin před malou chvilkou, mohu se ještě pobaviti.

Dnes je neštěstí moje poslušné a vzdaluje se, abych směl pohlednouti do života. Poznávám onen stav duše, kdy dovedeme zabaviti mysl svoji jen něčím neočekávaným.

„Vsaď se,“ pravím sám k sobě, „že první, kdo půjde tamtudy, bude ženská!“ — „Ne, bude to mužský.“ Po dláždění slyšeti těžký dunivý krok. „Vyhrál jsem — je to mužský. Ovšem, ale jaký mužský? Rychle, blíží se . . Není dle bot pochybnosti — je to švihák!“

Místo šviháka jeví se dvě křivé, nemotorné nohy — věc naprosto neočekávaná, překvapení . . .

A nyní tu zas jiné.

Podivný zvuk doléhá ke mně; není to krok, není to kolo ručního vozíku, není to berla, není to ani zvuk dřevěné nohy. Co je to tedy? Je to vlekoucí se šumot jako z navázaných hadrů, troucích se o cestu... Hle tu je!

Ó přísná přírodo, jaké podívání!

Tam v té skrovné prostoře, již obzírá mé oko, kde jsem neviděl posud mimojdoucí leda po kolena, zjevuje se mi celá lidská postava ležící, dolejší částí těla opírající se o dřevěný podklad, postava, která chodí po rukou a vleče ochromené a stočené nohy.

Před branou se ten člověk zastavuje; vyprosťuje jednu nohu z nemotorné obuvi a podpíraje se druhou o zem, stírá si pot, ohlíží se a dává se znova na cestu.

Kam jde? Kam jdeme?

Zvedám se od okna a blížím se k lůžku svého syna: „Auguste, vypij svůj lék!“

IX.

Jednoho dne chtěla Evangelina, abych si vyšel trochu na doušek čerstvého vzduchu; poslouchal jsem vybídnutí to se skloněnou hlavou. Žena moje doléhala: „Není nebezpečí — Augustovi není hůře než jindy; jdi se projít, udělá ti to dobře.“

· Pravda, Augustovi není hůře než jindy, a mně není opravdu dobře. Doušek čerstvého vzduchu mi prospěje; bude-li mně bdíti ještě kdo ví kolik nocí, nesmím ochuravěti. Činím Evangelině po vůli, jdu.

Ještě na dvoře se obracím; cosi pokouší mě, abych se vrátil; nemám síly, abych svého drahouška opustil.

Ale Evangelina užila všech opatření: stojí za okenicemi a usmívá se na mne, aby mne povzbudila. Pozoruju souseda, který se na mne dívá zvědavě; dávám se na cestu.

Půjdu do obecných zahrad — tam je nejlepší vzduch v celém Miláně — obejdu jednou hradby a pak se vrátím domů.

Ale v myšlenky zabrán, dal jsem se, ani nepozoruje, nejdelší cestou do zahrad.

„Zmýlil jsem se v cestě!“ myslím si a pozoruju, že mě pud vede k domu, kde bydlí má Lauruška.

Uspaná touha se probouzí a volá ve mně: Chci ji spatřiti! Je to však nemožno; nesu v sobě nákazu ošklivého záškrtu; právě před chvílí vyhnul se mi přítel, jak mě zpozoroval, a já mu odpouštím: Má dcerušku, kterou zbožňuje.

Hle tu jsou okna domu. V tu dobu hrává si má dcerka s pannou, snad myslí na mne, snad pláče a vnitřní hlas jí nezašeptá, aby se přiblížila se stoličkou k oknu a pozdravila otce skrze okenice. Chvíli čekám; lidé, kteří pozorují, že se dívám vzhůru, pozdvihují oči a usmívají se; nějaká zvědavá dívčina, jdouc kolem, dívá se na mne po očku.

Pozoruju vše jako ve snu; pak trhnuv sebou, opouštím své stanovisko; ale co se ještě obracím, puzen jsa nadějí, že snad mezitím přistoupilo mé dítě k oknu, cítím, že mi něco tiskne kolena. Skláním zraky — má dušičko! opravdu, je to Lauruška!

Vracela se z procházky se služkou, spatřila mě z dálky a běžela mi naproti.

„Tatínku,“ povídá, „vezmi mě sebou! chci domů, chci viděti matku!“

„Lauruško! Lauruško moje!“ koktal jsem, „Jsi ty to? Co děláš?“

Ale bázeň váže mi údy: neodvažuju se pohladit ji, neodvažuju se přiblížiti její tvářičky ku svému obličeji.

„Tatínku, proč pak mi nedáváš hubičku?“

Chápu ji do náručí, pozdvihuju, tisknu ji k prsoum a líbám ji na čelo a vlásky.

Pak ji stavím opět na zem, přikazuju jí, aby byla hodna, slibuju jí, že si pro ni přijdu a domů ji odnesu; povídám jí o Augustovi, o matce; plním jí hlavinku blahými nadějemi; vkládám jí do srdce vše krásné, co v myšlenkách nacházím, slib o nových nějakých pannách, polibcích matčiných, procházkách s tatínkem, hrách s uzdraveným

bratrem; pak ji opouštím trochu ještě smutnou a spěchám, abych se nedal ještě jednou svésti.

Volala za mnou.

„Tatínku, tolikhle hubiček matce!“ A šla klidně k domu.

Ještě se zastavuju, abych se za ní ohledl, provázím ji očima, než zajde: pak pohlížím do výšky hledaje někoho, abych mu pověděl trpce: „Potrestej mě — nedovedl jsem se přemoci, políbil jsem na čelo svou dcerušku.“

Nežli jsem vstoupil do pokoje svého bolu, zmizel Lauruščin obraz a já jsem řekl sám k sobě: „Nelíbal jsem ji na ústa!“

X.

Bolest má je prudká. Ode dvou dnů mě děsí můj drahoušek; není mu hůře, naopak lékař pozoruje lehké zlepšení, a přece neodvažuju se pohleděti do svého srdce, kam vstoupila nějaká podivná bázeň.

Jednoho dne zůstali jsme já a matka jeho po návštěvě lékařově sami u lože Augustova.

Dívá se chvíli na nás, hledě udržeti oči otevřeny; pak upadá v těžké zemdlení, a když z něho chvílemi procitne, drží si hrdlo a svíjí se, maje obličej horečně zapálený.

Díváme se oba na něho, však beze slova; pojednou odchází Evangelina od lůžka do sousedního pokoje; jdu za ní — má hlavu opřenou o zeď. Pláče.

„Ó neplač,“ pravím; „proč pláčeš?“

„Ty pláčeš také.“

„Není pravda . . .“

„Je, je pravda; podívej se. A proč pláčeš? Snad to sám nevíš. Já to však vím, už nemáš naděje.“

Vyplakali jsme se oba volně; pak osušila si Evangelina oči a pravila: „Chvilku před tím zdálo se mi, že ho vidím mrtvého; ale ubožák žije ještě, nesmíme jej opouštěti. Pojď.“

Vzala mě za ruku, a já se nechal vésti jako děcko — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

On žil!

Ano, August žil. August žije, a já i matka jeho jsme šťastni.

Evangelina má pravdu: naše radosti provázejí nás do života; bolesti nikoli, protože je srdce pochová.

Ballada z paláce.

í v oku plála vlídná zář,
když hlavou klesla na polštář
a v ekypáži domů jela;
ba rozkoší se ještě chvěla
a úsměv hrál jí na ústech.

Dřív dlouhý průvod před ní táh',
družičky v bílých šatičkách,
a růže sypal ten dav něžný
před vzácný povoz paní kněžny
a hudba hrála fanfáry.

Pak zastavila, sluha slez',
a kolem zazněl hlučný ples,
vše plno růží, kytic, věnců;
to asyl dětí, nalezenců,
dnes se vší slávou světili.

Ji, protektorku vznešenou,
šum chvály vítal odměnou —
jak slušel jí ten oděv skvělý!
Všech zraky oslněné zřely
jen v její posud krásnou tvář.

A vzácnou kytku, tajíc dech,
jí dítě dalo na schodech
a slavilo ji prostou řečí.
Byl dole příval stále větší
a zvony zněly nahoře . . .

Jak nyní jela domů zpět,
dál slyšela ty davy pět
a v ekypáži plno květů —
Tak ulicemi sila v letu
svit rozkoše a nádhery.

Leč vůz jak přijel k paláci,
stín ženy tam se potácí
a nežli vrátný srovnal záda,
nach krve v čelo jí se vkrádá
a sténá ret: „Mám, paní, hlad!

Však letem vůz jel do dvora,
stín venku zdrcen vrávorá,

onť hladem, studem, bídou hyne —
a děcko v hadrech k srdci vine
ta žena bědná, ubohá.

Vůz ve průjezdě stanul. — Hleď,
tvář šlechtičny jaks bledá teď,
v pěsť zatíná se krásná ruka.
A venku jedno srdce puká,
stín od paláce vrávorá.

Ku kněžně vstoupil mladý pán
a polibky byl zasypán
i nevěděl, že chvíle jedna,
co jeho dcerky matka bědná
u paní kněžny žebrala.

A ta jen děla: — Žebráci! —
Stín venku dál se potácí,
sprch' na dítě slz ručej horký.
Leč ústa paní protektorky
zas usmála se v zpomínce:

Jak dlouhý průvod před ní táh',
družičky v bílých šatičkách,
jak růže sypal ten dav něžný
před vzácný povoz paní kněžny
a hudba hrála fanfáry.

Bohdan Kaminský.

Z básní Gustava Nadauda.

Sultán.

Sultán, jenž v Cařihradu vládne,
jest uzavřen v serailu svém;
kdo vidí jej, do prachu padne,
před branou jeho stojí něm;
od chvíle co den nítí zoru
až tma kdy blankyt zastírá,
dívá se do vln na Bosporu —
a sultán nudou umírá.

Od Asie až do Afriky,
Evropy lem i s Asií,
i Dunaj jsou mu poplatníky,
z nich nosí perly na šiji;

má pašy, z nichž v svém každý kraji
vše věřící kol odírá,
a jiné, jenž lup schovávají —
a sultán nudou umírá.

Má dvořanů, jež nelze sčísti,
má stráží s vlavým chocholem,
má ulemů co v lese listí,
vezírů much co nad polem,
dá pochlebníku ihned řády,
když dýmku v pouzdro zavírá
řka: Svět je blažen z tvojí vlády! —
a sultán nudou umírá.

By bavily jej hrami svými,
křesťanských herček má roj,
kejklíři často evropskými
dá vypálit si ohňostroj,
má milky — každá bez únavy
svůj závoj před ním odstírá,
židovských bankéřů má davy —
a sultán nudou umírá.

S vyslanci jaká denně nouze,
jen pohleď jejich na tlumy!
Vše řeči mluví, tu ne pouze,
tu jedinou, jíž roznmí.
Od Pilata ku Kaifaši
o každého se opírá,
i s Anglií se dobře snáší —
a sultán nudou umírá.

Milenko! naše blaho věčí;
ty, prosté srdce, sotva víš,
co velikost je s takou péčí,
co starostí dá taká říš!
Však svěží pro nás pučí kvítí,
nám slunce mhou se probírá,
pojď, vzduch je čistý, sladké žití —
ať sultán nudou umírá!

Sprosté víno.

Ty nepřicházíš z půdy pozlacené,
od Beaujolais, jež k Dijonu se táhne,
zrozeno nejsi z prstě vysílené,
kde Medoc zrá, Angličan po němž práhne,

v světě jméno tobě cestu neproklestí,
tys nedostalo ceny v zápasech,
ty věrné břehu, jenž tě vídal kvésti,
ty sprosté víno, příteli dnů všech!

Ty nemáš z vosku toiletu zdobnou
ni třpytnou zátku, známku firmy slavné,
tě nečeká číš úzká s rytbou drobnou
ni pokál práce drahé, starodávné;
ty nesetkáš se s cetek třísní denně,
jež na kokety trůní půvabech,
hruď věrná podává se otevřeně —
ty sprosté víno, příteli dnů všech!

Chuť měnivá a rozmar přeletavý
nás často vodí pod nebesa jiná,
zda omluvou to, cizí půvab lhavý
že dražší často nám než domovina?
Duch, který blýská v čistém rozhovoru,
ten svádí umělých jak vůní dech,
leč domů rádi vracíme se z dvorů,
ty sprosté víno, příteli dnů všech!

Ty přirozené víno spravedlivé,
vzpomínku dávnou křísíš ve mně zase,
měl druha jsem a v upomínce tklivé
s ním žiju — odešel — to v dávném čase.
Ten veselost měl družnou v obyčeji,
tvůj skromný vkus a tón — ach po letech
zřím jeho podobiznu, za ním spějí
mé modlitby, za přítelem dnů všech!

Máť život chvíle, v nichž to divě blýská,
kdy živěji plá slunce oheň skvělý,
kdy mníme, ruka, která dlaň tvou stiská,
že vůdcem bude pro život nám celý,
pak slávu chcem, se v její vnořit drahy
jsme hodni sami ve zimničných snech;
kdo tvoji révu pěstí, jak je blahý,
ty sprosté víno, příteli dnů všech!

Teď zmizeli již hosté z našich plesů
jak odklizeny poháry a mísy,
na místo růží — pouze květy vřesu
a svadlé ještě s kadeří nám visí.
Již odešli, co druhdy Ovid zpíval
je pravdou tedy? — K tobě řídím spěch,
dům není prázdný, byť se obzor stmíval,
ty sprosté víno, příteli dnů všech!

Z francouzského přel. *Jar. Vrchlický.*

Nebet tepe. Kreslil J. V. Mrkvička v Plovdivě. Ryl J. Patočka.

Plovdiv.

Z cest **Jos. J. Toužimského.**

I.

Slunce zapadalo. Na širé rovině thrácké rozhosťovalo se šero; od hor protahovaly se dlouhé stíny, kdežto dalná horská pásma Staré Planiny na severu, Srednji Gory a Rodopy k severu, západu a jihu skvěla se zlatem a nachem v malebném osvětlení. Orlové za-

Výjev z ulic Plovdivských. Kreslil V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

kroužili z roviny daleko k horám a sokoli i supové ustali v letu. Hloub a hloub skláněle se slunce za hory tam k nešťastné Makedonii. S ním mizela vždy více zlatojasná záplava s temen horských, měnila se v rudý nach, jenž místy temněl, přecházeje v modravé odstiny. Soumrak rychle ustupoval na rovině tmě noční, na západě však dlouho ještě pohrával červánek s nejvyššími vrcholy. I tu znenáhla mísil se fialový ton v nachové obrysy Masallahu, Rylských a Perinských homolí, i tu zanikal červánek, až zanikl úplně a nad námi rozklenulo se nebe půvabné jižní noci. Zlatým leskem kmitala se na západním nebi nestálá hvězda lásky; nad Aldebaranem růměnil se nejbližší soused naší země, Mars, a vysoko nad kuřátky nebeskými objevil se bledý Saturn. Z temnomodrého blankytu tisíce jiskřivými hvězdnými světly shlížela na nás nekonečnost. A jako by Orionu bylo se přidružilo nové souhvězdí, zaleskly se ohnivé body na jihu na temných obrysech Rodopských — byly to ohně pastevců.

Již o druhé hodině odpolední, sjížděje nad Strěmou se sklonů srednjegorských, spatřil jsem v dáli, jako několik nakupených hromádek, skaliska plovdivská, jež ztrácela se téměř proti pozadí, které tvořila za nimi mohutná temena Rodopská. Stále se zdálo, že jest tam jen skok, zatím však nadešla již noc a dosud ještě nebyli jsme v Plovdivu. Daleko před sebou mohl jsem rozeznati ve tmě jenom několik světélek, kde bylo město. Zdálo se, jakoby unikalo před tebou a přec uháníš se čtyřmi koňmi takřka tryskem v rovině po silnici jako mlat.

„Za dvě hodiny jsme na místě," prohodil jako mimoděk kočí, Bulhar, obaluje se do pláště. „Pustím koně, za chladu se jede dobře."

Po vedru denním, jemuž nebylo úniku a z něhož nebylo zotavy, počínal údy lomcovati chlad noční; teplejší oděv stával se velmi příjemným

Ač jel jsem od rána do večera po špatné noci, přece byl mi den ten pohovou proti horským potulkám balkánským. Do rudohněda opálen a s kůží jak hadovi svlékající se mi na prsou, pokud na horách proti slunci nebyla chráněna, hověl jsem si a užíval pohodlí co nejvíce. Obědval jsem vejce, sýr, chléb, rudé víno thrácké a černou kávu tureckou a svačil dvě jak rameno velké okurky, zapiv je očistěnou ruskou, jež v Bulharsku došla rozšíření. Bylo-li mís málo, nahražovala to zase hojnost každé jednotlivé z nich. Nejsem sice přivrženec Harun al Rašidovy nauky o střídmosti, že několik smokví na den člověku dostačí, avšak také ne plných hrnců egyptských, nejméně pak na cestách. Po kukuřičných suchých dnech balkánských byly to však pravé hody, čeho pod Balkánem jsem zakoušel.

Co dojmů vystřídalo se za málo posledních dnů!

Srázný Balkán nad Šipkou se strmým sv. Nikolou, ony hory, sráze, lesy, kde rozhodoval se osud národa bulharského! Jak výmluvné jsou ony bílé bratrské mohyly, hlásající světu počet padlých tu bojovníků, hrdinost a obětavost ruského národa! Kterak prostinké a dojemné jsou ony hřbitovy, kde v tichých vzdušných končinách balkánských tisíce ruských bohatýrů spí věčný sen. Druhy jejich jsou tu orlové a sokoli, vysoko hrdým letem plovoucí ve výšinách, něžné ptáče, jež hnízdí tu v houšti a prozpěvuje jim z jara sladkou píseň lásky, opodál pastevec se zvonivým stádem a někdy milenka a matička, jež z daleka

přes hory a řeky přicházejí slzou skropit neb požehnat rov toho, jenž jejich srdci byl nejbližší, jemuž v naději v brzký šťastný slavný návrat tiskly polibek, polibek poslední, a kterého nespatřily již nikdy více.

Na východ odtud k Slivenskému Balkánu a na západ ke Srědci strmí nejdivočí část oné mohutné horské hradby, kteráž dělí dunajské Bulharsko od východni Rumelie, Staré planiny, jak Bulhaři horstvo to zovou, či Balkánu, jak u nás chybně zavedeno. Jen ruským vojům vzdor sněhům a mrazům nebyly v prosinci a lednu r. 1877 a 1878 strmé ty hory dosti divoké, chvatem razily si cestu přes ně do Thracie a dále k jihu, až k Cařihradu.

A což pod strmým Balkánem nad bystrou Tundží ona půvabná rovinka, Tulovské pole, s množstvím starobylých vysokých mohyl, s Kazanlikem, svými světoznámými růžovými sady, a v ořechových a kaštanových hájích skrytými dědinami! K severu vypíná se Stará planina se sv. Nikolou, Kadimlijí, Maragedikem, k jihu vroubí ji lesnaté a vysoko vinicemi, polmi a růžovými sady pokryté pásmo Srednji Gory. U Kaloferu přimyká Srednja Gora k Balkánskému pásmu, Staré planině, avšak dále k západu opětně odstupuje, uzavírajíc druhou, menší půvabnou rovinu nad Strěmou, Karlovo pole, s Karlovem a Sopotem a množstvím utěšených dědin.

Z roviny té razí si Strěma cestu k jihu mezi oběma pásmy srednjegorskými, spějc k největší thracké rovině, plovdivské, a k Marici, do nížto vpadá za Plovdivem. Největši tuto rovinu obemyká k severu Srednja Gora, k jihu strmí téměř neprostupná, divokoromantická hradba Rodopská, k jihozápadu opětně Rodopy, avšak přístupnější již, s širšími temeny, hustými jedlovými lesy a vonnými horskými lučinami a pastvinami.

Rozklenuvší se nocí krajina ostatně jen získala. Okolí na plovdivské rovině jest jednotvárné jako step. Vesnice řídce rozseté opodál Strěmy neb na potocích, k řece té neb Marici od západní Srednji Gory spěchajících, jsou si téměř na vlas podobné, nevynikají zvláštností ani polohy ani stavitelství. Nápadna jest kyprá černá půda, kde byla spracována, od níž také Černozemci či turecky Karatoprak (kara — černý, toprak — země) mají své jméno. Pátral jsem též po poloze několika vesnic katolických Bulharů, stranou od silnice, avšak ani tato pro minulost svou zajímavá místa, jež byla před tisíci léty semeništěm zvláštního vyznání, bogomilského, které tak značného mezi Slovany a dále na západě došlo rozšíření, nelišila se ničím zvláštním od vesnic ostatních, leda že pozorovati bylo dosti velkou úpravnost a hojnější stromoví. Hlavní ráz krajině plovdivské dávají však na míle se prostírající bývalá pole rýžová. Pocházejí z doby, kdy trvale se tu usadili Turci. Rýže, tato oblíbená potravina turecká, vyžaduje ku svému pěstování hojnost vody, celou soustavu zavodňovací, a k tomu hodily se obzvláště roviny nad spojením Strěmy a Marice a nad četnými potoky, roviny s mnohými bažinami a stojatými vodami. Po pět století pěstována zde byla rýže na rozsahu mnoha set čtverečných kilometrů, až do války ruskoturecké. Nová vláda svobodné Východní Rumelie zakázala však další pěstování pro jeho nezdravotu. Vody neměly totiž odtoku a bahenní výpary na míle cesty kolem Plovdiva byly příčinou nebezpečných zimnic, kteréž také za po-

sledních šest let značně se zmírnily. Od čaltiků či polí rýžových jest půda daleko široko zbrázděna obdélnými prohlubinami, z nichž patrný jest ještě způsob polí a zavodňování, a místy táhnou se větší neb menší asmaky, stálé vody, neb i ramena, jež spojují mezi sebou potoky neb řeky. Vše to poskytuje však za úpalného slunce červencového pohled vyprahlé stepní krajiny, kde jen voda neb bažina označena jest pruhy bujnčjšího, zelenajícího se rostlinstva.

Silnice oživena byla k večeru hloučky cigánů v obvyklé polonahé malebnosti, již táhli do okolních dědin a čiftů (statků) na polní práci. Jest ovšem dosti výnosná, mnohem výnosnějši než u nás, a v nedostatku všelikých jiných je cigán hledanou pracovní silou. A jako na nějaké silnici v Čechách, tak i zde závodila cigáňata obojího pohlaví v běhu za uhánějícím kočárem s pokřikem: „pari, čelebi, pari!“ (peníze, pane, peníze.) Střemhlav vrhala se na hozené malé měďáky a vítězoslavně uháněli pak šťastní, jižto se některého zmocnili, za hloučkem, který mnoho honů již byl ku předu urazil. Rovněž oživily silnici za soumraku mnohé vozy, prosté araby i pryčky, jež nastoupily cestu při západu, aby použíti mohly večerního chladu a za dne pak odpočívati někde pod hubeným stínem. Nejeden vůz přenocoval i opodál na rovině, odkudž pak při úsvitu nastoupil cestu do města, aby takto vyhnul se placení noclehu.

Všechen tento život v noci však zmizel. Jen tu a onde hrčel selský vůz neb kvapila na koních stráž četnická, které je zde dosti zapotřebí. Posléze dospěli jsme k čiftům plovdivským. Ranami z revolverů odstrašovali jsme psy, jež se štěkotem na nás se vrhali a hnedle rozbřeskovala stále jasněji světélka večerního osvětlení v městě Filipově. Zcela určitě vynořily se posléze pod hvězdným nebem obrysy Nebet tepe se světélkujícími jeho domy, bylo rozeznati i temné skupiny druhých vršků a za krátko podle velké mohyly, posmrtného to sídla některého vynikajícího pozemšťana z dob před dvěma tisíciletími, vjeli jsme do předměstí a po delší jízdě mezi chudobnými domky kvapili jsme po mostě, vedoucím přes Marici, do vlastního města. Úzkými ulicemi po krkolomné dlažbě jeli jsme ještě hodný kus cesty, než stanuli jsme u cíle. Hlasitě zavzněly zvonce čtyř koní tichou ulicí a za krátko byl jsem v náručí svých přátel.

II.

Zcela zvláštní jest dojem, jejž činí Plovdiv při prvním pohledu. Daleko široko rozkládá se město nad stříbrojasnou Marici, bystře plynoucí mezi svěží zelení, jež vroubí její břehy a pokrývá její ostrovy. Řady domků a domů, nad něž vyčnívají štíhlé minarety a lesknoucí se kopole dvou nedávno postavených chrámů, prostírají se od řeky na jih ku třem osamělc z číré roviny strmícím, rozeklaným, místy srázovitým skalnatým vrchům; na některých stranách pnou se vzhůru a šíří se malebně na temenech dvou z těchto vrchů. Opodál města vystupují ještě podobné dva skalnaté vrchy, které však nejsou obydlené. Vyvřelé tyto žulové pahory strmí tu jako památníky již dávných oněch dob, kdy tvořil se povrch naší zeměkoule a jezero či moře vlnilo se

v místech nynější thracké roviny, a všech osudných událostí, jež stihly končiny ty od šedého dávnověku, od prvního se zde zahostění Thraků, od dob macedonských, řeckých, římských, byzantských, od příchodu Slovanů, poroby turecké až do osvobození zemí těch krví ruskou. Výmluvné to památníky, jimž málo ve světě se rovná!

Starší křesťanské chrámy jest při prvním pohledu jen těžko rozeznati; skrývají se v zákoutích buď podál města neb za svahem vrchů. Nejvyšší a nejpamátnější ze skalin těch zove se turecky Džambas tepe (kejklířský vrch). Na jeho temeni a severním svahu rozkládá se nejbohatší část města, tiché patrové domky, většinou za zdí se skrývající se zahrádkami a vzdušnými nádvořími. K jihu Džambas tepe, Eumolpias to starých, tvoří příkré sráze. K Marici nejbližší jest Nebet tepe (prorokynin vrch), Musaios starých, z velké části zastavený. Kolem jeho temene patrny jsou zbytky starých mohutných hradebních zdí. Další, téměř neobydlený, na němž vypíná se věž s hodinami a kde za dob tureckých byla prachárna, zove se Sahat tepe (hodinový vrch). Hodiny jsou ovšem takovou zvláštností na východě, že stojí za to zvěčniti místo jich jmenem. Odtud velkolepá prostírá se vyhlídka na všechny strany. K jihu vidíme pod širou rovinou thrackou vystupovati vysoká zelená temena Rodopských hor. Strmí vzhůru vystupujíce jedno nad druhé jako mohutná hradba. K severu pak a západu vroubí rovinu rovněž zelená pásma Srednji Gory, jež podélně roviny se táhnou, kdežto Rodopy svými pásmy příčně k rovině přistupují. A za Srednjí Gorou táhnou jako další mohutná hradba velikáni Staré planiny; rozeznáš dobře sv. Nikolu nad Šipkou, Balkán slivenský k východu, Kadimliji, Maragedik, Karlovský a Sopotský Balkán k západu. Často zastírají temena jejich bílé oblačné závoje; odhrnou-li se, naznačuje tam na některých místech nápadně se odrážející sluneční jas sněhem věčným pokryté stráně a rokliny. Porůznu na rovině kolem města vypínají se daleko patrné kopečky, mohyly z pradávných dob.

Další dvě k jihu vystupující skály jsou: Bunardžik (studnicový vrch), kde však po studnici není dnes památky. Jen stavby terasovité a nalezené tu kameny svědčí, že i na tomto vrchu bývaly nějaké budovy již v dobách římských. S vrchu toho bělá se vysoký pomník z bílého mramoru, bratrská mohyla podobná oněm na Šipkinském Balkáně, postavená zde před Plovdivem padlým ruským vojínům, když od Šipky jako orlové letěli k jihu, aby zmařili všechen odpor turecký a Bulharům přinesli svobodu. Džendem tepe (pekelný vrch) jest pustý, s rozervanými skalisky, kde v úkrytech skalních mezi křovím hnízdí mnoho sov, jež rozletují se za noci daleko do rovin a vystřídávají takto v lovu a lupu sokoly a poštolky, jež opět v noci mají zde útulek. Až k Džendem tepe možno sledovati římský vodovod, jenž z Rodopských hor opatřoval před věky město vodou, avšak pod vrchem tím mizí jeho stopy, takže nelze určiti, kterým směrem dále vedl a pod kterým z prvnějších tří vrchů, od nichž Plovdiv zván byl Trimontium, vcházel do města.

Se Sahat tepe dobře rozeznáš i Karšjak (od tureckého karšja — na druhé straně), okres na druhém, levém břehu Marice, jenž nyní přezván okresem Rylským, od památného Bulharům Rylu, k němuž

tudy vede cesta; dobře rozeznáš i tržnice a obchodní část města k severu, k Marici se rozkládající, s bazary i pevným Kuršum hanem, obchodním skladištěm s krámy po spůsobu orientalním. Dojem trapné jednotvárnosti činí rozsáhlá pohřebiště turecká, beze stromu, bez keře a beze vší zeleně, označující se jen nepřehledným množstvím bílých jako kosti na slunci vybledlých kamenů. Cypřišové háje na hřbitovech jsou jen zvláštností cařihradskou, jinde jsou věcí neznámou. Pohřebiště šíří se na všech stranách plovdivských.

K jihovýchodu patrno jest nádraží a řada půvabných vil, jež tu povstala v posledních letech a která tvoří již celý téměř okres, jeden z nejpříjemnějších celého města. Onde za vrchem v okolí chrámu jest okres armenský, tamo dole na rovině rovněž podle kostela a to dosti vysokého, prostírá se okres Pavlikianů, katolických Bulharů. V bývalém tureckém městě soustředěn jest největší počet minaretů, zde mezi minarety vyniká i kopole velké džamie, džumaja džamisi (páteční t. j. nedělní džamie). Dnes ovšem turecké město od křesťanského již se neliší, leda tím, že v křesťanském povstaly řady nových pěkných domů a že ohyzdný pustý hřbitov turecký proměnil se přičiněním Rusů ve veřejný sad, park, kde hrává hudba a veselí se národ. Arab mahala (černošská čtvrt) na úbočí Džambas tepe zmizela úplně a jest nyní bulharská. Jako v jiných východních městech žijí i zde židé a cigáni pro sebe, avšak chudé okresy jejich na kraji města neliší se zevně od ostatních.

Město značně se změnilo od dob tureckých. Dusivé ovzduší tureckého absolutismu ustoupilo volnému vzduchu svobody a na tom oživly všechny obory veřejného života. Společnost nepotřebuje se více skrývati za několikerými závorami neb na odlehlém Džendem tepe, aby mohla mluviti o politice. Svobody své používá také měrou co nejsvrchovanější a politisování tak dlouho potlačované a pronásledované zaujímá dnes nejen mysle ale i snahy všech, ba i světa ženského. Politika jest všude na denním pořádku.

Přes značný pokrok zachovaly se však v městě dosud všechny typy z dob tureckých, i tančící derviši. Plovdiv není sice městem velkým, čítá okolo 30.000 obyvatelů (podle popisu z r. 1880 24.000), avšak pro poznávání orientu v mnohém ohledu zajímavým. Typy a život orientu vystupuje v menším tom rámci zřetelněji a snadněji dá se stopovati. Mnohé bylo by ušlo mé pozornosti v Drinopoli a Cařihradě, a nejedné věci bych nebyl zcela porozuměl, kdybych nebyl měl průpravu v Plovdivu.

Již divné ty zvuky, jimiž jednotliví pouliční podnikatelé se ohlašují, činí nezvyklý dojem.

„Sú, sú, sú,“ ozývá se vážným táhlým hlasem, podobným tónu kuňkání žab na rybníce. Za chvíli přichází zvolna kůň, na hřbetě má přehozené velké dva měchy, jež vybíhají v užší rouru — jsou to s a k i, připomínající podobu vycpaných nohavic. Při nich kráčí klidně s a k a d ž i. Turecké sú značí vodu a vylíčený zde sakadži jest hlavním zásobitelem Plovdiva vodou, to jak tvrdou tak měkkou. Obojí nabírá stejně do saků z Marice a rozváží po městě. Ovšem ne sám, nýbrž s celou řadou kollegů, již tvoří stálý typ plovdivský. Nejednou jednalo se již o to zříditi vodovod, ale dosud k tomu nedošlo. Rusové učinili sice jakýsi

počátek, avšak hliněné roury jejich popukaly. V domech bývají sice studny a čerpadla, avšak vody té užívá se jedině na oplakování hrubších věcí, nikdy k pití ani vaření. Platí tu ostatně stará zásada, že zdravá jest jen voda živá, nezdravá však voda mrtvá. Voda živá, ať již pramenitá nebo říčná, jest všechna voda, která jest v pohybu, která běží — ta nepůsobí zimnici ani nákazu. Za to však stojatá voda studničná, byť vypadala proti říčné sebe jasněji, působí, jak zkušenost učí, zimnici a bývá příčinou i nákaz. V letě, při vedře 40° Réaum., není sice voda z Marice občerstvením, nicméně aspoň není škodná. Koník vody stojí 1—1 ½ piastru. Voda obyčejně se vylévá do kjupů, velkých to vázovitých nádob z vypálené hlíny, jež zazdívají se do země a pokrývají dřevěnými pokličkami. Zastávají úkol štoudví. Nápadné mně byly hlavně svou formou. Podobají se totiž skorem na vlas osudným nádobám, jež Schliemann nalezl v nižších vrstvách domnělé Troji a o jejichž účel archeologové dosud vedou spor. Dle jedněch byly to prý schránky na obilí a dle jiných spalovaly se v nich mrtvoly. Kjupy měly v Thracii již před staletími, ba právem možno říci již asi před dvěma tisíciletími nynější svou podobu. Starožitné nádoby takové viděl přítel můj, prof. Václav Dobruský, v Starozagorsku; byly prosem naplněny, z čehož patrno, že sloužily i jiným účelům než nyní. Velmi mnoho shledal jich zejmena ve vesnici Čakarlaru.

„Pramates kales! Fú-stá-nés! Ká-mí-zó-les! Čorapi! Korzétes!“ vyvolává táhle černovousý Řek nebo bradatý žid turecko-francouzskou řečtinou svůj krám, jenž nese před sebou. Pramates (od pragma) kales (od kallos) jsou drobné předměty kramářské, fystana zove se evropský ženský oděv, čorapi tur. punčochy.

„Semíty, semíty!“ ozývá se opět sladkobolně z jiné strany. Jest to semedži — preclikář. Není-li Turek, vyvolává též své „Meki kolači!“

Jiní opět nabízejí se vyvoláváním svých jmen. Tak cídič bot, jenž dělá laskominy do oken voláním „Lustradži!“ Cídí boty „sas četka i boja za botuši“ (štětkou a leštidlem.) Mydlář ohlašuje opět svůj příchod nosově protahovaným voláním „Sapúndži! Sapúndži!“ (mydlář, od savon s tureckou koncovkou dži, kteráž označuje osobu, jež se zanáší tím, co značí jmeno, k němuž se pojí.

Rozšířený typ jest též odundži (od odun, poleno) neb baltadži (od balta, sekyra) drvoštěp, zpravidla Turek neb cigán. Potkáš ho obyčejně s velmi vážnou tváří, sekyru přes rameno a jde-li z práce, obyčejně s polenem v ní zaseknutým. Štípá-li dříví, vybéře si pěkné poleno a položí stranou. Poslední to poleno patří pak dle zvyku jemu. Nemysli však, že jest jen tak snadné s ním jednati. Musíš dobře přihlížeti, aby nezarovnal ti mezi naštípané dříví třeba polovičku celých polen. Také jest možná, je-li dříví příliš sukovité, tvrdé, že se mu práce bude zdáti obtížná a že prostě pod nějakou výmluvou odejde a více se nevrátí. Neskrátí tě vlastně, poněvadž peníze dostává teprve po skončené práci, nicméně uvádí tě v rozpaky, poněvadž musíš sháněti se po jiném. Také jest možná, že již o 1 hod. odpoledne zdá se mu, že se stmívá; tu prostě ukáže na oblohu, řekne, že se smráká a práci že nechá na druhý den. Za soumraku totiž Turek již nepracuje.

Nejrozšířenější však uliční typ nejen v Plovdivu ale ve všech městech orientálních jsou hamalové — nosiči, neb dle našeho mohli bychom říci veřejní posluhové. Jsou vesměs Turci, s nimiž v oboru tom žádná jiná národnost nekonkuruje. Zastoupeny jsou mezi nimi všechny věky, od malých hochů, kteří ti náklad nosí z trhu, až do šedých starců, kteří ohýbají se ještě pod nejtěžšími břemeny. Nosí všechno, jenom ne vepřové maso, jehož se štítí z důvodů náboženských.

Nejnižší prací zanáší se cigán. Jest pravý parjas v této směsici. Čistí dvůr, stoky, odnáší smetí, vyklízí kurníky a stáje a žádná práce není mu dosti nečistá a nechutná. Za vyklízení smetí a p. platí se buď celkem za celou práci aneb od pytle, totiž za to, kolik pytlů smetí shrabe a odnese za město. Nezřídka jeví se ti i zvláštní kontrast; mladé děvče cigánské, sličných orientalních tahů, hrabe se v smetích, rukama je cpe do pytle a pytel pak na zádech vynáší z města. Cigánské dívky, ač mohamedánky, chodí nezastřené, vyjma snad vlasy nejsou žárlivy na krytí svých vnad. Vrchol květů jejich a půvabu jest 13—16 rok věku, dvacítileté vypadají už staré. (Pokračování.)

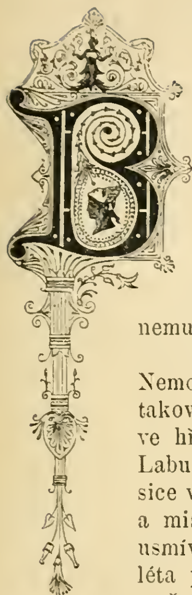
Cigánka v Plovdívě. Kreslil J. V. Mrkvička
Ryl Jan Patočka.

Což ta blázen!

Povídka od **Ferdinanda Schulze.**

(Pokračování.)

III.

Bylo v adventě. Sněhu napadalo více než už po mnoho let a mrazy přituhovaly. Cesty městem ujezděné i ušlapané byly tak okluzky, že lidé starší jen s největší opatrností mohli vycházeti z domu. Kdo z nich nemusil, vůbec ani neopouštěl svůj teplý a bezpečný koutek.

Pan berní nicméně ani jediného večera nezůstal doma. Nemohl své milé společnosti „u modré pivoňky" způsobiti takový zármutek. Ovšem musil jej nejstálejší jeho společník ve hře, bezdětný vdovec, soused z nejbližší ulice, perníkář Labuťka pravidelně doprovázeti z hostince. Ostatní hosté sice významně na sebe mrkali, když tito dva spolu odcházeli, a mistr krejčovský ondyno po odchodu jejich s tváří vítězně usmívavou prohodil k panskému stolu, on první že už od léta pozoroval, kterak pan Labuťka k panu bernímu se točí a že Lucinka přece jen bude paní perníkářkou; ale tu přednost nikdo nechtěl mu přiznati: jeden přes druhého jal se dokazovati, že už dávno stopuje zvláštní důvěrnost mezi panem berním a sousedem Labuťkou, ale že není radno, hned své myšlenky projeviti, zvláště když se to týká ženských: člověk že nikdy nemůže vědět, co všechno za tím vězí a jak to konečně dopadne . . . .

Pan Labuťka, pomalu čtyřicátník, vždy hladce oholené tváře, nízkého čela a očí jako zarostlých sádlem, uctivě ubíraje se za panem berním z hostinské síně, vždy vysoko jako prapor vztyčoval svou babykovou, na ostro okovanou hůl, jakoby tím před ostatní společností chtěl se omluviti, že s panem berním večer jak večer odchází. Každý přece musí srozuměti, že při tom náledí jeho průvodu jest panu bernímu nezbytně potřebí . . .

Také opravdu, jakmile z hostince vystoupili na ulici, vzal pana Tobiáše Vonáska vždy velice úslužně pod paždí na levou stranu, a bodal dlouhým hrotem své rodinné znamenitosti před každým jeho krokem do smrazkův po celé cestě až k svému domku, kolem kterého pan berní nyní zvykl chodit z města i do města, ačkoliv ulicí po druhé straně měl i do úřadu i do hostince blíže. Ale co seznámil se důvěrněji s panem Labuťkou, jinudy už ani by nemohl choditi. Jeden doprovází druhého tím nočním tichem a tou městskou pouští, která zvláště zimní doby v těchto končinách vybízela ke družebnosti.

Však dále než k svému domku pan Labuťka nesměl s panem berním se namáhati. U vrátek zde se zastavili a pan Vonásek musil rozvázati všechnu svou výmluvnost, jen aby co nejzdvořileji odmítl od

sebe vzornou úslužnost páně Labuťkovu, nabízející se mu k průvodu až k jeho vlastnímu domu, právě nejnebezpečnější částí celé cesty, dlouhou ouzkou uličkou, vroubenou toliko polozbořenými zahradními zdmi a stodolami. Další oběť než k těmto vrátkům nemohl od svého milého souseda naprosto přijati a nepřijal.

Nanejvýše že dovolil, aby ten ošklivý kousek cesty s lucernou jej doprovázela až k jeho příbytku páně Labuťkova služka, Dorča. Jest mladá, silná a zdravá: několik set kroků v mrazu a sněhu jí neuškodí. Vždyť doma, v horské vesnici, takové nepohodě zvykla. A ostatně, vždyť jest proto služebnou, aby pánům sloužila.

Dorča už také zná svou povinnost. Každého večera několik minut po deváté už rozsvěcuje v pekárně lucerničku s umaštěným a začazeným sklem a v otevřených vrátkách už čeká na pány. Ti pravidelně si odříkají tytéž zdvořilosti. Pan Labuťka chce sám doprovodit pana berního až do jeho dvorce, pan Vonásek to nemůže nikterak dovolit, několikráte potřesou si věrné pravice, dají si dobrounoc a Dorča vede pana berního pustou, mrtvou uličkou dále.

Tak pozdě nechodí tady mimo ně nikdy ani živá duše. A kdyby Dorča nebyla z hor, kde lidé jsou zvyklí samotami chodit, nikdo nemohl by se jí diviti, kdyby se bála, jíti pak tudy zpátky sama domů. Však pan berní nežádá na ní té služby zadarmo. Jest uznalý a štědrý, a Dorča už mnohý lesklý dvacetník uložila si do přihrádky v truhle. Pan berní měl vždy několik nejtřpytnějších v zásobě. Vyměňoval si je v úřadě, jak lidé je přinášeli na daně.

Dorča pochlubila se těmi dary svému pánu. On jí zakázal, aby od pana berního už ani krejcaru nepřijímala, že sám jí dává patřičnou mzdu za posluhu. Však potají se usmál a posýlal ji svítit ctěnému panu sousedu i nadále. Ona už nikdy nezmínila se mu, když opět nový dvaciáš do truhly zamykala. On pak ani si toho nevšimnul, když někdy s tvářemi zvláště červenými ano rozpálenými se vrátila. Vždyť mrzlo, že to mohlo kůži spáliti! Ani se jí neptal, kde se zdržela, když někdy déle než jindy venku se opozdila. Vždyť pan berní po ostrém náledí musí kráčet velmi opatrně, sotva že noha nohu mine. Dorča ovšem neuznává za potřebí panu Labuťkovi oznamovati, že už po několik dní, co nastal nový měsíc, musí doprovázeti pana berního až do jeho domu, na dvůr ba i do jeho pokoje. Chudák mohl by se jinak ještě zabíti. Musí sebou bráti do hostince klíč nádvorních vrátek, poněvadž by bez něho ani se nedostal domů. Jeho hospodyně, stará Lída, už vždycky spí a jest tak přihluchlá, že by v kuchyni neslyšela, ani kdyby ji venku o ten čas andělé k poslednímu soudu volali, a slečinka — tak Dorča říkala Lucině — samým strachem před tím bláznem nevyšla by potmě na dvůr, ani kdyby tam na ni ženich čekal . . . Dorča musí panu bernímu posloužit, až si v pokoji rozsvítí . . .

Pan Labuťka neměl by nic proti tomu, ani kdyby Dorča mu to řekla. Jen se usměje, když ona zase později se vrátí, než dle jeho výpočtu bylo potřebí, ale mlčí o tom a hledí si jen tím pilněji svých věcí . . . Ty se mu zdařily a vyšly brzy na jevo.

Právě na Tři krále při obědě berní oznámil své dceři, že ještě tento masopust bude míti svatbu s milým jeho sousedem a všeobecně

váženým měšťanem, panem Štěpánem Labuťkou. Děvče leknutím zkamenělo. Zbledlo na smrt a dlouhou chvíli nemohlo promluvit. Pak zhluboka vzdychnuvši, dalo se do žalostného hlasitého pláče.

Otec vstal od stolu, mlčky přešel asi pětkrát pokoj od okna ke dveřím, pak stanul před dcerou a pravil, co před chvikou jí řekl, že jest jeho pevná vůle a že se nezmění.

Lucinka vzdvihla k němu ustrašený, téměř zoufalý zrak, sepjala k němu třesoucí se ruce a jala se ho úpěnlivě prositi, aby jí nekazil život. Opakoval jí ještě jednou, že nemůže od svého rozhodnutí ustoupiti, poněvadž pan Labuťka už má jeho slovo a že on se nenechá před lidmi zahanbit. Má-li Lucka něco proti sňatku s člověkem tak výborným, že nejspíše kuje nějaké pletichy za zády otcovými, že má nějakou tajnou lásku. Ale s takovou aby mu nepřicházela, on že má už na jednom bláznu až po krk dost.

Rozplývajíc se slzami, Lucka padla mu k nohám a v nesouvislé, bolestným štkáním přerušované řeči prosila jej za milost pro sebe a pro svého — Jindřicha.

„A kdo jest to, ten tvůj Jindřich?“ tázal se berní, když byl dceři ještě dříve poručil, aby vstala a nedělala takové komedie.

„Zdejší podučitel,“ Lucka sotva mohla vypraviti ze stísněných prsou.

„Podučitel!“ rozhorleně zvolal berní, „to teprv z toho nebude nic. Pro takové lidi jsem já po celý život se neklopotil a nehospodařil.“

„Bude učitelem,“ s novou nadějí namítla Lucka, upírajíc uplakané oči k svému otci, jenž tu před ní stál jako přísný soudce. „Místo jest tu právě uprázdněno . . . . přimluvíš se za něho u těch pánův . . . .“ A opět vzdvihla k němu prosebné dlaně.

„I to!“ zlostně dupnul berní. „Tak jste už všechno spolu ujednali? Nu, byl svrchovaný čas, že jsem to všechno překazil. Hleďte, hleďte! Ještě bych měl mladému pánu, který mě chce tajně o jmění připraviti, opatřiti karakter, postavení, službu! Měl bych si ho u obce za zetě vyžebrat! Ne, ne, takovou žebrotou se nezabývám . . . Vezmeš si pana Labuťku, rozumného člověka, usedlého měšťana, který má pěkné živobytí, a tomu panáčkovi ze školy vzkážeme, aby ti už nepletl hlavu, chce-li tu v městě vůbec zůstati.“

To všechno znělo tak rozhodně, chladně, ledově, že Lucka opírajíc se o stůl, usedla všecka zdrcena. Berní se oblekl do kožichu, nasadil si plyšovou čepici s dlouhým hedvábným střapcem a mrzutě odešel z domu.

Lucie byla ráda, že odešel. Aspoň mohla bez překážky pohříziti se do myšlének o svém prchlém blahu. Netrvalo dlouho. Sotva půl roku. Tenkráte o žních poprvé seznámila se s Jindřichem. Byla v zahradě, až v nejzazším koutku, kde za laťovým plotem už prostírají se cizá pole. Procházel se tam po mezi právě za ohradou, jako by nějaké květiny hledal. Či snad to nebylo náhodou, že ho tam tak blízko sebe spatřila? Či snad schválně a už ne poprvé tamtudy chodil, a čekal, až i ona tam přijde? Hledal snad ji v těch osamělých místech, nemoha se s ní nikde v městě sejíti? K těmto otázkám nemá nyní odpovědi; ale to ví, že od onoho okamžení, co tam pod starou hruší, která rozkle-

nutou korunou zasahuje přes plot na pole, z nenadání spatřila před sebou státi mladého muže, jak pln krásných rozpakův upírá k ní mezerami laťové ohrady své toužebné modré oči, srdce její vzplálo pro něho a náleží mu na věky. Vídali se tam pak každý den a láska jejich v tom úkrytu vzmohla se v plamen, jenž oba naplňoval nevyslovitelnou slastí. Lucie vycházela i ven do polí, ba až do nedalekého borového lesa. On vždy vyskytl se tam také a přidružil se k ní. Tonuli v obapolném blahu, snili o překrásné, šťastné budoucnosti, přísahali si ve vroucím objetí, že jsou a zůstanou svoji . . . Lucie se nesvěřila se svým štěstím nikomu, ani družkám, s nimiž jindy nejčastěji se scházívala. Od podzimku řídčeji s nimi bývá pospolu, nevyhledává jich tak často jako jindy, žije v ústraní pro sebe a pro svého Jindřicha, s nímž nyní ovšem také jen málo kdy může sejíti se a mluviti. V kostele o ranní mši vídají se každý den, ale zahrada, pole a les jsou pro ně jako uzavřeny. Jen když po skončeném vyučování školním Jindřich k večeru přijde do uličky, a už nikdo jiný tamtudy se neubírá, Lucie otevře okno svého přízemního bytu a věrní milenci opět prožijí několik blažených chvil. Však doufají, že s láskou svou už nebudou museti se dlouho tajiti před světem. Hlavní učitel zdejší za čtvrt roku odejde do Prahy, postupem starších kollegův uprázdní se jedno místo skutečného učitele . . . to nemůže Jindřicha minouti, jestliže jen pan berní u pana purkmistra a slavné rady městské za něho se přimluví. A on se přimluví! Lucie vyzná tyto dni svému otci všecko, společně s Jindřichem předstoupí před něho a poprosí jej, aby se stal strůjcem jejich štěstí. Ujistí jej, že budou o něho s největší dětskou láskou a vděčností pečovati až do smrti, zůstanou všichni tři nerozlučně v tomto rodinném jejím domku . . . budou pospolu klidně a blaženě živi . . .

A teď? Otec ji předešel jiným vyznáním, nad něž nemůže býti pro ni žalostnějšího! Proč jen tak dlouho odkládala projeviti mu své tajemství? Jistě, že by byl nikdy ani nepomyslil, vdáti ji za pana Labuťku. Toho přistárlého pernikáře, kterého ona sobě posud nikdy ani nevšimla a který se jí nyní až do duše ošklivi! . . .

Však ne, ne, to nemůže býti, aby otec to myslil s ním do pravdy. Chtěl ji jen zkoušet, snad jen žertem postrašiti! . . . Bylo by to příliš hrozné, ukrutné, nelidské, ne otcovské, kdyby to byla pravda . . .

Co by tomu řekl Jindřich, co by počal, kdyby se o tom dověděl? . . . Ani mu to nemůže říci . . . Dnes vůbec se neukáže ani na ulici ani u okna, aby se s ním ani nespatřila. Zejtra aneb ještě dnes večer otec jistě bude v lepší náladě a všechno se obrátí k dobrému . . . Snad už se dověděl o její lásce k Jindřichovi od někoho jiného, hněvá se na ni, že mu posud sama o ničem neřekla, a chce ji jen takto pokárati za její tajemnůstkářství . . .

Ubohé děvče. Měla trapné sváteční odpoledne a ještě trapnější večer a noc. Viděla za šera Jindřicha obcházeti uličkou, zastavovati se před domkem, toužebně nahlížeti k ní do oken . . . Neukázala se mu. Plakala v protějším koutku, krčíc se za skříni, aby ji nespatřil . . . . Čekala večer na otce, aby ho poprosila za odpuštění, že už dávno se vším se mu nesvěřila . . . Nedočkala se ho. Zůstal v hostinci déle než zvykle. Žal konečně přemohl ji, že čelem o stůl opřena usnula . . . .

Nějakým šramotem v síni vzbuzena, vytrhla se jako z omámení, a vyběhla ven, doufajíc ještě nyní zastihnouti otce a poprositi jej, aby ji vyslyšel.

Byl to on; nějakou lucerničku v ruce, na klíč zamykal dvéře, vedoucí ze síně na dvůr. Lucie přikročila k druhým, které vedly do jeho pokoje. Už položila ruku na kliku a chtěla otevříti. V tom berní přiskočiv, uchopil ji za rámě, odstrčil až do prostřed síně a hněvivě zvolal:

„Jsi příliš zvědava! Já chybil, že jsem jím nebyl při tobě také."

A velitelsky pokynul jí k protějším dveřím, z kterých před okamžením jemu k nemilému překvapení byla vystoupila.

Lucie nezamhouřila už do rána ani oka. Nevyslovitelná ouzkost svírala jí srdce. Strach před otcem pojal ji tou měrou, že by byla nejradčji prchla z domu. Naslouchala hlubokým tichem nočním každému zavanutí větru kolem okna smutného pokojíka, skryla se až nad hlavu pod peřinu a uvažovala, nemá-li utéci se před děsivými obrazy, které v mysli její se rojily, k staré Lídě... Tato noc zdála se jí věčností...

Nazejtří spatřila otce až u oběda. Snídal ve svém pokoji a dal si posloužiti od Lídy. Vrátil se v poledne z úřadu patrně roztržit. Při jídle Lucie bála se pohlédnouti na něho a on jejích očí také nevyhledával. Nikdo z nich nepromluvil po čas oběda ani slova. Teprv odcházeje od stolu, berní oznamoval dceři, že příští neděli bude míti s panem Labuťkou první ohlášku a zejtra ráno aby byla připravena, že pojede s ním do Prahy poříditi si výbavu.

„Což jest tak velice na spěch!" zalkala Lucie. „Vždyť mě zrovna z domu vyháníte... Co pak jsem provinila?" A žalostný zrak její hledal v chladné, přísné tváři otcově jen kmit citu, aby na něm se zachytil jako na spasné kotvě. Ale nenalezl v ní nic podobného a smekl se po ní bez naděje, zoufale k zemi.

„Máš doma dlouhou chvíli," odvětil, neobraceje se po ní, „nemohu tě ani baviti ani na tebe dohlížeti. Svrchovaný čas, abysi se vdala. Jsem věru rád, že pan Labuťka mě na to upozornil, sám o tebe požádav."

„Ale já pana Labuťku posud ani neznám," odvážila se Lucie namítnouti.

„Celé město zná pana Labuťku, a ty bysi ho neznala?... Ostatně poznáš ho... Přijde k nám tyto dni na návštěvu; podívej se na něho, co budeš chtít na něm vidět. Hodný, spořádaný, dokonalý muž..." Odcházeje pak už ze dveří připojil: „Abysi první čas měla od domácího hospodářství trochu pokoj, vezmeš si Lídu s sebou. Já už si to tady nějak zařídím..."

Neštěstí valilo se na Lucii jako veliká voda. Nevěděla ani čeho se chytiti. Nikde břeh, nikde pomocná ruka. Záhubný proud strhl ji do svého víru a unášel ji tak kvapně, že ani nemohla vzpamatovati se, co všechno se s ní děje. Což není pro ni už žádná naděje, žádná záchrana!... Může vlastní otec s ní opravdu tak nelítostně nakládati? Čím vzbudila proti sobě jeho hněv, jeho nesmířlivost?... Není si ničeho vědoma. Nikdy posud nevyčítal jí ničeho. Nikdy jí pro nic nekáral, zdálo se, že jest s ní úplně spokojen, nechávaje jí celou vůli,

a z nenadání jí připravuje takový krutý osud... Není už pochybnosti, že to vše jde do opravdy. Nelze dlouho váhati. Ještě dnes Jindřich musí o tom zvěděti... Snad on bude míti nějakou radu... A Labuťka ať si sem přijde, jí tu neuvidí...

Tento dům jest věru jako proklet... Nikdo tu není šťasten.. Snad i tam ta ubohá žena naproti v zahradní chatě... snad i její matka, jen proto, že zde se narodila a žila, octla se v takovém bídném stavu... Jsou zde vůbec jen samí ubozí lidé... I Lída jest chuďas, i zahradník se svou starou ženou jen se tu nuzačí... na nikom tu není viděti požehnání... „Teď přišlo zlo na mne," vzdychla, tisknouc obě ruce k srdci, „a horší než na ně na všecky..."

Divné myšlenky náhle, jako když hejno černých ptákův z dalekých krajin se spustí do vrcholkův zeleného, vonného lesa, zašuměly její mladou hlavou a vyplašily odtud všechny blaživé sny, všechny zářné obrazy, všechnu bezstarostnost a nevědomou slast mladosti. V mysli devatenácti letého děvčete poprvé se zatmělo, poprvé zaburácela bouře života.

Po některé chvíli bylo Lucii, jakoby v nitru jejím se byla otevřela nějaká jí samé posud neznámá skrýš, jakoby se s ní byla stala nějaká veliká změna, jakoby byla o mnoho let sestárla. Nemohla hned poznati ani sebe ani ostatní svět, nemohla hned se vpraviti do nového spůsobu myšlení a cítění. Rozhlížela se kolem sebe jako v nové krajině.

Pokojík její s bílými stěnami, s kulatým zrcádkem na příkoutním stolku, s muškatovým keřem v jediném okně, zastřeném čistou krajkovou záclonou, s prostičkým ale úhledným nábytkem, náhle přestal usmívati se na ni a vzal na sebe vážné, chladné vzezření, jako tvář jejího otce... Nemohla v něm samotna setrvati. Vyšla na síň. Lekla se uzamčených dveří otcova pokoje, jakoby za nimi skrývalo se něco hrozného, co po celém domě šíří tesknotu, smutek, neštěstí. Nebyla by se jich dnes dotkla a nemůže srozuměti, odkud v noci nabrala tolik odvahy, že sáhla na jejich kliku a chtěla je otevříti. Zachvěla se strachem a ošklivostí, jakoby těžký hřích před ní stál, a rychle vystoupila na dvůr.

Vypadalo to na něm pustě. Zmrzlý sníh vysokou vrstvou pokrýval rozsáhlou jeho prostoru. Jen černé bidlo nad studní strmělo k modré obloze jako výhrůžný prst, a s okovu tiše visícího nad otevřenou propastí několik dlouhých rampouchů ukazovalo kolmo dolů, jako ručičky pokažených zastavených hodin. Dvě ouzké, do šeda vyšlapané cestičky protínaly bílý příkrov. Jedna rovná z panského domu k vratům do ulice. Druhá u studně zlomená, sbíhajíc se sem ve dvou částech od obou stavení, ale tak, že každá na své straně u obrubně končila a že mezi oběma mimo roubení nebylo žádného spojení. Právě tak, jako mezi obyvateli obou domkův.

Jest tomu už déle, než co sníh napadl, že z panského domu nikdo tam naproti nebyl... Ani Lucie se nepamatuje, jak dávno tomu, co tou stranou oko její ani nezabloudilo... Pocítila jako náhlé palčivé bodnutí u srdce. Zadívala se na nízkou protější střechu, sněhem tak vysoko pokrytou, že pobořený komín jen jako černá skvrna na ní se jevil. Však hanbou sklopila své oči před tím obrazem. Takový mráz, a z něho jediného, pokud bylo možno přehlednouti odtud město, nekouří se. Z druhého komína, jenž patří ke světnici manželův zahrad-

níkových, aspoň slabounká šedá nitka se táhne; v něm jest mrtvo, snad jako dole pod ním v komůrce! . . . Lucie se zachvěla tou myšlenkou, oči její smekly se po chalupě dolů až k okénku, ale níže nemohly. Na těch čtyřech malých úplně zamrzlých tabulkách jakoby samy byly přimrzly . . . Tím pohledem div že nestuhla všecka krev v jejích žilách.

Rychle ustoupila do domu a za několik okamžikův pospíchala s vysokou náručí dříví kolem studně do chalupy a do světničky v levo. Dech se jí zatajil, když otevřela dvéře; ze směsi myšlenek, které ji poháněly ku předu, byla sobě vědoma pouze jediné: „Aby už nebylo pozdě!“

Vkročivši, plachým okem obhlédla studený přitmělý prostor. Našla, co hledala. Na lůžku z veliké hromady hadrův, drobné scuchané slámy a zpoly setlelého listí vyčuhovaly dvě nahé nohy a ruce, holá kosť a kůže, až k ustrnutí. A k těm údům patřila tvář, do hrobu ji položit, kdyby těch zimničně žhavých očí nebylo.

Jindy bylo by pojalo Lucii při tomto pohledu takové zděšení, že by byla měla z toho smrt. Dnes naklonivši se až ke tváři ubohé ženy, aby se přesvědčila, opravdu-li posud dýchá, chvatně jala se rozdělávati oheň v kamnech, kde jen trochu studeného popela leželo. Narovnala hranici, co jen se jí tam vešlo. Pak opět přistoupila k lůžku opuštěného tvora lidského, o němž trnouc na celém těle stále si šeptala v duchu, že jest to přece její matka, ať už se s ní stalo cokoliv, a nahledla v hrnéček, stojící vedle ní na stolici. Nalezla na jeho dně několik přischlých kouskův brambor.

Odběhla ze světnice a za malou chvíli vrátila se s celým svým dnešním obědem, jehož ve společnosti otcově ani se nedotkla. Péčí Lídinou všechno zůstalo teplé. Lucie nabrala lžíci polévky a přiložila k modrým rtům své matky. Tato pohledla na dívku a zvolna jako s namaháním pootevřela ústa. Lucie, plna radostné naděje, s chvějící se rukou podala jí několik lžic dobré silné polévky a postavila jídlo na kamna, chtějíc teprv zase po chvíli dáti nemocné něčeho požíti.

Zatím odkvapila znovu do protějšího domku, a nyní snášela do světnice matčiny: nejdříve všechny peřiny s vlastní postele, pak náruč čistého prádla a teplého šatstva svého, konečně nádobu s teplou vodou, mýdlo, ručníky a hřebeny. Byla ráda, že ji při tom přenášení těch věcí nikdo nevidí. Zahradníkovic nejspíše někam odešli, poněvadž měli světničku svou zavřenou na zámeček; Lída nemajíc po uklízení co dělat, usnula u teplých kamen.

Tak Lucie měla úplnou volnost, aby sama dle své libosti, bez překážky a bez pomoci všechno si pořídila. Když to měla pohromadě, zavřela se ve světničce matčině, aby ji nikdo v dalším jednání nevyrušil. Těšila se, že jest s matkou sama a že jí všechno sama udělá, aby ubožáček už se neměla hůře, než nejopuštěnější žebrák na světě.

V malém prostoru počalo se znenáhla oteplovati. Lucie přiložila ještě tolik dříví, že kamna za nedlouho byla rozpálena. Podala matce opět požíti teplé polévky, ano zkusila to i s masem. Plakala radostí, když žena patrně hladová i to přijala. Ovšem jen zcela jako nějaký stroj, nedávajíc na jevo, že sobě všímá přítomnosti jiného člověka a že

ví, co se s ní děje. Zrak její stále stejně plál, ať už zavadil o Lucii nebo utkvěl v prázdném vzduchu pod stropem.

Lucie, nádobu s jídlem v ruce, usedla podle jejího lůžka a se srdcem čím dále tím více se rozchvívajícím nejtrpčími výčitkami, že tuto ženu, která jest její matkou, v tomto přebídném stavu tak dlouho hynouti nechala, pohlížela na umořenou tvář nevinné trpitelky. „Jistě nevinné“ opakovala láska, tak pozdě, ale nyní s vroucností tím větší vznikající v srdci dceřině pro matku.

Ve světnici už bylo příjemné teplo, žhavá kamna sálala s takovou prudkostí, že už i led na oknech se rozpouštěl. Lucie nahřála peřiny a prádlo a zkusila, mohla-li by matka vstáti, neb aspoň se posaditi na lůžku. Šlo to, slabá, sestárlá, vetchá žena ani nejméně v ničem neodporovala. Tiše, ani slova ze sebe nevydávajíc, nechala s sebou všechno dělati. Lucie ji teplou vodou celičkou umyla, učesala, oblékla do čistého prádla a posadivši ji zatím blíže ke kamnům, upravila jí pořádné, měkounké a teplé lůžko. Při tom proud horkých slzí splýval jí po svěžích, hezkých tvářích. Plakala hořem i radostí. Posud nepoznala na světě práce, která by jí byla spůsobila tolik bolesti a blaženosti zároveň. Div, že jí té chvíle neopustily všechny síly a že zármutkem neklesla k zemi, když spatřila celé děsně zbědované tělo matčino!...

Však spěch, s nímž bylo potřebí jednati, aby vše bylo hotovo, než by choré snad se přitížilo tímto znepokojením, na štěstí nedopouštěl žádného dlouhého přemyšlení. Teď nešlo o nic jiného, než aby Lucie matku opět co nejrychleji dostala na lůžko. Jak blaze jí bylo, když ji tam opět dopravila! Zdá se jí jako mladší, hezčí. Umytá, učesaná v čistém prádle, až po hlavu v bělounkých peřinách, vypadá opravdu zcela jiná. Bledá tvář, vroubena hladce přičesanými vlasy a sněhobílým čepečkem, skorem jakoby se usmívala...

Lucie přisednuvši, sklonila se k ní a jala se jí horoucně líbati ruce, tváře, čelo...

Jen očím se vyhýbala. Ty zůstaly i nyní nepokojny, plachy, vyděšeny... Jinak jakoby chorá přece pociťovala nějakou změnu, úlevu; oddychovala klidněji a tulila se do peřin... Ale slova nepromluvila, ba ani pohledem nedávala znáti, že pozoruje přítomnost děvčete. Lucie také stále mlčíc přemýšlela, čeho ještě především by jí bylo potřebí, aby jí to udělala.

Teplounko už bylo ve světnici jako v lázni, opětně podávaný kousek jídla chorá už nepřijala, jen srkla několik kapek čerstvé vody z přikloněné k sobě sklenice a po malé chvíli zvolna zavřela oči ke spánku.

Lucie vstala, aby tím časem v komůrce poklidila. Opatrně zametla, sebrala všechnu veteš, kterou byla z lůžka matčina odstranila, a hodila všechno do ohně...

„Už nikdy nebudeš to míti kolem sebe tak ošklivé,“ šeptala, ohlížejíc se láskyplným okem po matce, která opravdu byla se zabrala do hlubokého ukojivého spánku.

Lucie pozorně otevřela dvéře, aby neklaply, a odešla do protějšího domku, aby pořídila nějaké světlo na noc. V komůrce paní Vonáskové posud nikdy se nesvítilo. Berní přísně to zapověděl, pravě, že bláznům

nesmí se dáti oheň do ruky. Z jeho rozkazu také posud nikdy se tam netopilo, ani v nejkrutějších mrazech. Topení bylo uvnitř a on pravil, že chalupa se zahradou nevynáší tolik, aby mohl dáti předělat kamna na topení vnější... A jen outrpně se usmál nevědomosti staré zahradnice, když před lety kdysi dovolila si připomenouti, že té ubohé paní tam asi jest zima. „Vždyť blázni ani nemohou cítiti mráz!“ odbyl ji...

Bylo po deváté hodině večer. S bezhvězdné oblohy spustila se hustá tma. Dvířka ve vrátkách zaskřípala, berní v průvodu Dorči, nesoucí lucerničku, vešel na dvůr a zase hned za sebou zamkl na klíč. Však neudělal ani krok dále a užasnul. V okénku jeho ženy kmitalo se světlo! Nemohl srozuměti, co se to děje. Kdo se opovážil, rozsvítiti u toho blázna? A z komína právě nad její světnicí jakoby vystupoval do tmy světélkující šedý sloup, kouř! Co to všechno má znamenati?.., Krutě potrestá toho, kdo tuto nebezpečnou výtržnost za jeho nepřítomnosti spůsobil. To by scházelo, aby ta blázen mu zapálila dvorec!... „Ještě kdyby při tom sama.... ale to, to!“ máchnul rukou, „blázni mají vždycky štěstí!“... Rychle zase otevřel dvířka a pustil Dorču na ulici, pak otočiv za ní klíčem, pospíchal hlubokým sněhem k zahradní chalupě. Po špičkách připlížil se až k samému okénku už úplně čistému.

Udivením ani nevěřil vlastním očím. Na stole v protějším koutě u okna zahradního hoří lampička a u stolu sedí — Lucie, ruce sepjaté nad velikou knihou. V kamnech plápolá oheň, jeho záře osvětluje dolejší část světnice. Toho blázna není viděti... postel stojí v tomto koutě v levo od okna. Bezpochyby že tam jest, neboť Lucie už několikráte ohledla se tam...

„Co tu děláš?“ rozkřikl se berní a pěstí udeřil do spuchřelého rámu, div že ho nepřerazil. Rozviklané tabulky zařinčely.

Lucie leknutím vyskočila od stolu; však ihned vzpamatovavši se, že to hlas otcův, kvapně přikročila k okénku a vztýčivši obě dlaně proti němu jako by ho chlácholila dávala mu znamení, aby odešel.

Hlava jeho zmizela od okna, ale v nejbližším okamžení drsné volání a dupot jeho ozval se na síni. Lucie pootevřevši dvéře a spatřivši otce už před sebou u samého prahu, šeptem prosila:

„Neprobuďte maminku! Ona tak krásně spí... podívejte se...“

„Vezmi světlo a pojď se mnou domů,“ ustoupiv krokem do síně, aby do světnice neviděl, poroučel sípavým hlasem. „Tam si spolu promluvíme.“

„Prosím, dovolte mi, abych tady s maminkou zůstala přes noc,“ pokorným, chvějícím se hlasem prosila Lucie.

„Co...co. ...?“ úžasem sotva vypravil ze sebe berní a hmatal kolem sebe, aby se zadržel stěny.

„Mě odtud dnes už nedostanete,“ klidně ale rozhodně pravila Lucie.

„Vždyť máš zejtra časně ráno... jeti se mnou do Prahy... pro svou... výbavu,“ všecek pomaten tímto překvapením jektal berní.

„Jeďte jen sám, tatínku,“ týmž vroucím pokojným hlasem odvětilo děvče. „Budu spokojena se vším, co přivezete...“

„Tedy si Labuťku vezmeš?!“ zvědavě vzkřikl berní v tmavé chodbě.

„Vezmu,“ vážně odpověděla Lucie.

Berní několika klopýtavými kroky odkvapil z chalupy.

Ale pak ještě dlouhou chvíli stál ve vratech znova otevřených, napínaje zrak i sluch svůj do uličky k Labuťkovým. Bylo tam už úplně prázdno, temno a ticho. Mrzut přirazil dvířka a kráčel do svého bytu...

Jen jednou ještě ohledl se k chaloupce.

„Naposledy budu míti teď blázny dva," pomyslil si a ušklíbl se tou stranou.

Lucie ještě uslyšela, jak s třeskotem zapadly dvéře protějšího domku. Přikročivši k matce, upřela něžný pohled na klidný, k smrti bledý její obličej. Postála tak dlouho... Bylo jí blaze. Rajský mír zavíval z té tiché tváře matčiny do její duše... Pak opět usedla k lampičce a vroucně modlila se dále. (Dokončení.)

List Hanákům.

Když ve hrom děl, v třesk mečů, koní ržaní
již zněly hrozné křiky zoufalosti
na Bílé Hoře, krví syté dosti,
a útěk všem byl poslední již zbraní:

Vy zůstali jste — na smrť odhodláni —
jak dubů les a ve vzdorné své zlosti
v prach sbít jste dali žulové své kosti
a svět jste naučili umírání.

Tak! — Hrome, tak! V tom krev poznávám svoji:
kde stojím, stát ať smrť nade mnou chřestí
a nevzdat se ať peklo kol se vzrojí.

Jen dále tak, jak v staré této zvěsti! —
Toť po hanácku: Buď vše zdávit v boji,
neb padnout — ale se zaťatou pěstí!...

Jan Žeranovský.

Za školu.

Obrázek z dětských let od

Fr. Procházky.

ylo již blízko do prázdnin, když jsem jednou se svým přítelem putoval do školy. Tato byla v městečku skoro hodinu vzdáleném od naší vísky a z té příčiny, jakož i pro pokročilou letní dobu, v níž bylo potřebí kde kterých sil pracovních, ustali ostatní naši soudruzi v návštěvě školy k nemalé ovšem naší závisti; neboť my, jakožto děti ze statků, byli jsme obětí přepychu, jejž si v té příčině zámožnější rodičové naši mohli dovoliti.

Počasí bylo návštěvě školy též velice nepříznivo. Na temnomodrém nebi nebylo ani mráčku, slunce hřálo oním kouzelně vlahým, osvěžujícím teplem, jež opojuje v souladě s ranním půvabem přírody, nikde ještě neznavené žhavějšími jeho polibky.

Z lesů vznášely se lehynké ranní páry, jež podporovaly hru různých odstínů lesního modra až ku poslední řadě temných borovic na temeni hor, jichž vrcholky zdály se jako vbodnuty v okraj azurové oblohy, vroubené úzkým našedlým závojem mlhy. Rozlehlá pláň obilná mezi horami vlnila se v měnivém lesku drobnou vlnou, jak bývá na zátoce v závětří, a jako zde při klesání hladiny postřehuje oko květy vodní, tak v poli modrala se vlnami klasovými chrpa, bělely se zvonky družného svlačce a někde jako drahokam prokmitl bledě růžový květ koukolu. Celá jezera žlutavé řepky, pestrého máku a kvetoucích lučin zarážela oko v ozářené šíré nivě. Zarosený ještě trávník po obou stranách cesty, jenž příjemně chladil bosou nohu, byl pln jasně modrých čekanek a mateřídoušky, jejíž vůně nás provázela svůdně po celé cestě. Po ovocných stromech s obou stran cesty poletoval před námi zástup rozpustilých vrabců a útulnějších pěnkav, z nichž mnohá důvěřivě vyčkala našeho příchodu, ukazujíc narudlou hruď mezi zeleným listím.

K nebi vylétal rovně jako střela skřivan za skřivanem a v jásot jejich zvonil úsečný zpěv křepelky, řinčivý zvuk dlouhonohého sekáče a toužívý vzdálený hlas kukačky s ještě slabší lesní ozvěnou.

Vše bylo tak veselé, opojné, sváteční, že nemohli jsme odolati. Tu chytali jsme kovově lesklé střevlíky, onde honili se s čepicí za motýlem nebo podnikli spojený lov na věčného zpěváka cvrčka. Z ticha kradli jsme se po hlase — jako se loví tetřev — a stanuli tiše, když přestal v hudbě, až jsme ho zočili, an se vyhřívá a hude obyčejně před svým uhlazeným doupětem v mezi neb na suchopáru. Připraveným stéblem založili jsme mu rychle cestu do dirky a překvapený zpěvák octl se v některé z našich kapes, z nichž se jen zřídka dostal na svobodu neznámou nám skulinou — prve než jsme ho dali v neblahý dárek někomu do ložnice. Místy přeběhla přes cestu mrštná myška

neb skákal v dlouhých skocích zelený koník a tato řada příhod zdržela nás tou měrou, že když jsme došli ke hlubokému úvozu, porostlému lískovým ořeším, zdálo se nám slunko již povážlivě vysoko. Abychom se poradili, co dělat, usedli jsme do stínu křoviny.

Mnoho-li je asi hodin? Z domova jsme vyšli v čas a to, co jsme tropili cestou, mohlo trvati chvilku — tak se nám zdálo —, ale ze zkušenosti věděli jsme, že to trvává také mnohem déle Přijdeme-li pozdě, natáhne nám šedivý pan učitel každému dlaň a ač se mu již ruce třesou, dovede vyseknouti rákoskou takový šleh, že se až v očích zajiskří. Nepřijdeme-li, dostane se nám stejné výsluhy a snad ani ne, najde-li se obratná výmluva. Před námi byly dvě cesty. Dusná školní síň se zamračeným učitelem, který svým nekonečným bitím stával se až nudným — a tato příroda zde, tak usměvavá a lákavá . . .

Co jsme takto rozvažovali, nastávalo čím dále větší vedro a mrtvá tiš kolem, jakoby i naše okolí se zatajeným dechem čekalo rozhodnutí porady. Někde ve vzdálí na silnici hrčel vůz a ozývalo se práskání bičem.

„Zapráská-li ještě třikráte, půjdeme do školy," navrhoval jsem. Ale bič práskal bez konce — a my přece nešli.

„Zakuká-li žežulka ještě jednou, půjdu," rozhodl jsem se. Nekukala — a já seděl dále.

Můj přítel mlčel. Pojednou jakoby se byl rozhodl, zlomil ratolest nad svou hlavou a pravil rozhodně: „Já nepůjdu nikam."

To byl již určitý programm, ač posud jen záporný. Cítil jsem v něm tento nedostatek a proto doplnil jsem ho vyzváním: „Pojďme na jahody do borku."

Rázem opustili jsme stín křoviny a abychom směr vůle své neklamně označili, pustili jsme se v čáře úplně kolmé na posavadní cestu, nic nedbajíce, že lezeme přes stráně. Cvrčky a jinou havěť vyházeli jsme z kapes, neboť nyní kynul nám jiný vážnější cíl. Sehnavše hejno krákajících vran se skalky, trninou porostlé, uschovali jsme zde pod kamením své kabely i s „prvním dílem, slabikářem a katechismem," na nichž se asi nyní ve škole „říkalo". Navzdor temnému hlasu, jenž vytýkal nám cosi nepěkného, bylo nám tak lehce, tak blaženě, jako ptáčeti, když vylétne z klece aneb těm cvrčkům, jež naše odvážné rozhodnutí sprostilo temnice. Kabely, dosti objemné, byli bychom sice potřebovali na jahody, ale opatrnost kázala nám jinak; neboť nesměli jsme se nikde uvésti v podezření, že snad putujeme do školy. Z útrob jejich vybrali jsme tudíž jen co bezprostředně vidělo se nám užitečným, jako veliké krajíce chleba, křížaly, třešně a můj přítel, vždy lépe zásobený, i hrnek s čerstvým máslem pod vábnou clonou vinného listí ukrytým. Takto ozbrojeni dali jsme se polními stezkami k temnému boru. Mocný dojem, jakým od věků působil mohutný tichý les na lidi ve klíně svém, působil i na nás svou tajemnou mocí. Hlahol náš ztichl a řeč vedla se polohlasem nebo šeptem. Ve hlubokém stínu vysokých kmenů pod šerou spoustou jehličí vládl hluboký klid — jen málo kdy změnil se pravidelný oddech lesa v delší hluboké vzdechnutí a pohyb ratolestí nahoře propustil vábný rej světel po měnivém mechu. Veliký pestrý motýl poletoval nepokojně po ostrovech jahodových keřů, posetých

lesklými jahůdkami, a někde pod samou rukou vyletal k našemu uleknutí malounký střízlík, jako kolibříček poskakuje mrštně na větvičkách. Vysoko na poschlém dubu hlučně tloukl datel s neuvěřitelnou rychlostí a vyplašené sojky odletaly před námi s drsným bojácným křikem, plašíce všechno ostatní ptactvo lesní.

Potěkavše dosyta, usedli jsme u hrčivého potoku, jehož břehy posety byly pomněnkami a voda zakryta zelenými ratolestmi od ptáčníků, aby se pěvci více táhli k jejich studánkám. Vyňali jsme své zásoby a obědvali s velikou chutí a svorností.

Po skončeném obědě hrál přítel můj bez vyzvání na svoji harmoniku. Byla to harmonika překrásná, koupená — jak se pravilo — za celý zlatý v Příbrami na svaté hoře. Ach, ta harmonika — ta nedala mi spáti mnohou noc. Myslím, že jste takové jakživi neviděli. Byla dvouřadová, s obou stran pobitá plechem jako stříbro bílým a hrála tak krásně, že těžko pověděti. Všechna ostatní hudba nedala se s tím ani srovnati.

Když příteli konečně došly všechny známé písně, otevřel jsem já zásobu svých pohádek. Ty byly zase mojí předností. Zapamatoval jsem si jich nekonečné množství od potulných nocehářů na našem statku.

Po odpočinku vydali jsme se znovu na jahody. Poněvadž hrnek byl nyní másla prázden, uvázal si jej přítel slavnostně šátkem k pasu a oba jsme jej plnili, plný pak zase vyprazdňovali. Mimo to namalovali jsme si černými jahodami mohutné vousy a obočí a zbývající časť obličeje natřeli jsme jahodami červenými. Vypadali jsme po tom nalíčení sice jako mladí paviáni, ale nám se to líbilo, aniž připadla nám dosti malá předtucha, že neshladitelné skvrny budou příčinou našeho prozrazení doma.

Plnou duší pohřížili jsme se oba do svých zábav, nedbajíce prchajícího času. Padl-li nám mezi tím ryzec do rukou, snědli jsme jej i bez soli. Vyběhl-li někde zajíc, postrašili jsme ho ještě více křikem, kdežto zjevila-li se v temnu lesním srna, ztajili jsme oba dech, pasouce se na ladných jejích pohybech. Když došli jsme ku pasece plné červených jahod, cítil jsem pojednou, že mi přítel klade na rameno ruku a tiskne mne k zemi. Zahledl jsem, že oko jeho jiskří zvláštním ohněm, a proto, ač ničeho jsem neviděl, uposlechl jsem jeho kynutí.

„Před námi v křoví jest zajíc,“ šeptal mi do ucha, „a pod ním ssaje malý, zcela malý zajíček. Přikrademe se až k onomu kopci ostružin a pak vyrazíme ven. Ten malý nám neuteče!“

Cítil jsem, jak se mi horkost rozlévala do skrání. Oddychuje z hluboka a těžce, plazil jsem se po příkladu přítelově po břiše ku ostružině. Několikráte zarazil jsem si trní do rukou a vytahoval je ani nedutaje. Bez šumotu vlekli jsme se z obou stran velikého balvanu a za ním shledali jsme se zase. Tvář soudruhova byla rozpálena a zvlhlá potem. Kladl prst na ústa a jako kočka plazil se dále. Další cesta vedla přes vlhké bařeniště, v němž celé šaty naše zpodem se zmokřily, ale to neochladilo náš zápal. Z vlhka vyplazili jsme se na suchou půdu, pokrytou jehličím, jež lepilo se zase na oděv.

Supíce jako uštvaní ohaři zastavili jsme se za ostružinou, podepřeni na rukou, a žhoucím okem měřili jsme skupení, jen několik

kroků vzdálené. V tom zašuměla velká křídla a černý pták sletěl s hlasným krákotem před zajíce. Tento uleknut vyskočil a chtěl prchnouti do houštiny, ale jakoby se byl upamatoval na své mládě, se zřetelným zakničením postavil se k obraně mezi ně a vránu. Vrána kolébala svým nemotorným tělem se strany na stranu, dotýkajíc se ocasem země a krákajíc otírala si z prava a z leva zobák o zem, jakoby se tím připravovala k útoku. My oba pohledli jsme na sebe překvapeni. Situace změnila se tak, že místo umluveného vyražení z úkrytu byli jsme bezvolně k němu na dále připoutáni. Zajíc ohlížel se po ochranném houšti, ale bez mláděte nechtěl se hnouti, pročež odhazoval je, zvolna couvaje, zadníma nohama za sebe, doufaje takto dosíci úkrytu. Leč chytrý nepřítel odhalil tuto lest. Zvedl se od země a máchaje zvolna křídloma mířil na pitomé mládě, jež pod nohou matčinou ztrnule se překulilo. Tato zakryla je hbitě tělem svým a sledujíc vraha upjatým zrakem v každém pohybu, vyrazila proti němu právě, když se k ráně chýlil. Vrána, tímto útokem postrašena, odskočila zase zpět a kolébajíc tělem, otevřela zobák ke zlobnému krákotu. Zajíc v této chvíli odsunul mládě své o polovici cesty k habří. Opět blížila se zvolna vrána, jakoby se styděla za svůj zbabělý ústup. Zajíc, patrně se třesa, vyrazil pojednou zase proti ní jako blesk. Vrána opět uskočila, ale zvedla se do výše — snad k útoku odtud na hloupé mládě,' jež za matkou poběhlo a tak její ochrannou práci opět zmařilo. Zajíc kniče úzkostí, zvedl se na zadní tlapky a pohyboval předníma, křečovitě tiskna tělem mládě své k zemi.

V horkosti boje nepozorovali oba zápasníci, že jsme za nízkým křovím povstali vzhůru, celí zaujati tímto neobyčejným divadlem. Můj přítel držel již kámen v ruce a já, chvěje se nedočkavostí, prohlížel si vránu, jež zatím před samým zajícem usedla, máchajíc křídloma. — Kam asi „dostane“ myslil jsem si, neboť o tom, že „dostane“, nebylo u mne ani nejmenší pochybnosti. Než čekal jsem nadarmo. Rozčilením ledva jsem dýchal. Chvíle ta zdála se mi věčností. Opět zakroužila vrána a vrhla se nyní odhodlaně na mládě, jehož část byla z pod matky patrna. Ale i zajíc vyrazil proti ní tak prudkým nárazem, že vrána i zajíc v jednom chumli se překulili. Vrána stanula v novém překvapení, kdežto zajíc skokem byl již zase u mláděte.

Pohledl jsem v tom na přítele a dech zatajil se mi ještě více. Tahy jeho pod indianským pomalováním jevily podivný strach.

„Co je, co je?“ šeptal jsem uděšen — neboť strach, jak známo, jest věc tuze nakažlivá. Přítel ukázal ztrnule na zajíce a kloně se ke mně, šeptal třesoucím se hlasem: „To není *zajíc* — ten by se bál — to je asi — to je — —“

Nedořekl co, ale v mé hlavě, přeplněné zjevy pohádek, mihly se řadou postavy zakletých a čarodějníků, kteří se měnili hravě v rozličná zvířata a zápasili spolu.

Zraky nás obou setkaly se s výrazem hrozného porozumění. Nepromluvivše ani slova, obrátili jsme se a dali se v zoufalý, strašlivý útěk. — —

Ztěžka chápu ovšem nyní to náhlé zděšení. Třeba vmysliti se v duši dětskou, oživující tak snadno každý kout, neřku-li tajemnou

lesní hlubinu, stvůrami své čilé, báchorkovým kouzlem opojené obraznosti. — Přes balvany rozseté po svahu, přes příkopy, křoví a vše, co nám přišlo v cestu, přemetali jsme se v rostoucí úzkosti, tu letíce prázdnou prostorou řídkého stojáku, tam derouce se houštím, v němž zřetelně bylo slyšeti zvuk trhajícího se šatu — tu padl jeden a zoufale doháněl druhého, tu padli jsme oba přes sebe a křičeli najednou. Močálem i ostružinou, listím i jehličím, nedbajíce bosých nohou, uháněli jsme bez dechu v nepřetržitém úprku, až se před námi zaleskl zase úplný jasný den se žhoucím sluncem na obloze, již valně s polední výše skloněným. Ve vzduchu vznášel se skřivan nad žitem, po silnici hrčely vozy a opodál kdosi, sekaje jetel, brousil kosu za zvonivého hlaholu. Veškerá tíže báječných představ spadla s nás rázem — ale jak jsme vypadali! Já ztratil čepici, z palce u nohy řinula se mi krev — obličej pálil, jsa rozškrábán větvemi houštin, a z haleny tu a tam visely cáry. A vše to nebylo nic proti pohromě přítelově! Nohavice jeho byla roztržena tak, že visela jako nějaká zbytečnost mimo nohu, z hrnku, na šátku uvázaného, zbylo jenom ucho, mimo to ztratil nešťastný soudruh slavnou harmoniku, měl rozbité koleno a z omalované tváře řinuly se vedle potu, barvu smývajícího, i potůčky krve. Jen onen nešťastný kámen držel ještě v ruce, nevěda proč . . . .

Od té doby často vzpomněl jsem na pamětihodný onen souboj, jehož výsledku neznám. Podnes lituji, že přítel můj oním kamenem nehodil. Nepochybuji ani dost málo, že by byl vránu zasáhl; bylať jeho dovednost taková, že, kdykoli jsem měl čest osobně se o tom přesvědčiti, vždy zasáhl jenom moji hlavu.

Fr. V. Jeřábek. Dle fotografie ryl Jan Patočka.

Fr. V. Jeřábek.

K mužům, kteří celý život svůj službě národa zasvětili, na povznešení našeho lidu i jeho kulturní důležitosti s úspěchem vždy pracovali a tudíž o národ český nehynoucích zásluh si dobyli, náleží zajisté František Věnceslav Jeřábek, kterýž trojím spůsobem do rozvoje českých věcí zasáhl a trojím směrem také platným se učinil: jakožto učitel, politik a básník, o jeho soukromé a jinaké veřejné činnosti ani nemluvě. V každém z uvedených oborů vynikl Jeřábek jakožto muž neobyčejně nadaný, vysoce vzdělaný a neunavně pilný, ba on obrátil na se pozornost také jakožto učenec i duch jasně kritický a požívá proto velké vážnosti i u svých zásadních odpůrců, s nimiž arci v uplynulých létech mnohou ostrou seč vybojoval, což v dobách velkého národního rozmachu nevyhnutelné bývá a takřka samo sebou se rozumí. Takovéto „zápasy duchů“ jsou nezbytnou podmínkou velkého kulturního rozvoje a nesluší je považovati za protivenství v obecném toho slova smyslu; avšak František V. Jeřábek zakusil v zápasech o ideály a pravdu také skutečného příkoří a lze tudíž říci, že pro národ svůj pracoval i trpěl. Pravím trpěl, neboť doufám, že bezohlednost na něm již svůj poslední čin vykonala a že o Jeřábkovi na příště vždy už jednáno bude jenom s povinným ohledem na jeho veliké zásluhy o českou literaturu, o naše národní povznešení, o náš politický pokrok i o to, čeho jsme se po tolikerých bojích konečně domohli.

František Jeřábek náleží k nejzasloužilejším našim mužům a jest bez odporu koryfeou v řadách naší intelligence — že však dle zásluh svých, dle svého nadání a vzdělání patřičného uznání v praktickém životě dosud nedošel, jest sice politování hodno, ale na věci samé nic nemění. Jeřábkovi stačiž zatím vědomí, že vykonal ve službě národa dílo skvělé a že zásluh jeho s vděčností vzpomínají všichni, kdož české srdce mají a českého ducha.

František V. Jeřábek narodil se dne 25. ledna 1836 v Sobotce. Po odbytých obecných školách studoval na gymnasiích v Chomůtově, Mladé Boleslavi a v Praze na starém městě; roku 1854 ukončil studia gymnasijní a vstoupil do bohosloví v semináři litoměřickém, kdež pobyl plná dvě léta; avšak na to opustil seminář a odebral se do Prahy, kdež se oddal studiu klassické filologie. Koncem školního roku 1857 onemocněl těžce tyfem a vyváznuv šťastně z nebezpečí života odebral se na prázdniny do Sobotky. Po přestálé nemoci byl Jeřábek sláb a za tou příčinou a pro jiné ještě okolnosti vstoupil k nalehání svého ujce, kněze Františka Rolejčka, do třetího ročníku bohosloví v Litoměřicích. Avšak konečně uznali ujec i otec, že by těžko bylo udělati z Jeřábka kněze, a takž odebral se František Věnceslav po roce zase do Prahy a vstoupil do druhého ročníku filosofie. Přátelskou pomocí dostal se pak do redakce „Pražských Novin“ a nabyl tím hmotných prostředků k dokončení studií. — Roku 1863 stal se suplentem na české realce, na to skutečným učitelem na obecném pražském realném

gymnasii a jest nyní od roku 1872 professorem na české vyšší dívčí škole v Praze.

Roku 1871 zvolen byl v Sobotce, Lomnici a Nové Pace za poslance do zemského sněmu, kterýžto mandát posud drží, a od r. 1879 zastupoval skupinu venkovských obcí v obvodu Mladé Boleslavi na říšské radě, kterýžto mandát roku 1884 složil. Přes opětné nalehání a jednohlasné vyzvání důvěrníkův řečeného volebního okresu nepřijal Jeřábek nového mandátu pro říšskou radu, maje za to, „že jest za nynějších poměrů pro českého spisovatele vydatnější a úspěšnější činnost doma, než ve vídeňském parlamentu.“

Od roku 1861 až do roku 1867 byl Jeřábek spolupracovníkem „Národních Listů“, kdež hlavně úvodní články psával, z nichž mnohé (zejmena z r. 1866) i v zahraničných listech byly citovány. Od roku 1867 do 1877 psal Jeřábek články do „Pokroku“, avšak nabaživ se, jak sám praví, neúspěšných žurnalistických sporů, vystoupil r. 1877 z redakce „Pokroku“ a psal od té doby už jen málo co politického, zejmena do časopisu „Politik“ a do „Osvěty“. — V době své žurnalistické činnosti vykonal Jeřábek čtyři větší cesty: r. 1869 do Italie, kdež zejmena v Benátkách, Florencii, Římě a Neapoli se zdržoval, roku 1872 do Petrohradu a Moskvy, r. 1873 zase do Italie a r. 1877 do Německa.

Jeřábek byl výborný žurnalista a jeho články čítány zejmena pro vybroušený sloh, lesklou dikci a vroucnost citu všude s velikým potěšením; avšak čím dále tím více ustupoval žurnalista a politický spisovatel básníkovi, a nyní spočívá těžník Jeřábkovy literární váhy už docela v dramatu.

Prvními literarními pracemi jeho byly básně lyrické, kteréž ale roztroušeny zůstaly po rozličných časopisech, v Mikovcově „Lumíru“, v „Obrazech Života“ a t. d. Některé z nich, jako „Můj národ“, „Utajená msta“, „Umělci“ a t. d. staly se popularními a přednášeny zhusta o besedách, slavnostech a. t. d. Osvědčiv takto v lyrice svůj básnický talent, přešel Jeřábek ku dramatické produkci a napsal nejprve tyto divadelní kusy: „Hána“, drama ve 4 oddílech (provedeno poprvé r. 1859 — zde převládá ještě lyrika na úkor dramatické síly), pak pětiaktovou tragédii „Svatopluk“ (ve starším slohu trochu Klicperovském, trochu Schillerovském, poctěná r. 1859 akcesitem Fingerhutovy ceny) a na to dvouaktovou komedii „Veselohra“, kteráž často provozována byla na pražském jevišti i ochotnických divadlech (poprvé r. 1861).

Tyto tři kusy tvoří začátek Jeřábkovy dramatické produkce a jaksi průpravu k následujícím, velice cenným dramatům, kteráž vesměs vynikají duchaplným dialogem, přísně uměleckou stavbou, napínavými situacemi, výbornou znalostí jeviště a vážnou mravnou tendencí. — „Cesty veřejného mínění“, veselohra v 5 jednáních, poctěná r. 1865 Fingerhutovou cenou. Idea: V politickém životě diplomatická hladkost a obratnost, podporovaná náhodou, slaví vítězství nad horlivou přímostí. Po této veselohře následovaly jednoaktovka „Zde se žebrota zapovídá“ a tříaktová satyra „Tři doby země české v Komárově“ (1870), a pak teprve přišly Jeřábkovy hlavní práce, nejprv „Služebník

svého pána", drama v 5 dějstvích, poctěné r. 1870 cenou Fingerhutovou. Idea: Plutokracie nepadne dělnickým spiknutím, nýbrž uspíší svůj pád vlastní zaslepeností svou a nadutou neznalostí skutečných zákonův přírody. — „Syn člověka", drama ve 4 dějstvích s předehrou, poctěné r. 1878 Fingerhutovou cenou. Idea: I v nejkritičtějším okamžiku dějin naší vlasti (tuto r. 1757 za doby Fridricha II.) dovede šlechetná obětavost opovrženého jednotlivce zachrániti vlast. — Minulého roku bylo dokončeno a v Národním divadle na jeviště uvedeno drama „Závisť". Ideu tohoto kusu vyznačuje Jeřábek sám takto: Nejcharakterističtější vášeň dob demokraticky rozechvělých, závisť, pracuje sice leckdy nepřátelům do rukou, avšak i ona mimoděk připravuje vítězství pokroku. — Tímto kusem končí tou dobou dramatická produkce Jeřábkova, avšak není, jak doufáme, ještě vůbec ukončena. Literatura česká a Národní divadlo očekávají ještě od Jeřábka řadu prací, jimiž znamenité jeho dramaturgické nadání a mistrné ovládání techniky teprve k plné a skvělé platnosti budou přivedena.

Jeřábka učinily znamenitým spisovatelem — vedle nadání — důkladná studia historická a linguistická, i zasluhuje zvláštního připomenutí, že se Jeřábek k účelům literarním obeznámil se všemi čelnějšími evropskými jazyky. Studia tato ozbrojila i oprávnila Jeřábka také k činnosti kritické, do kteréž zejmena spadají: některé různé úvahy o věcech divadelních v „Národních Listech" a „Listech kritických", německy psané úvahy „Böhmische Literaturbriefe" ve feuilletonu časopisu „Politik" a posléz Maticí českou vydaná velká a pozoruhodná kniha „Stará doba romantického básnictví", ve kteréž spisovatel se snaží ukázati v poesii středověké a zejmena také západoslovanské styky s lyrikou provencalskou a epikou starofrancouzskou. Kniha tato stala se sice již předmětem kritických rozprav, avšak není ještě, jak se zdá, definitivně a platně posouzena.

Své spisovatelské stanovisko čili svou, jak říkáme, profession de foi označil Jeřábek pisateli těchto řádků sám příležitostně takto: „Nejsem v belletrii přítelem jenom zábavy k vůli zábavě. Ctižádost moje literarní chtěla by se bráti za heslem: Delectando docere (zábavou poučovat). Pravý spisovatel budiž těšitelem, rádcem, učitelem. Zejmena dnes je českému spisovateli po mém zdání více než kdy třeba nejzevrubnější znalosti dějin naší vlasti, ne však jen z obmezeného lokalního, nýbrž širokého kulturního hlediště, ježto po mém zdání naše neúspěchy v politice — jejž pole dnes žádný spisovatel nemá zcela obcházeti — namnoze od toho pochodí, že nejasně vidíme, jaký úkol českému národu připadl v dějinách a jaké jest jeho zprostředkující postavení mezi východem a západem. Spisovatel má býti tedy vedle znalosti života především také historikem, aby v nynějších trudných dobách dodával národu mysli a pomohl tužiti mravní pružiny národního ducha. Forma sličná budiž toliko prostředkem k cíli a jaksi půvabnou obálkou velkých a úrodných myšlenek, vrhaných v národ." — Doufáme, že Fr. V. Jeřábek dle těchto zásad ještě dlouho a s rostoucím úspěchem pracovati bude na povznešení našeho národa a oslavu svého jména. *Servác Heller.*

O látkách explosivných.

Napsal

J. Jettmar.

Kolikrát již vyslovena v pravdě závažná slova „člověk přírody vládce a pán!“ A přece jak mnozí ukazují, že člověk u porovnání s některými zvířaty jest nadán od přírody jen nedostatečnými smysly, že chabý ten člověk, v mládí sám sobě zůstaven, bez cizí pomoci záhy by zahynul, že jediné prudší zavanutí větru nebo zaplání ohně ničí staletou jeho práci, že pouhé vzdechnutí mořské, jediné zachvění země mžikem hubí na tisíce životů lidských. Naproti tomu druzí ukazují, jak člověk z útrob zemských dobývá chleb a vynáší poklady, jak zajíždí po moři do vzdálených končin, jak i do vzduchu perutě své rozpíná, jak chabý ten člověk bez přirozené zbroje ve jho zapřáhá všecko tvorstvo, ano i mocných živlů ke službám svým užívá.

Dáváme jedněm i druhým za pravdu, kladouce úsudek svůj ve zlatý prostředek: nám jeví se velikost ducha lidského ve směru jiném. Jako rostliny, převádějíce neústrojné látky z kůry zemské a z ovzduší ve sloučeniny ústrojné, které jakožto potraviny přístupnými se stávají přetvoření v tělo živoucí, jako by přírodu mrtvou skoro oživovaly: tak zase člověk z mrtvé přírody vybouzí mocné síly, jež pak veškerému člověčenstvu konají služby úžasné. Bez rukou lidských zůstaly by na př. nevyužitkovány paprsky sluneční, které kdysi po mnohá tisíciletí zemi naši zahřívaly a nyní v našich dolech uhelných uloženy odpočívají; a rovněž tak ohromné ty zásoby železa, jež důmyslně upraveny nahražují nám milliony obratných a spolehlivých dělníků! Čím byla by voda bez ducha lidského? Snad nápojem k uhasení žízně; ale duch lidský učinil ji hybnou silou, zastupující nám milliardy tahounů! A takovýmto obrovským dělníkem jsou nám také látky explosivní. Nazývají dobu naši dobou páry, a snad stojíme na prahu nové doby, již nazvou naši potomci dobou elektřičnosti a látek explosivných; aspoň užívání těchto sil a látek rozšiřuje se měrou netušenou, a užívání jich překročuje meze zdánlivé možnosti. A jakkoli duch náš žasne nad tajuplnými výkony všemocného proudu elektrického, tož obrovská síla třaskavin, kterou mocné lodi jednou ranou se ničí a ohromná skaliska na prášek se drtí, nemenším nás naplňuje úžasem. Prach a dynamit jsou nám sice obecně odznaky smrtonosných bojovníků a zákeřníků, ale záhy poznáme, že oba konají nám v míře daleko větší služby pokoje než války, ač jich snad dříve jen v tomto směru bylo užíváno.

Třaskavinou se může státi každá látka, která své pevné nebo kapalné skupenství rázem změní ve plynné, čímž tedy na hmotu ji ob-

jímající vybouzí mocný tlak. Mohou tak explodovati všecky násilně stužené plyny, když náhle ve své původní skupenství se změní, mohou tak explodovati všecky látky hořlavé, a to nejen pevné ale i tekuté a plynné, když při náhlém vzplanutí objem svůj mnohonásobně zvětší. A mluvíme tedy o explosi stužené kyseliny uhličité, svítiplynu a petroleje, mluvíme o explosi vody v kotlech, a exploduje i drobný prach ve mlýnech. Tak v noci na 2. května 1878 vznikl oheň v jednom mlýně v Minneapoli *), a požár vznítil náhle i jiné dva mlýny, dosti daleko od sebe vzdálené; za požáru opčtovaly se v malých přestávkách strašné výbuchy, při čemž tři silné desky železné se střechy na 3 kilometry daleko byly smeteny; druhý den shledány stroje zúplna zničeny a zdi, až 6 stop silné, zcela pobourány. Nedlouho potom vysvětlil fysik Peck obyvatelstvu tamnímu řadou zajímavých experimentů příčinu velkého neštěstí: trám rozdrobený v piliny shořel v jediné sekundě, mouka rozhozená rázem explodovala atd.

Přes to však zoveme explosivnými pouze takové látky, u nichž výbuch za jistým účelem a uměle lze vyvoditi, aniž by při tom zanechávaly značnější zbytek.

Jaký tedy div, zná-li moderní lučba celou řadu látek explosivných, složení a tudíž i vlastností velmi různých! Přes to však shledáme, že sloučeniny a směsi ty chovají téměř naskrze vedle kyslíku dusík nebo uhlík, takže bychom je dle toho mohli také vědecky roztříditi. Co se pak týkáexplose, stanovil Abel — výtečný to odborník, který řadu dlouholetých pokusů o příčinách a způsobu explose r. 1861 dokončil — všeobecně platný zákon, že výbuch látek jest tím prudčí, v čím kratčím okamžiku se rozklad děje, čím více se vyvíjí plynů, a čím vyšší jest nastalá teplota, neboť touto zvětšuje se napjetí vyvinutých plynů.

Jak snadno se takové prudce explosivní látky tvoří, toho nejlepším důkazem jsou sloučeniny dusíka s chlorem, bromem nebo iodem. Sloučeninu chlóru s dusíkem, jejíž složení dosud neznáme, připravil poprvé roku 1811 francouzský chemik Dulong, při čemž ztratil oko a tři prsty, což jej však nezdrželo, aby po uzdravení svém jí opětně se neobíral. Chlorodusík lze nejsnáze připraviti vedením chloru v teplý roztok salmiakový, nebo dle Böttgera a Kolbeho vedením proudu elektrického koncentrovaným roztokem salmiakovým. V obou případech dostaneme řídký, žlutavý olej, na vzduchu rychle se vypařující, zápachu podivně pichlavého. Zahříváme-li jej s fosforem neb olejem terpentinovým, rozkládá se za jemné záře prudkou explosí tak, že i železné nádoby tříští. Hrůzný účinek této látky lze nejlépe poznati z následujícího případu: když jednou Faraday roku 1813 chtěl uzavříti malou skleněnou rourku, v níž se několik kapek chlorodusíka nacházelo, horkým cementem, nastal z nenadání prudký výbuch, při němž Faraday omdlel; když se opět vzpamatoval, spočívala ruka jeho v téže poloze jako dříve, ale byla celá rozsekána skleněnými třísťkami, jež i drátěnou škrabošku na obličeji valně porouchaly. Davy zase utržil výbuchem značných poranění, když vyssáti chtěl vzduch z roury, v níž něco chlorodusíka se nalézalo, což před tím již několikráte zcela bez úrazu provedl. O prudkosti

*) Město ve státu Minnesota Spojených obcí Severoamerických.

explose snadno přesvědčíme se, když papírek, několika kapkami chlorodusíka navlhčený, přiblížíme k plameni — nastane tu prudká detonace; ba k výbuchu stačí pouhé dotknutí se chlorodusíka pírkem, v terpentinovém oleji navlhčeným. Millon o něco později připravil bromodusík a Serulles iododusík, oba podobných vlastností.

Těmto dusíkatým sloučeninám poněkud lučebně blízky jsou třaskavé stříbro a rtuť. Obě tyto sloučeniny, jimiž se nejpřednější chemikové zabývali, nejsou čistými sloučeninami, nýbrž jich směsí, a jeví tudíž dle různého způsobu přípravy také vlastnosti poněkud různé. Smícháme-li čerstvě připravený kysličník stříbrnatý se čpavkem, dostaneme šedý prášek třaskavého stříbra, explodující velmi prudce i pod vodou nejmenším tlakem, ba jemným dotknutím se pápěrkou. Třaskavé stříbro Brugnatelliho připravuje se účinkem lihu na dusičnan stříbrnatý, čímž obdržíme jemné, bezbarvé, světlo silně lámající hranolky; i tento praeparat vybuchuje velmi snadno, proto připravuje se vždy jen po malých dávkách: nesmíť přijíti nikdy ve styk s tvrdým předmětem, neboť by jediné dotknutí stačilo k výbuchu. Výbuch ten možno vyvoditi také kyselinou sírovou, kteréžto vlastnosti užito asi při pumách, jimiž usmrcen car Alexander II. Třaskavého stříbra užívá se k různým „zábavným“ předmětům (které však v Rakousku jsou zakázány), jako třaskavým bonbonům, kuličkám a p.; připravují se tím, že na papír, který se při rozdělávání bonbonů roztrhne, dá se ho as jako špendlíková hlavička, nebo se přilepí na skleněnou kuličku a papírem obalí — kulička taková pak rázem vybuchne.

Třaskavá rtuť připravuje se podobně účinkem lihu na dusičnan rtuťnatý; dostaneme tak jehlice hedvábného lesku, které se pak na cihlách v malé části rozděleny suší. Třaskavá rtuť s 5 procenty vody exploduje pouze na tom místě, kde ráz účinkoval, s 30 procenty exploduje rázem jen několik hrání. Celkem jest explosivnosť rtuti menší než stříbra, neboť neexploduje vůbec pod vodou, zapálena pouze shoří bez explose, a kdežto rtuť na prachu zapálena přivádí i tento k výbuchu, vybuchuje stříbro, aniž by prach zapálilo; slouží tudíž rtuť třaskavá výhodně k zavádění výbuchů v nábojích jiných třaskavin. Přes to však jest explosivnost její značná, vyvíjíť dle Bertholeta a Vieille při výbuchu tolik tepla, že plyny zahřejí se na 4200 stupňů, tedy na žár čtyřikrát mocnější, než za kterého taje zlato. Známé pumy Orsiniho, jimiž učinil attentat na Napoleona III., byly naplněny třaskavou rtutí, a když při zkouškách 30 gr. této třaskaviny zapáleno na prázdném sudě, vyrazilo díru as 5 palců v průměru mající na protějším dnu; proto mísí se pro zápalky s moukou, chlorečnanem nebo dusičnanem draselnatým a podobnými látkami, jimiž se výbuch rtuti mírní. Z jednoho kila třaskavé rtuti možno připraviti 160.000 vojenských a 230.400 mysliveckých zápalek. Avšak pro nynější zadovky užívá se k nábojům látek méně nebezpečných; tak náboje pruských jehlovek neobsahovaly již třaskavé rtuti, nýbrž směs sirníku antimonového a chlorečnanu draselnatého. Podobných různých směsí záhy vzniklo na sta, takže by třaskavá rtuť zúplna již byla vytlačena, kdyby byla dynamitem nenabyla nového užití, jak se o tom později dovíme.

Nepoměrně větší důležitosti jest střelný prach; vždyť širším jeho užíváním nastala nová doba v dějinách člověčenstva. Kdežto dříve v bojích vyhledával každý jednotlivý vojín svého soupeře, a rytíř udatnost svou a sílu paží dosvědčoval mečem a kopím, pošinuty šiky válečné po zavedení prachu do vzdáleností nedozírných, a ne tak síla hmotná, jako nadání vůdcovské rozhoduje vítězství. Ale mnohem větší ještě služby vykonal prach ve skutcích míru: jak mnohé skalisko vyrváno z mocných proudů, jak mnohé úskalí rozerváno na dně mořském, aby umožněna byla volná plavba, jak mnohá hora ustupuje síle prachu a své útroby otevírá, aby poklady nitra horníku odevzdala, neb aby uvolnila cestu mocnému železnému tahounu. Ano ve všech případech, kde nehybnost ohromných hmot, vážících na milliony centů, má býti přemožena okamžitým účinkem, všude tu koná prach služby nezměrné; převyšujeť síly lidské i strojní mnohonásobně a při tom přece zůstává poslušen, a dá se říditi vůlí lidskou, jsa omezen ve svých účincích našimi záměry. A také v šíření kultury evropské nezajímá prach místo poslední; zdaž byl by mohl hlouček Evropanů beze zbraní střelných odolati zástupům Montezumovým, zdaž mohly by se odvážiti naše lodi na břehy neznámé bez velkých děl?

Doba nalezení prachu není známa, neboť čím starší prameny máme před rukou, tím nespolehlivější jsou zprávy dotyčné, ztrácejíce se záhy v tajůplném temnu čarodějství orientálního. Snadnou zápalnost ledku, místy ze země vykvétajícího, pomocí žhavého uhlí pozorovali as Číňané a Indové ve svých vlastech již záhy; možno tudíž za to míti, že připadli na myšlenku mísiti ledek s uhlím a k vůli lehčí zápalnosti směsi přidati snadno hořlavou síru. Tak je zcela možno, že prach byl náhodou nalezen, aniž byla na vynález ten kladena jakás váha, takže neuznal nikdo ani za dobré, způsob přípravy písemně zaznamenati. Nejstarší zprávy národů východních o prachu datují z roku 355 před Kristem, a snad již tehdy bylo ho užíváno k potřebám válečným. Dobu vynálezu dlužno však klásti v časy mnohem starší, takže někteří dějepisci kladou ji ve dny Mojžíšovy. Za důkaz, že staří národové, sídlící mezi Hyfasem a Gangem, znali již užívání prachu, uvádí se místo ve Filostratově „Životě Apollonia Tyrnejského“, kdež činí se zmínka o nechuti Alexandrově k útoku na ony národy, neboť stojí prý pod zvláštní ochranou bohů, mohouce s hradeb svých ničiti nepřítele hromem a bleskem. Vitruvius ve svých spisech uvádí, že roku 212., když Marcellus útokem hnal na Syrakusy, válečný jakýs stroj Archimedův za velkého rachotu metal kameny, což nemožno si při zařízení tehdejších strojů válečných vysvětliti jinak, nežli že užíváno k tomu prachu nebo podobné nějaké látky. Zpráv těchto nemůžeme ovšem považovati za nevyvratné doklady o známosti prachu, ale činí pravdě podobnějším tvrzení, že užívání jeho rozšířilo se od východu, což lze ještě dotvrditi tím, že národové indičtí již za dob nepamětných znali přípravu rachejtlí prachem plněných. Číňané znali prach již dávno. Italský spisovatel Uffano sděluje, že v Číně užívali prachu a děl již roku 85. po Kristu a zmiňuje se i o železných a kovových dělech, jež v městech pobřežních již od nepamětných dob se nacházejí; také od jiných spisovatelů víme, že Číňané již v prvém století po Kristu děla prachem nabíjeli, a známost prachu dojista to-

muto užívání dlouho předcházela. Ovšem nelze s těmito zprávami dobře srovnati sdělení, dle něhož ještě roku 1620 čínský císař velice byl překvapen účinkem tří děl, městem Makaem mu darovaných; možná však, že známost prachu v dobách méně válečných vešla v zapomenutí. Teprve před nedávnem objeveny opět určité písemné doklady v bibliotéce Vatikánské. Nalezen totiž rukopis arabského spisovatele z roku 1294, v němž dle překladu Caviriho mluví se o užívání prachu k rachejtlím a zbroji střelné takovým spůsobem, že z toho patrno, jak dávno ji Číňané znali explosivnou schopnost prachu a užívání jeho ke zbraním střelným.

První zprávy o přípravě prachu pocházejí od Marca Graeca, který ve svém rukopise „Liberi ignium" z polovice 8. století zmiňuje se o směsi jedné části síry, dvou částí uhlí a šesti částí ledku, směsi to identické asi s onou, již tehdy pod jménem řeckého ohně užíváno. Velice tu překvapuje, že Marcus odporučuje uhlí z dřeva vrbového, jehož dosud pro jeho lehkost se užívá. Podobný recept nalezáme ve spise Alberta Magna (žil v l. 1194—1280) „de mirabilibus mundi". Také současník jeho Roger Baco Verulanus (žil v l. 1214—1292), který jako mnich Dominikán v Anglii pilně se zabýval alchymií, znal přípravu prachu; ze zápisků jeho vychází však na jevo, že nepovažuje se nikterak za vynálezce jeho, neboť mluví o něm jak o předmětu dávno známém a zmiňuje se zejména, jak často se ho užívá ku roztrhání pergamenového obalu. Jakož tedy nemožno ani Rogerovi připisovati nalezení prachu, zrovna tak nelze je přičítati Bertoldu Schwarzovi, který dle Němců roku 1320, jakožto mnich alchymií se obíral a prach prý nalezl; o osobnosti té není však starších zpráv zcela žádných, takže ani nevíme, zdaž vůbec kdy žila.

Teprv se zavedením zbraně střelné rozšířila se v Evropě známost prachu. Obyčejně se tvrdí, že poprvé užito střelby v bitvě u Kreščaku mezi francouzským Filipem VI. a anglickým Eduardem III. roku 1346, v níž po hrdinném zápasu padl český král Jan Lucemburský ve středu svých věrných pánů; ale doložiti lze doklady, že v Evropě již roku 1308 ne-li již roku 1294 Arabové užívali děl v bojích se Španěly. Dle zpráv Barbourových měl prý děla Eduard III. již roku 1327 a dle P. Daniela měli je Francouzové roku 1338. Od tohoto času počínaje máme o střelném prachu spolehlivé zprávy a užíváno ho v evropských válkách čím dále tím více; jelikož pak ho užívali zejmena národové, již stáli v blízkém styku s východem, jako Španělové při obléhání Gibraltaru, Benátčané v bojích s Janovany, Maurové ve válkách s Alphonsem XI., potvrzuje se tím domněnka, že prach v orientu dávno byl znám.

Od roku 1338 uvádí se již v účtech pokladníka vojenského v Paříži částka na zakupování prachu; roku 1360 vyhořela radnice v Lubeku nepozorností jeho vyrabitelů; r. 1365 užívala pevnost Eimbeck pušky hromovky proti markhraběti Bedřichu Míšenskému; roku 1370 měl vévoda Brunšvický ve své armádě pušky; r. 1378 lita v Augšpurku prvá děla; od roku 1372 užívalo se prachu v Dánsku, r. 1475 v Rusku, roku 1560 v Anglii. Jest také známo, že Žižka na svých vozích užíval pušek, jež k velikému úžasu, hlavně Uhrů, metaly smrt v řady divokých jezdců. Ku trhání skal a v dolech užíváno prachu v Německu teprve v XVII. století; tak poprvé se uvádí roku 1613 ve Freibergu a roku 1632

na Harcu. Od té doby rozšířilo se užívání jeho po celém světě, a jediné snad někteří národové vnitroafričtí nepoznali dosud mocné jeho síly; neboť kamkoli Evropan vkročil, všude zanechal po sobě prach sledy svého účinku.

Prach jest směsí ledku, síry a uhlí v poměru asi jako 15 : 2 : 3 a připravuje se takto: Jednotlivé součástky se pro sebe rozdrobí, nejprve pomocí válců, pak v dřevěných bubnech, vyložených koží, v nichž obíhají bronzové kule. Na to se pozorně odvážená množství součástek mísí opět v podobných bubnech, jen že jsou tyto celé z kůže; po 1440 obrátkách (10 obrátek za minutu) jest mísení hotovo. Směs se pak navlhčí 10 procenty vody, stlačí ve válcových lisech a drtí se ozubenými válci měděnými. Rozdrobený prach suší se na vzduchu, leští v bubnech za přísady malé částky tuhy, jemně umleté, opětně se suší a roztřiďuje.

Za dob nejstarších prováděno mělnční a mísení rukou, což ovšem mělo za následek, že směs byla nedokonalá a nestálá, záhy však zavedeny velmi jednoduché stroje, jichž po celých čtyry sta let se užívalo; teprve v době nejnovější jsou stroje sdokonaleny a při surovinách dociluje se téměř chemické čistoty, což jest zárukou úplně spalitelného, dokonalého výrobku.

Dobrý prach jeví se co drobná zrnka hmoty úplně stejnorodé a dá se, jak ukázal zajímavými pokusy Munke r. 1881, ve vzduchoprázdné rouře barometrické náhlým zahřátím proměniti dokonale ve plyny beze vší explose. Prach zkouší se zapálením trochy na kousku papíru, při čemž nesmí ani zanechati popele ani snad zapáliti papír: černý nebo žlutý zbytek ukazuje na přebytek uhlí nebo síry, propálené díry na vlhkost prachu. Sílu prachu určoval poprvé theoreticky znamenitý anglický fysik Robins roku 1760, po něm Angličan Hutton roku 1788 a bavorský general dělostřelectva Rumfort roku 1798; výsledkem jich prací zjištěno, že jeden cm^3 dává 488 cm^3 plynů na 3000° C horkých; děje-li se rozklad v prostoře omezené, vypočtěn tlak plynů při výbuchu na 2000 atmosfer při 960° R (= 1200° C). Že vskutku ohromná síla při explosi prachu se rozpoutává, poznáváme z celé řady různých případů, jež historie zachovala, a z nichž jen dva tuto uvádím: roku 1808 explodovaly francouzské muniční kolonny v Eisenachu, při čemž i v daleko vzdálených částech města chatrnější domky pobořeny, a roku 1857 při explosi skladiště prachu v Mohuči byli pruští dělostřelci, kteří nedaleko jeli, i s koňmi vyzdviženi a uvrženi do blízkého hradebního příkopu.

(Pokračování.)

Ikaros.

Román od **Svatopluka Čecha.**

(Pokračování.)

Rušitelem byl páter. „Již to mám!“ zvolal drsně do úponkových snů Vysockého. „Ne sice na lokty starého měření, ale přesně ve vídeňských stopách. Tři sta osmnácte stop obnáší celá výška věže až po kříž, jejž nad makovicí třímá v pazourech český lev. Na vous tři sta osmnácte stop — o několik stop více než výška plzeňského sv. Bartoloměje. Obydlí hlásného jest arci o značný kus níže, ale přece můžete se chlubiti jedním z nejvyšších bytů v Čechách.“

„Opravdu tedy — na věži svatovítské?“ tázal se Hvězdný v nedůvěřivém úžasu.

„Právě tam,“ potvrdil Vysocký, jenž mluvil nyní, po odchodu dra. Blandy, bez rozpaků o svém nebetyčném sídle.

„Na věži svatovítské!“ opakoval Hvězdný s úsměvem, jenž tlumočil předtuchu nějakého žertu.

„Aj, vyť se divíte, jakoby svatovítská věž byla nějakým báječným oblakovým hradem!“

„Myslím, že je můj úžas odůvodněn. Kdybych vykázal hrdinovi některé své povídky takový byt, utržil bych při nejmenším výtku, že je to příliš hledané... Tedy opravdu? A jak jste se, probůh, dostal až tam?“

„Zcela prostě. Přistěhoval jsem se ku svému strýci a náhoda tomu chtěla, že je můj strýc hlásným na oné věži.“

„Věru vzácná náhoda!“ vydechl Hvězdný a zrak jeho utkvěl na Vysockém s komickou ztrnulostí, jako na člověku, jenž se nám pojednou objevuje v nimbu neobyčejnosti.

„Jsem přesvědčen, že hlodá pana Hvězdného závist,“ žertoval páter. „V básnickém jeho duchu míhá se velkolepý hvozd smělých oblouků a štíhlých fiál, pošmourný sad mystických kamenných růží —“

„— jímž obcházím já jako Quasimodo?“ smál se Vysocký.

„Bez žertů — ano, závidím vám,“ pravil vážně Hvězdný. „Hnízditi v nebetyčné lebce gótického titána, převysoko nad šumem a ruchem všednosti, rozhlížeti se jak orel nesmírnou dálkou — nevymyslil bych věru vhodnější místnosti pro svou duševní dílnu.“

„Nevím, nevím, jak dlouho byste si u nás liboval. Můj strýc má tam nahoře sice tři appartementy, ale jsou zpropadeně těsné —“

„A těch 266 schodů není také lákavým přídavkem,“ doložil páter Tykal. „Pan Vysocký volil by si asi ku svému bytu místo křídel nadšení raději křídla skutečná, nějaký pohodlný létací stroj, který bohužel není dosud vynalezen —“

Vysocký vzhledl kvapně na mluvícího a zapýřil se živě.

„— a nikdy vynalezen nebude," ukončil páter svou poznámku.

„Chraňte se tvrzení tak určitého!" pravil Vysocký, s jehož tváří onen ruměnec již zase zmizel. „Nevíme, co tají v klíně svém třeba nejbližší budoucnost. Za našich dob vynález stíhá vynález a možná, že právě v tuto chvíli nějaký řešitel toho problemu jásá své vítězné: Heureka!"

„Ah, ah, jak vážně to pravíte! Nepochybuju, že třeba tisíc bláhovců pošetilostí takovou o spánek se okrádá. Znám divné pavouky, kteří se zapředli do utkvělé myšlenky, že vynaleznou přec konečně — perpetuum mobile. Ale že by vůbec možné bylo, aby kdy některý moderní Ikaros ke slunci se povznesl, tomu přikládám právě tolik víry jako povídce o voskových křídlech Daidalových."

„A já zase věřím nezvratně, že se ta stará báje stane skutečností. Ona svědčí, jak dávná je snaha člověka rozšířiti svou vládu i do oblastí vzduchových. A snaha tato dědila se s pokolení na pokolení, stávala se vždy úsilovnější. Tisíce hlav zabývaly se touto myšlenkou, tisíce hloubaji o ní dosud. Bádavý duch lidský slavil již tolik netušených triumfů a dříve či později rozřeší zajisté i tento problem, jímž se hmoždí tak vytrvale a s takovým úsilím. Již unáší nás balon nad oblaky a snad za krátko dovedeme sami se povznášeti s orly o závod. Snad skončí ještě sto Ikarů svůj povzlet tragickým nebo komickým pádem, ale jistě vyskytne se na konec jeden, který promění posměch učených i neučených v radostný jásot a bouři obdivu."

Vysockému jiskřily se oči skutečným zápalem.

„A snad se toho ještě my dočkáme?" posmíval se páter. „Nu, hezké by to bylo. Avšak do té doby zůstanu nevěřícím Tomášem. Ostatně, k učené kolbě nějaké nemám chuti. Fysika není silnou mojí stránkou. Myslím jen, že právě ta spousta nezdařených pokusů svědčí ve prospěch mého náhledu. Jaký je výsledek všeho úsilí? Balón, vzduchová loď bez kormidla i vesla, hříčka větrů, za níž se člověk potácí vzduchem jak ohon za dětským drakem. A létací stroje? Četl jsem nedávno zase článek o té věci, která se potlouká po časopisech právě tak vytrvale jako muž se železnou maskou. Rozesmál jsem se znovu nad tou řadou létadel, sestrojených z pér a blan, z pák a klapek, jedno důvtipněji než druhé, a majících vesměs jen tu jedinou vadu, že — jimi nelze lítat. Na příklad nešťastná produkce v povětří toho bodrého krejčíka, tuším v Norimberce — nesvede-li to ani krejčí!! Nebo ten vídeňský hodinář se svými hůlkovými perutěmi, jimiž ku své škodě a hanbě celou Paříž rozesmál. A tak dále a tak dále. Ne, ne, zlatý příteli, s letouny a ptáky nebudeme nikdy závodit, poněvadž se tomu příčí celé ústrojí těla lidského, nepoměr síly a tíhy . . ."

„Ať tomu jakkoli," vmísil se do rozprávky Hvězdný, „jisto jest, že by vynález ten způsobil v lidstvu převrat velkolepý. Nejskvělejší sny básnické došly by netušeného splnění. Báje o andělích byla by rázem uskutečněna."

„Ah, vy pojímáte všechno hned s poetické stránky," usmál se páter. „Bezpochyby vznáší se před vámi již nějaká litající pozemšťanka, toť se rozumí na skvoucích křídlech serafa. Ale možná, že byste byl šeredně sklamán. Pochybuju totiž, že by měl ten dopravní prostředek

budoucnosti vůbec podobu křídel. Byla by to spíše nějaká nestvůra ze šroubů, kladek a podobných věcí. Moderní vynálezci mívají pramálo básnického smyslu. Vizte jen ty bohopusté kolejnice a střízlivé vlaky železných drah, ty nudné kůly a dráty telegrafu!“

„Celá věc je dosud pouze v naší obraznosti,“ bránil se Hvězdný; „proč bych si tedy nepřimyslil raději perutě? Tato představa je nejpřirozenější. Byla by božská podívaná, až by v čistém jarním vzduchu nad kvetoucími větvemi poletovali jinoši a dívky zářivých motýlích křídel.“

„Avšak otcové a manželé by se asi málo potěšili z toho přírůstku toiletty. Ženušky a dcerušky by se třpytily vzduchem jako tropičtí motýli a kolibříci a živitelé jejich by zatím v dusném kancelářském brlohu věšeli ošumělá netopýří křídla, v těžkých starostech o peníze na tu vzdušnou nádheru . . . hahaha!“

„A velkolepé bitvy v povětří, jako nadzemský zápas duchů v báji o bojišti Catalaunském!“

„Přitáhněte již uzdu své bujné obraznosti! Vidím v tom skvělém obraze povážlivé stíny. Zle bylo by věřitelům. A kdo by měl pokladníka, musil by jej k pokladně přivázati řetízkem jako výra. A což teprve policie, až by se honila s nějakou sítí v ruce kdesi v oblacích za křídlatými darebáky! — Ne, nechme již té hříčky fantasie, jíž bychom obrátili celý svět na ruby. Co vy tomu říkáte, proroku příštího létavého věku?“

Vysocký protrhnul se tím oslovením z myšlenek, v nichž jen zpola naslouchal žertovné rozprávce obou. Přejel si rukou čelo a prohodil nutě se do úsměvu: „Věk ten by arci změnil dokonale tvář světa. Křídla jeho by smetla všechny hranice majetku a moci — Avšak dosti jsme se pobavili tou dětinskou myšlenkou, není-li pravda?“

„Ba, věru. Dobře, že nás nikdo neposlouchal. Nechme povětří ptákům a proleťme se raději okřídlenou nohou po hladké podlaze. I já chci dnes Kollárovi na vzdor

. . . . . v tanci nohy necvičné
pokoušeti pro pochvalu skrovnou.“

Odebrali se ke dveřím sálu, který šuměl již pestrým tanečním vírem. Vysocký hledal v tom reji kolotajících bálových hvězd svoji krasopaní a postřehl brzy pod hnědým, v letu se chvějícím oblakem kadeří lahodnou její tvář v těsné blízkosti u hrdého Joviše. Jemně uzardělá, s okem přimčeným jako sladkou unylostí, klonila se ku statnému ramenu dra. Blandy, který ji unášel jako pyšný vítěz drahocennou kořisť. Šepot kritického sboru podle stěn prohlašoval tuto dvojici tančících za korunu dnešního plesu.

A Vysocký musil jim dáti za pravdu, ač podroboval svatokrádce, který svým drsným dotknutím znesvěcoval jeho ideál, nejpřísnějšímu soudu. Bláhová žárlivost zmítala jeho nitrem. Ten její pohled! A nyní ten blažený úsměv, jímž provází šepot svého tanečníka, který se jí nachýlil s úsměvem k růžovému oušku! Ne, ne! — ozval se hlas v duši Vysockého — onen uchvatitel třímá pouze její sivou rukavičku — vše

ostatní jest od něho vzdáleno širší propasti, než jaká zeje mezi nejsvětlejší poesií a nejvšednější prósou.

V tom připadla také Vysockému nedávná slova Olžina, že jest napolo zasnoubena — onen významný pohled, když mu dra. Blandu představila — není pochyby, že jest on jejím nápadníkem.

Rozhlednul se po její laškovné černovlasé hlavičce. Zakývala mu právě z protější strany sálu. Přečetl v jiskřivých očích a v pohybu útlých ruček žertovnou důtku, proč že otálí vyzvati ji k tanci.

Propletl se k ní opatrně mezi tančícími a velebným věncem gardedam.

„Že konečně —!“

„Musím?“

„Ovšem že musíte — snad byste nechtěl zdobiti vchod sálu jako zkamenělý rytíř zápraží báječného zámku!“

Vysocký objal dosti nemotorně filigránskou postavu a zabočil s ní do kola. Před areopagem podle stěn nedošel tento párek veliké cti. Leckterá přísná tvář pod majestátní příčeskou vyšpoulila pohrdlivě ret nebo se obrátila k sousedce s významným mrknutím a posměškem.

Příčinou nepříznivého dojmu nebyla ani tak nesrovnalost obou postav — vysokého, hranatého tanečníka a drobné jemné tanečnice — jako spíše nejapný tanec Vysockého. Náležel k té části naší mladé intelligence, která s jakýmsi pohrdáním zanedbává všechny zručnosti tělesné, jež nynější fysicky zakrnělá společnost pěstuje jako surrogáty středověkých tělocviků rytířských: tančil špatně, neuměl jezditi na bruslích, nevěnoval se ani jezdeckému ani jinému podobnému sportu, ba nepokusil se nikdy ani ve hře na kulečníku.

Vysocký, dobře cítě svou nedostatečnost, byl tedy povděčen hudebníkům, že za krátko své nástroje k delší přestávce odložili.

„Povolila byste mi krátkou promenádu o dvou? Rád bych s vámi promluvil o některých věcech,“ požádal Olgu.

„S radostí.“

Ale sotva promluvil Vysocký k Olze několik slov, objevil se po druhé její straně doktor.

„Nebudete se jistě hněvati, pane doktore,“ promluvila k němu dívka s laskavým úsměvem, „požádám-li vás o krátkou nepřítomnost. Musím tomuto pánovi sděliti důležité tajemství. Prosím jen, abyste nežárlil.“

„Ah, excusez!“ Doktor střelil po Vysockém nevlídným pohledem a vzdálil se k sedadlu, kde si Gabriela vějířem ovívala rozehřátou tvář.

Vysocký s Olgou, obcházejíce sálem, zabrali se v přitlumený hovor.

„Dle přiznání na chodbě — nebylo-li pouhým žertem — uchází se někdo o vaši ruku,“ začal Vysocký. „A ze spůsobu, jakým jste mi dra. Blandu představila, usoudil jsem, že jest on vaším nápadníkem. Mýlil jsem se?“

„Nemýlil, pane inkvisitore. Ono přiznání bylo jen z části žertem. Pan Blanda nepožádal totiž dosud o mou ruku, ale neklamné známky nasvědčují tomu, že tak hodlá učinit. Soudím, že moji rodiče již se

připravují na vážný ten obřad a že jej v duchu již zakončují spokojeným : amen.“

„A vy?“

„Já se chovám způsobem hříšně lehkomyslným. Jsem zpola herečkou a zpola diplomatkou. Někdy tvářím se jako naivní dušinka, která sní dosud o loutkách a nemá ni tušení o milostných záležitostech, jindy hraju si zase na sentimentální hrdinku románovou, ale celkem vyhýbám se diplomaticky každému opravdovému sblížení a určitému projevu. Mám v zásobě všelijaké bezvýznamné obraty a posunky — podívejte se, na příklad tenhle! — jimiž si šťastně pomáhám přes všeliká úskalí toho nejistého poměru.“

„A vaše srdce?“

„Jste příliš zvědav. Chcete proniknouti na dno mé duše a svoji přede mnou bedlivě uzamykáte. Musím stále jen hádati. Nyní na příklad hádám z vaší zachmuřené tváře, z vašich pichlavých očí, které se zarývají do jednoho konce sálu: že duch váš úsilovně se zabývá pěkným skupením, které tam tvoří dobrá moje matka, živě rozmlouvající doktor a hlavně — slečna Sezimova. A ráda bych zvěděla příčinu, proč místo chmurného pozorování z dálky, nezajdete raději k oné skupině a nepožádáte slečnu o příští tanec?“

„Příčinu mohla jste poznati před chvilkou. Tancem bych u ní nezískal přízně. Neumím učiniti pořádný krok — a jsem přece komediantské dítě!“

„Jakže? Dítě komediantské?“

„Hledíte na mne s ustrnutím, není-li pravda? Máte asi podobný pocit, jakoby se náhle kmitla před vámi pestrá ještěrka? Představujete si ubohé malé stvoření, zkrucující do nemožnosti své hubené tělo ve strakatých cetách a pozlátkových hvězdách? — Takovým jsem sice nebyl, ale přece vtiskla mi svůj cejch povržená kočující Musa.“

„Ach, vypravujte mi o tom! Hleďte, já jsem vám již dávno sdělila všechny příhody svého života a vy jste mi dosud nesvěřil ničeho ze své minulosti, která jest dle posledních vašich slov patrně velmi zajímavá.“

„Ó můj životopis má pro vás málo vděčné látky. Bojím se také, že ztratím ne-li všechny, alespoň část vašich sympathií, až vám odestru neutěšený obraz své mladosti. Vy jste vyrostla v čistém, jasném ovzduší dostatku a rodinného blaha, nasyceném jen zlatými sny mládí — a já jsem poznal záhy ústrky i kal života.“

„Tím vzrůstáte spíše v mých očích. Jen vypravujte!“

„Ale teď — v tom krátkém oddechu tance? Vyčkejte příhodnější čas a místo.“

„Nikoli. Kdož ví, kdy vás opět uvidím. Napjal jste mou zvědavost. Povídejte alespoň úryvek — vysvětlete mi, proč jste sebe nazval dítětem komediantským?“

„Chcete-li mermomocí, budiž! Mé první vzpomínky představují mi dřevěné, křiklavými obrázky polepené stěny kočovnického vozu, mezi nimi směs rozličného hamparátí a zvláště jednu starou, okovanou truhlu, jež chovala pro mne poklad největší. Kdykoliv otec odklopoval víko, bývalo mi, jakoby se otvírala brána kouzelného hradu, z něhož vycházely

před mým radostně žasnoucím zrakem zářivé postavy pohádek: kouzelníci a víly, rytíři v lesklém odění, princezny v hedbávu a zlatohlavu —"

„Ach, váš otec měl loutkové divadlo? Ale toť velmi krásné. Prosím, vylíčte mi ten život hodně obšírně."

„Vaší obraznosti se jeví krásným. Vidíte jen ty třpytivé podůbky, před nimiž jste dětinnou radostí v ručky tleskávala, představujete si volné putování světem, plné změn a zábavných dobrodružství. Ale skutečnosť je jiná. Ten pestrý veselý obraz má temný a smutný rub. Za vábnými kulisami toho malého jeviště sedává těžká starosť o kousek suchého chleba, a smíchem Kašpárka proznívá mnohdy zoufalý stesk bídy.

Vzpomínám na doby hladu a jektání zubů, na ústrky a svízele všeho druhu. Ale přece okazuje nyní, z dálky onen život i mně více své jasné stránky a blýštivé cety, v nichž se kochávala dětská mysl. Slunné dni, kdy naše archa klidně plula po široké bílé silnici mezi košatými jabloněmi nebo strmými topoly a dokola se usmívala krajina stále se měnící, ustavičně jevící nové půvaby; zastávky ve stinném, šumavém boru, který mne okouzloval svým pestrým kvítím a hmyzem, svými jahodami a zástupy různotvárných hub; strakatý rej hlučného trhu mezi starými, šedými domy podivných lomenic, na širém náměstí nebo v úzkých ulicích neznámých měst; večerní představení v hospodách vesnických, kde kupil se před naším divadélkem roj mladých i starých, žasnoucích a smějících se obličejů — světlé tyto chvíle převládají v mé paměti a zatlačují do pozadí výjevy bídy a ponížení.

Zvláště pak z okované truhly prýštil se nevyčerpatelný zdroj útěchy.

Můj otec přinesl si z řemesla, jež dříve provozoval, zručnosť v prostých pracích řezbářských; měl také zvláštní náklonnost a schopnost k mechanice. Největším jeho potěšením bylo hotoviti a vynalezati rozličné důvtipně sestrojené strojky a hříčky, z jichž prodeje mu plynul skrovný vedlejší výdělek. Myslím, že i ve mně dřímá podobné nadání a že by můj život byl platnější, kdybych místo gymnasialních studií byl dosáhl zdokonalení v tomto směru.

Rozumí se, že otec těžil ze svých schopností především ve prospěch našeho drobného divadla. Jeviště mělo množství důmyslných přístrojů a zařízení a také personál, který vyšel vesměs z jeho tvůrčí ruky, vynikal daleko nad své kollegy u jiných divadel toho druhu. Uměl nejen rukama šermovat, kolena ohýbat, hlavou a ústy pohybovat, očima koulet, nýbrž znal i jiné umělejší kousky, že se mnohdy diváku zdálo, jakoby ty loutky hrály skutečným životem.

Péče o divadelní garderobu připadla matce, která konala ve svém oboru též pravé divy. Všecka nádhera, jakou lze rozvinouti pomocí strakatých odstřižků, pozlátka a kočičího stříbra, obestírala vznešené osoby našich rytířských dramat. A když matka skvostné ty oděvy hotovila, sedal jsem blažen u jejích kolenou, pohlížeje s obdivem na každou hvězdičku, již k řásným karkulkám a pláštíkům přišívala, a naslouchaje při tom celou duší pohádkám, které mi pak ochotně vypravovala. V mém nitru spřádal se z těch báchorek a z loutkové družiny zvláštní fantastický svět, plný báječných tvarů a barev, jež vrhaly své kouzelné odlesky i do mého bdění, na ty prkenné stěny našeho nestálého příbytku a celé nuzné okolí. A když jsem usínal vedle zázračné truhly, otvíralo

se její víko a třpytná společnost vystupovala z ní na duhovou nivu mých snů. Dosud navštěvuje mne časem ve spaní ta pestrolesklá chasa.

Ve společnosti svých dřevěných miláčků a pohádkových vidin zapomínal jsem na hlad a zimu, k nim vracel jsem se rád ze společnosti lidí, která se dotýkala drsně a nelaskavě mého mladého srdce. Pocítil jsem záhy osten pohrdlivého úsměšku, s nímž pohlíželi na dítě tulákakomedianta, a hořkosť, jež vnikala do dětské duše, provázela mě odtud stále a učinila ze mne samotářského misanthropa, jakým jste mne poznala.

Můj otec nebyl člověk nevědomý. Měl bystrý přirozený rozum a hojné zkušenosti. Byl také ozbrojen perným vtipem a vkládal rád Kašpárkovi do klapavých úst satirické narážky a šlehy, namířené na všeobecné poměry politické a společenské nebo i na zvláštní poměry místní, s nimiž se rychle seznamoval. Ale při tom byl povahy dobromyslné a kdo pozoroval opravdovost a horlivost, s jakou před malým diváctvem hry své provozoval, pomyslil si jistě, že je sám loutkář veliké vousaté dítě. Jedinými jeho vadami byly občasná umíněnost a náhle vyšlehující prchlivost.

Tyto vlastnosti ve spojení s Kašpárkovou satirou způsobily nenadálou, osudnou katastrofu Podrobnosti její zaryly se ostře do mé paměti.

Byla třeskutá zima jako dnes, když jsme jednou za pozdního večera dorazili do malé vesnice, která byla již v tichu a temnu pohroužena. Jenom v osvětlené hospodě panoval ještě hlučný život.

Za chvíli seděli jsme u sálavých kamen v hostinské jizbě. Na představení toho dne jsme již nepomýšleli. Hřáli jsme si jen skřehlé údy a posilňovali se jídlem a pitím.

Bylo mi po trampotné jízdě mrazivým večerem velmi příjemno v teplé světnici, u praskavého ohně. Leže na truhlici s loutkami, kterou sem otec z vozu dopravil, hleděl jsem snivě na třpytnou holubičku, zhotovenou z prázdného vejce a pestrých cetek, která na tenounké, jedva viditelné niti nad plotnou se stropu visíc, mihotavě třepetala duhovýma křídloma. Na zářivém tom ptáku vznášel jsem se, zvolna usínaje, do báječné říše. Nerušila mne vřava pozdních pijáků: naslouchal jsem jí klidně jako člověk ležící na bezpečné výspě hlukům bouřlivého moře.

Avšak náhle byl jsem vybouřen ze svého klidu.

Rozjařená a z části již opilá společnost vesničanů, kteří otce již znali z návštěv dřívějších, žádala na něm, aby jim zahrál ještě dnes, za dobrou odměnu, oblíbený šprýmovný kus našeho repertoiru. Po delším zdráhání otec konečně svolil. Musil jsem se stěhovati s milované truhly a pomáhati při budování malého jeviště.

Pijáci provázeli naše konání křikem a smíchem a když představení začalo, jali se nahlas brousiti nemotorný vtip o dřevěné herce a skákati jim do řeči. Chvíli měl otec strpení, ale pak ustali malí umělci ve hře a Kašpárek, přistoupiv až k obrubě jeviště a učiniv divákům slušnou poklonu, měl k nim žertovně káravou řeč, v níž poukazoval na dětinskost a nespůsobnost takového jednání a domáhal se klidu a slušnosti, jinak že by se spustila prostě opona. Tu a tam

vyniklo také některé dosti špičaté slovo, jevící podrážděnost otcovu nad pohaněním jeho mistrných řezbářských výrobků.

Někteří z pijáků skutečně ztichli, ale jeden pokročil hřmotně k jevišti, podepřel si rukama boky a zasypal Kašpárka haldou neurvalých a hanlivých slov, jichž smysl byl asi ten, že si nedá od takového skřečka nic rozkazovat, že tu jsou v hospodě a nikoli v kostele a že se nemá komediant starati o ně, nýbrž pěkně dělati, zač mu obecenstvo platí. Jiní provázeli odpověď jeho souhlasným křikem a smíchem.

Tu ztratil již Kašpárek svůj humór a pojmenoval konání neurvalců pravými slovy, neštítě se peprných výrazů a doráže je zvláště na vůdce družiny tak ostře, že tento hněvem zrudnul.

Avšak náhle zazněl třesk, a nebohý Kašpárek, zasáhnut pádnou ranou sukovité hole, sklesl žalostně pochroumán přes obrubu jeviště.

V příštím okamžiku ozval se za jevištěm hlomoz a můj otec, jehož zlá hodina přišla, vyřítil se na drzého škůdce.

Obořil se na něho i na ostatní slovy, jež mu napovídal prudký, slepý hněv, oni shrnuli se na otce, útočník udeřil svou holí znova do divadélka, otec uchopil jej vztekle za hrdlo, nastal ohlušující ryk a hřmot, zdvihaly se židlice, lítaly žbánky, slovem: povstala divoká rvačka, v níž zanikalo chlácholení hospodského a bědování mé matky.

S hrůzou viděl jsem, jak pod ranami podnapilých zuřivců padá v kusy a cáry sláva našeho jeviště, jak s divokým chechtotem roztloukají a pod nohou drtí naše krásné, umělé loutky . . . V tom chopila mne matka a vystrčila rychle do jakéhos kumbálku, kde jsem klesl ke stěně s hlasitým pláčem . . . a když vřava utichla, když jsem se vrátil do hostinské jizby, kterou zuřivci opustili, spatřil jsem hrozný obraz: divadélko v troskách, na podlaze rozházené, polámané loutky jako trupy na bojišti a prostřed světnice hořekující matku, lomící rukama nad mým otcem, jenž tu ležel bez pohnutí, jen z hluboka chroptě, a jemuž hospodská ovazovala zakrvácenou hlavu. Prudká rána cínovou konvicí zasáhla ve rvačce jeho lebku.

Jak malicherné jsou někdy zbraně nepřátelského osudu! Titěrná, malá loutka stala se původem smrti otcovy. Následkem oné rány zemřel po několika dnech v nemocnici, kam jej matka dopravila.

Tak smutně končí první kapitola mého života. Vidíte, že se nehodí vypravování o něm k veselému dnešnímu ruchu."

V tom přišustila k oběma paní ředitelka Štastná a pravila k Vysockému s nucenou přívětivostí, z pod níž vyzírala nevrlost: „Pan Vysocký dovolí . . . Pojď sem na okamžik, Olgo!"

„Díky prozatím," šeptla dívka a vzdálila se s matkou k místu, kde bavil dr. Blanda Gabrielu.

Vysocký, usednuv na prázdné křeslo v protějším rohu, zamyslil se. Hudba znovu zazněla, před ním zavířilo zase taneční veselí, ale jeho hlavou táhlo dále probuzené hejno vzpomínek. Doplnil řadou míhavých obrazů pásmo své minulosti.

Matka jeho, zbavena výživy smrtí manželovou, hledala pomoci u příbuzných. Ale ti byli většinou sami chudí. Konečně našla přece

u jednoho útulek. Byl farářem v malé vesnici a potřeboval hospodyni pro svou skrovnou domácnost.

Hochovi prošlo několik šťastných let. U vděčné paměti chová Vysocký bělovlasého, přívětivého starce, který o něho pečoval téměř otcovsky; s radostí vzpomíná si na tichou farku s malou, ale bohatou zahradou, kde pěstoval strýc botanik množství nejkrásnějších květin a vzácného ovoce, jehož sladké plody zlatem a nachem z hustého listí tak vábně kynuly mlsnému chlapci.

Ujec farář pečoval také o jeho vychování a vymohl později, že byl hoch přijat za bezplatného chovance seminářského chlapeckého konviktu. Ještě jedny blažené prázdniny ztrávil malý Vysocký na tiché faře, ale než příští léto nadešlo, ležel jeho dobrodinec pod zemí a matka stála znovu opuštěna ve světě.

Přistěhovala se do Prahy a živila se tu bídně posluhováním po domech. Trpké chvíle oslazovala jí myšlenka, že syn knězem se stane a že snad jí dopřeje osud, aby ztrávila sklonek života opět na faře, v dostatku a spokojenosti.

Vysocký byl snad nejchudším chovancem ústavu. Nedostával z domova žádného přilepšení, neměl žádného útulku, kde by užíval prázdnin volně a vesele jako ostatní. Představení chovali se k němu chladně a mezi soudruhy nenašel upřímného přítele. Ani na gymnasium, ač se pilně učil, nemohl mezi spolužáky vyniknouti. To všechno ve spojení s pochmúrným ovzduším semináře utvrzovalo jeho uzavřenou a samotářskou povahu. Zapřádal se nejraději jako pavouk do některého odlehlého kouta dlouhé seminářské chodby, pohřížen v pilné studium aneb volně pouštěje uzdu své dobrodružné obraznosti, která ho ještě často unášela nazpět do společnosti třpytných loutek a pohádkových hrdin nebo mu plnila hlavu rojem nejsmělejších zámyslů.

Se světem zevnějším neměl téměř žádných styků. Matka bydlela v podnájmu, a dusná podzemní světnice, plná cizích lidí, nevábila ho k delšímu pobytu. Častěji a déle meškával návštěvou jen u strýce hlásného. Již zvláštnost obydlí lákala tam jeho dobrodružnou mysl. Rád putoval, naskytla-li se příležitost k vycházce ze semináře, vzhůru na Hradčany a rozveselen stoupal po točitých tmavých schodech do závratné výše. Zdálo se mu, že s každým schodem klesá část té tíhy, která ho dole hnětla, a nahoře bývalo mu tak volně, tak blaze! Obcházel vzdušnou chodbou kolem obydlí hlásných a shlížel hrdě a radostně na město v závratné hloubce rozestřené, na krásnou spoustu kamenných oblouků a pilířů, která pod ním věnčila boky dómu, a zrak jeho zaletal pak dále, dále v rozlehlý kraj až ku mlhavému obzoru, duch jeho rozpínal nad širým světem fantastická křídla.

A jak vahavě, s jak těžkým srdcem sestupoval pak nazpět do hlubiny! Jako v bránu žalářní vstupoval vždy po takovém výletu do fortny semináře. Tam jej tížilo všechno. Příčinou nebyla touha po světském životě, ale žhoucí žádost neobmezené volnosti. Na kněžství ani z daleka nepomýšlel; duchem jeho míhala se neurčitá představa jiných velikých věcí. (Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner*.

Na Stroupežnického nové historické hře chválí se, že se dovedl spisovatel vymaniti ze vlivu tradic a takřka novou cestu ukázal, jak uváděti na jevišti historickou akci. Měly naše hry z vlasteneckých dějin už jakýsi starousedlý ráz, s nímž po zdání nebylo hnutí. Snad po vzoru Shakespearově měla státní akce v dramatě dva proudy, jeden hrdinský a druhý sousedský. Ty se podporovaly, provázely a doplňovaly spolu vzájemně dramatickou myšlénku. Hrdina — často hrdinka — byl povahy ideální, výtečný deklamátor a vlastenec na slovo vzatý a míval naproti sobě z pravidla nějakou duši černou, bídnou a podlou, která mu ztrpčovala život a spůsobila s ním po krisi a peripetii nějakou slušně tragickou katastrofu. To byl hrdinský element dramatu. Druhý, sousedský, zastávala hrstka lidí nízkého rodu, mužů z lidu, zbrojnošů anebo konšelů, obyčejně na dvé stran rozštěpených a při pintě vína či „medoviny" (ještě od Klicpery nemálo oblíbené v tragédiích) hovor plný politické elektřiny a silných výrazů vedoucích. Bez těchto „z lidu scén", které přečasto končívaly pračkou, nebyl by se mnohý básník ani odhodlal rozvázati exposici. Stalyť se dramatickou „zásadou", jako blahé paměti „dramatické jednotky", již nikdo nepopíral a která konečně měla odvolání na pěkné vzory.

Stroupežnický tedy napsal jednou obraz z českých dějin bez vlastního hrdiny, křišťálové mysli a výmluvných úst, bez intrikána, jenž kuje pletky a usiluje o krev a bezživotí, a bez politisující chátry, která jako antický sbor, provází počínání panstva svým samorostlým žvatláním. Shakespeare, zejmena ve svých římských tragédiích, podal vzory tohoto druhu kresby situační. Leč od těch čas scénický ten prostředek valně se otřel a sevšedněl. Stroupežnický jím pohrdl a po příkladu Francouzů a zcela v duchu moderní účinnosti divadelní vyšel za jiným cílem. Co je po vzorcích dramat, když na jevišti zůstavují dojem chladný? Raději beze vzoru, ale se zaujatým, rozechvělým obecenstvem! Vyšel tedy na působivé scény.

Sněm Vyšehradský není s králem Václavem spokojen. Vězí mu příliš v německém vleku a německým milcům nadržuje na úkor všelikým povinnostem domácím. Po svých poslech vzkazuje sněm hrozby a žádá nápravu. Král Václav je divoký pán, nedá si od poddaných předpisovat. Vzkypí vztekem, do něhož skráplo dramatické trpkosti, když se ukázalo, kterak na straně zpurných sněmovníků stojí také — syn Otokar. Následuje veliká scéna mezi otcem a synem, jehož poslové Vyšehradští násilně z dosahu drsné ruky královského otce odvádějí na Vyšehrad.

Králevic Otokar je sympatický mladík, pěkně urostlý, smělého slova a vřelého srdce. Zalíbí se na první pohled a provázíte jej na

Vyšehrad do druhého aktu přesvědčeni, že se z něho vyklube statný hrdina. On jistě vstoupí rázem v čelo hnutí, čímž na sebe obrátí dramatickou pozornost. Jsou před námi čtyry akty a do těch se něco vejde! —

Spisovatel však ubírá se jinou cestou. První velikou scénu si odbyl. Na Vyšehradě je sněm. Na oplatu zase král poslal k němu nyní svoje posly, nějakého nadmíru smělého a chvastavého pána, který mluví k rozkaceným županům jako ke školákům, na které by stačila metla. Princ Otokar je přítomen, ale osoba jeho mizí ve sněmovním hluku, jenž se zvedá na silné vlnobití. Ten akt je skoro výhradně scénou komparsní. Aby se neztratila nit do dalších jednání, umluveno sice nové poselství ke králi, ale těžiště scénické položeno zde v hrdla přítomného davu. Scéna je opět rozhodně působivá.

Naděje, jakéž jste chovali do kralevice Otokara, nesplnily se. Průběhem sněmovního jednání klesl mladý pán na osobu zcela trpnou a vedle něho přilákal zatím na svoji osobu nový aspirant divákovy sympatie, pan Jaroslav z Divišova. Takové střídavé přenášení pozornosti obecenstva je nepopíratelnou vadou v kuse, leč autor má jiného na starosti, než zachovávati předpisy klassické poëtiky. Pan Jaroslav byl už jednou mluvčím poselstva ke králi vyslaného, nyní má na sněmu hlavní, rozhodné slovo a když umluveno poselství nové, postaven jednohlasně z vůle sněmu do jeho čela — opět on. Pan Jaroslav náhle vyrostl a v aktu třetím si skutečně vede jako opravdový, dramatický hrdina.

Je středem veliké scény, která se rozehraje na Zvíkovském nádvoří. Princ Otokar je zapomenut a pan Jaroslav, jemuž jsme co pouhému poslu, dosud hleděli přes rameno, nabývá váhy. Jest na Zvíkově zaskočen a má býti sťat. Obratný spisovatel dosáhl takto rázem, co byl dosud zanedbal. Vzbudil živý, osobní zájem pro svého hrdinu a zkypřil v srdcích vnímavou půdu pro třetí velikou scénu, jediný svůj cíl i v tomto jednání. Ze hradu je východ možný toliko vzácnou pomocí zlatého klíče, o němž divák před tím zvěděl některé podrobnosti. Tento zlatý klíč je hlavním motorem řečené veliké scény, na spůsob páně Sardouových scénicky divotvorných psaníček. V záležitostech tak delikátních, jako jsou psaníčka a zlaté klíče, musí míti ruku rozhodně žena a vskutku tiskne také zamilovaná žena onen zlatý klíč hrdinovi do ruky. Vskutku *zlatý* klíč, neboť mu zachrání život a vrátí jej Vyšehradským pánům a nějaké politické myšlence, již zove svým „velkým snem“, na níž ale obecenstvu málo sejde, ano se o ní jen ledabylo z vypravování dovídá. Úprkem pana Jaroslava ze Zvíkova však nekončí akt. Nebyl by celý. Ne pan Jaroslav, nýbrž zlatý klíč má v něm hráti hlavní úlohu. Vskutku následuje teprv očekávaná veliká scéna. Poplach! Kde je pan Jaroslav? Pryč! Kterak možná? Zlatý klíč! Kdo mu dal zlatý klíč? — Já, volá královna! Sensace. Následuje klíčová dohra s Eliškou Přemyslovnou, která z lásky vtiskla panu Jaroslavu do ruky klíč, neohlížejíc se na podmínky, za jakými jen směla jej se svolením královny vydati. Ostatně dohra, která zůstává beze všeho vlivu na další průběh děje.

Ve čtvrtém aktu vyjde definitivně na jevo, že hrdina ve dramatu není žádný. Pan Jaroslav, jenž byl ve předešlém tak mohutně pozornost

upoutal, zase odklizen. Jde o povýšení kralevice na trůn, sešel se sněm a má býti korunovace. Čtvrtý akt je vlastně nejslabší. Sněmovní vřava už po výstupech druhého jednání pozbyla kouzla a síly a spisovatel zde nejméně dal si záležet, aby děj vyběhl v jediný interessu diváka blízký hrot, jakož se ve předchozích aktech podařilo. Král Václav, sebrav voj, vchází na Vyšehrad zrovna, když si Otokar vsází korunu na hlavu. Pokračuje se ve sporu, jenž zapředen aktem prvním. Velmi křiklavou scénou a vyhlídkou na krvavé časy v zemi končí čtvrtý akt. Méně účinně, než disposice předpovídala, ale zcela z vůle spisovatelovy, jenž nás po dva předchozí akty bavil jinak než rodinným a vládním sporem otce se synem.

Do pátého jednání ponechal si autor nejraffinovanější útok na nervy divákovy. Je v táboře Václava krále. Nepřálo Václavu štěstí, obklíčen pomýšlí odevzdati se do osudu. Svolává do stanu členy rodiny a je odhodlán podepsati smlouvu, jež by zbavila jej vlády a odkazovala jej uchýliti se na své statky. Už jde pergamén z ruky do ruky, už na něj Václav položil svůj podpis a už jej podává Otokarovi. Tu zazní rohy, válečný ryk, tábor vzbouřen a po chvíli vidí se Václav král vysvobozena z objetí nepřátelské synovy moci a navrácena v důstojnost královskou. Zde v pravdě končí kus. Václav je znovu pánem v zemi. Aby dramatickému zvyku učiněno bylo aspoň trochu zadost, umírá v tomto aktu také pan Jaroslav, jenž na chvíli budil naději, že bude rekem a ponese děj na svých bedrech ke konci.

Že je v kuse ještě všelikých episod, netřeba dokládati. Uvádím jen kostru, aby čtenář snáze pochopil, oč jde. Že Stroupežnický nepracoval drama, nýbrž divadelní hru o pěti obrazech, z nichž každý vrcholí u veliké scéně. Obrazy spolu souvisí, mají společné osoby a časový postup, ale interess divákův roztříštěn do několika směrů — nesoustředí se na jednu hlavní postavu a jedno kolo děje, nýbrž po každém zvednutí opony obrací se na některou neočekávanou stranu.

Pilnou sehrou uveden kus velmi příznivě do repertoiru.

Z ostatního repertoiru činohry vyniklo hlavně Ohnetovo sensační drama pařížské „*Majitel hutí*“. Je spracováno podle románu téhož jména i mistra. Známa je zručnost spisovatelů pařížských, jak dovedou vtipně sváděti na jevišti jednající osoby, aby nenápadným, čiperně střídaným dialogem vpravili diváka v obsah románu a uchystali jej v každém aktu na velikou scénu, která má úspěch už napřed zajištěný. „*Majitel hutí*“ má čtvero takto sestrojených aktů, t. j. velikých výstupů, jež obratně jsouce připraveny, nemohou zůstati bez mocného účinku na jevišti. V Národním divadle měl Ohnetův kus úspěch tak hlučný, že jest skoro obávati se, aby správa opojena na nějaký čas nevrhla se slepě a s odevzdáním do záplavy francouzské.

Gogolovy „*Hráči*“ zasluhují zmínky víc jako pokus o slovanskou vzájemnost na poli dramatickém, než co opravdové obohacení repertoiru našeho divadla. Bude asi těžko vybírati z „postanovek“ divadel ruských. Z dobrých kusů bude nám cele přístupno as jen málo. Třeba aspoň hleděti, aby se nám uvádělo, co může upoutat i dějem, bez ohledu na lokální, národní kolorit. Pak bude možná, že se něco ujme. Pouhé ex-

perimenty nelze provádět na divadle, ústavu tak samosprávném, beztrestně. —

Nad běžné objevy repertoární zajímají některé události ve vnitřním složení divadla. Pan *Pulda*, jenž požíval co režisér jakéhosi jména, vzdal se úřadu a jmenován na jeho místě režisérem pan *Seifert*. Jdou sice hlasové, již prohlašují volbu za nikoliv nejšťastnější. Chtějí věděti, že v ostatním personále skrývají se jiná jména, talenty zrovna rozené a předurčené pro důležitý úřad. Nebylo by však spravedlivo někoho odsuzovati beze zkoušky a pan *Seifert* se osvědčil dosud co umělec snaživý a přičinlivý. Snad vyspěje i na dobrého režiséra. Třeba mu dopřáti příležitosti a času. Po jednom, dvou představeních se schopnost a skutečná, *plodná* činnost režisérská poznati nedá. Za dnes znamená úřad režiséra víc než pouhého „rovnatele“ či „pořadatele“. Stopy jeho mravního i uměleckého vlivu na podřízený personál i na dojem hry lze teprve znenáhla postříci. Odkrývati je případ za případem a odhadovati jich cenu bude úkolem kritiky. Na jiném místě měl jsem příležitost pověděti šíře, jakou úlohu zastati připadá asi režiséru dnešního divadla. Že musí býti v Národním divadle poněkud jiná než bývala ve prozatimním, jest na snadě — a že jest těžká a vyžaduje víc nežli špetku zákulisní praxe, možno doložiti hlasy autorit povolaných.

Dříve než jsme se nadáli, dostalo se úvahám našim v minulém teprv listě proneseným flagrantní illustrace. Byla řeč o vratkých základech, na jaké umělecká existence Národního divadla prozatím postavena, jsouc poukázána na jediné, v před a vzad nikterak neprostředkované pokolení výkonných sil. Nikterak nepostaráno o dorost umělecký a kdyby dnes nastala nějaká mezera . . . Tak asi zněla naše obava. A mezera nastala. Po některých tajuplných událostech za oponou prohlásila slečna *Pospíšilova*, dosavadní velmi spůsobilý a vážený člen činohry, že vystupuje ze svazku divadla, a sice spůsobem, který činí návrat její do starého poměru ne tak lehce možným.

Co teď? Kam se obrátit, koho přivolat, aby postavil se do povstalého otvoru v řadě umělecké? Citelnost mezery nelze popřít, byť bychom odchod umíněné dámy provázely s resignací sebe chladnokrevnější. Není vskutku kam sáhnout, kam vyslati pátravé zraky. Německý ředitel vyjel by si na výzkumnou cestu, někam za hranice, kde je divadel hojnost, navštívil by několik představení, umluvil několik pohostinských her a vrátil se domů, maje v notiční knížce řadu kandidátek zaznamenáno. Kam si má vyjet ředitel Národního divadla? Kde má on hledat své kandidátky?

Otázka dorostu vrací se s obnovenou tváří znovu. Nechceme se dnes ptáti přímo, jak bude nahražena slečna Pospíšilova, leč jak se budou příště nahražovati síly vůbec?

Nejnověji ohlašuje se z divadla, že se odbývaly zkoušky s několika „nadanými“ začátečníky hereckého umění. Některé prý dosti dobře dopadly a má být takto odpomoženo nalehající otázce uměleckého dorostu. Ačkoli přejeme novicům do budoucí karriery mnoho štěstí a nikterak nehodláme, až nám budou poprvé předvedeni, obestírati se nevlídnou předpojatostí: rozřešena jich vystupováním otázka uměleckého dorostu pro Národní divadlo sotva bude. A kdyby talenty byly sebe

rozhodnější, každému třeba odbyti si prve léta školská, propracovávati se přes nezdařené pokusy a pokažené studie do jisté výše technické hotovosti, kde teprve začíná vlastní, sebevědomé tvoření umělecké, odkudž ale daleko ještě jest do výkonů dokonalých.

Velký ústav divadelní, jako naše Národní, jest sice vždy školou, školou obecenstva a školou umělců, ale školou umělců již do jisté míry *zralých*, aspoň připravených, nikoli však školou pro začátečníky, pro diletanty, kdež by se jim teprvé mělo poskytovati dobrodiní umělecké abecedy. *A takovéto prvotní, systematické školy, kde by se nadaným učňům hereckým dostávalo pravidelných a spolehlivých základů pro další vývin, jest Národnímu divadlu nezbytně potřebí, má-li umělecký jeho vývoj a trvání do budoucna býti zabezpečeno.*

Taková škola u N. d. dříve později musí býti zřízena. Buď zřízena jakkoli, jděte si pro její vzory kamkoli, do Paříže, do Berlína, do Pešti, zřiďte ji z prostředků jakých chcete, snad na počátek z nouze jako podružný seminář herecký u Národního divadla, na způsob dosavadní školy baletní, a když bude počinek, zadejte za subvenci neb vydržování od správy země, pomozte sobě jak můžete, ale beze školy se budoucnost umělecká v Národním divadle neobejde.

Výtvarné umění.

V prvních dnech měsíce února budou slaviti Umění vstup do nádherného obydlí, jež jim zbudováno bylo na březích Vltavy. Umění hudební s uměním výtvarným dělí se o rozsáhlou budovu Rudolfina, v němž dospívati mají nové generace umělců a hotové, zralé již umělecké plody předváděti se na odiv i na poslech. Zde nalezá posléze po dlouhém putování obrazárna přátel umění trvalého útulku, a zde co rok mají býti rozloženy obvyklé výstavy, jež opustí nyní dědičné své místnosti v sálech žofínských.

Jestliže v nové budově umělců postaráno jest o výroční výstavy, neodpadne tuším přece potřeba místností pro menší a občasné exposice; nelze právě tvrditi, že by Praha oplývala lokalitami vhodnými: místnosti umění dosud určené namnoze nevyhovují požadavkům, v těch pak, jež se mu ochotně poskytují, jest byť milým, přece jen trpeným hostem. Domníváme se, že výrok tento sotva dovedou vyvrátiti dvě současné zajímavé výstavy, jež zasluhují veškeré pozornosti.

V salonu čilé firmy Lehmannovy uhostěna jest právě výstava náčrtků, kreseb a některých větších prací umělce, kterýž před nedávnem vyrván byl smrtí z našeho středu. Petr Maixner byl umělec Bohem nadaný; byltˇ jeden z těch, kteříž hned z počátku zaměřují smělým letem k výši nedostižných idealů, a bylo by nespravedlivo domnívati se, že Maixner vzlétl křídlem Ikara. Jak dobře vypraven a připraven byl na dráhu uměleckou, dosvědčuje zmíněná výstava; spatřujeme zde celou řadu větších menších studií a kopií dle starých mistrů vlašských a to studií namnoze přímo vzorných, z nichž vyzírá opravdovost a zároveň pružnost, s jakouž vnikl do ducha starých. Pokud z vyložených studií souditi lze, vábila Maixnera především škola benátská a v této

obzvláště velicí vypravovatelé Tizian, Bordone i Veronese. Mistři tito jsou zajisté dobrou průpravou pro malíře historického, jakým byl Maixner, zřetelná jejich komposice s početnými figurami a skvělá barvitost jsou vlastnosti, které mohou každému modernímu adeptu býti vzorem a žádoucím cílem. Jasná a volná komposice byla také vždy hlavní předností, jíž Maixner osvědčoval zvláště v kresbách a drobnějších skizzách. Nemůžeme se ubrániti výroku, že náčrtky a kresby Maixnerovy zdají se nám ryzejším výrazem jeho uměleckého ducha, než rozsáhlejší jeho hotová díla; tvůrčí síla, která jarým proudem vytryskuje v jeho náčrtech, jakoby ochabovala při vlastním provedení v rozporu s pílí a reflexí. Souhlasíme úplně s názorem, jenž spatřuje hlavní zásluhu činnosti Maixnerovy v illustrování dějin českých, jmenovitě v kresbách k Zapově Kronice českomoravské. Illustrace Maixnerovy, jednoduché a určité, jsou šťastným výrazem děje a vhodným průvodem slova; způsob kresby vyhovuje všude technice dřevorytecké, která je tlumočí a jíž v ničem nečiní násilí. Z některých skizz ve výstavě Lehmanově jest zřejmo, že Maixnerovi přece jen hlavně tanulo na mysli malebné jich provedení, jakož také skutečně některé byly podkladem větších jeho obrazů, jako na př. Ctirad a Šárka; vedle této skizzy nalezáme mnohé jiné, které vesměs více méně souhlasí s kresbami v kronice, jako na příklad vítězství Beneše Heřmanova, zavraždění Václava III., skizza ku vjezdu Jana Lucemburského do Prahy, jednomu z jeho nejprvnějších obrazů, rozšířenému v reprodukci jakožto premie Mikovcova Lumíru, skizza k Božetěchu, jednomu z posledních obrazů mistrových, a mnoho jiných. Zde též spatřujeme první myšlenku ku Vlastě, obrazu rovněž zde vystavenému, jenž jest jednou z posledních a v koloristickém ohledu jednou z nejzdařilejších prací Maixnerových.

Mezi náčrtky vyniká zvláštní ušlechtilostí několik návrhů k oltářům svatováclavským, v nichž osvědčuje původce pravý smysl pro malbu církevní klidným a vroucím pojetím. A neméně zajímavými jsou některé allegorické náčrtky k účelům většinou dekorativním, jako skizzy k dekoraci radnice o příjezdu korunních manželů, zvláště pak návrhy pro oponu Národního divadla, totiž skizza „Musy, učitelky národa“, a rozsáhlá komposice, představující apotheosu Čechie. Obzvláště tento náčrtek prozrazuje vynikající talent Maixnerův pro veliké figurální komposice; Čechie, obklopená celým Slavínem rekůa veleduchů, vznáší se v oblacích nad Vltavou, oživenou půvabnými rusalkami, jež pohrávají si nad hladinou a z hlubin snášejí poklady na úpatí Vyšehradu; na jeho skalisté stráni vypíná se heroická postava Lumírova a na vrchole jeho stanula Libuše se svým průvodem, kdežto na protější straně rozplašili blaničtí rytíři lité furie, kvapem před nimi prchající. Všude vyzírá volná ruka, vládnoucí formami, i vzletná fantasie, pořádající téměř hravě četné postavy v ladné skupiny.

Nejraději zdržoval se Maixner ovšem v oboru historickém, a to jak v dějinách starších, v době mythické, kdež zvláště vábila jej dívčí válka, tak i v historických dobách Přemyslovců, a zde jest jaksi pokračovatelem v tradicích starších malířů českých. U těchto byly obzvláště některé události tak oblíbeny, že stálým jich opakováním se ustálil jistý cyklus. Šťastnou volbou bývaly to příběhy zajímavé

i závažné; pracemi Maixnerovými však rozmnožena jest jejich řada, z dějin českých vyvážen jím nový okres důležitých dějů i půvabných episod a toto rozmnožení zásoby předmětů a látek není poslední zásluhou Maixnerovou. Nemalou zásluhu má Maixner též, ať tak díme, o archaeologickou stránku obrazů historických. Již Manes rekonstruoval kostým a celý zjev bohatýrů staročeských, než omezil se na doby pravěku českého, doby opěvané nejstaršími písněmi rukopisu královdvorského. Maixner pokročil dále, do dob historických, a mohl zde použiti určitějších výsledků vědy. Není nám známo, jaký vliv měl v tomto směru sám autor „Kroniky českomoravské“ na umělce; tolik jest jisto, že líčení Maixnerovo se úplně kryje s vypravováním. Maixner nasbíral během času vzácné vědomosti i zkušenosti v oboru archeologie a dějin umění, jež ho činily nadevše schopným k restaurování starých obrazů, kterėžto činnosti zvláště v posledních letech věnoval všechny své síly. Hlavní činnost Maixnerova, umělecká a veřejná, spadá ovšem do let šedesátých, kdy byl takořka duší uměleckého života českého. Tehdáž byl Maixner muž plný bujaré síly, která bohužel v posledních letech ochábla; choroba podvrátila jeho zdraví a přivedla jej předčasně v hrob. Jestliže osobnost jeho, skromná a milá, v posledních oněch letech samoděk ustupovala v pozadí, bylo by nespravedlivo ponechat ji v zapomenutí. Maixner zaujímá nepopíratelně velmi čestné místo v rozvoji našeho mladého umění, a dobře, tuším, byl charakterisován jeho význam soudem, že stojí na rozhraní dvojí umělecké generace, jsa prostředníkem mezi starou školou, representovanou Hellichem a Kandlerem, a čilou skupinou mladších mistrů současných.

V téže době, kdy vystavena jest umělecká pozůstalost skromného mistra českého, poskytnuta Praze příležitost seznati nové dílo polského mistra malby historické, jenž příkladem svým působil aspoň částečně na některé členy mladší generace umělců českých. *„Hold pruský“*, vystavený v staroměstské radnici, patří k novějším pracím *Matejkovým;* dokonán r. 1882 vykonal cestu po mnohých hlavních městech a zavítal posléze k nám. Obrazy Matejkovy nacházely v Praze vždy hojně obdivovatelů, vždy bývaly předmětem pravého úžasu, látkou denních rozprav i vědeckých diskussí. Matejko sám jakožto umělec a to především jakožto slovanský umělec, rodem svým nám blízký, jest publiku českému jedním z nejváženějších a nejmilejších zjevů moderního umění. A to právem! Máť mistr polský jisté vystoupení suveréna-umělce, který dovede imponovati, který však také dovede jímati a rozehřáti. Buď jest to děj sám, který jako v „Rejtanu“ divákem zatřese, buď uchvacuje jako ve Skargovi a Vernyhorovi ekstatický zjev hlavních činitelů, zosobujících věštbu příštích osudů, buď povznáší jako v „Unii lubelské“ a Štěpánu Batorym výraz velikého momentu. Nelze nám zapříti, že Hold pruský klademe k chladnějším obřadným scénám, které také diváka zůstavují chladným. Polského vlastence zajisté jímá vzpomínka na slávu a velikou moc Polska, u jiného pozorovatele však tento podnět odpadá a tím spíše může se oddati divák klidnému požitku jednotlivých krás. Pravíme jednotlivých, ježto rozsáhlá plocha obrazu nepůsobí celkovým dojmem, nýbrž skvělým detailem; více než kterýkoliv obraz Matejkův postrádá „Hold pruský“

harmonie v komposici i barvě, souladu, kterýž ušel seslábléınu zraku mistrovu.

Obraz uvádí nás na náměstí Krakovské, kdež 10. dubna 1525 Albrecht brandenburský, velmistr řádu německých rytířů, přijav víru protestantskou a přetvořiv državu řádovou ve světské panství, skládá lenní hold Sigmundovi, králi polskému, pod jehož ochranu se zánovním svým panstvím se utekl. Hlavní skupina, zobrazující tento děj, poutá především zraky; král Sigmund se svou vážnou hlavou římského imperátora, ve svém skvostném pontifikalním havu, a statečná rytířská postava Albrechta, klečícího před králem v úplném brnění, v němž obrážeji se rudé reflexy prostřeného koberce, jsou v kresebném i malebném ohledu výtvory zasluhující nelíčený obdiv; zjevy tyto, které jsou hlavními osobami děje i ohniskem obrazu, vynikají tou měrou, že rádi zapomínáme na některé nedostatky obrazu. Oba bratří Albrechtovi drží cípy a šňůry zástavy pruské a mají při obřadu úkol již podřízenější, podobně jako panošové, držící vlečku skvostného pláště a kolčí helm vévody Albrechta. Církevní a světští hodnostáři skupili se kol Sigmunda, vedle něhož na stolici stojí pyšný hošík, v rudém aksamitovém havu, mladý princ se svým vychovatelem. Za knížaty německými uhostil se průvod královny Bony, zástupcové šlechty i duchovenstva a v levém kraji obrazu tlačí se hudci, zbrojenci i obecný lid v pestré směsici. Kraj tento jest obzvláště neklidný, zmatený a zdá se nám býti na úkor celkovému dojmu. V tlačenici této, kde v dolním rohu spatřujeme též podobu mistra samého v tváři stavitele Bereccího, nacházíme ovšem znamenité partie a detaily, jmenovitě charakteristické hlavy, jako tvář staré kněžny Mazowiecké, sivého bohatýra knížete Ostrowského, zvláště pak v popředí nádhernou postavu hrdopyšného Ondřeje Kościeleckého, jenž čeká na okamžik, kdy bude moci po skončení obřadu rozhazovati připravené mince mezi lid. Jako na všech obrazech Matejkových jsou všecky súčastněné osoby znamenitě charakterisovány tváří, postavou, celým zevnějškem. Jsou to postavy individualní, a přece zároveň dle intencí malířových repraesentanti celých tříd. Tak postava Kościeleckého jest mu typem „legendového krále bohatství, přepychu a nádhery“, bohatýrský zjev Přeclava Lanckorońského, hejtmana kozáků, umístěného v pravém rohu obrazu, typem „legendového rytíře“. Postavy Matejkovy sbližují nás úplně s věkem a místem a přenášejí nás v dávný čas, jenž jasně a určitě se nám staví před oči. Způsob, jakým tyto typické postavy ve svém skvělém výstroji, v šatech atlasových, aksamitových, brokátových, s rozmanitými kožešinami, motouzy a kovovými ozdobami se praesentují, jest opětně v pravdě obdivuhodný. Bohužel, že mnohý skvost ztrácí se v jisté tísni, že celému obrazu chybí hloubka, že zde vadí nedostatek vzduchové perspektivy, kterýžto nedostatek má fysiologické příčiny v osobě původcově. Řekl bys na příklad, že diváci z obecného lidu v popředí obrazu, jmenovitě chlapci, prchající před hrozícím pardusem (jehož se má jim dostati pro lepší zapamatování důležité události) nemají dosti místa mezi rámem obrazu a tribunou, která rovněž jest příliš těsná pro tolik osob; a galerie Sukiennic s velikým počtem postaviček diváků zdá se býti barvitostí svou zrovna nad tribunou, u samých hlav trubačů, ač dle velikosti dělí obě místa rozsáhlá pro-

stora. Příčinou těchto vad jest politování hodná choroba zraková, kterou byl veliký mistr zastižen. Vytýkává se Matejkovi, že těžko lze porozuměti jeho obrazům bez dlouhého programmového výkladu; výtka ta zdá se nám býti nesprávnou, děj sám vždy zřetelně vytčen a výklad mistra samého netříští pozornost, než spíše ji ještě poutá; při bližší prohlídce zajímá nás každá ta osobnost, a zájem se ještě zvýšuje tím, že každé to jméno má svůj list v historii. I zde ovšem mluví mistr polský především ku svým krajanům, kteří znají svou historii, kteří znají všecka ta jmena i osoby, jichž potomci namnoze mezi nimi dosud žijí. Matejkovo vlastenectví jest ryzí, nelíčené a obrazy jeho jsou opravdovým jeho výrazem; vlastenectví to osvědčil obětavý původce též tím, že věnoval toto své dílo královskému zámku Vavelu.

Dr. Karel Chytil.

Z české literatury.

„Kabinetní knihovna“ (nakladatel František Šimáček) přinesla ve svém druhém svazku I. část „*Povídek*“ *Aloisa Jiráska.* Jsou tu dvě: „Krajanka“ a „Hejtmanská sláva“. První uvádí nás do začátku nynějšího století, na tiché šlechtické sídlo ve východních Čechách, jehož klid na čas porušen dovozem raněných z bitvy u Slavkova, kteráž tvoří lehce nastíněné historické pozadí k poutavému, tklivému příběhu. Druhá povídka líčí krásným, dojemným způsobem poslední léta sestárlého, sešlého bohatýra — Jana Talafúsa, jenž kdysi cizinu slávou jména svého plnil a po návratu do vlasti na toulavého žebravého rytíře poklesá, až pak při hrdinské obraně svého někdejšího sídla, dřevěné tvrze Ostrovské, nalezá důstojnou smrt. Známy jsou vzácné přednosti Jiráskova tvoření: stačí, řekneme-li, že obě povídky patří k nejlepším, které vyšly z mistrného jeho péra. *S.*

Tři nová dramata vydal na sklonku minulého roku neznámý dosud spisovatel, *František Ruth,* a to najednou, v jedné knize. Cos takového stává se zřídka kdy, neboť obyčejně vystupují začátečníci na veřejnost s prací jedinou či, lépe řečeno, hned s prací první; ale Fr. Ruth chtěl nejspíše ukázati, jak snadno tvoří a že, budou-li práce jeho vlídně uvítány, ochoten jest napsati dramat celou řadu. Prohledli jsme práce jeho pozorně a byli jsme potěšeni, neboť veselohry „*Olymp*“ a „*Démantový prsten*“, jakož i drama „*Hrabě Razumovskij*“ prozrazují zcela rozhodné dramaturgické nadání, kteréž by divadelní literaturu naši obohatit mohlo kusy nejen velmi působivými, nýbrž i cennými, bude-li studiemi esthetiky, života a jeviště ještě více vzděláno. — Jest obecně uznanou zásadou, že divadelní kusy, zejmena jsou-li napsány výhradně pro potřebu jeviště, správně oceniti se dají teprve, když byly scenicky provedeny: majíce tudíž prozatím jenom knihu před sebou, zdržíme se úsudku definitivního a přestaneme na několika poznámkách, ku kterýmž, jak myslíme, opravňuje již sama lektura. Že všechny tři jmenované kusy rozhodný talent prozrazují, bylo již řečeno; avšak ony svědčí také, že mladý autor dosti snadno i šťastně veseloherní a činoherní motivy vynalezá a tyto pak obratně již v děj rozpřádá a ve scény i akty článkuje. Děj postupuje rychle ku předu, tvoří situace namnoze

napínavé a výjevy plné života a síly; dialog pak je svěží, úsečný, místy řízný a místy zase hravý, ve veselohrách celkem dosti vtipný. Ve vážném dramatu „Hrabě Razumovskij" převládá ovšem stránka citová, avšak nezpozorovali jsme žádnou přepjatou sentimentalnost. Vůbec nemají první tři Ruthovy kusy žádných křiklavých nebo hrubých chyb, a to při začátečníku již něco znamená; jsou krátké, a to svědčí, že autor potřebám jeviště už rozumí aneb aspoň, že má pro ně dobrý instinkt. Že pak děj jejich i faktura na některé známé vzory lehčí francouzské musy připomínají, nelze začátečníkovi příliš za zlé míti a podněcuje jenom k upřímné radě, aby se mladý autor cizím vlivům vymknouti hleděl a nadále co možná samostatně pracoval. Z denních listů dovídáme se, že Fr. Ruth dvě nové práce pro tisk uchystal, z nichž prý jedna děj z české historie váží — bude tudíž nepochybně brzy opět příležitost o jeho nadání se přesvědčiti. Doufáme, že bude nám lze zaznamenati nadějný pokrok. *H.*

François Coppée. Z malého světa, přeložili Lad. Arietto a Václ. Černý. (Výbor cizojazyčných děl básnických. Red. Lad. Arietto.)

Tento překlad jedné z nejpopularnějších sbírek francouzského básníka přišel právě v čas, kdy poeta slavně uveden byl do akademie francouzské v počet 40ti nesmrtelných. Z malého světa (Les humbles) jest jednou z nejlepších sbírek Coppéeových, aspoň nejoriginalnější v dosti bohatém repertoiru jeho poesie. Překlad je velmi plynný a celkem správný; kde se zdá býti trochu nepoetickým, to není vina překladatelů, realistický original není o nic lepší. Nám by se zdálo pro budoucnost daleko příhodnější, aby podobné povídky ze života se překládaly jen blankversem, jeť tento prose mnohem bližší a mnohá prosaická črta spíš se v něm snese, než v zdobném rýmu. S jambem zacházejí pp. překladatelé někdy trochu násilně. Forma „tahleta" se nám docela nelíbí. Z některých nesprávností uvádíme jen nejzávažnější: Verš „Paříží v před se kývaje" nenahradí plastický verš originalu „par les bons quartiers déserts", rovněž nechápeme, proč v téže básni je vynechána celá sloka 7.; tamtéž „ne více" a „sklenice" nijak za dobrý rým nepovažujeme. Jinde milerádi uznáváme velké obtíže originalu a celkem šťastné jich přemožení. Doufáme, že redakce se postará, aby i jiné tóny lyry Coppéeovy byly uvedeny čtenářstvu českému v překladě stejně pěkném jako tento. Další čísla této čilé publikace oznamují Baumbachova Zlatoroga v převodě Ad. Heyduka a poesie Asnykovy, v převodě Fr. Kvapila. Těšíme se srdečně na obě publikace v naději, že co nejdříve i anglické, španělské a jiné poety zde v čestném zastoupení nalezneme. *Jar. Vrchlický.*

Lužicko-srbská literatura.

Podává *F. V. Vykoukal.*

V bohatém, rozlehlém sadě, kde za vlahého máje plno jest bujné zeleně, plno veselého zpěvu ptačího, plno milodeché vůně květné, kde ve slunných dnech jesenních rdí a skví se hojná úroda rozmanitého, šťavnatého ovoce, v takovém sadě snadno přehlédneme štípek sebe pěk-

nější, v takovém sadě zahradník s chladnou lhostejností česá plody třeba nejušlechtilejší — leda že při tom tu a tam sebevědomě přičítá si zásluhu, že by bez jeho přispění ovoce tak se bylo nezdařilo.

Zcela jinak jest ve skrovné zahradě nezámožného majitele. Tam každému strůmku stejná a nemalá péče jest věnována, tam hospodář často přichází na občerstvenou a popatřit, jak hojné sklizně dočkají se dítky jeho ze svých štěpů, které byly pečlivě ošetřovaly, tam pěstitel upřímně se raduje z každého nového květu, jenž na větvi vypučel, z každého, byť i méně vzácného jablka, kteréž na stromě jeho dozrává.

Takovým sadem skrovným jest zajisté písemnictví sousedů našich Srbů lužických. Nepřízeň osudu, nevděk těch, jimž sloužili, a nesčetná příkoří jiná, která již od věků rozhlodávají zdravý kmen jejich těla, seslabila všecku jejich činnost duševní a postavila se na nezdolnou překážku přirozenému rozvoji, k jakému by se naši bratrští sousedé byli brali po všeobecné dráze osvětové. Což divu tedy, že nevalný byl počet těch, kteří vstoupili pod prapor národních buditelů lužických jako zdatní, horliví pracovníci! Vždyť těžko bylo hledati pracovníků platných, když odvracel se od rodáků a zapomínal mluvy mateřské, kde kdo z chat srbských vzděláním k intelligenci tak řečené se povznesl. A ještě v posledních dobách, kde vědomí národní již značně se vzmohlo, a ke starým vůdcům hojnější družina mladá přibyla, nemohou se literatuře věnovati síly všechny; vždyť kazatelna, škola a sám styk v životě obecném mnohdy ještě žádoucnější přinášejí zisk věci národní než jakýkoli prostředek jiný, a proto vyžadují sil neztenčených. Než tím nebudiž řečeno, že by snad u Srbů lužických důležitost plodů literárních náležitě nebyla uznávána, naopak, u nich mnohem více než kde jinde platí přesvědčení, že písemnictvo patří k těm prostředkům kouzelným, které dovedou třeba zmírající již tělo pokleslého národa oživiti a čestné místo mezi sousedy mu zjednati. A právě proto nepracuje se v Lužici na poli literárním jako mnohdy již u nás nyní jen ze příčin osobních, nýbrž každý z pracovníků tamních veden jest ušlechtilou idejí, aby silami svými prospěl svému lidu. Proto také bývá tam nemalá radost z každého díla, ba z každé knížky, která přibyla ke skromné řadě literárních plodů domácích.

Dávno již bylo pověděno, že mládež v každém národě jest obrazem a nadějí věků budoucích. Dle toho by svítala Srbům lužickým v budoucnosti naděje nejlepší; máť mládež horlivou, nadšenou, zplna sobě vědomou veliké úlohy, která ji očekává. Takovou jeví se nám alespoň v malém sborníku, nazvaném Almanach k wopomuječu dźesateje hłowneje skhadźowanki serbskeje studowaceje młodosće. Knížka vydána byla o lonských prázdninách v Budyšíně a jest posvěcena památce Jana Ernsta Smolerja. Obsahem svým liší se dosti značně od almanachů, jak my je vydáváme; neníť tu zahrnuta jen belletrie a články rozpravné, nýbrž nalézáme zde, a to většinou, statě nesoucí se ke studentstvu srbskému a jednotám jeho zvlášť — čímž nabývá kniha rázu převahou jaksi historického. Než tím jí zajímavosti nikterak neubývá, ale spíše význam její tím se zveličuje.

Z poesie původní čteme na místě úvodním prosté, ale hluboce cítěné verše Jana Waltára, „Žadosć“, vyslovující touhu po kraji a lidu

srbském. „Nalěće“ od Jakuba Šewčika pěknými, jednoduchými barvami kreslí příchod Vesny. — Jakub Ćišinski (pseudonym mladého, velmi nadaného kněze Jak. Barta) podal v pojetí i formě zdařilou balladu „Přemyslena“. — Ze překladů nalézáme tu převod z českého „Złoty kołwrot“ od K. J. Erbena, kterýž, až asi na dva méně správné verše vesměs šťastně vystihuje v celku i v jednotlivostech ráz a přednosti originalu.

Ze článků prosaických vypravuje Jan Waltár ve stati „Kak je so stalo, zo sym serbski nawuknul“ o svém zajisté podivuhodném převodu, který jej — rodilého Němce — mezi Srby uvedl. — Lehčího zrna, ale dobře vypravován jest žertík Jak. Nowaka „Hans na universiće“. — Z dalšího obsahu klademe napřed velmi cenné články Libšovy, úvahy o Handriju Zejleřovi a Karlu Augustovi Kocorovi. Spisovatel nepodává nám zde rozboru děl nejlepšího z dosavadních básníků lužicko-srbských Zejleřa, ale karakterisuje ho po všech stránkách na základě jeho prací zcela případně, ač při tom stručně. Vytýká také vhodně zásluhy jeho o probuzení a vzruch na Lužici a správně upozorňuje na příčiny jeho obliby. „Zejleř je *národní básník.* Kdo chce náš srbský lid nejenom v jeho zevnějším, ale také v jeho vnitřním životě blíže poznati, tomu doporoučíme jeho díla jakožto nejrychlejší a nejvydatnější pomůcku. Dobrým právem můžeme se chlubiti, že máme velmi mnoho překrásných a něžných písní národních, velmi mnoho zajímavých a líbezných bájí a pověstí. A z těchto živlů, v nichž se národní duch nejjasněji a nejlíbezněji jeví, Zejleř čerpal nejen svou známost národního ducha, ale často též podklady ke svým zpěvům a básním. Při tom Zejleř také nepřehlédl, že našemu lidu oddanost k bohu a jeho svaté službě a zároveň přelíbezná a něžná oddanost k boží tvorbě hluboko v duši je vštípena. A jak dokonale uměl Zejleř přisvojiti si tuto vlastnost našeho lidu a ve svých písních zase v nejčistší podobě nám ji představiti!“ .... Zejleř znal svůj srbský národ, miloval jej věrně a upřímně, cítil s ním radost i žalost: *Zejleř byl náš“.* — Podobným spůsobem pronáší se Libš také o činnosti věrného druha a pomocníka Zejleřova K. A. Kocora, hudebního skladatele a pořadatele prvních srbských koncertů, které měly pro Srby zvláště hornolužické význam asi takový jako pro nás první besedy národní. Kocor dával veršům Zejleřovým skutečný život a pracuje skladbami svými, z nichž ovšem při skromných poměrech srbských jen nepatrná část tiskem vyšla, vydatně na díle společném.

Ostatní stati jsou vesměs rázu, jak již bylo řečeno, jaksi historického — kromě pěkného, vřele psaného článku Mik. Žura „Serbski lud a studentstvo“, kterýž jedná o poměru srbského studentstva k jeho lidu, o tom, co studentstvem již bylo vykonáno, co zbývá činiti a jak jest si při tom vésti. Slova Hálkova ze známých „Epištol“ vhodně jsou citována. — Dále podávají Filip Rězak, Jan Gólč, Jan Křižan, Handrik a Knjez krátké dějiny jednot srbského studentstva, z nichž prýštil se takřka veškeren zdroj nových sil srbských, v nichž mládež učila se poznávati svůj úkol vlastenecký a připravovala se ke zdatné práci budoucí. Nemineme se pravdou, řekneme-li, že dějiny těchto tovaryšstev jsou kusem dějin národního probuzení srbského, — vždyť v nich povstávaly nejzdravější myšlenky, rodily se podniky významné svými výsledky, vždyť z nich, jako z pražské „Serbovky“ také literatuře dostávalo

se nejednoho příspěvku veleceněného. — Na konec pak podává Jurij Libš přehled po „skhadźowankach“ — shromážděních nebo sjezdech, jež veškero studentstvo srbské o prázdninách po rodném kraji koná, aby tak lid svůj probouzelo a vzdělávalo.

Zmínili jsme se svrchu při veršované části Almanachu o Jakubu Ćišinském — Bartovi. Nadaný pěvec tento, který již také na poli dramatickém se zdarem se pokusil, vydal nedávno vlastním nákladem v Budyšíně sličně vypravenou knihu svých básní, která má jméno *Kniha sonettow*. Připsána jest sbírka tato zasloužilému vůdci Horní Lužice Michalu Hórnikovi, a výnos její věnován jest domu Matice Srbské v Budyšíně. — Jest tu sice jenom jediný druh poesie zastoupen, nicméně i z toho jediného právem dospíváme k úsudku, že Srbové mají v Bartovi básníka opravdového, pěvce požehnaného. Nejsou sice verše jeho všecky stejné hodnoty — z nevelikė knihy ještě ledaco mohlo býti vypuštěno, ale převážná většina jeho poesií snese i přísné měřítko umělecké. Mile se nás dotýká hluboký, opravdový cit, tající se v těchto znělkách, a těší nás smělý vzlet básnický, ku kterému duše poetova perutě mocně rozpíná. Také formální stránka dochází naší plné záliby, ač bychom si tu a tam přáli výrazu méně tvrdého, rýmu poněkud libějšího. Ale buďme spravedlivi a nezapomínejme, jak málo bylo dosud těch, kdož u Srbů lužických poesii se zdarem pěstovali, kdo by mluvu k účelům těmto byli utvářeli a mladým silám v té příčině vůbec byli půdu připravovali! A těžko jest dopracovati se mistrovství, kde básníkovi tolik překážek přímo elementarních v cestu se staví. Tím větší tedy sluší Bartovi chvála, že hned prvou samostatnou sbírkou svou docílil výsledků tak šťastných. — Přihlédněme nyní poněkud k obsahu knihy.

V úvodní básni „Słowjanam“ obrací se básník vroucími slovy ke šťastnějším větvím slovanským o pomoc, dříve než jeho nebohý lid, jako na malém člunu v šírém moři tonoucí, zhyne. Znělka končí úpěnlivou prosbou, kteréž z hloubi duše přejeme žádoucího splnění:

„Ach a nihdźe, nihdźe pomocneho čołma!?
Ha! Nan, mać, bratr, sotra — wšitcy w smjertnym klinje!
Na pomoc, zo njepožrje jich dźiwja žołma!

Na pomoc, štóž we wutrobje čłowske čuće
ma a słyši smjerćenošnych žołmow ruće,
prjedy hač muž posledni w tym čołmje zhinje!

Sbírka sama pak má oddíly: Na srbské zemi, Vzpomínky na Prahu, Vzpomínky na Míšeň, V tiché samotě, Různé a překlady. Z nich první nejvíce se nám líbí. Zde síla výrazu nabývá největší potence, vlastenecký duch prochvívá slova básníkova, ať již přímo k rodákům svým volá:

„„O Serbja, stańće k dźěłu, njebojće se pota!
Was z rowa proša Serbow zahinjene rody.
„O stańće, zlemće puta cuzbarskeje škody,
so zhrabajće a mjez wami budź přezjednota!“ “ —

ať s nimi po památných místech vlasti své kráčí a vzpomínkami ze slavných dob minulých jich nitrem pohnouti se snaží. — Ze vzpomínek

na Prahu nejlepší jest první, pěknými barvami líčící krásy naší metropole a končící takto:

„Wěžow sto so zběha z domow morja,
wjele swědkow sławnej' zańdźenosće.
Kajki wobraz radosće a horja! —

A lud słowjanski tu kće a rosće,
cuzom' železu so njepokorja. —
O stój, kruće, skała słowjanskosće!"

Některé z básní následujících mají motivy příliš jednoduché, na kterých nemohly se vyhráněti krystaly plného lesku, zevrubné dokonalosti. Z nich zase oddíl „V tiché samotě" nejvíce záliby čtenářovy dochází pro svůj čistě lyrický tón a jemné provedení. — Ve překladech jest zastoupen také náš Kollár a Vrchlický.

Jsme jisti, že Srbům lužickým vzrůstá v Bartovi básník pozoruhodný. — Autor „Sonettow" stojí na dobré půdě a má mimo talent také dosti pevné vůle; jakmile probere se z prvních nesnází a dospěje ku přísnější autokritice, obohatí poesii srbskou nejedním vzácným plodem.

Také v oboru vážné vědy Srbové mohou se letos pochlubiti cennými pracemi. Jest to na prvním místě *Historija serbskeho naroda*, vydaná nákladem veleobětavého Hórnika. Ku knize této spojili se dva autoři z různých kmenů slovanských, Polák *Vilém Boguslawski* a Lužičan *Michał Hórnik.* Onen spisuje obšírnější dějiny severo-západního Slovanstva, nabídl dílo své Hórnikovi ku překladu a doplnění — a tak vzniklo společnou prací dílo, od něhož dá se vskutku mnoho čekati.

(Dokončení.)

KVĚTY.

LISTY
PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

SEŠIT BŘEZNOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásylkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: »Květy« v Praze, Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

Jarní snění.

Chceš věděti, co v rákos šepce
vln křišťálových čilý shon,
když máje dech se vlní hebce
po jasných zvoncích anemon?

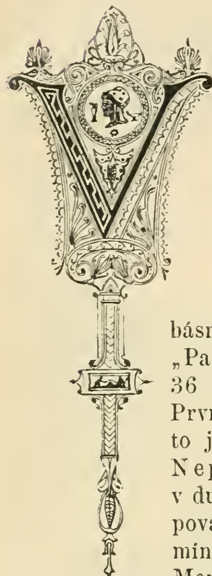
Chceš poznat, čím se blankyť směje,
ký hvozdem vane sladký taj,
když divnou rozkoší se chvéje
a vzdychá, září jarní kraj?

V té chvíli v dívčí oko drahé
pod snivou řasu pohleď jen
a pronikne ti srdce blahé
všech jarních vln a květů sen.

J. Doubrava.

Dramatické práce J. S. Turgéněva.

Podává dr. **Pavel Durdík.**

posmrtném vydání „Polnoje sobranije sočiněnij J. S. Turgéněva," jež uspořádal r. 1883 v Petrohradě knihkupec Glazunov, uveřejněno jest v desátém díle pod názvem: „Sceny a komedie 1843—1851", devět dramatických kusů, kteréž napsal Turgéněv od 25.—33. roku věku svého.

O těchto dramatech pojednám krátce v následujících řádcích.

První literární pokusy Turgéněva byly básně; básně drobné a básně epické, z kterýchžto posledních „Paraša" (r. 1843, 46 str.) a „Razgovor" (r. 1845, 36 str.) zahrnují v sobě skvělé poetické kresby přírody. První prosaický výtvor vydal Turgéněv r. 1843; je to jednoaktová komedie ze španělského života pod názvem Neprozřetelnost (Neostorožnosť), psaná úplně v duchu romantické školy (o čemž svědčí myšlenka, obsah, povahy jednajících osob, úprava a provedení kusu) a upomínající na španělské motivy, jež vydal r. 1825 Prosper Merimée (Théâtre de Clara Gazul, commédienne espagnol). Postup děje v tomto kusu je velmi živý a exposice úchvatná, ale povahy osob jsou vyznačeny jaksi nejasně. Pozoruhodna jest lehkost dialogu, prostota jazyka a mistrné psychologické líčení duševního stavu hrdinky kusu, Doloresy. Dramatického zauzlení v kusu není; neodůvodněn je též tragický konec Doloresy, která je strašně potrestána pouze za to, že se dala neprozřetelně do řeči s mladíkem, jenž pod balkonem jí píseň pěl.

Uvádíme zde v překladě tuto píseň, která ukazuje, jak výtečně 25letý Turgéněv vládl veršem; řekl bys, že to péro Puškina. Je to dosud jediná báseň Turgéněva, která je přeložena do češtiny.

Velelas mi, do svítání
dřív než zbledne měsíček
bych na chvilku při shledání
skusil slasti hubiček . . .

U tvé stěny přitajený
pod okénkem, kteréž znám,
ve plášť celý zabalený,
v stínu stoje, ticho ždám . . .

Hvězdy planou — čarojemné
slavík v háji klokotá . . .
slyš mou píseň, sestup ke mně
se své výše, hvězdo má!

Buď náš život sebe krašší —
této noci božský vděk
nevyhyne v mysli naší,
spanilá, po celý věk . . .

Tajíc dech, lehounkým krokem
jako letem motýlků,
hledíc vůkol plachým okem
přijdeš ke mně, andílku!

Jako vítěz, vyvolená —
vrhnu se pak tobě vstříc,
zbožně padnu na kolena,
blažen pohlednu ti v líc.

Stichne pak i rozechvění
i tvůj strach co nevidět . . .
a v polibkův okouzlení
vzdá se kárající ret . . .

Či ty spíš jak jiné děvy?
Nevíš snad o touze mé?
A mé darmo zvučí zpěvy
v blahovonné tišině?

„Neostorožnosť“ přeložil do němčiny Konst. Jürgens v říjnovém sešitu 1884 „Nordische Rundschau“. Kus tento provozován byl na německém divadle v Petrohradě v březnu minulého roku.

Druhá dramatická práce jest Bez peněz (Bezdenežje), scény z petrohradského života mladého šlechtice. Žazikov je jméno tohoto šlechtice; vstává pozdě a dlužníci přicházejí ho upomínat, jeden za druhým: kupec, švec, malíř, drožkář atd. Sluha Matěj posílá je ke všem všudy, že prý pán právě odešel, neznámo kam, a dlouho prý se nevrátí. Pán zatím sedí na posteli za španělskou stěnou, ani nemukaje. Matěj radí mladému pánu („poslechněte mne, starého hlupáka“), aby se odebral k matce na statek — Žazikov přisvědčuje a Matěj jde shánět peníze na cestu. Když Matěj odešel, přichází statkář Blinov, půjčuje Žazikovu 200 zl. — a dřívější hýření začíná znovu. Matěj (sehnav peníze, šepce Žazikovu do ucha:) A kdy tedy pojedem do vesnice k vaší matince?

Žazikov (odcházeje se statkářem): Co ti to zase vlezlo do hlavy? Ať si čert vezme tvou vesnici! (Odejde.)

Náčrtek je z doby nevolnické, kdy šlechtici hýřili a žili z mozolů svých nevolníků. Takových náčrtků s typickou figurou hýřivého šlechtice, a sice mnohem lepších je mnoho v ruské literatuře, a bezděky klade si čtenář otázku, jak mohl Turgéněv, vzpírající se vždy proti uveřejnění svých namnoze velmi zdařilých básní, jak mohl vřaditi do plné Sbírky svých spisů takovou bezcennou práci. Nový to doklad, jak často velenadané hlavy bloudí při oceňování svých vlastních výtvorů.

Zajímavější jest jednoaktová komedie z r. 1847: „Co je tenko, brzo se trhá“ (Gdě tonko — tam i rvětsa.) Věra je jediná dcera bohaté statkářky Libanové; o ni se ucházejí tři mladí statkáři ze sousedstva, Gorsky, Stanicin a Muchin. Věra je dívka rozumná, jemná, ale při tom pevné povahy, vědoucí, že život její začne teprve v manželství po boku řádného muže. Dává přednost Gorskému, s nímž se ustavičně škádlí, a čtenář čeká, že se z toho vyvine obapolná láska — ale Gorsky, ve společnosti duchaplný, je nerozhodný, skeptický ze samé vypočítavosti, srdce má chladné, obrazotvornost větší a samolibost ještě větší, a proto není plné, obětovné lásky schopen. Ví, že by ho Věra nezamítla, ale nehodlá žádat o její ruku, neb neví, zdali ji bude moci milovat trvale; chce si prozatím zahrávati s dívkou, aby mu ubíhal příjemně čas a zároveň aby měl látku k planému rozumování. Věra chce ho donutit k vyznání — „buď — anebo!“ Kdykoli však mu příležitost dává, aby po výmluvných zamilovaných tirádách určitě se vyslovil, mluví Gorsky najednou chladně a opak toho, co byl předtím, unešen jsa citem a zamilovaným rozechvěním, řekl. Dlouhé tyto rozmluvy, k ničemu nevedoucí, začínají býti nudnými nejen Věře, ale i čtenáři, který je konečně rád, že Věra zaslíbí se Stanicinu, který již dávno opravdově ji miloval a nerozumoval. Když pak vidí Gorsky mladé zasnoubence, Věru a Stanicina, státi vedle sebe, je velmi nevrlý. Aby svůj špatný humor něčím zastřel, navrhuje společnosti vycházku do lesa, dodávaje: „Uvidíte, jaké žerty budeme vyváděti, jsem dnes vesel jako kotě. (Pro sebe) Ze všech těch událostí mám nával krve k hlavě. Jsem jako spilý . . . Můj bože, jak je milá . . . (Hlasitě) Beřte své klobouky, pojedeme! (Pro sebe) Jak je mi lehko a spolu tak hořko . . . nu, nic nedělá.“ — Ubírají se k lesu a matka Věry polohlasitě praví ku Gorskému: Ach, kdybyste věděl, jakou mi dnes Věra udělala radost!“ — načež Muchin, jenž přijel též, aby se Věře dvořil, šepce Gorskému: „Dobře máš, brachu, dobře, neztrácíš ducha; ale přiznej se, co je tenko, brzo se trhá!“ — Dáváme Muchinu za pravdu, ale i Turgéněv pravdivost tohoto pořekadla svým kusem dokázal. Děj je tak tenký a vniterní, že potřebí je při provozování výtečných sil hereckých, aby se kus nepotrhal. Hlavní snaha autorova byla, vylíčiti poměr Gorského k Věře. Ostatní osoby, Staniciu, Muchin, kapitán Čuchanov atd. jsou bezbarevné, ještě bezbarevnější jsou dámy i guvernantka, teta Věry a matka Věry, které slouží jen k vyplnění pokoje, kde se koná děj. Komedie tato je zajímavá pouze tím, že zamilované thema Turgéněva: — „o slabosti mužů a ráznosti žen“, je v ní provedeno v dramatické formě. Věra jeví se býti duševně otužilou, má bystrý rozum, hledí na skutečné poměry jasně a zřetelně, ví co chce a jedná rozhodně, až dojde cíle. Gorsky je člověk chladného rozumu a ješitný, ztrácí se v bezplodných refleksích a jest úplně otrokem zmítajících se v něm myšlének a pocitů. Je to člověk mužského pohlaví, ale není mužem. Poměr rázné ženštiny ku slabému muži Turgénév později líčil divukrásně v rozličných svých novellách, jen že vždy se smutným koncem, kdežto v našem kusu milující osoby dosahují svého cíle. — Úprava kusu je čistě ruská, vzatá ze života statkářů; dialog je hladký a plynný, povaha Věry a Gorského je narysována s velkou psychologickou hloubkou — ale tím jsou vypo-

čteny dobré stránky kusu. Přese všecku svou nesceničnost vyskytl se tento kus v posledních třech letech na repertoiru moskevského a petrohradského dvorního divadla; obecenstvo musí se místo děje spokojiti řešením momentu psychologického a výtečným provedením úloh Věry a Gorského — kde není takového provedení, tam cítiti je tím více nepatrnost děje a bledé narysování většiny jednajících osob. Pro jeviště neruské je kus tento příliš „tenký“ a jistě by se „protrhal“. Ve dvorním ruském divadle dávají se v jeden večer obyčejně 2—3 kusy; na počátku odehrává se jednoaktový kousek, tak zvaný „lever de rideau“, při němž divadlo poznenáhlu se naplňuje přicházejícími diváky. K takovému lever týž kus dostačí.

Velmi zajímavá psychologickým líčením a effektní je dvouaktová komedie Strávník (Nachlěbnik) z r. 1848. Úředník Jelecký a žena jeho Olga Petrovna přijíždějí co novomanželé z Petrohradu na svůj statek; služebnictvo a čeládka je očekává. Mezi čeládkou bloudí stařeček Kuzovkin, schludlý šlechtic, jenž dlouhá leta požíval na statku chleb z milosti. — Snad nový pán mě vyžene? — se strachem se táže a spoléhá se pouze na přímluvu Olgy Petrovny, kterou byl znal až do jejího 14. roku a s níž často si hrával. Novomanželé přijeli konečně a chovají se ke Kuzovkinu velmi přívětivě. Statkář Tropačov též přijel přivítat novomanžely; je to člověk hrubý a bez srdce i začíná si tropiti žerty z Kuzovkina, jenž v dobromyslnosti své a v pocitu své odvislosti všechno snáší. Stařeček vypravuje, jak zlí lidé ho oloupili o statek Větrovo; Tropačov ustavičně mu nalévá víno a z podnapilého tropí si šašky. Stařeček musí zpívat, ačkoli nemá hlas. Uhlazený pán Jelecký směje se tiše spolu. Tropačov posadí starci bláznovskou čepici na hlavu. V ubohém starouškovi přece konečně vznítí se jiskra zlosti, dá se najednou do pláče a obrací se k novému statkáři s těmito slovy: „U přítomnosti všech jste mne učinil směšným a já jsem se na váš příjezd tak těšil! Proč mne tak snižujete? Čím jsem vám ublížil? Proč házíte po mně blátem, po ubohém bezbranném starci? Styďte se! To je vzdělaný člověk, z Petrohradu, velký pán — a já jsem šašek, hlupák, holý žebrák, darmojed — ale víte, kdo jsem? Víte, koho jste si za ženu vzal . . . a? . . . Vaše žena, Olga Petróvna Korinová, je — moje dcera!“ — Olga náhodou se objeví na prahu pokoje při tomto zoufalém vyznání Kuzovkinovu.

V jednání druhém Jelecký hledí nepohodlného starce vzdáliti ze statku; nabízí mu na zakoupení statku Větrova 10 tisíc rublů, prohlásí-li, že lhal a že ze statku odejde. Kuzovkin potvrzuje Olze pravdivost své výpovědi. Matka Olgy byla nešťastná, muž ukrutně s ní nakládal, a sám žil v nedovolených poměrech se sousední statkářkou, u níž trávil celé neděle, až konečně ženu svou od sebe vyhnal a v odlehlém poli mrskati kázal, nemaje k tomu příčiny. — „Vím, ty mne miluješ,“ řekla tehdy vaše matka ke mně, vzpomínajíc té nešťastné události. — „On mnou povrhuje, mne uráží . . . nebudu tedy ani já lepší . . .“ a tu noc mne od sebe více nepouštěla. Den na to spadl muž její s koně a zabil se. — Olga (po dlouhém mlčení): Jsem tedy vaše dcera . . . Ale máte důkazy? Kuzovkin (živě): Důkazy? Prosím vás, Olgo Petrovno, jaké důkazy? Důkazů nemám. Ale kdyby to nebyla pravda, neopovážil bych se . . . a kdyby nebylo včerejšího nešťastného posměchu, nikdo by

nic nevěděl... Jaké důkazy! Vždyť nejsem zločinec ani blázen, vím dobře, co jsem a co mluvím. Než nemějte starosti... prostě mi nevěřte, starému bláznu... Lhal jsem... sám nevím často, co mluvím... otupěl jsem... Nevěřte tomu, Olgo Petrovno — to jsou mé důkazy. — Olga. Nikoli, nemohl jste si vymyslit takovou klevetu. Nadělat klevet na zvěčnělou... to by bylo příliš strašné. (Odvracejíc se od něho.) Ne, já vám věřím. — Kuzovkin v strašném rozechvění dá se do pláče, Olga v nerozhodnosti své podává mu ruku, nutí se k tomu, aby se mu jakožto svému otci vrhla okolo krku; než stařec, jenž pro čeládku a všecky byl terčem vtipu a posměchu, ač sobě zachoval srdce čisté a jemné, vidí, že dcera se ho štítí, že se třese před ním samou ošklivostí. Kuzovkin prohlašuje, dle přání Jeleckého, že lhal, avšak peníze nabízené zamítá a přijímá je teprv, když Olga zvolá: „Mohl jste to odepříti cizí, bohaté ženštině — mohl jste to odepříti mému muži — ale dceři, své dceři nesmíte to odepříti“... (klade mu peněžní listinu do rukou.) — Kuzovkin (přijímaje listinu, se slzami): Budiž po vůli vaší, Olgo Petrovno, půjdu třeba kraj světa, když to poroučíte. Teď mohu zemříti, teď nemám ničeho více potřebí. (Olga utírá mu slzy šátkem.) Ach, Olgičko, je to sen nebo skutečnost? Olga. Neplačte... neplač... Budeme se vidět... budeš k nám jezdit... (tulí se k němu.) Kuzovkin. Přicházejí sem lidé... Dejte mi ruku, ruku naposledy (spěšně jí líbá ruku). — Jelecký dí Kropačovu: „Hle, včera jsme se smáli Kuzovkinu a dnes přišla zpráva, že svou při o statek Větrovo vyhrál i stal se nyní majitelem Větrova.“ Tropačov, který vše prohledl, pije nyní na zdraví „nového statkáře“ a Kuzovkin něžně se rozloučiv s Olgou, odebírá se na svůj statek. Na sceně zůstanou pouze Tropačov a Jelecký. Tropačov: A víte, co vám řeknu? Vy jste šlechetný člověk... Jelecký: O prosím, vy jste příliš dobrý... (Opona padá.)

Postava Kuzovkina je líčena velmi dojemně a budí vedle bezcitnosti a ukrutnosti surového statkáře ve čtenáři velkou útrpnost. Olga má dobré, citelné srdce, ale dá se úplně ovládat poměry, její pohnutí nepřekročuje meze slušnosti a jen běžně, jako by kradmo, mluví k otci slova něžná... tím dojemnější je tato scena svou prostotou a působí na čtenáře více než sebe křiklavější vášnivý monolog.

Kus tento, jejž dle francouzského překladu do němčiny přeložil přítel Turgéněva L. Pietsch pod názvem „Gnadenbrod“, provozován byl 13. listopadu 1883 na městském divadle ve Frankfurtu na M. s velkým úspěchem. Úchvatně působilo ukončení prvního jednání a scena mezi otcem a dcerou v jednání druhém. — Kus byl sepsán Turgéněvem roku 1848, ale teprv r. 1857 censura ho propustila pod názvem „Cizí chleb“. Strávník zdal se být tehdejší censuře urážlivým pro šlechtice; — neboť Kuzovkin je šlechticem. Tento kus, jakož i všecky následující psal Turgéněv současně se Zápiskami Myslivce. — Zvláště tento kus vyžaduje známost ruských poměrů, aby mohl býti patřičně oceněn a účinkem se neminul.

R. 1849 napsal Turgéněv za sebou tříaktovou komedii Starý mládenec (Cholosťak) a skvostný jednoaktový obrázek Snídaně u maršálka (Zavtrak u predvoditela) — „Starý mládenec“ dává se dosti často na Rusi a měl značný úspěch na sceně okolo roku

1860—70; bylo to zásluhou genialního karakterního herce Martynova, jenž, jak dosvědčuje sám Turgéněv, „utvořil z bledé figury starého mládence osobu plnou života a síly“. Dlužno vyznati, že Turgéněv z přílišné skromnosti nazývá postavu mládence „bledou“ — naopak, postava tato je líčena velmi výrazně, živě a dramaticky a dává sama sebou každému řádnému herci hojnou látku a vděčné motivy k mistrnému utvoření typického karakteru. Hrdinou kusu je kolležský assessor Moškin, 50letý mládenec, čilý, starostlivý a dobrá duše. Vychoval u sebe osiřelé děvčátko, Marii, které je nyní 19 let — za dvě neděle má slaviti svůj sňatek. Moškin vyhledl pro ni ženicha, úřadníka Vilického, mladíka nerozhodného, samolibého, jejž Moškin dlouhá leta penězi podporoval. Vilický velmi se spřátelil s jiným úředníkem, Němcem, jmenem von Fonk. Tento shledává, že je sice Máša hezké děvče, ale že je směšná, že nemá ducha a vzdělání a zošklivi mu ji tou měrou, že ženich přestane nevěstu svou navštěvovati. Máša naléhá na Vilického, aby raději hned řekl, že ji více nemiluje. „Čím jsem zavinila, že jste ke mně ochladl? Vždyť jste se dlouho o mou náklonnost ucházel . . . a nyní jste již pět dní u nás nebyl . . . Ovšem nedostalo se mi skvělého vychování . . . váš přítel se mi jistě smál a bůh ví, co vám o mně namluvil.“ — Též Moškin doráží na nevěrného Vilického, ale ten ničema odpovídá vyhýbavě; konečně oznamuje písemně Moškinu, že „necítí se schopným, aby mohl učiniti Marii šťastnou a prosí, aby Marie dala mu slovo zpět.“ Moškin zuří a pádí, aby Vilického vyzval na souboj.

Třetí jednání je velmi úchvatné svěžestí povah a hloubkou citu — a je též bohaté dramatickými momenty. — Vilický odejel na venkov. Ubohý Moškin se vrací a přemýšlí, jak by co nejšetrněji pověděl Máše, co se stalo. Máša praví: Zpočátku ho bavilo, choditi k nám, a později se změnil . . . již dávno jsem to pozorovala, ale nic jsem vám neřekla, abych vás nermoutila. My jsme mu příliš sprostí, příliš nízcí. On si nás hnusí. Moškin. Hnusí! A peníze ode mne přijímal, to se mu nehnusilo? Hleďme, vypíná se, že má přítele Němce. Ale počkej, chlapíku . . . Máša. Proč se zlobíte? Co se stalo, nemůže se odestati. (Pomlčevši.) Avšak nyní . . . nemohu u vás déle zůstat, sama si zaopatřím postavení v životě a sama svou výživu budu hledati. — Konečně Moškin sám nabízí Máše svou ruku, jen aby od něho se neodloučila, a ta, vedena vděčností a upřímnou náklonností, stává se manželkou šlechetného toho muže. V kuse vystupují ještě Moškinův dobrý přítel, statkář Špundin, a Mášina teta Kateřina, plačtivá, ale nanejvýš sobecká stařenka. Komický živel je zastoupen „básníkem“ — básník tento je Řek, s hrubými rysy v obličeji a nízkým čelem, jmenem Alkibiad Martynovič Sozomenos, spisovatel veršované novelly „Šlechetnost soudce na březích Volgy“. Tento přítel von Fonka sloužil za písaře u rozličných úřadů na venkově, načež přijel do Petrohradu, aby se vyučil mydlářství — a najednou se pustil do básnění — tak silné bylo v něm tvůrčí nadání. Vždy usne, je-li někde na návštěvě a nemůže-li tam kouřit; když se pak probudí, dává se do homerického smíchu — aby dokázal, že je potomek plemene, zplodivšího Homera. Je to podivín; ale co z toho, velcí spisovatelé byli vždy i velkými podivíny — a spolu i blázny; jak tedy lze od nich očekávati, aby se slušně chovali! — „Starý mládenec“ připravuje se na

scenu ve vídenském dvorním divadle pod názvem Assessor Moschkin, v překladu E. Zabela. Uvedeme ještě psaní Turgéněva, týkající se provozování Starého mládence na Petrohradské scéně.

P. T.

Davydovu, V. N. — v Paříži, 1. února 1882.

Velectěný pane Vladimíre Nikolaejiči, dovolte též mně, jakožto autoru, připojiti své blahopřání k těm, jež vás došly za příčinou vašeho skvělého úspěchu v roli „Starého mládence". Neměl jsem nikdy potěšení vás vidět, avšak pamatuji se, že přede dvěma lety M. G. Savinová líčila mi vás jako mladého umělce, jemuž souzeno zajmouti dosud uprázdněné místo našeho slavného Martynova, připojivši k tomu, že se o to přičiní všemožně, aby vás povolali k petrohradské dvorní scéně. Dle všeho jest patrno, že její tušení se vyplnilo — i jsem velmi rád, že můj dosti slabý kus dal vám příležitost dobyti si trvalé místo v paměti obecenstva, jehož miláčkem jste se stal. Rovněž jako Martynov dovedl jste utvořit živou a celistvou osobu z těch nepatrných dát, naznačených autorem. Od srdce přeji vám dalších úspěchů a nepochybuji, že jich dosáhnete. Doufám, že po příjezdu do Petrohradu poznám vás co člověka a co herce a zatím přijmětež, s opakováním mého blahopřání, ubezpečení upřímné náklonnosti a úcty, kterou k vám chová

váš oddaný

Ivan Turgeněv.

Je to dopis 344. z „První Sbírky psaní I. S. Turgéněva 1840 až 1883", vydané v Petrohradě 1855 nákladem „Spolku pro podporu nuzných literatů a učenců". Psaní toto psal Turgéněv ve své nemoci, kteráž brzo potom okázala se nezhojitelnou — umřel 3. září, ni Ruska ni Davydova již více nespatřiv.

Velmi živá, velmi scenická a humoru plná je jednoaktová komedie Snídaně u maršálka. — Bratr a sestra dědili po matce malý statek a již po dlouhá leta nijak nemohou se dohodnouti o rozdělení jeho. Maršálek Balagalájev, předseda a smírčí soudce šlechticů dotyčného okresu, hodlá s pomocí tří přísedících statkářů smířiti bratra a sestru, aby se rozdělili v dobrotě.

Přichází Kaurová, vdova a spolu matka několika neplnoletých dětí, naříká na bratra, jenž prý ji o statek chce připraviti, a dává volat kočího.

Statkář Alúpkin. Nemohu pochopit, proč jste dala zavolat kočího.

Kaurová. Uvidíte proč.

Alúpkin. Nepochopuji.

(Kočí přichází.)

Kaurová. Karpuško . . . poslouchej . . . hleď na mne. Pánové zde nechtí tomu věřit, že můj bratr několikráte tě hleděl podplatit. Slyšíš, co povídám?

Súslov (soudce.) Proč mlčíš, můj milý? Bratr milostpanin tě podplácel?

Karp. Jak to, podplácel?

Súslov. Já nevím. Zde to milostivá paní povídá.

Kaurová. Karpuško, poslouchej, na mne hleď. Přece si vzpomeneš, že jsi mne dnes i s vozem málem nepřekotil — pamatuješ se?

Karp. Kdy?

Kaurová. Kdy! ach je to hlupec! Tam — když jsi se zahýbal, nedaleko hráze. Div, že jedno kolo nevyskočilo.

Karp. Ano.

Kaurová. Nu a pamatuješ se, co jsem ti tehda řekla? Řekla jsem ti: Přiznej se, řekla jsem ti, bratr můj tě podplatil — řekl ti: „Karpuško, milý Karpuško, hleď ať se tvá paní do smrti potluče, štědře tě za to odměním.“ Pamatuješ se, co jsi mi tenkrát odpověděl? Ty jsi odpověděl: „milostivá paní, prosím za odpuštění“.

Súslov. Dovolte mi, „milostivá paní — prosím za odpuštění“ to ještě nic nedokazuje... Co chtěl tím říci? chtěl se přiznati, že se dal podplatit v úmyslu, aby jste přišla k úrazu — to dlužno vyšetřiti. Přiznáváš se tedy k tomu, a? přiznáváš se?

Karp. K čemu se mám přiznati?

Kaurová. Karpuško, poslouchej, na mne hleď! Vždyť můj bratr tě chtěl podplatit? Tys to však odepřel, rozumí se. Řekni, mluvím pravdu, nebo nemluvím?

Karp. Jak pravíte, tak to bylo.

Kaurová. Nu, tak vidíte!

Súslov. Dovolte, dovolte!... Odpovídej mi, hochu, ale rozumně, rozumíš?

Kaurová. Ne, vy dovolte, Evgene Tichonyči! Nemohu s tím souhlasiti. Chcete ho zastrašiti — to nedovolím. Jdi, Karpuško, jdi, a vyspi se, rozumíš? Vždyť na dobro spíš. (Karpuška odchází.) A od vás, Evgéne Tichonyči, jsem to neočekávala. Čím jsem si to od vás zasloužila?

Súslov. Proč nás chcete vodit za nos?

Přichází nyní bratr vdovy Kaurové. Maršálek navrhuje jim rozdělení rovnými částkami — bratr vede si klidně a smířlivě, sestra však tím více zuří. Začíná hádka, vyčítání a všeobecný spor. Sceny plné rozkošného humoru! Tu přijede Pechterev, bývalý maršálek, jenž hájí požadavky paní Kaurové; oba maršálkové nemohou se dohodnouti a za všeobecné rozmrzelosti všickni se rozcházejí. Na jevišti zůstanou pouze Mirvolin a Súslov. Mirvolin. Evgene Tichonyči, což hodláte dělat? Sami zde nezůstaneme! Odjedem! Súslov. Počkejte, až odjedou, zahrajeme si preferanc.

Mirvolin. Dobrá. Ale v takových případech musíme si zavdat! (Kráčí k bufetu.)

Súslov. Proč ne, posilníme se. Ale je to ženština, ta Kaurová, co? Ta i moji tchyni strčí do kapsy... Bylo to pěkné dělení po dobrém!

(Dokončení.)

Pýcha.

I.

le, v šeru nebes již se tratí park,
a ticho sluchu — jako oku stín,
jak zapomnění srdci . . . nadarmo!
Má paměť jako starý, věrný chrt
se nepohne od boku mrtvoly
své paní. Kdoby nezapomněl zde
přec někdy na mžik?
Leč ne já, a tak
již dovol, ať zde prodlím. Dítě ty,
tys svědek mého bolu jediný.
Přec nechápeš a sotva pochopíš
tu temnou hloubku cizí bolesti,
leč že bys jednou rovněž jako já
tak bylo bídné — pak zas pro sebe
by vlastní tvoje bolest najala
si všecky smysly tvé. Má žaloba
by svět i nebe rozvalila v prach,
jen jiný někdo kdyby vinen byl.
Však takto — trýská z hrudi bolavé
jak skrytý, světu mrtvý vodotrysk,
jenž vzhůru kypí a zas klesá zpět
do lůna svého, odkud vyšel dřív,
jak ostrý šíp, jenž z luku vystřelen
se zvrátí v modru aetheru a zpět
do hrudi střelce vletí. Šílel bych,
však šílenstvím se pravda nezmění,
a jestli ono nocí duším jest,
máť noc ta mrtvé, které ze hrobu
ven vyvolá . . .
Jsem k smrti unaven
jak štvaný jelen, za nímž druhdy já
se honil němým stínem pralesů.
Kles' k patě mé, jsa v srdce poraněn
a vlažil půdu krví kouřící.
Tak osud štval i mne, až mrtev již
jsem k nohám jeho svalil se. A tak
mi všecko jedno . . . ono pouze vím:
že všecko minulo a nikdy již
se nevrátí . . . to pro tu pýchu mou
mi rozšlápnul Bůh srdce . . . jako had
se svíjím Jeho pod patou, a sám,
sám v celém světě kdesi zahynu.

II.

Jak byla krásná! Kdyby hrob ji zpět
jen na okamžik vrátil, vesna panenská
by žárlivostí svadla. Květů dech
a sněhu běl a zlatá záře hvězd
i sladké písně, rosa perlivá
a jitra nach . . . vše v ní se jevilo,
však mnohem více: hrdost vědomá,
a pýcha skromnosti a slova moc
tak dojemná jak varhan zbožný zvuk.
Těch očí svit! ó dcero, dítě mé!
Jak mohla smrt jej uhasit, a já
v jich hleděl mroucí svit, jak hvězdy svit
když před jitrem se tratí. Bílá ruka Tvá
v mé ruce chladla, stydla . . . zoufale
já o ni s boží Smrtí zápasil.
Pak mrazila mne jako ledu tříšť
až upustil jsem ji a bez vlády
mi dolů klesla . . . ohlas rány té
v mých prsou žije věčnou ozvěnou,
a zemru-li, pak znovu ze hrobu
mne místo trouby soudu vyvolá.

III.

Na stěně sálu rodný visel erb:
to půlměsíc byl v čistém azuru
a blýskal jasně. Nikdy jeho třpyt,
co žije rod náš, nebyl zakalen
buď zbabělostí podlou, zradou, cti
své ztrátou. Jáť jsem svého od otce
jej v dědictví vzal, slíbil donosit
jej čestně do hrobu a dědici
jej čistý vzdát, jak čistý přijal jsem.
Já omýval jej krve potoky
i své i cizí, v bitev hrůzách zlých
a ryku soubojů, vlas prokvetl
již bělem hrobu, na mou šiji tíž
si lehla let a v pýše spokojen
jsem žil, až dcera — — —
Děla jedenkrát
a z očí jakýs divný žár jí plál:
‚Já miluji!‘ „Kde erb, kde předků řad,
a jeho jméno — nic, vše nic, to ty?“
‚Jej miluji!‘ I děl jsem chladně tak:
„Dřív měsíc spadne s noční oblohy
než spustím já se erbu svého. Jdi.“
V tu noc já usnuv, ve snách viděl jsem,

jak všecky hvězdy, světla nebeská
i měsíc plný, slunce ohnivé
se v děsném třesku dolů řítily,
kams v propast prázdna. Tu se probudiv,
jsem dumal dlouho, probděl do jitra,
však víc než měsíc — na svém erbu lpěl.

IV.

To v podzim bylo, já s ní parkem šel,
kde rudé listí v záři sluneční
se rdělo smutně jako krev. Já sám
jsem tich byl, ona zmlklá též.
A vlahým vzduchem mnohý povzdech spěl
jak s bohem dání všemu životu.
Na spustlém keři zbylá, poslední
se růže chvěla, sama jediná.
Pták neviděn své divé písně pěl,
až k srdci krev se hnala. Vodotrysk
kdes v taji horlil, jako svědomí,
jež nikdy neusne, a naplnil
mé srdce tísní. Ona mlčela,
však její duše v ňadrech panenských
se bouřila pod citů přívalem
a tonouc, marně křídly bušila
do proudů zoufání . . . a její ret
se chvěl a zrak byl slzou zatopen.
Pak děla mně: ‚Buď proklet onen den,
jenž o mém srdci ještě uslyší!‘
Tou chvílí z prsou rukou zoufalou
si vyrvala své lásky rudý květ.

V.

A s láskou tou i srdce svého kus,
neb od té doby zvolna zmírala
jak čisté jezero, jež skulinou
se kamsi tratí — — krůpěj s krůpějí
tam zvolna mizí — kam, to bůh jen ví!
Ni jednou slzou neskropila kdy
své bílé podušky . . . jak živý hrob
jen mlčela a bez vší výčitky
mi v loktech shasla . . . její krásná tvář
tak byla klidna, jako noční kraj
bez hvězd a luny, pouze polosvit,
ni zář ni temno. Vím, že vstoupila
i v rajský stan tak mého před boha
bez žaloby a nářku! Ale já
jsem černé noci bol svůj žaloval,

až ohluchla k mým nářkům zoufalým
a neozvala se mi ozvěnou!
Však jestli nebe kletby slyšelo,
jež na svou hlavu volal jsem, pak víc
mi nikdy nedá již se setkat s ní
ni zde ni tamo kdes . . . chci věčně žít
zde ve svých mukách, bez vší naděje,
však též bez bázně shledání, jen sám,
sám se svou mukou. Kdyby andělé
mne svedli v ráj, já nazpět, dolů zas
bych vrhnul se, bych nikdy nepotkal
tu, v které sebe zabil jsem já sám!

Aug. Eug. Mužík.

Z „Irských melodií“.

Napsal **Tomáš Moore.** Přeložili Pavel V. Černý a A. E. Mužík.

Go where glory...

di, kde kyne sláva!
když se v plen ti vzdává,
pomni na mne jen.
S pověstí kdy tvojí
chvály lesk se pojí,
pomni na mne jen!
ke hrudi když jiné
přítel tebe vine,
když ti radost kyne,
sladší nežli sen,
a když v slastném plese
druh ti lásku nese —
pomni na mne jen!

V soumrak líc tvá bledá,
svou kdy hvězdu hledá,
pomni na mne jen.
Víš, jak tenkrát plála,
a se na nás smála —
pomni na mne jen!
V podletí pak chladné,
květ kdy růže vnadné
smutně v sadu vadne
tebou kdys tak ctěn,
nad nímž moje vřelá
duše s láskou bděla,
pomni na mne jen!

V podzimní kdy lada
mrtvé listí padá,
pomni na mne jen!
U večer kdy tmavý
hledíš ve krb žhavý,
pomni na mne jen!
A když hudba tklivá
do srdce ti splývá
jako mluva živá,
slza svitne ven,
pak ať v tvé se hrudi
dávný zpěv můj vzbudí,
pomni na mne jen!

Tho' the last glimpse...

Ač slední Tvůj pohled zřím zarmoucen,
přec všady mně budeš Erinou jen,
mně vyhnanci domovem bude tvá hruď,
a podnebím každým jen zrak Tvůj mi buď.

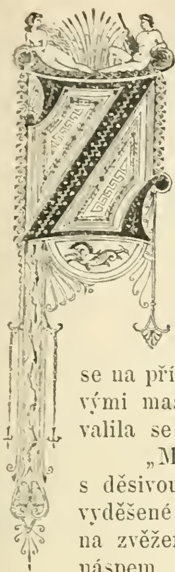
Pryč do šera pustin i v skalnatý břeh,
kam cizáka nesahá úkladný spěch,
chci s Coulinou prchat u vichrů běs,
— jsouť vlídnější než těch vrahů je děs.

A zlatý tvůj vlas bude větrem se chvít,
a harfa Tvá zlatá divoce znít,
pak nesmí Ti vyrvat ten surový Sas
ni jedinkou strunu, ni jediný vlas!

How dear to me...

Jak drahá jest ta chvíle, den kdy hyne
a zvolna záře plyne na moři,
neb o dnech dávných sladký sen mi kyne
a vzpomínky lesk přítmím zahoří.

A noře hled v pruh světla, který hraje
po vlně, pnoucí se až v západ ten,
chci stoupat zlatou stezkou v jiné kraje,
až k ostrovu, tam v míru věčný den!

Na rozhraní.

Noveleta. Napsal Jan Lier.

(Dokonč.)

Zraky zděšených strojníků a konduktérů rozeznávaly pod padajícím mrakem ohromnou hráz, položivší se svisle údolím. Se strání hor byla se smekla nesmírná vrstva laviny sněhové, slitá ledovou pokožkou, odmočená táním, a pošinutá z těžiska otřesením půdy pod burácející tíhou jedoucího vlaku. V letu strhla sebou skaliska, skupiny stromů, servala s úbočí lány země a vrhla se na příč údolím jako titanský rov, zahražující šedivými a černavými masami dráhu i řečiště vysoko po celé šířce údolí, jímž valila se divými, stoupajícími vlnami rozvodněná Myjavka.

„Most podemlet," odnesl vítr od úst strážníka a letěl s děsivou zvěstí od vozu k vozu, skuče ji v okénkách, jimiž vyděšené tváře pohlížely na strmý, nedostupný sráz nad dráhou, na zvěženou lavinu za vlakem a na špinavé, čeřící se vody pod náspem, jež k lavině se hrnuly, o ni odrážely, vracely, v jezero se dmuly a lůnem zahraženého údolí se rozlévaly.

„Ticho! Ticho!" zakřikovali konduktéři bědující a nevěděli sami rady.

Nejhůře bylo v zadních vozech. Lavina je zasáhla na štěstí jen svým bokem; pokryla poslední vůz úplně, zvedla jej s kolejí a zároveň několik vagonů před ním, na něž krupobití hrud sněhových a kamení dopadlo. Okna rozbita, stěny a stropy částečně promáčknuty. Ublíženo však nebylo nikomu, krom posledního brzdiče, jenž se s odřeninami ze sněhu vydral.

Strojníci pokoušeli se plnou parou vytrhnouti vlak, uvězněný posledními vagony ve sněhu. Marně. Vozy praštěly, kola lokomotiv otáčela se na skluzkých kolejích kolem svých os, ale zadní vozy zůstaly jak zaklínovány v lavině.

„Jaká dobrota, že máme vozy interkomunikační," chválili si průvodčí vlaku, dobývajíce se do potlučených vozů, ze kterých, pokud bylo potřebí, cestující vyvedli a do jiných vagonů rozdělili.

Ve voze druhé třídy, jenom nepatrně porouchaném, seděl naproti starému pánu a krásné černooké dívce zsinalý mladý muž s vytřeštěným zrakem, zdrcený, jakoby lavina jemu samému na prsa byla dopadla.

„Děpolte, Děpolte," mluvil do něho starý pán, „vzpamatuj se. Musíš ven, volají tě, ubohý: podívej se, co chtějí!"

Škubající ústa assistentova zamumlala něco; vyvrávoral z vozu.

Hedvikou zmítal horečný nepokoj. Její oči rozšířené, ztrnulé, hleděly se zvláštním výrazem za panem Žitným a v hloubi jejich svitalo zábleskem vzrušení velké duše.

Pojednou vzchopila se, stáhla něžnou rukou kožich kolem svého otce, zakryla mu pečlivě plaidem nohy a políbila ho vroucně.

„Co chceš?" divil se starý pán.

„Ven."

„Jaká myšlenka! V tom nečase."

„Hraje se o tisíc životů, každý z nás může býti v díle spásy platen," špetla Hedvika s úsměvem jedva srozumitelně a neohlížejíc se již na starce, vystoupla na můstek.

Vichr vyrval jí dvířka vozu z ruky, trhl jimi a zavířením přirazil je, smýknuv spolu dívkou na stupátko. Nemohouc se zachytiti, sklouzla pod sráz.

Podle druhé strany vozu na banketu nad bokem náspu, pod nímž se pěnila a klokotala říčka, stáli pohromadě strojníci, vrchní konduktéři, strážník Kryštof a mezi nimi assistent, jektající zuby a třesoucí se jak osyka.

Hedvika naslouchala. V jeku a řevu bouře postřehla jenom jednotlivá slova, z nichž kombinovala si obsah a závěrek porady.

Vlak byl ve svrchovaném nebezpečí. Nad ním visely ještě sněhy a pod ním zdouvaly se zaražené vody, zaplavujíce údolí, stoupajíce, rozlévajíce se již až k samému náspu a hrozíce vlaku zátopou. Na zad, zpět do Myjavy, nemohlo se; šířka laviny, rozložené až k tunelu, páčena na půltřetího až tři profily a její výška na dvacet až třicet metrů. Ku předu chtěl se odvážiti se statečností potřeštěné mysli jediný uherský strojník „Csikóse", zatím sám, na zkoušku pevnoty mostu. Výpovědi strážníka Kryštofa porazily tento návrh, neprošel. „— inženýr zmořený — od svítání," rozeznala Hedvika hlas Kryštofův, „— všude — s dělníky vše možné, nic naplat. — Pan assistent měl — a zatím — odpoledne zprávu za inženýrem, že churav, a tu jede. Inženýr mne poslal s petardami proti vlaku a s kurentním avisem do Myjavy pro pana assistenta, může-li — a pro posilu dělníky. Telegraf strhán — inženýr nemá o lavině a o potopě ani potuchy — bude asi právě u signálové stanice neb na mostě —"

Nová porada. Chvat, zvuk a výrazy řeči shromážděných mužů věstily Hedvice hrůzu, jaká je ovládala.

„— já do Myjavy pro pomoc — Kryštofe, slezeme lavinu, dostaneme se snad tunelem —" jektal assistent, „— může z Myjavy pomocný vlak —"

„Tunel zasypán a přes hory sněhem doletí sotva pták!" namítáno. „A v Myjavě není lokomotivy —"

„— zavolám z Trnové," chvělo se panu Žitnému z úst, „Kryštofe, pojďte — "

Posuňky a brouknutí mužů za vzdalujícím se assistentem i její vlastní cit pověděly Hedvice, že pan Žitný prchá v chabé málomyslnosti, že potácí se zbaven síly nésti zodpovědnost a klesaje jako zbabělý kapitán ohrožené lodi, kterou sám v nebezpečí uvrhl.

Vztýčila se, ovinula šál pevně kolem sebe, obrátila se s pohledem plným lásky k vozu, v němž otce zanechávala, i pustila se drobnými, spěšnými kroky úzkým příkopem pod strání podél vlaku, na trať, na most.

Vzteklá vichřice zmítala jí, srážela k zemi, zvedala zase, smýkala, rdousila dech, ale dívka napínajíc síly, drala se v před, šlehána ledovým ostrým sněhem, vrávorajíc v boji s bouří po mostnicích, pod nimiž

vřel hučící, vzrůstající příval, trhaje oči dívky závratným tancem a letem zpěněných vln. Vzduch, voda i sníh splývaly kolem ní v jediný řvoucí, sběsilý vír, jenž točil se blýskavě tmou jak rej pekelných draků.

Náhle skočila před ni noha, cíp tmavého šatu zavlál jí před očima.

„Hedviko, co činíte!?!“ zalehl jí v uši hlas inženýra Lukesa. „Jdu pro vás.“

Než dořekla, chopily ji paže, zvedly ji, cítila se nesena skokem na pokraj mostu; bezděčně, zoufalým pudem sebezachování vzepřela se, marně, a již padala v náručí Lukesově do propasti vod.

Za ní po mostě bleskla světla, zahřměl lomoz, vyznívající v ohlušujícím praskotu, jenž mísil se v ryk a šum přívalu, unášejícího ji, stisknutou v objetí Lukesově.

Ohromná vlna, valící se od mostu, zvedla je do výše a mrštila jimi jak bublinami svých pěn k protějšímu svahu údolí. Velikým rozmachem uchvátil inženýr vyčnívající roh skaliska a vytrhl se s Hedvikou z proudu, kterýž je opět již rval nazpět.

Lukes přemožen poklesl se svým pevně objatým břemenem na zemi, vzchopil se však ihned, pustil Hedviku z náručí, odhodil těžkou, vodou napojenou kapuci, strhl se sebe spodní plášť a zahalil jím bledou, jedva na nohou se držící dívku.

„Stroj ti hnal v patách, neblahá,“ šeptal rozechvěn, podpíraje ji. „Pro něho a tebe nebylo na mostě zároveň místa. — Promiňte, slečno,“ vzpamatoval se. „Pryč odtud, vy mi zde jinak zemřete. Chtěl jsem doplouti k vlaku, vír mne strhl na druhou stranu, tím lépe! Unesu vás — ne, vy nemůžete jíti — donesu vás pod krov, do tepla.“

Hedvika chtěla odporovati, leč inženýr nedal jí času. Polo ji nesl, polo vlekl, chvátaje s ní po stráni vzhůru, padaje v sněhu, dera se k trati, až dopracoval se ku kolejím za mostem, podle nichž spěchal s Hedvikou dále k signálové stanici. Cestou, v kratinkých přestávkách zuřivé vichřice dověděl se pan Lukes teprve od ní v trhaných slovech’ že trať a údolí jsou zataraseny lavinou, vlak v nebezpečí potopy, zvěděl o poradě a jejím výsledku; jen o vzdálení se assistenta do Myjavy nebyla Hedvika schopna v první chvíli vypravovati. Zmínila se o choutce uherského strojníka — —

„Pod „Csikósem“ tedy byla byste zhynula, Hedviko!“ zasteskl si inženýr. „Pod ním sesul se za námi podemletý pilíř a půl mostu sřítilo se s lokomotivou do vody. Vlak ztracen, jestli —“

Vyraziv dveře signálové stanice, zanesl Hedviku do vyhřáté služební světnice signálové, sňal s ní plášť, usadil ji ke kamnům a obrátil se ruče k signálovým přístrojům. Hodiny nad nimi ukazovaly 6 hodin a 9 minut.

„Ano, dráty k Myjavě strhané, k Píšťanům strhané,“ potvrzoval si nehodu pokusem, jejž byl patrně již činil. „Spojení toliko s českou stranou a z té musí přijíti vysvobození.“

„Vlaky zastavit!“ zvučely zvonky pod rukou inženýrovou rozkazem ku Bzenci, a: „Vlak na pomoc!“ letělo druhým zvonícím signálem na Moravu, a za výkřikem poplašných zvonků spěla depeše do Bzence: „Pomocný vlak, dva stroje, sto, dvě stě dělníků, montéry, lékaře, pře-

nosný most na dvacet metrů, jeřáby ku kladení! Rychle, rychle! Zvláštní vlak tone!“

„A vámi bude zachráněn, vy anděle spásy, jenž jste mi přišel zvěstovati nebezpečí,“ řinulo se vděčně přes rty inženýra, kterýž byl pohnutím na kolena před dívku stržen. „Vy jediná vzpomněla jste si na mne, sevřeného úzkostí a nevědoucího o ničem. Byl bych nezvěděl, „Csikós“ byl by mne sehnal s mostu, rozbořil by mi jej pod nohama, vlak by byl ztracen, vy byste mi zhynula, než by z Myjavy pomoc přispěla. Leč, — všemohoucí — já zapomínám na vás, — vámi lomcuje zimnice! Hedviko!“ Jeho ruce objaly na smrt bledou, na polo ve mdlobách se třesoucí dívku. „Ty zaplatíš mé šílenství životem. Jen já jsem vinen, vždyť od bílého rána hroutí se mi dráha pod rukama, které ji marným počínáním chtěly udržeti, vždyť mé oči viděly rozvírati se propasť a zaslepeny vzdorovaly hrozícímu nebezpečí, aby s bláhovým potěšením mohly provázeti tebe na vítězné jízdě! Hrozná pokuta stihne mne, budeš-li obětí mé umíněné sobecké marnivosti ty! Hedviko, prohlédni, neumírej!!“

A jako v zázračném splněni úpěnlivé tužby jeho srdce ovanul tvář dívky dech života ruměnným červánkem, její oči, velké, milostné rozbřeskly se něžným třpytem nebeských hvězd, sesílajíce na líc klečícího zlatou zář a do duše žhoucí paprslek lásky.

„Prohlédla jsem už, miláčku,“ mluvila měkce, sklánějíc hlavinku k němu a kladouc mu ručky na šíji, „ty dobrý, veliký vládci mého zapíravého srdce. A ty chceš sejmouti s mé duše břemeno hříchu —“

Žalobu dívky sežhlo horoucí políbení, k němuž se byl inženýr plesaje vztýčil, sevřev Hedviku vášnivým objetím.

Prostá stanice signálová proměnila se jim kouzlem vzešlé lásky v opojný, kvetoucí eden, vznášející se jak posvěcený ostrov nad moře lité bouře, kteráž neslyšena kolem se vztekala.

V dešť polibků zařinčely návěštní zvonky telegrafního stroje.

Inženýr pustil dívku z náručí, otočil se k aparátu a rozvázal jeho drmolící cvakavý jazyk.

„Zvěsť pomoci!“ zaradoval se. „Ale z tvých údů, Hedviko, nezažehnalo mé vroucí laskání mráz ledové koupele. Chybil jsem zase, promiň, já zaskočím naproti do hostince, Tumlířová nemocna, u ní její neť, přinesu ti, — ne, neodporuj! Ty musíš se převléci, aspoň spodní šaty vyměníš! Nyní mám nejen povinnost, nýbrž i právo o tebe i proti tvé vůli pečovati!“

Odběhl. Za chvíli vrátil se s hromadou šatů a vnutil Hedviku do vedlejší Galátovy světnice. Poslouchaje vrzot klíče, jejž dal dívce, aby se zavřela, vzdychl si: „Ubohá, bez přispění, a co se naradím tomu starému bloudovi Galátovi, aby se oženil —“

Zasednuv ku stroji, pouštěl a přijímal depeše v čilé korrespondenci se Bzencem.

Ve dveřích z Galátovy světnice zachrastil klíč. Hedvika vešla. Převlečení nebylo znáti, podrželať své svrchní šaty, pod pláštěm ve vodě poněkud chráněné a částečně již oschlé. Přes to byl inženýr ještě pln úzkosti a posadil Hedviku znovu ke kamnům a položil jí

kolem nožek teplou, těžkou houni, laskaje dívku, líbaje tvář, ruce, ústa opět a opět.

Signálové zvonky zazvučely odměřeně třikráte po dvou ranách.

„Šest hodin a třicet minut," prohodil inženýr vyňav hodinky. „Pomocný vlak vyjíždí ze Bzence. Za tři čtvrti hodiny jest zde. Chtěl bych s tebou, Hedviko — ale nic naplat. Musím dohlednouti ještě k mostu a pak vyjíti k Javorníku na trať vlaku vstříc. Zastaví pro mne u strážníka č. 426. — — Ty, milenko, počkáš na mne opuštěna, o samotě. Také Kryštofovi se namluvím, aby se znovu oženil, — ale pro boha, kde vězí ten člověk! Zapomněl jsem naň jako na smrt! On musí ke svým signálům —"

„Jest na cestě do Myjavy."

„Nemožno! Nemožno! Bez nařízení nesmí se odtud hnouti, musí se vrátiti, já ho poslal jen proti vlaku —"

„A pan assistent vzal si jej sebou do Myjavy."

„Assistent — —?" žasl inženýr. „Vždyť leží v Myjavě churav! O šesté ráno poslal jsem mu z Javorníka telegrafický rozkaz, aby učinil si procházku k tunelu a mostu a střežil je, poněvadž nemohu zmoci sám odstraňování všech překážek, jichž jsem v horách měl až až —. A odpoledne dostal jsem od něho po strážnících na trať zprávu, že ochuravěl. Zanechav Galáta nahoře, spěchal jsem okamžitě k Myjavě dolů, abych přišel právě v čas k poznání nebezpečí, které mi od noci na mysli tanulo. Dostavil se tedy přec?"

„Ano," svědčila váhavě Hedvika, jejíž smutný, prosebný pohled vyzradil inženýrovi, co z upřímné duše v slovech vydrati se nemohlo.

„Dětina," prohodil vážně inženýr. „Zapadne s Kryštofem někde v závějích. Utekl přede mnou a před dílem své lehkovážnosti. Avšak — ne, já sám jsem vinen, vždyť jsem ho znal —. Vím, co chceš říci, Hedviko, neoroduj zaň, já pro tebe ušetřím jej před trestem, pokud moje ochranná moc stačí. Ale co si počnu zde!? Signály musí býti pozorovány a opatřeny, toť oči, sluch i ústa dráhy, a já musím ven, a na půl hodiny v okolí není živé duše, obeznalé se službou! Kryštof pryč, Galát míli odtud v průsmyku, Tumlíře — chlapík nabídl se mi v mé tísni k práci sám — poslal jsem s vozíky stranou ke Staré Turé do vsi, aby sehnal více dělníků —"

„Snad přijede s vlakem."

„S jakým?"

„Zvláštním vlakem s komisí z Nitry."

„Pro boha, co pravíš! Jaký vlak z Nitry!? Od Pešti přijede až k půlnoci —"

„Ne, ne. Při našem odjezdu z Myjavy vypravováno na stanici, že na večer se očekává z Nitry zvláštní vlak s komisí železniční, ku které se připojí komise úřadní, aby vyšetřila hnutí v Myjavě —"

„Toť k zbláznění. A já nevím ničeho! Kryštof se nezmínil, ovšem nemohl, vždyť jsem ho hnal, a myslil snad, že vím. Proč mi však neposlali zprávu, — leč, pravda, leží nepochybně neotevřena v mé kanceláři, vždyť tam nikoho nebylo —! Jen kdy, kdy přijede vlak z Nitry, snad se již blíží —! Abych zavřel uherskou trať — nemohu! Ratije kontaktového aparátu ukazuje, že od Staré Turé pohybují se Tumlířovy

vozíky po trati, zastaviti jej nesmím, vlak by vjel naň. Či blíží se to už Nitranský vlak?! Ah, — — v ustrnutí zapomněl jsem na služební knihu," inženýrovy prsty uchvátily zápisník stanice a přebíraly se v něm s horečným spěchem." Zde, zde, máš pravdu: průběžné aviso na trať, č. 92: Dne 23. dubna 1884 pojede zvláštní vlak z Nitry. Odjezd z Píšťan v 6 hodin 55 minut, příjezd do Myjavy v 7 hodin a 36 minut večer! Vyhráno, času dosti, máme šest hodin a 34 minuty, bzenecký vlak již jede, má vyměřený čas jakoby měl doraziti do Myjavy v 7 hodin a 18 minut, bude zde tedy několik okamžiků před čtvrt na osmou a nitranský vlak teprve o osmnáct minut později. Musíme jej zde potom v čas zastaviti. Ale kdo to učiní, kdo jej vystříhá před záhubou!? Není zde nikoho —"

„A což já?" ozvala se Hedvika, přitulivši se s úsměvem k inženýrovi.

„Máš pravdu, moje zlato. Dokonej své dílo spásy!" řekl pohnutě sužovaný chef sekce a vtiskl na čelo i ústa dívky vřelý polibek. „Leč netraťme času. Hleď. Úkol tvůj bude prostý. Pozoruj toliko znamení signálů a dej pak sama některý. Ani obyčejné bití na zvonky, ani klapání telegrafu neohlásí ti výjezd nitranského vlaku ze Staré Turé, neboť v tu stranu jest spojení telegrafické přerušeno. Ale nic nevadí. Viz tyto dva ciferníky, které ovšem nejsou kruhové, nýbrž přímočarné. Znázorňují ve dvou, k sobě se sbíhajících čarách trati ze Bzence a trať z Píšťan až sem, kdež splývají v jednu, vedoucí dále do Myjavy. Na každé pohybuje se rafije, ukazujíc ti pohyb vlaku od profilu k profilu jako bys jej viděla v zrcadle. Jak pozorovati, blíží se náš pomocný vlak již ke stanici Strážnické; na uherské trati není Tumlíř s vozíky již daleko od nás. V 6 hodin a 55 minut skočí rafije zpátky k Píšťanům a počne ti ukazovati běh nitranského zvláštního vlaku k Myjavě. Jakmile se tak stane, — Tumlíř bude zatím zde a tvůj signál nebude již moci zmýliti jej, — hneš touto pákou takto," malé kontrolní zvonky zařinčely — „ano, drát ku krycímu signálu stanice jest neporušen — a skloníš tímto pohybem elektricky přeneseným na stožáru pět set metrů odtud vzdáleném rameno s rudým světlem na příč přes dráhu, a zachráníš tím slavnou vyšetřovací komisi, jejíž vlak se zastaví před červeným signálem, který velí: „Stůj!" Toť by bylo nejdůležitější. Jen se nedej ničím mýliti. Co jsem řekl jest hlavní. Kdyby cvakaly klavesy a zvonily budíčky telegrafu, nech je, jako bys neslyšela, nesvedla bys ničeho s nimi a nebudou tak důležité jako signály, na které jsem tě upozornil. Jenom kdyby se něco mimořádného venku stalo, zapal elektrický fanal nad stanicí stisknutím této klapky. Přístrojů na levé straně si nevšímej, těmi jdou signály na českou trať a já si ji zeleným světlem, vidíš tak — kryji sám. Rozuměla jsi mně?"

„Zúplna."

Políbení, požehnání, návrat ode dveří ještě k jednomu polibku a inženýr vyběhl do bouřné noci.

Hedvika poklekla uprostřed světnice, povznešši zanícené oči vzhůru a vysílajíc k nebi horoucí modlitbu díků a nových proseb za miláčka.

Provázela jej svou duší, a její srdce neslo se proudem opojného blaha za ním.

Řekl, že zpáteční cestou od mostu ku strážníku č. 426 zastaví se u ní, bude-li mu možno, a nedalo jí, aby nevyhlédla za ním Vyšla, stulila se k veřejím vchodu, kolem něhož vichřice metla. — Tam přicházel, poznala ho tmou a vírem sněhu.

„Hedviko, co činíš! Do vnitř! Spěchám proti vlaku, už aby zde byl! Za mostem sílí se tvoji krajané zpěvem v hrůzách noci, přesvědčil jsem se o stavu vody, stoupá pod nimi, omývá již úpatí náspu, na kterém vozy stojí — —. Jen zpátky, dítě, a pozor na signály!“

„Bůh tě provázej.“

Zastavil se přece, jenom na políbení. Hedvika vešla do předsíně, ale zírala ještě dlouho, dlouho pootevřenými dveřmi za ním, než se vrátila.

Vstoupivši do světnice, pohledla na rafije kontaktového aparátu. Krev shrnula se jí k srdci, ledový chlad projel jí údy.

Rafije na uherské trati byla již před půl hodinou, hned po zůstavení signálů inženýrem skočila zpátky k Píšťanům. V 6 hodin a 37 minut, jak ukazovaly kontrolní hodinky. Blížila se kvapem a s ní uherský vlak. A inženýr přec udával až v 6 hodin a 55 minut a totéž stálo skutečně ve staniční knize — —! Proč si nepovšimla jen dříve!! Mohla říci inženýrovi, před chvílí zde byl! Jak si vysvětliti, co činiti!?

Probravši se z prvého leknutí a přemítání, seznávala, že nejlépe bude zavříti výstražným signálem trať od Píšťan hned, nechť přijíždí uherský vlak o 18 minut dříve čili nic.

Uvažujíc obracela se, aby přistoupila k aparátu, když v tom rozvíraly se zvolna dvéře.

Hedvika vykřikla leknutím a couvla.

Árny stál před ní s posupným úsměvem ve tváři.

„Neděste se, holubinko! Vždyť jsem váš, jel jsem s vámi do Hradiště! Viděl jsem vás capati kolem vlaku, pustil jsem se za vámi, strojník „Csikóse“ vzal mne na kozlík svého stroje a bác! Sletěli jsme i s půl mostem do vody. Nepřál bych vám takovou jízdu. Hrůza ležela mi půl hodiny ve všech kostích. Ale koukol nezhyne! „Csikós“, jeho strojník a topič nebudou víckráte tímto slzavým údolím jezditi. Mne vyhodila řeka jako mokrou myš na břeh, otřásl jsem se a běžel k Tumlíři. Co — co chcete? Ani sáhnout! Těchto pák se mi nedotknete, holčičko, nesápejte se na mne —“

„Pusťte mne, lotře, já musím dáti výstražný signál vlaku —!“

„Nic nedáte! Kdo ví, jaká v těch klapkách vězí čertovina, — chtěla byste si na mne někoho zavolati? Toto, — nic platno — ani hnout, říkám, my jsme spolu nedomluvili.“

„Mějte slitování! —“

„Zpátky. Budu milostivým a sladkým hned, hned. Myslil jsem si: Děvčátko přeběhlo šťastně před „Csikósem“ most, bude as u Tumlíře nebo zde, dojdeme si za ní. U Tumlíře nic, ona leží, on pryč, vyptávám se ostražitě, osouším se, převleku pohodlně do Tumlířových šatů — podívejte se, jak na mně visí — hezký nejsem, nic nevadí, ale budu hodný. Pak jdu sem, nahlédnu oknem a ejhle! Nevyzradím nic, nechám si pro sebe všechny laskominy, které mi udělalo vaše líbání šťastného českého inženýra. Přitisknu se ke zdi, čekám, inženýr

vyběhne, myslím: Hola, teď přijdu já na řadu, ale z opatrnosti ještě otálím, dobře býti opatrným! Inženýr se vrací, nese vám šaty, vy se převlékáte, škoda, přeškoda, že jste si okna zastřela, také jsem tam nakukoval — hehehe! Nu, nezlobte se, co není, může býti, neboť nyní, když je vzduch čist, přicházím si já pro nějakou tu hubičku. Mám vás tuze rád a přičinil jsem se o vás. Zasloužím si políbení."

Hedvika mžikem uchvátila signálový terč a napřáhla jej hrotem proti Árnymu.

„Ale, ale, taková pěkná hrdlička takové nespůsoby! Proč pak jste nechtěla probodnouti pana Lukesa, hehehe? A jak pak? Půjdete na pana Dölyfa také tak z ostra, až si sám pro vás přijde?"

„Co blábolíte, ničemo!! Z cesty, nedoháněјte mne k nejhoršímu, nenuťte mne, abych za váš bídný život vykoupila sto jiných!" prosila i hrozila dívka, na polo již smyslů zbavená úzkostí o vlak a před Árnym.

„K nejhoršímu nedojde, můj cukroušku," šklebil se vetřelec, pustiv z rukávu casse-tête a pohráv jím okamžik, načež jej zase skryl. „Ale nač bychom spolu takto mluvili? Zarmucujete mne a já chci býti vesel. Vyžeňte si z hlavy choutku dostati se k těmto přístrojům a buďte ke mně sladká, jako k inženýru Lukesovi! Jenom na chvilku, vždyť dlouho mne baviti nemůžete. Ještě dnes přijede si pro vás pan Dölyf. Co to blábolím o něm? Inu, chce vás, nevím, zdali za ženu nebo za —"

Poznovu mihl se casse-tête v ruce Árnyho, jenž před rozlícenou dívkou couvl až k samému stolu s aparáty.

„Zvolna, zvolna, pravím. Abych vás upokojil, překazím vám tuto hračku," — Árny sáhl za sebe a zlomil kliku, k níž ruce Hedviky tíhly a oči její se přípínaly. „Je vám do pláče? Ale, ale pro takovou mosaznou páku! Pan Dölyf dá jinou! Což pak chci? Pouze pár polibků, vřelé obejmutí pro jedenkráte, pokud vás nebude líbati a objímati pan Dölyf stále. Dopřejte mi odměnu za mé úsilí. Vy nerozumíte svému štěstí! Já vám je zjednám, já, mizerný slídič Árny. A za to nic? Dopídil jsem se vašich piklů, něco jsem vyzradil panu Elmésségovi, ale nejlepší panu Dölyfovi, a pan Dölyf má vás v ruce, pan Dölyf zkazí vašeho otce i vás, jestli, — rozumíme? Aha, blednete, vrávoráte! Proč jste chtěla, abych cenil zuby? Nu, nu, už je po všem, už jen špoulím ústa, také si je utru, pojďte, kuřátko v mé náručí, pojďte —"

Než mohla zmámená, před útočníkem couvající dívka učiniti sama hnutí k sebeobraně, rozlétly se za Árnym dvéře, olbřímí pěstě uchvátily hubeného muže s velkou hlavou, zvedly jej a mrštily jím do kouta na podlahu jak pytlem.

„Tak, ty otrapo!" houkl nad ním Tumlíř, jehož zarudlý obličej hořel hněvem. „Mně hnedle napadlo: Ta duše psí o něco smýšlí, jak mi doma pověděli, že se tu potlouká. A co s tebou zde, pacholku ďáblův?! Ven na smetí s tebou!" A již sáhly Tumlířovy ruce znovu po vzchopujícím se Árnym, vytlačily jím dvéře a smýkly ničemou do předsíňky a z té hodily jej přes práh do tmy a bouře.

„Račte odpustiti, slečinko, já za to nemohu, že se takto musím chovati," omlouval se Tumlíř, vrátiv se z předsíňky. „Upokojte se. Doma mi řekli, že se něco na trati děje, ženské povídaly cosi o mostě a že pan inženýr poručil, abych se ihned sem dostavil, jakmile při-

jedu s vozíky. Již jsem tu, hoši utíkali na můj rozkaz k mostu, vozíky jsou vyhozeny, jsem rád, že jsem s nimi ujel z trati. Nějaký vlak žene se za mnou. Slyšel jsem jej po větru v dálce stále pískati. Nepochybně mu v Staré Turé pověděli podle kontaktního aparátu, že jsem na trati a on mne chtěl odehnati z cesty. Ale co jest vám?"

Hedvika byla se za řeči Tumlířovy se zimničným chvatem pokoušela spustiti přístroj, z něhož Árny ulomil páku. Marně. S třesoucím se, slzami málomocného strachu zalitým zrakem obrátila se k ratijím kontaktu, zesinala, hrdlo se jí sevřelo, vztáhla jen ruku.

„Ukřižovaný Kriste!" vzkřikl Tumlíř, spatřiv lesklé jazýčky, běžící po čarách tratí souběžně ku spojení dráhy, u něhož se za několik okamžiků musily setkati. „Nechte aparátu, — kdyby šel, — jest pozdě! Vlaky přejely už krycí signály, srazí se! Fanal, fanal rozžehnout, ó vy dobrá dušinko již tak činíte. Žehnej vám bůh. Snad se ještě podaří zastaviti český vlak, naše stroje mají elektrické brzdy a zarážejí na sto metrů, ale ne, nemožno — on letí s vrchu po skluzkých kolejích —"

Tumlíř skočil po skřínce s petardami, uchopil lucernu a vyrazil ven.

Za ním Hedvika.

Oslepujícím světelným kuželem elektrické lampy dráhu před sebou ozařující lokomotiva pomocného vlaku od Bzence právě zatáčela úprkem k signálové stanici, před níž po druhé straně zároveň a ve stejné čáře se bzeneckým vlakem z hlubokého úvozu vynořily se rudé oči lokomotivy vlaku nitranského.

Tumlíř zamával červeným světlem lucerny, jak smysly pominutý vrhl se s petardami ku kolejím v levo i v pravo, obě lokomotivy zočily se současně, pronikavý jek parních píšťal rozryl hukot bouře, jíž třeskly výbuchy petard pod koly strojů, burácejících souběžně k výhybce v před.

Hedvika rozběhla se, nevědouc ani proč, směrem vlaků; dostihovaly ji, obrátila se k nim, rozpřáhla rámě jakoby je chtěla zadržeti.

V jasné záři ostrého světla fanalu hřměly kolem ní skoro na dosah rukou černí, syčící, pištící a skřípající draci parních strojů jak rozsápaní nezkrotní obři k půtce. Vyzývavě zahořelo na boku uherské lokomotivy heslo „Hungaria", na české vzplanulo ve zlatě nápisu jméno „Bohemia" a zajiskřením s můstků obou strojů skřížily se zraky inženýrů Lukesa i Dölyfa.

Hedvice zdálo se, že pohledy bledých, jako k souboji spějících mužů pozdravily ji, viděla, jak pod rukou inženýra Lukesa vzepjala se „Bohemia" k bleskovému letu a zaslechla ohlas divokého skřeku Dölyfova, soptícího s „Hungarie" vztekle na Lukesa.

Hedvice bylo, jakoby ducha měla vypustiti. Vytřeštěným zrakem hleděla s nevyslovnou hrůzou za lokomotivami, vlekoucími řady vozů, jež kolem ní ku vzájemnému rozdrcení se řítily. Okamžik, dva —

Praskot jak udeření hromu rozlehl se údolím a porazil Hedviku, klesající se strašným výkřikem.

„Bohemia" setkala se s „Hungarii" v divém útoku, zasáhla ji na přídi v bok a srazivši ji stranou s dráhy, uháněla vítězně s následujícím dlouhým vlakem v před.

Vozy poražené „Hungarie“ vrhly se na sebe, kácely se a příčily na trati.

Povyk, volání o pomoc a povely vydraly se z nich, plameny pochodní rozžehly se mezi nimi a od českého vlaku, s nímž byla zatím „Bohemia“ před mostem stanula, odepjala se zadní lokomotiva s řadou vozů, popojela zvolna zpět na pomoc a s ní přihrnuli se dělníci, nové pochodně.

Z průvodčích a osob uherského vlaku bylo několik raněno.

Nejvíce porouchaný Dölyf přinesen od „Hungarie“ k vozu, u něhož byl bzenecký lékař na rychlo svou ambulanci zřídil.

„Pane Elmésségu!“ sténal chraplavě uherský inženýr, „zmocněte se svou úřední mocí inženýra Lukesa, zúmyslného původce srážky!“

„Jsem vám k službám, pane komisaři,“ ozval se inženýr Lukes, předstoupiv, „až budu hotov. Nejprve musím položiti přenosný most, abych zachránil vlak zasypaný před tunelem. Voda jej zaplavuje.“

„Jen pospěšte, inženýre, zde já za vás ručím.“ Řiditel českomoravské dráhy spojovací objevil se ve světle pochodní. „K mostu, rozkažte montérům —“

„Již se stalo.“

„Vy jste čertův chlap, inženýre! Gratuluji vám. Jste hotový Amerikán!“ Vysoký, kostnatý muž s očima jak z hlazené ocele, s pergamenovým obličejem, vroubeným licousy jak slaměnými, připojil se ke kroužku mužů. Vracel se z obchůzky kolem „Hungarie“ a výhybky. Modré a krví zalité odřeniny a boule na rukou i obličeji hyzdily ho. „Co vám do těch šrámů, doktore? Mne nemrzí. Památka na hrdinský boj. Málo takových generalů jako vy, inženýre. Těším se z poznání vás. Nu, nedejte se zdržovati, spěchejte k svému dílu spásy.“ Podal panu Lukesovi obě potlučené ruce.

Inženýr Lukes kvapil zpět. Jeho neznámý ctitel znající místo od své procházky, kterou byl před několika dny s assistentem podnikl, přišel podívati se za ním, obešel si „Bohemii“, a vida, že stavba skládacího mostu se končí, nechtěl překážeti a odešel zpět k signálové stanici.

„Bohemia“ vypravila se přes nově zřízenou polovici mostu, zachytila „Sokola“, rozjela se s ním a zvolna, velebně vyvlekla z nebezpečí slovácký vlak s jásajícími zachráněnými.

Čas byl nejvyšší. Jezero zastavené Myjavky vrhlo se již na násep před tunelem, zaplavilo a drtilo jej, vlny stoupaly bez přestání jako varem a vzdýmaly se již pod samými železnými mostnicemi nové převlaky.

Inženýr Lukes vstoupil na přípřežnou lokomotivu pomocného vlaku a přijel s ní k signálové stanici.

„Zachráněni,“ oznamoval, vstupuje do světnice mezi shromážděné. Řiditel dráhy, inspektor společnosti hornouherských drah, komisař Elmésség a neznámý s pergamenovým obličejem očekávali ho.

„Pane,“ oslovil inženýra neznámý, vztýčiv se a chopiv se rozhodným tonem slova. „Mláceno zde mnoho prázdné slámy o vás. Čin jest váš, kritika těchto pánů, obdiv můj. Rozumím vám. Znám vaše brzdy. Jindy byste byl zastavil, dnes nemožno. Ale nelekl jste se, nečekal, až srážka zabije nás i vás. Dal jste svému výtečnému stroji ostruhy

a hej! do nás, před nás. Bravo. Tak jedná rek. Tak zachránil jste vše za fatku, za tucet potřískaných vozů a hlav. Ale i vám gratuluji, pane řiditeli. „Bohemie“ zvítězila vyšší intelligencí, která v ní vtělena. Její elektrické světlo objasnilo situaci a podrobnosti. Krásný, výtečný, pohyblivý a přec nezvratný stroj vyhodil nemotornou „Hungarii“ z kolejí a předhonil ji. Pod ní povolily koleje na dřevách, pod vaším strojem vydržela železná konstrukce strašný náraz. Automatické výhybky se vám otevřely. Elektrické brzdy zastavily nesmírný rozběh „Bohemie“ před mostem. Položen nový. Převedeni ztracení. Ale k těmto strojům bylo potřebí vaší hlavy a vaší ruky, inženýre. Ano, ti pánové mají pravdu. Vaše jednání musí býti podrobeno vyšetřování. Ale ne abyste byl pokutován, nýbrž vyznamenán. O to se přičiním já, já, general Smart, pane. Pokládám si za čest, představiti se vám.“

„Račte nám stručně objasniti, pane inženýre,“ ujal se po suchém, málomluvném, na chvíli rozehřátém Amerikánovi řiditel dráhy střízlivým způsobem slova, „kterak se mohlo vše sběhnouti. Proč jsme nebyli varováni, proč puštěn vlak z Myjavy do nebezpečí, proč musilo dojíti k opatřením tak náhlým a odvážným, s kterými se nemohu spřáteliti, poněvadž při náležité a obezřelé službě potřeba podobných prostě nastati nemůže a nesmí.“

Inženýr vyložil události. „Ochuravění mého assistenta,“ vypravoval, dospívaje ku konci, „bylo mi oznámeno na trať v dobu, kdy nezbývalo mi již fysického času k zastavení jízdy.“

„Assistent, pan — pan,“ vpadl uherský inspektor inženýrovi do řeči, vyňav arch, „pan Žitný Ödön?“

„Ano, Edmund Děpolt Žitný.“

„Nesu mu přijetí do uherských služeb. Žádal, přestoupí do našeho občanského svazku, dovolával se svého původu z uherské matky, doporučil jste jej —“

„A doporučuji znova do kanceláře inspekce neb řiditelstva. Službu na trati nemůže zastati,“ pronesl inženýr s důrazem. „Hodný, úslužný, obratný člověk, ale slaboch.“

„Děkuji, stane se.“ Inspektor si poznamenal. „Nyní však hlavní věc! Náš vlak byl řádně oznámen, stanicím i na trať. Kterak mohl jste současně pustiti na trať druhý!? Tím zavinil jste srážku, čiňte co chcete.“

„Váš vlak ji zavinil, pane,“ opřel se inženýr, „přijev o dobrou čtvrt hodinu dříve.“

„Ani o minutu,“ rozkřikl se inspektor. „Srážka se udála v 7 hodin a 32 minuty, čtyři minuty před ohlášeným vjezdem do Myjavy. Souhlasí s avisem.“

„V 7 hodin a 13 minut,“ tvrdil inženýr.

Pánové vyňali hodinky a porovnávali.

„V 7 hodin a 13 minut i v 7 hodin 32 minuty,“ rozhodoval general Smart, „podle pražského času a podle budapešťského času.“

„Ach!“ vyhrklo z řiditele českomoravské dráhy hněvem. „Pánové začali instalaci uherské správy, obracejíce náš pořádek na ruby, dekretujíce uherský čas naší trati!? Nu, pane inspektore, srážku si napište na svůj vroubek a poděkujte se inženýrovi Lukesovi za to, že

následky nebyly horší. Neračte mi ničeho namítati. Vy jste ignorovali náš řád, nikdo z nás, ode mne, od řiditele počínaje do strážníků nebyl zpraven. Včera jste převzali trať až do Píšťan, zítra ujmete ji až do Myjavy, dnes platí zde však ještě naše organisace a do té hodili jste sami osudný zmatek."

„Nedopatření, nedopatření," kroutil se inspektor. „Mělo se věděti, že se vším českým učiníme konec. Také s vašimi rejdy, pane inženýre. I o těch si promluvíme."

„Ano, nejprve já," vystoupil general Smart. „Dovolte, inspektore, abych se vám představil jako váš pán. Vaše společnost hornouherských dráh nalezla v poslední chvíli ve svých kapsách prázdno. Vyložil jsem jí, že je lhostejno, dám-li za ni peníze jako věřitel nebo jako kupec. Dnes v poledne, odjížděje z Pešti, jel jsem po své dráze. Zde jest kontrakt. Koupil jsem celý ten krám, uherské linie českomoravské dráhy spojovací Myjava-Pešť, Myjava-Senice, Senice-Prešpurk, Senice-Trnová, Baršov-Šťávnice a Hron-Fülek, celkem 562 kilometry, 120 lokomotiv, 117 tendrů, 14 pluhů, 256 osobních, 3089 nákladních vozů a ostatní drobotiny za rovných třicet milionů dolarů ve zlatě."

„Aj, mé blahopřání!" divil a klaněl se inspektor. „Já myslil, že jedeme s účastníkem naší společnosti —"

„Leč Myjava není prodána a náš personál vůbec ne," hlásil se řiditel. „Podlehá našemu —"

„Pravda," vzpomněl si Smart. „Ale pan inženýr — kam se poděl? — aha, vyšel ven k vlaku — může přestoupiti v moje služby. Zavděčil by se mi. Že nebude chtíti? Nu pak učiní mi pan řiditel českomoravské dráhy spojovací něco k vůli? Není-liž pravda? Abychom zůstali v dobré shodě! Hleďte, mně se vaše dráha líbí. Jsem již podílníkem a rád byl bych pánem celé. Vy se usmíváte? Já také. Nastala vám baisse, myslete si třeba, že mým přičiněním. Nevypláceli jste kupon. Někdo poslal pět set vašich vagonů se zbožím přes hranice někomu a někdo je tam zabavil. Aha! Divíte se? Prosím, zde, depeše z Lipska. Myslete si dále třeba, že tento někdo jsem já, že jsem již skoupil dosti vašich papírů, abych mohl činiti nátlak, veliký nátlak —"

Kolem stanice hrčel vlak, provázený dojemným zpěvem chorálu svatovojtěšského.

„Co to?" ptal se Smart.

„Vysvobození Slováci jedou do Hradiště," sděloval řiditel.

„Dobrý lid?"

„Ano, dá se s ním jednati. — Ani nevím, signalisoval Lukes pozdržený vlak ku Hradišti?"

„Ano," svědčil inspektor. „Než vyšel ven."

„Ostatně — inženýr není chlapec," vrátil se general Smart k prvnějšímu hovoru. „Vy, řiditeli, inspektore, komisaři, čiňte, co vám libo. Mne naleznete vždy za ním jako přítele — —"

Dvéře se otevřely dokořán a vedle nich postavil se Tumlíř jako hora, žmole čepici.

„Prosím, milostiví pánové, račte odpustiti," a hodil hlavou ku dveřím. „Slečnu Rosických nalezli jsme prve omdlelou, donesli jsme ji

k nám, ale tam zase dopraveno několik raněných a přišli lidé z trati, jsou mezi nimi protivové a není místa. Upravil jsem také nocleh milostpánům, přejí-li si. Pan inženýr nese slečnu sem —"

Inženýr Lukes vkročil, svíraje v náruči bezvládnou Hedviku. Za ním šoural se starý, přetrpěnými úzkostmi a obavou o dítě zmořený Rosický.

Inženýr uložil dívku pomocí starce na lehátko a sklonil se nad ní, omývaje ji, hladě její vlasy, líbaje čelo i ruce a volaje ji šeptem něžně nejsladšími jmeny.

General Smart pokynul svým soudruhům. Vyšli a Tumlíř za nimi.

Hedvika procitovala z mrákot.

„Kde jsem?" tázala se tiše. Otevřela oči jako k velké vidině „S tebou!" zaplesala, vinouc rámě kolem šíje Lukesovy, „v ráji — — A ty, otče," vítala starce, poznavši jej. „Shledali jsme se zase k životu a k štěstí." — — — — — — — — — — — —

Assistent pan Edmund Děpolt Žitný byl by bez Kryštofa zapadl v závějích. Po mnohých svízelích prodrali se na trať a donesli k půlnoci zvěsť o nehodě zvláštního vlaku do Myjavy. Pozdě. Stanice byla již ze Bzence přes Hodonín, Břeclavu a Prešpurk zpravena i činila přípravy ku proražení laviny, za níž zatím povodeň strávila násep, na kterém vlak byl uvízl.

Za dva dny stěhoval se assistent na tiché místo v kanceláři inspektorátu v Nitře, kamž byl správou generala Smarta povolán.

Téhož dne pochováni strojník i topič z „Csikóse" na hřbitově Myjavském a s nimi zároveň tělesné pozůstatky Árnyho. Byl nalezen osudného večera na kolejích u signálové stanice mrtev. Každý mu přál lehkého odpočinutí po špatném, zmrhaném životě, jehož konec byl neznámý. Padl nebo byl povalen na koleje, kdež snad omráčen zůstal ležeti a vlak ho přejel. Kdož ví, — zuřila té noci bouře — —

Inženýr Dölyf ležel dlouho a těžce nemocen, než vyléčil se z ran, utržených při porážce „Hungarie". Schřadlému poskytl general Smart dovolené i podporu do lázní a za tuto cenu prominul rozhořčený Lukesovi a Hedvice. Zdrcený člověk promíjí snadno.

Pan Elmésség vyšetřoval, vyšetřoval, potýral trochu Myjavské. Ale největší úspěch dokázal, způsobiv odvolání inženýra Lukesa z Myjavy.

Byl povolán za vrchního inženýra k řiditelstvu, a slyne po Praze, nikoli svým technickým věhlasem — takovým stránkám věnuje společnost méně pozornosti, — ale neobyčejnou krásou, půvabem a roztomilostí své mladé choti.

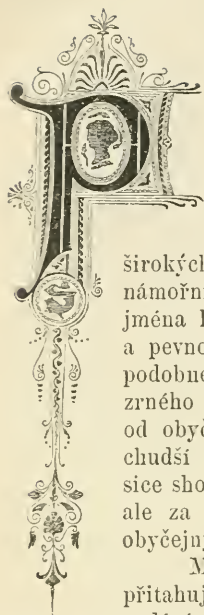
Jsou prý novomanželé, ona prý Slovačka, hejskové mohou prý si za ní hlavy a oči vykroutiti, ač prý marně, neboť manželé Lukesovi milují prý se neskonale — —

Samé prý! Do těchto mlhovin nemůže zabřísti žádná pragmatická historie ani v noveletě, zejmena v přesné noveletě, odehrávající se na mé oblíbené, určitým, jasným průběhem událostí chvalně známé českomoravské dráze spojovací.

O látkách explosivných.

Napsal J. Jettmar.

(Pokrač.)

Prach hranolový, jejž vyrábějí ve Špandavě, liší se od obyčejného prachu pouze zevnějškem; prach ten má tvar šestibokých hranolů, 40 *mm* v průměru a 25 *cm* zvýší, v nichž jest sedm kanálů asi $^1/_2$ *cm* širokých. Takového prachu užívají nyní v pruském a ruském námořním a pevnostním dělostřelectvu do obrovských děl, zejména ku prostřelování silných pancířů na obrněných lodích a pevnostních věžích. V Anglii užívají k témuž účelu buď podobného prachu, jenže tvaru válcovitého, nebo hrubozrného Pelletova. Jiným poměrem svých součástek liší se od obyčejného prach Neumeyerův, který vyráběl prach chudší sírou a bohatší na uhlík: takový za přístupu vzduchu sice shoří, ale neexploduje, rázem nebo tlakem se ani nezapálí, ale za to exploduje mocněji a zanechává méně zbytku než obyčejný prach střelný.

Má však také prach své špatné vlastnosti; tak hlavně přitahuje vlhkost, znečišťuje předměty, v nichž exploduje, a vydává mnoho škodných plynů, jako kyselinu siřičitou a kysličník uhelnatý, které se mohou v místnostech podzemních nahromaditi a bývají pak snadno příčinou zvláštní nemoci. Proto již ode dávna hleděli zlepšiti obyčejný prach různými přísadami nebo jednotlivé jeho součásti nahraditi jinými, kterými chtěli také současně docíliti větší explosivnosti a menší ceny výrobní; ale jen některé druhy dovedly vytlačiti obyčejný prach střelný a to jen k účelům trhacím.

Značnějšího rozšíření došel t. zv. prach muriatický, jehož součástky liší se od složení střelného prachu pouze tím, že chovají také chlorečnan draselnatý. Již roku 1788 připravil jej Bertholet; v novější době vyráběli podobný Kellow a Short z chlorečnanu a dusičnanu draselnatého, dusičnanu sodnatého, síry, pilin a vylouženého třísla; ale výroba jeho ukázala se velmi nebezpečnou a prach ten nad to porušuje velice střelné zbraně. Augendre a Pohl připravují bílý prach z chlorečnanu draselnatého, krevní soli a cukru. Prach tento, jejž zovou také americkým, připravuje se velmi snadno smícháním rozmělněných látek a má větší účinek než obyčejný prach střelný při nižší teplotě zápalné, takže se stěny zbroje málo porušují; při tom zanechává skrovný zbytek, jest méně hygroskopický, snadněji se zapaluje jiskrou, nečerní, a lze zcela jemného užíti k trhání skal a k nábojům dělovým. Také výrobní cena následkem snadnější přípravy jest nižší, ač jsou suroviny dražší než u prachu obyčejného. Všecky tyto výhody zajišťují mu dosti široké užívání. Do vodnatého roztoku podobné směsi namáčí Melland archový papír, jejž válcuje, rozřezává a balí v patrony, které suší a natírá roztokem xyloidinu v kyselině octové, aby nepřitahovaly vlhkost;

patrony takové jsou lacinější a poměrně silnější než prach, při tom dávají méně čoudu a neznečišťují tak zbroj.

Řada jiných průmyslníků nahražuje uhlí tříslem, pilinami, otrubami, škrobem, cukrem, kamenným uhlím, kyselinou tříslovou ano i huminovou; za lepidlo přidávají klíh, gummi, syrup a p. Jiní nahražují zase síru žlutou krevní solí, jako Fehleisen ve Štýrském Hradci, který prodává tento výrobek pod jménem halloxilinu, jenž, při pokusech ve rtuťových dolech Idrijských s ním konaných, ukázal se býti obyčejného prachu dva a půlkrát mocnějším, aniž by vydával škodlivé plyny.

Však nejen ze směsí různých látek, obsahujících uhlík, síru a dusík, možno připraviti třaskaviny, jež se účinkem podobají střelnému prachu, ale lze užíti také sloučenin, chovajících tyto tři prvky v témž poměru, v jakém se v obyčejném prachu nacházejí; tak připravili H. Schwarz a E. Turpin, onen z roztoku drasla v líhu, sírouhlíku a ledku, tento z kysličníku dusičitého a sírouhlíku, látky prudce vybuchující.

Ale všecky tyto směsi explosivné nedosáhly větší důležitosti, a sta různých výrobků, vychvalovaných až do nebe pro svou výtečnost, ani nevešla v užívání, kdežto ostatní zase novými vynálezy záhy jsou vytlačeny. Jediné v Rakousku, kde následkem monopolisování výroby prachu jest cena jeho nepoměrně vysoká, docházejí různé druhy většího rozšíření.

Mnohem značnější důležitosti dosáhla střelná bavlna, ač daleko ne té, jaká jí svým časem byla přičítána; ale také zřídka kdy nový objev chemický vzbudil takový interess, jako vynález její. Jakmile vešla v širší známost jednoduchá a snadná její příprava, jakož i vynikající její schopnost, explodovati prudce zapálením nebo rázem, všude hned považována za výborný náhražek prachu. Což teprve, když hned první pokusy ukázaly, že její explosivní síla jest daleko větší: tu každému bezděčně namanula se úvaha značných změn, které užívání bavlny v průmyslu i ve vojště bude míti v zápětí. A tak nejen lučebníci ale i laikové obírali se různými pokusy, směřujícími k její přípravě a vhodnému užívání, a považovali sami sebe za průkopníky nového období v dějinách lidstva.

Již dlouho před odkrytím bavlny střelné bylo chování se dřevoviny a jí podobných látek oproti kyselině dusičné předmětem bedlivého bádání. Již roku 1833 pozoroval Braconnot, že škrob, hobloviny, plátno a bavlna polity koncentrovanou kyselinou dusičnou dávají slizský roztok, ze kterého přidáním vody vylučoval se bílý prášek, xyloidin, který se dal snadno zapáliti a rychle shořel. Pelouze studoval roku 1833 tento xyloidin a našel, že nejen při 180° shoří beze zbytku, ale že tlakem nebo rázem vybuchuje. Když pak Pelouze nový praeparat následkem těchto vlastností odporučoval k užití v ohňostrojství, odporučoval Dumas k stejným účelům nitramidin, jejž prvý připravil účinkem kyseliny dusičné na papír a lepenku, a který onomu schopností explosivní velice se podobal.

Následkem těchto zajímavých nálezů zkoumáno vždy bedlivěji chování se kyseliny dusičné ku zmíněným látkám, až počátkem roku 1846 Schönbein v Basileji při takovýchto pokusech seznal, že bavlna máčena v kyselině dusičné, aniž by jakkoli svůj zevnějšek změnila,

stává se explosivní. S prospěchem užil takovéto bavlny místo střelného prachu při pokusech střelných i k trhání, ale choval svůj vynález v tajnosti. Podobnými pokusy obíral se také R. Böttger ve Frankfurtě nad Mohanem, až se mu v srpnu téhož roku podařilo taktéž připraviti střelnou bavlnu; i spolčil se s Schoenbeinem, aby pospolu nový vynález prakticky využitkovali. Společně nabídli téhož roku svůj způsob výroby bavlny střelné Německému Spolku, který jim slíbil národní odměnu, dá-li se „střelné bavlny“, Schoenbeinem tak nazvané, nejen užíti při střelných zbraních, ale bude-li také míti před prachem značné výhody.

Až dosud chována její výroba v tajnosti; tu však podařilo se Ottovi v Brunšviku připraviti explosivní bavlnu, a týž uveřejnil 5. října 1846 v Augsburger Allg. Zeitung svůj způsob výroby, sestávající v tom, že máčel bavlnu krátký čas v dýmavé kyselině dusičné. Odtud připravována takto střelná bavlna všeobecně, a záhy i podobné jí látky jako len a piliny učiněny podobným způsobem explosivními, vedle toho pak způsob Ottův vhodně pozměněn. Jako již dříve Schoenbein s Böttgerem, nalezli později také Knop v Lipsku a Karmarsch s Heerenem v Hannovru, že výhodnější jest máčeti bavlnu ve směsi kyseliny dusičné a sírové, neboť ač tato přímo na nitrifikaci účinkovati nemůže, tož odejímá kyselině dusičné přebytečnou vodu a činí ji takto silnější. Později užíváno místo těchto kyselin dle návodu Millona a Gaudina čerstvě připravené směsi ledku a síry, čímž příprava střelné bavlny ještě více zjednodušena.

Mezi tím zkoušela spolková Německá komisse v Mohuči bavlnu vzhledem k jejímu užití ku zbraním střelným, ale bouřlivým rokem 1848 jsou pokusy její přerušeny; po znovuzřízení Německého Spolku bylo v nich pokračováno a vynálezcům následkem příznivých výsledků navrženo 40000 zl. jako cena kupní za jich vynález, ale ve Spolkové radě nemohla docílena býti shoda, tak že byl vynález Schoenbeinovi a Böttgerovi vrácen. Roku 1853 zavedlo Rakousko po dohodnutí se s Německým Spolkem střelnou bavlnu, připravovanou dle předpisu rakouského generala barona Lenka, za látku trhací při trupě ženijní a za náplň dutých kulí v dělostřelectvu; současně také od vynálezců zakoupilo právo na vyrábění za 30000 zl. Ve Francii upuštěno od užívání střelné bavlny ku stejným účelům za příčinou povolného jejího rozkladu a zhoubného účinku na zbroj, a také v prachárně Le Bouchetské u Paříže upuštěno od její výroby. Roku 1862 počali u nás přeměňovati všecka děla na tažená pro náboje bavlněné, ale pojednou zase od toho upuštěno; roku 1876 konány s ní zase v tomto směru pokusy, ale ani ty nevedly k cíli; přes to vyrábí se dle receptu Lenkova v továrně Hirtenbergské u Vídeňského Nového Města dosud, hlavně ku přípravě torped. Do roku 1862 byl tento recept tajemstvím, až general Lenk sdělil svůj patent francouzské a anglické vládě, roku 1864 dal si ho patentovati také v Americe; nyní jest všeobecně znám, a užívá se ho s některými změnami při tovární výrobě až posud.

Teprve general Lenk připravil střelnou bavlnu ve tvaru vhodném; zásluha jejího vynálezu však patří bez odporu Schoenbeinovi, který jí prvý místo prachu užíval. Proto zůstalo právem nepovšimnuto tvrzení Pelouzovo, když tento po vyhlášení nálezu Schoenbeinova dokazoval

před pařížskou akademií věd, že xyloidin jeho jest úplně identickým s bavlnou střelnou; ale za to všeobecně přijat navržený jím název pyroxyl*), kterým rozumějí se všecky látky, skládající se z buničiny, které máčením v kyselině dusičné učiněny jsou explosivními, ať jsou již připraveny z bavlny, papíru, lepenky, lnu, slámy nebo dříví.

Ač výroba jest velmi jednoduchá, přece neschází řada předpisů, které však pouze v maličkostech se různí. Ve vídeňské továrně Renyho a v továrně Hirschbergské připravují střelnou bavlnu dle předpisu Lenkova takto: Bavlna se spřádá u volné niti, a přadénka různých rozměrů namáčejí se do vřelého roztoku potaše, vypírají se vodou, lisují a zvolna suší; na to se bavlna máčí v ochlazené směsi 3 částí kyseliny sírové a 1 části kyseliny dusičné a po vyjmutí se trochu vymačká, potom se opětně dva dny máčí v čerstvých kyselinách, jichž se v centrifugách z větší části zbaví, ponechá se po 3—6 neděl v tekoucí vodě a vypírá vroucím roztokem mýdla nebo sody; na konec vyprána vodou se opětně centrifuguje, vysouší a ponoří do roztoku vodního skla, načež vylisována se povolně suší.

Zdlouhavou tuto přípravu nahradil Abel způsobem jiným. Když totiž před 20 lety zničeno výbuchem skladiště Hirtenbergské, a v Rakousku na nějakou dobu upuštěno od výroby střelné bavlny, zavedena tato fabrikace v Anglii. Největší továrna jest Patent Safety Guncotton Factory ve Stowmarketu, patřivší druhdy firmě Prentice & Cie, nyní akciové společnosti se základním kapitálem 16 millionů zl. r. č. Před 10 lety zničil výbuch nejspíše následkem nedokonalého vypírání celý závod, jedině komín tovární zůstal neporušen. Tu zaveden v této továrně a s ní spojeném závodu ve Waltham Abbey způsob Abelův, dle něhož se bavlna před druhým vypíráním v hollandru rozdrobí za přítomnosti vody, čímž již důkladně se vypírá, tak že Abel stejného výsledku dociluje ve 2—3 dnech jako Lenk v 6 nedělích; bavlnu tuto stužují tlakem až 600 atmosfer ve válcových formách, čímž objem její značně se zmenšuje; takováto bavlna vyrovnává se při užití stejného objemu i dynamitu, aniž by škodila lidskému zdraví, tak že v dolech, kde jest špatná ventilace, onen vytlačila. Dle nového patentu Nobelova z r. 1879 mění se bavlna ještě před máčením v kyselinách v drobný prášek, což děje se rozpouštěním v kyselině sírové a srážením vodou; takovouto bavlnu vyrábějí v české dynamitce v Zámcích, kdež z ní dělají zápalky pro patrony gelatinové.

Zevnějškem neliší se nestužená bavlna střelná ničím od obyčejné, nanejvýše jest o něco bělejší a těžší, a mačkána jeví se býti tvrdší a chřustí; třením vyvíjí se v ní hojně elektřiny, takže se balí a na vlhké ruce lne jako přilepena. Rázem exploduje bavlna s prudkým výbuchem, ale explodují jen části, které byly naraženy, ač někdy vyvinuté teplo stačí k zapálení i ostatního množství. Daleko snadněji exploduje nárazem, smícháme-li ji s prachem nebo namočíme-li ji prve do roztoku chlorečnanu draselnatého nebo ledku.

Zapálena shoří bavlna skvělým plamenem ale bez výbuchu; zahřátím exploduje prudce. Zkouškami nalezeno, že 5 g bavlny v prostoře 28 cm^3

*) Pyr = oheň, xylon = dříví.

dává tolik dělostřelné síly jako 22—27 *g* prachu v téže prostoře. Z toho a z veliké rychlosti rozkladu můžeme poznati ohromný její účinek. Při 60° až 100° se bavlna zvolna rozkládá, při tom hnědne a ztrácí až 10% na váze, na konec stane se zcela nevýbušnou. Úplně čistou bavlnu možno dle pokusů Chevreulových a Pelouzových při obyčejné teplotě uchovati beze změny 10 až 30 let. Při teplotě vyšší než 130° exploduje, ač může i při nižší teplotě nahromaditi dostatek tepla k explosi; tak v Dartfordu explodovala bavlna na sušárně při 80° a v Le Bouchet dokonce při 62°; tuto vybuchlo 1600 *kg* bavlny najednou a účinek byl děsný, vždyť zdi na ½ až 1 metr silné rozdrceny na prášek a těžké stroje daleko rozmetány. Bavlna exploduje při nižší teplotě než prach; dáme-li tudíž na papír trochu prachu a naň kousek bavlny a držíme-li asi 30 *cm* nad hořící svíčkou, vybuchuje bavlna, aniž by se prach zapálil. Při explosi vyvíjí 1 *g* bavlny asi 500 cm^3 průhledných plynů, nezanechává zbytku, což činí ji vhodnou k nábojům dělovým.

Ve vodě, lihu a čistém etheru se střelná bavlna nerozpouští, zato rozpouští se v lihovém etheru na kollodium, jehož užívá se hojně ve fotografii, ale připravuje se k těmto účelům jistá modifikace bavlny, která tak snadno neexploduje; rozpouští se také v lihu dřevěném, nitroglycerinu a v kyselině sírové, v této však ne beze změny. Důležito jest, že koncentrovaným roztokem chloridu železnatého mění se opět v obyčejnou bavlnu se všemi jejími vlastnostmi.

Ve Stowmarketu z lisované bavlny střelné vyrábějí patrony; sušené užívá se jedině v dolech. Ve Waltham-Abbey ji upravují k potřebám válečným, dávajíce jí podobu cihel, z nichž každá má dva otvory příčné a známku tovární s údajem váhy; rozesýlá se asi s 20 procenty vody. Před užitím vstrčí se do otvorů cihly malé patrony bavlněné, jež se kapslíkem a tkanicí zápalnou zapalují. Bavlnu uschovávají vždy vlhkou do jam podzemních.

Aby vzhledem k prudké explosivnosti snáze mohlo střelné bavlny býti užito, navrhovali Pelouze míchati ji s obyčejnou bavlnou a Prentice s hadrovinou, čímž by docílilo se bavlny s různými stupni explosivnosti, ale neukázalo se to býti výhodno; Seguier splétal ji v hustá tkaniva a později mísil ji s hrubým prachem střelným; oba způsoby okázaly se býti praktické, a hlavně tkaniv užíváno hojně k nábojům ručničním a dělovým; Mackie a Jaure připravují zrněnou bavlnu střelnou, dávajíce ji rozřezati rychle se otáčejícími válcovitými noži, na to přimíchují k ní ledek a cukr, a zrní směs pomocí drátěných sýtek. Asi podobným spůsobem připravují v anglickém Fawershamu tak zvaný „myslivecký prach E. C.“ (Explosives Company), který účinkuje dvakrát prudčeji prachu a činí ránu daleko jistější; proto těší se takové oblibě, že zřídila se akciová společnost ku postavení továrny, jež výhradně jeho výrobou se má zabývati; způsob přípravy chová se v tajnosti.

Bavlna střelná má oproti prachu celou řadu výhod. Tak již roku 1846 přesvědčilo se pařížské řiditelstvo dělostřelectva a správa „des poudres et salpêtres“ za předsednictví vévody z Montpensieru, že účinek střelné bavlny jest v měkkém kameni čtyřikrát mocnější prachu; v lomech u Leozhegye poblíže Komárna nalezen šesteronásobný a Reindl

v pevném kameni nalezl dokonce osmeronásobný účinek. Podobné zkoušky British Association ukázaly, že bavlna střelná udržuje se po leta beze změny, na vzduchu že nevlhne, nedává čoudu, zanechává málo popele, takže možno jí 3·3 krát déle stříleti z pušek než prachem, že plyny zbraní neporušují a neškodí mužstvu, což jest velkou výhodou v kasematách, nezahřívá také děl; dále možno snadno zvětšiti neb umenšiti rychlost výbuchu, zpáteční náraz dosahuje jen $^2/_3$ síly jako při prachu, pumy jí plněné praskají ve více kusů, a konečně jest fabrikace její méně nebezpečna.

Přese všecky tyto výhody nevytlačila bavlna prach jako material válečný, neboť výroba bezvadné střelné bavlny stojí více než výroba dobrého prachu. Za to však značných výhod poskytuje při trhání skal a práci v dolech, neboť možno pro neškodné plyny pracovati v místě hned po explosi; nadto přibývá explosivnosti s odporem, kámen se více drobí a proto třeba menšího počtu děr pro náboje, čímž se ušetří času i peněz; rána neodhazuje kamení tak daleko, ač jest zase dosti rozeklané k snadnému odvežení. Ale tu zase nalezla záhy mocnějšího soupeře v dynamitu, takže nyní se jí jen skrovnou měrou užívá.

Vedle třaskavin, jichž základní látkou jest buničina, jest nekonečná zase řada jiných, jež všecky mají původ svůj v nitrifikaci látek organických. Mnohé byly připraveny záhy po rozšíření bavlny střelné, jiné jsou dítky nové doby, a našly tu většího tu menšího užití.

Amédée Lanfrey a J. L. Renard v Chartres připravují třaskavinu ze slámy. Sláma se nejprve vyváří slabým roztokem sody, na to se v hollandru drobí a dává do forem na papír; slaměný papír rozřeže se v drobounké čtverečky, jež hustě se prorážejí; tyto ostřižky se močí v kyselině dusičné, vymačkají mezi litinovými válci a čistě vypírají. Takovéto nitrobuničiny užívá se k potřebám vojenským hlavně v námořnictví ku plnění torped. Lannoy nitrifikuje dříví, piliny a otruby, a připravuje tak svůj „lithofracteur“; Schultze v Postupími nitruje zrnka dřevěná, jež jsou nasycena ledkem a žlutou krevní solí; Hellhoff v Berlíně nitrifikuje uhlí, rašelinu, smůlu, paraffin velmi silnou kyselinou dusičnou, jež buď o sobě nebo smíchány s dusičnany nebo chlorečnany dávají účinné látky explosivné. Velmi zajímavou třaskavinou jest t. zv. nitrolin, sestávající z cukru nebo syrobu, nitrifikovaného kyselinou dusičnou, ledku draselnatého a buničiny. A v poslední době navrhuje se nitrifikovati šťávu přímo vyluhováním z řepy vyrobenou, takže referent odborného listu vtipně mohl podotknouti, proč nenitrifikuje se přímo řepa, která i buničiny i ledku i cukru má s dostatek; snad že by se jí takto upravené přímo za pumy mohlo užívati! (Dokončení.)

Peněženka.

Napsal **H. Balzac.**

Z franc. přel. J. Drahoš.

obou, kdy den minul a noc ještě nenastala, vzchází duším roztouženým chvíle rozkošná. Šero soumraku vrhá své matné barevné tony a bizarní pablesky na všecky předměty, a probouzí snění, jež snoubí se neurčitě se hrou světla a stínu. Ticho, skorem všude v této chvíli vládnoucí, činí dobu tu obzvláště drahou umělcům, kteří v níduševně okřívají, odkládají svá díla, o nichž nemohou více pracovati, posuzují je, opojujíce se předmětem, jehož základní myšlenka v tu chvíli vnitřním zrakům genia jakoby bleskem se zjevuje. Kdo v tomto okamžiku v poetické sny se nezahloubal, nesnadno pochopí jich nevýslovné dobrodiní.

Temnosvit nahrazuje úplně klamavé prostředky technické, jichž se užívá v umění k nápodobení skutečnosti. Tu zdá se, že osoby na obraze představené mluví a se pohybují; stín stává se stínem, den dnem, maso živým, oči pohyblivými, krev proudí v žilách a barvy na oděvu živě se mihají. Obraznost pomáhá přirozenosti při každé podrobnosti a vidí pouze krásy díla. V tu dobu vládne illuse despoticky, ba snad i stoupá s nocí. Zdaž není illuse myšlence jakoby nocí, kterou vyzdobují snové? Illuse rozpíná tehdy svá křídla, unáší duši do říše fantasie, bohaté bujnými rozmary; v ní zapomíná umělec na svět skutečný, na dnešek a zítřek, na budoucnost, ba i na své strasti, na vše dobré i zlé.

V tuto kouzelnou dobu vystoupil mladý nadaný malíř, jenž v umění spatřoval pouze umění, na malířský dvojitý žebřík, jehož užíval při malování velkého obrazu na plátně, skorem dokončeného. Tu kritisuje upřímně svůj obraz, sám sobě se obdivuje a podávaje se proudu svých myšlenek, pohřížil se do jednoho z těch přemítání, jež duši omlazují a povznášejí, jí lichotí a útěchy poskytují. Dumal dlouho. Noc přikvačila. Buď že chtěl sestoupiti se žebříku, buď že učinil neopatrný pohyb v domnění, že má pevnou půdu pod nohama — příhoda nastalá nedovolila, aby si zapamatoval určitou příčinu své nehody — upadnul hlavou na podnožku, pozbyl vědomí a ležel bez vlády po nějakou dobu; jak dlouho, nevěděl. Měkký hlas probudil ho ze stavu strnulosti. Otevřel oči; pohled do ostrého světla jej přinutil, aby je opět rychle zavřel; avšak i přes to, že jakási mlha obestírala jeho smysly, cítil dvě něžné, chvějící se ruce, v nichž jeho hlava spočívala. Nabyl opět brzy vědomí a spatřil při světle staré lampy nejrozkošnější hlavu mladé dívky, jakou

kdy viděl, jednu z těch hlav, jež často pokládají se za pouhý výtvor štětce, která však rázem malíři našemu uskutečnila všecky theorie o krásném idealu, jaký si tvoří každý umělec. Tvář neznámé náležela, abych tak řekl, k jemnému a něžnému typu školy Prudhonovy a měla v sobě tu poesii, již vdechl Girodet svým fantastickým postavám. Svěží skráně, pravidelně rýsovaná obočí, jemné linie obličeje, panenství mocně vyznačené ve všech tazích této fysiognomie, činily z mladé dívky dokonalost samu. Postava její byla štíhlá a pružná, tvarů něžných. Její prostý a čistý oděv nesvědčil ani o bohatství ani o bídě. Nabyv úplně vědomí, projevil malíř svůj obdiv pohledem plným překvapení a zajíkavě pronesl několik děkovacích slov. Shledal, že má čelo obvázáno šátkem, a poznal přes zvláštní zápach atelieru silnou vůni etheru, jehož užito zajisté jen z té příčiny, aby byl vzkříšen ze mdloby. Konečně spatřil starou paní, která podobala se markýzám předrevoluční doby. Držela v rukou lampu a dávala rady mladé neznámé.

„Pane," odvětila mladá dívka k jedné z otázek malířových, kladených v okamžiku, kdy ovládala ho ještě úplná ona nejistota, kterou pád způsobil v jeho myšlenkách, „moje matka a já slyšeli jsme padnutí vašeho těla na podlahu a myslili jsme, že rozeznáváme stenání. Ticho, jež následovalo po pádu, polekalo nás i pospíšily jsme nahoru. Nalezše klíč ve dveřích, dovolili jsme si na štěstí vstoupiti a spatřily jsme vás bez vlády ležícího na podlaze. Moje matka snažila se připraviti potřebný obvazek a vzkřísiti vás. Jste raněn na čele na tomto místě; cítíte to?"

„Nyní ano," pravil.

„O, je to nepatrné," pravila matka. „Vaše hlava padla šťastnou náhodou na tyto voskové figury."

„Cítím, že je mi mnohem lépe," odpověděl malíř; „potřebuji toliko povoz, abych se vrátil domů. Vrátná mi nějaký zjedná."

Chtěl opětovati svoje díky oběma neznámým, ale stará paní jej při každé větě přerušovala, mluvíc: „Zítra, pane; vsaďte si pijavky a dejte si pustit žilou, vypijte několik šálků léčivého odvaru, šetřte se, pády bývají nebezpečné."

Mladá dívka pozorovala pokradmu malíře a obrazy v atelieru. Její chování a její pohledy svědčily o dokonalé mravnosti; i zdálo se, že v jejích zracích jeví se ona účasť, jakou chovají ženy s bezděčností plnou něhy ke všemu, co jest v nás nešťastného.

Když malíř obě neznámé upokojil vzhledem ku svému zdravotnímu stavu, měly se k odchodu, pohlížejíce naň s pečlivostí prostou vší vtíravosti a důvěrnosti, nekladouce mu indiskretních otázek, aniž se snažíce, aby vzbudily v něm žádost po opětném shledání. Chování jejich zdobily nehledaná přirozenost a dobrý vkus. Ušlechtilé a prosté ty způsoby jevily z počátku malý účinek na umělce, avšak později, když si připomínal všecky okolnosti této příhody, byl jimi živě překvapen.

Sestupoval s nimi do čtvrtého poschodí, nad nímž byl jeho atelier; když došli k bytu obou dam, zvolala stará paní: „Adelaido, tys nechala dvéře otevřeny!"

„Zajisté jen z té příčiny, že mi chvátala ku pomoci,“ podotknul malíř s vděčným úsměvem.

„Ale, matinko, vždyť jste vyšla za mnou,“ odvětila dívka zardívajíc se. —

„Přejete si, abychom vás až dolů vyprovodily?“ tázala se matka malíře. „Schody jsou tmavé.“

„Děkuji vám, madame, je mi mnohem lépe.“

„Držte se dobře zábradlí!“

Obě ženy zůstaly na chodbě, svítíce mladému muži na cestu, pokud slyšely jeho kroky.

Abychom pochopili, co vše pikantního a neočekávaného chovala pro malíře tato příhoda, třeba připojiti, že teprve před několika dny umístil svůj atelier pod střechou tohoto domu, ležícího v nejtmavější a nejblátivější části ulice de Suresnes, skoro před kostelem sv. Magdaleny, několik kroků od jeho bytu, jenž se nalézal v ulici Champs Elysées. Nabyv slávy svým nadáním, které jej učinilo jedním z umělců Francii nejmilejším, nemusil se již nuzovati a těšil se, jak říkával, ze svých bývalých strastí. Nepracoval v jednom z těch atelierů poblíž předměstí se nalezajících, jichž mírné nájemné bylo kdysi v poměru se skrovnými jeho příjmy, nýbrž učinil zadost žádosti vzrůstající v něm každým dnem, aby vyhnul se dlouhé cestě a ztrátě času, jenž stal se mu daleko dražším nežli kdy před tím.

Hypolit Schinner byl velmi zajímavým zjevem a s těží by byl nalezl soupeře, kdyby byl býval přístupnějším; nesvěřoval však lehkovážně tajemství svého života. Byl zbožňován chudou matkou, která jej vychovala za nejtěžšího strádání. Slečna Schinnerova, dcera elsaského pachtýře, zůstala svobodnou. Její něžná duše byla kdysi krutě uražena boháčem, jenž nehledal v tom cti býti útlocitným v lásce. Onen den, kdy mladá dívka v celém lesku své krásy a v plném rozkvětu svého života za cenu svého srdce a svých krásných illusí se dožila trpkého sklamání svých čarovných snů, jež nás tak zvolna a zas tak rychle stihá, poněvadž věříme raději vždy co nejpozději v možnost zla a nám se zdá, že přišlo příliš brzo, — onen den byl pro ni celým věkem přemítání, byl také dnem zbožných myšlenek a odříkání. Zamítla všecky almužny od toho, který ji oklamal, odřekla se světa a svým pokleskem stala se vznešenou. Oddala se zcela lásce mateřské, žádajíc na ní v náhradu za rozkoše společenské, jichž se zřekla, všecky její slasti. Žila svou prací, nahromaďujíc poklad ve svém synu. Později, jediný den, jediná hodina nahradila jí všecky těžké a velké oběti: O poslední výstavě obdržel syn její kříž čestné legie. Časopisy provázely toto vyznamenání svorným souhlasem a zahrnovali mladého umělce upřímnými pochvalami. Sami umělci uznávali Schinnera mistrem a kupci platili jeho obrazy zlatem. Ve věku 25 let pochopil Hypolit Schinner, jemuž matka byla vdechla svou ženskou duši, lépe než kdo jiný své postavení ve světě. Chtěje matce navrátiti štěstí, o něž společnost na tak drahnou dobu ji oloupila, žil pro ni doufaje, že pomocí slávy a bohatství jednoho dne spatří ji šťastnou, bohatou, váženou a slavnými lidmi obklopenou. Schinner volil tudíž za své přátele muže vynikající a úcty požívající. Opatrnou volbou svých přátelských styků chtěl zvýšiti

ještě svoje postavení, kteréž jeho talent již tak vysoko povznesl. Práce, jíž se věnoval od svého mládí a která jej nutila dlíti o samotě, matce to velkých myšlenek, ponechala mu krásné idealy, zdobící první dny života. Jeho mladistvá duše nezapírala ni jednoho z oněch tisícerých útlých citů, tvořících z mladého muže bytost podivuhodnou, jejíž srdce oplývá rozkoší, poesií a nevinnými nadějemi, kteréž nic neváží lidem blaseovaným, ale ve své prostotě jsou ceny neskonalé. Byl způsobů jemných a uhlazených, jež duše se dotýkají a působí i svůdně na ty, kteří je nepochopili. Byl sličný. Jeho hlas, jenž ze srdce se proudil, probouzel v ostatních šlechetné city a svědčil bezúhonnou čistotou přízvuku o pravé skromnosti. Při pohledu na něho cítil se každý k němu váben jednou z oněch mravních sil, které na štěstí učenci nedovedou analysovati, sice by v nich shledali buď jakýsi druh galvanismu aneb snad hříčku nějakého fluida a formulovali by naše city jakožto poměry kysliku a elektřiny. — Po těchto podrobnostech pochopí snad i lidé drzého charakteru i lidé s pečlivě upravenou kravatou, proč Hypolit za nepřítomnosti domovníka, kterého poslal pro povoz na konec ulice sv. Magdaleny, nevyptával se ani slovem domovnice na ony dvě osoby, jež mu odhalily své dobré srdce. Zato je přirozeno, že domovnice vyptávala se ho pilně na jeho nehodu a na účinné zakročení nájemníků ze čtvrtého poschodí. Ačkoliv odpovídal pouhým ano neb ne, nemohl zabrániti, aby neposlechla svého domovnického pudu. Vyprávěla mu o obou neznámých podle klevet ostatních nájemníků a jak se k jejím pletichářským záměrům hodilo.

„Aha!“ zvolala, „toť zajisté slečna Leseigneurova a její matka, které zde bydlí již 4 leta. Nevím doposud, čím dámy ty se zaměstnávají. Z rána, zřídka až v poledne, přichází stará posluhovačka, napolo hluchá a nemluvná, posluhovat. Večer přicházejí dva nebo tři staří páni dekorovaní jako vy, pane, z nichž jeden má ekypáž i služebnictvo a o němž se praví, že má 60.000 lirů renty, a odcházejí velmi pozdě. Jinak jsou dámy tyto nájemníky velice tichými jako vy, pane. A pak ta šetrnost; žijíť z ničeho. To je vám k smíchu, pane, matka se jmenuje jinak nežli dcera. Což, když jdou do Tuilerií, je slečna jako ze zlata a nevyjde ni jednou, aby nebyla při návratu pronásledována mladíky, jimž zavírá dveře před nosem; a dobře tak činí. Domácí by nestrpěl . . .“

Přijel povoz. Hypolit více neslyšel a vrátil se domů. Matka, jíž vypravoval svou příhodu, obvázala mu znovu ránu a nedovolila mu druhý den jíti do atelieru. Zavolán lékař, který učinil různé předpisy, a Hypolit zůstal tři dni doma.

V této osamělosti připomínala mu živě, ale úryvkovitě jeho nezaměstnaná obraznost podrobnosti výjevu, který následoval po upadnutí do mdlob. Profil mladé dívky vystupoval mocně z temného pozadí jeho duše. Viděl opět svadlou tvář matčinu aneb cítil doposud ruce Adelaidiny. Pohyby, jichž si dříve téměř ani nevšiml, zdály se mu nyní, při vzpomínce, plnými vzácných vděků. Tu zase svůdná attituda aneb zvuky lahodného hlasu, okrášlené vzdálenou zpomínkou, náhle se mu, z duše vynořily, jako předměty na dně plovoucí vyplývají na povrch. V den, kdy mohl opět oddati se svým prácem, šel do atelieru velmi

záhy. Pravou příčinou jeho spěchu byla však návštěva, již chtěl učiniti svým sousedkám a k níž měl nepopíratelně právo; na obrazy započaté docela zapomněl.

V okamžiku, kdy vášeň propukává v první síle, skýtá nám nevýslovných slastí, jež pochopí jedině ti, kdož milovali. Ti vědí, proč stoupal malíř pomalu po schodech do čtvrtého poschodí a zasvěceni jsou v tajemství rychlého tlukotu srdce v tom okamžiku, kdy spatřil tmavé dveře skromného příbytku, obývaného slečnou Leseigneurovou. Dívka tato, jež neměla jmena své matky, vzbudila tisíceré sympatie v mladém malíři: domníval se, že v jich postavení je jakási podobnost a přičítal jí nešťastný původ jako sobě. Při práci oddal se Hypolit blahým myšlenkám lásky a činil veliký hřmot, aby přinutil obě dámy, by se jím obíraly jako on jimi. Zůstal dlouho v atelieru a obědval tam; nato kolem sedmé hodiny odebral se ku svým sousedkám.

Žádný líčitel mravů neodvážil se, snad z útlocitu, uvésti nás do zvláštních vskutku domácností jistých pařížských existencí, zasvětiti nás v tajemství oněch příbytků, odkudž vycházejí tak svěží a elegantní toiletty, tak oslňující ženy s nádherným zevnějškem, jejichž obydlí však nese všude patrné stopy nejistého osudu. Bude-li následující líčení příliš věrné, shledáte-li je zdlouhavým, uvažte, že je popis ten, abych tak řekl, podkladem vlastnímu ději; neboť vzezření příbytku, jejž obývaly obě sousedky, mělo veliký vliv na city a naděje Hypolita Schinnera.

Dům náležel jednomu z oněch majitelů, v nichž je zakořeněna pronikavá hrůza proti opravám a okrašlování, jednomu z těch lidí, kteří pokládají stav pařížských domácích pánů za kastu. Podobní lidé zaujímají v ohledu mravním místo mezi lakomcem a lichvářem. Jsou optimisty z vypočítavosti a věrnými přívrženci status quo. Žádáte-li na nich opravu pažení neb dveří, zavedení nejpotřebnějších ventilatorů, zajiskří se jim v očích, vzkypí jim žluč a vzpírají se jako polekaní koně. Utrhne-li jim vítr několik klobouků s komínů, onemocňují a nechodí do divadla Gymnase aneb Porte-Saint Martin, aby si to vynahradili. Hypolit, jemuž pan Molineux zadarmo zahrál komický výstup, když jej kdysi požádal o jistou opravu ve svém atelieru, nedivil se tmavé a hrubé barvě, olejovému nátěru, skvrnám a jiným přídavkům dosti nepříjemným, zdobícím pažení u bytu dám. Podobné příznaky nouze chovají v sobě spíše cos poetického pro zraky umělcovy.

Slečna Leseigneurova přišla sama otevřít. Poznavši malíře, pozdravila jej; na to s onou pařížskou obratností a duchapřítomností, kterou dodává hrdost, ihned se obrátila a zavřela skleněné dveře, jimiž by Hypolit byl mohl spatřiti několik kusů plátna, rozvěšeného na šňůrách nad sporokrbem, staré lůžko s popruhy, uhlí, žhavé želízko, žehličku, cedítko, mísy a talíře a jiné kuchyňské náčiní menších domácností. Dosti čisté mousselinové záclony zakrývaly pečlivě toto „kafarnaum“, kteréhož slova užívá se v domácí mluvě k označení podobných síní ku práci určených. Bídná okna, vedoucí na dvůr, špatně osvětlovala tuto místnost. Rychlým, znaleckým pohledem přehlédl Hypolit celek a poznal účel této síně, na dvě části rozdělené. Část lepší, jež byla zároveň předpokojem a jídelnou, byla potažena starými, silně žlutými čalouny

se sametovými okraji, nepochybně z továrny Reveillonovy; trhliny a skvrny byly pečlivě zakryty.

Mědirytiny s rámci kdysi zlatými, představující bitvy Alexandrovy od Lebruna, zdobily souměrně stěny. Uprostřed stál massivní mahagonový stůl starobylého tvaru s otřelými rohy. Před krbem byla malá kamna, jejichž přímou rouru sotva bylo viděti; ohniště bylo opaženo. Snad k vůli bizarní protivě jevily stolice jakési stopy bývalé nádhery; bylyť vyřezávané z mahagonu; červený safian sedadel, kantilly a ozdobné hřebíky byly však plny jizev jako starší sergeanti císařské gardy. Pokoj ten byl jako museum pro jisté věci, které najdeme jen v podobných obojživelných domácnostech; věci ty nemají jmena a svědčí zároveň o přepychu i o bídě. Mezi jinými kuriositami zpozoroval Hypolit nádherně vyzdobený dalekohled, zavěšený nad malým zelenavým zrcadlem a sloužící za okrasu krbu. K doplnění tohoto podivného nábytku stál mezi krbem a stěnami chatrný buffet z nepravého mahagonu, který, jak známo, velmi nesnadno se dá nápodobiti. Červeně kostkovaná, hladká kamenná podlaha, chatrné malé koberce, rozprostřené před stolicemi, nábytek — vše to zářilo onou vyleštěnou čistotou, která dodává sice zvetšelým věcem falešné záře, ale tím více odhaluje chatrnost jejich, stáří a dlouhé užívání. Z pokoje toho vycházel neurčitý zápach, který pocházel z výparů kuchyně, mísících se s párami jídelny a chodby, ačkoliv okno bylo otevřeno a vzduch ulice zmítal perkalovými záclonami pečlivě spuštěnými z té příčiny, aby zakryly výklenek, kdež předešlí nájemníci zanechali stopy své přítomnosti všelijakými malbami, domácími to freskami. Adelaida otevřela rychle dveře do druhého pokoje, kamž vedla malíře s jistou zálibou. Hypolit, jenž kdysi viděl u své matky tytéž známky chudoby, pozoroval je nyní se zvláštním živým dojmem, jenž provází všecky naše první vzpomínky, a vžil se lépe než kdo jiný do tohoto života. Poznávaje opět předměty známé ze svého dětství, nepohrdal dobrý mladík ni skrytým neštěstím, aniž se pyšnil bohatstvím, jež byl právě získal svojí matce.

„Nuže, pane, doufám, že necítíte již nijakých následků své nehody,“ pravila k malíři stará matka, vstávajíc ze starobylé pohovky před krbem a nabízejíc mu křeslo.

„Nikoli, madame. Přicházím, abych vám poděkoval za laskavou péči, kterou jste mi věnovala, a především slečně, že zaslechla můj pád.“

Při těchto slovech, pronešených s prostomilou naivností, jakou vdechuje duši první vzrušení pravé lásky, hleděl Hypolit na mladou dívku. Adelaida rozsvítila lampu s dvojím tahem, jen aby odstranila pokapanou svíci s velkým koženým svícnem. Uklonila se lehce, odnesla svícen do předpokoje, postavila lampu na krb a posadila se vedle matky, poněkud za malíře, aby jej mohla dle chuti pozorovati, ačkoli se zdálo, že jest velice zaměstnána lampou, jejíž světlo blykalo bojujíc s očazeným a špatně ustřiženým knotem. Hypolit spatřiv veliké zrcadlo nad krbem, upřel naň ihned zraky, aby se obdivoval Adelaidě. Nevinná lesť mladé dívky přivedla je tudíž oba jen v rozpaky. Při hovoru s madame Leseigneurovou — Hypolit ji tak jmenoval na zdař bůh — prohlížel si salon, arci slušně a pokradmu. — Ztěží bylo viděti egyptské figurky železných kozlíků v ohništi, plném popele, kde dva plameny

činily pokusy spojiti se znovu před příčkou z pálené hlíny, zahrabanou tak pečlivě jako nějaký lakomcův poklad. Starý Aubussonský koberec, spravovaný a zvetšelý, schátralý jak oděv starého invalidy, nepokrýval úplně kamennou podlahu, která studila značně nohy. Stěny byly zdobeny červenavými čalouny se žlutými okrasami, jaké vídáme na čínských látkách. Uprostřed španělské stěny, stojící naproti oknům, spatřil malíř skulinu a trhliny, způsobené oběma křídly dveří alkovny, kdež madame Leseigneurová bezpochyby spala a kterouž pohovka v předu postavená špatně zakrývala. Naproti krbu nad mahagonovým prádelníkem, bohatě a vkusně vyzdobeným, visela podobizna vojína vysokého důstojenství, kterouž malíř pro slabé světlo nemohl rozeznati; dle strašlivé malby však soudil, že byla malována někde v Číně. Záclony v oknech z červeného hedvábí byly vybledlé jako ostatní nábytek se žlutým a červeným povlakem. Na mramorové komodě stál skvostný malachitový tác s dvanácti krásně malovanými kávovými koflíky, které pocházely nepochybně ze Sèvres-u. Nad krbem visely nástěnné hodiny za císařství nezbytné: vojín řídící dvoukolku, čtyřspřeží taženou, jejíž kolo mělo na každém paprsku značku jedné hodiny. Voskové svíce ve vysokých svícnech byly očazeny kouřem a v každém rohu opaženého krbu spatřovala se porcelánové vasa s umělými květinami, plnými prachu a obloženými mechem. Uprostřed pokoje spatřil Hypolit hrací stolek a nové karty. Bylo cosi zarmucujícího pro pozorovatele v obraze této bídy, nalíčené jako stará žena, která by ráda zapřela svůj obličej. Při pohledu na vše to byl by si člověk střízlivě soudící hned z počátku v duchu předložil dilemma: Buď jsou obě ty ženy počestnost sama aneb se živí intrikou a hrou. Avšak při pohledu na Adelaidu musil mladý muž tak cudný jako Schinner věřiti v nejdokonalejší nevinnost a vysvětlovati si podivnou nestejnost v úpravě bytu počestným spůsobem.

„Milá dcero," pravila stará paní k dívce, „je mi zima; zatopte trochu a podejte mi můj šál."

Adelaida odešla do vedlejšího pokoje, kdež nepochybně spávala; vrátila se nesouc matce kašmírový šál, který, když byl nový, měl asi velikou cenu, neboť ornamenty na něm byly indické; nyní byl však starý, obnošený a na mnoha místech spravovaný, souhlase v té příčině úplně s nábytkem. Madame Leseigneurová dle zvyku starých paní velice obratně a uměle se jím zahalila, chtíc tak dodati víry svým slovům. Mladá dívka odběhla pak do kuchyně; vrátila se s hrstí polínek, hodila je do krbu a rozdělala oheň.

Bylo by dosti nesnadno podati rozmluvu těchto tří osob. Hypolit, veden jsa taktem, kterého nabyl zkušenostmi ze svého dětství, nedovolil si učiniti ni nejmenší otázku v příčině společenského postavení svých sousedek, vida kolem sebe známky špatně zakryté chudoby. Sebe nevinnější otázka byla by indiskretní a mohl si ji dovoliti toliko přítel již osvědčený. Nicméně byl malíř touto skrytou bídou hluboce dojat; jeho šlechetná duše tím trpěla. Rozpor mezi jeho myšlenkami a slovy působil mu nevolný pocit. — Obě dámy počaly hovořiti o malířství; neboť ženy znají velmi dobře skryté nesnáze, jaké spůsobuje první návštěva. Snad je také zakoušejí, ale přirozená povaha jejich duše poskytuje jim tisíceré prostředky, aby je odstranily. Obě vyptávaly se

mladého muže, jakým způsobem pracuje, jaké studie podniká, a dovedly jej takto povzbuditi k rozprávce. Jich živým a laskavým hovorem — jehož malicherný obsah těžko by se dal určiti — povzbuzen, vyslovil Hypolit svoje náhledy a reflexe, které mimoděk prozrazovaly jeho povahu a vnitřní život.

Zármutkem zvadly příliš záhy líce staré paní, kdysi zajisté krásné; nezbyly leč význačné rysy, kontury, slovem ráz fysionomie, jejíž celek se vyznačoval velkou jemností a milostnou hrou zraků s výrazem, jenž byl zvláštní ženám předrevoluční doby a jejž nelze popsati. Jemné a schytralé tyto rysy mohly rovněž tak býti známkou zlých citů, zlomyslnosti, ženské lstivosti ano i bezbožnosti, jako naopak zahalovati v pravdě krásnou, ryze ženskou duši. Věru tvář ženy působí obyčejným pozorovatelům takové rozpaky, že neznamenají rozdílu mezi upřímností a lstivostí, mezi intrikou a srdcem. Jen člověk obdařený pronikavým zrakem postřehuje ty jemné rozdíly, jež způsobí linie více méně zkřivená, důlek více méně vyhloubený, sval více méně klenutý neb vyčnívající. Podnikati podobné diagnosy jest výhradným darem intuice, kteráž jediná jest schopna odhaliti to, co každý úzkostlivě skrývá. — Mělať tvář staré paní jakousi podobnost s obydlím, jež obývala. Byloť nesnadno zvěděti, zdali tato bída zakrývá nepravosti aneb vznešenou počestnost, těžko poznati, zdali matka Adelaidina byla starou koketou, zvyklou vše odvažovati, vypočítávati a prodávati aneb ženou šlechetnou, láskyplnou a milování hodnou. Ve věku Schinnerově věří první hnutí srdce v dobro. Pozoruje vznešené, skorem hrdé čelo Adelaidino, hledě do jejích oduševněných a myslících zraků, ssál takořka do sebe líbeznou a skromnou vůni ctnosti. Za hovoru promluvil příležitostně o podobiznách, aby si mohl prohlédnouti bídnou podobiznu pastelovou, jejíž rysy byly vybledlé a částečky křídy valně setřelé.

„Chováte zajisté, mé dámy, obraz ten k vůli podobě; neboť kresba je bídná,“ pravil pohlížeje na Adelaidu.

„Je kreslena v Kalkutě, na spěch,“ odvětila matka pohnutým hlasem. — Pohlížela na neúhlednou kresbu s tou hlubokou oddaností, jakou skytají nám blažené zpomínky, probudí-li se a padnou-li do duše jako dobročinná rosa, jejímž svěžím dojmům rádi se oddáváme. Výraz tváře staré paní jevil však také stopy hlubokého smutku. Alespoň vykládal si malíř tím způsobem vzezření a chování své sousedky, vedle níž byl právě usedl.

„Madame,“ pravil, „v krátkém čase vybledne úplně barva pastelky. podobizna bude existovati pouze ve vaší paměti. Kde vy zříte postavu vám tak drahou, nespatří jiní ničeho více. Dovolte mi laskavě, abych přenesl podobu tuto na plátno; tam bude bezpečněji uchována než by byla na tomto papíře. Dopřejte svému sousedovi potěšení, aby vám prokázal tuto malou službu. Jsou okamžiky, kdy umělec po velkých komposicích rád se osvěžuje pracemi menšího dosahu; bude mi rozkoší znovu vykresliti tuto podobiznu.“

Stará paní se zachvěla radostí, slyšíc tato slova, a Adelaida pohlédla na malíře myslivými svými zraky, v nichž zračila se celá duše. Hypolit chtěl býti připoután nějakým svazkem ku svým sousedkám a nabýti práva účastniti se jejich života. Jeho nabídka, dotýkajíc se nej-

jemnějších strun srdce, byla jedinou, již mohl učiniti. Uspokojovala jeho uměleckou pýchu a neurážela v ničem obě dámy. Paní Leseigneurova přijala ji klidně; byla si však vědoma, jako všecky velké duše, významu svazků, jaké se tvoří z podobných úsluh.

„Nemýlím-li se," pravil malíř, „je toto uniforma námořního důstojníka." —

„Ano," pravila dáma „lodního kapitána. Pan z Ronville, můj manžel, zemřel v Batavii následkem poranění, které si utržil v potyčce proti korábu anglickému, s nímž setkal se na březích Asie. Velel fregatě o 56 dělech, kdežto válečná loď Revenge jich měla 86. Zápas byl tudíž nerovný: ale bránil se tak statečně, že udržel se až do noci a mohl uniknouti. Když jsem se vrátila do Francie, nebyl již Bonaparte při vládě a pense byla mi odepřena. Když jsem nedávno znovu žádala, ministr pravil mi drsně, že bych byla barona z Ronville jistě při životě zachovala, kdyby se byl připojil k emigrantům, že by byl nyní jistě místoadmirálem; konečně činila mi Jeho Excellence jakési výklady o zákoně, týkajícím se ztráty právních nároků. Učinila jsem tyto kroky, k nimž mne moji přátelé donutili, pouze pro svou ubohou Adelaidu. Vždy jen s odporem prosila jsem za něco ve jmenu bolesti, která zbavuje ženu řeči a síly. Nemiluji náhradu peněžní za prolitou, ničím nenahraditelnou krev."

„Matinko, podobné řeči ubližují vám vždy na zdraví."

Po těchto slovech Adelaidou pronešených sklonila baronka Leseigneurová de Ronville hlavu a umlkla.

„Pane," pravila mladá dívka k Hypolitovi, „myslila jsem, že malířská práce nedělá mnoho hřmotu."

Při této otázce zarděl se Schinner, vzpomenuv si na svoje hřmotění. Adelaida neptala se dále a pomohla mu nějakou lží. Náhle povstala, zaslechnuvši rachot kočáru, který se zastavil před vraty domovními.

Odešla do svého pokoje a vrátila se ihned, nesouc dva ozdobné svícny s voskovými svícemi, jež rychle rozžala. Nečekajíc na zazvonění, otevřela dveře prvního pokoje a nechala v něm státi lampu. Zvuky vyměněných polibků zaznívaly až v Hypolitově srdci. Byl nedočkavým spatřiti toho, jenž tak důvěrně se choval k Adelaidě. Jeho nedočkavost nebyla ihned ukojena; příchozí rozmlouvali, jak se mu zdálo, velmi dlouho a tiše s mladou dívkou. Konečně vešla Adelaida, provázena jsouc dvěma pány, jichž oděv, tváře a vzezření značily celou historii. První, as šedesátiletý měl na sobě oděv za Ludvíka XVIII. tuším vynalezený, v němž rozluštěny byly neznámým mistrem krejčovským, který si tím věru zasloužil nesmrtelnosti, nejnesnadnější záhady umění oděvnického. Umělec ten znal velmi dobře přechodní povahu této doby, politicky tak pohyblivé. Zdaž není to velmi vzácnou zásluhou, dovedeme-li posouditi svou dobu? Oděv ten, jejž by nynější mladý svět pokládal za bájku, nebyl ani vojenským ani civilním. Šosy vzadu přeložené byly ozdobeny květy z vyšívaných lilií a také ozdobné knoflíky byly jimi okrášleny. Dvě prázdná místa na ramenou prosila za zbytečné epauletty. Obě tyto známky vojenského stavu byly jakoby peticí bez konečného odporučení. Knoflíková dírka starcova kabátu z modrého královského sukna skvěla se několika řádovými stužkami. Držel bezpochyby stále v ruce třírohý

klobouk se zlatou páskou, neboť sněžné kadeře pudrované jeho hlavy nejevily žádných stop vtisknutého klobouku. Na své stáří vypadal velmi dobře a těšil se asi pevnému zdraví. Celkem činil dojem poctivého a přímého karakteru. Jeho vzezření svědčilo o volných a lehkých mravech, o bujných vášních a o bezstarostnosti oněch mušketýrů, kteří se kdysi tak proslavili v lesklé galanterii. Jeho pohyby, chování a spůsoby dosvědčovaly, že nevzdal se doposud ani svých royalistických náhledů, ani svého náboženství, ani svého milkování.

Postava v pravdě fantastická následovala za tímto pyšným voltižérem Ludvíka XIV. — tak totiž přezdívali bonapartisté těmto ušlechtilým zbytkům monarchie — ale k dobrému vylíčení bylo by třeba učiniti z ní hlavní figuru obrazu, kde nyní byla pouhým přídavkem. Představte si suchého a vyhublého člověka, stejně oděného jako první příchozí, jehož byl takořka stínem aneb odleskem. Šat jeho, naproti oděvu prvního, byl starý a ošumělý. Pudr vlasu nebyl tak sněžně bílý jako u prvého, liliové zlaté květy byly méně lesklé. Tvář neměla toho intelligentního rázu a věkem byl zralejší ku smrti než prvý. O něm platilo slovo Rivarolovo o Champcenetzovi: „Jest mým měsíčním světlem“. Byl rubem prvního, rubem matným a chatrným; líšili se od sebe as jako první a druhý lithografický otisk. Němý ten stařec byl pro malíře tajemstvím a zůstal jím stále. Kavalír ten — bylť kavalírem — s nikým nemluvil a nikdo s ním. Či byl přítelem, chudým příbuzným anebo společníkem starého švihák, jako společnice nějaké staré paní? Či zaujímal místo mezi psem, papouškem a přítelem? Či zachránil jmění aneb toliko život svému dobrodinci? Či byl Trimem druhého kapitána Tobiáše? Ostatně vzbuzoval vždy zvědavost, aniž ji kdy ukojil. Kdož mohl za restaurace upamatovati se na poměr, jakým byl poután tento kavalír před revolucí k ženě svého přítele?

Osoba, dle zdání mladší z těchto dvou zřícenin, přikročila galantně k baronce, políbila jí ruku a posadila se vedle ní. Druhá pozdravila a posadila se vedle svého vzoru ve vzdálenosti dvou stolic.

Adelaida opřela se lokty o lenoch křesla, do něhož usedl starý šlechtic, nápodobíc nevědomky posici, kterou Guerin dal sestře Didonině na svém slavném obraze. Ačkoliv důvěrné chování šlechticovo bylo pouze otcovské, zdálo se přece, že pro tu chvíli nelíbily se mladé dívce jeho volné spůsoby.

„Aj, což se na mne hněváš?“ pravil. — Na to vrhl na Schinnera jeden z těch pokradmých, schytralých, diplomatických pohledů, jehož výraz prozrazoval tajný nepokoj a zdvořilou zvědavost lidí dobře vychovaných, kteří vidouce neznámého, tváří se jakoby se tázali: Patří k našim?

„Představuji vám našeho souseda,“ pravila k němu stará paní, ukazujíc na Hypolita. „Pán je slavný malíř, jehož jmeno je vám asi známo i přes to, že se pranic nestaráte o umění.“

Šlechtic cítil zlomyslnou narážku své staré přítelkyně, že nepředstavila malíře jmenem, a pozdravil mladého muže.

„Ano,“ pravil, „slyšel jsem mnoho vypravovati o jeho obrazech vystavených v posledním Salonu. Talent těší se, pane, krásným privilejím“, dodal, dívaje se na umělcovu červenou řádovou stužku. „Vy-

znamenání, jehož musíme my dobývati svou krví aneb dlouholetými službami, dostává se vám v mládí; ale všecka vyznamenání jsou bratřími," pravil klada ruce na svůj kříž sv. Ludvíka.

Hypolit pronesl několik děkovacích slov a opět umlkl. Spokojil se tím, že mohl obdivovati se s nadšením stále rostoucím krásné hlavě mladé dívky, která jej okouzlila. Brzy, ani netuše, zapomněl v tomto zadumání na velikou nuznost příbytku. Jemu jevila se tvář Adelaidina v zářivém ovzduší. Odpovídal krátce na otázky ostatních, jež na štěstí vždy uslyšel — navzdor své zamyšlenosti — následkem zvláštní schopnosti naší duše, jejíž chápavost se dovede mnohdy zdvojnásobiti. Komu nepřihodilo se, že byl pohřížen v rozkošné nebo smutné myšlenky, že naslouchal hlasu svého nitra a že přece účastnil se hovoru neb četby? Podivuhodný ten dualismus pomáhá nám vyslechnouti trpělivě i nejnudnější lidi. Usměvavá a úrodná naděje zahrnula jej tisícerými blaženými myšlenkami, tak že neměl smysle pro nic jiného kolem sebe. Teprve za chvíli spozoroval, že stará paní a její dcera hrajou v karty se starým šlechticem. Druhý stařec, věren své úloze býti stínem, stál za svým přítelem, kterého hra velice zaměstnávala, odpovídaje k němým jeho otázkám slabými potakujícími posuňky, kteréž byly totožny s tázavými posuňky na tváři hráčově.

„Du Halga, prohrávám stále," pravil šlechtic.

„Špatně odkládáte," odpověděla baronka z Ronville.

„Již po 3 měsíce nejsem s to vyhráti na vás partii," mínil stařec.

„Máte touše, pane hrabě?" ptala se stará paní.

„Ano, ještě k tomu znamenaného," pravil.

„Chcete, abych Vám radila?" tázala se Adelaida.

„Nikoliv, zůstaň přede mnou. Proklatě, to bych příliš mnoho prohrál, kdybych tě neměl před sebou."

Konečně partie dohrána. Šlechtic vyňal peněženku a pravil vesele, hodiv dva louisdory na stůl: „Čtyřicet franků ve zlatě, jak se sluší. Ďáble! již jedenáct hodin!"

„Jedenáct hodin," opakovala němá osoba, pohlížejíc na malíře.

Mladý muž, uslyšev tato slova zřetelněji než ostatní, uznal, že je čas k odchodu. Navrátiv se tudíž do světa obyčejných myšlenek, promluvil několik všedních frasí, poroučel se baronce a její dceři i oběma neznámým a odešel oddávaje se rozkoším pravé lásky, nepomýšleje na to, aby rozebíral nepatrné příhody dnešního večera.

Druhého dne zmocnila se ho nejprudší touha spatřiti znovu Adelaidu. Kdyby byl poslechl hlasu vášně, byl by zašel k sousedkám již o 6. hodině z rána, kdy přicházel do atelieru. Ale měl ještě dosti rozumu a čekal až do odpoledne. Avšak hned, jakmile se domníval, že může již vejíti k madame z Ronville, sešel dolů a zazvonil, nikoliv bez silného tlukotu srdce. Zardívaje se jako mladá dívka, žádal skromně slečnu Leseigneurovu, která mu přišla otevřít, o podobiznu barona z Ronville.

„Nuže vstupte," pravila k němu Adelaida.

Malíř ji následoval pln rozpaků a zmatku, nemoha promluviti ani slova; tak jej štěstí učinilo bezhlavým. Viděti Adelaidu, naslouchati šustotu jejího šatu, když si byl celé dopůldne přál býti při ní, když

byl stokráte povstal sám k sobě říkaje: Půjdu — a přece nešel — to byl pro něho příliš bohatý citový život, jenž při delším trvání byl by vysílil jeho duši. Srdce má tu zvláštní moc, že dodává neobyčejné ceny maličkostem. Jaká radost pro cestovatele, najde-li neznámou nějakou bylinku, obzvláště bylo-li hledání spojeno s nebezpečím života? S maličkostmi v lásce má se věc podobně.

Stará paní nebyla v saloně. Mladá dívka vidouc, že je samotna s malířem, přinesla stolici, aby sňala obraz; pozorujíc však, že by musila vystoupiti na komodu, aby na podobiznu dosáhla, obrátila se k Hypolitovi a pravila mu s uzarděním: „Nejsem dosti veliká; nechtěl byste ji sám sejmouti?“ Výraz její tváře a přízvuk jejího hlasu dokazovaly, že pravou příčinou její žádosti byl stud. Mladý muž, porozuměv jí, upřel na ni jeden z těch výmluvných pohledů, které jsou nejsladší řečí lásky. Adelaida vidouc, že jí malíř porozuměl, sklopila oči s onou hrdostí, jejíž tajemství je údělem panenských srdcí. Beze slova a skoro ostýchavě sňal malíř obraz a vážně jej prohlížel, stavě jej na světlo k oknu; pak odešel promluviv k slečně Leseigneurově toliko slova: „Přinesu jej brzy zpět.“ Oba pocítili v této krátké chvíli mocné pohnutí, jehož duševní účinky lze porovnati s účinky, jaké hozený kámen působí na hladině vodní. Rodí a stíhají se nejsladší reflexe, nepopsatelné, mnohonásobné a zmítající srdcem, jako vlnité kruhy skládají se v dlouhé záhyby kolem vlny, vznikající na místě, kam kámen padnul.

Hypolit vrátil se do atelieru s podobiznou. Na podstavci bylo již plátno napjato, na paletě barvy přichystány, štětce vyčistěny, místo a světlo zvoleny. Pracoval o podobizně až do oběda s horlivostí, jakou vynakládají umělci na své choutky. Navštívil večer opět baronku z Rouville a zůstal tam od devíti až do jedenácti hodin. Dnešní večer podobal se úplně včerejšímu, leda že hovořilo se tu a tam o jiných předmětech. Oba starci přišli v tutéž hodinu, partie piketu opětně sehrána, hráči mluvili stejně jako včera a přítel Adelaidin prohrál zrovna tak veliký obnos jako včera. Toliko Hypolit osmělil se poněkud a odvážil se rozmlouvati s Adelaidou.

Tímto spůsobem minul týden, v němž stala se s city malířovými a Adelaidinými ta rozkošná a ponenáhlá přeměna, která přivádí dvě duše k dokonalému souhlasu. Každým dnem stával se pohled, jímž Adelaida vítala svého přítele, důvěrnějším, důvěřivějším, veselejším a přímějším, její hlas a chování vroucnějším a nehledanějším. Oba smáli se, hovořili, sdělovali si svoje myšlenky a mluvili o sobě s naivností dvou dětí, které seznámivše se v jednom dni chovají se tak, jakoby se znali nejméně tři léta. Schinner chtěl se naučiti piketu. Jsa nováčkem v této hře, dopouštěl se arci chyby za chybou, a prohrával jako stařec skorem všecky partie. Oba milenci, ačkoliv si lásku nevyznali, věděli, že sobě náležejí. Hypolit rád provozoval svoji moc nad ostýchavou přítelkyní. Bojácná a jemu oddaná Adelaida činila mu mnohé ústupky a dala se oklamati zdánlivým hněvem, k němuž neobratný milovník aneb naivní mladá dívka mají stále příčinu a jímž ustavičně hrozí, jako rozmazlené dítky nadužívají moci, kterou jim dává láska mateřská. Proto přestala rázem všecka důvěrnost mezi starým hrabětem a Adelaidou. Mladá dívka pochopila zármutek malířův a myšlenky, skryté ve vráskách jeho čela,

z prudce pronešených několika slov, kdykoliv stařec líbal bez okolků její ruce a šíji. Ale navzájem žádala také slečna Leseigneurova na svém milenci nejpřísnější účet z jeho jednání. Byla velmi nešťastná a nepokojná, když Hypolit nepřicházel, a uměla jej tak důtklivě plísniti za jeho nepřítomnost, že přestal navštěvovati své přátele a nechodil více do společnosti. Propukla v ní žárlivost ženám přirozená, když se dověděla o něm, že mnohdy odcházeje od madame z Ronville o jedenácté hodině, odbývá ještě návštěvy a chodí do nejskvělejších pařížských salonů. Říkávala mu, že takový spůsob života škodí zdraví, pak mu s hlubokou přesvědčivostí — jíž přízvuk hlasu, posuňky a pohledy milující ženy tolik moci dodávají — dokazovala, že muž, který musí věnovati několika ženám zároveň svůj čas, vděky svého ducha, nemůže býti předmětem jediné vroucí náklonnosti. I dovedly toho jak despotická vášeň, tak i úsilovné prosby mladé milující dívky, že žil malíř odtud jen v tomto malém příbytku, kde se mu vše tak líbilo. Slovem, nikdy nebyla láska dvou lidí cudnější a vroucnější. Vzájemnou důvěrou a útlocitem vzrůstala jich vášeň, nepotřebujíc obětí, kterými obyčejní lidé dokazují svou lásku. Mezi nimi děla se stálá výměna citů tak slastných, že nikdo z obou nevěděl, kdo více dává a více přijímá. Bezděčná náklonnost stále úžeji spojovala jejich duše. Postup tohoto pravého citu byl tak rychlý, že za dva měsíce po nehodě, jíž děkoval malíř za štěstí, že poznal Adelaidu, jejich život stal se životem jediným. Slyšela-li mladá dívka z rána kroky, mohla si říci: Již jest tu! Vracel-li se Hypolit ku své matce k obědu, neopomenul nikdy navštíviti své sousedky; večer přicházel v obvyklou hodinu s přesností zamilovaných. V té příčině nemohla ani žena v lásce nejvíce ctižádostivá a sobecká učiniti malíři nejmenší výčitky. Adelaida opájela se tudíž nezkaleným a nezměrným blahem vidouc, že ideal, o němž sníti v jejím věku je přirozeno, uskutečňuje se v celém svém rozsahu.

Starý šlechtic nepřicházel již tak často; ale žárlivý Hypolit nahradil jej i při zeleném stolku i při stálém neštěstí ve hře. V tom, uprostřed blaha, když myslil na neutěšenou situaci paní z Ronville — neboť nabyl více než jednoho důkazu o její nouzi — vznikala v něm neodbytná myšlenka. Již několikráte, vraceje se domů, pravil sám k sobě: Jak, každého večera dvacet franků! Neodvážil se však přiznati se sám sobě k ošklivému podezření. Pracoval plné dva měsíce o podobizně. Když byla hotova, fermeží natřena a zarámcována, pokládal ji za jedno z nejlepších svých děl. Paní baronka z Ronville o ní více nemluvila. Byla to bezstarostnost či hrdost? Malíř nechtěl bádati o významu toho mlčení. S radostí umluvil se tajně s Adelaidou, že zavěsí podobiznu za nepřítomnosti paní z Ronville. Jednoho dne, když matka konala svoji obvyklou procházku v Tuileriích, vešla Adelaida poprvé sama do Hypolitova atelieru pod záminkou, že chce spatřiti podobiznu v onom příznivém osvětlení, v němž byla malována. Stanula mlčky a nepohnutě před obrazem, pohřížena ve slastné pozorování, v němž splynuly všecky city ženy. Zda nespojují se všecky ty city v bezmezném obdivu milovaného muže? Když malíř, znepokojen jejím mlčením, naklonil se, aby popatřil jí do tváře, podala mu mlčky ruku. Dvě slzy skanuly s jejích očí. Hypolit uchopil tuto ruku a pokryl ji polibky. Chvíli hleděli na sebe

mlčky, chtíce si oba vyznati lásku, ale neodvážili se. Malíř držel ve svých rukou ruku Adelaidinu; stejný pocit tepla a stejnoměrné chvění poučily je, že oběma bije srdce stejně silně. Velice pohnuta odstoupila mladá dívka od Hypolita a pravila k němu s naivním pohledem: „Oblažíte nesmírně moji matku.“

„Jak, toliko vaši matku?“ pravil malíř.

„O, já jsem příliš šťastná!“

Malíř sklonil hlavu a umlkl. Ulekl se prudkosti citů, které zvuk těchto slov v jeho srdci probudil. Oba chápali nebezpečí této situace, vyšli z atelieru a zavěsili podobiznu na příslušné místo.

Hypolit poprvé obědval u baronky, která slzíc pohnutím, chtěla jej obejmouti. Večer navštívil starý emigrant, bývalý soudruh barona z Ronville, se svým stínem obě přítelkyně, aby jim zvěstoval, že byl právě jmenován místoadmirálem. Jeho pozemské plavby Německem a Ruskem byly mu počítány za námořské kampaně. Spatřiv podobiznu, stiskl srdečně malířovi ruce a zvolal: „Na mou věru! Ačkoliv moje staré kosti nestojí za uchování, dal bych rád 500 pistolů, kdybych sebe spatřil tak vypodobněna, jako je můj starý Ronville.“

Baronka, pohlédnuvši při této nabídce na svého přítele, usmívala se; na její tváři probleskly známky náhlé vděčnosti. Hypolit uhodl, že chtěl starý admirál zaplatiti mu za obě podobizny, platě za svou. Jeho umělecká hrdost a snad i žárlivost byly uraženy touto myšlenkou. Odpověděl: „Pane, kdybych byl maloval podobiznu, nebyl bych tuto zde vytvořil.“

Admiral kousl se do rtů a dal se do hry. Malíř zůstal při Adelaidě. Nabídla mu partii piketu, kterouž přijal. Ve hře pozoroval při paní z Ronville vášnivost, která jej překvapila. Nikdy ještě stará baronka neukázala se tak horečně ziskuchtivou, aniž kdy s tak živou radostí si prohlížela zlaté peníze šlechticovy. Po celý večer kalilo ošklivé podezření štěstí Hypolitovo a vzbuzovalo v něm nedůvěru. Živila se paní z Ronville hrou? Zdaž nehrála v tomto okamžiku proto, aby splatila nějaký dluh aneb donucena nějakou potřebou? Snad nemohla zaplatiti nájemné? Že by tento stařec dal se beztrestně okrádati, k tomu zdál se býti příliš chytrým. Jaký zájem vábil jeho, boháče, do tohoto chudého domu? Proč, jsa dříve tak důvěrným k Adelaidě, zanechal těch důvěrností, k nimž snad měl právo a za něž snad i platil?

Tyto bezděčné reflexe povzbudily jej k pozorování starce i baronky. Znepokojovalo jej, že výraz jejich tváří jevil jakési dorozumění a že pokradmu pohlíželi na Adelaidu a na něho. Byl bych klamán? byla Hypolitova poslední myšlenka, strašlivá a hanebná, mučící jej, poněvadž jí počal přikládati víry. Chtěl zůstati, až oba starci odejdou, aby svoje podezření buď utvrdil aneb rozptýlil. Vyňal peněženku, aby Adelaidě zaplatil; avšak uchvácen palčivými myšlenkami, položil ji na stůl a zadumal se na chvíli. Zastyděv se pak za svoje mlčení povstal, odpověděl na všední otázku barončinu a v hovoru přiblížil se k ní, aby lépe vyzkoumal starý ten obličej. Odešel, vydán jsa na pospas tisícerým domněnkám. Když přešel několik schodů, vrátil se pro zapomenutou peněženku.

„Zapomněl jsem u vás peněženku,“ pravil ku mladé dívce.

„Nikoliv,“ odvětila, zardívajíc se.

„Domníval jsem se, že je tu,“ řekl malíř, ukazuje na hrací stolek. Zapýřiv se studem, že podezřívá baronku a Adelaidu, pohledl na ně s výrazem ztupělosti ve tváři, který je rozesmál, zbledl a pravil ohmatávaje si vestu: „Zmýlil jsem se, mám ji zajisté při sobě.“

V jedné přihrádce této peněženky bylo 15 louisdorů a v druhé něco drobných peněz. Krádež byla tak zjevna a tak směle zapřena, že nepochyboval Hypolit již více o mravní hodnotě svých sousedek.

Zastavoval se na schodech, s nichž ztěží sešel. Nohy se mu třásly, dostával závrať, krůpěje potu vyvstávaly mu na čele, chvěl se zimou a nebyl s to dále jíti. Zápasil s krutým pohnutím, jež způsobil náhlý zmar všech jeho nadějí. Ihned upamatoval se na mnohé zdánlivě nepatrné okolnosti, které potvrzujíce jeho strašlivé podezření, dokazovaly mu pravdivost posledního skutku a do pravého světla mu postavily povahu a život obou těch žen. Či snad čekaly, až jim dá podobiznu, aby mu ukradly peněženku? Krádež takto kombinovaná byla by ještě hanebnější. Ku svému neštěstí zpomněl si malíř, že Adelaida již po dva nebo tři večery tváříc se, jakoby zkoumala se zvědavostí mladé dívce přirozenou zvláštní práci hedvábného pletiva, odhadovala nepochybně summu penězitou v peněžence obsaženou a číníc při tom zdánlivě nevinné žertovné narážky, snažila se vyslíditi chvíli, až by byla summa dosti značná ku krádeži.

„Starý admirál má asi výtečné důvody, proč si Adelaidu nebéře za ženu, a baronka snaží se, aby mě —“

Při této domněnce se zastavil, nedokončiv svou obžalobu, poněvadž se dala vyvrátiti touto správnou úvahou:

„Doufá-li baronka zasnoubiti mne se svou dcerou, zajisté by mne neokradly.“ — Pokoušel se, aby nemusil se odříci svých illusí a své lásky, jež zapustila tak hluboko kořeny; snažil se vyhledati nějaké ospravedlnění v náhodě.

„Moje peněženka spadla snad na podlahu,“ pravil k sobě. „Snad zůstala na křesle. Snad ji mám při sobě; jsem tak roztržit.“ Prohledal spěšně své kapsy, ale proklaté peněženky nenalezl. Jeho ukrutná pamět za chvíli znova mu potvrdila osudnou pravdu. Viděl určitě peněženku, jak ležela na stole. Nepochybuje více o krádeži, omlouval Adelaidu tím, že by bylo nespravedlivo, tak rychle odsuzovati nešťastné. Bylo bezpochyby nějaké tajemství v tomto zdánlivě tak nízkém činu. Nechtěl, aby hrdá a ušlechtilá tato postava byla lží. Zdálo se mu však, že nuzný ten příbytek je zbaven poesie lásky vše okrašlující; viděl jej pokáleným a zhanobeným, spatřoval na něm znak bídného vnitřního života, znak nečinnosti a zločinnosti. Zdaž nejsou city naše, abychom tak řekli, napsány na věcech nás obklopujících? Když se příštího jitra probudil, nezamhouřiv oka, učinil bol srdce, tato těžká mravní nemoc, ohromné pokroky. Ztratiti blaho, o němž jsme snili, odříci se budoucnosti, jest utrpením daleko krutějším toho, jaké nám způsobuje ztráta skutečně pocítěného, sebe úplnějšího štěstí. Zdaž není naděje lepší zpomínky? Meditace, v jaké rázem duše naše upadá, jsou jakoby mořem bez břehu, na jehož povrchu okamžik můžeme plouti, kde však naše láska musí utonouti a zhynouti. Je to strašlivá smrt. Zdaž nejsou city částí nejskvě-

lejší našeho žití? Z této částečné smrti vznikají v jistých, nechť útlých neb silných organismech veliké spousty, způsobené ztrátou illusí, oklamanými nadějemi a vášněmi. Podobně bylo s malířem.

Vyšel záhy z rána a procházel se v občerstvujícím stínu Tuilerií, pohřížen ve své myšlenky, zapomínaje úplně na svět. Náhodou potkal svého nejdůvěrnějšího přítele, soudruha z koleje a z atelieru, jenž mu byl více než bratrem.

„Aj, Hypolite, co je ti?“ tázal se ho Frant. Souchet, mladý sochař, který právě obdržel velkou cenu a měl se odebrati do Italie.

„Jsem velice nešťasten,“ odvětil vážně Hypolit.

„Tebe může zarmucovati jen nějaká milostná pletka. Nic ti nechybí. Máš peníze, jsi vážen a oslavován.“

Znenáhla došlo k důvěrným sdělením a malíř se vyznal ze své lásky.

V okamžiku, kdy mluvil o ulici de Suresnes a o mladé dívce ze čtvrtého poschodí, zvolal vesele Souchet: „Počkej! Toť mladá dívka, již vídám každého jitra v kostele na nebe vzetí panny Marie a jíž se dvořím. Ale, drahoušku, vždyť ji známe všichni. Její matka jest baronkou. A věříš snad baronkám ze čtvrtého poschodí? Brr! Tys vskutku člověk ze zlatého věku. Vídáme starou matku v této aleji každodenně; má postavu, chování, jež vysvětlují vše. Jak, tys se nedovtípil, jakým způsobem se živí?“

Oba přátelé dlouho se procházeli a několik mladíků, kteří znali Soucheta a Schinnera, připojilo se k nim. Sochař vypravoval jim malířovo dobrodružství, jemuž přikládal malou váhu.

„On zná také tu osůbku,“ pravil.

Bylo tu poznámek, smíchu, nevinného a posměšného škádlení, jak bývá v důvěrném kruhu umělců. Ale Hypolit trpěl tím strašlivě. Jeho čistá duše těžce nesla, že se tak lehkovážně soudí o tajemství jeho srdce, že vášeň jeho je tak zneuctěna a v cáry rozškubána, že mladá, neznámá dívka, jejíž život se mu zdál tak skromným a bezúhonným, jest předmětem, ať pravých či klamných, s takovou bezstarostností pronášených posudků. Přetvařoval se a odporoval; žádal na každém vážné důkazy — a škádlení počalo znova.

„Ale, drahoušku, viděl jsi barončin šál?“ tázal se Souchet.

„Sledoval jsi dcerušku, když jde ráno do kostela?“ pravil Josef Bridau, mladý mazal z Grosova atelieru.

„Aha! matka nosí mezi jinými znamenitostmi nějaký šedivý šál, jejž pokládám za typus,“ pravil Bixiou, který rád dělal karikatury.

„Poslechni, Hypolite,“ řekl sochař, „přijď sem ke čtvrté hodině a zkoumej poněkud chůzi matčinu i dceruščinu. Jestli potom budeš míti pochybnosti, pak z tebe nikdy nic nebude; budeš s to pojmouti za ženu dceru svojí domovnice.“ —

Zmítán pocity nejrůznějšími, opustil malíř své přátele. Zdálo se mu, že Adelaida a její matka jsou povzneseny nad tato obvinění a cítil v hloubi srdce výčitku, že podezříval bezúhonnost této mladé, tak krásné a nevinné dívky. Vrátil se do atelieru, šel kolem dveří obydlí Adelaidina a srdce jeho pocítilo bolest, při které se nikdo neklame. Miloval láskou šlechtice Grieux, láskou to plnou obdivu, láskou, která zušlechťuje milenku až na káru, vezoucí poklesle ženy do vězení. „Proč by ji moje

láska neučinila nejčistší všech žen? Proč ji mám opustiti ve špatnosti a nepravosti, nepodav jí ruky přátelské? Tato úloha se mu líbila. Láska vidí ve všem svůj prospěch. Nic není osudnějšího pro mladého muže, nežli hráti úlohu dobrého genia při ženě. V této úloze, pro duši blouznivou jakoby stvořené, jest cosi romantického. Zdaž není to největší oddanost ve formě nejvznešenější a nejlíbeznější? Zdaž nespočívá v tom vědomí cos velkého, milujeme-li tou měrou, že dovedeme milovati i tam ještě, kde láska jiných uhasíná a umírá?

Hypolit seděl ve svém atelieru, hleděl na obraz, na němž pranic nepracoval, a viděl jeho postavy toliko mlhou slz, které mu kanuly z očí. Drže neustále štětec v ruce, přiblížil se k obrazu, aby zjemnil některé tahy, ale nedotekl se ho. V tomto postavení překvapila ho noc. Probudil se šerem ze svého snění, vyšel a potkal na schodech starého admirála; pozdravil jej, pohlednuv naň chmurně, a rychle se vzdálil. Měl v úmyslu navštíviti svoje sousedky; ale pohled na příznivce Adelaidina ovanul mrazem jeho srdce a zvrátil jeho rozhodnutí. Ptal se stokráte sám sebe, jaký úmysl mohl by přiváděti tohoto bohatého starce, s rentou 60.000 lirů, do čtvrtého poschodí, kde prohrával každého večera skorem 40 franků. Domníval se, že to uhodl. V následujících dnech oddal se práci a snažil se potlačiti svou vášeň horečným chvatem nových myšlenek a uměleckým nadšením tvoření. Z polovice se mu to podařilo. Studium dodávalo mu útěchy, ale nepodařilo se mu udusiti zpomínky na tolik láskyplných, při Adelaidě ztrávených chvil. Jednoho večera, opouštěje atelier, viděl, že dvéře příbytku obou dam jsou pootevřeny. Ve výklenku okna stála postava. Poloha dveří a schodů byla taková, že musil malíř jda kolem spatřiti Adelaidu. Pozdravil ji chladně, lhostejně na ni pohlednuv. Soudě dle svého utrpení na utrpení dívčino, zachvěl se v pomyšlení, jakou hořkost způsobí chladný jeho pohled v milujícím srdci. Odměniti nejsladší chvíle, jakých kdy dvě čisté duše užily, osmidenním opovržením, nejhlubším a nejúplnějším pohrdáním — strašlivý to výsledek! Snad byla peněženka nalezena, snad očekávala Adelaida každého večera svého přítele? Tato myšlenka, tak prostá a přirozená, způsobila milenci nové výčitky. Tázal se, zdali důkazy náklonnosti, jež mu mladá dívka podala, zdali rozkošné, láskou ovanuté a jej okouzlující hovory nezasluhovaly alespoň vyšetření, nebyly hodny ospravedlnění?

Stydě se, že po celý týden odporoval přáním svého srdce, a shledávaje, že se tím dopustil viny, navštívil večer paní z Ronville. Všechna jeho podezření a zlé myšlenky rozptýlily se při pohledu na mladou, ubledlou a trpící dívku.

„Dobrý bože! Co je vám?“ tázal se jí, pozdraviv baronku.

Adelaida neodpověděla a pohledla naň zrakem plným smutku a nesmělosti, který jej zabolel.

„Zajisté jste mnoho pracoval; změnil jste se,“ pravila stará paní. „A snad byly jsme my příčinou vaší uzavřenosti? Podobizna opozdila snad některé obrazy, důležité pro vaši slávu —“

Hypolit byl rád, že nalezl tak vhodnou omluvu pro svoji nezdvořilost.

„Ano, byl jsem velmi zaměstnán, ale byl jsem také churav,“ pravil.

Při těchto slovech pozvedla Adelaida hlavu, pohledla na svého milence a její nepokojné zraky nevyčítaly mu již ničeho více.

„Soudil jste tedy, že je nám úplně lhostejné, co se vám přihodí šťastného či nešťastného?“ tázala se stará paní s výčitkou.

„Nikoli,“ pravil malíř. „Jsou však strasti, jež nesvěřujeme nikomu, ani staršímu přátelství než jest to, kterým mne poctíváte.“

„Upřímnost a síla přátelství nemají se měřiti časem. Viděla jsem staré druhy, kteří nad neštěstím přítele neuronili slzy,“ odpověděla stará paní, potřásajíc hlavou.

„Ale co jest vám?“ ptal se mladý muž Adelaidy.

„Nic,“ odpověděla baronka. „Adelaida probděla několik nocí, chtíc dokončiti jakous práci, a nechtěla mne poslechnout, říkala-li jsem, že na několika dnech nezáleží.“

Hypolit neposlouchal. Když viděl tyto dvě tak ušlechtilé a klidné ženy, zarděl se za svoje podezření a přičítal ztrátu své peněženky nějaké neznámé náhodě. Tento večer byl pro něho a snad i pro ni rozkošný. Jsou tajemství, kterým mladé duše tak dobře rozumějí. Adelaida uhodla myšlenky Hypolitovy. Nechtěl se vyznati ze svého pochybení, ale uznával je a vracel se ku své milence zamilovanější, vášnivější než dříve: pokoušel se vykoupiti si takto mlčky odpuštění. Adelaida okoušela tak úplnou a sladkou radost, že nezdála se jí příliš draho zaplacena neštěstím, které tak ukrutně její duši zranilo. Pravá tato shoda jejich srdcí, úplné vzájemné porozumění byly rázem zkaleny jedním slovem baronky z Rouville.

„Zahráme si malou partii?“ pravila. „Můj starý Kergaronet stal se mi nevěrným.“

Tato věta probudila znovu všecky obavy mladého malíře. Zarděl se a pohlednul na matku Adelaidinu. Ale spatřil na její tváři pouze neklamné známky dobroty. V jemném úsměvu její tváře nebylo ani stopy úskočnosti. Sedl ku hracímu stolku. Adelaida chtěla sdíleti jeho osud, tvrdíc, že Schinner neumí dobře hráti a že má zapotřebí pomocníka. Matka a dcera dorozumívaly se při hře jistými znameními, kteráž Hypolita tím více znepokojovala, poněvadž vyhrával; ale ku konci stali se náhlým obratem hry oba milenci barončinými dlužníky. Malíř chtěl vyňati peníze z peněženky a sáhl proto pod stůl. Náhle spatřil před sebou peněženku, kterou Adelaida před něho byla vsunula, aniž by to byl pozoroval; sama měla v rukou jeho starou, ztracenou peněženku a tvářila se, jakoby v ní hledala peníze, aby matce zaplatila. Hypolitovi hrnula se všecka krev tak prudce k srdci, že by byl málem pozbyl sebevlády. Nová peněženka — náhrada to za starou — chovala v sobě patnáct louisdorů a byla vyšívána zlatými perlami. Spona a třepení svědčily o Adelaidině dobrém vkusu, která zajisté vyčerpala své úspory na vyzdobení této rozkošné práce. Nebylo možno říci s větší jemností, že dar malířův — přemalování podobizny — nemohl býti jinak odměněn leč tímto něžným důkazem lásky. Hypolit zpit blahem, pohledl na Adelaidu a baronku a spatřil je chvějící se rozkoší a radující se z nevinné lsti. Poznal, jak byl malicherným a úzkoprsým, jakým byl hlupcem. Byl by si přál, aby se mohl notně potrestati za svou zpozdilost. Několik slz skanulo mu s očí.

Povstal puzen jsa neodolatelnou silou, objal Adelaidu, přitiskl ji ke svému srdci a políbil ji; pak zvolal s dobrosrdečností umělců, pohlížeje na baronku: „Žádám vás za její ruku."

Adelaida pohledla na malíře z pola hněvivě. Paní z Ronville, poněkud udivena, hledala odpověď, když náhle přerušena tato scéna zvukem zvonku. Objevil se starý místoadmirál se svým stínem a paní Schinnerovou. Tato, dověděvši se o příčině zármutku, jejž syn její marně snažil se před ní zakrýti, přeptala se u jeho přátel na Adelaidu. Právem jsouc polekána pomluvami mladou dívku zlehčujícími, odešla k místoadmirálovi, jehož jmeno jí bylo sděleno domovnicí, a vše mu vypravovala. Ten ve svém rozhořčení chtěl, jak pravil, uřezati těm darebákům uši. Uchvácen hněvem, sdělil paní Schinnerové tajemství dobrovolných ztrát ve hře, že totiž hrdost barončina nepřipustila leč tento vtipný prostředek ku její podpoře.

Když paní Schinnerová pozdravila paní z Ronville, pohledla tato na hraběte Kergaroneta, šlechtice du Halga, starého přítele zesnulé hraběnky Kergaronetovy, Hypolita, Adelaidu a řekla srdečně: „Zdá se mi, že jsme dnes večer v kruhu rodinném."

Pařížské croquis.

Verše **Fr. Kvapila.**

Ballada, která se zpívala v Quartier-Latin.

Byl večer v únoru, padal sníh
a lampy boulevardů hasly.
Stín dívky kol mne se náhle mih,
jí ručky zimou se třásly.
V nich modré fialky, jara květ,
a řečí bázlivou chvěl se ret:
„Monsieur, ó kupte, než zvadnou!"

Já hleděl jí černých do očí,
v nich žárem hořel ráj celý,
a v hnědém vpleteny vrkoči
se blýskly Amora střely.
Leč tenká sukníčka, chvěl ji mráz
a hlásek ozval se jemný zas:
„Monsieur, ó kupte, než zvadnou!"

V tom vichr zavanul třeskutý . . .
Já ručky chopil a zlíbal,
jak k modlitbě byly sepnuty,
strach dětskou hlavičku shýbal,

když rámě jsem jí kol pasu dal
a ved ji, šeptal a jen se smál:
„Vše vezmu, nekoupím žádnou!“

Má světnička věru nevelká,
ve čtvrtém patře, leč milá,
pod oknem vichr ať temně lká,
k nám z krbu dívá se víla,
tam praská to, šumí, výská v ráz
a tajný, veselý šepce hlas:
„Trhejte růže, než zvadnou!“

Na stole v číši plá zlato rév,
čaj v samovaru si hýří,
jak oči jiskří, jak proudí krev!
— „Pojď na klín, láska vše smíří!“
A k sobě stuleni, v hnízdě pták,
my smějem se, jarem dýše zrak —
kdož dbal by na zimu chladnou?

Mráz luzné na okna květy vdech,
je to v nich pohádka sladká!
Zde stromky, houština, tu zas mech,
a v dáli hezoučká chatka . . .
— „To kostelík! při něm křížů řad!“
Ó dítě, neblouzni! Mám tě rád
tak bujnou, rozkošnou, vnadnou!

Teď půlnoc bila. — Hlavičku v snách
již v tichu sklonila k hrudi. —
Den svitl, oblaka hoří v nach,
leč jiné jitro ji zbudí — —
spí na vždy, v ruce fialky, květ,
a v prosbě zdá se mluviti ret:
„Monsieur, ó kupte, než zvadnou!“

Kytkářka.

Blíž Montmartru, kde v krov se arkýř ztrácí,
vždy sedí u okna, den celý v práci. —
Ať chmuří se, ať nebe hoří zlatem,
květ ke květu, list k lístku skládá chvatem.
Vyhlídka smutná. Římsa, komín, stříšky,
Pantheon v dálce mhou sem hledí s výšky.
Po věžích křičí kavky. — Z ulic v tichu
hluk vzdálený sem zní jak chorál mnichů.
Však v okně tam již mladý soused čeká,
až zvedne zrak, a v pozdrav čapku smeká.

— Jak těší se, vždyť neděle už zítra!
On přijde, v ruce fialky, hned z jitra.
S ním, v bílém čepečku a s parasolem,
zas do Sceaux půjde po mezích a polem.
Jak chutné tam vždy mléko, v stínu stromů
jak hezky tančí se! — A večer domů . . .
Snad zdá se jí, že hvězdy v pouť jim svítí,
svou hlavu kloníc, přestala teď šíti.
Pak vzavši jehlu, v skutečnost se vrací —
blíž Montmartru, kde v krov se arkýř ztrácí.

V budoiru antik.

Tam, kde nám kyne nahý mramor řecký,
kde volá Pan, sní v dumách Aphrodite,
kde Hercul zdvihá rámě obrovité
a s Olympu kam slétly krásy všecky —

Jsem často viděl jemný profil dětský,
dvě oči, v líc jež Dryad byly vryté,
a ručku, jejíž malé prsty hbité
na papír nesly div ten umělecký.

Klobouček rusé kadeře jí svíral,
plaid útlé tílko obepínal řásný,
zpod něho bílý střevíček ven zíral.

A mně se zdálo, chrám ten bohů tichý
že náhle roztál v hovor polohlasný,
a pod kloboučkem zrak se usmál Psychy!

Salon carré.

Van Dyck nám kouzla štětce zlatem kreslí,
vzduch naplněn je vůní rylce Giotta,
nechť venku sníh a vánice a slota,
vždy májem Sanzio k nám dýchá z jeslí.

Allegri, k ráji andělé jejž nesli,
zář modrých nebes vesnil do života,
k nim Rubens přimaloval pierrota,
Murillo skryl se za hvězdnými křesly.

Všem Veronese zpívá píseň jara,
šum, vřava, křik a ples mu echem volá,
kol ze všech zraků nesmrtelnost hárá.

Ó staří mistři! Jak mi žel vás bývá,
když hudlařů dav mělký zří k vám z dola,
vtip o vás brousí, hašteří se, zívá!

František Krumlovský.

Biografická studie J. Arbesa.

(Pokračování.)

O tomto jeho výkonu zachovaly nám Květy obšírnější a zároveň charakteristický posudek, jejž do slova uvádíme:

„Pan Krumlovský má všecky fysické schopnosti k řádnému provedení toho charakteru. Tím více urážela nás v prvních dvou jednáních jeho chladnost, ba jakási nedbalost. Snad že se p. K. úmyslně pro poslední akty šetřil — snad že mu nějaká osobní, buď duševní, buď tělesní indisposice do ohně přijíti nedala — to by mu bylo na omluvu; snad konečně soudil, že Moor v prvních jednáních, dokud cit jeho životem loupežnickým neztupí, mírným a měkkým býti musí; dáme tomu, že i tento náhled beze vší podpory není, ano jsme přesvědčeni, že i srdečné, pohnutlivé pronešení některých sad vedle jiných, plamen soptících, zvláště v prvním jednání celku barvitosti a pravdivosti dodá; — že by však Moor v řeči, jako je ona ve scéně se Spiegelberkem, kde praví „v náručí mé Amalie čeká mne šlechetnější potěcha,“ jináč přednášeti nesměl než jako některý venkovan, jenž ponejprv z ochoty Thalii slouží — anebo že by přísahu svou zrovna tak říkati musel, jako by ji z první strany pražských novin předčítal; o tom nás p. K. sotva přesvědčí. On hrál Karla v prvních dvou aktech někdy jako kdyby to o probě bylo — někdy jako kdyby si chléb máslem mazal. Teprva od druhé scény v 3. jednání počal p. K. hráti a tu v skutku dokázal, že jej hráti umí. Tu byl cit, tu byla vřelost a to netoliko v místech hlučných, ale i tichých, tu byl smír a bouře v pravdivém odstiňování. Tu také došel všeobecného uznání a právě takového, jaké největší cenu mívá. Zvláště to na něm chváliti musíme, že Moora vždy předce v jakési šlechetné záři držel, aniž ho zbavil té romantické blouznivosti, jakou jej mladistvý básník nadal, tak že před námi k sprostotě pouhého loupežníka klesnouti nemohl.“

Po této recensi mají Květy a sice v čísle ze dne 14. března již en jedinou nepatrnou zmínku o Krumlovském, že totiž v témže měsíci

o benefici Podhorské, koncertním to quodlibettu, vystoupil v jediné scéně Schillerova dramatu „Vilém Tell“ a to ve scéně, jak Tell synkovi svému jablko s hlavy sestřelí. „Pan Krumlovský (Tell)“, praví referent, „a malá Müllerova se líbili.“

Od té doby, kdy české hry v divadle v Růžové ulici zastaveny, nepřinášely listy pražské žádných referatů a zpráv, až na sklonku září, kdy činí se v Květech zmínka, že „na bývalém jevišti naší Thalie, která se ještě nijak ze svého dlouhého spaní probuditi nemůže, produkují se kadaňští kejklíři.“

Krátce na to konečně se Květy zmiňují, že oblekou zase „pohodlný kaftan starého návyku“ t. j. že budou zase české hry provozovány a vypočítávají také síly zejmena a sice: nového režiséra Chaura, dámy: Forchheimovou, Manetínskou, Májovou a Skalnou, a pány Biela, Hametnera, Grabingra, Graua, Kašku, Kollára, Nikolaie, Schmillera — „a několik jiných minorum gentium“ — — o Krumlovském však tu není ani zmínky.

Odešel-li z Prahy z vlastního popudu nebo-li dostal výpověď, — kdy a proč, nelze nám udati.

Stopa po Krumlovském náhle mizí. Turnovský ve svých zpomínkách „Z potulného života hereckého“ zaznamenal, že Krumlovský, zmizev náhle z Prahy, „toulal se znova po světě,“ a dodává, že vládl německým jazykem rovnou obratností jako českým, ba že znal také všechny německé dialekty a docházel tím spůsobem obliby ve Stutgartě i ve Vídni, v Pešti i ve Vratislavi, kde všady hrával pod přijatým jménem „Krone“, dle jiných „Kronau“.

Ve zprávě převora prostějovské nemocnice o úmrtí Krumlovského (v září 1875 v některých listech otištěné) praví se, že Krumlovský, opustiv Prahu, „byl členem mnohých divadel v Německu, nikde ale pro svůj výstředně dobrodružný život dlouho nevydržel a buď odešel po krátkém pobytu sám, buď bylo ředitelstvo nuceno jej propustiti“.

Jisto jest, že byl po nějaký čas engažován ve Vídni při divadle Carlově; ale praví se, že byl donucen Vídeň na kvap opustiti a to pro jakési pletky s dámou z „kruhů tamnější peněžní aristokracie“.

Sledovati uměleckou činnost Krumlovského i v cizině tím spůsobem, jako při divadle pražském, jest z příčin na snadě ležících naprosto nemožno. Neníť pramenů; a byť i byly, jsou nám pro okamžik naprosto nepřístupny. Krumlovského herecká činnost mimo vlast jest nám tudíž naprosto neznáma.

Zatím, co Krumlovský bavil cizinu, klesalo české divadlo v Praze vždy hlouběji.

Roku 1845 sehráno pouze 48 českých her. Majitel divadla v Růžové ulici drážděn a týrán takovým spůsobem, že konečně se rozhodl divadlo to prodati.

Dne 9. března 1845 hráno v divadle tom naposledy a sice sehrána k benefici Tylovy choti „Paní Marjánka, dcera pluku“.

Stöger budovu prodal a první samostatné české divadlo přeměněno v c. k. zastavárnu.

Staré místnosti zastavárny totiž nevyhovovaly „požadavkům novější doby“ a hledány nové. Divadlo v Růžové ulici výborně se k tomu

hodilo. Schody do ulice pobořeny a odstraněny; hlediště divadla rozděleno dvěma podlahami v patra, která opatřena různými přístavky a mezizídkami — a první samostatný chrám české Thalie změněn v útulek pražské chudiny v dobách nejtrudnějších.

Několik jen dní po posledním představení v divadle v Růžové ulici a sice dne 24. března 1845 zahájeny opět pravidelné české hry v divadle stavovském v známém pořádku v neděli a ve svátek vždy o 4. hodině odpolední.

O velikonocích roku 1846 donucen Stöger postoupiti ředitelství stavovského divadla nově jmenovanému řediteli Hoffmannovi. Tento, jinak muž vzdělaný a snaživý, vedl hry české po provedení některých důležitých reforem posavadním spůsobem až do konce r. 1847.

Roku 1846 sehráno 43, r. 1847 pouze 38, r. 1848 pak 70 her.

V době té objevil se Krumlovský zase v Praze. Kdy přibyl do Prahy a poprvé zase vystoupil, nebylo nám možno zjistiti. Rovněž jest skoro naprosto nemožno sledovati činnost jeho v tomto období — české divadlo, vlastně české hry v stavovském divadle nebudily takměř žádného interesu a byly v celku pode vší kritikou.

Na sklonku roku 1846, patrně krátce před tím nežli Krumlovský zase do Prahy zavítal, ospravedlňuje se Havlíček ve Včele, proč list ten nepodává žádných referatů o divadle českém. Praví, že se to neděje z nevšímavosti, nýbrž zúmyslně. „Divadlo české,“ píše Havlíček do slova, „není žádný umělecký ústav, nýbrž nahodile dle příležitosti slátané baviště pro jisté třídy pražského obecenstva, herci nejsou a také nemohou býti zvláštní, nýbrž jen takoví od německého divadla, kteří náhodou umějí česky, při tom se dle chvalitebného obyčeje myslí, že lecjakýs lampář na českém divadle hrdiny a milovníky hráti dovede, snad poněvadž rozený Čech jest. Letošního roku nedělali jsme si sice a nemohli si dělati žádné naděje na drama“ — —

Po příchodu Krumlovského do Prahy arci bylo již drama aspoň možné; ale poměry českého divadla zůstaly přece ještě po delší čas v podstatě tytéž jako dříve.

Roku 1847, jak se zdá, zůstalo vše při starém; roku 1848 pak měla Praha a Čechy vůbec zcela jiné starosti nežli věnovati pozornost umění a divadlu a také časopisectvo tehdejší doby o divadle zřídka kdy se zmiňuje.

Teprve roku 1849 stal se obrat k lepšímu. Tehdejší intendant dr. Pravoslav Trojan slíbil řediteli Hoffmannovi, že mu vymůže subvenci zemského výboru, bude-li míti větší zřetel ku hrám českým.

Hoffmann nalehavé již potřebě té vyhověl. Doplniv český personal některými členy, dal ve Pštrosce na kvap vystavěti letní divadlo, v němž dne 11. srpna zahájeny hry přiměřeným proslovem a Tylovým „Jiříkovým viděním“.

Tyl jmenován vedle Chaura vrchním režisérem. Mezi členy české činohry jmenují se kromě Krumlovského — Josef Jiří Kolár, Grabinger, Kaška, Šimanovský, Lapil, Sekyra, Grau, Hynek, Chauer, Kramuele, Křtín, Illner, Svoboda, Nikolai a Ježek — Kolárová (Manetínská), Hynkova, Rajská, Skalná a Králova.

Hoffmannovi vymožen drem Trojanem, jak v přípisu zemského výboru koncem září 1850 Tylovi doručeném se dí, „k zabezpečení existence“ členů českého divadla „zvláštní příspěvek 4000 zl. ve stříbře z domestikalního fondu, avšak s tou výminkou, když všickni dosavadní členové českého divadla zůstanou engažováni“.

Leč i z tohoto období činnosti Krumlovského přešly na nás jen sporé a kusé zprávičky o jeho výkonech. Nejzávažnější ovšem jest výkon jeho z roku 1850 jako interpreta „Žižky“ v Kolárově dramatu „Žižkova smrt“, o němž jsme se byli již na počátku této stati stručně zmínili. Avšak recensenti věnovali, jak přirozeno, pozornost svou především kusu samému a když pak další provozování jeho zakázáno, nebylo příležitosti k důkladnějšímu ocenění výkonů hereckých.

Jak známo, byly v tu dobu všechny neodvislé listy české v Praze zastaveny a teprve roku 1851, kdy začal Mikovec vydávati „Lumír“, (první číslo vyšlo dne 6. února) obracována zase tiskem aspoň poněkud pozornost obecenstva k veřejným záležitostem, ovšem nevinným a nejnevinnějším a tudíž i k divadlu. Do Lumíra psal divadelní recense, jak známo, Mikovec z větší části sám a psal je stručně a úšklebně, poněvadž i tehdejší repertoire byl pode vší kritikou.

O Krumlovském nalezáme v Lumíru následující úvahy:

Dne 13. února vystoupil ve Volfově „Preciose“. „Vedle paní Kolárové,“ praví Mikovec, „líbil se nejvíce p. Krumlovský (vůdce cíganů).“

V činohře „Markytánka“ dne 2. března — „pan Krumlovský Edgara z Bussieresu slušně representoval, v mluvě však časem se přenáhloval.“

V recensi o Dumasově veselohře „Slečny Saint-Cyrské“, dne 28. března provedené, praví se: „Pan Kolár a pan Krumlovský (hrabě z St. Herema) hráli velmi živě, jen že první trochu přeháněl a druhému sem tam zlý návyk zpěvavé deklamace vadil“.

Dne 30. března sehrána Schillerova „Marie Stuartka“. Mikovec chválí Kolára (Josefa Jiřího), pak praví: „Méně nás tentokráte uspokojil pan Krumlovský jako hrabě Leicester, jemuž dvorní representace scházela. Zoufalost však nad smrtí Stuartky se panu Krumlovskému dobře podařila, tak že byl ku konci hlučně volán“.

Hry tyto pořádány v divadle stavovském, další pak v aréně ve Pštrosce, kde zahájeny Holbeinovou veselohrou „Mistr Martin, bednář“. Krumlovský hrál Konrada a v recensi Lumíra uveden jest mezi herci, kterýmž „největší pochvaly se strany obecenstva se dostalo“.

Dne 1. června sehrán škvár „Páni na Hrubé Skále“. I tentokráte uvádí Mikovec Krumlovského mezi nejlepšími, ale dodává: — „jen kdyby tak nezpíval!“

A Krumlovský skutečně dlouho v pražském divadle — „nezpíval“.

V červenci zahrál si ještě nejzamilovanější úlohu svou Břetislava v Ebertově dramatu „Břetislav a Jitka“ a Mikovec napsal: „Z herců vyznamenali se nejvíce paní Kolárová a pan Krumlovský, jen že tento někdy zapomněl, že představuje knížete“.

Dne 21. srpna sehrána činohra „Život za přítele“ od Aubignyho. Mikovec napsal: — „pány (zde vyjmenoval několik herců a mezi nimi i Krumlovského) pochváliti sluší“.

Slova ta jsou poslední, jež byla o výkonech Krumlovského na divadle pražském vytištěna. V brzku po té nadešla katastrofa, kterouž opatrný Mikovec v Lumíru těmito slovy registroval:

„Divadlo naše navrátilo se do stavu předpotopního; platy pro zvláštní herce přestaly a na jejich místo nastoupnou benefice co náhrada za přičinění herecké.“

Kritisovati opatření to tím spůsobem jako míval ve zvyku před tím i po té, když šlo o herce a jejich výkony — Mikovec se ani neodvážil . . .

Věc měla se takto: Vždy více se zmahající reakce politická a národní učinila slibným začátkům samostatného divadla rázem konec.

Místo Trojana stal se intendantem českého divadla Václav Bohuš rytíř z Ottoschütz — zemský výbor zastavil vyplácení subvence českému divadlu, následkem čehož byl ředitel Hoffmann nucen platy českým hercům jednak zastaviti, jednak snížiti, úřad dramaturga zrušiti a některým členům dáti prostě výpověď.

Opatření tomu padl za obět netoliko Krumlovský nýbrž i Hynkova, Šimanovský, Kaška, Ježek a Tylova choť i švekruše. Tylovi, jeho choti a švekruši nabízel sice Hoffmann polovici platu a roční benefici, jako mívali před rokem 1849; avšak tuhá oposice proti Tylovi, zejmena Mikovcova, dohnala Tyla, že Prahu opustil.

Spoléhaje na slibovanou pomoc některých přátel, rozhodl se důvěřivý Tyl zříditi samostatnou kočující společnost — (první společnost toho druhu sestavil, jak známo, Prokop) — a zadal za koncesi. Avšak místodržitelství za barona Mecseryho dvakrát žádost zamítlo. Tylovi nezbylo nežli vzíti útočiště k obejití koncese na vlastní jméno.

Převzav nájemní smlouvou řízení kočující společnosti Kulasovy, do té doby německé, a doplniv společnost hlavně některými členy společnosti Prokopovy a herci od divadla pražského propuštěnými, zejmena Krumlovským, Šimanovským a později Kŕtínem, vydal se na bludnou divadelní pouť po venkově.

A tímto dnem začíná po boku jednoho z nejpoctivějších horlivců pro umění dramatické přímo nevylíčitelná potulná pouť nejgenialnějšího herce českého — Krumlovského.

Tyl zaměřil se svou společností přede vším do Jindřichova Hradce. Dne 26. října opustil Prahu a dne 1. listopadu uspořádáno v Jindřichově Hradci první představení. Hráno zde až do 8. ledna 1852, načež se společnost odebrala do Třeboně, kde hrála až do 10. března. Byvši občanstvem vyzvána vrátila se po té zase do Jindřichova Hradce, a po několika týdnech zaměřila do Tábora.

Odtud odebral se Tyl se svou společností do Písku, kde hráno od 20. května do 5. července. Zde zřídil Tyl vlastním nákladem arénu; ale pro deštivé počasí zřídka kdy v ní hráno, čímž octnul se Tyl v peněžních nesnázích.

Z Písku odebral se do Vodňan, kde vypsal předplacení na celou řadu her, čímž peněžně zase poněkud se zotavil. Z Vodňan odebral se

do Netolic, kam byl občanstvem pozván. V Netolicích však musila společnost po nějaký čas v nečinnosti tráviti, poněvadž si byl podkrajský úřad prachatický vyžádal předložení průvodních listů všech členů Tylovy společnosti.

Počátkem října meškal Tyl se svou společností v Strakonicích, odkud v listopadu odebral se do Klatov, kde zůstal až do ledna 1853. Po celou tu dobu byl Krumlovský bez odporu nejlepším a nejsvědomitějším hercem Tylovy společnosti.

V Klatovech stalo se však cosi, co mělo pro Krumlovského nehrubě milé následky a zároveň jej z Klatov a tudíž i od společnosti Tylovy vypudilo.

Krumlovský nebyl totiž pouhým umělcem, nýbrž i vřelým, ba nadšeným vlastencem, který si ani v době reakce nedal nikým předpisovati. Není tudíž divu, že kdysi v hostinci ani s vládním komisařem nedělal žádných caviků, nýbrž že jej prostě „po staročeském zvyku a mravu" otevřeným oknem — vyhodil.

Ačkoliv si komisař neublížil — poněvadž byla místnost v přízemí — měla přece výstřednost ta pro Krumlovského nemilé následky.

Tyla došlo, jak Turnovský vypravuje, vyzvání, by Krumlovského propustil. Tyl zdráhal se tak učiniti klada důraz na to, že Krumlovský neprohřešil se proti disciplině divadelní a proto že nemá ředitel nižádného práva jej propouštěti a to tím méně, poněvadž mimo divadlo jest každý herec svým vlastním pánem a nemůže býti pro své jednání jakožto soukromník ředitelstvem k zodpovídání potahován; slovem Tyl Krumlovského nepropustil.

Tento však za svůj skutek přece pykal; odsouzenť na dva dny do vězení. Odbyv si trest ten pomstil se nejnevinnějším spůsobem hereckým: ostrou improvisací na divadle — ale následujícího jitra zmizel z Klatov.

Avšak i Tyla stihla v Klatovech nehoda přímo osudná.

Některý z „dobrých" jeho přátel udal totiž příslušnému úřadu, že Kulas divadelní koncesi Tylovi pouze pronajal. Následkem toho došel Tyla na sklonku prosince 1852 místodržitelský rozkaz, že mají býti hry české společnosti Kulasovy pod správou Tylovou bez odkladu zastaveny, což se také dne 31. prosince stalo.

Tyl zasazoval se ze všech sil o zrušení místodržitelského zákazu a docílil aspoň tolik, že mu vzhledem k zoufalým přímo poměrům, v kterýchž se společnost jeho octla, povoleno hráti ještě aspoň do velikonoc.

V Klatovech však více hráti nesměl, a po celoměsíční přestávce zahájil dne 4. února hry v Domažlicích, ovšem již bez Krumlovského, kterýž byl odešel ku společnosti německé.

Kde a jak v té době Krumlovský působil, nesnadno udati; stopa jeho zase zmizela . . .

Za tím usiloval Tyl o upravení poměrů své společnosti. Chtěl najmouti koncesi divadelní od Zöllnera, jenž byl v tu dobu režisérem u německého divadla v Praze, ale koncesi tu najal Štandera, kterýž Tyla a některé členy jeho společnosti engažoval.

Ale když chtěl Štandera koncem června 1853 v Králové Hradci hry zahájiti, došel ho rozkaz podkrajského úřadu, že nesmí se hráti, dokud ředitel nedostaví se ku společnosti osobně. Zöllner však nechtěl

své místo v Praze opustiti a toliko k nalehání Tylovu vymohl si v Praze dovolení a odebral se aspoň na několik dní do Králové Hradce, kde hry dne 29. června zahájeny.

O společnosti té nalezli jsme v Lumíru z roku 1853 několik poznámek a sice v červnu zprávu, že společnost ta do Králové Hradce přibude v červenci, že jest již v Hradci a mezi herci uvádí se také Krumlovský — a konečně v srpnu, že společnost odebéře se do Kutné Hory; avšak ve zprávě z Hory Kutné v říjnu v Lumíru otištěné Krumlovský mezi herci již se nepřipomíná.

Králův Hradec opustila Zöllnerova společnost po 26. srpnu, Kutnou Horu pak po 17. listopadu. Z Hory Kutné odebrala se do Čáslavi a v lednu 1854 do Chrudimi, pak do Litomyšle a zase do Králové Hradce, kde meškala od 9. do 27. března.

Z Hradce odebrala se do Jičína a zde objevuje se zase Krumlovský. Z Jičína putovala do Turnova a později do Mladé Boleslavi, kde hrála v červnu, červenci a srpnu. Hrál-li Krumlovský i v těchto dvou městech, nevíme; ale praví se, že asi po dvou měsících společnost opustil a odešel do ciziny. Stopa po něm zase mizí.

Po dvou letech (r. 1856) setkáváme se s Krumlovským zase v Čechách a to u téže společnosti Zöllnerovy, která v červnu, červenci a srpnu hrála v Plzni. Před tím meškala v Třeboni, pak v Budějovicích a konečně ve Vodňanech. V Plzni, jak plzeňský dopisovatel v dopisu ze dne 4. srpna v Lumíru konstatuje, začala hráti „skoro při prázdných domech.“

Režisér a duše společnosti — Tyl — byl na smrt nemocen a také, jak známo, dne 11. července v Plzni zemřel.

Krumlovský byl smrti jeho přítomen a hořce prý bědoval.

Teprve úmrtím Tylovým a velkolepým pohřbem, jaký uvědomělé občanstvo plzeňské Tylovi uspořádalo, oživen interes pro divadlo takovou měrou, že připomenutý referent Lumíru do slova praví: „Kdož vcházívá nyní do zdejšího divadla, vidí, že tatáž společnost (Zöllnerova) nyní již po delší čas hraje skoro vždycky při návštěvě velmi četné, kteráž bývá jen tehdy slabá, když list divadelní již napřed ohlásil kus, který za nic nestojí, jakož jsou některé frašky vzdělané a slokalisované dle frašek německých — — — a nebo když příznivá povětrnost a jiné zábavy příliš jí na újmu jsou. Také bylo hráno vícekráte v domě přímo přeplněném.“

Byl-li Krumlovský v tu dobu engažovaným členem společnosti Zöllnerovy nebo-li zavítal do Plzně před smrtí Tylovou náhodou a jenom aby tam vystoupil několikrát pohostinsku, nevíme; ale on hrál a hra jeho kromě již uvedené příčiny byla zajisté taktéž neposledním faktorem, že hráno mnohdy při plných domech.

O pobytu Zöllnerovy společnosti v Plzni otištěny v Lumíru toliko dva dopisy a v obou činí se stručná sice, ale jednou nejchvalnější, po druhé aspoň chvalná zmínka o Krumlovském. Poprvé praví dopisovatel: „O panu Krumlovském nemůžeme pomlčeti, že hrál co hrabě St. Germain (v činohře „Slepá nevěsta“ dne 2. srpna) výtečně.“

Krátce před tím sehrána Ebertova činohra „Břetislav a Jitka“, v které Krumlovský bezpochyby také hrál svou parádní úlohu, Břeti-

slava, kterýž výkon však dopisovatel pomíjí úplně mlčením. Po druhé zmiňuje se dopisovatel ten o Krumlovském v dopise ze dne 10. srpna řka, že byl „král Rudolf" (v Kolárově „Mageloně" dne 9. srpna sehrané) „panem Krumlovským slušně zastoupen."

Jiných zpráv o hrách Krumlovského v Plzni nemáme po ruce.

Z Plzně odebrala se společnost Zöllnerova do Rokycan, kam přibyla dne 14. září. Provázel-li ji tam i Krumlovský, nebo-li se hned z Plzně vydal zase na bludnou pouť po Čechách, nelze udati; ale dle některých známek zdá se, že — byl-li u společnosti té engažován — i v Rokycanech hrál.

Rokycanský dopisovatel Lumíra podrobil v dopise ze dne 29. září výkony společnosti té ostré kritice, vrhající charakteristické světlo na poměry tehdejších divadelních společností vůbec a tudíž i na okolí, v jakém Krumlovský jako herec po venkově vystupoval.

Společnost hrála každodenně a docházela prý nad očekávání velkého účastenství; avšak — „ona stála", praví dopisovatel, „dokud ještě před tím v Plzni hrála, na dobrém stupni, sestávajíc z oudů, jimiž i velké divadelní kusy provésti se daly, neboť společnost ta měla tenkráte více skutečných oudů, kteřížto vždy zastupovali osoby ve hře nejpřednější. Z těchto ale čtyři před odchodem společnosti z Plzně od ní odešli. Nastalou tím znamenitou mezeru ředitelství ale až posud nevyplnilo, aniž prý zcela vyplniti hodlá. Ve stavu tom, v jakém se tím řečená společnost nyní nalezá, není ona s to vynikati. Při volení kusu, jenž se má hráti, nemůže režisér (Grau) hleděti k tomu, jaký jest, nýbrž především k tomu, dají-li se v něm hrající osoby herci zastoupiti; při tom ještě musí se z kusu mnoho vynechati, a často tentýž herec musí v jednom kusu představovati dvě, ano i tři hlavní osoby. Pročež nikdo se nediv, kdo vidíš znamenitý rozdíl mezi hrami páně Zöllnerovy společnosti v Plzni a v Rokycanech, i soudíme, nepostará-li se ředitelstvo o vyplnění dřívějšího počtu herců, přijmutím nových opět výborných a nebude-li si jednou přijatých schopných a hodných vážiti, že jeho společnost nebude míti dlouhého trvání, anebo že klesne někdy v nízké kocourkovství, pro kteréž jí ale dlouhého trvání upřímný našinec zajisté by nepřál."

Na tuto ostrou kritiku odpověděl Zöllner dopisem ze dne 11. října, v kterémž konstatuje, že odchodem Polákovým k německé společnosti a Kramuelovým do Prahy k pohostinským hrám v naději, že tam bude engažován, a především úmrtím „režiséra, básníka a dramaturga J. K. Tyla" společnost jeho v pravdě utrpěla citelných ztrát; avšak praví také do slova: „odchod druhých dvou oudů není ani řeči hoden."

Z toho všeho, zejmena z posledních slov, zdá se vysvítati, že Krumlovský v tu dobu ještě v Rokycanech hrával, nebo že nebyl ani v Plzni a vůbec u společnosti Zöllnerovy engažován; neboť Zöllner by jej byl po jeho odchodu zajisté sotva tak bagatelisoval, jako ty „druhé dva", kteří byli společnost jeho opustili. (Pokračování.)

Illustrace k písni národní.

Kreslil M. Aleš. Ryl J. Patočka.

tála je v zahrádce
v pěkné šněrovačce,
a sukničku měla
štráfovanou,
tvářičky jak plena,
čepeček s pentlema:
bude z tebe, holka,
hezká žena.

(Z Prácheňska.)

Z knihy ghazelů

od

Jaroslava Vrchlického.

(Druhá řada.)

Ghazel.

Nesmí příliš sama sebe chválit ghazel,
ač ti můž' číš vína dobrou nalít ghazel;
dovede být motýlem i orlem,
hrát si neb Sysifův balvan valit ghazel;
polibky rád trhá s dívčích retů,
dovede se v mystický šer halit ghazel;
píská flétnu, tluče v bubínek,
sladkým klamem nezdráhá se šálit ghazel;
žíhadlo včel zřídka tají v sobě,
volí růžovou jen vodou zdroj ti zkalit ghazel;
bublin pestrý tanec rozpoutává,
přijít umí, v pravý čas se vzdálit ghazel.
Dosti však již ohňostroje chvály,
moh by si v něm snadno křídla spálit ghazel.

Hřbitov v písni.

Slavíku, jejž v luzných nocích Hafiz poslouchával,
kde zpíváš teď?
Růže, nad níž Dante druhdy vnořen v dumy stával,
kde voníš teď?
Hvězdo sladká, k jejíž snivé záři ze žaláře
povznášel se Tassův žalný kvil a vzdechů nával,
kde svítíš teď?
Srdce z plamenů ty stkáno, z růží, z vína,
srdce Sapfy, na něž Eros jak na lýru hrával,
kde biješ teď?
Vlno šťastná, jež si tekla kolem nohou Hérony,
Leander když plavbou mdlý je bouřně objímával,
kde plyneš teď?
V písni shledáte se, ta jest velký hřbitov,
kam své mrtvé bohy člověk vždycky pochovával,
kde pláče teď!

Plamen.

Duše žití v centru země jesti plamen,
v tulipánu listech vidím kvésti plamen,
nachem liliím on protká bledou tvář
s luny oranže jak zříš se snésti plamen.
V oku ženy vlhkým svitem plápolá,
na rtu jejím zpívá píseň štěstí plamen.
Uvěznit jej můžeš v hroznů sladkou krev,
pak ti cestu v devátý ráj klestí plamen.
Proto líbej, pij, v tom moudrost veškerá,
nechť je hříchem, je vždy sladké scestí plamen.
Mrtvý Hafiz za sto roků v ňadrech měl
místo srdce, zdroje sladkých zvěstí, plamen.

Otázky.

Já viděl můru kroužit kolem světla —
oč my jsme lepší?
jak zpita v náruč jisté zhouby letla,
oč my jsme lepší?

Já viděl slunečnici v záhonu,
za sluncem točila se, kterak květla —
oč my jsme lepší?

Já viděl orla, trysknul ke slunci,
však vichřice ho rázem v propast smetla —
oč my jsme lepší?

Já viděl v trávě lézti hlemýždě,
nit stříbra za ním po cestě se pletla —
oč my jsme lepší?

Já viděl nebem pádit metor,
šleh nebes klenbou jako rudá metla —
oč my jsme lepší?

A hvězd jsem viděl bájných, zářících,
však padly v tmu co zornice je střetla —
oč my jsme lepší?

Pak bludičku jsem viděl v močále,
jen skočila a mlha již ji zhnětla —
oč my jsme lepší?

Tak v tisícerém tvaru přírody,
v srdcích i knihách moje duše četla:
oč my jsme lepší?

Prosba.

Věčná pravdo, ze tvých zdrojů —
dej mi pít!
Rosu a klid v konec bojů —
dej mi pít!
nedej, abych myslil, celý život
že jest hříčkou bezúčelných strojů —
dej mi pít!
zem že bez příčiny skane v chaos
jako slza v dešti hvězdných rojů —
dej mi pít!
lidská vůle že je slabá třtina,
člověk loutka v cetkách různých krojů —
dej mi pít!
Studno dobra, dej ať věřím v dobro,
lásku věčnou záští u příbojů —
dej mi pít!

Oko.

Blahem lásky roztoužené oko,
slzou něhy operlené oko,
nejkrásnější jest, když patří
v oko štěstím zanícené oko.
Hluboké a bezdné, hvězdné spolu
jako v Tatrách zastíněné oko,
jásavé v sta jisker hrající
jako v číši rozpěněné oko.
Výmluvné a tajuplné při tom
jako Sfingy zamyšlené oko.
Tázavé a dětsky rozmarné
a zas v dumy ponořené oko.
Duše zrcadlo, zkad lásky most
v spřízněné se drahé klene oko.
Jal jsem tebe, s tebou lásku tvou
v písně svojí nalíčené oko.

Nářek Amorův.

Běda, nevím sobě rady,
pad' jsem v důlek dívčí brady,
v roztažené vlasů sítě,
v úsměv plný rajské vnady,
mezi perlí řadu dvojí,
plnou dvorné, sladké vády,

do růží a do lilijí,
pod kterými plno zrady
srdce mladé se mi směje,
tak že nevím, kam a kady!
Pěvče, pojď mi ku pomoci,
ale nech si rhytmu spády,
rýmů něžné cukrování
i obrazů Iliady.
Líbej! to snad víc pomůže,
než to všecko dohromady!

Své ženě.

Buď žehnána mých ňader každým dechem dnes i zítra!
buď žehnána myšlenky bouřným spěchem dnes i zítra!
Tys rajský pták, jenž zpívá v srdci mém,
má celá poesie tvým jen echem dnes i zítra!
Buď žehnána úsměvu lahodou
a štěstím, lásky plesem, slzou, vzdechem dnes i zítra!
Šperk písní na tvůj úsměv navlíkám,
před střelou hany jist i před posměchem dnes i zítra!
Přijď cokoliv, mně kyne ruka tvá,
rád půjdu hložím, jen ty kráčej mechem dnes i zítra!

Vlasy.

Buďtež požehnány, ženo moje, tvoje vlasy!
jsoutě hvězdná skrýš a světla zdroje tvoje vlasy,
pláštěm halí tebe královským,
vyzývají v lásky sladké boje tvoje vlasy.
Na čele ať korunu z nich máš,
či ať halí ňader vlny dvoje tvoje vlasy.
Pod šátkem ať skryty cudně jsou,
sluší k zdobě každičkého kroje tvoje vlasy.
Nezvýší nic svůdnou krásu jich,
nechtí květů ani perel roje tvoje vlasy.
Hnědé jsou co kaštan uzrálý,
tmavší, když jdem spolu v stínu chvoje, tvoje vlasy.
Všady zřím jich měkké vlny hrát,
v klasech, trávě, moři jsou vždy moje tvoje vlasy!

Mladé dívce.

Co mi praví dětinný tvůj smích? — Směj se!
květ i ptáče dí to na větvích — Směj se!
Rozhazuj ty perly dokola,

nový spusť smích, sotva první ztich — Směj se!
Nechť se mračí svět a brouká jen,
tomu, kdo by kámen na tě zdvih — Směj se!
Starosti a nudu, ztráty, žal
čas to vše má na svých perutích — Směj se!
Smíchu tvého však se ulekne,
štěstí jen ti hodí s křídel svých — Směj se!
Světem jdi jak ve snu z pohádky,
moudrost lidí nech i moudrost knih — Směj se!
Hlupákům se směj a babiznám
srdcí špatných a jazyků zlých — Směj se!
Hejskům nadutým a pedantům,
již nevidí slunce pro svůj břich — Směj se!
Vždyť je mladost s tebou — věčná buď! —
a tvým smíchem táhne věčný jih — Směj se!

Ghazel o víně.

Viz, jak na zdi v světlém listí svítí víno!
oheň krve je, tep žilobití víno.
Topasem ať tryská v tvojí číši,
rubínem ať blýská a se třpytí víno!
Všecky vůně Arabie zmizí,
nebo dýchá vůní nad vše kvítí víno.
Říkali mu bozi ambrosie,
nemůž' ani jiné jmeno míti víno.
Mana, Israel již jedl v poušti,
bajkou jest, neb na světě jen sytí víno.
Síla v mdlobě, zábava je v nudě,
štítem boji, veslem vlnobití víno.
Noe lkal, že vysoko je slunce,
bůh je v hrozny vtkal a dal mu píti víno.

Slunce a měsíc.

Básníku, měj slunce v hlavě,
ať to v písni bouří žhavě,
jas a světlo z hlavy tvojí
ať vře širé u záplavě,
ale v srdci tichý měsíc
soucit měj, co ostýchavě
ukrývá se jako perla
v zablácené mořské trávě;
obé když máš, středem zmijí
vítěz kráčej pohrdavě!

Vyznání.

Z číší, které svět mi dával, pil jsem dost,
plec i šij v střel jedovatých nával kryl jsem dost,
z fantasie luzných pokladů
plnou rukou já jsem perly brával, snil jsem dost;
a myšlenek zlaté osení,
nechť sup bouře šerým křídlem mával, sil jsem dost.
Z retů lásky věnců rozkoše,
lásky bůh co nad námi se smával, vil jsem dost.
Mnoho poznal jsem a dramatům
svědkem němým, když je osud hrával, byl jsem dost.
Přece ale říci nemohu,
byť sníh šedin vlas mi obetkával: žil jsem dost!

Kritika.

Nesmí příliš reflektovat, kdo je básník pravý.
Ó ne, reflektovat musí, za chvilku zas praví.
Sníh je bílý — Ne, je černý! Ne, je bílý přece,
ale, brachu, jak ho chceš mít, je i popelavý.
Jako derviš, svět jenž prošel, v žití pestrý bazar,
jsem již divák, jenž zří všecko a jejž všecko baví.
Usmívám se spokojeně a jen v písni časem
modlitby své za korálem pouštím korál žhavý:
Bože, jenž jsi Androklovi lvem trn vytáh z nohy,
vyndej slámu kritikovi a trus ptačí z hlavy,
neb on vždy jen slintá, žvaní, tam kde básník zpívá,
on jen boří od jakživa a jen básník staví.

Rada umělci.

V životě tak jako ve umění —
buď upřímným!
Kde vře ruch, kde dumá vážné snění —
buď upřímným!

Jaký dojem dělá na tě příroda,
prostě vyslov v řeči své i v pění —
buď upřímným!

Buď jak strom, co má, to dává rád,
víno dej, co v číši se ti pění —
buď upřímným!

Nemůžeš-li výš nad sílu svou,
perutí svých střež se vysílení —
buď upřímným!

Nejmenší vždyť v trávě chudobka
neustoupí růži; k čemu rdění? —
buď upřímným!

Slíva stejně jako ananas
kyne oku tmavém na lupení —
buď upřímným!

Jako cetka sláva opadá,
co je falešné, vše časy změní —
buď upřímným!

K čemu davu dělat kejklíře,
za roh vřavu jeho slyšet není —
buď upřímným!

Čím jsi, tím buď, nechť si hana zlá
chce tě ranit, blázen to jen cení —
buď upřímným!

To je základ všeho tvoření,
v lásky jako v hněvu rozhorlení
buď upřímným!

Básník a kritika.

Kritika:

Věru, nevím nač ty písně, užitek z nich malý,
dětinská to hříčka slov jen, obrazů vír stálý.
Blýská se to jako v slunci šňůry korálů,
moudrého však ten třpyt luzný přece neošálí.
Je to věru jako duha, kam svit luny pad,
celkem se to s šumným taktem přec jen v prázno valí.
Tají se to jako srdce růže v sterých záhybech,
Isidy však závoj věčný přec to neodhalí.
Je to pole plné chrpy, máku, koukolu,
pravdy klásek obraznosti slunce však tam spálí.
Je to chumáč motýlů a vážek, třpyt a nach,
tanec hvězd, vír bublin a prach zlatý v dálí.

Básník:

Snad i pravdu máte, je to pestré, sladké nic,
souseda však studnu jak vy přec to nezakalí.

Plovdiv.

Z cest **Jos. J. Toužimského.**

III.

Plovdiv nalézá se v době mohutného vývinu a úplné přeměny Z města orientálního a tureckého tvoří se město evropské. Největší pokroky v tom směru učinil Srědec, po něm však hned přichází Plovdiv. Srědec podobá se zevnějškem zcela již městům evropským, padly minarety, pohřebiště turecká změnila se v zahrady neb staveniště, špinavé

Odundži (drvoštěp) v Plovdivě. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

úzké mahaly pobořeny a město založeno s volnými ulicemi a dle jednotného pravidelného plánu. V Plovdivu přestalo se v polovici. Úmysly byly dobré, ale nebylo dostatečné síly je provésti. Turci, pochopivše tuto situaci, rychle sobě ohrazují své rozsáhlé pusté hřbitovy, rejdiště to divokých psů, aby nebyly snad znesvěceny nějakými stromy neb

regulačními plány. Také otázka zásobování města vodou vázne. Při tom nesmíme zapomínati, že zevnější ráz mnohem rychleji se mění než ráz vnitřní, nežli povaha sama.

Abych řídil se dle určitého pořádku, počnu líčení své a procházky třemi hlavními národnostmi nejen plovdivskými, ale vůbec zemskými, dále podám své zkušenosti o řadě ostatních menších národností, přikročím pak ke sněmovně a sněmovníkům, vladaři a politickým věcem, ke školství, hospodářství a p. a posléze ku starožitnostem a minulosti plovdivské.

Poslední popis obyvatelstva (1880) vykazuje v Plovdivu Bulharů 10909 (mezi tím však 2267 Bulharů katolických), Turků 5558 a Řeků 4781. Toť jsou i úřadně uznané národnosti Východorumelské. Počet ten jest zajisté do dnešního dne jiný. Předně byl počet jednotlivých národností snad značnější již při popisu, jelikož, jak se mi udává, nebyly počítány menší dítky. Za druhé Plovdiv za posledních deset let značně rozkvetl. Největší sesily dosáhla však národnost bulharská, kteráž v Plovdivě přirozeným vývojem stále mohutní a z venkova se rozmnožuje, kdežto Turků spíše ubývá stěhováním a Řeků nepřibývá.

Nyní nemůže již býti pochybnosti o tom, že Plovdiv jest městem bulharským a že soudě dle dosavadního vývoje, čím dále tím bude bulharštějším. Řeků jest hrstka příliš nepatrná, udrží se snad dlouho jako ostrůvek v bulharském proudu, avšak politický význam jejich, jenž nemá žádného základu, bledne a blednouti bude stále více. Turci pak nejsou a nebyli živlem kulturním a nemohou býti také živlem politickým, nemajíce k tomu ani spůsobilosti ani porozumění.

Avšak nebývalo tak vždycky. Byly doby, kdy slovo Bulhar jedva odvážil se kdo pronésti. Ba jest se co diviti, že zachoval se význam slova Bulhar, po staletí v zapomenutí a opovržení upadajícího, vůbec ve vědomí národním od Dunaje a Černého moře až k Egejskému. Kdo nepočítal se k raji bez jmena a národnosti, byl Řek. Tak bylo zejmena v městech a zvláště v Plovdivě. Řekové více nežli Turci se přičiňovali, aby jmeno Bulhar spojováno bylo s posměchem a nízkostí, a přece zachovalo se vědomí národní a probudilo se v netušené síle k novým činům a k novému životu.

Politických práv měla hrstka Řeků sice tak málo jako obyvatelstvo bulharské, za to však byli Řekové pány v chrámech a ve školách, ve veřejném pak životě zastupovali křesťany a mluvili jejich jmenem. Jako jinde tak i v Plovdivě ukázal se bulharský živel poprvé ve veřejnosti bojem proti řecké nadvládě, za národní církev a za národní školu. V Plovdivu byly boje ty velmi tuhé.

V pověstném okresu plovdivském, jenž má libé jmeno giul bahči — růžová zahrada — stojí skoro nepovšimnut řecký kostelík s dřevěnou zvonicí. Kostelík ten postaven byl někdy v letech šedesátých od zámožného Cincara Cokolata, horlivého jako většina Cincarů vrstevníka Řeků. Účelem kostelíčku bylo, aby sloužil odnárodňování Bulharů i aby nikomu snad na mysl nepřipadlo, že mohl by tam býti jiný chrám než řecký. A při slavnosti svěcení chrámu toho objevil se v Plovdivu poprvé zjevně hluboký rozpor mezi Bulhary a Řeky. Z Bulharů nedostavil se ani jediný ke slavnosti.

Byl to první počátek. Hnedle počali se Bulhaři ozývati hlasitěji. Bulharské duchovní, bulharské školy! bylo heslem národním. Jelikož hotové události za turecké vlády měly svou oprávněnost, byli i Bulhaři plovdivští odkázáni zjednati si pomoc hotovými událostmi. Sebrali se a vypudili jednoho dne z chrámu sv Bogorodice v zámožném okresu na Džambas tepe všechny řecké duchovní. Došlo tu k tuhému boji; asi tisíc Bulharů naplnilo chrám, okolí chrámové a zabránilo řeckému knězi a řeckým diakonům přístup, několik set Řeků sebralo se pak a vrhlo se na Bulhary, ti však vypadli na Řeky a pronásledovali je daleko na všechny strany. Bulhaři slavili první vítězství. Hlavní chrám plovdivský byl a ostal v jejich moci. Obtížnější ještě než chrámu se zmocniti, bylo chrám udržeti. Na Džambas tepe obývá i mnoho Řeků, kteří mohli snadno se umluviti a nenadále chrámu se zmocniti. Proto neustále bulharské stráže byly na nohou a kdykoliv došlo k povážlivější různici, dáno bylo v bulharských okresích znamení poplachu a Řekové byli zaháněni. Při chrámu tom zřízena jest nyní i metropolie bulharská. Nevyniká zvláštní výstavností, nicméně jest památným svými upomínkami na doby bojů za národnost a církevní samostatnost.

Prvotním bulharským chrámem v Plovdivu byla však sv. Petka. Vyjímá se na svahu vrchu dosti malebně, vévodí tu okresu pod vrchem (Tepe altà). Ale jak vévodí! Jako vzdor hozený Bulharům do tváře. Již modrobílý její nátěr značí barvy řecké. Nad vraty chrámovými jest vyzývavý nápis řecký: „Chrám tento svaté Petky náleží řeckému obyvatelstvu plovdivskému, uznávajícímu za hlavu církve své řeckého patriarchu v Cařihradě“. I v chrámu všude sluhové Řeci, nápisy řecké, bohoslužba řecká. A přece byl chrám ten postaven z peněz bulharských, skládali naň své příspěvky bohatí i chudí dříve ještě, než připadl Bulharům chrám na Džambas tepe.

„Ku konci let šedesátých byl chrám sv. Petky nejnavštěvovanější ze všech chrámů plovdivských“ — vyprávěl mi přítel můj. — „Řecký chrám v Giul bahče byl stále zavřen, žádný Bulhar tam nešel a Řek si netroufal. V hlavním chrámu jen řídce kdy konaly se služby boží, jelikož se bylo obávat výtržností. Největší přízni těšily se bulharský chrám sv. Petky a řecký sv. Mariny. Sv. Petka jest velice oblíbenou světicí a takž se stávalo, že i Řekové chodili k sv. Petce častěji než do svého chrámu. Duchovní u sv. Petky byli Bulhaři k Bulharům a Řekové k Řekům“. — Podotknouti sluší, že tehda ještě nebylo samostatné bulharské církve, a duchovní i na bulharské chrámy že dosazováni byli z fanaru z Cařihradu.

„Za takových okolností nadešel březen r. 1870, kdy prohlášen byl ferman sultána Abdula Azisa o samostatné církvi bulharské, jejížto nejvyšší hlavou nebyl již řecký patriarcha, alebrž bulharský exarch“ — pokračoval můj přítel. — „Byla to vymoženost velmi značná co do bulharské církevní a národní organisace, avšak co do praktické ceny nebyla namnoze vlastně ničím jiným než vyznáním toho, čeho Bulhaři vlastní mocí se dodělali. Řekové v Plovdivě nemálo tím byli zaraženi, jelikož nyní zjevně se ukazovalo, že vládnoucím a rozhodujícím živlem počínají býti Bulhaři. Jinak znamenala pro nás vymoženost ta dokonce i ztrátu. Úskoky snažili se dosíci aspoň toho, aby jim připadl chrám

sv. Petky. Podle fermanu sultánova připadl chrám sv. Bogorodice Bulharům. Jelikož tam jiný chrám nebyl uveden, dovodili z toho Řekové, že patří jim. Na rychlo povolán byl z Cařihradu do chrámu sv. Petky nový duchovní, rozhodný fanariota a nepřítel Bulharů. Za jásotu Řeků dal z chrámu sv. Petky vytrhati dlažky s bulharskými nápisy o věnování a nad vchodem provésti vyzývavý řecký nápis. Všechny stížnosti, že chrám vystavěli Bulhaři, a všechny reklamace turecká vláda zamítala, dávajíc za právo tomu, kdo měl chrám v moci, a odvolávajíc se na znění sultánova fermanu, že mluví o jediném jen chrámu bulharském".

Velmi bouřná byla pak následující pouť u sv. Petky, o níž zaznamenávám, co slyšel jsem z úst očitých svědků: „Na sbor sv. Petky!" stalo se na jaře 1871 heslem všech Bulharů plovdivských. Sbor sv. Petky připadá čtvrtý den po velikonocích a slavívá se velmi okázale; tisícové bavívají se při tanci, zpěvu a hudbě dlouho do noci. V předvečer spomenutého sboru bylo neobyčejně živo kolem chrámu a Bulhaři již v noci obstoupili jej tak, aby žádný Řek nemohl se dostati chrámu na blízko. V den sboru naplnili pak Bulhaři chrám a počtem několika tisíc obstoupili ho, že nikdo nemohl vniknouti ani uniknouti. Po té zmocnili se všech klíčů od vchodů chrámových a všech církevních knih. Řekové, počtem slabší, již v noci vyslali posly pro posilu do Stanimaky, as 3 hodiny vzdáleného, většinou řeckého města na úpatí hor Rodopských. Odtud dostavil se valný dav ozbrojený kyji, puškami, šavlemi a pistolemi. Dlouho veden tvrdošíjný boj s obou stran, ani jedni ani druzí nechtěli ustoupiti. Posléze bojováno i paprikou, jižto mladíci v pytlících přinášeli a kteráž hrstěmi odpůrcům metána v tvář. V srážce té někteří i padli a někteří byli těžce zraněni. I neohrožený vůdce v bojích proti Řekům, Markov, padl tu; některý Řek prostřelil mu kulí hlavu. Byl pak jako mučedník donesen na hřbitov sv. Petky. Turečtí zaptiové dostavili se sice během boje, avšak teprve po skončeném zápasu odvážili se na bojiště, které Bulhaři opanovali.

Konec konců byl sice Bulharům nepříznivý. Turecké úřady vyšetřovaly, uvrhly celou řadu Bulharů do vězení a poslaly několik i do vyhnanství do Asie, také sv. Petka přiřknuta posléze přece jen Řekům; ale ten velice dobrý účinek měly boje ty, že ukázaly, že bulharský živel má vrch nad řeckým. Důkaz ten podán byl záhy větší ještě měrou ve školství.

Zavedení samostatné bulharské církve mělo nejen blahodárný účinek na rozkvět školství, ale bulharská národnost mohla od té doby officielně vystupovat a domáhati se uznání i na Turcích. Z dvanácti mahal čili okresů plovdivských byly hnedle po zavedení bulharské církevní samostatnosti v šesti bulharské školy, kdežto Řekové měly školy pouze v jedné mahale, Turci ve dvou a Arméni, katoličtí Bulhaři a židé po jedné každí ve své mahale. Zároveň otevřena byla v Plovdivu ihned škola eparchiální, totiž střední škola, jež zařizovaly se všude v sídlech biskupů a na něž se přispívalo z celé eparchie či biskupské diecese, a pětitřídní vyšší dívčí škola. Okres na Džambas tepe je střediskem i bulharského školství. Zde otevřeny dvě hlavní školy, jedna čtyřtřídní pro chlapce a jedna trojtřídni pro dívky. Ostatní bulharské školy byly v mahalách Giul bahče,

Tepe altà, v nové mahale dvě (chlapčí a dívčí), na Maraši dvě a v nebezpečné Karšiji též dvě.

Řekové mohli závoditi s Bulhary co do školství jedině v osudném Džambas tepe. Ač řecké školy byly starší a dříve jediné pravoslavné, přece nevzmohli se Řekové na více než dvě hlavní školy a 2 střední (vždy chlapčí a dívčí). Celkem bylo v Plovdivu do krveprolití 1876 dvanácte bulharských škol o 43 ročnících proti 4 řeckým o 12 ročnících. Poměr to, jenž i nyní jest zachován.

Zbývá otázka: kterak se stalo, že bulharský chrám sv. Petky ostal Řekům i když nastala samospráva a větší spravedlnost ve Východní Rumelii? Právem domáhali se ho Bulhaři, avšak generální gubernator Bogorides či Aleko paša, jak Turci ho zvali, nechtěje působiti Řekům bolesti, rozhodl jinak, rozhodl, že ostati má Řekům. Bulhaři zřídili si za to dva nové chrámy, jejichžto stříbravé vrcholy svítí daleko široko.

Ještě na berlínském kongressu roku 1878 nebylo jasno lordu Beakonsfieldovi, že Bulhaři za Balkánem jsou rozhodujícím živlem, a Plovdiv zdál se anglickému státníku i některým jeho druhům více řecký a turecký než bulharský. Okolnost ta byla i příčinou, že vůči neustupnému požadavku Ruska dal se pohnouti, aby zřízena byla jižně od Balkánu samosprávná provincie, jížto přezváno Východní Rumelie. Pod svrchovaností sultánovou, s tureckými posádkami na Balkánském pásmu a s třemi úředními jazyky zdála se mu méně nebezpečnou. K druhému nedošlo a bohdá také nikdy ne-

Plovdiv. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

dojde. Svrchovanost sultánova a tři úřadní jazyky platí, avšak z těchto zcela přirozeně nejvíce zanikl řecký a zaniká i turecký. Obou užívá se vlastně jen k vůli formalitě. Vše, co veřejným životem v Plovdivu se zove, jest bulharské.

Řečtinu jako úřadní jazyk mají Řekové jediné co děkovat legendárním pojmům, jež o jejich závažnosti i mezi vzdělanci na západě byly rozšířeny. Vskutku však platí úřadní ten jazyk pouze pro 42659 duší (dle popisu z r. 1880) proti počtu Bulharů 573560. Již Turci, jichž napočtěno aspoň 174700, mezi nimiž jest arci mnoho tisíc mohamedanských Bulharů, byli by spíše oprávněni k úřadnímu jazyku než Řekové. Při tom jsou Turci dosti stejnoměrně rozšířeni po všech okresech, kdežto Řekové mají dvě střediska od sebe úplně oddělená; jedno jest Anchialo nad Černým mořem, k němuž se druží Kavakli a Burgas, kam jich z označeného počtu připadá 26000; druhé středisko jest Plovdiv. Zde Řekové brzo by ochabovali, kdyby nebyli vydatně podporováni ze Stanimaky (kde čítá se 6819 Řeků proti 1852 Bulh. a 703 Turkův), k nížto druží se vesnice Dolní Arbanas (355 Ř.), Kuklen (953 Ř. a 853 T.), Panaja (309 Ř.) a Voden (1183 Ř. a 170 T.). Zde uměle udržuje se řečtina hlavně pomocí řeckých klášterů Bačkovského a Vodenského. Zejmena Bačkovský monastyr (v pozadí za Stanimakou v horách Rodopských) věnuje ročně velké tisíce na udržování řeckých škol v místech těch, na pořečťování bulharských mladíků a vůbec na intensivní snahy řeckonárodní. Dříve, kdy byla nouze o školy, šlo to snáze. Nyní nemá Bulhar zapotřebí se odnárodňovat. I v samé Stanimace ujaly se bulharské školy a šíří se bulharština. Nicméně jsou místa ona dosud hlavním sloupem Řeků plovdivských.

IV.

Největší změna stala se s obyvatelstvem tureckým. Jako Ruščuk, Srědec, Vidín, Drinopol, měl Plovdiv ráz města úplně tureckého. Turecký jazyk panoval ve veřejnosti, turečtí úřadníci, turečtí zaptiové a vojáci rozhodovali. Kdo viděl Plovdiv před léty, byl by pomyslil, že jest čirou nemožností, aby s něho ráz turecký se setřel. A přece nezměnilo se nic tak rychle jako tento nátěr. Jest to charakteristické pro poměry na Balkánském poloostrově, že v městech representoval neb representuje se jako výhradně panující živel turecký, jímž i skutečný živel národní jest zastíněn a zatlačen tak, že musí takřka pozorně se hledati. Podobný poměr shledal jsem i v Drinopoli. I toto město, kdyby padla tam moc turecká, stalo by se zcela přirozeně bulharským, ačkoliv činí dnes dojem města eminentně tureckého a mnozí by se přeli, že by mohlo býti jiné.

Turek ostatně dosti snadno podrobuje se svému osudu. Kdyby nebylo několika fanatiků v Plovdivu a podněcování skrze softy z Cařihradu, zejmena o ramazanu, přestali by Turci vůbec býti živlem, na který dlužno se ohlížeti. Ti však udržují v nich naděje, že se vrátí ještě zlaté časy tureckého panství, a že opět bude konec vládě křesťanské.

Občanem Turek není, dovede býti jen poddaným a to dosti dobrým. „Hükünat išini bilir“ — vláda ví, co činí — jest jeho heslo a nenapadá mu míchati se do věcí vládních. V tom jest pravý opak Bulhara, jenž

má vyvinutý smysl pro účastenství ve veřejném životě a pro ústavní práva.

Naproti Bulharovi jest Turek nyní nevnímavý, apatický. Jest takovým i proti Řekovi a všem ostatním. Jsou sice případy zvláštního přátelství mezi Bulharem a Turkem, ale jsou velmi řídké. Nikde snad nežije jeden živel národní od druhého tak odloučen jako v městech na východě. Každý obmezuje se na svou mahalu, svůj okres, a s lhostejností co možná největší chová se ke všemu, co děje se jinde. Jedině Řekové nežijí v Plovdivu ve zvláštních mahalách, nýbrž porůznu mezi Bulhary. Ryze turecké mahaly byly Edirne šosesi (okres podle cesty drinopolské) a Sahattepská (kol hodinového vrchu). Mimo to byli a jsou částečně rozšířeni i v ulicích některých jiných mahal. Velmi těžce snášejí Turci, když zakoupí se jim Bulhar v jejich ulici, neb dokonce o patro zvýší si dům. Všemožně hájí se, aby jim neviděl do dvora neb zahrady. Veliké z prken zbité štíty vyvěsují si nad vraty domovními neb nízkými zdmi. Obyčejně však cítí se již znepokojeni a znenáhla v sousedstvu vyprodávají a stěhují se.

Avšak Turci nechovali se vždy s nynější lhostejností k Bulharům; dříve propukala v nich dosti často nesnášelivost a fanatism. Nejen kostel křesťanský byl jim trnem v oku, nejen v hlasu zvonku slyšeli vyzývavé: „Ininis, binelim bis“ — sestupte, stoupejme my — ale i proti školám bulharským počínali si jako fanatičtí nepřátelé. V Karšija mahale (předměstí za Maricí), jež dnes zove se okresem Rylským, poněvadž tudy vede cesta k posvátnému Rylu, stály obě školy bulharské mnoho obětí; část Turků, kteří tam žili mezi Bulhary, zpečovali se vší mocí, aby ďaurové se učili, a sbořili několikráte školu. Bulhaři však neustali, dokud škola nebyla provedena. V tomto dílu města zřizovala se i střední škola bulharská, sousední Turci však budovu sbořili a spálili, jednoho učitele zabili a dva zranili. K nové stavbě pak nedošlo. Turci sami mají po dvou hlavních školách (chlapčí a dívčí) v každé z obou mahal, a v Edirně šosesi střední školu, ruždie mehteby, o 3 ročnících.

Ani dítky bulharské nebyly bezpečny cestou ku školám a nejedna matka, aby ochránila dcerušku před útoky na ulici, ovazovala jí turecký závoj a posýlala ji jako Turkyni do školy. Hoši opět nosili fesy neb i turbany. Také na veřejných místech považovali se Turci za výhradné pány a sháněli kamením křesťany, jestliže se jim odvažovali na procházku na Sahat tepe neb na pohřebiště.

Nejhroznější doba nastala však teprve na jaře 1876, kdy schylovalo se k válce srbské a černohorské proti Turecku. Bulharská mládež těšila se heslem: „Letos anebo nikdy“. Z úst k ústům kolovalo: „Srbsko povstane, Černá Hora povstane, Hercegovina je ve zbrani, v Bosně propuká vzbouření, musí se vzchopit i Bulharsko!“ V duchu již viděla mládež, že kácí se panství musulmanské, že se štíhlých džamií klesá v prach lesklý půlměsíc a vzhůru se nese kříž svobody. Tak nadešel osudný květen 1876, jenž počínal v Bulharsku s velkými nadějemi, skončil však strašným krveprolitím. Docházely zvěsti, že propuklo povstání u Slivna, že uchopili se zbraně Bulhaři v Koprištici a okolních obcích, že v Bataku postavil se národ na odpor, v Samokovu že prohlášena bulharská samostatnost a že chystá se povstání v celém Bul-

harsku, jež ve spolku se Srbskem a ostatními slovanskými národy na Balkáně učiní konec panství tureckému.

Zprávy takové podnítily však i fanatism turecký, jenž neznal mezí. Pamětníci vypravují mi o dnech oněch: Kolem džamií bylo vidět ustavičně hloučky Turků, v nichž ozývala se slova: „Ďaurové! Bulharští psové!“ Šel-li Bulhar některý nebo bulharské dítko kolem takového hloučku, musil býti připraven, že poletí za ním několik kamenů. V mahale Edirne šosesi jevilo se největší rozčilení a Turci sbíhali se tu hlavně v bohaté Imaret džamii, kamž nejzámožnější chodili na namaz (modlitby), a kolem Džumaa džamesi, kde sbírala se obyčejně všeliká sběř, odhodlaná plenit, pálit a vraždit. Každá nová zpráva o hnutí bulharském účinkovala jako olej do ohně. Stávalo se, že Turci i stříleli po Bulharech na ulicích. Rozumí se, že za takových poměrů žádný Bulhar neodvažoval se vycházeti. V bulharských mahalách bylo jako po vymření a z mahal, kde Bulhaři s Turky obývali, stěhovaly se kradmo rodiny bulharské na bezpečnější místa, obávajíce se hrozeb tureckých. Děsná byla jedna noc květnová. Sotva že se setmělo, nastal v bulharských ulicích zmatek a se všech stran ozývaly se nářek a úpění. Nebyla to nevázaná sběř turecká, jež potom dílo dokonala; ale zaptiové, sesílení mnohými Turky, drali se mocí do obydlí bulharských, hledajíce označené jim osoby. Z některých domů vyvlekli otce rodiny, z jiných syny. Před očima rodiny zadrhovali jim ruce provazy pevně k sobě. Přes 150 Bulharů bylo odvlečeno do vězení a odtud později dopraveni do Drinopole. (Pokračování.)

Prodavačka másla v Plovdivě.

Což ta blázen!

Povídka od **Ferdinanda Schulze.**

(Dokončení.)

IV.

abuťka se nenadál, že Lucie tak rychle a snadno svolí, ačkoliv berní pevně jej ujišťoval, že ve svém domě netrpí žádnou odmluvu, žádný odpor. Byl všecek překvapen, když dnes časně ráno, skorem potmě, pan Vonásek k němu přišel s oznámením, že právě odjíždí do Prahy pro výbavu a za tři neděle že bude svatba. Náhlým rozhodnutím pomaten ani sobě nevšimnul, jak opět už odcházeje, berní ve dveřích prohodil k Dorči: „Chystej se také, za tři neděle se přestěhuješ.“

Teprv po chvíli, když zase byl sám, pernikář se vzpamatoval a zaradoval se ... Berní už jede pro výbavu ... pomoc jest tedy zcela jistá! ... Však čas a s ním i žid kramář kvapil ... Ne teprve za tři neděle, už dnes bude mluviti jinak, jakmile uslyší, že jeho dlužník bude zetěm pana berního ... Jistě, že ochotně nabídne ještě novou půjčku, však Labuťka už nemá potřebí ani jediného cizího krejcaru.

„Domek jest zachráněn a ještě zbude mi dost peněz v ruce na přilepšenou v živobytí, když řemeslo tak slabě jde,“ liboval si, spěšně se oblékaje, aby co nejrychleji stihl do nedalekého městečka k židovi, jenž důrazně naléhaje na zaplacení tajných jeho dluhův, už vyhrožuje prodejem jeho domku.

„Přece se to povedlo,“ radostně mnul si cestou ruce. „Starý hříšník zůstal týž, jaký byl před dvacíti lety ... Nezmýlil jsem se v něm ... Šel na lep: ale musil jsem mu přivésti jiný, než tady v městě vždy obletoval. Pěkný, čerstvý kus horského ... A platí dobře! ... Půl domu a zahrady ... ovšem až po smrti toho blázna ... a tisíc zlatých na hotovosti hned ... Udělal jsem za tři měsíce dobrý obchod, lepší, než dříve za patnáct let s perníkem na tvrzích po horách ... Jak pak dlouho ta bláznivá ještě může dýchat ...? A on ... v těch letech ... Zdá se mi, že poslední čas nějak se spadl ... Konečně celá usedlost ještě může býti má!“ ...

A vesele kráčel vysokými závějemi k lesu, za nímž v chudé, či spíše ochuzené krajince bydlil jeho mlčelivý, ale za to tím krutější a nebezpečnější věřitel ...

Tou dobou Lucie ve světničce matčině psala list Jindřichovi. List na rozloučenou, výsledek svého nočního rozjímání. Pomalounku řadilo se slovo za slovem, jakoby mezi dvěma vždy byla věčnost nebo propast, do níž zapadá posavadní její život, kousek po kousku, a s každým také paprslek té záře, kteráž blažila mladost její. Lucie loučila se s Jindřichem navždy. Posílajíc mu poslední vroucí stisknutí ruky

a políbení, prosila ho za dva poslední důkazy jeho lásky. Předně, aby jí odpustil, co ona jen z nejpovinnější lásky k matce dělá, a za druhé, aby jí neztěžoval tento krok ani svým slovem ani svým pohledem. Chceli sám slitovati se nad ní a přispěti k upokojení srdce jejího, aby hleděl co nejdříve dostati se z města na jiné místo, daleko, hodně daleko, neboť setkati se s ním na tomto světě že nemůže už nikdy... Svou lásku, svou blaženost s ním že obětuje své ubohé matce, která už tolik zlého byla zkusila a jejížto celé neštěstí ještě ani nezná...

Ohlednuvši se při těchto slovích po drahé roditelce, která jakoby sobě libovala v úlevě, plynoucí z tepla, čistoty, několikahodinného klidného spánku a dokonalého nasycení, na ni s lůžka upírala svůj teskný zrak, nabyla dosti síly, aby zadržela proud slzí, kteréž nad zakončeným listem mocně tiskly se jí do očí, nočním bděním a pláčem už zarudlých.

„Neboj se, neboj,“ pravila pološeptem, skládajíc list. „Všechno jsem skončila, a neopustím tě už nikdy. Zůstaneme spolu a půjdeme z tohoto smutného domu...“

Když pak před polednem odesýlala list do bytu Jindřichova, pocítila sice chvění a mdlobu v rukou a mrazení v srdci, jakoby byla přetrhla poslední nitku, která ji k šťastné mladosti poutala; ale jakmile opět se vrátila do světničky k matce, ovanul ji mír, mrtvý sice, ale přece mír!

Vlastní její život jakoby náhle byl zmizel ze světa, neviděla před sebou než ubohou trpitelku matku, té jediné chtěla na dále žíti, nahraditi jí, co sama na ní zavinila a v čem jiní jí ublížili... Za jakou cenu to provede, na tom už jí nezáleželo, to už jí bylo věcí vedlejší, zcela nepatrnou...

Odpoledne přestěhovala se za pomocí Lídinou k matce s několika kousky svého nábytku, jimiž po odstranění zdejší veteše světnička nabyla úhlednějšího a útulnějšího vzezření; přepravila sem i všechno své prádlo a šatstvo. Nezapomněla ani na krajkovou záclonu a muškatový keř. Když pak tyto dva poslední kousky svého jmění z domku do chaloupky donesla, přimkla prázdné okno opuštěného pokojíka vnitřní okenicí, tak že někdejší bydliště její i z ulice vypadalo jako vymřelé...

Jako před hrobem svého štěstí stanul před ním k večeru Jindřich, pln zoufalosti a nevyslovitelného hoře nad listem, jenž měl pro něho ještě mnoho záhad a vzbuzoval v mysli jeho, bolestně rozechvělé, roj otázek. Musí Lucii viděti, musí s ní mluviti, nemůže věřiti, že by tak náhle a beze vší jeho viny mohla uvrci jej do nezměrného žalu. Ještě dnes musí míti vysvobození z této nesnesitelné, zdrcující trýzně, musí sobě zjednati jistotu, že obsah jejího listu pochází z nějakého nedorozumění, přenáhlení, z čehokoliv, jen ne z pevné a jasné vůle její. Nahlíží do ostatních oken, všude prázdno a temno. Osmělí se a lehounce zaťuká na okénko, u něhož tolik blažených chvil zažil a které nyní jako brána rajská před ním zabedněno jest. Ani znaménko nějakého života uvnitř.

„Co se tu stalo? Snad...“ netroufal si domysliti. Počalo mu býti ouzko u toho němého a mrtvého domu. Odvážil se, dnes poprvé, do poboční ulice k nádvornímu vchodu a vzal za kliku u vrátek. Zamčeno. Zaklepal, zmatkem už ani nevěda, jak daleko se osměluje... Žádná od-

pověď. Neměl ani tolik síly, aby odešel. Podepřel se o vrata, ve nitru svém všecek zdrcen.

Ostrý mráz projímal ho až do kostí, ale zimničný žár jeho krve nenechal mu toho pocítiti. V sebe sama, v svou krutou bolest pohřížen, nedbal, neviděl a neslyšel, co kolem něho se děje...

Tu vytrhl jej ze zoufalého zadumání hlasitý chechtot:

„Pro pána krále, co pak tu děláte? Snad nemáte strach, že ta vrata spadnou?"

V témž okamžení ucítil cizí ruku na svém rameni. Vzdvihl hlavu a spatřil těsně před sebou pana Štěpána Labuťku, jednoho z několika set svých představených, vracejícího se tudy domů. Leknutím sotva mohl smeknouti.

„Koho pak tu hledáte ve chvíli tak pozdní?" pernikář pokračoval pánovitě, jakoby ten dvorec už byl jeho.

„Chtěl jsem jen... vím, že pan berní jindy nebývá doma... jdu ho uctivě prosit..." zajíkal se rozpačitý mladík.

„Za přímluvu stran učitelského místa," dopověděl za něho pan Labuťka s přízvukem hrdého vědomí, že také on tu bude míti co rozhodovati, jsa také část vrchnosti. „Ale radím vám, abyste nás tyto dni svou prosebnou návštěvou neobtěžoval... Pan berní dnes ani není doma..."

„Není doma..." opakoval po něm podučitel, toče se za pernikáře, jakoby mu chtěl zůstaviti přednost ve společné chůzi odtud.

„Odejel do Prahy," pokračoval Labuťka, „a vrátí se až pozejtří."

„Tedy přijdu až pozejtří," ukláněl se nešťastník, nevěda, jak by se vymknul z dalšího hovoru s měšťanem, o němž posud nevěděl nic jiného, leda že rozváží po trzích v pohraničných horských městysích perník a každý den večer ztráví několik hodin u modré pivoňky.

„Už jsem vám řekl, mladý člověče, abyste nám tyto dni dal se svou školou svatý pokoj... Pan berní jel do Prahy své dceři pro výbavu, a chcete-li, abych mu řekl, že jste tady se svou žádostí byl, zazpívejte nám, totiž mně a slečně Lucii o naší svatbě něco pěkného... Budu vás pak také podporovati... jste dosti čiperný..."

Poslední slova podučitel už ani nezaslechl. Hlava mu hořela. Pádil ven do polí, nevěda, co se s ním děje...

Nazejtří už pozdě večer pan berní vrátil se z Prahy. Sotva že odložil kožich, dala jej Lucie k sobě na dvůr zaprositi. Plu zvědavosti, jaké nové překvapení ho čeká, vyšel. Spatřil svou dceru státi před domkem ve sněhu. Sladkým, přívětivým hlasem zval ji, aby jen rychle vstoupila domů, že jí má velmi mnoho pěkného co povídati o těch věcech, které pro ni zakoupil a které zejtra po dráze za ním přibudou. Otevřel před ní náruč a ustoupil do síně, aby mohla za ním. Však ona, jakoby sobě ani nevšimla vší té jeho vlídnosti a péče, a nehýbajíc se s místa, pravila vážným hlasem:

„Přišla jsem vás, tatínku, poprosit, mohlli byste to zaříditi, aby svatba byla už za týden."

„Už za týden...?" berní se podivil. „Proč tak velice pospícháš?"

„Vždyť bývají tři ohlášky najednou."

„Bývají, bývají . . ., ale proč ty chceš je míti . . ? Pojď jen, promluvíme si o tom, tady je zima, nastudíš se v sněhu . . . Pojď, pojď . . domů.“

„Já jsem doma . . . tam v chaloupce . . u maminky, a více už nemám co říci . . . Možnoli, udělejte mi to k vůli . . . Mně by ovšem bylo nejmilejší, kdyby všechno mohlo se odbýti už zejtra!“ A ustupovala k odchodu.

„Vždyť ani nevím, co bych ti na to řekl!“ omlouval se berní, překročiv k ní prah na dvůr. „Musímeť o tom nejdříve promluviti s tvým ženichem, panem Labuťkou.“

„Vyjednejte to s ním, tatínku, sám, prosím vás. Já nemám s ním vůbec pranic co mluviti. Až bude mít býti svatba, ať přijde do kostela, já tam přijdu také.“

„Ale Lucinko, drahé dítě, jaká pak by to byla svatba? A vždyť ženich k nám musí přece ještě přijíti, abysi ho blíže seznala . . .“

„Sám jste řekl, že ho už znám, že jest hodný, spořádaný, dokonalý muž . . .“

„Co pak by lidé řekli, kdybysi s ním před svatbou ani nemluvila, ani po městě s ním se nevedla . . . Vždyť musíte spolu také dříve na děkanství na katechismus a zvát hosti . . .“

„To všechno, tatínku, zařiďte s ním, abych nemusila při tom býti . . . A panu Labuťkovi vyřiďte ode mne jen jednu žádosť, jednu podmínku“ . . . dodala zvolněným hlasem.

„Buď už nyní ubezpečena, že udělá všechno, co jen si budeš přáti,“ pravil berní rozradostněn, že Lucie obrací řeč v jinou stranu. „Má tě ze srdce rád . . .“

„Řekněte mu, že se nepřestěhuju do jeho domu, leda půjdeli maminka odtud také . . Vezmu si ji tam s sebou!“

A zůstavivši otce v největším úžase, odkvapila do chaloupky k matce, k jejímužto lůžku své vlastní těsně byla přistavila. Obsloužila ji večeří, naložila na oheň do kamen několik pařízkových kusův, aby až do rána hřály, rozžhala na noc olejovou lampičku pod krucifixem a ulehla vedle matky, kteréž tato nová úprava její světničky patrně nemálo se líbila. Obrátilať se tváří k Lucii, a v pološeru, kteréž při kmitavém plaménku nočním v koutech světnice vládlo, teď poprvé zvědavě upjala na ni oči tak, že v svém nepokoji se zastavily.

Lucie pod tím pohledem zachvěla se v hlubinách své mysli. Pocítila nevyslovitelné kouzlo jeho i v té jeho strhanosti a tesknotě. Bezděky přisunula se až k pelesti matčiny postele, blaženě se usmívajíc. Matka s obličeje jejího ani neodvrátila oka. Pohřížila se do něho jako do knihy s upomínkami časův dávno, dávno zašlých. Lucie netroufala si ani se hnouti, aby snad ten klidný, rozpomínavý nebo pátravý zrak ubohé roditelky od sebe nezaplašila.

Tak nepohnutě, oči na vzájem v sebe upřeny, obě trvaly dlouhou chvíli. Pojednou zdálo se Lucii, že kolem zvadlých rtův matčiných pohrává slabounký úsměv, jako když jemný ranní vánek zachvívá tmavou hladinou hlubokého, lesního jezera. Hned na to zablesklo se proti ní v chorých očích a mdlá, uschlá ruka matčina spočinula jí na čele. Lucie kvapně přitiskla ji k němu oběma dlaněma. Nemocná neodporovala. Tu

v blahostném vzrušení Lucie přesmykla se do její postele a již tulíc se k matce, objímajíc a líbajíc ji, skrápěla ji svými horkými slzami. Ona jako z těžkých, úmorných snův se dobývajíc, oběma rukama ve vzduchu nad sebou sem tam mávala, pak spustivši je na hlavu dceřinu, jala se hladiti jí vlasy a tváře ... „Takto budeme spolu v novém domově svém dále žíti,“ těšila se v duchu Lucie ...

Matka s dcerou usnuly konečně v obapolném objetí ...

Však lahodné vlnky spánku, kteréž na sobě kolébaly jejich duše, posud mijely horké skráně pana berního. Půlnoc už dávno přešla, pan Tobiáš Vonásek posud nemohl usnouti. Zmítal sebou na lůžku, hledaje nějaké měkké úkojné místečko; ale všude jakoby ležel na ostrých kamenech, které až do mozku a do srdce ho tlačily ... Hlavou mu vířila jako vichřice všechna slova, kteráž večer od Lucie slyšel. Co z toho všeho bude? Snad aby raději všechno zůstalo při starém? Taková divná svatba ... lidé budou to všelijak posuzovati ... budou se tomu smáti ... Labuťka snad s tím tak nebude spokojen. Jest to pro něho veliká urážka a hanba, když nevěsta s ním před oddavkami ani mluviti nechce .. A pak ještě nejhorší ... Lucie chce k němu s sebou přestěhovati i toho blázna! ...

„Pro mne, ať si ho vezme,“ uvažoval, překládaje opět podušky, aby našel pro svou rozbouřenou hlavu nějaké tišší a měkčí místo, „dám jí proto ještě o několik set zlatých více ... ale bojím se, že Labuťka takový přídavek nebude chtít přijati do domu, a že na této podmínce, ač setrvá-li při ní Lucie, celá svatba se rozbije ... Když už všechno tak krásně upraveno bylo, tu opět ten blázen musil se k tomu přimíchat, aby to kazil ...“

Velice nepokojen, rozčilen, berní už ani nemohl setrvati na lůžku. Vstal a kvapně procházel kolem stolu. Chtěl rozsvítit, aby mu nebylo tak nepříjemno, teskno; ve zmatku nemohl najíti sirky. Musil zůstati potmě. Usedl u stolu a zavřel oči, aby neviděl, jak ze všech koutův sáhají po něm dlouhé, vyhublé, kostnaté ruce, jak tenké ledové prsty jejich množí a hemží se kolem hlavy jeho, hrozíce ji opřísti a zatáhnouti někam do propasti ... Přitiskl obě dlaně na tvář, aby ty příšery mu nevypíchaly oči ... Nic platno ... cítil bodání jejich na víčkách, ano skrze oči až v samém mozku svém. Chtěl křičeti, volati o pomoc; nemohl ze sebe dostati zvuku: hrdlo bylo týmiž ledovými drápy těsně sevřeno, že div se nezalknul ... Krev hnala se z celého těla k srdci, jakoby je chtěla roztrhnouti ...

Vzchopil se vší silou, aby z té děsné tísně se vymknul ... zavrávoral a svalil se pod stůl. Podlaha zaduněla pod nárazem jeho hlavy. Však bolesť tím pádem způsobená probudila ho ze strašného vidění. Chytiv se za roh stolu a ještě na všech oudech se třesa, vstal a z hluboka si oddechl. Zároveň nahmatal sirky a rozsvítil. Bázlivě rozhledl se pokojem ... nikde nic z těch obrazův, které jej tak ustrašily. Unaven, jakoby cestu z Prahy pěšky byl vykonal, dovlekl se opět k posteli a ulehl ... Za některou chvíli se upokojil a jal se přemýšleti, co za poslední tři dni s Lucií se stalo? Čím to, že ten blázen z ničeho nic udělala v jeho domě změnu tak velikou? ... Neboť co ještě předvčírem pokládal u Lucie za následek nějaké pouhé rozmrzelosti proti němu,

za projev nějaké nepravidelné nálady a zvláštní rozčilenosti, která hledala výbuch, aby si ulevila: to dnes už vystupuje před něho jako stálý, trvalý a nezměnitelný úmysl. Lucie odstěhovala se k své matce, nejen proto, aby ho tím snad pozlobila, ale že v sobě pocítila k ní náklonnost. Jinak by ji sotva chtěla odvésti odtud s sebou k Labuťkovi... Čím vznikla ta náklonnost?... Toho tajemství rozum jeho ovšem nedovedl se dobrati... Také přestal pátrati po něm, maje dosti na hlavní věci, že Lucie sobě Labuťku chce vzíti. S touto myšlenkou berní konečně usnul. Když se probudil, byl bílý den a svíčka na stole dohořevši až do svícnu čadila posledním kouskem knotu.

V.

Noviny o tom, co v domě pana Tobiáše Vonáska se stalo a co pro nejbližší dni se chystá, spůsobily po celém městě neobyčejné, mocné pohnutí. O všem jiném náhle přestalo se mluviti, a kdo věděl nebo si vymyslel ještě nějakou novou podrobnost buď o tom, jak Lucie se přestěhovala od otce k matce, a jak ji nyní pěstuje, nebo jak dávno pan berní s Labuťkou tuto svatbu ujednávali a co své dceři dá věna, nebo jak vypadá který kousek výbavy nebo dokonce o tom, že Lucie měla tajnou lásku se zdejším podučitelem a že sobě Labuťku jen velmi nerada bere, že posud s ním ani nepromluvila a že v neděli přece budou tři ohlášky najednou: ten vzbuzoval obdiv, závist a nejživější účast.

Úsudky o tom všem byly druhu nejrozmanitějšího, dle osob. Úřadníci zabývali se nejvíce panem berním, starší měšťané Labuťkou, paní a slečny Lucií, služebné „tím bláznem." Celkem udržela se o každém z nich už stará mínění: jen stran Lucie stala se ve veřejných posudcích veliká změna. Posud každý myslil, že ji zná velmi dobře; nyní byla všem nevysvětlitelnou hádankou. Že se vrátila k matce, obecně pokládalo se s pochvalou za svědectví výborného srdce, za skutek vzorného outlocitu, za následek probuzené v ní lásky vůbec. Ale že ji zase rovněž rychle chce opustiti, vdávajíc se z rodného domu, to s tím nesouhlasilo. Vzhledem k pokročilému věku ženichovu a k velikému kvapu, s kterým její svatba vůbec se strojí, spíše bylo oprávněno mínění, že z rozmrzelosti nad poměry v domácnosti otcově chvatně sáhla po ruce, která první se jí namanula, jen aby z toho všeho se vysvobodila.

Neboť o podmínce, s kterouž jedině prohlásila svou ochotu k sňatku s Labuťkou, nikdo v celém městě neměl ani nejmenšího tušení. Vždyť o ní posud nevěděl ani sám ženich. Berní uznal za dobré, nezmíniti se mu o ní dříve, až po odbytých ohláškách, aby snad na ní celá věc ještě se nerozešla. A dlužno pověděti, že v tom článku s Lucií už naprosto souhlasil, divě se jen tomu, jak sám první na tu výbornou myšlénku nepřišel? Toť přece teprv nejdokonalejší vyřízení věci, aby Lucie si vzala toho blázna s sebou. Přijal tedy její podmínku za svou, ale nevytasí se s ní, leda až všechno ostatní bude připraveno a hotovo, aby Labuťka nemohl už se ani rozmýšleti ani couvnouti.

Tím časem dal k němu do domu odvézti všechen nový nábytek, který z Prahy pro Lucii byl došel, a přiváděje ženicha k sobě denně na

oběd, aby před světem vše bylo v pořádku, vymlouval mu stálé vzdalování se své dcery jen přílišnou její stydlivostí . . .

Labuťkovi na všech těch přípravách k svatbě bylo velmi mnoho divného a nepochopitelného; ale maje na zřeteli hlavní její účel: vymanění se z lichvářských drápův a zachránění se před veřejnou hanbou, byl spokojen se vším, co a jak berní jedná . . .

K zahradní chaloupce, kde Lucie stále prodlévala, ohlížel se ovšem také, ale hlavně z té příčiny, aby tou pozorností k své nevěstě udělal otci radosť . . .

Tato chatrč byla nyní vůbec nejzajímavějším lidským příbytkem pro celé město.

Jindy i v létě opuštěné a mrtvé uličky v této odlehlé části města nyní za doby lednové po celý den oživují se obyvatelstvem, jež zvědavost sem uvádí. Každý byl by rád spatřil Lucii; ale ona nevycházela ani z chaloupky, tím méně ze dvora. Stará Lída i jídlo za ní a za matkou přinášela . . .

Třetího dne po svém návratu z Prahy berní dopomínal se jejím prostřednictvím Lucie, že přece by bylo potřebí, aby spolu o některých důležitých věcech promluvili, ano že jsou některé, kteréž bez její přítomnosti, bez jejího rozhodnutí a spolupůsobení ani není lze vyříditi, mezi těmi na prvním místě: svatební šaty a družičky. Proto ji opětně prosil, aby jen k němu do domu na nějakou čtvrt hodiny přišla, že ji nebude zdržovati a brániti, když zase bude chtít se vrátiti do chaloupky.

Vzkázala, nemůželi jíti na oddavky v některých ze svých nynějších šatův, aby jen otec sám byl tak laskav a podle své libosti nějaké jiné jí pořídil, že ona sama nic sobě neurčuje a že každé se jí budou líbiti. Jest prý lze takové zboží koupiti už hotové. Stran družiček prosila, aby otec nikoho neobtěžoval; že sobě nepřeje žádných. Ostatní vše, čeho ještě nevyhnutelně potřebí, aby jen opatřil sám, ona, jakož už se vyjádřila, dostaví se zcela jistě až do kostela.

Nezbývalo, než podrobiti se její vůli. Pan berní sám obstaral všechno na děkanství: ku zpovědi Lucie přiklekne až před samými oddavkami, a svátost oltářní přijme při mši svatební. Svatební šaty z bílého těžkého hedbáví, gazový závoj, labuťový kožíšek a myrtový věnec telegraficky objednaly se z Prahy; svatební hostina, k níž pan berní pozval netoliko celou svou společnost od „modré pivoňky“, ale ještě několik měšťanův i s manželkami, okázale pomíjeje veškeré úřadnictvo, bude se odbývati v taneční síni nejpřednějšího hostince. Pan berní nelituje při ní nákladu.

Všeliké podivné řeči, kteréž o jeho domácnosti po městě tu a tam proskakují, a také k jeho sluchu nepříjemně zaznívají, mají výborností této panské tabule býti odmítnuty a potlačeny. Měšťanstvo, na jehož úsudku a přízni mu záleží, bude při něm. Také k vůli Lucii samé dělá takovou nádheru. Má poznati jeho laskavost a přesvědčiti se, že nejvzácnější společnost v městě úplně schvaluje jeho volbu zetě . . .

Neměl ovšem tušení, jak velice vzdálena Lucie byla od tohoto oboru myšlenek. Péče o klid matčin, vyhledávání, čím by jí mohla spůsobiti nějaký příjemný pocit, naplňovaly její duši tou měrou, že mimo to pro nic na světě nezbývalo v ní místa. Chorá paní pod něžnou rukou její za těch několik dní patrně okřála, aspoň na těle; zda také na duchu,

kdo by dovedl vyzkoumati, až jak hluboko do té černé propasti vniknul bílý paprslek světla, které kolem ní se rozbřesklo?... Jen tolik bylo lze tvrditi, že přítomnost dívky pozoruje, ano jí si všímá a jí už zvykla. Neboť bedlivě sleduje každý její krok ve světničce, otáčí se po ní, celé hodiny nechává hlavu na jejím klíně, večer pokojně vedle ní usne a při ranním procitnutí nejdříve ouzkostlivě se ohlíží, máli ji po boku. Shlednuvši ji, vyjasňuje svou tvář...

Při tom všem nepromluvila posud ani jediného slova! A Lucie mlčela také. Rozuměly si pohledy, skutky.

Lucie počítala dni, kolik jich s matkou zde ještě zůstati musí, a těšila se, jak tam, kde sama bude paní, upraví pěkný pokojík, s dobrou podlahou z běloskvoucích prken, s dvojatými okny a s čistými stěnami, aby tam spolu nerozlučně živy byly...

V neděli, v den tří ohlášek, chorá hned ráno také vstala, jakoby jí bylo přibylo sil. Lucie ji umyla, učesala, ozdobila čistým čepečkem a oblekla do jednobarevných šedých šatův, z kterých už byla vyrostla, ale kteréž jí velmi dobře se hodily. Když pootevřenými dveřmi zahradnice stará spatřila ji tak ustrojenu, pospíšila k muži s novinou, že „jejich paní“ nejspíše také půjde na svatbu.

„Chuďas!“ prohodil zahradník, soustrastně pokyvuje šedivou hlavou.

„Nevím, může-li býti svatba smutnější, než bude míti to dobré dítě,“ šeptala zahradnice, cípem zástěry utírajíc si oči. „Proč vůbec se vdává, když nemohla dostati, co by byla chtěla?“...

Odpoledne berní přikročil k vyřízení nejdůležitější části svého programu: přiměti Labuťku k tomu, aby Lucie směla sebou vzíti k němu do domu toho blázna, a Lucie, aby pozejtří se súčastnila také společného průvodu svatebního z domu do kostela. Spojil obojí tak, že tu i tam činil jedno na druhém závislé. U Labuťky ovšem měl práci snadnější. Ač velmi nepříjemně překvapen touto novotou, perníkář po krátkém zdráhání svolil, těše se v duchu, že ten blázen přece už nebude dlouho živ a v nějakém tmavém koutě že mu nebude pranic překážeti.

Obtížnější jednání bylo s Lucií. Nechtěla ustoupiti od prvotního úmyslu svého, že přijde teprv do kostela. Mínila tím býti osvobozena od účastenství ve společném průvodě. Až po dlouhých prosbách otcových a konečně i uvažujíc, že tím neobvyklým jednáním by mohla dáti veřejné pohoršení, přislíbila, že půjde s Labuťkou ve svatebním průvodu z domu do chrámu. Snad tu rozhodla i touha, aby měla ode všeho jednání v této věci už pokoj...

Rozveselen obojím šťastným pořízením, berní k večeru poslal Lucii do chaloupky velikou dřevěnou škatuli, která právě došla z Prahy. Myslil, že nevěsta aspoň bude zvědava spatřiti své svatební šaty, drahocenný závoj, věnec, střevíce a rukavičky... Byl by se podivil, že ona postavila škatuli za kamna do kouta, ani nenadzdvihnuvši její víko...

Jakoby vůbec nic díti se nemělo, kolébala hlavu matčinu na svém klíně, tím časem, co pan berní, zářе radostí nad dosaženým úspěchem na všech stranách, poslouchal veselé vtipkování své hospodní společnosti, že za rok už také bude dědečkem.

VI.

V úterý ráno už po deváté hodině celé město bylo připraveno, spatřiti svatbu slečny Lucie Vonáskové. V ulicích, kudy svatební průvod ubírati se musí, nedbajíce silného mrazu, který dnes uhodil, už stály skupiny zvědavcův, horlivě rozmlouvajících, a ze všech oken už vyhlížely dychtivé oči. Také dříve než nevyhnutelně bylo potřebí, pozvaní svatebčané scházeli se v domě pana berního, jenž v slavnostní úpravě a náladě vítal je na prahu a uváděl do milounce vytopeného, největšího pokoje svého, naplněného libou vůní.

Labuťka procházel se tu, sladký úsměv na tváři co nejpečlivěji oholené a vlasy nad nízkým čelem jako do plesu načechrané; široké šosy černého, ale nikoliv nového fraku až pod kolena. Jeden z nich měl schválně vymyšlenou ozdobu: cíp červeného hedvábného šátku, jenž z hluboké kapsy vyčuhoval . . . Dorča v nových, modrých hedbávných šatech, kteréž zároveň se svatebním oblekem Luciiným byly přišly, počínajíc si tu vůbec jako doma, na talířku podávala hostům myrtové větvičky s bílou stužkou. Sama měla také jednu na živůtku upevněnou . . .

Už i nejvzácnější hosté byli pohromadě; všichni čekali jen na nevěstu. Pan berní několikráte doběhl naproti do chaloupky, vybízeje a prose Lucii — ovšem jen za dveřmi — aby už se ustrojila a přišla. Ona nejdřív oděla matku, tak jako předvčírem. Pak sebravši všechnu svou duševní sílu, oblekla se sama, bez všeliké cizí pomoci a bez zrcádka, do všeho, co ve škatuli našla. Nevěnovala té úpravě žádné zvláštní péče, ba skorem ani pozornosti: ale slušelo jí to tak, jak vše na sebe dala.

Když byla hotova, pokročila před krucifix, upjala naň teskně prosebný zrak a několik okamžení prodlela tak ve vroucí modlitbě... Na to pomalu, jakoby váhala, přiblížila se k matce a vrhla se jí k nohám, objímajíc je. Se skloněnou hlavou, jakoby tušila nad sebou ruku, která ji žehná, zvolna se zdvihla, objala matku, přitiskla ji na srdce a políbila na obě tváře i na čelo . . . Nové volání otcovo, že hosté již jsou netrpělivi, vytrhlo ji z náruče matčiny. Rychle odkvapila ze dveří a sněhem dala se přes dvůr.

Chorá chvíli postála jako zkamenělá. Oči, za odešlou ještě stále upřené, počaly najednou zářiti a v těsném vězení svém se zmítati, jako už dávno ne; ruce vzpínaly se ku dveřím, jakoby zmizelou ještě zadržeti chtěly . . . . celá vetchá postava počala se chvěti a třásti . . . . tvář vzala na sebe výraz ouzkosti.

Pojednou jakoby se byla upamatovala na něco dávno zapomenutého, paní Vonásková chvatně učinila několik drobných a kolísavých kroků ke dveřím . . . Však u nich samých se obrátivši, pospíšila k oknu, kterým bylo viděti na dvůr.

Z protějšího domu právě vycházeli svatebčané. Lucie proti zimě dosti málo chráněná krátkým pláštíkem z bílého atlasu a lemovaným bílou kožešinou, kráčela po boku Labuťkově tak rychle, že on a za nimi ostatní svatebčané sotva jí mohli postačiti.

Paní Vonásková patřila na ten průvod, až vraty dokořán otevřenými zmizel v uličce. Pak příklonila hlavu ke sklu a zavřela oči,

jakoby už nic viděti nechtěla ... V zatemnělé mysli její proháněla se a burácela veliká bouře ... Mocnější nárazy její jevily se prudčími záchvěvy celého těla ... Odtrhla se od okna, oči její jen jen sálaly vnitřním žárem, na vráščitých tvářích vyskočily dvě zarudlé skvrny, ruce potrhovaly sebou jakoby co chvíle něco uchopiti chtěly ... Chorá jala se rychlými kroky obíhati světničku svou do kola, nahlížela zvědavě do všech koutův, odhrnula peřiny na postelích, jakoby i tam hledala .... Unavena klesla na své lůžko, spustila ruce podle sebe a dala se do hlasitého usedavého štkání ... Několikráte vykřikla a sáhla si k srdci, jakoby bolest jeho zmírniti chtěla ... Utišila se ... slzy tiše kanuly jí po tváři ... zadumala se ... Tak vytrvala asi půl hodiny ... V tom náhle se vzchopila, oči divoce zajiskřily, a v nejbližším okamžení byla venku na síni, na dvoře a na ulici. Jen tak, jak Lucie před chvílí ji byla ustrojila, v letních šatech, v lehounkých střevících, utíkala prostřed sněhové cesty do města .... oči pozdviženy k věži kostelní. Málo lidí bylo na ulicích, vše odešlo za svatebčany do chrámu. Jen několik dětí a starcův tu zbylo. Udiveně pohlíželi na utíkající ženu, ale nikdo ji neznal.

Nevšímnul si jí blíže nikdo ani v kostele, když hustým shromážděním rychle proplétala se až k hlavnímu oltáři ... Tím větší bylo překvapení ano zděšení, když dostavši se až za mřížku k oltářním stupňům a odstrčivši berního, který jí právě v cestě stál, vrhla se v před, a s hrozným, zoufalým pokřikem: „Ne! Ne! Ne!“ uchvátila štolu, jíž kněz právě byl ovinul spojené ruce obou snoubencův, aby nad nimi vyřknul závazné slovo a požehnání.

Strhla ji s nich i s duchovního a odhodila daleko ke zdi na zemi. Než kdo z přítomných jen vzpamatovati se mohl, držela Lucii ve svém objetí a táhla ji od oltáře zpět.

Při tom opětné úpěnlivé výkřiky „Ne! Ne!“ rozléhaly se prostorem chrámovým a hrůzou projímaly všechny přítomné.

Nastal zmatek veliký. Kdož stáli blíže oltáře, obrátili se od toho děsného divadla a pospíchali co nejdříve dostihnouti dveří, aby se dostali z chrámu. Se stran a od zadu zvědavci, kteří jen slyšeli křičeti a neviděli, co se děje, tiskli se k oltáři. Tak nikdo nemohl se hnouti a všichni trnuli nad tou velice pohoršlivou výtržností. K té ještě přišlo, že několik paní padlo do mdlob. Volání po pomoci mísilo se do obecného hluku.

V tom zmatku snad bylo by se podařilo paní Vonáskové, vyvléci svou dceru z chrámu na ulici, kdyby Lucie sama tímto výjevem nebyla bývala tak překvapena a dojata, že před oltářem klesla na dlažbu. Matka mávajíc nad ní rukama, jako ustrašený ptáček perutěmi chce zaplašiti nebezpečí od svého mláděte, a vidouc, že už ji odtud nezachrání, sklonila se k ní, aby ji zaštítila před uchvatiteli.

Kde v tom sešlém, vetchém těle pojednou nabralo se tolik síly? Bylo jí v něm jistě dosti, aby odporovala několika mužům, kteří stojíce nejblíže, nabyli tolik mysli, že uznali potřebu, učiniti tomuto nemilému výstupu konec rychlým odklizením výtržnice. Mezi nimi byl sám berní, jenž soptě zlostí nad pokaženou slavností a nad zahanbením, jakéhož nebylo v městě příkladu, popadl původkyni všeho toho zla za suché

rameno a stisknuv je, odvlékl ji za pomoci svých přátel stranou. Cítíc bolest, chorá obrátila se směrem po ní. Vyděšené oči její se potkaly se zamračeným, zlostným pohledem mužovým.

Výkřik strašnější než byly předešlé vyrval se jí z prsou, rozlehl se několikerou ozvěnou po chrámě a zvolna dozněl teprve pod vysokou klenbou. Kdo by jej byl chtěl neb dovedl rozbírati v podstatě jeho, byl by v něm nalezl kletbu a opovržení!

V nejbližší chvíli několik obecních zřízenců odvádělo bláznivou paní polo skřehlou z chrámu domů, a sňatek Luciin dokončil se za všeobecné roztržitosti . . .

Při hostině, při které Lucie scházela, omluvivši se, že dohlédne, jak se vede matce, nechtěla se rozdělati žádná veselost. Všichni byli zamlklí. Berní vypadal velice mrzut. Pan purkmistr s horního konce stolu několikráte přišel k němu a snažil se vymluviti mu dnešní i jim všem nemilou příhodu.

„Chuďas blázen, ani sama nevěděla, co dělá,“ těšil jej opětně.

Tato slova zněla panu Vonáskovi opravdu jako rajská hudba.

„Ráčíte jistě věřiti, že to provedla z pouhého bláznovství?“ dychtivě obrátil se k hlavě města.

„Ze zdravého rozumu přece ne,“ udiven tou otázkou odvětil purkmistr.

„A ráčíte souditi, že už není možno, aby ještě někdy zdravého rozumu nabyla? Říká se, když tak něco velikého pohne jejich myšlenkami, že se vzpamatují a z bláznovství se vyberou . . .“

Po těchto slovech berní upjal své oči na rty purkmistrovy, jakoby z nich očekával rozhodnutí svého osudu.

„Upřímně řečeno, to bych vám už ani nepřál . . .“ purkmistr zašeptal mu do ucha a odešel ke dveřím, spozorovav za nimi svého úředního sluhu.

Přijal od něho list, opatřený velikou pečetí. Rozevřel, přečetl a strnul. Labuťka, tváře vínem jeden oheň, vyšel za ním, chtěje ho požádati, aby panu bernímu nabídl pomalu hru v karty, že snad aspoň tím se rozveselí. Však vida nyní i jeho tak zaraženého, neodvážil se promluviti. Stanul před ním v němém uklonění.

„Přečtěte si,“ pravil purkmistr, podávaje mu list. „Poněkud se to týká také vás.“

Perníkář namáhal se, aby svůj těkavý nejistý zrak udržel chvilku na jednom místě a slabikoval:

„Městská policie právě přinesla mrtvolu pana Jindřicha Poupěte, zdejšího podučitele. Nešťastník jest všecek rozdrcen a roztrhán mlýnskými koly, do nichž prý před půl hodinou sám skočil. Račte naříditi, co s ním máme počíti. Vojtěch Sykora, městský tajemník . . .“

„Myslil jsem, že byl mezi zpěváky na choru,“ klidně pravil Labuťka, vraceje purkmistrovi list. „Jinak mi do toho nic není.“

VII.

Minulo čtrnáct dní. Lucie plíží se po domě manžela svého jako pouhý stín. Každý se jí hrozí. Tak dojímá ji osud dvou drahých

bytostí: Jindřicha a matky. Nenadála se, že veliká, nevýslovná její oběť k takovým koncům povede! Od onoho neblahého dne matka leží ve své chaloupce těžce nemocna horečkou. Lékař zakázal, že se s ní nesmí ani hnouti; ani nedovolil, aby Lucie při ní zůstala. Nemoc prý jest velmi nakažlivá a tu malou posluhu, jíž při ní potřebí, prý obstará zahradnice.

Lucie může si zoufati. Odešla z domova jen proto, aby matku vzala s sebou, a nyní ji tam musí nechati samotnou cizím lidem. Aspoň kdyby tam byla posud stará Lída, nyní by také dohledla, aby matce nic nescházelo. Ale Dorča, která hned nazejtří po svatbě s ní si zaměnila místa, jistě ani si nevzpomene, že by nemocné v něčem mohla posloužiti. Ujavši se otcova hospodářství, vymýšlí jen samé zbytečné a titěrné novoty. Nelíbí prý se jí starožitná studna uprostřed dvora. Řekla prý, že to tak vypadá jako na vsi. K jejímu nalehání obrubeň už se odklidila a zřizuje se tam úhledná pumpa. Až zmizí také vysoké bidlo s okovem, bude Lucii ten dvůr teprv docela cizí.

Jen aby matka co nejdříve se vystonala a mohla býti přenešena sem k ní! Až se to stane, Lucie nikdy ani nohou nepáchne tam do těch vrat. Ale nemoc paní Vonáskové se vlékla. Horečka nepokračovala pravidelně. Klesala a stoupala, nemohouc dostoupiti žádného obratu rozhodného ani k lepšímu ani k horšímu. Posluhy bylo při tom potřebí pramálo, téměř nic. Nemocná ležela většinu času úplně bez vědomí. Když opět dostavila se jí jasnější chvilka, už obvyklým pohybem sáhla po nádobě s vodou, kterou zahradnice jí stále udržovala naplněnou, a svlažila své horké rty a vyprahlé hrdlo. Bylo ku podivu, jak zcela beze vší potravy, nejsouc pohřížena v nepřetržitém horečném spánku, tak dlouho ze svých chudičkých sil ještě tráviti může.

Však lékaři nebylo známo, že její tělo za tolik let zvyklo trampotám ještě několikrát větším, než které nyní na ně dolehaly . . .

Berní choval se dle předpisu o nemocech nakažlivých. K chaloupce zahradní nepřiblížil se ani na padesát krokův. Dostával od lékaře a od zahradnice co den zprávy o nemocné, ač přestal býti jich žádostiv, když nemoc k rozhodnutí nedospívala. Utvrzoval se ještě více ve svém přesvědčení, že blázen snese desetkrát větší nemoci než rozumný člověk.

Jinak trávil nyní doma více času než jindy. Po večeři sice posud odcházel do své staré hospodní společnosti, ale málo kdy zdržel se tam déle než hodinu. Vymlouval se, že ho nemá kdo doprovodit, když jeho zeť, Labuťka, aspoň pro tento první čas po svatbě života hospodního úplně zanechal.

Proto vzbudilo nemalé podivení, když dnes devátá už dávno byla odbila a on po pivě ještě sklenici silného vína kázal sobě přinésti. Plni úžasu společníci pohlíželi na sebe. Každý přemýšlel sám o příčině, kterou berní právě dnes oslavuje. Nenašli žádnou, ani když on po půl hodině ještě jednou kynul dáti sobě vína. Kde pak by se byli domyslili, že pan berní sedí tu a pije na zlost! Na zlost, že Dorča už se opovážila poroučeti mu. Už po dva dni když odcházel do hostince pichlavě vtipkovala, že snad se nedá zase doprovázet nějakou lucerničkou, když měsíček tak překrásně svítí. Dnes pak dokonce s výčitkou za ním

zvolala, že zejtra sama dohledne na dělníky u pumpy, když odstranění toho starého strašidla k žádnému konci nejde.

Berní uznal, že jest potřebí dokázati jí, že on posud jest neobmezeným pánem v domě a že jím také zůstane . . .

Vracel se velmi pozdě, nebylo daleko do půlnoci. Opustiv s nejposlednějšími hostmi hostinec a rozloučiv se s nimi, ještě nezahnul do své uličky. Rozčilen, velice nepokojen bloudil městem. Měsíc v ouplňku vznášel se na čisté temnomodré obloze a vlažný už jako jarní jižní vítr vál mu do rozpálených tváří. Však ani hluboký klid noční, ani líbezná záře měsíce, ani příjemný noční chlad nedovedly umenšiti jeho rozhorlenosti . . .

Když konečně unaven, ale nikoliv utišen zavřel za sebou dvířka vlastního dvora, zarazil se příšerným obrazem.

Pod studničným bidlem, které tu v měsíčném kouzelném osvětlení viselo jako provaz spuštěný s blankytu, stála, úplně bíle oděna, ženská postava. Rozpuštěné vlasy vlály jí kolem hlavy, když dlouhé ruce vzpínajíc nad sebe hopkovala, patrně chtějíc dosáhnouti okova. Berního projala hrůza ve všech kostech, cítil, jak vlasy se mu ježí a krev v žilách se zastavuje.

V měsíčném šeru byl to zajisté pohled dušičkový, strašidelný, zvláště když postava počala mávati nad sebou a kol sebe nahými suchými pažemi vždy chvatněji a divočeji. Bernímu bezděky vstoupilo na mysl ono strašné vidění, které měl ondyno večer v svém pokoji . . . Poznal svou ženu!

Byla to ona. Procitnuvši žízní nalezla nádobu vedle lůžka prázdnou. Vstala a šla se napíti ke studni. Bosa a jen v košili. Sběhla pod visuté bidlo na tenká prkna, jimiž tesaři studničnou propast byli na noc pokryli, a jala se hledati nad sebou okov. Visel pro ni příliš vysoko. Nadskakovala, puzena palčivostí žízně.

„Ta blázen by ještě vyděsila člověku duši z těla!“ berní zamručel a blížil se k ní s úmyslem, že ji odvede zpět do chaloupky a vyplísní nájemníky, proč na ni nedávají lépe pozor, ani nezavírajíce na noc síň. Přistoupil až k prknům a sáhnul po ní, aby ji vzal za ruku. Však ona, spatřivši něco černého před sebou, a domnívajíc se, že to okov, chvatně oběma rukama popadla ho za hlavu a jala se jím trhati, jakoby domnělou nádobu chtěla stáhnouti s výše. Berního obešla ouzkost a hrůza. Počal se brániti, škubati sebou, chtěl křičet, nemohl, ona už dlouhými, ledovými, vyzáblými prsty pevně sevřela mu hrdlo, silou téměř okamžitě přibylou, strhujíc jej k sobě na prkna . . .

Prudké zatřasknutí, zoufalý výkřik berního a manželé v pevném objetí, snad pevnějším, než jaké pocítili před dvacíti lety, řítili se do hluboké, ledové propasti. Kusy zlomených prken padaly jim na hlavy.

VIII.

Na hřbitově už na pátý rok denním hostem bývá žena sice mladá, ale soudě dle mdlého plíhavého kroku a tváře uvadlé, velice nešťastná. Černý smutkový oděv není tak výmluvný, jako každé její hnutí a vzhlednutí.

Jest to Lucie, která sem přichází navštěvovati a ošetřovati hroby. Má tu tři. U samé kaple vedle hlavní cesty společně odpočívají ve stínu rozklenuté lípky její rodiče. Tam v nejzazším koutě u pobořené zdi pod šípkovým keřem Jindřich. Onde uprostřed hřbitova nedaleko velikého dřevěného kříže pochovala před dvěma lety svého muže. Labuťka, zanechav řemesla úplně a oddav se nemírnému pití, skonal náhle, raněn mrtvicí.

Mladá vdova prodala po něm domek, aby zaplatila jeho dluhy; prodala také kamenný dům po rodičích i s polovicí dvora až za studeň, na tom rozhraní dala postaviti vysokou zeď, a odstěhovala se zpět do chaloupky, kde několik šťastných dní s nebožkou matkou byla zažila. Starou Lídu má u sebe, zahradnickému nájemníku dala výpověď a zahradničí už na druhý rok sama.

Práce jest jediná útěcha její po takových zkouškách, v takovém hoři. Světnička, kde matka její bydlila, má pro ni z celého světa největší cenu. Z peněz, které prodejem větší a dražší polovice rodinného jmění jí zbyly, prokazuje dobrodiní chudině. Sama dovede se uživiti výtěžkem práce, od níž pod večer ustane, jen aby navštívila své hroby na hřbitově. Obejde je vždycky všechny, však déle než u Labuťky prodlí u Jindřicha a nejdéle u matky.

Skorem by jí bylo milejší, kdyby matka měla zvláštní hrob pro sebe a otec také. Jakési temné tušení praví jí, že i nebožka by sobě toho přála.

Majíc je před sebou oba pohromadě, cítí vždy i v pobožnosti jakousi závadu. Zcela jinak modlí se za matku než za otce; v jediné modlitbě nikdy nemůže své city pro ně spojit. Proto myslí, že ani jeden hrob není pro ně žádným sloučením a smířením . . .

Přemýšlení o tom tajemství, kteréž nad utrpením matčiným se vznášelo za jejího života a s kterým oba rodiče odešli se světa, zaměstnává ji neustále. I dnes smutná mysl její byla do něho všecka pohřížena, když učinivši obchůzku u kříže, i tam u šípkového keře, skvějícího se v záři zapadajícího slunce červnového neobyčejným množstvím krásných květův, usedla v trávě u hrobu rodičův. Vzpomínala, modlila se, plakala, ale nemohla se ničeho domysliti . . .

Kolkolem vládlo ticho, posvátný klid. Jen s modré čisté oblohy, která na západě už dostávala jemný nádech nachový, zaznívala sem k tichým zeleným pahorečkům píseň skřivánka; ale i ten mocněji zavířiv svým hláskem náhle umlkl a jako šipka spustil se do vlnící se hladiny obilní vedle samé zdi hřbitovní.

V tom hlubokém utišení, měřícím se na nejjemnějším šelestu travních stébel a na bzukotu zlatoskvoucích mušek, jež nad kvetoucími jejich vrcholky se třepotaly, Lucie zaslechla část hovoru, jejž dvě ženy, stojící za kaplí a nevědoucí, že jest tu na blízku, spolu rozpřádaly.

„Byla jsem hloupá, že jsem od něho nevymohla úpis aspoň na polovici domku dříve, než jsem se k němu přistěhovala, aneb ihned v prvních dnech, když jsem s ním byla ve dvorci. Teď nemám ze všeho nic. Ta perníkářka všechno prodala a já se octla na ulici s prázdnýma rukama. Takové štěstí, jaké mi uklouzlo, či jaké jsem sama pustila

z ruky, už podruhé nenajdu. Dřu se za skývu chleba a několik krejcarův dále“ ...

„Milá Dorčo!“ ozval se druhý, patrně mnohem starší hlas. „Buďte ráda, že jste vyvázla z nešťastného domu aspoň jen s prázdnýma rukama. Hůře by vám bylo, kdybyste od tamtud byla odešla ještě k tomu s těžkým svědomím.“

„S těžkým svědomím? To bych ráda věděla, jak by něco takového na mne mohlo přijíti. Ať si to páni vyrovnají všechno sami mezi sebou.“

„Jen kdyby bylo lze vždycky všechno vyrovnati!“ smutně pravila starší. „Já bych si nyní oči zármutkem vyplakala, že jsem byla zcela nevinnou příčinou, pro kterou nebožka paní berní se zbláznila ...“

„Vy že jste toho byla příčinou?“ dychtivě přerušila jí řeč mladší ženština.

„Bohužel,“ potvrzovala onano. „Posud nesvěřila jsem se s tím nikomu na světě, ač mě to tísní už po dvacet pět let na svědomí. Vám první to povím, že jste také v tom domě byla a podlé toho, jak jste sama nebožtika berního seznala, spíše tomu uvěříte.“

„Mluvte, mluvte, jak to bylo?“

„Sloužila jsem u Vonáskův od prvního dne, co se vzali. Slyšela jsem sice od jiných mladých služebných, co berní už za svobodna vyváděl; ale myslila jsem, když se přiženil do pěkného majetku a dostal hezkou a mladou ženu, že snad bude jiný. Seznala jsem brzy, že jsem se zmýlila. Co vám budu všechno povídat? Vyhýbala jsem se mu, jak jen nejvíce jsem mohla, chtěla jsem odejíti ze služby, ale pomyslila jsem si, co bych tím té ubohé paní pomohla. Přišla by na místo mne jiná a ta třebas byla by méně ostýchavá než já ... Zůstala jsem jako na stráži k mladé paní ... Narodilo se jim děťátko, dceruška, Lucinka, nynější vdova po tom pernikáři, který také nestál za mnoho ... Paní byla šťastná. Děvčátku už bylo více než půl roku, když on jednoho dne v poledne, vraceje se z kanceláře domů, nalezl mě v kuchyni samotnu ... Přitočil se ke mně a objal mě. Ještě mě držel v náručí, když otevřely se dveře z pokoje a v nich stanula paní, chtějíc jej nejspíše na prahu uvítati s děťátkem. Ale neuvítala ho. Bolestný, zoufalý výkřik její, jenž bude mi zníti v uších ještě v hrobě, rozlehl se domem. Dítě vypadlo jí z rukou na zemi, sama sklesla k němu jako omráčena ... Já ještě téhož dne prchla z domu. Lékaři pak řekli, že se zbláznila ...“

Lucie se vzchopila a štkajíc objala matčin hrob.

Hned na zejtří vymohla sobě dovolení, otevříti jej a pohřbíti otce zvlášť. Pak mohla i za něho pokojně se modliti.

Generál Gordon. Ryl Jan Patočka.

Generál Gordon.

Napsal Karel Tůma.

Na spůsob umělce, když byl dokončil pracný obraz, slovutný historik Hartpole Lecky na konci díla svého „O vlivu rationalismu na Evropu“ poodstoupiv o krok, obzírá ještě jednou letmo celé panorama pověkého zápasu ducha lidského. Jak ohromná byla protivenství, tak ohromné jest jich zmožení. Jaké to rozhojnění vědomostí, jaké rozestření světla, jaké zušlechtění mravův! Úžasný pokrok ve vědách, v názorech, v hospodářství národův vyprosťujících se z pout pověry, nevolnictví a fanatismu despocie. Neustálý vzrůst síly a práva jako zdatných vynálezův člověka. „Velkolepé to vítězství civilisace!“ žasne. „Avšak, ohlédneme-li se zpět po radostné oné odhodlanosti, s jakou za mnohých dávných dob lidé obětovávali veškeré své duševní i hmotné zájmy tomu, co pokládali za své právo, rozpomenem-li se na onu nezkalenou důvěru, jaká jim při tom bývala odměnou, nemůžeme sobě zapříti, že jsme na postupu svém také něčeho pozbyli“ ...

Onoho ducha totiž hrdinné sebeoběti, který žil ve společnosti starověké, onoho ducha idealního, který září v dějinách z Thermopyl, od Marathonu, od modravých vln zátoky Salamidské jako z cikuty Sokratovy, jako z katakomb prvých křesťanův, jako z hranic Giordana Bruna a Jana Husa. Toho vroucího, hlubokého, všeho sobectví prostého zápalu pro ideu postrádá prý pohříchu civilizace novověká, totě prý temný stín na skvělém jinak obrazu.

Lze tento úsudek přijati za pravdu? Jakže, to století, které věnčí hroby Washingtonův a Kosciuszkův, to století, které vidělo děje jako osvobození se národa řeckého a italského, jako obranu Černé Hory, které zřelo na šírých bojištích jako na popravištích umírati pro svobodu tolik hrdin myšlenky: *to* že by postrádalo ducha sebeoběti, heroismu a poesie mučedníkův? To století, které má mučedníky jako Poeria, bratry Bandiery, Johna Browna, Karla Havlíčka, Ludvíka Bathyaniho, patrioty jako, Karla Sladkovského, — pionéře jako Livingstona, učence jako Josefa Jungmanna, státníky jako Lincolna a Cavoura, muže jako byli Daniel Manin, Garibaldi, Gambetta, Skobelev, vypovězence jako byl Viktor Hugo, konečně lidumily a reky jako byl veliký Škotska syn, obětovaný Chartumu obrance, generál Gordon?

Ano, toto jediné jméno, poslední z dlouhé a skvělé řady, věru již samo stačilo by na svědectví a důkaz, že civilizace naše nevzlétá ku výši s podlomeným křídlem, že vítězství rationalismu neznamená záhubu

idealismu v lidstvu. Neboť pokud schopna jest společnost evropská vydávati ze sebe takové charaktery, jakým byl tento novodobý bohatýr „bez bázně a hany“, pokud jest v Evropě vlastí, v kterých rodí se mužové takového rázu, a pokud osud mužů těch vzbuzovati bude v lidstvu takový soucit, takové pohnutí mocné, jaké vzbudil tragický konec šlechetného hrdiny chartumského, toho „Bayarda Afriky“ — potud věru netřeba teskniti a zoufati srdcím šlechetným.

„Ať si mluví kdo chce, co chce,“ napsala kdys Florence Nightingallová: „mnohem více křesťanského ducha jest v člověku, jenž čas, sílu, život svůj v případě potřeby obětuje za něco mimo sebe, jmenujž si to králem, nebo pravdou, vlastí, nebo praporem, — než se kdy osvědčilo ve všem životě mnišském, v postech, pokáních a zpovědích. A tento duch, jenž ochoten jest dáti život a nenazývati to obětí, zajisté nikde nenajde se lepší nežli v Anglii.“ Spravedlivost žádá, doložiti k tomu: a ve vlasti Karla Jiřího Gordona, ve Škotsku.

Kdokoliv poznal ono luzné „Švýcarsko severu“, kdokoliv studoval ducha toho statečného, schopného a podnikavého národa za Tweedem, trvám, že dá mi za pravdu.

Veškeren lomoz a ruch širo rozkládajících se obchodních měst, přístavův, továren, hutí — všechny ty vlaky, hučící pláněmi a údolími, všechny ty parníky brázdící rozkošná jezera, průplavy a zátoky dnešního Škotska, slovem, veškerá ta prósa našeho průmyslového století nedovedla oloupiti luznou vlasť nesmrtelného pěvce „Panny Jezerní“ o zvláštní, hluboký ten půvab romantiky, která jako tajemný závoj chvěje se po její úvalech, horách i nivách, která dýše netoliko z pověstí a podání, ale z celých dějin protivenstvími věkův otuženého toho národa, jakoby byla vlastní dcerou jeho ducha, kterýž jest tak příbuzen duchu našemu, že čtouce dějiny demokratické národní církve škotské, mníme se býti ponořeni v zápasy otcův našich za víru Husovu, mníme doslýchati povzdechy našich pronásledovaných bratří českých. Zajímavá tato podobnost v tragice osudu i v charakteru národním, jevícím tolik energie, kolik nestálosti, tolik lásky k rodné domovině jako touhy po dobrodružstvích v šíré cizině, tolik náklonnosti k hloubání náboženskému, a přece opět dosti praktické mysli, zajímavá tato podobnost dala by se sledovati až do těch proslulých dudákův skotských, za kterýmiž sestupovali druhdy bojovní horalé k rekovným bojům za vlasť a svobodu zlatou. Ano, srdce škotské porozumí tomu hrdému verši našeho pěvce: „Jsemť já dudák z kraje dudáckého!“ jako hlava česká onomu historickému výkřiku prsou škotských: „Na vzdor všemu! Na vzdor všemu! A ještě jednou na vzdor všemu!“

Nuže tato vlasť zbožných a udatných srdcí jest otčinou rodu Gordonův.

Již r. 1449 připomíná se v kronikách Škotska jistý Alexandr Gordon povýšený v stav hraběcí. Za doby první revoluce anglické náleželi Gordonové, jako většina tehdejší škotské šlechty vůbec „k nejvěrnějším přívržencům“ Stuartovce Karla I.; ano jeden z nich, Jiří Gordon, vytrpěl pro zbožňovaného krále smrt na popravišti. Po návratu Stuartovcův na trůn, za Karla II. (1660) obdrželi někteří z Gordonův odměny a hodnosti různé; jeden z nich povýšen dokonce za vévodu

a r. 1686 za guvernéra Edinburského. Divno-liž, že zůstali Gordonové královskému rodu škotskému i po svržení Jakuba II. neoblomně věrni, tak sice, že raději vlasť opustili a vyhnanství zvolili, než aby věrnost svou k souzené dynastii zrušili. Zanikajíc ve Škotsku, vyskytuje se jmeno Gordonův v druhé polovici 17. století téměř ve všech státech evropských. Členové široce rozvětveného rodu hledali služeb a dobrodružného štěstí v armádách v Polsce, na Rusi, v Prusku, v Rakousku, ve Francii; rovněž jako vyskytují se co kupci v Královci, v Rotterdamu a různých městech Polsky. Však nejvíce ze všech vynikl v dobrodružném životě emigrantském Patrik Gordon, rodilý z Aberdeenu, kterýž za Cromwella co 16letý mladík opustil své milé hory škotské a po mnohých svízelných toulkách pevninou evropskou, brzy co žoldnéř švédský, brzy co zajatec a vojín polský svou bystrostí ducha, svou rázností jako obeznalostí svojí napořád více obracel k sobě zraky přátel i nepřátel, ažtě dostal se ku dvoru ruskému a stav se učitelem Petra Velikého, dosáhl v tehdejším obrození ruské společnosti významu velmi platného co podněcovatel k opravám a pokrokům ve všech oborech života státního, zejmena však ve vojenství ruském. Nejznamenitějším jeho činem válečným byla hrdinná obrana Turky oblehaného Čigirina r. 1678, někdejšího to sídla slavného hetmana Bohdana Chmelnického. Byl za to odměněn hodností generálmajora, a v hodině smrti 1698 zasloužilému o Rus muži sám Petr Veliký zatlačil oči.

Při četnosti rodu tak starobylého zbývalo arci vždy ještě dosti jiných větví, které hlásíce se k národní církvi škotské, zůstaly ve vlasti své a vydaly řadu mužův, kteří co pracovití měšťané nebo co stateční vojínové zachovali jmeno Gordonův ve Škotsku v dobré pověsti, i hojných potomcích po dnešní den. A z takovéto protestantské, typicky škotské rodiny vojenské, v níž bible byla nejvzácnějším pokladem a knihou čítanou den co den od starých i mladých, pocházel též náš hrdina Karel Jiří Gordon.

Narodil se 28. ledna 1833 ve Woolwichu, co čtvrtý syn váženého plukovníka Henryho W. Gordona. Věk chlapecký nebyl Karlu tím věkem blahým, jako bývá dětem jiným. Těžké choroby týraly ubohé dítě a učinily tělo jeho slabým. Nicméně otec, tělem duší vojín, určil jej na roveň oběma starším synům svým ku stavu vojenskému a proslulá vojenská škola Woolwichská převzala po rodině vychování bledolícího jinocha s tou dětinsky upřímnou tváří, z níž prohlédaly velké modré oči tak jemně a dumně, že mohlo se z nich hádati na duši spíše žensky měkkou než zmužile ráznou. Letoře hochově vůbec nezdálo se umění válečné svědčiti. Vyjma mathematice a zeměpisu žádnému z ostatních předmětů neučil se s obzvláštní chutí, při hrách soudruhů býval vážným, při cvičeních vojenských mdlým. Činil dojem člověka, jehož duch těká v zcela jiných sférách, kterému je nevolno jako ptáku v kleci, ale jenž zde nicméně s resignací snáší svůj los, nemaje energie, nemaje vášně ni kuráže, aby prorazil z mříže a letěl, kam jej srdce pudí. „Zcela všední kadet“ zněl úsudek professorův. Však ejhle, jaké to překvapení! Když jednoho dne jeden z důstojníkův před spolužáky zhurta jej počal peskovati pro tento nedostatek horlivosti a ráznosti, když mu řekl: „z vás nebude nikdy schopný důstojník“ — tu rázem zajiskřilo to jemné oko,

ruměncem vzplály ty bledé líce až po skráně, a ten „všední kadet", strhav své epauletty, hodil je zuřivě svému představenému k nohám. — O dvě léta později, r. 1852, byl pak z Gordona již skutečně intelligentní důstojník sboru ženijního, jen že musel k příkazu lékařův na nějakou dobu na Korfu, aby v jižním vzduchu otužil svá slabá prsa.

V tom propukla válka Krymská. Gordon povolán ku praporům, octnul se za nedlouho po boku soudruha a přítele svého Wolseleye v oblehacích příkopech před Sebastopolem, kdež řídil práce zákopníkův tak křepce, a osvědčil takou vytrvalou neohroženost a takovou duchapřítomnost, že s údivem pozorovali jej bývalí jeho školní cvičitelé, z nichž jeden i napsal o Gordonovi tehda: „Potřebujeme-li dobrých, spolehlivých zpráv o tom, co Rusové podnikají, tož vyšleme tam Gordona." — Ano, bledému důstojníku zalíbilo se náhle v dobrodružstvích válečných; čím větší při tom nebezpečí, tím více dráždilo jeho srdnatou mysl i mohlo se téměř říci, že po něm toužil, jako po setkání s milenkou, že byla to první jeho vášeň života.

Dokázal za svých nočních výletův ku náspům ruským tak mnohý „husarský kousek", k němuž staří, ostřílení hoši neměli odvahy. „Procitla v něm škotská krev", smávali se žárliví soudruzi mladému jonáku, jenž mezi svými sextanty a svahoměry zdál se opět býti na zcela nepravém místě. Neboť jakého ukojení může dojíti žízeň po činech heroických ve — sboru ženijním?

Dobytím Malakova svízelná válka posléze dobouřila a Gordon přidělen ku komissi ženijní, která vyměřovati měla nové hranice mezi Ruskem a Tureckem. Práce ta byla Gordonovi nad míru příjemna. Byloť mu při ní podnikati notné cesty po březích Černého moře, brzy na straně evropské, brzy opět na straně asijské a velkolepá příroda Kavkazu sytila duši mladého Škota dojmy nejvznešenějšími.

Z jara roku 1857 poslán do Erzerumu, Karsu a Erivanu. Zde otevřel se mu nový svět — starý to svět Orientu s veškerou svou krásou i bídou. Ponejprv v životě seznal tu Gordon život nevzdělaných asijských kmenův, který jej nesmírně zajímal. Ohlédaje na svých měřických toulkách veškerá památná místa Armenie — mimo jiné slezl i nedostupné téměř vrcholky obou Araratův — Gordon při každé příležitosti hleděl seznamovati se s obyvatelstvem více méně barbarským, vnikaje při tom v jeho názory, v jeho povahu a mysl s takou podivuhodnou snadností a s takým taktem, že podařilo se mu, co se málo kdy podaří v oněch krajích cizinci: získati si důvěru Orientálův.

Pobyv téměř rok mezi Kurdy, s jichž náčelníky obcoval tak důvěrně, že si s ním na bratrství připíjeli, Gordon r. 1858 skončil své inženýrské práce v Armenii, a „polo Orientálec, otužený, osmáhlý sluncem pouště" objevil se v Cařihradě, kdež, maje co anglický důstojník všude přístup, zdatně mohl rozhojňovati svá studia o poměrech Východu, poznati nejdůležitější osobnosti a charaktery světa tureckého, tak jako ovšem v Péře brzy byl vítaným hostem v salónech vyslancův a konsulův mocí evropských.

V tom vyrušila našeho Orientálce z jeho studií postava neobyčejného muže, který tehdá odvážným velikým činem překvapil a zjitřil veškeren vzdělaný svět. Byl to národní hrdina Italie Giuseppe Garibaldi,

jenž úsvitem jara r. 1860 z čista jasna podnikl s tisícem jonákův srdnatých svou proslulou výpravu Marsalskou a letě od vítězství k vítězství v několika dnech byl pánem Sicilie.

Jaký to příklad vyzářil tu na očích Gordonových! Dobrodružná minulost Garibaldiho, plna odvážných, romantických činů, plna bojův rekovných za Oceánem jako ve vlasti, vznítila mocně fantasii sedmadvacítiletého Škota. Ale když po té teprv jal se poznávati ze zpráv listův evropských šlechetný, anticky ryzí charakter novověkého reka svého, když poznal tu nezištnou, skromnou a vznešenou mysl obětovného patrioty italského — tu zachvěla se duše Gordonova do hlubin svých: poznalať svůj ideál. „Ejhle muže!" zaplesal žasna: „Ano, totě nejvznešenější povolání, jaké člověk žádati si může: osvobozovati trpící bližní, rozbíjeti pouta otročí, obětovati život za spásu bratří svých."

Však zatím stihl z Londýna rozkaz, že má se Gordon bez dlení, v červenci 1860, vypraviti do — Číny, s kterouž Anglie znovu válečně se byla utkala. Přes Alexandrii, Kahýru a Suez chvátal ku pobřeží Rudého moře. Zahlédl tu poprvé pevninu Africkou, pozdravil prvně tu zemi tajemnou, která měla se mu kdys státi tak přeosudnou.

II.

„Cílem dějin světových jest civilizace všeho člověčenstva a dcerou civilizace lidskost. Mohlo by se za to míti, že matka nedovede zapříti dítě své. A zatím zvykle pláče lidskost zahalujíc tvář, ana civilizace vítězí! Co krve lidské musí býti prolito, co bídy rozseto prve, než obrátí se země barbarská v zemi vzdělanou, aby vydávala zlatou úrodu humanity! Nicméně — jeliž tu jakého vyhnutí? Ku předu! zní příkaz neodolatelný, a železný jest zákon pokroku."

Tak napsal Gordon ve svém denníku, ubíraje se na bojiště v dalekou, neznámou Čínu. Stihl tam právě v čas, aby byl svědkem události, kteráž jej právě tak rozhořčila, jako utišila rozpaky jeho svědomí. Až potud nevěřil Gordon hrubě zprávám, vypravujícím o báječné nadutosti, sobětivosti, zavilé potměšilosti a zbabělé ukrutnosti Číňanův. Však nyní poznal, že aspoň o panující vládě čínské soud ten jest případný. Nebyl to žádný krutý mír, jejž diktovali Angličané a Francouzové na desaterých bojištích poražené Číně roku 1858 v Tientsinu. Mimo slušnou náhradu útrat válečných nevymiňovali si Evropané, než aby četné přístavy čínské byly otevřeny jejich lodím obchodním; aby křesťané v Číně usedlí požívali tam bezpečí. Mandarinové Pekingští přijali podmínky ty, ale podpisu císaře čínského, kterýž byl uprchl hluboko do země, nebylo se lze dočkati. Samé vytáčky a samé průtahy, až vojska evropská odtáhla, načež ministři čínští vyslancům Anglie a Francie, usilujícím o konečnou ratifikaci míru, téměř do očí se vysmáli. Nezbývalo tedy než přesvědčiti se, chtějí-li Číňané snad aspoň šetřiti ducha ujednaného míru, t. j. aby dovolili lodím evropským vjezd do vymíněných přístavů a řek. Ale hned první pokus loďstva anglo-francouzského, vjíždějícího do ústí řeky Pejha, zmařen takou vražednou palbou z tvrzí čínských, že čest Anglie i Francie kázala válku obnoviti.

Nuže, jakmile děla evropská počala v srpnu r. 1860 zbabělé vojsko čínské znovu rozprašovat, ihned byli tu poslové dvora Pekingského s palmou míru, nabízejíce místo i den, kde by obě strany sešly se k jeho zjednání. Ale když přišli vyslaní hodnostáři evropských mocí na určené místo, jsou od Číňanů zrádně zaskočeni a co zajatci do Pekingu na muka odvlečeni. — Vůči také podlosti přestával všechen sentimentalism. Naopak tu právě lidskost kázala spasiti nešťastné zajatce, jsou-li ještě na živu, spuštěním co možná největší hrůzy na barbary, anebo pomstíti smrt a muka jejich ztrestáním ukrutníkův tak přísným, aby se to co možná dlouho pamatovalo. Za všeobecného rozčilení uzavřeno, vytrhnouti prudkým pochodem na hlavní město Číny a bombardovati je tak dlouho, až vydá zpupný Číňan zajatce a podpíše mír. Dne 6. října 1860 stály pluky anglofrancouzské před Pekingem; když pak do určené lhůty zajatci nebyli vydáni, vrhli se Francouzové na letní residenci císaře čínského, velkolepý, báječnou nádherou a nezměrnými poklady oplývající palác, aby jej vydrancovali s pravou vzteklostí pomsty a lakoty; až psychologicky zajímavým stalo se to šílené řádění vojska nejvzdělanější země evropské, rozdrážděného pohledem na tu spoustu démantův, perlí, zlata, slonoviny, hedvábí, aksamitu a nejrozmanitějších výrobkův uměleckých v ceně Bůh ví kolika set milionův. Gordon navštívil ono sídlo báječné pýchy až příštího dne. Bylo tu ještě hojnost skvostů, jež stály za kořist. Soudruzi jeho také nebyli líní. Však Gordon nejen že ničeho se netknul, nýbrž on rděl se hanbou při pohledu na tu zkázu surovou, nechápaje, jak mohou lidé vzdělaní a slušní zvlčiti v lupiče. Před nádherným hlavním vchodem stálo dvé obrovských lvů z kovu. Těch netknuto se, poněvadž vítězové mysleli, že jsou toliko z bronzu. Gordon sice poznal, že jsou z massivního zlata, avšak nevyzradil toho nikomu . . . „Neboť jednak bylo to cizí vlastnictví, jednak umělé dílo“.

Na zprávu o zpustošení paláce císařského Číňané vydali posléze ubohé zajatce. Však na místě 28 pouze 19, předstírajíce, že o ostatních nevědí, kam se poděli. Zatím jich několik odpravili, kdežto ostatní zemřeli následkem vytrpěných muk, která dle vypravování vrácených zajatcův byla skutečně hrozná. Ihned žádal velitel vojska anglického, aby mu těla odpravených a umučených rodákův byla vydána a slovy: „Zapálíme jim tryznu, která posvítí celému Pekingu,“ dal založiti oheň do vybrakované residence čínské. Po dva dny a po dvě noci obrovský požár plál k nebesům, až z celé nádherné budovy — všem Číňanům posvátné — nezbyly než hromady popele a zčernalých trosek. — Kterak byl Gordon všemi těmito scénami dojat, poznati lze z listu, jejž poslal tehda bratru svému do Škotska. Psalť mu: „Nemůžeš sobě učiniti ani žádného ponětí o skvostných a krásných budovách, jež jsme zapálili. Jako Vandalové zroskotali a zkazili jsme vlastnictví a poklady v ceně čtyřiceti milionů! Probodalo mi srdce, když jsem patřil na ty hořící paláce. Bylo jich tolik, že jsme ani neměli pokdy, abychom je důkladně vybrakovali. Množství zlata, o němž se myslelo, že to pouhá mosaz, přišlo tu na zmar. Byla to hanebná, vojsko znemravňující práce. Všickni myslili toliko na drancování!! Kterak Francouzové ztroskotali zlatem, hedvábím, slonovinou a drahocennými zrcadly zářící trůnní sál, toho ani

mluva lidská vylíčiti nedovede. Roztřískali a rozlámali vše, co jim do rukou přišlo, způsobem nejsurovějším."

Nyní teprv byla zpupnost čínská zlomena. Vidouce „perlu čínské říše" zničenu, a batterie vítězův k bombardování Pekingu přihotovené, ministři čínšti posléze naučili se prositi o mír, jejž Evropané diktovali dne 25. října 1860 bratru uprchlého císaře, princi Kungu, v samém středu pokořeného, chvějícího se Pekingu. 2. listopadu přišlo stvrzení míru samým císařem Hienfungem, načež Evropané, zůstavivše posádky v Tientsinu a v Taku, v polovici listopadu v Shanghaji a Honkongu vstoupili na lodě. Mezi zůstavenými v Tientsinu důstojníky ženijními byl také major Gordon. Měl za úkol, aby vyměřil a kartografoval všechny ty Evropě posud neznámé kraje, pokudkoliv jen bude moci v ně proniknouti. Toť bylo něco pro Gordona.

Provázen pouze několika odhodlanými vojíny, podnikával cesty do krajin, kam posud žádná noha evropská se neodvážila. Mimo jiné vykonal dobrodružnou jízdu, pouze s jediným anglickým soudruhem až ku pověstné čínské zdi u průsmyku Chotow-Kalganského, jakož i do dalekého hlavního města provincie Tiagnen Shensi, jejíž obyvatelstvo dosud nikdy Evropana nespatřilo. Při každé takové cestě šlo o život, ano nebezpečí bývalo tak veliké, že mohlo se divem nazvati, vracel-li se Gordon ze svých toulek živ a zdráv. Neboť již za války bylo jakž takž udusené hrozné povstání Tajpingův, které od r. 1850 pustošilo širé kraje jižní Číny všemi ukrutnostmi bojův barbarských — znovu vyšlehlo mocnějšími plameny a šířilo se dravě od nedobytného sídla povstalcův, Nankingu, kdež trůnil v plné velebnosti a moci náčelník Tajpingů, prorok nové víry Hung-siu-Čuen, čili jak se nyní zval Taj-ping-wang, t. j. král míru, poslaný prý Bohem, aby vyhladil plémě tatarské, panující v Číně, a učinil konec všeliké bídě Číňanův, zavedením komunismu. Jádro povstalcův, jichž vojska čítala do set tisícův, záleželo ze statných, divých horalů západní Číny, proti nimž chabá vojska císařská sotva kdy v poli obstála. Všechny země východně od Sekiangu a jižně od Jangsekiangu byly podmaněny Tajpingy. Ke všemu zemřel v srpnu r. 1861 krutě pokořený „vládce všehomíru" císař Hienfung, zůstaviv šestiletého syna svého následníkem svým. Dítě na trůně, proti němuž válčil muž tak schytralý a energický jako byl Hung-siu-Čen!

Stará čínská říše otřásala se ve svých základech. Byl to kolos na sypkém písku, strouchnivělý v nitru a bortící se svou vlastní mrtvou tíhou. Osud dynastie Mandšuské visel na vlase. Nejbližší prohraná velká bitva mohla povstalcům otevříti brány Pekingu. Však nouze jako vždy i tentokráte naučila Dalibora housti. Bratr zemřelého císaře, princ Kung, jenž řídil otěže kolísající se říše, vrhl se nyní v ouzkosti své kajicně v náruč nenáviděným posud cizincům. Počal vzývati o pomoc tyže „barbary evropské", proti nimž byl před rokem tak úkladně jednal. Anglie i Francie zpočátku váhaly; ale když povstalci počali dotírati již i na přístavní Evropanům vyhražená města, když oznamovali, že musejí se zmocniti do roka Šangaje a když následkem nekonečných těch rozbrojův všechen obchod váznul, tu odhodlaly se západní mocnosti v zájmu svých vlastních obchodníků, aspoň ku pomoci nepřímé. Čínský dvůr potřeboval hlavně dobrých generálů.

Vlastním rozhodnutím královny anglické dovoleno důstojníkům vstupovati na čas do služeb císaře čínského. Zatím byli ovšem již dva podnikaví Amerikáni, a sice jistý Ward a Burgevine nákladem boháčův Šangajských zřídili v Číně dobrovolnický sbor, čítající asi 4000 mužů, o jichž vycvičení pečovalo asi 150 důstojníkův, sběhlých ze všech končin civilizovaného světa. Byli tu zastoupeni Angličané, Američané, Francouzové, Italové, Španělé, lidé dosti schopní ale bez povahy, které přilákal pouze vysoký žold (bralť důstojník měsíčně služného 300 zl., plukovník dokonce 850 zl.), hlavně pak naděje na bohatou kořist. Ale právě proto celý sbor, přes výborné vyzbrojení své nestál válečně za nic. V důstojnictvu zavládl život čiro sybaritský a při věčné zpitosti představených nemohlo býti o kázni v mužstvu řeči. Stav ten ještě zhoršil se, když velitel Ward v bitvě padl a důstojnictví přešlo na ničemného Burgevina, který činil požadavky napořád drzejší, hroze jinak že přejde k Tajpingům. Čínského správce provincie Kiangské, rázného to muže, jmenem Li-Hung-Čang, posléze přešla trpělivost. Sesadil a vyhnal nesnesitelného dobrodruha, i obrátil se na velitele posádky anglické v Tientsinu s prosbou, aby některý vyšší anglický důstojník ujal se demoralisovaného sboru Šanghajského. Zvolen k tomu G o r d o n, který právě tehda vyměřoval okolí Šanghaje. Li-Hung-Čang bez dlení jej vyhledal a na šírém poli, při stolku měřickém Gordon v březnu r. 1862 přijal nabídnutí. Rozhodl se bojovati proti Tajpingům, poněvadž je byl poznal a z vlastní zkušenosti se přesvědčil, že nejsou žádným lepším živlem, který by mohl Čínu povznésti, nýbrž že by po vítězství jejich říše ta šla vstříc jen poměrům ještě barbarštějším, než v jakých nyní hynula.

Nuž a nyní počíná teprv osamostatnělý Škot objevovati veškeré své neobyčejné dary ducha i charakteru. Nyní nadešla zkouška jeho síly intellektuelní i mravné, jeho schopnosti organisatorské, jakož i jeho umění vojevůdčího za poměrů zcela výminečných.

Bylať to úloha v pravdě herkulská, již sobě Gordon na prahu nového povolání svého byl vytknul. Nejen že si umínil zavésti ve sboru svém vzornou kázeň, ale pod jeho velením měla se válka vésti zcela jinak než posud. Mělo přestati všechno drancování dobytých měst, všechno dychtění po kořisti, všechno týrání přemožených. Samé to neslýchané novoty v Číně. Mužstvo reptalo, důstojníci hrozili, že se poděkují, ale Gordon nepovolil: „Kdo chce jíti, má volnou cestu; ale kdo neposlechne, toho dám při prvním provinění bez milosrdenství zastřelit.“ Proti opilství důstojnictva, z jehož řad v jediném měsíci neméně než jedenácte mladých ještě lidí zhynulo šílenstvím pijáckým, působil jinak. Především vlastním příkladem svého spartánsky střídmého, činného života, pak laskavým poučováním a pilným zaměstnáváním zhýralcův pracemi vážnými. Vybral si vždy nejhorší zhýralce za své pobočníky a nepřál sobě ni jim oddechu dnem nocí. Tužil je duševně i tělesně, až je přivykl opět pracovitosti a řádnému životu. Tím spůsobem postupoval s báječnou trpělivostí krok za krokem a hle: v několika měsících byl celý sbor vyměněn k nepoznání. O bývalých výtržnostech nebylo slechu. Každý vesele plnil svou povinnost, pevná kázeň držela důstojnictvo i mužstvo a když pak Gordon v několika bojích s povstalci ukázal se

býti nejchladnokrevnějším a nejsrdnatějším ze všech, když v nejtěžších situacích nepozbýval přítomnosti ducha a na základě své dokonalé známosti terrainu, svých zkušeností a vědomostí strategických při největším co možná ušetření mužstva dobýval vítězství za vítězstvím, tu všickni s obdivem a nadšením mluvili o svém geniálním „majoru Gordonovi“ a osobnost jeho naplňovala je takou důvěrou, že troufali si pod jeho velením vrhati se na nepřítele desetkráte silnějšího. Nejvíce imponovalo, že Gordon vždy sám kráčel v čele svých pluků k útoku, nemaje sám ani zbraně nejmenší, než toliko svou bambusovou hůl, kterouž velel a kterou vojáci jeho nenazývali už ani jinak než „kouzelnou holí vítězství“ (The ward of victory).

Dobytí města Fushangu a osvobození značnou silou povstalcův sevřeného Changzuru byly první větší úspěchy Gordonovy, při kterých objevilo se zejmena, jak výbornou secvičil si dělostřelbu.

Gordon nechtěl se však obmeziti na pouhé obranné boje. On měl za rozhodnou chybu, že císařští generálové až posud tlačili Tajpingy ze středu země ku pobřežním městům, v kterých tito zas posily čerpali a válku na moře šířiti mohli. Plán Gordonův byl přímo opačný: Povstalci měli býti důsledně zatlačováni od přístavních měst do nitra země, tam krok za krokem stíháni až do únavy a konečné obklíčeni současnou koncentrickou operací všech válečných sborů císařských.

Avšak trvalo dlouho, než s myšlenkou svou pronikl. Žárlivost čínských generálů, kteří nechtěli od mladého cizáka žádné rady přijímati, nad tož aby byli se chtěli nechat jím zastínit; neochota a tupohlavost čínských ministrův i guvernérův, naprosto neschopných pojmouti rozsáhlý organisační plán branných sil země — vše to byly překážky, jichž přemáhání vymahalo vytrvalosti nadlidské a přece vždy ještě zdálo se býti jen marnou prací Sysifovou.

Třicetiletý anglický důstojník Karel Gordon byl té doby bezpečně jediným organisatorským talentem velkého stylu v celé obrovské říši čínské. Tajpingové věru záhy spozorovali, jaký zcela jiný vzlet jevil se v operacích Šangajského sboru „Vampyrů“ od chvíle co Gordon převzal jeho velení. Málo jim pomohlo, že přešel v jejich tábor dobrodruh Burgevine, přísahavší pomstu strašlivou nejen guvernéru Li-ovi, ale i Gordonovi, o němž myslel, že jej vypíchal.

Gordon vychvacoval Tajpingům jednu důležitou posici po druhé a to vždy silami poměrně pramalými. Tak mu na př. neposlal vrchní velitel císařských vojsk čínských general Brown na pomoc než 500 mužů, jednu baterii oblehacích děl a jeden válečný parník, když jednalo se o dobytí Tajtsanu, města to dobře hrazeného s 20000 obyvateli a s posádkou Tajpingskou aspoň 10000 mužův.

Nicméně byl Tajtsan dne 2. května 1863, ovšem po krušném boji, v rukou Gordonových. Radost z vítězství byla mu však ztrpčena nevázaností pomocných vojáků císařských, kteříž nedali sobě brániti, aby v dobytém městě nezahospodařili si po divošsku a nevylili svůj vztek na přemožených povstalcích. Gordon zakročil proti tomu s veškerou rázností. Dal bíti na poplach, aby drancovníky odvolal od mrzkého díla, když pak neuposlechli, vyslal silné patroly na všechny strany, aby chránily ohrožené a zjímaly tu sběř. Tak zabráněno aspoň dalším

ukrutnostem, leč potrestati viníky nebylo lze pro odpor generálů čínských. — Zjednav pořádek v Tajtsanu, a obsadiv znovu veškeré úřady, Gordon bez dlení vytrhl opět v pole, aby s nemenší ráznosti dobyl hnedle po té Kouin-sanu, čímž nahnal Tajpingům tolik hrůzy, že královský prorok jejich Hung, sídlící stále ještě v Nankingu, o přítrž vyslal posly za svým nejlejším vojevůdcem Chungwangem, který s 50000 muži nejlepšího vojska Tajpingského postupoval tou dobou vítězně na Peking, poháněje před sebou prchající vojska císařská jako zděšená stáda. Chtě nechtě musel Chungwang obrátit a spustošenou krajinou nazpět k obraně Nankingu chvátat, při kterémžto návratu krušném ztratil hladem a nemocemi přes polovici svého mužstva. Gordon zatím u svém vítězném pochodu postupoval se svou hrstkou udatných, sebevědomých jonáků vždy dál a dále, zatlačuje Tajpingy napořád jižněji od poříčí Jang-tse-Kiangu, až vychvátil jim veškerá města provincie Kiangsonské, kdež slavívala věc povstalců druhdy první a největší triumfy. Uštvaní a zdecimovaní Tajpingové mohli jedině netečnosti ostatních vojevůdců čínského císaře děkovat, že podařilo se jim uniknouti Gordonovi za hradby Sučeva, města to skoro uprostřed cesty mezi Šangajem a Nankingem ležícího. Tím byli sice soustředěni, avšak až k udusení těsně soustředěni!

Kdežto do nedávna panství jejich rozprostíralo se po oblasti asi 10000 čtver. mil, s obyvatelstvem 25 milionů duší, nyní stlačeno jest na desítinu toho okršku. Již nepotřeboval se Peking třásti před Nankingem, nýbrž naopak. To byl výsledek válečného umění Gordonova během 3 měsíců, od června do srpna 1863. Všichni generálové čínští dohromady nedokázali tolik za celých třinácte let. — To konečně otevřelo mandarinům v Pekingu oči a jakkoliv nemohli své čínsky pyšné srdce tak dalece přemoci, aby byli pouhého Evropana Gordona povýšili na vrchního velitele armád císařských operujících proti Tajpingům, tož přece de facto od nynějška podřídili všecky ostatní generály jeho strategickému vedení, takže žádný z nich nesměl více jednat bez ohledu na Gordona, ale naopak musel se svým vojskem přitrhnouti vždy tam, kde Gordon toho potřebu uznal. Čínští generálové žloutli žárlivostí, avšak nebylo zbytí: Gordon, to sami uznávali, byl jediným mužem, který stačil na zdrcení hrozného hnutí Tajpingského.

Nyní tedy posláno mu na pomoc 30000 mužů a příslušná obléhací děla, aby mohl počíti pravidelné obléhání Sučeva. Však než bylo lze tomuto městu se přiblížiti, musela se dobýti řada menších měst v okolí, po kterých měli Tajpingové rozloženy síly velice značné. Veškerou brannou sílu povstalcův v Sučevu a okolí páčil Gordon nejméně na 70000 hlav. Již v září počal útočné operace a to s nepopíratelným zdarem. Avšak ukrutenství čínského generála Čunga, který žárliv na Gordona, hleděl sobě zdání vítězství dobývaných zajistiti tím, že v dobytých městech nechal vojsko vandalsky řádit, roztrpčilo Gordona takovou měrou, že odejel do Šangaje, odhodlán vzdáti se raději velitelství než aby strpěl takové barbarství. Než jedva dostihl Šangaje, přivítán jest zde zprávou, že dobrodruh Burgevine s tlupou desperádů všech možných národů po parníku dostal se do Sučeva, aby tamním 10000 Tajpingům přivedl evropské „důstojníky“. Jedině tato okolnost

přiměla Gordona, že podržel velení a vrátil se na své místo. Bylo však také svrchovaně na čase. Tajpingové zvěděvše bezpochyby o nepřítomnosti jeho, podnikali se všech stran nájezdy na císařské vojsko tak, že položení tohoto v polovici září mohlo se nazvati věru zoufalým. Ale Gordon vytrval v železném tom kruhu jako muž z ocele. Brzy poznali povstalci, že je opět v táboře císařských; napjali všechnu odvahu a podnikli pod Burgevinem hromadný výpad, za kterého bili se s udatností zoufalcův. Leč Gordon vrhl zdecimované výpadníky zpět do hradeb Sučeva. Nyní byli Tajpingové důkladně přesvědčeni, že jest jim bojovati s vtěleným démonem, kterého žádná kule nezraní, žádná udatnost lidská neporazí. Však sám Burgevine byl tak zdrcen, že počal s Gordonem vyjednávati, a sice nikoliv pouze o kapitulaci Sučeva, ale o věci daleko větší. Vyžádav si osobní rozmluvu, jal se prohnaný dobrodruh americký sváděti Gordona veškerou výmluvností svojí, aby mu podal ruku k světodějnému činu. K čemuž prý mají oba sloužiti barbarům? „Vzhůru, zmocněme se spolu té strouchnivělé říše, svrhněme oba ty její proticísaře v Pekingu a Nankingu a rozdělme se o panství nad ní sami. Bohatství v Sučevu nahromaděné a vojska, jimiž vládneme, úplně k tomu stačí."

Ale znal špatně tu poctivou, rytířskou duši Gordonovu. Klidně odbyl svůdce několika slovy. Žádná říše a žádná koruna světa nebyla dosti cenná, aby Gordon byl k vůli ní dopustil se ohavnosti i zrady, třebas i proti nejhoršímu barbaru. „Šel jsem do Číny s jmenem poctivým a s tím chci se z ní také vrátiti" — bylo poslední slovo jeho.

Zahanbený svůdce vracel se do Sučeva a Gordon pokračoval v jeho obléhání; po celý listopad trvaly krvavé zápasy; dobře opevněné město bránilo se tak udatně, že obdrželo čestné příjmí „čínských Benátek". Hajitelem jeho byl jeden ze sedmi pohlavárův Tajpingských, chrabrý a fanatický to „král" Mowang, jenž chtěl se brániti do poslední patrony a do posledního muže, a dne 22. listopadu také Gordona, pokusivšího se o noční přepadení, krvavě od hradeb Sučevských odrazil. Leč dnem 30. listopadu Gordon obdržev ještě 10000 mužů posil, obnovil útok s větším zdarem. Dobylť netoliko zevních opevnění města, ale odváživ se pouze s hrstkou své legie v ohni bitvy tak daleko, že byl od ostatních svých plukův úplně odtržen a již za ztraceného pokládán — hrdina místo aby se obrátil, dral se v čele svých jonákův, s holí svou nad hlavou zdviženou, stále ku předu, až zmocnil se tvrze, která panovala celému městu! Heroický tento čin rozhodl o osudu Sučeva.

Ostatní pohlaváři Tajpingův pozbyli veškeré mysli, ubodali dýkami neoblomného Mowanga a nabídli Gordonovi kapitulaci, slíbí-li milost přemoženým. Rozumí se, že Gordon jim to slíbil a tak slavili císařští dne 4. prosince 1863 svůj vítězný vjezd do města po Nankingu povstalcům nejdůležitějšího. Gordon znaje povahu čínskou, naléhal úsilovně, aby vojsko císařské ani nesmělo vstoupiti do bran Sučeva. Ale guvernér Li-Hung-Čang upokojil jeho obavy čestným slovem svým, že se nikomu z přemožených a zajatých ani v nejmenším neublíží. Spoléhaje v slovo to, neboť pokládal Li-Hung-Čanga za muže čestného, po nadlidské únavě posledních dnův a nocí oddal Gordon se na několik hodin odpočinku. Než brzy jest probuzen zprávou, že vojáci čínští drancují.

Mžikem povstane a chvátá s tlumočníkem do Sučeva. Zastane tam vskutku k nevýslovnému rozhořčení svému drancující vojsko. V tom pak přistoupí k němu jakýs vznešený Tajping a prosí jej, aby vešel do jeho domu, zachránit ženy jeho před násilnostmi. Gordon bez dlení byl ochoten; avšak jedva vešel do paláce boháčova, spatří se obklopena ozbrojenými Tajpingy, kteří mu zjevují, že prý životy zajatých pohlavárův jejich jsou ohroženy mstivostí cisařských, pročež ku záchraně jich podrží jej u sebe jakožto rukojmě.

Marně se jim Gordon dokládal čestným slibem svým, nevěřili mu více. „Vždyť jsi také slíbil, že město bude ušetřeno a přece tvoji lidé drancují,“ byla odpověď Tajpingův, kteříž na štěstí neměli té doby ani potuchy o tom, co se s náčelníky jejich zatím bylo přihodilo. Však bylo dosti na zprávách o hrozných ukrutnostech, páchaných na obyvatelstvu města bez ustání po celou noc, za které zajatý Gordon zakoušel hořkostí nevýslovných.

O druhé hodině s půl noci podařilo se mu přiměti Tajpingy aspoň k tomu, aby propustili jeho tlumočníka s listem, v kterémž Gordon poroučel svým podřízeným, aby bez meškání zatkli guvernéra Li-Hung-Čanga a zamezili drancování města stůjž co stůj. — Však o sobě ani slovem se nezmínil. Konečně, když již svítal nový den, nahlédli Tajpingové, že na svobodě může jim Gordon mnohem více prospěti, než v tomto podivném vězení svém. Propustili jej tedy na slovo, že vynaloží vše, aby zajatí náčelníci byli ušetřeni při životech svých. Slézaje barrikády, jimiž hlavní ulice města byly posud zatarasený, Gordon zastaven jest slzícím mladíkem, který v podivném rozčilení ukazoval stále pravicí přes řeku. Byl to syn Narwangův, jednoho z náčelníkův Tajpingských, a Gordon uslyšel nyní, že v noci dal Li-Hung-Čang všecky pohlaváry tam za řekou odpravit.

Gordon zůstal jakoby bleskem omráčen. Ssinalý chvátal s mladíkem k přívozu a když stihl na popraviště, kdež ležely ještě krvavé trupy i sťaté hlavy, když bera jednu po druhé do rukou, přesvědčil se, že vskutku jsou to hlavy, strašně rozpoltěné hlavy všech těch pěti náčelníkův, kterým se byl zaručil — tu přemožen hněvem, bolestí a hanbou, rekovný muž propukl v pláč. Po té v zimničném rozčilení s bambitkou v ruce hledal Li Hunga. Však nadarmo. Tento vykonav své katanství, rychle ujel před Gordonem do Šangaje. Zdrcen vrátil se do tábora, aby oznámil vrchnímu veliteli gen. Brownovi, že se poroučí ze služeb čínského císaře. — „Jesti pro anglického důstojníka věcí nemožnou, aby sloužil pod člověkem tak bezohledným jako Li-Hung-Čang.“

Spolu nalehal na vyšetřování věci, do jehož skončení hodlal prodlíti se svým sborem v táboře. (Pokračování.)

Ikaros.

Román od **Svatopuka Čecha.**

(Pokračování.)

Z nenadání zastižen byl mladý Vysocký krutou ranou. Matka jeho náhle zemřela, nedočkavši se ani přežádoucí chvíle, až by její Pavlík, v černé říze bohoslovce, ovinul si hrdlo jedním z pěkných kolárků, které pro něho již vlastní rukou zhotovila. Na kolárky pak vůbec nedošlo. Smrtí matčinou klesla jediná páska, jež poutala Vysockého k pošmourným zdem semináře. Nedbaje odporu strýce hlásného, jehož těžký hněv tím na sebe uvalil, s volným srdcem vykročil zasmušilou fortnou na svobodu.

Bezstarostný mladý bloud neměl v té chvíli ani tušení, že v tom svůdném náručí svobody očekává jej zároveň martyrium chudého studenta. Za krátko poznal dny hladu a trpkost bezplatných obědů před očima dobrodinců, se stříbrnou almužnou pod servitkem; poznal zápas o bytí, v němž třeba častokráte zapříti stud a hodně hluboko sehnouti hlavu; naučil se míjeti plaše živé ulice a vyhledávati stín a šero, s nimiž přiznil se ošumělý jeho zjev jako můra s temnotou noční — ucítil všechny ostny té koruny trnové, z nichž nejkrutěji snad bodá osten ponížení.

Arci, mladost províjela mu ji také leckterým květem. Z těch nejkrásnější otvíraly opojný kalich svůj z večera, za svitu tenké lojové svíčky v tiché podkrovní komůrce, kam Pavel po trampotné plavbě denní uchyloval se jako na vrchol bezpečného majáku a kde mohl volně pouštěti uzdu dobrodružným snům a nadějím. Ano, tam v tom výstupku staré šindelové střechy, v pokojíku sotva prostornějším nežli pověstná klec nešťastného Bajazeta, bývalo mu nejlépe.

Podkrovní jeho útulek byl ode dávna studentským pokojem, jejž drobná matrona, paní Kavková, pronajímala od skrovného bytu, jehož druhý pokojík s kuchyní stačil potřebám jejím a jejího manžela. Tato vzorná matka studentů, se stopami bývalé krásy v příjemném dosud obličeji a s hladce přičesaným černým vlasem, jímž proskakovaly stříbrné nitky, měla jen dvě slabosti: tabatěrku z březové kůry a blouznivý obdiv pro jakéhos pana Sobičku, jednoho z bývalých svých podnájemníků. Ač prošlo již několik let, co tento pán opustil podkrovní pokojík, chovala v živé paměti každou podrobnost jeho pobytu a poutala ku každé příležitosti vzpomínku na některou z výborných jeho vlastností.

Vysocký dověděl se hned prvního dne, kde stávala postel pana Sobičky, kde jeho kufřík, kde visel vyšívaný pantoflíček na krásné jeho hodinky se zlatým řetízkem a kde jeho flétna, na kterou uměl hráti jako málo kdo. Bylo třeba napjetí všech sil, aby Vysocký se ctí obstál vedle takového skvělého vzoru. Nějaký čas dařilo se mu, že si zachoval alespoň jakýs takýs nimbus pořádnosti. Ale nimbus ten bledl a zhasínal část po části. Skrovné výtěžky z hodin, jimiž se protloukal, nestačily nikam. Jednoho měsíce, několik dní po prvním, vetkala paní Kavková do své rozmluvy s podnájemníkem rozpačitou poznámku, že pan Sobička platíval nájemné vždy přesně prvního. Když odcházela, vykoktal uzardělý student omluvu, že tentokráte platy z hodin v čas neobdržel, že však zítra nebo pozejtří jistě za pokoj zaplatí.

Zaplatil skutečně, ale před koncem téhož měsíce vstoupil jednou z nenadání do kuchyně, kde paní Kavková obyčejně sedávala v otřené kožené lenošce, s kostěnými brejlemi na špičce tenkého nosu, s punčochou v ruce a s ohmatanou modlitební knížkou na stolku před sebou. Vstoupil tak divně, že matrona leknutím až punčochu upustila. Přišoural se k ní s okem plachým, s plamenným ruměncem na tváři a vypravil ze sebe zmatenou žádost o malou zápůjčku. Paní Kavková zarděla se rovněž hluboce a šeptala v rozpacích, že právě — že její muž — avšak vyňala chvějící se rukou vetchou tobolku a shledala z jejích přihrádek částku, o niž Vysocký požádal.

Tím okamžikem rozplynul se poslední zbytek nimbu, jejž si podnájemník dotud zachoval. Zmínky o panu Sobičkovi zněly mu teď jako zahanbující výčitky. Paní Kavková nedala si již brániti, aby se neujímala mateřsky studentových záležitostí. Jednou přinesla bez vyzvání náruč polínek z vlastní zásoby do jeho komůrky a rozdělala mlčky oheň v ledově studených kamnech, u nichž seděl Vysocký ve dvou kabátech, s šálem kolem hrdla, všecek zmodralý zimou. Podruhé, když polední svou vycházku podezřele zkrátil, nabídla mu k ochutnání talíř svůdných, cukrem hustě posněžených buchet a učinila své nabídnutí způsobem tak jemným, že nemohl odepříti.

A příští měsíc, když se placení nájemného opět protáhlo, vytasila se s radou, aby si získal Vysocký nějakého spolubydlitele. „Místa je tu více než dosti," pravila, máchajíc rukou ke stěnám komnatky, kterou téměř s polovice vyplňovala postel studentova. „Ovšem, pan Sobička bydlel zde také sám — ale což pan Sobička!"

Vysocký cítil osten toho porovnání, ale zamítl přece rozhodně návrh její. Přepych, jakým bylo bydlení bez soudruha, nehodlal si odříci, třeba by nebyl hoden rozvázati ani řeménky u obuvi pana Sobičky.

Dobrá panička se podrobila. S povzdechem prodlužovala lhůty platební, poskytovala půjčky a jevila jen úzkost před okamžikem, až se o všem tom dozví její manžel, o němž nemluvila jinak než s posvátnou bázní.

Pan Kavka nevypadal ostatně nikterak jako domácí tyran. Měl jemný, bezbarvý obličej, který se zhusta zardíval, světlé vlasy a vousy, promíchané tu a tam šedinami jako popelem, a pěkné, bledě modré oči, jež dívaly se však do světa jaksi ztrnule a bez výrazu. Meškával téměř

celý den mimo dům za svými záležitostmi, jež zůstaly Vysockému podnes tajemstvím, a doma chodíval jako ve sny pohřížen z kouta do kouta, pošinuje časem na hlavě ošumělou domácí čepičku. Byl-li nucen věnovati pozornost svému okolí, tvářil se nevrle, jakoby rozmrzen vyrušením; činíval pak chorobně prudké pohyby a vyrážel slova jako zlostně ze sebe.

Jednou z večera nadešel okamžik, kdy roztrhla paní Kavková před svým manželem závoj, halící mu dosud neblahé poměry sousedního pokoje. Vysocký soudil tak ze zvuků, které k němu doléhaly z obydlí manželů. Slyšel hlas pana Kavky, jenž podrážděn ze sebe vyrazil: „Tak! Pěkně! Hezky! Sbíráme snad peníze na ulici — co!" a prudký klapot pantoflí, v jehož přestávkách ozýval se šepot paní Kavkové, přerušovaný prudkými slovy přísného manžela: „Mlč! Prosím tě, mlč! To je rozum! K čemu pak tiše! Snad se budeme ještě ostýchat!" Na konec ozval se tam těžký pád do pohovky a hluboký povzdech: „Ach, můj bože! můj bože!"

Za několik dní na to vstoupila paní Kavková s tajemným výrazem do studentského pokoje a pokynula Vysockému: „Můj by s vámi rád promluvil několik slov!" V tónu těchto slov obrážela se vážnost poselství.

Vysocký šel zvolna za ní, tuše nepříjemný výstup s panem Kavkou, vůči němuž ostatně nesdílel bázlivou úctu dobré paní. Tato otevřela dvéře svého pokoje s posuňkem, s jakým se uvádějí žadatelé do kabinetu velmocných pánů.

Pan Kavka stál tu s insigniemi své domácí důstojnosti: v ošumělé čepičce a rozedraném strakatém županu.

Zapýřil se živě a upíraje kamsi do prázdna pěkné modré oči, začal s nezvyklým klidem: „Ach, ano — příkladně — chci se jen zeptati — ale sedněte si přec —" vyzvání to vyrazil ze sebe již nevrle — „sedněte si na chvilku!"

„Sem na pohovku, pane Vysocký," zvala panička.

„A co na pohovku!" osopil se na ni manžel, který měl ve zvyku podobné posupné opáčení. „Nu ano, třeba na pohovku. Myslím, že studujete filosofii — á?"

„Ovšem."

„Jako pan Sobička," podotkla matrona.

„A co —!" utrhnul se pan Kavka a pohodil odmítavě ramenem, jako činil vždy při zmínce o panu Sobičkovi. „Filosofii. Nu snad neškodí. Přicházím — příkladně — do rozličných společností — —"

„Můj má mnohé známosti," vpadla jeho choť s pyšným pohledem na Vysockého.

„A co známosti! Jaké pak známosti! Sešel jsem se s panem Kabeláčem — je sollicitatorem u doktora Hubatky — ředitelem kanceláře" — pan Kavka vypjal prsa — „přišla tak řeč — uprázdnilo se místo v kanceláři — dvacet pět zlatých měsíčně — což?"

„To by se vám snad hodilo, pane Vysocký?" zvolala radostně matrona.

„A co hodilo? Proč by se nehodilo? Mnoho pánů studujících píše v doktorských kancelářích. Chce-li pan Vysocký, dojdeme spolu zítra k panu Kabeláčovi a basta!"

Od prvního stal se pan Vysocký skutečně mundantem v kanceláři doktora Hubatky. Veplul do mrtvé zátoky, kde sešla a zetlela již tak mnohá junácká loď, jež kdysi v růžovém svitu nadějí hrdě rozepjala plachty k letu za cílem velikým. Týraje ruku a ducha od rána do večera nudným opisováním suchopárných žalob a žádostí, zapomínal znenáhla na studie, na zkoušky, na budoucnost, na všechno. Z výnosu své práce nemohl si ovšem výskati; než zabočil přece alespoň vůči paní Kavkové do kolejí pořádku.

Avšak nezištný pan Kavka připravil po čase sám sebe o nájemníka. Zalíbilo se mu v roli otcovského přítele a dobrodince tou měrou, že se ohlížel stále po výhodnějším ještě postavení pro Vysockého. A pomocí „svých známostí“ opatřil mu konečně vychovatelské místo v zámku Třemšínském.

Když Vysocký se loučil s útulným podstřeším, zarosily se oči paní Kavkové i pravila: „Mějte se tedy dobře, pane Vysocký! A nezapomeňte na nás! Kdož ví, koho nyní za vás dostaneme. Není mnoho takových nájemníků, jakým byl pan Sobička a jakým jste byl vy.“

Vysocký cítil s pohnutím vyznamenání, jakého se mu dostalo tímto sdružením s panem Sobičkou.

A také pan Kavka s pohnutím potřásal rukou Vysockého a pravil s uzarděním: „Buďte zdráv! A kdybyste příkladně později potřeboval nějaké — rady nebo pomoci — jen se obraťte na nás!“

Tak vypravil se Vysocký do Třemšína. Pan ředitel Šťastný, představiv jej krátce choti a dceři, odbyl s ním v salóně delší poradu, v níž seznámil Vysockého s ohromnými, posud arci v puku ztajenými schopnostmi svého syna a rozvinul před ním své náhledy o věcech víry, mravouky, politiky a vychovatelství, neopomenuv pochlubiti se svou znalostí Rousseauova Émila. Pak vyměřil v obřadné konfrontaci vzájemná práva i povinnosti učitele a žáka a zavedl onoho do pěkného pokoje v prvním patře zámku, jenž byl uchystán za jeho obydlí.

O první večeři u ředitele bylo mu dosti nevolno. Mnohdy klopýtá obr přes maličkosti. Filosof, který o samotě s výše svého ducha pohrdlivě shlíží na titěrné konání „vyfintěných loutek“, ocitůje se časem, sedě mezi těmi loutkami, ve smrtelných rozpacích a stává se sám terčem jejich posměchu. Podobně dálo se Vysockému. Pravil sobě, že je povznešen duchem nad tuto společnost, a přece seděl mezi nimi v rozpačité tísni, netroufaje si téměř pozvednouti zraků od talíře, na němž neobratný jeho nůž bez úspěchu se potýkal s nejkrásnějším, do zlatova upečeným křídlem kapouním. Ovšem přispívala k tomu nezvyklost. Slušná úřadnická jídelna byla nádhernou hodovnou knížecí u porovnání s místnostmi, kde obyčejně sloužíval svému žaludku, a také společnost, skládající se z ředitele, jeho rodiny, jednoho adjunkta a známého nám již praktikanta Růžka, lišila se rozhodně od obyčejné assistence jeho hospodských požitků.

Štěstí ještě, že nebyl mnoho znepokojován. Ředitel, vzrušen nedávnou rozmluvou s vychovatelem, oslňoval hlavně oba své podřízené, naslouchající s povinnou zbožností, rozborem všelikých vznešených předmětů, které as jindy zřídka zavadily o tento kruh. Paní ředitelová trůnila v čele tabule s důstojností královny; jedva pohybovala maje-

státní, dosud krásnou hlavou a zřídka, jako z milosti sklouzla nějaká věta s jejích rtů, jež ráda vyhrnovala v pohrdavém posuňku aristokratky. Jen šikmo naproti Vysockému, za pestrým stínítkem lampy, číhalo vážné nebezpečí. Kmitala se tam něžná hlava, plná lesklých, černých kadeří, a kdykoli zrak jeho v tu stranu zaletěl, setkal se s vesele výbojným pohledem jiskrných černých oček; i když klopil oko na talíř, měl pocit, jakoby jej na tváři žehly ty všetečné jiskrné zřenice a jako by s úsměvem stopovaly každý pohyb nešťastného nože, jímž dosud marně řešil spletitou záhadu kapouních kloubů a svalů.

Ale když se po večeři samoten ocitl nahoře ve svém pokoji, jehož zařízení bylo pro něho šlechtickým přepychem, když otevřev okno, ucítil na tváři čerstvý venkovský vzduch a spatřil snivé hvězdy nad temným obrysem lesnatého chlumu: tu vniklo do jeho srdce tušení, že začíná novou krásnější episodu svého života.

A tušení jej nesklamalo. Bytost jeho, ztýraná a zprahlá nuzným životem a duchamorným opisováním v nudné kanceláři, okřívala a vzpružovala se v dostatku a bezstarostnosti, uprostřed jemnějších zjevů a požitků, v osvěžujícím náručí krásné přírody. Pouto odvislosti bylo jen lehké. Vyučoval v určitých hodinách tichého, skromného hocha ve svém pokoji a ostatní čas trávil volně buď tam nebo procházkami v parku a lesnatém okolí.

S ředitelem a jeho chotí stýkal se téměř jen u oběda a večeře. Častější byly styky s Olgou. Z počátku plnily se obavy, které v něm zbudila o první večeři neklidná hlavička za stínidlem lampy. Ponurého samotáře, nezvyklého zábavě s dámami, natož s dívkou tak hezounkou, uváděly do krušných rozpaků škádlivé útoky neunavné pokušitelky. Ale pozvolna střásal tíseň, ba nacházel zálibu v jejích žertech a nevěda ani jak, ocitil se v důvěrném spolku s roztomilou nepřítelkou.

Poznal v ní bytost, která zalétla jako veselý paprsk sluneční na chmurnou jeho dráhu; poprvé setkal se s dívkou, k níž mohl se chovati zcela prostě a upřímně jako bratr k sestře. Nebylo při ní ani stopy koketerie, marnivosti, přetvářky. Byla to bytost průhledná až na dno duše, bytosť dobrého srdce a bystrého rozumu, obestřená nevinnou veselostí jako úsměvem jarního slunce, který štěstím zjasňuje nivu a jehož oblažující záři neodolá žádné srdce. Malá ta osoba připomínala čtveračivostí gnoma, ale poetičností elfa.

Než o lásce nebylo v poměru obou ani potuchy; byl to svazek čistě přátelský.

Jednou v nedělní odpoledne seděl Vysocký ve svém pokojíku, pohlížeje chvílemi do knihy veršů před sebou a chvílemi otevřeným oknem do pěkné krajiny, omezené v pozadí lesnatými vrchy. Tu spatřil na cestě, vinoucí se k zámku, otevřený městský povoz, v němž bylo viděti pána a dámu. Když se povoz přiblížil, seznal Vysocký, že sedí v něm obstárlý muž a sličná dívka, oba naprosto mu neznámí. Olga, která se procházela právě parkem, zočivši hosty, spěchala jim vstříc na cestu. Povoz se zastavil a neznámá dívka vletěla v rozpjatou náruč Olgy, s níž se přátelsky celovala. Také starý pán sestoupil a všichni tři ubírali se pěšky k zámku, v živém hovoru a smíchu.

Věřím v jakousi předtuchu lásky. Někdy vznáší se již kolem pouhého obrysu hlavy, jejíž tváře jsme dosud nezahlédli, nějaký tajemný nimbus, který nám opřádá srdce kouzelnou mocí. Tak již pouhá silhuetta neznámé stačila, aby v duši Vysockého, v tu chvíli vhodně naladěné krásou jarní krajiny a čtením veršů, zachvělo se neurčité sladké vzrušení. A když se dívka přiblížila tou měrou, že viděl zřetelně její postavu a tvář, když k němu náhodou také pozvedla krásné hnědé oči, tu bylo rozhodnuto. Co jím hnulo, že se až zachvěl, nebyl pouhý obdiv nad její krásou, nýbrž první záchvat mocnějšího citu.

Báj o ženě, stvořené z žebra mužova, chová v sobě snad hlubší význam. Zdá se mi, že v každé duši mužské spočívá obraz ženy, ozdobený veškerým půvabem, po němž tato duše touží. Ten obraz zůstává někdy po celý život pouhým snem, pouze duševní vidinou, v níž kochá se oko do sebe vhroužené. On míhá se pak duší básníkovou, když pěje své písně nejvzletnější, duší malířovou, když snaží se zachytiti alespoň stín jeho krásy bledými barvami na vzdorném plátně, snad i duší každého muže, když povznáší se z prachu všednosti v čistší, světlejší oblasti. Ten obraz zůstává mu v duši, i když kráčí životem po boku jiné ženy. Ale jsou lidé, jimž bůh ve snu vyjímá obraz ten z hrudi a tvoří z něho podobu skutečnou, ve které pak soustředěno jest všechno, co jeví se jim ve světě žádoucím.

Tak stalo se Vysockému. Nechť vytýkal jiný cokoli kráse Gabriely Sezimové, jemu byla náhlým vtělením všeho krásného, o čem dosud snil, jedinou „perlou ve skořepině světa."

Na chvilku jen okázal se mu dole spanilý obličej, než zmizel v průjezdu zámku; ale Vysocký nemohl se dlouho probrati z opojného dojmu. Stál v okně s okem do prázdna upřeným, jako v rozkošném ustrnutí. Pak zdvihl knihu, která se z ruky byla vysmekla, a zrak jeho přeletl znovu první sloku milostné písně, kterou před tím v poetické sice náladě, ale s klidnou myslí četl.

Když tichá hvězda večerní
nad olšemi se třepetá,
duch letí s touhou do dáli,
kde za horami, úvaly
má krásná růže rozkvetá.

A jakby byla duše má
do srdce zvonu zakleta,
vzkaz lásky těmi hlaholy
tam přes hory a přes doly
k mé sladké růži zaletá.

Před chvilkou pročetl tyto řádky chladně a pomyslil si, že jsou to verše nehrubě zdařilé. Leč nyní mluvilo mu k srdci každé slovo podivnou mocí, ta všední „krásná, sladká růže" budila v něm roj nejvábnějších představ a prosté rýmy zněly čarovnou hudbou báječných zvonů. Bezděky pronášel hlasem vroucím, s okem rozníceným:

tam přes hory a přes doly
k mé sladké růži zaletá.

Ale všechny tyto city byly vzrušením nejasným, pro které sám neměl jmena. Chodil rozčilen pokojem, vyhlédal pátravě z okna, sahal po klobouku a zase jej odkládal, až konečně opustil pokoj, sešel do přízemí a s čile tlukoucím srdcem stanul před bytem ředitelovým, jako by upjatě naslouchal nebo jakoby váhal, má-li vejíti do vnitř. Po chvilce sebou trhnul a vyšel kvapně do parku. Obcházel zámek, ale držel se v povzdálí za křovinami. Chvílemi zastavoval se a prohlédal mezerami listí dychtivě k oknům přízemí. Jaro bylo v plném květu. Jako sněhové a růžové obláčky mísily se tu a tam kvetoucí větve s čerstvou zelení listů. Tu onde zářily z trávy tulipány, jejichž ohnivě pestré květy nezdály se ještě nikdy Vysockému tak nádhernými a krásnými jako dnes.

Leč náhle ozvaly se v sadě veselé hlasy a nežli se Vysocký rozhodl, má-li vyjíti společnosti vstříc nebo jí uniknouti, zahledl jej malý jeho žák a přichvátal k němu volaje: „Pane Vysocký! Paue Vysocký!“ V patách za ním přikvapila Olga a zabavila Vysockého k sesílení výletní družiny, která se skládala z rodiny ředitelovy, obou hostů a hospodářského příručího. Pražané chtěli se pokochati procházkou v nedalekém lese.

Oba staří páni zabrali se do politiky a příruči snažil se poctivě býti dámám vzorným kavalírem. Vysocký naproti tomu osvědčil se slabým společníkem. Vyhýbal se stykům s dámami a dával pouze nejnutnější odpovědi na otázky, kterými jej Olga časem pokoušela; negalantnost svoji maskoval chatrně péčí o malého svěřence, s nímž konal pilné botanické studie.

Ale přes to vše přinesl onen den Vysockému rozkoše dosud nepoznané. Nikdy nezjevilo se mu dříve jaro v takovém divném půvabu. Víla kráčela před ním lesem a rozšiřovala kolem sebe pohádkové svity v hebkém jarním listí, po sivých a bělavých kmenech, po čerstvě zeleném mechu; kam vstoupila její noha, vyrůstalo kvítí tak báječně krásné a zářivé, že se zdálo Vysockému téměř znesvěcením, jmenovati je zvědavému žáku střízlivými latinskými názvy.

Dostali se do těsného údolí, jímž ve spoustě kvetoucích vodních bylin zvolna proudil široký potok; břehy jeho spojovala spuchřelá, omšená lávka. Vysoké rozložité stromy halily toto místo v hustý soumrak, jímž spoře jen kmitaly se hravé kotoučky světla jako péšky zlatých penízků. Za potokem byl vtesán do skály malý výklenek, v němž stála neúhledná kamenná soška bohorodičky. Uschlé vínky lesního kvítí visely na ní a ležely u jejích nohou.

„Zde musíme i my složiti pobožné mostné,“ pravila Olga. „Pánové, pomáhejte nám sbírat.“

A zatím co staří pánové a ředitelka se synáčkem dále napřed kráčeli, uvily slečny dva malé věnce. Olga položila svůj k nohám sošky; Gabriela zdvihla se na špičky a s uzarděním zavěsila svůj dar na zvětralou korunu bohorodičky. — —

Druhý den bral se Vysocký touž cestou do lesa, nesa pod paží knihu, z které však nepřečetl ani řádky. U lávky před skalní kapličkou poseděl dlouho v myšlenkách a před návratem dopustil se svatokrádeže; sňal s temene sošky polozvadlý vínek a položil jej opatrně mezi listy knihy. — —

Ještě několikrát přijeli Sezimovic návštěvou do Třemšína; každá tato návštěva byla ovšem pro Vysockého velikou událostí, ač při tom Gabrielu někdy jen z daleka uviděl a jindy sotva několik obyčejných frází s ní promluvil. Tím jsou vyčerpány chudé zevnější dějiny jeho lásky, o níž neměl předmět jeho tužeb ani tušení. Za oněch návštěv nenaskytla se hrubě ani vhodná příležitost, aby projevil své city, a snad by to byl ani nedovedl: z daleka již působil na něho zjev Gabrielin jako zkameňující zrak v pověsti — arci ne hrůzou, ale mocnou rozkoší ochromoval všecky jeho síly, pudě toliko srdce k bouřlivému tlukotu.

Gabriela nevšímala si ho téměř. A jaké povzbuzení mohl čerpati ze svých poměrů? Sběhlý student, písař, potulný domácí učitel, člověk bez budoucnosti, bez uhlazenosti a společenských cností — jakého se mohl nadíti úspěchu? Ostatně, tato myšlenka kmitla se jen z dáli v jeho duchu. Nezabýval se poměry skutečnými. Byl z povah, které žijí více uvnitř, než ve světě zevnějším. Ideál, jenž se mu vtělil v Gabriele, dlel již dávno před tím v duši jeho a nabyl nyní jen určitější tvářnosti; podoba tato dlela i dále v jeho nitru, viděl ji tam ustavičně, kochal se její krásou, a když skutečná Gabriela před ním se zjevila, zdálo se mu, že to vystoupila z jeho duše táž postava nehmotná, étherická, světelná, jež rozplynula by se dotknutím v čirý vzduch. I slovo „láska“, zdálo se mu, že zkaluje nedůtklivý ten obraz.

Za to stával se jeho poměr k Olze den ode dne důvěrnějším a dospěl naposled k dokonalé, formální smlouvě přátelské. Bohužel stalo se tak teprve v době, kdy krásná episoda Třemšínská schýlila se k nenadálému konci.

Ředitel změnil náhle své pedagogické náhledy a oznámil Vysockému, že pošle syna do jakéhos ústavu ve francouzském Švýcarsku. Snad působila na toto rozhodnutí sympatie k Rousseauovi — snad také vliv paní ředitelové, před jejíž hrdou tváří nemotorný, zasmušilý vychovatel nedošel milosti. Vysocký o tom nepřemýšlel a klidně přijal výpověď.

V jeden z posledních dnů svého pobytu v zámku vyšel si na procházku do lesa. Okolí hodilo se zcela k náladě jeho nitra. Půvabná krajinka, s níž se loučil, byla naplněna podzimní tesknotou. Mroucí listí odívalo hvozdy šatem rozmanitých, malebně pomíchaných barev. Krok Vysockého šelestil závějemi spadlého lupení. Viděl povadlé květy, sežloutlou kapradinu, mrtvé chrousty, rozcuchaná prázdná hnízda ptačí.

Došel k potoku, jehož proud byl rovněž naplněn opadalým žlutým a červeným listím, a posadil se k omšené lávce před skalním výklenkem s hrubou soškou bohorodičky.

Zabral se v myšlenky. Posléze vyňal z náprsí knihu a rozevřel ji na místě, kde uložen byl mezi její listy uschlý vínek lesního kvítí. Díval se naň chvíli okem zamženým a vtiskl pak políbení na suché jeho lístky.

V tom uslyšel šelest lupení a když se ohledl, spatřil Olgu, letící k němu přes lávku nohou sylfidy.

S jasným smíchem zastavila se před ním.

„Ah tedy vínek! Jáť myslila, že jste vstoupil do spolku pobožných lidí a že v rozjímání před touto soškou, líbáte svaté jmeno v modlitební knize. Vínek! Uvadlý, sežloutlý vínek. Drahá památka — na koho asi?“

Vysocký mlčel, překvapen nenadálým jejím příchodem.

Dívka přemítala, prstíkem žertovně si ťukajíc do čela.

„Cos mi napadá. Zde meškali jsme jednou na výletě s pražskými hosty. Tehdáž byly zde dva věnečky uvity a položeny na sošku bohorodičky. Můj to není — můj byste tak vroucně nelíbal. Oč tedy, že urval jste sošce na památku zvadlý vínek — Gabriely!“

Plamenný ruměnec pokryl tvář Vysockého.

„Ah, nikoli —!“ zakoktal.

„Nelžete! Nezapírejte! Pohleďte mi do očí!“

Něžná postava vztýčila se před ním, zdvihajíc hrozebně prst a hledíc upjatě do jeho tváře.

Vysocký sklopil v rozpacích oči.

„Vidíte! Uhodla jsem. Tedy Gabriela. Gabriela Sezimova. A neprozradil jste to dosud ani slovem ani pohledem. Neuznal jste ani mne za hodnu, abych sdílela vaše tajemství. To není pěkné. Teprve ten ubohý vínek promluvil za vás. Tedy krásná Gabriela — zpovídejte se přec!“

„Nuže, ano,“ pravil tiše Vysocký. „Ale nemluvme o tom —“

„Jakže? Nemáme hovořit o tom, co je vám nejdražší? Či snad nejsem hodna mluvit o té spanilé Gabriele, s tím bledým snivým obličejem, s tím velkým hnědým okem, které vás tak okouzlilo?“

„Ne, ne, mluvme o něčem jiném —“

„Snad o mně? Vidíte, měla bych se vlastně hněvat. Byla jsem tu dlouho před Gabrielou — proč pak jste se nezamiloval do mne? Když ona se objevila, bylo arci pozdě. Před tím sluncem ztratila jsem se kdesi v dáli jako matný, mizivě bledý, sotva viditelný měsíček. Ale jsem velkomyslná. Nabízím se ještě za prostřednici mezi vámi a svou vítěznou sokyní. Mohu pro vás mnoho učinit. Jsem její přítelkyní a mohu na ni snadno působit ve váš prospěch. Budu jí donášeti vonné lístky — a chcete-li, vyznám jí třeba za vás vaši horoucí lásku.“

„Jste krutá, slečno. Týráte mne přes příliš. Ale mluvme nyní vážně. Zvěděla jste mé tajemství — slibte mi, že o něm nikomu nepovíte. Slibte mi, že zvláště jí ani slovem city mé neprojevíte. Moje prosba je snad bláhová, snad se činím před vámi směšným; ale nemohu jinak. Slibte mi to, prosím snažně.“

Olga cítila v jeho hlase, viděla v jeho očích, že ta prosba vychází z duše.

„Pravda, že nechápu toto tajemnůstkářství,“ pravila zvážněvši. „Uznáte také, že bude plnění toho slibu pro mne krušným úkolem. Ale přes to vše vyhovím vaší žádosti. Kladu toliko jedinou podmínku: abyste i vy mně nazájem něco slíbil.“

„Vše, co mohu vůbec splniti.“ (Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner.*

Masopustním údobím uvedla se na repertoir Národního divadla Sardou-ova starší veselá hra *„Strýček Sam"* a rázem ovládla. Dnes už ji dávají asi po desáté, obecenstva je vždycky dost a po celý večer zalehá hlediště hlučné rozjaření. Spisovatel vynaložil svůj nejlepší vtip, aby z vyhlášených převráceností amerického života vykořistil zábavnou směs na obveselení diváků a žádný nevlídník se neosmělí tvrditi, že by se mu to bylo nepodařilo.

Vyloupněme ze spousty šaškovitých episodek, velice dovedně seskupených, hlavní veseloherní jádro. Rozumí se, že je to zamilovaná historka a že musí mít také amerikánskou barvu. Pusťme se tedy za panem Sardou-em do Ameriky. Jako všecky, také otázka ženská řeší se v Americe svým apartním spůsobem a spisovatel nesměl tudíž obejíti látku tak skvostně lehtivou bez povšímnutí. Jako se nebojí Američané o svoji mravnost, ačkoliv má u nich každý své a každý jiné náboženství, nelekají se také o cnost svých žen a popřávají jim největší svobody. „Vy své dívky zavíráte na deset zámků," posmívá se nám Evropanům Mr. Elliot, žurnalista, jenž má v kuse úlohu vysvětlujícího čičerona, „zabalujete je do bavlnky a s očima zavázanýma až po den svatební, odevzdáváte je nezkušené a nevědoucí do rukou blaženého ženicha. Jsou ovšem neporušené, ctnostné, ale jakou má taková ctnost cenu? — My Američané máme zásadu: kdo se má naučit plavat, buď hozen do vody. A házíme tedy naše děvy do vody, uvádíme, pouštíme je časně do prostřed, do proudu života. Časem se podívá některá sice hloub pod hladinu, ale jen aby se tím jistější cítila, až vypluje na povrch!"

A ihned se nám dostává živé illustrace k tomuto výkladu, kterak že Amerika postavení krásného pohlaví rozumí. Je tu několik representantek, všecky nadmíru samostatné, smělé a zkušené. O plachosti, upejpavosti, nerozhodnosti a nedostatku sebevědomí našich evropských dívek ani řeči. Naopak! Mužům třeba míti se zde na pozoru před vypočítavou podnikavostí druhého pohlaví. Americké dámy seznámí se s vámi na parníku, letem vás ohlédnou, vyptají se na vaše poměry a když vystupujete na stanici, už s vámi smluvily schůzku, pozvaly vás na čaj a rozpředly s vámi poměr.

Baží-li americké dámy také po lásce?

Ah, ovšem že baží! Láska, zajisté! láska musí být, ale láska rozumná, rozvážná, která se nepřekvapí. Každá americká dáma, nežli se provdá, vlastně nežli se jen s mužem seznámí, má už své postavení, svou existenci — aspoň podle pana Sardou-a, jehož nejvlastnější komentáře tuto pořád sledujeme — a není divu, že hledá druha sobě rovného a spojení výhodné. Dva lidičky různého pohlaví se seznámí, náhodou,

na cestách, ve společnosti, v obchodě, všelijak. Dají si slovo a nějaký čas spolu obcházejí. Na první pohled se sobě zalíbili, ale jako „rozumní" lidé vědí oba, že k lásce a manželskému štěstí třeba více než hezké tváře a měkkého srdce a tudíž si spolu umiňují, napřed se navzájem patřičně prohlédnouti a prozkoumati a teprv uznají-li oba, že se k sobě hodí, za sebe jíti. Dojdou-li náhledu opačného, nehodí-li se k sobě, dobrá, není žádné neštěstí, podají si přátelsky ruce a rozejdou se, každý za novým záměrem výzkumným. Někdy se přihodí, že se neprozkoumali docela důkladně, vezmou se a teprve po svatbě poznají, že se přece jen k sobě nehodí. Ani tenkrát není nesnáz velká. Jednoho dne se v záležitosti té dohodnou a neméně „rozumně" učiní nepodařenému sňatku konec a v nejlepší shodě se dají rozvést. Čemu my říkáme námluvy, jmenují oni vzájemné studování povah a poměrů a naše svatba z lásky je u nich smlouvou, oboustranně dobře uváženou a s rozpočtem podnikanou.

Do takové „studovny" lásky uvádí nás spisovatel ve druhém aktu. Slečna Sára Tapplebotova ulovila na parníku mladého Francouze, markýze Roberta z Rochemoru, který se jí jak náleží líbil a pro něhož je hotova pustiti všech pět kandidátů-ženichů, které měla dosud zanešeny ve své notiční knížce a z nichž pro žádného se nemohla dobře rozhodnouti. Sára je roztomilé stvoření, vede svoje účty a kuje svoje plány obchodní a čistě ženské s rozkošnou raffinovaností. Ani už nevím, v jakém artikulu spekuluje, zda v rejži anebo kávě, ale otec Tapplebot má z její obchodnické obezřelosti nemalou radost.

V rodinném saloně Tapplebotů — pan Tapplebot bydlí v hotelu, má několik dcer a každá z nich „studuje" několik mužů zároveň — rozpřede se mezi slečnou Sárou a markýzem Robertem, jemuž se hned jak vystoupil z parníku na americkou půdu, dostalo pozvání do domu, následující milostná scéna na pohovce:

Sára (s nádechem něžné péče): Řekněte, jste bohat?

Robert: Nač tato otázka?

Sára (uleknutě vyskočí): Či nejste bohat?

Robert (rychle, chytaje ji za bílé ručky): Jsem, jsem bohat, nezbavujte mne své sladké přítomnosti.

Slečna Sára zase přisedne a ovinuvši rámě kol Robertovy šíje, položí lichometně hlavičku na jeho rameno. Markýz nevpravil se ještě úplně do amerikánského pojímání situace, začne nadmíru sladce a toužebně vrkat o krásných očích, v nichž lze utonouti, o vřelém tlukoucím srdci, o rozkoších lásky, proti nimž všecky statky světa nejsou ničím atd., jak už to všickni holoubkové ve staré Evropě nazpaměť znají. Slečna Sára dýše klidně na jeho prsou, má hlavičku na zad obrácenu, hluboké modré její oko mžourá zamilovaně horujícímu markýzovi do tváře a to víte! Kdo by se v takovém položení nerozehřál.

— Máte mne trochu ráda? táže se Robert rozechvělým hlasem.

— Ne.

— Ne? volá Robert s ustrnutím.

— Ještě ne, odpovídá klidně Sarah, a když horkokrevnému Francouzovi nejde do hlavy, co že tu tedy spolu už půl hodiny dělají, když se nemilují, vykládá mu moudrá Amerikánka učeně, že se „studují".

A studuje pilně dále. Zvídá ponenáhlu, že má markýz jmění a statky, vinice v okolí Bordeaux-ském, a jeho bankéřem v Novém Yorku že je Taylor et Comp.. tuším. Toho všeho bylo nevyhnutelně třeba zvěděti, neboť „láska po amerikánsku jest útlá květinka, která se daří jen ve skleníku, uprostřed blahobytu a všemožného pohodlí.“

Dohodli se, markýz napsal na kousek papíru, že pojme Sáru za ženu. Napsal sice jen tužkou, ale „to dostačí“ míní zkušená slečinka a odváží si „svého ženicha“ někam za vítr.

Dosud šlo všechno pěkně po amerikánsku a divák měl švandu.

Uprostřed třetího aktu však přichází náhle slečna Sarah, je sama, cestovní vak má v ruce a pláče. Co se stalo? Jsou tomu tři dny, co odjeli spolu s Robertem někam do okolí jako nadějní snoubenci. Obchod byl nejlépe skončen. A ona se pojednou vrací a sama!

Sestřičky se shrnou kolem Sary a protože ona nic určitého neodpovídá, dohadují se, že je zamilována. Neslýcháno! Rozumná Sarah, zamilována! Jako v románu. Také otec Tapplebot nevěří. Ale stalo se vskutku.

Za ty tři dny dalších, důkladných studií něco se v mladičké obchodnici hnulo. Třetího večera dala Robertovi trochu nápadně s bohem, sedla na nejbližší vlak a ujela nazpátek do New-Yorku. Cestou prolévala slzy a také doma se zavřela a pláče a pláče. Proč pláče?

Štkajíc vyznává se sestrám ze své lásky k Robertovi, praví, jaký je on výtečný člověk a jak se před ním zastyděla pro své nevázané chování.

— Co si o mně pomyslí? Ta myšlenka jí nejde z hlavy a způsobí, že studem uzardělá prchá před svým milencem, kterého přede dvěma dny sama byla unesla.

Pozorujete, že zde pan Sardou vyvedl zcela nepozorovaně a proti vlastním intencím hloupost. Aspoň proti zdánlivým intencím své veselohry.

Buďto jsou ony zásady „rozumné lásky“, které se v celém kuse nepokrytě a s důrazem hlásají co význačný rys amerikánských poměrů, pravdivy a pak je slečna Sarah vssála s mlékem mateřským, vyrostla v nich, uvykla na ně a nezná jiných a nemá a nemůže se také za ně stydět. Anebo nejsou pravdivy, nýbrž jsou tam na druhé straně oceánu srdce zrovna tak chytlavá a měkká a lidé slabí, jako v naší nahnilé Evropě, a jen snad trochu dehtem přimáznutí a několika nezvyklými hesly na povrch prosáklí. Pak by odpadala všecka důvtipná, mravo- i povahokárná výprava proti amerikánským poměrům.

I kdyby bylo pravda, že chtěl Sardou napsati na Ameriku satyru, tato hlavní akce veselohry, tato kardinální, srdeční otázka, byla by snahu jeho přivedla ad absurdum. Exposice byla sice amerikánská, ale dále si spisovatel buď nevěděl rady, anebo nebylo vskutku jiného zbytí: zápletka i rozuzlení zamilované intrigy jsou čistě francouzské, t. j. všelidské. Robert přiběhne láskou „celý šílený“ brzo po Sáře, a po bravurésní, vpravdě Sardouovské peripetii, stává se z obou milenců nejněžnější párek, jaký kdy konal svatební cestu do slunné Italie. Ani prášku yankejského spekulantství na něm nelpí.

Koná-li láska v Novém světě takové divy vůči platným a zákonitě stanoveným zásadám, pak věru netřeba psáti proti zbrklostem společnosti satyry. Pak na všecky ty dívky, co tam na palubě parníku nad námi Evropany tolik své nosíčky ohrnovaly, tak mile si vedly a tolik respektu nám nahnaly, pak na ně na všecky dojde, jen až si najde každá svého — Francouze.

Jenže Sardou na psaní satyry ani nepomyslil, a tudíž mu nešlo také o myšlénkovou konsekvenci. Chtěl napsat zábavnou komédii, kterýž záměr se mu znamenitě podařil. My jsme z ní tuto arci neuvedli než jediné pásmo. Vlastním její obsahem je mihotavý sled velikého počtu čiperně sestavených episodek, které kolem tenkého pásma zamilované historky provádějí malou ukázku, jak by v Americe vypadalo, kdyby pravdou bylo, co se o ní mluví.

Mimo tuto novinku provozován ještě Jeřábkův Služebník svého pána, Erckmanna Chatriana Tvrdohlavci a Sardou-ova Odetta.

Výtvarné umění.

V uplynulém měsíci nacházeli jsme se v plném výstavním proudu. Otevření Rudolfina spůsobilo v našem uměleckém a společenském životě čilý ruch, jenž vzbuzen novotou věci nepozbude, bohdá, tak hned působivé síly. *Obrazárna přátel umění,* navštěvovaná v předešlých místnostech, není ovšem novinkou sama o sobě; ale nynějším umístěním a uspořádáním nabývá nových půvabů a jeví se ve zcela jiném, prospěšném světle. Ze stísněných místností, kde obraz na obraz se tlačil, kde jen části sbírky mohlo se dostati vhodného místa a osvětlení, kde mizely přednosti mnohých uměleckých výtvorů v temných koutech nebo přístropních výškách, dostala se celá společnost obrazů do rozsáhlých sálů a útulných kabinetů, v nichž každý její člen obdržel místo co nejvhodnější.

S otevřením Rudolfina spojena byla *výstava uměleckého průmyslu,* uspořádaná obchodní komorou pražskou; výstavou tou učiněn byl zdárný a mnohoslibný počátek v oboru u nás dosud dosti macešsky pěstovaném a širším publikem, kteréž si z pravidla menších toho druhu výstav v domě Portheimově hrubě nepovšimlo, přímo zanedbávaném. Jeť přirozeno, že počátek tento učiněn byl hlavně s uměním zlatnickým, kteréž v Praze ode dávna byvši provozováno, dobylo si uznání i za hranicemi. Vedle ukázek sbírky, kteráž má býti základem umělecko-průmyslového musea obchodní komory, a z kteréž vystaveny některé odlitky i originály prací z oboru zlatnictví a kovolitectví, a vedle předmětů zapůjčených z rakouského musea pro umění a průmysl ve Vídni, rovněž z oboru zlatnictví vybraných, jako byly překrásné původní práce indické, čínské i japanské a smaltové výrobky proslulé pařížské firmy Barbedienne, největší část sbírky zaujímaly domácí výtvory umění zlatnického a klenotnického. Výrobky tyto zasluhují namnoze nelíčeného obdivu; díla školy zlatnické, práce Rummlovy, Kautschovy, Maudrovy a j., drobnější i větší, ornamentální i figurální, světské i církevní dobyly si již

dávno uznání. Jen mimochodem uvádíme z velikého počtu skvostných a uměleckých prací zdrobnělé nápodobení známé jízdecké sochy sv. Jiří na hradě pražském v kollekci školy zlatnické, zmenšenou plastickou reprodukci svatováclavského svícnu z pražského dómu a nápodobení zámecké kašny ve vitrině Rummlově, relikviář v podobě náhrobku sv. Lidmily a četné dary při jubileu J. Eminencí kardinála Schwarzenberka, stejně nádherně jako stylisticky a vkusně provedené, v oddělení Kautschově. Vedle těchto prací vystaveny byly od četných firem pražských nejvíce šperky granátové, kteréž jsou v pravdě českou specialitou, a kteréž ve výstavě opětně závodily třpytem svým a vkusnou úpravou. Úspěch, jakýž měla první tato výstava, může býti ostnem pobádajícím k uspořádání nových výstav toho druhu, a jen toho lze si přáti, aby podobné výstavy v zájmu kruhů, na něž hlavně mají působiti, byly delšího trvání a ob čas — bezplatné.

Vedle uměleckého průmyslu a plodů starých mistrů, poskytnuta byla obecenstvu příležitost poznati také nové výtvory dvou současných umělců domácích. Na staroměstské radnici vystřídán byl obraz Matejkův novým obrazem krajana našeho *V. Brožíka.* Brožík vybral z historie opětně událost světodějnou; jeho *„Kolumbus“* nemá sice rozměry „Husa“, ale v ohledu uměleckém nikterak mu nezadá. Volbu momentu, jejž Brožík zachycuje svým štětcem, lze nazvati vždy velice šťastnou. Jako při Husovi, tak i zde vlastní akt jest již takořka dohrán, ale v momentu tomto utajen jest veliký kus historie příští, který jest ději samému mohutným pozadím. Kolumbus jest hlavní osobou a pravým středem obrazu, od něho vychází proud elektrisující ostatní účastníky a diváky a k němu směřuje veškerý zřetel a pozor. S pozdviženou pravicí, se vztýčenou hlavou stojí jako nadšený kazatel, tlumočník nových ideí; postava jeho, černou řízou oděná, jest jará a velebná, hlava s duchaplným jiskrným zrakem, s hustým bílým vlasem energická a ušlechtilá. Proud jeho slov unáší takořka veškeré posluchačstvo, královnu Isabellu, kteráž k umožnění výpravy věnuje své skvosty, na stole již připravené, krásnou její sousedku, jejíž ladný profil se odráží od rudého povlaku křesla královnina; také sousedka po pravici, vážná abatyše, jest plna podivení, a jen dva členové královského rodu nedají se unésti nadšením a úžasem: král Ferdinand, jenž jako představitel chladného rozmyslu, pozorně naslouchaje a uvažuje, hotoví se k rozhodnému podpisu smlouvy, a rozkošná mladistvá infantka, kteráž, pravý kontrast abatyše vedle sedící, vesele vyhlíží z obrazu, málo si všímajíc velikých ideí zde hlásaných. V rozmanitých odstínech pozoru a duševního hnutí charakterisoval Brožík osoby po levé straně a v pozadí obrazu, hodnostáře dvorské i církevní; souhlas i pochybnost, odpor i utajená zášť jeví se ve tvářích jednotlivců, kteří tvoří souměrné skupiny. Skupiny ty volně vyplňují sál i pozadí a netřeba podotýkati, že mistrnou perspektivou lineární i vzduchovou zjednal Brožík obrazu svému pravou hloubku a rozlehlost. Kolorit jest nadmíru harmonický, pádnými barvami nad obyčej zde šetřeno, a nikde nepozorujeme urážlivé pestroty; barvitost jest zjasněná, osoby v popředí plným světlem obestřeny a celé provedení lehkým nánosem barev sbližuje se více než kde

jinde v obrazech Brožíkových s novější technikou francouzskou. Spolu s obrazem tímto vystaveny byly četné kresby Brožíkovy.

Ještě jeden člen malé pařížské kolonie našich umělců předstoupil v uplynulém období před obecenstvo. *Antonín Chittussi,* dokonav větší obraz *„Pohled na Menší město Pražské“,* vystavil zároveň s tímto svým plodem celou *řadu menších krajinek* a podal takto malou zajímavou ukázku svého tvoření. Prodlením několika let v umění milovné Paříži osvojil si Chittussi znamenitou měrou onu mistrnost v malířské technice, kteráž dosud vábí řady umělců do školy francouzské. Že jakožto krajinář prodělal svá zkušebná léta v lese u Fontainebleau, který od dob velikých krajinářů, jako byli Th. Rousseau, J. Dupré a j., jest pravou učební siní krajinomalby francouzské, rozumí se samo sebou a vysvítá též z obrázku zde vystaveného, partie ze zmíněného lesa. Několik pohledů z Paříže a okolí, z nichž rozměry vyniká šťavnatá krajina z poříčí Marny, jest rovněž ještě přímým výsledkem pařížského pobytu. Asi stejný díl celé kollekce zaujímají krajinky české; hlavním výstavním předmětem byl zde ovšem zmíněný pohled na Prahu. Úlohu svou rozřešil mistr s pravým uměleckým taktem; nevyhledávaje pádných effektů, nechává na nás působit, ať tak díme, Prahu samu, Prahu v majestátním klidu, tak jak se nám zjevuje v jasný den s čistým ovzduším, tichou oblohou a nezkalenou hladinou Vltavy. Lehké obláčky vznášejí se nad městem, aniž by zatemňovaly horizont, na němž rysují se tvary pražského hradu; jasná obloha obráží se ve hlubinách Vltavy, v níž zrcadlí se pobřeží, most a blízké předměty. Musíme uznati, že tato voda Vltavy ve své průhlednosti, s rozmanitými reflexy i odstíny jest v pravdě podivuhodné mistrovské dílo štětce malířského.

Jemností a delikátním provedením, pravdivostí a jímavou náladou vynikají též menší krajinky české, v nichž převládá jistý intimní ton. Umělec nevyhledává zde zúmysla romantické a divoké partie, na něž naše země zajisté není chuda, než odbočiv ze široké dráhy obyčejných turistů, spokojil se pouze prostým, takřka všedním krajem. Uvádí nás v údolí Doubravky, v chudé pohorské zákoutí, ukazuje nám stráň s chatrčí a krkolomnou cestou, neb krajinku s chudým kostelíkem na vršku, s rybníčkem a lukami posetými žlutým blatouchem a rudým pukavcem v popředí. Neméně půvabné jsou zimní krajinky, pusté a zasněžené, pohorské zátiší s jeřabinami, jichž živá červeň se odráží od bílé sněhové pláně, samoty s holým březovím, se zamlženým lesem, se zataženým obzorem, nesoucím v klíně svém nové spousty sněhu, s bažinami, v nichž obráží se záplava zapadlého slunce. Doby roční, hodiny denní, zjevy atmosferické jsou vesměs opravdově charakterisovány. Obrázky Chittussiho jsou pravé kabinetní kousky, jež nejímají pouze oko, ale mysl a srdce, a přejeme jim věru hojného rozšíření po českých salonech a budoirech. *Dr. Karel Chytil.*

Z české literatury.

„Album výtečných povídek českých i přeložených“ (Nakladatel Eduard Valečka) přineslo ve svém II. díle žaponský roman *„Gompači*

a Komurasaki" od *Julia Zeyera*. Nepochybujeme, že román Zeyerův opírá se o pilné studium věcí žaponských, ale neklademe na to zvláštní váhu. Spisovatel neměl v úmyslu podati ve formě románu poučný obraz žaponského kraje a lidu; nýbrž použil jen vědomostí a vznětů, jež mu studium ono poskytlo, aby utvořil básnické dílo se zvláštním rázem a zbarvením toho Žaponska „podivného a fantastického, které k nám tak živě a barvitě mluví z crepónů, z vyšívaných gázův a atlasů, zástěn a clon, z vějířů, z laků malovaných zlatem, z vás a mis zhotovených z jemného smaltu", Žaponska „poetických fialových a růžových horizontů, půvabných květů, graciósních ptáků . . ." Úmysl, jejž autor sám těmito slovy úvodu naznačuje, proveden byl způsobem hodným velikého našeho básníka. Jako v čarovném snu kocháme se měňavým pásmem cizokrajných obrazů a výjevů, plných ku podivu jemného duhového třpytu, lehce unášeni proudem poutavého děje, který se na konec zčeřuje a vzpíná tragickým ruchem, a odkládáme knihu s dojmem líbezné i silné, lahodně povznášející básně.

„*Záhadné povahy*" nazývá se sbírka „studií a črt povahopisných" od *J. Arbesa* (nákladem Jos. Miškovského v Českém Brodě). Lidé geniální neb alespoň velicí, jež právě jich neobyčejnost přivedla v rozpor se současnou společností, se světem zevnějším a neblahými poměry skutečnými; lidé, kteří vrstevníkům svým zářili jasnou pochodní ducha a sami trpěli v bídě a ponížení nebo propadli démonům, číhajícím ve vlastním jejich nitru — takového asi rázu jest řada postav, které nám Arbes v rysech vynikajících nakreslil ve své knize. Kean, Brower, Poe, Macchiavelli, Karpiński, St. Simon, Almquist, Mirabeau — básnictví, malířství, herectví, politika, věda socialní mají tu zástupce znamenité. Autor líčí je způsobem duchaplným, řízným a velmi zajímavým, polo belletristickým; některé z těchto črt podobají se malým novellám. Ve zpracování látky je všude viděti ducha hloubavého a bystrého, ruku obratnou a jistou.

Povahou svojí druží se těsně k této sbírce novella z uměleckého života „*Český Paganini*" od téhož spisovatele (nákladem „Palečka"). V širším novellistickém rámci líčí zde Arbes velmi pěkně a poutavě život zapomenutého českého umělce, Jakuba Schellera, jenž po mnohých svízelích mezi nejpřednější mistry houslí své doby se povznesl, ale na konec v bídě a povržení zahynul. Jinak platí o této práci vše, co jsme nahoře pověděli o „Záhadných povahách".

V obor humoru uvádí nás sbírka „*Pražské figurky*, rázové obrázky ze života" od *Ignáce Herrmanna* (nákladem vlastním). Knižka malá, avšak velice pozoruhodná. Sáhněte po ní — pobavíte se výborně, zasmějete se upřímně a nabudete přesvědčení, že máme v Herrmannovi humoristu přímo znamenitého. Bystrým zrakem pozoruje a studuje prostý život a líčí bez básnické ozdoby, ale věrně a s řízným, zdravým, neodolatelným humorem komické jeho zjevy. Snaží se zachytiti je přesně do nejjemnějších odstínů, což se mu daří tou měrou, že vidíte před sebou několika ostrými črtami nakreslené, ale takřka živoucí figurky z ulice a že slyšíte i jejich vlastní, skutečnou řeč se všemi zvláštnostmi jargonu. Skutečnost, pravda jsou Herrmannovi hlavním zřetelem; aby je postihl, neštítí se časem ani výrazů, nad nimiž se v první

chvíli snad pozastavíte, ale jimž nicméně musíte přiznati odůvodněnost: tak a nejinak musí mluviti tyto figurky, mají-li býti pravdivým obrazem skutečnosti. Že se daří spisovateli také obrázky s vážnou tendencí, dokazují črty „Tonda odvádí“ a „Půjč mi zlatku“. Zkrátka: Herrmann, jehož práce nezapírají školu Nerudovu, stává se jedním z nejlepších našich genristů. Všechny črty zde sebrané byly otištěny ve „Švandu dudákovi“, jenž vychází ve volných lhůtách redakcí a nákladem Herrmannovým.

Ve prospěch „Českého domu v Teplicích“ vydala tamnější česká beseda svým nákladem *almanach „Na pomezí“*. (V komisi knihtiskárny Jos. R. Vilímka.) „Národové jiní mají v Teplicích své domy a špitály, svá divadla, chrámy a synagogy“ — čteme v úvodním článku almanachu — „jen my nemáme tu ničeho, co by nám patřilo, nemáme ani kámen, jenž pevně v zemi zasazen, naše domovské, nám upírané právo na této půdě by hájil.“ Český dům má se státi nejen společenským střediskem pro Čechy v Teplicích usedlé a pro četné lázeňské hosty české, nejen sídlem české besedy, které dosud národní fanatismus slušného přístřeší odpírá, nýbrž i representantem naší národnosti vůči tisícům cizinců, kteří Teplice každoročně navštěvují, jakož i místem, kde by český živel zdejší pěstovati mohl styky s četnými hostmi z ostatních krajů slovanských. Již tedy vzhledem k účelu, jemuž výnos knihy jest věnován, odporučujeme almanach „Na pomezí“ co nejvřeleji; avšak i pro svůj bohatý a pěkný obsah zasluhuje kniha tato hojného rozšíření. Mimo články, poučující čtenáře o památných místech poněmčeného českého severu, o útrapách českého živlu tamnějšího, o jeho probuzení národním, o jeho potřebách a nadějích, chová v sobě almanach, jejž spořádal Jan Klecanda, i příspěvky veršem od Heyduka, Vrchlického, S. A. Košťála, M. A. Šimáčka, J. Georgova a Ervína Špindlera, pak povídky a zábavné črty od Jos. Rašína, Ed. Jelínka, Koldy Malínského, Jana Třeštíka, J. L. Turnovského, Hanuše Klímy a J. Klecandy. Také úprava knihy, ozdobené hojnými illustracemi od Bízy a Levého, jest pěkná. *S.*

Lužicko-srbská literatura.

Podává *F. V. Vykoukal.*

(Dokončení.)

Boguslawski podává dějiny lužické od nejstarších dob až na století naše — Hórnik pak přidává hlavně přesný a důkladný obraz rozvoje srbského národa od jeho národního procitnutí až na dny naše. — Povážíme-li, že soustavných dějin lužickosrbských dosud nebylo, pochválíme tím ochotněji a radostněji dílo toto, zbudované na základě vědeckém a podávající vše, co se týká jak dějů politických, tak soukromého života a mravů starých Srbů. Pozorujeme tu, jak oblast srbská kus po kuse se zúžovala, jak samostatnosti pozbyla, jak potom jakoby klín za klínem vráženy do ní osady německé, jichž vzmáhajícího se proudu ani knížata česká za vlády své v Lužici nespěchali zastavit, až po několika věcích

Srbové docela klesli v podruží hrabivých sousedů. Jak se stalo, že lid ten nebyl ubit docela, prostředky, kterými byl k životu přivozován, líčí nám se vzácnou znalostí a svědomitostí M. Hórnik, který celou knihu, zejmena také po stránce stylistické tak upravil, že může ji čísti každý s úplným porozuměním. Jak nepodjatě a spravedlivě spisovatelé si vedli, vidíme ku př. z úsudku jejich o Janu Husovi, při němž ani neschází náhled, že by lid pro Husa byl tak nevzplál, kdyby při něm nebyla se zjevila myšlénka vysvoboditi národního ducha z německé nadvlády. Knize přidána jest zdařilá mapa, naznačující sídla starých Durynků, Srbů a Lužičanů. — Vydavateli této pěkné knihy šlo hlavně o to, aby mladá intelligence srbská čerpala odtud nejen poučení o minulosti, ale také lásku ke své rodné zemi a chuť ku práci za její blaho. Jsme jisti, že tohoto cíle dosáhne, a že „Historija“ bude míti blahodárný vliv také na širší vrstvy lidu — právě jako u nás dějinami probouzeli jsme se k novému životu. Předmluvu svou Hórnik končí slovy: „Kéž Srbové a druzí Slované čtouce tuto knihu zatouží pomoci malému srbskému lidu při zamýšleném dávno a tak potřebném zařízení zřejmého centra — matičného domu v Budyšíně!“ — Kéž i tato žádost šlechetného vlastence dojde ve světě slovanském účinné pozornosti!

Na konec jest nám zmíniti se ještě o důležité knize, která sepsána jest jazykem německým. Jest to *Syntax der wendischen Sprache* in der Oberlausitz von *Georg Liebsch*, vydaná letos nákladem Hórnikovým v Budyšíně. Bude zajisté leckomu nápadno, že kniha tato není psána jazykem domácím, jakoby snad nebyl dosud dospělým pro dílo vědecké, aneb jakoby spisovatelé, jichž beztoho není valný počet, po spůsobu také jinde obvyklém pomáhali množiti literaturu německou. Možnou výtku tuto spisovatel sám také předvídal — a proto krok svůj omlouvá tím, že kniha jeho má sloužiti hlavně praktické potřebě, že má býti rádcem a vůdcem také těm, kdož srbského jsouce původu, odkázáni jsou na školy německé, a pak že má býti spolehlivou pomůckou také těm, kdož srbštině teprve se přiučují. A v těch důvodech lze se spisovatelem celkem souhlasiti, zvláště máme-li na mysli mimořádné, výminečné poměry, jež v Lužici dosud panují; proč však i jméno své ještě nyní přeněmčuje, nechápeme.

Skladba Libšova, první tohoto druhu dílo u Srbů lužických, není nikterak začátečnickým pokusem. Nepovstala také, jak ze všech stránek jejích vidíme, snad přes noc, ale jest výsledkem důkladných studií a bedlivých úvah. Není naším úkolem oceňovati ji po stránce vědecké, to zajisté učiní povolané síly v listech odborných, ale tolik můžeme přece říci, že zejmena účelům praktickým zcela vyhovuje. Spisovatel vzal si za vzor slovenskou skladbu Hattalovu, jemuž dílo své také věnoval, ale neostal jen na tomto vzoru jediném, nýbrž dbal náležitě všeho, co v systému i v detailech této vědy v nové době bádáním na jisto jest postaveno. Tak získal dílu svému především žádoucí přehlednosti a členitosti, nehromadě nikde zbytečnou přítěž pravidel; že by snad tu a tam některé podrobnosti jeho byly se daly v jednotné celky shrnouti, nelze při tom ovšem popříti. Na příklady položena jest všude náležitá váha, a jest jich uváděno vesměs značné množství; čerpány jsou hlavně ze sbírek prostonárodní literatury sebrané Smoléřem, Hór-

nikem, Mukou a j. Methody srovnávací pilně jest šetřeno a zvláště čeština na přímčr často jest brána. Ku knize přidáno jest také grammatické a syntaktické názvosloví srbské, čímž vyhovuje se zvláště potřebám školským. Jasnost výkladu a nehledanost slohu slušno při díle tomto také po právu chváliti.

Libšova skladba zjedná, jak pevně doufáme, lužické srbštině hojně učňů také za hranicemi malé této země; kéž stane se také prvním základním kamenem k mostu, který by spojil spisovnou mluvu Lužice Horní i Dolní, které jinak sestersky jsou spojeny a také spojení co nejužšího z míry potřebují!

Antoni Edward Odyniec.

Z hloučku representantů starší romantické epochy v Polsku klesá hvězda za hvězdou. Ty první dozářily nejdříve a z ostatních ztrácí se druh za druhem. Nedávno přidružil se k nim též *Antoni Edward Odyniec*, mnohaletý důvěrný přítel Adama Mickiewicze, kterého přežil o celých třicet let. S ním zachází takřka jedna z posledních velkých reminiscencí na skvělou literární obdobu, jež Polsku dala posud největší jejich básníky.

Odyniec narodil se r. 1804 ve vsi Giejstunech na Litvě. Lyceum navštěvoval u Basilianů v Borunech, načež r. 1820 odešel na universitu do Vilna, aby studoval práva. Ve Vilně zúčastnil se horlivě studentského ruchu a vstoupil do tajných spolků *Filomatů* a *Filaretů*, jichž účelem bylo v členech svých buditi bratrství, lásku k vědám a k domovině a podporovati každou vyšší ušlechtilou snahu. Mimo to rád prodléval v kruhu mladších spisovatelů, kteří pod náčelnictvím Tomáše Zana zvouce se „*Paprskovci*" vypověděli boj vládnoucí té doby v písemnictví polském šabloně francouzského pseudoklassicismu. Ač všechna tato zmíněná družstva neměla žádné tendence politické, přec jejich účastníci, byvše r. 1823 vyzrazeni zbabělostí jednoho soudruha, byli zatčeni a uvězněni. Mezi nimi nalezal se též Adam Mickiewicz a Odyniec, který již dříve při schůzích „*Paprskovců*" se byl s oním seznámil a úzce spřátelil.

Oba přátelé byli sic v květnu r. 1824 pro nedostatek důkazů propuštěni; v srpnu však přišel nový carský rozkaz, jímž Mickiewicz byl internován do vnitra ruské říše a přinucen odebrati se do Petrohradu. Odyniec, ponechán jsa na svobodě, vrátil se do Giejstun a vydal pak ve dvou letech následujících romantické drama „*Izora*" a dva svazky svých „*Poesií*". Nebylo v těchto pracích hluboce básnického žáru, jenž bývá znakem talentu velkého a mohutného, leč hladkostí formalní předčily nad mnohé jiné a některé z jeho balad, na příklad „*Kořist Litvínova*", posud k nejlepším toho druhu počítati se mohou. Aby získal širší půdy své literární činnosti, Odyniec po několika letech znova se usídlil ve Varšavě. Tam právě zuřil nejprudší boj mezi romantiky a pseudoklassiky. Z těchto smutné pověsti došel hlavně kastelán Kožmian, Ludvík Osiński a prof. Jan Śniadecki; zastancem nového

směru byl vedle Mochnackého, Gaszyńského a j. především básník „Věslava“, K. Brodziński. Odyniec rovněž činný podíl bral v literární půtce a začal vydávati almanach *„Melitele“*, kdež ukládaly své plody nejlepší síly mladší, mezi nimi A. Mickiewicz, Bohdan Zaleski a Jul. Słowacki. Úspěch novoročníku toho byl překvapující a sice jak moralní, tak hmotný. Tím stalo se, že když Odyniec r. 1829 navštívil Mickiewicze v Petrohradě, měl dosti prostředků, aby mohl s ním umluviti se o větší cestě po Evropě, kterou nastoupili již v srpnu téhož roku.

Místem schůzky byly Karlovy Vary v Čechách. Odtud odebrali se přátelé do Výmar a navštívili stařičkého Goethea, který je přijal velmi srdečně. Na to přes Švýcary pustili se do Italie. Odyniec vedl denník a staral se o hmotné potřeby, maje v té příčině jistější ruku nežli nepraktický jeho druh. Zažili hojně příhod neobyčejných, z nichž některé byly později bohatým zdrojem nové básnické činnosti Mickiewiczovy. Zpět vraceli se přes Ženevu, leč odtud byl Mickiewicz nucen odebrati se opět do Říma, Odyniec pak cestoval dále do Paříže a Londýna, až konečně r. 1831 jej nalezáme v Drážďanech.

V saské hlavní residenci rozvinul Odyniec novou literární činnost. Vydal řadu znamenitých překladů básní lorda Byrona, Moora, Waltera Scotta, Southeya, Schillera, Bürgera a jiných, které vynikajíce přesností i pelem poetickým, v ničem nezůstávají za originaly a jsou skutečným obohacením polského písemnictví. Kromě toho založil Odyniec v Lešně politický list *„Přítel lidu“* a byl spoluvydavatelem *„Bibliotéky klassiků polských“*. Když pak po sedmi letech vrátil se do Vilna, zabýval se pořádáním *„Všeobecné encyklopedie“* a od r. 1840 stal se redaktorem vládního listu. Nový svazek *„Poesií“*, které tenkráte vydal, pak dramata *„Barbora Radziwiłłovna“*, *„Felicita“* a *„Jiří Lubomirski“* neměly úspěchu ani u obecenstva ani u kritiky. Teprve když r. 1865 přesídlil se do Varšavy a jal se vydávati své memoiry pod názvem *„Listy z cest“*, získal si opět, takřka již v předvečer svého života, vřelého a všestranného uznání. Dílo to jest nad jiné vzácným a zajímavým pramenem literárně-historickým. Zejmena Mickiewicz v něm vylíčen věrně až do nejmenších podrobností, že tak výborného obrazu povahy a vůbec celé osobnosti litevského věštce marně bychom doposud v literatuře polské hledali. Avšak nejen že zachována v *„Listech z cest“* hojnost interesantních vzpomínek o životě celé řady předních polských básníků, spis ten honosí se ještě jinou a neméně skvělou vlastností: sloh jeho jest opravdu brillantní, při tom však cele provanut teplem bezprostřednosti a okouzlující srdečnosti. Nemýlíme se, pokládajíce dílo to (vycházelo od r. 1875—1878) za jednu z nejlepších publikací memoirové literatury všech dob. Doplňkem jeho jsou *„Vzpomínky z minulosti“*, které vydal Odyniec r. 1884 a jimž předmětem jest jeho mládí a první přátelské styky s Mickiewiczem.

Odyniec zemřel ve Varšavě 15. ledna t. r. a velkolepý jeho pohřeb byl důkazem, s jakou ctí hleděla veřejnost polská k nejdůvěrnějšímu příteli tvůrce *„Pana Tadeáše“* a jak vážiti si dovedla neméně cenných jeho zásluh literárních. —*l.*

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

SEŠIT DUBNOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt léta s poštovní zásylkou 2 zl. 50 kr., jednotlivé sešity po 90 kr. Adressa: »Květy« v Praze Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

Imaret džamie v Plovdivě. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

Plovdiv.

Z cest **Jos. J. Toužimského.**

(Pokračování.)

Před velkou džamií odehrávaly se výjevy jako tento: Nedaleko vchodu džamie bušil starý osmahlý Turek do velkého bubnu, druhý vedle něho třískal do puklic a čtyři jiní doprovázeli je na křiklavé píšťaly a trouby. Hudební to sbor, jenž měl obraceti sem pozornost a dodávati chuti. Kolem stáli softové z Cařihradu a ukazovali na minaret, s něhož vlál zelený prapor s rudým nápisem: „Dini bir uruna ve pejgambery aškina“ — za jedinou víru a za proroka bojovat. Upisovali se tu dobrovolníci, bašibozuci. Největší dav zevloval na softu, jenž s tasenou, krví zbrocenou šavlí, obraceje se na rozličné strany volal k shromážděným: „Ten lid, jemuž jsme život darovali, a nad nímž jsme se smilovali, nevěřící lid bulharských psů, odvažuje se nyní zdvihati rámě proti nám a hroziti. Hle, zde lpí krev nevěřícího bulharského psa! Učiňte tak s každým, vyhlaďte je, ať nezbude po nich památky a Allah vás obdaří blahoslavenstvím. Moslemové! Ubíjení Bulharů jest Allahu milé, každý Bulhar je protivník boží, je protivník padišahův a náš nepřítel!“ — „Ať zhynou ti psové!“ ozývalo se ze shromáždění. — „Vyhlaďte je!“ volali jiní, mávajíce puškami.

V městě nebyl Bulhar životem jist. Turecká luza napadala bulharské školy, plenila a vraždila. Hnedle také docházely zvěsti o strašlivých ukrutnostech v Bataku, Peruštici, Samokovu a jinde, před nimiž sama Evropa žasla.

A tento občanský poměr mezi Bulhary a Turky trval až do ledna 1878, kdy Rusové učinili přítrž hrozné nejistotě.

Doby, které následovaly od května 1876, byly ještě hroznější. Bulharské obyvatelstvo tonulo po devatenácte dlouhých měsíců mezi životem a smrtí. Plovdiv byl ustavičně jevištěm děsných výjevů. Uprchlíci, ženy, děti a dívky z Bataku, Panadžuriště, Peruštice a jiných osudných míst, jejichžto muži, synové a bratři byli povražděni, houfně hledali za srbské války útočiště u svých rodáků v Plovdivu, zbaveni všeho, i nejpotřebnějšího a nemajíce ani sousta chleba k zahnání hladu. Každé chvíle táhly smutné průvody nejživější třídou města na prostranství před velkou džamií: prostřed spoutaní a sedření rolníci, učitelové neb měšťané bulharští, podle nich cigáni s oprátkami a šibenicemi, kolem zaptie a vojáci. Sta mohamedánů, zvláště žen, pospíchalo na takovou podívanou. Se škodolibostí a smíchem provázeli je muži a ženy. Zastřené ženy s dětmi zaujímaly první místa u popraviště, aby pásly se pohledem na sinající tváře, smrtelné křeče a poslední hodinku Bulharů na šibenice vytahovaných. Vůkol města plály vesnice, řádili bašibozuci, kteří i v městě ovládali.

A v neblahé té době stáli Řekové na straně turecké, donášeli policii a podezřívali své bulharské spoluobčany.

V letě 1877 hrůzy ty ještě se zvýšily. Po stech přiváděni byli zajatci z vesnic, a to nejen muži ale i ženy, dívky, starci. Žaláře byly jimi přeplněny, a vyprázdňovány pro ně hamamy, turecké lázně, kam směstnáváni byli hůře než dobytek. S radostí a jásotem roznášely turecké ženy zprávy a pověsti o ukrutnostech na Bulharech páchaných, o porážkách ruských a vyhrožovaly vyhlazením Bulharů, kteří se opovážili pozdvihnouti hlavy proti padišahovi. Bulhary nutily, aby jásali s nimi.

A což když zahalovaly se místy jednotlivá temena pilovité horské hradby Balkánské oblaky dýmu a k Plovdivu zanášel severní vítr temné dunění děl! Byly to chvíle, kdy upadali jednotlivci v tupou ztrnulost, kdy i matky bulharské vytřeštěným okem pohlížely na tulící se k nim dítky a znaly jediné slovo útěchy: smrt. K zoufalství družily se i hlad a žízeň; Bulhaři jen kradmo a s nebezpečím odvažovali se na ulici. A boje v Balkáně nad Šipkou se protahovaly, k předešlým ukrutnostem družily se nové, ještě hroznější, celá města lehla popelem, až posléze novým rokem 1878 nadešla chvíle osvobození. Dne 16 ledna (4. l. dle pravosl. kalendáře) stanuli Rusové vítězně v Plovdivu a porazili za Plovdivem dvě armády turecké, Fuadovu a Sulejmanovu. Od té chvíle byl Plovdiv, byla Thracie osvobozena.

V.

Zvláštní pro sebe živel, velice památný svou minulostí, tvoří Pavlikiani. Jsou Bulhaři jazykem, nechtějí však býti Bulhary z uvědomění a přesvědčení. I biskup jejich Reynaud, jenž byl předsedou dle stáří při zahájení první východorumelské sněmovny, mluvil čistým, správným jazykem bulharským, nicméně ovečky jeho nechtějí znáti, že jsou Bulhaři. Náboženství má ještě příliš mocný účinek na vědomí, tak

že určuje i národnost, neb spadá s národností v jedno. I Pomák, až na skrovné výminky, odpovídá na otázku strany národnosti, že jest Turek, ač nerozumí slova turecky a vůbec mimo bulharštinu nezná jiného jazyka. Podobně i Bulhar katolický.

„Jsi Bulhar, vždyť bulharsky mluvíš; v prospěchu bulharského národa spočívá i tvůj prospěch; jeho sláva, jeho budoucnost jest tvá budoucnost," mluvíš mu.

Semedži (preclikář) v Plovdivě. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

„Aj, kterak jsem Bulhar, nejsem Bulhar, jsem katolík, jsem římský křesťan," odpovídá ti.

„Jsme nejstarší křesťané na balkánském poloostrově, pocházíme ještě z těch, které křtil sv. Pavel. Byli jsme dávno křesťané, než ostatní se jimi stali, dávno dříve než Cyrill a Metoděj obrátili Bulhary," vykládal mi jeden z nich.

Marné bylo mé přesvědčování, nejsou-li ani Osmanli, ani Arméni, ani čivuti (židé), ani Řekové, čím že jsou tedy jiným než Bulhary.

Tvrdošijně trvali na svém, že nemohou býti Bulhary, poněvadž jsou katolíci. Na nejvýš mohli prý by se zváti Bulhary, kdyby byli v knížectví bulharském, v Bulharsku, zde však že jest země východorumelská.

Blahodárný obrat nastane teprve, až bude školství lépe zřízeno, až školy náboženské ustoupí školám národním, v nichž nebudou stanoviti plán vyučovací ani mufti ani biskup, ale státní společnost, kteréž záležeti musí na tom, aby vychování bylo národní, bulharské, nikoliv aby vychovávaly se mezi Bulhary živly, jejichžto snahy upřeny jsou mimo vlast a snad i proti vlasti.

Pavlikianská mahala čili okres jest vlastně předměstí, prostírající se směrem od Marice k silnici do Stanimaky. Jest to úpravná, čistá část Plovdiva. Na široké hlavní ulici jest pěkné stromořadí, což zde jest dosti velkou vzácností. Domy zevně i uvnitř jsou čisté. Dosti značný chrám vystaven byl před 20 lety. Za chrámem jest přívětivá budova biskupská. Zde jsou i obě školy pavlikianské, chlapčí a dívčí.

Duchovenstvo katolické jsou zde jakož i na jiných místech v Bulharsku italští kapucíni, vysílaní sem od společnosti de propaganda fide z Říma. Znají sice bulharsky, poněvadž by jinak s věřícími nemohli se srozuměti, na mnoze však lámaně a špatně. Z domácích katolických Bulharů nebyl a pokud vím, není žádný vzděláván za kněze. Duchovní zdržují své ovečky od obcování s pravoslavnými Bulhary a podporují jejich výlučnost i v kroji. Dle černého šátku na hlavě, podobně jako u nás na babku uvázaného, zdaleka poznáš Pavlikianku a dle prostého temného kroje i Pavlikiana, ač podobný černý a temný i mezi pravoslavnými v některých krajinách převládá. Mezi katolickými Bulhary vyvinul se jistý fanatism náboženský. Nejen že nenavštěvují pravoslavné chrámy a vůbec vystříhají se pravoslavných, ale nechtějí ani dopouštěti, aby pravoslavní vstupovali do jejich chrámu, tak že i duchovní bývají nuceni ke snášelivosti je napomínati.

Počet Pavlikianů v městě obnáší (dle popisu z r. 1880) 1114 mužů a 1153 žen, úhrnem tedy 2267.

Mimo to žijí katoličtí Bulhaři ještě v řadě vesnic vůkol Plovdiva a sice na jih od Plovdiva v Komatevu (90 duší vedle 76 pravosl.), v Achlanu (46 d. vedle 158 prav. a 20 cig.), na sever v Seldžikovu (533 d. vedle 1015 prav.), Hambarli (699 d. vedle 372 prav.), Duvanli (318 d. vedle 90 Turků a 4 prav.), Davadžovu (383 d.), na severovýchod v Gyrenu (318 d. vedle 726 prav., 106 Turků, 63 Řeků a 6 cig.), Baltadži (1969 d.) a Kaláčli (1772 vedle 41 cig.).

I dědiny pavlikianské jsou přívětivé, hospodářství jejich celkem dobře zařízené, neb aspoň lépe než jiná, pole jejich jsou lépe spracována, brázdy na polích hlubší, dobytek dobře chovaný. Z vesnic těch přichází mnoho mléka, másla, vajec, ovoce a jiných plodin do Plovdiva, v čemž závodí s nimi jedině vesnice od úpatí hor Rodopských. K tomu druží se i spolehlivost v konání služeb, arci však jen jich souvěrcům.

Dlužno tu ovšem uvážiti, že katoličtí Bulhaři těšili se za turecké vlády, zejmena v posledních desítiletích, mnohem příznivějším poměrům nežli pravoslavní. Pravoslavní, jakožto representanti národního hnutí, jež i v loyální formě svými důsledky musilo mířiti k rozkladu osmanského panství, krom toho podezříváni pro svou srodnost s Ruskem:

byli vydáni vždy všelikému pronásledování a všem úkorům; na nich hlavně jen tížilo jařmo turecké. Naproti tomu katoličtí Bulhaři měli mocné ochrance ve Francouzích. Nejsouce pravoslavní ani národně uvědomělí, aniž počtem povážliví, nebyli ani turecké moci nebezpečni. Francouzští konsulové a francouzský velevyslanec v Cařihradě byli při všech příležitostech jejich přímluvčími, zakládali, zejmena za Napoleona, svůj vliv na živlu tom v domnění, že se rozmůže a že i ostatní Bulhaři opustí stíhanou pravoslavnou církev a přestoupí ke katolické. Frančtině vyučovalo se a vyučuje podnes se zvláštní pílí v obou školách pavlikianských, tak že z této příčiny bývají vyhledávány i od nekatolíků. Avšak to jest také jediný výsledek katolické politiky francouzské. Jinak setkala se s úplným nezdarem.

(Pokračování.)

Turecký náhrobek. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

Julian Apostata.*)

Tragedie o pěti jednáních.

Napsal

Jaroslav Vrchlický.

OSOBY.

Julian, zvaný Apostata, císař.
Ammianus Marcellinus, filosof a dějepisec, jeho vojevůdce a přítel.
Oribasius, důvěrník císařův.
Libanius, filosof a vychovatel císařův.
Caesarius, dvorní lékař.
Prokopius, císařův tajemník.
Basil, biskup Caesarejský.
Řehoř, biskup Naziansky.
Ursulus, prokonsul a býv. správce státních pokladnic.
Markus, jeho syn, ve vojště císařském.
Zoe, dcera Ursulova.
Štěpán, jáhen.
Appiunculus Gallus, haruspex.
Theurg.
První, Druhý, Třetí, Čtvrtý, Pátý, Šestý } měšťan Antiochenský.
První, Druhá } dívka Antiochenská.
Mnich křesťanský.
Otrok.
Lilez.

Vojsko. Dvořané. Družina císařská. Biskupové, kněži, mniši, theurgové a hierofanti, augurové, haruspexové, otroci. Měšťané a lid Antiochenský. Patriciové a lid křesťanský.

Místo děje 1., 2. a 3. jednání v Konstantinopoli, 4. v Antiochii, 5. blíže Ktesiphonu na poušti. — Čas děje: 361—363.

Mezi 3. a 4. jednáním delší mezera.

Jednání první.

Scena: Nádherná síň v císařském paláci v Konstantinopoli. V středu vchod do síně trůnní. V jednom rohu socha Apolla, v druhém Kybely. V levo vchod do komnat císařových, v pravo do předsíně. Za velikým, listinami pokrytým stolem sedí Prokopius, před ním stojí Caesarius.

Výstup 1.

Prokopius, Caesarius.

Prokopius (mezi psaním). Tak to jde stále den po dni. Ani jeden neuplyne bez nového ediktu. Několik hodin diktuje mi často císař, div psáti postačím.

*) Julian Apostata psán jest v letech 1874—1883. V první formě byl trojdílnou básní filosofickou. Po pětiletém marném čekání na nakladatele rozhodl jsem se, chtěje ušetřiti mu neblahý osud knihového dramatu, pro účinnější spracování divadelní. *J. V.*

Caesarius. A bohům obětuje každý den?

Prokopius. Ba i několikrát denně. Když měl dobrý den, tu z vděčnosti, když zlý, tu zase, by odvrátil příští pohromy a jejich milost si zajistil.

Caesarius. Leč zjevně se posud nevyslovil proti křesťanům?

Prokopius. Zjevně — zrovna ne, (vstane) však tuším, že i to, co prozatím se stalo, dostačí, by každý poznal, že nastanou křesťanům dny horší, než za dob prvního jich pronásledování. Leč buď jak buď, tys chráněn svým úřadem, na tebe se neodváží.

Caesarius. Právě naopak, mne stihne prvního. Přece nenechá svůj drahý život v ruce svého zásadního odpůrce. A pak, kdybych i křesťanem nebyl, jsem bratrem biskupa Řehoře, a to dostačí, bych padl v nemilost Augustovu. Však povím ti všecko, Prokopie: bratr mi psal a již několikrát jmenem matky prosí a zaklíná mne, bych v rychlosti opustil dvůr císařský. Chci dnes požádati za propuštění.

Prokopius. Ty, císařův lékař? To nepůjde tak lehko. Věř, caesar má tě nejen v milosti, nýbrž i v lásce.

Caesarius. Mne? — Věru nechápu . . .

Prokopius. Pro učenost tvou, ryzost tvé povahy, pro důmysl a přímost —

Caesarius. Zadrž prosím! Je mi líto, že musím odsud, ale důvody mé . . .

Prokopius. Smím-li prosit, neodcházej alespoň nyní. Náhlá žádost o propuštění snadno by mohla podezření vznítit v nedůvěřivém císaři. Obrátil bys pozornost na nás, a to je nebezpečné.

Caesarius. Což je císař posud tak nedůvěřivým?

Prokopius. Více než jindy — všady tuší nepřátely své, to jest křesťany.

Caesarius. Bývá zachmuřen a často mluví sám k sobě?

Prokopius. Tak dělává vždy v rozhodných okamžicích života. Čte víc než jindy v Homeru; knihu tu považoval vždy za poloviční orakulum. Pamatuješ se snad, jak Homer dohnal jej před lety k tomu, že přijal důstojnost caesara?

Caesarius. Nevím věru . . .

Prokopius. Po zavraždění Galla, bratra svého, byl náhle povolán ke dvoru, kde nabízena mu s rukou Heleny hodnost caesara. Zdráhal se, neb se obával nástrah; tu noc, než vyšli jsme z Athen, četl v Homeru, pak usnul a spal asi dvě hodiny. K půlnoci se vzbudil. — Prokopie, spíš? ptal se. Nespím, odvětil jsem na to. — Tož prosím čti v Homeru kdekoli otevřeš. Rozhrnul jsem maně pergamen a četl tyto verše: „Mně dosti odvahy dal Ares, Pallas pak mi vdechnula svým duchem voje bořit nesmírné a kdykoliv jsem sebral v zálohu odvážné reky, nikdy na svou smrt nepomýšlel můj velemužný duch“. — Děkuju ti, on na to, pak ulehl a spal klidně dál. Ráno pak mi děl s úsměvem: Půjdem ke dvoru!

Caesarius. Toť v skutku podivné, bylť caesar vždycky pověrčivý nad míru. (Z pravé strany vejde několik dvořanů, mezi nimi Markus.) Však (rozhlíží se) hodina slyšení nadešla, dvořané se scházejí a hle, mezi nimi

i náš Markus. Ustoupím a na radu tvou se prozatím vzdám svého úmyslu.

Prokopius. Učiníš vždy lépe, milý příteli!

Výstup 2.

Prokopius, Caesarius, Markus.

(Ostatní dvořané postoupili do pozadí a odešli pomalu do trůnní síně. Markus vstoupil mezi Caesaria a Prokopia, ruce jim podávaje.)

Markus. Dobré jitro, přátelé!

Caesarius a *Prokopius.* Dobré jitro, Marku!

Markus (k Prokopiovi). Lze mluviti s císařem?

Prokopius. Posud nevyšel ze své pracovny. Chceš-li, jdi za ostatními do trůnní síně.

Markus. Musím s ním mluvit. — Chci žádat za propuštění.

Caesarius. I ty, Marku?

Prokopius. Za propuštění!...

Markus. Ano, a to čím dřív, tím líp. Četl's přec edikty, které vydal císař proti biskupům — to jest začátek, chraňme se, nežli přijde to ostatní!

Prokopius. Máš snad pravdu. Ale krok tento jsem právě vymlouval Caesariovi. Však pro tebe mám ještě pádnějších důvodů.

Markus. Nevěděl bych...

Prokopius. Bylo by to svrchovanou urážkou opustiti dvůr právě teď, když jmenován jsi vrchním velitelem tělesné stráže císařské.

Markus. Já? — to ne-li špatný, aspoň nevčasný žert, příteli.

Prokopius. Tvůj dekret čeká jen podpisu císařova. Já přec, jeho sekretář, o tom vím.

Markus. To ovšem — ale vhod mi to není.

Prokopius. Vhod či nevhod, uznáš, že teď dobrým spůsobem se poděkovat nemůžeš.

Markus. Ale, můj otec! — Nevíš jak jest plachý a polekaný. (Tiše k oběma.) Očekává pro křesťany to nejhorší za vlády Julianovy. Chcem prchnout všickni, máme statky v Thrakii...

Prokopius. Nemohu docela schvalovati vaše jednání. Jaký to strach se náhle zmocnil všech křesťanů? To není ani statečné ani moudré. Zde jest mnohem rozumnější vytrvat a čekat.

Markus. Až se zhouba převalí přes hlavy naše.

Prokopius. Nikoli, zde nutno bojovat. — Celkem posud ničeho se nestalo. Edikt proti biskupům je rázu zcela osobního a víry se netýká.

Markus. I tím jsem otce konejšil, ale darmo. Odvolává se na své tušení a věští věci neblahé. Máš pravdu, vytrvat a bojovat jest mužné ano nezbytné, (měkce) já však nejsem více sám, příteli, snad chápeš, proč žádám za propuštění.

Prokopius. Byl zde již také Ammianus Marcellinus, chce také mluvit s císařem. Jděte do trůnní síně a čekejte, císař přijde nyní každou chvíli, myslím, že budu ještě s ním pracovat.

Markus. Pojďme, Caesarie.

Prokopius (k Caesariovi). Ty aspoň dnes nezažádáš o své propuštění?

Caesarius. Dnes tedy ještě ne — ale musím se přece zeptat na zdraví císařovo. Na shledanou, přátelé!

Markus a *Prokopius.* Na shledanou!

(Markus a Caesarius odejdou středem do trůnní síně, Prokopius zasedne opět k stolu a začne dále psáti, z levé vyjde Julian, za ním Oribasius. Julian jde chvatně ku předu a nevšímá si ani Prokopia, který se při vchodu jeho hluboce kloní.)

Výstup 3.

Julian, Oribasius, Prokopius.

Prokopius (usedne opět na své místo a pracuje).

Julian (v popředí tiše a rychle k Oribasiovi). Jsi tedy na stopě?

Oribasius. Ano, Auguste!

Julian. A nemýlíš se v podobě?

Oribasius. Ne, Auguste!

Julian. Je tedy dívka v Konstantinopoli — a zdržuje se v basilice Sofie?

Oribasius. Ano, Auguste!

Julian. Jest pokřtěna již?

Oribasius. Posud ne — kam vědomosti mé sahají.

Julian. A nebude! — Jdi, ostatní ti povím později!

(Oribasius odejde, hluboce se ukloniv.)

Výstup 4.

Julian, Prokopius.

(Julian přechází v popředí jeviště, Prokopius za stolem píše.)

Julian. Zlý začátek! — Při každém kroku v cestě překážka, všady nedůvěra. Měl jsem se dost opatrně k dílu a přece již vystrčil tuhý odpor bůvolí rohy své. Málo lidí mám kolem sebe a sotva i těm věřiti mohu! — S kým se potkávám, je každý buď zjevný neb zakuklený Galilejčík, a ti zakuklení jsou nejhorší. — Klamal jsem se, blud ten zapustil hlouběj kořeny, než jsem viděl skrze mlhu svých severních výprav válečných. — (K Prokopiovi.) Piš, Prokopie, nový edikt!

Prokopius. V trůnní síni čekají dvořané na tebe.

Julian. Ať čekají, proto jsou dvořany. Mám teď věci důležitější v hlavě. Byl zde Apprunculus Gallus?

Prokopius. Nebyl posud.

Julian. A což poslové z Pessinontu z chrámu veliké bohyně posud nepřišli?

Prokopius. Nepřišli.

Julian. Ovšem, je to přec jen daleko a já jsem nedočkav. — Teď ale piš edikt a sice na propuštění všech dvořanův z jich služeb. Nařídil jsem Oribasiovi, aby vyšetřil minulost všech, nevěřím nikomu. Dříve však piš edikt, kterým se Galilejcům zapovídá čísti a vykládati

ve školách spisy starých básníků. Je to směšné, když mnich chce chápati Homera neb Hesioda! Mládeži podají z toho směs lživých povídaček, neboť symbol zmizí pod jejich nečistýma rukama.

Prokopius (mezi psaním). Přišel hned ráno Ammianus Marcellinus tebe pozdravit.

Julian. Jak? Ammian zde? — Jak rád jej uvítám! — Však dříve piš edikt proti biskupu Athanašovi. Galilejci jsou velice chápaví. Dovolil jsem ovšem při nastoupení svém, aby všickni vypovězenci se vrátili do vlasti, a tak se vrátil i Athanaš. Já však neřekl: Vezmi zpět biskupství! Ale, to není vše. Alexandrie mně v urážku se odvážila...

Prokopius. Přivítati slavně Athanaše...

Julian. Ano, skorem jako caesara. Po ulicích květiny a koberce, zpěv a hudba, jásot davů a večer osvětlení. Piš prefektovi Ediviu, že jsem lépe o něm smýšlel, propouštím jej...

Prokopius. Šel vstříc biskupovi —

Julian. I ruku mu políbil! Ví Serapis, toho nestrpím! Piš Athanašovi, neopustí-li za měsíc biskupství, že přísně potrestám celou Alexandrii. Teď zavolej dvořany sem!

Prokopius (vstávaje). Předložím ti ihned edikty k podpisu. (Odchází do trůnní síně.)

Julian (sedne k stolu). Ať vejdou všickni! — Nejdříve mi přiveď Ammiana Marcellina.

Výstup 5.

(Prokopius se vrátí, za ním dvořané, mezi nimi Markus, Caesarius a filosof Libanius, Ammianus Marcellinus jde vstříc Julianovi, ostatní zůstanou v pozadí.)

Julian, Ammianus Marcellinus, Libanius, Markus, Caesarius, Prokopius.

Ammianus (chce pokleknout). Auguste!

Julian (zvedaje ho). Byť Augustus — vždycky přítel tvůj!

Ammianus. Jen pohled na tvou purpurovou obuv pověděl mi, že třeba obrátiti list v dějinách — jsem věru žádostiv, čím bílý popíšeš.

Julian. Znáš mne jako já znám úkol svůj. Počítám na tvé přátelství.

Ammian. Mou páži zkusil jsi často v boji proti Gallům, a mé srdce —

Julian. To znám ještě líp. Hleď, Ammiane, tys dějepisec a filosof zároveň; co říkáš tomu, mně se zdá, že náboženství jest jen přítěží v životě národů, v jich vzrůst a rozvoj mnoho neznamená.

Ammian. Mně bylo vždy lhostejné. U mne nabývá náboženství teprve tenkrát významu, jde-li ruku v ruce s národností, jako to bylo u Hellenů, u nás z počátku, jak je posud u Židů.

Julian. Mluvíš mi z duše; špinavý Hebrej má národnost — jen Galilejčík ne. Chci napsat něco o tom předmětu. Až jindy, příteli, více si promluvíme, palác je ti otevřen ve dne i v noci, ať edikty diktuju, ať čtu v Homeru neb zbožnělém Marku Aureliovi. — Brzy tedy na shledanou!

(Ammianus se ukloní a ustoupí, Julian se obrací k ostatním dvořanům.)

Libanius (předstoupí) Můj pane!

Julian. Aj, Libanius, můj milý učitel! — Nu slyšel's již, co jsem podnikl proti biskupům?

Libanius. Dobře jsi učinil, co filosof mohl jsi býti snášeliv, císaři přísluší rozhodnost.

Julian. Vím, kam směřuješ, tobě filosofu jsou proti mysli různé ty sekty náboženské, chtěl bys jednotu a souzvuk ve všem, ale svět jest z jiného těsta, příteli, než naše duše po pravdě žíznící.

Libanius. Jde lidstvo k večeru a věř, že nás brzy překvapí noc, nevstane-li z trosek starý svět pohanský. Pamatuj na tento první úkol svůj!

Julian. Helios viděl naši přísahu — a té dostojíme! (Propouští jej s úsměvem a obrací se k Markovi.) Aj, tu Markus, syn Ursulův, buď mi vítán!

Markus (předstoupí s úklonou). Přicházím s prosbou k tvé císařské velebnosti.

Julian. Neviděli jsme se od poslední výpravy z Gallie. Co dělá otec tvůj, postrádali jsme ho v radě své, vyřiď mu to.

Markus. Churavost a stáří jeho budou dostatečnou omluvou, tak aspoň oba doufáme, před tváří tvou a jsou též důvody, že chci tě žádat za propuštění z vojska.

Julian. Teď, když jsem tě jmenoval velitelem své tělesné stráže? Nepřijímám tvou výpověď, Marku!

Markus. Otec chce odebrati se na statky své v Thrakii —

Julian. Teď, když bych tak jej potřeboval v radě své. Ne, to si musíte oba rozmyslit. Jsem pamětliv starého přátelství a chci je přenésti s otce na syna. Jindy o tom. — Však teď (vede jej stranou) slovo důvěrné. Pamatuješ se dobře na onu noc, kdy přišel do tábora u Paříže Oribasius se zprávou o smrti Konstantia, onu noc, kdy Augustem jsem byl provolán?

Markus. Jak dnes by to bylo, mám to před zrakem.

Julian. Tys přišel v spor s Oribasiem o nějakou dívku, druidskou tuším kněžku. Proč zmizela ta dívka z tábora? Kde jest?

Markus. Byla mou kořistí a dal jsem jí svobodu, dle práva, jež mi příslušelo.

Julian. A nevíš ničeho dále o její osudech?

Markus. Nevím.

Julian. Vidím ji posud před sebou, plachou a zmužilou zároveň, chvějící se a přece vzdorovitou, čarokrásnou v té divokosti barbarů. (Náhle se rozpomene, kyne Markovi, hlasitěji.) Vyřiď můj pozdrav prokonsulu Ursulovi a hleď, bych vás oba brzy uzřel při dvoře. (Obrací se k Caesariovi). Aj, synu Aeskulapia, buď pozdraven! Jak se ti daří?

Caesarius (předstoupí s úklonou). Ta otázka by lépe mně slušela, Auguste.

Julian. Spím špatně.

Caesarius. Lépe řečeno, nespíš vůbec.

Julian. Ale pak mi, prosím tě, řekni, kdy mám číst, kdy psát své polemiky s biskupy? — Trpím na žluč a stávám se melancholickým.

Caesarius. Víš všecko lépe sám, že netřeba ti lékaře.

Julian. Toť zní, jakbys také chtěl žádat za propuštěnou! Chraň se, Caesarie! Rozstůňu se hned a překazím ihned stín tvého úmyslu. (K dvořanům) Jsem unaven, přátelé, na shledanou!

(Dvořané se uklánějí a rozejdou.)

Výstup 6.

(Vejde Oribasius v ruce listinu.)

Oribasius, Julian, Prokopius (stále za stolem píše).

Oribasius. Zde podle přání tvého pokusil jsem se o seznam tajných a zjevných křesťanů na dvoře tvém; (podává mu list) nebude asi úplný, však co se týče tvého nejbližšího okolí jistě spolehlivý.

Julian. Dej to Prokopiovi — nechci to číst.

Oribasius (odevzdává list s jízlivým úsměvem Prokopiovi). Podivíš se mnohému, až list prohlédneš.

Julian. Čti, Prokopie!

Prokopius (čte). Palladius —

Oribasius. To pouhé jméno dostačí, svědčil křivě proti tvému bratru Gallovi.

Julian. Vypovídám jej do Britanie — dál!

Prokopius. Taurus —

Oribasius. Zvláštní druh to podlízavého psa, náhončí Konstantiův.

Julian. Ve Vercelli vzduch čistší pro něho — dál!

Prokopius. Pentadius —

Julian. Dále, dál!

Prokopius. Saturnius, Apodemius, Cyrinus, Paulus a — a

Julian. Nu, co váháš?

Prokopius. Ursulus.

Julian. I ten? Je mi ho srdečně líto. Nemohu zapomenouti, jakých služeb druhdy mi prokázal. V Gallii se vzbouřilo vojsko, poněvadž jsem nemohl žold mu vyplatit. Byl jsem v také nesnázi, že zabýval jsem se již myšlenkami samovraždy. Ursulus byl tenkrát správcem pokladnic, slyšel o mé tísni, dal co měl, a já byl zachráněn. Té služby nezapomenu; však Ursulus je starý, dětinský kmet, u něho je křesťanství neškodné, přejme mu je.

Oribasius. Ale rodina jeho celá páchne tím bludem.

Julian. Celá — i Markus?

Oribasius. Tenť jest zarytým odpůrcem nesmrtelných. Což nevíš, co učinil při posledním rozdávání žoldu?

Julian. Nevím ničeho.

Oribasius. Nechtěl pokořit se před signem tvým proto, že vedle obrazu tvého na něm též obraz Hermesův. Hodil peníz svůj v prach, a vojsko, z polovice křesťané, následovalo jeho příkladu.

Julian. To ovšem jest věc neblahá. (K Prokopiovi.) Však čti zatím dále, ať již to vypiju do dna, najednou.

Prokopius (hlasem čím dále slabším). Caesarius . . .

Julian (s hořkou ironií). Za štítem učenosti skrýše bludů! — Ale nedivím se, biskup Řehoř jest jeho bratr — čti dál!

Prokopius (v rozpacích mlčí).

Julian (vytrhne mu list z ruky, dívá se chvíli upřeně tam, pak jím mrští o stůl, divoce). Prokopius! — To jsem ovšem nečekal! Kam šlápnu, všady syčí had, kam sáhnu, všady trn, který mne poraní! (Přechází vášnivě, Prokopius stojí zdrcen s hlavou sklopenou.) Kým jsem to obklopen!

Správce mých důchodů — Galilej, velitel mé tělesné stráže — Galilej, můj sekretář — Galilej! Otráven jest můj každý den i můj spánek, ba brzy nebudu vědět, zda pohár, jejž k ústům kladu, netají smrt na zlaceném dně svém. (K Prokopiovi.) Nemusíš teprve žádat za propuštění jako Caesarius, Markus a Ursulus, pochopíš, že nemohu se přece nechat ve všem obsluhovat Galilejci, vždyť brzy by napsal vtipný biskup Athanáš, že křesťanům jen život děkuju! Bude lépe, když se více neuvidíme a neshledáme. (Pausa.) Dnes mám těžký den — ó kolik ještě hrobů v srdci, než tam zavládne klid! (Prokopius mezitím s hlubokou úklonou opouští síň, Julian sedí v hluboké dumě.) A jak se chovali ke mně ti křesťané, co vládu jsem nastoupil? Kdo přišel uvítati mne? I Hebrejové přišli, z biskupů ani jediný! V tom jest zjevná urážka i výpověď boje na život a na smrt. A kdyby všickni se mne stranili i Liberius i Řehoř s Cyrillem — Basila jsem pevně očekával —

Výstup 7.

Julian, Basil.

Oribasius odejde při vstoupení Basila.

Basil (na prahu). A on se dostavil!

Julian (prudce vyskočí). Lze věřit zraku a sluchu? (Běží mu vstříc.) Tys to, Basile, příteli! — Tedy přece všickni na mne nezapomněli! (Podává mu obě ruce.) A dnes jsi přišel! Teď, má víra v lidstvo potřebovala tvého příchodu, Basile!

Basil. A tvoje víra v boha — ta jej nepotřebovala? Však nelekej se, jdu k příteli. Je na tobě, chceš-li udržeti ten starý žár věrného přátelství, aneb chceš-li jej uhasiti docela.

Julian. Co jest na mne? — Být celým člověkem. Jiného jsem nikdy nechtěl, Basile! Však nechme přítomnosti — ta mrazí, vzpomínejme oněch dob, kdy jsme spolu studovali v Athenách. Jaks býval vždy dobrý ke mně, víš, jak jsi mne chránil před soudruhy, jenž se spustili na nováčka, když jsme poprvé šli spolu z koleje? A jak jsme spolu bdívali do noci, hledajíce ve hvězdách smělé budovy svých snů? Jak jsme spolu čítali Homera?

Basil. Kterého jsi teď zakázal čísti křesťanům.

Julian. Ty víš?

Basil. Ano, vím, že přijdou i poslové z Pessinontu z chrámu velké bohyně. Přicházím tě varovat naposledy.

Julian. Před čím?

Basil. Před tebou samým.

Julian. Jednám dle svého přesvědčení.

Basil. Které jest bludem.

Julian. A není také tvoje přesvědčení bludem, Basile?

Basil. Nikoli! Já poznal jedinou pravdu, která jest zároveň cesta a život, příteli!

Julian. Ty, jemuž by Plato řekl: Bratře!

Basil. Nepřijal bych to slovo ani od Platona. Však nechme slov, příteli, přišel jsem varovat a zapřísahati tebe jmenem starého přátelství, říci tobě, že cesta, kterou se ubíráš, je pochybena.

Julian. Chci vzkřísiti starý svět. —

Basil. Ten se již přežil.

Julian. Chci vrátiti světu staré plamenné nadšení, jež změnilo zemi v ráj a lidi v nesmrtelné bohy.

Basil. Vše jest jen křísení veliké mrtvoly ...

Julian. Jejíž stín zakryje celý váš vylhaný svět bájí ...

Basil. A tebe svým pádem zdrtí.

Julian. Ty nevíš, v jaký boj vyzýváš řadu příštích věků, Basile!

Basil. A myslím, že tím víc prospěju než ty, jenž vyhrabáváš kosti minulosti.

Julian. Pak jsi přišel nadarmo — vidím, že biskup udolal v tobě přítele!

Basil. Odejdu bez hořkosti, císaři, ačkoli jsem pochoval v té chvíli svou mladost! (Odchází.)

Julian. Basile, stůj!

Basil (rozpřáhne ruce a běží mu vstříc). Je tedy ještě návrat možný, příteli?

Julian (po chvíli temně). Není!

Basil. A přec i tobě srdce puká při tom. — S bohem!

Julian. Jdem každý cestou svou, Basile, a budoucnost ukáže, kdo se klamal. Já mnoho přemýšlel o světě a běhu dějin a shledal jsem, že byl šťastný a velký v době prvního pohanství. Chci jej vrátit k zdrojům tohoto ztraceného blaha. Vy křesťané jste mi v cestě. Buď vás rozdrtím, nebo se rozdrtím o vás. Budiž! Víc jich přemýšlelo jako já, neměli však v ruce moc, již náhodou já třímám. Zkusím to, když mohu!

(Za jevištěm se ozvou zvuky fleten a cymbalův, vejde Oribasius.)

Výstup 8.

Julian, Basil, Oribasius.

Oribasius. Poslové z Pessinontu a theurgové s hierofantem v čele právě přišli.

Julian. Uveď je v palác a všecko obstarej. Ohlaš v městě, že sám dnes večer službu Mithrovu zahájím. Dej vztýčit zlatou sochu jeho v atriu, napíši hymnu k oslavě slunce a sám ji večer přednesu. Do večera mne však ušetři, nechci slyšeti ničeho víc. (K Basilovi.) Vám dost dlouho jsem podával ruky přátelské, a nepřijali jste jí. Dnes vzdor, vzpoura, nedůvěra, úskok, lest a zrada, zkrátka vše, čím jsem obklíčen jak hady Laookon, zove se Galilejci! (K Oribasiovi.) Jdi, zavolej Libania, budem čísti v Homeru — mámť zapotřebí vzduchu! (Odchází.)

Basil. Juliane! císaři! příteli! — Darmo! (Volá za ním.) Poznáš mne vždy — jestli se ještě shledáme!

(Opona spadne.)

(Pokračování.)

Turia.

Římský obrázek od **Elizy Orzeszkové**.

Z polského přeložil Arnošt Schvab Polabský.

první polovici panování Octaviana Augusta nebylo zajisté v Římě šťastnějšího člověka nad Lucrecia Vespiliona, učeného pomocníka panujícího vladaře v obtižném a nákladném díle, totiž při stavbě silnic veřejných. Ve květu a síle věku, neboť dosáhl sotva třiceti let, měl již za sebou mnoho šťastně překonaných nebezpečenství a před sebou široko otevřenou cestu k nejvyšším hodnostem v říši.

Vysoký úřad římského praetora, jejž zastával po čas právem ustanovený, umístil ho v řadu senatorů a dovoloval mu očekávati v nedaleké budoucnosti nejvyšší důstojenství po caesarství — consulat.

Nepříliš veliké jmění svoje a své ženy, skládající se z pastvin na Sicilii, z vinic v Latium, z několika hrnčířských a tkalcovských dílen a z krásného domu v hlavním městě, udržoval svým přičiněním ve stavu kvetoucím, a důchody, které odtud čerpal, zvětšily se značně stotisíci sesterciů, jež dostával za své služby. A nedostával je nadarmo. Na soudcovském křesle, stojícím ve hluboké síni baziliky, nezasedával žádný praetor horlivěji a žádný nepronášel výroků spravedlivějších; také žádná z veřejných prací nebyla rychleji a lépe vykonána než silnice flaminská, která se právě pod jeho dozorem stavěla. Zdálo se, jakoby Octavian úplně byl zapomněl, že po náhlé smrti předchůdce a strýce jeho Julia Caesara, mladý tehdy Vespilio stál v řadách Brutových a bojuje s praetendentem vlády caesarské, v bitvě u Filipi utržil si těžkou ránu.

Na ten spolek s Brutem a nepřátelství k caesarům, jakož i na těžké, několikaleté vyhnanství, k němuž ho byl sám odsoudil, Octavian snad dávno zapomněl: učinilť bývalého svého odpůrce svým důvěrným rádcem a činným spolupracovníkem. Nikdo však nemohl dočísti se pravých citů v srdci toho, který před svým skonem nazval prý život svůj dobře odehranou komedií. Jisto jest, že veden jsa snahou po zvelebení říše, potřeboval pomocníků rozumných a pracovitých a z rozumu a pracovitosti jejich dovedl dobře těžiti, nechť byly osobní city jeho k nim jakékoli. Jedním z takových pomocníků byl Vespilio. Dodáváme, že šťastný ten člověk byl mužem Turie, ženy krásné, o níž se v Římě velmi málo mluvilo, a otcem mladistvé Vespilie, jejíž vděky a vlohy budily již pozornost. V době té Římané sdíleli ještě náhled Reků, že když o ženě mladé a krásné svět mlčí, muž její jistě v srdci svém pěje o ní chvalozpěvy; budí-li však vděky a vlohy mladé dívky všeobecnou pozornost, mohou rodiče její sníti krásné věci o její budoucnosti. Spokojená veselost panovala vždy v domě Vespiliona. Nebývalo v něm nikdy hlučných hostin, vlekoucích se do pozdní noci, při nichž by se plýtvalo růžemi a při nichž by tekly potoky ohnivého vína

řeckého; neboť nebyla by to snesla domácí paní, a domácí pán neměl času k takovým věcem. Často však v t r i c l i n i u s krásně malovanými stěnami, na pohovkách, jichž purpurové a bílé pokrývky Turia, Vespilie a domácí pomocnice vlastní rukou zhotovily, zasedával k vybrané, avšak nepříliš velké hostině kroužek přátel, jichž počet nepřesahoval nikdy počet Mus. Nad malým tímto shromážděním vznášel se také tehdy vděčný a vznešený duch helikonských děvic; bylo tu slyšeti melodický rhytmus řeckých epopejí, květnaté verše Vergiliových selanek a mezi učené vývody Lucreciovy mísila se časem lehká a veselá strofa dosud žijícího Ovidia nebo starého řeckého Anakreonta. Se zvuky veršů družily se zvuky hudby. Turia hrála krásně na citharu a mladistvá Vespilie brzy matku v umění tom předstihla. Pak v p e r i s t i l i u, ozdobeném mramorovými sloupy a skupinami květin, rostoucích ve vásách etrurských forem, vedly se ještě nějaký čas vážné rozpravy několika mužů o záležitostech říšských, vědách neb umění; často mísil se v ně zvučný a úctu budící hlas Turie. Pak dům římského hodnostáře stával se tichým a klidným; v nejozdobnější a nejlépe uzavřené síni, t a b l i n u m zvané, slyšeti bylo hlas Vespiliona, diktujícího zprávy a rozkazy učenému vyvolenci, jehož třtina šelestíc pobíhala po pergaméně nebo jehož rydlo za lehkého vrzání činilo znamení na tabulkách, voskem potažených.

V a t r i u při ohni, hořícím na domácím oltáři, nad i m p l u v i e m, nádržkou vody, blyštící se jako stříbro mezi břečťanem ji obklopujícím, vrčela vřetena a tiše zvonil smích a hovor žen. Časem na místo rozmluv a smíchu družila se s vrčením vřeten mírná a plynná řeč Turie, která dceři a oblíbeným pomocnicím vypravovala části z knihy Tita Livia, dějepisce volných a velikých dob Říma. Tu duch bohatýrství, duch mocných citů a činů, vznášel se nad domácím ohniskem, drobná dlaň mladistvé Vespilie, třímající bílé vřeteno, nepohnutě trčela ve vzduchu, v jejích černých očích, úplně otcovým podobných, rozněcovaly se ty svaté ohně cti a nadšení, v nichž rodí se a rostou všechny ctnosti. Tu Vespilio rozevíral květovanou záclonu, dělící t a b l i n u m od a t r i a, dlouho nepozorován naslouchal slovům své Turie, pohlížel na tvář dceřinu, jež byla nadšena velikou minulostí, a po chvíli se tiše přiblížil a obě ty drahé hlavy rukama objav, tisknul je mlčky k prsům s výrazem nevýslovného štěstí na tváři, prací a myšlenkami poněkud unavené. A když v pustém již atriu otroci, bdící v noci, přikládali jeden po druhém dříví do ohně, jenž plápolal na domácím oltáři a nikdy nesměl uhasnouti, bylo slyšeti v pozadí domu ještě dlouho šepot a polibky; časem rozléhal se odtud a až do polotemného atria vlétal perlový smích dívčí, časem mužský hlas vedl s hlasem ženským vážnou poradu. V noci vstávala často Turia a bílou širokou p a l l o u ovinuta, s lampičkou v ruce kráčela do ložnice dceřiny, aby pohlédla na klid jejího snu nebo aby jej přerušila, kdyby byl znepokojován zlými vidinami. Nevracela-li se dlouho, ozývalo se z c u b i c u l a čili ložnice manželů náhlé volání: „Turio! Turio!“ Nepřítomnost ženinu snesl Vespilion jen tehdy, když pracoval, nebo když ho nutné povinnosti státnické od ní vzdalovaly.

Šťastní, jsou-li hodni svého osudu, rozsévají štěstí kolem sebe. V domě tom i otroci měli spokojené tváře, v pohybech jejich byla

živost, znamenající sílu těla i veselost ducha, a nebylo jich mnoho, neb Vespilio i Turie často celým hloučkům darovali volnost. Propuštění chápali se obchodu, řemesel a jiných různých zaměstnání, k jakým je uspůsobil delší pobyt v domě vlídného pána, který zůstával jejich patronem. Sloužili mu ještě i jako klienti věrně a ochotně, rozmnožujíce buď průvod, obklopující jej na ulicích, nebo tleskajíce mu, když řečnil v senátu, nebo vystupoval na rostrum, veřejné řečniště, vypínající se u prostřed fora, nebo bráníce jméno jeho před všelikou úhonou, kterou uškodit mu hrozila zlá vůle a závist.

Jednoho dne vcházel do šťastného toho a spokojeného domu za tichého hovoru, leč nepokojně, zvědavě a smutně hlouček lidí. Dům nalézal se v jedné z hlavních ulic Říma, zvané ulicí Svatou. Nejenom tato ulice, nýbrž i celé město nemělo ještě té skvělé tvářnosti, toho bohatství a toho objemu jako později, po velkém požáru Neronovu. Jest sice pravda, že již tehdy Octavian, podporován okolnostmi, počínal dřevěné a bez ladu zbudované město měniti v mramorový, sochami ozdobený a pozlacený klenot a v kouzlo světa. Avšak přece byl Řím ještě těsný a nepořádný, těsno a dusno bylo ve Svaté ulici. Před domy, jichž část zářila již bohatstvím svých mramorových stěn a ozdobných sloupořadí, táhly se řady zděných, ozdobných arkád a ze dřeva zhotovených budek, z nichž na ulici vyzníval hluk kupčících zástupův a vycházely přes tu chvíli četné tlupy lidí. Zde na sloupech arkad blýštily se rozvěšené jiskrné tkaniny a květnaté koberce východu; tam lesklo se náčiní z barvitých skel a křišťálů, z různobarevných mramorův, bronzu a malované hlíny; jinde zapáchal hořký a štiplavý pepř a koření, nebo rozšiřovaly jemné a mdlé voňavky vůně své; tam zase pyramidy růměného a zlatého ovoce vábily zrak, a onde v dřevěné boudě lazebníkova břitva blýštila se kolem tváře muže na křesle sedícího, nebo pouliční lékař, obklopen hloučkem, vážil a měřil léčivé masti a kapky, nebo pod vysokou třínožkou plápolal oheň, na němž se smažily klobásy. Ženy, oděné bílými plachetkami, vybíraly a kupovaly červené hrnky a misy z hromad, vznášejících se před nohama kolemjdoucích; v lékařských budkách naříkali nemocní, jimž před očima veřejnosti zavazovány rány neb napravovány zlomené údy; na rozích ulic, před stojícími tam sochami bohů cest, ozývalo se modlení o závod a křiky, a někde v pozadí nějakého dvoru, odděleného od ulice otevřeným sloupořadím, zaznívalo stálé a hlasité volání dozorců, hlásajících jména, ctnosti a cenu otroků, kteří zároveň se všelikými věcmi nějakého na mizinu sešlého pána byli prodáváni; stáli tam na prkenném lešení se znameními křídou na prsou vyznačenými a s podivnými korunami na hlavách.

V tom hluku a v té vřavě mezi řadami arkad a bud, nad nimiž vznášely se vysoké a mrtvé, z ulice oken prosté stěny bohatých domů, na úzkém prostranství zastavila se před domem Vespiliona a Turie četná nosítka, jež sem byla dopravena ramenatými Kapadoky nebo černými Numidy a z nichž vystoupili starší mužové v togách s četnými záhyby, mladíci v těsných tunikách, ženy ve stollách, bohatě vyšívaných, které padaly jim malebně k nohoum z pod pasů, zářících stříbrem, slonovou kostí a zlatem. Vystoupivše z nosítek lidé ti vyhýbali se lidu, tlačícímu se v ulici, a vcházeli vraty, u nichž měl stráž ostiarius,

na rozsáhlý dvůr ve sloupořadí a zastavivše se tu na chvíli, dorozumívali se spolu pohledy a tichými, avšak rychlými a dlouhými šepty. Z výrazu tváří jejich bylo lze poznati, že v domě tom děje se něco neobyčejného, něco, co vcházející nutilo obléci se alespoň na oko ve smutek. Mezi přibylými muži byly opravdu tváře smutné; leč ve stejnou náladu duševní bylo těžko vpraviti se vystrojeným ženám, jichž ohnivé a záletné oči úkradkem hledaly mezi muži květnaté tuniky a hlavy mladíků. Tu i tam tedy křižovaly se pohledy vyzývavé a vábivé, neb rozléhal se smích, jenž byl ovšem hned zase utlumen. Avšak důstojným a zámožným příbuzným a přátelům Vespiliona a Turie neslušelo se oddati se takové nepřístojnosti vůči klientům domu, ze dvora na ně pohlížejícím. Tito klienti, v hrubých starých togách, z nichž mnohý měl velké upracované ruce, propuštěnci Vespilionovi, ale také chudí a odedávna s domem jeho svazky povinností patronů a klientů sloučení rytíři naplňovali nejenom dvůr, nýbrž i atrium. Neshromažďovali se vždy v počtu tak valném, ač povinnost vykonati u patrona ranní návštěvu část jich přiváděla sem každodenně; dnes však přišli všichni a ačkoli mnozí tím zanedbávali svá zaměstnání a své obchody, stáli tu přece vytrvale nebo seděli na pohovkách a stoličkách u stěny, šeptajíce si a potřásajíce smutně hlavami. Před vstupujícími do atria zámožnými muži a ženami rozstoupily se vždy rychle drsné togy; někteří však z lidí, těmito oděných, přece vystoupili ze zástupu a důvěrně, však uctivě, přiblížili se k důstojným. Byli to vysoce vážení a k velikému štěstí spějící architekti, sochaři, malíři a lékaři. Nízký původ zdržoval je ještě v řadách klientů velkých domů, leč nadání a věda budily k nim vážnost a přátelství nejdůstojnějších. Z vážených těchto osobností obrátili na se pozornost nově přibylých hostí zvláště dva: byli to nejslavnější lékaři té doby, sivý, ponurý Glykon, o němž se po tichu šeptalo, že uměním svým odstranil nejednou z cesty Caesarovi ty, jež na ní míti nechtěl a — vysoký, vousatý medik caesarova dvora, s jasným, hlubokým zrakem, Antonius Musa. Oba ty muže, kteří v odlehlém místě atria stojíce, tiše a horlivě spolu rozmlouvali, obklopil hlouček zvědavých a zasypával je rychlými otázkami. Na zvadlých ústech Glykonových pohrával sarkastický úsměv a spuštěná víčka se nezdvihala a neodkrývala zřítelnic, plných cynického pohrdání s lidskými city a bolestmi. Ale mírný a upřímný Musa se smutkem v moudrých, průzračných očích učinil oběma rukama posuněk, znamenající úplné zoufalství.

„Činil jsem, co jsem mohl a co mně kázala věda. Sám Caesar mne sem poslal, uslyšev o neštěstí Vespilionově. Čím však jsou naše námahy vůči nezlomným právům přírody . . .“

„Vůči vůli nesmrtelných bohů!“ nábožně opravil mladšího kollegu travič Glykon.

Vzdechy zaznívaly kolem; v hloučku klientů, tisknoucích se ku stěně, někdo hlasitě zalkal. Mladý otrok, jda kolem, zašeptal po řecku: „Antigona nebyla krásnější a lepší než ona!“

Vážní mužové v senatorských laticlavách, bílých, purpurem a zlatem vyšívaných, zůstali v atriu a usednuvše na pohovky, jež jim rychle klienti postoupili, v očekávání konce dramatu, odehrávajícího se někde v hloubi domu, počali se baviti tichými rozpravami o nejnovějším

složení senatu, o řeči, kterou měl Caesar Octavian, o zásluhách Vespiliona a přítomném jeho neštěstí. Mladíci v ozdobných tunikách, lenoši a záletníci, nazývaní všeobecně: ardeliony, kteří byli všude, kde se naskytovala zábava ať veselá, ať smutná, jen když při tom bylo mnoho krásných žen . . . klopili zraky, strojili tváře vážností a shromáždivše se nad impluviem v hlouček, šeptali si o krásném pantomimu, který včera viděli v divadle, o veselé hostině u nemladé již, leč rozkoší života ještě žádostivé Cecilie Metelly, o krásné Rufille, která před chvílí po slovech Musou vyslovených rukama lomíc a hlasitě vzdychajíc vrhla pokradmu tak ohnivý a slibný pohled na bohatého vdovce Labeona. Ženy důvěrnější a méně než muži zdrželivé shromaždily se, s Cecilií Metellou v čele, v postranní chodbě, vedoucí z atria do vnitř domu. O velké té ženě, nejbohatší z římských žen té doby, mluvilo se v Římě mnoho a již velmi dlouho. I nyní ještě, ač tvář její kdysi čarovně krásnou pokrývala již něžná síť vrásek, ač znám byl chirurg, který na místě dřívějších vložil jí v ústa nové, bílé zuby, a parukář, který hlavu její pokryl dlouhými, kučeravými vlasy — muvilo se o ní mnoho. Měla ještě útlé a ve hbitých svých pohybech rozkošné boky Afrodity a smaragdové její oči hořely ještě silnějším ohněm než dříve. Šla napřed; kučery rudých vlasů splývaly jako hadi na šarlatové a žluté pruhy jejího šatu; černé její brvy pyšně se vypínaly; za ní dotýkalo se mramorové podlahy několik nožek ženských, ozdobených sandály zlatem vyšívanými a perlami ovroubenými, a několik mladých krásných tváří snažilo se nabýti výrazu místu a chvíli příslušného.

Nadarmo. Záletná a živá Rufilla, nedávno s druhým mužem rozvedená, zašeptala něco do ucha o bohatém vdovci Labeonovi Tertullii, která se zrakem skromně sklopeným počala přítelkyním vypravovat hlasem nevinné holubice, jak včera seděla u nohou Caesarových a on hlavu její růžovým věncem ozdobil. Náhle se ta vděkuplná, šeptající ústa zavřela, umlknul jednotvárný klepot sandálů, Cecilie Metella se zastavila, za ní všechny její společnice a za nedlouho ustoupil na tvářích jejich výraz rozmarný a bujný před výrazem nenadálého překvapení. Široce rozevřely krásné oči a stojíce nepohnutě jevily bílé zuby, zářící z pootevřených purpurových rtů, a mechanicky shrnovaly v prstech záhyby svých stoll.

Stály mezi dvěma sloupy pod květnatým festonem vyzdvižené opony. Před nimi byl pokoj, sloužící patrně za ložnici, plný nádherných ozdob. Na stěnách s hora dolů splývaly mistrně spletené pruhy z řeckých klikatin a mezi nimi, na pohled jako živí, poletovali nebo jakoby na zelených větvích spočívali různobarevní ptáci a motýlové. Ze sufit okřídlené děti zdály se sypati růžové fialky na podlahu hvězdami vykládanou, na ebenové, bronzem zdobené skřínky se započatou prací, na řadu pergamenových listů, skvějících se vzácnou vazbou. Vše to obestřeno bylo fialovým světlem, padajícím záclonou, jež pokrývala jediné okno a kterou slunce venku zářící činilo podobnou ametystové tabuli. Úzký pruh slunce, z pod této záclony vnikající, pozlacoval na stěně visící citharu, a s jiné strany na stole plném lahviček s léky mihotal se malý plamének bronzové lampy, mající podobu ženského sandálku. Ženy domácí a služebné, stojící po obou stranách sloupů u vchodu, sestoupily se v hloučky a lo-

mily mlčky rukama nebo zakrývaly si okraji svých tunik tváře; v pozadí pokoje pak v pološeru bylo lze nejasně spatřiti lože, vystlané bílými a purpurovými poduškami a na něm ležící něžnou, chladnou osobu. U noh lůžka klonily se k sobě dvě ženy, podobné chvějícím se stínům, z nichž jedna opírala se bezvládně o druhou, něžně ji objímajíc, a blízko ležící s hlavou k ní schýlenou stál muž vysoký, zahalený v záhyby nedbale přehozené togy. Ve fialové mlze, jež naplňovala pokoj, byla snědá, mužná jeho tvář k ležící osobě nakloněná zcela zřetelna. Byl to Vespilio.

Hrobové, hluboké ticho, které naplňovalo pokoj, přerýval toliko rychlý a jen slabým nářkem přerývaný oddech osoby, na lůžku spočívající a vždy více stydnoucí. Nářek se mírnil odměřeně, oddech stával se vždy tišším, chvílemi ustával, znovu oživl, náhle přerušil jej však nějaký zvláštní zvuk, jako zvuk struny, která měla zazvučet, ale tichým, pronikavým tonem pukla, a — vše umlklo.

Tvář Vespilionovu pokryla veliká bledost. Stalo se, přišel okamžik, na který tu bedlivě čekal, aby splnil, co byl povinen a zač by byl raději dal cenu života, jen aby to splniti nemusil. Těžce, zvolna povznesl ruku a pohybem chvějícím se dotkl se dlaní očí a úst zemřelé. Dle obyčeje svého národa zamknul víčka a rty té, jíž byl nejbližším člověkem na zemi. Načež řídě se dle téhož obyčeje, rozevřel nad lůžkem rámě a zvolal po třikráte, povzneseným hlasem: „Vespilio! Vespilio! Vespilio!“ — Všichni věděli, když ten, který bdí nad ložem umírajícího, po třikráte pronese poslední volání, že opustil jeden ze smrtelníků zemi. Domácí i sluhové u sloupu stojící klesli s velkým pláčem na podlahu, sluhové a klienti, kteří dosud tiše a bázlivě ve tmavé síni očekávali rozhodnou chvíli, ozvali se hlasitým křikem žalu, z prsou dvou žen, podpírajících se u nohou zemřelé navzájem, vydralo se tlumené, však zoufalé lkání; Vespilio pak, nachýlený nad lůžkem, přiblížil tvář svou ku tváři zemřelé a když vychladnul v ní poslední sval a poslední kapka krve zmizela z něžných rtů, spojil ústa svá s ústy jejími polibkem tichým, dlouhým. Tím spůsobem přijal do sebe poslední dech svého dítěte. Když se dvěma velkými slzami na tváři povstal, vstali i domácí a sluhové ze země, pozdvihli hlavy a vypjavše k lůžku ramena, vypukli sborem v pronikavý výkřik: „Vale! Vale!“

„Vale!“ zvolaly krásné a nastrojené ženy, stojící mezi sloupy, a když poslední ten pozdrav posýlaly bytosti, která sotva uvítala život, polil veselé před chvílí tváře jejich upřímný smutek; živá Rufilla, lovící bohatého muže, a skromná Tertullia, milenka Caesarova, měly slzy v očích. Jiné plakaly usedavě, jedině Cecilie Metella, v užívání života sestaralá, nedovedla utajiti odpor, který v ní budila smrt.

„Vale!“ ozval se také u vchodu vážný sbor mužských hlasů. Důstojní příbuzní a přátelé Vespilionovi, jimž byl sluha jeden o rozhodném okamžiku pověděl, přišli rychle a sněžnými laticlavami svými ve fialovém šeru pokoje svítíce, rozevírali široce ramena před strápeným otcem. Vespilio klidně a vážně, leč s tváří, z níž bolest a velkou bledost zaplašiti nemohl, přistoupil k nim, a Antistius Labeo byl prvním, jehož dlaně spojil s dlaní svou a na jehož rámě sklesla mu hlava, přemožená bolem. S Labeonem vázalo ho již od mladosti vřelé přátelství,

které utvrdily společné boje a stálá ač potají pěstovaná přesvědčení. A když oba přátelé byli vyměnili několik přerývaných slov, zavznělo nad umírající dívkou poslední, zoufalým lkáním pronášené: „Vale!“

Dvě ženy, stojící dosud v nohou lůžka ve stínu, vyšly na světlo. Jednou z nich byla Turia, vysoká a třesoucí se, lomící rukama, s tváří tonoucí v slzách... druhá, na niž světlo z okna hojněji splývalo, krásná, dvacítiletá dívka, s výrazem nevýslovné něžnosti a sladkosti ve blankytných očích, a s neobyčejně v kraji tom dlouhým zlatým vlasem, bez ladu splývajícím takměř až ke kolenům po bílé její tunice; Turia patrně milovala velice svou příbuznou Atiu, neb měkké objetí, v němž ji tato sevřela, a lahodné její šepty vzpamatovaly ji.

„Turio!“ šeptla jí krásná dívka. „Jdi k Vespilionovi . . . vrať se k Lucreciovi svému, Turio! . . . Vrhni se v objetí toho, který ti zůstal!“

Připomenutí muže bylo Turii paprskem slunce, vrženým v temnost hrobu. Ano, měla ještě muže . . . on jí ještě zůstal, člověk, jehož takměř od dětinství milovala a ctila . . . Ano, objetí jeho bude pro ni tou spasitelnou Lethou, v níž na chvíli alespoň zapomene — a nepotřebuje-li také on, nešťastný, aby něžné její dlaně spočinuly na rozbolněných jeho prsou?

Odvrátila se od lůžka a s horečným ruměncem na lících, leč silna již, postoupila několik kroků v před. V tom, se svislýma rukama náhle se zastavila. Vespilio, vyňav dlaně své z rukou nejmilejšího Labeona, stál před shromážděnými příbuznými a přátely a na výrazy soucitu, jimiž ho obsypávali, odpovídal po krátké chvíli ponurého zamyšlení:

„Nyní, přátelé moji, jsem již úplně bezdětným. Bohové vědí, že jsem jim nikdy nevyčítal, že nedali mi syna. Vedle otčiny a dobré pověsti miloval jsem dívku tu nade všecko na zemi, a byla mi potěchou i tehdy, kdy pohlížel jsem na otce, obklopené četnějším potomstvem. I tu jedinou odňali mi z domu zlí moji geniové. Za nemnoho let dosáhnu hranic své mladosti; budu míti starobu osamotnělou a jalovou, jako neúrodný strom, schnoucí ve vyprahlém písku, a až zemru, bude mé jméno doznělým echem . . . marným stínem něčeho — co bylo!“

Mluvil to hlasem hlubokým, temným, s očima k zemi sklopenýma a dokončiv, položil kraj své togy na tvář a hlavu, již byl nízko sklonil. Turia, stojíc nepohnutě se svislýma rukama, patřila na muže a naslouchala jeho slovům, až jí slzy v očích vyschly a na místo nich ucítila oheň suchý a ponurý. Ucítila jakoby bodnutí; v hlavě její zableskla myšlenka, která nikdy dosud nebyla vznikla, a nyní ji zničila. Povznesla dlaň k čelu a třikráte zašeptala: „Je to pravda! pravda! pravda! . . .“

V tom okamžiku přiblížily se k ní ženy, s nimiž ji spojovaly svazky příbuzenství a bližší neb vzdálené známosti. Cecilie Metella chtěla se chopiti její dlaně svýma rukama, pokrytýma bohatými prsteny; Rufilla objala ramenem její pás; Tertullie bezvýrazně něco šeptala o velikém soucitu Caesarově k Turii; některá z mladších v bolu schýlila se takměř k jejím kolenům, pronášejíc zpěvným hlasem chválu zemřelé Vespilii a žal svůj projevujíc; avšak Turie pohledla na ty ženy zrakem takovým, jakoby je viděla po prvé v životě, jakoby se probouzela z hrozného snu a polekána se tázala: Co žádají ti cizí a lhostejní lidé

ode mne? Rychlým pohybem obrátila se ku zlatovlasé dívce, která ji ani na mžiknutí oka neopouštěla.

„Pojďme, Atio, ó! pojďme odtud rychle!“

Strašná bolest vřela ji v prsou a zoufalý její zrak s matnými blesky vracel se stále od chladné mrtvoly dceřiny k nepohnuté, togou pokryté hlavě manželově. Vyšly a v tom okamžiku přibyl do domu Vespilionova kněz Venery Libitiny, který byl o události zpraven, a zapsav jméno zemřelé v úřední registra, přišel potěšiti strápeného otce. Přivedl také za sebou zástupy pohřebních plačnic a sluhů ze svatyně, kteří měli při mrtvole zpívati mortualia (smuteční písně). Vstoupiv do atria, libitinarius žalostným hlasem k domácímu pánovi tam se nalezajícímu pravil:

„Přál bych si raději, Vespilione, abys na místě ke mně, byl poslal dnes ke sluhům Venery Luciny!“ (Sluhové tito zapisovali v zemských listinách novorozené dítky.)

Když libitinarius slova ta pravil, šla Turia, opřena o rámě Atie, přes atrium. Slyšela to.

Uprostřed vstupního dvoru stanuly z domu se vracející ženy, aby si pohovořily ještě o smutné scéně, již právě viděly, a o veselých zábavách, jež se během dne mohly přihoditi. Jako barevní motýlové kolem květin, poletovali kolem ženských tunik vystrojení a páchnoucí ardelionové. Nejprve mluvilo se o Vespilii:

„Krásná by z ní byla bývala žena,“ pravila Cecilie Metella; „kdyby však byla následovala kročejů své matky, byl by měl Řím pouze o jednu hloupou ženu více.“

„O, domina (paní)!“ zvolala mladinká a nedávno teprv ku společnicím velké paní přijatá Salvia. „Slyšela jsem vždy, že jest Turia žena učená. Umí prý řecky, hrá krásně na citharé a v domácím hospodářství nepředčí prý ji nikdo.“

Cecilie pohlédla na mluvící s hůry.

„Pravda je dítětem času, Salvio,“ odvětila poněkud pedanticky; „budeš-li žíti déle, dovíš se mnoho pravd o ženské hlouposti a moudrosti . . .“

„Turia jest velmi krásná a dcera by se jí nebyla nikdy vnadami vyrovnala,“ mínil jeden z mladíků.

Pochvala ta, udělená kráse, která nebyla její krásou, hnětla v srdci Rufillu.

„Zdali pak jste pozorovaly,“ začala, „jak se Turia dnes podivně chovala? Ani svému Lucreciovi ruky nepodala . . .“

„Vypadala tak, jakoby byla dotknuta chorobou svatou (šílenstvím)!“

„O, Atia! Rád se podívám, zdali si ona se svými zlatými vlasy a svou holubičí tváří nalezne muže.“

„Sotva! Dvacátý rok života římské dívky vykopává hrob jejím nadějím.“

„Domini (pánové)!“ zvolala Cecilia, „dám vám hádanku. Co odpuzuje od Atie Hymena?“

„Sáček její plný pavučin!“ odpovědělo sborem několik úst.

„Eheu!“ vzdychl mladý Flavius, příbuzný Labeonův; „kdykoliv pohlédnu na Atiu, lituji, že jest chuda . . .“

„Za to však pod ochrannými křídly Turie naučila se býti ctnostnou!“ pichlavě prohodila velká paní.

Rufilla snažila se obrátiti rozmluvu k jiné věci. Ráda by se byla od mladého Flavia dověděla, kde by se mohla během dne setkati s jeho bohatým příbuzným. Na Marsově poli měl býti dnes ukazován Caesarovi nedávno přivežený nosorožec a veliký had. Půjde-li se Labeon na to podívati sám nebo s Caesarským domem? „Dvůr caesarský“ tvrdila tiše a skromně Tertullie, „bude se dnes procházeti po nedávno dokončeném portiku Livie. Caesarova jest pyšna, že božský její manžel znamenitému tomu dílu dal její jméno.“

„Dám se dnes dovézti do Liviina sloupořadí,“ pravila Cecilie.

Mladý Flavius šeptal do ucha Rufille:

„Slíbíš-li mi, Rufillo, za odměnu to, co si vyžádám, přivedu dnes do portiku svého strýce Labeona.“

„Se žádostmi svými, Flavie,“ zašeptala, „odebeř se k Atii, která se ti patrně tak velice líbí, že kdyby nebylo jejího váčku s pavučinami, uhasly bychom všecky v očích tvých, jako mdlé hvězdy v záři slunce.“

„Opravdu, domino,“ zlostně se usmál mladý záletník, „sladkou chovanku ctnostné Turie možno jen . . . vzíti za ženu!“

Toho dne zasazeno několik cypřiší před domem Vespilionovým na znamení, že rozhostila se tam smrt, a po sedm následujících dní dral se lid římský do atria, které poskytovalo neobyčejný pohled. Lucrecius Vespilio ničeho nelitoval ku skvělé smuteční slavnosti. Malby, pokrývající stěny atria, mizely takměř pod záhyby sněžného bissu, skvostné lněné tkaniny, která je pokrývala. Bílými růžemi poseta byla podlaha a mezi impluviem, stříbrnou deskou ve středu síně se blýštícím, a sloupy, dělícími síň od sousední komnaty, vznášelo se stříbrem a slonovinou vyzdobené úmrtní lože — lectus funebris — na němž spočívaly ostatky Vespiliiny, bílými květy tak obsypané, že viděti bylo pouze její hlavu, již věnčil pruh havraních vlasů, a jako alabastr bílou, lahodně se usmívající mladinkou tvář. Dým pálených vonidel, vycházející ze stříbrných kaditelnic, mírnil blankytnou mlhou oslňující lesk síně a naplňoval ji těžkou opojivou vůní. Sluhové svatyně Venuše Libitiny seděli v temných řadách u sněžných žen, po tichu zpívajíce neb šeptajíce žalostná mortualia.

(Pokračování.)

Obraz.

I.

Hle, nad Pisou již den se uklání,
a Giotto v práci — plamen na skráni.

Již složil štětec z ruky umělé
i tvůrčí žár mu doplál na čele.

A v okně stanuv tiše zadumán,
zří, jak se davy pestře valí z bran.

„Zda přijde dnes? Již pozdní hodina —“
tak na milenku Giotto vzpomíná.

A co tak sní, tu — zraku nevěří —
muž neznámý mu stanul u dveří.

Zří Giotto v šeru zrak mu planouti
a na klobouku — péro kohoutí. —

„Snad slavný mistr,“ dí ten v úsměvu,
„mi odpustí tak pozdní návštěvu.

Jsem cizím tu a domů zlý mám chvat —
chceš, mistře, moji ženu malovat?

Však slyš — snad úžas duch tvůj pocítí —
ty nesmíš její tváře spatřiti!

Snad za vrtoch, žert, lásku, žárlivost
to měj — vše jedno — já ti řekl dost!

Tvář nejkrasší, jež zplála ve tvých snech,
ta vzor tvůj buď, tu z plátna zářit nech!

Neb ženy mojí půvab vznešený
má v sobě ráje sladké plameny.

Nuž přijímáš? Já zlata nešetřím,
co žádat chceš, buď plnou měrou tvým —“

Tu Giotto zmaten ruku podává,
kde cizincova tmí se postava,

A již tam slyší dvéře vrznouti,
v nich jen se mihlo péro kohoutí. —

II.

A jako tajnou silou k dílu hnán,
již z rána Giotto štětcem zaměstnán.

Co z krásy žen mu mysl obsáhla,
to na plátno teď kreslí znenáhla.

A než se večer zatměl v jeho zdech,
již zřel ji v prvních sladkých obrysech.

Tam venku klid — již pozdní hodina
a Giotto na cizince vzpomíná . . .

A co tak sní — zjev náhlý u dveří —
zda známý stín se tamo nešeří?

Ta tvář, ten zrak, jež vidí planouti! —
A co tam chce to péro kohoutí?

„Nu začal's již? — Ah, zde ty obrysy! —
Nu za tu práci toto vezmi si!“

A roztrh' obraz — mistr v úžasu
je zmaten v divném s sebou zápasu.

Sic měšec zlata tiskne jeho pěsť,
však divný mu to přece patron jest.

„Haha,“ jen trpce smál se cizí muž,
„s tou krásou, mistře, selhalo to již.

Již ne jak bytost nebem zářící
ji maluj mi, však s peklem na líci.

Dnes líp ji znám, ač krátký jenom čas —
nuž do práce a pomůž ti sám ďas!“ . . .

Tu Giotto žasna zří, jak mihavá
ku dveřím tíhne jeho postava,

a sotva zočil dvéře zívnouti,
již zmizelo v nich péro kohoutí . . .

III.

Toť cizí moc, až dosud neznaná,
ku práci pudí jej hned za rána.

Kdy včera v hlavě vír měl andělů,
dnes peklo ďáblic dostal k údělu.

Zář nebe včera — sladký úsměv žen —
dnes v démonické tváře pohřížen.

Co chmurné tmy a žáru v srdci má,
to nyní plátno v sebe pojímá.

A brzy — divný spěch a divný chvat —
zří z plátna peklem žhoucí zraky plát.

Cos tísní jej, on neví, čím to jest,
a myslí jeho divná táhne zvěst.

Již ustal — tmí se — pozdní hodina —
zas na cizince tiše vzpomíná . . .

A co tak sní — ha! — lze se nechvěti?
ten jako sloup tu stojí po třetí.

Ta tvář — ten zrak — jak umí žehnouti! —
a nahoře to péro kohoutí . . .

I vzkočil Giotto. — „Nech ty hlouposti!
Dnes zpráva má tě z pochyb vyprostí.

Již zase začal's? Nu, nic nedělá.“
A roztrh' plátno mistru docela.

Ten bledna, tiskne zlato v úžasu
a těžká dlaň se hrouží do vlasů.

„A poslyš teď, co znova přišlo mi,
— snad sílu duše tvé to nezchromí.

Já neklamný již našel prostředek,
jak v jedno slít mé ženy hřích i vděk.

Co v Pise žen, ty z každé něco vem
a v celek jeden spoj na plátně svém.

Ctnosť, neřesť, bohatství i chudoba,
hnus, krása — toť ta pravá podoba.

Já neskoupím a času dost ti dám,
až hotov budeš, přijdu k tobě sám.

Nuž platí?“ — Giotto ruku podává,
kde děsná ven se smýká postava.

Jen zívly dvéře — že moh' ztrnouti,
a tmou se mihlo péro kohoutí . . .

IV.

A Giotto hledal — v líc mu padl sníh,
zrak svědčil mdlý o nocích probdělých.

On v palácích i chýžích chudoby
si hledal část té divné podoby.

On často skryt za chrámu sloupovím
v žen tváře zíral kalným zrakem svým.

Ba v nocích pustých míval přístřeší
na místech, kde jen hanba peleší.

A musí v před; on ví jen, tajná moc
že pudí ho v zář dne i tmavou noc.

A čím se hroužil v úlohu svou dál,
tím příšerněji pohled jeho plál.

Až kdysi toulkami jsa plně syt,
se zavřel v dílnu obraz dokončit.

Již maluje — moc tajná žene jej
a bled a churav jeho obličej.

A jak pod štětcem obraz vyrůstá,
tak plynou vzdechy jemu na ústa.

Ó mistře Giotto, práci neblahou
ty draze splatíš — živou krví svou!

Stůj, dokud čas, a hlavu ve dlaň vem!
Teď nebe s peklem víří v nitru tvém.

Než marně! Obraz divný skončen jest,
a: „Giotto šílí!“ slyšet vůkol zvěst.

A zastřen obraz; neb když shléd' jej host,
hned ve spáry ho jala šílenost.

A dílna zpustla — kolem smrť a žal —
jen pavouk v husté sítě obraz tkal.

Kdys večer v matném svitu lucerny
kol zdi se smýká stín tam příšerný.

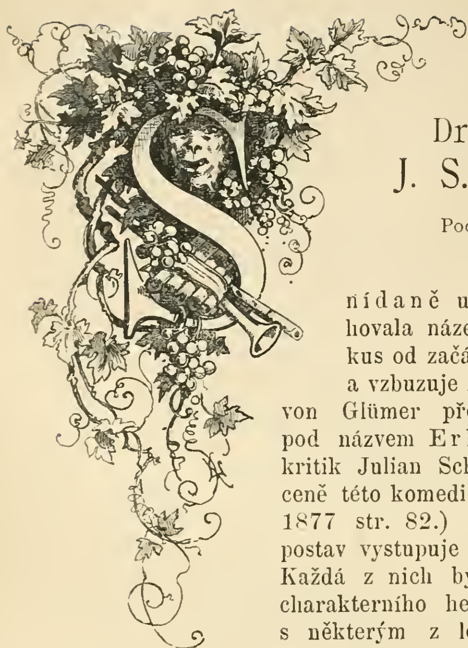
Ve dveřích zmizel, kmitá na schodech,
hoho, dnes divný zdá se míti spěch!

Jest v dílně již, kde malba v zákoutí.
Co chce ta tvář, to péro kohoutí?

Stín divně křiví ústa do smíchu,
an k obrazu se plíží po tichu.

A strhnuv závoj dí: „Hra dohrána!
Tys dobře trefil ženu Satana! . . .“

Jan Žeranovský.

Dramatické práce J. S. Turgéněva.

Podává dr. Pavel Durdík.

(Dokončení.)

Snídaně u maršálka, jež by zasluhovala název „Dělení po dobrém“, jest kus od začátku až do konce humoristický a vzbuzuje zdravý, srdečný smích. Claire von Glümer přeložil jej 1878 do němčiny pod názvem Erbtheilung. Známý literární kritik Julian Schmidt takto soudí o básnické ceně této komedie: (Westermann's Monatshefte 1877 str. 82.) „Celá řada velmi komických postav vystupuje zde v úplné zaokrouhlenosti. Každá z nich byla by důstojnou úlohou pro charakterního herce. Porovnáme-li tento kus s některým z lepších kusů od Scribe neb z jeho školy, tu nelze uvěřiti, jak jsou bezbarevné, prázdné a suché ty francouzské postavy! Jsouť pracovány dle šablóny, dle jistého modelu, největší část komických figur jsou pouhým vtělením jednotlivého vtipného nápadu a více života v sobě nemají. Jak jinak je to u Turgéněva! On nezná žádných automatů, ta nejmenší podrobnost je u něho výsledkem bedlivého pozorování a je mistrně podána. Právě jeho vedlejší figury zasluhují důkladného studia“.

Sceničnost kusu vystupuje do popředí v míře dosti značné, zvláště považíme-li, že celá veselohra skládá se vlastně z jedné situace: z pokusu o smíření, kterýž se nezdaří. S neobyčejným mistrovstvím jest nakreslena vdova Kaurová a nemůžeme se dost vynadivit tomuto mohutnému pozorovacímu daru u Turgéněva, jenž připisuje tento dar svým krajanům vůbec. Turgéněv praví sám: „Rus pozoruje všecko, kombinuje všecko, i když je opilý. Četl jsem malé novelly od spisovatelů, nemajících zvláštního jmena, předmět novel nebyl ani zajímavý, ale psány byly tyto novelly bystře a s velikou jistotou v pozorování; i nejnepatrnějších okolností nebylo zanedbáno, je to jako bychom měli před sebou výtečnou fotografii.“ — Taková roztomilá fotografie statkářských mravů z doby nedávno uplynulé, prodchnutá svěžím, nevysychajícím humorem je „Snídaně u maršálka“ — Kritik Vengérov nazývá Snídani nejlepší dramatickou prací Turgéněva a vykládá to tím, že „autor, nepachtě se tu za hloubkou myšlenek, spokojuje se kreslením prostého žánrového obrázku. Díky Turgeněvu již za to“ — dodává — „že ruský repertoir obdařil zdařilým kusem.“

Největší dramatická práce Turgéněva jest pětiaktová komedie „Měsíc na venkově“ (Měsac v derevně), jež povstala r. 1850, tehdy, kdy autor její „dle nejvyššího rozkazu“ byl internován ve své vesnici v Orlovské gubernii za uveřejnění „Zápisků myslivce“ zvláštním vydáním. Komedie tato byla poprvé vytištěna r. 1855 ve vydání zohyzděném od vládních censorů; teprv r. 1869 vyšla v úplném původním znění. Děj se koná na venkově v domě bohatého statkáře Islájeva. Hrdinou kusu je 21letý posluchač university Běláj ev, jenž přijel z Moskvy, aby byl domácím učitelem synáčka Islájeva. Do Běláj eva zamilují se statkářka Natalie Petrovna a 17letá Věra, schovanka Islájevých. Na statku zdržuje se ještě přítel Islájeva Rakitin, jenž platonicky zbožňuje Natálii. Běláj ev, Natálie, Věra, Rakitin jsou hlavními osobami dramatického děje; manžel Natálie, Isláj ev, jen málokdy na jevišti se objevuje. — Život na venkovském velkoruském statku je nudný — čtení, hudba, hovory, hostiny ustavičně se opakují s touž společností a dle téhož programu i jsou všickni rádi každé události, každému novému člověku, který je vytrhne z této jednotvárné pravidelnosti venkovského života. V této společnosti octne se najednou Běláj ev; všichni ho mají rádi pro jeho dobrosrdečnost, přímost a účinlivost. Synáček statkářův velmi se spřátelil se svým učitelem, kypícím zdravou a bujnou veselostí. Běláj ev leze na stromy pro veverku, na příkrou stráň pro kvítko, pouští draka, dělá ohňostroj, zpívá národní písně a vyvádí rozličné veselé kousky. Mladičká Věra o něm blouzní a hovoru i smíchu není konce. Natálie praví k Rakitinu, svému dosavádnímu vzdychavému zbožňovateli, zcela bezohledně: „Ten mladík mne nakazil svou mladostí. Nikdy jsem nebyla mladou; vy znáte můj život a vše, co jsem v mládí zkusila od přísného a prchlivého otce. Nezvyklost je příčinou mého citu; vstoupilo mi to do hlavy jako víno, ale vím, že to přejde, ani za řeč to nestojí; neodvracujte se proto ode mne, přispějte mi ku pomoci proti této lásce.“ — Rakitin vidí v Bélájevu nebezpečného soka; on byl dosud tichým zbožňovatelem Natalie a jejím důvěrníkem po čtyry leta, ale ze své lásky dosud nic netěžil, buď z nedostatku ráznosti aneb že nechtěl klamati muže Natáliina, svého dávného přítele. Cítí, že ho tato láska tíží a nešťastným činí, ale nemá tolik síly, aby jí konec učinil. Natalie ho oslovila kdysi takto — je to významná výčitka z úst krásné paní: „Miluji vás, ale ten cit je klidný, nikdy jste mne nedonutil k pláči. Vy mi ve všem přisvědčujete — proč se nikdy se mnou nehádáte? Hádejte se se mnou, já tomu chci!“ Rakitin je úplně v její moci, sleduje ji jako stín, jako otrok, jako věrný pes, je často zarmoucen, s sebou samým nespokojen a rozdrážděn. Než jedno slovíčko Natálie zahání všecky chmury z jeho mysli a vyznává jí: „Jsem úplně vaším, dělejte se mnou co chcete.“ Natálie přivykla svému horujícímu zbožňovateli — na nudném venkově i takovým bereš za vděk. Muž její, Isláj ev, jehož si vzala bez lásky, je člověk poctivý, dobrý a flegmatický, ustavičně zaměstnaný svým hospodářstvím, staví domy a hráze, všude sám dohliží a nemá dlouhou chvíli. Miluje svou Natálii spůsobem přiměřeným jeho povaze a postavení, ne jako horkokrevný milovník, jenž svůj plamen stále obletuje, každému vrtochu vyhovuje a stále dokazuje svou oddanost — nýbrž

miluje jako usedlý a rozvážlivý manžel, jenž své ženě úplně důvěřuje. Natálie je duchaplná a intelligentní dáma, svým elegantním chováním a pikantní nervosností hodila by se za primadonnu při dvorní opeře neb za manželku diplomata do salonu sídelního města. Se svým manželem, mnohem obmezenějším, nemohla býti v poměru tak blízkém a duševně vzájemném, aby byla necítila v srdci svém samotu a chladnost. A to cítila nešťastná Natálie a proto hleděla tak blahosklonně na Bělájeva. Chce se s ním seznámiti poněkud blíže, než Bělájev je k ní pln úcty, ostýchavý až k zoufalství, neboť dosud byl se nepohyboval ve vyšších kruzích — musíte mu jíti vstříc, osloviti ho sami nejdříve a jednoslabičné odpovědi z něho téměř tahat . . . Jaká je příčina této nesmělosti? Nevězí v tom Věra? Jest jí sice teprv 17 let, je to ještě dítě, ale kdo ví? — ta hezká prostodušná blondinka, ten mladý nezkušený jinoch — jsou to děti! Ano, ty děti milují se vzájemně — tak soudí žárlivá Natálie a proto musí Věra stůj co stůj z domu, ať si vezme statkáře Bolšincova, třeba je přihlouplý a o 30 let starší než Věra.

Ubohá Věra! Je opravdu ještě děcko, ale miluje, nejsouc si toho vědoma. Před chvílí ptala se Bělájeva: „Píšete básně? — Máte sestru? — Chtěla bych být vaší sestrou!“ Žárlivá Natálie pod škraboškou přátelství chytře vytáhne z dětinské Věry, že Bělájeva miluje. A miluje též Bělájev Věru? — táže se zoufalá Natálie. — „Věra vás miluje, Bělájeve!“ — dí zcela přímo k mladíkovi, který ji však ubezpečuje, že o lásce této ničeho neví. Nyní vyzná Natálie Bělájevu svou lásku. „Miluji vás, miluji vůbec poprvé . . . Mám jen jedinou omluvu, nemohla jsem přemoci lásku k vám.“ Bělájev, vida před sebou roztouženou krásnou paní, mroucí láskou a hotovou vrhnouti se v jeho objetí, cítí v sobě probuzení smyslnosti a mluví vřele a pohnutě, ale pořád ještě ostýchavě . . . jen ještě několik minut a již by si letěli do náručí . . . než v tom dvéře se otvírají a přichází Rakitin. Bělájev se vzpamatuje, nabývá své střízlivosti a opouští statek, ani se nerozloučiv s Natálií. Odebírá se do Moskvy spolu se zavrženým Rakitinym. — Páté jednání, líčící odjezd tento, je velmi dojemné. „Proč nás opouštíš, nepustím tě,“ volá Islájev k Rakitinu, který mu na to svěří, že musí odejít, poněvadž miluje Natálii. — „Tedy lépe odjeď; kdybych věděl, že žena je mi nevěrnou, nepřežil bych to,“ volá Islájev, a tak odjíždí Rakitin, aniž by Islájevu pověděl, kdo vlastně mír rodiny jeho skalil. Tím dojemněji působí slova Islájeva: „Děkuji ti za tvou upřímnost, Rakitine. Odjíždíš od nás a za to jsi šlechetný člověk! Vím, že jsi se mohl Natálii zalíbit spíše než já. Já jsem prostý člověk, ty jsi rozumnější, hezčí a konečně i příjemnější. Ještě ti řeknu, že jsem dávno pozoroval vaši vzájemnou náklonnost . . . ale měl jsem k vám důvěru — a posud nic nevycházelo do veřejnosti . . . Ach, neumím se vyjádřit. Ty jsi mi nebezpečný, brachu . . . (s hořkým úsměchem) ano, nebezpečný, neb bez Natáši nemohu žít, nepřežil bych to. Věru, co svět světem stojí, nebylo, trvám, takové rozmluvy mezi přátely! A kdo nám tě nahradí! Krinicyn, ten ne, je to větroplach! A snad Bělájev? O, ten se nemůže s tebou měřiti! je to hodný hoch, ale ty jsi povznešen nad něho jako hvězda nebeská . . .“ To vše mluví Islájev tak upřímně, prostě, s takovou vřelostí, že to hlu-

boce dojímá diváka. A když se Islájev ptá, proč odejel tak náhle Bělájev ani se nerozloučiv, odpovídá Rakitin: „Odejel, protože beznadějně miluje Věru.“ Islájev nemá tedy ani nejmenšího tušení o skutečném stavu věcí a je šťasten ve své nevědomosti. Blahoslaveni chudí duchem!

A jaký je osud ubohé Věry? — Je to jedna z nejkrásnějších panenských postav, kterou Turgéněv kdy vylíčil. — Jen aby nemusila déle trvat pod touž střechou se svou šťastnější sokyní, dobrovolně dává ruku svou 47letému Bolšincovu. Sňatek tento sprostředkuje chytrý doktor Špigelský, jenž za to dostane od Bolšincova, dle úmluvy, trojku krásných vraníků. — V domě Islájeva je ještě 36letá guvernantka Alžběta Bogdánovna, mající 15 tisíc rublů věna na hotovosti. Špigelský, čtyřicetiletý mládenec, nabízí jí svou ruku — „ne snad že by mne bylo omrzelo mládenecké živobytí“ — tak vykládá sám své nevěstě — „ale stárnu a kuchařky mne okrádají“ . . . Následuje zpověď Špigelského, kterou své nevěstě o sobě skládá proto, „aby prý mu nic nevyčítala po svatbě, to že by bylo pozdě“, načež končí takto:

„Vy jste ženština rozumná, pokud jsem mohl znamenati. Vy jste . . . à propos, kolik je vám let?“

Alžběta Bogdánovna. Mně . . . mně . . . mně je třicet let.

Špigelský (klidně). Vidíte, to není pravda, je vám celých 40 let.

Alžběta Bogdánovna (rozhorlena). Ne 40, ale 36.

Špigelský. Tedy ne 30. To si musíte odvyknout, Alžběto Bogdánovno, tím více, že vdaná ženština se 36 lety není ještě stará. Škoda také, že šňupete! —

Špigelský bere si Alžbětu, Věra bere si Bolšincova, Bělájev a Rakitin odjíždějí, tak že Natálie zůstává na svém statku sama s manželem, synáčkem a se svým hořem. Takový je konec dramatu, vzbuzujícího útrpnost i s Věrou i s Natálií. Natálie z nešťastného svého mládí přinesla si do života chorobnou nervosnost. Otec její byl totiž prchlý, dráždivý tyran domácí, před nímž všichni v domě se třásli strachem — „Byla jsem pokornou dcerou otci svému,“ vypravuje Natálie, „až do samé smrti jeho — on mne nazýval svým potěšením, svou Antigonou — oslepl totiž v posledních letech svého života, avšak ani jeho nejněžnější slova nemohla ve mně vyhladiti první dojmy mládí . . . bála jsem se toho slepého starce, v jeho přítomnosti vždy jsem cítila trapnou tíseň. Stopy této zalekanosti posud ze mne nezmizely“. Taková ženština s chorobnou duší touží po soucitu a nemilujíc muže svého snadno dá se uchvátit vášní k jinému. Ona též pravila k Bělájevu: „Miluji vás . . . ale jedinou omluvou jest mi, že jsem svůj cit k vám nemohla přemoci.“ Jsouť to slova velmi významná při studování povahy Natálie.

Láska je totiž u Turgéněva jakási živelní pohroma, která přivádí ženštiny k zuření a mužské k nerozumu, proti lásce nelze ničeho svésti . . . ona láme každý odpor — láska je Turgéněvu demonickou silou, která potírá všecky překážky, všecky rozumové a mravné důvody. V jedné ze svých divukrásných novel „Dopisování (Perepiska)“, klade Turgéněv hrdinovi svému do úst tato slova: „Láska ve skutečném životě je nemoc, je to zvláštní stav těla a duše; ona se nevyvinuje pozvenáhla, ona je zde . . . ona se zmocňuje člověka obyčejně neprošeně

náhle, proti jeho vůli, na život a na smrt, jako cholera a zimnice. Ona chápe své oběti jako sup kuřátko a nese je kam chce přes všecko jich zdráhání... V lásce není rovnosti; v lásce je jedna osoba otrokem, druhá pánem a není to bez důvodů, že básníci mluví o poutech lásky. Ano, láska je pouto a sice to nejtěžší pouto."

Dle této turgéněvské theorie o lásce byl Rakitin otrokem — a Natálie jeho velitelkou. Kdyby byl Bělájev hlasu Natálie uposlechl, byla by se stala Natálie otrokyní a Bělájev jejím velitelem. Ale odjezd Bělájeva vše překazí; všecky ty vnitřní duševní boje, na jichž líčení vynaloženo básníkem tolik důkladné píle, nevedou k ničemu, nevedou k uspokojivému výsledku. Osoby, pro které jsme se tak dlouhou dobu rozehřívali, jsou nešťastny a zůstávají jimi, jak to bývá v neutěšeném prozaickém životě. Důležitý „hlavní dojem", který posluchači a čtenáři utkví v paměti, je trapný a upomíná na slova, jež uvádí Turgéněv co „moudrosti poslední závěrek" ve své novelle Faust: „Odříkání, ustavičné odříkání — to je tajný smysl života, toť jeho rozřešení." Ukončení dramatu uvrhuje duši naši do téže bolestné resignační nálady, jaká vane ze všech novell Turgéněvových, kdykoli jednají o lásce a manželství. Láska u Turgéněva nikdy téměř nevede k manželství a k založení domácího krbu — vidíme tu zničené naděje, zkácené záměry, sklamaná srdce. Láska neblaží hrdiny Turgéněva, láska je týrá, drtí, mrzačí, ničí. „Měsíc na venkově" jest kus čistě turgéněvský a vyniká spíše pessimistickou pravdivostí než dramatičností. Na scéně totiž viděti jest pouze výsledek vnitřních bojů a muk, tak že divák ani tušiti nebude, jak mnoho bolesti a zoufalství stálo dotýčné osoby, než dospěly toho prozaického konce, než podali se bolestné resignaci, kteráž prý je „moudrosti poslední závěrek".

Jinak oplývá kus divukrásnými scénami — takovou jest naivně a tragicky dojímavá scéna mezi Věrou a Bělájevým, dělajícím draka — takovou jest duchaplná a s bezohlednou pravdivostí provedená scéna mezi Natálií a Věrou, v níž Natálie vymámí na Věře tajemství její lásky, ale sama při tom se prozradí, že téhož Bělájeva miluje — takovou je scéna, v níž 17letá Věra v pocitu své uražené ženské hrdosti volá k Natálii: „Já nejsem dítě, jsem ženština jako vy, jsem od nynějška vaší sokyní" — také scéna, kdy Rakitin Bělájevu s takovou vřelostí líčí neštěstí a útrapy své lásky, jest neobyčejně úchvatná. Velmi výraznou scénou je též vyznání lásky mezi doktorem Špigelským a přezralou guvernantkou — uprostřed poměrů velmi odvlečených, zduševnělých a útlých jako pavučinka vidíme najednou před sebou bezohledného realistu, nepřítele romantiky a hlubokých ženských vzdechů. Velmi komickou figurou je 45letý vychovatel, pan Schaaf, Němec (Adam Ivány̆č) jenž ruštinu láme až k pláči a smíchu. Svou zbrklostí a přehnanou galantností činí Adam Ivány̆č drastický dojem a přispívá takto vedle Bolšincova k protržení té těžké atmosféry, vznášející se nad kusem od začátku až do konce.

„Měsíc na venkově" často se provozuje v Petrohradě a Moskvě. Líčení karakterů jednajících osob je hlavní věcí a děj zaujímá vedlejší místo; děj vyvinuje se z povah a je proto velmi jemný, tak že teprv herci musí mu dodávati reálnosti umělecky provedenou a promyšlenou

hrou a patřičným pojmutím role ve smyslu básníka. Kus honosí se mistrnou psychologickou analysí, ušlechtilým postupem a přirozeným vyvinováním prostého děje, v němž banálním effektům nepopřáno ani pídě půdy. „Komedie Měsíc na venkově“ — dí přísný ruský kritik V. Burenin — „činí na jevišti vždy velký dojem na vzdělanou část obecenstva; ona účinkuje jako světlý sluneční paprsek v zaprášené a rumové atmosféře naší moderní divadelní zbrojnice, do níž zanášejí své výtvory bezohledně obratní divadelní dodavatelé a hrubí dramovyrábitelé.“ Velmi složitou a osvědčené umělecké nadání vyžadující úlohu Natálie musí dávat umělkyně první třídy, neboť musí tímto mistrným výkonem vítězně přemoci slabou v dramatickém ohledu stránku kusu, jak to též dokázala paní Strepetová na petrohradské scéně a paní Woltrová na scéně vídeňského dvorního divadla. Úlohu Věry dává paní Savinová v Petrohradě a slečna Hohenfelsová ve Vídni neobyčejně krásně — taková Věra na pražském divadle sotva se vyskytne.

Kus byl dáván pod názvem „Natálie“ na dvorním divadle poprvé předešlého roku 27. listopadu, v překladu a zpracování E. Zabela a opakován byl od té doby až do 1. února desetkráte při vyprodaném domě, neb — jak dodává k tomu jeden z recensentů dvorního divadla — obecenstvo naučilo se ceniti zvláštní přednosti kusu a spolu též výtečné provedení Natálie paní Woltrovou a Věry slečnou Hohenfelsovou. Věhlasné umělkyně německé, jako paní Niemann-Raabe a Fr. Ellmenreichová, přibraly si Natálii do svého repertoiru a tak uvidí i severoněmecké obecenstvo „Natálii“ na jevišti — což se též dá vysvětliti tou příkladnou a hlubokou pietou, kterou Němci ze všech národů nejvíce chovají k Turgéněvu.

Na mimoruských jevištích je třeba hleděti k tomu, aby úlohy byly provedeny ve smyslu básníka. Třeba, aby mezi Bělájevým, Rakitiným a Islájevým byl na sceně týž markantní rozdíl, jaký je v samém kuse. Bělájev jest 21letý hezký student, laskavý a veselý mezi sobě rovnými, ale ostýchavý v saloně, ani netušící, že by mohl vzbuditi lásku vysoce vzdělané urozené dámy — není kavalír ani lichotník — je prázden vší sentimentálnosti a jalového hloubání, jak to je vůbec známkou Rusa. Je na něm viděti nezkušenost mladé duše jinošské; ale tím právě jakož i svou přímostí a svěžestí stává se nebezpečným srdci ženskému. Vedle rozumujícího, uhlazeného a svými vzdechy unavujícího, stále mezi přátelstvím a láskou kolísajícího Rakitina činí bodrý jinoch tím větší dojem na jemnou a vnímavou Natálii. Herec musí vyznačiti tyto vlastnosti Bělájeva, pro které Natálie dává jemu přednost před Rakitiným, tímto vzdychavým milovníkem, prázdným vší energie a smělé podnikavosti, jenž nikdy nebude imponovat ženštině. Statkář Islájev je starostlivý, pokoje a klidu milovný hospodář, flegmatický, dobrý a důvěřivý manžel, nemá hezký zevnějšek, tvář má opálenou, pleť drsnou, mluví hlasitě jako každý, kdo mnoho obcuje se sedláky, ale svou neobyčejnou dobrotou, přímou povahou a nelíčenou upřímností jímá srdce diváka. Natálie musí ukázat fatalistickou moc lásky dle Turgéněvovy teorie: vnitřní bouřící vášeň a lhostejný zevnějšek; jizlivou chladnost a hořké úsměšky, výbuchy vášnivosti a zoufalé mlčení; skrze vynucený klid hrají všeliké odstíny a nuance vnitřních dojmů na jejím obličeji — hned je

jako med, hned zas jako jed — hned zjevem anděl, hned zase ďábel. Je to partie rovněž tak skvělá jako nesnadná. — Výtečný musí být též ensemble, jenž vrcholí v „dostižení všeobecného dojmu", (Lessing) — v tom záleží hlavní úloha a zásluha režiséra.

Režisér „Měsíce na venkově" musí si celý kus a jeho význam úplně osvojiti a býti jaksi druhým jeho autorem i musí určiti hercům hlavní rysy jednajících osob. Pro jeviště musí býti kus skrácen (zaujímá 176 str.). Na moskevské scéně hraje se „Měsíc na venkově" se značnými změnami, nestírajícími původní jeho ráz a přispívajícími k řiznosti a rázovitosti děje. V kuse není rafinovaně zapletených intrik ani pravděnepodobného složitého zauzlení ani křiklavých hromových monologů, ani střílení, bubnování a povyku, po kterýchžto „mohutných dojmech" tak práhne zkažený vkus velikého obecenstva. Kus vyžaduje od herců elegantnost a jemnost hry vedle zběhlosti v utvoření typických postav, jakž to shledáváme u umělců dvorních divadel; mimo to v sídelních městech je vždy část obecenstva v té míře vzdělaného, že dovede s nadšením uznat a patřičně ocenit vznešený dramatický výtvor s vnitřní poetickou cenou a neskonale jemnou karakteristikou. „Měsíc na venkově" žádá ku svému provozování herců s literárním vzděláním a to bude též asi příčina — jedna z mnohých — proč Turgéněv své dramatické výtvory nikdy na jeviště neuváděl.*)

Kus ten má ještě autobiografický význam. V osobě Rakitina a jeho poměru k Natálii nakreslen jest poměr autora k paní Viardotové. Turgéněv zůstal neženatým a strávil téměř polovici svého života s rodinou Viardot; byl jejím obětovným domácím přítelem a odkázal paní Viardotové veškeré své jmění. Jsou lidé, kteří prý pouze jednou v životě mohou milovat pravdivě, hluboce a obětovně a po celý život zůstávají věrnými předmětu své lásky, ovšem ku vlastnímu svému štěstí neb neštěstí — kdož to ví! Takým pouze jednou ve svým živobytí milujícím člověkem byl Turgéněv, jenž lásce této zcela se oddal. Rakitin dí k Běljajevu v pátém jednání: „Vy míníte, že láska je největší blaho na zemi? Dej bůh, abyste dlouho zachoval toto příjemné přesvědčení. Dle mého mínění je každá láska, šťastná i nešťastná, opravdové zlo, když se jí člověk zcela oddá. Snad jednou poznáte, jak ženské něžné ručinky umějí mučit, s jakou laskavou starostlivostí vám po drobtech rozdírají srdce. Počkejte jen, poznáte, jak mnoho palčivé nenávisti se skrývá pod nejplamennější láskou. Vzpomenete si na mne, až budete prahnouti po klidu, jako nemocný po zdraví, budete pak záviděti každému bezstarostnému a volnému člověku . . . Počkejte! poznáte, co znamená náležeti jupce, co to znamená býti otrokem ženštiny — a jak jest hanebné a mořivé takové otroctví! . . . Poznáte též, jaké malichernosti se kupují za tak drahou cenu." — V novelle Turgéněva „Dopisování" („Perepiska") píše hrdina její o svém poměru k zahraniční umělkyni — je to autobiografický doplněk slov Rakitina: „Abych pravdu řekl, ona nikdy zvlášť se o mne nestarala; sotva že si mne všímala, *ačkoli velmi dobro-*

*) Jinou příčinu lze hledati v poznámce, kterou uvádí Turgéněv v psaní J. P. Polonskému (27. října 1870): „Stepní král Lear — dosáhl dle všeho, co slyším, tak nazvaného „succès d'estime" a to je pro stárnoucího literáta hůře než fiasko."

dušně užívala mých peněz. Avšak já . . . já již nemohl žíti nikde, kde ona nebyla, *odtrhl jsem se rázem ode všeho mně drahého, od samé vlasti* a pustil se za tou ženštinou. Snad myslíte, že to byla rozumná ženština — nikoli; vůbec ani na okamžik jsem se neklamal ve svém úsudku o ní, ale to mi nepomohlo. Nechť jsem myslil o ní cokoli v její nepřítomnosti — v její přítomnosti cítil jsem pouze hlubokou úctu . . . Měla v sobě mnoho života, to jest mnoho krve, té jižní slavné krve, do níž tamnější slunce nejspíše vdechlo část svých paprsků. Spala 9 hodin denně, mnoho jedla, nikdy nečtla ani jediné řádky, kromě rozličných novinářských článků, kde se o ní mluvilo. Kdo mohl očekávat, že se zamiluji do této ženštiny? Já aspoň to neočekával! Já neočekával, jaká úloha mi připadne. Já neočekával, že se budu potloukat po repeticích, mrznout a zívat za kulisami, dýchat v divadelním čadu a seznamovati se s rozličnými nepatrnými osobami — ba i poklony musil jsem jim dělati! Neočekával jsem, že jí budu nositi šál, kupovat jí nové rukavičky a čistit staré bílým chlebem (a to jsem jí dělal), vozit domů její bukety, běhat po předpokojích žurnalistů a ředitelů, mrhati pro ni penězi, nastuzovat se a stonati. — A vše to daremně, v nejplnějším smyslu slova — daremně! To je právě bolestné" . . .

Vnikneme-li dobře do těchto slov, líčících falešné a trapné poměry hrdiny k ženštině, kteréž celý svůj život obětoval, a vzpomeneme-li slov Rakitina, že láska není prý blahem na světě — tu cítíme, proč z těchto slov vane tak hořký pocit, neb vidíme skutečně před sebou kalich utrpení, z něhož veliký beletrista popíjel nejen ve své tvůrčí fantazii. V mohutném těle Turgéněva, v tomto dobrém velikánu, pojil se mohutný rozum a zázračný dar umělce s duševní prostotou, s důvěřivostí dítěte, s něžností ženského srdce. Což divu, že nemohl střásti se sebe okovy neskrocené a neukrotné lásky a že si vymyslil zvláštní theorii o lásce, tomto „nejtěžším poutu". — Láska je prý nemoc! A jaký byl předmět jeho lásky? Byla to vnadná francouzská zpěvačka, duchaplná a obdivovaná . . . s vrtochy a slabostmi všech primadon, majících bohaté zbožňovately. Turgéněv seznámil se s ní v Petrohradě již r. 1845. — Snášeti takový trapný a neurčitý, neblažící poměr po dlouhou řadu let a neučiniti ani pokus k útěku od tohoto svého „ochranného genia" — a ještě velebit tu „slavnou jižní krev", ty „zádumčivé a zároveň drzé oči" — k tomu je potřeba asi takové slabošské povahy, jakouž i Rakitin byl obdařen v „Měsíci na venkově".

Roku 1851 napsal Turgéněv jednoaktovou komedii „Provinciálka" (Venkovanka). — Žena prostého okresního úředníka, Darja Ivánovna Stupenděva, záhy osiřevši, vychována byla v šlechtické rodině a používá nyní nahodilé přítomnosti hraběte Lubina k tomu, aby muž její dostal výnosné místo v Petrohradě. Připomíná hraběti časy minulé, jak co vojenský důstojník z Petrohradu svou matku navštívil. Tenkráte se vyvinul mezi 16letou Darjí a 37letým důstojníkem jakýsi platonický a každým spůsobem velmi nevinný poměr. Darja umí to tak živě vylíčit, že v hraběti probuzují se staré upomínky — a je přesvědčen, že Darja tenkráte ho milovala a že ho miluje znovu. Chyba lávky! — „hrabě s jeho vráskami a barvenými vlasy má býti pouhým prostředkem,

abych se dostala odtud, z mého mizerného městečka“ — poučuje nás panička v monologu. A skutečně, hrabě jde na lep, neboť sám v zamilovaném rozechvění praví:

„Vy nemůžete zůstati zde živořit, vy budete v Petrohradě okrasou naší společnosti i budu se tím honosit, že jsem vás první vyhledal“ ... a vyznávaje jí svou lásku, padne před ní na kolena. V tomto okamžení vrazí žárlivý manžel do pokoje; čtveračivá panička dá se do hlasitého smíchu; hrabě chce vstáti, avšak — podagra, podagra! Kdyby podagry nebylo! — „Pomozte mi, podejte mi ruku,“ žádá hrabě překvapeného manžela. Hrabě vida, že si z něho dělala žerty, a nechtěje se dělati ještě více směšným, hraje si až do poslední chvíle na kavalíra a galantního pána. „Své slovo splním, váš muž dostane se do Petrohradu. Ale to je pravda, výtečně hrajete komedii.“

Dárja Ivanovna. Pane hrabě, víte, komedii hrajeme jen tehdy dobře, když cítíme, co mluvíme.“

Hrabě. Opět začínáte ... Nu, odpusťte — dvakráte po sobě nedám se lapiti. (Obrací se k manželi) Musím býti asi směšným ve vašich očích, pane, ale vynasnažím se, abych byl vám užitečným.

Dárja Ivanovna. Pane hrabě, poděkuji se vám v Petrohradě. — Hrabě zůstane u oběda a odchází, řka „Na shledanou v Petrohradě, venkovanko!“

Spolu se „Snídaní u maršálka“ je Venkovanka velmi zdařilý, humorem oplývající obrázek z ruského venkovského života — v Darji Ivánovně splývá smyslná vnada, čtveráctví, koketnost a svůdná nevinnost v jeden milý celek, a vyžaduje podání této úlohy velkou zásobu uměleckého nadání.

Kus tento často bývá dáván v Rusku a byl též provozován v překladu E. Zabela v berlínském divadle Belle Alliance asi 15kráte (Darji dávala paní Ellmenreichová) a několikkráte v městském berlínském divadle (Darji dávala paní Niemannová); na vídeňské dvorní scéně je „Venkovanka“ již dávno přijata do repertoiru, rovněž i na jiných německých jevištích.

Současně s Venkovankou r. 1851 uveřejnil Turgéněv scenu „Rozprávka na silnici“ (Razgovor na bolšoj dorogě). Dialogisovaný obrázek tento svým významem a obsahem náleží do „Zápisek Myslivce“ a není určen pro jeviště. Jede po silnici kočár, v něm sedí mladý, plícním neduhem stížený statkář Michrutkin a s tímto rozprávějí jeho kočí a sluha o rozličných věcech, o koních, snech, domácím šotku, ženštinách atd. Jemný humor a vtipné nápady sluhů velmi kontrastují s nářkem a sklíčeností statkáře, jenž přišel na mizinu a tuší, že mu prodají statek veřejnou dražbou. Kočí Jefrém: A proč byste si zoufal, báťuško? Kdo může napřed říci, jak a co se stane? Nikdo! Pouze bůh ví, jak co dopadne — ostatní ve tmě tápají. Vezměme na příklad medvěda — je to zvíře lesní a veliké — a ocas má jen tak — řeknu jako nevelký knoflík — vezměte vedle něho straku — je to pták malý, přeletavý — a hle, ohromný ocas si nasadila. Kdo to pochopí? Je v tom moudrost, tomu neporozumíš: proto jediná naděje naše je bůh. Vidíte, vy málem že si nezoufáte — dovolte, abych z pouhé horlivosti to řekl — i tu nikdo nemůže nic říci jistého. Příkladem to

dokážu. Vidíte, našeho souseda Fingrenbludova znáte? Jaký to byl pán! Lokaje měl obrovské délky, s chocholy na klobouku, čeládka byla vystrojená jako na obrazech, koně — jeden po tisíci zlatých — kočí věru, to nebyl ani kočí, to na kozlíku sedí sám jednorožec. Měl sály, hudebníky . . . A jaký byl tomu všemu konec? Všecko mu prodali veřejnou dražbou. Ale nad vámi se snad bůh slituje a nějak se to obejde. Statkář. Dejž to bůh, ale jaksi tomu nevěřím. Jefrém. Proč nevěříte, báťuško? Musíte věřit! Statkář. Již mlč, prosím tě — hle, jak linivé koně běží . . . — Konečně statkář dřímá. Sluha (ke kočímu) Ty dřevo! najednou se dal do zpěvu jako slavík, začal pánovi prodávat moudrost . . . Jefrém (po krátkém mlčení, též polohlasitě). Že jsem se dal do zpěvu? Ach, jak těžko chápeš, brachu! Což nevidíš — pán náš je ještě mladý, bez kuráže . . . Třeba mu poraditi, jak . . . má jednat v živobytí . . . Sluha. Ať jde k šípku! Co jsi se s ním tak mazlil? Jefrém. Což, za to jiní jím opovrhují . . . tobě je pán jako cizí člověk. Sluha. A tobě ne? — Pán pořád křičí a naříká a sám vlastní vinou se do dluhů zasekal. Nelituji ho. Jefrém. Ale, brachu, jak to nerozvážlivě mluvíš. Jen považ: vždyť je přece našim pánem! . . . V tom se probouzí statkář, měl ošklivý sen, že ho totiž odvezli do Francie před soud a velmi byl tím snem sklíčen. Jefrém. Co se rmoutíte? Já měl ještě horší sen . . . i vypravuje per longum et latum, jak ve snu za tmavé noci jda po cestě, která konce neměla, viděl před sebou tele utíkající a maje za to, že to bylo tele báťušky Pafnutia, pustil se za ním, než nemohl ho dohnati — pak se vrátil a tu na něho něco vskočilo a rohem ho bodalo. Ohlídne se i vidí ženštinu prostovlasou, spílající mu ochlastů — hledí lépe a vidí, že má oči zelené jako kočka — otevřela ústa, v nichž měla zubů tolik jako štika, chtíc ho pozříti a křičíc: Jsem rusalka! Dal jsem se do strašného křiku . . . Kuprianyč stařeček, jenž u mne v koutě spal, od křiku hrozně se lekl, kotrmelcem s palandy seskočil a nade mnou kříže dělal. Drahoušku můj, co se děje s tebou, nech, abych ti život natřel . . . A já sedím na lůžku, omámen a všecek se třesu. I košile na mém těle se třásla. Bývají podivní snové! Statkář. Ano, je to děsný sen. A co tomu řekla žena? Jefrém Řekla: tele viděti ve snu — boule dostati — a rusalku viděti — výprask dostati. Vykřikl jsi proto, že domácí šotek na tobě jezdil. Statkář. Jaká to hloupost; domácího šotka ani není! Následuje replika Jefrémova a spolu výklad o významu ženy pro muže a pro hospodářství, až konečně vidouce svou vesnici před sebou zpívají všickni tři píseň:

V temném lese,
v temném lese,
v temném lese . . .

Kočár vjíždí do březového háje.

Z dramatických prací Turgéněvových je několik vřaděno do repertoiru ruských dvorních divadel a při dobrém obsazení nejúčinnějších rolí mají vždy úspěch na scéně. Turgéněv sám v krátké předmluvě ku

svým dramatům vzdává své zvláštní uznání za výtečnou hru
novu, jenž vystupoval ve čtyřech jeho kusech a zvláště vynikal c[illegible] Marty-
v kuse „Starý mládenec“. Též Sadovský, výtečný karakterní herec, oškin
nikal v Turgéněvových dramatech; z uznání věnoval mu Turgéněv „Rozvy-
právku na silnici“. R. 1881 vynikl v Starém mládenci petrohradský herec Davydov, jemuž Turgéněv zvláštní pochvalný dopis poslal, o němž jsme již promluvili.

V pozdějších letech Turgéněv dramata nepsal. On sám velmi skromně vyznává, že se nemůže honositi dramatickou působivostí svých divadelních výtvorů, že pohlíží na ně jako na dramatisované náčrtky ruského venkovského života a že jsou určeny jen pro čtení. Táž slova opakuje po něm kritik M. de Vogüé v Revue des deux Mondes 1883, dodávaje: „Vyznání to jest oprávněné; Turgéněvův skromný hlas, oplývající jemnými a při důvěrném čtení tak výmluvnými odstíny, není stvořen pro hlučné divadelní effekty.“ —

To je pravda, v kusech Turgéněva nenajdete hlučných effektů jako souboj, přísahy, proklínání, střílení, přinášení mrtvol na scénu, monology s potrhlými gestikulacemi, mdloby s následujícím padnutím herečky na zem, načež hned opona spadne a podobný jiný pro luzu kaviar. Taký umělec jako Turgéněv nikdy by se nesnížil k takové fabrikaci a proto jeho kusy nikdy nebudou náležeti do řady „táhnoucích“. Patentovaní překladatelé sensačních škvárů z cizích literatur a divadelní ředitelové již z ohledů kasovních zdaleka se na př. jeho „Měsíci na venkově“ vyhnou. Na německá jeviště dostaly se kusy Turgéněvovy vždy snažením některých z jeho přátel a ctitelů, jak to učinil L. Pietsch, Spielhagen, Glümer, E. Zabel a jiní. Rozhodný úspěch docílily Provinciálka (pod názvem Dame aus der Provinz) a Snídaně u maršálka (pod názvem Erbtheilung). Na vídeňském dvorním divadle zaujaly „Provincialka“ a „Měsíc na venkově“ (pod názvem „Natálie“) trvalé místo v repertoiru. První představení „Měsíce na venkově“ ve Vídni nemělo rozhodný úspěch z několika příčin: z kusu byly vyškrtnuty dvě osoby, které právě svým humorem oživují vážné drama (je to německý vychovatel Schaaf a guvernantka Alžběta Bogdanovna *), úlohy mužské nebyly důkladně pochopeny a provedeny ve smyslu básníka, jako při následujících představeních — herci při prvním představení učinili si ze své role, co chtěli, nedopatřením režiséra, jenž teprve později hlavní rysy a objem úlohy přesně určil a při zkouškách s každým hercem vypracoval. — Možná také, že kus mohl býti lépe scenicky upraven ku zvýšení dramatického momentu, jako je upraven na moskevském jevišti; též ukončení kusu v německém zpracování p. Zabela není ani ruské ani turgéněvské a zapáchá německou sentimentálností, jíž byl právě Turgéněv velkým nepřítelem. — Drama „Starý mládenec“ nebylo v Německu ještě provozováno, ale připravuje

*) Jednající osoby jsou: Arkadij Sergejič Islajev, bohatý statkář, 36 let. Natalie Petrovna, jeho žena, 29 let. Kola, jich syn, 10 let. Věročka, schovanka, 17 let. Anna Semenovna Islajeva, matka Islajeva, 58 let. Alžběta Bogdanovna, společnice, 37 let. Schaaf, Němec, vychovatel, 45 let. Michal Aleksandrovič Rakitin, domácí přítel, 30 let. Aleksej Nikolajevič Bělájev, posluchač university, učitel Koly, 21 let. Afanasij Ivanovič Bolšincov, soused, 48 let. Ignatij Iljič Špigelský, doktor, 40 let. Matěj, sluha, 40 let. Kačenka, služka 20 let.

se též ku provozování v překladu E. Zabela na vídeňském dvorním divadle — Turgéněv napsal tedy pro jeviště asi 4 dramatické kusy, v nichž jsou zajímavé podrobnosti, typický jazyk, jemný dar pozorovací, psychologická analysa a místy skvělý okouzlující humor. Kusy jeho vůbec především vynikají psychologickou stránkou a vyžadují herce umělce. Konečný úsudek o dramatických prácech našeho soukmenovce Turgéněva může si obecenstvo utvořiti teprv, až je uvidí na jevišti. Není pochyby, že se brzy objeví na scenách *německých* divadel. *)

Pisatel těchto řádků odevzdal svého času ředitelstvu českého Národního divadla v překladu tři kusy: „Venkovanku", „Snídani u maršálka" a „Měsíc na venkově". Z těch byly odmítnuty „Venkovanka" a „Snídaně u maršálka" s odůvodněním, že se nehodí pro naše obecenstvo. Provozování „Měsíce na venkově" odloženo jest na neurčitou dobu.

Co se týká vydání dramat Turgéněva, byla autorem sebrána ve zvláštním díle a tvoří nyní X. díl jeho „Polnoe sobranie sočinenij J. S. Turgéněva" (Úplná sbírka spisů J. S. T.) uspořádaného autorem a jím znovu prohlednutého na konec života jeho. Dramata byla po různu sepsána od r. 1843—1851 a svého času vytištěna ve dvou měsíčních časopisech („Otečestvennyje Zapiski" a „Sovremennik"), řádně byvše zmrzačena cenzurou. V „Úplné sbírce spisů" jsou dramata tak, jak je Turgéněv původně byl napsal. V „Měsíci na venkově" vyškrtla r. 1851 cenzura muže (Islájeva) a z ženy jeho (Natálie) učinila vdovu, čímž původní záměr kusu byl úplně zmařen — nyní však je obnoven původní text komedie a dle téhož provozuje se též v Rusku.

V poslední době vyskytl se ještě jednoaktový dramatický kus od Turgéněva, v rukopise; je to „V e č e r v S o r r e n t ě". Rukopis ten chová dramatická umělkyně paní Savinová, člen petrohradského dvorního divadla; autor sám poslal jí kus ku posouzení s prosbou, aby jej neuveřejnila. „Večer v Sorrentě" byl nedávno poprvé v měsíci lednu provozován v salonech ministra Gierse v Petrohradě s velkým úspěchem a později i na dvorním divadle petrohradském o benefičním představení paní Savinové. Děj je opět velmi útlý, zduševnělý a neobyčejně vniterní, dialog plynný a povahy jsou kresleny s anatomickou pravdivostí. Kus vyžaduje elegantnost a jemnost hry, jakouž shledáváme na dvorních divadlech u herců s literárním vzděláním — a vyžaduje též obecenstvo vzdělané, s ušlechtilým vkusem a vytříbenou soudností. Děj se koná ve ville na rozkošném břehu mořském, poskytujícím vyhlídku na Vesuv. Obsah je tento: Mladá vdova Naděžda cestuje se svou neteří Marií po Italii; k nim se připojí v Římě Avakov, čtyřicetipětiletý mládenec, a mladý statkář Bělský; oba se dvoří sličné vdově. Později však v Sorrentě zamiluje se opravdově Bělský do mladistvé její neteře Marie. Jednoho večera prochází se Bělský s Marií po zahradě, rád by jí vyznal lásku, ale rozhodné slovo nechce mu se rtů. V tom zavzní za scenou píseň pouličního zpěváka o lásce, plná něhy, touhy a vášně — Bělský,

*) Právě vyšlo překladem E. Zabela: „Zwei dramatische Dichtungen — I. D i e P r o v i n z i a l i n, Lustspiel in einem Aufzuge. II. N a t a l i e. Schauspiel in vier Aufzügen. Repertoirstücke des k. k. Hofburgtheaters in Wien. Berlin 1885.

všecek rozechvěn čarovným dojmem této nenadálé improvizace, vyznává Marii svou lásku, která nezůstává bez ohlasu. K tomuto šťastnému párku brzo pojí se druhý párek, totiž vdova se svým dávným zbožňovatelem Avakovým. — V kuse opět vynikl známý nám již Davydov a paní Savinová; arii za scenou pěl tenorista Michajlov. — „Večer v Sorrentu“ je kus plný síly, prostoty a krásy — dí kritik Suvorin, redaktor časopisu Novoje Vremja.

Ještě je jeden dramatický kousek, jemuž Turgéněv jen částečně byl otcem. Je to fraškovitý obrázek ze života ruského „Škola pohostinství“ (Škola gostepriemstva), kterouž sepsali r. 1854 společně s Turgéněvým Družinin, Botkin a Grigorovič — a společně též kus ten provozovali na statku Turgéněva; nade všecky vynikl co herec slavný ruský beletrista Grigorovič v roli Burdilova. Kus ten rovněž dosud uveřejněn nebyl. Připomínám ještě, že Turgéněv napsal tři libreta k malým fantastickým operetám, dávaným roku 1866—70 ve ville paní Viardotové v Baden-Badenu, k nimž složila hudbu paní Viardotová; jsou to Le dernier des sorciers, Trop de femmes a l'Ogre. První aristokratické rodiny německé (též král pruský s královnou Augustou) navštěvovaly tyto operní matinées, jakož i berlínští přátelé Turgéněva: Bodenstedt, Ad. Mentzel, Julian Schmidt, L. Pietsch, P. Heyse, P. Lindau a j. Skladatelský talent paní Viardotové se neosvědčil, tak že Turgéněv přestal skládat libreta.

Stopa v písku.

Z rána
dne druhého, kde se mnou kráčelas,
už drahá tvoje stopa zahrabána.

Ale
když sám a sám tu v snění kráčím zas,
mně líto je a teskno neskonale.

A víš,
co myslím si? že všech tak srovná stop
ten věk, kde koliv nohu svoji stavíš.

Zajde
tak vše a vše tu čeká jenom hrob,
a jestli někdo po létech nás najde?

Dá mi
pak někdo jedno kvítí v chudý rov
a usměje se na mne pohled známý?

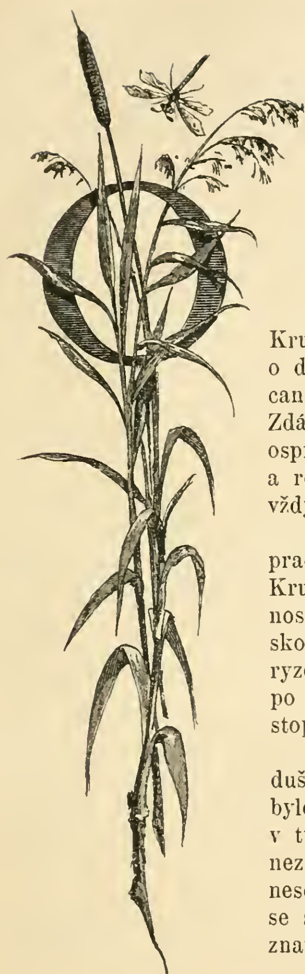
Kdo ví.
My budem spát, k nám přijdou na hřbitov
se tiše líbat milující noví.

Bohdan Kaminský.

František Krumlovský.

Biografická studie **J. Arbesa.**

(Pokračování.)

O Krumlovském samém Zöllner se nezmiňuje a o dalších hrách Zöllnerovy společnosti v Rokycanech není v Lumíru otištěna žádná jiná zpráva. Zdá se, že dopisovatel rokycanský otištěním ospravedlňujícího dopisu Zöllnerova podrážděn a rozhořčen, další dopisování na čas nebo na vždy zastavil.

Toť v podstatě vše, co nám bylo možno pracně a namahavě shledati o zevním životě Krumlovského z nejšťastnějšího období jeho činnosti umělecké, z doby mužné vyspělosti, kdy skoro každý jeho výkon byl více méně výkonem ryze uměleckým. Ovšem jsou to pouhé body, po kterých lze zevní život jeho aspoň přibliženě stopovati . . .

Ale kde jsou doklady k životopisu jeho duše? Doklady a pomůcky, na jejichž základě bylo by možno nahlednouti aspoň poněkud jasně v tu velkou duši muže, který v umění hereckém nezadal nejlepším z nejlepších — kde jsou ty nesčetné, vzájemně se protínající nitky, z kterýchž se spřádá život duševní aspoň v poměrně rozeznatelnou síť, by ji člověk pochopil?

Skoro vše, všechny jeho duševní zápasy, když šlo o pojmutí a provedení různých postav, jež po svém individuelním způsobu oduševňoval a mnohdy přímo nepřekonatelně interpretoval, slovem duševní život jeho jest před námi skoro úplně zahalen. Pozorujeme jen pouhé kontury, z nichž každý z nás spřádá si obraz svůj vlastní, ryze individuelní.

V tu dobu nebyl Krumlovský ještě ani čtyřicet roků stár; ale z toho, co jsme o něm napověděli, možno se domysliti, co byl již jako umělec vykonal, jak obrovský kus práce umělecké měl již za sebou.

Byl v plné mužné síle a posud ještě mužně krásný. O osobnosti jeho z doby té praví Turnovský, že mohl býti vzorem mužné krásy. „Bujará prokvětalá tvář byla ozdobena silnými knírami, velké tmavomodré oči jasně zářily, kaštanové polodlouhé vlasy splývaly malebně

po skráních, průměrný, poněkud zahnutý nos dodával tvářnosti výrazu energie, široká prsa a mohutné pléce svědčily o síle.“

O Krumlovském jako herci pak praví: „Pěkná postava, mohutný ohebný organ, výrazná tvář a ušlechtilý pohyb těla učinily jej miláčkem obecenstva . . . Často obecenstvo Krumlovského jako Břetislava (v Ebertově dramatu „Břetislav a Jitka“) již při prvním vystoupení na jeviště bouřlivě vítalo. Pouhý jeho zjev, jak Jitku na balkoně spatří a v úžasu se zastaví, diváky uchvacoval. To byl rek, jakého si bujná fantasie představiti může. Obecenstvo jevilo mu svou přízeň velmi štědře, enthusiasté divadelní pořádali mu na počest hostiny a pitky — —“

Umělecká dráha Krumlovského nebyla tudíž ještě ukončena; měl před sebou ještě dosti dlouhou pouť a mnohý problém umělecký, o jehož rozřešení byl by se mohl jedině on pokusiti; — avšak bezpříkladně trudné poměry, v kterýchž poslední dobou žil, počaly již před smrtí Tylovou vrhati temné, skoro příšerné stíny v duši Krumlovského.

Nespokojenost a roztrpčenost začaly častěji nežli kdy jindy zatínati své spáry do srdce, jež krvácelo — Krumlovský začíná vyhledávati pozemské Lethe . . .

Druhdy jeden z nejjovialnějších umělců českých počíná se vždy více vyhýbati společnosti, vyhledává samotu, celé hodiny, ba celé dny tráví v mračném dumání a jenom občas šlehne z mraků těch blesk hněvu . . . A jak u kočujícího umělce, který nemá vlastního krbu, jinak ani býti nemůže — Krumlovský zasedává nyní častěji v hostinci, ale nikoli v hostincích nejživějších, jako druhdy, nýbrž v osamělých, polozapomenutých krčmách, kde se nesetkává než s cizími tvářemi — a zde přemítá a dumá . . .

Za nedlouho po smrti Tylově jest muž ten skoro k nepoznání. Rozmrzen a roztrpčen počíná i umění svému věnovati menší pozornost než druhdy. Výkony jeho počínají býti nápadně nestejny. Jednou hraje s napnutím veškerých svých sil, přímo genialně a slaví triumfy; ale hned druhého dne hraje lehkomyslně, aby třetího dne zase oslnil; ale hned po té, jak banalní fráse recensenta dí, hraje „pode vší kritikou“ jako herec naprosto netalentovaný nebo otupělý.

Posud však ještě jest většina výkonů jeho ryze uměleckou. Po mnoho ještě let opouští jej umělecký genius jeho pouze na krátko, posud ještě jest naděje, že v jiných, příznivějších poměrech stal by se zase tím, čím býval druhdy.

I tato doba byla proň dobou, když právě ne trvalé nejvyšší slávy a nezkaleného štěstí, tedy aspoň četných výborných, namnoze nepřekonatelných výkonů ryze uměleckých. I Amor ještě se naň pousmál... Dcera ředitelky Sternfeldové zamilovala si Krumlovského z celé duše své; ale on — buď že nemohl vášnivou lásku tu opětovati nebo z jiných příčin nechce osud dívčin upoutati k neblahému osudu vlastnímu a vzdává se i hmotného prospěchu, který mu kyne . . . . Dívka, jak se praví, hořem umřela — —

A Krumlovský? . . . Opustiv společnost Sternfeldové, putoval od jedné společnosti ke druhé; ale nikde již dlouho nevydržel. Nestálost a vrtkavost jsou hlavními následky jeho nespokojenosti a roztrpčenosti.

Sledovati Krumlovského na těchto potulkách po Čechách i v cizině jest jednak naprosto nemožno, jednak zdá se nám býti skoro zbytečno, poněvadž by výsledek nemohl býti než pouhé drobty, kterýmiž charakteristická individualita ani nezíská, aniž utrpí. Jisto však jest, že Krumlovský posud ještě nezoufal, že kojil se posud ještě nadějí v příznivější obrat netoliko vzhledem k českému dramatickému umění vůbec, nýbrž i vzhledem ku své osobě — — —

Zatím byly se národní poměry v Čechách netušeně změnily. Po roce 1860 pokračováno v snaze zříditi v Praze samostatné divadlo české, s obnovenou horlivostí a za nedlouho — roku 1862, tudíž jedenáct roků po vyobcování Krumlovského z Prahy — snaha ta korunována úspěchem: Praha měla své samostatné divadlo české, v němž od 18. listopadu hrálo se každodenně.

Z herců, kteří byli před jedenácti lety ředitelem Hoffmannem zároveň s Krumlovským propuštěni, engažováni dříve nebo později všickni, zejmena Kaška, Šimanovský, Hynková, Křtín a Tylova švekruše — toliko Krumlovský zůstal vyobcován . . . Josef Jiří Kolár a Kolárová, Sekyra a celá řada jiných starších herců, kteří druhdy s Krumlovským hrávali, byli engažováni.

Bylo-li s Krumlovským vyjednáváno, nevíme; ale pochybujeme — a bylo-li přece vyjednáváno, nevíme věru, jak vysvětliti, proč právě s ním jediným nevedlo vyjednávání k cíli.

Všady jinde bylo by v první řadě pamatováno na herce tak řídkých předností uměleckých, jakými se honosil Krumlovský; ale na genialních hlavách českých (připomeňme si jen Máchu, Manese a jiné) spočívá odvěká kletba . . .

Po tom, co jsme o Krumlovském pověděli, není nejmenší pochybnosti, že v samostatném divadle českém v Praze náleželo vedle Josefa Jiřího Kolára a jeho choti první místo Krumlovskému; ale on — nechť jsou příčiny jakékoli — zůstal vyobcován; Krumlovský, jehož talent nedal se s talenty většiny herců tehdejších ani porovnati, v prozatímném divadle pražském — nehrál!

V tu dobu byl 45 roků stár, tudíž o pět roků mladší Josefa Jiřího Kolára. Pravda sice, že byl již nakloněn k pití; ale pro umění posud ještě nebyl ztracen úplně. Byla aspoň podstatná naděje, že jiné, příznivější poměry, obzvláště vnímavější obecenstvo a jiné nezůstanou bez prospěšného vlivu na jeho povahu — pouhý pokus zachrániti tak velký talent před úplným úpadkem byl by býval skutkem nejzáslužnějším; ale pokus ten nestal se — — —

Možná, že by byl Krumlovský dobře učinil, kdyby se byl u těch, kdož tehdá v záležitostech divadla prozatímního vedli první slovo, pokořil, kdyby byl poníženě poprosil a snad i na kolenou se dožebrával, aby jej z milosti přijali tam, kam přirozeným právem svého talentu náležel; avšak on toho snad ani neuměl . . .

Pýcha takových charakterů bývá mnohdy až „urážlivou“ a tak zůstal Krumlovský psancem . . . Byl mravně odkopnut . . .

Takové mravní udeření pěstí v tvář a do srdce, takové pokoření a zneuctění nemůže býti umělci nikdy lhostejno, jinak by ani nebyl umělcem — a nebylo také lhostejno Krumlovskému.

Co vířilo v tu dobu roztrpčenou duší nešťastného genia, zůstalo jeho tajemstvím; ale kdo dovede se jen poněkud vpraviti v duševní stav člověka, který byl, abychom tak řekli, celou společností lidí brutálně přímo odkopnut, pochopí aspoň z části duševní muka Krumlovského. —

A od té doby jest ztracen i pro umění! — — —

Nyní se divme, že v bezpříkladném roztrpčení, že v úplné beznadějnosti a zoufalosti své sahal po sklence s omamujícím nápojem častěji nežli přirozenost jeho dovolovala!

Několik jen roků stačilo k úpadku skoro již úplnému. Pět roků po zahájení her v prozatímném divadle českém, tudíž v 50. roce věku svého Krumlovský skoro jen — „krajánkuje“ ...

Leč i nyní ještě budí občas obdiv všech, kdož mají smysl pro pravé umění.

Herec Slukov, který jej poprvé spatřil roku 1867 v Králové Hradci v garderobě, píše o něm takto: „Jako bych jej viděl před sebou. Statná postava, výrazná tvář, přímý pohled, dlouhé na zad sčesané vlasy a přistřižené kníry, obé již silně prošedivělé. V dlouhém hnědém kabátě, s tlustou holí v ruce a s malým vakem po boku. Ten váček byl příznakem tehdejšího jeho života.“

O Krumlovském jako herci pak praví: „Sosnovitý vzrůst, štíhlé pružné tělo, široká prsa, hlas zvonivě dojemný, tvář krásná a oko plamen — kdo vypráví, vypráví s nadšenou upomínkou o něm. Břetislava hrál Krumlovský nade vše rád a s velkým zápalem. Obecenstvo pokaždé jásalo. Byl to však Břetislav! Byl to hrdina — lepšího jsem neznal! Však nejen hrdiny, Krumlovský byl pravý herec z boží milosti, interpret básnických postav, nadšený i mohutný, a jeho Lear — v německy psaném moravském listu stálo o něm — budil u německého obecenstva totéž nadšení, které Břetislav u českého ... Viděl jsem jej často hráti a několikráte jsem s ním také hrál, když nás na svých potulkách u společnosti ponavštívil. Na jeho vystoupení vždy jsem se těšil.“

Slukov seznal jej, když již putovával od jedné divadelní společnosti ke druhé, aby jednou nebo několikrát pohostinsku zahrál nebo pouhou kolektu uspořádal t. j. aby sehnal od členů společnosti dobrovolné nějaké peněžní příspěvky a vydal se pak dále na cestu — bez cíle ....

Krumlovský hrával v tu dobu, jak již praveno, vždy jen dva- i třikrát, a jenom někdy i vícekrát. Již r. 1865 pokládáno za pravý div, že v Netolicích u společnosti Čížkovy vydržel po celé tři týdny.

Byl-li disponován, zastínil obyčejně všechny spoluúčinkující a o výkonech jeho vypravovalo se jako o nějaké velké události. „Hrál tak krásně, tak úchvatně,“ praví Slukov, „že druhého dne celé město mluvilo jen o něm, bylo plné chvály a nadšení.“

O výkonech Krumlovského roku 1865 v Netolicích zachovalo se několik charakteristických zpráv tištěných. Krumlovský zavítal tam buď na sklonku měsíce července nebo na počátku srpna. O prvním jeho vystoupení napsal tehdejší dopisovatel Lumíra J. P. v č. 33. do slova:

„Zavítal do Netolic p. Krumlovský, známý zajisté po celé Čechii i na Moravě co výtečný herec divadelní. Vystoupil poprvé co host v „Hadrníku pařížském“ co Jean. Byl přivítán dlouho trvajícím potleskem obecenstva, kteréž zajisté jenom kloudnou věc od něho očekávalo dle zpráv, svědčících o výtečné hře jeho. Očekávání naše bylo ještě převýšeno jeho v pravdě uměleckou hrou a byli bychom p. Čížkovi co řediteli nemálo povděčni, kdyby p. Krumlovského získal svému divadlu a tudíž i po delší čas nám.“

Od té doby hrál Krumlovský v Netolicích skoro co den; dne 17. srpna vystoupil jako šikovatel Sekáček v Tylově „Paní Marjánce, dceři pluku“. Týž dopisovatel Lumíru (č. 34) napsal však o něm do slova:

„Z dřívějších her jsme jej seznali co velmi dobrou sílu; nemile nás ale dojala nešetrnost jeho k obecenstvu, že vystoupil, aniž slova mocen byl.“

Poslední představení Čížkovy společnosti v Netolicích bylo uspořádáno dne 24. září a zvolen k němu kus: „Víra, naděje a láska“. Připomenutý již dopisovatel Lumíra napsal v č. 36. do slova:

„Palma téhož večera přináleží výhradně p. Krumlovskému, kterýž co pravý umělec „malíře Alberta Valtera“ nám v tak půvabných jednotlivostech podal, že jsme si charakter poetický a pravdivý lépe provedený nemohli přáti. Herecká způsobilost p. Krumlovského jest již dávno uznána i spravedlivě oceněna; soustředilť i zde výborným způsobem bodrost a počestnost muže nešťastného, a zvláště ku konci třetího jednání došel vzorným a opravdivým počínáním svým bouřlivého potlesku, kteréžto skvělé triumfy slavil pak po celé představení. Pan Krumlovský opět dokázal, že může hráti výtečně, jenom když — chce.“

Z Netolic odebrala se společnost Čížkova do Vodňan, odkud však Lumír nemá žádných zpráv — —

Podobně dělo se po celou řadu let.

Krumlovský hrál a elektrisoval obecenstvo; ale zpráv o větší části jeho výkonů není a toliko v paměti současníků zachovány mdlé a mlhavé dojmy, které vše ničící čas vždy více vyhlazuje, takže v několika jen letech nebude již nikoho, kdo by mohl o výkonech těch třeba povrchně referovati.

Avšak i v této době, kdy hrával vždy řídčeji a za to tím častěji svou roztrpčenost v pokoutních krčmách utápěl, přece ještě nebyl ztracen úplně; mnohdy udržel z vlastního popudu neblahou svou vášeň po delší čas aspoň na uzdě.

Roku 1867 za zimy, vypravuje Slukov, roznesla se náhle po všech hereckých společnostech našich zvěst, že „starý táta Krumlovský se vzpamatoval.“ Bylť tehdá již po celé dva měsíce u společnosti paní Štanderové, hrající právě v Kroměříži, a chování jeho bylo vzorné.

Všeobecný údiv a upřímná radost.

Krumlovský trávil také skutečně veškeren prázdný svůj čas doma nebo na procházkách s oběma syny ředitelčinými, z nichž hlavně mladšímu byl nakloněn. Pil-li, pil doma a zdrženlivě.

Až konečně zas nadešel večer, kdy po představení zmizel a zapadl do pokoutní hospody, kde byl jist, že ho nikdo z tichého, blahého popíjení nevyruší.

Téže noci už se domů nevrátil. Také následujícího dne objevil se pozdě, až zrovna ku zkoušce. Zvěděv, že bude právě zas — byla neděle — „Břetislav a Jitka“, chtěl ihned zas „na chvíli“ zmizet. Domlouvali mu, aby zůstal, že mu přinesou nápoje domů. On tedy ulehl a usnul. I zavřeli jizbu na zámek, dále garderobu na zámek, kterou se šlo do jizby té, a konečně i sál, kterým se šlo do garderoby.

O nějaké dvě hodiny později vypráveli sobě, stojíce na náměstí, jak že si pro dnešek Krumlovského zajistili . . . V tom mezi nejlepším vypravováním vidí Krumlovského, ubírajícího se — z hospody přímo k nim.

Přistoupil — a teď jim vypravoval zase on — jak jej ze spánku probudila pekelná žízeň — jak nenašed piva, ani vody, šel ku dveřím — : „ale dvéře byly zavřeny na zámky a řetězy — i rozkopnul jsem je jako řvoucí lev.“

„Řvoucí lev nekope!“ osmělil se říci někdo z přítomných.

A Krumlovský podrážděn povýšil hlas, vypravoval o druhých a třetích dveřích, jež vesměs byly „na zámky a řetězy“ — a slovo „kop“ letělo pokaždé náměstím jako hrom.

Z „požehnání“ právě se ubírající lid se zastavoval a kupil.

„Tatíku — probůh!“

Ale Krumlovský pohledl s úsměvem na lid a spustil řeč:

„Pánové a dámy! Začátek komedie bude až o 7. hodině v sále paní Mühlmannové ve Vodní ulici — číslo domu nevím, však se doptáte. Hraju Břetislava a budu unášet Jitku, kterou hraje naše roztomilá slečna Světlá. Přechem jest pan Houdek a německým císařem pan Štandera starší. Ostatní osoby najdete na cedulích a zajímavou hru v divadle! Bude to krása! Svět takové ještě neviděl! Na shledanou, pánové a dámy!“

A divadlo bylo natřískáno — Krumlovský hrál znamenitě — —

Avšak za nedlouho byl Krumlovský neblahé své náklonnosti k opojným nápojům zase podlehl úplně. I v tomto vzhledě byl zcela svůj. Vždy uchyluje se do hospůdek pokoutních, zasedá sám a sám nebo ve společnosti lidí zcela neznámých a dumaje o svém osudu popíjí . . . Zpočátku mírně, jakoby chtěl jen palčivý žár ve svých prsou ochladiti; ale později, když opojný nápoj počíná působiti, když rozehřívá, ba rozpaluje, když ve snadno vznětné duši cholerického muže počínají se vyhupovati skvělé obrazy minulosti a vedle nich trudné, beznadějné obrazy přítomnosti a ještě děsnější obrazy budoucnosti — když rozervanou, roztrpčenou duši vždy plameněji rozechvívá vědomí, žeť všechno ztraceno a nikde spásy, nikde — nikde ani zásvitu naděje — kdož medle i z nejchladnějších, nejstřízlivějších nesáhl by častěji nežli ve stavu normalním po nádobě s opojným nápojem, aby uhasil palčivý, pekelný žár, kterýmž kmitají jako ohniví jazykové nejhnusnější duševní hydry: opovrhování lidstvem a nenávist ke všemu, co kdy bylo a bude pokládáno za nejvzácnější vymoženosti ducha lidského — nenávist k umění?! (Dokončení.)

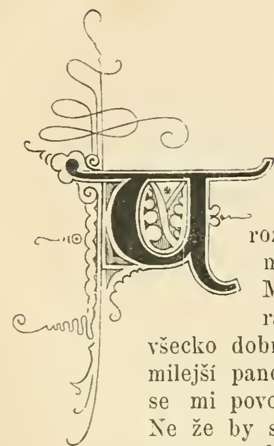
Jordaens, Van Dyck a Pepyn. Kresba od Václava Brožíka. (Skupina z obrazu „Slavnost u Rubense“) Pro „Květy“ ryl J. Patočka.

Malí vítězové — velcí přemožení.

Historická povídka
od
Em. Zítka.

I.

Vítězové roku 1622.

rozenému pánu p Janu Rudolfovi Trčkovi z Lípy na Opočně, Frymburku, Černíkově atd. buď dán. Můj nejmilejší pane otče! Pán Bůh všemohoucí rač V. Mti dáti dlouhé zdraví a v něm jiné všecko dobré; toho bych V. Mti. věrně přál. Můj nejmilejší pane otče! Abych upřímnou pravdu mluvil: nelíbí se mi povolání, které mi V. M. ustanoviti ráčila. Ne Ne že by se mi nedostávalo srdnatosti, odvahy a zmužilosti — zůstanu bohda hoden otce svého — ale proto, že se mi příčí tasiti meč k službám katanským. Nejsou to pyšná vojska, četné sbory, dobře vyzbrojené houfy nepřátelské, proti nimž by mi bylo bojovat, ale bezbranní obyvatelé vesnic a hradů venkovských, které naše hrdinství mění ve hřbitovy a ssutiny. Nejmilejší pane otče! přál bych si věru raději tisíckráte býti v zemi uherské a tam v krutých bojích s divokými vojáky Betlena Gábora a s bezbožným tím pohanem Turkem dobývati si slávy, než zde v rodné zemi zbabělé skutky prováděti a uvalovati na jmeno své hanbu, cti však nezískati si nižádné. Nejmilejší pane otče, oznamuju V. Mti, že teď právě opět nacházím se na cestě do kraje Chrudimského jako podvelitel tří kornet, které pod velením nejvyššího Kolomana Falka z Falkennestu vyslány byly, zmocniti se Slatiňanského pána, přivésti ho k soudu před císařskou komissi na hradě Pražském a statky jeho posádkou osaditi. Jaká to povinnost! Zprvu nechtěl jsem se propůjčiti k účelu tomuto, ale pak pomyslil jsem sobě, že přece bude lépe, půjdu-li sám, než aby úkol ten svěřen byl někomu jinému, který by nechoval tolik úcty jako já k dávnému příteli mého pana otce. Jinak chvála Bohu jsem zdráv a dobré mysli. — Prosím vás také, že paní máteři mé nejmilejší ode mne povíte, že bych jí přál zdraví i jiného všeho dobrého ze srdce rád. Panu bratru mému staršímu a pannám sestrám, prosím, mnoho dobrého oznamte. Pán Bůh všemohoucí rač dáti, abych se s Vámi ve zdraví shledati mohl. A tak se Vaší lásce všecek poručen činím. Datum na Heřmanově Městci v měsíci březnu L. P. 1622. Vilém Trčka z Lípy.

Sotva mladý muž dokončil tento list, vstoupil do světničky člověk, jehož vzezření na první pohled prozrazovalo válečníka. Bylo to patrno nejen z vysokých bot, jejichž holínky sáhaly až nad kolena a na jejichž opatcích připevněny byly zahnuté pozlacené ostruhy, ale i z těžkopádného kroku, jenž prozrazoval, že tento muž většinu dne na koni tráví;

nejen z krátkého, žlutého kabátu s načechranými rukávy a s širokým bílým límcem, jakož to nosívali důstojníci některých jízdeckých pluků císařské armády, ale i z mohutných plecí a ramen, kteréž kabát pokrýval; nejen z dlouhého kordu, kterýž připevněn na černém, zlatem vyšívaném bandalíru přes prsa mu visel, ale i ze svalnaté pěsti, která bezpečně na rukověti meče spočívala; a konečně nejen z širokého nízkého klobouku, dvěma pery opatřeného, jejž příchozí v ruce držel bezpochyby proto, aby snadněji nízkými dveřmi komůrky projíti mohl, což nedovedl učinit tělem vzpřímeným, nýbrž i z výrazu tváře, jejížto přísné rysy jevily ducha odhodlaného a smělého, mysl ráznou a podnikavou, vůli pevnou a nezdolnou. Na této tváři, jíž ani pronikavé temné oko nesloužilo k ozdobě, nejlépe bylo znáti, jak velice často zaměstnání člověka působí na jeho zevnějšek. Obličej jeho v mládí snad byl sympatičtější; nyní však hyzdily jej dvě jizvy, z nichž jedna i zahnutý velký nos poznamenala, druhá pak na levé tváři ztrácela se v rezavých vousech, kterými brada byla zarostlá.

„Jste již hotov, setníku?" otázal se příchozí mladíka lámanou češtinou.

„Ano. Odevzdám list poslovi a budu k vašim službám, pane plukovníku." Příchozí byl plukovník Falk sám.

„Dobrá!" odvětil plukovník postaviv se rozkročmo k mladíkovi a podepřev boky. „Je posel připraven?"

„Ano. Posýlám sluhu svého k vůli jistotě. Do večera bude míti otec můj list v rukou."

„Zajisté. Zámek Opočenský není tak daleko. Musil by kůň býti velmi špatný a jezdec ještě horší, kdyby potřeboval k tomu více než čtyři hodiny."

„Kolik je hodin?"

„Dvě hodiny bezmála. Avšak, setníku, nemáte hlad?"

„O tom není pochyby. Co budeme jíst?"

„Vojáci přinesli 10 hus a asi 30 slepic. Dal jsem jim na to půl kopy grošů."

„Jakže!" zvolal mladý muž udiven.

„Bylo to snad mnoho?" otázal se velitel s výrazem, který prozrazoval spíše prohnanost nežli neznalost.

„Stojí-li husa 4 groše a slepice 2, suďte sám, pane plukovníku, jakým spůsobem vojáci zaopatřili nám oběd."

„Nečiňte si zbytečných starostí, setníku. Není-liž to povinností obyvatelstva, aby živilo služebníky J. M. císaře!"

„Jsem šlechtic, pane plukovníku, a nemám potřebí, abych se nechával živit loupeží."

Plukovník zahryzl se do rtů a pokrčil rameny.

„Setníku!"

„Dovolte, abych vyslechl vojáky," pravil mladík nedada se másti výkřikem plukovníkovým, „a přesvědčíte se, jak lze za našich dnů nabyti za půl kopy grošů půl kopy slepic a dostati k tomu 10 hus nádavkem. A přece zní rozkaz J. M. císaře, aby se obyvatelstvo šetřilo!"

„Neračte zapomenouti na svůj dopis," odvětil velitel patrně v úmyslu, aby rozmluvě dán byl jiný směr.

„Věru, byl bych zapomněl."

Důstojník vyšel s listem ze světničky a vrátil se teprve po chvíli. Nedlouho na to bylo slyšet dupot koně ubíhajícího silnicí.

„Kde jste se zdržel tak dlouho?" otázal se plukovník.

„Především odeslal jsem posla s listem a pak promluvil jsem s hospodskou stran oběda, po kterém věru počínám již velmi toužit."

„Nebudete se mnou tedy obědvat nižádným způsobem?" otázal se plukovník. „Nu jak se vám líbí. Ostatně — chtěl jsem se vás také otázati, zdali jste si všiml dcery ctihodného majitele tohoto brlohu, kterému nadávají hostinec a za který by se styděti musila nejbídnější krčma pražská ze čtvrti Svato-Haštalské. Na moutě věru! Hezké to dítě a hodlám s ní promluviti dnešní noci — ač-li vy sám nepomýšlíte učiniti útok na tvrz, jejíž dobytí by se vyplatilo. Jste o tucet let mladší a není pochyby, že vás uvidí raději nežli mne."

Tato slova upoutala poněkud více pozornost jinochovu, což bylo pochopitelno při jeho věku. A jak se zdá, hrdý šlechtic, který tak rozhorleně odsoudil okrádání lidu o husy a slepice, pokládal okrádání hezkých děvčat za něco zcela přirozeného.

„Je opravdu tak hezká, pane plukovníku?"

„Ne sice tak hezká jako Marie Mandaléna, hraběnka de Biglia, která nepřestala býti krásnou, ačkoliv má smutek po svém manželi, hraběti z Bouquoy, ale přece daleko krásnější nežli všechny milostenky ve známém domě v Týnské ulici, kdež se scházejí panští synkové mnohem četněji o půl noci, než ráno v jesuitském kostele u sv. Klimenta. Avšak přesvědčíte se sám, až si ji blíže prohlédnete. Jsem čertův chlap, nedostanete-li laskominy."

„Obávám se, že se tak stane," odvětil mladý muž vesele, „je to moje slabá stránka."

„Slabá stránka všech mladých lidí," doložil plukovník. „U čerta! před patnácti, desíti roky nebyl jsem jiný. Žádná žena nebyla jista přede mnou. Tenkráte přišel jsem z Němec — do Prahy. Měl jsem málo peněz, statky žádné, za to však zdraví a odvahy nadbytek. Mohu také směle tvrdit, aniž bych si pochleboval, že jsem byl hezký muž. Zkrátka neměl jsem sice nic, abych se stal dvořanem, ale za to měl jsem všechno, aby ze mne byl voják. Stal jsem se tedy vojákem. Ještě jsem se ani neohřál v ulici Poštovské, kdež jsem měl najatý byt od nějakého šlechtice, a již byly do mne zamilovány čtyry ženštiny, já pak byl zamilován do osmi."

Mladý muž, který, jak jsme seznali, slul Vilém a pocházel ze staroslavné panské, mezi nejbohatší v království českém patřící rodiny Trčků z Lípy, propukl při těchto slovech velitele svého ve hlučný smích.

„Vsadil bych se o svého koně," zvolal, „že se již ani nepamatujete na jména všech těch, které —"

„Varoval bych se přijmout sázku: prohrálť bych dozajista," odvětil Falk. „Nic nezapomíná člověk tak lehce jako jmena svých bývalých milenek. Ostatně myslím, že věnujeme-li ženám dnes své srdce, nejsme povinni věnovati jim také zítra svou paměť."

„Řekl bych věru, že jste filosofem, kdybych nevěděl, že jste vojínem! — Jak se nazýval onen šlechtic, v jehož domě jste tenkráte bydlil?"

„Nevím," odpověděl plukovník. „Nesetkal jsem se s ním osobně nikdy: jednak netoužil jsem po tom, poněvadž byl protestant, a jednak nebylo toho třeba, poněvadž měl za sebe zástupce, s kterýmž jsem byl úplně spokojen. Jmenoval se Bohata a byl starším cechu řeznického, na čemž si nemálo zakládal. Nebylo rozšafnějšího člověka nad tohoto muže, rovněž jako nebylo hezčího děvčete nad jeho šestnáctiletou dceruśku, kteréž se říkalo Hedvika. Tento dobrý muž tedy spravoval dům v Poštovské ulici s pečlivostí a svědomitostí, jakoby byl jeho, a vybíral ode mne nájemné, kteréž jsem velmi správně platil z ostychu před Hedvikou, s níž jsem žil v přátelském poměru. Se starým Bohatou stýkal jsem se zřídka, sotva jednou za týden, ale za to tím častěji s jeho spanilou dceruškou. Celé hodiny často sedal jsem s ní v pokoji patře na její bílé ručky, jak obratně otáčely kuželem, aneb spravovaly zástěry pro opatrného pana Bohatu, staršího cechu řeznického. Bylo cosi idyllicky krásného v těchto výjevech, které měly velkou podobnost s milostným laškováním pana Herkula s krásnou Omfalou, jak mi častokráte napadlo. Matka mé Omfaly, ctihodná to matrona, která pokud se týkalo daru výmluvnosti byla pravý opak svého málomluvného chotě, měla tolik ostrovtipu, že nás nechávala o samotě, majíc patrně větší důvěru v pevnost své dcery a v moji počestnost, nežli jsme oba zasluhovali: anebo snad se nelekala následků, jež nastati mohly, kdyby mezi mnou a spanilou Hedvičkou bylo nastalo dorozumění mezi čtyřma očima. Chápete?"

Trčka se jenom smál.

„Vsadil bych se o kopu dukátů, že jste se zamiloval!" zvolal.

„Již desátý den byl jsem v tom až po uši, ale nebránil jsem se tomu nijak. Myslil jsem si: každodenně nenaskytne se ti příležitost bydleti s hezkou dívkou pod jednou střechou, a pročež, važ si toho, Kolomane, a chytni příležitost za vlasy, neboť „fronte capillata est". praví o ní Latiník. Nuže vyplnil jsem toto dobré předsevzetí a nebylo nic snadnějšího, uvážíme-li, že měla příležitost tak hezké vlásky jako slečna Hedvika. Netrvalo ani tři neděle a dal jsem Hedvice první hubičku — a za několik dní byla Hedvika úplně přesvědčena, že jsem do ní zamilován, přesvědčení to, které s ní sdílela její matka a které aspoň tenkráte nebylo docela bezpodstatné. Nastaly doby, s kterými jsem byl velice spokojen."

„To věřím!" přerušil mladý muž vypravování plukovníkovo.

„Jediná věc mne poněkud znepokojovala: byl jsem považován za ženicha v celé rodině pana Bohaty, staršího cechu řeznického. Jedenkráte nepřišel jsem v noci domů z příčiny, kterou bych byl nemohl udati slečně Hedvice. ‚Kde jste byl minulé noci, pane ženichu?' otázala se mne paní Bohatová s vážností učitele, jenž vyslýchá žáčka. To mne sice zarazilo, ale střehl jsem se dáti na jevo své překvapení, poněvadž jsem neměl ještě ani pomyšlení přerušiti výhodný poměr s Hedvikou, která byla den ode dne roztomilejší. Neboť polibky lásky působí na dívku právě tak, jako paprsky sluneční na růžové poupě — počíná se rozvíjeti. Nicméně událost ta přece donutila mne, že jsem o věci té vážněji počal přemýšlet. Na neštěstí však, ať jsem přemýšlel jak chtěl, nebylo lze nalézti žádnou sebe menší postranní cestičku, kudy

bych byl mohl se ctí nepozorovaně se odstraniti. Bylo to přímo k zoufání. Počal jsem býti chladnější, nevšímavější a zdrženlivější, ale málo to pomohlo! Nechtěl-li jsem slyšet neustále výčitky, musil jsem po několikaměsíční známosti s Hedvikou tvářiti se ještě zamilovaně jako osmnáctiletý zamilovaný juris prudentiae studiosus. A co jsem měl počít, když mi jednoho dne k nemilému mému překvapení starostlivá matka mé nejmilejší s tváří vážnější než obličej profósův oznámila: že tento, doufá nyní, poněvadž jsem její dceru tento — to jest o čest připravil, že snad nyní nebudu již déle tento — totiž váhat a kdesi cosi — zkrátka, měl jsem se ženit a to hned. To byla prudká rána do baráku mých nadějí. Co počít, Kolomane? Tato otázka seděla na pelesti mé postele po celou noc a teprve ráno podařilo se mi zahnati jiráznou myšlenkou — ztratit se z Prahy."

„Ah ovšem," prohodil Trčka, „toť bylo snadné."

„Snadnější aspoň, nežli jsem se nadál, díky rozumnosti mého velitele, jemuž jsem se svěřil a který ani okamžik nepochyboval, že musím odjet a sice čím dříve tím lépe. A tak se stalo, že jsem za týden na rozkaz velitelstva opouštěl Prahu, abych se odebral do Uher. Chcete, abych vám líčil, jak vypadalo loučení s rodinou pana Bohaty, staršího cechu řeznického? Chcete-li, budu vám to vypravovat při obědě a ujišťuju vás, že puknete smíchy."

„Dovedu si to představit!" pravil mladý muž, „Setkal jste se s ní po svém návratu do Prahy?" dodal po malé přestávce.

„Ani bych si toho byl nepřál!" odpověděl plukovník, chystaje se k odchodu. „Slyšel jsem toliko, že se vdala, ale nevím za koho a kam. Avšak nemyslíte, že bychom měli jít k obědu?"

„Pojďme!" pravil mladý muž.

Oba mužové opustili světnici.

Kdo byli tito mužové? Toť byli vítězové r. 1623.

A co činili? Prováděli protireformaci.

II.

Rod pánů z Nežetic.

Večer sklonil se nad krajinou. Zardělé paprsky zapadajícího slunce zalétaly šikmo na pustou rovinu, pohrávajíce si s těkavými vlnami malé říčky Chrudimky, ozařujíce bílé štíty veských chaloupek, tratících se v šeru, a cimbuří tvrze Slatiňanské, jež s mírného návrší vévodila rovině. Jeden z paprsků pronikal gotickým oknem paláce v nízkou, klenutou jizbu, ozařuje slabě obličeje dvou osob, sedících ve výklenku u okna a rozmlouvajících spolu. Jizba nebyla osvětlena.

Jedna z těch osob byl muž asi 40letý, vážného ušlechtilého zevnějšku. Na jeho tváři, jež dosud mohla se nazývati krásnou, spočívala jakási teskná duma. Patřil zamyšlen časem do země, časem na svůj protějšek, ženštinu as 30letou, která opírajíc spanilou hlavu o loket, spočívající na římse arkýře, zadumána pohlížela do krajiny.

Ženština porušila po krátké chvíli mlčení: „Ach, milý švagře, kdy již budeme zbaveni těchto hrozných starostí a obav!"

Muž potřásl několikráte hlavou a hluboce vzdychl.

„A jaké zprávy z Prahy?“ otázala se opětně žena.

„Smutné,“ odvětil muž. „Hrozné dny nastanou zemi české i nám. Malí vítězové chtí aspoň získat jméno velkých ukrutníků. Císařská vojska opanovala celou zemi až na nepatrné výminky; leč i tyto hrstky našich dlouho nebudou se moci držeti, nedostane-li se jim v brzku pomoci. Na to však není naděje. Praha je pokořena na dobro a vítězové rozjeli se po všech koutech království, aby vítězství svému na hlavu posadili krvavou korunu. Aj není kraje v zemi, nad nímž by se nevznášela rudá záplava hrůzy. Žalář, vyhnanství, smrt — toť jsou slova, jež nejčastěji ozývají se nyní znesvěcenou síní soudnice. Vše, co nezhynulo na popravišti neb v žalářích, opouští zemi. Nikdy nebylo tak živo na pohraničních cestách království jako za našich dnů! Ó běda! Loupežníci, žháři a krvelačná chátra vojenská povaluje se nyní v obydlích předků našich a země má obyvatelstvo jen druhu dvojího: ničemy a nešťastníky. Hejna vydřiduchů všech stavů, podobná houfům krkavců nad bojištěm, poletují zemí drancujíce, pálíce, loupíce a ničíce vše, co se jim v cestu namane. Ani hroby nejsou jisty před zuřivostí těchto hyen, jakož se nedávno stalo, že vojáci rozmetali kosti přítele mého Kolony z Felsu v kostele Solmském. Zatím co v Praze provádí se persekuce a vyhlašuje acht nad kurfiřtem a českými uprchlíky, procházejí se ozbrojené hordy venkovem, vypalují vsi, drancují města, ukládají jim kontribuce, jež nemohou zaplatit, a sužují obyvatelstvo v míře svrchované. Plod v lůně mateřském není bezpečně ukryt před krvelačností Maradase neb Huerty. Dampierovi vojáci zastihnuvše matku kojící děcko, rozsekali je na kusy a otloukajíce jimi obličej matčin, trýznili ji tak dlouho, až zhynula. Zatím co Bavor kořisti za 600000 kop ze země odváží, hyne obyvatelstvo její hladem. Ferdinand a Fridrich zápasí spolu o vládu v království, ale panuje v něm král jediný a hrozný — — bída!“

Muž se zamlčel, skloniv obličej v dlaně. Vzlykal.

„I na nás dojde co nevidět,“ začal opětně, když se byl poněkud utišil; „pročež třeba konečně pomýšleti na zachránění. Nemůžeme spoléhati ani na spravedlnost, tím méně doufati na velkodušnost neb milosrdenství. Musíme odtud, dokud ještě čas. Dnes nebo zítra dostaví se komisaři císařští, aby odvedli bratra mého do vězení, poněvadž, ačkoliv byl mandatem citován, k soudu nestál.“

„Běda!“ zvolala žena.

„Ó zajisté tak se stane!“ odvětil muž určitě. „Ale jeho tvrdošíjnost je nepřemožitelná. Skutek jeho není již více hrdinstvím, nýbrž pošetilostí. Nyní, kdy známe, co stihne všechny věrné přívržence krále Fridricha, víme určitě, co očekává také vašeho chotě.“

„Ach, pane švagře,“ pravila paní spínajíc ruce, „co mohu činit ještě, any mé prosby a můj pláč jsou málomocné pohnouti vůlí mého manžela! Předsevzetí jeho je mocnější nežli naše rady sebe pravdivější a sebe výmluvněji přednesené. Přísahal, že neopustí své rodné sídlo dobrovolně — ach vím, že umíněností svou dráždí jen nepřátely k násilnictví. Avšak co platno vše — on zůstane a kdyby měl zhynouti.

Krom toho, víte, milý švagře, že jeho nemoc nechce se lepšiti .... Avšak —"

„Nuže!?" pravil muž vida, že se paní odmlčela.

„Chtěla jsem vám to již několikráte říci, milý Václave," pokračovala paní. „Znal jste pevný úmysl mého chotě — a věděl jste, že jej nezmění... Proč tedy nepomyslil jste sám na sebe a nezanechal jste nás našemu osudu?"

„Nemluvme o tom!" přerušil ji muž.

„Nemůžeme přijmouti od vás oběť takovou. Musíte odjeti. Hned zítra!"

„Nikoliv!" zvolal muž rozhodně. „Zůstanu, pokud vy zůstanete. Domníváte se, Hedviko, že bych byl s to vás opustit? Máte třeba mé pomoci; zapřísahám vás, nepovrhujte jí. Ostatně mně nehrozí nižádné nebezpečí. Nebylť jsem ve spojení se stavy, kteří spůsobili volbu Fridrichovu. Je o mně známo, že jsem tenkráte odjel z Prahy zároveň s Karlem Žerotínem, jehož rady zůstaly oslyšány. Byl jsem služebníkem JMC. krále Matyáše blahé paměti a zůstal jsem věren domu císařskému, i když tento dobrosrdečný muž ducha vypustil. Žerotín vydá o mně to svědectví. Já ani nového krále nevolil, ani konfederaci nepřipravoval, ani Fridrichu Falckému věrnost nepřísahal. Po vypuknutí vzpoury v Praze, které za oběť prvního dne padli Slavata a Martinic, později mír a poklid zemský, nelekal jsem se říci Fruveinovi a Milnerovi z Milhausu u přítomnosti Chrysostoma Šreple a Matiáše z Perklsdorfu, že tyto události pranic dobrého zemi nepřinesou, nýbrž že ji a celé obyvatelstvo do neštěstí a záhuby veliké uvrhnou. Za to vypovězen jsem byl od direktorů z Prahy a odsouzen zaplatit 300 kop míš. do pokladny zemské. Mně nehrozí žádné nebezpečí. Avšak Jiří, váš manžel, Hedviko — nedá se to zatajiti — odpadl zjevně od krále. Byl na sjezdu stavů v koleji Karlově, který započal dne 6. března roku 1618, a později též volen byl za direktora stavu rytířského, kteroužto hodnost však pro churavost nepřijal. Na sjezdu stavovském roku následujícího mluvil pro potrestání zpronevěřilých synů vlasti a súčastnil se volby falckého kurfiřta. Jest o něm známo, že ačkoliv churav, na koni se šlechtou ostatní vstříc vyjel novému králi Fridrichovi do Hvězdy a že na dar, který stavové králi při korunovací podali, přispěl 500 dukáty."

V témž okamžiku vstoupil sluha do komnaty.

„Co žádáš?" otázal se muž sedící u okna.

„Jakýsi posel přijel sem," oznamoval sluha, „a žádá si, aby mluviti mohl s Jeho milostí."

„Posel? Od koho?" otázala se paní.

„Zdráhá se to pověděti," odvětil sluha.

„Uveď ho sem!" velel muž, načež sluha se vzdálil.

Za krátkou chvíli se vrátil přiváděje člověka, jehož oblek prozrazoval rejthara císařského vojska.

„Zde, příteli," pravil sluha, ukazuje rejtharovi přítomné, „je její milost paní Hedvika z Nežetic, choť urozeného pána mého Jiřího z Nežetic a tento pán je jeho bratr, pan Václav z Nežetic."

„Co přinášíte, dobrý muži?" otázal se pan Václav.

„Mé poselství platí Jeho milosti panu Jiřímu z Nežetic. Prosím, račte mne k němu uvésti."

„A kdo vás posílá, vojíne?" otázal se opětně zeman.

„Jen jemu jedinému smím to říci. Prosím, račte odpustit."

Zeman pohlédl udiveně na vojína a pak na svou švagrovou, načež pravil: „Pojďte tedy, povedu vás k němu."

Komnata, v níž trávil dlouhé dny churavý pan Jiří z Nežetic, pán na Slatiňanech, nacházela se na druhém konci chodby. Pan Jiří právě, když jeho bratr ve dveřích se objevil, provázen jeho chotí a cizincem, seděl v lenošce u stolu a srkal ze stříbrného koflíku vinnou polévku, obvyklou svoji večeři. Spatřiv příchozí, které patrně neočekával, pozdvihl se poněkud v křesle a upřel na svého bratra tázavý pohled.

Pan Václav pravil: „Milý pane bratře, tento muž, který se zdráhá říci, kdo ho poslal, přeje si mluviti s tebou o samotě. Chceš ho vyslechnouti?"

„Ano!" řekl nemocný kývaje hlavou.

„Nuže, dobrý muži, přistupte k jeho milosti," pobídl pan Karlík vojína, „a vyřiďte mu potichu své poselství."

Vojín vida, že ani pán ani paní nejeví úmysl odejíti, přistoupil těsně k nemocnému a vyřizoval mu cosi do ucha. Tvář nemocného zůstala nezměněna. Když vojín dokončil, nemocný potřásl několikráte hlavou, načež pravil: „Děkuju vám, příteli — za vaši zprávu nevese — lou. Vyřiďte — až se vrátíte, vřelý můj dík i pozdrav svému pánovi — — Toto přijměte za svou horlivost a povečeřte v kuchyni s mými služebníky." (Při těch slovech podal vojínovi tři peníze stříbrné, jež ležely na stole.) „Milá Hedviko," dodal patře na paní, která stála opodál, „postarej se o tohoto dobrého muže, který nám prokázal značnou službu. Buďte zdráv!"

Nemocný podal vojínovi vyschlou pravici, kterouž tento stiskl, načež hluboce se ukloniv opustil s paní pokoj.

Sotva že se za odcházejícími dvéře zavřely, vztýčil se pan Slatiňanský v křesle a zvolal: „Musíte odejet!"

„Odejet?" opakoval překvapen pan Václav.

„Ještě dnešní noci. Císařští blíží se ku Slatiňanům, aby se zmocnili mých statků. Mladý Trčka, syn mého přítele, je mezi nimi a varoval mne skrze svého posla bohu díky ještě v čas, tak že budeme moci aspoň Hedviku dostat v bezpečí. Pročež neotálej, milý bratře. Je to snad poslední služba, kterou mi prokázati máš . . ."

Stařec se zamlčel, buď že ho mluvení unavilo, anebo že očekával odpověď. Avšak pan Václav stál zamyšlen s rukama na ňadrech složenými a s hlavou sklopenou.

„O čem přemítáš?" otázal se stařec.

„Mám odjet s Hedvikou — a bez tebe?!"

„To je má vůle."

„Nikoliv!"

„Poroučím ti to!" zvolal nemocný přísně.

„A Hedvika — domníváš se, že tě uposlechne, že tě opustí, když ti hrozí největší nebezpečí?"

„Není jiné pomoci!"

„Není-li jiné pomoci, musíš odjet s námi. Ó Jiří, odlož tento tvrdošíjný vzdor, který tě vrhá v záhubu, a prchni s námi. Zapřísahám tě pro lásku a štěstí tvé ženy, pro lásku naši a pro památku našeho otce, neklaď tento nemožný odpor osudu, jenž se na nás valí, aby nás zničil. Což netušíš, co tě očekává!“

„Prchnout! Já!“ zvolal pán z Nežetic hrdě vypnuv hlavu. „Nikdy! Spíše pod zříceninami tohoto sídla svého ustele si hlava má k věčnému spánku, nežli bych zbaběle dal se na útěk před zlotřilou chátrou, kterou pohrdám. Té radosti nedopřeju svým nepřátelům, aby se směli honositi, že před nimi strachy chvěl se Slatiňanský pán. Aj při sám bůh, nechať přijdou jen! Brány mého zámku stanou se víky jejich hrobů! Ale proto tím spíše musíte vy odejít — Nestrpím žádné námitky. Můj život nemá pro mne ceny, za to tím větší váš: tvůj a mé drahé, vroucně milované Hedviky. Ach! na ni jen myslím stále, milý Václave. Na to dobré, čisté dítě, jež mladý život svůj připoutalo ke mně, chorému starci. Čím já jí mohu již býti na světě? Snadno oželí ztrátu mou, mně však puklo by srdce žalem, kdyby ji mělo potkati neštěstí. A proto nezdráhej se, Václave, a splň mou prosbu. Což by tak málo u tebe platila slova má!?“

V tom vstoupila opět Hedvika. Spatřivši oba muže pochopila ihned, že mezi nimi něco neobyčejného se událo.

„Co se stalo?“ otázala se chvatně.

Pan z Nežetic pohlédl na svého bratra Václava, jakoby mu říci chtěl, aby ho zbavil té nemilé povinnosti oznámiti Hedvice, co je očekává. Pan Václav to pochopil a pravil: „Hedviko — co jsme před chvílí předvídali, stane se opravdu. Císařští se blíží a —“

„Kdy dorazí ku Slatiňanům?“

„Zítra,“ odvětil šlechtic.

„Díky bohu! Zbývá nám tedy ještě dosti času k útěku,“ pravila žena.

„Výborně!“ zvolal nemocný. „Ano milá Hedviko, nesmíte otáleti. Rychle, rychle odtud, kde vás očekává žal, potupa a neštěstí. Ó kdybyste již dříve byli uposlechli hlasu mého! Dnes mohli jste již býti v bezpečí a já mohl klidně a bez bázně očekávati příchod nenasytných supů, kteří žízní po mé krvi.“

„Nepůjdeš s námi, pane můj?“ otázala se Hedvika, chopivši svého chotě kolem šíje.

Nemocný se zalekl. Chopil se ruky ženiny a přitiskl ji ke rtům řka v pohnutí: „Nikoliv, milé dítě, já musím zůstat. Ach, pohleď na mne! Má přítomnost znesnadňovala by vám jenom útěk, vždyť i nohy službu mi vypovídají. A kromě toho —“

„Zůstanu tedy také!“ přerušila jej Hedvika. „Neopustím tě nyní, kdy mne tu bude nejvíce zapotřebí. Aj, co by tomu řekl svět, kdybych odešla — bez tebe.“

„Hedviko, poroučím ti —!“ zvolal pan z Nežetic, napřahuje k ní obě ruce tak, že rozkaz jeho spíše pokornou prosbou býti se zdál.

„Nemáš práva odháněti mne od svého boku, Jiří,“ pravila odhodlaná paní, „jsem tvoje žena. Děj se vůle boží — já zůstanu. A vy, milý švagře?“ dodala, obrátivši se k Václavovi.

„Já vás neopustím!“ odvětil šlechetný muž; zrak jeho pln obdivu a úcty spočinul na bujné postavě ženy a na její líci ozářené vědomím krásného skutku.

Hedvika stiskla Václavovi ruku řkouc: „Děkuju vám, milý příteli.“

Václav sklopil zrak.

„Neděkujte mi, Hedviko,“ pravil; „vždyť skutek tento nepůsobí mi žádnou oběť.“

Po té opustil komnatu.

Václav byl jednou z oněch krásných „staročeských“ povah, s nimiž setkáváme se na každé téměř stránce našich dějin a jejichž ušlechtilý konservatismus kotvil v úctě a v lásce k památce předků, jich obyčejům a k vlasti. Lidé tito, ať vyskytli se v století kterémkoliv, byli živoucími takořka pozůstatky dob předcházejících, dědici předsudků i cností svých bezprostředních předků, nositeli idei jejich byť i zastaralých. Dospívajíce z jinochů v muže volávali: „Za časů našeho pana otce jinak bývalo v české zemi!“ Když pak dospěli v starce čítáváme je volati: „Přestává bohužel dobrý staročeský mrav v tomto staroslavném království!“ Proti všem novotám, jež posýlala jim cizina, chovali nedůvěru, kterou ze srdce jim vyrvat nikomu se nepodařilo. Život předků byl jim jakoby zrcadlem pro všechny otázky života: v něm shlíželi se oblékajíce krátké kabátce k hostinám, nádherné pláště do sněmů, aneb válečnou zbraň do boje. Při tom chovali nezměrnou lásku k zemi a nad jejím štěstím radovali se jak děti, nad jejím neštěstím plakali jak ženy.

Pan Václav z Nežetic náležel, jak praveno, k této třídě lidí. Dostav se velmi záhy ke dvoru královskému, vyrůstal na blízku osoby panovníkovy a v tomto ovzduší vyspěl v muže, který po celý ostatní život svůj věren zůstal zásadám, jež si v době té osvojil. Dům rakouský měl po vypuknutí války málo tak oddaných mužů v zemi, jako byl krevní bratr Slatiňanského pána Jiříka z Nežetic, jednoho z nejhorlivějších protestantů. Ostatně pan Václav zůstal věren nejen císaři, ale i církvi katolické, ačkoliv u katolíků velké oblibě se netěšil pro svou přímost, s kterouž jim nejednou jich nesnášelivost vytýkal. Když náboženství evangelické i mezi vyšší šlechtou nabývalo půdy a zastání — panovalť tenkráte na místě Rudolfa II. již císař Matyáš — radil mu bratr jeho Jiřík, aby i on ku protestantismu přestoupil, avšak Václav klidně mu odpověděl: „Proč nutíš mne k tomuto skutku? Zůstanu věren náboženství svých otců, v němž jsem byl vychován. Domníváš se, že náboženství je jako plášť, který lze měnit dle toho, jak se mění moda? I v tomto případě marně bysi mne přemlouval. Ačkoliv velká část šlechty panské i rytířské jako J. M. král Matiáš v kroji uherském zálibu má a po spůsobu uherském se šatí a strojí, já přece věren zůstal kroji českému a zůstanu bohdá až do smrti.“ Od té doby o onom předmětu mezi bratry více se nemluvilo. Náboženských hádek, které ku sklonku panování Matyášova vždy hrozivěji a hrozivěji se zmáhaly, pan Václav se nesúčastnil a odmítl všechny pokusy stavů českých, jež snažily se získati ho. Tím popudil částečně na sebe stavy, zejmena však defensory; ba přímost jeho spůsobila, že, jak svrchu již povědíno, na penězích byl pokutován a z Prahy vypovězen. Pan Václav

odebral se do Slatiňan ku svému bratru Jiříkovi, kdež od té doby žil zastávaje churavého bratra u vedení hospodářství a ve správě statků.

Pobyt na Slatiňanech, který muži uvyklému na život dvorský zprvu byl odporný, stal se mu záhy milým a nezbytným. Pan Václav, ačkoliv byl již 40 let, byl dosud svoboden, ba můžeme snad i s určitostí říci, že dosud ani nepomyslil na zamilování, tím méně na ženitbu. Avšak příroda od každého člověka bez rozdílu žádá svou daň; ona prodlužuje snad časem lhůtu, ale neodpouští ji nikdy zúplna.

Také u pana Václava dostavila se doba ta poněkud později, ale dostavila se přece, a ku svému nemalému zděšení poznal jednoho dne 40letý muž, že miluje.

Koho?

V tom byla závada. V odpovědi na tuto otázku spočívala beznadějnost, utrpení a odsouzení. Miloval — Hedviku.

Ó milovati Hedviku bylo něco povznášejícího, krásného, nebesky blaženého — ale milovati ženu svého bratra, toť bylo ponižující, hanebné a nevýslovně smutné. Ono bylo stoupáním k nebesům, toto klesáním do propasti.

Václav pozoroval s hrůzou, s chvěním své duše a s uzarděním člověka, který poprvé dopouští se zločinu, jak marně se brání proti vlnám vzteklé vášně, peroucím v jeho srdce, duši i mozek, jak tone pozvolna a padá ke dnu propasti, odkud není východu nižádného.

Od jedné pochybnosti potácel se ke druhé, plynul mezi nadějí a zoufalstvím jako loď s porouchanými boky. Co mohl doufati ubožák? Potlačiti svou lásku, jaká muka! A vyznati ji, jaká potupa! Co odvětila by mu vznešená ta žena, v níž spatřoval světici, a kteréžto nebylo nic světějšího nežli její povinnost! A potlačit lásku! Ach ovšem, toť by bylo povinností, ale sílu, sílu!

Václav pozoroval, že se mu jí nedostává a že v tom jediném je slabochem jako všichni mužové. Jako zmámený prožil několik dnů ve své komnatě, vycházeje jen v podvečer v odlehlé kouty zahrady a varuje se setkání s Hedvikou. Cítil se slabým, ale chvílemi slabost tato zdála se mu býti přirozenou. Ale pak si zase vzpomněl, že je to vdaná žena, kterou miluje, že je to jeho švegruše, počestná manželka jeho počestného bratra: a tu se zarazil, počal se rdít a lekat.

Bůh ví kolikráte tyto úvahy porvaly se v jeho duši, nežli se odhodlal jednati, jak sluší na muže hrdého a poctivého.

O tom všem neměla paní Hedvika ani nejmenšího tušení. Jednání jejího švagra zdálo se jí sice zprvu poněkud podivným, zejmena nedovedla si vysvětliti jeho zamlklost, uzavřenost a vyhýbání se každému styku s ní, ale pak smířila se s okolnostmi a vysvětlujíc si podivnůstky Václavovy jeho povahou, pokládala ho za takého, jakým se jí jevil, za samotáře, člověka nepřístupného, ale šlechetného a neměla mu za zlé.

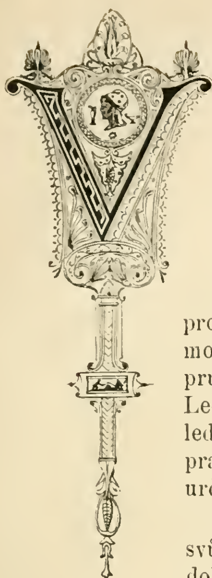
A tak zůstalo tajemství Václavovo uzavřeno v jeho prsou. Dovedl se tak opanovati, že ani stín podezření nevzbudil. Chování jeho k Hedvice ovládala jakási chladnost, která se zdála přirozenou a která se mohla pokládati za úctyplnou zdvořilost k choti pána zámku a náčelníka rodu vladyckého Karlíků z Nežetic.

(Pokračování.)

O látkách explosivných.

Napsal J. Jettmar.

(Dokončení.)

šecky tyto praeparaty nedošly však širšího užívání jediné proto, že jsou poměrně drahé, že dávají hustý a dusivý kouř a že nadto zvolna se rozkládají následkem přítomnosti cizích látek, jako jsou vosk, tuky, bílkovina, pryskyřice a j. v. Ze všech podobných došla jediné kyselina pikrová, nitrační to produkt kyseliny karbolové, a její sůl draselnatá a amonatá širšího užívání. Účinek těchto látek jest velmi prudký, vždyť Designolle připravuje v prachárně Le-Bouchetské prach, sestávající z pikranu draselnatého, ledku a uhlí, který jeví sílu šestkráte větší dobrého prachu; užívá se ho k plnění torped a k nábojům pum, určených ku prorážení železných ploten lodních.

Tak došli jsme až k řadě explosivných látek, jež svůj původ majíce v nitrifikaci glycerinu, došly v poslední době ze všech třaskavin největšího rozšíření.

Nitroglycerin poprvé připravil roku 1847 Sobrero v laboratoři Pelouzově účinkem kyseliny dusičné na glycerin; dostal tak praeparat, který pro snadné explodování při vyšší teplotě nazval pyroglycerinem. Dlouho připravován v laboratořích jen po malých částkách, a teprve později stal se pod jménem glonoinu lékem, ač jen po skrovnu užívaným; hlavně předpisovali jej lékaři v Americe. Na užití jeho k účelům technickým nepomýšleno však ani tehdy, když byla již nalezena střelná bavlna a odporučována za náhražek prachu střelného. Tu podařilo se roku 1863 švédskému ingenieuru Alfredu Nobelovi nalézti nejen snadný způsob výroby této látky, zvané již obecně nitroglycerinem, ale také pohodlný způsob výbuchu v uzavřených prostorách. Nobel odporučoval jej ku trhání skal, jelikož veliké množství vyvinutých plynů prudkým tlakem stěny boří. A vskutku netrvalo to dlouho a „olej trhací“ vypudil téměř nadobro skalní prach, jejž mocným účinkem daleko převyšuje. Nobel a spol. zřídil veliké továrny u Štokholmu a Lauenburku, které velké spotřebě ani nestačily. Tu však najednou ze všech stran přicházely zprávy o velikých neštěstích, jichž příčinou byly nenadálé explose nitroglycerinu: tak zejména roku 1864 zničena vlastní továrna Nobelova ve Štokholmu výbuchem, a roku 1866 v přístavě Aspinwallském, východním to ukončení dráhy Panamské, explodoval na parníku „European“ náklad sestávající z nitroglycerinu a válečné munice; výbuchu tomu padly za oběť nejen tato loď, ale i mnohé jiné, pak nábřeží; blízké budovy a se vším tím i nesčetný počet životů lidských. Tu již pomýšleno upustiti raději od užívání strašlivé této látky, ale záhy proklestilo si dráhu přesvědčení, že neštěstí ta zaviněna jen lehkomyslnou neopatrností, zvláště když Nobel dokázal řadou velezajímavých pokusů, jež před mnohými ingenieury a lučebníky u Hamburku

a potom u Story Ahlby ve Švédsku prováděl, že výroba, zásylka a užívání nitroglycerinu nejsou o nic nebezpečnější než u prachu; nadto pak roku 1866 učinil Nobel nitroglycerin přísadou lihu dřevěného zcela neškodným, aniž by tím jeho explosivnost jakkoli byla poškozena.

Nitroglycerin vyrábí se účinkem kyseliny sírové a dusičné na glycerin, při čemž tekutiny nutno chladiti, aby se nezahřály; nitroglycerin padá jako těžký olej ke dnu, načež se stahuje a ve vzduchoprázdnotě suší. Všecky modifikace výroby omezují se na různé upravení strojů a pak na různou koncentraci kyselin, čímž i různost teploty podmíněna.

Nitroglycerin jest při obyčejné teplotě světle žlutý olej, chuti sladce palčivé, bez zápachu a o polovici těžší než voda, v níž se nerozpustí; v líhu, etheru a benzinu rozpouští se však snadno. Možno jej bez nebezpečí zahřívati na 100°, teprve při 180° okamžitě a prudce vybuchuje; dle Koppa kapán na železnou desku teplou vypařuje se, na žhavé desce, do červena rozpálené, však exploduje tiše jako jednotlivá zrnka prachu; při 8° tuhne na hmotu ledovitou, která zase při 11° taje. Dle různých výpočtů vyvíjí 1 objem nitroglycerinu 1300 až 1500 objemů 100° teplých plynů, jež skládají se z kyseliny uhličité, dusíka a par vodních; protože však teplota při explosi nitroglycerinu dosahuje až 2000°, zvyšuje se objem a tudíž i napjetí plynů; tak vypočetl Nobel, že jeden objem nitroglycerinu dává 10400 objemů plynů, tedy asi 13kráte více nežli prach; dle výpočtů Franzlových vyvíjí 1 kg. nitroglycerinu při úplném spálení 778000 kilogramometrů, kdežto prach pouze 370000 a to v době 100kráte delší, čímž ovšem se síla výbuchu jeho značně oslabuje.

Zapálením nitroglycerin neexploduje; tak při pokusech, jež Nobel ve Story Ahlby prováděl, nemohl jej ani žhavým železem zapáliti; teprve hořící loučí se vzňal a shořel beze všeho výbuchu jasným plamenem, který ihned zhasl, jakmile louč vzdálena. Této vlastnosti užívá se při ničení zásob nitroglycerinu, jako se to stalo loňského roku s fenianským skladištěm v Birminghamu. Při ohni není tudíž nitroglycerin nebezpečným, leda by se nacházel v uzavřené nádobě, neboť pouze v takové může se zahřáti na 180°. Povolným tlakem, třeba sebe mocnějším, glycerin dle Lista neexploduje, za to však prudkým nárazem; ale explodují jen částky udeřené, aniž by se výbuch sděloval částečkám sousedním. Když Nobel r. 1866 u Hamburku nalil nitroglycerin na kovadlinu a dal jej kladivem silně tlouci, explodovaly prudce jen udeřené částky; při pokusech ve Švédsku hodili několik lahví s nitroglycerinem s výšiny několika set stop prudce na skálu, ale nitroglycerin nevybuchl, ani když jej prve na 50° zahřáli. Poměrně ještě bezpečnější jest nitroglycerin zmrzlý, jakýž hlavně vyráběli v Americe dle spůsobu Mowbrayova, kterého znalci velice si váží, neboť prvý ukázal, jak velikou důležitost mají praeparaty čisté. Bylť v Americe oproti tekutému oleji týž předsudek jako u nás proti zmrzlému, o němž se domníváno, že jest k nárazu mnohem citlivější. Ale jak Beckerheim dokázal pokusy, převádí se i tu náraz nebo tlak v teplo, a má-li olej explodovati, musí býti síla tak mocná, aby vyvinula teplo 180°; patrně však třeba u zmrzlého oleje větší teploty a tudíž i mocnějšího nárazu, má-li se převésti na

tuto teplotu, než u tekutého. A vskutku když na kovadlinu dali zmrzlý nitroglycerin a tekutý, muselo při onom spadnouti kladivo s výše 213 *cm*, při tomto jen s 78 *cm*, aby přiveden byl k výbuchu: a zmrzlý olej nemožno ani zápalkou přivésti k explosi, vždyť při pokusech zápalky do oleje se zaryly, aniž nastal výbuch. Zmrzlý nitroglycerin možno tudíž rozesýlati bez obavy, ale před užitím nutno jej k vůli roztání položiti do vlažné vody a ne snad roztloukati tvrdým předmětem. Takováto neopatrnost byla již příčinou mnohého neštěstí; tak roku 1865, když chtěli užíti nitroglycerinu k trhání skal při průkopu dráhy v Gotschdorfu v pruském Slezsku, a dělník zmrzlý kus dynamitu, který vážil 7 až 8 liber, chtěl motykou roztlouci, nastal výbuch a dělník hrůzně zohavený vyhozen do povětří. Ostatně poměrná bezpečnost svádí dělníky až k neuvěřitelné bezmyšlénkovitosti; tak ingenieur Makuc napadl dělníky, jak rozhřívali dynamit na svých lampičkách; pak ovšem není divu, když taková neopatrnost jest příčinou velkého neštěstí.

Nitroglycerin zvířecí organismus otravuje; rušíť dle velikosti dávky činnost mozkovou a může míti za následek i smrt. Schuchardt poživ několik kapek, pocítil brzy závrať, oslabení zraku, bolest v hlavě, mdlobu a ospalost, silně kořennou chuť a palčivost v jícnu; když o hodinu později z nepozornosti opět něco nitroglycerinu pozřel, nastalo bezvědomí, silný tlukot srdce, bolest žaludku, aniž by však byl dávil. Druhý den se tyto symptomy ztratily. Dělníci, kteří nitroglycerinu při trhání skal užívají, mívají často bolení hlavy, což vysvětluje se tím, že při výbuchu větší částky oleje tvoří se hojně kysličníka uhelnatého a že i olej sám v jemných kapkách se rozmetává.

Čistý nitroglycerin lze uschovávati bez rozkladu, aby se však stal úplně bezpečným a se neporušoval, rozpouští se v dřevěném líhu, kterýžto roztok neexploduje ani rázem, ani když v něm vybuchne patrona. Teprve když odstraníme líh buď destillací nebo přilitím vody, při čemž těžký nitroglycerin sedá ke dnu, nabude tento zase zúplna svých explosivných vlastností. Také udeříme-li naň kladivem, ve vodě navlhčeným, můžeme přivésti takovýto roztok k výbuchu.

Poprvé roku 1863 přivedl Nobel nitroglycerin k explosi tím, že smíchal jej s prachem, který zapálen přivedl onen k výbuchu. Zprvu prodával takovéto patrony, jež vypaloval pomocí šňůry zápalné. *) Později míchal jej s pískem nebo vodou a přiváděl k explosi patentním zapalovadlem, úzkou to trubkou naplněnou prachem. Účinky nové třaskaviny byly netušené: u Cách utrhli 5 librami oleje na několik ran asi 130 m^3 vápence; u Pertynu v Sev. Walesu utrhlo 5 liber oleje asi 120000 *ctů* břidlice; v Heszlinghausenu roztrhali asi 7 librami na několik ran kus železné litiny, který vážil asi 2500 centů; $2^1/_2$ libry oleje přivedeno u Hornu nedaleko Hamburku k explosi pod vodou, i vyzvednut sloup vody, mající přes 3 *m* v průměru, do výše asi 130 metrů; kolem místa toho voda silně se rozvlnila, země se třásla a spodina rybníka zdála se býti silně rozryta.

Nad prach vyniká nitroglycerin tím, že jest při stejném účinku již o sobě levnější, nad to vyžaduje o mnoho slabších děr při trhání,

---

*) Lněná šňůra navlhčená líhem, v němž rozetřen prach střelný.

nezanechává žádného zbytku a možno ho užiti beze vší přípravy i ve vodě. Odporučován i k nábojům dělovým, a vskutku při užití stejného množství jako prachu vymrštěna koule do trojnásobné vzdálenosti, a účinek ukázal se tak býti sedmkrát větším; ale neužívá se ho v dělostřelbě, jelikož čím dále tím více dělo porušuje.

Roku 1867 dal A. Nobel & spolek do obchodu třaskavinu pode jménem dynamitu, jež ukázala se býti směsí t. zv. „horské moučky", země infusoriové z Oberohe v Hannoversku, a nitroglycerinu. Jest to nahnědlý vlhký prach, podobný pilinám, na omak mastný, který jak olej sám působí na organismus zvířecí jedovatě. Proti nárazu a otřesení jest zcela bezpečný; tlučeme-li jej kladivem na kovadlině, vybuchují jen částky udeřené; vhozen do ohně rychle shoří, ale bez výbuchu. Exploduje pouze tehdy, když v něm jiná látka vybuchne; obyčejně se užívá k tomu silné kapsle, která se zapaluje šňůrou zápalnou. Účinek dynamitu jest děsný. Když nasypali asi lžíci dynamitu na křemen a pokryli cihlou, roztržen při výbuchu křemen na drobné kousky zvící čočky a cihla rozmělněna na prášek, jenž rozmeten na 10 sáhů široko; lžicí dynamitu proražena také dva palce silná fošna buková a $^3/_4$ palce silný plech; když zapálili dynamitovou patronu v Labi, nastal temný výbuch a v půl minutě plovalo po řece veliké množství omráčených ryb, kteréž teprv za hodinu se vzpamatovaly. Dynamitem roztrhali také roku 1871 Prušáci v pevnostech Pařížských nejen ukořistěná děla, ale i koule, jež nebylo potřeba ani dříve vyprazdňovati, jelikož nastala explose tak okamžitá, že ani jednou vlastní náboj v kouli nevybuchl. Širší obecenstvo seznámilo se však s účinkem dynamitu teprv po ohromné explosi 11. prosince 1875 v Bremerhavenu, kterou mnoho lidí o život přišlo. Jakýs Thomas chtěje ve zločinném úmyslu na otevřeném moři vyhoditi loď do povětří, aby se obohatil pojistkou za bezcenné zboží, jež na vysoké sumy pojistil, dal na loď dopraviti v sudě dynamitové patrony s hodinovým strojem, který, když by určitý den došel, měl prudkou ranou na zápalku přivésti třaskaviny k explosi. Ale stroj ten byl špatně nařízen, takže explodoval na nábřeží právě v tom okamžiku, když měl býti na loď dopraven. Od té doby stal se dynamit strašnou zbraní v rukou fanatiků a zločinců, a neujde téhodne, aby nám noviny o attentatu dynamitovém zprávy nepřinesly. Vždyť nedávno učiněn dynamitem pokus zničiti právě stavěnou radnici v Quebeku, a vskutku také jednou ranou roztržena zeď na půldruhého metru silná do výše asi 8 metrů, a désné výbuchy dynamitové v Toweru a Westminster-Hallu po celém světě veliké způsobily pohnutí.

Když jaksi Nobel utajil nebezpečné vlastnosti nitroglycerinu v dynamitu a vyrobil tak explosivní látku, která spojovala vedle obrovské síly i poměrně značnou bezpečnost, byly dny samovlády prachu spočtěny. Rozzuřil se sice mezi prachem a dynamitem v letech 1875 a 1876 prudký boj, ale již roku 1877 byl rázem dobojován úplným zatlačením skalního prachu; nejlépe nám to dosvědčí několik čísel o výrcbě a spotřebě dynamitu. Tak dle sdělení Mekucova spotřebováno v Bleibergu:

roku 1872	28936 *kg* prachu a		50 *kg* dynamitu	
„ 1874	30150	„ „	350	„

roku 1876	24152 *kg*	prachu	a	5550 *kg*	dynamitu
„ 1878	4786	„	„	24500	„
„ 1880	—	„	„	30900	„

Vždyť roku 1867 vyrobeno pouze 210 ctů dynamitu, roku 1874 ve 14 továrnách již 31200 *ctů*, a nyní vyrábí se ho v 25 továrnách ročně přes 5 millionů *kg* v ceně tolikéž zlatých, z čehož v jediném Německu spotřebuje se ku 2 millionům *kg*; do Ameriky vyveženo roku 1882 asi 460000 *kg* dynamitu, ač jest tam veliká továrna v Pembrey. Uvážíme-li, že dle Tranzla možno roztrhati 1 centem dynamitu asi 140 až 200 m^3 skály, tož možno roční jeho výrobou urvati přes 10 millionů m^3 z lůna zeměkoule.

Dynamit křemenitý (infusoriový) má tedy před prachem značné výhody, a mezi nimi na prvém místě tu, že se jím práce v dolech stane značně lacinější: tak při různých pokusech shledáno, že 1 metr práce v dolech stojí s dynamitem o 30% méně než při prachu, takže, kdežto dříve stála 1 tůna hmoty 1·3 zl., stojí nyní asi 1 zl. Ale záhy ukázalo se, že má dynamit také své špatné stránky. Ve vodě a za tlaku pouští část oleje, nárazem kule z pušky exploduje, po výbuchu zanechává ve vzduchu „kometový ocas“ jemně rozptýleného písku, a nad to zůstává jistá část jeho bez účinku. Dynamit skládá se totiž asi ze čtvrtiny písku a tří čtvrtin oleje, z toho však přichází asi 8% na zmar, spotřebujeť ho písek ku svému ohřátí, tak že dává dynamit jen asi 68% síly co nitroglycerin.

Jevila se tudíž potřeba nalézti třaskavinu, která by nitroglycerin za žádných okolností nepouštěla, a při níž by přísada nepohlcovala část síly explosivní. Takovouto látku nalezl Nobel třaskavou gelatinou. Při nových pokusech shledal totiž neúmorný tento badatel, že určitý druh vlny kolodiové, připravený máčením čisté vlny v kyselině sírové a dusičné, rozpouští se v nitroglycerinu, a že již skrovné množství takové vlny dostačí, převésti nitroglycerin ve hmotu slizkou jako klihovatina, neb užitím většího množství vlny ve hmotu pevnou, podobnou kaučuku. Připravil tímto spůsobem látku pružnou, barvy žluté až hnědé, sestávající z 93% nitroglycerinu a 7% vlny kollodiové, tedy pouze z takových látek explosivných, které při výbuchu mění se úplně ve plyny. Při 50° tvoří gelatina třaskavá syrupovitou tekutinu, která od 60° zvolna zahřívána exploduje při 204°; prudce zahřívána exploduje teprve při 240°, kdežto dynamit vybuchne již při 180°.

Než i při této třaskavině objevily se špatné vlastnosti, takže dynamit byl ve mnohých případech výhodnějším. Tak zejmena jest těžko přivésti k výbuchu plný náboj; ani kapslík s 1 gramem třaskavého stříbra nepřivádí ji plně k explosi, leží-li patrona na volném místě; nutno k tomu užíti tedy patrony dynamitové nebo — gelatinového dynamitu. Dále jest příliš tuhá a elastická, takže ani silným tlakem nemožno jí vyplniti díru zápalnou, čímž arci prostora zůstane z části nevyužitkována. Na konec pak účinkuje gelatina nadmíru drtivě, tak že se nehodí k trhání kamene sochařského a stavebního neb uhlí a p.

Těchto špatných stránek třaskavé gelatiny plně postrádá gelatinový dynamit, jejž obdržíme rozpuštěním pouze 2—4% vlny kollo-

diové v nitroglycerinu, čímž utvoří se hustě tekoucí klihovatina, k níž snadno lze přimísiti něco ledku s buničinou. Dostaneme tak plastický prášek podobný dynamitu, který také skoro zúplna mění se v plyny. Gelatinovým dynamitům dává Nobel různé složení; velikou jich výhodou před ostatními dynamity jest, že nepouští nitroglycerinu, takže netřeba přidávat ani pilin a uhlí nebo písku jako při obyčejných, že teplem a rázem explodují méně snadno, za to však dokonale třaskavou zápalkou.

Třaskavá gelatina a gelatinový dynamit doplňují se tudíž navzájem, takže výhodně užívá se jich při trhání společně; tak při průkopu tunelu svato-Gotthardského užíváno drtivé síly třaskavé gelatiny k lámání a drobení tvrdých skal, kdežto gelatinovým dynamitem rozšiřovány trhliny na normální profil.

Podařilo se také záhy učiniti gelatinový dynamit téměř naprosto bezpečným: Tranzel, ústřední řiditel továren dříve Nobelových, nalezl totiž, že gelatinový dynamit, chovající vedle 10 procent třaskavé gelatiny ještě $^1/_{25}$ až $^1/_{10}$ své váhy kafru, při zahřívání na 300 až 330^0 již více neexploduje, ale že prskaje shoří. Velmi cenná tato vlastnost činí nový dynamit schopným také k potřebám válečným, a vskutku jest pode jménem „válečné gelatiny třaskavé“ v rakouském vojště zaveden.

Všecky gelatinové dynamity mohou býti libovolně dlouho uschovány pod vodou nebo vystaveny tlaku až 1000 *kg* na 1 *cm*^{3}, aniž by pouštěly olej. Jsou také velmi stálé; setník Hess na př. zahříval nové třaskaviny Nobelovy při 70^0 C po 48 hodin, než ukázaly se stopy rozkladu. Explose v dolu kamenouhelném „Rheinpreussen“ u Hamburku na Rýně a dynamitky u Lerbachu v Harcu, které svého času odborníky postrašily, ukázaly se býti dle zpráv úředních zaviněny tím, že na obou místech zřízeno bylo ve skladištích topení, což ovšem o zvláštní obezřetnosti nesvědčí.

Zvolna vytlačen dynamit křemenitý těmito novými třaskavinami Nobelovými, a to hlavně v Rakousko-Uhersku, kdež založeny zejmena v Prešpurku a v Zámcích velké továrny, které již roku 1882 vyrobily 5000 ctů dynamitu a od té doby výrobu svou dojista zdvojnásobily; také ve Švédsku se nových třaskavin hojně užívá, a továrna ve Winterwiku (asi 3 *km* od Štokholmu) v letech 1870—1880 vyrobila přes 17000 *ctů* dynamitu; vedle těchto jsou továrny na dynamit v Isletonu na vierwaldstaedtském jezeře ve Švýcarsku, u Vonges ve Francii, u Opladenu v Porýnsku, akciová v Hamburku, Pembreyská v Americe a v j. Německu jest nyní sedm dynamitek; úhrnná spotřeba jeho páčí se ročně na 15000 *ctů*.

Vyrábění třaskavin glycerinových přes poměrně značnou bezpečnost jich jest spojeno s dosti velkým nebezpečím a není snad továrny, která by nebyla bývala aspoň z části výbuchem zničena. Zajímavá jest v tomto ohledu zpráva Ferd. Capitaina, v níž dějiny a spůsob manipulace jedné z továren kontinentálních líčí. Zmíněný závod byl založen roku 1860, a vystavena velká masivní budova. Nejprve sbírali nitroglycerin, jehož najednou 1100 *ℓ.* vyráběno, přímo z roztoku kyselin dřevěnými naběračkami, což bylo příčinou explose, kterouž celý závod zničen a téměř všickni lidé usmrceni. Nato pouštěna směs glycerinu

a kyselin do velkých nádržek naplněných vodou, v nichž padal nitroglycerin ke dnu, takže se dal snadno kohoutem stáhnouti; vedle toho práce rozdělena ve tři dřevěné kůlny, jež byly od sebe odděleny hrázemi, dole 30′ širokými a tak vysokými, že jen střechy vyčnívaly. Přes to však jednou, když dynamit zmrznul a dělník jej z nástroje, jímž plní se patrony, násilně chtěl vyjmouti, vylítla celá kůlna do povětří. Tu postaveno místo jedné kůlny k plnění nábojů 9 menších, v nichž po dvou dělnících u dvou strojů nacpávacích pracuje; vedle toho jsou všecky kůlny v dolíku a odděleny hrázemi, dole 12 stop širokými; skladiště založeno na půl hodiny od továrny, takže celý závod zaujímá prostoru 10 jiter. Roku 1870 praskla roura, vedoucí hotový nitroglycerin, a značná jeho část vnikla do náspu, kdež setkala se s rourou, rozvádějící po kolnách páru k vůli vytápění. Sotva že se ukázaly červené dýmy, počato hned s vykopáváním nebezpečné roury, ale nepozorné kopnutí na rouru, politou dynamitem, spůsobilo výbuch: celý násyp vylítl do povětří a s ním i dělníci s lučebníkem; ale explose zůstala lokalisována; jenom lednice 50′ dlouhá a 30′ široká posunuta i s ledem několik stop ze základů a rozbito veliké množství ballonů s kyselinou sírovou. I postavena daleko za náspem ještě továrna jiná v menších rozměrech, aby v případě neštěstí mohlo se pracovati nepřetržitě, zaveden přísný dohled, a teprve od té doby možno pracovati v továrně aspoň poněkud s jistotou.

A přece při podobném zařízení v továrnách není roku, aby se neudálo velké neštěstí. Tak nedávno teprve došla zpráva o velkém neštěstí, jež se událo 5. listop. 1884. v Stouchburgu, malé to vesničce západní části okresu Berks v Pennsylvanii. Událť se v tamnější továrně na dynamit H. W. Slumpa a spol. brzo po 3. hodině odpolední výbuch, jímž byli 3 dělníci okamžitě usmrceni a dva jiní na smrt zraněni. Prudkost výbuchu byla strašná a byla dobře pozorována v Readingu 18 mil vzdáleném, kdež pocítěno mírné zemětřesení. V továrně samé rozmeteno pět budov na všecky strany, dva z dělníků byli odhozeni do vzdálenosti 300 stop a strašně zohaveni; mrtvoly jich mohly býti rozeznány pouze dle cárů z obleků, jež lpěly na nich; jiný z nešťastníků vyhozen vysoko do vzduchu, a část jeho těla nalezena ve větvích velikého dubu, vzdáleného mnoho set stop od místa neštěstí. Budovy v sousedství byly značně otřeseny; ve třech stech domcích vesničky, tři čtvrti míle vzdálené, sotva jedno okno zůstalo celé, ano i dvéře z veřejí vytrhány a s několika domů snešeny střechy; také luteránský chrám byl na dobro pobořen. V pěti okolních obcích vytlučena okna a s mnoha domů sřítily se komíny. Však ani na tomto neštěstí nebylo dost; měloť za následek pohromu mnohem větší. V místečku Robesonii, deset mil od Stouchburgu vzdáleném, stavěli zedníci komín, který již dosáhl výše 160 stop. Výbuch dynamitu spůsobil tak silné otřesení země, že komín počal se kolísati a se strašným rachotem se sřítil; v sutinách pohrobeno 12 lidí, z nichž ani jediný nevyvázl životem.

Tím končíme výčet různých třaskavin a jich výroby, zbývá nám ještě povšimnouti si aspoň zběžně jich upotřebení. O velikosti výroby na celém světě těžko sehnati dáta spolehlivá a kusými údaji by se čtenář jen zbytečně unavoval, však si v dalších řádcích o nesmírném

množství třaskavin, jehož se ročně spotřebuje, aspoň částečný učiníme obraz; a jest-li pozorněji si tam uvedených čísel povšimneme, záhy se přesvědčíme, jak nepatrný jen zbytek třaskavin dochází užití k potřebám válečným.

Dojista nejvíce k rozvoji nynějších poměrů světových, kdy Evropanu přístupným se stává bohatství celého světa, přispěly železnice a lodi parní. Železnice a lodi vyvinuly se z počátků skrovných s neobyčejnou a překvapující rychlostí; ovšem odvažoval se člověk jen ostýchavě na překážky stále větší, na nichž zvolna síly své oceňoval a tužil.

Když roku 1854. zahájena jízda na dráze jižní, spojující Vídeň s Terstem a obsahující velkolepé stavby a tunely u Severníku, tu považována prvá dráha alpská za triumf umění inženýrského; vždyť stoupajíc do výšky 256 *m* v délce 42 *km*, projíždí 15 tunely a 16 viadukty. Po této odevzdána r. 1867. veřejné dopravě dráha Brennerská, umožňující přímé spojení s Italií; i ta vyniká obdivuhodnými pracemi, vždyť vede přes 60 mostů a 20 tunely. O něco později zahájena jízda na dráze Černolesské, projíždějící dokonce 37 tunely, z nichž nejdelší jest 1867 *m* dlouhý. Však daleko velkolepější jest dráha Central-Pacific v sev. Americe, kterou prorvány rozeklané Hory Skalné, hrůzoděsné Kaňony a nebetyčná Sierra Nevada. Dráha, projíždějící 25 tunely, ukončena jest po šestileté práci roku 1869, a jsouc 5285 *km* dlouhá, vystupuje u nejvyšší stanice Sherman do výše 2685 *m*, tedy nad hospic sv. Bernardský; dráha ústí v New-Yorku a San Francisku, tedy u vzdálenosti asi jako Madrid a Petrohrad, a stala se záhy hlavní žilou obchodu amerického, jehožto účinky nyní i naše hospodářství trpce pociťuje. A což teprve dráha v jižní Americe, vedoucí přes Cordillery u výši 4750 *m* a spojující Callao na Tichém oceanu s Oregonem v Peruansku. O velkolepostí její svědčí již to, že její stavitel J i n d. M e i g g s za pouhou koncessi roku 1865. zaplatil 125 millionů tolarů; dráha vede 71 tunely a to skalinami, po nichž inženýři dráhu vyměřující museli býti po provazích vytahováni.

Mezi tím i v Evropě dokonávány dráhy, o nichž se vynálezci lokomotivy dojista ani nezdálo. Tak dokončena dráha Mont-Cenisská u výši 1295 *m* s velkolepým tunelem, 12220 *m* dlouhým; po té následovala dráha sv. Gotthardská, spojující přímo Německo s Italií. Tunel vedoucí horou stejného jména jest dokonce 14950 *m* dlouhý, ostatní pak tunely, počtem 51, obsahují úhrnnou délku 24208 *m*; ohromná tato práce vykonána v o s m i letech: počaliť roku 1862 s průkopem tunelu 13. září na italské straně a 9. prosince na straně švýcarské, a již 21. prosince 1880. projela prvá pošta a posléze 20. května 1882. prvý vlak. Konečně v srpnu 1884. otevřena dráha Arlbergská s velkolepým tunelem, 10266 *m* dlouhým, na němž počali pracovati 22. července 1880. takže ročně asi 2600 *m* vyvrtáno.

Nuž co umožnilo člověku, že, má-li jen dost pevné vůle a může-li si slibovati z dokončené stavby trvalý zisk, překonává vítězně ohromné takové překážky? Krátká na to stačí odpověď: vedle důmyslných strojů, hlavně na vrtání děr pro rány, jsou to třaskaviny, jichž na příklad při jediném tunelu Arlbergském spotřebováno neméně než million kilogramů,

kterýmžto množstvím vyrváno as pět čtvrtí millionu kubických metrů skalin u váze asi 35 millionů metrických centů.

Neméně velkolepé práce vykonány za pomoci třaskavin pod vodou. Prvé místo bez odporu zaujímají práce v přístavu New-Yorském. R. 1876 v průlivu „Hell-Gate", spojujícím East River uprostřed města s Long-Island Sundem, vyrváno po dlouholeté podzemní práci skalisko, které jako široký hřbet z vody vynikalo a tak mělčinami a prudkým příbojem vln bylo lodím americkým nebezpečnou Scyllou. Nejprve vyrváno a odveženo přes 19000 m^3 skaliny, ve stěnách a pilířích chodeb tak utvořených vyvrtány nesčetné otvory, jež byly naplněny 50000 librami dynamitu, nitroglycerinu, Giant Powderu a p.; náboje spojeny elektrickými dráty s pérem zapalovadla, jehož když se dceruška generala Newtona dotkla, způsoben okamžitý výbuch všech nábojů, čímž rozerváno nebezpečné skalisko a takto, aniž by co z moře bylo vyzdviženo, prohlouben průliv z 12—16 na 24—28 stop. V tamějším přístavě zbývá však ještě jiné skalisko Flood Rock, které taktéž má býti rozmeteno. Amerikáni na něm vystavěli dílny a vykopali důl na 600 stop hluboký, z něhož rozvětvují štoly; v těchto vyvrtává se pro náboje denně 250 děr, 4 stop dlouhých. Přes 30000 m^3 skalin již nad hladinu vyzdviženo, a až bude vše připraveno, napustí se důl vodou, k vůli umenšení účinku výbuchu v okolí, načež náboje opět najednou budou vypáleny.

Podobné práce jsou ovšem jen výminečné, ale člověk neochabuje: zbýváť mu ještě mnoho co vykonávati, a sotva jednu práci dokončí, již deset nových si najde. Daleko větší množství třaskavin spotřebuje se ovšem při nepřetržité práci v dolech, jakož jsme viděli na údajích z dolů Bleibergských. Vždyť počítají, že polovice roční výroby třaskavin se spotřebuje ku pracím podzemním. I tu najde odborník mnoho zajímavého, ale pro nás snad lépe bude poohlednouti se po užití třaskavin k potřebám válečným.

Ačkoli zbraně střelné učinily u válečnictví netušený převrat, přece nevěnováno jim dlouho patřičné pozornosti: do XIV. století měly význam jen podřízený, a ještě do XVIII. století bylo dělostřelectvo cechovním řemeslem. Prvá děla byly prosté nádoby, z nichž metány prachem koule sotva s větší jistotou než z praků; tvarem svým upomínala na hmoždíře, jichž se v dělostřelectvu podnes užívá. Roury dělové sestávaly buď ze železných tyčí, spojených obručemi jako sudy, nebo z kůže, sesílené železnými kruhy; bronzových děl, ač je Arabové již dávno znali, užíváno teprve v XV. st., a dosud se jich několik uchovalo, pravých to výrobků uměleckých, okrášlených zdobnými ornamenty a různými nápisy. V téže době zaváděny také ruční zbraně střelné, jež z prvu ode dvou mužů musily býti obsluhovány; teprve později užíváno arkebuz: mušket, k nimž jeden muž dostačil, takže roku 1521 španělští vojáci Karla V. byli již vyzbrojeni vhodnými puškami. Záhy pořizována také děla obrovských rozměrů: sultán Amurat dal r. 1422 ulíti v Turecku bronzové dělo, jež střílelo kule 1100 liber těžké, a Ženevané měli roku 1452 při obléhání Oudenardu „bláznivou Markytu", dělo ukované ze železných tyčí, jež vážilo 33000 liber a k výstřelu potřebovalo 140 liber prachu; dělo Amuratovo prasklo při obléhání Cařihradu a „Markyta" zůstala opuštěna před Oudenardem. Ve století XVI. a XVII.

užíváno děl těžkých a zbytečně dlouhých, jichž kule vážily 8—120 liber, ač zaváděny také velké pušky, které vyžadovaly službu 2—4 mužů. Teprve v XVI. století učiněna děla hybnější přidáním lafet a v XVIII. století začalo se užívati děl tažených. Gustav Adolf a po něm Napoleon učinili z děl strašné zbraně, a nyní rozhoduje často dělostřelectvo svým hrozným účinkem vítězství. Zatím zdokonalovány i ruční zbraně střelné, které vypalovány po řadě luntem, ocelí, křesacím kamenem a konečně teprve počátkem XIX. století zápalkou. Po celou tu dobu nabíjeny pušky ze předu; až roku 1850 podařilo se Dreysemu spojiti náboj, kulku i zápalku v jedno, což umožnilo nabíjeti pušky ze zadu: tak povstaly pověstné jehlovky z roku 1866. Zadovky různých konstrukcí zavedeny byly záhy ve všech státech a způsobily ohromný ten pokrok ve válečnictví, rozhodnouti totiž velké války v čase poměrně krátkém, takže doby válek třicítiletých zmizely již nadobro; vždyť za jeden rok zmařeno ve válce francouzsko-pruské na půl druhého millionu životů lidských. Však ani to modernímu válečnictví nestačí: zkoušejíť na všech stranách pušky, do nichž možno vložiti najednou až 15 nábojů, následkem čehož možno dáti takovou repetýrkou až 20 mířených ran v minutě; a není pochyby, že za nedlouho budou takové zbraně zavedeny po celém světě.

Však i v dělostřelectvu učiněn značný pokrok. V poli užívá se děl ocelových, tažených, nabíjených ze zadu, poměrně lehkých, za to však v pevnostním a námořním dělostřelectvu nalezáme pravé obry, které však jednoduchým stisknutím páky snadno lze řiditi. Tak dodal Armstrong na italské lodi Italia a Lepanto děla 1021 *q* těžká, 11·9 *m* dlouhá, metající granáty 908 *kg* těžké nábojem vážícím 305 *kg*; Angličané mají děla 80 tun těžká, metající granáty 798 *kg*, o něco slabší děla mají Francouzové a Němci. Již dělem 30*cm*-ovým, metajícím kule 320 *kg* těžké, možno prostřeliti železnou desku 75 *cm* silnou, tedy pancíř i největší lodi. K nábojům ovšem nestačí obyčejný prach, nýbrž užívá se buď prachu hranolového nebo střelné bavlny. V poslední době počínají hlavně v námořnictvu užívati mitrailleus a děl revolverových, která až 500 ran v minutě dávají a určena jsou zejmena ku obránění lodi před nejděsnější zbrojí moderního válečnictví, totiž torpedy.

Na strašné této zbrani útočné i obranné lze studovati podrobně pokrok nauk přírodních, vždyť velké objevy hlavně v oboru třaskavin a električnosti zde všestranného nacházejí užití. Podobných přístrojů užíváno již dávno: vždyť roku 1585 pustil Bedřich Giannibelli při obléhání Antwerp španělským místodržitelem, vévodou Alexandrem z Parmy, proti mostu, přes Šeldu Španěly položenému, lodi 70—80 tůnové, z nichž učinil plovoucí vulkany. Do prostory lodní zazdili totiž po 3000 *kg* střelného prachu, a loď zatížena kamením a kusy železa; výbuch zaveden zapálením tkanicí zápalnou a hodinovým strojem. Kdežto veškeré lodi byly nepříznivým větrem vyvrženy na břeh a jiné potopeny, dostala se největší loď „Naděje“ šťastně až k mostu, kdež explodovala. Účinek byl ohromný: most byl v délce 200 stop stržen, řečiště rozerváno a okolí spustošeno. S menším štěstím užívali Angličané r. 1628 proti francouzským lodím v přístavu La Rochellském plovoucích krabic plechových, naplněných prachem; za to však 20. listopadu roku 1693

při bombardování města St. Mala vypustili Angličané plovoucí podkop s 200 sudy prachu a mnoha sty pum a kusy železa tak šťastně, že část města zničena. V námořní bitvě u Česmy roku 1770 v noci s 5. na 6. července spálili Rusové celé turecké loďstvo a zničili třaskavinami opevnění přístavu. R. 1805 nabídl Amerikán Robert Fulton nový plovoucí podkop mořský pod jménem „torpedo“ (nazval jej tak nejspíše po úhoři mlunném, torpedo navalis) Francouzům, kteří jej však odmítli; Angličané odkoupili tento vynález za 15000 liber šterlinků, a záhy podařilo se jim torpedem vyhoditi francouzskou briggu „Dorotu“ do povětří. Roku 1812 užíval zase Fulton šťastně svého vynálezu k obraně své vlasti proti týmž Angličanům. Od těch dob stalo se torpedo pravidelnou zbraní námořskou: tak zejmena užívali jich Rakušané a Rusové ve válkách 1854—1859; v bratrské válce sev. americké roku 1864 bylo 25 lodí torpedy zničeno a značnější ještě část poškozena, a v dobré ještě paměti máme účinek torped ruských v poslední válce turecké.

Fulton vystřeloval z jakési velké karabiny harpuny, které zabodnuvše se v trup nepřátelské lodi, přitáhly za sebou plovoucí torpeda, v nichž nárazem explodovalo zapalovadlo a s ním i náboj. U torped, jimiž Rusové zabránili cizím lodím přístup ku Kronstadtu a Sebastopolu, bylo užito poprvé zapalování chemickou reakcí; mělať podobu třístěnného hranolu, plovoucího hranou pláště; do polovice byla naplněna prachem, kdežto hořejší část zaujímala komora vzdušná, pomocí jejíž vyčerpáním nebo zhuštěním prachu mohlo ponořeno býti torpedo do určité hloubky. Uprostřed nacházelo se zapalovadlo, sestávající ze skleněné rourky s kyselinou sírovou, která při nárazu rozbitím rourky vytekla do směsi chlorečnanu s cukrem, čímž se vyvinulo dostatečné teplo k zapálení prachu.

Byl to spůsob velmi primitivní; od těch dob však, co byly seznány nové třaskaviny a síly elektrické spůsobem tak různým se užívá, nastal i ve přípravě torped značný obrat.

Již r. 1859 užívali Rakušané k obraně Benátek torped, plněných střelnou bavlnou a zapalovaných elektrickým proudem. Na vyvýšeném místě na břehu postavena budka, na jejíž střeše upevněno zrcadlo, vrhající obraz přístavu na plochu stolu, na níž přesně vyznačena byla místa, kde torpeda byla zapuštěna; každé torpedo mělo svůj elektrický drát až do domku, kdež vyznačen byl číslem souhlasným s oním na obraze: jakmile nepřátelská loď některému z torped se přiblížila, stisknut knoflík, jiskra prolétla drátem a torpedo explodovalo. Spůsobu toho dalo se však užiti pouze za jasného dne; v noci měly lodi plnou zvůli.

Roku 1870 užívali k obraně svého pobřeží Němci dvou druhů torped, plněných dynamitem; oba explodovaly teprve při dotknutí se jich cizím předmětem; kdežto však prvý vyžadoval pobřežní baterie elektrické, obsahoval druhý baterii zapalovací ve svém nitru, takže nepotřeboval drátů, které činnost torped na úzký pruh pobřežní omezují. V poslední ruskoturecké válce užíváno již torped co zbraně útočné, a celý svět byl naplněn úžasem, když podařilo se u Mačínu vyhoditi velkou tureckou loď do povětří. Torpeda přistrčena k lodím nepřátelským pomocí dlouhých bidel, čímž ovšem i útočníci velkému nebezpečí

se vydávali. Do nedávna nejlépe konstruována byla torpeda t. zv. rybí, či po vynálezci svém také Witheadova. Zevnějšek jich má podobu doutníku, při tom jsou 4—6 *m* dlouhá a mají 36—60 *cm* v průměru; vnitřek jich jest rozdělen ve tři oddíly: v prvém nachází se náboj 130—200 *kg* bavlny střelné, v prostředním jest přístroj, kterým možno regulovati hloubku plovoucího torpeda, a ve třetím konečně jest komprimovaný vzduch, jimž se žene strojek, pohybující dvěma šrouby, které zase uvádějí v pohyb celé torpedo. Stroj má sílu 40 koní a vzduch je stlačen na 80 atmosfer, takže se může torpedo pohybovati v hloubce 0·33—9 *m* až do vzdálenosti 1000 *m* rychlostí 5 mil za hodinu. Výbuch možno zaříditi buď na určitý čas nebo při srážce s lodí; mine-li se však torpedo s cílem, možno je nechat buď padnouti ke dnu, kdež vybuchne, nebo také vypustit na povrch a tam zachytit k novému upotřebení. Z lodí vypouští se rourou, ve zvláštním otvoru lodním, která udává mu směr, hloubka se nařídí přístrojem sama a pohyb jest přímočarý, výsledek tudíž dosti bezpečný.

Oproti těmto strašným zbraním, jež rázem ničí lodi za milliony a na sta lidských životů, neznáme dosud žádných vydatnějších prostředků obranných, vyjma ten, že loď prudkou palbou nedá k sobě přiblížiti se na 2000 *m* žádné lodi ani té nejmenši, neboť právě tyto jsou určeny k metání zkázonosných torped. Upouští se také od stavby velkých obrněnců, ale za to všecky vlády pospíchají se stavbou lodic torpedových a jich výzbrojí. Tak učinily tyto zbraně převrat ve válčení námořském.

Ovšem nevyčerpaly tyto črty ani přípravu, ani užívání, ba ani význam třaskavin; však bohdá přece jsme se přesvědčili, že vedle síly parní a elektrické získali jsme v třaskavinách nového, službovolného dělníka, jehožto přispěním vykonány již práce obrovské a snad záhy již budeme svědky jeho nové, ještě velkolepější činnosti, o níž ani my nyni ještě zdání nemáme.

Poslední písmáci před soudnou stolicí.

Z kulturních dějin podává

dr. Sig. Winter.

Jestliže čteme v listinách z let 1750—1781 v archivě rakovnickém v několika snopečkách svázaných*), kterak byli pro různověrstvo, pro ztajení bible, nekatolické knihy náboženské lidé u nás v Čechách soudem skrušováni a všelikými stiháni tresty: připadá nám v mysl mimoděk, jakoby ty příhody i lidé nás byli ví Bůh jak daleko vzdáleni. A hle! Jen málo kolikos let přebíhá na dstoletí jediné; náš dědeček, by teď ještě žil, vypravoval by nám o tom leccos.

Po bitvě bělohorské národ náš, převalnou většinou jsa víry protestantské a poněkud i bratrské, přiveden jest úsilovnou reformací k víře katolické tak důkladně, že tou metamorfosou málem byl by ztratil býval byt i život. Od oné katastrofy až do vydání tolerančního patentu nesměl jinověrec v Čechách na světlo boží. Vynikl-li na světlo rád či nerad, dostal karabáčem, ba i do bání sedmihradských, kde těžká práce lidi dávila, bývali nešťastníci vyvozováni.**)

A když 13. října 1781 vyřknut byl císaře Josefa toleranční patent, jímž soukromé provozování náboženství propouštělo se helvetům a luteranům, rok potom i husitům: na div bylo, co tu z oukradí svého vyrojilo se všelikterakých náboženstev druhdy i blouznivých, ba za nedostatku veřejného kněžského vedení a učení i hodně zmotaných a pošetilých; a ne méně na div bylo, že se tak veliká moc různověrců za všecken čas nemalých ouzkostí a tuhého pronásledování udrželi až do té chvíle.

Těm stihaným lidem bývalo jediným pravidlem, jediným posilkem i utěšitelem písmo, bible, špalíček žalmů aneb kniha jinačích modliteb. A když kniha i písmák byli zrazeni a vytrpěli pokutu — kniha na ohni, písmák na lavici aneb na obecním díle v poutech — sháněl se nenapravitelný člověk zase po knize nové nějaké. Zbaven jsa knihy zděděné po otcích, staré, tisku domácího: chtíval teď míti aspoň knihu v cizině tlačenou. Drahný počet smělých lidí všelijak strojených a kuklených vcházelo do našeho království, prodávajíce pod zástěrou nevinného obchodu zapověděné knihy v německé cizině vydané.***)

---

*) Archiv městský. Litera Š.

**) Helfert v Musejníku 1877 str. 209.

***) Na hradě pražském vydán 3. července 1734 místodržících list proti knihám, z něhož na poučenou stůj tu kus: „Známo činíme každému, kterak od nás tištěné patenty strany těch do země se vluzujících vyslanců sem přinášejících lutryanských, kalvinských a jiných katolickému náboženství protivných knih pod datum 15. března 1721 publikovány, tolikéž 25. února 1723 pak 10. března 1730. Když pak téhož očekávaný užitek ještě následovati

V přítomném historickém kousku seznámí se čtoucí s několikem zajímavých lidí takových a bude moci, uvidí-li se mu, podivovati se jich neúmornosti a při některých i pevnému přesvědčení náboženskému ať již bludnému čili nic.

Dočtouce rcete upřímně, není-li tenhle starý Matěj Čoudil alias Čodl, jenž ob chvíli ze Sas do Čech vcházeje po celé zemi zapověděné knihy trousil, osoba vysoce zajímavá? Měl „sfaldovanou tvář, nosil vlastní vlasy a bělavou kamizolu." Tak ho vypisují na soudě. Kdykoli vstal nedobrý vítr, lidé dali Čoudilovi výstrahu a Čoudil zmizel jako dým. Práce jeho do Čech vedená byla asi hodně vydatná, praviltě sám o sobě r. 1750 v pastoušce ve vsi Čtvrtíni: „Kdyby to písmo bylo pohromadě, co jsem do Čech přinesl, ani by ta pastuška nepostačila a kdo by mne zradil, tak zhřeší jako Jidáš, který zradil Krista pána."

Pastucha Josef Krumpolec z Panenské Tejnice pohostil Čoudila do několikráte. Posledně byl u něho s knihami téhož r. 1750 v „ten čas, když se skřivani chytali, totiž před svatým Václavem." Tenkráte Čoudil pravil pastuchovi bystře poslouchajícímu: „Věř proroctví, že Brandeburk přijde poznovu do Čech a že rozvrátí dvanácte sloupů víry papežské a že bude rozšířena víra evangelická; hvězda mu svítí Brandeburkovi a je to znamení takové, jako když syn Boží se narodil a hvězda svítila králům."

Jinověrci v Čechách spoléhali od té doby, co saští kurfiřtové zanechavše víry protestantské, zasedli na stolec polského království, pořáde na pomoc pruskou. Za panování Josefova Chrudimští psali pruskému králi ctihodné paměti tak zvanému Velikému, aby jen přišel jako Gideon, že budou s ním za jedno státi.*)

Jižtě patrno, že měl Čoudil totéž mínění jako Chrudimští. Po tomto proroctví Čoudil zabloudiv do theologie, vykládal pastuchovi: „že by lidé lépeji byli živi, kdyby kněží nekázali o očistci, proto že by se báli pekla." Také mínil o svatých dosti nezdvořile: „kterak nám mohou pomoci, jsouce sami rádi, že jsou v nebi."

Čoudil svůdce odešel, když jsou se skřivani lapali a za nedlouho potom 19. února byl pohostinný pastucha na faře buštěhradské vyšetřován; den potom zkoušel ho farář v Lidicích. Zdá se, že teprv Lidickému faráři přiznal se bez okolků: „že od Čoudila koupil českou bibli žlutě okovanou, pak žalmy Davidovy, a ty že prodal do Makotřes

nechce, což odtud pochází, že někteří s krajkami a plátny handlující kramáři, též porozdílní poslové takové knihy skrze skryté a pokoutné cesty sem do země přinášeti se neostýchají, s kterými takový disseminatores nikoliv v veřejných hospodách, nýbrž v privatních městských a sedlských domích pod fochem prodávání zboží přenocovati a takové knihy sami v domích schválně ležeti nechávají, ano i na jarmarcích rozdávají: J. M. královská nařídití jest ráčila, aby dotčené patenty obnoviti dáti neuminuli, že žádný kupec neb forman s krajkami, přízí a plátnem handlující člověk, pak vratislavští, nyrnberští, lipští též chomotovští a jiní poslové nějaké pravému katol. náboženství protivné knihy do tohoto dědičného království českého donášeti nemají, kdyby kdo proti tomu učinil, tehdy má to všeliké zboží in fiskum padnouti, týž ale, jenž takové knihy přiveze, na těle trestán, následovně v prvním příběhu denunciantovi takového confiscirovaného zboží třetina, v druhém příběhu ale nějaký recompens ex publico vydán býti."

*) Helfert v Mus. 1877.

vdově Bětě Šípkové za půl strycha pšenice. Od svého bratra Jakuba, který se dal před dvěma lety verbovati pod regment Lobkovský, že dostal špalíček a ten že prodal Janovi Jarouškovi, oráči u Václava Fingerhuta jinak Švába ve vsi Čtvrtni."

Na to přiznání podán jest ku právu rakovnickému. V malých dnech postavili ho před soudnou stolici. Pan Franciscus Majer, syndicus, přinesl s sebou již hotové otázky na papíře, z nichž nejprvnější stojí v těchto slovech: „Proč jsi sem do vězení přišel?" Poněkud s humorem odvece zločinec: „To nemohu věděti, vašnost vzácní páni, myslím, že ráčejí míti o tom povědomost."

V dalším výslechu přiznal se, že „jednou už nesl tři knihy na Lidice panu kaplanovi a že zastavil se u švagrové v Buštěhradě a ona že mu: blázne, co pak se budeš sám přiznávati? Oni jen tak hádají a chtějí vystrašiti! Že vzal si knihy zase domů."

„A jak se jmenovaly knihy?" ptal se syndicus. Odpověděl pastýř: „Abych měl just říci, nevím gruntovně, jak se jmenovaly."

Majíce soudcové před sebou již dokonalé přiznání, nedotazovali se více o jeho přečinu, ale o svodci jeho, Čoudilovi, byli by rádi dozvěděli se všeho. „Jak prochází Čoudil do Čech?" ptal se soudce. „To nevím just gruntovně, na vrch má tabák, mívá pas od krále saského; ňácí lidé od Velvar čekávají hned u hranic, jak se jmenují neumím upřímně říci."

Pastucha Krumpolec „pro kacířský blud a proti Bohu rouhání dne 25. měsíce máje při appellací odsouzen jest na dvouleté obecní dílo v železech a každého čtvrt leta k patnácti ranám karabáčem." Když mu to oznámili, dal se do nářku, prose za úlevu. Doma už šestý měsíc na něho očekávala žena a pět dětí. Prosbu za milost podal písemně a svedl v ní všecko všudy na Čoudila, „ačkoliv Čoudil velmi pohnutedlny slova měl — tak psal — a tak snadno člověka sprostého k bludu přemluviti mohl, nicméně já jsem jak živ slova nevěřil." Ale nic mu neodpustili. Prvního dne měsíce října obdržel svých patnácte ran dobře naměřených a počítaných. To si však tak málo oblíbil, že rakovnickým pánům tři dni po výprasku i se železnými preclíky na čisto pryč ušel. Dávají o tom do Prahy zprávu tohoto rozumu: „Pracoval na stavení vojenských kasáren v železech a v poutech; znamenali jsme na něm potěšitedlný oučinek, vždy růženec se modlil, k zpovědi chodil, ale když prvního měsíce října patnácti ponejprv ranami trestán byl, dne třetího v železech se ztratil a utekl."

Ale neušel daleko! Došli ho v pastušce, kde těšil se svému vyváznutí se ženou a s dětmi pěti.

Po šestnácti létech, bylo to v podzimi, pozdě na večer vcházel starý Čoudil, dlouhou poutí zemdlený a maje břemičko knih všelijak po těle poschované, do vsi Lounek kraje litoměřického. Vešel na zdař bůh do chalupy Jakuba Chudoby. Tu seděl za stolem i Tomáš Lorenz a podle něho na lavici u kamen i sedláci jiní. Příchozí prosil noclehu. Nechtěli mu ho přáti. „Odkud jsi?" ptali se ho prve. „Z Jerusalema!" odvece Čoudil stručně a již sedl sobě na zbytek lavice jako doma. Byltě asi mrazivým večerem hodně prochladlý. Když se mu ze ztrnulých

oudů nejprve jazyk rozvázal, Čoudil začal hned od sv. Pavla: „Ne nadarmo pravil svatý Pavel, že zly časy jsou!"

To by ovšem nebylo ještě nic zlého; jsouté tato slova Pavlova ještě dnes pravdiva a žel Bohu že dlouho ještě asi tak v pravé pravdě potrvají. V tom zvonili ve zvoneček vesnický klekání. Sedláci zbožně poklekše, modlili se. Čoudil nic. Když modlitba skonána, Čoudil jal se štiplavě a velice neopatrně mluviti zase ze svatého písma: „vždycky se sluší modliti a nepřestávati!" Tím slovem na sebe sedláky popudil. Tomáš Lorenz dal se chutně v hádku řka: „Je čas k modlení, čas k práci!" Ale tím Čoudila neporazil, jenž v odvetu děl: „I v práci se můžeme modliti." A potom bez odkladu jal se uštipovati víru katolickou. Sedláci bránili se: „Naše katolická víra je nejspravedlivější!" Ale Čoudil replikoval: „Vy nejste katolíci, vy jste Římané. Neslyšeli jste, že evangelická víra v Čechách bude panovati; dej Bože, aby princ Josef v Boha uvěřil!" Konečně neříkali sedláci již nic. Selka rozestřela drobet slámy, stařec na slámě se chutě rozhostil a sotva si byl fileček s písmy svatými pod hlavu vpravil, ihned usnul. Sedlák Lorenz už před chvílí odešel. V malitkém čase potom všel v jizbu rychtář Vácslav Vejlupek, o němž praví soudní listina, že je mu let 38. Sedlák prve odešlý pobídl rychtáře na Čoudila, o němž se byl přesvědčil neomylně, že je „beran". Zbudiv starce z prvního sna nejtvrdšího, rychtář vyňal z uzlíku mimo starý a nový zákon ještě jiné některé knihy všecko zapověděné. Odváděli Čoudila do šatlavy. „Já jsem nešťastný člověk, to bude moje poslední hodina, nemejte se v mé krvi!" tak žalostil a hořekoval. Rychtář přerušiv nářek pravil: „Pustíme tě, jedno odevzdej všecky ostatní knihy!" Čoudil sedlákovi nevěřil, ale přece vyňav „ze šosu knížky ještě tři" smutně pravil: „Hle, Čoudile, tys již dochodil!" Na odchodě radili mu sedláci, aby se přiznal upřímně kněžím, že mu odpustí; ale Čoudil zamítal tou radou od sebe volaje: „Když mne dostanou, dají mě utlouci!"

V tom padla mu na mysl a srdce chuť státi se mučedlníkem. I zvolal: „Apoštolský kůr beztoho není vyplněný: ponesu korunu se svatým Pavlem. Jen aby mne dlouho nenechali seděti, raději ať mi život vezmou, jsem beztoho stár!" A teď ho vedli do šatlavy. Cestou po návsi Čoudil lounkovické obyvatelstvo, které se v houf seběhlo, poučoval o víře svojí. V posled pustila se s ním v theologickou hádku na prahu samé šatlavy rychtářova žena. Čoudil totiž právě odporučoval nevděčným posluchačům přijímání pod obojí vedle „slov Kristových, že všickni z kalicha píti mají." Jemuž k tomu odsekla rychtářka: „To Kristus jen apoštolům pravil, sice by Turci také z něho píti musili."

Mrzutě dal Čoudil ženě v odvet: „Vám kněží kalich ukradli," a už hádky nechal. Poslední jeho slova v Lounkách byla, kteráž volal za svým udavačem už ze šatlavy: „Prosím tě, příteli, kdyby sem přišli saští hokynáři, řekni jim, že ten jistý Čoudil v arestu sedí a kdyby se nenavrátil, aby se o jeho věci tam rozdělili." Po tom už více nepromluvil.

Nazejtří dodán jest i s knihami na soud do Roudnice. Soudce Antonín Hronovský přijal corpus delicti. Byly to knihy nížepsané: „Pramen vody živé; impressus Pragae 1581 in duodecimo. Hůl po-

cestného z r. 1708 in duodecimo minore. Manualník neb jádro celé bibly svaté z r. 1658 in duodec. Klíč Davidův, vytištěný v Laubně r. 1729 duodec. Jana Arnda o pravém křesťanství 1715 in octavo." Ohledav soudce zapověděné knihy, odevzdal je konsistoři a potom teprve začal se soud se starým písmákem. Věrně pověděl Čoudil, že je rodilý v Měříně na Moravě, vdovec, víry evangelické, řemesla svého zahradník, „let že je mu 77 a knihy že kupoval v Potsdamu v prajské zemi." Z Roudnice vedli Čoudila do krajské hrdelní vazby rakovnické. Rakovnický tribunal odsoudil Čoudila po novém hrdelním řádě vydaném 22. července 1765 do káznice novoměstské. V železech a s průvodem vezli ho až do Ounoště, kdež čekali ho a přijali pražští pochopové. Poslední rubrika processu Čoudilova jest: „1 zl. 45 kr. za fůru: rychtáři 1 zl. 30 kr. a policajtovi 40 kr."

V malých létech potom, co se byla na dobro za Čoudilem zavřela káznice novoměstská, toulával se celou severozápadní polovicí země České nástupce, velice úsilně v těchže spůsobách o týchže věcech mezi různověrci pracující. Byl to Tomáš Krupka ze vsi Telec panství peruckého, jejž vypisuje zatykač, že je vysoký pět stop a jeden coul, silen že není; je mu 31 let, špičatého je nosu, tváře pihovaté, vlasů kaštanových, přihrblý, šňupá přenáramně a oblečen je v haleně. Krupka byl svého řemesla hokynář. Povahou nezdá se již býti takovým hrdinou jako byl nebožtík Čoudil, jenž hotov býval vždycky vyplniti apoštolský kůr. Farář perucký Aleš Zetzler píše o Krupkovi do soudu rakovnického po německu zprávu, že podezřelého Krupku na faře vyšetřoval „když pak byl projevil „indicia poenitentiae", tedy že se chce káti, chtěl jsem ho s povolením pražské arcibiskupské konsistoře přijati do lůna pravé církve, ale to ve skutek nebylo lze uvésti, poněvadž mi do Prahy utekl a načisto zmizel."

Jeho tovaryš a přední v těch účincích pomocník byl z téhož panství peruckého Matěj Liška, kteréhožto sedláka též podobu známe z archivu rakovnického. Byltě „kudrnatý a měl křivé lokty, pročež nemohl na vojnu."

R. 1775 vedli na rakovnický soud svázaného Lišku perucký lesník a dva hlídači. Tam bylo písmákovi z viny se vyznati anebo vyzouti. Liška shrnul všecko všudy na přihrblá záda nepřítomného Krupky. Krupka prý mu kacířské knihy prodal, Krupka jemu mluvil, že „r 1777 přijde cizí král do Čech s vojskem a ten že vrátí starou českou víru." Svědectví o Liškovi nevydává farář z Peruce příznivého. Když přišli do statku jeho hledat knih zapověděných, podstrčil prý za bibli honem život sv. Františka de Paula. Kněz píše o tom: „Zajisté sobě knihy té (života sv. Františka) ze Sas nepřinesl, podstrčil ji lstivě, ouskočný odporník, jenž zná se zřejmě k protestantům." Rakovnický senát dal Lišku předem na vyšetřenou a poučenou missionáři kraje rakovnického pateru Antoniovi Tibelli-mu, jemuž se však Liška hned na ponejprv objevil býti velice tvrdým. V tomto soudě, že by Liška tvrdým byl, nesnášel se s paterem rakovnický senat, jemuž Liška viděl se býti hloupým. I protož nalezeno konečně Liškovi dosti mírným ortelem, že se jemu, Liškovi, „počítá arest přetrpěný na trest, mimo to aby složil

vyznání víry, potom aby postrkem odveden byl na Peruc, kdež ať ho doučuje o víře curatus loci.“ Tak stalo se, jak tu nalezeno.

Jedenkráte v neděli o hrubé mši, když byl rakovnický kostel lidem domácím i přespolním pln, Liška vyznal veřejně svoji víru a hned nazejtří vedl ho dráb žateckou branou z města ven; ale písmák nepobyl na svém rodném statečku v nové víře dlouho. Snad nedobyl tu ani roku a již utekl tajně do Sas zanechav po sobě všecko jak bylo. Od té chvíle přečasto vcházívali Krupka s Liškou do Čech s biblemi a s jinými knihami všelikterakými vše zapověděnými. Visitací všude ob čas konaná nazbyt patrno ukázala, že práce obou dotčených mužů nebyla marnou. Že by někdy byli dopadeni, o tom není v archivě zprávy. Oni nosili knihy ví Bůh kam až daleko v kraj plzeňský. Už téhož léta 1775 vyšetřována na Křivoklátě v kanceláři celá protestantská kolonie ze vsi Broum. Na její čele byl Šimon Pelc, krejčí, ženatý, let maje 45. Ten vodil své spoluvěrce ze Broum do vsi Kublova (ves na Točnicku), kdež v jakéms zákoutí písma čítali s písmáky kublovskými a zpívali žalmy na „cancionalu in octavo majore.“ Jan Kotas, Jan Zima, švec, Josef Zima, tesař, zpívali vždy napřed a po nich pěli sborem ostatní. Ženy též bývaly při tom.

Jedenkráte pravil krejčí Pelc své neteři Verunce, děvčeti mladistvému: „Nevím, co lidé proti mně mají? Dokavad jsem světu, kartám, kuželkám sloužil, žádný proti mně nic neměl, nyní co Pánu sloužiti počínám, všickni na mě shlížejí! Ty bys, Verunko, taky neměla choditi do hospody na tance, měla bys raději sloužiti Bohu.“

Děvče dalo sobě raditi a chodilo potom spolu s ostatními v tajné schůze zpívat žalmy a sloužit Bohu. Tak provozovali broumští písmáci svoje pobožnosti za některý čas. Zpívali, zpívali — až jedenkráte přišel mezi ně náhle „rychtář s kostelníky“ a pobrali zpěvce a knihy. Hromada těch lidí i s Verunkou vyšetřováni jsou nejprve na Křivoklátě, odkudž podáni byli potom na soud rakovnický. Tu jsou ustrašeni a odpřisáhše bludy slíbili pokání. Missionarius toho kraje pater Benedikt Vilhelm ohledoval dlouho jich víru a svědomí a rakovnický mastičkář chirurgus Bonaventura Ker ohledal naposled jich těla, a když všickni zdrávi nalezeni jsou, zavřeli je Rakovničtí v šatlavu na 140 dní. Za to věznění počítali sobě potom ode dvou vězňů, Pelce totiž a Verunky, Rakovničané 18 zl.

V malém čase potom přivedli pro zapověděné knihy ze vsi Steličova *) Vácslava Kuberta, o němž nevíme na jisto, zdali měl knihy od Krupky a Lišky čili od kohosi jiného. Kubert byl buď neuvědomělý písmák anebo se takovým jenom činil na klam. Když ho soudili v první stolici na kanceláři v Středoklukách pan Johann Wenzel Pinka, správce, pan František Dzerk, kaplan, u přítomnosti Matesa Šebka, rychtáře, byla první jeho odpověď skoro vtipná. „Kde jsi vzal ty knihy?“ ptali se páni. „Já jich nevzal,“ odpověděl Kubert, „voják je přinesl z Prahy.“ — Pausa. — „Zdali pak jste je čítával?“ ptal se pan správec potom. Odvece písmák: „Nejsem velkej čtenář. Žena moje s nimi chodila do kostela.“ „Zdali jste věděl, že máte chybné, zlé knihy vašemu panu

*) V Palackého popise stojí Steličoves na panství Buštěhradském.

faráři ukázati?" K tomu byla odpověď: „Mně k tomu ani rozum nepostačuje, já nevěděl, jsouli dobry nebo zly." „Kde pak rychtář těch knih nalezl?" „Za obrazem." Tím skonalo se vyšetřování. Co Kubertovi konečně trestem přisouzeno, neumíme pověděti.

Dvě leta později 1777 podán na soud rakovnický z Minic chalupník Jan Kejmar, u něhož visitací nalezla v posteli pod slamou dvě knihy z r. 1719, jednu bez titule drobného tisku, druhou malou rozbitou, zpěvnou.

O tomto Kejmarovi a pak o ševci Novákovi z Debrna, jenž též z nějaké knihy spolu s Kejmarem souzen byl, víme dojista z protokolu soudního, že obcovali s Krupkou i s Liškou a že nalezali od těchto Peruckých u tajné víře své nemalý posilek. Když Kejmar nejprv dotazován byl doma v Minicích od správce hospodářského, od pana kontribučenského a od pana faráře Jakoba Glücka, odpovídal velice směle, tak že tito soudcové v listinu vepsati dali, že Kejmar je člověk drzý a smělý. „Jaké víry byli vaši rodičové?" ptal se nejprve farář. „Inu, velebný otče, jaké víry byl můj otec — já jsem se ho neptal. Já myslím, že jiného náboženství nejsem než oni byli. Nečinili nic zlého." „Jak vás chovali?" ptal se pan správce. „Nabízeli mě ke všemu dobrému", bylo odpověděno. „Byl jste už pro podezřelost ve víře postihán? Jak se tenkrát s vámi dělo?" tak dotazka byla další. K té odpověděl: „Jak by se se mnou dělo? Byl jsem nucen k vyznání víry." „Odkud ty modlitby máte?" ptal se dále farář. Kejmar odvece: „Od Nováka ševce z Debrna je mám; ty staré s písničkami jsem koupil v Praze, přišel ke mně jeden, měl plášť, na Perštejně, jak jsou tam ti sládci. Koupil jsem je za 12 českých." „Měl jste v nich zalíbení?" ptal se soudce. I odpověděl Kejmar bez mučení: „Ovšem že měl, dobře se mi líbily, poněvadž je tam modlitba k Bohu." Farář však namítl dotazkou: „Vede ta knížka k pravému, samospasitedlnému náboženství?" „Ovšem že vede," pravil Kejmar, „není tam nic než modlitby k Bohu Otci, Synu a Duchu Sv." „Je všecko náboženství dobré?" To byla otázka choulostivá. Kejmar hleděl se vytočiti řka: „Já nevím, nežli že je ve jménu Ježíše spasení." Chtějíce ho dovésti k tomu, aby vyznal aniž zapřel, že je luterské víry, ptali se ho ještě takto: „Koliku vás ta knížka učí svátostem?" K této otázce buď bylo mlčeti nebo světle se oznámiti. Ale Kejmar v odvetu děl: „V knize není nic nežli dvě — křest a svátost oltářní: ale já věřím v sedm, nebo svatý Pavel praví, že svátost je stav manželský." Namítl kněz: „To jsou teprv tři." Odvece Kejmar: „Já držím všech sedm za svátost." Možná, že Kejmar nelhal, vímeť, že tehdejší různověrci v theologických věcech jsouce samým sobě zanecháni, mívali spleteno páté přes deváté. Ale až dosavade bránil se Kejmar dosti chytře. Podepsanou však otázkou o růženci propadl. „Také-li se modlíte růženec?" ptal se soudce vyšetřující. Lakonická odpověď zazněla: „Ne, celý rok ne." „Proč ne?" „Protože myslím, že na růženci se nemůže čísti." „Proč ho nenosíte? Nevíte, že každého katolického křesťana růženec je znamení?" Odpověděl Kejmar posměšně: „Vždyť je dřevěnej, nic nám nepomáhá, neboť nic není na něm napsáno." Tato řeč byla přiznání viny. Jaký trest propadli Kejmar a Novák švec, nevíme. Švec mluvil na soudě krátce a hloupě. Když se

ho ptali, odkud má písmo ono roztrhané, odvětil „že vylezl na střechu a ono vypadlo za komínem ze šindelů.“

V posledních létech před vydáním tolerančního patentu oznamovali se leckde po Čechách někteří různověrci hrubšího zrna nechvalno tím, že rozbíjeli katolíkům sochy mateře Boží a sv. Jana. Tak povaleno v rakovnickém kraji soch a sloupů několik, ale obrazoborce, pokud zpráva se nás dochovala, došli jenom jedenkráte. Bylo to r. 1779, když na silnici slanské do Loun na dvou místech zároveň bylo nemálo obyvatelstvo poděšeno. V Kutrovicích totiž urazil kýs neznaboh sv. Janu, jenž v pískovci stesán a vstaven tam byl nedávno, hlavu a na ruce prsty všecky. Vesničané obstupovali torso klnouce a jiní hledali cestou a v poli uraženého kusu. Nalezli ho v strouze nepravě daleko. Téže chvíle ve vsi Kvilicích u kováře Františka Nováka hromada vesničanů dívala se bezbožnému spuštění před kovárnou. Při zahrádce kovářově za hradbou vetchou byla kaplička zděná a v ní skřínka s obrázkem rodičky Boží, jejž obletovali andělé. Ruka zlá mřížku pobořila, laty zahodila stranou a skřínku pryč odnesla. Teprve později přinesly ženy kutrovické z luk rozbitou kapličku, zmazaný obrázek a kusy andělů, jež vybraly z rokytí na louce.

Velikou práci dali sobě na vikářství smečenském, aby obrazoborce stihlo právo. Missionář arcibiskupský Jan Mejstřík sháněl v kraji rakovnickém viníka kde moha. Na Smečně ptali se páni nejprve ouřední osoby — rychtáře kutrovického — Jiřího Dundra po jeho mínění, vyzvěděti chtějíce, zdali by podezíral koho ve své obci. Věc byla tak vážna, že přijeli k tomu vyšetřování z Rakovníka hrdelního práva schvální poslové s rychtářem Chariusem. Těm všem pánům vypravoval kutrovický rychtář, když se ho byli dotazovali „kteraká nepočestnost na té statui spáchána?“ v těchto slovech: „Ta nepočestnost, že jí někdo hlavu urazil a od ruky všecky prsty. Když u nás pražská silnice dělána byla, ten jistý bildhauer v svém kumstu dokonalý nebyl, dělal tam mezi nádeníky ve skále. Tu se stalo, že vydobyli veliký kámen a commissarius nad silnicí hned ustanovil, že ten sochař z toho kamene onu statui vytesá, jako skutečně nyní tam se vynachází. My mezi sebou měli domnění, že ten sochař tu hlavu urazil, neb on, jak dlouho sochu tesal, neměl jen každodenně nádenický plat, pár obědů mu dali sousedé a pak řekl jednomu sousedu, u něhož líhal, že tu statui do strouhy hodí neb jí hlavu urazí, protože podle své práce nebyl zaplacen. Ráno dal rychtář paličku, aby se sousedé u něho sešli, že je hlava pryč“.

Takž lichým domněním potah vznesen jest zlý na ubohého umělce v kumstu svém nepevného. Zajisté se po něm sháněli. Dopadnouli ho, nezvede se mu dobře. Ale brzy po tom stalo se jináče. Farský oráč ze Kvilic přijmením Mützel Vácslav, hoch sedmnáctiletý, nalezl pánům viníka. Chodě ve farské službě s dobytkem často na louku mimo domek Toffle chalupníka ve Kvilicích, nahlížel zvědavě v okno Tofflovo a tu vídíval, „že chalupník nějakou má knihu, že za stolem sedí a zpívá“. Čeledín z fary začal písmáka navštěvovati a dozvěděv se všeho, čemu chtěl, vypravoval faráři jak tuto níže psáno: „I vešel jsem k němu, ale jak mne viděl, schoval knížku vedle sebe pod šos. Byl to špalíček, starý, ošumělý, zaobalený v koži, zapínal se na kožený knoflík. Později

se mi svěřil, že obrázky svaté má v světnici jen pro jméno, Kutrovští blázni dali si postaviti antichrista a já mu urazil hlavu a Kutrovští ji zase přidělali, co jsou to svatí, když se jim hlava přidělati může a kováři kvilickému rozlámal jsem kostelíček. Půst se nemusí držeti. Kristus řekl sám svatým apoštolům, komužkoli vejdete, co vám předloží, jezte a nepravil, aby se v pátek a v sobotu maso nejedlo. Kdyby mne zavolali na faru, budu mluviti co nejhloupěji."

Devátého dne měsíce září léta 1779 stál Toffl v Rakovníce na hrdelním soudě. Bývalý farský oráč, jenž na faře vydal o písmákovi svědectví jazykem českým, stal se zatím sprostým vojákem v regimentu Kinského a proto vydává svoje nynější svědectví na soudě rakovnickém po německu. Toffl neví, kolik mu let. Má ženu a dítě jedno. Kniha zlá jest: Libellus M. Samuel. Martinii a modlitby a písně ku slavnostem výročním. „Učil tě někdo?" ptal se soudce. Odpověděl Toffl: „Jan Pauer z Třebíze mi čítal ze zákona. Já nevěděl, že jsou ty knížky kacířsky." „Když jste nevěděl a byl jste strany jich na faře tázán, proč jste zapíral, že nic nemáte a když vám je rychtář ukázal, počal jste klekati a prositi?" K tomu vece Toffl: „Nu, co zapírati, věděl jsem, ty knížky roznáší obdankovaný voják pod nítěmi." „Co pak víte o soše sv. Jana, kdo tu hlavu dolů srazil?" Toffl vyznal a nezapřel: „Však já vím, že již to všecko vědí, co zapírati, srazil jsem." „Takéli Paurovi jsi o tom známost učinil?" ptali se páni po spoluviníku. „Pochlubil jsem se," odvece Toffl, „on pravil, dobřes udělal, však to stojí v zákoně, že to máme míti v nenávisti. Ruku jsem nerozbil. Když jsem se přiznal na první, nezapíral bych. Tu kapličku jsem rozbil z návodu třebízského Paura." Jak mile Toffl vyznal byl na Paura, dojel si hned rychtář s ozbrojenci na Třebíz pro něho. V malých dnech potom vezen Pauer, 30letý muž, pocházející vlastně z Klobuk, na soud do Rakovníka. „V jakém náboženství vás rodiče vychovali?" Pauer odpovídaje řekl: „V jakém jiném nežli v katolickém. Zákon jsem měl za dobrý." Soudce ptal se neustupně: „Odkud jste známost měl, že ten zákon je kacířského vydání?" K tomu odpověď: „Já neměl žádnou známost, že by byl zlý. Vždyť na něm nestojí, že by zlý byl nebo dobrý." Sic jináče zapíral všeho. I protož dali soudcové druhého vinníka přivésti, aby z úst v uši sobě pověděli. Toffl začal: „Viď, že jsme o těch věcech spolu mluvili, jen nezapírej!" Soudce: „Jaké řeči, Jene Pauer, mluvili jste?" Mrzutě odpověděl Pauer: „Já nevím o žádných, ať on mluví, když je tu." Po té se oba do sebe pustili s hněvem podávajíce sobě druh druhu slova zlá. „Blázne," pravil posléze Toffl, „přiznej se raději. Když jsme pokaleni, abychom byli zase napraveni, řekls, že máme figury dolů házeti?!" „V hrdlo lžeš!" volal hláholem velikým podruh ze Třebíze — ale konečně, jakož tomu spis soudní na svědectví, znal se přece ke všemu.

Dlouho po tom, teprve r. 1781, byl ortel Rakovnických, tak jak byli nalezli, od vyšší stolice stvrzen. Jím odsouzeni jsou oba k půlletní obecné práci v železech. 6. prosince téhož léta a 23. února roku následujícího 1782 měli dostati oba po deseti ranách karabáčem.

Nejposlednější písmáci na soudě rakovnickém byli dva členové téhož rodu: Matěj ze vsi Dušník panství Chotkova a Václav ze vsi Kozomín, oba Hlaváčkové. Spolu s Hlaváčky na soud připraven z téže

vsi Dušník František Martinovský. Generalní visitací nalezla u nich totiž v září r. 1780 tyto knihy: „O dvanácti perličkách aneb o dvanácti článkách Philipi Kegelii; Zákon Martina Lutra a konečně Praxis pietatis Komenského, t. j. o cvičení se v pobožnosti pravé podle vydání amsterdamského v Berlíně nově tištěná i církvi boží české bratrské do rukou daná". Nejprve ovšem bylo jim zodpovídati se před první instancí. Toutě byl farář František Bláha a Jan Křížek, správec, oba ve vsi Vepřku. Martinovský odpovídal naivně velmi. „Proč, když se vám oznamuje po všecky časy, abyste všechny knihy dali sobě podepsati svému duchovnímu pastýři, proč jste oné knihy neprokázal?" tak ptal se kněz. Kterémuž Martinovský odpověděl: „Já myslil, že jenom veliké knihy mají býti podepsány a ne modlitby." Rovně tak duchaplně odpovídá Matěj Hlaváček, kmet 65letý. „Jak se stalo, že u vás zákon Martina Lutra při zemské visitací byl nalezen?" ptal se soudce. Matěj v odvetu pravil: „Můj syn Jiří dostal dovolení od pana správce, aby se němčině učil. On šel až do Fridlandu a odtud ten německý zákon přinesl." „Nevěděl jste, kdo zapověděné knihy přechovává, vyobcován jest ze samospasitedlné církve?" „Slyšel jsem to na nový rok od pana kaplana." „Jak pak tu knihu nalezli?" Odpověděl starý Hlaváček: „Inu, když přeházeli všechnu slámu do jednoho stébla, musili ji nalézti." Ale konečně to nekonečné dotazování starého Matěje přece zamrzelo — takový je pravý sedlák náš — i řekl hodně mrzutě: „Na to nevím jak odpověděti, já nejsem tak študírovaný!" a zamek ústa víc jich neotevřel na soudě. Farář připsal do listiny, která provodila sedláka na soud rakovnický, němčinou hrozně kostrbatou, když více nic mluviti nechtěl, že ho propustili domů zatím.

Mladého Vácslava Hlaváčka, jemuž bylo 26 let, nejprve tázali se na faře ve Chvatěrubech. Přijel sem na to sám missionář Antonín Tibelli.

Vácslav odpovídal velice směle, tak směle, že missionář do protokolu všecek nad míru rozzloben po německu napsal: „Však by mluvil jináče, kdybychom mu směli na kůži." Z personalií dozvídáme se nejprve, že je Vácslav Hlaváček otcem tří dětí. „Jaké jste víry?" byla dotazka druhá. „Jsem víry křesťanské všeobecné," zněla odpověď. „Jakého náboženství vaši rodiče?" ptali se ho potom. „V tej jak povídám," odsekl Hlaváček. Mírně a laskavě děl kněz: „Vy jste mi povídal, když jsem vás přede dvěma léty prosil, abyste mi pochybnosti svoje směle vyjevil, že jste tak dobrý katolík jako já a přece jste sobě oblíboval v té knížce — Praxis pietatis —!" „Já věřím," odpověděl mladý muž, „věřím jen to, co v zákoně božím jest psáno a nic víc!" „Vácslave!" vzkřikl kněz, „upamatujte se, co pravíte, jestli jen to věříte, co v písmě čitedlně psáno jest, tím samým nejste víc katolík, jste kacíř. Tenkráte praví věřící jsme, když věříme, čemu církev učí, ať psáno nebo ne!" „Jak bych to věřil!?" odvece neústupně Hlaváček, „já písma božího se držím a jak do Prahy pojedu, já si je koupím, já zrovna pravím, že bez něho nebudu." Kněz se rozzlobil, což vlastně pochopitelno samo. Řekl: „Na tom nezáleží, že písmo chcete koupiti, ale na tom, jestli povolení dostanete to čísti!" Hlaváček však měl logiku svoji a proto replikoval ihned: „Když se prodává, čísti se taky může!" Poznav světle,

že marná o tom hádka, soudce vrátil se ke knize zase. „Od koho jste ji dostal?“ „Voják, modrý dragoun, v ní čítával, dal jsem jemu 24 krejcarů za ni.“ Ale v tom chtěl ho soudce usvědčiti ze lži, řka: „Nynější rychtář mně oznámil, že jste tu knihu po nebožtíku bratrovi našel.“ Ale tím nezmátli Hlaváčka. Když nebylo moudré výmluvy, zbyla nadávka: „Rychtář by musil krom práva jako šelma lháti —“ tak pověděl a měl velikou zlost, z které nevynikl už do konce soudu. „Věděl jste, že je kacířská?“ „Věděl,“ odvece Hlaváček krátce, zlostně. „Věděl jste, že člověk, který vědomě bludnou knihu zadržuje, do klatby padá?“ „Věděl.“ — „Proč jste ji tak dlouho přede mnou zapíral?“ Tu zase rozvázal se jazyk k hojnějším slovům, Hlaváček odpověděl vřele: „Proto že jsem knihu tu rád měl a se bál, že byste mi ji vzal!“ „Vychvaloval jste ji své manželce?“ K té choulostivé otázce odpověděl: „Čítával jsem jí, ale neschvaloval, vždyť to slyšela.“ — Na tom vyšetření přestáno. Rakovničtí odsoudili všecky tři, ale prosili v dubnu r. 1781 tribunalu appellačního, aby vyměřil trest sám. Appellační slavný tribunal však nespěchal. Zatím písmáci seděli v sklípku rakovnické šatlavy celé jaro, léto — Přišly žně a s nimi přišla do města Rakovníka žena Martinovského, Katrle, prosící, aby muže jejího pustili domů na žně — že platí veliké daně a živnůstka její i polička že zhynou. Téže doby písemně žaloval Mates Hlaváček tribunalu appellationum ze svého vězení, že celá ves to ví, kterak správec z pomsty ho udal a pronásleduje. Ale správec už zatím sám prosil na soudě, aby oba staří byli na žně domů ze šatlavy vypuštěni, že za ně ručí. Jemu šlo ovšem o robotu. Nic však neneslo platnosti. Z Prahy ani muk.

Konečně v říjnu — byla už strniště — vyřčen jest tolerantní patent a písmáci všickni tři propuštěni jsou ze žaláře bez trestu.

V Čechách, v říši rakouské zavanul jiný, volnější vzduch. Ne sice tak volný, aby každý a v každé příčině plnými doušky ho prsoma píti býval mohl — ale přece už tak svobodný, že písmáci se více nepokrývali. Ti tu byli poslední na soudní stolici v Rakovníce.

Milujte se vespolek.

Napsal **Emile Souvestre.**

Z francouzského přeložila Vera Čalounova.

Jsou tu opět krásné dubnové večery; na stromech počínají se poupata rozvíjeti; hyacinty, narcisy, violky a lilie vydávají vůni z košů květinářek; svět zahájil opět své procházky na nábřežích a boulevardech. Po jídle jsem také já opustil svou světničku, abych nadýchal se večerního vzduchu.

Putoval jsem z chodníku na chodník, zastavoval se před krámy a výklady. Čemu se můžeme v ulicích pařížských naučiti! Jaké to museum! Neznámé ovoce, podivné zbraně, náčiní dávných věků a národů, zvířata všech pásem, obrazy velikých mužů, kroje vzdálených národů. Před námi leží svět v malém.

Pozorujme lid, který čerpá své vědomosti jen ze skříní kupců. O ničem nebyl zvlášť poučován, ale má přece o všem představu. Viděl u Cheveta ananas, v botanické zahradě palmu, a třtinu cukrovou na Novém mostě. Vystavení v sále valentinském Indiani přivedli jej k napodobování „bůvolího tance“ a kouření „dýmky míru“; krmil Carterovy lvy: zná ze sbírek Babinových kroje čelnějších národů; v Goupilově výstavě znázorňují se mu africké honby na tigry a zasedání anglického parlamentu; u dveří illustračního kanceláře seznámil se s královnou Viktorií, císařem rakouským a Košutem. Můžeme jej sice poučiti, ale nikoliv překvapiti: neboť nic není lidu novinkou. Prováděj pařížského gamina všemi pěti díly světa, a on ti při každé zvláštnosti, kterou ho oslepiti hodláš, odpoví stereotypní průpovědí: „Nic nového.“

Ale toto množství věcí, které činí Paříž světovou tržnicí, neposkytuje jen procházejícím se prostředek ku poučení, nýbrž jest také stálým podnětem obrazotvornosti, rejdištěm pro naše sny. Kolik podnikáme v duchu cest, kolik vymýšlíme dobrodružství, kolik podivných obrazů spřádáme, pozorujíce všecky tyto věci. Onen sklad vedle čínských lázní, který okrášlen je jasmínem floridským a plný magnolií, vždy mi na mysl přivádí mýtiny lesů amerických, které líčí spisovatel Ataly.

Když tě pak unavilo dívání se na věci a zábava vlastních myšlének, rozhlédni se vůkol! Jaké protivy v držení těla a v tazích tváří! Zachycený žár pohledu, několik kolemjdoucím urvaných slov otvírají tisíce rozhledů! Hledíme doplniti si tyto neúplné zprávy, jako starožitník se namáhá luštiti polosetřené nápisy starého pomníku; skládáme celou povídku na pohyb ruky, slovo!...

Bohužel! Jda právě podle vrat jistého paláce, odnesl jsem si smutnou látku k takovéto povídce. V nejtmavějším koutě stál muž s nepokrytou hlavou, nastavuje klobouk svůj laskavosti mimojdoucích. Jeho nuzně čistý oděv svědčil o dlouhém boji s bídou. Pečlivým zapnutím zakrýval nedostatek prádla. Obličej žebrákův byl s pola zakryt šedými vlasy, oči zavřeny, jakoby chtěl ujíti pohledu na své ponížení — stál tu něm, bez pohnutí. Rozmarně šli lidé kolem této chudoby, již zakrývala tma a mlčení. Šťastni, že ušli obtížným nářkům, odvraceli oči. Pojednou vrata se otočila ve svých stěžejích; nizoučká ekypáž se stříbrnými svítilnami, tažená dvěma vraníky, pomalu vyjela a pak odhrčela ku předměstí St.-Germainskému. Sotva že jsem rozeznati mohl třpyt diamantů a květin plesových! Jako pruh krvavý přeletělo světlo svítilny přes bledý obličej žebrákův; oči jeho se otevřely a vysýlaly za bohatým povozem blesky, až ekypáž v nočním temnu zmizela. Hodiv do klobouku, dosud nastaveného, malou almužnu, rychle jsem se vzdálil.

Zpozoroval jsem právě obě smutná tajemství zla, kteréž trápí naše století: závist plnou nenávisti těch, kteří trpí, a sobeckou zapomětlivost požívajících.

Všechno potěšení z procházky bylo to tam: přestal jsem se rozhlížeti vůkol a obrátil jsem se do sebe. Po čilém, pohyblivém divadle na ulici následovala vnitřní hádka o všech bolestných problemech, které od čtyř tisíc let každému lidskému zápasu jsou podkladem a které v našem čase jasněji vystupují.

Myslil jsem na bezúčelnost tak mnohých bojů, které jen vystřídaly neštěstí s vítězstvím; na zmatenost vášně, která obnovuje od pokolení k pokolení krvavý děj Abelův a Kainův; zarmoucen těmito obrazy, šel jsem, kam nohy mě nesly, až mne pojednou vyrušilo nápadné ticho.

Přišel jsem do jedné z odlehlých ulic, kdež nenádherná zámožnost a pilné přemýšlení tak rádo stánky své rozbíjí. Žádný krám nekrášlil chodník matně osvětlený; bylo slyšeti jen vzdálené hrčení povozů a kroky několika obyvatelů, kteří klidně se vraceli do svých příbytků.

Okamžitě poznal jsem ulici, ačkoliv jsem tu byl pouze jednou. Jsou tomu dvě léta: v téže asi roční době procházel jsem se podle Sekvany, jejíž lodi v temno zahalené zraku nepřekážely, že mohl po všech stranách blouditi, a jejíž osvětlená nábřeží a mosty poskytovaly pohled jezera řadami hvězd ohraničeného. Došel jsem Louvru, když zastavil mne sběh lidí u zábradlí; stáli kolem šestiletého plačícího dítka. Tázal jsem se po příčině jeho pláče.

„Zdá se, že jej poslali na procházku do Tuilerií,“ řekl mi zedník, který z práce se vracel, s obmítačkou v ruce; „služebník, který jej vedl, shledal se tam s přátely, a řekl dítěti, aby naň počkalo, že si zajde na sklenku; ale myslím, že při pití teprve žízeň se dostavila, neboť se nevrátil, a maličký nemůže trefiti domů.“

„Což nemohou se ho zeptati, jak se jmenuje a kde bydlí?“

„To činíme již hodinu; ale všechno, co ví, jest, že se jmenuje Karel a že jeho otec je pan Duval .... Leč Duvalů je v Paříži dvanáct set.“

„Snad ví jméno čtvrti, v níž bydlí?“

„To tak! Což nevidíte, že je to malý boháč? Ten vyjíždí vždy jen ve voze nebo vychází se služebníkem; ten nemůže býti sám sobě vůdcem.“

Tu byl zedník přerušen několika hlasy, které nad ostatními vynikaly. „Dítě nemůže zůstati na dlažbě,“ pravili jedni. — „Zloději dětí by je odvedli,“ dodávali druzí. — „Musíme jej dovésti k policejnímu kommissaři.“ — „Nebo na prefekturu.“ — „Ano, to je to pravé; pojď, maličký!“

Ale dítě, které polekáno bylo výstrahami před ním pronesenými a jmény „kommissař“ a „prefektura“, křičelo tím hlasitěji a ustoupilo k zábradlí. Marně se snažili přemluviti hošíka; jeho odpor rostl s jeho nepokojem a nejochotnější začali pozbývati trpělivosti, když mezi ostatními ozval se hlas malého chlapce.

„Já ho dobře znám,“ pravil, dívaje se na zbloudilé dítě; „je z naší čtvrti.“

„Z které?“

„Tam dole, na druhé straně boulevardů, ulice des Magasins.“

„A už jsi ho někdy viděl?“

„Ano, ano, je syn z velikého domu na konci ulice, před nímž jsou mřížová vrata s pozlacenými hroty.“

Dítě pozvedlo rychle hlavu a slzy přestaly mu téci.

Malý chlapec odpovídal na všecky otázky, které mu byly kladeny, a dal výpovědi, které nepřipouštěly pochybnosti. Zbloudilý hošík přiblížil se k němu, jakoby se chtěl utéci v jeho ochranu.

„Můžeš jej tedy dovésti k rodičům?“ tázal se zedník, který poslouchal jeho výklad s patrnou zálibou.

„To není nic těžkého, jdu tam tudy,“ odvětil malý chlapec.

„Vezmeš si ho tedy na starost?“

„Může jen se mnou jíti.“

Vzav opět košík, který byl na chodník postavil, obrátil se k zadním vratům Louvru. Zabloudilé dítě šlo s ním.

„Jen jestli je dobře povede!“ pravil jsem dívaje se za odcházejícími.

„Buďte bez starostí,“ odpověděl zedník; „ten malý v blouse není sice starší druhého, ale už ‚zná barvy‘, jak se říká; chudoba, jak vidíte, je výbornou učitelkou!“

Hlouček se rozptýlil; já obrátil se k Louvru: napadlo mi sledovati oba chlapce, abych zabránil možnému zabloudění. Brzy jsem je dohonil; kráčeli vedle sebe, již se spřátelili a povídali si.

Teď teprv mi byl nápadným rozdíl jejich obleku. Malý Duval měl na sobě jeden z oněch fantastických obleků, v němž spojen je vkus s bohatstvím; jeho těsně přiléhající kabátek byl uměle pošíván; řasnaté spodky splývaly od pasu na lakované botky s perleťovými knoflíčky, a sametová čepice pokrývala s polovice kadeřavé vlasy. Oděv jeho vůdce jevil naopak největší chudobu, ale onu, kteráž vzdoruje a nepodává se. Jeho stará, rozličnými záplatami pokrytá blousa prozrazovala vytrvalost pilné matky, která bojuje proti obnošenosti; z nohavic jeho spodků, které byly příliš krátké, vykukovaly mnohonásobně látané punčochy a střevíce jistě nebyly na jeho nohu dělány.

Tahy obličejů obou chlapců nebyly méně rozdílné než jejich obleky. Tvář prvního byla jemná a ušlechtilá; zářivé modré oko, jemná pleť, usmívavé rty dodávaly mu půvab neviny a štěstí. Tahy druhého byly zase tvrdy; zrak byl živý a pohyblivý, pleť hnědá, ústa spíše uštěpačná než smavá; ve všem jevil se rozum zbystřený předčasnou dospělostí; jistě šel křižujícími se ulicemi, na nichž se hemžily povozy, a bez rozpaků zahýbal za četné rohy.

Dověděl jsem se od něho, že nosí denně jídlo otci, který právě je zaměstnán na levém břehu Sekvany. Odpovědnost, která naň byla vložena, učinila jej pozorným a opatrným. Měl ono tvrdé, leč mocné vyučení nouze, kterémuž se žádné jiné nevyrovná, aniž je nahražuje. Na neštěstí nutily jej potřeby malé domácnosti zanedbávati školu; zdálo se, že toho lituje, neboť často zastavoval se před rytinami a prosil svého druha, aby mu nápis přečetl.

Tak došli jsme na boulevard Bonne Nouvelle, kde již zabloudilé dítě okolí poznávalo; navzdor svému umdlení zrychlilo krok; rozčilení a pohnutí je pohánělo; zahlednuvši konečně dům svých rodičů, vykřiklo a spěchalo ke mříži s pozlacenými hroty; paní, kteráž na prahu čekala, zachytila hošíka do náruči, a podle radostného výkřiku, podle hlasitých polibků poznal jsem hned jeho matku.

Když se nevracel ani služebník ani synáček, dala na všech stranách pátrati a čekala v úzkostném napjetí.

Několika slovy jsem jí pověděl, co se stalo; děkovala mi vřele a hledala malého chlapce, který jejího syna poznal a zpět přivedl; ale ten za naší řeči odešel.

Poprvé od té doby přicházím zase do této čtvrti. Byla vděčnost matky stálá? Shledali se opět oba chlapci a zbořila šťastná náhoda jejich setkání onu hradbu, která dělí jednotlivé třídy, ale děliti by neměla? Tyto otázky namanuly se mi, když jsem kráčel kolem mřížových vrat s pozlacenými hroty. Pojednou otevřely se dvéře, a dvě děti objevily se na prahu. Ačkoliv vyrostly, poznal jsem je na první pohled: bylo to nalezené dítě a jeho průvodce. Jen oděv poslednějšího se změnil: jeho blousa z šedého plátna, jejíž úpravnost skoro elegancí nazvána býti mohla, byla přepásána lesklým koženým pasem; nohy obuty byly v pevné střevíce, které však pro něho byly dělány, a jeho hlavu kryla zcela nová pěkná čepice.

V okamžiku, když jsem ho spatřil, držel v obou rukou obrovskou kytici bezu, k níž druh jeho přidával narcisy a petrklíče; oba chlapci se smáli a přátelsky se rozloučili. Syn pana Duvala zašel teprv, když mu přítel za rohem zmizel.

Nyní oslovil jsem tohoto a připomenul mu naše setkání; díval se chvíli na mne, a pak se zdálo, že mne poznává.

„Prosím, odpusťte mi, že vás nemohu pozdraviti," pravil vesele; „ale je mi třeba obou rukou, abych udržel kytici, kterou mi pan Karel daroval."

„Jste tedy dobří přátelé?" tázal jsem se.

„O! to si myslím," odvětil chlapec; „teď je můj otec také boháčem."

„Jak to?"

„Pan Duval mu půjčil něco peněz; najal si místnosti, pracuje samostatně a já chodím do školy."

„Opravdu," přisvědčil jsem, spozorovav křížek, který zdobil hochovu blousu; „vidím, žes prvním."

„Pan Karel mi pomáhá pracovati, a tak jsem nejlepším žákem z celé třídy."

„Tedy jste nyní pracovali?"

„Ano, a on mi daroval bez; mají tam zahradu, v níž spolu si hráváme a kterou moje matka květinami zdobí."

„A proto máš také na ní podíl?"

„Ano! Ach! to jsou dobří sousedé! Ale já jsem již doma; na shledanou, pane!"

Dítě na mne s úsměvem zakývalo a zmizelo.

Pln myšlének, ale s lehčím srdcem kráčel jsem dále. Viděl-li jsem onde kormutlivý rozdíl mezi bohatstvím a chudobou, shledal jsem je tady v přátelském spojení. Na obou stranách zmírnila dobrá vůle přílišné nesrovnalosti a tak vzniklo mezi skromnou dílnou a nádherným palácem dobré sousedství. Neposlouchajíce hlasu sobectví šli všichni za náklonností, i nezbylo místa ani pro opovrhování ani pro závist. Místo otrhaného žebráka, jejž jsem na onom prahu pozoroval, a který bohatství klnul, nalezl jsem šťastné dítě dělníkovo, které květinami obdarováno, jemu žehnalo! Otázka, o níž je tak nesnadno a nebezpečno mluviti, rozřešena slovem lásky!

K 1000leté památce sv. Cyrilla

ethoděje. Kreslil Jan Prousek.

Za mrtvým přítelem.

Ale včera ještě žil, jsa plný síly,
a dnes již život jeho v slově: „byl“.
Tys u cíle. — Já k témuž pluji cíli —
nám ve světě je souzen stejný díl,
kam všechno živoucí v svém běhu pílí.
Proč odešel's v nejkrasší zdobě věku,
jsa šťasten, milován, pln naděje
a svěřil jsi se tísni peřeje,
v niž dohnal osud žití Tvého řeku?

Z nás první's odešel. — A Tvoje kroky
vzbudily ve mně ohlas dávných let —
hle, mojí temné síně mizí boky —
já toužím v zašlou říši mládí zpět,
a její písně čarokrásné sloky —
zvuk harfy aeolské — mne nese výše;
a letím s ním — O zvučte, písně, blíž —
již prchá žití člověčenstva tíž,
již kráčím v mládí kouzlaplné říše.

Hle, jezerní zde hladina se leskne,
kde na ledě, kdy tonul v tůni druh,
nás smrti nebezpečí v době teskné
spojilo v jeden nerozlučný kruh,
zrodilo chvíle lásky krásy bleskné.
Hle, tamo soudruhů jsou hlučné sbory,
prožitý mnohý večer veselý,
ta rozkoš, kdy jsme v dáli letěli,
nám kroky nestavily lesy, hory!

Zde v lese jilm, kde jmeno Tvé jsme ryli
na důkaz první lásky, přátelství,
na skále mnohou provzdychali chvíli —
zda jmeno to se posud tamo skví?
A večer ved nás v pokojík Tvůj milý,
kde Faust zval duchy divé do zápasu:
my probádali žití, smrti taj,
sstoupili v peklo pochyb — nebes báj —
a vnořili se duchem v zápas časů.

Však Tys již dobojoval. Proč mi nyní,
kdy taje posmrtného žití znáš,
proč nevkročíš v mou osamělou síni
a nerozluštíš dávný problem náš?!

Snad že by v sníh mé hlavy přešlo jíní,
či že bych hrůznou zvěst Tvou nemoh snésti?
Však víš as, proč jsi pro mne něm a hluch,
proč mně se nezjevíš jak Faustu duch
a se mnou nesdílíš svůj bol neb štěstí. —

Co jest též rok, co padesátiletí —
sto — tisíc let — jak včerejší jen den?
Čas ořem divokým u věčnost letí:
zítra jest dnes — a dnešek chvilka jen,
v níž klesá všecko kol nás do podsvětí:
dnes nebo zítra — vše se časem změní,
vždyť život náš je pouhý krátký sen
a mezi námi jenom rozdíl ten,
že v věčném Ty — já v časném shroužen snění.

Hle! u jezera dlím ve vonném ránu,
zdes Ty — my přečítáme básní skvost —
a v poesie zlatou jdeme bránu
do říše krásy přes duhový most,
jsem u cíle — již na temeni stanu —
tu skutečnosti rámě surové
mě násilím rve odtud, vede jinam —
buď s bohem na vždy! — marně ruce vzpínám
po minulosti záři růžové.

Otakar Červinka.

Studie.

Kde tichne vřava povozů a hlasů
a blahý kyne klid na konci města,
kde řadou kaštanů se vine cesta
a za městem se ztrácí v moři klasů —

já viděl v okně, v jizby stmělém rohu
tvář vznešenou, líc velebného klidu,
tvář apoštola trpícího lidu
u haldy knih a foliantů stohu,

jak s hlavou skloněnou, o dlouhých vlasech,
nad pergamenu svitkem péro svíral;
o příštích otčiny psal lepších časech.

O tobě, muži, duše má vždy snila! — — —
Žel, že jsem v dílnu malířskou jen zíral
a muž ten — studie že pouhá byla! —

B. Forman.

Generál Gordon.

Napsal Karel Tůma.

(Pokračování.)

Odpověď z Pekingu stihla brzy. Gordonovi vyslovena ve jménu císaře a celé dynastie nejvyšší spokojenost i očekávání, že v úřadě svém setrvá, udílel se mu vysoký čínský řád s přiměřenou důstojností vojenskou, skvostná zlatá medaillie a mimo to dar 10.000 taelů (40.000 zl.)

Ale Gordon nepřijal ničeho. Žádal posly císařské, aby si vzali ty dary po dobrém zpět a nedonutili jej, by musil sáhnout po holi, načež poděkoval se císaři tímto listem: „Major Gordon s radostí vyslechl projev spokojenosti se strany Vašeho Veličenstva; však lituje velice, že nemůže od V. Vel. žádného jiného projevu vděčnosti přijati, a sice pro události sběhší se při dobytí Sučeva. Račiž tedy Vaše Vel. za uštědřené mu pocty díky přijati, však spolu dovoliti, by je směl odmítnouti.“ —

Takového skutku nebylo v Číně pamětníka. Ale vláda Pekingská nechtíc pozbýti Gordona, aniž jemu k vůli obětovati nejlepšího svého guvernéra, pomohla si z rozpaků dosti důvtipně: Vyznamenala Li Hunga žlutým hedvábným rouchem, t. j. povýšila jej na mandarina první třídy, však zároveň mu nařídila, aby Gordonovi poskytl všeliké zadostučinění a za každou cenu jej udobřil. Tou dobou již také Li Hung Čang opravdově želel sveřepého svého přenáhlení, neboť povstalci odvetou sťali neméně než 2000 zajatcův, mezi nimiž mnohou značnější hlavu. Neustal tedy v pokusech o usmíření uraženého hrdiny; přemáhal všechnu svou pýchu, i snášel nejtvrdší výčitky od Gordona, jehož vznešený, lidumilný duch bystrému Číňanu vždy více imponoval, ažtě opravdově ctíti se ho naučil a o přátelství jeho prosil, kterého také došel, když vyplnil podmínku Gordonovu a veřejnou proklamací osvědčil, že na drancování Sučeva a na popravě náčelníků Tajpingských generál Gordon nižádné viny neměl, ano vše stalo se bez jeho vědomí a proti jeho vůli.

Po této satisfakci teprv, v únoru 1864, Gordon znovu ujal se velení a zahájil výpravu dobytím měst Yihsingu a Liyangu poblíže jezera Ta-husského, postupuje k silnici Nankingské. Celý kraj byl zde tak zbědován a tak zpustošen, že výživa vojska spůsobovala nejtěžších obtíží. Vždyť se ubohý lid v hladu svém již vrhal na mrtvoly padlých bojovníků, aby se sytil masem jejich! Bylo k tomu zapotřebí silných nervův, zříti po kolik neděl denně takovéto scény zoufalství lidského.

Klíčem ku silnici Nankingské byla města Kintang a Čang-chov-fu. Zde soustředili povstalci poslední své síly, kteréž byly daleko značnější, nežli Gordon dle zpráv vyzvědačův hádal. Přesvědčil se o tom teprv v hodině boje o Kintang (20. března). Povstalci byli sice náhlým útokem překvapeni, ale zbylo jim přece ještě tolik času, aby od Čang-chov-fu pospíšili ohroženému Kintangu s 30000 muži ku pomoci. Tehda utrpěl Gordon první značnější porážku; duchapřítomností a heroismem svým prosekal se sice z obklíčení udatně bojujících Tajpingův, tak že mohl ustoupiti do Liyangu, ale ztratil sedminu mužstva, 14 důstojníkův evropských a sám měl kuli v noze. Přes ránu svou bojoval do poslední chvíle. „Nevím čemu se mám obdivovati více“ — napsal jistý anglický lékař, jenž byl svědkem toho boje: „zda Gordonově energii a odvaze, anebo jeho důvěře ve vojíny, třeba že mnozí z nich ještě nedávno bojovali pod prapory Tajpingů“.

Zvěst o jeho zranění spůsobila v Pekingu nemalé starosti. Princ Kung poručil, aby se mu denně posýlaly zprávy o zdraví Gordonově. Na štěstí byla rána jen lehká, Gordon si jí hrubě ani nevšímal, ano právě v těch dnech rozvinoval největší duševní činnost: Organisovalť koncentrický postup veškerých císařských vojsk na Čang-chov-fu, kdež chtěl Tajpingy donutiti k bitvě rozhodné. Plný měsíc rozpínal kolem vytčeného cíle širý kruh z dalekých končin svolávaných sborův; bylo zapotřebí dobýti ještě řady měst, hájených zoufalou srdnatostí, než kruh železný se spojil, aby Tajpingové nemohli jej proraziti.

Parné to byly ještě boje o Hang-čeu, hlavní město Čekiangu, a o Uwa-suh; kolikráte byl tu Gordon odražen tak krutě, že se podobalo, jakoby štěstí válečné již bylo opustilo hrdinu a „kouzelná hůl“ jeho pozbývala bývalé divotvorné moci. Avšak železného muže žádná nehoda neodstrašila. Byla mu toliko poučením, že chybil, a pobídkou k napravení chyby. S klidem matematika pracoval dále, nepozbývaje ani na okamžik rozvahy, ani energie muže důvěřujícího ve svou zkušenost, ve svou dělnou sílu a — chceme-li — ve svou hvězdu, nebo ve svého Boha, kterého vzýval v hloubi zbožného srdce, avšak beze vší bigotterie, protřibiv sobě na spůsob vzdělancův století 19. názory své náboženské duchem filosofičtějším, než by snesla věrouka kterékoliv církve.

Byl křesťanem, který nemluvil o víře, ale za to tím svědomitěji jednal zajisté v duchu vznešeného mučedníka Golgotského: v duchu to nezištné, účinné lásky ku slabým a trpícím. Kdo viděl jej, s jakou péčí na pochodech dbal o výživu, nocleh a bezpečí pro své mužstvo, s jakou v pravdě samaritánskou útrpností staral se o raněné nepřátely, jak sdílel vše co měl neokázale s nuznými, ten nemohl zneuznati, že mladý udatný Gordon plnil příkazy mravouky křesťanské lépe, než zástupy těch, kdož volají „Pane!“ a okázale se modlí u stupňů oltářův přede vším lidem. Což divu, že taký charakter mocně působil i v mysl nejsurovější, že pouhé objevem se mladistvé svěží a vždy jasné tváře Gordonovy stačilo, aby nová důvěra prodchla prsa unavených, jakož opět jediný hněvný blesk z těch zmužilých očí ztišil repot a obnovil kázeň.

Tak i nyní, když válka na sklonku svém nejtužší a nejkrvavější se stávala, v kritických oněch chvílích bojův posledních, vše toliko ku Gordonu povzhlédalo, jakoby sám jediný muž ten vydal za celé armády.

A Gordon důvěry té nezklamal. Nechť ještě dne 29. března spiklo se proti němu štěstí, ženoucímu útokem na Hang-čeu, však důmyslnými obraty vojsk svých Gordon přinutil již v málo dnech nepřítele, že musel důležité a pevné město ono dáti v šanc a ustoupiti na Hwa-su, před samým téměř již Čang-chov-fuem. Zde uzřeli se Tajpingové, vedeni nejlepším svým vůdcem Chuwangem, za nedlouho (v polovici dubna 1864) obklíčeni obrovským řetězem císařských vojsk, jichž síla mohla se páčiti na 100000 mužův. Každým novým jitrem obrovský kruh ten úžeji svíral se kolem Čang-chov-fua, k jehož obraně stálo ve zbrani na 60000 Tajpingův. Dvacátého dubna Gordon, řídící ze svého hlavního stanu v Kuinsanu veškeren tento soustředný pohyb obrovských kolon, prudkým nájezdem zapudil Tajpingy z tvrzí a náspův nejkrajnějších, a čtvrtého dne po té zkusil již útok na vnitřní hradby Čang-chov-fua. Chrabrost Tajpingův odrazila útok. Však příštím jitrem obnovil Gordon svou hrubou palbu na město, do poledne prostřílel průlom do hradeb, načež podnikl útok druhý. Než i tento jest Chuwangem rázně odražen. Ba ani když večerem téhož parného dne Gordon sám v čele své legie Šangajské s úžasnou odvahou do třetice rozehnal se proti porouchaným hradbám, nebylo mu lze pro děsné kulobití jich stéci, leč by snad byl vyrovnal před nimi hekatomby obětovaného mužstva svého. Ale Gordon nechtěl plýtvati zbůhdarma životy lidskými. Ztratil při útoku tom ze své legie 27 důstojníkův a 400 prostých, z ostatních pluků císařských padlo asi 1500 mužů, z čehož si dělal u svědomí svém dlouho bolestné výčitky. Ustanovil se na pravidelném, zdlouhavém obléhání a bořil odtud náspy obleženého města stálou hrubou střelbou, ažtě dne 11. května dvěma širokými průlomy vtrhl vítězně do města. Ale i zde ještě zuřil boj v pravém slova smyslu na nože. Ze sta evropských důstojníkův padlo jich 48. Tajpingové, stlačení kolem paláce svého nejlepšího vojevůdce Chuwanga, bránili se jako lvové do muže posledního. S Chuwangem samým mělo ještě uvnitř paláce 10 mužů co činiti, než jej odzbrojili a spoutali. Když pak jej přivedli před guvernéra Li-Hunga, zvolal chrabrý Chuwang vzdorně: „Nebýti Gordona a jeho lidí, však byste byli nikdy do města nevešli!"

Pádem Čang-chov-fua a zajetím generalissima Tajpingův byla věci povstalcův zasazena smrtelná rána. Byl to rozhodný boj, v němž ztratili Tajpingové nejen znamenitého vojevůdce svého, ale i jádro své armády. Osud nedalekého Nankingu byl odtud spečetěn. Již konal Gordon pilné přípravy k pochodu na poslední tento cíl svého povolání na půdě čínské, když tu jediná zpráva z vlasti připravila jej rázem o radost a čest svrchovaně zaslouženou. Rozkazem královny Viktorie odvoláno dovolení udělené anglickým důstojníkům; ani Gordon nesměl déle setrvati ve službách dynastie čínské! Trpké to překvapení před samým cílem, pro nějž byl se tolik napracoval, tolik natrpěl. Ale nikdo nezaslechl Gordona zareptati, nebo zlořečiti osudu. Antický muž dovedl zdusit v prsou ctižádost nejoprávněnější, povinnost byla mu nade vše. Jak orkán umlká, když dílo své dokonal, tak skromně a tiše odstupoval Gordon s jeviště, které byl pokryl tolika slavnými činy. Ale v Pekingu za to znali oceniti služby, které byl prokázal dynastii a říši čínské. Žádali snažně hrdinného vítěze nad hroznými Tajpingy, aby aspoň radou svou byl na dále

nápomocen generálům čínským při oblehání Nankingu, k čemuž se Gordon ovšem mohl uvolit. Když pak dne 19. července 1864 Nanking padl a proslulý prorok Tajpingův — „král míru“ Tienwang — se svými ženami vrhl se v plameny svého paláce; když konečně zmožena byla nejhroznější občanská válka, která přes 14 let ničila nejžírnější kraje Číny a zahubila na 60 milionů lidstva.... tu neváhala pýcha vlády čínské přiřknouti palmu — cizinci Gordonovi, uznávajíc jej spravedlivě za onoho Herakla, který udolal Lernejskou tu hydru. Již dne 14. června r. 1864 vyznamenal regent čínský třicetiletého generála Gordona důstojenstvím mandarina první třídy, nejvyšším Ta-husským řádem čínským, císařovna-matka uštědřila mu evlkou zlatou medaillii se zvláštním nápisem oslavným, vláda čínská pak podávala mu odměnou 100000 taelův. Gordon přijal vyznamenání, ale nikoliv zlata. Nevstoupilť do služeb čínských k vůli zlatu. Jako byl služné své rozdával trpícím, tak odpověděl i nyní vládě čínské: „Chcete-li se odměniti, odměňte se prostým vojákům; chcete-li kohos obdarovati, obdarujte hladových.“

III.

Chud, jako osvoboditel Neapolska, vracel se Gordon v září r. 1864 po čtyřletém pobytu v Číně ku břehům evropským. Chudý pozemskými statky, ale bohatý slávou.

Vládce nebeské říše princ Kung vřelým listem žádal anglického vyslance v Pekingu, aby jménem zachráněné dynastie čínské sdělil královně anglické díky za „znamenité a nezapomenutelné“ služby, jakých důstojník anglický Karel Jiří Gordon prokázal Číně. Slovy plnými obdivu zpomínal chrabrosti a svrchované nezištnosti Gordonovy, jakouž osvědčoval za každé příležitosti, „nejinak než jakoby byl sloužil své vlastní zemi“. Stejně lichotivým přípisem děkovala obranci svému evropská osada v Šangaji, jakož i britský vyslanec v Číně sám.

Veškeré časopisectvo anglické honosilo se hrdinným vítězem nad Tajpingy a „Číňan Gordon“ stal se již tehda miláčkem národa tak hrdého na čest svého jména, že chystány mu okázalé pocty na přivítanou. Vláda jmenovala jej nadplukovníkem a rytířem řádu Bathského, soudruhové jeho vojenští chtěli jej uctíti skvělou hostinou. Avšak zapomněli na „anglickou ostýchavost“ svého hrdiny. Gordon přistáv ku břehům vlasti, plaše vyhnul se všem ovacím, jichž zůstal po celý život zásadným odpůrcem, odmítl s díky nejčestnější pozvání a chvátal skrýti se v milé zátiší skromného otcovského domu v Southamptonu, kdež jedině otci, bratřím a některému z nejdůvěrnějších přátel vypravoval o svých dobrodružstvích čínských. Ba ostýchavost jeho šla ještě mnohem dále. Jednoho dne vzpomněl si na svůj denník z Číny, jejž byl asi před půl rokem poslal otci, toužícímu poznati zevrubněji osudy a skutky synovy. Leč otec byl denník zapůjčil ministru zámořských osad, a tento shledal obsah jeho tak zajímavým, že rozhodl se vydati jej tiskem. V několika dnech měla kniha s náležitým úvodem ke cti Gordonově vyjíti. Než Gordon byl tak nemile překvapen, jakoby mu byli Bůh ví jak ublížili. S nejbližším vlakem odejel do Londýna a tam rovnou

k ministru; když pak ho nezastal, vyhledal knětiskárnu a nepovolil, až mu vrátili rukopis a před jeho očima rozmetali sazbu! Vrátiv se utišen domů, hodil vzácný denník do kamen. — Však nedlouho po té dočetl se v novinách, kterak jeden ze spolubojovníkův jeho, schopný to důstojník, píše dějiny výpravy proti Tajpingům. Ihned dopsal Gordon kamarádu autorovi: „Spoléhám se do vašeho přátelství, že mi dáte nahlédnout aspoň v místa, která se mne osobně týkají, a že dovolíte, abych označil, co nepřeju si míti vytištěno.“ Což zbývalo, než svoliti, načež Gordon — originál censora — přetrhal celé archy, kdež se činům jeho přičítal náležitý význam a vzdával jemu zasloužený obdiv.

Ostýchavost bývá člověku vrozena, ale pravé skromnosti naučíme se teprv tehda, když nám rozhled po dráze klopotné zjevil, jak skrovný kus cesty teprv urazili jsme za cílem. Stoje na vrcholku slávy své, když byl obdařil svět svou C-moll symphonií, napsal Beethoven: „Pravý umělec nezná pýchy! Neboť pohříchu shledává, že umění nemá mezí. Temně tuší, jak dalek jest posud cíle, a obdivuje se snad jiným, kormoutí se, že nedospěl ještě tam, kam mu lepší genius jako podálné slunce svítí.“ Při Gordonovi nad to ještě celý jeho ethický názor života utvrdil tuto stránku jeho života.

Od mládí horlivým jsa čtenářem bible, neubránil se dojmu, jejž činí tato nejpůsobivější ze všech knih v mysl zbožně hloubavou a vřelou, dojmu, jejž tuším nejtrefněji označil Coleridge řka: „V bibli živlové nutnosti a svobodné vůle smiřují se působením vyšší moci, všudy přítomné Prozřetelnosti, kteráž celou mravní svobodu jednotlivých částí spravuje. Biblí nikdy nedopouští, abychom to s očí ztráceli. Bůh jest všude a všickni tvorové poddávají se jeho rozkazům, spravedliví zákony jeho plníce, vzdorní tresty snášejíce.“ —

Víru tu utvrdila cizokrajná dobrodružství válečníka i cestovatele v pásmech, kde příroda rozpoutává svou velikost i hrůzu, dráha žití plná nebezpečí smrtonosných, kde člověk poznává meze svých sil, plná katastrof, kde bývala buď spása, buď záhuba nesčetných životův lidských v rukou náhody, nebo jak zbožná mysl dí v rukou božích. Takové dojmy hluboce otřásají člověkem letory dumavé a k mysticismu schylné.

Však slyšme Gordona samého: „Není pocitu utěšenějšího,“ praví, „nežli má ten, kdo v Boha spoléhá se, a věří ve skutek, že veškery věci určeny jsou, aby se naplnily, ba že státi se musejí. Pakli jest souzeno, aby jistý dobrý čin tebou byl vykonán, k čemuž se máš tím honositi? Vždyť jsi již dosti poctěn tím, že Bůh tebe k tomu užil. Jsi nástrojem v rukou Prozřetelnosti, ačkoliv dovoleno ti domnívati se, jakobys jednal sám z vlastní vůle a síly. Však víš-li, jak málo zmůžeš sám sebou, a kdosi tě potom chválí, tu aspoň já cítívám, jakoby mi cosi v hrdle vázlo, jako by přidušené: „Ty lžeš!“ —

Za těch několik měsícův odpočinku v domě otcovském, Gordon cele byl zaujat velikým světodějem, který právě dovršoval se za Oceánem: obrovskou onou válkou mezi Severem a Jihem americkým, která vznítila se od šibenice, na níž popraven 2. prosince 1859 chrabrý osvoboditel otrokův John Brown. Gordona rovně zajímalo drama to po stránce své strategické jako ethické. Jsa ovšem duší tělem při straně poctivého Lincolna, tedy při straně Severu, bojujícího za volnost otrokův

a za celitost republiky, Gordon s dychtivostí Gambettovou sledoval ty divy podnikavého ducha a inženýrského umění severoamerického, které s báječnou rychlostí vykouzlilo strašlivé válečné loďstvo, razilo veliké vojenské dráhy pustinami, překonávalo katarakty veletokův, přenášelo lodě přes hory a ze širé stepi vydupávalo tvrze, ba pevnosti.

Ze studií těch vyrušen jest Gordon dekretem ministra vojenství, jímžto se mu svěřoval úkol rovněž důležitý jako namahavý. Měltě v Gravesende založiti a provésti systém rozsáhlých opevnění na březích Temže, aby Anglie byla chráněna proti možnému kdys nájezdu nepřátel z pevniny evropské.

Gordon podjal se úlohy počátkem roku 1865 a osvědčil se býti rovněž nadaným inženýrem, jako výborným ředitelem rozsáhlého díla, při němž bylo zaměstnáno po léta kolik tisíc pracovníkův. Kdo jej vídal v salonech, jedva poznával jej na bojištích, v dílnách neb na staveništi. Podobalo se, jakoby v ruchu práce, v klopotné píli úřadu, ale nade vše ve vřavě bitev nová duše v prsou těch vzlétla a celou bytost Gordonovu vzpružila. Na parketách jakoby se cítil stísněným, jedva že odpovídal, a to vždy hlasem mírným, přitlumeným. Tam nikdy se nerozehřál, nýbrž zachovával zvykle onu zdvořilou zamlklost, kterou liší se povaha anglo-skotská dosti neprospěšně od hovorné a družné letory irské. Ale na poli bitev rozezvučel se mu hlas jako zvonovina, a hvízdot kulí kolem hlavy jakoby roznítil ráznost jeho vůle do síly eruptivní. Nedalo se mysliti energičtějšího a přece chladnokrevnějšího velitele. Totéž jevilo se i nyní při rozsáhlých pracích fortifikačních na březích Temže. Gordon řídil je s takým rozhledem a s takou neunavnou bedlivostí, jakoby chtěl odpovídat za každý vsazený kámen; a přece byl churav, ba povážlivě churav! Nejednou bylo jej zříti schváceného námahou, an zsinalý přikládal si na prsa i na hlavu šátek omočený do vody. Již v Číně byl se ohlásil v prsou Gordonových neduh, jevící se trapnými záchvaty, kdež připadalo mu, jakoby horoucí proud krve řítil se mu přívalem od srdce ku mozku. Nicméně zůstávaly všechny domluvy lékařův marny. Jedva že záchvat minul, Gordon již opět nemyslel na sebe, nýbrž toliko na povinnost svou. Nešetřil se, nepohověl si, chtěl jako Wilson „umříti v práci".

Činnost byla jeho živlem, práce byla mu potřebou a blahem. Nemohl si ani nebe pomysliti bez práce. „Budoucí svět," píše příteli, „bude tuším mnohem veselejším, mnohem žádoucnějším vezdejšího, nehledě ani k tomu, že budeme tam prosti všech starostí a bolův. Vylíčili naší mysli nebe jako místo, kde prý duše v nepoznané blaženosti věčně velebí Tvůrce a modlí se, zhlížejíce se ve tváři jeho. Avšak nemohu si pomoci: takové nebe připadá mi jednotvárným. Musíť tam býti přece také *života plného činnosti!* Neboť pocit blaha spočívá na činnosti. Kde přestává činnost, počíná smrt. Život jest naskrze činností... Věřím, že tento náš život vezdejší jest toliko jediným z dlouhé řady životův, které naše vtělená bytost již byla prožila. Nepochybuji o tom ani dost málo, že jsme již před tím žili a že jsme i *v této předchozí existenci již bývali činnými.* Tak věřím též v činnost *v životě budoucím a myšlenka ta jest mi milou...* Budeme,

trvám, v budoucím žití mnohem ušlechtilejšími, blížíce se skutečné dokonalosti, avšak nedosahujíce jí nikdy.“

Vědomí nezhojitelné choroby, která co chvíli může přervati pásmo našeho žití, jest dojista spůsobilé, aby učinilo člověka nešťastným. A Gordon byl sobě od svého návratu do vlasti úplně vědom, že trpí organickou vadou srdeční, od kteréž žádný lékař pomoci mu nemůže. Nicméně nesl osud svůj s tou zmužilostí, jaké schopen pouze duch neobyčejně silný a nesobecký. Nikdo nezaslechl jej stýskati si a vzdychati nad sebou. Jediná proměna zračila se v tom, že prchlo „ono krásné počasí srdce“, onen „neustávající zpěv duše,“ jak básníci nazývají stálou jasnost mysli lidské, an jakýs výraz jemného bolu rozhostil se po té mužné tváři, tak že se jí více nedaříval úsměv jako za dob bezstarostné mladosti. Ale za tím závojem resignace neprozírala nikdy ani na okamžik skleslost zoufání; naopak utrpení vzbudilo v té hlavě chrabré toliko roj hlubokých myšlének a vznešených předsevzetí, ono tříbilo a jemnilo tu povahu ryzí, učíc ji trpělivosti stoické, ažtě i prodchlo duši Gordonovu tou vírou činorodou, kterou zříme opásány apoštoly lidskosti a mučedníky pravdy na vrcholcích věkův. „Jsou tomu již léta,“ svěřil se r. 1877 Gordon příteli v listu důvěrném, „co jsem odumřel pro všechny radosti tohoto světa, pro všechny jeho muky, cti a slávy. A neželím toho. Teprv když člověk dal s Bohem všem nadějím, všem útěchám a radostem tohoto žití, může se v pravdě a zcela věnovati svatému boji za lidskost, může teprv svobodně a zdatně vykonati zde svoje poslání.“ — —

V krásných těch slovech zrcadlí se nám celá podstata našeho reka. On věří, k čemu jej šlechetná mysl pudí. On věří, že má poslání, aby obětoval síly své, pohodlí své i život svůj za rozhojňování říše spravedlnosti a lidskosti na zemi, aby stíral slzy a srážel okovy, bojuje proti sobecké necitelnosti a surovosti buď si kde buď a nesa pomoc i osvobození, kdekoliv nešťastné lidstvo úpí.

Člověk povznesši se takto nad sebe sama sotva může se zváti nešťastným, pokud jen zdraví jeho není rozrušeno tou měrou, že by nemohl ničím býti lidstvu užitečným. Ducha jeho neskličujeť žádná z oněch péčí všedních, žádná z oněch úzkostí krušných a žádné z oněch sklamání hnětoucích, pod nimiž poklesávají ti, kdož od života žádali toliko ukájení sobeckých choutek, požitkův, slávy, moci nebo bohatství osobního. V náhradu za šumnou rozkoš i za něžnou blahost života rodinného osamělý stoik zhostěn jest oněch starostí a trudův, jež soužívají nesmírnou většinu lidstva dychtivého toliko, jak Goethe v epigramu trefně dí, aby rozmnožovalo se a mohlo uživiti sebe i své dítky. Živ jsa jedině vznešené myšlence, kterou zří vítěziti neklamně každou novou obětí, každým pokrokem osvěty, každou novou školou a dobrou knihou, každým novým vynálezem, sbližujícím lidstvo a usnadňujícím jeho práci, muž taký v pravdě jest svoboden, a vůle jeho, prosta všeliké bázně, klidně odhodlává se k činům, z kterých diváka pojímá závrať, jež střízlivému světu zdají se býti divosmělými a úžasnými.

Jest to ona víra, která dříme v loďce na jezeře bouří zmítaném, která s orly o závod v bleskorodá mračna orkánu se vrhá a pracujíc bez úlevy — hory přenáší.

Taková víra žila v těch chorých prsou Gordonových pružíc a tužíc jeho vůli, ať osud vykázal jí k činnosti šíré pouště, krví zbrocená bojiště, nedostupné horstvo nebo nízkou jizbu chudiny. V Gravesendě nebylo než těchto jizeb, ale bylo jich pohříchu množství takové, že Gordon po celých pět let měl práce nadbytek, ač věnoval samaritánskému dílu každou prázdnou chvíli svou, ač přinášel oběti na jmění, pohodlí i čase neskonalých. Jeho dům byl střídavě nemocnicí a školou. Světnice jeho podobaly se spíše jizbám missionářův nežli příbytku důstojníka. Gordon učinil z nich útulek pro ubožáky, pro všecky nešťastné, chudé, trpící lidi, s nimiž sdílel vše, co měl, a kteří v něm vždy nalezli svého vřelého ochrance, rádce a dobrodince nejlaskavějšího.

Zůstav neženat, Gordon v chudých a trpících měl svou rodinu. Za domem jeho prostírala se rozsáhlá zahrada, již dal Gordon rozděliti v hojné záhony, aby si na nich chudé rodiny pěstovaly živné zeliny. V zahradě té po celé léto proháněly se děti nuzných, po práci odešlých rodičův; pro děti ty se v kuchyni Gordonově netoliko vařilo, ale ob čas dostávalo se jim v ní čistého prádla i šatstva, pokud tomu jen dovolovaly prostředky plukovníka, který sám žil více než spartánsky skrovně. Strava jeho nezáleželať hrubě v jiném, než v chlebu, ovoci a čaji. Přítel kýs zastal jej kdysi v Gravesendě, an sobě tvrdé housky v čaji rozmáčel! Káral jej z takového nuzení se. „Eh což,“ odvětil Gordon vesele: „Za půl hodiny je to zcela lhostejné, co jsem jedl. Přivykl jsem tomu v Číně a necítím potřebu, abych tomu odvykal.“ Nejvíce dotýkal se srdce jeho osud chudých chlapcův a výrostkův, kteří rostli bez vychování a bez vzdělání po ulicích jak to mlází v lese. Však Gordon nečekal, až sestoupí se někdy dobročinná jakás společnost, nýbrž zařídil, prostě ve svém bytu večerní školu pro hochy ty, ve kteréž sám horlivě a vytrvale vyučoval. A ejhle, žákův přibývalo vždy více a více a prospívali nade všecko očekávání. Za nedlouho návalu jich příbytek již nestačil, i musil Gordon požádati o zapůjčení místností na škole veřejné, ve kteréž pak večer co večer vzdělával i zušlechťoval srdce sterých dětí z ulice, toho nepovšímnutého „písku“, v němž tak mnohé zrnko zlaté a tak mnohý démant krutá bída zašlape. Jakáž radost pro Gordona, objevil-li a zachránil-li takýto krystall. Zaopatřoval řádnějším žákům svým místa na lodích a pečoval o jejich další osud jako dobrý otec. Na stěně ložnice jeho visela mapa moří, na které Gordon dle docházejících listů zaznamenával den po dni, kde který z mladých jeho lodníkův právě se nalezá. Příklad jeho nezůstal bez účinku: po nějakém roce již vznikaly v Gravesende lidumilné společnosti, ujímající se zanedbané mládeže, zakládající dobročinné ústavy, nezištné půjčovny pro lid atd. — Gordon všechny ty podniky obětovně podporoval, všude byl ochoten pomáhat věci dobré slovem i skutkem, ale nikdy nepřijal předsednictví neb protektorství. Rovněž nebylo jej viděti na žádné slavnostní hostině, na žádném plesu a pod. okázalostech. Mnohý boháč a šlechtic byl by sobě pokládal za nemalou čest, kdyby slovutný hrdina byl zasedl k jeho stolu. Ale Gordon zůstal v ohledu tom „nenapravitelným podivínem“. Poděkoval se zvoucímu ctiteli vždy slovy: „Chcete-li mi spůsobiti potěšení, vyčastujte chudé a choré, já bohudík mám dosti co jísti.“

Jako sobě nevážil zlata, jako dovedl postrádati anglického comfortu ve své domácnosti a drahých vín ve svém sklepě, tak neměly též řády a záslužné peníze, jimiž byl hojně obdarován, pro něho žádného významu a půvabu .... Toliko jedna medaillie byla mu milou upomínkou, a sice ona, kterou obdržel od císařovny čínské za přemožení Tajpingův. Než, jednoho dne i ta zmizela, nikdo nevěděl kam. Teprve po létech vypátralo se, že poslal ji Gordon, zahladiv její nápis, kanovníkovi Millerovi jakožto příspěvek na umírnění kruté nouze mezi dělníky Manchesterskými ...

Divno-li, že miloval lid obecný v Gravesendu „svého Gordona“ více než koho jiného; že tak mnohý umírající, místo pro kněze, poslal v hodince úzkosti své pro zbožného válečníka a že tisícerá srdce pro něho tesknila, když posléze r. 1871 po pětiletém blahodárném působení Gordon vyslán jest do Rumunska, aby co plnomocník Anglie zasedal v komissi Dunajské. Nemohl v těch dnech vyjíti z domu, aby nebyl na ulici zastaven dělníky a ženami z lidu, děkujícími mu se slzami v očích, neučenými, však za to tím výmluvnějšími slovy pohnutých duší. Lid znává projevovat vděčnost svou někdy velmi tklivým způsobem: Na plotě zahrady Gordonovy, jež skytala dotud tolikým nuzným rodinám dělnickým obživy, každého jitra spatřovaly se křídou nově psané pozdravy: „God bless the Colonel.“ A když nadešla hodina odjezdu, celé město loučilo se s ryzím lidumilem v upřímném pohnutí. Gordon pak co památku zůstavil zvelebeným školám chudinským prapory Tajpingův, jichž byl v Číně dobyl, kteréžto trofeje vystavují se při výročních slavnostech škol Gravesendských po dnešní den, aby oživovaly v mysli mládeže příklad muže rovněž statečného jako dobrého, hrdiny a lidumila, „který vyhledával nade všecky jiné věci štěstí svých bližních a služeb vlasti.“

IV.

Octnuv se v nejvýchodnějším městě Rumunska, Galaci, Gordon brzy shledal, že poslavši jej do komisse dunajské, ministerstvo chtělo mu dopřáti vlastně odpočinku a sinekury; mnoholi měl před tím v Gravesende práce, tolik zbývalo mu nyní na břehu mocného veletoku volné prázdné chvíle, jíž používal Gordon ovšem poněkud jinak než diplomatičtí jeho soudruhové. Marně jej zvali ku svým zábavám, na lovy a výlety: „podivín“ nikdy neměl pokdy. Buď studoval cestopisná díla, buď strategickou literaturu o poslední válce francouzsko-německé, anebo podnikal sám a sám dosti daleké cesty do Bulharska, na Balkán, ba až do neznámých končin pohoří Rhodopského, chtěje na vlastní oči poznati stav věcí na poloostrově balkánském. Vracíval se pak z těchto bulharských výletův dojat, ba vzrušen, jako člověk, který nazřel v nový, tajuplný svět, o němž posud neměl tušení. Jinakým jeviť se Evropanu svět mohamedánský tam, kde bytuje v sebe uzavřen na své půdě, a jinakým, kde táboří uprostřed světa evropského, potýkaje se s kulturou křesťanskou. Tamto rozvinuje mnohou sympatickou stránku: baví svým původním rázem, imponuje svou rozsáhlostí a překvapuje svou náboženskou vroucností. „Soudím,“ jsou slova Gordonova, „že Mohamedán

Boha stejně vzývá jako já a že modlitba jeho, pakli jen upřímna jest, u Boha rovně váží jako modlitba křesťanova. Líbí se mi při Moslimu, že nestydí se za svého Boha. Život jeho mohl by se většinou čistým zváti . . . Naproti tomu zvrhlo se křesťanství našeho obecného lidu již v pouhou prázdnou povrchnost, která nikomu neprospívá. V Anglicku starají se lidé mnohem více o jídlo, než o plnění příkazův učení Kristova; takže by za nynějšího stavu našeho nikdo nebyl na světě nevítanějším než — Kristus, kdyby znovu přišel a mezi námi prodlévati chtěl. Byloť by mu odporovati takměř veškerému našemu tropení a my bychom jej opět pronásledovali, opět by nescházelo Farizeů, kteří by v něm spatřovali buřiče. — Vůbec nejeví se mi život našich nynějších křesťanův o nic lepší života Moslimův. Tolikéž neshledávám žádných tak přílišných rozdílů mezi oběma věrami, leda v rituálu a obřadech. Křesťané naši jako Mohamedáni vzývají zlaté obrazy . . . Mohamed, jak víme, nevydával se za Boha, nýbrž tvrdil pouze, že byl Bohem poslán. Rovněž neupíral našemu Spasiteli božského poslání, nýbrž nevěřil toliko v božství jeho.“ — „U Mohamedánů,“ poznamenal Gordon dále, „není sekty Farizeův. Mohamedán netvrdí na způsob našich Farizejův, že ten neb onen člověk jest zatracen a hoden upálení, aniž naleznete mezi Moslémy té jedovatosti a mstivosti, s jakou setkáváme se u našich Farizejcův.“ Než, jak spravedlivě oceňoval světlé stránky, tak přísně odsuzoval svět mohamedánský pro ohavné otrokářství, rozšířené po veškeré oblasti jeho. Jakkoliv nenáviděl války, za vyhlazení této mrzkosti byl hotov válčiti do dechu posledního. Však což teprv nyní, když cestuje kraji bulharskými, uzřel, kterak výbojný Turek zotročil a mravně zbědoval zde celé národy! Vrážeje pod Balkánem při každém kroku na vandalské stopy surové cizovlády, neschopné, leč aby vyssávala a v rozvoji zadržovala dělné, života schopné národy — zahořel Gordon hlubokým hněvem proti té mrzkosti, hájené praporem Anglie, a důtklivými zprávami snad první upozorňoval ministra anglického Williama Gladstona na děsný stav křesťanův v Bulharsku, „těchto bílých otrokův na půdě evropské, kteří od čtyř století vydáni jsou karabáčům vydíračných tureckých pašův, psanci ve své otčině, jichž život, čest i jmění jest k pospasu každému bašibozuku“. Obracel se na Gladstona, k němuž měl zvláštní důvěru, poněvadž znal jeho lidumilé srdce. Na vzájem šlechetný státník Anglie rovnou sympathií lnul k vojínu dobrodruhu, od chvíle co poznal v něm člověka myšlenky, kterýž má vryto v duši totéž veliké slovo, jež Nelson napsal na své prapory: „Povinnost!“ Již v lednu 1873 chtěl Gordona učiniti velitelem válečné výpravy proti mocnému africkému kmenu Ašantů, jenž divokými nájezdy ohrožoval osady Anglie na jihu Afriky. Než příčilo se všem tradicím vojenství anglického, aby důstojníku ženijního štábu svěřeno bylo samostatné velení nad válčícími pluky a tak poslán proti Ašantům plukovník Wolseley.

Za to svěřena nedlouho po té Gordonovi jiná, sice nekrvavá, ale rovněž namahavá a jen na pohled účelům vědeckým zasvěcená výprava do tajemných oněch pustin střední Asie, které rozkládají se šíro nad severními hranicemi britské Indie od svahův Himalaye až po horstvo Tianšanské. Jednaloť se o to, aby strategicky prozkoumala se zejmena ona zeměpisně dosud neznámá vysočina Pamirská, která mocnými svými

hřbety horskými a spletitými úvaly neprostupně odděluje na západě Kašgarsko od ruských državy v Turkestaně, neskytajíc pro svou studenost hostinného útulku hrubě ani potulným Kirgizům, v jichž mluvě slove „střechou světa“. Kolikráte již pokoušeli se Angličané proniknouti průsmykem Barogilským v neschůdný, horský ten labyrinth, — marně! Tak krutými zdály se býti překážky a obtíže, jimiž zde příroda odpuzovala a trestala smělost touhy lidské. Ale kdy couvl anglický duch před podobnou překážkou? Gordon měl se o to znovu pokusit a zjistit, mohlo-li by horami těmi projíti kdy vojsko. V dubnu 1873 dala se výprava, záležející z 98 mužů a 124 koní, na pochod. A hle: Gordonovi podařilo se projíti od Jarkandu šťastně celou tou divokou hornatinou po její délce, nalézti cesty těmi ponurými údolími a soutěskami velkého i malého Pamiru, jichž stráně strmí do výše 5—6000 stop a provésti důkaz, že lze na stráně ty vydrati se i s děly, ovšem že toliko s malými horskými děly rozkládacích baterií, jichž částky o sobě na soumary se nakládaly.

Sestupuje do luzných krajin Kašmíru, té vlasti „věčného jara“, Gordon mohl sobě věru zakládati na své podivuhodné konstituci tělesné; když lidé nejsilnější již podlehali únavě, Gordon býval vždy ještě křepkým, a nikdo by nebyl věru hádal, že tento „muž železného zdraví“ trpí vadou srdeční. Ponebí Orientu rozhodně lépe mu svědčilo než ovzduší anglické. Však nikoliv pouze z těchto ohledův těšil se Gordon, že bude mu svěřeno vyměřování pohraničných krajin severozápadní Indie: vlast filosofsky dumavých Hindův poutala jej hlavně velikou rozmanitostí kmenův, jazykův a náboženských sekt.

Než, jedna z těch náhod, které až pověrčivost lidskou budívají, odvolala nenadále smělého pionéře ze středu Asie v zcela jiný díl světa, v zemi, která jakoby osudem byla mu přisouzena za jeviště chrabrého života i hrdinné smrti jeho: Od břehův Gangesu měl se Gordon octnouti na březích veletoku východní Afriky, u pramenův posvátného Nilu!

Jeden z nejodvážnějších a spolu nejšťastnějších cestovatelův doby naší, Angličan Samuel White Baker, kterýž co lovec pronikl krajinami střední Afriky až k temeništi Nilu a za svého tříletého pobytu v oněch končinách divokých na vlastní oči byl vídal tamní strašlivé honby na otroky, byl nelidskými výjevy těmi tou měrou dojat, ba pobouřen, že předsevzal si učiniti hanebným lidolovům přítrž. Získav po návratu svém pro šlechetný jako dobrodružný úmysl svůj mínění anglické, roku 1868 předložil místokráli egyptskému podrobný svůj plán, dle něhož troufal by si šíré ony kraje kolem Nilských jezer Egyptu dobýti, panující tam mrzký obchod s otroky potlačiti a řádným obchodem nahraditi. Místokrál Ismail, pověstný svým marnotratnictvím jako svou ctižádostí, uvítal záměr, skytající mu nové prameny moci a bohatství, i nelitoval nákladu na velikou výpravu ku zřídlům Bílého Nilu. Baker pak skutečně konal divy energie a udatenství. Za neustálých bojův s lovci otrokův, za nesmírných protivenství, jaká v těch končinách spůsobuje Evropanu ponebí vražedné, pronikal neunavně vždy hloub a hloub v pásmo rovníkové, až rozšířil hranice Egypta o sta mil, po samá jezera Nilská na 2^{0} sev. šířky. Než, jak slavnou byla výprava Bakerova, hledí-li se k její smělosti a dobrodružnosti, v níž snad jedině

výpravy Pizzarovy a Cortesovy se jí rovnají, tož pohříchu výsledky její nebyly ani vědecky ani politicky zdatnými. Stará hádanka o původu Nilu nebyla zúplna ani nyní ještě rozřešena, jedva pak Baker nastoupil cestu zpáteční, hroutilo se mu v zápětí vše, co byl s tolikerým namáháním zbudoval. Podmaněné kmeny bouřily se, ničíce slabé stanice vojenské, jež Baker v zemích jejich byl zůstavil, a děsné lidohonby zuřily ještě divočeji než před tím. Opět a opět pokoušel se rázný muž o práci Sysifovu, až vlastní zdecimované vojsko proti němu se vzbouřilo.

Umdlen a zpromrzelý nezdarem vrátil se Baker posléze koncem r. 1873 do Kahýry, aby zůstavil rozdělané dílo síle svěžejší. Místokrál egyptský v nesnázi své obrátil se do Londýna, dávaje osvícenému státníku Gladstonovi na uváženou, kterak v oněch rovníkových barbarských říších jest vlastní doupě hlízy otrokářské, rozplemeněné po šírém Orientu, takže teprve až podaří se učiniti přítrž lidolovům v střední Africe, lze doufati v konečné vyhlazení otroctví v celém mohamedánském světě. Gladstone ovšem dobře věděl, že jde khedivu egyptskému vlastně jen o zisk nových výnosných zemí slonoviny, avšak proč mu jich nedopřáti? Může-li vůbec civilisace prodrati se v ony končiny ponuré, může se to státi jedině prostředkem Egypta podporovaného Evropou. Kromě toho i zájem politický i národní hrdost anglická přimlouvaly se za to, aby na důležité místo Angličana Bakera byl postaven opět pionéř Angličan. Neváhal tudíž Gladstone a odporučil khedivu egyptskému — Karla Jiřího Gordona, od kteréhož za nedlouho stihla lakonická odpověď: „Jde-li o zničení otroctví, přijímám.“ Po svém spůsobu rychle hotov k dílu, jakmile byl se k němu odhodlal, Gordon bez dlení vydal se na cestu a již koncem ledna 1874, právě když v Anglii bouřil volební boj, v němž Gladstonova vláda jest stranou Toryův poražena, dostihl Kahýry.

(Pokračování.)

Z kraje zapomenutých.

Črty z podhorské vesnice moravské od Otakara Bystřiny.

I.

Prožili jste kdy jaro v podhoří? — Myslím, zdali jste se ho také dočkali uprostřed lesnatých strání po dlouhé, deštivé, zablácené zimě, kdy jste se topili v bezednu slováckých cest a neviděli po celé dlouhé čtyři měsíce více než čtyři pět opelichaných chalup a při nich začernalé topoly s houfy vran a rejem daremných vrabčíků? — To se vám najednou někde v polovici března otepli; za pět nebo šest slunečných dnů vyschne každičká mez v polích a každá stezička v lese. Než se nadějete, rozpuknou pupeny na snítkách křů a stromů; tráva zažloutlá se zazelená, a kdysi z nenadání probudí vás časně z rána švitoření vlaštovek, vrátivších se pod hostinnou střechu. A vy neodoláte, abyste dlouho před obvyklou hodinou nevyskočili z lože, rychle se neustrojili a nezaměřili ku starým, známým a drahým místům, buď do „lipinky“ nebo výše k „háji“. —

Kdo by se byl tak přede dvěma nedělemi nadál, že dnes už zbude v potoku místo kalného proudu, plnícího břehy do vrchovata, sotva znatelný, mírný, švitorný pramének; že na louce pod křížem zahlédnete už svěží žluť podbělu, jasnou běl sedmikrásy, a pod křovím na hrázce z kamení prokukovat hluboké modro fialek? A v lese se teprve člověk nemůže zpamatovati. Prázdnota, jaká z paseky zela, očividně mizí. Koruny stromů houstnou, a křovím se bude za chvíli těžko prodrat. A co tu veselých, švitorných a čtveráckých pokřiků odevšad! — Nevíš, mášli poslouchat cinkotu stříbrných penízků podobné zvuky tu té sýkorky a hledět za ní, jak se míhá obratně větvemi, či máš-li raději neviděn postát za balvanem a obdivovat se romantickým přechodům kosovým. — Všecko je tak čilé, svěží, vše vábí k sobě novotou; nemůžeš se rozhodnouti, máš-li usednout na kmen habrový v průklestu a zahledět se v nekonečnost oblohy lesní, či máš-li raději sejít dolů k potůčku a poslouchat švitorné vlnky, jak skáčou po kamení a vesele zurčí . . . A na konec zvolíš něco zcela jiného: brát se beze směru houštinou, nahlížet ve ptačí hnízda a hledat kryjící se, stydlivé fialky. Je jimi až modro v hnijícím, žlutavém listí pod keříky svídy a pod bíle tečkovanými haluzkami smutné krušiny. A jaká to z nich vůně dýše, jak drahými jsou ty vzkazy nového, svěžího jara po unavující zimě! —

Mám jich v malé chvíli, že je sotva hrstí obestlat mohu. Někam na balvan mechem obrostlý — budem vázat první kytici fialek.

Ach, první kytice fialek! . . . Jak tu kvítko ke kvítku rovnám, a stopky v celek vážu lýkem lipovým, pojednou — ruka se počíná chvět, a bůh sám ví, k jakému závratnému letu rozpíná náhle křídla mysl bláhová! — Lístku srdčitý, vínku zrosených květů! Jaké to kouzlíte přeludy před vlahé, v síť kmitavých větví upřené oko? —

Hle, stojí tu již v podobě věrné to na stokrát drahé, ve vlnách bouřlivých beze stopy ztracené jaro vlastního života. S tím čelem jasným, s tím retem úsměvným, na lících svěží lesk bezstarosti — ó tys to, tys to, blažené, drahé mládí! . . .

Vidím znova po tolika letech zářit všecky půvaby probouzejících se tužeb a růžových nadějí, cítím ve spáncích nepokojně buchat bujarou krev; všecky ty polo už zapomenuté, vřelé tóny, jimiž mluvil ke mně tehdy celý, celičký svět, opět mi v hlavě zní . . .

Těkám od květu ke květu, netáže se, jaký jich plod; dýchám vůni a piju šumící rozkoš, nepomýšleje, jak brzo hlava půjde z ní kolem. — A srdce mladé, vřelé, přítulné zase bije tak prudce, tak hlasitě, jako tehdy, když jsem za krásného, jarního jitra podával drahé ruce — též první kytici fialek . . .

Malá zahrádka leskla se zlatem paprsků slunečních jako vysněný ráj; nad hlavami v besídce cukrovaly nám hrdličky, a po řece u nohou letěly rozmarné vlnky, unášejíce ku předu zlomené veslo a při něm povadlý, zmačkaný květ. —

Kam? ptaly se beze slov mladé, k sobě přitulené hlavy.

Tam, odkud se asi nevrátí více, pravil paprsk, odrážející se od hladiny vodní někde v dáli, poblíž těch unášených, zraku se tratících stínů . . .

Ruka hledala bezděky ruku, kadeř vinula se k horkému čelu, a ret, lnoucí vášnivé ke rtu, zachvěl se neznámým bolem — ó dnes vím, co znamenal, dnes vím, čím byl ten divoký vzlyk, jak pukalo by srdce, dnes vím, proč tryskla tehdy slza bohatá z očí hluboka — — vždyť roním ji nyní sám v kalíšky opojných, vadnoucích květů!...

Spustím tě též na pospas studeným, pádícím vlnkám, ty milá, prostá kytičko! A budu se dívat, jak tě ponesou přes kamení, přes kořány a nánosy písku v neznámé daleko — jak odnesly vlny žití mé šťastné mládí.

II.

Parný letní den. Slunce zdá se tkvěti jako přibité na jednom místě oblohy, zrovna tak, aby každý koutek, kam se před jeho žárem uchýlíte, nalezal se právě v ohnisku čočky, kterou rozehřátý vzduch tvoří — a to jenom proto, abyste nevěděli, co počít s lícemi do ohniva rozpálenými, s okem, jež je skoro osleplé jasem, a s potem, řinoucím se nepřetržitě po čele, po brvách a po celé tváři. Nic nepomáhá sebe hustější stín ořechu, jenž zrovna u potoka svou mohutnou korunou se pyšní. Nemyslete, že vás ochladí páry, vystupující z vody! Dno jest už ode tří týdnů úplně suché a vzduch, jenž kolem dokola nemá, čím by se ochladil, odráží se ostře od bílé stěny staré školy, kam paprsky sluneční zrovna bít se zdají, takže v malé zahrádce je jako ve výhni.

Nezbývá než prchnouti z dědiny.

Dáme se kolem kovárny do kopečka; stavili bychom se na několik slov, však je v ní hlucho a pusto. Kosí se už „réž“ a milý mistr musí odložit perlík a jít i se ženou na „záhumení“, kde jsou letos ržiska. Jde nerad, beztoho se mu lidé smějou, že neumí držet srpu v ruce! Je z Hané, a byl od jakživa při řemesle. Ale tu to nejde, kdož mu to podělá? Má každý svého dost v tom pilnu. Co mladšího v domě, je v Rakousích „na tovarychu“, a ostatní se musí každý dobře zapřáhnout, aby zmohl své.

Tedy jen chutě dále! Perná to chůze v žáru slunečním. Jako kmen statné břízy, když jej nemilosrdná ruka sekyrou podetne, dopadáme k zemi na pokraji mladého, borového háje. Oddychujeme si z hluboka. Avšak třeba ještě vyhledat nejstinnější místo. Tam uleháme konečně a hledíme na stráň, vlnící se zlatými klasy, na holé pastvisko výš, a nejzáz na modroučké, v lehkou stříž se halící vrcholy horských velikánů...

Žhavý vzduch je samá drobounká vlnka; zdá se, že to v roztaveném zlatě snáší se s vysoka Jupiter v klín blažené Danai-zemi. Větřík se ani nepohne za celou dobu. Ticho až nápadné panuje v celém tom táhlém údolíčku. Za námi v houštině ani hlásku — a jindy, co tu rozmarných trilků a štěbotu a jásání! —

Těm, již stojí od rána v obilí, vyschnul v hrdlech též kdekterý svěžejší zvuk; doslýcháme jen ostré, syčící zvuky kos a srpů, a chrupání kladoucích se stébel.... Někde v záhybu lesním pofrkuje kůň a žvýká suchou trávu.

A nám je tu pod hustou sítí jehličí tak blaze! Chlad příjemný vane od zadu, a vůně opojná, s níž mísí se zápach našich doutníků, mile lehtá v nozdrách, ssajících dychtivě čerstvý vzduch. — —

Jakoby si řekly, teď najednou tři, čtyři vetché postavy zaměřily s protější stráně ve směru, kde si hovíme. Jdou načerpat vody do hliněných „čepáků“ ze studánky, ukryté někde pod břížkem zrovna u našich nohou. Jde vždycky „děda“ či bába. Ta droboť nedá pozor, a snadno o kámen narazí, a co zas má více síly, marně by dobu prozahálelo!

Poznal jsem starého Jandása, jenž pamatuje tuším Napoleona; ptá se sousedky po jejím vnuku, je-li pořád v té Bosně. Nezaslechl jsem odpovědi, protože se právě k prameni shýbla.

Zdá se mi však, že nás starý zpozoroval. Utřel si pravicí pot s vrásčitých líci a hleděl chvíli upřeně do houště k nám . . .

Nevím, jaká myšlenka mu bleskla starou hlavou, když nás uzřel. Mně zdálo se, že jsem otvorem svěží zeleně v té postavě hubené, vetché a uhnětené zahledl tehdy pravou podobu — práce. —

Ze vsi zavznělo poledne. Starý Slovák zbožně sepjal ruce a modlil se.

Není-li příliš horko, jest ovšem lépe zajíti si na procházku dále, k „Malé Kopanici“.

Nevím, možno-li si vůbec pomysliti rozkošnějšího zákoutí, než je ta „Malá Kopanice“ o třech chaloupkách, ukrytých v tak husté zeleni stromoví, že o nich celý svět ostatní, ba že skoro ani jedna o druhé neví. Stojí na dvou stupních svahu nevysoké stráně; díváme-li se na ně z dola ode „mlýnů“, mají za pozadí černo borového lesa, na němž se čistě obílený roh, nedobře houštím zahrádky ukrytý, tak pěkně vyjímá, jako bílý květ v havraních vlasech. A což ten rozhled, jenž naskytá se oku od jejich prahů! — —

Protějšek tvoří táhlý, skvostně zelený hřbet Javořiny, jenž sbíhá v pravo do údolí mírnými výběžky, pokrytými smavým pásmem luk a pruhy uzoučkých polí. — Dolina, svlažovaná bezstarostnou říčkou se stafáží vrb, olší a javorů, větví se u mlýnů ve dvě části, obě tak svůdné pro oko, rozumějící krásám horské přírody. A mezi tím roztroušeny malebné chaloupky, senníky a mnoho malých, klepajících mlýnů . . .

To všecko možno shlédnout ze zahrádky kterékoliv z oněch tří chaloupek na „Malé Kopanici“, nebo z pokraje lesa za nimi šumícího. Což divu, že jsem byl za svého pobytu v blízké vísce denním jich hostem, a že jsem tonul pokaždé jako bez vědomí v tom moři půvabu a krásy! —

Nejlepší výhled byl ovšem od chaty nejkrajnější se strany „mlýnů“. Smějete se, znáte-li Babušku Hudcovu, jež pod její střechou vyrostla jako jahoda pod snítkou liskovou, a myslíte si ledacos.

Ale musím vám říci, že se hrozně mýlíte . . . Vždyť vyšlapal již tehdáž cestičku k té chatě Jan Zemanův, dole z Malchrova mlýnu a ten by mi byl do nejdelší smrti zahnal chuť na takové spády . . .

Byltě jsem takořka kmotrem jejich jak pivoňka ohnivé, ale jako květ šípkové růže čisté lásky. — Lekli se jako srny, když mne ponejprv za zahrádkou na vonném jehličí ležícího shlédli; Babuška utekla, a on zůstal státi, zrak na mne upíraje . . . Když viděl, že jsem se

dobrácky usmál, a nabyl přesvědčení o mé pouze nahodilé vědomosti o jejich největších tajemstvích, jako jsou: tisknutí vřelých rukou, plaché polibky pod jabloňkou, a co ještě všecko k té mladé lásce patří, stali jsme se přátely. Byl jsem jim důvěrníkem, a měl jsem už jistým, že jestli ho neodvedou, a v máji ke svatbě dojde, nikoho jiného za prvního „družbu“ nevezme nežli mne.

Jestli ho neodvedou — pane, to je moc pochybná otázka! — — Po dvě léta jim proklouznul, že byl postavy příliš malé; letos říkají o něm všichni, že tam zůstane... Vyšvihnul se pojednou na svižného, obratného jonáka.

Babuška měla od těch dob, co si los tak nízký vytáhnul, stále fialky svých oček v nejsilnější rose. Jednou konečně vyjeli s půlnoci chlapci na žebřinovém voze, opentleni, od zpěvu chraptivi a mnohý s trapnou předtuchou v duši — zejména její Jano... Bože, jaké to jen bude?

Každou chvíli vyběhla na zápraží; s věderci níže pro vodu, odkud bylo možno cestu až ke mlýnu přehlédnouti, byla za odpoledne nejméně desetkrát — a skoro tak často též u mne v lese zeptat se, jaké by to bylo, kdyby jej odvedli. Když slyšela, že by opravdu musila tři plná léta počkat, zůstala jako bez ducha. — — Stará tetka, která v chýžce po celý den hubovala a lamentovala, měla dnes k tomu dvojnásobnou příčinu. Práce nešla s místa. „Ta děvčice není dnes k ničemu; hleďme ji, už zas vyhlíží!...“ Ubohé děvče, opravdu zase stojí před plotem, a hledí napjatě před sebe.

Jest již k večeru, a dosud nikoho nevidět. Pojednou — opravdu, to on! Letí mu vstříc jako šipka. — — „Ach, jak to dopadlo, můj drahučký?“ — —

Jano stojí chvíli beze slova; pak začíná místo odpovědi slabým hlasem:

„Musíš se naučiť má zlatá panenko
zapomínať,
na svého synečka, švarného šohajka
nemyslívať...“

Nedozpíval; z prsou děvčete ozval se divoký výkřik... Ležela mu v náručí bez vědomí.

Vida, co se děje, spěchal jsem k nim. Ubožák stál jako zlomen, a díval se zoufale do těch zsinalých líček. — Pak ji začal volat nejsladčím hlasem; „Babuško, duše moje — — zbuď se, vždyť to jsem jen žertem... Já nešťastník, co počnu? Chtěl jsem ji jen postrašit — — Bože, Babuško! —“

Skočil jsem rychle pro vodu, ale než jsem se vrátil, otevřela již oči, a za chvilku vrátila se jí i barva, jakmile uslyšela, že to byl jen žert... Chvíli se hněvala, ale pak, když Jano starému o ni řekl, byla hned smířena na dobro, a líčka jí zaplála jako karafiát. —

Tím družbou jsem byl. A nyní víc už nechodívám za Hudcových chalupu; je tam smutno po Babuščiných písních, které nahražuje nyní už nepřetržité bručení staré tetky, vadící se s malými chlapci...

III.

Je chmurný podzimní den; nepříjemný, smutný, šerý. Takový, jaký v duši probudí kdekterou žalostnou strunu, byť zůstala netknutou sebe delší čas.

Vítr se prohání divoce po doškových střechách; rve z nich kus po kuse a roznáší po dědině. Skupení otřískaných, sukovitých lip nad hřbitovem, k němuž okénkem pohlížím, prohýbá se a praská a sténá. Každou chvíli utrhne se větev, a vyplaší svým pádem vrány, tisknoucí se ustrašeně v děrách kmenu; vždycky povyletí, zakrouží klikatě nad vrchol a snesou se rychle do díry zpět.

Právě jako ty myšlenky v horečném čele. —

Člověk vidí v takové chvíli celé své žití jako mrak divoký táhnout před duševním zrakem. Každá prolitá slza zdá se znova a horčeji pálit ve přivřená víčka, každou slinu protivenství, která mu padla kdy ve rdící se skráň, cítí tam poznovu, a jak rachotí okenice a nepřiléhavé dvéře, to zdají se nové hroudy padat v hroby ztracených nadějí.

A v krbu to kvílí tak tesklivě . . .

Kam utéci před sebou samým? — Nejlépe ven v šíré, volné pole. A o tu osamělou, planou hrušku podepřen chci zahledět se v tebe opět, ty chudá, milá vísko, jejížto vzhled již tolikrát mi v duši vnesl ukojení a klid. —

Ach, dnes se na mne nesměješ přívětivě ze zeleného útulku zahrad; dnes nestoupá modravý kouř volně vzhůru ze tvých chat ke hlubokému blankytu, dnes nebublá potok veselé zvěsti. — Divoká bystřice žene se střemhlav po splávcích a kamení, plavý dým plazí se po střechách, ba až k zemi, haluze hrozivě hučí, a chaty tisknou se k sobě v bázni, aby je to někam nesmetlo i s těmi, kteří se krčí v jejich koutech . . .

Přitisknem se k sobě též blíže, stará hruše! Budeme poslouchati řinčení plechového obrázku, na němž rozepjat visí umučený Kristus, a to táhlé, žalostné volání, ozývající se odněkud z výše.

Co asi ten ztratil ve shluku vichrů, a nenašel víc? — —

IV.

Kdo nepocítil dosud onoho hlubokého, hluchého ticha, jaké za bezvětří stře se nad zimní krajinou, kdy šedé, olovnaté nebe visí jako příkrov nad zemí, a páperka sněhu za páperkou, napřed po řídku, pak čím dál tím hustěji a vydatněji padá na umrzlá lada?

Ani pták nikde v křoví nezatiká, ani větevka nezašelestí. Staneš-li v širém poli, jak stanula by duše na cestě vesmírem k věčnosti — vůkol nic než bílo, bílo; a s výše sype se v milionech atomů lehounký poprach, jak proudí snad ve mléčné dráze mladé hvězdičky.

Na hodinu cesty zaslechneš, když někde samotný chodec neviděn zakašle, anebo v dědince zaštěkne pes.

A tobě je tak tichounce, tak volno v té velké samotě; zdá se ti, že jako ty brázdy a rýhy kolem ve sněhu, tak všecky rány a jizvy nitra tvého tratí se v zapomenutí . . .

Takovéhoto zimního dne vydal jsem se na cestu přes pole do blízké vísky se svým přítelem, výtečným hudebníkem, jenž v tom koutě národní písně sbíral. Šlo se nám jako v peří; cesta byla umrzlá, sněhu dosud nevalně napadlo, tak že chůzi nepřekážel. — Obalené jím větve vrb dole při potoku, k němuž jsme s pláně volný měli rozhled, kynuly nám po celou cestu jako toužně rozepjaté náruče bělostných ramen. Každou chvíli jsem se zastavoval, abych se nabažil toho krásného pohledu — až soudruh, nenapravitelné to flegma čistého, slováckého druhu, nevrle bručel.

Konečně dorazili jsme do vesnice. V krčmě, kam jsme se uchýlili, bylo brzo jako nabito. Takového něco, jako zjevení se dvou „pánů", sbírajících písničky, dovede svolat Slováčky jistě lépe, než policajtův buben, oznamující obecnou hromadu sousedův.

Prohlíželi si nás s chytráckým úsměškem; mysleli si jistě: „Takové ledaco, — co v tom jen ti ludkové za múdrotu čují?? — U nás si toho všimne sotva stará baba!" — — Postrkovali dýmky z koutka do koutka a začali vtipkovat. Abychom předešli nedorozuměním, vyzvali jsme je, aby nám něco zazpívali.

„Dáte-li za písničku 50 krejcarů, tož já začnu!" ozval se malý, zavalitý Slovák v krátkém kožoušku.

„Co si to myslíte?" namítám. „Vždyť my za ně také nic nedostaneme a budem je ještě do Brna posýlat!"

„Eh, nevěřte, lidé! Ty písničky se ‚razí', a chci se vsadit, že pod padesát ‚jednošek' žádnou z nich tuhle ti nedají," vedl občan svou dále. Ostatní se dívají na nás s napjetím.

Dali jsme se oba do smíchu. Teprv když jsme namítali, že bychom jezdili v zlatém kočáře, kdyby tomu tak bylo, a necourali se ve sněhu a psotě, a že to děláme jen k vůli tomu, aby se o těch pěkných ‚notách' jejich i cizí dověděli, dali si trochu říci.

„Ale na borovičku dáte přec? — Jinak vám žádný nesmí muknout!" znělo ultimatum, na které nebylo než přistoupit.

„Tedy za každou, kterou si zapíšem, skleničku! — Kdo začne?" — Žádný se k tomu neměl. Jak byli zprvu všichni plni odvahy, tak se nyní zas každý bál, aby nestržil od ostatních posměchu. Jeden to strkal na druhého.

„No začni ty, Jane!"

„Kde pak já, já nemohu do vysoka; ať začne toť Martin!" Martinova hlava už je na to stará, Matouš nijakou neumí, Jura si nemůže právě na nic vzpomenout — obešlo to na všecky, a žádný nic.

„A já vím co, chlapci," hlásí se dědeček kdesi v koutě. „Skočte některý vedle pro Jana Poklučáka, ten jim toho nazpívá, až se jim omrzí psát!"

Někdo už vyběhl. Ostatní hovoří: „Ten to zná nejlíp z celé dědiny. — A jaké on umí. — Schodil půl světa; až ve Vídni byl! — A hlas má jako kukačka!" — — —

Byli jsme plni očekávání. Za chvíli vešel mladý muž, vysoký, pěkně rostlý; kroj jeho byl sice slovácký, ale ne čistě. Beranička a kožich byly sice pravé, za to kalhoty z jakési moderní látky, a nosil zástěru, kteréž druhové jeho neměli.

„Písničky chcete?“ měřil si nás sebevědomě. „Ó kolik budete chtít! — — — Jakou bych měl spustit, bratři?“

Chvíli ticho. — „Spusť třebas tu, víš, co's nás ji včera učil!“ nabádá jej soused. —— „Tu, tu, ta je nejpěknější!“ souhlasí všichni ve sboru.

„Tak tedy tu,“ rozhodl se Poklučák. „Ale musím se napřed napít. — — Žide, borovičky! Tito platí,“ ukázal na nás palcem do zadu . . . Napil se, utřel ústa, a spustil.

„Taliánská země, pěkné položení,
tam se procházívá moje potěšení,
tradra, trada, tradra . . .“

— zcela obyčejnou vojenskou odrhovačku.

„Takovou ne, eh dejte pokoj s ní!“ voláme o překot. „Ta za nic nestojí — —.“

„Cože? Ta za nic nestojí? Chlapci, hleďte, ti tomu rozumí!“ smál se uštěpačně.

„Ale my nechcem takových, my chceme, co tady u vás zpívají!“

„No však ji tu také zpíváváme, on nás ji naučil, — a jak se nám všem líbí!“ bránil jej kamarád.

„Ta je ze světa, cizí. My bychom rádi nějakou, která se třebas o muzice před muzikanty zpívá, nebo co děvčata na trávě, co při kosení a při přástkách zpívají!“

Hleděli na sebe udiveni. — — Takové se zpívají každý den, na těch nic není, — a ti tu je chtějí opisovat! Jsou starosvětské; učili se jim od svých otců a dědů, jsou takové všední . . . .

„No jak chcete,“ pravil Pokličák pokrčiv rameny, „aj takové umím. Ale ty se zdaleka nevyrovnají těm, které jsem přinesl ze světa.“ —

Napiv se poznovu, začal. Hned první byla ryzí, jemná národní píseň. A za ní druhá, třetí pravý skvost, a čím dále tím pěknější a zachovalejší. Zářili jsme radostí. — Pokličák popíjel a obzvláště, když se rozjařil, sám sebe překonával. Hlas měl opravdu jasný jako zvon a zpíval velmi čistě.

Druzí připíjeli si s ním. Měli radosť, že se nám ty jejich všední tak velice líbí. Žid nestačil nalévat; za to, když se Pokličák vyčerpával, spustili i druzí. Nejprv ten malý, zavalitý, který nechtěl žádnou dát pod 50 krejcarů. Za ním Martin, i Matouš, i Jura, a na konec stařičký výměnník Gorošák, kterého neslyšeli prý už aspoň deset let si zanotovat. A jakou rozmarnou věděl, — smál se kde kdo.

Když jsme se zdvihali ze zástolí, bylo už všecko v nejrůžovějším rozmaru. Nechtěli nás ani pustit; Pokličák spustil jakousi do skoku, a málem bych se byl ani nevydral starému Gorošákovi, který to se mnou chtěl mermomocí zkoušet, dovedu-li si tak zadupkat jako on. .

Žid ukázal při placení tak dlouhý řádek hustě vedle sebe stavěných jedniček, že bychom byli musili mít aspoň plnou desítiarchovou knihu písniček, měla-li za každou být sklenička. Zaplatili jsme rychle a zmizeli ve tmě . . .

Ikaros.

Román od **Svatopluka Čecha.**

(Pokračování.)

Olga pokračovala v patrné tísni: „Nechci mnoho . . . Chci jen, abyste mne zachoval v paměti . . . abyste mi dopřál v srdci svém . . . Nelekejte se, nehodlám urvati božské Gabriele ani píď té svatyně! . . . . ale snad tam zbude přece nějaké místečko pro . . . věrnou přítelkyni.“

„Slečno!“ pronesl jen s pohnutím vychovatel a chopiv se její ruky, vtiskl vřelé políbení na něžné prsty.

„Snad je žádost moje podivná,“ mluvila Olga dále a řeč její byla směsí žertu a vřelé vážnosti, „ale což na tom! Jsem odjakživa nepřítelkou tak zvané slušnosti. Naše společnost pořídila si šablonu řádně vychované, vzdělané a způsobné dívky. Do té šablony vpravují rodiče nadějnou dcerušku a v ústavech dokončuje se živoucí výrobek, do tuctu podle jednoho vzorku. Vychází pěkně vysoustruhovaná a olakovaná loutka, jež umí břinkat na piano, odříkávat hezké fráze, nejlépe v nějakém cizím jazyku, podle předpisu se usmívat, zardívat, klopit oči a způsobně se pohybovat na parketách salonu. Ovšem postřehneš při každém tom pohybu řídící nitku, která vede do ruky přísné matinky nebo guvernantky nebo ředitelky ústavu nebo nejvýše do nějakého dobrého špatného románu, z něhož slečna čerpala mimořádné poučení. Jen příroda, přirozenost nemá podílu na těchto živých modních výrobcích. Kdykoli se octnu mezi nimi, pociťuju vždy palčivou choutku vysmáti se z plna hrdla drátkové jejich způsobnosti a deptat před nimi do prachu zákonník tak zvaného dobrého tonu.“

Vysocký neubránil se úsměvu při pohledu na drobnou postavu, dupající útlou nožkou rozhorleně do žluté trávy.

„Smějte se! Vím přece, že se mnou souhlasíte. Dávno poznala jsem ve vás duši spřízněnou. Jsme spolubojovníci; ale mně přidělil osud místo meče jen tupou dřevěnou hračku. Můj život poplyne klidně a hluše všedním, střízlivě upraveným řečištěm. Ztrávím mládí za plotnou a nad punčochou, při knize a pianu, na nicotných zábavách, a na konec dostanu se solidně pod čepec nebo rozmnožím — nedej, bože! — armádu kousavých starých panen. Což mohu činit já? Ztropit si leda tu a tam nevinné šašky z venkovské honorace nebo pohoršit nějakým přestupkem ničemné slušnosti areopag úřadnických paniček. Ale Vy! Jak jsem Vás poprvé spatřila — víte tehdá, když jste se tak neslavně

potýkal s kapouním křídlem — hned jsem zpozorovala kolem vaší neuhlazené hlavy cos jako světélkování nových myšlenek. Hned jsem poznala, že nepatříte mezi dvorné panáky, kteří se tak dobře hodí k oněm loutkám ženského pohlaví, ani mezi drsné sobce, kteří odmítajíce zevnější brus, postrádají zároveň i vnitřní ušlechtilosti a kráčejí světem bez vyššího cíle, jedině za hrubým požitkem. Vy jste člověk, s nímž mohu mluviti jinak než tím prázdným hlaholem, jenž nazývá se u nás vybranou a snad i duchaplnou zábavou. Vy jste rovného se mnou smýšlení, ale ducha vyššího — vy nebudete jen mluvit, ale i jednat — bojovat — vím to jistě. Nuže, popřejte mi účastenství v tomto boji, arci účastenství jen trpného, z povzdálí; nezapomeňte, že zůstavil jste zde, v tom hluchém zákoutí přítelkyni, u níž každá vaše zpráva dojde vřelého uvítání a porozumění, a přejte, abych navzájem ve svých malicherných zápasech mohla u vás vyhledávat účasti a posily."

„Přeceňujete mne," pravil Vysocký chvějícím se hlasem. „Nejsem hoden těchto vřelých slov. Nejsem hrdinou, který vychází do boje za velké myšlenky. Jsem člověk dobré vůle, ideí snad povznešených nad obyčejný brak, ale slabých sil a skrovné odvahy. Zápasil jsem dosud jen o hmotný byt, o kus chleba. Společnost lidská nevyslala v nuznou celi samotáře bytost, která by ji byla prozlatila áří krásy a šlechetnosti — tu spatřil jsem vás, vy jste se přátelsky sklonila ke mně i poznal jsem, co netušených vděků spočívá v obcování s duší světlou a spanilou. Vroucně děkuju vám za vše, za tuto chvíli. Cítím teď odvahu k životu novému, sílu k činům — jako mocný talisman beru s sebou do boje vzpomínku na tento den — na vaše přátelství — —"

„Zabředli jsme trochu v sentimentálnost," přerušila jej Olga; „nemyslíte? Takovým tonem rozmlouvají snad milenci; ale ku přátelskému svazku, tuším, stačí upřímné stisknutí ruky."

Vysocký stiskl vřele pravici, kterou mu podala.

„Spolek náš je tedy navždy spečetěn na posvátném místě," pravila Olga, vztahujíc ruku k sošce ve výklenku skalním.

Ubírali se lesem nazpět k zámku. Mlčeli. Dech jeseni, jenž kolem vanul sežloutlým listím hvozdu, kladl se jako jemný stín na jejich obličeje.

„Není třeba, abychom si dopisovali," pravila jen cestou Olga. „Vy jako rytíř krásné Gabriely nesmíte si ani dopisovati s jinou dívkou. Nevím kromě toho, jak byste zařídil korrespondencí, aby se listy Vaše bezpečně dostávaly do mých rukou. Vzpomínejte jen někdy na mne, jako já budu dlíti myšlenkami často u vás. Ostatně doufám, že se brzy opět uvidíme."

A když vycházeli z lesa, prohodila s úsměvem: „Jestli nás tu někdo zahlédl, stane se moje pověst první žertvou našeho přátelství." —

Vysocký vrátil se z Třemšína do Prahy, obohacen jsa nejen láskou a přátelstvím, nýbrž i úsporami ze slušného praeceptorského platu. Dokud tyto stačily, kul velkolepé plány; ba na několik dní pohroužil se také v pilné studium, jakoby pomýšlel zcela opravdově na přípravu k zanedbaným zkouškám. Ale když se chýlil skrovný kapitál ku konci, řítily se po řadě skvělé budovy jeho záměrů, o studiích nebylo řeči a jednou

uznal s povzdechem, že by bylo na čase, aby zaklepal opět u dra. Hubatky.

V době největší tísně potkal jej na ulici strýc hlásný. Vysocký, zabrán v neutěšené myšlenky, byl by bez mála vrazil do rozšafného starce.

„No no, pro samou filosofii už lidí nevidíme," zvolal strýc, vztáhnuv proti němu ruku.

Překvapen stanul Vysocký a pohledl rozpačitě do bodré tváře s vyholenou bradou a prosivělými licousy. Na první ten pohled seznal, že posupné vrásky, v něž hlásný čelo stahoval, byly jen líčeným zbytkem hněvu, který z duše dobromyslného starce dávno již se vytratil.

„No, jak se daří ve světě páteru Vyklouzovi?" pokračoval strýc s přetvářenou jizlivostí. „Mohli jsme již někde sedět v pěkné kaplance a dočkávat se v bázni boží nějaké tučné fary —"

„O tom darmo mluvíte, strýčku," odsekl Vysocký podrážděn. „Nelituju svého kroku ani dost málo. Jednal jsem, jak mi velely mé zásady."

„Láry fáry! Zásady! Zásad se člověk nenají. Boj se boha a měj se dobře — to je má zásada. Ostatní nestojí všechno za dýmku tabáku. Ale tobě knihy popletly hlavu — No, neškareď se, Pavlíčku! Co se stalo, stalo se. Nemluvme o tom více a nechme hněvy stranou. Zde moje ruka! A nyní pojď se mnou a povídej, co jsi všechno tropil."

Vysocký, ubíraje se podle strýce, vypověděl mu stručně své osudy. Dodával všemu barvy co možná světlé a s líčenou veselostí prohodil na konec, že vstoupí opět někam do kanceláře.

„Pěkná věc!" mínil hlásný. „K tomu nebylo potřeba tolik studií, abys dělal na konec ledajakého škrabáka. Poradím ti něco moudřejšího. Seber své věci — bez toho je uneseš asi pod paždím jako pravý filosof — a přestěhuj se ke mně na věž! Nemám sice mnoho na zbyt — " hlásný, odkryv hlavu, poškrabal se v řídkých prošedivělých vlasech, pečlivě od ucha přes lysé temeno sčesaných — „ale tolik mám přece, abych tě mohl na nějaký čas pohostit — spokojíš-li se chudou naší kuchyní a jedním z mých kumbálků. Ale za to budeš mít nahoře čistý vzduch a svatý pokoj a jestli se pořádně do toho obuješ, připravíš se tam na zkoušky hračkou. A pak se vysměješ všem škrabákům na světě."

Vysocký odměnil strýce vděčným pohledem, ale namítal: „Děkuju Vám upřímně. Ale byl bych Vám za obtíž — nejste boháč a máte sám s rodinou málo místa —"

„E což! Snad nebudem spolu dělat okolky? Děkuju... prosím... to by tak bylo. Zkrátka: přestěhuješ se ke mně. Odbudeš-li zkoušky, staneš se za krátko professorem a pak mi můžeš oplatit všechno na mém Jeníkovi. Myslím, že v něm vězí nějaký onačejší chlapík nežli je táta. A nyní pojď hned se mnou, podívat se na svoji budoucí klícku. Beztoho jsi u nás již nebyl věčnost."

Volky nevolky musel Vysocký doprovodit strýce na Hradčany. Stoupaje za ním po točitých schodech věže, zpomněl si, s jakou dychtivostí tudy stoupával co studentík. U zvonů učinil zastávku.

„Ah, již ti nestačí nohy!" posmíval se hlásný. „Nu, počkej, za krátko půjde se ti nahoru jako po rovině. Či chceš pozdraviti staré

známé, Sigmunda s Václavem? Nu, na těch se nic nezměnilo. Na ty píšou leda blázni křídou svá jmena, zatím co nám ubohým smrtelníkům čas ryje do čela brázdu za brázdou.“

Vysocký neposlouchal řeči strýcovy, stanuv u okna zvonice. Nemohl se ani odtrhnouti od velebného obrazu, jejž mu skytala kamenná spousta chrámová, divukrásně rozčlánkovaná v nesčetné ozdobné oblouky, pilíře, vížky a růžice, křižující se, propletající se, strmící lehce do modrého vzduchu.

„Snad nejsi také jako ti zbrklí cizinci, kteří nám tady kouty vymetají?“ žertoval hlásný. „Směšná to cháska! Pravím ti to arci jen v důvěře — neboť nesmíme si kazit výdělek. Ale směšní jsou a to hodně. Já ovšem také uznávám, že je v pořádku . . . umění . . . . krásná vyhlídka a toto ono. Zastavím se, podívám se a řeknu: pěkné! a jdu dále. Ale takový pán přešlapuje tu kolem celou hodinu, zastavuje se před každým pilířem jak o křížové cestě, může si krk a oči vykroutit, mlaská jazykem — áááá! Ach, to je krása! To je umění! A tamhle! A tohle! . . . A některý se dopachtí až ke mně nahoru, rukama si drží kolena, sotva dechu popadá, ale zevluje dolů jako u vytržení. A co vidí? Haldu střech a věží a trochu polí . . . Z dola, ze starých zámeckých schodů viděl by mnohem krásnější divadlo — ale za to mořil se lezením na věž . . .“

Podobnými výlevy krátil synovci krušnou další cestu k orlímu svému hnízdu. Konečně vystoupili na kamennou pavlač věže a než mohl Vysocký zachytiti zrakem obraz města, hluboko dole se míhající, vstrčil jej hlásný do svého příbytku. Prošli síňkou do malé, nízké světnice, nepravidelně rohaté, což zavinil mnohohranný půdorys hořejšího přístavku věže, jehož část zaujímala. Středem jizbičky procházel od podlahy do stropu, jako čtyrhranný sloupec, hrubý dřevěný obal nějakého přístroje, vedoucího zdola od hodin vzhůru do báně věžní.

Skrovný nábytek vyplňoval tuto místnost, kdež hezkých dvé dítek, hošík a děvčátko, radostně otci poskočilo vstříc, ale shlednuvši neznámého hosta, rychle se uteklo za sukni starší sestry.

Tato poznala bratrance a pozdravila jej ostýchavě. Od času, kdy ji Vysocký naposled spatřil, vyrostla nápadně, ale přece byla posud děckem. Postava její vytáhla se značně do výše, avšak tvary zůstaly útlé a také tvář jemného obrysu, řekl bych lehce toliko nastíněná, s prosvitavou téměř pletí, jenom slabým nádechem červánků zdobenou, zachovala si nevinný výraz dětský. Celá postava měla do sebe cosi vzdušného.

„Blaženko, Jeníčku, strašpytlové, vylezte přec a přivítejte svého bratrance!“ volal strýc. „A ty, Stázo, přines chléb a máslo a tu láhev s police!“

Zatím co dívka odešla pro tyto věci do zadní světničky, sloužící zároveň za kuchyni, dovedl hlásný synovce ještě do třetí místnosti, jež doplňovala skrovné jeho obydlí. Byla od obou ostatních oddělena, majíc zvláštní vchod ze síňky. Ale porovnal-li jsem studentský pokoj u Kavků s klecí Bajazetovou, mohl bych tento prostor přirovnati leda k posadě, v níž krmila obě dítky z báchorky žena lidojedova. Byl ještě těsnější a nižší. V jedné z nepravidelných, hrubě pomalovaných stěn bylo je-

diné okno, obrácené k Malé Straně. Komůrku tuto vyplňovalo několik kusů vetchého nábytku a rozličné haraburdí.

„Trochu skrovný byt, ale pro filosofa snad právě nejlepší," žertoval hlásný. „Zbytečné hamparátí odklidíme a bude tu místa dosti. Máš i zvláštní vchod — čeho si přeješ víc?"

Když se vrátili do světnice, stála tam již na stole vedle chleba a másla mnohoslibná láhev. Hlásný oprášil a prohledl ji zálibně se všech stran a seškrabuje pečeť, hovořil s okem lesknoucím se předtuchou blízkého požitku: „Nemysli, že je to ledacos. Dostal jsem ji od známého lokaje. Ó, zde odpadne pro nás leckdy kůstka s bohatých tabulí!"

S uctivou obřadností, jíž si zároveň prodlužoval blahou chvíli očekávání, zavrtal rezavý šroub do zátky, stisknul láhev mezi kolena a vytahoval opatrně zátku, při čemž se celý jeho obličej skřivil úžasným způsobem.

Zlatý mok zaperlil se ve dvojici prostých kalíšků.

Hlásný otřel dlaní kalíšek a pozoroval jej bystře proti světlu. „Jiskru má . . ." A mhouře oči, blížil pozvolna obrubu číšky k vyšpouleným, zašpičatělým rtům.

Nejprve pouhé dotknutí se vláhy lemem rtů, pak malý doušek, pak ještě jeden větší — rty se rychle pohybovaly, jazyk pracoval okoušením nápoje, až pak starý muž, dokonalý obraz uspokojeného labužníka, oči s radostnou vděčností k nebi povznesl a nadšeně zvolal: „Pan Ignác se vyznamenal! Ááá! je to vínko — co? Tomu se říká: pane! Ale teď si nejprve přiťukněme na stálé zdraví a tvé budoucí professorství!"

Ve chvíli na to poskytovala světnice hlásného hezký obrázek rodinné idylly. Jeník a Blaženka, spřátelivše se rychle s bratrancem, seděli mu na kolenou, zatím co Stáza, u okna stojíc a bleďoučkou tvář majíc jasně ozářenu zapadajícím sluncem, modré oči ven kamsi do dálky upírala; vrátný pak, pohodlně natažen v otřené staré lenošce a posrkávaje blaženě víno, vykládal synovci svou samorostlou filosofii; „Vidíš, není mi tady zle. Mám se svou službou potíž všelijakou, ale jsem spokojen. Vykonám-li své a mám-li k božímu daru nějaký slušný doušek, nestarám se o svět a sedím si tu jako baštonský král. Ó, zde nahoře naučí se člověk přemýšlet o ledačem. Slyšíš zdola šumot jako hučení vzdáleného jezu. Hrčí tam tisíc skvostných kočárů, řinčí tisíc nákladních vozů, v kostelích znějí nábožné písně, v krčmách bohopusté vřískání a láteření, učenci přednášejí, dryáčnici vyvolávají, lidé rozmlouvají, hádají se, naříkají, výskají — a zde nahoře slívá se to všechno v jediný šumot, ne mnoho silnější nežli bzučení včel. Pomyslíš si: A což teprve tam vysoko nad námi — co tam doletá ze všeho hlomozu a halasu lidského? Co tam je celý ten svět se svým snažením a bažením? — Nebo zahledíš se odsud do hloubky — kníže, žebrák — sotva je rozeznáš — dva směšní trpaslíci. Co jsme všichni dohromady? Kam sahá náš rozum? Víme jen, že jsme na ten svět postaveni — jeden na dno hluboké šachty, druhý na špičku věže — jeden v opovržení, druhý ve slávě — a na konec je to jedno. Pravím: Dělej každý své, raduj se z toho, co máš, a nelam si hlavu marným staráním a mudrováním.

Hleď, tak se dívám shora na svět a směju se jeho pošetilostem jako moji sousedé, ti kamenní chrliči na pilířích sv. Víta!“

Vysocký přestěhoval se skutečně na věž a zapředl se tam do studií. Zprvu jevil se mu strýcův návrh bizarním, než brzy našel v něm zalíbení. Z ruchu života, jenž okazuje mu dřívější nevlídnou tvář, z ulic, kde vyhýbá se známým, kteří naň pohlížeji jako na ztracenou existenci, unikne na čas do výše nepřístupné, v nerušený klid a samotu, mezi nebe a zemi, kde jako stylita může hovořiti jen s oblaky a vlastní duší.

Také připomenutí zkoušek padlo na úrodnou půdu. Uznal, že jest čas, aby nahradil zanedbané a získal si konečně pevné postavení životní.

Zapředl se tedy do studií, avšak pozvolna začala tu šedivou přízi nauk obraznost hustěji a hustěji protkávati svými duhovými vlákny a mnohdy, začav pilným probíráním nějaké vědecké otázky, ocitl se z nenadání uprostřed pestroskvoucích vidin rozhárané fantasie. K tomu přistoupila stará, bláhová myšlenka, která nyní častěji než kdy předtím bušila na jeho skráně: nejednou odkládal knihy, jimiž se měl obírati, a sahal po vědeckých spisech z oborů naprosto rozdílných, hloubal nad fysikou, zoologií, anatomií nebo kreslil podivné přístroje nebo pokrýval archy řadami bůh ví jakých výpočtů. Bývá tak, že nejživěji vystupují před námi neplodné jiné představy, máme-li všecku mysl soustřediti na jednu užitečnou práci.

Studie Vysockého šly klopotně ku předu. Poznával s hrůzou, jak mnoho zapomněl a zanedbal; cítil, jak nesnadno se opět vpravuje v soustavnou duševní práci. Ale přece napínal úsilí, přemáhal nechuť . . .

Spouštěl se jen zřídka s výsosti své do ulic města. K výletům takovým volíval nejraději soumrak. Vycházel si často do vzdáleného předměstí, křižoval tam v okolí jednoho domu a pohlížel přes ohradu spustlého sadu, holými větvemi stromů v jedno osvětlené okno, kde zamihl se časem mezi bílými záclonami stín dívčí postavy. Uchystala-li mu náhoda na těchto výletech setkání s Gabrielou, vyhnul se mu odbočením do stínu nebo za některý roh, ale pak ji sledoval v povzdálí věrně jako stín, až zašla do domu.

Konečně dopřálo mu pozvání na ples Třemšínský nořiti se v rozkoš její blízkosti, kochati se pohledem na ni po celou noc.

Zde, sedě ve stinném rohu taneční síně, dotkal teď v míhavých upomínkách dosavadní pásmo svého života.

Seděl zde hodnou dobu nepovšímnut a zapomenut, až za jedné přestávky tance, Olga s Gabrielou obcházejíce sálem přiblížily se k jeho křeslu. Stalo se tak jistě návodem laškovné jeho přítelkyně. Přistoupily k němu tak náhle, že v komickém uleknutí s křesla vyskočil. Krev shrnula se mu k srdci, před očima dělaly se mžitky.

„Vy netančíte, pane Vysocký?“ oslovila jej Gabriela.

Byla to první slova, která k němu splynula s těchto rtů. Zvuk jejich zněl mu jako nebeská hudba. Cítil v jejich lahodném tonu zvláštní laskavost, která mu prochvěla srdce blahem.

„Ne — bohužel — jsem špatný tanečník,“ odpověděl rozpačitě.

„Křivdíte si zajisté ze skromnosti.“

„O pan Vysocký se bojí dam,“ škádlila jej Olga.

„Tomu nevěřím. „Bavil se s tebou před chvílí a myslím, že výborně.“

„Chodil se mnou, poněvadž jsem ho mocí zajala, poněvadž jsem ho k zábavě donutila . . .“

„Moje přítelkyně je zlomyslná, není-li pravda?“

A takovým hluchým tokem proudil dále žertovný rozhovor. Leč pro duši milující mění se nejvšednější fráse na drahém rtu ve skvostné, vzácné perly. Vysocký, účastně se hovoru pouze nutnými, krátkými odpověďmi, vnímal s rozkoší každé její slovo, jakoby v sobě chovalo divy krásy a vtipu.

Ve sladkém zmatku sledoval polet andílků, kteří na bílém vějíři třepotali se hrou spanilé ruky, a pohlížel chvílemi nad ně do sličné, přibledlé tváře, z níž přívětivě k němu pozíraly snivě přistřené, zářící oči. Bylo v tom pohledu kouzlo dosud nepoznané, které jím slastně zachvívalo od hlavy k patě.

„Ach, bože, naše limonáda je ohrožena!“ zvolala pojednou Olga, upírajíc očí ke dveřím sálu.

Z těch vynořil se tříbarevný sluha, nesa v rukou tác s několika štíhlými sklenkami. Pozorovali jsme již, jak lokaj ve styku se strážcem ověnčeného sudu na chodbě obrňoval se tím větší vážností, čím růžověji se barvil rozmar jeho soudruha; nyní vzrostla veselost tohoto zajisté již v rozpustilost, neboť vyčouhlá postava lokajova byla přímo velebně vztýčena, brada vysoko nad stojaté cípy límce vypjata a tvář hrozně opravdová — ale při tom zdvihal nad potřebu nohy, jakoby překračoval neviditelné překážky, a v rukou měl jakési chvění, které se jevilo povážlivým kolísáním podnosu a nepokojem štíhlých sklenek, ťukajících o sebe a kolébajících se, jakoby také byly zachváceny taneční horečkou.

Vysocký rychle popošel k němu a zmocnil se podnosu; lokaj, sproštěn z nenadání břemene, opřel se zády o stěnu a hleděl za únoscem tupě, s nejasným výrazem udivení a nevole.

Vysocký však ubíral se krokem svižným nazpět k dívkám. Slova a pohledy, jež blahem naplnily jeho srdce, vlily zároveň lehčí, ohnivější krev do jeho žil. Ta tam byla dřívější tíseň pohybů, hlava směle se vypjala, i tváře se zaruměnily; cítě Gabrielin zrak na své postavě, nevědomky dodával tělu ušlechtilé kavalírské držení a nesení. Oči plné vlhkého lesku na tvář její upíraje, bral se k ní jako rytíř, kráčející pro cenu vítězství ku královně svého srdce.

Již stanul před ní, uklonil se s jasným úsměvem, otevřel ústa ku dvornému pobídnutí; ale v tom — bůh ví, jak se vše sběhlo — lehký výkřik — cinkot a řinkot — limonáda prší na všechny strany — štíhlé sklenky se potácejí, řítí střemhlav s podnosu — a v příštím okamžiku stojí Vysocký ve směšném ustrnutí nad limonádovým jezírkem a kupou skleněných střepů. A s nimi rozpadla se mžikem v trosky jeho krátká kavalírská sláva i čarovná budova nedávných blahých snů. Před očima se mu zatmělo — nejasně zahledl jen sněžný krajkový šátek, jímž Gabriela odskočivši stírala vláhu s růžových šatů — slyšel jen výkřiky, mnohohlasý smích.

Osudná limonáda! Démon škodolibý nastrčil mu ji, aby přes ni upadl s vrcholu blaha nazpět v ponížení, jen ještě hloub ve svou nicotu.

Jiný byl by se lehce přenesl přes malou nehodu a byl by vmísil svůj smích do veselí ostatních; ale Vysocký stál tu v úplném zničení a tím dovršil svůj směšný pád. Všechna jeho nemotornost vrátila se v tom okamžiku; s čelem svěšeným, s prázdným podnosem v ruce, pohlížel ztrnule do spousty na podlaze. Bylo mu, jakoby stál ukován na pranýři, bezmocný terč sterých úsměšků — před ní!

Komický ten výjev budil skutečně obecnou veselosť. Se všech stran mířily úsměšné pohledy na sklíčenou postavu. Hlasitě smáli se pánové, shluknuvší se kolem. Smály se ctihodné gardedámy a mrkaly na sebe, jakoby chtěly říci: Čekaly jsme, že něco podobného vyvede! I trojbarevný lokaj, odloupnuv se namahavě od stěny, zmírnil vážnosť svého obličeje a učinil posuněk, jehož význam byl asi: Vždyť jsem to věděl!

Úsměv, který by Vysockého byl spasil, neobjevil se na jeho tváři. Smích diváků měnil se v posměch. Smáli se nyní jen tiše, ale uštěpačně ne příhodě s limonádou, ale jemu samému.

Neslyšel slova Olgy, která mu přispěla na pomoc nějakou žertovnou poznámkou. Pohledl jen kradmo na Gabrielu i zdálo se mu, že postřehl pohrdlivý úsměšek na krásném rtu.

Po chvilce spatřil, kterak dr. Blanda blíží se k ní graciósním krokem, nesa obratně tác s novou limonádou. Viděl, jak před ní hrdou, kadeřavou hlavu dvorně uklání, jak ona s díky přijímá štíhlou sklenku; zahledl také, jak doktor stranou po něm úsměšně zamrknul okem, jak se zaleskly běloskvoucí jeho zuby v krutém, vítězném úšklebku . . .

S čelem svěšeným vykradl se Vysocký z taneční síně.

V předním pokoji sklesl jako zdrcen na sedadlo a pohroužil nad stolem hlavu do dlaní. Bylo zvláštní, jak tragicky naň účinkovala nepatrná směšná nehoda. Leč nikoli nehoda o sobě. Ale spůsob, jakým se choval po ní! — Představil si v duchu opět celý výjev: jak tam stál za terč výsměchu, figura komická ve své nejapné ztrnulosti, ve svých nemotorných rozpacích . . . A před ní!

Ne, zde není pro mne místa! Pryč odsud! Pryč ze společnosti lidí!

Vzchopil se a kráčel spěšně ke dveřím. Než cestou střetl se s Olgou, která vyšla z vedlejší místnosti.

„Což?“

„Odpusťte, sleěno, jest čas, abych se dal na cestu.“

„Ale, ale, divný člověče, snad vám neurvala rozmar ta nešťastná limonáda?“

„Gabrielo!“ zvolala, zahlednuvši přítelkyni v sousedním pokoji.

Gabriela vyšla s drem Blandou. Vysocký pohledl na ni s obavou a studem; než ani nejslabší stopy posměchu nebylo na její tváři a krásné oko zíralo naň stejně snivě a lahodně jako dříve.

„Považ si,“ obrátila se k ní Olga, „pan Vysocký chce nám prchnout — a jistě jen proto, že rozbil několik sklenic a polil tvé šaty.“

„To není možné. Na mých šatech není již ani skvrnky. A taková malicherná, obyčejná nehoda . . . ne, tomu nevěřím.“

„Trápit se pro takovou lapalii — quelle idée!“ vpadl doktor. „K vůli té trošce — neobratnosti . . . Opravdu? To je skvostné! To je vlastně nejsměšnější při všem!“ A smál se z plna hrdla.

Vysocký nevšímal si toho jízlivého smíchu. Lpěl zrakem i celou duší na Gabriele. Tonul opět v kouzlu mocných očí. Zářivý její pohled rozptyloval všechny chmůry jeho nitra — rozjasnilo se tam jako zázrakem. Nechápal nyní sám, jak si mohl zoufati pro takovou malichernost. Usmál se všemu.

Ó, jak nepatrné vánky dovedou rozbouřiti hladinu lásky! Nyní stoupala z černé propasti opět zářivá vlna k nebesům a šuměla mu opojně blaženou hlavou.

„Zůstanete ještě, není-li pravda?“ ptal se medový hlas.

„Velíte-li, slečno —“

„Což třeba rozkazu? Nestačí žádost?“

„Jen prosím, neberte nic do ruky!“ vtipkoval zase doktor. „Máte dnes patrně nešťastný den. Jsou ostatně lidé, kteří mívají za jistých okolností z pravidla neštěstí. Nechci vás k nim ovšem počítat. Nemám také na mysli onu známou historku z galanthomů ... o tom člověku, který přišel poprvé do lepší společnosti ... k nějaké hostině ... o tom ubruse — c' est drôle ...“

„A znáte vy historii Gressetova papouška?“ zeptala se Olga dra. Blandy.

„Gresset — papoušek —?“

„Četla jsem tresť té rozmarné básně v nějakém literárním díle. Myšlenka je hezká. Jeptišky jakéhos kláštera chovaly si pro ukrácení dlouhé chvíle papouška. Byl nejen krásné podoby a skvělého peří, nýbrž vynikal i jemnými způsoby a všelikými cnostmi, které si osvojil v obcování s dobrými jeptiškami. Pochytil od nich také množství krásných, sladkých slov, ba i zbožných průpovědí. Zkrátka byl to roztomilý papoušek a stal se jejich radostí i pýchou. Pověst o něm pronikla až do jiného vzdáleného kláštera a jeptišky tamnější žádaly snažně, aby jim zázračný Vert-Vert byl zapůjčen. Ač nerady, vyhověly přec majitelky papouška jejich žádosti. Avšak cesta do druhého kláštera vedla přes moře a Vert-Vert přeměnil se v obcování s hrubými námořníky úplně: pozbyl jemných způsobů, zapomněl ušlechtilé řeči a přiučil se nepěkným vtipům, posměškům, nadávkám, bezbožnému klení a všelikým jiným ohavnostem. A když se konečně ocitl na cíli své pouti, v kruhu jásajících jeptišek, nemohoucích se dočkati vzácných jeho kousků, rozvázal takovým způsobem, že jeptišky ruce nad hlavami spráskly a zděšeny se rozprchly.“

„To je konec?“

„Konec již určitě nevím. Tuším, že byl Vert-Vert s hanbou poslán nazpět a není pochybnosti, že mu kázeň klášterní vrátila bývalé jemné způsoby a krásné průpovědi. Papoušek zůstane papouškem.“

„A —? Co s tím zde?“ tázal se doktor, upjav na Olgu bystře oči.

„Co — co —? Hm, — že jsou na světě méně všední a snad i lepší historky než ona o člověku s ubrusem. Nic více!“ odvětila po chvilce Olga vesele.

„Jaké máš nápady, Olgo!“ smála se Gabriela.

Ale doktor se jaksi zakabonil a cupal si chvíli neklidně krásné, černé kníry.

(Pokračování.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner.*

Goethův *Faust* zahájil řadu německých kusů v Národním divadle. Ze zpráv o tomto představení bylo zřejmo, že se obecenstvo přes dvě třetiny Faustova textu nebavilo, což padá těžce na váhu, neboť představení Goethovy tragedie zabírá celé čtyry hodiny, dobře naměřené. Lokálkář nějakého německého listu chytil se hltavě této zprávy, aby si zavtipkoval na neosvícenost českého obecenstva.

Nuditi se při Faustu! Jaká zpozdilost!

Dobrý muž snad Fausta nečetl. Schiller i Goethe mají v Německu mnoho takových enthusiastů, kteří jsou na své národní genie hrdi jen z vlastenecké povinnosti a nevědí na př., že dvě třetiny Goethovy knihy nejsou skutečně pro jeviště. Ať se vezme věc tak nebo tak a kdyby verše byly sebe obsažnější a hlubokomyslnější, s jeviště dolů nepůsobí mnohem jinak než prázdné: zůstavují dojem leda sluchový a ten, jak známo, žádnému divadelnímu obecenstvu nestačí. Myšlénka sice rychlejší je blesku, však i její rychlost má meze a je prostě nemožno, aby vnímavost mozku posluchačova těm stům a tisícům obsahem sytých a namnoze těžko přístupných, v rychlém tempu deklamačním za sebou se hrnoucích, na uzoučký prostor dvou, tří hodin času stísněných veršů mohla i jen zdánlivě odpovídati. Všechen enthusiasm, všecka sebeklamná horlivost promrhávají se tu nadarmo. Každý druh uměleckého požitku má své podmínky. Jinak se rozpoleháme pro poësii myšlénkovou a jinak musí vypadati co nás má zaujati na divadelním křesle. Je-li Faust divadelním kusem, pak je divadelním kusem vše, co jen má formu monologu, dialogu nebo vypravování. Pak jsou divadelní i Platonovy rozmluvy, pak můžete postavit na prkna i Homérovy hrdiny, aby ve svých hexametrech před vámi vedli čilý zápas slova, nežli se pustí do sebe mečem, pak vůbec není rozumu a práva vykazovati čemukoliv meze a lišiti poësii divadelní od poësie knihové.

Nudit se na představení ještě neznamená považovati báseň vůbec za nudnou. Není to žádná urážka veleducha, veledíla. Ale uměleckému dílu se neposlouží, stavíme-li je na místo, pro něž není určeno a kde nemůže zúplna dojíti platnosti. Je to jako s velikým obrazem, který postavíte do lichého světla. Ztratí se, pozbyde ceny. A světlo divadelní, aspoň světlo moderního divadla, není ono, které by Faustovi svědčilo. Fausta třeba čísti, třeba studovati, aby byl pochopen a proniknut, ale nelze jej hráti, aspoň ne s nadějí na důstojný, plnocenný, hodnotě díla odpovídající úspěch. Kdo tvrdí, že ty pěkné dojmy, které sobě z představení Fausta domů odnese, jsou vše, co ve Faustu vězí, že jsou jeho bohatstvím, ba i jen závažnou stránkou jeho obsahu, ten má o významu tohoto básnického díla velmi skrovný pojem. Těch několik

divadelně působících scén nestojí věru v žádném poměru k filosofické hloubce a poëtické obsažnosti jeho.

Na vzdělance, který Fausta zná ze školy, četby a soukromého studia, snad bude i představení působiti jinak, příznivěji, ale pak jsou to právě jen ony upomínky, ona předchozí příprava, která působí, neb aspoň silně spolupůsobí na probuzení dojmů, a nikoliv divadlo samo. Od velkého obecenstva však nelze dožadovati se, aby prvé než přistoupí ku představení Fausta, jako před stolem Páně průpravným studiem vpravovalo se do jakéhosi stavu milosti, aby se učinilo schopným vše pojmouti, všemu porozuměti. Na to je ono tuze málo akademické a příliš svéprávné. Nedá se proti své chuti a svému pohodlí od nikoho nutiti do spásy.

Celkem presentuje se představení Fausta co divadelní experiment, za nějž také všude v Německu se považuje. Experiment, který ovšem dá se omluviti u Němců všelikými ohledy, pietou k domácímu veleduchu, i předpokládáním akademických disposicí u obecenstva.

U nás však se naskytuje otázka, má-li saisona našeho divadla nadbytek večerů, aby je mohla obětovati na *vědomé* experimenty. A je-li podobného nadbytku času i síly obecenstva, zda nenáleží předurčiti jej pro nezbytné a nepředvídané experimenty s výrobky produkce domácí? Zdá se aspoň, že z ciziny měly by býti přibírány do repertoiru jen kusy, které svoji způsobilost divadelní nade vši pochybu osvědčily. Národní divadlo není ústavem literárním, nýbrž uměleckým a *divadelní* ohledy měly by zde rozhodovati.

Hned po představení *Fausta* trhnuto *Blumenthalovým* „Zvonem reklamy". Z Němec bude prý dobře pořizovati lehčí, přístupnější genre. Myšlénka není zlá. Německý život je našemu velmi blízký a německé obrazy ze života vždycky se u nás líbily. Leč pan *Blumenthal* není zástupcem tohoto genru, jejž představují spíš *Moser, L' Arronge, Triesche. Blumenthal* stůně na francouzský esprit, kterého však nemá ani tolik co *Lindau* a jehož k nám ostatně připlývá dostatek přímým importem z Paříže. Mimo to pak je stavba jeho kusu chatrná. Objevil se dvakrát na ceduli a sotva se tam kdy vrátí. Není škoda o čas promařený na memorování a na zkoušky?

Jakousi oslavou Vítězslava Hálka bylo provedení *„Záviše z Falkenštejnu"*. Spracování Záviše, jaké jsme poznali posledně, jest dosti obratné. Nerozpakoval bych se však navrhnouti, aby se bylo klestilo a osekávalo ještě zdatněji. Čtyři hodiny divadelního večera je pořád ještě příliš mnoho, zvlášť nejsou-li zaujaty stavbou naveskrz jednotnou. Postavy Otakara krále a Miloty z Dědic na př. nikterak organicky nesouvisí s dramatickým vzrůstáním povahy Závišovy, kteréž jest vlastním obsahem dramatu. Není nevyhnutelného důvodu, aby se oběma postavám připouštělo, ovládati celé veliké scény v kuse. Veliká, táborová scéna Otakara, aniž by mohla platiti za exposici k následující tragédii ctižádosti, může a musí fantasii divákovu jen odervati za jiným směrem a pomásti ji. Tyto scény i postavy jsou komposičním nadbytkem, přerostem a spracovatel na prospěch dojmu směle mohl by je zasáhnouti svojí tužkou.

Málo dnů po Záviši provedena Durdíkova „*Karthaginka*“, práce ušlechtilého rázu a velmi ladného složení. Zvlášť mluva Durdíkových hrdin je lepotvárná, plná dramatického důrazu a na jevišti neobyčejně zvučná. —

Rozhledy přírodovědecké.

Píše *B. Katzer.*

(O třpytu hvězd. — Výška ovzduší zemského. — Ubývání mikrobů ve vyšších vrstvách vzduchu. — Barvy zvířat a květů. — Květena hrobů staroegyptských. — Magická zrcadla. — Mathematika letu a chůze.)

V duchu uchystal jsem si pěkný úvod, ve kterém vybranými slovy k tomu poukázati jsem chtěl, jak přerozsáhlý obor přírodních věd jest a jak náramně pilně dnešního dne všude na něm se pracuje, tak že jest zhola nemožno na omezené prostoře podati úplný přehled výsledků té práce. Nyní však se mi podobá, že bude nejlépe, když si ten úvod nechám pro sebe a hned raději s věcí samotnou počnu. Beztoho soudný čtenář vyrozumí, že zajímavými drobotinami, které v Rozhledech k sobě přiřadím, nechci podati *souhrnu* významných objevů přírodovědeckých, nýbrž jen zábavnou mosaiku, ze které každý snadno pozná, že ve světě mnoho vědecky se pracuje v nejrozmanitějších směrech a k nejrozdílnějším účelům. Tedy k věci!

Nikomu, kdo uvědoměle zahleděl se do věčně stejně poutavého hvězdnatého nebe, neušlo, že *třpyt hvězd* není stejný a že ani táž hvězda o různých večerech stejně se netřpytí. Měnivý lesk hvězd patrně závisí v první řadě na pochodech v ovzduší země, jelikož neklidný vzduch arci silnější kmitání jisker nebeských má za následek, nežli atmosféra tichá, nehybná. Vedle toho však jest třpyt hvězd závislý také přímo na světle jejich. Jak totiž na vidmech jest zcela patrno, scházejí ve světle z té které hvězdy k nám vyslaném ty neb ony paprsky barevné, následkem čehož jeví se vidmo prorváno černými čarami.*) V ovzduší země rozptyluje se světlo z hvězd přicházející, čím rozšiřují se ovšem netoliko světlé partie, nýbrž i temné pásy. Čím více pak těchto tmavých čar jest, tím méně poměrně mohou pochody ve vzduchu třpyt hvězdy proměniti, kdežto naopak čím méně jich jest, tím silněji poměrně rozvádějí a sdržují se vířením vzduchu vlny světla, což má za následek mocný barevný kmit hvězd. V prvém případě totiž převládá jistá barva světla, která vlněním ovzduší našeho valně se nemění, a hvězda září tedy zdánlivě zcela klidně; ve druhém případě, kde temné pásky vystupují jen podřaděně, a tedy rozdílné barvy vidma nápadněji se jeví, sdržuje se brzy jedna brzy druhá barva více, svit se tedy rychle mění, nebo-li hvězda silně se třpytí. Náhled tento, jejž *Ch. Montigny* již před 10 léty vyslovil, shledal úplně potvrzeným dalšími výzkumy na 120 hvězdách, o nichž 25000 jednotlivých pozorování zaznamenal. I vyslo-

*) Viz „Nebeská chemie“. Napsal B. Katzer. „Květy“, XI. pag. 665 a d.

vuje jej nyní kratčeji: Hvězdy, jichžto vidma vykazují *málo čar* temných, třpytí se *nejvíce*; hvězdy však, jichžto spektra vyznačena jsou *širokými pásy* černými, mají třpyt *nejslabší*. Z výzkumů Montignyho také jde, že v zimě třpytí se hvězdy více než v létě, že intensita třpytu na velikosti hvězdy pranic nezávisí, nýbrž že rozhoduje hlavně zvláštní povaha spektra hvězdy. Na př. žlutý Pollux třpytí se mnohem méně nežli bílý průvodčí jeho Castor; ze souhvězdí Velikého Medvěda třpytí se hvězda α nápadně méně nežli ostatních 6 hvězd atd. Konečně jest prý možno, že ze třpytu hvězd bude lze odvoditi, jak značně světlo jejich ve vlastní atmosféře jejich bylo pohlceno.

Třpyt hvězd dá se sice pouhým okem sledovati, k přesnějšímu ustanovení jeho užívá se však t. zv. *scintillometru*. Pomocí stroje toho ukazuje se jmenovitě nápadně, jak *Montigny* dále ustanovil, že hvězdy září v převládně *modravém* svitu, má-li nastati *deštivá pohoda*, kdežto při suchém počasí jeví svit více zelenavý. Badatel vysvětluje úkaz ten vlhkostí vzduchu. Světlo totiž, které vodou se provádí, jeví se modrým. Čím více vody, t. j. vlhkosti tedy v ovzduší zemském se nachází, tím více převládati bude modrá barva ve světle stálic, jím procházejícím, kdežto naproti tomu převaha modři uskrovní se tím více, čím méně vlhkosti v ovzduší se nachází. Na základě poznatku toho předpověděl *Montigny* r. 1883 suchou pohodu, což pozorováními meteorologických stanic úplně bylo potvrzeno, a totéž prorokoval na rok 1884. Bližší zprávy o povedenosti tohoto proroctví nejsou ještě známy. (Bull. de l'Acad. royal. belg., Ser. 3., T. VII., Avril 1884.

Velmi zajímava z příčin kolikerých jest otázka, *jak vysoko ovzduší země sahá*. Výška ta ustanovuje se pomocí světelných úkazů, které na padajících povětroních v atmosféře nastanou. Pokud totiž meteorit vznáší se mimo ovzduší, není viditelným. Zřejmým stává se teprve, když nárazem a třením o vzduch se rozpaluje a když při slučování hmoty meteoritu s kyslíkem povrch se rozžhaví až svítí. Z dosavadních pozorování takových úkazů bylo odvozeno, že výška ovzduší obnáší asi 15—20 zeměp. mil. Loňského roku však, 29. července, měl *Raoul Pictet* příležitost pozorovati velmi jasný meteorit, jenž v pěkném, zelenavém světle na obloze vzplanul a ponenáhlu od jihovýchodu k severozápadu k obzoru se skláněl. Pohoda byla neobyčejně příznivá, tak že nebylo pochyby, že zjev ze mnoha stran byl pozorován, a skutečně na příslušné vyzvání v novinách ženevských došla badatele odevšad řada dopisů, ze kterých některé vybrané poskytly dosti spolehlivá dáta pro výpočet, z něhož jde, že ovzduší zemské sahá mnohem výše, nežli dosud za to se mělo, že totiž výška jeho činí přibližně 600 kilometrů, nebo-li *70—80 zeměp. mil,* tedy několikrát více nežli dosud se myslilo a jmenovitě z barometrických pozorování v rozdílných výškách bylo odvozováno. *Pictet* snaží se tuto náramnou odchylku vysvětliti na základě moderních názorův o vnitřní skladbě plynů. Představujeme si totiž plyny jako složené ze samých molekul v přímočárném pohybu kmitavém se nacházejících. Každá molekula pohybovala by se, kdyby překážky do cesty se jí nestavěly, přímočárně do nekonečna. Narazí-li však někde, buďto na pevný předmět nějaký, nebo na molekulu sousední, odráží se a opět ve přímém směru se vrací. Mysleme si pomezí atmosféry. Zcela

krajní molekuly kyslíku a dusíku, ze kterých vzduch se skládá, hraničí tam s prázdným prostorem světovým, do něhož vykonávají své pohyby kmitavé, přirovnatelné k pohybu nesčíslných koulí z pušek do vzduchu vystřelených. Výška, do které molekuly doletí, patrně závisí na přitažlivosti zemské, která jaksi brání zpronevěření se jich, a dále na temperatuře, protože při vyšší teplotě pohyby jsou mnohem čilejší a mocnější nežli při teplotě nižší. Na rovníku arci jest teplota největší; i dá se vypočítati, že tam střední rychlost, s níž molekuly se pohybují, obnáší více než 400 metrů ve vteřině. Protože pak východisko těchto molekul pomezních už jest velmi vysoké, podobá se skutečně, že výše ovzduší 500—600 kilom., z prve zmíněného pozorování odvozená, není přehnaná. Na základě předpokládání tuto činěných dá se vypočísti, že absolutní výše ovzduší na rovníku jest větší nežli na pólech. Ovšem spůsobuje podobné nakupení vzduchu prostě síla odstředivá při otáčení se země; než i bez toho muselo by nastati pouze zmíněnými vlivy. Takto tvoří atmosféra zemi obklopující dosti sploštilý ellipsoid točný, jehož kratší osa jest souběžná s osou zemskou, delší pak leží v rovině rovníku. Následkem toho padají nejvyšší vrstvy vzdušné nad rovníkem pořád k pólům severnímu a jižnímu, čímž spůsobeny jsou pravidelné proudy, jelikož spousty vzduchu, jež k pólům přirazí, zatlačí odtamtud vzduch spodní. (Archiv des scienc. phys. et natur. Sér. 3. F. XII., pag. 483.)

Význam proudů vzdušných, totiž větrů, jest mnohonásobný; hlavní záleží ve pravidelnějším rozhánění vlhkosti a tepla po okruhu zemském. Vliv tento pravidelnou mírou omezuje se toliko na vysoké a volné vrstvy vzdušné, kdežto při zemi rychlá a vydatná výměna atmosféry všelikými překážkami jest učiněna nemožnou. Zdá se tomu nasvědčovati okolnost, že nečistoty vzduchu, které v nižších vrstvách vždy jsou hojné, ve vyšších scházejí skoro úplně. Z těchto nečistot vzdušných novější dobou největší význam přikládá se rozličným drobničkým ústrojencům a zárodkům organismů, které ve vzduchu se vznášejí a částečně za rozšiřovatele chorob všelikých se pokládají. I jest zajímavo zvěděti, *mnoho-li živých mikroorganismů* v různě vysokých *vrstvách vzduchových se nachází*, což v posledních létech několik badatelů rozdílným spůsobem snažilo se ustanoviti. Nejnověji, totiž v létě loňského a předloňského roku, podjal se luštění otázky té *Ed. de Freudenreich*, používaje methody Miguelem udané, která záleží v následujícím. Skleněná roura, na obou koncích poněkud vytažená, předem silně se vypálí, aby všeliké zárodky organismů, které v ní snad nacházeti by se mohly, najisto byly usmrceny. Po té ucpe se jeden konec kyprou zátkou z vlny skelné, roura umístí se tak, aby směřovala proti větru koncem ucpaným, a na druhém konci pomocí pumpy vzduch se ssaje. Jest zřejmo, že všecek vzduch rourou prossátý, jehož množství snadno dá se ustanoviti, procházeti musí vlnkou skelnou, v níž všechny neplynné součástky své nutně musí zanechati. Rozetře-li se tedy po skončeném pokuse vlnka ve příhodném roztoku výživném, arci docela čistém a vůbec za šetření všech možných opatrností, dostanou se zárodky nebo ústrojenci, jsou-li kteří přítomni, do prostředí, v němž rychle mohou se vyvíjeti a množiti, načež snadno dají se mikroskopicky ohledati. Roku 1883 zkoumáno takovýmto spůsobem hnedle 3000 litrů vzduchu z rozličných výšek mezi

2100 a 3200 metry, avšak *nenalezeno ani stopy* po nějaké bakterii, plísni nebo jakémkoli mikrobu vzdušném. Loňského roku pak propátrán vzduch v krajinách nižších a snadněji přístupných, ale i tu shledáno mikroorganismů *ku podivu málo*. Na příklad už na vrcholu Gurtenu, 323 metry vysokého kopce poblíž Bernu, byl vzduch skoro naprosto čistý, kdežto téhož dne, v tutéž hodinu a týmž spůsobem zkoumaný vzduch v městě Bernu obsahoval v krychlovém metru několik set mikrobů. Z nálezů těch plyne, že vzduch na horách a vůbec ve vyšších polohách plnou měrou zasluhuje přímětků „čistý a zdravý“; jiných důsledků činiti není radno. (Arch. de scienc. phys. et natur. Sér. 3., T. XII., pag. 365.)

Učiňme skok s výšin vzdušných zpět na zem a pozastavme se nad otázkou, *jak zvířata nejčastěji bývají zbarvena?* Ta otázka již kolikrát byla předmětem vědeckého vyšetření, jež nedávno zvláště důkladně provedl *Lorenzo Camerano*. Přihlédnulť k výboru zvířat dle možnosti stejnoměrnému ze všech tříd živočichův a ustanovil, že podle toho, jak často barvy se vyskytují, možno je sestaviti v následující řadu: hnědá; černá; žlutá, šedá a bílá; červená; zelená; modrá a fialová. Nejvíce zvířat jest tedy hnědých, nejméně fialových na světě; ale to platí jen zcela povšechně, neboť při jednotlivých skupinách nastávají zajímavé poměry zvláštní. Na př. černá, hnědá a šedá barva nejčastěji vyskytují se u obratlovců, červená a žlutá zase hojněji u nižších zvířat, zelená nejčastěji u nízkých živoků, méně hojně u měkkýšů a hojněji zase u obratlovců, bílá méně pravidelně, ale po přednosti u vodních druhův a modrá a fialová nejvzácněji, než přece ve všech skoro skupinách zvířecích. Celkem možno říci, že barva stojí v přímém poměru s prostředím, které živočich obývá. Na př. cizopasná zvířata nemívají určitých barev, zvířata vodní bývají stejnoměrněji zbarvena nežli pozemská, živokové mořští bytující mezi chaluhami bývají pestřeji zbarveni nežli zvířata zdržující se mezi kameny a na dně, zvířata pozemská, která obývají pestré krajiny, v lesích, pod křovím, na květech a p., jsou mnohem živěji a krásněji zbarvena, nežli ta, jichžto bydlištěm jsou písčité pouště, holé skaliny a p. Čím více druhů nějaká skupina živočichů chová, tím rozdílnější bývá její barvitost, ba i tím živější. Vývoj barev však nezávisí na množství světla, kterého živočich může dosíci, nýbrž jest přímo závislý na povšechné vyvinutosti jeho. Zvířata špatně ztravovaná a chorá jsou bledá. Čím sušší jest podnebí, tím více převládají temné barvy zvířat, kdežto vlhké klima má za následek vyblednutí barev. I výška nad mořem zdá se míti vliv na barvitost. Živočichové v rovinách a vůbec nevysoko nad hladinou mořskou bytující mívají barvy jasnější, kdežto čím výše postupujeme, tím intensivnější barvy nacházíme. Také se podobá, že v jednotlivých zoologických oblastích převládají jisté barvy. Na ostrovech vykazuje zvířena pravidlem temnější barvy nežli na pevnině. Zvířata hřmotnější bývají stejnoměrněji i jednotvárněji zbarvena, nežli zvířata drobná. Povšechně však nedá se zjistiti, že by ovládala souvislost mezi rázem potravy a mezi barvitostí zvířat, jak *Grant Allen* se domnívá. Na př. živokové živící se zelenými a květnatými rostlinami nejsou zelení a pestří, jestli zároveň byliny a květiny nejsou jejich stálým bydlištěm. Co pak konečně barev samců

a samiček se dotýče, není výminky z výše řečeného: závisejí prostě na tělesné vyvinutosti zvířete. A protože samci bývají samic vyvinutější, bývají také intensivněji a pestřeji zbarveni, avšak také opak nastává, když samice nad samce vyvinutostí těla předčí. (Zool. Anz. 1884, č. 770, pag. 341.)

Také *o barvě květů* konány byly některé nové výzkumy. Jesti otázka o příčinách pestré barvitosti květův a ovoce stará a častokrát luštěná, ale dosud řádně nezodpověděná. Také *A. Hansenovy* nejnovější výsledky nejsou konečným, zcela uspokojivým problemu rozluštěním, protože nepřihlížejí k některým jednotlivostem, které v theorii barev květných nesmějí býti pominuty. To však, co podal, zasluhuje povšimnutí. Všechnu báječnou pestrost květův a ovoce, všechny ty tisíceré odstíny skvělých barev, jimiž honosí se sady květné, odvozuje *pouze ze čtyř barev* základních, které jsou: 1. Rozpustná žluť, 2. žlutý lipochrom, 3. červeň květná a 4. zeleň listová čili chlorophyll. Bílá barva spůsobena jest odrazem a rozptylem světla v bezbarvých vzdušných pletivech květů, černá pak hustým nahromaděním fialového barviva v buničích. Zelená barva na květech jest velmi vzácna, tak že možno zahrnouti veškeré barvy květné do tří skupin: 1. Barvy žluté, 2. barvy červené a 3. barvy modré a fialové. Co *žlutých* barev se dotýče, tedy z lipochromu, t. j. ve vodě nerozpustné sloučeniny řady mastné, kterou *Krukenberg* ve zvířectvu zjistil, dá se většina jich odvoditi. Na příklad žluté květy pryskyřníků, jako jest lakušník (Ranunculus aquatilis L.), orsej (Ran. ficaria L.), žarouž (Ran. repens L.), blatouchu (Caltha) a p., zbarveny jsou lipochromem. Zhuštěním této žluti vzniká barva oranžová. Na příklad barvivo kůry pomerančové není jiné nežli barvivo orseje. Některé žluté barvy nepocházejí však od lipochromu. Tak jsou citrony, žluté jiřinky a p. zbarveny barvivem ve vodě rozpustným. Všechny *červené* barvy květů dají se odvoditi z jediného barviva, totiž růžového, které čisté shledáváme u růží, karafiatů a na tulipánu. Barvivo to jest ve vodě rozpustné a líhem se odbarvuje; v odbarveném tomto roztoku přísadou kyseliny barvivo zase se objeví. Podobá se, že rozmanitá intensita barvy u tří jmenovaných květin spůsobena jest přítomností většího nebo menšího množství kyselin. Příměsí lipochromu vzniká z růžové barvy cihlová nebo ohnivá, jako shledáváme na slepém máku, na zlatohlavé lilii a na ovoci šípku. O *modrých* a *fialových* barvivech myslí *Hansen*, že jsou výsledkem proměn barviva červeného, což jest opak náhledu *Fremyho* a *Marquardta*, kteří červené barvivo mají za lučebně změněné barvivo modré, při čem opírají se o ten pokus, že modrá a fialová barviva v roztoku líhem zblednou, přísadou kyseliny pak zčervenají. *Hansen* názor svůj opírá následujícími platnými důvody. Především jsou mnohé modré a fialové květy v mládí červenými. Dále soli železa proměňují červeň tulipánů ve fialovou barvu a možno, že podobný účinek vykonávají ve volné přírodě; však dovedou zahradníci vypěstovati modré hortensie tím, že zem železem zásobují. Než také přísadou fosforečnanu sodnatého mění se červeň tulipánů ve fialovou, a je-li přísady dostatek, v modrou barvu. *Hansen* rozhodně vyslovuje se proti náhledu, že všechny barvy rostlin možno odvoditi od chlorophyllu. Přechod barviva zeleného ve žluté a červené na podzim

v listech a plodech vykládá tím, že už počátkem vedle zeleni v částech těch přítomna jest lipochromová žluť, která později nabývá vrchu a konečně vystupuje zcela čistá. Na hnědnutí částí rostlinných mají patrnou účasť rozklady obsahu bunic. (Dokončení.)

Jordaens, Van Dyk a Pepyn.

Skupina z obrazu Brožíkova »Slavnost u Rubense«. (K vyobrazení na str. 425.)

V sešitu předešlém přinesli jsme zprávu o výstavě Brožíkova „Kolumba" a drobných kreseb téhož malíře českého, který dobyl sobě již slávy světové. Jednu z těchto kreseb podáváme dnes čtenářstvu. Brožík načrtnul v ní úryvek ze slavného svého obrazu „Slavnost u Rubense", kterýž, jak známo, představuje valnou společnost vynikajících malířů nizozemských a chotí jejich, shromážděnou v nádherné malířské síni Petra Pavla Rubense v Antverpách k jedné z oněch uměleckých besed, jež tento „kníže malířů" ve své opravdu knížecí domácnosti rád pořádal. Jednu z nezajímavějších skupin této skvělé společnosti znázorňuje naše vyobrazení: uprostřed obrací k nám mladistvou krásnou tvář uhlazený Van Dyk, umělec prvního řádu a v malbě podobizen nepřekonaný; v levo sedí pohodlně, s nohou přes koleno přeloženou Jakub Jordaens, znamenitý malíř obrazů náboženských i veselých výjevů ze života, ryzí představitel flémské bodrosti a jadrnosti; napravo pak opírá se levicí o hůl Martin Pepyn, nejstarší, ale nejméně nadaný člen vyobrazené trojice malířské.

Úmrtí.

Jakub Malý, velmi zasloužilý spisovatel český, zemřel v městském chorobinci pražském dne 7. března t. r. Byl jedním z nejdělnějších členů vymírající staré čety vlastenecké, která již v první polovici našeho století usilovně pracovala o všestranné povznešení národnosti české.

Malý narodil se dne 4. srpna 1811 v Praze. R. 1835 ukončil studia právnická, ale věnoval se odtud zcela literatuře. Malý nebyl samostatný tvůrčí duch. Za studentských let přispíval sice básněmi do rozličných časopisů, ale původní literatura krásná nestala se jeho oborem. Ani v kritice nebyl šťastný; známo jest, jak nesprávně a příkře posuzoval směry a snahy, které pak vítězně pronikly v písemnictví našem.

Za to získal sobě velikých zásluh v rozličných jiných oborech, zejmena jako překladatel, encyklopedista a pěstitel literatury prostonárodně poučné. Činnost jeho v těchto směrech byla mnohostranná, svědomitá a neunavná.

Mezi překlady jeho z literatury krásné sluší zvláště vytknouti řadu dramat Shakespearových a Lessingova „Nathana Moudrého."

Při slovníkářství českém měl vynikající účastenství jakožto pomocník Jungmannův, k jehož „Slovníku“ po pět let samostatně pořádal doplňky, a zvláště co redaktor a pilný spolupracovník „Naučného slovníka“. Samostatně vydal „Stručný všeobecný slovník věcný.“

Z péra jeho vyšlo dále množství spisů a článků poučných z nejrůznějších oborů. Jmenujeme jen: „Prostonárodní dějepis české země“, „Dějiny národu českého pro školy“, „Dějepis národu českého pro čtenáře každého stavu“, „Sebrané báchorky a povídky národní“, „Krátkou mluvnici pro Čechy“, „Praktickou českou mluvnici pro Němce“, volné zpracování spisu „Svět a jeho divy“, „Úvahy Čecha o novém zřízení Rakouska“, „Dějiny Ameriky“ v šesti dílech (z části překlad z Irvinga, z části práce původní), monografii „Soustátí americké a jeho ústava“, překlad Mignetovy „Historie revoluce francouzské“, a překlad spisu „Idey napoleonské.“

V nejnovější době vydal rozsáhlé pětisvazkové dílo „Naše znovuzrození“, kdež vylíčen jest podrobně rozvoj našeho národního života až do r. 1879.

Konečně sluší dodati, že Malý vydal do r. 1847 třicet svazků pečlivě pořádané „Bibliotéky zábavného čtení“ a že redigoval rozličné časopisy, zejmena „Dennici“, „Květy“, „Poutníka“ a „Prostonárodní list.“ —

Již z těchto stručných dát jest patrno, že Jakub Malý plnou měrou zasloužil sobě trvalé památky v národě našem.

KVĚTY.

LISTY

PRO ZÁBAVU A POUČENÍ S ČASOVÝMI ROZHLEDY.

Redaktoři

SVATOPLUK ČECH. DR. SERVÁC HELLER.

Vydavatel a nakladatel

VLADIMÍR ČECH.

ROČNÍK VII.

SEŠIT KVĚTNOVÝ.

„Květy“ vycházejí v sešitech po 8 tiskových arších dne 1. každého měsíce. Předplatné na čtvrt leta s poštovní zásylkou **2 zl. 50 kr.**, jednotlivé sešity po **90 kr.** Adressa: »Květy« v Praze, Vinohrady, Havlíčkova ulice, čís. 235.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra.

1885.

PAPÍR Z TOVÁRNÍHO SKLADU ALOISE WIESNERA V PRAZE.

Kreslil Jan Prousek.

Julian Apostata.

Tragedie o pěti jednáních.

Napsal

Jar. Vrchlický.

(Pokrač.)

Jednání druhé.

Scena: Podzemní chodba v katakombách. Až ku klenbě ve zdích narovnané řady rakví s různými symbolickými obrazy na víkách. V rohu velký sarkofag v oltář proměněný, nad ním ve zdi zatknutý kříž. V středu oblouk, jímž jest vyhlídka do klášterní chodby. Po obou stranách oblouku stupně, vedoucí nahoru do basiliky Sofie. Od stropu na řetězu lampa.

Výstup 1.

(Při vyhrnutí opony stojí v středu oblouku u klášterní chodby kněz, jemuž vstupující křesťané šeptají heslo. Vpuštění ubírají se po schodech z basiliky, mezi nimi)

vcházejí Ursulus a Zoe.

Ursulus. Nevíš ani, milé dítě, jak rád jsem, že naše rozhodnutí stane se tak brzy skutkem. Doma jsem všecko srovnal a spořádal. Co komu dluhuji, jest zaplaceno, kdo mně čím povinen, to měj darováno. Nic nás více nepoutá ke Konstantinopoli. Čekám jen Marka; slíbil, že dnes požádá císaře za propuštění z vojska.

Zoe. Jsi tedy nezvratný ve svém úmyslu, otče? — Co získáme, když opustíme město?

Ursulus. Především samotu, dcero, a zapomenutí. Lituju každého dne, který jsme propásli od volby Juliana za císaře. Ovšem, ty mladý, teprve slunci se rozvíjející květe, nemůžeš pochopiti dobrodiní samoty. Však zmizeti někdy jest výhodné. Tak i my zmizíme, zapomenou na nás u dvora, —

Zoe (smutně). Ba, že zapomenou . . .

Ursulus. Ty se obáváš právě toho zapomenutí, dcero, po němž já z celé duše toužím. Já se obávám císaře. A kdyby ničeho — co zavinil Markus při rozdávání donativa — to vyváží všecky důvody.

Zoe. A ví již císař o tom?

Ursulus. Bláhové dítě!

Zoe. Ale Markus nebyl jediný, který to učinil; celá řada důstojníků hodila v prach peníz Jidášův a odřekla se klaněti Hermesovi. A hle, jak Prokopius pravil, jsou posud všickni na svých místech.

Ursulus. Markus ovšem nebyl jediný, ale byl první a to rozhoduje. On oslovil vojsko a strhl je k odboji. Cítil jsem, v jakou propast strhl nás tímto nerozvážným skutkem, ale musil jsem ho políbiti a říci: Jsi můj syn, v tom tebe poznávám! Že posud ticho, tím

se netěš, dítě, znám takové ticho: před bouří bývá obyčejně, než hrom s větší silou udeří.

(Při posledních slovech vejde Prokopius.)

Výstup 2.

Ursulus, Zoe, Prokopius.

Prokopius. Již udeřilo! Jsme všickni ztraceni.

Ursulus. Jak chce sám bůh! — Neseš zlé zprávy, příteli? Víš něco o Markovi?

Prokopius (ruce jim podávaje). Bohužel vím.

Zoe. Zná císař již, co se přihodilo při rozdávání donativa?

Prokopius. Nejen to — ví všecko, ví, že jsme křesťané.

Ursulus. Jednou se to přece musil dozvědět — já mu to vyvraceti nebudu.

Prokopius. Nemohu se dlouho zdržeti, jen to vám radím: Prchněte čím dřív, tím lépe. Zlé časy nastanou křesťanům. Já sám jsem propuštěn, čekal jsem to dlouho — a přece mne to zdrtilo. Jdu se rozloučit s vámi se všemi.

Ursulus. Byl Markus u dvora?

Prokopius. Byl, ale v té chvíli jste stáli oba, syn i otec, ještě na výsluní jeho milosti. Rána ta přišla později. Prchněte, prchněte!

Zoe. A co počneš ty sám?

Prokopius. Což vím —

Ursulus. Prokopie, bratře! Je to dětinské, že sám psanec k tobě se obracím, nabízeje ti svoji společnost. Stejný bude osud náš; nechceš, bychom si jej navzájem ulehčovali? Býval's u nás hostem v dobách pokojných — buď naším soudruhem i teď.

Zoe. Ó zůstaň s námi!

Ursulus. Statky mé v Thrakii nás všecky vyživí.

Prokopius. Jakou láskou mne zahrnujete, přátelé! Co mi zbývá, než přidati se k vám? — Konejme tedy všemožné přípravy k odjezdu. Markus přijde zajisté brzy — jak se tomu podiví, že půjdu s vámi! (Podává jim ruce.) Děkuju ti, Ursule, děkuju ti, Zoe; začneme nový život v zátiší, nepoznáni a šťastni.

Zoe. Jen kdyby to již bylo!

Prokopius. Obstarám vše, čeho k odjezdu potřebí. Spolehněte na mne. S těžkým srdcem vešel jsem dnes v basiliku Sofie, s křídly se však vracím.

(Chce odejít, v tom vejde Markus, za ním biskup Basil v šatu prostého řeholníka, pak Liléz v bílém šatě katechumenův.)

Výstup 3.

Ursulus, Zoe, Markus, Prokopius, Basil, Liléz (v pozadí).

Markus. Všem pozdrav! Otče, přichází se mnou vzácný host, však ať mluví sám, jest výmluvnější.

Basil (předstoupiv). Mír Kristův s vámi se všemi!

Ursulus. Aj, svatý biskupe, ty v Konstantinopoli! Buď vítán, srdečně vítán!

(Všichni tisknou se k němu a ruce mu podávají.)

Prokopius. Ty ještě v městě, důstojný otče? Což nečetl jsi v ulicích edikt proti biskupům? Ó prchni, pomni na církev svoji!

Basil. O tu se již postará Pán, příteli. Vím o všem, co pravíš. Toť první rekovný čin císařův. Sám byl jsem svědkem velkého sběhu lidu v ulicích. Markus šel se mnou — co ten vystál strachu, stále chtěl mne vyvésti z vřavy! Já však zůstal, dojímalo mne to zvláštním spůsobem slyšeti jmeno své prokleté, myslil jsem, že o vyhnanství mém ví rovněž v téže chvíli věčný bůh v nebesích. — Však jiné mám jednání s tebou (k Ursulovi), starý příteli!

Ursulus. Vše, co ještě mohu zváti svým, kladu ti napřed k nohám.

Basil. Dobrá, zmocním se toho ihned. Ale ne pro sebe, pro někoho jiného. Jest dosti místa ještě v srdci tvém, starý příteli?

Ursulus. Nevím, kam směřuješ, svatý biskupe; půl srdce dal jsem mrtvé ženě své, druhou půli schovávám ještě pro děti, celé ovšem i s nimi patří věčnému soudci nad hvězdami.

Basil (vezme Liléz za ruku a předvede ji). Ta, pro kterou o místo ve tvém srdci žádám, nahradí ti ztrátu choti a sesílí lásku k dětem, Ursule. Znám tě příliš dobře, Ursule, ty ji jistě přijmeš v dům i srdce své.

Markus. Mou nevěstu!

Ursulus. Cos pravil, synu?

Zoe. Marku!

Markus. Již vyslovil jsem těžké slovo to, drahý otče! Ano, svou nevěstu ti přivádím (kleká) a prosím, bys nám požehnal.

Ursulus. Tys zasnouben a bez mého vědomí, synu?

Basil. Zvláštní sběh událostí omluví všecko v očích tvých, Ursule.

Ursulus. Ty víš o všem, otče?

Basil. Ano, jsem spoluvinníkem Markovým. Ať vypravuje vše, a jsem jist, že odpustíš — ano, že se zaraduješ, příteli.

Markus (vezme Liléz za ruku a uvádí ji otci). Ať její sladký obličej obměkčí srdce tvé dřív než zvíš moji příhodu!

Liléz (v rozpacích). Ó buď mi otcem, pane!

Zoe. Ó dej mi sestru, otče!

Markus. Bylo to, otče, na poslední výpravě z tábora u Paříže, kdy jsme překvapili celou osadu Gallův. Pronásledovali jsme je den a noc. K ránu našli přední stráže několik zabitých a k dubům přivázaných starců, žen a dětí. Brzy jsme našli klíč k děsným těmto výjevům. Barbaři raději zabili všecky, již nemohli s nimi držeti krok, než by je živé vydali nám v plen. Zdvojnásobnili jsme svůj chvat touto mrtvolami vroubenou a krví zrosenou cestou. Poslední řady stihli jsme, když jeden barbar, nemoha udržeti unavením klesající dívku po svém boku, již již napřahoval meč ku smrtící ráně. Ze zadu skolil jsem jednou ranou zuřivce. Dívka klesla s výkřikem k mým nohám. Za-

chránil jsem ji. Opustil jsem vojsko barbary dále pronásledující a odvedl ji do tábora. Cestou ovšem mluvila jen vzdechy a slzami, mezi tím vyšly však hvězdy . . .

Basil. A s nimi láska v mladých srdcích, Ursule.

Markus. Ano láska, může-li slovo toto vypověditi tajemné ono pouto, jež váže k sobě duše! Pochopíte, že jí musím mnoho vynahražovati, snad otce i bratry, jistě ale vlast i náboženství.

Basil. Chce státi se křesťankou, Ursule, a cvičí se pilně v svaté nauce; mohl bych ji již dnes pokřtíti.

Markus. V táboře nás očekával zmatek, jenž prospěl mému plánu. Oribasius přišel se zvěstí o smrti Konstantia a vojsko provolalo Juliana císařem. Julian ovšem dozvěděl se o mé kořisti a vyslal Oribasia, by vyjednával se mnou o tu — ó hanba — otrokyni! Já však ukryl Liléz v zadní části tábora za pomoci svých přátel a vzkázal císaři, že jsem kněžku druidskou propustil na svobodu. Zdálo se později, že císař zaujat proudem událostí, zapomněl na to — dnes však se mne ptal po mé nevěstě, a to mne přinutilo, že pomocí otce Basila jsem tobě ze všeho se vyznal. (Vezme Liléz za ruku.) Vezmi nás, otče, neb jinak oba zavrhneš!

Liléz. Dovol, pane, bych tě směla nazývati otcem! Budu ti dvojím žitím povinna, neb dal jsi život Markovi, jenž můj život zachránil, a dáš mně nový život, přijmeš-li mne za dceru. Ó neotálej, na čele tvém je psána upřímnost a v tazích tvých dobrota.

Markus. Můj otče!

Zoe. Vzpomeň, otče, že umřela mi sestra v květu mladosti; hle nebe samo posýlá ti náhradu, vrať mi sestru a sobě dej dceru oddanou!

Ursulus (objímá Liléz, která mu klesne v náručí). Objímám v tobě dceru svou a doufám, že objímám budoucí křesťanku. Nemám ani práva dělati se soudcem srdcí milujících. Však radu vám dám, a důstojný biskup mi přisvědčí; doba je zlá, sečkejte, až se poněkud bouře utiší, až onen mrak, jak zove dobře otec Athanáš císaře, přejde s tváře slunce!

Markus. Ó právě v čas bouřlivý je třeba více myslí zmužilých a pevných paží, otče!

Basil. Přisvědčuji Markovi, starý příteli; čím nás více, čím těsněji k sobě přilneme, tím jsme silnější!

Ursulus. Má stará zkušenost tak lehce nepodlehne, přátelé, vašim růžovým nadějím. Teď sňatek uzavřít — toť zavěsiti hnízdo lásky nad vroucí propastí.

Markus. Tys, otče, pevná snět, jež vydrží.

Ursulus. Dej bůh, můj Marku!

Zoe (objímajíc Liléz). Sestro má!

Ursulus. A nyní zpět ve skutečnost, přátelé. Byl's, Marku, u dvora a žádal za propuštění z vojska?

Markus. Marná naděje — propuštění jsem nedostal, naopak císař pevně očekává, že přijdeš ke dvoru.

Ursulus. Já?

Prokopius. Ó prchněm rychle, nechoď ke dvoru, Ursule!

Basil. Právě přílišná opatrnost vzbuditi by mohla podezření. Mám právě naopak za to, aby Ursulus s Markem šli k císaři.

Prokopius. Jeť Ursulus na listině psanců, svatý biskupe, a Oribasius vše pověděl císaři, co se stalo při rozdávání donativa.

Basil. Já jsem též na listině psanců a byl jsem v doupěti lva. Však ať Ursulus sám rozhodne.

Ursulus. Já půjdu ke dvoru a to ještě dnes. Jen to, že křesťan jsem, nemůže být příčinou mé obžaloby. Lehké měl by nepřítel vítězství, kdyby mu každý chabě z cesty ustoupil. A pak musím mluviti s císařem v záležitosti Markově, ne ji omlouvati, ale vysvětliti ji.

Basil. Ještě slovo, přátelé! Chci nevěstu Markovu sám pokřtíti. Máme dnes o půlnoci zde v katakombách schůzi biskupů a věřících. Chcem za předsednictví biskupa Liberia, který schválně z Říma přijel, uvážiti, jak se zachovati má církev proti útokům císařovým. Při tom pokřtím Liléz a oddám Marka s ní. Teď jde k večeru. Zatím vyřídí Ursulus, Markus i Prokopius v městě své záležitosti a dostaví se pak v noci do schůze. Za svítání po odbyté poradě můžete opustiti nepozorovaně město. Vy odejdete — jiní však budou bojovati za vás!

Ursulus. Jak nechytiti se rady tvé, otče! Jeť ona pevnou kotvou tonoucím! Tedy dle rady svatého biskupa zde se sejdeme všickni. Zatím s bohem všem! Pojď, Marku, provoď mne ke dvoru. Zoe půjde zatím s Prokopiem.

Zoe. S radostí otče, tedy večer na shledanou.

Markus. A Liléz?

Basil. Skroť ještě na chvíli plamen své touhy, synu. Liléz zůstane zde, je tu v největší jistotě a pak se musí připraviti k svatému obřadu, jenž ji očekává. Nezbývá času mnoho a třeba modliti se ustavičně.

Ursulus. Má pravdu otec Basil, pojďme!

Basil. Večer po nešporách na shledanou!

(Všickni si podávají ruce a loučí se na vzájem. Odejdou pak Ursulus, Markus, Zoe, Prokopius.)

Výstup 4.

Liléz — Basil.

Basil. Již oděna bílým rouchem katechumenů, chystej se, dcero, vejít ve svatou obec Kristovu. V tiši této cely hleď alespoň na chvíli dáti výhost lichým světa starostem. Dnešní den nevrátí se více tobě. Ježíš chce zváti ve křtu tebe svou, ó vzdej se jemu celá!

Liléz (vzdychne).

Basil. Málo hodin mine a vstoupíš v legii bojovníků, s kterými se jednou objeví Kristus v údolí Josafat, aby soudil svět. I můj ret zamlká před velebností této chvíle, zde mluví slza jen a mlčení. Doufám, že všecky bludy pohanství již navždy opustily mysl tvou a že jich mrákoty prchly jako pára před sluncem, kterým jest Kristus.

Liléz. Tak doufám, otče.

Basil. Jsi úplně svobodna ještě, má dcero. Týrá-li tě pochybnost, vyslov se, netaj mi ničeho. Musíš mnoho opustit, abys získala všecko. Je jasno, úplně jasno v duši tvé?

Liléz. Jasno, můj otče!

Basil. Křtem bereš okovy na sebe, ale spolu útěchu toho, který pravil: „Jho mé sladké jest.“

Liléz. Věřím jen v lásku, otče!

Basil. Ale nejen v lásku k Markovi, tu podřizuj vždy lásce vyšší a pak budeš blažena. Jdi, tam klekátko, modli se. Jak dozní žalmy nešpor, uvede tě jáhen Štěpán do chrámu, kde tě pokřtím. Tam najdeš Marka i Zoe. Poznáš, že jsi mezi svými, ve velké rodině křesťanů. — Nyní ještě něco. Do té doby ručím Kristu a církvi za tebe, musím tě podrobiti zkoušce. Víš, jak poznal Domitian neb Tiber křesťany? Položil na prah domu jich znamení kříže a rozestavil kol slídiče. Kdo lehkou nohou překročil kříž, jisté znamení, že byl pohanem. Kdo nad ním s chvěním se zastavil, byl chycen a v cirku divé zvěři předhozen. (Jde a sundá kříž nad sarkofagem a položí jej před vchodem v prostředku.) Zde tvoje zkouška, dcero; jsi svobodna posud, můžeš odejít, než zazní hlahol nešpor, nikdo ti v cestu nevstoupí; ale chceš-li odsud, musíš zapříti Krista. Ukaž sílu své duše!

Liléz (jde ke klekátku). Chci ti býti ve všem poslušna, otče.

Basil (s pohledem k nebi). Ó sílo víry, kdo tebe pochopil! Ty tememíš z neznámých zdrojů nadhvězdných a nikdo nemůž říci o sobě, že vlastní vůlí z posvátných se napil pramenů! Bůh drží klíče a komu otevře — ten blažený!

(Odchází s rukama sepjatýma pomalu na levo.)

Výstup 5.

Liléz (u kříže). Ty neznámý, velký bože, k jehož poznání přišla jsem láskou, ukaž mi svou moc a sílu, bych ti mohla věřiti úplně! — Dej, ať spočinu na ňadrech toho, jejž tak miluju! Ó Marku, Marku, přijď! — Cítím tvou lásku, vyplňuje můj celý život, ano je sama mým životem! — Na dnu duše pálí mne první tvoje polibky, Marku, jsem tvou a nikdo mne nevyrve z tvého náručí! Ó že jsem tě nezadržela, když jsi odcházel s otcem svým! Teď sahá obava na duši mou a černé tušení mne svírá děsivě! Ó Marku, vrať se, vrať!

(Klesne v snění.)

Výstup 6.

Po chvíli vrací se Basil s biskupem Řehořem v rozmluvě, z levé strany Basil, Řehoř, Liléz (u kříže).

Basil. Chrám se začíná plniti, zdaří se všecko dle úmluvy. Večerní pobožnost je tak obyčejná, že nenapadne nikomu tušiti mimo ni něco jiného.

Řehoř. A zrady se nebojíš?

Basil. To jest ovšem vždy v rukou vyšších, spoléhám na naše věrné i na dobro věci, kterou podnikáme.

Řehoř. A násilí? — snad i vojsko císaře?

Basil. K tomu se Julian nikdy neodváží, jeť příliš opatrným. Čekám ještě na jáhena Štěpána, vyslal jsem ho do města na zvědy.

Řehoř. A ty se neštítíš užívati takové pomoci?

Basil. A štítí se jí náš i Kristův nepřítel? Třeba jej stejnou zkrušiti zbraní. Jak přijde jáhen Štěpán a ujistí nás, že v městě vládne úplný klid, začnou nešpory, po těch svedeme křesťany sem, kde je budou očekávati ostatní biskupové. Zde zahájíme svatý sněm, silní důvěrou a ozbrojeni spravedlností.

Řehoř. Však hle, tu Štěpán!

(Vejde jáhen Štěpán z levé strany.)

Výstup 7.

Štěpán, Basil, Řehoř, Liléz (u kříže).

Basil. Zdržel jsi se přes příliš, Štěpáne!

Řehoř. Neseš nové zprávy?

Štěpán. Jistě mne, otče, omluvíš, až vše vypovím.

Basil. Je město klidné?

Štěpán. Víc než jindy. Vše se hrne k paláci císařskému, kde bude bohoslužba Mithry prohlášena.

Řehoř. Co dál?

Štěpán. Byl jsem u paláce. Ohně kouzelných barev hoří v měděných pánvicích na stupních velkého schodiště. Tisíce pochodní plápolá kolem. Za zvuků fléten a cymbalů se tísní zástupové, dychtiví, co dále bude následovat.

Basil. To nám právě vhod. — Můžeme tedy začíti nešpory.

Štěpán. Ještě něco, otče!

Basil. Rychle mluv!

Štěpán. Perský Sapor vyhlásil válku císaři, co nejdříve vytrhne Julian do Antiochie s vojskem.

Řehoř. Toť nám právě se hodí. Události válečné odvrátí jeho mysl na čas od křesťanství. Zapomene na nás.

Basil. Ubohá Antiochie! — Co ještě víš?

Štěpán. Dále byl jsem svědkem zatknutí prokonsula Ursula a jeho syna Marka.

(Liléz trhne sebou, obrátí se na klekátku a naslouchá.)

Basil. Co pravíš? — Vypravuj!

Štěpán. Šli spolu po ulici, kam nevím. V tom je zastavil Oribasius s ozbrojenou družinou, dav lidu strhl mne dál, víc nevím, slyšel jsem jen, že oba byli zatknuti.

Řehoř. To zlá je zpráva, Basile!

Basil. Zlá ovšem — ale i ta mi zárukou zdaru dnešní schůze. Nebo kdyby císař na nás měl podezření, byl by Oribasius stopoval

Ursula až k nám sem a nebyl by jej zatýkal na ulici. Mimo to šel Ursulus s Markem ke dvoru; snad se nám ještě vysvětlí tato událost. Však zahajme pobožnost. Čas nejvyšší k nešporám; jak zazní žalm „In exitu Israel", zavřeš, bratře Štěpáne, vrata basiliky a svedeš sem křesťany.

Řehoř. Kéž tě nesklame tvá víra, bratře Basile!

(Odejdou.)

Výstup 8.

Liléz (sama, vstane od klekátka a plaše kol se rozhlíží). Co pravil ten člověk? — Ursulus a Markus zatknuti? (Sahá si na čelo.) Kde to vlastně jsem? — Ty klenby padají na mne! Jsem to ještě já? — Kde jsi, ó Marku, světlo mé duše, hvězdo mých očí, slunce mé noci? — Zatknut? — Co je to? — ó to jest jako smrt! Chtějí mně vzíti tebe!

(Učiní krok ku předu, zarazí se však při pohledu na kříž.)

Nemohu odsud! Musila bych překročiti to dřevo kříže. Kdo jsi, ty ukřižovaný, který se kladeš mezi mne a Marka? — Neznám tebe. Říkají, že's láska, ale to bys mne nenechal hynouti v tísni takových muk! — Zapřela prý bych tebe, kdybych odešla, ale jak mohu tady dýchati bez něho? — Ó tam nechápou lásku, kde ji mohou takto zkoušeti! — Snad ve chvíli té, co zbaběle se tu rozmýšlím, jsi Marku vězněn, snad umíráš!

(Chce překročiti kříž — ale opět ustoupí.)

Ale, kam, bláhová, chci v této noci? V neznámém městě? Ó vím to již, půjdu k císaři! Není přece tak zlý, jak o něm zde vypravují. — Viděla jsem ho v táboře. Povím mu všecko, on musí propustiti Marka! — — A ty zde na zemi, ty odpustíš, vždyť jsi též miloval! Jdu přes tebe — jsem láskou svobodna!

(Překročí kříž, ohledne se ještě jednou zpět a rychle odkvapí.)

(Opona spadne.)

(Pokračování.)

O kráse truchlohry.

Podává
dr. Josef Durdík.*)

hvalořečníci starých časů mimo jiné vytýkávají naší době, že nepřeje uměnám; že také všechno výkonné umění u porovnání s minulostí patrně pokleslo a jeho zlatý věk na vždy prý minul a nevrátí se více. Škoda, škoda oněch krásných poetických dob, kdy umění ještě platnost mělo — — nyní prosa bezohledná všechno přemohla! Tak znějí žaloby a množství důvodů se uvádí na dotvrzenou.

Já jsem se osmělil už dávno býti jiného náhledu. Do zevrubného vyvracování mnohých oněch důvodů nelze se pouštěti, jen v letu budiž poukázáno na některé neodmluvné známky času, které o umění také něco hlásají. Jisto jest, že duch krasoumný za doby nové rozšířil své panství, tvoření umělecké dobylo si nových okresů, zvětšilo svůj rozsah a rozhojnilo se na všechny strany. Uměna nabyla váhy a důležitosti společenské, ano mezinárodní. — Ovšem nezřízené žádosti, zlatí snové, oprávněné i neoprávněné nároky jednotlivců ne vždy docházejí svého uskutečnění; představy, které si lidé spřádají o umělcích i výtvorech jich, se nepotvrzují; trpká sklamání, zřícené naděje, zmařené plány trou se v zápětí a dávají umělcům i uměnomilcům podnětů dosti k žalobám nejsmutnějším. Budiž to vše pravda o jednotlivcích, u velkém hlavního znaku ono nesetře s doby naší; uměna jest něčím, a to velmi závažným v novověkém životě. Vedle výroby a vědy náleží ona k nejmocnějším činitelkám jeho.

Nikde se to lépe neosvědčuje nežli v divadle.

Zpomeňme si na divadlo své. Jakou rozjařenost duchů vzbudil projekt vystavěti Národní Divadlo! Jsme svědky a vrstevníky celého toho ruchu. — A když počlo se stavěti: hle, tu od kameníka ve skalách, od cihláře a drvoštěpa, od řemesel všeho druhu až k stavitelům, zedník, tesař, truhlář, zámečník, nejrozmanitější průmysl umělecký, pak malíři, sochaři, všichni ti byli vzvoláni ku práci. A konečně v hotovém domě, kdež hudba i básnictví své nejhrdější plody vykládají, přišly k oněm svrchu vytčeným uměnám i tyto dvě nejmocnější, aby řada se doplnila a všechny se účastnily — jakého povznětu dostalo se umělecké činnosti v tu stranu zas! I třeba pouze oči otevříti a viděti pravdu, ten konkursus všech uměn na kolbišti divadelním! A je-li, což obyčejně se připouští, v naší době divadel mnoho, jest aspoň s jedné strany vyvráceno nařknutí, že doba naše nepřeje uměnám. Divadlo pěstuje uměnu.

*) Prosloveno v cyklu přednášek, pořádaných Spolkem ku podporování chudých filosofů, dne 26. února 1885.

Považíme-li pak, že divadlo prostředkem výroby a odborů technických táhne se na jedné straně k vědám přírodním, jako zas obsahem produkcí svých ukazuje k dějinám a k filosofii, k vědám duchovým: rozevře se průzor ještě dál, a věru lze říci, že v divadle uměna nejen pěstována jest, ale že volá i své mocné družky k sobě, že tam uměna zaměstnává výrobu a vědu.

Však divadlo působí ještě dále: společnost sama, která v divadle se schází, poznává nejen umělecká díla, nýbrž i sebe samu, tříbí svůj vkus i mrav a svůj vlastní život upravuje dle nových, jemnějších a příjemnějších tvarů, — což také něco váží, zvláště v národě, kde podobných míst společenských ještě jest na mále.

Konečně proti četným snahám s druhé strany, popírajícím naprosto národní bytost naši, jest divadlo, rozkvět a trvalý jeho zdar, významným skutkem statistickým, průjevem naší přece neumořené jsoucnosti, pádnou známkou, že jsme co národ nezahynuli.

I stalo se nám divadlo záležitostí vlasteneckou, v pravdě národní, ba vzmohlo se k důležitosti nevídané; jestiť málo příkladů, aby se celý národ tak interessoval o divadlo a takých jemu přinášel obětí. Odtud tolik o divadle řeči, tolik přízně a povzbuzování, tolik živého účastenství a chvály radostné. A když se zjeví i hlasové hánců̊v, já za touto hanou na povrch vystavenou vidím v srdcích jejich zase jen ten neochablý interess a lásku k divadlu — nepřízeň snad k osobám, ale přízeň k věci.

Vznik i stav Národního Divadla jest výmluvným a trvajícím dokladem toho interessu. Vyskytl se i zde znamenitý případ svépomoci. Když mocnosti jiné lidu našemu o divadlo se nestaraly, vzchopil se lid sám a pomohl si. Což divu, že nás divadlo více těší, nežli jinde se děje.

A jako sbor dobrovolně sestouplý divadlo vystavěl, podobně sbor jiný, rovněž dobrovolný a obětavý, nyní podniká hry samé a hmotný výtěžek svých jistin zase obracuje ku zvelebení divadla — — zajisté potěšitelný zjev to společenský, vítězství a osvědčení ducha spolkového!

A jest divadlo v podstatě své, bez ohledu ku politické stránce věci, hodno takých snah? Zajisté. V pravém úkoně svém má divadlo vyšší účely, právě jako instituce, ze kterých vzniklo. Má vyšší účely, totiž ušlechtění zástupů zábavou, — a vyvinulo se z obřadů církevních. Napsal jsem o tom více ve své knížce, před dvanácti lety vydané, z nížto si dovolím příslušné místo uvesti:

„Známa jest odpověď církevního hodnostáře, když přišli k němu žádat za podporu na Národní Divadlo, že k zušlechtění lidu církev má prostředky vydatnější. Kdyby historická okolnost, kterak divadlo novověké povstalo, sama k tomu nevedla, nepodnikl bych já o své újmě porovnání jeho s kostelem, poněvadž by mnohde křivě a s přihanou vykládáno bylo. Téže vlastnosti člověka, na které zakládá se potřeba církevních obřadů, děkuje i divadlo za svůj vznik, při vší rozdílnosti obou ústavů. Zástupové nemohou se spokojiti abstraktními pojmy a holými příkazy. Ignorovati divadlo za tou příčinou, že se ho často zneužívá, pochodí z osudného nedorozumění. Ušlechtilé mysli měly

by spíše spojiti se a působiti k tomu konci, aby divadlo, klesá-li, z kalu vybředlo, nevzdávajíc se v ničem své zábavnosti.

Neboť v tom měl hodnostář úplnou pravdu, prohlásil-li se proti divadlu, kterému zmizela vyšší zušlechťující stránka, čili jak můžeme obsáhlejším slovem naznačiti: hvězda pravé poesie.

V tom případě cirkus s učenými oři a s akrobaty jest ústav nepoměrně ušlechtilejší a ctihodnější. Klesání divadla v ohledu ethickém i básnickém jest následek toho, že se význam jeho v životě národa podceňoval; buď ani nebylo mocnějších duchův, aneb kteří byli, neujímali se tohoto důležitého ústavu.

Význam divadla však zvláště vyniká u nás, a vším právem.“ (Kallilogie, str. 113.)

Nehodlám důvodů vyčítati, ale my „pohlížíme zcela jiným okem k budově divadelní, než jinde pohlížejí; kdežto tam nepotřebují oné idealní říše, kde smír a krása vévodí, my jí potřebujeme tím citelněji, anať jest sídlem spravedlnosti poetické. Prkna jeviska prý znamenají svět, život, však znamenají více než všední život. Tam vidíme v obraze celek, řád, ladnost, vítězství pravdy a budoucnost. Nežli kde, posvátnější jest dům ten v Praze, zde jest chrámem — a zástupy našeho lidu instinktivně to cítí — u nás divadlo není pouhý závod obchodní, jako každý jiný podnik k zábavě. Právě mimořádné poměry naše jsou příčinou, že otázka divadelní národovcům ukládá vážné povinnosti, a tím světější úkol každému herci. Musiť on se cítit povznešeným v pomnění, že českému lidu jest on také více, než cizí kollegové jeho národům svým, že bezprostředně působí spolu s jinými obětavými duchy v nejrůznějších oborech k jednomu velkému cíli, totiž k zachování, probuzení a zvelebení svého národa“. (Kallilogie, str. 116.)

Živý interess o divadlo, proudící z tolika zdrojů, má za přirozený následek, že se o výkonech divadelních hojněji mluví a hovor sám vždy více a více do zevrubnosti zabíhá, o hercích i o kusech, — o tom, co se nám v divadle vlastně podává a nepodává, co by měli ještě dávati a co by už měli se sceny odstaviti a p. Známe to moře hlasův, které valí se z moře hlav — a kolik hlav, tolik smyslův!

Nicméně malý rozhled po těchto hovorech poučí nás, že lidé dávají obyčejně přednost kusům veselým, že truchlohry nemají rádi. „Nač mám choditi do divadla ještě pro smutek? Nepříjemností, rozpaků, bolu a trýzně máme v životě dost“ — podotknul jeden hlas, a druhý pokračuje: „Já se chci v divadle vyrazit, zasmát — proto chodím jen na veselé kusy.“ — „Ba dejte nám pokoj s truchlohrami, s tím věčným smutkem, pláčem, vzdycháním a zabíjením“ — dokládá další — „mně se to už protiví: já tam posílám někoho za sebe nebo nechám sedadlo prázdné, když jest oznámena truchlohra“.

Tažme se, pokud takové řeči jsou oprávněny? Jak se to má s krásou truchlohry? Co jest její podstata, její tajemství? Co tam vlastně lidé hledají? Skutečnou truchlost, opravdový smutek zajisté ne. Jestiť vedle truchlosti ještě něco jiného tam. A co?

Pohlédněme jen blíže na některou truchlohru! Volmež k tomu konci jednu starou a jednu novou, oba kusy známé sice (což výslovně podotýkám, protože bychom z kusů neznámých nemohli nic vyvozo-

vati), ale obě z ciziny, aby ani blízkost látky ani jména autorova nepodjímala soud náš — jednu řeckou a druhou francouzskou tragoedii: Sofoklovu Antigonu a Sardouovu Vlast.

Prostý jest příběh kusu prvního. — Antigona byla dcera krále thebanského Oedipa, po němžto v Thebách společně kralovati měli synové jeho, bratři Eteokles a Polynikes. Eteokles však Polynika z vlády vytiskl, načež Polynikes dovedl si získati pomoc knížat argejských; s vojsky jich přitáhl k Thebám, otčině své, aby se pomstil na Eteoklu a vlády si dobyl. Ale voje argejské podlehly a rozprášeny jsou, oba bratři pak sami v souboji na vzájem se prokláli. Vlády se ujal strýc jich Kreon a vydal ihned rozkaz, aby Polynikes jakožto nepřítel otčiny zůstal nepohřben, tělo jeho vydáno hanbě a v kořist dravců — — což podle názorů společenských i náboženských za starověku bylo největší potupou a trestem. Neboť dokud tělo nebylo pohřbeno, nenašla duše klidu v podsvětí a bloudila marně úpějíc na břehách Acheronta, aby ji Charon převezl. Krutou hrozbou ještě král Kreon zostřil rozkaz; kdo by se opovážil, pochovati Polynika, že bude ukamenován. Den po bitvě a po prohlášení rozkazu krutého počíná tragoedie. Princezna Antigona, sestra padlých bratrů, nemohla snésti pohanění toho, učiněného celé rodině její, a přes rozbroje politické, milujíc oba bratry, odhodlala se pochovati Polynika. Časně z rána vykradla se z paláce a z města ven a sama, když sestra Ismena činu súčastniti se nechtěla, vlastníma rukama pochovala šťastně mrtvolu, pískem a prstí ji pokryvši, nikým nespozorována. Když se to král Kreon dověděl, velice se rozhorlil a novou hrozbu nad strážníky vyslovil, které měl v podezření, že podplaceni jsou; kázal mrtvolu opět vyhrabati a pode trestem smrti uložil strážím, aby přísněji dbaly povinnosti své — a smělce, který by se opovážil jednati proti vůli královské, aby lapily a před něho přivedly k zasloužené mu trestu. — Po druhé leží Polynikes nepohřben a po druhé Antigona mu prokazuje poslední čest a službu — však stráže strachem donuceny k větší bedlivosti zatkly ji — i dovedly před Kreonta, kde strážník takto o všem, co se stalo, králi zprávu dává:

Věc celá byla ta. Jak jsme tam přišli zas,
Tvou strašnou polekáni hrozbou, všechen hned
Jsme písek, jenž pokrýval tělo, odmetli
A mokvající odhalivše mrtvolu
Pak na svahu jsme usedli si po větru,
By od ní puch k nám nevrážel, se střehouce,
Druh druha při tom pobízeje bedlivě
Zlou vyhrůžkou, kdyby kdo nedbal služby své.
A tak to bylo celý čas, až ohnivá
Se slunka koule dostala v střed oblohy
A parno tížilo. Tu zdvihla od země
Se náhle vichřice a vír, běsný to hřmot
Po celém vůkolí, až háji v rovině
To listí sebralo a celý vzduch
Byl toho pln. Sklopeným okem boží hněv
Jsme snášeli. Než kdy se všechno ztišilo,

Tu děva zjeví se a zvukem bolestným
Si hlasně zalká jako pták, když holátek
Svých hnízdo prázdné, osiřelé nalezne.
Tak ona vidouc vyhrabanou mrtvolu
Si nářkem zakvílila bolným, stíhajíc
Svou kletbou ty, kdož dílo toto spáchali.
A opět v rukou suché země nanesla
A z ryzí krásně ukované nádoby
Se jala mrtvol trojí skrápět obětí.
My pak to zříce, spěcháme a děvu hned
Jsme lapili. Však ona, nic se neleká;
My ten, my předešlý jí vytýkáme čin —
A ona stojíc nezapírá ničeho
Mně k radosti sic, ale spolu k žalosti.
Neb rozkoš to, když sami z nehod vyváznem;
Však vésti v jistou zkázu duše milené,
Jest krutý bol.

Nyní počíná král sám výslech s Antigonou. Zda k činu přiznává se? — Ona, že přiznává. I chce ji král otevříti ještě jiný východ — že snad jí nebyl znám onen státní rozkaz sám. I tu mluví Antigona pravdu, že rozkaz byl jí dobře povědom. V největším hněvu osopí se na ni Kreon:

A tys se osmělila zákon překročit?

Antigona.

Vždyť nebyl Zeus to, co ten zákon zvěstoval,
Ni Dike, svatá družka bohů podsvětých —
A ti zavedli v lidstvu vyšší zákony.
Jáť myslila, že nemá moci takové
Tvůj rozkaz, aby člověk pro něj nepsaný
A věčný bohův zákon zanedbati moh'.
Tenť není dnes ni včera dán, on od věků
Vždy žije, a kdy dán byl, nikdo neví z nás.
Pro zákon ten nešetříc lidských zákazů
Jsem od bohů být potrestána nechtěla.
Že umřít musím, věděla jsem — jak bych ne?
I kdybys ty to nekázal; však umru-li
I před časem, to za zisk budu sobě klást,
Neb ve strastech kdo mnohých žije jako já
Jak ten by umíraje neměl získati?
A proto není osud tento nikterak
Mi bolestným; kdybych však byla ztrpěla,
Že syn mé matky po smrti byl nepohřben,
To by mne rmoutilo, smrt má mne nermoutí...

Tak probíhá výslech, rozmluva mezi Antigonou a Kreontem. Ona činem svým se honosí a nechce jej nikterak za zločin uznati, — ani

když ji Kreon důrazně a hněvivě na mysl uvádí, že padlý Polynikes byl nepřítelem vlasti, že ho má tedy spolu s Kreontem a s občany nenáviděti. Ona na to odpovídá: „Byl přece bratr můj jak Eteokles, a Hades stejné právo žádá oběma“ — — a povznáší se konečně k velebnému výroku: „Ne spolu nenávidět, ale spolu milovat jsem zrozena . . .“ Načež Kreon:

Když milovat chceš, jdi si dolů, miluj tam!
Mnou však, co živ jsem, nemá žena vládnouti.

I odsoudí Antigonu, aby byla za živa zazděna. Další průběh vizme v tragoedii samé — jak syn Kreontův Haemon o krutém ortelu zaslechl, sám nad mrtvolou Antigony se zavraždil klna otci, a matka Eurydika také život si vzala, a konečně Kreon zdrcený nad mrtvolami svých milých pozdě k lepšímu poznání přichází.

Totě postava Antigony, ušlechtilá vznešená dívka, jeden z krásných typů ženských — — jak ji také malují velkou, odhodlanou, hledící klidně velkýma očima do dálky, a k ní se tulí mladší sestra, měkká, něžná Ismena. Antigona sejde smrtí, ale potvrdí svým pádem vznešenost povahy své; ona zastupuje zákon vyšší, lásku a úctu rodinnou proti stanoveným příkazům světským či státním. Ona jest povaha čistě ženská, nepřestupujíc nikde meze přirozenosti, ale že jest veliká, živí v prsou tu rekovnou odhodlanost, ten známý svatý vzdor, jenž pokud vinou jest, i její záhubu přivodí. My litujeme jejího pádu, ale jí samé se obdivujeme; ona roste před naším zrakem a k velikosti své nás také povznáší. Smutek tu jest, ale mimo něj ještě něco jiného, co vlastně podmiňuje dojem tragický.

Nebo pohledněme na scénu z „Vlasti“, — tam ku konci třetího jednání, na čin starého zvoníka Jonáše. Krutovláda španělská pod vojvodou Albou dohnala Flamány ke spiknutí; vše pečlivě zosnováno, v určitou dobu na radnici Brusselské má odboj propuknouti, a zdaří-li se první ráz, má Vilém princ Oranžský s vojskem na pomoc spiklencům vtrhnouti do města. I umluvili se, že znamení s věže radnické ohlásí princovi výsledek vzpoury: bude-li zníti hrana, bude to znamení nezdaru a hlásati, aby princ do města nevcházel. Zradou však Alba dověděl se o spiknutí a spiklence v rozhodné chvíli noční na radnici překvapil, zajímá je všechny a mimo to se vychloubá, že nyní bude moci zajmouti i prince Viléma. Poslyšme:

Alba. Nyní můžeme tedy uvítati Viléma Oranžského! Požádáme ho, aby vstoupil do města (hnutí mezi spiklenci), a potřeme vzbouření, rozšlápnouce jeho hlavu.

Rysoor (ku Karloo). Ó běda! Vejde-li princ do města, je po všem veta!

Alba. Jaké znamení dáváte, aby byl princ vpuštěn?

Rysoor (snadněji). Ó! bohudík, ty o něm nevíš, katane!

Alba. Rinçone, zvoníka Jonáše! (Přivedou svázaného Jonáše s pouty na nohou.) Ty znáš znamení?

Jonáš (chvěje se). Ano, pane vévodo.

Alba. Dobře, rozvažte mu ruce, ať dá znamení! (Jeden voják uvolní Jonášovi ruce.)

Karloo. Jonáši, nečiň toho!

Rysoor. Nedávej znamení!

Jonáš (zděšeně). Jsem chuďas, pánové, oni mne zabijí, a já mám ženu a děti . . .

Karloo (prosebně). Zachrániti tři miliony lidí, to jsou tvé děti!

Rysoor. Zachraň prince!

Karloo. Zachraň Flandersko!

Rysoor. Na kolenou tě prosím, Jonáši, na kolenou!

Jonáš (zproštěn pout a odvláčen). Ó, můj bože! můj bože!

Alba (zuřivě). Bude to?

Všichni spiklenci (zadržujíce Jonáše a věšíce se naň). Jonáši! nezvoň!

Alba (k Rinçonu). Pistoli k hrdlu, a bude-li váhati, usmrťte ho!

(Odvlekou Jonáše po schodech k zvonici, spiklenci zůstanou zoufalí.)

Výjev 7.

Předešlí bez Jonáše.

Alba. Učinil jste všechna náležitá opatření, Noircarmes-e?

Noircarmes. Ó, pane vévodo, jakmile princ vejde do města, bude z dvou stran přepaden, a ani jediný z jeho lidí nedojde na náměstí!

Alba (vítězně). Konečně ho mám tedy.

Rysoor. Ó! můj bože! spravedlivý bože, dobrotivý bože! Nedopusť, aby stala se tato křivda! Zachraň prince! Zachraň ho! Musíš nám ho zachránit!

(Mlčení, všichni naslouchají prvnímu zaznění zvonu. Zvon rozhoupá se a zvoní hrany, spiklenci radostně jásají.)

Alba (nepokojně) To je hrana!

Noircarmes. Ano, pane vévodo!

Alba (sestupuje se stupňů). To je znamení?

Karloo (radostně záře). Ano, pane vévodo! To je znamení, které ale volá na prince: „Nevcházej do města! prchni!“ Znamení, které prince spasí a s ním i svobodu flamskou.

Alba (na nejvýš rozlícen, přecházeje přes jeviště). U všech pekel! zadržte toho člověka! skolte ho! skolte ho!

(Výstřel v zvonici — výkřik — zvon umlkne.)

Noircarmes. Stalo se!

Alba. Ó příliš pozdě! Oranžský mi vyvázne!

(Čtyři vojáci vyjdou ze zvonice, nesouce tělo Jonášovo na ručnicích svých. Noircarmes zastaví je před vévodou a pozvedne plášť, aby se přesvědčil, je-li Jonáš mrtev.)

Rysoor (smekne před mrtvolou, ostatní spiklenci učiní taktéž). Ubohý mučenníku! neznámý světu! pozdravujeme tě; okamžik učinil z tebe hrdinu. Nechť děti naše žehnají památce tvé, a svobodni jsouce, připomínají si skromného zvoníka, jemuž zavázáni jsou svobodou svojí!

Aj tu člověk padl — totě smrt! — my máme lítost s ním. Ale nevypáří-li se smutek ten jako krůpěj vody v jiném, docela jiném citu? Necítíme zde nic jiného než lítost? Jsme-li pouze sklíčeni — či spíše povzneseni? Nezachvěje se nám duše, nerozproudí se krev, nepovznese se nitro naše k vyššímu hnutí? Ano my přemůžeme bol a stoupáme výše . . . jakýs jásot naplňuje útrobu, potěcha, že se vůbec něco takového může státi, — — zcela jiný to mysli stav než truchlost. Tu člověk zapomíná na všední elementární bol a přemáhá jej, očisťuje se od něho a účasten jest onoho rekovného vznětu — v každém se ozývá hlas: Já bych též tak učinil. Zejmena zde scena se zvoníkem jest unášivá . . . i slyšel jsem ji v divadle a zřel ten účinek neobyčejný. Ona projala diváky svou vznešeností. A to jest ráz konečně té celé tragoedie Sardouovy. Spiklenci flamanští chovají se důstojně a klesajíce v záhubu, budí v nás nejen lítost, nýbrž povznešení. Když kolem mrtvoly zvoníkovy dodali výrazu radosti své, že princ Vilém zachráněn, Alba rozlícen hrozí jim:

Alba. Ó, jen jásejte! vy bídníci! Však splatím vám všechněm za něho!

Karloo (úsměšně). A princ Oranžský, pane vévodo, vám splatí za nás!

Alba. Odveďte zajaté, Noircarmes-e, a dejte hned postaviti popraviště na náměstí.

(Vojsko obklopí zajaté.)

Rysoor. Pojďme, pánové! Nic není ztraceno, jen po nás je veta! (K vévodovi vyzývavě.) Sláva Flandersku!

Všichni. Sláva Flandersku!

Však i protijev, protivník jejich, totiž Alba sám, jest postava vznešená, silou vůle své, něžností lásky k dceři své i jakožto zástupce principu oprávněného jako v Antigoně Kreon. Kdyby se bylo spiknutí zdařilo a vojvoda v boji padl, byl by odtud plynul též tragický dojem. Ale účin zvětšuje se, jest mohutnější, když padá v záhubu ona strana, která s naší vlastní mravoukou souhlasí, když její velikost se osvědčí, a my v ní vidíme sebe. Pak i obsahem svým rek tragický jest dobrý a zobrazuje z plna lidskou důstojnost, založenou na hodnotě mravní, na svobodě a na vědomí o něčem vyšším. To vysvětluje pak celý dojem Vlasti, zejmena u nás, — kdežto jinde, kdež nezažili nic podobného nebo nemají pamět svých dějin, Vlast nedosáhne takového účinu. V tom smysle napsal jsem před lety proslov ku provozování téže hry — v jednom venkovském městě — i vynímám odtamtud některé verše, které na pravý dojem tragický připravují a upozorňují:

. . . Vážný obraz odhalí se zraku:
Děj krutý z lidských dějů překrutých,
Pln smutku, hrůz a poroby a tlaku,
Že sotva možným zdá se taký hřích. —
Myšlenky peruť pluje v dalné doby,
Kdy svatý boj se ostrou zbraní veď,
Kdy velkodušný národ nade hroby

Svých reků snášel celý příval běd.
Nás k mučedníkům těm týž osud víže,
A v cizích tvářích shlédnem city své,
V nich vlastní minulost nám stoupá blíže —
Víc vytrpěli naši otcové!
Však mučírnou a dlouhým katováním
Zpěv volnosti tu zahlaholí v sluch,
Co smíru souzvuk nad hrůzou a lkáním,
A vítězem se zjeví její duch.
Ten národ velkodušný v trýzni vzrosť,
Zář jistoty mu svítí v budoucnost —
A srdce ještě trnouc v poděšení,
Se očistěno vzhůru pozvedá,
A cítí dál — ten truchlý vzhled se mění,
Ruka se chví, krev jiným ohněm plá — —
Vlast! byla heslem Nizozemských reků,
Vlast živila ty mužné zápaly,
Vlast — slední slovo, s nímžto v bouřném vzteku
Zlých tyranů co oběť zmírali —
Vlast! — Ozvěna to hřímá z našich hor
Jak duchův průvod v český svatý sbor! —

(Kallilogie str. 114.)

Příkladův o tragice, cizích i domácích, mohli bychom uvésti více, — kdyby stačil čas. Jest jich množství veliké, takže by ani nejpovrchnější přehled nevešel se nám v rámec krátké přednášky.*)

Ve všech zjevuje se osobnost vznešená, totiž něčím velká, která osoby všední o hlavu přečnívá, naše účastenství nějakým spůsobem mocně zajme a pak v záhubu klesá. Pád vznešené osobnosti — totě tajemství pravé tragiky. Schází-li něco z toho, nedostaví se dojem tragický.

Osobnost zde především musí býti, tedy bytost jako my, člověk nebo něco jemu podobného, — či abych modnějšího užil výrazu, bytost, která má nervy. Jen s takovou můžeme soucítit, míti soustrasť s její strastí, vmysliti se do její situace a báti se o ni. Velikost pouze a záhuba by nestačily, — i kdyby celý svět se řítil: jak tam není mysli, citu a vůle, zkrátka podstaty lidské, nevyrodí se dojem pravé tragiky. Kde se přece tak zdá a při pádu věcí neživých nás obchází tragika, tu jsme dříve věc zosobnili, podložili jí vědomí a osobnost, ji přivedli v jakýsi vztah k poměrům lidským. Tak když vidíme poráželi vysoký strom, hlásí se něco jako tragika, ale jen potud,

*) Aniž je vyhlašuji za vzor absolutní; nekladu vůbec žádnou tragoedii za vzor někomu, kdo by sám chtěl skládati hry divadelní. Při bězích nynějších by si to mohl leckdo za urážku vykládati — genus irritabile vatum. Uvádím ony dvě pouze na doklad a poukazuji k dlouhé řadě ostatních, známých, opravdových, všemi znalci za pravé a krásné uznaných. Mně tu jde o objasnění nejčastějšího tvaru tragičnosti, nikoli o poetický útvar tragoedie celé, její stavbu a historii.

pokud jej zosobňujeme, pokud si jej činíme rekem („strom — spící rek“), bytostí člověku podobnou.

Pak to musí býti osobnost veliká, vzácná, vznešená — rek; ano něco velikého, kdyby i ve zlém bylo. Zlo zatracujeme, ale velikost jeho sama, silná vůle, kterou se provádí, nám vynucuje úžas a jímá nás. Pouhé praktiky, všední sprosté zločiny jsou nám odporné. Velký zlosyn jest přece velký, a proto, padne-li, vzbuzuje dojem tragický. Vizme toho doklady zvláště u Shakespeara; tací jsou arcizlosyn Richard III., pak Macbeth i jeho lady a jiní a jiní. I smělý krvavý loupežník bývá provázen sympathií lidu. Ano i velikost omylu může zakládati tragiku, jako v králi Oedipovi, v Othellovi mouřenínu benátském. Smrt nevinné krásné dívky jest smutná, tklivá, žalostného něco, ale ku tragičnosti v tom případě schází velikost. Antigona ji má, a tudíž pád její jest tragický.

Když slabé, života neschopné nemluvně zemře, budiž to pro matku jeho bolestná rána, veliký smutek. Když však Nioba zpupně se vychloubavši proti Latoně četností, krásou, silou a duchem kvetoucích dětí svých, náhle jedno za druhým, všech sedm synů a sedm dcer, vidí klesati pod střelou Apollinovou: ona zkameněla bolem, velikost toho bolu jest neobyčejná, případ nevyrovnaně smutnější než oné matky a proto ke tragice zasáhá. Vznešenější pak jest matka Makkabejská, při nížto děs u míře větší avšak i osobnost vyniká, tak že dojem tragický vzejde pravý a úplný. Zahynutí posledního Napoleonida (Napoleona IV.) mezi Kafry při nepatrné výpravě vojenské vzbudilo lítost a zejmena soucit s jeho matkou; tklivou památku zůstavil mladý princ, k tragice však ještě nebyl dorostl. Smrt fysická Napoleona I. na ostrově svaté Heleny není nic tragického; jest to smrt obyčejného člověka po jisté nemoci; on měl raka žaludečního. Ale několik let před tím — ten pád jeho jest tragický v plném smysle slova. Neboť byl Napoleon člověk v pravdě olbřímý, ba „Od té doby, co padl Lucifer, ni muž ni čert tak nepadl hluboko.“ Ovšem kdyby byl v bitvě u Waterloo zabit byl, krásnější byl by to konec, — ale nedostatek ten neujímá nic tragice velkého pádu jeho. Na tuto velikost pádu z dáli naráží Byron v počátku své básně o Mazeppovi, kterouž uvádí vítězstvím cara Petra Velikého nad bujným králem švédským Karlem XII. . . . v dálce budoucna jakoby kmitaly sněhy ruské a návrat Napoleonův roku 1812:

Po bitvě u Poltavy byľo,
Kde štěstí Švédu opustilo;
Kol ležel zbitý jeho voj —
Víc nepotáhne v krev a v boj.
Moc, sláva nevěrny teď jemu
Jak ctitelův jich planý hlas
Tu přešly k caru vítěznému
A Moskva stála pevna zas — —
Až v slavnější a krutší den
Vrah mocnější zde pokořen,
A jméno jedno přepyšné
Zde náhle došlo hanby své:

To horší zhouba, hlubší pád,
Muž kles' — a hromu ráz to v světa řád!

Osobnost vznešená i pád její, — obé musí býti. Schiller jakožto básník i myslitel položil váhu na potřebnou onu vznešenost, a celá filosofie idealistická na osobnost. V našem výměru jest obé sloučeno, ale za tu kořist zase mnoho jiného vedlejšího mohlo býti vynecháno, takže výměr stane se jednoduchým a každému pochopitelným, — jakož i dosti širokým, aby mohl obsíci hlavní odstíny tragičnosti.

Ten pád nestal se nadarmo; pádem tím něco se projeví, dotvrdí, osvědčí neb rozřeší. Celý ten podnik má účel svůj, jest k něčemu; byl tam jakýsi spor — ten nyní se vyrovnal, odklidil, tak že se jeví jistý postup, pokrok proti začátku, nastane situace změněná, nám se odlehčilo. Tragoedie nás propouští z okruhu svého v náladě povznešené, ne rozmrzelé a disgustované. Bol a děs a hrůza vyskytují se sice v ní, ale pouze co přechodní stavy, co prostředky k jinému účelu, co stupně k dojmu tragickému. Na té výši pak jsou všechny boly a děsy něčím malicherným, miznoucím proti výtěžku samému — duchová velikost jimi nám se zpatrňuje, nás k sobě unáší, od nich nebo nad ně povznáší, nás od nich očisťuje. Ano očistiti nás má truchlohra ode všední truchlosti, očistiti ze všedních stavů vášnivých, zobrazením velkého bolu naše boly všední malými proukázati — a proto se právem ode dávna uvádí očista čili katharsis jakožto poslední výsledek vysoké tragiky. Jako bouře čistí vzduch, srážejíc příměsky dolů a naplňujíc jej novou sílivou vůní, tak tragická katharsis něco podobného koná; jest to ruch v duchu našem, bouře, jež jej protřese, elektrickými jiskrami prošlehá . . . ale člověk okřeje, jest mu pak volno v mysli, po rekovsku.

Nedovedl-li spisovatel zjednati tento poslední výsledek, očistu od všedních vášní, není-li v jeho díle vznešenosti: pak zůstane jen bol a hrůza a děs — a my se od kusu odvracíme. Útrapa sama o sobě čili pathos by nás nemohla oblažiti. Jak to praví sám jeden mistr dojmu tragického, Schiller? „Pathos sám není nikdy posledním účelem básnického výtvoru a nikdy nemůže býti bezprostředný zdroj požitku, jejž máme na tragickém. Pathos jest jen potud aesthetický, pokud jest vznešený.“

Pouhé děsnosti a krvaviny mohou nás sice překvapiti, vzbouřiti, ale pak odpuzují, poskytujíce divadlo trapné. Ba zdá se, že mnohým trapnost jest tragikou, v čemžto se mýlí.

Při tragoedii jest hlavní věcí vznešenost, v té krása truchlohry záleží, — truchlost jest jen prostředkem k účelu tomu.

Výrazy jako děsný, strašný, hrozný, bolný, strastný tanou sice poblíže tragickému, ale nedosahují ho. Strach, děs, hrůza, bázeň, trud, soustrasť jsou momenty tragického, podmínky jeho, ale nejsou jím samým. Jsou potřebny ovšem, ukazují k jeho opravdovosti a tíze a hloubce, k jeho temnému pozadí, z něhož ale ono jako zábřesk jiných sfaer, jako hlasatel vznešenosti vykmitává a okolí zcela jinou září osvěcuje.

Vznešenost . . . to jest to vzácné, neobyčejné, nevšední, vynikající, ano, řekněme si to, říše idealu, která se nad námi rozestírá a do které se utíkáme, kdy se nasytíme všednosti, — kde smutek i veselost blednou a svou důtklivost potrácejí . . . jest to něco, co nám lidem přísluší, — tušení něčeho Vyššího, úcta před něčím nepojatým. Však ví každý dobře, kam směřujeme, a netřeba se šířiti, aniž podnikati rozbor nebo rozdělení vznešena. Při tragickém v čistém smysle bývá zejmena veliká náruživost, co dává základ, drsný nějaký spor, krutý konflikt povinností mravních, zkrátka napnutí a boj dvou mocností, obou nějak oprávněných. Boj ten může odehrávati se i uvnitř osobnosti, v ňadru jejím, bez výslovných repraesentantů, jako na příklad v Othellovi, nebo v Hamletu a j.

Při tom zůstává mnoho vážných, do podrobna jdoucích otázek stranou, jako na příklad, zda-li bez výminky a pokud nutno jest také jakési provinění se strany reka, zda-li odplata vždy, zjevně a úplně musí býti provedena, zdali možna jest tragoedie občanská tak zvaná, zda smí rek býti trpný, a j. p.

Výslovně však budiž připomenuto, že nemluvím o tragoediích celých, nýbrž jen o dojmu tragickém, zejmena jaký se vyskytuje v díle dramatickém. Tragoedie sama jakožto hotová báseň, má mnoho jiných stránek, o kterých jednati lze, pro kteréž líbívá se nám, ano i proslulé záliby dojde . . . Nicméně všechny přednosti takové nenahradí jí hlavní nedostatek, když totiž nemá vznešenosti. Tragoedie jest složité dílo umělecké, má svou techniku, své zákony, o kterých zde nejednáme, nám šlo jen o záhadu jednoduchého dojmu tragického.

S operami má se zrovna tak. Vizme opět na cizím sadě jednu ze starších — vlaskou, a druhou z novějších — německou: Normu a Lohengrina. Nemluvím zde o hudbě, nýbrž jen o dramatickém podkladě opery.

Zpomeňme si nejdříve na příběh Normy. Norma, vrchní kněžka v háji bohyně panenské, udržovala milostný poměr se správcem římským v Gallii, Severem, jenž však později oblíbil si mladší družku její Adalgisu. Norma vidouc sebe zrazenu v prvním záchvatu rozhorlenosti hodlá zavražditi oba syny své a takto se nejkrutěji pomstíti na Severovi. Avšak přemožena citem nevykoná předsevzetí svého a pojme jiný plán, svolá hromadu druidů a ohlásí jim, že velký zločin spáchán byl v posvátném háji, — že jedna z kněžek zapomněla se a slib čistoty porušila . . . i očekává Sever od pomstychtivé ženy, že vysloví jmeno Adalgisy a ji spolu se Severem vydá záhubě, totiž trestu smrti na takový přečin stanovenému. Avšak mezi tím po velikém boji duševním stala se veliká proměna v duši Normy. Ona vynáší žalobu ne na Adalgisu, nýbrž na sebe, — sebe samu uznává za vinnu a vydává sebe v ortel, aby jen Adalgisa i Sever mohli uniknouti a šťastni býti. I povznáší se Norma k velikosti netušené, k oběti nejčistší vlastního života, k resignaci úplné. Tu poznává teprve Sever hloubku lásky a duševní velikost opuštěné Normy; přemožen lítostí a obdivem sklání se před Normou a prosí o její lásku zase, — přiznává se neohroženě k ní a tak spolu podstoupí smrt upálením. Dojem jest povznášející a v pravdě tragický . . . Podobné,

někdy mnohem děsnější jsou texty v jiných operách italských, — ale v oblíbených bývá přece vždy jakési povznešení a dramatický účin.

Text opery Lohengrina jest výňatek z oboru německých pověstí, zpracovaných dle zdrojů francouzských. Princeznu Elsu, nařknutou Telramundem z vraždy vlastního bratra, přichází obhájit rytíř svatého Gralu, zvítězí nad Telramundem a Elsu za choť pojme, však jí uloží, že ona nikdy nemá ptáti se ho po jeho původě a jmeně. Elsa ponoukána Telramundovou chotí zruší slib svůj a mermomocí chce se dověděti na svém manželu zapovězenou věc, tak že se tento konečně veřejně odhalí jakožto Lohengrin, ale spolu ji opouští a k svatému Gralu se vrací — Elsa želem bezducha klesá. Příběh patrně spíše tklivý nežli tragický — vznešenost zvláštní na nikom se neobjevuje — ani smrt Elsy není pád vznešeného. Mimo to ráz rytířství a svatých dobrodružství, zázraky a romantika středověku dávají celému ráz epický, vypravovací — a proto tak mohutný není zde dojem jako v Normě.

V některých hrách, které se vydávají za tragoedie, schází rek, osobnost v tom smysle, aby k sobě soustředila pozornost i sympathii, osobnost v pravdě něčím vznešená. Ba někdy spisovatel se tak přechmátne, že když už látkou samou rek mu dán jest vznešený, on ho vykreslí hodně malým a tím ovšem s pádu jeho setře tragiku. V jiném kuse mnoho událostí sice, ale na konci nic nepošinulo se vpřed, nic se nerozřešilo, žádný pravý závěr a my odcházíme z divadla neuspokojeni, s rozporem v prsou. Takové kusy mají snad dosti předností jiných, na příklad účinné, tak zvané drastické sceny divadelní — nebo rozkošné výstupy idyllické, nebo poetickou mluvu, jsou dokladem skvělého nadání neb i obratnosti autorovy, — ale hlavní věc jim schází: to co od pravé tragoedie vědomky či nevědomky očekáváme, a proto jaksi nechtějí se ujmouti na jevišti. Jestliže toho docíliti míní nahromaděním silných prostředků, hrůz, děsů a krveprolití: bez náležitého vzletu k výši, zbudou tyto truchlé věci samy a kusům takovým pak ovšem právem přísluší název truchlohra.

To jsou ony truchlohry, ve kterých obecenstvo zalíbiti si nechce, proti kterým dotčené svrchu řeči směřují; ač nepopíráme, že se i tyto truchlohry líbiti mohou, ale líbí se, jak praveno, jinými přednostmi svými, které přece onoho hlavního nedostatku jim nenahradí.

Na otázku tedy, v čem záleží krása truchlohry, odpovíme, že ve vznešenosti. Kde není té, tam nevznikne tragika. Cit obecenstva jest zde docela správný; ono zálibou vítá truchlohru jen jakožto báseň se živlem vznešenosti. Proto jsem dávno říkával, že tragoedie měla by v českém vlastně jmenovati se vznešenohra. To by byl pravý název a výhodný; neboť by výkonným básníkům připomínal podstatu tragoedie, je upozornil na to potřebné, na nezbytnou přísadu její.

Pak bychom měli vznešenohru a veselohru. Pro druh střední mezi oběma máme název „činohra“, kterémuž nic se neujímá, jakožto rubriku pro příběhy všední ale více méně tklivé, smutné, pohnutlivé a potěšné (comédie larmoyante, Rührstück, Schauspiel a j.).

V takovém upravení by se truchlohra jinak vynímala, s toho stanoviska mnohý naučil by se na ni jinak pohlížeti. Mnohé nedorozumění zmizí i obecenstvo celé upraví své mínění o ní, bude jinak souditi

a antipathie proti tragoedii se umírní. Vše záleží na stanovisku, — vše na tom, co sami předkem od věci očekáváme. A tak i pravou tragoedii na jevišti rádi uvítáme, když nám splní, co slibuje.

Ovšem nesmí se vznešeno státi každodenní stravou, nemá zevšedněti... vzácnou musí tragoedie zůstati. Avšak mysl lidská touží po jakémsi střídání dojmů; když se byla veselosti nabažila, hudby naposlouchala, záležitostmi všedními uplahočila: zasteskne se jí po něčem slavnějším... nechť se tedy provozuje činohra, veselohra několikrát, třebas i vtipná fraška, — pak několikrát opera, třebas i leckterá solidní operetta: pak ale nechť se zase zjeví jedna tragoedie velkoslohá, pluozrná, aby nás pozdvihla nad vrstvu všedního znečistěného vzduchu, v blankytný aether prosté velikosti, kdež volnost a rozhled vládnou a velké záhady lidskosti se rozřešují, aby nás povznesla, roztřásla a očistila: aby nám otevřela kraj rekovnosti a duši slavnostněji naladila pádnými rázy činův i přemahavé krásy, abychom se zachvěli, zděsili a cítili přítomnost vyšších mocností. —

Konečně mnozí pojímají tragoedii pouze zřetelem k obsahu, zhola didakticky, a mezi nimi teď nejvíce rozšířen jest onen odstín, který za naší doby i v jiných otázkách vyniká a tolik přívrženců čítá: že totiž tragoedie má prý před oči stavěti absolutní bídu všeho vezdejšího, býti říznou učebnicí pessimismu. Strach, úzkost, bázeň a lítost jsou prý beztoho vlastní základní náladou mysli sebevědomé, i potřebuje tragoedie pouze poukázati na to. Ona učí nás poslední pravdě, že tento svět jest neskonale bídný a že by lépe bylo, kdyby neexistoval. Tragika jest zákon světový, řád všehomíra, a zjevuje zrovna tajemství jeho. Z učení o nicotě světa ovšem mohou býti činěny důsledky velmi rozdílné, krajní aspoň dva, ze kterých jeden zní, abychom se světa odříkali, druhý, abychom světa co možná a pokud možná užívali. Tento druhý výsledek více v taji, prvý na veřejnosti ve spisech se činívá; jej také možno za slovo vzíti. Pak ovšem tragoedie učíc bídu znáti, dává spolu návod, jak světem pohrdati, dohání k útěku ze světa a jest příspěvkem k filosofii protisvěté. Tu by nastalo teprve důtklivé jednání; neboť otázka takto utvářená přestupuje nejen meze divadla, truchlohry, nýbrž aesthetiky vůbec a zasahuje do metafysiky, a kde ta nestačí, do náboženství. Rozřešení tolikéž vybíhá v dvojí tvar. Na jedné straně se hlásá, že svět v Kristu smířený nyní po dokonaném skutku křesťanství nemá tragoedie více (absolutní potěcha v náboženství) — na druhé, že každý děj jednotlivý i svět celý jest tragický, že není nic jiného než samá tragoedie. To z toho vychází, kdy se ne dosti liší otázky, aesthetika s metafysikou se splétá. Zde zejmena se ukazuje záměna pojmův požitku a poznání. Poněvadž zvídání nám také činí slast, požitkem jest, rozšířili a převrátili věc: tedy největší záliba jest poznání pravdy, jest pravda. Takým způsobem krása ve skutečnosti, aesthetika v metafysice se utápí, ač jindy přívrženci téže nauky krásu a vědu o ní na nejvyšší stupeň ukládají. Změtení pojmů jest patrné.

Poznání pravdy prý, totě nejvyšší záliba. Pravda však jest ta, že vše zahynouti musí a nejlépe že by bylo, kdyby celý svět zahynul. Zahynutí celého světa, je-liž ono něco tragického? Jiným slovem, kdyby měl nihilismus pravdu, nebo kdyby byl pravdou učiněn, dojem nevzešel

by tragický, nýbrž jen velmi smutný, výsledek by byl pouhý trud, — možno-li vůbec o dojmu a o výsledku v té věci mluviti. Děs a smutek nikdy a nikdy ku tragice nestačí; potřeba něčeho Vyššího zde patrna. Popírá-li se to Vyšší v každé způsobě, zbude snad mnoho znamenitého jiného, ale pro tragiku místa není.

Nejzazší pessimistický náhled o tragice vykvetl nejen na půdě upřímného pessimismu samého, kde za hlavními hlasateli jeho (jako jsou Schopenhauer, Hartmann, Bahnsen) táhne celá řada přívrženců, nýbrž jest vlastně též poslední facit v jiné větvi filosofické, kteréž náčelník pessimismu, Schopenhauer, byl úhlavním nepřítelem, totiž idealistické. Neboť tam v hotovou nádheru vypučel onen náhled, pojímati tragiku jakožto zjevený zákon všehomíra. Přese všechno nepřátelství v tom obě ty větve se shodují, — ba tu se opět ukazuje blízkost jich obou, i optimismus idealistické filosofie jest vlastně pseudopessimismus. V jedné i druhé větvi „býti subjekt, jednotlivec“ jest hříchem, jest pravinou, pokusem revolučním proti světa míru, na nějž položena smrt.

Když věc jednou tak vysoko jest vypjata, tu ovšem rozřešiti záhadu tragiky jest rozřešiti záhadu světa, odpověděti na velikou všeobsáhlou hádanku všehomíra. Tak daleko nejsme; kritická filosofie jednak upřímně vyznává, že k tomu jí scházejí data, že neprohlíží svět, aby mohla o něm tak svrchovaně souditi, — jednak jsem sám obmezil otázku na obor aesthetiky, na obor krásy a výslovně oddělil od ní vše, co spadá jinam, co tedy úlohou aesthetiky není. Jen takovým rozborem a rozdělením úloh jest i zde možno přijíti dále. Jedním slovem: jednáme o tragickém dojmu na divadle, v umění, — ale nechceme vyčerpati zásobu jeho v životě a rozhodovati něco o celém světě.

Tu pak — a to jest výhoda a kořist nejhlavnější — otázka v takovém vymezení se znamenitě zjednoduší. Nejdříve sluší míti na paměti rozlichu mezi skutečností a krásou. Může býti, že život jest horší, že skutečnost jest děsná, podlá, potměšilá, krvavá: pro děs pouhý, pro zlost a krvavost nebudeme si choditi do divadla. Neboť buď si svět jakýkoli v jádře svém, o umění to stojí netknuto a nepochybno, ono že má nám působiti radost, nás blažiti a svět zdobiti; nelekejme se zde slova zábava, a dodejme jen, že to jest zábava nejušlechtilejší, co na mysli máme — a při zábavě v tomto případě zálibu nejušlechtilejší — ale zálibu vždy a přec.

Kdy se však tragika nepřístojně rozedme na onu záhadu největší, nezbývá nám nic jiného nežli říci: zde před branou metafysiky jest naše úloha u konce. Výhled ovšem na ony vyšší vrcholy není zatarasen, ani styk s nimi popřen, nýbrž jen odmítnut domnívavý o nich výrok.

Nevyčerpal jsem látku svou; mnoho bych musil přidati, mnoho doceliti a objasniti, mnoho ukázkami doložiti a proti možným námitkám ozbrojiti. Mnoho krásného lze o tragice přemítati a vykládati, líčiti rozmanité pochody duševní a zabíhati v jímavé případy života samého, podrobného a blízkého, jakož i zalétati k nejvzdálenějším bodům abstrakce i fantasie. Vše se tu stýká; spolčiti se mohou poučení, vypravování i blouznění; applikace k rozmanitým palčivým záhadám mravoučným, politickým a společenským; narážky na choulostivé pomíjející poměry dne i na účely věčné, — a tak zjednati rozpravy mnohem poutavější.

Mimo to dojem tragický může býti různý dle jiných zřetelů, připouští rozmanité odstiňování a třídění, do čehož ovšem zde se pouštěti nemůžeme. Konečně právě ty nerozřešené otázky, které se tudy vinou, dodávají látce půvabu romantického a poskytují volnému vzletu ducha prostoru dosti, ku kráse i svrchované libovůli. Rozdílnost náhledů mějž právo své; jedni mají heslo „vpravo“, druzí „vlevo“! Ti a on budou proti našemu výměru mnoho namítati. Proti všem námitkám však požadavek vznešenosti držím. I v tragoediích tak zvaných osudových vězí živel vznešenosti na obou stranách. Ten osud sám ve své moci, neprůhlednosti a nezdolnosti, cizí nám a přec tak blízký, že jej jednak klademe nade všechny ostatní personifikace, jednak jej zase zosobňujeme — jest sám něco vznešeného. A když na člověka trhne, dává mu příležitost, aby svou velikost ukázal, své vyšší jádro osvědčil, čímžto před našima očima rozvinuje se výjev svrchovaný, jakž o něm praví starý mudrc (Seneca): „Nullum majus spectaculum quam vir fortis mala fortuna compositus“. Ano „spectaculum Diis dignum“ dodal starověk. Či jak pronáší se dramatický básník, jenž nad jiné tragiky byl schopen, an vytýká „ten veliký, mohutný osud, jenž člověka povznáší, když člověka drtí“. Zde se zrovna setkává obé; na tom zdrcení by nebylo dosti, povznešení musí přistoupiti. —

Modlitba.

Já, věčný Bože, vzývám nyní Tebe
ne ve strachu ni podlé úzkosti:
Dej, pokoj, jenž jest září Tvého nebe,
ať v duši mé se navždy uhostí.

Vše odvratiž, co duše malicherné
na mžik i život celý oblaží,
jen zášť a láska ať jak v noci černé
roj blesků v mé se duši obráží.

Ať hluch jsem všedním radostem i žalům,
jež vlekou život tiší soucitu,
ať rek jsem, který cestou k idealům
jen padnout zná, ne chvět se v úkrytu.

Ať meteorem jsem, jenž v smrtném cvalu
přec hrdě plane, v poslední svůj věk,
a pyšně zří, jak dole ve močálu
se tulí zástup plachých bludiček.

Svým ohněm spal mne jako sopka žhoucí,
jak bouře ryk se hromným třeskotem,
a já v tvém žáru záhy, rychle mroucí
rád splatím dar svým celým životem!

Aug. Eug. Mužík.

Malí vítězové — velcí přemožení.

Historická povídka od **Em. Zítka.**

III.

Vítězové se ohlašují.

Hned z rána druhého dne byli obyvatelé vísky, která pod hradem Slatiňanským se táhla a stejné jméno do dneška nese, vyděšeni zprávou, že císařské vojsko se blíží. Zpráva tato se potvrdila. Neboť netrvalo to ani čtvrt hodiny a na návsi, tehdy dosti prostranné, objevila se četná tlupa jezdců, v jejíž čele jeli dva vůdcové. Byli to plukovník Falk a mladý Trčka. Jezdci zastavili se na návsi, avšak nesestoupili s koní, nýbrž stáli pohotově.

Po krátké chvíli a patrně na rozkaz plukovníkův dva jezdcové vyjeli z prvé řady, trubač a desátník, a dali se cestou ku hradu.

Rozmlouvajíce mezi sebou, dospěli za nedlouho ku bráně, kterou ku svému nemalému úžasu nalezli otevřenu do kořán.

Nicméně však přece oba jezdcové, buď že si nedůvěřovali, aneb že tak zněl jejich rozkaz, nevjeli otevřenou branou do nádvoří, nýbrž zastavili se na mostě. Trubač sňal polnici, která mu přes rameno na zelené šňůře visela, a zatroubil po třikráte.

Nahrbená postava vrátného objevila se ve bráně.

„Čeho si přejete, pánové?“ otázal se vrátný.

„Přejeme ti dobré jitro, starče,“ odvětil desátník, nehýbaje se s místa. „Tvůj obličej budí důvěru, právě jako tato otevřená brána budí naději. Brána je otevřena — dobrá, budeme si moci aspoň dříve ulehnout ve vašich konírnách, neboť jsme velmi promokli. Mistře trubači, hleďte ta pevná vrata! Člověk by řekl, že je ukradli jesuitské koleji, anebo že je sem přenesli z Karlšteina. Avšak slyšte, otče vrátníku! Posílá mne pan plukovník, abych vám řekl, vlastně ne vám, ale urozenému pánu Jiříkovi z Nežetic, že přichází vojsko královské — rozumějte mi dobře — J. M. kníže Lichtenštejn, který bydlí v Praze, nám nařídil, abychom si přes leto nalezli obydlí v Slatiňanech. Pročež vám oznamuju, že jsme sice včera obědvali v Městci, ale že dnes chceme obědvati v Slatiňanech. Zavřete-li bránu, vyvedete velikou hloupost, neboť budeme pak nuceni ji rozbíti, což by vám nepřineslo žádný prospěch, nám ale velikou škodu, ježto jsme promoklí a hladoví. Pročež rozhoupejte své staré nohy a přineste nám odpověď urozeného pána a nenechávejte nás tu moknout pro nic za nic.“

Stařec vyslechl tuto řeč vojínovu mlčky, maje hlavu skloněnu k zemi. Když tento skončil, pravil onen: „Statečný vojíne, vyřiďte svému veliteli, že nalezne bránu dokořán a zámek bez posádky."

Když oba hlasatelé se vraceli od zámku, pravil desátník ke trubači: „Totě věc velmi podivná, nezdá se vám, mistře trubači?"

„Ba ovšem," odvětil trubač. „Víte, co si myslím, pane desátníku?"

„Hvězdáři ovšem čítají ve hvězdách, avšak ani oni neumí čísti v myšlenkách. Já pak nejsem ani hvězdář, ani vševědoucí. Co si tedy myslíte, mistře trubači?"

„Když jsem se proti vůli své matky, která chtěla ze mne míti přívozníka a rybáře jako byl nebožtík můj otec — Bůh mu budiž milostiv! — stal vojákem, abych si život zpříjemnil, nemyslil jsem na to, že může voják mnohem snadněji býti vyhozen do povětří, nežli rybář. Ať více neokusím kyselé břečky otce Malika, jehož pivo je ještě horší než jeho pověst, nemají-li ti chlapi tam něco za lubem."

„Myslíte? Toť by ovšem bylo zajímavé. Myslíte, že nás chtějí vyhodit do povětří?"

„Myslím, jako že jsem od Brandýsa, kdež se nerodí hlupáci."

Desátník se zamyslil. Pak pravil: „Hm! Můžete mít pravdu, trubači. Avšak to se netýká nás, nýbrž pana plukovníka."

„U čerta!" pomyslil si trubač. „Zdá se mi, že jsem se měl přece raději stát převozníkem nežli vojákem, jako můj nebožtík otec, Bůh mu buď milostiv!"

IV.

Vítězové přišli.

V čele svého jízdného houfce vjel plukovník Falk, maje po boku mladého Trčku, na nádvoří hradu Slatiňanského. Starý klíčník, stoje u brány a mačkaje čepici v rukou, bázlivě pohlížel na hrozivé postavy jezdců, jimiž se plnilo nádvoří. Několik jezdců obsadilo bránu. Jeden z nich udeřil ubohého starce, až zavrávoral, do zad, řka: „Jdi odsud, plechatý!" Stařec ohlížeje se bojácně pospíchal, seč byl, kolem zdi nádvoří, hledě dostati se k paláci, ale v tom spatřil již pana Václava vycházeti ze dveří, pročež se zastavil a pozoroval, co se díti bude.

Vladyka popošel několik kroků, načež zastaviv se před velitelem smekl. Trčka smekl rovněž, ale Falk pokynul jen hrdě hlavou.

„Buďte mi vítáni, pánové," pravil pan Václav, pokrývaje opětně hlavu.

„Nazýváte se panem Jiříkem z Nežetic a jste pánem tohoto zboží?" otázal se Falk.

„Nikoliv," odvětil vladyka. „Pan Jiří z Nežetic leží churav ve svém pokoji."

„Doveďte mne k němu!"

„Jsem jeho rodný bratr, Václav z Nežetic, JM. císaře Matyáše komorník; chci býti k službám urozeným pánům. Prosím jen, abyste ráčili ušetřiti mého ubohého bratra, který je nemocen. Vykonám vše, co mi poručíte."

Zaslechnuv jméno rytířovo, obnažil Falk hlavu.

„Na vás, urozený pane komorníku, nevztahuje se můj rozkaz, nýbrž na pana Jiříka z Nežetic a prosím, abyste sobě neobtěžoval doprovoditi mne k němu. Dříve však, prosím, abyste nařídil posádce, by složila zbraně do rukou mého setníka, urozeného pana Viléma Trčky z Lípy.“

„Není tu žádné posádky,“ odvětil pan Václav.

„Myslím vaši hradní čeleď,“ pravil opět Falk.

„Není tu žádné čeledi!“

„Jakže!“ Plukovník patřil udiven na šlechtice.

Avšak tento pokračoval klidně: „Včerejšího dne, když přišla zpráva, že vojsko JM. císaře se blíží, propustili jsme čeleď veškeru. Zámek je prázdný, bezbranný a já odevzdávám jej do vaší moci.“

„Podivno!“ zvolal Falk a zamyslil se.

„Pravíte-li,“ ozval se Trčka, „že jste včera již obdrželi zprávu o našem příchodu, toť zbylo dosti času panu z Nežetic, aby prchl.“

„Ovšem,“ odvětil Václav. „Ale my nemáme příčinu prchati!“

Falk vypukl v hlasitý smích.

„Avšak dosti, pánové,“ pravil. „Je třeba, abychom panu Jiřímu z Nežetic oznámili nález komisse confiscationis a to tím spíše, ježto, jak pozoruju, opět začíná pršeti.“

To řka popojel několik kroků ke svému lejtnantovi Frindlovi a dal mu šeptem některé rozkazy, načež sestoupiv s koně zároveň s Trčkou, pokynul panu z Nežetic, který je uvedl do paláce.

Nemocný stařec, pán zámku, byl již připraven na návštěvu, která se blížila, a očekával ji, sedě oblečen v lenošce.

Když pánové vstoupili, namahal se stařec povstati, avšak Trčka, spozorovav to, přistoupil chvatně k němu a pravil: „Zůstaň jen seděti Vaše Milost; vždyť vás to namáhá.“

Přísný pohled Falkův potrestal mladého setníka za tuto předčasnou ochotu, ale Trčka snesl pohled ten úplně lhostejně, jakoby ho ani nepozoroval.

„Děkuju,“ pravil stařec pološeptem, pohlednuv vděčně na Trčku.

„Toť můj bratr, pane plukovníku!“ pravil Václav, přistoupiv k lenošce a postaviv se za ni.

„Pan Jiří Karlík z Nežetic, pán na Slatiňanech a Rabštejnku?“ otázal se Falk takřka pánovitě.

„Tak jest! Hledáte mne, pánové?“ otázal se stařec.

„Ano!“ řekl Falk.

„Nenaleznete Jiříka z Nežetic,“ odvětil stařec opětně, „nýbrž zříceninu. Avšak, čeho žádáte?“

„Pane setníku, odevzdejte ceduli komisse confiscationis,“ velel plukovník.

Trčka vyňal s torby, která mu visela přes rameno, listinu složenou na malé osmerky a opatřenou pečetí. Listinu tu podal starci, který ani sebou nepohnuv, pomalu ji otevřel a čísti se jal. Pan Václav četl s ním přes jeho hlavu.

Oba důstojníci pozorovali, jaký účinek obsah cedule bude míti na čtenáře. Ale kdežto Václav zbledl a počal se chvěti, zůstal obličej pana Jiříka z Nežetic úplně nezměněn. Stařec jen trpce se usmál.

„Ach ovšem!“ pravil, „vždyť jsem to očekával. Pánové, nacházíte mne připravena. Nesmí se říci, že Jiří z Nežetic, jenž stál vždycky pohotově, kdykoliv šlo o to sloužit králi nebo vlasti, byl nepřipraven, když má za ně trpět. Pánové, tento ortel je mi ke cti. Byly by se musily zardít šediny mé, kdybyste byli se mnou jinak naložili nežli s těmi, kteří o tuto zem snad menší mají zásluhy nežli já. Nebyl jsem já menší v tomto království nežli Vilém z Konecchlumu aneb Valentin Kochan z Prachové, kteří byli popraveni, ani menší nežli Jan Vostrovec z Vlašímě aneb Václav Pětipeský z Chýše, již byli odsouzeni k doživotnímu žaláři, ani menší nežli Oldřich z Gerštorfu a Jindřich z Gutenštejna, jichž památka byla prokleta. Nevím, co mne očekává. Je mi to také lhostejno. Tu jsem, naložte se mnou dle libosti. Vím, že máte jediný zákon, jedinou spravedlnost: svoji vůli, kteroužto se řídíte, a že svědomí vaše, jež zpito je ukrutenstvím, nemůže vystřízlivět. Avšak chcete sáhnouti také na mé jmění a tu třeba uvažovat. Toto mé zboží, jež v poctivosti jsem zdědil po otci, zámek Slatiňany i se zámkem Rabštejnkem, jenž je pustý, s mlýnem, sladovnou, pivovarem, lesy, vinicemi i poli a vesnicemi příslušnými, jichž je 15, má cenu 40.000 kop miš. Mimo to náleží mi dům v Praze v ulici Poštovské, kterýžto má cenu 4000 kop míš., kdežto druhý dům svůj na Malé Straně již před 10 lety svému zde přítomnému bratru Václavovi jsem postoupil, jak zápis tomu nasvědčuje. Avšak toto jmění nemovité zdědil jsem po nebožtíku otci se svým bratrem na polovic, z čehož následuje, že mi jenom polovička náleží.“

Stařec, kterého patrně delší tato řeč unavila, umlkl na chvíli, aby si odpočinul, načež pokračoval: „Před desíti lety — tenkráte ještě lepší byly časy v Čechách — shodli jsme se s bratrem, že se rozdělíme, tak sice, že jsem mu na podíl otcovský postoupil onen dům na Malé Straně a mimo to jsem se zavázal vyplatiti mu 15000 kop miš. Vyplatil jsem však pouze 5000 kop, a zůstal jsem mu 10000 dlužen do dneška, jak tomu jednak zápis, jednak cedule řezaná, kterouž já i bratr můj máme, nasvědčují.“

„Není pochybnosti,“ pravil Falk, kterého tato rozprávka již unavovala, „že komora královská tento dluh zápisný uzná, jestliže urozený pan Václav z Nežetic nároky své komissí confiscationis přednésti neopomene.“

„To se zajisté stane,“ odvětil stařec. „Avšak to není ještě všechno. Abych mohl vyplatiti částku podílu svému bratru, vypůjčil jsem si 4000 kop. míš. od pana Lva Burjana Berky z Dubé a na Rychemburce, kterýžto dluh v deskách zemských zápisem je stvrzen.“

„I tento dluh bude beze vší pochybnosti uznán,“ pravil Falk.

„Panu Vilému z Roupova dluhuju 5000 kop míš., kteréž jsem si vypůjčil, když válka vypukla, abych mohl platit kontribuce válečné.“

„Pan Vilém z Roupova,“ řekl Falk příkře, „odsouzen cti, hrdla i statku co rebell a zrádce, pročež dluh tento je neplatný.“

„Dluh tento je platný,“ namítal určitě stařec, „vy pouze jej za neplatný pokládáte. Konečně pak — věno mé manželky — obnosem 10000 kop stvrzeno zápisem — což všechno sečteno činí —“

„Nepochopuju, proč těmito řečmi mne unavujete!“ přerušil Falk nevrle mluvícího. „Nevím, co slavná komise uzná, před ní vám náleží hájiti své nároky. Jeť známo, že může činiti, co se jí líbí. Ostatně bylo mi uloženo, abych vás zatknul, a nikoliv, abych vás vyslýchal. Kdy budete moci vydati se na cestu?“

„K smrti?“ zvolal stařec. „Kdy se vám líbí!“

Pan Václav postoupil ku předu a chopil plukovníka za ruku.

„Ó pane,“ zvolal prosebně, „vizte tohoto starce a suďte sám, může-li takto nastoupiti dalekou cestu. K tomu jej přinutiti, znamenalo by usmrtit ho. Mějte slitování. Zeptejte se svého srdce, smíte-li splnit rozkaz, jehož krutosti sám by se zhroziti musil ten, který jej vydal, kdyby hleděl tak jako vy nyní patříte na tuto zříceninu.“

„Svádíte mne k neposlušnosti, pane!“ odtušil Falk svraštiv čelo.

Avšak této urážlivé poznámky nebylo již třeba, aby stařec, který nepokojně naslouchal slovům bratra svého, vztýčil se hrdě v lenošce a zvolal: „Nedomnívejte se, plukovníku, že jsem bratra žádal za jeho přímluvu. Pokládám doprošování se milosti za věc muže nedůstojnější než přijetí milosti samé. Konejte svůj úřad, pane!“

Falk jizlivě se usmál a pokrčiv rameny řekl k Václavovi: „Sám to slyšíte!“

„On je šílený!“ zvolal Václav z Nežetic, úzkostlivě pohlížeje na starce.

„Nikoliv!“ pravil tento.

„Politický blouznivec — —“

„Těmi byli všichni, kdož přidrželi se kurfiřta!“ odsekl Falk.

Jiří se vztýčil opět. Na jeho líci znáti bylo rozechvění, jeho tělo se třáslo. Povstal prudce a napřáhl pravici na plukovníka, jenž spozorovav tento nenadálý pohyb starcův, ustoupil o krok zpět a chopil se jilce svého meče. Avšak stařec sklonil opět pravici a svěsiv hlavu, klesl zpět do lenošky.

„Otroku!“ zašeptali jeho rtové.

Falk zbledl. Mohutná prsa jeho se vzedmula a rozzuřený vojín byl by se vrhl na ubohého starce, aby ho zardousil, kdyby Trčka, který asi tušil, co v prsou plukovníkových se děje, byl ho nezadržel.

Václav postavil se před starce a rozpřáhl náruč.

„Ustaňte pro Bůh!“ ozval se v tom výkřik u dveří, které se otevřely.

Paní Hedvika vrhla se ustrašena v komnatu.

Zraky všech obrátily se v tu stranu. Podivné však spatřily divadlo. Hedvika stála tam chvějíc se a majíc oči vytřeštěné na Falka, jenž byl zaražen. Ostatní nedovedli si vysvětliti tento nenadálý obrat. Co vyprávěl zrak jedné zraku druhého, že tak upřeně na sebe pohlíželi! Okouzlila Falka krása paní Hedviky, či snad vyděsila tuto ohyzdnost onoho?

Nastala chvíle trapného mlčení.

Chvíle tato poskytla panu Václavovi času, aby zpozoroval, že se tu děje něco neobyčejného.

Na štěstí vzpamatoval se Falk ze svého překvapení ještě dříve, nežli pan Jiří z Nežetic vůbec něčeho si všiml.

„Kdo je tato dáma?“ otázal se Falk tváře se býti klidným.

Václav pohledl na něho ostře, jakoby se chtěl přesvědčiti, shodují-li se slova plukovníkova s jeho myšlenkami. Ale Falk tvářil se opravdu jako člověk, jenž Hedviku poprvé spatřil.

„Hedviko,“ pravil Václav na pohled lhostejně, „přistupte blíže, nemusíte se lekati.“

„Vaše choť, pane?“ otázal se Falk poznovu, ukloniv se paní.

„Choť mého bratra,“ odvětil Václav a přistoupil k Hedvice.

„Co chtějí tito pánové?“ otázala se paní ustrašena.

Nikdo neodpovídal.

Hedvika patřila vyděšeně kolem. Zrak její utkvěl ještě jednou na Falkovi, jehož vyzývavé vzezření nevěstilo nic dobrého, pak na Trčkovi, který stál za plukovníkem, opíraje se oběma rukama o svůj meč, a konečně na Václavovi, který k ní šeptal: „Buďte klidnou, Hedviko!“

Avšak těžko jí zachovati klid, když počínala chápati, oč se jedná. Vztýčila se prudce a přiskočivši ku svému choti, objala ho oběma rukama.

„Vím, proč jste přišli!“ zvolala hrozivě. „Avšak já ho nepustím!“

Falk usmál se jízlivě a pokrčil rameny.

„Milá choti,“ pravil vážně Jiří, hladě vyschlou pravicí krásné bílé ručky své choti, jež spočívaly na jeho plecích, „to by nám málo prospělo. Věru nastala doba, abychom okázali, že jsme stateční. Směle pohlížejme do očí osudu, jenž hrozivě na nás zuby cení. Hleď na mne — jsem klidný.“ A obrácen k Falkovi, dodal: „Pane plukovníku, odjedeme ještě dnes?“

Nikoho více nepřekvapila tato otázka nežli právě onoho, jemuž platila. Tak aspoň bylo lze souditi z jeho zmatené odpovědi.

„Dnes?“ pravil udiven. „Ano — to jest — zdá se opravdu, že jste churav — myslím — Mám za to, že teprv zítra — — ostatně se o tom ještě poradím s panem setníkem.“

„Co to znamená?“ pomyslil si Václav.

„Prozatím vás opustíme,“ pokračoval plukovník, stroje se k odchodu. „Zbude vám dosti času uspořádati své věci.“

„Já půjdu s ním, kamkoliv ho povedete!“ zvolala Hedvika.

„To nebude možno, milostivá paní!“

„Jakže?“

„Bohužel, nemohu vám vyhovět.“

„Ach, pane, vy jste ukrutný!“ zalkala žena.

„Milostivá paní, nikoliv proti nám, ale proti těm, kteří nám velí, obraťte svůj hněv.“

Po té přistoupiv před Jiříka, pravil s líčenou dvorností: „Pane Jiříku z Nežetic, ručím za vaši osobu. Slibte mi svou ctí, že neučiníte pokus útěku.“

Jiřík pokynul hlavou.

„Pane setníku, není třeba, abyste vězně hlídati dal!“ pravil Falk obrácen k Trčkovi.

A ukloniv se slabě, vzdálil se z komnaty. Trčka ho následoval.

V.

Trčka i pan Václav mají stejnou myšlenku, ale různě ji vysloví.

Když se oba vojínové octli opět na nádvoří, Trčka nakloniv se k plukovníkovi, pravil po tichu: „Smím se vás na něco otázati, plukovníku?“

„Zajisté.“

„Zná vás —?“

„Kdo?“

„Ta paní!“

Falk dal se do smíchu.

„Všiml jste si toho?“ pravil kroutě si kníry. „Jak na mne patřila! Pravím vám, miluje mne dosud, ať jsem čertův. Věru, je krásnější nyní jako žena, nežli byla jako dívka. Avšak to je pravda jistá: manželství mnohé ženy okrádá, ale více jich činí sličnějšími. Včera jsem vám o ní vypravoval! Hle, hle! Proto jsem ji tedy opustil, spanilou dcerku pana Bohaty, staršího cechu řeznického, aby si ji pan z Nežetic mohl vzíti za ženu! U ďábla, toť zajímavé!“

„Jaká náhoda!“

„Dobře pravíte, setníku. Je to náhoda. Avšak slyšte, co vám pravím. Vše na světě je náhoda a moudrost lidská není nic jiného nežli umění náhodu vykořistit. Řiďte se dle toho a všichni vás budou pokládati za chytrého. Pozorujte přítomný případ. Dva lidé se milovali a pak se rozešli — proč a jak — vše lhostejno. Po letech svede je osud a sice takto: on je statným mužem a ona manželkou chuďasa. Co se tu musí státi? Hlupák by neuhodl. Ale mudrc řekne sám k sobě: Využitkujme náhodu.“

„Co tím myslíte, plukovníku?“ otázal se Trčka.

Falk mohl vším právem otázku tuto pokládati za naivní a dáti se jí do smíchu.

„Ejhle, ještě nechápe! Což nejsou v mé moci, on i ona? Není on starý a ona mladá, on škaredý a ona krásná, on na prahu smrti a ona na prahu života? Nemiloval jsem ji kdysi? Chcete ještě nějaký důvod? Nuže, mějte si jej! Nebyl jsem rozčilen při prvním setkání s ní po letech pohledem na její svůdnou kypící krásu, na ono tělo plné půvabu a kouzla? Což jste nepoznal nikdy opojné, omamující rozkoše, jakou vám slibuje takové tělo —! Aj věru, setníku! Okazoval jste mi ondyno list svého pana otce: dobře vás v něm Jeho Milost nazvala „dítětem“. Jste věru ještě dítě.“

Trčkovi nebyla sice poslední slova plukovníkova valně po chuti, ale pokládal je za to, čím byla, za žert a proto soudil, že učiní nejlépe, bude-li se smáti.

Falk pokračoval: „Opakuju ještě jednou: Využitkujme náhodu. Náhoda je nejlepší přítelkyní člověka, totiž toho, kdo si jí umí vážit. Především tedy je třeba, abychom zůstali v Slatiňanech. Náhoda přispívá nám ku pomoci. Onen ničema, který je mužem jejím, měl výtečnou myšlenku, že se rozstonal. Jest pochopitelno, že v tomto stavu nemůžeme ho dopravit do Prahy a proto po delší poradě s panem

setníkem jsem se rozhodl — atd. — Avšak tu mi napadá, že musíme někde bydlet, hodláme-li delší dobu prokazovati Slatiňanům čest, aby nás směly hostit."

„Delší dobu?" otázal se Trčka. „Rozkaz komisse —"

„Co mi po něm!" odsekl Falk. „Nedám si od ní foukati do kaše. Pozejtří pojede posel do Prahy, aby se otázal, co se má s panem z Nežetic státi. Posel pojede co nejzdlouhavěji, různé překážky namanou se mu v cestu. Tím spůsobem přijede po 4 dnech do Prahy. Pak se budou radit. Opatrné hlavy dají si na tom záležet — vždyť je znáte. Po týdnu — vsadím se, že dříve nikoliv, vypraví se posel s odpovědí, kterou za 4 dny obdržím. Potom budu míti ještě několik dní ku provedení — celkem však zajisté času dost, abych mohl provésti, co zamýšlím. — Avšak hle, pan Václav z Nežetic se blíží k nám z paláce. — Přejete si něčeho ode mne, pane komorníku?" zvolal Falk, spěchaje příchozímu vstříc.

„Ano, pane," odvětil tento. „Odpusťte, že vás obtěžuju. Přicházím v záležitosti svého bratra. Pane plukovníku, mohou-li prosby muže, který až do dnešního dne zachoval věrnost J. M. císaři — přispěti něčím, aby osud onoho nešťastného muže příznivěji se rozhodl —"

„Vaše přímluva, pane komorníku, zajisté —" přerušil jej Falk

„A mimo to," pokračoval onen, „ujišťuju vás, že není možno, aby v této zimě, v tomto počasí ubohý muž dalekou cestu podstoupil, jsa tak těžce churav — věřte mi, to by mu dodalo."

„Právě jsme o tom mluvili s panem setníkem, který mne na to upozornil. K jeho nalehání, pane komorníku, jsem se odhodlal, otázati se dříve komisse, co se má státi; neboť pochopíte, že nemohu jednat o své újmě."

„Zajisté," pravil pan Václav. A podávaje pravici Trčkovi, který udiven naslouchal řeči Falkově, pravil: „Jak jsem vám vděčen, urozený pane, za vaši laskavost. Vězte, že jste ji prokázal dávnému a věrnému příteli svého pana otce, vysoce urozeného pana Jana Rudolfa Trčky z Lípy, kterého znám od mladosti."

„Vím to, pane komorníku," odvětil Trčka, tiskna podávanou mu pravici, „a vězte, že mi to bude pravou radostí, budu-li vám v čemkoli moci posloužiti. Vaše jméno slýchával jsem doma jmenovati s velkou vážností. Toť šlechetný muž a pravý Staročech, říkával můj otec, když přišla řeč na vás."

Pan Václav se uklonil.

„Šlechetní pánové, jsem vám velice vděčen za vaši upřímnou laskavost. Pravil jste, pane plukovníku, že vyšlete posla ke komissi do Prahy. Ráčíte-li dovolit, abych mu prosebné psaní na J. M. knížete Lichtenšteina svěřiti smél —"

„Zajisté, zajisté," pravil Falk chvatně. „Avšak něco mi napadá. Nebylo by lépe — račte to laskavě uvážiti — abyste sám, myslím osobně, do Prahy ke knížeti dojel a vlivem svým u něho a členů konfiskační komisse ve prospěch pana Jiříka z Nežetic se zasadil?"

„Toť znamenitá myšlenka," zvolal Trčka vřele.

Avšak Václav se zamlčel. Bylo patrno, že přemítá. Zrak jeho, který zprvu na Falkovi zvědavě utkvěl, svezl se k zemi.

„Ovšem, ovšem, bylo by nejlépe, kdybych jel sám," pravil jakoby sám s sebou mluvil. „Ale je mne tu třeba nevyhnutelně. Můj bratr —"

„O toho se nestrachujte," vpadl mu Falk do řeči. „Svou ctí se vám zaručuju, že se mu ničeho nestane. Budu sám bdíti nad ním."

„Nicméně přece — hm —" přemítal Václav dále. „Avšak Hedvika —!"

„Hedvika?" otázal se Falk.

Václav se zarazil a pohledl upřeně na plukovníka. Zraky obou mužů se setkaly. Pohled vladykův byl pronikavý, pátravý, takořka vášeň se v něm zračila. Zdálo se, jakoby byl chtěl na tváři neb v oku plukovníkově něco vypátrati.

„Znáte vy —?" pravil taje dech.

„Koho?" odtušil Falk nedbale.

„Tu paní!"

„Ah — onu paní! Choť pana z Nežetic? — Nikoliv!"

Václav si oddechl.

Falkovi nebylo příjemno, že pan Václav nalezl důvod k této otázce, ze které plukovník vším právem souditi musil, že Václav chová nějaké podezření. Pročež si pospíšil, aby poslední stopy tohoto podezření zahladil.

„Setkal jsem se dnes poprvé s paní z Nežetic, ale zdá se mi, že je to paní moudrá a chotě svého něžně milující. Ujišťuju vás, že chovám veškerou úctu k ní. Jaké jest jmeno její rodové, pane komorníku? Nebyl jsem sice déle než deset let v Čechách, ale tenkrát jsem se na krátko v Praze zdržoval a do mnoha šlechtických domů měl přístup — —"

Václava patrně tato slova Falkova poněkud upokojila. Ale když Falk po jmenu rodovém švegruše jeho Hedviky se tázal, zamračila se tvář vladykova, jakoby tu šlo o něco, čeho jen velmi nerad se dotýkal.

„Paní Hedvika," pravil, „není rodu rytířského."

„Ah tak!" řekl Falk, který velmi dobře hrál úlohu nevědomého. „Pochází snad z nízké šlechty městské?"

„Nikoliv?" odtušil Václav.

„Odpusťte, jestli vám otázka má zdála se býti dotěravou."

Václav neodpověděl.

„Chtěl jsem vám ještě říci," řekl po chvíli, „že byt pro vás i pro pana setníka uchystán bude v paláci a že oběd pro veškeré důstojníky vaše připraven bude za hodinu. Prozatím prosím, aby mne pánové propustili."

Po té ukloniv se lehce, odešel nazpět do paláce.

Když zmizel ve dveřích, Falk propukl v smích a promluvil k Trčkovi: „Pravím vám, setníku, tento starý lišák má za ušima mnohem více než my obadva."

„Tento poctivec?" zvolal Trčka udiven.

„Pravím vám, setníku, že na světě se nikoho nebojím více, nežli poctivců."

Falk opětně propukl v smích. Domníval se, že učinil znamenitý vtip.

„Ničemo!" pomyslil si Trčka, ale myšlenku svou varoval se prozraditi.

VI.

Holubice, která chce vraždit, a jestřáb, který chce cukrovat.

Ještě téhož večera oznámil pan Václav Hedvice svůj úmysl, že dojede sám do Prahy přimluvit se za bratra.

Hedvika vyslechla tuto zprávu s jakousi tajemnou předtuchou, ne bez obavy a nedůvěry. Nicméně neodvážila se něco namítati, poněvadž tu šlo o prospěch jejího manžela.

Jiříkovi z Nežetic ovšem nesměla se o záměru Václavovu žádná zmínka učiniti, poněvadž by se zajisté byl opřel a nebyl by připustil, aby snad prosbami a podlízáním jeho prospěchu se domáhali. Pročež tajili záměr ten před ním úzkostlivě.

Třetího dne z rána opustil pan Václav z Nežetic Slatiňany v průvodu jednoho jezdce, kterého velkomyslnost Falkova mu zapůjčila.

Falk doprovodil pana Václava z paláce dolů až na nádvoří, kdež koně pohotově stáli, potřásl mu několikráte srdečně rukou, přál mu štěstí a když pak odjížděl, pohlížel za ním, kroutě si samolibě kníry.

S Hedvikou ode dne, kdy na zámek přišel, ještě se nesetkal. Vyhýbala se mu patrně a Falk sám nevyhledával její společnosti, aby nevzbudil její podezření.

Ale teď, kdy nejnebezpečnější člověk — za takového Falk pana Václava pokládal — v šeru březnového jitra zmizel, Falk pocítil, že jeho doba se přiblížila.

Odebral se k Hedvice ještě téhož dopoledne.

Zastihl ji sedící u okna a hledící na skupinu rejtharů, kteří stáli na nádvoří rozmlouvajíce. Avšak jen oko její tkvělo na těchto otužilých postavách — duše její bůh ví kde se toulala.

Nezpozorovala ani, že někdo do komnaty vstoupil, tak byla zabrána ve své myšlenky.

Falk pozoroval ji chvíli, ale konečně, když mu již čekání trvalo dlouho, učinil hřmotný krok ku předu. Hedvika obrátila k němu hlavu a prudce vstala.

„Hedviko!“ zvolal Falk přitlumeným hlasem.

„Co tu chcete!“ vykřikla Hedvika.

Nebyla to otázka: byl to výkřik, podobající se výbuchu.

Falk nedal se odstrašiti, nýbrž učiniv ještě jeden krok ku předu, pravil klidně: „Jak jste se rozhorlila!“

„Jděte!“ zvolala Hedvika, chvějíc se na celém těle.

„Ah, vy mne vyháníte?“

„Nenávidím vás.“

„Já vás nikoliv!“

„Opovrhuji vámi!“

„Já vás zbožňuju!“

„Jste bídák!“

„A vy jste krásná!“

Nastala krátká pomlčka. Hedvika stála rozčilena, podpírajíc se o lenoch pohovky. Ňadra její se prudce dmula, z oka jí sršel žár hněvu a nenávisti. Falk pohlížel samolibě na ni. Takořka ji pohlcoval svými vilnými pohledy.

„Aj věru,“ pravil po chvíli, „mnoho let uplynulo od našeho posledního setkání. Jak jste se měla, drahá Hedviko?“

„Jděte, jděte!“ zvolala pobouřena.

„Víte, že vás neposlechnu.“

„Přišel jste mne zničit?“

„Přicházeje do Slatiňan, neměl jsem ani tušení, koho zde naleznu.“

„Co chcete tady — u mne?“

„Přišel jsem vám říci, že upomínka na vás provázela mne i v cizině, že jsem na vás nikdy nezapomněl, má krásná holubice, že vás dosud miluju jako tenkráte, když — “

Přiblížil se k ní a chtěl ji pojmouti za ruku. Hedvika uskočila.

„Nepřibližujte se ke mně! Víte, že jsem provdána.“

„To mi přece nepřekáží!“

„Budu volati o pomoc!“

„Koho? Nikdo vás neuslyší.“

Učinil několik kroků za ní, snaže se uchopiti ji za ruku.

„Buďte přece rozumna, Hedviko. Vždyť nás nikdo nevidí.“

„Padouchu!“ vzkřikla uražená žena.

Falk jizlivě se usmál.

„Naučila jste se krásným slovům za tu dobu, co jsme se neviděli. Druhdy jste mne nazývala jinak. Nenávidíte mne opravdu?“

„Proklínám vás.“

„Toť zajímavé přiznání. Avšak to mi přece nemůže bránit, abych vás nepokládal za krásnou a abych vás nezlíbal. Utíkáte přede mnou? Varuju vás, abyste mne nedráždila! Stůjte!“

Vrhl se po ní, chtěje ji chopiti kolem pásu. Avšak žena, jež nanejvýš rozčilena patřila kolem sebe, zardívajíc se do krvava nad urážlivými slovy, jimiž zpoličkována byla její cudnost, v tomto nebezpečí, které jí hrozilo od bídáka, nabyla odvahy k odporu. Dýka zatřpytila se v její ruce. Stojíc opřena o stěnu a pozdvihujíc dýku do výše zvolala: „Přibližte se tedy!“

Falk nedal se zastrašiti a přiblížil se pohlížeje upřeně na dýku. Octnuv se na blízku Hedviky, s obratností kočky chopil pozdviženou pravici ubohé ženy, dříve nežli se nadála, a sevřel ji tak pevně, že Hedvika bolestí vykřikla. Dýka upadla na podlahu. Falk stále ještě svíraje ruku její, odšoupl nohou dýku do kouta komnaty a hrdě se usmívaje řekl: „Hleďte, co vám to prospělo?“

Hedvika vidouc, že je vydána v šanc zuřivci tomuto, zoufale rozhlédla se kolem. Ale jsouc nyní úplně bezbranná a nevědouc si pomoci jiné, vzkřikla ze všech sil: „Pomozte! Běda! Pomozte!“

Falk zacpal jí ústa pravicí, ana se mu zoufale bránila. Rozhledl se kolem, pak utkvěl zrak jeho na dveřích. Nikdo se neobjevil. Obejmuv jednou rukou Hedviku kolem pasu a druhou jí stále ještě ústa zacpávaje, pravil: „Šílíte, Hedviko? Chcete těmito výkřiky vzbuditi pozornost? Chcete, aby na jevo vyšlo tajemství, kteréž až do dnešního dne úzkostlivě jste střežila? Ujišťuju vás, toť by byla svrchovaná pošetilost. Pročež buďte klidna a slyšte mne.“

Hedvika těžce oddychujíc, snažila se odstrčiti jej od sebe, oběma rukama opírajíc se o jeho prsa. Avšak nepodařilo se jí to.

„Marné je vaše úsilí!“ pravil Falk a jeho hlas při tom prozrazoval hnusnou vášeň, která se ho zmocňovala. A přivinuv ji oběma rukama k sobě, počal ji líbati volaje rozčileně: „Ach, jak jste krásná, jak jste krásná!“

Hedvika sténala v jeho loktech. Avšak zuřivec toho nedbal a líbal ji jako šílený. Po chvíli ustal všecek zarudlý v obličeji, jehož výraz byl příšerný.

„A co se stalo s naším dítětem, Hedviko?“ pravil nenadále. „Slyšel jsem, že stala jste se matkou!“

Avšak Hedvika neodpověděla. Falk cítil, jak celou tíhou svého těla padla na něho. Pohledl jí do obličeje: byl křečovitě stažen, ústa byla otevřena, oko v sloup obráceno. Ubohá žena omdlela.

Falk se zalekl. V prvním okamžiku nevěděl si rady. Po chvíli rozhlédnuv se kolem, dovlekl Hedviku, jejíž tělo bylo bez vlády, k lenošce a položil ji na ni. Pak rychle opustil komnatu, zanechav paní jejímu osudu. Šťastnou náhodou nepozoroval ho nikdo vycházeti.

(Pokračování.)

Červánky.

ak mračna černá je ten obzor český,
jen láska naše — rudá záplava,
v níž tone všecek obzor podnebeský . . .

Mně v mysl vodí tichá doubrava,
když večer odívá ji krve nachem,
můj rod, jejž uhnětla pěsť krvavá.

Proň bojovat! dí srdce v tluku plachém,
jej spasit! touží duše básníka
svých hvězdných křídel duhovitým vzmachem.

Proň pracovat! dí rámě dělníka,
proň umřít láskou! vroucně šepcí ženy,
jichž oběti mu chrám se odmyká,
v jas stopený a růží ověnčený. —

Tlum mračen jako černé prapory,
v nich červánky — toť kalichy jsou rudé,
— tak úprkem se ženou přes hory.

A „kdož jste boží bojovníci“ . . . hude
jim bouřný vichr píseň válečnou,
děs šíří, leč i sílu budí všude.

Nuž, otřásej tou půdou sopečnou
a vyvolej z ní Husitů šik nový,
s tím nadšením, s tou pílí horečnou.

Ať život nový prodchne všechny rovy,
ať zápal svatý šlehne do zraků,
ať hárá všemi duchy, činy, slovy,
jak červánky ve chmurách oblaků . . .

Irma Geisslova.

Slepé dívce.

deš světem jako stín, bez reptání a pláče
vždy s čílkem sklopeným, na kterém duši čistou
zřím bílou lilií kvést!
Tvá nožka malá jest, a hlásek, jako ptáče
když pěje za jitra a perutí svou jistou
chce k azuru se vznést.

A vlas tvůj leskne se, jak zlato polních klasů,
když letním vánkem pláň jích rozvlní se spěchem,
a rty tvé čarovné
jak rudé maliny jsou plny vnady, jasu,
a ňadra bělostná dmou vlnivým se dechem
jak vlnky laškovné.

A přec, o ubohé ty děcko, nevíš ani,
co krásy, půvabu se v bytosti tvé skrývá —
noc tvojím údělem,
však bez luny a hvězd! Co tobě jejich plání,
co zlato slunce, zem', když oči jiných snivá
celuje květným rtem?! . . .

Jen v tichý pokojík tvůj vůně ze zahrady
když jemná přichází a jásot ptactva hlasný
v souladu slyšíš znít —
tu s tichým povzdechem si myslíš: plný vnady
svět musí přece být! — a v řase slzy jasný
se zachvěje ti kmit . . .

Než zaslechneš-li krok a slova matky hlasná,
jež k tobě blíží se, tu, dobré dítě, stíráš
si chvatně slzu s řas;
neb nechceš rmoutit ji, — chceš, aby mněla, šťastná
žes v bídě své, a třeba v srdci bolem zmíráš —
ty usmíváš se zas! . . .

Rudolf J. Bort.

Starý galán z první polovice XVII. století. Kresba Václava Brožíka. Pro „Květy“ ryl J. Patočka.

František Krumlovský.

Biografická studie J. Arbesa.

(Dokončení.)

Pravda," namítne snad mnohý; „avšak což neměl také upomínek blahých? Nepřipomenul si nikdy doby, kdy slavil před velkým, intelligentním obecenstvem závidění hodné triumfy?..."

Ah, ano, ano — triumfy!

Nepochybujeme ani dost málo, že chmurnou duší jeho šlehnul začasté jasný a skvělý obraz, jaký zůstavuje v paměti mimův nadšené a bouřlivé uznání výkonu ryze uměleckého — ba více — Krumlovský i v této periodě života svého slavil mnohdy podobné triumfy i na malých divadlech a v malých městech.... Avšak nezapomeňme, v jakých poměrech!

Vpravme se v duchu jen poněkud v kočovnický život divadelní! Vmysleme se v ty nesčetné svízele a svízeličky, kterýmiž jest provázen od zavítání do některého města až po okamžik, kdy společnost divadelní zase město opustí — aby jinde vyhledávala milovníků a příznivců umění!

Kolikrát asi hrával tento titan, jehož hlas vystačil hřímati i v divadlech nejprostornějších — v bídné, nízké, začmoudlé krčmě na malilitkém jevištíčku, na němž sotva čtyři, pět osob mělo místa — při čadících lampách olejových, tudíž skoro v pološeru!

Kolikrát asi hrával před prázdnými nebo poloprázdnými lavicemi? Kolikrát asi mrhal velký svůj talent před nevnímavým, z části i tupým obecenstvem, které nemělo pro jeho výkony ani smyslu?! Kolikrát asi po namahavých a nejnamahavějších výkonech, které vyžadovaly napnutí veškerých duševních i tělesných sil, kterýmiž by byl ve velkém divadle tisíce intelligentních diváků do hlubin duše rozechvěl a elektrisoval — kolikrát asi po takovém výkonu ani dvé rukou se nepohnulo, kolikrát asi místo potlesku, jediné to odměny pro okamžik, zazněl sykot a přitlumený smích — kolikrát asi po nejsvědomitějším, nejgenialnějším výkonu, do kterého byl vložil celou svoji duši, shrábnul politování hodný tento muž v odměnu několik šestáků a zaskřípav v oprávněném, ale málomocném hněvu zuby, zaťal ruku v pěsť a pohrozil v pusté neurčité prázdno!! — —

Eh!... Zde stojíme nad osudnou společenskou propastí, která se otvírá před každou genialní hlavou českou, pro kterou nemají vrstevníci porozumění, neřku-li uznání.

Kolikrát asi tento duševní obr — kterému by byli jinde snad připravili život, jak běžná fráse dí, přímo knížecí — spával v temné vlhké brloze na loži nejprostším nebo nejbídnějším; — kolikrát asi hladověl, — kolikrát asi, potkav žebráka nebo člověka podobně zbídačelého jako byl sám, svraštil čelo a zamumlal kletbu, že mu nemohl ani krejcarem přispěti k ulevení bídy!?

Jak prostě se řekne: „Vedl potulný život plný strádání a útrap“ — a přece tají v sobě jediná tato krátká věta celou skalu nevylíčitelných muk, celou Kalvarii.

A podivno — i v okamžicích nejtrudnějších, i v dobách větší nebo menší nepříčetnosti, kdy smyslové člověka skoro již opouštějí, ozýval se v duši Krumlovského — umělec. Zapomenuv se popíjí, až jest spit; ale náhle se pamatuje . . . Opouští krčmu a vrávorá do zákulisí, aby „dostál své povinnosti“ — i v nepříčetném stavu cítí se býti dosti silným provésti, seč jiní nejsou ani ve stavu příčetném. Mnohdy se mu to daří, mnohdy ovšem končí takovýto extravagantní pokus fiaskem, nebo-li — jak to v obyčejné mluvě nazývají — skandalem.

Roku 1870 objevil se z čista jasna pod večer v garderobě společnosti slečny Libické v Telči na Moravě. Byl přivítán přátelsky a bylo na něm pozorovati, že jej uvítání to těší. Ředitelka jej vybídla k několika pohostinským hrám a Krumlovský svolil. „Na druhý den,“ vypravuje očitý svědek Turnovský ve svých zpomínkách, „oznámen Klicperův „Jan za chrta dán“ a já postoupil Krumlovskému svou úlohu rytíře Sosnomila. Avšak když se Krumlovský již do zkoušky dostavil ve stavu poněkud podezřelém, ujednáno, že v případu potřeby budu hráti úlohu přece jen já sám.

Obavy naše nebyly marny. Krumlovský přišel do oblekárny v takovém pomatení smyslů, že nemohl si sám ani rytířské škorně obouti. Bylo mi chudáka líto a velmi šetrně jsem mu domlouval, aby není-li mu dobře, nehrál, že budu hráti sám.

Ale jeho oči v tu chvíli byl bych přál každému viděti! Jiskry z nich zasršely a duch jeho vzpružil se k perné satyře, když sotva blabolící ústa vyrazila otázku:

„A myslíš, chlapče, že to bude obecenstvu jedno, vystoupí-li starý Krumlovský nebo herecké nedochůdče?“

Aby dokázal svou příčetnost, vzpřímil se v celé výšce své a hřmotně po garderobě přecházel.

„Dej znamení, otroku!“ rozkřikl se na napovědu — a my byli přesvědčeni, že by byly všechny námitky marny a že mohly míti i kraval v zápětí.

„Sklenici vody sem!“ velel Sosnomil-Krumlovský, když byl konečně přece oblečen, a vyprázdniv pohár na dno, čekal za kulisou, až na něj dojde řada.

Avšak ta sklenka vody málo prospěla. Krumlovský i na jevišti vrávoral a na místě textu Klicperova citoval nám Shakespeara, Schillera a několik zcela nepovědomých autorů.

Bylo to hrozné představení!

První akt dalo si obecenstvo líbiti, ve druhém počala jedna část jeviti nevoli a druhá se smála; avšak na štěstí vzpamatoval se Krumlovský v třetím jednání tak dalece, že aspoň žádného nesmyslu nemluvil. V celku skončila hra neblaze. O dalším vystoupení nemohlo být ani řeči. Obecenstvo bylo popuzeno. Krumlovský to asi uznával sám nejlépe; neboť ráno byl ten tam a zanechal ředitelce jen malý řád v hostinci na památku. Za to neodnášel si žádného honoráře."

Případ ten arci se datuje z doby nejpozdější, skoro již úplného úpadku Krumlovského; neboť od té doby, jak se zdá, nebyl již u žádné společnosti a pouze „krajánkoval", t. j. žebral...

V paměti milovníků dramatického umění po venkově českém zachovány četné charakteristické episody ze života Krumlovského. Jednu a sice z roku 1872 zvěstuje nám pan Fr. Donat z Nymburka. Píšeť v tento smysl:

Na počátku připomenutého roku dokončila obec nymburská přestavění starého kláštera v radní dům, v jehož hořenních místnostech nalezá se pěkné divadélko, jež bylo nákladem našich ochotníků zřízeno. V únoru bylo vše tak dalece upraveno, že ku dni 27. ustanoveno zahajovací představení, k němuž zvolen známý kus „Král Václav a jeho kat". Den před tím pod večer měla býti poslední zkouška. Spoluúčinkující ochotníci dostavili se v čas až na interpreta hlavní úlohy, kterýž po nějakém čase dal nám věděti, že jest churav a nemůže hráti.

Co počíti? Programy byly rozeslány, místa skoro vesměs rozprodána a na odročení představení na nejbližší neděli nebylo lze ani pomysliti, poněvadž byl na týž den ustanoven ples. Nevrlost a rozmrzelost byla všeobecná a oprávněna: měloť se totiž za to, že příčinou odřeknutí není choroba, nýbrž pouhá „tréma" ochotníka, kterýž převzav hlavní úlohu v posledním okamžiku poznal, že nemá k provedení dosti sil a routiny. Rozkvašená porada naše trvala dosti dlouho; nicméně posléze přece nezbylo nežli představení prostě odročiti. Tak jsme se za hlasitého reptání rozešli.

Někteří z nás zastavili se v hostinci „na bahýnku" na blízku divadla, kde — jak se samo sebou rozumí — hovořeno výhradně o nesnázi, kterou nám interpret krále Václava připravil. Mnohý z nás ulevoval si po svém spůsobu mručením i hubováním a to dosti hlasitě.

Za hovoru hrubě jsme si ani nevšimli, že v jednom koutě hospůdky sedí za neosvětleným stolem neznámý muž, kterýž povečeřev, pozorně našemu hovoru naslouchal.

Náhle se neznámý zvedl a přistoupil k našemu stolu. Byl to muž mohutné, poněkud přihrbené postavy, vráskovité tváře, ale oka neobyčejně bystrého. Šedivý, prořídlý vlas jeho nasvědčoval, že to více než padesátník. Měl na sobě hnědý ošumělý kabát, jenž nedostatečně zakrýval kazajku až po krk zapjatou, pak šedivé kostkované spodky, zastrčené do nízkých holení zaprášených bot. Přes rameno měl zavěšenu motouzovou tašku, konající patrně službu cestovního vaku. Na stole, od něhož byl vstal, ležela zrzavá čapka, tenká hůlka a balíček not.

Na první pohled jsme poznali Krumlovského, kterého jsme byli druhdy vídali často hráti u společnosti Prokopovy.

„Pánové!“ ozval se Krumlovský pevným, poněkud dunivým hlasem. „Odpusťte, že se míchám do vašeho hovoru. Pozoruju, že jste divadelní ochotníci a pochopuju vaši nesnáz. Bylo by vskutku škoda, kdyby bylo nezbytno představení odročiti, když už přípravy tak pokročily, že dostačí jen jediná zkouška. Libo-li vám, nabízím vám své služby. Mohuť hráti krále Václava každou chvíli; jeť pro mne psán a vám stačí jediná zkouška, abyste si na mne zvykli.“

Rozumí se samo sebou, že jsme do jednoho s návrhem tím souhlasili.

Krumlovský, měře jednoho z nás po druhém, na první pohled uhodnul, kterou úlohu kdo bude hráti. I zasedl za náš stůl a bavil se s námi až do pozdní noci, kdy vyžádav si knihu, odebral se na lože.

Zpráva, že jest představení zachráněno a že bude Krumlovský hráti krále Václava, rozletla se z rána jako blesk po městě. Poptávka po místech byla neobyčejná a dopoledne již byl dům úplně vyprodán.

O zkoušce, která odbývána před poledním, pomlčím. O půl šesté hodině večer sešli jsme se v divadle. Krumlovský sám každého z nás nalíčil a když byl hotov, oblekl se a nalíčil i sebe.

V novém historickém oděvu královském byl k nepoznání a nepřepínám, dím-li, že byl vskutku více králem nežli Krumlovským. Před tím přihrbená postava byla vzpřímena, každý pohyb volný, nenucený, chůze přímo majestátní.

Přecházeje po prostranném jevišti při spuštěné oponě několikráte polohlasitě si opakoval: „Tedy přece ještě jednou Václavem!“ a vypravoval nám, že měl původně namířeno na Mladou Boleslav; ale že jej cosi neodolatelně vábilo do Nymburka, aniž by se byl nadál, že zde bude hráti krále Václava.

Dávno před sedmou hodinou bylo divadlo v pravém slova smyslu přeplněno. Udeřením sedmé hodiny opona se vyhrnula, představení zahájeno.

Bylo to představení, na které nikdy nezapomenu ani já, aniž kdokoli jiný, jenž byl přítomen buď jako ochotník nebo docela jako divák.

Obecenstvo bylo hrou Krumlovského elektrisováno. Netoliko po každém aktu, nýbrž po každé takměř scéně, ve které vystoupil, otřásalo se divadlo ohlušujícím potleskem. Hrálť, prostě řečeno, výtečně, ba vzorně a péro mé jest málomocno charakterisovati spůsob jeho hry jen přibližně, neřku-li ji po zásluze oceniti. Byltě to dle všeho jeden z nejposlednějších výkonů jeho, o němž se nám vyslovil, že neví, hrál-li vůbec někdy s větším zápalem a zdarem nežli tentokráte.

Představení skončilo i pro nás ochotníky čestně, tak že naléháno, by byl kus ten opakován, ovšem s Krumlovským v úloze krále Václava. Žel však, že všeobecnému přání tomu nemohlo býti vyhověno.

Den po představení přinášeny nám dary pro Krumlovského: peněžité i šatstvo, ba i prádlo, tak že Krumlovský odcházeje z Nymburka pravil k těm, kdož jej vyprovázeli: „Jako chuďas jsem přišel a jako král odcházím.“

Netajil se nám, že se nabažil bezúčelného plahočení po světě (v tu dobu živil se zpíváním po hospodách) a že dary, jež mu byly v Nymburce poskytnuty, dostačí, aby se dostal ku společnosti Švandově.

Předsevzetí to ovšem neprovedl. Po několika týdnech byl viděn v nepatrné hospůdce nymburské „na Sokolce“ v témže stavu, v jakém jsme se s ním byli setkali před představením hry „Král Václav a jeho kat.“

Za nedlouho po té, dne 31. března v pondělí velikonoční, hráli naši ochotníci Šamberkovu „Svatojanskou pouť“. Několik hodin před představením objevil se v zákulisí Krumlovský žádaje, aby mu bylo dovoleno v tom kuse vystoupiti, že něco zazpívá. Žádosti jeho sice vyhověno; ale zpěvem svým nedocílil žádného účinku.

Obdržev od spolku a některých občanů nějaké peněžité dárky opustil Krumlovský Nymburk a více jsme o něm neslyšeli, až když po třech letech objevila se v časopisech stručná zpráva, že zemřel.“

Za dob své slávy, ba i později, když s Tylem nastoupil pouť po Čechách, dokud ho nebyl totiž démon neblahé vášně jeho úplně opanoval, byl Krumlovský jedním z nejhorlivějších a chceme-li nejvášnivějších proselitův české myšlénky. „Krumlovský byl,“ praví Slukov, „i mimo jeviště hřímajícím apoštolem věci národní. Úchvatnou výmluvností rozplameňoval v mladých, vnímavých srdcích české omladiny lásku k vlasti a národu, a pádnými, nepřekonatelnými důvody porážel odpůrce věci, za níž stál. Byl Čechem, jakých bylo v době té velmi potřebí. Doba jeho úpadku nastala až po smrti Tylově, jako by byl s Tylem též vlastní jeho genius prchl.“

Avšak netoliko výtečným hercem a horlivým proselitou národním, Krumlovský byl i literatem. V nekrologu jeho, sepsaném převorem nemocnice, v které zemřel, aspoň se připomíná, že „pokusil se také dosti šťastně co spisovatel a některé kusy jeho že provozují divadelní společnosti“. Nicméně nám přes všechno úsilí nepodařilo se najíti ani stopy po kusech z jeho péra.

A srdce jeho bylo přes všechnu zpupnou divokost a neurvalost pravý démant. Tylovi byl upřímně oddán a když Tyl zemřel, jak již připomenuto, hořce bédoval . . .

Tylově rodině zůstal přátelsky nakloněn po celý svůj život a Turnovský zaznamenal tklivý a dojemný jeden moment z roku 1868, kdy hrál v Morkovicích na Moravě u společnosti Muškovy. „V okolí řádily neštovice,“ vypravuje, „a zahnízdily se také v naší společnosti, jmenovitě v mé rodině. Tu byl Krumlovský naším utěšitelem a snažil se uleviti trampotům. Muž ten byl hluboce zarmoucen, když neštovicím podlehla mladistvá herečka Marie Tylova. Hoře jeho nad zmařením nadějného života mladé dívky bylo hluboké. Ležela již v rakvi k pohřbení připravena, když Krumlovský ještě jednou přišel, aby ji spatřil. Otevřeli mu rakev a starý herec poznamenav mrtvolu křížem, klesl na kolena a dlouho setrval v tichém zadumání. Ty hojné slzy, jež tehdy po osmahlé mužné tváři kanuly, nebyly vynuceny žádným uměním, žádnou přetvářkou. Nebylo příčiny, aby byl chtěl líčenou soustrastí někoho si nakloniti; byl to žal z hlubin duše se řinoucí. „Proč jsi nám své dítě tak záhy odňal, proč je tak brzo k sobě voláš, můj Kajetane?“ šeptal, připomínaje si smrt Tylovu v Plzni . . . A němě ubíral se pak v průvodu pohřebním a byl z posledních, kteří čerstvý rov opouštěli.“

Nechť měl Krumlovský jako člověk a umělec sebe více slabostí a sebe větších vad, jednu řídkou, u mimův nejřidčí cnost mu nikdo nikdy neupíral: titan ten neznal umělecké závisti.

Znaje svou převahu a samorostlost z hlubin vlastní duše beze vší imitace vznikajících výkonů, byl přesvědčen, že ho v tomto vzhledě nikdo předčíti nemůže a přál uznání jiným z celého srdce.

Nadějné začátečníky vždycky povzbuzoval k píli a vytrvalosti, sleduje výkony jejich s nemalým interesem.

„Roku 1867," vypravuje Slukov, „byl jsem se společností v Králové Hradci. Strojili jsme se v garderobě. Přistřihuju si právě nalepený vous, v tom otevrou se dvéře do kořán a v nich objeví se cizí velký muž. „Servus, děti!" zazní to garderobou mocně a jasně jako zvon. „Táta Krumlovský jest zde!" — Ah, Krumlovský! pravím sám k sobě a udiveně naň pohlížím. Starým známým podával ruku, některé líbal a mladší neznámé bedlivě si prohlížel. Přišel ke mně, kývnul spokojeně hlavou, poklepal mi na rameno. „Hezky vypadáš, hochu; pěkná postava, pěkné oko. Slyšel jsem již o tobě. Uč se, buď pilný!"

Tak mluvil a tak se choval, když už byl ve spárech děsného démona — vždy ještě měl na zřeteli umění.

Ku svým kolegům choval se vždy, obzvláště byl-li některému zvláště nakloněn, kolegialně a přátelsky; mnohým začasté radou i jinak pomahal. Skoro dětinsky naivně zní, kterak Turnovskému, když po delší pause v zaměstnání hereckém přibyl roku 1868 s rodinou svou k herecké společnosti Muškově do Koryčan na Moravě, interpret „Žižky" a „Břetislava", jenž byl u téže společnosti engažován, jal se ihned ochotně hledati obydlí a měl z toho nemalé potěšení, že nalezl vhodný byt ve školní budově, v které právě, any byly prázdniny, nevyučováno — věru, toť péče a starostlivost přímo otcovská! A mimo to jal se novému kolegovi hned vykládati situaci, aby se dovedl lépe orientovati, slovem choval se k němu a rodině jako vzorný přítel.

Nejcharakterističtějším dokladem vzácného jeho srdce jest jeho poměr k otci, kterýž schudnuv a nemaje odnikud podpory, ucházel se jako pražský měšťan marně o útulek v městském chudobinci u sv. Bartoloměje. Syn zavítal schvalně do Prahy, útulek ten otci vymohl a sám jej do vykázané mu jizby dovedl, načež se zase vydal na bludnou pouť po Čechách. Otci svému byl Krumlovský již na počátku let šedesátých slíbil, že nikdy více v okolí Prahy nevystoupí, a slovu svému také — dostál . . .

Jednu z nejcharakterističtějších episod z nejposlednější doby života Krumlovského vypravoval nám talentovaný mladý herec zemského divadla pan Řada.

Z jara roku 1875, tudíž jen několik měsíců před smrtí Krumlovského, meškal pan Řada se společností Braunovou v Rokycanech. Kdysi za příjemného dne odebral se s ředitelem do Plzně za důležitou jakousi záležitostí. Odbyvše ji, vraceli se k nádraží; ano však bylo ještě dosti času, zabočili na cestu k nedalekému hřbitovu svatomikulášskému, by navštívili Tylův hrob.

Octnuvše se na hřbitově a blížíce se k Tylovu hrobu, spozorovali již z dáli, že na hrobě leží nějaký muž — a po několika krocích

poznali Krumlovského. Byl oblečen právě tak, jak jsme jej byli již popsali; ležel na příč přes hrob a hořce plakal...

Byv vyrušen zvedl hlavu. V očích jeho leskly se slzy. Poznav ředitele Brauna, pravil temným, zajíkavým a štkavým hlasem, ale zároveň obvyklým svým pathetickým tonem: „Ah to jsi ty, kamaráde řediteli? Odpusť! Ale není to komedie — věř mi! Viz jen, že pláču“... A setřev si rukávem slzu, která mu právě skanula po vyhublé líci, dodal: „Nemohl jsem jinak. Musil jsem sem... Jdu z plzenské nemocnice a — když tu tak u hrobu stojím, náhle se mi srdce ouží a oči se zalijou slzou... Odpusť, kamaráde!“

Po té podal Braunovi i jeho soudruhovi ruku a srdečně podané pravice tiskl i potřásal.

„A kam máš, příteli, namířeno?“ optal se vlídně ředitel Braun.

Krumlovský pokrčil ramenoma.

„Nevím — vždyť víš, že se plahočím světem a nikde, nikde není stání — nikde se nemohu zachytit.“

„Víš co, kamaráde,“ Braun na to, „není-li ti nevhod, pojď s námi do Rokycan — já tě engažuju.“

Ze zaroseného oka Krumlovského šlehl zásvit radosti. Chvíli váhal, jako by byl na rozpacích, pak svolil.

„Půjdu!“ pravil lakonicky a tím bylo engažování odbyto — —

Tak octnul se Krumlovský buď v březnu nebo v dubnu v Rokycanech u společnosti Braunovy a hrál tu po několik týdnů se vzornou pečlivostí, veda život nad míru spořádaný.

Po celou tu dobu ani jediného představení nepokazil, ani jednou se neopil, slovem byl hercem i člověkem, jakého si ředitel vůbec jen přáti mohl.

Náhle nadešel však obvyklý jeho duševní obrat. Zmocnila se ho nespokojenost, jejíž příčiny zůstaly každému tajny. Zdánlivě beze vší příčiny dostavil se kdysi k řediteli a vrátil mu úlohu „Švýcara“ z Schillerových „Loupežníků“, jíž měli býti den na to provozováni, řka pathetickým svým tonem:

„Pane řediteli, zde ti vracím úlohu — vydej mi, prosím, moje peníze!“

Po několik týdnů, co meškal v Rokycanech, žil totiž Krumlovský tak skromně, že mu i z nepatrné gáže zbylo každý den několik krejcarů, jež si u ředitele ukládal.

Ředitel Braun, znaje marotty Krumlovského, nebyl žádostí jeho nikterak překvapen. Klidně otevřel šuple stolu, kde měl úspory Krumlovského schovány, a vysázel mu na stůl osm zlatých a několik krejcarů.

„Tak, milý Františku,“ mluvil při tom, „tu máš svoje peníze — na krejcar... Jak vidíš, byl jsem dobrou spořitelnou a pamatoval na tebe každý den“...

Krumlovský shrábnuv mlčky peníze vstrčil je do kapsy a hrdě se vztýčiv, zadíval se řediteli upřeně do očí.

„Jednoho však přece lituju, milý příteli,“ ozval se po chvíli Braun.

„A čeho, příteli řediteli?“ optal se Krumlovský.

„Nevím, kdo bude hráti „Švýcara“, připomenul ředitel. „Poraď mi, prosím — poraď aspoň!“

Krumlovský pokrčil mlčky ramenoma a teprve po chvíli zamumlal: „Nevím!“

Po té pozdravil a sebevědomě opustil ředitele.

Volným krokem ubíral se do nejbližší hospody, kde zasedl za osamělý stůl a poručil si sklenici piva. Když mu přinešena, hned ji zaplatil. Podal zlatý a drobné shrábl do kapsy. Tak popíjel sklenici za sklenicí a každou platil zlatkou a drobné vstrčil do kapsy, až měl všech osm zlatých vyměněno.

Ředitel znaje Krumlovského ode dávna věděl, jak se k němu v takových případech chovati. Po několik hodin jej nechal klidně popíjeti, načež požádal pana Řadu, o němž bylo známo, že jest mu Krumlovský nad jiné nakloněn, aby rozdurděného „tátu“ usmířil a po případě zase přiměl k návratu a ku hře.

Krumlovský přivítal mladistvého kolegu srdečně, jako by se nebylo pranic zvláštního sběhlo a vše bylo ve vzorném pořádku. Po nějaký čas bavili se různými vzpomínkami, načež mladý herec zahájil opatrně svůj úkol. Krumlovský se zjevnou radostí naslouchal, že není nikoho, kdo by mohl úlohu „Švýcarovu“ převzíti a provésti tak jako on a konečně dal se oblomiti, že se zvedl a šel s mladým kolegou k řediteli.

Vešli — Krumlovský zůstal hrdě vzpřímen státi v prostřed jizby. Ředitel vlídně jej přivítal a mladý kolega pokračoval v provádění svého úkolu.

„Myslím, pane řediteli,“ pravil, „že úlohu „Švýcara“ přece jen nemůže nikdo hráti nežli pan Krumlovský . . .“

„Vím, vím,“ ředitel na to.

„Kdo ji tedy bude hráti?“ pan Řada.

Ředitel, nechtě Krumlovského přímo vyzvati, by úlohu převzal, pokrčil rameny . . .

Osudné pokrčení! Krumlovský dutým hlasem patheticky zvolal:

„Buďtež zde s bohem — odcházím!“

Po té se obrátil a se svěšenou k prsoum hlavou volným krokem odešel, aby se více nevrátil.

Opustil Rokycany bez odkladu a zaměřil směrem ku Praze. Stopa jeho sledována později až do Berouna, kde měl patrně ještě několik krejcarů ze svých úspor, což soudí se z toho, že v městě tom nikoho „neobtěžoval“, ba ani u divadelních ochotníků, jak míval v poslední době ve zvyku, se nepřihlásil, aby si vyprosil nějaký „krajánkovský groš“ k zachránění se před smrtí hlady.

Není nižádné pochybnosti, že v době té, když už démon neblahé vášně úplně jej opanoval, když sklamané naděje a vůbec břímě života hrdou druhdy šíji hluboko již sklonily, když znaven a vysílen stářím i útrapami přihrbené tělo již jen po zemi namahavě vláčel — zaměřil podivuhodný tento muž z Berouna přímo do Prahy, aby zde stařičkého otce svého aspoň ještě jednou — spatřil . . .

Co dělo se v ty okamžiky — bylť to krátce před vlastní jeho smrtí — v jeho duši, zůstalo jeho tajemstvím . . .

Při příležitosti té navštívil v Praze také ještě některé své staré známé; zejména Turnovského a Slukova. „Kdysi,“ vypravuje Turnovský, „vyřizoval mi sluha redakční, že se po mně kdosi venku ptá. Vyjdu a spatřím shrbenou postavu nešťastného Krumlovského. Byl velice sešlý; jiskrné druhdy oči vpadlé, tvář vráskami zorána. „Bůh tě pozdrav!“ pravil chraptivým hlasem. „Znáš mne ještě?“ Mne obešel mráz; zdálo se mi, že někdo z hrobu ke mně mluví. Na okamžik jsem se zarazil pohledem na zříceninu někdejší slávy herecké“ . . .

Podobně dojemně líčí Slukov poslední své setkání s Krumlovským. Navštívilť jej v tutéž dobu. „Vypadal velmi špatně,“ praví Slukov. „Rozhledl se u mne po světnici, pokývnul smutně hlavou a oči se mu zarosily. „Jsi zařízen, hochu, prostě, ale pohodlně. Celý život leží ještě před tebou. Pracuj pilně — já jsem u konce . . . Mohl jsem býti šťasten, mohl jsem míti pěknou domácnost — i jako kočující herec — ale vše jest ztraceno . . . Vášeň byla mocnější než vůle . . . Nu, nebudu naříkat, není to nic platno — i na pokání jest již pozdě.“

Zda nezní slova ta jako napomenutí mudrcovo? Sám zbídačen a na pokraji hrobu, sám v stavu úplně beznadějném nabádá ještě k píli a vytrvalosti ve službě svůdné sirény Thalie . . .

Slukov chtěl na tato slova něco odpověditi; ale Krumlovský zatřásl hlavou, stiskl mu ruku, a — odešel, aby se více nevrátil.

Z Prahy odebral se Krumlovský do Ouřiňovsi, kam přibyl dne 7. června 1875. Z Ouřiňovsi odebral se do Řičan, kde hrála v tu dobu společnost Faltysova. Zde pravil, že půjde na Moravu hledat si u některé německé (!) divadelní společnosti živobytí buď jako napověda nebo jinak — se hrou že mu to již nejde . . .

O posledních dnech Krumlovského sdělil J. Štandera Turnovskému následující: „Kolem vánoc roku 1874 zemřel v Prostějově u milosrdných bratří Josef Okenfus z Jindřichova Hradce, který měl za choť dceru bývalé marionetářky Meisnerové. Brzy po něm zemřela i Okenfusova, načež se matka její uchýlila do Tovačova. U této Meisnerové byl Krumlovský naposled. Když pak se jí — jak to zvykem — ptal, co dělá Okenfus, jeho žena a sestra této — a odpověděno, že již zemřeli, tu prý mimoděk prohodil slova: „A co já tu ještě chci?“

Meisnerové řekl, že půjde do Prostějova; ale zdá se, že zamýšlel jíti přes Kroměříž . . . I vydal se na cestu; však u Palkovic, jak už vypravováno, sklesl a dopraven do Prostějova, kde dne 30. července v stáří 58 roků zemřel.

* * *

Kdo nikdy nezasedl v divadle na osamělé místo v pevném úmyslu, že nedada se nikým a ničím vyrušovati, bude s napnutím, jakého jest duch jeho vůbec schopen, sledovati jednotlivý výkon některého herce, kdo nikdy si nepředsevzal prostudovati výkon jednotlivého herce, třeba jen v jediné scéně a nepokusil se vyjádřiti přesně a spravedlivě slovy, co o tom po pravdě a na základě mnoholetých svých zkušeností a studií soudí; slovem kdo nepokusil se prakticky o poctivou, tudíž jedině

oprávněnou recensi prchavých uměleckých výkonů hereckých, nemůže si ani zdaleka učiniti ponětí o nesčetné spoustě bezmyšlenkovitých frasí, nesprávných, nejapných výroků, jakýmiž se recense divadelní hemžívají. Lehkomyslnost a dryáčnická samolibost, ba začasté i drzost a nestoudnost recensentská hrají zde úlohy velice závažné — a herec, nechť sebe genialnější, vždy jest více méně vydán na milost i nemilost kritiky.

Žádný umělec, vyjímaje snad virtuosa, nesdílí osud herců. Dílo literarní, malířské a sochařské, hudební skladba, plán budovy atd., vše to a podobné nemusí okamžitě činiti nároků na správné ocenění.

Úsudek, byť sebe nespravedlivější, na díle samém pro budoucnost ničeho nemění; avšak výkon herecký — mnohdy pouhý výkřik, pouhý krok nebo skok, pouhá grimasa nebo docela jen pouhopouhý pohled — takový výkon — vlastně takovýchto výkonů nesčetné množství v paměti zachytiti a posouditi — jest po našem náhledu jedno z nejnesnazších umění, v jakém se lidský duch až dosud pouze pokoušel.

Dokonalostí, ovšem jen poměrnou, v umění tom zřídka který smrtelník může se vykázati — a proto byly a jsou recense divadelní nejnespolehlivějším kriteriem výkonů hereckých.

Nám aspoň, kteří jsme se po leta snažili vniknouti v podstatu studia tohoto druhu, recense divadelní zřídka kdy imponovaly. Vždy shledali jsme v nich nepoměrně více lehkomyslných, laciných frasí nežli věcného odůvodněného úsudku — a nejřídčeji celistvou a zároveň pravdě odpovídající charakteristiku toho neb onoho výkonu hereckého.

Řekne-li recensent, že herec pojal úlohu správně a hrál dobře, uspokojivě, výborně nebo docela genialně, řekl sice dosti, a divák, jenž byl očitým svědkem výkonu a s recensentem souhlasí, cítí tu pravdu s ním — — ale čím medle jest vše to a podobné všem, kteří výkonu onoho neviděli?

Vším tím recensent neřekl v podstatě pranic, z čehož by si mohli učiniti aspoň přibliženě pojmu o výkonu a herci, neřku-li, aby byl podal celistvý, názorný obraz.

A jedině tím, že zřídka kdy recense divadelní charakterisují výkony jednotlivých herců v celku, lze vysvětliti, že „sláva herecká“ t. j. dojem umění jejich tak rychle mizí, a herec mnohdy i genialní, nebývá pro epigony, kteří jeho umění nesledovali očitě, ničím více nežli pouhým mlhavým pojmem, začasté pouhým zvukem.

Recense divadelní v té způsobě, jak bývá až dosud obyčejně praktikována, páše na jednotlivých hercích nepromijitelný hřích — pochválí nebo pohaní, ale obrazu aspoň poměrně celkovitého zřídka kdy podává — —

Z té příčiny snažili jsme se sebrati v přehledný celek vše, čeho jsme se o Krumlovském v recensích divadelních dopíditi mohli, v naději, že z toho vysvitne aspoň poněkud zaokrouhlený obraz. Avšak jak kusé, nedostatečné — jak ledabylé a lehkomyslné to drobty a zrnečka — a přece jak vzácné a drahocenné vzhledem k člověku, kterého se týkají!

U porovnání s kritikou našich dnů není to než primitivní recensentské blabolení — v nesčetných punktech nesprávné, nejapné, zvrá-

cené a mnohdy až směšně titěrné — v nesčetných jiných nespravedlivé a urážlivé a ve svých požadavcích mnohdy přímo nesmyslné.

Pokusme se především o střízlivou analysu aspoň některých souhlasných výroků.

Nejnápadnější jest, že tak často činí se Krumlovskému výtka toho smyslu, že může a dovede vždy, kdykoli jen — chce.

A právě tato výtka jest po našem náhledu neklamným důkazem, jak nesprávně byly duch a vlohy Krumlovského od recensentů vrstevníků zneuznávány.

Kdyby byl býval Krumlovský pouhým talentem, není nižádné pochybnosti, že by byl daleko častěji, ba snad vždycky uspokojil; neboť talent přiučiv se namahavě nebo i hravě tomu, co byli před ním již jiní dobře a výborně prováděli, imituje obyčejně více méně důmyslně, takže imitace jeho zdá se býti pravým tvořením — talent nikdy se nepokouší o něco naprosto nového, nebývalého, on nikdy neexperimentuje, nýbrž provádí vše podle osvědčených tradic a — líbí se obyčejně vždy.

Avšak Krumlovský byl člověk genialní. Duch jeho pracoval samostatně a vždy řídil se jen svými vlastními zákony — a proto tak častá neshoda s úsudkem ustáleným, tak časté vybočení z dráhy, jinými vykázané a vyšlapané, tak časté klopýtnutí.

A mluviti o tom, že by byl mohl vždy, kdykoli by byl jen chtěl, jest u umělce, jakým byl Krumlovský, úplné zneuznání genialnosti vůbec.

Jakoby myšlénkové blesky a vůbec tvořivá činnost umělecká byla úplně v moci umělcově! Jakoby se daly komandovati, kdykoli se umělci nebo docela snad suverennímu panu kritikovi zlíbí!

Indisposice duševní zove se v mluvě nepředpojatých osudný kámen, přes kterýž geniové tak často klopýtají . . . V nejpříznivější náladě započne a mnohdy mžikem přesune se duch z nejjasnějších sfer v temno, nebo zahájí výkon v úplné indisposici, ba otupělosti a ukončí jej k vlastnímu i jiných překvapení.

Není-li malíř, sochař, básník atd. disponován, nepracuje, ba začasté vůbec ani pracovati nemůže. On může práci svou na hodinu, na den i na déle odložiti. Pracuje-li v době indisposice a nevyhovuje-li mu výkon, může jej později změniti, přepracovati, zdokonaliti.

Vše to jest u herce naprosto nemožné. Toho a toho dne v určitou hodinu, ba v předepsaný okamžik, musíš býti — chtěj nechtěj úplně disponován . . .

Jednou, dvakrát, snad i dvacetkrát po sobě snad se ti podaří, obzvláště v mládí, kdy organismus nepodlehá ještě tolika vlivům jako ve věku pokročilejším; avšak po dvacáté a jedné anebo po padesáté zpronevěří se ti tvůj genius a disposice jest ta tam . . .

Co ti na příklad na plat, že jsi po celý den disponován, že cítíš se býti ještě v zákulisí úplně jistým a — náhle, právě když zaslechneš narážku nebo docela uprostřed scény na jevišti, dostaví se jako blesk indisposice?

Výkon herecký jest vždy více méně závislým na okamžité disposici.

Buďme tudíž k hercům spravedlivější než snad míváme ve zvyku! Nežádejme od nich věcí nadpřirozených, tudíž nemožných!

A s tohoto stanoviska posuzujme také výkony Krumlovského!

V první době herecké jeho činnosti jest disposice jeho skutečně také skoro permanentní. Vidíme jej hráti úlohy největší a nejnamahavější, mnohdy ovšem také úlohy, z kterýchž ani nejgenialnější herec ničeho nevyvede; slovem vidíme jej tvořiti postavy přirozené a vidíme i nadlidské namahání, jakýmž se snaží pimperláckému nedochůdčeti vdechnouti život.

Po půldruhého roku spočívá celý repertoire skoro výhradně na jeho bedrách; on a Kolárova jsou hlavními sloupy, bez kterýchž jsou hry na divadle v Růžové ulici zhola nemožny. Tu a tam sice i Josef Jiří Kolár jeví již skvělé nadání, ale osobnost jeho, ačkoli jest o pět roků starší Krumlovského, nevyniká ještě tak mužnou vyspělostí, jako po desíti a více letech.

Indisposice dostavuje se sice u Krumlovského, jak zcela přirozeno, i v prvním období jeho činnosti; ale i když se dostaví, vždy soudí referentstvo, že potřebuje Krumlovský pouze chtíti, aby ji zažehnal a vytvořil výkon vždy a ve všem dokonalý.

Tradice i recense, které o výkonech Krumlovského na nás přešly, shodují se úplně v tom, že vynikal všemi, pravíme všemi vlastnostmi, jakých možno na herci žádati. Fysické prostředky byly přímo závidění hodné — bezvadné tělo, taková též tvář a především nejkardinalnější vlastnost herecká: organ přímo divotvorný.

Připomeňme si jen, co praví o jeho organu referent Květů, nazývaje jej „plným, zvučným, i v nejjemnějších odstínech srozumitelným.“ Avšak divuplný hlas ten měníval v čas potřeby líbeznost svou ve hřímavé pathos a duněl pak divadlem, jako když bouře zaburácí.

Hned o prvním vystoupení svém „zvítězil“ Krumlovský „na celé čáře“. Máť „zřetelnou, srozumitelnou výslovnost“ — „čeština jeho jest plynná, dobrá, líbezná — ne jako některých drcená, lámaná, protahovaná a opět zkřivená.“

Pravda sice, že ani tento divuplný organ, jakýmž možno na jevišti pravé zázraky prováděti, není přece úplně dokonalý. Kritika vytýká Krumlovskému nápadné protahování a poněkud nesprávné akcentování jednotlivých slabik, přede vším pak jistou zpěvavost deklamace.

Výtky ty jsou se stanoviska realistického a zároveň i se stanoviska nynější kritiky, která žádá vždy a ve všem přede vším přirozenost — úplně oprávněny. Avšak u Krumlovského jakožto herce, který se byl vycvičil na jevištích německých, nutno vzíti v úvahu polehčující okolnost, že byl odchovancem v tu dobu panující pathetické školy německé, která právě v tomto zpěvavém spůsobu deklamace vyhledávala svou slávu. Známoť ostatně, že nebyl Krumlovský jediným hercem českým, kterémuž bylo lze vadu tu vytknouti. Skoro všickni starší herci čeští deklamovali podobným spůsobem a po dnešní den máme u divadla českého členy, kteří si vady té při nejlepší vůli úplně neodvykli. Některým arci se to podařilo, ale těchto nebylo mnoho.

Výtka zpěvavé deklamace náleží po našem náhledu v první řadě na účet celé školy a doby, v které byla, abychom tak řekli, modou — a zdá se nám, že neodchýlime se příliš od pravdy, díme-li, že by se

bylo Krumlovskému, kdyby byl u divadla pražského setrval, časem svým podařilo, odložiti vadu tu aspoň podobnou měrou jako na příklad Kolárovi. Avšak on po krátkém pobytu v Praze působil zase v cizině, kde byl tento zpěvavý ton oblíben a kde by si jej byl Krumlovský, — i kdyby jej byl již úplně odložil — znovu navyknouti musil.

Nicméně zpěvavý tento způsob deklamace jest jedinou hlavní výtkou kritiky a výtka ta nasvědčuje tomu, že tehdejší divadelní kritika česká byla aspoň v některých momentech pokročilejší kritiky německé, která vadě té netoliko nadržovala, nýbrž ji začasté na hercích jako kardinalní přednost vyžadovala.

Porozumění úloze, vpravení se v jejího ducha a především „snadné, tak říkaje hravé“ provedení konstatuje se v kritikách o Krumlovském tak často, že vskutku nepadá na váhu, připomíná-li se někdy také opak toho. Není tudíž nižádné pochybnosti, že měl Krumlovský nad jiné otevřený smysl pro pravou podstatu svého umění, že studoval úlohy své s rozmyslem a věnoval přiměřenou průpravní píli přede vším podstatě své úlohy: duchu jejímu, nežli přikročil k studiu povahy v celku a podrobnostech. Byl tudíž po našem náhledu jedním z nejpřednějších a nejsvědomitějších mimův českých.

O celkovitých výkonech Krumlovského praví se jednou, že „hrál výborně,“ jindy zase, že „mistrně“; jednou docela se konstatuje, že schází mu jen „krok k úplné dokonalosti“, po druhé zase se praví, že „i nejpřísnější kritika musila by mu tu samou chválu vzdáti, již od obecenstva tak hojně obdržel“ — — —

Co chceme od herce ještě více?

Dokonalosti absolutní nedosáhl žádný umělec a schází-li umělci, který jednou hrál „výborně“ a po druhé mistrně — po třetí jen „krok k úplné dokonalosti“, a musí-li mu i nejpřísnější kritika chválu vzdáti, — nelze jinak než za to míti, že to vskutku jeden z nejlepších a zároveň herec vpravdě genialní.

Tolik aspoň zdá se nám zcela přirozeně plynouti z kusých, více méně nepřípadných a začátečnických kritik z prvního období umělecké činnosti Krumlovského, kdy čítal asi 26 roků věku svého.

V tu dobu daří se mu scény citové nejlépe. V těch jest přímo nepřekonatelným. Připomeňme si jen slova kritika Květů o Krumlovského Karlu Moorovi v třetím jednání: „Tu byl cit, tu byla vřelost a to netoliko v místech hlučných, ale i tichých, tu byl smír a bouře v pravdivém odstiňování. Tu také došel všeobecného uznání a právě takového, jaké největší ceny má . . .“

Prostá slova ta vyžadují po našem náhledu nejvyšší stupeň dokonalosti herecké v tomto směru; zde dosáhl tudíž Krumlovský vrchole, jakého herec vůbec dosáhnouti může.

V druhém období, v létech mužné zralosti, kdy bylo Krumlovskému 31 až 34 roků, zajisté v mnohých přednostech svých, na které jsme ze současných kritik upozornili, nemálo se zdokonalil; avšak z období toho máme tak málo materialu po ruce, že přesný úsudek celkovitý jest skoro zhola nemožný. Nápadno jest, že v době té přese

všechno uznání, jakému se, jak tradice jednou plně ujišťuje, Krumlovský těšil, nedošel uznání takového u Mikovce, který výkony jeho aspoň v kritikách svých skoro až bagatelisuje.

Kdo však si připomene, jak často v kritice padá na váhu individualita kritikova, jak často mnohý, byť i bystrozraký, přísný a spravedlivý kritik nemá k tomu neb onomu, byť sebe nadanějšímu umělci sympatii a posuzuje jej pak nepoměrně chladněji neb aspoň vlažněji nežli umělce méně nadaného, přizná nám, když díme, že tu a tam příkřejší úsudek Mikovcův přece nepadá tak na váhu, jak se na první pohled zdá. Při tom nesmíme zapomenouti, že byl Krumlovský vřelým a upřímným přítelem Tylovým, proti kterémuž Mikovec ve svém Lumíru zahájil takořka křižovou válku, takže nemálo také k tomu přispěl, že Tyl — a s ním i Krumlovský — Prahu opustil.

Neméně nápadné jest, že i některé vady Krumlovského, zejmena v deklamaci, jak se zdá, v době té ostřeji vynikly. Zpěvavost tonu Krumlovský aspoň neodložil, jak bylo si přáti, a vysvětliti to lze jen tím, že si byl u německých divadelních společností, kde to bylo nejen modou, nýbrž jedním z nejhlavnějsích požadavků, prodlením let ton ten tak osvojil, že stal se již takořka druhou jeho přirozeností. K úplnému vyhlazení vady té bylo by po našem náhledu bývalo třeba delší působnosti při pražském divadle českém, což Krumlovskému, jak víme nepopřáno.

Nejnesnažší úsudek jest ovšem ze zbylých současných kritik z třetího období činnosti Krumlovského, kdy vydal se na bludnou pouť po Čechách a cizině — tudíž od 34. až do 58. roku věku jeho, — zahrnující dobu skoro celého čtvrtstoletí.

Počítáme-li, že hrál Krumlovský v době té jen dvakrát nebo třikrát týdně (což arci není mnoho), máme v prvním případu přes 2400, v druhém pak více nežli 3600 hereckých výkonů, o nichž na nás nepřešlo takměř žádných zpráv nebo tak sporých a více méně kusých, že o Krumlovském jako herci v době té nelze si ani přibližně učiniti obraz jen z daleka pravdě podobný. Celek podobá se světelnému bodu, jednou intensivně, po druhé slabě a jindy zase matně zářícímu, jehož svítivou sílu přesně stanoviti a nesčetné, na vše strany rozletlé paprsky sledovati není v lidské moci.

Že byly výkony Krumlovského v době té v nejvyšší míře nestejny — obzvláště později, když v rozporu se světem a začasté i sám s sebou hledal pozemské Léthe, — plyne z podstaty věci zcela přirozeně. Avšak že i v tomto období netoliko mnohý jednotlivý výkon jeho, nýbrž četné, ba přečetné výkony měly ráz ryze umělecký, ba začasté i genialní, v tom shodují se netoliko všechny positivní zprávy, které o tom zachovány, nýbrž v první řadě i tradice, které jsou zde skoro výhradné rozhodujícími.

A všechny tyto výkony, jakýmiž Krumlovský skoro po čtvrt století působil na uzoučký kroužek diváků v malých městech českých a německých, byly pro střed kultury české, pro Prahu, úplně ztraceny.

Kdo tím vinen, nechť nezapomene, že dříve nebo později nadejde doba, kdy bude nestranná kulturní historie česká žádati účty z jednání oněch, kdož si byli osvojovali právo, říditi rozvoj osvěty české —

a před tímto soudcem sotva asi obstojí ti, kdož byli příčinou, že nejgenialnější herec první polovice našeho věku zahynul jako nejbídnější vyvrhel.

Připomeňme si jen, jak ohromné sumy českých peněz roznesli do všech úhlů světa nesčetní cizí zpěváci a zpěvačky a rozliční problematičtí umělečtí řemeslníci, kterýmiž divadelní správy pouze od zahájení her v prozatímném divadle, tudíž jeden a dvacet roků pražské obecenstvo — „oblažovaly“ . . .

Pro cizí umění a začasté i břídilství měli jsme statisíce, ale pro jediného genialního, tudíž nenahraditelného českého herce neměli jsme ani několik stovek roční mzdy — on musil svůj obrovský talent rozmrhat a sám pak zemříti s nejhlubší ranou v srdci, jakou lze umělci vůbec zasaditi . . .

Dokud byl živ, neměli jsme proň ani chleba, ačkoliv by byly stačily peníze, za které nakoupeno věnců, jež jsme naházeli k nohám tak mnohého uměleckého pasořitníka — — dokud byl živ, nenapadlo ani jedinému z výtvarných umělců českých, aby byl v osamělé chvíli podobu jeho aspoň načrtnul . . .

On sám byl o svou posmrtnou slávu nestarostliv; obraz nebo fotografie jeho, pokud víme, neexistuje a přece by byla již dnes, neřku-li později, podobizna jeho jednou z nejhledanějších ozdob českých alb a salonů — — —

Co bylo na nešťastném tomto geniu pomíjejícího, trouchniví již skoro po celé decennium na hřbitově milosrdných bratří v Prostějově.

Nevíme, bylo-li místo ono něčím označeno; nevíme, zabloudil-li k místu tomu také někdy některý Čech a zadumav se, položil-li si prostinkou a přece tak závažnou otázku: „Čím nám muž ten byl a čím nám mohl býti — —“

Avšak i jakým právě byl, se všemi poklesky a vadami svými, zůstane Krumlovský prvním českým hercem, z jehož výkonů šlehávaly občas jiskry genialnosti — jediným, kterému možno po bok postaviti důstojného soupeře: Josefa Jiřího Kolára.

Večer na rybníce u Třeboně. Kreslil Karel Liebscher.

Turia.

Římský obrázek od **Elizy Orzeszkové.**

Z polského přeložil
Arnošt Schvab Polabský.

(Pokračování.)

Během sedmi těch dní mluvili spolu Vespilio a Turia jen dvakráte. Poprvé v pokoji své schovanky Atie, načež se Turia zavírala v opuštěné ložnici dceřině s nezlomnou vůlí zůstati o samotě. Jednou v noci když bylo atrium pusté a i podřízenci libitinaria spánkem unavené hlavy skláněli, nalezl Vespilio ženu sedící v nohou vysokého lůžka smrtelného, nepohnutou ve smutečných draperiích své togy a v závoji, s čelem na dlani a zrakem na zemi upřeným. Přiblížil se a nakloniv se k ní, chopil ji lehce za ruku:

„Turio!“ pravil tiše, „proč se mne vzdaluješ od té doby, co nás zastihlo společné neštěstí? Není-li mne tvému srdci potřebí, necítíš, žejsi ty mně potřebnou?“

Nepovznesla hlavy, ani víček; tvář její zůstala mrtvou, mlčela.

„Turio!“ opakoval ještě něžněji, avšak již s bolem Vespilio. „Moudrým nesluší se pustiti úzdu zoufalství. Povol uzdu srdci a buď, jako vždy, ženou rozumnou. Vstaň, opři se o mé rámě a pojď vyplakat se na má prsa . . .“

Nyní se zachvěla a sevřela ústa, jakoby nesmírným napjetím vůle tlumila výkřik ven se deroucí.

Nepovznešši k muži očí, zašeptala pochmurně: „Zanech mne, Vespilione, s tou, která byla a navždy byla by mou.“

Hrd a uražen pustil ruku její a tato klesla bezvládně v záhyby jejího roucha. Odešel k Labeonovi, který v těchto dnech od něho neodcházel, a pravil: „Nesmírná bolest pomátla jí smysly. Čas ji vyléčí.“

Jindy, když nejproslulejší umělci římští radili se s ním, jakými ozdobami pokrýti by měli náhrobek jeho dcery, pocítil touhu, optati se Turie v té věci. Zvyklý sdíleti s ní každý svůj záměr, šel k ní i nyní a za ním kráčeli mistři stavitelského, sochařského a malířského umění, s nimiž rozmlouval důvěrně a uctivě. Nalezli Turii v atriu, kde skryta za sloupem pletla čerstvé věnce z růží a cypřiší, ana u nohou jejích sedící Atia vybírala a podávala jí květy. Turia měla oči suché, tvář mrtvou a pokrytou výrazem pochmurného zamyšlení. Zočivši přicházející, vstala a vážně, mlčky vyslechla umělce, oznamující jí své myšlenky a plány. Chtěla-li by, aby náhrobek mladinké Vespilie měl podobu zlámaného sloupu nebo domácího oltáře nebo okrouhlé svatyně s bronzovou kopulí, či obelisku se zlatou koulí na vrcholku, která by večer jako meteor vysoko mezi hasnoucími hvězdami svítila? Na stěnách

náhrobku pak bylo by lze vytesati sen v postavě starce spícího na loži z chmur, nebo mládence s uhaslou pochodní dolů obrácenou v ruce, nebo dívčí postavu v lehkém závoji vylétající vzhůru a patřící k zemi, na níž zůstali její milí; či přála-li by sobě raději, aby vymalovali krásného motýla, letícího do ohně nebo ptákem lapeného, či krásný stromek, z něhož vítr trhá všecky listy, či svinutý stožár, symbol skončené plavby života, či snad ještě dětské hračky v neladu rozložené a obklopené věncem okřídlených dítek, neboť ač Vespilie, která ve čtrnáctém roku věku svého zemřela, stávala se již dívkou, nepřestávala nikterak býti dítětem —?

Vyslechnuvši vše, co jí bylo řečeno, pronesla Turie přání své klidně a rozvážně: k těm mistrům, kteří byli Řekové, mluvila řecky. Výbor, který učinila z myšlenek jí předložených, a soud, který o nich pronášela, prozrazoval vyspělou krasochuť a nadání dobře rozeznávati všecky odstíny krásy. Mluvíc byla obrácena k umělcům, kteří před pádností jejího soudu nízko skláněli hlavy, avšak zrak její stále a vytrvale vyhýbal se zraku mužově a končíc dodala pouze: „Všecky tyto mé úsudky a přání má nechť ustoupí vůli mého muže Vespiliona, zprotiví-li se jí.“

To pravivši usedla opět za sloupem a bílýma rukama, jež se poněkud chvěly, počala plésti věnce z květů, jež jí Atie podávala. Vespilio úslužným posuňkem pobídl umělce, aby vstoupili do vedlejší síně, a když odešli, stál tu ještě nějakou dobu a patřil na ženu.

Zdálo se, že přítomnost jeho nepozorovala.

„Turio,“ ozval se hlasem, chvějícím se hněvem a smutným dojmem, „co znamená to chování se tvé ke mně? S cizími mluvíš rozumně a klidně, a já ti jsem jako cizincem.“

Odpověděla, oči na růže upírajíc: „Prosím tě, Vespilione, abys mi do novemdialií dovolil mlčet.“

Novemdialie byly poslední smuteční slavností, která se odbývala devátý den po pohřbu. Na Vespiliin pohřeb vyzývali lid římský jezdci, provolávajíce na všech náměstích a rozích ulic zvýšeným hlasem slova formule staré jako Řím sám: „Římanka zemřela. Třeba ji pohřbíti. Vespilii, dceru Lucrecia Vespiliona, vynášejí z domu. Jděte. Již je čas.“

O jedné hodině před polednem, tedy v čase, kdy byl v městě největší ruch, valily se proudy lidu zvolna a obtížně úzkými ulicemi od domu Vespilionova směrem k foru. Napřed šlo množství hudebníků, trubačů a pištců; za nimi následoval hlouček pohřebních plačnic s uvolněnými šaty a vlasy, vztahujíce ruce k nebi nebo v prsa se tlukouce a závodíce s hudbou zoufalými písněmi a nářkem; za plačnicemi kráčel zástup nejlepších té doby herců, představujících pantomimicky tragoedii „Ifigenie“, této dívky oběť a předčasnou mučennickou smrt. Pak na místě soch a obrazů předků, jež byly obyčejně nešeny před mrtvolou muže, kráčely před mrtvolou Vespilie její vrstevnice a přítelkyně, bíle oděné, sypajíce květiny před smrtelným ložem, na němž mrtvola spočívala a jež nesli na bedrech svých nejpřednější mladíci římští, synové přátel a příbuzných Vespiliona a Turie. Teprve za ložem smrtelným zdála se plynouti ve vzduchu, vyzlaceném slunečními paprsky, četná

nosítka bohatě řezbami, stříbrem, slonovinou a šarlatem ozdobená. V jedněch byl sám císařský párek. Opřen o podušky zlatem vyšívané levým ramenem, spočíval v nich Octavian se svou nepatrnou, nevysokou, leč statnou postavou ve skromném oděvu, s bledou, chorobnou tváří, z jejíchž krásných rysů bylo lze vyčísti zlověstného genia, jenž svíral volnost Říma hedbávnými dlaněmi v železné okovy.

Vedle něho seděla jeho manželka Livia, která mu byla zároveň dobrým geniem potěchy a moudré rady. Vedle rodičů pak nesena byla v lehkých a skvostných nosítkách čarovně krásná dcera caesarská — Julia, která ani v této chvíli nedovedla se zdržeti živých pohybů hlavy a záletných, na všecky strany vrhaných pohledů. Přioděla se nádherně zlatým, slavnostním pláštěm, nedbajíc, že se to příčilo obyčeji pohřebnímu. Nepříslušné chování dceřino znepokojovala Caesara. On, jenž dovedl ukrýti všeliké hnutí duše, vysýlal blesky svých očí stále ku dceři, která nezapírala své záletné povahy ani při tomto truchlivém průvodu. Sám zato ani jednou nepohledl na Tertullii, ačkoliv se mu kmitala přes tu chvíli kolem očí nosítka, z nichž tato krásná, jako kalich lilie bílá žena upírala naň zrak plný skromné a smutné zádumy. Poněvadž nemohla se přistrojiti zlatem a klenoty, obsypala nevinné čelo a labutí šíji perlami a byla v nich krásná jako lilie v kapkách rosy. Nadarmo. Octavian mohl ve stínech svého paláce věnčiti skráně její růžemi, ale veřejně zdálo se, že zná jedinou ženu ve světě — manželku svou Livii.

Za nosítky caesarské rodiny a nejbližších příbuzných zemřelé následovalo vše, co bylo v Římě bohaté, důstojné a skvělé, a na konci průvodu toho šli teprve edilové, lictorové a designatoři, kteří měli dosti práce, aby zachovali pořádek a udrželi zvědavý lid v náležitých mezích. Zástupy lidí všech stavů: klienti a sluhové velkých domů, obchodníci, řemeslníci, vojínové, cizozemci i otroci tlačili se a popoháněli se na vzájem, aby spatřili skvělé čelo průvodu. Togy tmavé a bílé, pečlivě otištěné i odřené, různobarevné tuniky, hlavy okrouhlými klobouky opatřené nebo parasoly před sluncem chráněné neb úplně odkryté, z nichž některé holost svou bez ostychu na odiv nesly, jiné pomocí barvy, vlasy nápodobující, lysinu svou zakrývaly, tváře tučné blahobytem nebo hubené a zmořené bídou, rozpálené hněvem nebo zvědavostí, mísily se tu v pestrou mosaiku a v mocný proud, naplňující ulice i náměstí a narážející na dřevěné budky, které se chvěly tím tlakem, na sloupy arkad, z nichž odletovaly do vzduchu kusy odřených látek a s rachotem padala malta na sloupy a římsy portiku, v němž se skvěla nejedna oholená hlava Egypťana, nejeden párek malých a šikmých asiatských očí, nejedno polonahé tělo polodivého Galla, Germana nebo Brita. Pochod trval dlouho, až se zastavil na foru, kdež patriciové vystoupivše ze svých nosítek, usadili se na řady kurulních křesel, u paty kapitolinské svatyně rozestavených. Z veřejného řečniště vychvaloval pak Labeo dlouho vděky, nadání a dobrotu zemřelé dívky a déle ještě zásluhy jejího otce, cnost její matky a všech velkou, vzájemnou lásku. Poslední tento odstavec pohřební řeči vzbudil jakýsi ruch ve skvělém hloučku žen a mladíků, naplňujících tribunu k tomu

dni zvláště připravenou. Zvláště ženy vyměňovaly mezi sebou pohledy a úsměvy, jež zdály se mluviti: „kdo ví? kdo ví?“

Turiino chování v posledních dnech bylo již obecně známo. Domýšlely se, že dosavadní její cudnost manželská byla těžkým sebezapřením pro štěstí jediné dcery, a nyní . . . kdož ví? Na tváři Cecilie Metelly zračil se zlostný triumf. Pamatovala se dobře na veselý smích, v jaký Turie vypukla, když spatřila v Římě poprvé na její hlavě se vyskytnuvší paruku ohnivě rudé barvy . . .

Konečně došel velký průvod na místo, nalezající se nedaleko široké cesty appijské, jež nazývalo se ustrinum a bylo určeno ku spalování mrtvol. V prostřed ustrinum trčela vysoká hranice, z drahých a vonných dřev cypřišových, citrýnových a myrtových na způsob ohromného oltáře zbudovaná. Na vrcholku jejím spočinula na bohatém loži květem pokrytá mrtvá dívka a vedle ní položili oblíbenou její citharu a zlaté plectrum, paličku, kterou hudbu vyluzovala. A když pak v ohromném zástupu, místo i cestu naplňujícím, zavládlo ticho, vystoupil Vespilio z řady svých přátel, kteří ho stále věrně obklopovali. S mužným klidem a vzpřímen, s planoucí pochodní v ruce přiblížil se ku hranici a odvrátiv tvář, která v temných záhybech togy, na hlavu přehozené, zářila bledostí mramoru, hodil plamen pochodně mezi suché dříví. Mžikem vyšlehl s šumem a praskotem ohromný jiskrný požár; ti, kdož z blízka hranici obklopovali, zdlouhavě, žalostně volali: „Nechť měkce spočinou tvé kosti!“ A sbor ženských hlasů zpěvně zvolal: „Odejdi, duše nevinná!“ Pak všichni společně, vznešení i nízcí, příbuzní, známí, kněží, plačnice, vlna lidu, mnoho tisíc hlav čítající, poslali bílé, spanilé postavě na vrcholku hranice, září ohně již pozlacené, mocný, dlouhý poslední výkřik rozloučení: „Vale! vale! vale!“

* * *

Devátý den po pohřbu Vespilie chýlil se ku konci. Slavnosti a obřady dne toho, feriae novemdiales zvané, byly ukončeny; při urně, v níž uschovány byly kosti zesnulé z popelu hranice vyhrabané, v mléce, víně a voňavkách umyté, lámali příbuzní a přátelé Vespilionovi chléb a jedli olivy; na znamení křehkosti života roztloukli skleněné náčiní a na znamení věčného znovuzrození položeno k urně mramorové vejce. I lidu, který přítomností svou pomohl oslaviti pohřeb, rozdali aedilové pomocí Vespilionových sluhů značnou část masitých pokrmů, vína a peněz. Vespilio nalezal se nyní doma, však nikoliv samoten. Tovaryšil mu hlouček přátel, kteří jej do konce toho dne nechtěli opustiti. V tricliniu shromážděni byli při skvělé, ale krátké hostině tito vznešení a drazí hosté. Turia přítomna nebyla. Atia bíle oděna, majíc zlaté svoje vlasy po řecku v týle spletené v silný uzel, omluvila svou poručnici chorobou a zastupujíc ji, plnila povinnosti domácí hospodyně vděkuplně a důstojně. A když, jak to bylo ode dávna zvykem římských žen, sedíc u stolu, kolem něhož pololežíce spočívali na pohovkách muži, rozhlížela se kolem blankytnýma očima, bedliva všech potřeb a žádostí, když služebnictvu při stole posluhujícímu udílela vlídně rozkazy, neb toužíc rozveseliti smutnou mysl hodujících, pouštěla se do rozmluvy

s vážnými sousedy o vědě a umění: tu všichni přítomní pohlíželi na ni se zalíbením a mladý Flavius, besedující se svým strýcem, hltal ji takměř ohnivými zraky. Když byli poslední pokrmy, skládající se z cukrovinek, ovoce a pečiva s attickým medem, se stolu odstraněny a sluhové stáhli s citrýnové, drahocenné tabule bílou vlněnou pokrývku, uvedl Vespilio hosty své do peristilia, kdež oddechnouti mohli ve svěžím vzduchu nadcházejícího večera, vnikajícím tam střechou zcela otevřenou a sloupovím, které dělilo síň tuto od zahrady. Dva řečtí hoši s rozpuštěnými dlouhými vlasy nesli za odcházejícími velké amfory, plné starého vína, a stříbrné vyřezávané číše; Atia pak a mladý Flavius procházeli se po atriu, kde krásná a vážná dívka vypravovala hezkému ardelionovi o svém otci, který v obraně římské volnosti u Filip po boku Brutově zahynul, o své sirobě, o veliké dobrotě Vespiliona a Turie, kteří ji do svého domu přijali a poskytli jí štěstí největší — světlo mysli a klid srdce, v němž panují láska a vděčnost. Zdálo se, že mladý Flavius naslouchaje slovům jejím, přestával býti ardelionem; jemná, hebkými vlasy ověnčená jeho tvář odívala se výrazem vážnosti a srdečného soucitu a v krásných očích jeho, v nichž lenivý život, již několik let trvající, nedovedl jarý žár uhasiti, zazářila nejednou jiskra mocného dojmu nebo vznešené myšlenky.

V peristiliu zatím pod sloupy, jichž bohatě vyřezávané hlavice vrhaly na čela jejich hebké stíny, seděli na několika bronzových křeslech před stolem, na němž stály plné číše vína, hosté Vespilionovi. Byl tam především Antistius Labeo, nejbližší přítel domácího pána, nejproslulejší z právníků římských a spisovatel mnoha učených knih. Vedle něho seděl Cordus Cremucius, mocný a smělý odpůrce nového pořádku věcí, který jako senator často vedl válku s rukou, volně a lstivě podkopávající poslední svobodu Říma. Občanskou jeho odvahu ctil Vespilio, a Turie pokládala jej za nejpřednějšího z otcovských svých příbuzných. Dále Statirius Taurus, malý, lysý člověk s pohyblivou tváří, o prospěchu jedinovlády úplně přesvědčený, jenž mluvil právě o amfiteatru, jež svým nákladem v Římě vystavěl, s Asiniem Pollionem, který ze svých peněz budoval předsíň svatyně Volnosti. Munacius Plancus a Cornelius Balbus byli muži neméně zasloužilí. Prvý z nich ozdobil Řím obrovskou svatyní Saturna, druhý krásným divadlem. Všichni vespolek skládali vážný sbor, který vlivem vína a důvěrné rozmluvy začal se právě rozveselovati, když z hloubi domu přicházejíc objevila se tam Turie. Naproti vrhaly sloupy peristilia sněžné linie na hustou zeleň zahradních platánů, a poslední paprsky sluneční, z tohoto zeleného pozadí se deroucí, ozařovaly postavu a tahy ženy, která zvolna ku shromážděným se blížila.

V patnáctém roce svého života Vespilionovi byvši zaslíbena, nečítala Turia ještě ani třicet let. Když mladistvá její dceruška žila, vypadala Turia vedle ní svěže, jako růže v plném rozkvětu vedle poupátka sotva se rozvíjejícího. Příroda vytvořila v ní vzor poetům, neboť boky její a pohyby připomínaly Venuši-Uranii, bohyni čisté a vznešené lásky. Kolem úzkého jejího čela vinuly se havraní vrkoče v krásný diadém, a v pohledu velkých očí a v úsměvu něžných rtů snoubily se ráznost a sladkost, rozum a veselost. Zdraví těla a ducha vyvolávalo na tváře

její růměnec a drobné nožky její čile a lehce zdály se ji nésti po dráze života.

Dnes byla také krásná, ale veselost a živost od ní se vzdálily. Byla oděna ve smutek, ale ve smutek bílý, ženami římskými v obyčej uvedený. Čisté, bílé roucho objímalo její plné tvary až k nohám, a na ramenou spjato bylo skromným achátem. Přicházela krokem vážným, leč pevným, a mužové na ni se dívající zpozorovali již z dálky velkou bledost a ponurou vážnost, kterou tvář její byla pokryta. Přiblíživši se a stanuvši před bronzovým stolem, plným stříbrných číší, vypjala hlavu a lhostejným, ale upřímným pokynem přítomné uvítala. Vespilio, který spatřiv ji zbledl a dlaň k čelu přitiskl, upřel na ni teď celou duší nepokojný pohled. Ona po chvíli, v níž zdála se lapati dech, prchající jí z prsou, pohledla suchým, žalostným okem na přítomné, a tichým hlasem, v němž nebylo nejmenšího chvění, řekla: „Přišla jsem semo, důstojní příbuzní a přátelé moji, abych vám sdělila své rozhodnutí. Zvláště obracím se k vám, Cremucie, Plancu a Labeone, poněvadž jste mými otcovskými příbuznými a vaše péče nutí vás mne zastávati; umínila jsem si a rozhodla se, že nechci býti déle ženou Lucrecia Vespiliona a že, vyvolíc si co nejrychleji za prokurátora jednoho z právníků, vznesu k senatu prosbu, abych s ním byla rozdvojena.“

Umlkla a stála nepohnutě se sklopenými zraky a bledými rty. Vespilionova dlaň pošinula se s čela na oči; vypadal jako člověk, zasažený bolem a studem. Druzí, když se byli z prvního dojmu vzpamatovali, počali mluviti, leč nedovedli to jinak, než přerývavými výrazy. Udivení, ohled na Vespiliona, úcta, jakou vždy k Turii chovali, její rázné a hrdé vzezření v tom okamžiku, všecko to dusilo jim hlas v hrdle a zdržovalo slova na rtech. Svobodomyslný v politice, ale jinak přísný Cremucius zvolal: „Nesluší se to, domino, při bozích, nesluší se to . . .“

„Clarissima (nejvznešenější)! Jaké tě k tomu vedou příčiny . . .“ zkoušel optati se Balbus.

„Buď rozvážnou, neukvapuj se!“ šeptal Plancus.

„Žal po dceři krásnou myslí tvou zachvěl . . .“ takměř hněvivě děl opět Cremucius.

A lysý, hbitý přítel nové vlády, Statirius Taurus, zalomiv rukama zvolal: „Připomínám ti, domino, že Caesar nemiluje rozvodů. Čin takový by se mu jistě nezalíbil . . .“

Při těchto slovech objevil se na rtech a v očích Turie stín pohrdlivého úsměvu.

„Nebyla jsem, Taure,“ odvětila, „nikdy ctitelkou Caesarovou a nesnažila jsem se nikdy zalíbiti se mu. Poněvadž Oktavian možnost žádati za rozvod nepromĕnil v nemožnost, jak to byl již v tolika jiných věcech učinil, budu já, jakožto občanka římská, těžiti z práv své otčiny. Chci býti rozvedena s Vespilionem a příčiny žádosti té vysvětlím na příslušném místě a v příslušný čas.“

Po chvíli, když všichni překvapeni pochmurnou a nezlomnou energií její mlčeli, obrátila se opět ku svým příbuzným, ve shromáždění přítomným.

„Vás, vznešení agnati moji,“ pravila, „Cremucie, Plancu a Labeone, prosím a vzývám, abyste mně, dospělé a příčin vůle své vědomé ženě, ve splnění záměrů mých nepřekáželi. Sprostíc se vlády Vespilionovy, vstoupím pod vaši ochranu. Buďte ke mně dobří a na to pamatujte, co vám nyní pravím, že, zdají-li se okolnosti svědčiti proti mně, činy moje nebudou nikdy směřovati proti šlechetnosti a cnosti společného nám rodu.“

Domluvivši, úklonkem hlavy všechny pozdravila a odešla. Kolem Vespiliona ozvaly se soucitné hlasy, usilující ho potěšiti. Jediný Labeo nepromluvil ve přítomnosti Turiině ani slova, a i po odchodu jejím mlčel. Bylť velikým ctitelem své příbuzné a dnes zdála se mu ještě úchvatnější než jindy, neboť obestírala ji clona jakési smutné tajemnosti, nikomu nepochopitelné. Byl již rok vdovcem. Takové ženy jako Rufilla, které obtěžovaly ho vábnými zálety, budily v něm odpor, a přes to že měl zdárné dorůstající syny, cítil v domě a v životě svém pustotu, i zamýšlel vypuditi ji. Nyní prahne Turie státi se volnou a stane se jí najisto. Učený právník hladil si bílou dlaní vážně dlouhý, hedbávný vous, zřitelnice přikryl sklopenými víčky, mlčel a přemýšlel. Kdyby byl mohl Vespilio v tom okamžiku uhodnouti myšlenky přítelovy, byl by seznal, že křehké srdce lidské nalezati se může i v takovém učeném a cnostném muži, jakým byl zajisté Labeo; ale Vespilio nevěděl a neslyšel mnoho ze všeho toho, co jej obklopovalo, až teprve když zůstal samoten, rozhodl se setřásti se sebe trýznivé dojmy a nedati se jimi opanovati. Jak se na Římana a dospělého muže slušelo, zasedl s klidnou postavou a tváří ku práci v tablinum, nejozdobnější a zároveň nejzazší síni domu. Byla to jeho pracovna. Na mohutné sloupy, dělící ji od peristilia a atria, dal zavěsiti velké záclony z květnatých koberců, a světlo několikaromenné vysoké lampy vyvolalo ze stínů visící na stěnách řady podobizen a mask, představujících podoby jeho předků. U stěn stály bílé neb zlaté sochy velkých mužů římské minulosti a v několika skříních a na několika stolech nalezaly se balíky pergamenů, naplněných písmem. U jednoho stolu psal učený vyvolenec, u Vespiliona úřad sekretáře zastávající, spěšně a horlivě, u jiného v křesle zasedl pololeže Vespilio a opřev čelo své o dlaň, hleděl pohřížiti se do čtení nahromaděných zpráv a zaznamenával úvahy své na dřevěné, voskem potřené tabulky. Po těch několik dní, jež strávil v soukromém svém neštěstí, nahromadilo se mu mnoho práce. Snažil se zapomenouti na vše, co se přihodilo. Nemohl však. Přitiskl dlaní čelo a upřel oči na pergamén: ale nerozuměl ničemu; neb stále jednu a tutéž řádku zrakem přebíhal a chopiv se zlatého rydla, kreslil na tabulce znaménka, která ihned zase uhlazoval. V domě panovalo hrobové ticho, přerývané pouze tichým šelestem kroků posluhujícího hocha, který bdě při ohni domácího oltáře v atriu, čas od času do tablina vstoupil, bronzovými kleštěmi knot v několika ramenech lampy ustřihl aneb vystoupiv tiše na vyřezávaný žebříček, stíral rychle s ozdobných stěn a ze suffit saze, které dým z lamp vystupující tam usazoval. Týž hoch oznamoval zpěvným hlasem každou uplynulou hodinu, odhrnuje květnatou záclonu.

Noc kráčela ku předu. Vyvolenec s hlavou na ruce opřenou a s očima přivřenýma počal dřímat, leč bál se opustiti místo své, aby myšlenky svého pána nepřerval, neb domníval se, že jest v práci pohřížen. Na tváři Vespilionově objevil se krvavý ruměnec, rydlo vypadlo mu z prstů na podlahu, zazvonivši, pergameny shozené se stolu zašelestily. Vstal a opouštěl pracovnu.

Šel atriem. Tam mladý otrok, natažený na levhardí kůži, rychle povstal, když pána svého spatřil, a ve slabě hořící oheň na oltáři hodil svazeček suchých větví. Plamen ožil a osvítil několik křesel i stolů a u jednoho z nich stříbrnou přeslici s vlněnou koudelí a zasazeným v ní vřetenem z kosti slonové. Byla to Turiina přeslice, kterou po ukončených obřadech smutečních umístilo služebnictvo na obyčejné místo. Naproti u stěny přelévala se tiše v alabastrovou nádobu voda, značící svým tokem běh minut a hodin. Vespilio patřil dlouho na přeslici a vřeteno, na sochy domácích bohů, oltář obklopující, na vodní hodiny, které domu tomuto po tolik již let šťastné hodiny ukazovaly, až opustil atrium a za chvíli odhrnul záclonu, zakrývající vstup do ložnice zemřelé Vespilie. Zde přebývala nyní stále, před lidmi se skrývajíc, Turia.

Ačkoliv to bylo v době rozkvětu růží a kolem domu panovala noc hvězdnatá a teplá, musilo býti zima té ženě, která na nízké stoličce schýlena a třesoucí se seděla před ohněm, hořícím na nevysokém, železném trojnoži. Ohně takové ohřívaly obyčejně komnaty domů římských v době ostrých zimních větrů, leč Turii v letní tu noc patrně mrazilo. Na převlečení se ani nepomyslila a tak jako před několika hodinami bílým šatem od hlavy k patě oděna, seděla nachýlena, s tváří ve dlani, a pouze havraní vrkoče uvolnily se jí na hlavě, rozpletly se a zahalily jí tvář. Uslyševši šelest odhrnuté záclony, pozdvihla hlavu a spatřivši Vespiliona, vstala, popošla několik kroků a opřela se o poprsí jednoho z nejoblíbenějších básníků Vespilie. Oběma dlaněmi shrnula si na prsa houšť vlasů, jako by se pod nimi státi chtěla neviditelnou, a hlavu poněkud nachýlivši, upřela na muže z pola polekaný, z pola udivený pohled.

Vespilio, v temné své tunice vážný, bledý a přísný, byl kliden. Mlčky popošel několik kroků a usedl na pohovce, při níž stála purpurová stolička a na podlaze ležela rozevřená bílá knížka. Zajisté nedávno Atia četla své pěstounce povzbuzující slova řeckého filosofa — listy knihy pokryty byly písmenami řeckými a vedle ní vinul se stříbrný pas, který dnes na bílé tunice dívčině se blýštil. Vespilio usedl a dívaje se chvíli mlčky na Turii, promluvil klidným ač přísným hlasem: „Proč, Turio, chvíš se přede mnou, jako když spatří otrokyně přísného pána? Jestliže mne nenávidíš, vzpamatuj se, a jak se na pravou ženu sluší, vyjev mi příčiny, pro něž jsi city své změnila. Proto jsem přišel.“

Turia vzpamatovala se již z dojmu, který ji uchvátil při náhlém příchodu Vespilionově, přehodila vlasy v týl a s rukama na prsou skříženýma stála nepohnutě, plecemi o temný sloup opřena.

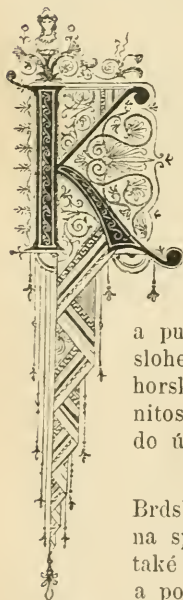
„Myslila jsem, Vespilione,“ ozvala se po chvíli, „že mužská pýcha zabrání ti dotazovati se, co děje se v srdci opouštějící tě ženy. Domnívala jsem se, že vyjevivši záměry své u přítomnosti tvé a našich

přátel a takto tě uraziv̌si, budu moci zítra z domu tvého odejíti, aniž bys mi otázky kladl a — mne litoval.“

Vespilio odpověděl se smutným úsměvem: „Sama sobě odňala jsi právo čísti v mém srdci a nikdy nebudeš věděti, jaké stopy zanechá v něm tvůj čin. Ale tázati se na příčiny jeho přikazuje mi právě také mužná pýcha, kterou jsi probudila, aby tě před rozmluvou se mnou uchránila. Žena nesmí rozmarným mlčením zachvěti dobrou pověstí mužovou a klidem jeho duše. Nepřestala jsi býti ještě mou ženou, nevymanilo tě dosud právo z pod mé vlády. Byl jsem ti vždy milencem a přítelem a nikdy jsem tě o nic neprosil; neb co jsem chtěl, po tom jsi sama toužila, a co jsi chtěla ty, toho jsem sobě i já žádal. Nyní však, Turio, připomínám ti tu vládu, kterou právo otčiny naší muži nad ženou poskytuje, a přikazuji ti — abys mluvila.“ (Dokončení.)

Hydrografie Brdských hor.

Sepsal prof. dr. **Jan Krejčí.**

Krajiny naše Brdské, jejichž vrcholy nikde do tak značných výšek nevynikají jako hory Krkonošské a Šumavské, objevují svůj zvláštní krajinný ráz a půvab hlavně v údolích, jež nad to mají význam geotektonický, jaký málo kde jinde jest tak patrný a zajímavý. Řeky a potoky našich Brdských krajin netekou totiž v pouhých, v měkčím kamení vymletých údolních brázdách, nýbrž sledují skoro vesměs soustavy zlomů a puklin vrstevních, při čemž dle sklonu a dle okolností slohem skalních vrstev podmíněných z jedné soustavy puklin horských do druhé vstupují, způsobujíce tím velkou rozmanitost v povaze údolí samých a vedouce zvědavého chodce do úkrytu nejzajímavějších místností.

Orografické poměry a tudíž i krajinná podoba našich Brdských hor pocházejí nejenom od sledu vrstevních stupňů, na spůsob elliptické pánve soustředně uspořádaných, nýbrž také od velkých puklin, jimiž ta pánev jest prostoupena a podle nichž vrstvy skalní proti sobě jsou pošinuty.

Původně vodorovné neb mírně nakloněné uložení vrstev silurských, jak z moře se usadily, bylo totiž pozdějším vyzdvižením, stlačením, zborcením a přelámáním mnohonásobně porušeno, poněvadž na ně působily více nebo méně všechny převraty kůry zemské, kteréž od konce doby silurské až do doby nejmladších útvarů povrch země proměnily. Prastará krystallická pevnina česká (prahory) a uložená na ní pánev silurská jest tedy v přerozmanitých směrech prostoupena puklinami a rozsedlinami, jež navzájem se pronikají a mezi sebou jen malé prostory neporušených skalních ploch ponechávají.

Setkáváme se tedy na vycházkách po soustavě hor Brdských čili po českém Siluru s rozsedlinami skalními při každém kroku, takže, kdybychom všechny poznati a na mapách znázorniti mohli, tento český Silur měl by podobu mosaikové desky, ze samých větších a menších ploch skalních pod rozmanitým úklonem složené.

V této nepřehledné rozmanitosti a četnosti puklin skalních jsou však některé, jež vrstevní soustavu nejsilněji převracují, zvláště nápadny, an podle nich směr hřebenů horských a směr údolí se řídí. Zde stačí, abych tyto velké pukliny a zlomy horské stručně naznačil, kdežto zevrubnější popis ponechávám si pro vědecké pojednání do archivu přírodovědeckého výzkumu Čech. Nápadné ony pukliny a zlomy, byvše způsobeny zponenáhlým stahováním a svrašťováním kůry zemské a spojeným s tím vyvřením hmot žulových, porfyrových a zelenokamenných, mají trojí směr, a sice severovýchodní, severozápadní a severní.

První z těch směrů, totiž severovýchodní, jde podle délky našeho silurského útvaru a způsoben jest nepochybně mohútným tlakem žuly a porfyru, jež oba podélné boky Siluru provázejí.

K rozsedlinám toho směru náleží velká rozsedlina jílová (Lettenkluft), podle níž rudní žíly v Příbrami pošinuty jsou a kteráž Brdské hory od Příbrami přes Dobříšské lesy až k Zbraslavi prostupuje a dále i na pravý břeh Vltavy zabíhá.

Taktéž sem náleží rozsedlina, která z okolí Berounského ke Košířům a přes Prahu se táhne a velkolepé pošinutí vrstev křemenných v okolí Pražském na Žižkově a na Bulovce způsobuje.

Také ona rozsedlina, která uprostřed vápenné vysočiny se objevuje a vrstvy skalní proti sobě mohutně pošinuje, sem přináleží; počíná u Kody blíže Tetína a jde kolem Karlsteina až do okolí Pražského.

Druhá soustava rozsedlin jde kolmo na první, totiž dle směru severozápadního. K ní náleží zejmena údolní prorva mezi Tetínem a Karlsteinem, jíž se celý hornosilurský útvar vápenný na příč prolamuje; taktéž sem náleží i část údolí Radotínského, údolí potoka Padrťského a potoka Červeného v oboru velkých slepencových hřebenů mezi Příbramí a Rokycany.

Třetí soustava rozsedlin skalních jde od jihu k severu i vytvořuje zejmena velké údolí Vltavské mezi Zbraslaví a Prahou a údolí sv. Ivana u Berouna. Tato třetí soustava rozsedlin zasahuje i do kamenouhelného útvaru, přetrhujíc a pošinujíc u Kladna flece uhelné, i jest tudíž mladší nežli útvar kamenouhelný, kdežto obě předešlé soustavy puklin povstaly již před vytvořením kamenného uhlí. —

Ve směru a v podobě všech našich údolí a roklí silurských panuje tedy určitý geotektonický zákon, vyznačený oněmi třemi právě vytknutými soustavami zlomů a puklin vrstevních.

Ba i podoba a obrysy skal samých řídí se dle tohoto geotektonického zákona, jehož poznání vedle pravidelného sledu vrstevních stupňů našeho Siluru jest onou Ariadninou nití, dle kteréž ze zdánlivého labyrintu středočeských geologicko-orografických poměrů všude na stanovisko jasného přehledu dospějeme.

Jsou to zejmena tři řeky, jež ovládají poříčí našich Brdských krajin, totiž Vltava, Berounka a Litava. Údolí jejich jsou nejmohutnější a nejdelší a spolu jsou v nich soustavy zlomů a puklin vrstevních nejnápadnějším spůsobem patrny.

I. Vltava ovlažuje mohutnou puklinu soustavy severní, již, ovšem s místními úchylkami, celkem od Vyšebrodu v Šumavě až za Veltrusy blíže svého spojení s Labem sleduje.

V obvodu Prahy samy prostupuje, jak již dříve podotknuto, velkolepý podélný zlom vrstev směrem z Košíř na Karlín, údolní puklinu severní, a způsobuje touto interferencí ono malebné rozšíření údolí Pražského, jehož přirozený půvab zavdal praotcům našim podnět k založení dvou knížecích hradů na úbočích jeho, Vyšehradu a Hradčan, mezi nimiž se během třinácti století hlavní město českého národu vyvinulo. Když první Čechové pronikli až k tomuto údolí, nepochybně již za dob celtických a germanských osídlenému, zdobily všechny boky jeho nádherné lesy listnaté, zejmena dubové (jejichž poslední zbytky jsou naznačeny některými pařeznými porosty) a přes skalní prahy u nynějšího Bráníka (vápenec g_1) šuměla bystrá řeka stříbropěnná, upomínajíc na „porogy“ čili prahy pravlasti zakarpatské, odkud předkové naši byli se přistěhovali „přes tři řeky“.

Lze za to míti, že starožitné jmeno našeho hlavního města (snad v pluralu: praha obdobně jako luka, lada, říka) spíše od tohoto znamenitého přírodního výjevu jest vzato, než od vypražení lesů, jak někteří slovozpytci se domnívají. Důkaz, že Vltava skalním jezem Branickým v dobách geologicky poměrně velmi nových byla vysoko nad svůj nynější stav vypnuta a že vodopádem do nižšího stupně údolního se vrhala, poskytují říčné písky a štěrky, kteréž nad Branickou skalou bývalou výšku hladiny říční naznačují, a zejmena u Modřan a Komořan jsou patrné.

V Praze samé, kde z nábřeží staroměstského nádherný pohled na město se otvírá, jakému v Evropě není rovno, se zeleným Petřínem a s královským hradem jakož i s paláci Hradčanskými v pozadí, a s mostem Karlovým a bujně zarostlými ostrovy nad širokou hladinou Vltavy v popředí, obrací se Vltava v oboru břidlic a křemenců ze svého směru severního do směru severovýchodního, do údolí soustavy jiné, totiž do velkého zlomu vrstevního pod Žižkovem, jež jsouc dále na východ zataraseno opukovou vysočinou Chvalskou, Vltavu brzo nutí k obratu, načež u Podbaby opět do údolní pukliny severní v oboru azoických břidlic přechází.

Přítoky Vltavy na pravém břehu.

1. Rokytnice. Potok tento vylévající se u Libně do Vltavy (179 m.) má své prameny na žulovém lesnatém površí nad myslivnou Vojkovem blíže Černokostelecké silnice mezi Tehovem a Tehovcem (445 *m*), i spěchá u paty toho površí v oboru břidlic azoických údolní puklinou severozápadní přes Nedvězí, Královice a Hájek, kde se odchýlí do údolní pukliny severní v oboru břidlic a křemenců (d_1, d_2, d_3, d_4), již sleduje přes Koloděj v lesní oboře s pěkným zámkem knížete

Lichtensteina, až k Běchovicům, načež opět do severozápadního údolního výmolu přechází, a stopujíc na krátko křemencové hřbety směru severovýchodního mezi Keji a Hrdlořezy hřebeny ty proráží. Od Hloubětína vine se pak v podélném úvalu Vysočanském u paty opukové vysočiny Prosické do Libně a vylévá se v oboru břidlic drobových (d_4) do Vltavy. U Běchovic se spojuje s Rokytnicí potok Řičanský, kterýž vzniká u vysoko položené vsi Tehov (443 *m*) blíže žuly na odtrženém kuse břidlic drobových a křemenců (d_4, d_2), velkým prostorem azoických břidlic od souvislých vrstev drobových (d_4) odděleném. Od Tehova spěchá dolů k Světicům a pak údolíčkem dle severozápadního směru k městečku Řičanům, v němž strmí zbytek hradu staropanského; pak se vine pod Kolovraty, dle nichž starožitný rod český má své jméno, skrze Ouřiněves a jeho bažantnici až k Dubečku, kde se odchyluje dle křemencových kopců (d_2) do směru severovýchodního, načež v rovině u Běchovic s Rokytnicí se spojuje.

Druhdy byla Rokytnice po celý rok vodnatější než nyní a sice z té příčiny, že byla nadržena v četné rybníky, z nichž nyní jen tři, totiž Podleský u Ouřiněvsi, Běchovický a Kejský jsou zachovány. Mimochodem řečeno, jest spuštění a vysušení tak četných rybníků, jak se vůbec v Čechách stalo, zlý národohospodářský omyl, jelikož užitek, jejž dávají pole a luka rybniční půdu nyní zaujímající, jest mnohem menší nežli škoda, kterou způsobují náhlé povodně potoků a umenšení i vláhy vzdušní za letního času od té doby, od které na tisíce rybníků vysušeno jest.

V obvodu předměstí Pražských vzniká v písčitém náplavu břidličných vysočin několik malých potůčků, jež v stokách Pražských zmizí. Jest to potůček Olšanský, kterýž má svůj odtok skrze rybník na Bezovce k nádraží státní dráhy, pak potůček řinoucí z kanalské zahrady, jenž se odvádí do stoky u bývalé koňské brány; potůček Pučka, druhdy na štěrkové vysočině nynějších Vinohrad vznikající, jenž vyplňoval několik rybníčků v okolí sv. Štěpána a výmolem v Kateřinkách do Vltavy spěchal, nyní však již od svého počátku do městských stok sveden jest. (Viz Tomkův místopis Prahy.) Uvádím tyto potůčky zde jen z té příčiny, že souvisí s hydrografickými poměry hořejší části Nového města Pražského. Tak jako tyto potůčky na vysočině východně od Prahy z písčitých a štěrkových náplavů se prýští, tak vniká z těch náplavů i spodní voda pod nimi na nepropustné podloze břidličné do obvodu Pražských studnic na hořejším Novém Městě: i zásobovala je výbornou pitnou vodou, dokud ony vysočiny za branami Pražskými byly pokryty zahradami a polmi; nyní však, kdežto jsou pokryty nově založenými a rychle rostoucími městy (Žižkov a Vinohrady), vniká tou samou cestou do Prahy voda výmětky domácími znečistěná, i kazí její studnice. Z toho následuje nutnost, že zejmena pro hořejší Nové město Pražské pitná voda má se odjinud přiváděti, a sice z míst, kde posud znečistěna není; což dle poměrů našich geologických odnikud není možno, než z údolí Vltavského nad Prahou, v jehož rozsedlinách pod náplavem říčným prýští se hojně všechna ona voda, kteráž na okolních polních a lesních vysočinách zmizí.

2. B o t i č. Potok ten vylévá se do Vltavy mezi Novým městem a Vyšehradem (181 m.), i vzniká spojením několika potůčků na svahu žulového površí v obvodu azoických břidlic nad Jesenicemi. Nejvzdálenější přítok pochází od arcibiskupského dvora Ovčáry na okraji žuly položeného (442 m.) pod hájem Okrouhlíkem, i teče z počátku v břidlicích údolní lesní brázdou, kolem myslivny Krsovice, severozápadně přes Čenětice, Olešku ke Kocandě, kdež dle mlýna zvaného B o t i č e dostává své jmeno. Pak se obrací v oboře Průhonické (hr. Nostice) do údolní pukliny severní, přijímaje zde na levé straně v podélném výmolu (dle severovýchodu) malý p ř í t o k o d J e s e n i c přes Zdiměřice tekoucí, a od pravé strany d a l š í p ř í t o k, vznikající v lesících u N e b ř e n i c (487 m.), odkud severozápadní brázdou v břidlicích azoických přes Chomutovice (čili Huntovice), Popovičky, Modletice, Dobřejovice k potoku Botiči dosti půvabnou, úrodnou a hustě obydlenou krajinou spěchá. V Nebřenicích, Modleticích, Dobřejovicích a Průhonicích jsou panské zámky se zahradami.

Od Průhonic až pod Křeslice jde Botič podle mělké brázdy severní, jen na pravé straně poněkud příkřejší. Zde přijímá na pravé straně P i t k o v i c k ý p o t o k, kterýž povstává na břidličných výšinách mezi Předboří a Strančicemi ze tří malých potůčků, jež u Votic se spojují, odkud pak severozápadní puklinou v břidlicích azoických mezi úrodnými plochami polními přes Voděrádky, Kuří, Bynice a Pitkovice ke Křeslicům dolů spěchá.

Od Křeslic jde údolím soustavy severozápadní kolem Petrovic, jež odtud níže se prohlubuje mezi pustými a holými stráněmi, na nichž jest hranice mezi azoickými břidlicemi a křemenci (d_2) s jejich podloženým pásmem železitých břidlic.

Za průlomem křemenců nad Hostivaři vstupuje údolí do oboru břidlic drobových (d_3, d_4) a jsouc velkými obcemi Práče, Záběhlice, Michle oživeno, proráží konečně mezi tou vsí a Nuslemi v severní puklině podvápenné břidlice a křemence (d_5) vrchu Bohdalce a vtéká v pěkném údolí, v synklinalním záhybu břidlic drobových (d_4) vytvořeném, pod Vyšehradem do Vltavy, ovšem nikoliv ve vlnách křišťalových, nýbrž co kocytus průmyslem Vršovic a Nuslí zakalený. Jedině obnovení rybníků v hořejším toku jeho mohlo by potok ten, druhdy tak čistý a živný, opět poněkud aspoň napraviti.

3. K u n r a t i c k ý p o t o k, počínající na vysočině azoických břidlic mezi Hrnčíři a Kunraticemi (390 m.), kdež se polní vody v několika malých rybnících sbírají, zarývá se u Kunratic do údolní brázdy soustavy severozápadní, ozdobené pěkným hájem, v němž na výstupku křemenné skály viděti sporé zbytky hradu krále Václava IV. Zde prolamuje potok pásmo křemenné (d_2) a přechází pak u Horní Krče do podélného údolního výmolu směru severovýchodního, v oboru podvápenných břidlic a křemenců (d_5), i vtéká pod Bránickou skalou do Vltavy (182 m.).

S t r á n ě V l t a v s k é h o ú d o l í m e z i H o d k o v i č k a m i a M o d ř a n y z břidlic a křemenců podvápenných (d_5) složené, a pásma graptolithových břidlic a zelenokamenů (kolonie) obsahující, jsou vymlety několika roklemi, v nichž tekou malé potůčky, mající svůj původ

v pískách a štěrkách na břidlicích kolem Lhotky a Libuše (303 m.) rozšířených.

Jedna z těch roklí vede borovým hájem, Kučerov zvaným, nahoru na Lhotku podél vrstev silurských (d_5); jiná hluboká a delší v „Dolech" zvaná, vede dílem podle vrstev, dílem napříč skrze ně směrem východním, od Modřan mezi pustými stráněmi, skrze břidlice drobové a křemence (d_4, d_3, d_2, d_1) do oboru azoických břidlic, v nichž zde lože mohutných slepenců se objevuje, až pod Libuš a Písnice.

Podobná rokle „Petrovská strouha" zvaná, vede mezi Modřany a Komořany skrze drobové břidlice (d_4) pěkným hájem až na vysočinu u Cholupic do oboru azoických vrstev.

Nejhlubší a nejmalebnější jest tak zvaný „Břežanský důl", kterýž počíná u Břežan (333 m.), kde arcibiskupský zámek v pěkné zahradě se rozkládá, v oboru azoických břidlic, do nichž se živý potůček ve směru zpočátku západním pak severozápadním hluboko zarývá, a patu vysokých skalních strání a příkrých lesních boků ovlažuje, až se u myslivny „Závisti" naproti Zbraslavi mezi vrchy Číhadlem (383 m.) a Hradištěm (389 m.) do Vltavy vylévá. Lesnaté vrchy tyto obsahujíce porfyrem prostoupené azoické břidlice, a nesouce rozsáhlé staré valy kamenné, dávají této povltavská krajině půvabný horský ráz a staly se oblíbeným výletním cílem Pražanů. V geologickém ohledu jest rokle tato, jakož i Modřanská, zvláště tím zajímavá, že napříč skrze ni jde velký zlom vrstev, dle něhož se azoické břidlice od drobových břidlic (d_4) dělí, jež zde u paty Hradiště následkem toho zlomu v neobyčejné poloze pod ony břidlice porfyrem prostoupené, zapadají.

Přítoky Vltavy na levém břehu.

1. Kocába. Úhledný tento potok náleží největší svou částí sice do oboru azoických břidlic, jež nedaleko hranic žuly středočeské směrem celkem severovýchodním, tedy s hlavními podélnými puklinami silurského útvaru souběžným, protéká; prameny jeho u Dubence nacházejí se však v oboru slepenců Příbramských, pročež zde jej sluší uvésti.

Nejvzdálenější a nejvyšší pramenný potůček Kocáby počíná u Dubna (500 m.) nedaleko Příbrami, odkud spěchá z oboru slepenců k Dubenci, kdež se spojuje s jiným přítokem, jenž má svůj původ v žulových lesích u Bytíže. Odtud teče v oboru azoických břidlic, dotýkaje se žuly u Višňové, Dušník a Knína, kolem Lečic, načež v hlubokém do břidlic zarytém údolí v mnohonásobných oklikách se vine a pod prachárnami u Štěchovic do Vltavy se vylévá (205 m.). Pod Starými Hutěmi u Dobříše spojuje se s Kocábou potok Svatopolský, jenž u Pičína vzniká, a napříč mezi slepencovými kopci okolo Kotenčic k Obořišti a pod hájem Chotobušem do rozkošného parku zámeckého v Dobříši se vine, v jehož okolí několik velkých rybníků naplňuje a v lesní krajině s Kocábou se spojuje. Jiný přítok Kocáby jest Voznický potok neb Chouzava, jenž vznikaje v slepencových lesích nad Voznickým rybníkem u myslivny Chouzavy, jihovýchodně dolů příčnou roklí mezi azoickými břidlicemi ke Knínu spěchá.

2. Mníšecký potok vzniká v oboru slepenců u Kytína (430 m.) na jižní straně Mníšeckých křemenných hřebenů, i ovlažuje podélné

v břidlicích azoických vybrázděné údolí (severovýchodní) až do Mníšku, načež se zatáčí do příčné údolní pukliny v těch břidlicích, z níž pod Čísovicemi opět do rokle severovýchodního směru překročí a lesní krajinou mezi vysokými skalními stráněmi břidlic, porfyrem prostoupených, se vine, a konečně u Měchenic pod Davlí (195 m.) do Vltavy se vylévá.

3. Berounka, viz níže ve zvláštním odstavci.

4. Slivenecký potok počíná na vysočině Slivenecké (450 m.) i teče skalnatou roklí „Přídolí" zvanou, směrem jihovýchodním, tedy kolmo na směr silurský, odkrývaje velezajímavé nepravidelnosti a zlomy vrstev vápenných hornosilurských, načež u Velké Chuchle do Vltavy se vylévá (182 m.).

5. Dalejský potok protéká údolím sv. Prokopským, jinak zvaným v „Dalejích". Vznik jeho jest na vysočině kvadrovými pískovci pokryté u Chrašťan (380 m.), odkud příčným výmolem k jihovýchodu přes Třebonice (d_2) kolem osamotnělého kostela „v Krtni" až do Řeporyj v oboru břidlic (d_4, d_5) se vine, přijímaje zde potůček od Jinočan kolem dvoru Mirešice v podélném úvalu (severovýchodním) tekoucí, načež vstoupá do oboru hornosilurské vysočiny, jiř celou podle podélných (severovýchodních) zlomů protéká. U Klukovic sbíhá k němu malý potůček v příčném údolí od Butovic, skrze spodní vrstvy vápenné (E) a zelenokamem prolomené. Sled vrstev v Dalejích byl již dříve vytknut. Nejmalebnější část údolí jest u kostela sv. Prokopa, stojícího na vápenné skále (F) s jeskyní, naproti pěknému háji (G, H). Geologicky nejzajímavější jest průlom nejvyšších vápenných vrstev (g_1, g_2, g_3) u Hlubočep, kdež se skály jejich, pohříchu velkými lomy spustošené, v malebné útesy seřaďují. Lomoz železnic zapudil sice bývalý klid tohoto údolí, geologa však odměňují za to poučné zářezy skal, jež jsou nyní podél železnic odkryté.

6. Košířský potok počíná na vysočině kvadrového pískovce u hostince „bílého beránka" (350 m.) nad Motoly a teče podél velezajímavého velkého zlomu vrstev směrem severovýchodním ke Košířům, pod parkem a zámečkem Cibulkou, mezi opukovými vysočinami Vidovle (365 m.) a Bílé Hory (375 m.) u paty útesů křemenných (d_2), jež onen zlom naznačují. Na Smíchově vylévá se do Vltavy (180 m.).

7. Bruska počíná v živé studánce sv. Vojtěcha v klášteře Břevnovském na Bílé Hoře (350 m.) a vbíhá podélnou rýhou v břidlicích drobových (d_4) mezi výšinami opuk bělohorských a střešovicských do Jeleních Příkopů pod hradem Pražským, a níže do Vltavy.

Podobný směr má potůček vznikající u Veleslavína z pískovců kvadrových, tekoucí oborem břidlic (d_1) přes Dejvice do Vltavy.

8. Šárecký potok povstává na opukové vysočině u Jenče a Letovic, v níž se až do podložených křemenců (d_2) a břidlic (d_4) zarývá, načež vodu svou soustředí v rybníku Libocském. Zde nastává zajímavá bifurkace. Přirozený odtok jde totiž přes Vokovice do divoké Šárky, kdež mezi buližníkovými útesy a u Jenerálky oborem spodních břidlic silurských (d_1) porfyrem prolomených, podélnou údolní puklinou skrze azoické břidlice až do Podbaby se vine a tam do Vltavy se vylévá. Umělá vodoteč od císaře Rudolfa II. založená, odvádí však větší část vody do hradu Pražského k zásobení tamnějších vodojemů.

(Dokončení.)

Jarní krajina. Kreslil Karel Liebscher.

Za svou zlatou Liduškou.

Básně **Adolfa Heyduka.**

I.

Co srdce Tvé stichlo, Bůh to suď,
mé k rozpuknutí buší,
ó že jsem nemoh' v Tvoji hruď
vdechnouti vlastní duši;
ó že jsem nemoh' na pospěch
v očka dát vlastní zory,
za vlastních ňader ztajený vzdech
zaměnit dech Tvůj chorý!

Ach, Tebou i já jsem mrtvolou,
co kolem, všecko zvadlo,
rád nyní skloním hlavu svou
osudu pod stínadlo;
což mě tu váže? dost těch ztrát!
Nad hlavou hrob se mi vejší, —
jediné dítě zřít umírat,
to smrt je nejkrutější!

II.

To bylo smutné jaro, smutné,
kol vadnul každý list i květ,
a nám, jak půl když srdce utne,
tak děsno bylo; hynulť svět:
Tys začala nám churavět!

Čas unikal, ó jak nás krušil,
i sváté listí sever vzal
a v okna sínky bil a bušil
a vzlýkal, štkal a bědoval;
já s pláčem u Tebe jsem stál.

A držel maličkou tu ruku,
a hleděl v hloubku zřítelnic —
o hrozno! takou nésti muku —
zrak nehybliv, hruď beze zvuku . . .
ach, již mně nepoběhneš vstříc!

Již nikdy, nikdy! Lestná smrti!
tvůj v jedno srdce vnikl šíp,
a dvoje rázem na vždy drtí! —
Ta zvěř, již v lese honí chrti,
a nezná dítek svých, má líp!

III.

Ach škoda, škoda nastokrát,
mé štěstí s dceruškou šlo spat,
když z domu nám ji vzali,
a nebylo mi těchy dost,
když na těch líček něžný skvost
mé těžké slzy napadaly.

Ach škoda, škoda nastokrát,
že bez dítka mi věčně lkát,
jak v poušti socha živá;
snad pískem až mne skryje čas,
znít v hrobě bude zas a zas
z mých ňader píseň žalostivá.

Ach škoda, škoda nastokrát,
kde budu zář svým skráním brát?
kde jaro bez Tvých rtíků?
O žel, že musilo tak být,
bych štěstí své zřel Kristem pnít
na rakvičky Tvé víku.

IV.

O Bože, jak jsem Tě miloval,
mé drahé, jediné dítě!
Ve dne i v noci jsem pro Tě tkal
písně své v ňader skrytě;
nad moře všednosti vznést jsem Tě chtěl,
osud však štěstí mi záviděl:
tajemnou rukou zrádně Tě jal
ve smrti rozpjaté sítě.

O Bože! Raděj jsem skrýt Tě měl
do vetché pohorské chatky,
kde by jen bludný ptáček Ti pěl
ňader svých zvučivé statky;
snad by byl osud nežehral,
že jsem mu pro Tě proud záře vzal,
z níž by kruh nad Tvou hlavou se chvěl . . .
darmo! Ten čas není vratký.

O Bože! Jak blažen dal bych zpět,
všecko to zlato a snění,
beztoho kvapem krátkých let
doba je zkalí a zplení . . .
Trvej si v paměti těch i těch,
slaven kdos v rakev s věnci leh',

nad všeho žití jediný květ:
nad paměť dětí tvých není!

V.

Do skříně máti kladla,
co z přádelka nám zbylo,
a na košilky bílé
slz tisíce se lilo.

Ach kdyby ucucháno
v té zprva bylo skrejši,
již jasnějším by bylo
nad slunce nejskvělejší.

VI.

O jak jsem plakal u postýlky Tvojí,
má Lilo spanilá,
když hrozná smrti v podloudnickém boji
Tě v čílko ranila;
o jak jsem plakal, děsnou úzkost v hrudi,
když cítil jsem, že ručinka Tvá studí,
že mlhou potažen Tvých očí lesk, —
o strašná, hrozná, děsná k nepopsání,
do sivých skrání
a v srdce hrůza sjela jako blesk.

Což život vše mi v divém béře spěchu,
co štěstím kynulo,
co sotva v poupě, duši pro potěchu,
se mile svinulo?
Což i mých písní perloskvoucí zdobu
mám slzou spláknout nad propastí hrobu
a na srdce Tě blažen nevinout?
O strašný, hrozný, děsný k nepopsání,
z Tvých, Bože, dlaní
na leb můj schýlený se sřítil soud!

VII.

Tvé malé střevíčky, žel Bohu,
má Lilo předrahá,
já na ně sotva hledět mohu,
tak žal mne přemáhá.

Je mohl by i velmož míti,
vrch slávy, hrd a blah, —
kde řetěz na hrudi se nítí, —
ve zlatých ozdůbkách.

Však mně jsou víc než cetka hladká,
Tvých nožek kryly skvost!
O štěstí pohádečko krátká!
O žale na věčnost!

VIII.

Já druhdy často v těžké dumy kles,
jak po mé smrti někdy Tobě bude,
však když jsem v rakvi do vozu Tě nes,
a v slzách oko topilo se rudé,
žal každou krve krůpějí vnitř lkal:
„ach bez Tebe, jak žíti budu dál!“

A žiju přec, však jaký život ten,
v němž stokrát denně žal mě v spáry chopí,
a svírá, hubí upírem svůj plen,
až kácím se, bych líbal ony stopy,
v nichž krásný zjev Tvůj andělem dřív stál...
Ach bez Tebe, jak žíti budu dál!

Však nežiji! Jsem jako balvan mlh,
jenž po údolí bloudí v ranní době,
ten ku květům-li vstoup', již kalich zvlh', —
a tak jest otci na Tvém drahém hrobě:
jejž žal i se slzami dolů svál . . .
Ach bez Tebe, jak budu žíti dál.

IX.

Opadalo rudé listí s lip,
napadalo mezi Vaše hroby,
k Vám, v tu kolébku, jsem hlavu shýb,
žití mého nejkrásnějši zdoby.

Nevím, byl-li zvadlých listů vzdech,
nebo Vaše podružené vzkazy:
„Jsme-liž víc než listi na stromech,
utrhnuto vichorem a mrazy?

Je-li život více nežli sen,
nežli hvězda zahalená mraky,
motýl v kukle? My již vzletly ven —
každý vzlet a věř, ty vzletneš taky!

Láskou nesenému mezi nás
písně míru vstříc ti budou zněti,
pak tě navždy obejmeme zas
a ty na vždy, na věky, své děti!“

X.

To nepřilétlo na okénko ptáče
pro drobtů dar,
to přišlas Ty, zřít otec Tvůj jak pláče,
jak náhle stár;
jak chab, jak umdlen těžkou světa chůzí
Tvůj pěstitel, ta loutka plaché muzy.

A stála jsi a ukláněla hlavy
na bílou hruď,
a pipla jen: „Nač stesk ten usedavý?
již tiše buď!
Však trpčí žijí osud ti a tužší,
jimž slzy žalu kamenějí v duši!

Dřív bez křídel, teď uvolněna letem
se vznáším výš,
nač zpět mě voláš vzdychajícím retem?
o stiš se již!
já najdu ti, než Bůh tě žalů sprostí,
z cest zatím nejkratší, tam do věčnosti.“

Plovdiv.

Z cest **Jos. J. Toužimského.**

(Pokračování.)

Původ Pavlikianů plovdivských sáhá do dávných dob, do VIII. věku, kdy mocná ještě Byzancie tuhé vedla boje proti vzmáhající se moci Slovanů, rozšířivších se po celém Balkánském poloostrovu a dorážejících pod chany uralského původu až proti samému Cařihradu. Se zvláštní tvrdošijností válčil tehda zejmena Konstantin V., příjmím Kopronim (741—775), proti Slovanům i uralským Bulharům, podniknuv proti nim osmero polních tažení, aby trvale je pokořil. Týž zakládal i nové pevnosti v Thracii a kdežto přes 200.000 Slovanů vystěhovalo se do staré Bythinie nad řeku Artamu v Malé Asii, vyslal opět od horního Eufratu tisíce armenského a syrského bojovného lidu jako osadníky do Tracie, do Plovdiva a okolí, aby tu byli hraniční vojenskou stráží proti Bulharům. Osadníci ti přinesli s sebou zárodky nového učení náboženského, velice rozšířeného v Malé Asii gnosticismu a manicheismu, přispůsobených v VII. věku časovým poměrům od Konstantina Samosatského. Stoupenci učení toho byli hlavně Arméni. Kdežto syrština brzo asi zanikla, ozýval se jazyk arménský po drahně staletí v krajině plovdivské, kteráž byla ohniskem nového učení. Byzantští císařové krutě pronásledovali učení to, tisíce přívrženců jeho bylo

vyhlazeno a pohynulo v hippodromu cařihradském. Na pohanské Bulhary nemělo velkého účinku, avšak s křestěním jich počalo se znenáhla šířiti. Apoštolem učení toho byl v první polovici X. věku za vlády cara Petra (927—968) kněz Jeremij čili Bogomil, jenž staré ono učení, jehož původ možno stopovati až k dávným zendským názorům a mythům o Ormuzdu a Ahrimanu, o věčném zápase dobra a zla, a kteréž bylo příbuzno náboženským a filosofickým naukám po staletí v přední Asii se vyvinuvším, přispůsobil učení křesťanskému a poměrům národním. Od Arménů plovdivských šířilo se pak učení to do Macedonie, Bulharska, Srbska, Bosny a bylo známo i v Řecku. V XI. věku byla celá krajina plovdivská plna Arménů a bogomilů. Bogomilské učení rozšířilo se i v Italii, zvláště severní, kdež od předměstí milanského, Pataria, zváno bylo patarenským, neb i manichejským, poblikánským (t. j. pavlikianským) a katarským od řeckého *κάθαρος* — čistý, kteréž jest i původem českého kacíř a německého katzer neb ketzer. Ve Francii byl středem jeho Toulouse a přívrženci jeho v celé provençalské Francii zváni byli Albigenšti. Dostalo se i na Rýn i do Čech, kdež účinky jeho stopovati možno ve spisech Chelčického. Bulharský jeho původ utkvěl v pevném vědomí. Známo bylo pod jmenem Bulgarorum haeresis a vyznavači jeho zváni i Bulgari neb Bugri. Nemalou příčinou mohutného jeho šíření na západě bylo zajisté, že opíralo se o jazyk národní, o řeč lidu srozumitelnou, zavrhujíc latinu lidu nepřístupnou. V Bosně rozšířilo se v XII. věku tou měrou, že považováno za národní církev bosenskou. Národ provençalský pykal za bogomilství své životem, byl krutě potlačen na počátku XIII. věku v dvacítileté křížové válce proti němu zdvižené, a posléze na koncilu Lyonském (1245) zakázal papež Innocenc IV. užívání jazyka provençalského jakožto kacířského, jazyka to na onu dobu vysoce vyvinutého, jenž honosil se obrovskou literaturou básnickou.

Bogomilovo učení ujímalo se za panování cara Petra tím spíše, jelikož bouře a neshody zmítaly zeměmi bulharskými, Bulhaři nedlouho teprve byli pokřestěni a klonili se ještě k pohanství, a jelikož krom toho byli i mohamedáni na balkánském poloostrově i arménští přívrženci učení manichejskognostického.

Učení Bogomilovo, jež přispůsobivši se duchu slovanskému, z Plovdiva se rozšířilo, není nezajímavé. Bogomilové sami zvali se pouze křesťany, dobrými křesťany neb dobrými lidmi. Víru svou považovali za pravou víru Kristovu. Věřili v jediného boha i ve sv. trojici, avšak nepovažovali boha za tvůrce nebe a země. Vycházeli ode dvou základních zásad, dobra, jímž byl bůh, a zla, jímž byl Satanael. Věřili, že bůh stvořil pouze neviditelný svět, ducha, Satanael pak svět viditelný, hmotu. Dle učení bogomilů člověk sestává z duše od boha stvořené, avšak od něho odpadlé, a z těla, stvořeného od Satanaela. Jelikož duše stvořeny jsou od boha, mají se vrátit k bohu, do nebes, a jest jenom zapotřebí, aby na světě učinily pokání. Aby snadněji toho se dosáhlo, sestoupil Kristus na zem, poučit je o pravé jejich povaze, o jejich původu, a poukázati jim na pravou cestu, po které k bohu by se vrátili.

Bogomilové nepovažovali Krista za boha, nýbrž pouze za jednoho z nejvyšších andělů; tělo Kristovo že bylo jen přízrakem a proto nemohl ani trpěti ani zemříti. Ani duch svatý nebyl dle jejich názoru

bůh, nýbrž též jenom jeden z největších andělů. Rovněž tak Maria. Biblického Jehovu považovali za zlého boha, za dílo Satanaelovo a zavrhovali i starý zákon. Pokání, kterého má duše zapotřebí pro návrat k bohu, záleželo dle nich v plnění příkazů jejich učení. Modlení za mrtvé zavrhovali předpokládajíce, že duše, ukončivši v těle pokání, sama vrací se k bohu a jestli pokání neukončila, že přechází do jiného

Hřející se Turci. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl Jan Patočka.

těla, dokud úplně se neočistí. Ve z mrtvých vstání těl nevěřili, jelikož těla byla jim tvorbou Satanaelovou. Jelikož Kristus učení své lidu pouze hlásal, zavrhovali všechny svátosti dokládajíce, že hmotné jejich známky nemohou býti původu božího.

V učení bogomilském jsou patrny i stopy filosofie brahmanské a indické o dokonalých a prostých věřících, o nirvaně, filosofickém onom

vrcholu blaha upadnutím ve věčné nic, a o ničení těla i potlačování vášně. Filosofie ta nebyla ovšem neznámá v mudrckých školách přední Asie.

Stoupenci učení bogomilského dělili se v dokonalé a prosté věřící. Přihlásivší se k obci věřících považován byl za nečistého „jako pes a svině“ a přijetí dálo se teprve, když byv poučen, postem a modlitbou se očistil. Přijímání konalo se slavnostně skládáním evangelia sv. Jana. Povinností každého přijatého bylo, aby se snažil státi se dokonalým, povzneseným nad všeliké vášně a věci pozemské. Aspoň ve věku pokročilejším, když života jeho bylo na sklonku, měl vzdáti se všeho pozemského a vyhledávati dokonalost. Dokonalí stávali se správci církevních obcí. Jinak hierarchii církevní bogomilové neuznávali a popírali, že papež a biskupové byli od Krista ustanoveni. Vrchním správcem církevním byl biskup, v Bosně děd zvaný; dědovi podřízeni byli apoštolové, neb i hosté a starci. V Bosně, kde bylo 12 učitelů či apoštolů, zval se první z nich host, jenž byl i náměstkem dědovým. Každá církev bogomilská tvořila pro sebe celek a byla od druhých zcela neodvislá. Společné církevní hlavy nebylo, vůbec správcové církevní považováni byli za důvěrníky obce neb obcí. Nicméně, byla-li toho potřeba, jednotlivé církve spolu vyjednávaly. Duchovních v našem smyslu nebylo, nýbrž každý dokonalý měl povinnost učiti a hlásati víru.

Na věřících se žádalo, aby povrhovali světem jak dílem Satanaelovým, aby zříkali se statku a bohatství jako pokušení duše. Měli přestávati na nejnutnějších potřebách života a vše ostatní přenechávati obci na vydržování církve, ošetřování nemocných a na cesty apoštolské členům víru šířícím. Bogomilové zavrhovali i sňatky manželské, rodění pokládali za hřích, hlásajíce, že pravý a jediný sňatek jest pouze s Kristem a církví. Věřící měl se odříci i ženy své. Dokonalí i dokonalé mezi věřícími musili vůbec býti prosti manželství. A vcházel-li bogomil v manželství, musil vyhraditi si, že má býti volné, že má právo ženu opustit a podobně i žena jeho, chce-li státi se jeden z obou dokonalým. Prohlašujíce za hřích veškeré plození, zavrhovali i vše, co z plození pochází, zejmena požívání masa. Dokonalí obmezovali se na potravy rostlinné a ze živočišstva jedli jen ryb; štítili se i mléka, sýra a vajec. Zavrhovali i všeliké ubíjení lidí a zkracování života, jelikož se tím zkracovalo pokání duše v těle, kteráž vypuzovala se z hmotné schránky, z vězení svého, aniž byla schopna ještě lepšího života. Všeliké ubíjení, ať z trestu neb ve válce aneb při obraně, pokládali za smrtelný hřích. Vladařům vytýkali trestání smrtí, církvím římské i byzantské pronásledování, ubíjení a pálení jinověrců. Důsledně zatracovali i války. Bogomilové měli se vystříhati i obcování se světskými, ďábelskými lidmi, leč by je chtěli přiváděti k poznání. Svatou zásadou bylo jim mluviti pravdu, pročež zatracovali nejen lež a všelikou fortelnost, ale i přísahu, ať pravou neb nepravou. Dokonalí spíše zmírali, než by se byli odhodlali k přísaze. Proto povrhovali i soudy, jež žádaly přísahy. Na otázky odpovídali pouze: ano, ne.

Setkáváme se ve velezajímavém i poetickém učení tom se starými pojmy a zásadami brahmanskými a budhistickými o dokonalosti a umrtvování vášní, které objevily se i v křesťanství. Bogomilství nebylo by se

šířilo tou měrou, kdyby nebylo se přispůsobilo okolnostem i povaze lidské. Všeliká přísnost požadována byla jen na dokonalých, ti jen musili se odříci světa, jeho svůdnosti, „věčně úsměvné Maje", bohyné klamu a lichosti dle názorů indických, žíti v chudobě, daleci hluku světského, přerušiti sňatky rodinné a manželské, jako řeholníci křesťanští, zanechati spory, soudy, válčení, počínati si skromně a počestně, nekupčiti, aby ušli lži, živiti se prací ruční, nehromaditi jmění. Dokonalí měli býti vzory; prostým věřícím bylo dopuštěno nabývati jmění, držeti statky, provozovati války, hlavně na obranu, a živiti se masem, musili se toliko jednou měsíčně ze všeho toho veřejně zpovídati, aby nevyšlo z paměti, že nejsou to věci dovolené, nýbrž jen dopuštěné. Hlavní pak věc, že každý věřící musil přislíbiti, že ne-li dříve, aspoň na sklonku svého života vstoupí v řady dokonalých.

Nynější katoličtí Bulhaři, podnes Pavlikiani zvaní, ač nechápou ani smysl slova toho, jsou přímými potomky prvních hlasatelů a šířitelů učení toho, oněch Arménů, kteří v VIII. století od byzantských vládců od horního Eufratu zde byli usazeni, aby tvořili v Thracii pevnou vojenskou hranici Byzantského panství proti návalům šířící se moci slovanské, kteráž od Balkánu vítězně dorážela proti Byzancii. Proto jsou i důležita místa, v nichžto se usadili. Ještě v XIII. věku mluvili arménsky. Znenáhla však splynuli s obyvatelstvem bulharským, že od Bulharů dnes toliko víra je různí. Jen temné představy utkvěly v nich na dávné ony doby. Odloučeni od ostatních, zvláště ježto mnozí spoluvěrci jejich, jak se podobá, přijali islam, pozbývali vědomí původního svého učení, jež přijalo mnohé pověry. Jedině nepřátelství proti víře pravoslavné udrželo je jako zvláštní živel náboženský, až posléze v XVII. věku přičiněním missionářů ze slovanského Dubrovníku přivedeni byli na víru katolickou.

Turci zvali Pavlikiány karakauriny — černými nevěrci, kterýmž jmenem i tito nezřídka odpovídali, tázal-li se jich někdo, jaké jsou národnosti. (Pokračování.)

Fráse.

Z ruštiny D-na přeložila

Aug. Šlechtova.

Štěstí! Věčnost! Láska! Slova nesmyslná, přeludy, vlekoucí za sebou člověka k záhubě. Kdy zbavíme se těchto frásí?“

„Těžko jich zanechati, když není, čím bychom je nahradili. Jste samá fráse, a kdyby se vám vzaly...“

„Nu co? Nezbylo by mi ničeho?“

„Možná. Nezlobte se; nemyslím nedostatek rozumu, ale citu.... vždyť nedáte se ničím tak uchvátit, abyste přestal vážiti a počítati. Máte vše odměřeno, vše má u vás své místo.“

„Ku podivu! Mohl bych vám udělati tutéž výčitku, kterou vy činíte mně.“

„Výčitku! Co vám vyčítám? Naopak, mně se na vás líbí tato chladná rozvaha. I já nevěřím ani v lásku ani ve věčnost, a štěstí dle mého náhledu záleží v tom, abychom se udrželi na výši ve vlastních očích. Schladla jsem stejně jako vy.“

Takto rozvažuje, mudrující párek nepozoroval, že sad se zahaloval v mlhovitý soumrak. Oběma dohromady nebylo ani 45 let; oba byli krásni, volni a oba báli se mluviti o citu, aby se nestali směšnými.

Sergěji Ivanoviči Ogněvu minul dvacátý pátý rok; skončil právě medicinská studia a měl za svou povinnost viděti ve člověku pouhý stroj a nepřiznávati mu svobodné vůle. Vzal na se tvářnost naturalisty, nadchnul se pro školu Zólovu a popíral, že by láska byla takovou, jak ji vyličují básníci.

„Láska,“ pravil, „je nejvyšší rozčilení nervů. Jest totéž, jako hlad a žízeň. Ukonejšíte-li je, zmizí.“ Říkal, že se nikdy neožení, právě tak, jako že nikdy nezůstane při stejném jídelním lístku. S oblibou zahaloval se v plášť byronovského Manfréda a mohl s ním zároveň proklínati člověčenstvo i milovati je.

Společnice jeho jmenovala se Věra Filipovna Grodičova. Otec její, Polák, zastřelen byl r. 1863 pro podněcování ku povstání. Matka byla ruská šlechtična a statkářka. Usadila se s dcerou na vsi, najala jí učitele, čítala s ní, besedovala, seznamovala ji se světem a zemřela, když Věře šlo na sedmnáctý rok.

Věra zůstala zcela osamotnělá. Poručníkem byl jí po závěti matčině statkář Dolganov, daleký příbuzný její matky, jenž byl soudním smírčím

při místním zemstvě. On učinil Věře návrh, aby prodala svůj statek a přesídlila se k němu.

„Chtěla jsem odejet do Petrohradu," namítla ona, „tam jsou všemožné školy; mohla bych se ještě leccčemu přiučiti . . ."

„A nač to?" vskočil jí do řeči poručník. „Ty víš i tak více, nežli všecky kursistky dohromady."

Podrobila se. A vskutku znala mnoho: mohla učiti a dovedla by i léčit, ale . . . nedělala ani to, ani ono, poněvadž nevěřila, že by to mohlo k něčemu vésti.

Prodavši statek, odebrala se k Dolganovu, aby vedla jeho domácnost.

Dům oživnul. Domácí pán dělal vše, aby se jen nestýskalo jeho „ptáčkovi". Shromažďoval mládež: pořádal tance, vyjížďky, společenské zábavy, plavbu na loďkách po řece, jež tekla kolem jeho sadu. Věra ráda sedala na břehu, a házejíc kaménky do vody, zádumčivě hleděla tu na sbíhající se, tu na rozcházející se kruhy vody. To se jí mnohem lépe líbilo, nežli tance a prázdné rozhovory s hostmi. Jediný člověk, s kterým ráda hovořila, byl doktor Ogněv, jenž nastoupil nedávno místo lékaře v R. Býval často u Dolganova, a rozmluvy jeho s Věrou stávaly se čím dále důvěrnější.

Soumraku přibývalo. Z řeky vystupovala vlhkost. Na nebi kmitalo několik bledých hvězd. V trávě zacvrkal cvrček. Z dálky sadu ozýval se táhlý křik vlhy.

„Věro Filipovno!"

Věra se zachvěla. Zadumavši se, nepozorovala, že Ogněv přisedl k ní blíže.

„V tomto pološeru . . . . jste ještě krásnější, Věro Filipovno. Vskutku . . . vy byste i mrtvého rozehřála."

Hlas jeho se chvěl. Temné oči vzplanuly něžností ve bledé tváři.

Věra se ještě více zachvěla. Pojednou bylo jí horko, tak horko, jakoby ji polil vařící vodou.

„Věro!"

Objal ji kolem pasu.

„Já tě miluji . . . miluji tě, Věro!" tiše zašeptal Ogněv, cítě, že v něm roste cosi nového, silného, s čím není s to zápasit, čemu se nemůže smáti.

„Ha, ha, ha," vzpamatovavši se, hlasitě rozesmála se Věra. „Láska, tento přelud, vlekoucí za sebou člověka k záhubě," důrazně opakovala. „Tak vidíte, jaký jste frasista! V nepatrné chvíli přiznal jste, co po celý život jste popíral. Pojďme domů, počíná býti vlhko a chladno."

„Jak to? . . . Byl to žert? Zkouška?"

„Ovšem. A vy jste to přijal za pravdu? Ubohý!"

Na líci jejím jevil se výsměch, hlas zněl drsně a ostře; avšak cosi vroucího, povznášejícího chvělo se v nitru jejím a vyzývalo jiný obraz, milý, vábný, na nějž myslila celé dny, o němž blouznila celé noci. Vynořovala se před ní tvář plná důmyslu a světla, se zádumčivým výrazem očí, vysoká postava a husté, prošedivělé vlasy, nedbale odhozené s vysokého čela.

„Co to zas tropíte, dětino?“ mírně pravila, vidouc, kterak Ogněv upadl na lavičku, bled, udýchán.

„Nesmějte se, Věro!“ téměř zlostně prohodil Ogněv. „Neuznával-li jsem lásku, nepopíral jsem tím ještě vášeň; dávno mne již mučí, dávno mi nedá pokoje! Chci se oženiti . . . zblázním se! Věro!“

Vrhl se k ní a sevřel ji v náručí.

„Věro . . . jste tu? . . . dávno vás již hledám! Ščigrovy přijely.“

Dívka rázně odstrčila Sergěje a okamžitě octla se vedle strýce.

„To jste vy... můj bože! já... nepoznala vašeho hlasu. Jste... zdráv?“

„Docela, jak vidíte,“ úsečně odvětil strýc, a jeho vždycky měkký hlas zazněl neobyčejně suše.

„Přejete si mé rámě?“

Ano, přála si, a přitulivši se k jeho ruce svým silně tlukoucím srdcem, pocítila, jak se tato chvěje.

Sergěj zůstal v besídce. Utišiv se, litoval, že se tak choval. Nyní bude třeba hráti komedii, aby přesvědčil Věru, že to není „láska“, nýbrž pouze „vášeň“; i kdyby Věra ruky své mu za to podala, přece by se nepřiznal. Samolibost převládala nade všemi jeho chybami a ctnostmi a myšlenka, že by ho mohli viniti z nedůslednosti, byla pro něho nesnesitelnou.

Ščigrovy, matka i dcera, proseděly u Věry do jedné hodiny v noci a odešli společně se Sergějem, když už na obzoru zaruměnila se ranní zoře. Sergěj úplně přišel k sobě a lichotil velice mladší Ščigrové, vítězně pohlížeje na Věru, jakoby jí chtěl říci: „Vidíš, jaký jsem! Svět k vůli tobě není pro mne klínem zabit.“

Avšak Věra nepozorovala jeho narážek. Byla zádumčiva, roztržita, a často pohlížela na svého poručníka, jakoby se chtěla dozvědět, hněvá-li se na ni, anebo je-li týž jako dříve. Jeho bledá tvář, vroubená hustým, dlouhým vousem, byla smutná a vážná.

„Dobrou noc, strýčku,“ pravila Věra, a popošedši k němu, podávala mu ruku.

„Dobrou noc,“ odvětil tento suše a odešel, jakoby nepozoroval vztažené její ruky.

„Zlobí se! Viděl! Nu, co z toho? Ať si . . . Je mi osmnáct let; nejsem dítětem.“

Popošla k oknu, otevřela je a naslouchala. Z kabinetu strýcova bylo slyšeti zvuk odměřených kroků.

„Proč nejde spat? Snad ho trápí, že nejsem k němu upřímnou? Jako by to byla bůh ví jaká tajnost! Myslím, že bych mohla i veřejně pocelovat toho milého hocha.“

Zarděla se, připomenuvši si, že přítomnost tohoto „hocha“ přec ji poněkud znepokojovala.

„Tím docela není vinen on,“ rozhodla: „dosud mi tluče srdce a hoří tváře. Toť prosté horečka.“

Ozvalo se slabé zaklepání na dvéře.

„Vejděte,“ pravila, myslíc, že to jde její panská.

Na prahu objevila se vysoká mužská postava.

Věře zbledly rty.

„Jsi . . . oblečena? Mně . . . bylo by třeba s tebou pohovořit... Rozsviť lampu, Věro.“

Jakoby přirostl k prahu, netroufal si vstoupiti dále.

„Pojďte sem, strýčku, k oknu, je tu světlo, k čemu lampy? Vím, o čem chcete se mnou hovořiti . . . Musila bych se při světle rdíti, a toho si nepřeji.“

Nucenou jaksi veselostí zněl hlas Věry, a chvěl se jako napnutá struna. Horečky přibývalo, srdce se zachvělo jako zajaté ptáče, do tváří stoupala horoucí krev.

„Sem, sem, strýčku!“

Běžela k němu, vzala ho za ruku, a přivedši jej k oknu, usadila ho do křesla.

„Seďte, tak, můj drahý hoste, padnu před vámi na kolena, jak se sluší na kající hříšnici.“

A skutečně poklekla před ním. Luna ozařovala její něžnou, průsvitnou tvář s velkýma, temnýma očima. Celá propasť vášně plála z těchto hlubokých, výrazných očí. Hedvábné kadeře hustou vlnou splývaly na ramena, bělající se pod tenkým, průzračným závojem.

Vášnivě patřila do obličeje Dolganova. Co to, že nezpozorovala již dávno krásu této tváře? Co důmyslu v čistých tazích tohoto vysokého čela, co vřelosti ve světlých očích, ač léta ztlumila mladistvý jejich žár! Obličej suchý, zemdlený, skorem trpící, s jemnými pravidelnými tahy a výrazem křesťanského mučenníka.

Vřelá, žhoucí ruka dotkla se ramene Věry.

Tato zachvěla se, naklonila vpřed a tvář její přilnula k líci Dolganova.

„Miluješ?“ tiše zašeptal.

„Miluji,“ ještě tišeji odvětila ona.

„Miluješ ho? . . . Sergěje?“

Věra odskočila od něho a vesele, hlasitě se zasmála.

„Toho? Toho „hocha“? O nikoli!“

„Ale, vždyť tě nedávno . . .“

„Objímal? Ano, to je pravda. Ale vždyť on objímal mne a ne já jeho. On zamiloval se do mne, ačkoli se nechce přiznati.“

„Proč pak jsi mu dovolila, aby tě objímal, nerozumná?“ vesele tázal se Dolganov a pohladil ji po tváři.

„On se mne neptal o dovolení,“ naivně odvětila Věra, a uchopivši ruku Dolganova, přitiskla ji k horoucí své tváři: „Ale . . . mně nebylo právě nepříjemno, když mne objal.“

Dolganov se zachvěl a chtěl vyprostiti svou ruku. Věra vší silou ji udržela. Úsměv štěstí přelétl jejím obličejem, hlas zazněl vřele a s přesvědčením: „Nehleděla jsem naň; přede mnou objevila se tvář jiná, bledá, suchá, s šedivými vlasy, ne sice tak krásná, jako Ogněva, ale daleko milejší, a hlavně: . . . . milovaná. A strýčku, vy nevíte, o kom to mluvím?“ otázala se ho žertovně.

„Tys . . . koketa, Věro!“ podotkl Dolganov místo odpovědi a odvrátil se, aby neviděl tak na blízku tuto živou, půvabnou tvářičku.

„Uhodls! uhodls!“ zvolala, a hbitým, šelmovským pohybem obrátivši k sobě jeho tvář, vtiskla polibek na jeho rty.

I led by roztál, a on nebyl přec ledem; přiblíživ k sobě Věru, pokryl ji horoucími, tichými polibky.

„Drahoušku, buď mojí ženou!“ vášnivě zašeptal.

„Budiž mým mužem, miláčku,“ v odpověď šeptala ona.

Za dva dny slavila se jich svatba. Ogněv držel nad nevěstou věneček a jizlivě se smál „holubičímu párku“. Byl tohoto večera obzvláště zlým. Rty mu bledly a ústa zlostí se křivila. Dámy pohlížely na něho s bázní i úctou, a mladá Ščigrová smějíc se, pravila, že by mu sám Mefisto musil záviděti.

Nikdo neviděl, ba nikdo by nebyl ani uvěřil, že přišed domů, vrhl se na postel a rozplakal se jako dítě.

„Fráse, prokleté fráse! Jak bych byl s tebou šťasten, moje Věro!“

Toliko měsíc, ozařující chladným světlem osamělou komnatu, byl svědkem tohoto hoře, těchto pozdních slzí. Avšak potěšil se pohledem v okno komnaty Věry: tam ozývaly se polibky, tam chvělo se a plesalo nezměrné štěstí. Bylo ho tolik, že stačilo by pro celý život . . .

Za měsíc Ogněv odejel z R. Věra upekla mu výborný piroh na cestu, a její muž daroval mu bedničku drahých doutníků.

Pomník svatého Bedy.

Legenda od **Karla Kučery.**

ízni práhnul po smrti mnich Beda.
Jak list žlutý, houby plíseň šedá
tvář se tměla, do niž hlubným rádlem
vepsalo již stáří hrobu znaky;
hlava schýlena a v důlku vpadlém
studánky jak zasypané v lese
vichrem žití zhasnuly již zraky.
Každým dechem, u cíle že blíže,
jásal mnich, že těla prchne tíže,
že jak volný vězeň v hymny plese
ku výšinám, ku Bohu se vznese,
jehož jménu všecky žití snahy
zasvětil — však nadarmo muž svatý
volal smrt, ta cely jeho prahy
míjela, v dál bludnými jen chvaty
míříc. Proto prosbu jednou tklivou
Beda šeptal k otci nebeskému:
„Kdy v můj koráb holubičku sivou
pošleš, Pane, abych k věčna lemu

přistál blaze u břehů tvé říše?
Zachvěj stromem mocnou svojí vůlí,
uzrálé by plody spočinuly
v klínu tvém, jenž milostí plá s výše.“

Slyšel Bůh a do snů noci příští
jak dech růží slova s retu prýští
andělu, jenž v ucho šeptá tiše:
„Potřebí jest tvého žití Pánu,
moc by jeho zjevila se světu,
ale věz, až balvany skal, hory
mluvit uslyšíš, pak žití metu
dosáh' jsi a ráje věčnou manu.“
Se příchodem růžolící zory
podivný sen vesel vypravoval
Beda bratřím mnichům; mocnou věrou
jak dub hrdý čněla jeho duše
k nebesům, však ostatní jen hluše
vyslechli, neb v srdci každý choval
v kukli můru pochybnosti šerou:
„Starý jest, duch bludičkou jen kmitá,
hříčkou snů jak osyka se zmítá,“
v hloubi myšlenek jen k sobě děli. —

Dnové mizeli, jak zrnka v časů moři.
Přišlo jaro, slunce paprsk skvělý
pták co tažný; jeho blahou zoří
zima stáří roztála i ledy
v duši mnicha; ozvénou jak dálnou
snové žití do myšlenek bravu
zvonili a s radostnými hledy
lepíce tuch hnízdo v chorou hlavu,
zpěv skřivánčí ve hruď nesli žalnou.
Zvolal slepý Beda: „Bratře, druhu!
propůjč zrak mi, ruku svoji družnou,
sprovodiž mne do kvetoucích luhů
přírody a v náruč jara růžnou.“
Mnichem mladým veden ze kláštera
Beda kráčí do polí a lesů.
Křišťalem vzduch hořel, den byl slunný:
paprsky jak tětiv zlaté struny
mihaly se, hrdla ptačí sterá
moře písní, vzdechů, tužeb, hlesů
rozvlnila chodců nad hlavami.
Beda mlčky kráčel, jenom časem
vzhůru hlavu, slepé zraky točil,
na nebi kde slunce hrály plamy,
jako květ, jenž světla váben jasem.

Pojednou mnich mladý, vůdce, zočil
vhodné místo k odpočinku zvoucí.
Hluboký důl do dáli se šíří,
u nohou jak pilíř na pilíři
balvanů se hrady kupí pnoucí
v břeh až tůně, do níž lesů tlumy
mračné stíny stelou, údol kolem
stuhou svěží v lásce spínajíce.
Při pohledu na skalnaté chlumy
Bedova snu vzpomenul mnich mladý
a již úškleb vyhoupl se v líce
z duše nevěřící, motýl zrady.
Když pak lesů zazvučely šumy,
k starci děl: „Hle zástup spěchá dolem,
by jak ptactvo sbíral zrnka zlatá
z úst tvých svatých, buď mu apoštolem!“

Povstal Beda, k hluchým obrům skalným
počne mluvit — postať vzrůstá náhle,
vichrem nadšení jak druhdy valným
chví se duše, tváře jiskrou vzňatá —
zprvu zticha, jakby křídla spolu
v zeleném se střetla ve vrcholu,
potom bouřně, jak by vichor táhle
zadul v snětve, lámal suché, zprahlé.
A jak bouře zvuků směsí hněvnou
jednou vlnou nade všecky zjevnou
občas hřímá jedním mocným dechem,
v Bedově tak řeči věrou žhoucí
nad myšlenky všecky dlouhým echem
jedna zněla bouřlivěji stále:
„Bůh jest láska, Bůh jest všemohoucí!“

Když pak skončil, divem nenadále
život vzbuzen v balvanech a skále,
spousta obrů mlčelivá, pustá
šumem burným otevřela ústa:
„Amen, svatý Bedo! svorně s tebou
koříme se pána před velebou.“

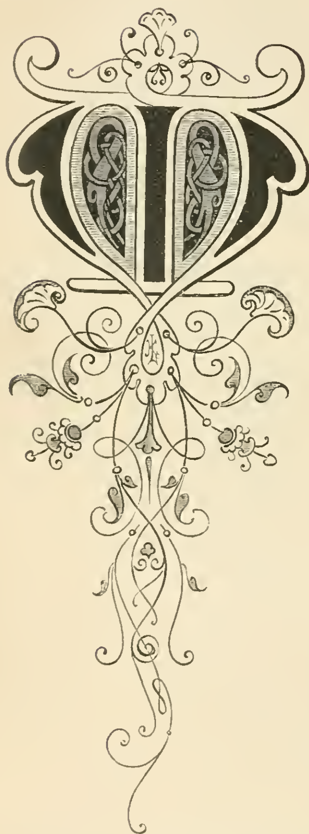
Ale k nohám Bedy hrůzou jatý
klesá mnich a ruce k prosbě zvedá:
„Odpusť rouhači, ó muži svatý!
spas mne, spas! mně třikrát běda, běda!
ne lid zbožný, skály promluvily,
odpusť bože!“ — Nedomluvil — rázem
jako stéblo sežehnuté mrazem,
tělo, hlavu beze vlády chýlí — —
zkameněl. — —

Tam na temeni skalném,
kde mnich rouhač v sochy sklonu žalném
ruce spíná, bratří do mohyly
svaté tělo Bedy uložili.

Generál Gordon.

Napsal **Karel Tůma.**

(Pokračování.)

Místokrál egyptský hned na první setkání s Gordonem nabyl důvěry v přímého, všeliké lsti a zištnosti prázdného Angličana, o jehož činech válečných byl tolik chvály doslechl, i jmenovav jej guvernérem zemí na rovníku, které té doby ovšem jedva dle jména náležely k Egyptu, nabízel mu roční služné deseti tisíc liber šterlinků. Leč Gordon nechtěl týti z mozolů zbědovaného rolnictva egyptského. „Nikoliv," odpověděl žasnoucímu khedivu, „toť by bylo plýtváním. Mně stačí úplně dva tisíce ročně." Rovněž nechtěl přijíti do hlavního města Sudanu jinak, než jako obyčejný cestovatel, i bylo dosti obtížno přesvědčiti jej, že toho nezbytně žádá důstojnost vlády egyptské, aby guvernér její objevil se Sudancům s průvodem co možná skvělým a četným. Tři neděle stačily Gordonovi, aby osvojil si o poměrech krajův na horním Nilu vědomostí bohatších i důkladnějších, než měli sami ministři egyptští, poněvadž neobmezoval se na pouhé zprávy úřední, alebrž šel do vězení, kdež držáni byli zajatí povstalci Sudanští, a z těchto znal sobě vyhledati spůsobilých informatorův. Zejmena vybral si jistého Abu Sauda, velice prohnaného to Araba, který byl pověstným co jeden z nejsmělejších otrokolovcův v krajinách na temeništi Nilu a za obdrženou svobodu byl ochoten pomahati Gordonovi vzácnou svou znalostí poměrův i lidí tamních. Byv varován před zavilým tím úkladníkem, Gordon s úsměvem odtušil: „Uhlídáte, že z něho časem učiním řádného člověka. Z nejhorších pytlákův bývají zvykle nejlepší hajní."

Na základě všeho pak, co zvěděl o zemích Bakerem dobytých, ustanovil se nezvratně na tom, že nepůjde v ony krajiny s vytaseným mečem mstitele a podmanitele, alebrž s palmou smírce a osvoboditele. Doufal pevně, že politikou smířlivé trpělivosti uhasí planoucí zášť bar-

barských těch kmenův, jež přesvědčí skutky o výhodách pořádku, poskytujícího lidem dobré vůle úplnou bezpečnost života i majetku, jakož ražením cest, zakládáním tvrzí a stanic pro pohodlí karavan, pomůže slušnému obchodu, aby tento výnosem i snadností svou zahladil hanebný obchod s otroky.

Následkem toho nepřál si ani tak hojného mužstva branného jako spíše řádných a svědomitých důstojníkův, kteří by chtěli se obětovati těžké službě civilisatorské v pásmu černé pleti lidské. Získav několik Angličanův, Italův i Američanův, lidí to vědecky vzdělaných a k dobrodružné úloze své odhodlaných, vydal se Gordon po Rudém moři přes Suakim a Berber do Sudanu i spatřil dne 13. března 1874 prvně hlavní jeho město, onen Chartum, jenž měl se státi podstavcem jeho slávy a předčasným hrobem činného jeho žití. Však tenkráte ještě nepozdržel se Gordon v tom „Bábelu pouště“ než týden. Jakmile od sídlícího tam guvernéra Sudanu, Ismaela Eyuba, obdržel čeho k výpravě na jih zapotřebí, vydal se po Bílém Nilu proti jeho proudu dne 21. března z Chartumu a vykonav za měsíc obtížnou cestu do dalekého Gondokora (na 5. stupni sev. šíř.), vyslal odtud schopného plukovníka egyptského, C. Chaillé Longa do říše Ugandské, rozložené kolem největšího jezera nilského Ukereva, pod samým rovníkem, aby s králem jejím Mtesou zaonačil přátelské styky za účelem budoucího dobrého sousedství. Překročiv pak na levý břeh nilský a vykonav i zde obhlídku směrem na jihozápad, ustanovil se, že bude po tomto západním břehu postupovati k jezerům nilským, což bylo rozhodnutím pro vědu zeměpisnou nad míru důležitým. Neboť všechen nezdar posavádních cestovatelů ku pramenům nilským spočíval hlavně v tom, že brali se vesměs po pravém čili východním břehu nilském a přišli jižně za Gondokorem do rozsáhlých bařin, které netoliko svými otravnými výpary, ale i tím byly záškodnými, že nutily cestovatele k oklikám tak dalekým, až ztratil se jim Nil s očí, následkem čehož zůstával úplný jeho běh od výtoku z Ukereve až po Gondokoro stále nevypátrán. Baker viděl sice s podálné vysočiny Unyorské vytékati širou řeku z jezera Mwntanu, které pokřtil jménem Albert Nyanza, avšak postrádaje lodí, nikterak je neproskoumal, takže se objevem jeho pro vědu mnoho nezískalo. Kromě skutku, že hlavním zřídlem veletoku afrického je obrovské jezero Ukereve, vše ostatní zůstávalo v mlhách domněnek. Nevědělo se ani kolik jezer vlastně tam jest rozloženo, aniž znala se jich velikost. Jedni hádali, že Nil vtéká z Ukereve do druhého velkého jezera západněji se prostírajícího, Luta Nzige, a měli jezero to za totožné se severnějším Mwntanem, jehož délka byla by tím spůsobem ohromna.

Smělci pionéři Italu Carlu Pioggiovi, který co prostý řemeslník dobrodružně ze všech Evropanův nejdále pronikl do nitra Afriky a tvrdil, že na temeništi Nilu jsou tři jezera, nevěřilo se. Nuže všem těm sporům a záhadám chtěl Gordon učiniti přítrž. Předsevzal si, že vypátrá a zjistí běh Nilu až od pramenův jeho stůj co stůj a chvátal za tou příčinou zpět do Chartumu, aby opatřil si tam skládací parníky a lodě, i vůbec zorganisoval velikou vojensko-vědeckou výpravu. Ráznost jeho v těchto přípravách přiváděla lenivé Orientály v úžas. Již v prvních dnech měsíce června 1874 vyplula Gordonova velkolepá expe-

dice v několika odděleních s dvěma železnými parníky a na třiceti dopravních lodích proti proudům Bílého Nilu, majíc netoliko znamenité ženijní důstojníky jako Watsona, Chippendalla a Kempa, ale i chrabré cestovatele africké jako důstojníka italského Romola Gessiho, zpomenutého již rodáka téhož Pioggia, plukovníka Arnošta Linanda de Bellefonds-Beye a majora egyptského ženijního štábu Masona-Beye v středu svém. Cílem jejím bylo Lado na západním břehu horního Bílého Nilu naproti opuštěnému Gondokoru, tedy rovněž místo pod 5. stupněm sev. šířky. Tam zřídil Gordon svou operační stanici a rozdělil úlohy. Věren svému poslání zřekl se pro osobu svou veškeré slávy, jakou sliboval vědecký objev toku Nilského. Vyznamenal prací tou jmenované inženýry a cestovatele, sám pak podjal se méně lesklé a nebezpečnější úlohy: pronikati v čele několika set mužů do krajin jižních a dobývati je znovu trvaleji panství egyptskému, methodou svrchu již označenou.

Přesáhlo by daleko rámec této skizzy, kdybychom chtěli sledovati Gordona na všech oněch dobrodružných cestách jeho krajinami rovníkovými, kde lidé jako nebí svrchovaným nebezpečím a neskonalými protivenstvími stěžovali každý jeho krok. Nemoce řádily v jeho mužstvu, vražedný úpal, nouze o pitnou vodu, nájezdy a úklady kmenův otrokářských, povodně za nekonečných lijavců — slovem trýzně, přesahující veškeru sílu ducha i těla bylo chrabré výpravě přestáti. Nicméně Gordon jako skalní orel v rozletu činil kruhy napořád širší a širší. Získav krále Mtesu novým poselstvím a ujištěním, že ušetří jeho třímilionové říše, Gordon klestil svým pionéřům Nilským dráhu k jezerům v šíř i dál. Bojuje se svou hrstkou egyptského vojska začasté proti veliké přesile nepřátel a uniká nejednou záhubě takřka jen zázrakem, chvatnými nočními pochody, bystrými obraty mate, překvapuje i přepadá otročníky, báječnou udatností a duchapřítomností dodává mysli svému lidu, slovem počíná si jakoby vedl velikou výbornou armádu terrainem úplně známým a nikoliv pouhé dvě setniny žoldáků, které nelze rozohniti k bojovnosti žádnou myšlenkou uchvacující srdce, aniž ctižádostí, aniž vyhlídkou na bohatou kořist, nýbrž jedině tvrdou pravdou, že žádný z nich nevrátí se z těch pouští, nebudou-li se probíjeti s neunavnou vytrvalostí dále a dále, až opanují všechno území Unyorské a ztiší kmen vzbouřený za kmenem.

Po úsilí celého roku byl Gordon vítězem a pánem obsáhlé říše Unyorské, nad rovníkem, jejíž král, jeden to z nejhorších lidolovců, uprchl před zaslouženým trestem za vraždu spáchanou na poslu Gordonovu, Linantu pašovi, když ubohý vracel se v srpnu 1875 s obchodní smlouvou od krále Ugandska. Nový král, dosazený z vůle Gordonovy, uznal svrchovanost Egypta, zavázal se k poplatnosti a odříkal se obchodu s otroky. Po té chvátal Gordon zpět ku svým druhům na Nilu a nalezl je v prosinci 1875 pod kataraktem Tota na 3° 39′ sev. šířky. Nil se tu řítí, súžen skalnými stráněmi, s prahův asi 13 metrův vysokých, kteréž záleží ze skalisk tak mohutných, že všechny možné pokusy o strhání jich prachem ukázaly se marnými. Po obou březích jest taková rozsáhlá i strmá hornatina, že na přenešení lodí ani nebylo lze pomyslit. Inženýři Gordonovi již vzdali se veškeré naděje v další plavbu

snažíce se pouze, aby aspoň po březích nad vodopádem vypátrali tok Nilu co možná daleko.

Avšak muž, který pronikl ku zdi čínské a přešel vysočinu Pamirskou, nedal se odstrašit 13metrovou skalní stěnou. Hledal tak dlouho schůdných cest vůkol, až jich nalezl, načež dal v lednu rozebrat oba skládací parníky do částek co možná nejmenších a kus po kuse vytahati na půldruhé míle cesty na hory, nad katarakt! Bylo zapotřebí plných 8 neděl, než zmožena tato kyklopská práce silami celé výpravy. Ale počátkem března mohl již Romolo Gessi s rodákem svým Pioggiem plouti dále po volném Nilu na jih a dne 18. března 1876 vpluli šťastně do jezera Mwntanu, čímž konečně bylo nade všechnu pochybnost dokázáno, že Bílý Nil přímo z něho vytéká, t. j. že jím protéká, ježto na východní straně ústí v ně Somerset, čili Viktoria Nil, jehož ohledání obral si nyní Pioggia za úkol. Na loďce, do které vešlo se pouze 8 lidí, jel proti proudům jeho 56 kilometrů až k slapům Murchisonským, kdež rozložil loďku v kusy a postupoval s ní osm dní a nocí, hvozdy a roklemi až do Foweiry, kdež k nemalé radosti své setkal se opět s Gordonem, jenž byl zatím znovu vydal se na obhlídku krajův.

Cílem obou byla nyní poslední vojenská stanice egyptská v krajích na rovníku: Mruli. Zastav v ní posádku na živu, Gordon na základě dobrých zpráv postupoval podle Viktoria Nilu dále na jih až po Niamnyango v zemi Menyore čili ku Riponským prahům Nilu při samém již Ukereve. Až sem donesl prapor Egypta, ku vlnám obrovského toho jezera, z něhož Nil váží původ svůj, načež razil si odtud novou cestu přes Mruli a Masindi zpět do Magunga ku břehům Mwntanu, jejž chtěl nyní sám důkladně prozkoumati a zjistiti jeho rozsah. Obeplul je s chrabrým Gessim a přesvědčil se, že není tak přílišných rozměrův, jak se Becker domnívá, že nesouvisí s Luta Nzigem, alebrž že jižní cíp jeho sahá toliko po 1° 11′ sev. šířky, odkudž zříti na jih amfitheatrálně zvedající se pásmo hor. Přispěv takto podstatně ku konečnému rozřešení pověké hádanky o původu veletoku afrického, rozšířiv panství khediva egyptského až po jezera Nilská, ztišiv odbojné kmeny a zřídiv pro bezpečnost obchodu v utišených zemích vojenské stanice, které by překážely obchodu s otroky: pokládal Gordon úkol svůj za splněný a nastoupil podzimem s výpravou svou pochod zpáteční. Počátkem listopadu byl v Chartumu, 2. prosince 1876 pak v Kahýře. Byla to krušná tři léta, jež ztrávil v krajích aequatoriální Afriky, ale mohl na ně s uspokojením pohlížeti zpět. Vykonalť tam pro vědu jako pro lidskost co se vůbec vykonati dalo: hádanka Nilská byla rozřešena a hanebné lidolovy zastaveny.

Z evropských jeho průvodčí málo který vracel se s ním. Padliť v oběť vražednému ponebí, nebo opustili Gordona již dříve, nemohše vydržeti trýzní a námah podobné výpravy. I osobní sluha, Němec, Gordonovi uprchl: „Tím lépe,“ usmál se Gordon: „nejlepším sluhou, jakého jsem kdy měl, jsem já sám; učiní mi vždy cokoli chci.“ Arabové a bašibozuci mohli na svém veliteli oči nechat vidouce jej, jak sobě zbraň i oděv čistívá sám. Takového „pašu“ posud co živi neviděli. Kahýra byla plna chvalných pověstí o „malém khedivu“, jak Gordona nazýváno a Ismael paša zahrnoval jej díky svými, žádaje si snažně, aby

i na dále zůstal v službách egyptských a převzal správu celého Sudanu. Leč Gordon chtěl si věc ještě rozvážiti a odmítnuv naprosto veškeré odměny, chvátal do své drahé vlasti, ku svým milým opět tak chud jako byl z ní odešel.

Za krátkého svého pobytu v Londýně doznával všude opět důkazův srdečné úcty a časopisy, vypravujíce o jeho chrabrých činech, toliko jedno mu vytýkali: že „nejštědřejší ten muž jest tak báječně skoupým u sdílení zpráv o svých velikých skutcích rovně důležitých pro vědu, jako pro civilisaci a politiku“. Rozněcovala se tehda právě válka na Balkáně a vláda anglická již předvídala, že Bulharsko mukami svými jde spáse vstříc. Lord Beaconsfield, chtěje však zameziti pochod Rusův na Balkán za každou cenu, usiloval v Cařihradě, aby Turecko rychle činilo Bulharům ústupky a dalo rozčilené zemi lidštější správu pod křesťanským guvernérem; tehda zavznělo jmeno Gordonovo prvně v kabinetech mocí kontinentálních. Anglické listy totiž tvrdily svorně, že nehodil by se za guvernéra Bulharska nikdo lépe, než „Gordon paša“ — tento lidumil nevšedního rázu, který jest zároveň mužem takových schopností, že dovede rozsáhlou zemi tu upokojiti a spořádati tak rychle jako anglické hrabství.

Ale Gordon rozuměl příliš dobře otázce bulharské, než aby se byl chtěl propůjčiti k rozřešení tak neupřímnému jako polovičatému, a proto raději dal sluchu opětovnému, snažnému naléhání khediva egyptského, který v tísni své teprv nyni jak náleží oceňoval služby jeho tak, že neurazil se nikterak z toho, když Gordon požadoval téměř neobmezenou moc nad celým Sudanem, říší to dvakrát tak velikou jako Rakousko.

V.

Jako vůbec s každým, jednal Gordon i s khedivem egyptským Ismailem pašou zcela otevřeně. Zjevil mu upřímně, proč rozhodl se přijati guvernérství nad Sudanem a všemi těmi zeměmi barbarskými: Poněvadž uzřel tam nerozumnou despocií tureckých pašův tolik svévolně spůsobené bídy, tolik hanebností bohomrzkých, že to hříchem volajícím do nebes, jak se těmi zeměmi vládne. Chce proti tomu peklu bojovat. Chce býti božím bičem na všecky ty lidolovce a lidokupce, na všecky ty obchodníky s otroky, kteří od Darfuru a Bahr el Gazallu celou šíří Sudanu vláčí nešťastné otroky, ženy, děti, jinochy a dívky ku břehům Rudého moře a odtud na tržiště Turecka. Ale rovněž hodlal pronásledovati jinou ohavnost: Ono vydíračství hamižných pašův, úředníkův, berních a vojákův egyptských, onu zlovládu Albančíkův a Turkův posýlaných od šedesáti let z Kahýry do Sudanu, aby jako pijavice vyssávali porobené kmeny a doháněli je nenasytnou lakotou svojí ku stálým zoufalým vzpourám.

Aby tyto darebáky mohl vyhánět a nahražovat lidmi svědomitými i schopnými, aby na místě surové libovlády zavedl pořádek zákona, na místě úplatných ničemů poctivé soudce, na místě zpupných a loupeživých žoldáků řádné vojsko: k tomu konci žádal Gordon neobmezenou moc a zavázal khediva egyptského i mezinárodní smlouvou ku vyhlazení otroctví po celé oblasti egyptského panství ve lhůtě osmileté.

Za těmito výminkami chtěl mu věnovati svou sílu, své zdraví, své pohodlí ve službě nejpoctivější. Roku 1869 dal se Ismael paša cestovatelem Munzingrem podnítiti ku nájezdu na říši Habešskou, aby jí vychvátil dvé rozkošných provincií na úpatí afrických Alp: Bogos a Qualabat. Násilí to neslo trpké ovoce. Abyssinci odemstívali se neustálým přepadáním ztracených krajin, ažtě je zplenili a obrátili v lidopusté pouště.

Pohraničné tyto třenice odkliditi, bylo po snažné žádosti místokrálově první úlohou Gordonovou. Měl bez dlení vážiti cestu na sporné hranice habešské, aby je za souhlasu Abyssincův vyměřil a určil. Gordon ochotně se v to uvázal. Vypluv 18. února 1877 ze Suezu a přistáv o týden později v Massauah, této „ohnivé peci“ na Rudém moři, vážil odtud cestu pouští do Kerenu, hlavního to města země Bogosské, kdež překvapen jest uvítáním nad míru slavným, poctou téměř královskou. „Kterak mne všechna tato nádhera mrzí!“ — stýská sobě Gordon v listu příteli odtud: „Tucet úslužných chlapíkův pomáhá mi ze sedla, jako bych byl nějakým invalidou. Seskočím-li s velblouda sám, rázem slézají všickni a jdou pěšky. Zuřiv vylézám opět velbloudu na hřbet.“

Jízda na velbloudu nenáleží právě ku příjemnostem života. Zvláště v klusu spůsobuje velbloud dlouhým svým krokem jezdci takové otřásání, že lidé slabých prsou jízdy té dlouho nesnesou. Leč Gordon přivykl velbloudu jako Beduin, ba nebylo mu nikdy volněji nežli když mohl na hřbetě jeho putovati mrtvou tišinou nedozírné pouště zcela sám, zabrán ve své dumy, nerušen živou duší. Rád si přivstal časně z rána a vyšinuv se v tichosti na své spolehlivé zvíře kradl se kolem spících stráží, aby mohl o samotě napřed jeti a dočkati karavany až na příští oase.

Podobalo se, jakoby potřeboval takovýchto chvil samoty a klidu ku nasbírání oné křepkosti ducha, kterouž pak v hodině činu překvapoval přítele jako nepřítele. Za nedlouho byly pohraničné spory mezi Abyssinci a Egypťany v zemi Bogosův vyrovnány a Gordon vracel se přes Kassalu, kdež leží jedna z nejsilnějších posádek egyptského vojska, do vlastního místa určení svého — do Chartumu. Cesta šla krajinami báječně úrodnými, které rozkládají se od hranic Abyssinie na západ až do poříčí Bílého Nilu, na sever pak až ku břehům Albary. „Co lidí nalezlo by tu místa ku šťastnému životu!“ rozjímá Gordon: „Ponebí i půda vyzývají zde takřka člověka, aby přiložil ruce k dílu a vzal bohatou odměnu za přičinění své. Veškerá tato spousta země málo obydlené jest jako stvořena ku výnosnému pěstění bavlníku, kávy, cukerní třtiny a všelikých koření tropických. Od května do září hojnost deštův, po kterých vybírá se nejkrasší pohoda ku žním. Nad to jest celá krajina protkána sítí přítoků Nilských, z nichž dala by se rozváděti voda bez velkého nákladu po všech plantážích. Nebylo-liž by možné uvésti do těchto krajin znenáhla potulné kmeny pouští a činiti z kočovných, loupeživých Arabův usedlé rolníky, jakými jsou na příklad Abbadové? A nestálo by za to, spojiti kraje ty železnicí s dobrým přístavem na Rudém moři?“

S takýmito záměry zavítal Gordon do Chartumu, kdež slaveno jeho dosazení dnem 5. května 1877. Za hřímání děl a velikých okázalostí vojenských čtěn tu veřejně ferman khedivův, kterýmž Ismael paša

vzpomínaje vděčně Gordonových služeb, jeho horlivosti a čestné povahy, ustanovoval jej za nejvyššího správce Sudanu, Kordofanu, Darfuru, držav při Rudém moři a provincií rovníkových, tak že tři Vakilové (místoguvernéři) a veškerá vojenská moc egyptská v Sudaně podřízeny jsou jeho rozkazům. Gordonova odpověď byla klassicky stručna: „S pomocí Všemohoucího konati budu spravedlivost."

Téhož dne rozdal ze svého soukromého jmění mezi chudinu tisíc liber šterlinků, kteréž byl obdržel od místokrále. Za tímto skutkem milosrdí následovala bezprostředně proklamace zakazující pod nejpřísnějšími tresty lapání, prodávání a kupování otrokův; dále provolání k lidu, aby se choval tiše a stížnosti své oznamoval s plnou důvěrou vrchnímu guvernérství v Chartumu, jehož stálou péčí bude, meziti všemu nátisku a všeliké libovůli. — Držení otroků nemohl Gordon rázem zapověditi, aniž by se byl dopustil na očích všeho obyvatelstva sudanského krutého bezpráví. Neboť Islam je dovoloval a stoletý mrav dodal zlořádu vzezření dobrého vlastnického práva, tak že otázka tato nedala rozřešiti se jinak, než jak ji rozřešila Anglie před lety ve všech svých zámořských osadách: výkupem otrokův penězi státními. Však za nedlouho poznal šlechetný reformator Sudanu, jehož energická ruka pociťovala se rázem na všech stranách k nemalému zděšení vydíračných pašův a porušených úředníkův — kterak přes všechno jeho úsilí a všechnu jeho moc není naděje, aby tak brzy vyplenilo se bejlí věky vypěstěné, ba kterak při vší vůli nemůže odčiniti ani nejhorších zlořádův, vyslyšeti ani desítinu těch stížností těžkých a spravedlivých, jimiž jej zbědovaný lid ze všech končin říše zanášel. Nalezlť poměry v Sudanu a přivtělených k němu zemích ještě neskonale horšími, než jak si je byl kdy představoval; shledal, že měl sir Samuel Baker až příliš pravdu, když poznamenal Sudan co zemi, v níž civilisace evropská a barbarství africké vyměňují si svoje nepravosti a zvláště když o Chartumu děl, že to „ráj pro lotry a peklo pro poctivé lidi".

Svážejíc sem své plodiny z nejodlehlejších končin, Afrika sváží sem i všechnu svou úkladnost a zavilost divoši, která se zde stýká s vyvrhelem evropskoasijských pobřeží, z čehož povstává směsice luzy, čínící dobrou čtvrtinu obyvatelstva chartumského, páčeného na 50.000 duší a záležejícího z Nubianů, Arabů, Galů, Turků, Abysinců, Koptův (Egypťanů), černochův, Řekův, Židův, Albáncův a j., takže nikde jinde snad neuzří se podobná pestrota krojů, pletí, typův, jazykův a vyznání jako zde.

Sešlí a zlotřilí dobrodruzi, které západ vyvrhl, uprchlí zlosynové všech národův, egyptští sběhové, veškerá ta hamižná rmuť šejdířův z pobřeží malé Asie, Afriky a Evropy, sběř všech národů a pronárodův činí zde třídu lidí, která připomíná podobné živly nebezpečné v San Francisku, v Kalifornii a přístavních městech jižní Ameriky nebo Australie. Všechna tato holota, jsouc zapřisáhlou nepřítelkou všakého řádu společenského i státního, živí se zde hlavně podloudným obchodem s otroky, který je úplně a velkolepě organisován. Řada stanic, táhnoucích se od Darfurských a Kordofanských pouští až do Chartumu, zabezpečuje dopravu nešťastných otroků ku Nilu, po jehož březích od Chartumu až do El Obeidu opět jsou hotová skladiště pro „černé zboží" s přísluš-

nými comptoiry a dopravními loděmi. Tím způsobem rozváží se rok co rok na 1 milion černochův z nitra Afriky do otroctví buď do Egypta, buď po Rudém moři do Arabie a odtud na tržiště všeho mohamedánského světa. Přes polovinu nešťastníků zahyne trýzněmi, hladem a žízní cestou. Postihnuv hrozné to dílo necitnosti a sobectví lidského Gordon od první chvíle věděl, že by organisace ta nebyla možnou, kdyby otrokáři neměli sobě k službám téměř všechno úřadnictvo egyptské, které v porušenosti své dělilo se s nimi o zisk z hanebného, však výnosného obchodu. Čím dále pak rozplétá hadí to klubko, tím hroznějších získává zkušeností: Shledáváť, kterak celá panující vrstva jest prohlodána hlízou bezměrné korrupce, tak že vzácností jest nalézti pašu, důstojníka nebo jiného úřadníka, aby nebyl buď spleten s otročníky, anebo aby na rukou nelpěly mu skvrny úplatnosti a podvodu, jaký páchal se vůbec při vyměřování a vymáhání daní. V nejbližším svém okolí odhaluje co chvíli úklady spiklých těch šejdířů a otročníkův proti osobě své, úklady podporované závistí předešlého guvernéra Eyuba paše, — jehož žena na zprávu o jmenování Gordonovu tak se rozlítila, že přes sto tabulí v oknech paláce vládního roztloukla, — jakož i plemenným záštím tureckých důstojníkův, kteří tuto ponejprv v životě svém měli poslouchati křesťana-generála. Kladli aspoň z počátku rozkazům Gordonovým trpný odpor, tváříce se churavými, žádajíce o přesazení do Egypta a t. p. Ale neoblomný, trpělivý znatel lidí vydržel všechna tato protivenství, naleznuv útěchu v lásce a důvěře trpícího lidu, který hlasitě mu žehnal pro jeho spravedlnost a pro jeho dobrotu.

Neomrzele zabývá se věcmi nejpodřízenějšími, které by za jiných okolností byl zůstavil manipulačním úředníkům, ba zřizuje a cvičí sobě sám teprve vojsko, aby mohl podnikati výpravy proti otrokolovcům. Neboť na posavadní vojáky nebylo se lze spolehnouti. Setniny, záležející z vlastního lidu egyptského, byly pověstny svou zbabělostí, setniny záležející z Turkův, opět svou nevázaností. Hned po svém nastoupení byl vyslal Gordon sbor 6000 bašibozukův na západní hranice Kordofanu a Darfuru, aby zamezil tamní obchod s otroky. Ale za nedlouho byl nucen celý sbor ten rozpustit, poněvadž se ukázalo, že důstojníci jeho vesměs jsou srozuměni s otročníky a s mužstvem svým sami nejúčinněji dopravu otrokův podporují.

Za to byl Gordonovi věrně oddán výborný muž a udatný důstojník, známý nám cestovatel italský Romolo Gessi. Jedině v tohoto mohl se Gordon úplně spolehnouti při svých stálých výpravách proti karavanám otročníkův, které pronásledoval a stíhal s bystrostí supa, tak že nikde nebyli jisti před jeho létacími sbory, jež Gordon systematicky rozmnožoval osvobozenými otroky, kteří se bili s velikou srdnatostí, poněvadž cítili, že bojují za věc svou vlastní. Když pak v Chartumu domnívali se, že Gordon toulá se na svých „honbách“ Bůh suď kde, on nenadále objevil se v guvernérském paláci jakoby s oblak spadl, a bez odpočinku, ještě prachem pouští pokryt, pustil se opět do prací kancelářských, nařizuje, dopisuje a prohlížeje rozsudky soudův, zprávy guvernérův, žádosti a stížnosti lidu, dávaje slyšení a rozesýlaje rozkazy do všech končin obrovské říše. Nejúhlavnější nepřátelé dostávali respekt před takovým zeměsprávcem a to tím více, čím méně chápali mravný původ

této nesobecké, nadlidské činnosti. V tom, počátkem roku 1878 obdržel Gordon z Darfuru bezpečné zprávy, že mocní náčelníci tamních kmenův, živící se vesměs obchodem s otroky, chystají se ke vzpouře, a v čele spiklencův že stojí synové téhož mocného šejka kordofanského, Zibera Rahamy paše, který roku 1874 ze zášti proti poslednímu sultánu darfurskému, Brahimovi, otevřel nájezdem svým Egypťanům cestu do oné země na západ od Kordofanu a na jih od Libycké pouště se rozkládající. Moudrost politická ukládala tudíž Gordonovi v tomto případě mnohé ohledy. Jakkoliv věděl, že spiklenci mají ve svých osadách již na 6000 mužů pohotově, s nimiž co chvíli hodlají přepadnouti egyptské osady na jih od Darfuru směrem na Bahr el Ghazell — Gordon odvážil se sám a sám bezbranný mezi spiklence. Možno si pomysliti, jak byli zjevem jeho překvapeni. Však Gordon počínal si u prostřed jejich tábora jako by neměl ani tušení o nebezpečí, v jaké se vydal. Povolal k sobě Sulejmana, nejstaršího syna Ziberova, jenž byl duší vzpoury. Pozvaný se dostavil se všemi náčelníky kmenů. A nyní užil Gordon téže odvážné lsti, která druhdy v podobném kritickém položení zachránila Napoleona Bonaparta na úpatí Alp.

Oslovil spiklence tonem tak sebevědomým, jakoby měl v záloze 10.000 mužů vojska na ně. Zjevil jim, že ví velmi dobře, kterak se chystají ku vzpouře. Dává jim jedinou hodinu času, aby si věc rozmyslili, jinak že budou zjímáni a do Chartumu odvedeni na hrdelní soud. — Než uplynula hodina, vrátili se všickni a ohlašovali, že se pokořují! — Sulejman žádal po té, aby mu Gordon dle zvyku a mravu na důkaz své spokojenosti udělil nějakých darův. Leč Gordon přísně jej odbyl: „Nemám žádných darů pro tebe, aniž obzvláštních příčin, abych ti důvěřoval.“ — Zahanbený spiklenec vzdálil se hněviv ve svůj branný tábor, zatím co ostatní třásli se před mužem takovéto síly. Ale Gordon, aby ukázal Sulejmanu, že se ho dokonce nebojí, jel za ním v jeho tábor a pobyl zde celé dva dni. Sulejman znovu jej žádal o nějaké vyznamenání. „Obdržíš je,“ byla však opětná odpověď Gordonova: až se ho ukážeš hodným býti.“ Tato neohroženost báječná netoliko jej spasila od jisté jinak smrti, ale spiklenci byli tak zaraženi, že se neprobrali ze svého postrachu, ani když Gordon odejel.

Po kolik měsícův panoval v Darfuru klid a Gordon mohl zatím opět podnikati namahavou cestu z Chartumu do Kahýry, a odtud na lichý poplach o nových vpádech Abyssincův, do krajin Bogosských, načež od Suakimu vrátil se přes Berber znovu ve své „peklo poctivých lidí“, v zimničný Chartum, jehož dostihl v červnu r. 1878. Avšak nebylo mu přáno oddechu.

Syn Ziberův odhodil škrabošku spiklence a vztýčil v Dar Fertidu prapor vzpoury, hraje odvážnou hru o korunu. Učinil věc všech otrokářův, všech lidolovců věcí svou a velel za nedlouho zástupům divokých synův pouští, kteří z daleka sbíhali se do Darfuru, aby vyhnali cizince z celého Sudanu. Marně obracel se Gordon na otce buřičův, Zibera Rahamu paše; starý potměšilec hrál po celou dobu dvojitou hru; chtěltě sám býti sultánem otročníkův, sám císařem Sudanu a pánem obou Nilů. Gordon brzy prohlédl závratný tento jeho sen a nedal se másti, když Ziber předstíral, že zbojní synové nedbají pohříchu jeho domluv, ano,

že by ani toho nedbali, kdyby Gordon jej zajal a co rukojmě do bitev s sebou vláčel. Nuže, takž měli tedy buřiči zkusiti válečníka Gordona.

Ustanoviv Gessiho vojevůdcem, rázný organisator s takovou zručností vydupával pluky ze země, vyzbrojoval a vycvičil černochy africké tak rychle a zdatně, a vrhal je na povstalce tak vehementně jako druhdy své šangajské „Vampýry“ na čínské Tajpingy.

Celý rok bouřila ukrutná válka v Darfuru o otročnictví, plna děsných řeží, ažtě posléze dobyty a rozkotány seriby Ziberovy a synův jeho, z kterýchž rok co rok vláčíváno na 60.000 otrokův ku pobřeží Rudého moře, ažtě poražená armáda 10.000 povstalcův, jata postrachem z jmena Gordonova, prchala do západních pouští střední Afriky. Avšak pět set dětí otročích s pořezanými hrdly poznamenávalo cestu, po níž divoký Suliman Ziber utíkal! Spatřiv tyto hrozné stopy, Gordon ihned dal povel k nejprudšímu stíhání lotra a sám jako anděl pomsty letěl mu v zápětí, až jej také dohonil, zajal a pak bez milosti v Chartumu odpraviti dal. — „Bohudík, otročnictví jest zničeno!“ psal chrabrý, ohnivý Romolo Gessi tehda do Kahýry. Gordon však nejásal, nýbrž s těžkým srdcem počítal oběti těžkého zápasu. Páčil, že v neustálých těch bojích od roku 1875 do roku 1879 proti otročníkům vedených padlo 16.000 Egypťanův, 50.000 Sudancův, a na 80.000 otrokův. „Hrozná to čísla“ — poznamenává: „Ó kéž by jen již stačily oběti tyto, aby Afrika byla sproštěna hrůz otroctví pro vždy!“

Než možno-liž stíhati beduiny až do neznámých končin středu afrického, po stezkách toliko jim povědomých, do krajův bez vody, se zasypanými studnami? A což ještě větší spůsobovalo potíž: Co počíti s osvobozenými otroky? Měl je poslati zpět do vlastí jejich sta a sta mil vzdálených, aby cestou buď zahynuli hlady a žízní, neb opět padli do rukou lidolovcův? Či měl je usazovati v krajinách sudanských a učiti teprv životu novému? Kde tu vzíti rádcův, učitelův, správcův pro tento ubohý, surový lid, neznající ani orby, ani řemesla jakéhos. Jinochy a muže statné byl by konečně mohl vřaditi do vojska, což také činil, avšak kam s dětmi a ženami?

„Přál bych si“ — psal tehda Gordon do Londýna — „aby tak některý z pánův členův Anti-slavery Society (z jednoty proti-otročnické) sem přišel a řekl mi, kterak otázku rozřešiti? Darfur i Kordofan zalidněny jsou velikými, téměř neodvislými kmeny kočovných Beduinův pod mocnými šejky. Země jest z největší části šírou pouští s nemnohými, daleko od sebe vzdálenými studnami. Někteří z těchto kmenů mohou vypraviti do pole 2000—6000 jezdců na koních neb velbloudech a povstání není v takovéto zemi, jak jsem sám na škodu svou zkusil, žádnou maličkostí. Veškeří tito kmenové podnikají loupežné vpády do černošských zemí na jihu, aneb zaměňují u kmenův Beduinských za hranicemi egyptskými sukna atp. za otroky, kteří se pak pomocí tisícerých potulných gellabů (malých obchodníků) dopravují a prodávají až do samé Kahýry!“ — (Pokračování.)

Rusalka.

Napsal **Jaroslav Bureš.**

tenář, který se právě chystá okřáti po městském ruchu a puchu čerstvým douškem venkova, pročetl by as bez úsměvu ohlas blouznivého zanícení, s jakým pan Mutina v prvních dnech své villegiatury velebil tichou krajinu Brdskou. Avšak obávám se, že by mé tuctové péro podalo na místě ohlasu oněch citů pouze nechutnou směs „šťavnaté zeleni“, „vážného jehličí“, „hlubokého blankytu“ a podobných ničemných slov, s nichž nekonečné opakování setřelo všechnu životní barvitost, že působí jen jako lisované květiny herbáře. Pošinu proto začátek svého vypravování v dobu, kdy ochladlo již poněkud nadšení pana Mutiny a kdy problouzniv kříž na kříž celé okolí vesnice, zbádav i všechny lákavé body vzdáleného obzoru, jednou odpoledne sebral velkolepý „prut“ s malebně natočeným „vlasem“, opatřeným jakousi padělanou exotickou mouchou ohnivých barev — draze zakoupenou královnu udic z jedné výkladní skříně pražské — a volným krokem zamířil k řece.

Byl krásný, slunečný den. Nezkalený jas a nerušený klid spočíval na krajině, vroubené dokola skupinami různotvárných, nevysokých hor. Sotva že obestíral lehounký modravý nádech nejdálnější chlumy lesnatého toho věnce. I poutnický kostelíček, strmící mezi lipami na dalekém pahorku, jindy jen zpola zřetelný, jevil dnes ku podivu jasně svou bílou stěnu a červenou baňatou vížku v zářivém vzduchu.

Náš Brdský kraj! Náš v plném slova smyslu. Hornatá obruba vlasti odrodila se nám většinou: velebné a půvabné kraje Šumavy, Středohoří a Krkonošů hledí na nás sice milou tváří rodnou, ale ozývají se cizím hlaholem. Brdské pohoří zůstalo zcela naše.

Věru, naše Brdy jsou skrz na skrz české, ale myslím tak po staru české. Připomínají mi naše písně národní. Nevzlétají k nebesům, nespadají v divoké propasti, nic tu divoce romantického, úchvatného, grandiosního, pošmurně velebného, — skromné rozměry, prosté obrazy, ale jaký přece zvláštní, milý půvab leží na těch modravých lesnatých vršinách a v těch skrytých údolích, plných stínu a vůně, zpěvu ptačího a bublání jasných potůčků! Nebudí sentimentální blouznění: vane z nich zdravá, prostá nálada, leč někdy tě přec mocně chytnou za srdce, nebo ti rozjiskří oko srdečnou radostí.

Ba, to Brdské pohoří připadá mi jako náš národní život v nedávných dobách. Tak skromné, tak v sebe uzavřené a se svým málem

spokojené. Ovšem, v nynější době stoupá proud našeho života výše a čeří se mocněji: náš národní ruch zasahuje širší kruhy a vystupuje směleji na venek, obzor náš se šíří a výší, dopínáme se míst a cílů, o nichž jsme druhdy ani nesnili... Jakkoli potěšný je tento čilý ruch, pro jednotlivce stává se někdy traplivým. Leckdy odstupuje znavený zápasník s raněnou duší s toho kolbiště duchů a z prsou jeho stísněných vyrve se povzdech: „Pryč, daleko pryč odtud! Klid! Klid a zapomenutí!“

Takovým odstouplým zápasníkem byl také Mutina. Nezáleží na tom, jakou zbraní zápasil a co mu vyrazilo tuto zbraň z ruky. Ach, vždyť to víme: uražená ctižádost, jak obyčejně! pomyslí si mnohý. Nu třeba! Slavený spisovatel, od něhož se pojednou odvrátila kritika i obecenstvo, vědator, jehož sláva rázem potuchla, vynikající politik, jehož mnoholetá činnost skončila fiaskem ... něco podobného.

Náležel tedy k padlým modlám, nad nimiž pokrčíte rameny. Avšak řeknu-li, že ctižádost jeho nepjala se po hlučné slávě zevnější, nýbrž jen po vykonání toho, k čemu cítil povolání a sílu, a po uznání těch duchů, jejichž pochvala mu byla jedině žádoucí: řeknu-li, že bez přičinění svého a proti vůli své vlnou veřejnosti vynešen byl na výši, jaké nezasluhoval, na úkor jiných, jimž sám ochotně přednost přiznával — že byl tedy pád jeho s nepříslušné výše nezaviněným: pocítíte snad přece trochu soustrasti.

Že sám uznával nepříslušnost své dřívější výše, nečinilo ovšem pád jeho nebolestným. Každý je podroben slabostem lidské povahy. Bodaly jej netoliko úšklebky nepřátel, jedva tajené pohrdání těch, kteří ho dříve velebili, a všechno to trní, jež vyrůstá na rozvalinách slávy; ale duši jeho skrušila naprostá nedůvěra v sebe, čirá beznadějnost. Chtěl se vzchopiti, chtěl nyní na stanovisku, jež mu právem náleželo, v tiché píli dále pracovati — ale ach! Zatím rozryly vrásky jeho čelo a stříbrné nitky proskakovaly jeho černým vlasem — ty tam byly bujaré mladistvé síly. Mdloba blízkého stáří kladla se pozvolna na jeho bytost. A když pohlížel do svého nitra — kam poděly se mety a vidiny vznešené, jež tam druhdy zářily? Bylo tam bledo, střízlivo, matno. Již nevyniká ničím nad obyčejnost — „a nevynikal jsem nikdy!“ doložil si hořce. „Byl to pouhý hlam. Byl to přelud mladosti. Později byl to sebeklam duše opojené lichou zevnější slávou. Jsem duch prostřední, bez vyššího vzletu a posvěcení. Jsem člověk praobyčejný, nehodný toho, že jmeno moje byť na mžik vyniklo nad hladinu všednosti...“

„Jen sevšednět mi nedej bože!“ volal kdys patheticky s básníkem a dnes — ach, dnes lomcuje mu srdcem touha opačná. Jen sevšednět! Jen zaniknout v té bezejmenné spoustě lidí, která se valí pomíjející vlnou, s hluchým šumem do moře nezvěsti. Ach, proč jej osud nymrštil nad ni! Proč neplynul s ní klidně a snad šťastně nížinami všedního života!

Z toho víru mučivých myšlének vynikla posléz jediná: Pryč odtud! Pryč do samoty a zapomenutí!

A tak se octnul „pan professor“ v tiché krajině Brdské. Professury dosáhl arci nejsnadnějším způsobem na světě. Jakmile se ob-

jevil ve skromné vesnici, kterou vyvolil za své Tusculum, seznalo na něm obyvatelstvo na první pohled všechny známky onoho cizopásného typu, pro nějž se ustálil mezi nimi název pana professora. Hned jak poprvé překročil práh svého letního bytu, oslovil jej hospodář: „Prosím, pane professore!“ Mutina se trochu zarazil, pohnul retem k nějaké poznámce — ale pak se jen usmál. Pomyslilť si: nu, s pánem bohem, budu tedy professorem.

Aby však páni professoři v předcházejícím odstavci netušili nějaký úsměšek — máme v poslední době příklady neobyčejné nedůtklivosti některých stavů — dodávám hned, že nebyl Mutina nikterak směšný zjev. Postava jeho byla vysoká i pěkná, tvář výrazná i ušlechtilá a navzdor prvnímu jíní, které se tu a tam zachytilo v jeho temných vlasech a vousech, mohl býti dosud nazýván krásným mužem.

Pan professor ubíral se tedy s rybářským náčiním k řece pěšinou, jež vedla přes bujnou louku, zářící nesčetnými květy měsíčků a pryskyřníků. Došel ku břehu a kráčel podle něho k osamělému mlýnu. Pěšina procházela uzoučkou mezerou mezi břehem a jedním přístavkem mlýna. Přístavek byl jednopatrový a šindelová jeho střecha vynikala do předu, spočívajíc obrubou svojí na dřevěných sloupcích malé pavlače, která tvořila před prvním patrem jakousi visutou vzdušnou verandu. Při zemi neměl přístavek v tuto stranu ani oken ani východu, ale z prvního patra vedly na pavlač dvéře a s obou jejich stran vyzírala dvě okénka s bílými záclonami.

Mutina došel sem po stezce a kráčel pod pavlačí jako klenutou chodbou. Ale příjemný stín, jenž tu splýval na kvetoucí keře kaliny a černého bezu, zastavil jeho kroky. Sňal široký slaměný klobouk, otřel si hedbávným šátkem bohaté krůpěje potu s čela a pak usadil se pohodlně na skupinu kamenů, pokrytých zelenou plísní.

Výtečná udice odpočívala klidně po jeho boku. Vzhledem ku přísloví: „Čím jsou vody kalnější, tím jsou lovy valnější,“ nebylo zde opravdu místo k rybolovu příhodné. Tichá říčka u jeho nohou byla průhledný křišťál. Zřetelně mohl jsi po míhavých světelných kolečkách na písčitém dně sledovati běh dlouhonohého hmyzu, který skotačil po lesklé hladině. Stříbroleské neb šedozelené rybky kmitaly se průzračnou vlahou. A někdy viděl jsi zase v té jasné hlubině krásný odlesk světa hořejšího: dno její měnilo se v nebeský blankyt, po němž spěchaly bělostné obláčky . . . tu zas jako květy báječné míhaly se tam bílé terče bezové a kalinové třesavou zelení . . . tu opět pozdravil tě zdola tvůj vlastní zadumaný obličej.

Mutina položil čelo do dlaně a zadíval se do krajiny před sebou. Viděl jasný ten pruh vody a za ním na protějším břehu malebné skupiny olší a jilmů, jejichž obraz, hlavou dolů obrácen, zřetelným zeleným stínem se chvěl ve vodní hlubině. V pozadí krajiny táhly se v širokém půlkole rozmanitě stlupené pahorky a vrchy, pokryté temným jehličím nebo světlým lupením, v dálce lehko zamodralé. Znovu dojal ho svým skromným vděkem ten tichý kraj, který tak léčivě působil na jeho rozrušenou duši. Ba, v přírodě nalezá člověk nejlepší balsám na rány, jež si utržil v zápasech života. Jako zbloudilý syn vrací se tu z reje chorobných vášní a snah, z nichž si předrážděný duch lidský utkal

soustavu společnosti, nazpět v konejšivé náruči veliké matky, která jej občerstvuje svým zdravým mateřídouškovým dechem a šepotem zelených větví jej hýčká v nevinné blaho dětství, vypravujíc mu, jak malicherný je všechen pomíjející lidský ruch a kterak jen ona jediná, věčná, nekonečná, s klidným úsměvem pohlíží právě tak na prchavé zjevy človělenských dějin jako na tanec mušek, rodících se z rána a hynoucích večerem.

A ty skromné, mírné obrazy a rozměry Brdských hor hodily se zvláště dobře k náladě Mutinově. „Ano, toť krajina pro nás“ — pravil sobě s trpkou resignací, ale přece již s duší utišenou a potěšenou — „pro nás, hluchý tlum všedních, obyčejných, prostředních lidí, na něž shlížejí duchové geniální s takovým opovržením, jejichž krtčí pomysly a snahy polévají nejostřejší lučavkou svého výsměchu. Ovšem, což je takový duchový plebej, takový průměrný človíček se svým všedním lidským rozumem a citem proti oněm aristokratům duševním, jejichž čela sahají mezi hvězdy a jejichž srdcem zmítají city serafů a satanů!“

Hluboké, sváteční ticho vůkol. Ono ticho přírody, v němž na konec před člověkem, zbaveným všech ústrků přítomnosti, pozvolna se vynořuje život minulý se svými strastmi, zjemněnými dálkou času, a se svými slastmi, jež upomínka ozdobuje svým šperkem nejvábnějším. S pocitem sladkobolným ztápíme se znovu v rozkošných dojmech dětství, prociťujeme znovu blahé úchvaty jinošské, rajské okamžiky první lásky.

Také Mutinovi nadešla taková chvíle. Také jemu zasvitla z minulosti krásná hlavinka, sněženka jeho životní vesny. S blahým povzdechem nořil se v ten ztracený ráj a předl v myšlenkách dále duhovou niť, jež byla kdysi přervána nepřízní osudu. Jak jinak mohl se utvářiti jeho život! Mohl zůstati dalek veřejnosti, v tichém okruhu soukromém, mohl žíti sobě a rodině, šťasten a spokojen — nechť by vyvolenci slávy pohrdlivě shlíželi na jeho všední, skromné štěstí.

A což nemůže začíti ještě nyní? Což je tak stár, aby si nemohl ještě teď založiti nové štěstí, útulný domácí krb, při němž by v míru užíval darů života — nestaraje se o to, co učiní dále veřejnost s bývalým slaveným a tepaným Mutinou, na nějž pohlížeti bude nynější Mutina klidně a chladně jako na cizího soujmenovce?

Vzpřímil hlavu, vypjal prsa. Cítil, že má ještě dosti bujaré síly a že krásný ten svět ještě mnohou rozkoš slibuje roztoužené duši. Jako rašení nového jara zachvěly dávné city jeho hrudí.

I všechno vůkol osvěžilo se jako zázrakem: ta zeleň bezu a kaliny, ta běl velikých jejich květů. Voda před ním zářila křišťálovým leskem a dýchala čerstvým chladem. Průhledný živel lichotil se k němu svým nejsvůdnějším kouzlem. Mladistvě roznícená fantasie tkala do té vláhy třesavé křišťálové stupně a sestupovala po nich do zářící hlubiny, odkud vyzírala étherická tvář dívčí, divukrásná tvář rusalky, jak si ji dětská obraznost spřádala v nejluznějších snech.

Nastojte! Sen stává se skutkem. V té krásné hlubině, kde modrá se lazur nebes a bělají se těkavé obláčky, míhá se pojednou lahodná dívčí tvář . . . perličkové zuby bělají se v rozkošném úsměvu . . . dvě bílá ramena vztahují se proti němu, jakoby jej loudila ve své objetí . . . Krev shrnula se k srdci, dech se utajil — ve sladkém ustrnutí pohlížel

na étherický obraz, až mu náhle opět zmizel a pod ním jen zelenavé rybky střelhbitě kmitaly průhlednou vlahou.

Tu teprve dostavila se myšlenka, že byl onen obraz příliš určitý, než aby jej pokládati mohl za pouhý výtvor zjařené fantasie. Vyhnul se nad vodu, pohledl vzhůru na pavlač; avšak ta byla, pokud odtud viděti mohl, úplně prázdná. Jen několik kořenáčů s květoucími měsíčnými růžemi a karafiáty stálo na prostě vyřezávaném, nenatřeném, délkou času pohnědlém zábradlí.

Mutina vystoupil z úkrytu pod pavlačí na místo, odkud ji lépe přehlednouti mohl. Ale ani odtud nespatřil tam žádné lidské bytosti. Nemohlo býti jinak: dívka vystoupila tam z pokojíku — dvéře jsou otevřeny — na pavlač k zábradlí, nahnula se nad říčku a obraz její zamihl se na chvíli v jasném zrcadle vodním. Pak — zahlednuvši snad cizince pod pavlačí — rychle odešla nazpět do pokoje.

Po chvíli kráčel Mutina dále pěšinou podél říčky, maje opět slaměný klobouk na hlavě a „prut“ s „vlasem“ na rameně. Ohledl se ještě několikrát na pavlač; avšak nespatřil tam ničeho . . .

Když se vracel pod večer do svého obydlí, uvítala ho rozšafná panímáma, jež stála s bafčícím manželem na zápraží, jemně ironickým dotazem: „Mám přichystati hodně velký kastrol, pane professore?“

Postřehlať na první pohled, že je asi kořisť učeného rybolovce prahubená.

Mutina se zarazil. Vzpomněl si teprve teď, že vlastně jeho udice o vodu ani nezavadila. Ale vzpamatoval se hned a se smíchem odpověděl: „Vzal jsem to s sebou jen pro parádu.“

Vypadal dnes vůbec nějak veselejší a čilejší nežli kdy jindy.

„Není to nic pro takového pána,“ prohodil hospodář. „Hodinu abys dřepěl na jednom místě a jen koukal po brčku. A některý den jakoby si ryby řekly — ne a ne! To už je honba onačejší zábava.“

Pohovořiv ještě s manželskou dvojicí o povětrnosti příštího dne, odebral se Mutina přes dvorek do zadního stavení, kde mu zřídili z bývalé výminkářské světnice dosti slušný letní byt. Manželský párek pohlížel za ním s lehkým úsměvem a vyměnil pak ještě několik jadrných humoristických poznámek o parádní udici a jejím majiteli.

Před usnutím zakalil se přece dobrý rozmar Mutinův. Když zhasil svíčku a chtěl se oddati spánku, přepadly jej rázem všechny ty mučivé myšlenky, které ho vypudily do vesnické samoty. Znovu přivalila se k němu ta syčící vlna nesčetných obličejů, jizlivých, škodolibých, pohrdavých . . . Darmo je plašil od sebe, darmo se hájil: Kráčel jsem pouze za hvězdou, která zářila mé duši — snad to byla hvězda malá a bledá; ale šel jsem poctivě za ní, jedině za ní. Nestál jsem o potlesk a kadidlo. Odmítal jsem pochvaly nezasloužené — Jest příliš skromný! byla odpověď. Poukazoval jsem, že jiní mají zásluhu větší — ale vzbudil jsem leda úsměv a pokrčení ramen, které značilo: vždyť víme, že nemyslíš tak do opravdy. Nechtěl-li jsem propadnouti směšnosti, nezbylo mi než mlčeti. A jestli časem mráček kadidla zakalil mé jasné poznání, byly to jen krátké záchvaty lidské slabosti — vždy pronikalo hned opět lepší vědomí, že je úsudek davu nesprávný a že bude časem opraven.

Však což je platna obrana taková! Zdaž nezazní mi v posměšný odvět bájka o lišce a kyselých hroznech?!

Což ostatně po výsměchu a haně množství! Ale soud budoucnosti! Zdaž nezůstanu před ním navždy tou směšnou, opovržlivou folií, jíž potřebuje pravá sláva, aby tím skvěleji vynikala v paměti potomstva! Zdaž nebudu v dějinách rozvoje našeho tou smutnou figurou, která vždy zastiňuje na chvíli pravou velikost, aby tato pak tím slavněji opříti mohla vítěznou patu o čelo padlého malicherného soka! Mám tedy trvati v paměti budoucích co trpaslík nejsměšnější tím, že pokládal sebe za velikána?!

Tato myšlenka bodla Mutinu nejhlouběji a dlouho ještě tepala úpířím křídlem jeho skráně, než představa jiná, míhavý obličej rusalčí v tůni křišťálové, zaplašila všechny trapné úvahy a mysl utišenou opředla růžovými sny . . .

Jakoby navzdor černému proroctví hospodáře, který předpovídal na zítřek notný dešť, vysvitlo jitro čarokrásné. A také tvář Mutinova byla dnes nad obyčej svěží a zářící.

Poslal si pro vesnického policajta, který pečoval o pořádek nejen v obci, ale i na tvářích a bradách pánů sousedů. Kdežto jeho šavle v pochvě rezavěla, bývala jeho břitva — zvláště před nedělí — hojně zaměstnána. Zatím co pod rukou záslužného toho muže sprchal přebytek černých vlasů a vousů Mutinových a co nůžky a břitva zvláště důrazně působily na místech, kde zachytil se na té černi lehký bělavý nádech, valil se ze rtů holičových proud vzácné výmluvnosti na trpělivou oběť. Nápadné bylo Mutinovi, že řečník od povětrnosti, politiky a svých neslýchaných hrdinských skutků u Mantovy a Verony stále odskakoval k věcem, týkajícím se ryb a jejich lovení, a že také lehké narážky Mutinovy na osamělý mlýn u řeky použil jen k tomu, aby se pochlubil, kterak jednou u Venedyku vylovil na udici — byla arci podle toho — ohromného telfína, podivnou to mořskou rybu, šest sáhů dlouhou a přiměřeně širokou.

Když se konečně holič s knížecí odměnou vzdálil, prohledl Mutina s uspokojením v zrcadle výsledky jeho činnosti. Pohlížel až s marnivou zálibou na obličej divem omládlý. Pak, ustrojiv se pečlivěji než jindy, přecházel v myšlenkách útulnou světničkou, jíž stlal krásný slunečný den prouhy veselého světla. Časem pohlédal oknem na modravé silhuety vrchů, časem přimykal oči jako ve sladké unylosti. Ba někdy, usednuv ke stolku, črtal tužkou na papír obrysy něžných hlaviček a fantastických květů nebo napsal chvatně několik řádků, které však po chvilce zase přeškrtal.

Po obědě vyšel si opět na procházku, ale tentokrát bez rybářského náčiní. Ba, nevrátil se ani pro deštník, ačkoliv hospodář ve vratech vítězně ukazoval na zlověstná mračna a tvrdil, že se spustí co nevidět pořádný liják.

Mutina zamířil opět k řece. Dnes byla pro něho krajina ještě bohatší nežli včera. Včera spatřoval v její krásné tváři jen útěchu, dnes viděl ji oživenu nadějí.

Mlýn prohledl si tentokrát bedlivěji a shledal, že to je zátiší vskutku půvabné. Líbila se mu jak náleží sedlaná šindelová střecha

s pěknou, po staru ozdobenou lomenicí; neméně zahrádka, plná pestrého kvítí, do níž hleděla přívětivá okna, rovněž květinami naplněná; všiml si také s potěšením modře a červeně natřeného holubníku, jenž strměl na dvoře uprostřed košatých lip a vysokých topolů; mohutné, zelenavě omšené kolo pod sivým přístřeškem důstojně doplňovalo celek, jenž byl by malíři poskytl opravdu vděčnou látku... Na pavlači přístavku nespatřil ani dnes nikoho.

Šel za mlýnem dále lučinou podél řeky. Ale po krátké procházce obrátil se nazpět. Zatím byla se obloha pokryla chmůrami a hory na jedné straně zastřel mlhavý závoj, splývající s oblohy až v údolí. V tom ucítil Mutina dopad vláhy na tváři — teď opět — a příštím okamžikem spustila se s nebe houšť velikých krůpějí, které s šumotem a pleskotem čím dále prudčeji dopadaly k zemi, tvoříce na řece nesčetné bubliny.

Mutina chvátal z té potopy směrem ke mlýnu. Chtěl se ukrýti pod pavlačí přístavku; ale když spěchal kolem otevřené branky u hlavního stavení, zavolal naň statný mlynář, stojící na krytém zápraží: „Sem, pane professore! Jen sem!"

Bezděky užil Mutina toho pozvání a octnul se několika skoky přes dvůr v suchu vedle mlynáře.

Tento pohlížel s bodrým smíchem na měšťáka a mluvil: „No, ještě jste tomu šťastně uklouz. Tohle oschne za chvilku. Ale jen trochu dál a byl byste vypadal jako hastrman. Vždyť se leje jako z konví."

A zatím, co Mutina s klobouku setřepával nebeskou vláhu, žertoval onen dále: „Dnes kdybyste měl s sebou udici, pane professore! Za krátko se to přežene a pak bude voda právě tak pro rybáře; lov by se jinak vydařil nežli včera."

Mutina nevracel se včera kolem mlýnu; mlynář nemohl tedy zpozorovati, jakou kořisť si nesl domů. Z toho bylo patrno, že zpráva o nezdařeném rybolovu pronikla k němu touž tajemnou cestou jako k holiči. Byla patrně zvěstí závažnou, že ji fama tak rychle donesla až sem, do samoty odlehlého mlýna. Nezkušený měšťák! Nevěděl, že tráví svou venkovskou idyllu pod policejní dohlídkou všech příslušníků obce a že každý jeho krok mžikem se roznáší a kritisuje po celé dědině.

„Ale na zápraží přece nezůstanem," doložil mlynář. „Pojďte do vnitř, pane professore! Žádné odmluvy! Když vás dešť na práh připlavil, musíte už dále do světnice. Bylo by pěkné, abyste nám neprokázal tu česť."

Volky nevolky vystoupil Mutina po několika stupních do síňky zvýšeného přízemku a mlynář otevřel nejbližší dvéře. „Sem, pane professore! Boty nechte jen s pokojem — nemáme tu žádný salón."

Salón to, pravda, nebyl. Ale čistá, pěkná světnice, jež působila na Mutinu obzvlášť mile tím, že chovala vedle předmětů městsky uhlazených i kusy starosvětské, venkovské prostoty. Byly tu sněhobílé, pozlacenými kruhy sepjaté záclony v oknech i nemotorná kamna z temných kachlů a vedle nich na stěně přibitá police s řadou pestře pomalovaných talířů; byly tu krásné novomodní pendlovky i staré, jarmareční obrazy svatých . . . a více podobných protiv.

Vstoupiv, zahledl Mutina v postranních dveřích, které se právě za kýms prchajícím spěšně zavíraly, mizící vlnu světlého šatu. Ve světnici uvítala ho pouze objemná mlynářka, v obleku a chování svém půl maloměstská panička, půl rozšafná vesnická panimáma.

„Ah pan professor!“ zvolala s rozpačitým úklonem. „Pěkně vítám. Prosím, posaďte se, pane professore.“

Pan professor je tedy zde již vůbec známou osobností, pomyslil si Mutina.

„Posaďte se, prosím,“ pobízel také mlynář, podávaje hostu rákosovou židli. „Máme tu arci všechno jen po prostu.“

Zatím co mlynářka přes hostův protest všední ubrus na stole zaměňovala slavnostnějším, červeně květovaným, vyšel manžel její zase z pokoje.

„Je to vody,“ zahájila mlynářka zábavu. „Takový prch už něco vydá.“

„Rolníkům přišel asi vhod?“

„Ovšem, pro osení je vlažička dobrá. Měli jsme jí dosud poskrovnu. — A pan professor sem přijel jen tak pro čerstvé povětří — pro vyražení —?“

„Ano, jen tak.“

„A líbí se Vám u nás, pane professore?“

„Znamenitě. Krajina je roztomilá: vrchy, hojnost vody a lesů a dolina celá jako ovocný sad.“

„Ovoce tu máme dost. Ale zřídka který rok se uvede jak náleží. Letos bylo květu jako řasy, chvála pánu bohu —“

Hlas mlynářův odkudsi z hloubi domu: „Teničko! Toničko!“ odvolal ji z pokoje. Před odchodem pootevřela postranní dvéře a zvolala přitlumeným hlasem: „Cilko!“

Host na chvilku osamotněl. Slyšel jen příjemné bubnování deště na okno a viděl, jak se tam chvějí u zdi, v svšící vláze jasně zelené vinné lupeny. Srdce jeho tlouklo čile dojmem dávno nepocítěným. V duchu jeho míhal se rusalčí obličej, jak se mu včera na okamžik zjevil ve hlubině vodní. Na okamžik — ale pevně zachytil se v jeho paměti. Zjev ten oživil mu rázem celou krajinu svým rusalčím kouzlem. Myšlenky Mutinovy zalétaly stále k osamělému mlýnu — pravil si, že neodolá žádosti popatřiti v živoucí tvář krásné jeho obyvatelky. Tanuly mu na mysli rozličné prostředky, jak ji vyčíhá, jak se k ní přiblíží — a hle náhoda dopravila jej tak rychle, tak znenadání do samého sídla té rusalky a snad příštím okamžikem —

Dvéře postranní se otevřely, a ta, na kterou myslil, stála před ním. Zrcadlo vodní neklamalo — byla to hezounká dívka. Leč tam zahledl jen matný obrys — zde družil se k němu teplý, čerstvý půvab pleti, zvláštní krásný oheň, jenž sálal z čilých očí a hořel i na granátovém poupěti malých úst, živý vděk mladého, kvetoucího těla dívčího, jenž dovede mužem sladce pozachvěti od hlavy k patě.

Mutina vstal a poklonil se.

„Má úcta, pane professore,“ vítala jej dívka. „Prosím, zůstaňte jen sedět.“

I zvuk hlasu jejího byl lahodný. Rozpačitost zmizela rychle s její tváře; usedla volně naproti hostu a s přívětivým úsměvem zapředla hovor.

„Je to venku spoušť! Snad Vás to také zasáhlo."

„Jen maličko . . . . váš dům stal se mi v té potopě ochrannou archou."

„Pěkného počasí užil jste u nás dosti. Hospodáři už si stýskali, že nechce sprchnout. — A jak se Vám líbí naše krajina?"

„Výborně. Nalezám v ní každý den nové půvaby."

„Jste tu již hezkou řadu dní. Slyšela jsem o Vás, ale vidím Vás dnes poprvé."

„Za to já jsem už viděl Vás."

„Opravdu? A kde? Snad v neděli o mši?"

„O, jsem neznaboh, slečno. O kostel jsem tu dosud ani nezavadil. Viděl jsem Vás jinde — v zrcadle."

„Jakže? V zrcadle? To není možné! Žertujete snad?"

„Nežertuju. Viděl jsem Vás v zrcadle vodním. Včera seděl jsem na břehu u vašeho mlýna, pod pavláčkou vzadu — a tu najednou zakmitla se přede mnou ve vodě tvář sličné dívky, nachýlené s pavláčky k řece — byla jste to Vy."

Její tvář pokryla se žhavým ruměncem.

„Opravdu? Ale to je zvláštní! Je tam můj pokojík — možná, že jsem na chvilku vyšla na pavlač. — A viděl jste mne tak zřetelně?"

„Dosti jasně. Vzhledla jste ke mně z vodní hlubiny jako rusalka —"

„Ru — rusalka?"

Vypadala, jakoby volala úsilovně cosi do paměti. Je-li možné, že by neznala význam toho slova? pravil k sobě s podivením host.

„Ano, jako rusalka," opakoval, „jako půvabná vodní žínka —"

Cilka zasmála se teď hlasitě.

„Ale můj bože! Vždyť nemám přece zelené vlasy —"

V tom vešli její rodiče. Mlynářka rozkládala na stůl rozličné pamlsky, patrně vlastní výroby: cukrem posněžené koláčky, stočené oplatky, mandlové věnečky. A mlynář, jednu láhev drže pod paždí, stiskal druhou mezi koleny a vytahoval šroubem zátku.

„Měl jsem co dělat, abych našel vývrtku či jak se to dobře česky jmenuje," mluvil vesele. „Ach, pane professore, vy jste dosud šťastný člověk — vy ještě nevíte, jaký kříž je s ženskými."

„Ah! ví už také, že jsem svobodný!" pomyslil si Mutina. „Odkuď to jen všechno vyzvěděli?!"

Marné byly jeho zdvořilé námitky. Musel okoušeti a chváliti pečivo, musel srkati víno a přiťuknout si na novou známost.

A po krátké pomlčce zahájil zase hostitel zábavnou rozprávku.

„Jak to šlehá do oken! Ale uvidíte — za chvíli bude po všem. Domů bude vám svítit sluníčko. Za Slatinským vrchem už se nebe probírá. Do večera bude jako sklo. A líbí se vám v naší samotině?"

„Rozkošná krajina. Nelituju své volby nikterak."

„Přijel jste sem k vůli zotavení, není-li pravda? Hezky je tady, jen co pravda. Ale myslím, že se vám brzy zase po Praze zasteskne.

Jste zvyklý na společenský život. A tady —! Ještě teď — ale v zimě, v zimě kdybyste sem přišel! Býváme tu jako ze světa. Kdyby člověk někdy nezavadil o nějaké ty noviny — A co říkáte tomu Tonkingu či jak se to vyslovuje? Nemyslíte, že za tou Čínou vězí nějaká čertovína?...“

Podobně bavili se dále. Ó, jak příjemně působí takové hovory na čivy podrážděné! Nevzrušují ducha žádným ostnem ani vznětem z libého klidu. Mile ševelí kolem ucha jako konejšivé šumění hvozdu, jako bublání potůčku...

Za krátko ustal skutečně dešť a vysvitlo slunce. Celá světnice naplnila se jeho září jako průhledným zlatem. Ačkoliv Mutina jen střídmě vína popíjel, byl neobyčejně rozjařen. Měl skráně jako v ohni a před očima jako růžovou mlhu. Připoměl si z dávných dob jen některé okamžiky, kdy mladistvá krev zaplála podobným rozkošným žárem.

Musel vstáti, musel na čerstvý vzduch. Stěží dovedl se vybaviti z pohostinného domu. Mlynářka přijala ještě na práhu svatý slib, že je pan professor co nevidět zase navštíví.

„Áááá — jaká vůně!“ liboval si Mutina, ssaje dychtivě v nozdry čistý, deštěm občerstvený vzduch.

„Táhne ze zahrádky,“ pravil mlynář. „Tam bude asi po dešti jako v ráji. Cilko, pochlub se přece panu professorovi se svými záhony!“

V zahrádce bylo vskutku rozkošně. Bujná zeleň na zdi stavení a na vyřezávaných latích ohrady; v záhonech pestrá spousta rozmanitých krásných květů. A všecko napito vláhou, která stružkami splývá po stezkách, kane s okraje světlých vinných lupenů a z běloskvoucích kalichů svlačce, třpytí a jiskří se jako brillantová ozdoba na stobarvé nádheře květin: na ohnivě pestrých tulipánech, na ruměných pivoňkách a růžích, na sněhobílých a skvostně červených řásnich máku, na běločerveném chmýří karafiátů, na modrých, zlatých, fialových přilbičkách a hvězdách, ostruhách a zvoncích nesčetných jiných květů. Líbezný prochlad; opojná vůně.

„Toť opravdu ráj!“ vydechl Mutina a hledě opojeným zrakem na Cilku, doložil v duchu: „— a nechybí v něm ani anděl.“

Vstoupil do kryté besídky a zdvihl tam se stolu otevřenou knihu. Nebyl to žádný z nových básníků. Z listů té knihy mile ochvěl Mutinu zašlý čas: svěží dech našeho národního jara.

„Ach, milý náš Tyl!“

„Tyl?“ ptala se dívka.

Pohledl na ni udiven. „Tylovy povídky,“ pravil.

„Ah, nevšimla jsem si ani, od koho jsou. Ale je to hezká kniha. Půjčil mi ji pan podučitel.“

Lehký mráček přeletěl, ale jen přeletěl čelo Mutinovo. Položil knihu zase na stůl.

Cilka zatím odstoupila mezi záhony a natrhavši malou kytici nejkrásnějších květů, podala ji s uzarděním hostu: „Abyste měl něco do sklenice.“

„Díky!“ zvolal Mutina s okem zářícím. „Hleďte, včera jsem tady obcházel s udicí a ulovil jsem jen posměch; dnes přišel jsem s prázdnem a odnáším si — královskou kořisť.“ — —

Opojen jako v dobách první lásky vracel se Mutina do vsi. Před ní spatřil u plotu jedné zahrady ztepilou postavu mysliveckého mládence, s dvojkou na pleci, s Dianou v patách, jenž pokoušel švarnou dívčici jdoucí domů s nažatou travou, chytaje ji za kulatou bradu a snaže se obejmouti jadrné její tělo. Vesnický don Juan! pomyslil si Mutina, ale nesvraštil nevrle čelo, jak by ještě včera nepochybně byl učinil. Usmál se naopak zálibně. Trhejme růže, nevinně bílé i plamenně červené, kde nám kvetou na tom krásném světě — ať na keři bedlivě šlechtěném, ať na divokém šípku! —

Při snídaní druhého dne dostala se panímáma v řeči na osamělý mlýn a prohodila, že asi tamější hospodářství divně skončí; mlynář že si hledí raději honby a karet nežli své živnosti a že pak není divu, rostou-li dluhy na dluhy . . . Mutina naslouchal pozorně, ale naposled se jen usmál.

Za několik dní putoval opět k mlýnu. A přicházel tam často. Někdy přišel s udicí; někdy chtěl se důkladně poučit o zařízení mlýnů; jednou začal kresliti skizzu malebného toho zátiší; jindy projevil živý smysl pro holubářství a zaměstnával se mlynářovým holubníkem — ale pokaždé skončily tyto výlety ve světnici s moderními pendlovkami a starými obrazy nebo v půvabné zahrádce, Cilkou pěstované.

Mlynářovic vítali jej už jako milého známého. A Cilka mívala pro hosta úsměv zvláště milý; často na něm prodlévala okem, z něhož mu šlehal vstříc tajemný sladký oheň. Ó Mutina znal z dalekých dob, co znamenají takové úsměvy, takové pohledy dívčích zraků! Jednou v besídce chopil se znenadání její ruky a držel ji, chvějící se, hodnou chvíli ve své dlani; když mu pak při odchodu ruku podala, ucítil stisk jiný než obyčejně — vřelý, výmluvný . . .

Bylo opět krásné, jasné odpoledne. Včera zvěděl Mutina ve mlýně, že mlynář a jeho žena odjedou dnes na celý den do města za jakousi záležitostí; sám pak sdělil jim, že ztráví dnešní odpoledne na výletu k dávnověkým, ve vzdáleném lese ukrytým valům, o nichž se teprve nedávno dozvěděl. Vydal se také skutečně na cestu směrem k tomu místu, které leželo od vesnice stranou přímo opáčnou k té, kde stál povědomý mlýn.

Ubíral se krásným, bujným lesem. Naslouchaje snivému šumění vrcholků a vzdálenému kukání žežulek, pohlížeje do hlubokého stínu mezi kmeny, jímž zaskvělo se časem v osamělém, všetečném paprsku mihotavé šídlo jako letící drahokam, ssaje s rozkoší vonný dech jehličí a květů, oddával se tichému kouzlu přírody. Toť něco jiného — dumal — než dusné město se svým zimničným ruchem. Zde zůstati! Žíti v tom vábném ústraní, zapomenut ale šťasten v tiché práci, pro svět bezvýznamné, avšak pro něho samého blahoplodnější než minulá činnost veřejná.

Přišla mu na mysl opuštěná villa, skromná ale hezká, ležící na stráni, v záhybu lesa, s rozkošnou vyhlídkou do zdejší krajiny. Slyšel, že je na prodej. Mohl ji koupiti. Ze slušného jmění a z pense, kterou

bral co bývalý vychovatel v domě šlechtickém, mohl tam žíti bezstarostně, ne sice v přepychu, ale v dostatku a spokojenosti.

A kdyby tuto půvabnou, vínem obrostlou poustevnu s ním sdílela drahá bytost, která by mu teprve poskytla největší, pravé štěstí lidského života — lásku spanilé, dobré, věrně oddané ženy! Ne sice nějaká duchem sršící hrdinka salonu nebo přejemnělá, blouznivá mimósa — ale zdaž nehodí se pro něho právě dušinka prostá, jejíž obzor by byl daleko vzdálen od toho všeho, co druhdy mocnými vznĕty a nyní trapnými vzpomínkami plnilo jeho duši, která by nechápajíc neštěstí jeho minulosti, přítulně jej obestírala zdravým, vábně bujícím jarem životním jako svěží břečťan zříceninu —! Učinil toto porovnání bez trpkosti a jeho fantasie rozševelila se čarovně, malujíc mu svůdné obrázky lásky a rodinného štěstí.

Hluboko zabrán v tyto myšlenky, jaksi ani nepozoroval, že dávno opustil cestu, vedoucí k valům a zcela jiným směrem zabočil. Až, vystoupiv z lesa, spatřil náhle před sebou lesklý pás říčky a při něm známý mlýn.

Stanul a dlouho pozíral na malebnou skupinku stavení s košatými lipami a štíhlými topoly, kolem nichž poletovalo hejno bělavých holubů. Představoval si houšť pestrožhavých květů a mezi nimi sličnou postavu dívčí se skvostným ohněm v oku a na smavém rtu . . . Náhlé odhodlání prochvělo jeho nitrem. Spěšně kráčel ke mlýnu.

Srdce mu tlouklo bouřlivě. Rozohněnou skrání míhala se představa svůdného těla, které přivine k prsům; polohlasitě pronášel slova vroucího vyznání . . .

Když se přibližoval k cíli, uvolnily se jeho kroky. Avšak rozčilení se vzmáhalo. Musil napřed sebrati smysly. Minul vchod mlýna, obešel stavení a z nenadání ocitl se u řeky pod pavláčkou, na témž místě, kde se mu vábná rusalka poprvé vyhroužila z křišťálové vláhy jako rybáku ballady.

Usedl opět jako tenkráte na zelenavé kameny pod bez a kalinu, položil čelo do dlaně a zadíval se do jasné vody. Byla opět průhledná až na písčité dno, na němž bylo zříti těkavá kolečka světelná. Zelenavé a stříbrně sivé rybky kmitaly se nad spletí jemných kořínků, které splývaly od břehu do vody jako rozcuchaný vous šedivé brady. Jako tenkráte lichotil se opět k němu křišťálový živel, ale teď nedýchal mu do prsou toliko neurčitou blahou tuchu, nýbrž prochvíval je vlnami plného, nezměrného štěstí. A zase zjevil se v té krásné hlubině obraz nebes — blankyt — plynoucí bílé obláčky — jistě, jistě zamihne se mezi nimi též — ona!

Nastojte! Objevila se skutečně. Viz! Milá tvář probírá se z jasné vláhy — perličky zubů bělají se v laškovném úsměvu — bílé ruce jakoby se k němu vzpínaly — Než, co to? Vedle stín postavy jiné — klobouk s tetřevím pérem — myslivecký kabát — pěkná, smyslně ohnivá tvář v rámci bujných kudrn . . . A rámě švarného jonáka vine se kolem rusalky, ret jeho stýká se s jejím rtem . . . Pekelná šalba!

Mutina nahnul se do předu, pohledl vzhůru . . . Běda! Zrcadlo vodní neklamalo.

Strnule, bez dechu seděl na břehu a nad ním zněl drahnou chvíli šepot, přerývaný polibky. A když tam všechno utichlo, vyskočil a kradl se rychle jako zloděj lučinou nazpět do vsi . . .

* * *

Z večera druhého dne ubírala se od nádraží blátivou ulicí Smíchovskou schlípená postava „pana professora“, s cestovním vakem v ruce, pod širokým deštníkem, na jehož střechu jednotvárně, melancholicky bubnovaly krůpěje dešťové.

Pod nárožní svítilnou vrazil do něho přítel.

„Ah — Mutino! Tys to —? Již tě omrzel venkov? Buď vítán! A dovol, abych na chvíli užil tvé společnosti a tvého deštníku!“

Zavěsili se a bředli společně blátem.

„A vypravuj přece, jak jsi se měl! Co jsi dělal! Botanisoval, sbíral trilobity, pil kyselé pivo, rybařil?“

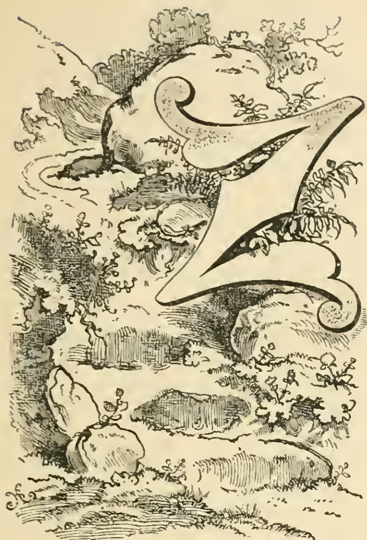
Mutina pomyslil si: Rybařil a chytil se sám — jen že v čas ještě se utrhnul a nechal pouze trochu bláhových illusí na něžné, zlaté udici.

„Nu což? Jsi nějak podivně zamlklý. Snad tě neokouzlila nějaká cudná, svěží fialka Brdských úvalů?“

Zdá se mi, že jsem už prospal nadobro čas k výpravě do hradu Venušina! pomyslil si zase Mutina.

„Mluv přece! Co's robil?“

„Bláznil,“ odpověděl Mutina konečně. „Namlouval jsem si, že jsem úplně prost ctižádosti, že jsem nikdy nestál o zevnější slávu a zatím, když mi strhli padělanou glorii s hlavy, vyštvala mne uražená marnivost do hor a lesů. A třeštil jsem tam. Nyní se vracím vyhojen — k nové práci. Třeba mi neslibovala potlesk a vavřín, na tolik snad přece stačím, aby nebylo mé dílo zcela bez zásluhy . . . a v tiché práci, myslím, najdu štěstí dosti — —“

Ikaros.

Román od **Svatopluka Čecha.**

(Pokračování.)

a chvíli odvolal Sezima dceru do vedlejšího pokoje a také doktor se vzdálil.

„Pan Sezima pomýšlí asi na odjezd,“ pravila Olga a po chvilce doložila rychle: „Hleďte, právě mi napadlo, jakým spůsobem bych se Vám nejlépe odměnila za to, že jste pozvedl alespoň cíp závoje se své minulosti. Jest patrno, že nemůžete domů pěšky. Jízda na zadním výstupku saní, jež odvezou domů pana Sezimu a jeho dcerušku, není sice příliš pohodlná, ale přes to vím určitě, že dáte místu onomu najisto přednost před pohodlným sedadlem vedle pana tajemníka. Nuže, postarám se o to, aby Vám připadlo ono vzácné místo — o něž se arci nikdo z ostatních nebude příliš dráti. Sáně doletí střelou do Prahy: snadno tedy snesete svízele této jízdy a možná dost, že si budete přáti jejich prodloužení. — Avšak hleďte! Doktor sešel se opět s Gabrielou — a jak živě se baví spolu! Doktor staví na odiv všecku svou roztomilost. Tváří se sice, jakoby neviděl, že je pozoruju; ale vím dobře, že je tato zvláštní roztomilost odvetou za Gressetova papouška. Chce mne za trest učiniti žárlivou. Mne — žárlivou! Ha ha!“

Za řeči byli došli ke dveřím sálu a mohli skutečně pozorovati, kterak tam dr. Blanda s Gabrielou, sedíce vedle sebe, tvoří skupinu, v níž by každý byl tušil ohnivého nápadníka, vroucně se kořícího ženě zbožňované. Olga mohla se smáti, a snad šel jí ten smích od srdce; jinak Vysocký. Vlna lásky, nedávno tak nadějně stoupající, opět jej vrhala do propasti. Viděl na drahém obličeji zář, jakou tam dosud nespatřil, a pravil sobě: Před chvilkou hleděly na mne ty oči laskavě — ale což to bylo proti pohledu, jímž nyní oplácejí něžnou pozornost doktorovu!“

„Slyšte,“ navrhovala žertovně Olga, „což abychom i my jim navzdor zahráli podobný zamilovaný výstup! Přikloňte se blíže! Zde mohu Vás i vzíti za ruku — nepronikáť sem přísné oko mé matinky, mocné jeho protektorky. Ale takhle se nesmíte tvářiti — toť jakobyste se klonil nad čerstvě naříznutý citron a nikoli nad rameno té, kterou máte zbožňovat!“

Na štěstí pro Vysockého změnil celou situaci pan Sezima, prohlásiv nyní oficielně, že musí pomýšleti na odjezd, „ač jest mu opravdu těžko odervati se od této milé společnosti a zábavy.“

Všechny jednající osoby shrnuly se poblíže něho.

Avšak ještě i teď zůstal doktor v rytířské službě slečny Gabriely, ba dovršil svou roztomilost k ní nabídnutím a prosbou, aby směl zaujati čestné místo v zádi kocábky, která ji ponese sněhovým mořem k domovu.

„Ó, to místo jsem právě zadala panu Vysockému," prohlásila Olga. „Pan Vysocký přenechá mi je laskavě výměnou za sedadlo v mých saních, vedle přítele Hvězdného."

„Nikoli!" Olga rozhodně na to. „Mám vážné příčiny, abych nepřipustila výměny takové." A stranou pošeptala Vysockému: „Ať se třeba domýšlí, že vzbudil opravdu mou žárlivost — jen když jsem Vám zachovala slíbenou odměnu."

Dr. Blanda musil ustoupiti, prohodiv jen kousavě, že má on zase vážné příčiny k obavě, aby nestihla sáně panstva Sezimových nemilá nějaká nehoda. Pan Vysocký má dnes nešťastný svůj den a může je snadno s sebou strhnouti v nějakou léčku potměšilého osudu.

Vysockého dotkla se málo tato poznámka; za to tím bolestněji dojal ho stín, jejž dobře postřehl na tváři Gabrielině v okamžiku, kdy Olga zmařila dvorné nabídnutí Blandovo. Avšak i tento bolestný dojem zaplašen byl po chvíli v průjezdě přívětivým pohledem, kterým jej Gabriela znovu obdařila, a laskavými slovy, jimiž litovala svízelů, jež bude mu snášeti na sedadle tak nepohodlném.

Sáně rozjely se vichrem do noční, nyní úplně jasné krajiny. Někdy za jarní noci, když jasné světlo měsíčné postýlá půdu stříbrolesklým bělem a také stromy květem obsypané zářivou bělostí vynikají z šerého vzduchu, zdává se, jakoby májové krajině divem byla vrácena tvářnost krásné noci zimní. Vysockému dálo se nyní opáčně: pod bílým třpytem na zemi tušil nejkrásnější roucho vesny a jíní na větvích stromů podél cesty měnilo se mu v tisíce bělostných, svěžích, rozkošných květů. Starý pan Sezima podřimoval ve svém kožichu; Gabriela tiše dumala; Vysocký něme trčel za nimi a situace jeho na úzkém výstupku saní byla způsobilá, aby mu připomněla útrapy, jaké za dob roboty a karabáčnictví ubozí poddaní snášeti musili na dřevěných oslech neblahé paměti. Avšak tato představa ani z daleka nezavadila o jeho mysl; naopak bylo mu nevýslovně blaze v té zvláštní posici, těsně za snící krásnou hlavičkou, ukrytou v jemně huňatém límci kožíšku a pod bašlíkem, jehož hedvábný střapec chvilkami, prudkým letem saní povznešen, šlehal zanícené jeho tváře.

V některé vzdálenosti za nimi letěly sáně, v nichž byli měkce uvelebeni dr. Blanda a Hvězdný. Doktor hovořil k soudruhovi s ohledem na kočího francouzsky, ač dobře věděl, že Hvězdný vládne jen chatrnou znalostí této řeči světové. Vždyť měl hovor jeho spíše účel monologu, jímž ulevoval duši naplněné rozličnými dojmy dnešního plesu.

„Ten poměr začíná mne již trochu mrzeti" — byla asi tresť samomluvy — „a kdybych se řídil v podobných věcech jen hlasem citu a nálady, věru že by dnešním dnem nezpůsoby té dívky převážily její krásu a sklonily mé rozhodnutí na jinou stranu. Ať by si třeba hledala náhradu v tom rytíři smutné postavy, s nímž se dnes po celou noc zabývala spůsobem věru pohoršlivým! Jak prospěšně odráží se od jejích

nezpůsobů vzorné, jemné chování slečny Sezimovy. Stálo by za úvahu — — Avšak prozatím nechme stranou oblaky a držme se pevné, praktické půdy . . ."

II. Třetí zpěv „Noci".

Zatím co pan Sezima s Gabrielou vstupovali do plesové síně Třemšínské, procházel se „ťukací duch", který před odchodem jejich z domova na stěně pokoje vládu svou ohlašoval, místnostmi o mnoho skvělejšími. Ne sice tělem. Smrtelná jeho část křižovala skrovným panickým pokojem, kde panoval úžasný nepořádek: spousta knih a papírů kupila se v neladu na psacím stole a válela se po všech částech prostého zařízení, ba tu a tam i na podlaze. V oblacích hustého tabákového dýmu, jenž celou prostoru naplňoval, nejistě míhala se postava mladého muže, kolem něhož za rychlé chůze z rohu do rohu pokoje, fantasticky poletovaly cípy strakatého, ošumělého županu.

Ale duch toho muže toulal se prostorami báječné krásy a nádhery. Nacházel se v paláci východním, v ohromné skvostné síni, kterou mu čaroděj Fantasus teprve dopola zbudoval z bělostného a pestrého mramoru, slonovinou a drahým kamením vykládaného cedrového a sandelového dřeva, celých ohromných kusů amethystu, lazuru a růžového křišťálu, ze štíhlých sloupů a tvarem podkov rozklenutých, uměle se splitajících oblouků, z látek drahocenných, protkaných zlatými a stříbrnými nápisy z koranu . . . A do této síně, na všechny strany otevřené, vnikal mezi tlupami sloupů s vůní rajského kvetoucího sadu stříbrný svit měsíce, jenž v zápasu s různobarevným světlem ozdobných visutých lamp vůkol rozpoutával kouzelnou hru fantastických polosvětel a polostínů . . .

Mezi tyto divy uvedla Otokara sama Noc, velebná postava v šerém, hvězdami protkaném rouše, s jasným srpem luny nad černým, bělostnými a růměnnými květy máku protkaným mračnem kadeří. Usadila jej k sobě v ebenový člun, na němž duhokřídlý Sen řídil měnivě pestrou plachtu, a tak odrazivše od šedivých břehů prózy, pluli do zlatých krajů poesie.

Ano, Otokar byl poeta, byl slavený spisovatel, jehož plody, sametem a zlatem vyfintěné, tvořily vynikající ozdobu našich salónů. Ovšem, kdo takové mistrovské dílo knihařského umění do rukou bral a probíral se libě šustícími listy drahého, krásného papíru, neměl ani zdání, jak málo tvůrčí rozkoše a jak mnoho krušných okamžiků autorových skrývá se za leckterou z těchto hladkých stránek, jejichž čistý tisk tak úhlednými verši a odstavci vábil ke čtení. Kdo si představuje tvořícího básníka asi jako ptáka, jásajícího z jara ve skrýši svěžích lupenů, uprostřed haluzí, obsypaných bělostným, zářivým květem, dýšícím nejsladčí vůní, užasl by nad ovzduším, z něhož vylétaly zpěvy Sezimovy. Avšak i ten, koho nezarazí básnická dílna, naplněná místo květného pele dusným prachem a místo sladké vůně štiplavým tabákovým dýmem, zavrtěl by mnohdy hlavou nad spůsobem, jakým Otokar sloužil své Muse. Byla to časem robota, horší trýzně nevolnické, kdy

ve lhůtě odměřené lopotil se v potu tváři za určitým počtem archů, poháněn bičem neúprosného závazku.

I v tuto chvíli vznášel se nad ním takový bič. Napsal první zpěv veliké básně „Noc“, rozpočtěné asi na dvanácte zpěvů, a k žádosti jednoho redaktora svolil, aby začátek hned byl otištěn, další zpěvy pak že dodávati bude od čísla k číslu.

Začátek „Noci“ vzbudil dle ujišťování přátel obecnou sensaci. Také druhý zpěv, hladce a v čas dodaný, došel žádoucího úspěchu.

Ale nad třetím začal Otokar trpce litovati, že souhlasil s uveřejněním nedopsaného díla. Právě třetí zpěv míhal se v duchu jeho nejskvělejšími barvami; jím, doufal, že najisto uchvátí obecenstvo. Noc, ukázavši pěvci v předcházejících zpěvích jiné části své tajemné říše, měla jej nyní uvésti do báječného sídla lásky žhavé ale přec čisté, nejvzácnějším třpytem báchorkovým ozářené a nejvroucnějším dechem poetickým prodchnuté, té lásky, jejíž kouzlo vane teplou nocí mladého leta, v záludném stříbrosvitu měsíce, hrajícího s tajemnými stíny rozkošného sadu, kde tisíce matně zářících kalichů květných vydychují opojnou vůni. Fantasii Sezimovou tísnil se roj nejvábnějších obrazů; ale po celý týden snažil se marně zachytit věrný odlesk některého z nich na čekajícím papíře. Kdykoli se na něm několik řádků objevilo, vždy mizely po chvíli zase pod klikatinou rázných škrtů. Zatím vynořoval se každý den ve dveřích obličej ubohého redaktora, jednou poděšený, podruhé vážně kárající, tu zas úpěnlivě žebronící, zkrátka vyčerpávající celou zásobu svých výrazů; i sazeč přicházel si každého jitra i večera pro rukopis — marně!

A dnes byla nejposlednější lhůta. Slavnou přísahou zavázal se redaktoru, že mu rukopis přinese do schůzky přátel, která se toho večera odbývá v jistém hostinci.

Přivstal si časně ráno. S potěšením shledal, že je v náladě znamenité. V čistém jasu, s jemným pelem vzácných barev vznášejí se se před ním výjevy třetího zpěvu. Po svědomité rozvaze zvolil pro své sídlo lásky tvary a barvy čaruplného Východu, a jeho fantasie tvořila dnes v pravdě s orientálním vzletem a žárem. Bohužel ztrávil několik hodin tím, že jí pouštěl volně uzdu a že se kochal v jejích těkavých, stále se měnících výtvorech.

Posupná tvář redaktorova, protrhnuvší to duhové pásmo vidin, připomenula mu konečně, že je nejvyšší čas, aby se také chopil péra.

Schvátil je rázně a brzy podařilo se mu vystrojiti ebenový člun, na němž v průvodu Noci a Snu do poledne šťastně přistál ku břehu pohádkové východní říše. Odpoledne pohřížila jej silná černá káva na hodinu v pravé východní „kêf“, v ono líně sladké nazírání v pestrou hru lahodně vzrušené obraznosti. Pak se vzchopil znovu a jal se spřádati určitý obraz kouzelného paláce lásky. Prožluklé přípravy na ples Třemšínský vyrušily jej několikrát z této důležité práce, že musel opětovně prudkým klepáním na stěnu zjednávat si potřebný klid.

Oddechl si z hluboka, když konečně otec a sestra odjeli.

Nyní může v nerušeném klidu budovati svůj vzdušný palác. Rostou sloupy, rozpínají se oblouky, oslňující nádhera zažíhá se vůkol — drahé kamení a vzácné dříví, zlaté nápisy, různobarevné svity a stíny,

třesavé obrysy palem, lunojasná jižní noc, vůně plamenných růží, vše to, co jsem shora slabě nastínil, snoubí se v určitě, ale přece s étherickou jemností ohraničený celek, jehož odlesk ukládá se na papír uhlazenými, třpytnými slokami.

Leč nyní... Jako zářící perla ve skříni drahocenné odpočívá v lůně těch krás kněžna paláce. Podoba rajská snesla se k zemi na valném, duhově se vlnícím oblaku nebeských motýlů — z jejich křidélek safírových, smaragdových, rubínových zdá se utkán širý, drahý koberec, z jehož vln hrouží se tělo, jakým jen z ohně a vzduchu stvořená Péri rozpaluje šíleným žárem srdce démonů a loudí slzy obdivu na zlaté řasy andělů. Z její hrudi svítí ozdoba jako slunce křišťálové — či jest to čaroskvoucí pavouk báje, číhající uprostřed zlaté pavučiny, kterou rozpředl po luzných údech? Jako krůpěje nebeské rosy, jako báječné mušky, uvízlé v pavučině této, kmitají z ní perly a modrým, zeleným, červeným ohněm prosvítají rozseté drahokamy. A pod něžným turbanem hedbávným, s jehož sněžných řás přívěsky drobných démantů srší jako světlušky do čarovné noci kadeří, pod tím turbanem, jehož záhyby spíná safírovým zobcem fantastický pták, vzpínající nad ním duhové křídlo — —

Běda! Tvář, jejíž úchvatná krása již již svítala tvořícímu duchu, pobledla rázem, zhasla, rozplynula se v beztvárnou mlhu...

Darmo snažil se Otokar přivolati ji nazpět. Roznícená jeho skráň chladla, obraznost chabě svěsila perutě.

Potřebí osvěžiti ji k novému letu douškem z černého kastalského pramene.

Otokar vyřítil se do kuchyně tak prudce, že Mařena v leknutí upustila okované, uvnitř svatohorskými obrázky polepené víko svého kufru, v němž právě počítala své skrovné úspory.

„Mařeno, uvařte mi silnou, černou kávu!"

Služka hleděla na něho jako bez myšlenky svými bledě modrými zraky.

„Což neslyšíte? Silnou, černou kávu chci."

„Hned, milostpane."

Sezima vrátil se do svého pokoje. Na další práci nebylo prozatím pomyšlení, již proto, poněvadž Mařena v kuchyni protivné vrzání kávového mlýnku doprovázela citu plným přednesem písně: „Když jsem k vám chodíval přes ty lesy..."

Četl tedy jen a opravoval dosti skrovné začátky zpěvu, jež se dotud na papír snesly. Štěstí, že tu již zachytil obraz kouzelného paláce; neboť při zvucích, jaké z kuchyně zaznívaly, byl by se najisto sřítil v mutné rozvaliny.

Konečně přinesla Mařena kávu.

Prodlévala v pokoji, přešlapovala kolem něho.

„Chcete něco?" optal se jí, srkaje temnou, obrazoplodnou vláhu.

„Snad je dost silná?"

„Dost, dost."

„Ale vždyť neusnete, mladý pane," pokračovala s úsměvem, hledíc naň přívětivě.

„Nechci spáti," úsečně odpověděl.

„Kávu tak pozdě na noc!“ vedla svou dále Mařena. „Můj nebožtík otec —“

„Prostoduché to stvoření chce patrně se mnou rozpřísti zábavu,“ pomyslil si básník. „To by se mi právě hodilo!“

„Jest hodně pozdě,“ přetrhl její řeč. „Jste již ospalá?“

„I božínku, nejsem,“ odpověděla s uzarděním, rovnajíc si řasnatý červený šátek, křížem uvázaný přes bujná ňadra. „Budu ještě šít —“

„Dobrá. Asi za hodinu odejdu do hostince. Pak mi provětráte pokoj a můžete si lehnout. Klíč od bytu mám; ostatně nepotřebuji ničeho. — Jděte, Mařeno — musím psáti. A poslyšte . . . nezpívejte tam v kuchyni; vyrušuje mne to z práce.“

Dívka mlčky odešla, patrně uražena.

Konečně ji tedy zbyl s krku. A nyní rychle, rychle nazpět do říše obraznosti!

Na oblaku z motýlích křídel, nad rouchem ze zlaté pavučiny, pod bílým turbanem s démantovými přívěsky, zpola obetkán průzračnou vlnou muselínu, září mu vstříc onen kouzelně krásný obličej, vábně okrouhlá lunojasná tvář, něžný důlek brady — Ó hrůza! obličej Mařenin! Její prostá tvář dere se tvrdošíjně pod ten zářivý turban místo čarojemných tahů vzdušné Péri! Střízlivě pohlíží naň bledě modrýma očima a ničí rázem všechnu illusi.

Není, pravda, ohyzdná. Spíše pěkná. Zvláště smích jí sluší hezky . . . Stěží přemohl Otokar umíněnost pobloudilé fantasie, která chtěla dále stopovati skromné vděky kuchyňské víly.

Vrátil se k vidině v paláci; ale znovu a znovu rysoval se pod turbanem všední obličej Mařenin — ba již i její kyprá ňadra vzdouvala zlatou pavučinu s křišťálovým sluncem a její jadrná, začervenalá ramena dobývala se z jemnořasých, stříbrotkaných rukávů . . .

Marné úsilí: Má báječný sad, kouzelný palác, třpytný, zlatem a drahým kamením obsypaný úbor kněžny — ale kde je půvab, jenž by zanítil žárem srdce satanů a slzy radostné vyloudil z očí andělů? Kde je zosobnění té lásky žhavé ale čisté, úchvatné a opojné, jejíž kouzlo dýše ze stříbrných stínů teplé noci za vůně květů a tlukotu slavičího? Nadobro zmizela nálada, potřebná k tomu, aby věrně postihl vůdčí myšlenku třetího zpěvu.

A ručičky jako posedlé chvátají po ciferníku — zoufalý obličej redaktorův zarývá mu do srdce vyčítavé zraky — bič, neúprosný bič svistí nad utýranou hlavou.

Mařena v kuchyni připomíná mu hřmotěním, že ohlášená hodina dávno již minula. A jen asi hodina zbývá do času, kdy se přátelé z hostince obyčejně rozcházejí; sklíčený redaktor vzdal se bezpochyby již naděje, že nešťastný spolupracovník slibu dostojí.

Otokar chytil se rukama za hlavu. Než v tom osvítila jej spasná myšlenka. Zpěv o lásce dnes již nenapíše; a kdyby jej nakrásně uveřejniti chtěl na dvakráte, musel by dnes alespoň ještě obraz kněžny důstojně doplniti a nějakou stránku v příslušné náladě připsati — ale k tomu zmořený duch jeho nestačí. Pomůže si takhle: Nechá plavbu v ebenovém člunu, vylíčení paláce, dokreslí obraz bytosti na motýlím koberci několika lehkými črty — obličejem — snivou lunou mezi tem-

nými mračny kadeří — a vloží jí do ruky třeba obrovský, nádherný vějíř, na němž míhati se budou při každém kyvu a obratu jiné kouzelné obrazy, nebo čarodějnou hůlku, která každým máchnutím promění obraz celého okolí . . . Bude to zosobnění — báchorkového kouzla noci. A nějaké slušné dokončení toho báchorkového zpěvu nechá si do čísla následujícího. Lásku pak zobrazí ve zpěvu čtvrtém. Což na tom, že „Noci“ jeden zpěv přibude.

Nezbylo mu času, aby déle o vhodnosti této změny přemýšlel. Dal se bez meškání do práce a za půl hodiny provedl skutečně svou novou myšlenku. Však byl již nejvyšší čas.

Prudce mrštil pérem na stůl, svinul neobjemný rukopis, odhodil župan, vjel do kabátu a svrchníku a vyřítil se z pokoje. Skleněnými dveřmi kuchyně uviděl, jak si tam Mařena před zrcadlem češe bohatý bledohnědý vlas, a zahledl jen letem, kterak obrátila k němu tvář se svým hezkým úsměvem.

Byl již dole na posledním schodu, když zaslechl shora její hlas: „Mám ráno zaklepat na dveře, mladý pane?“

„Ne!“ houkl v odvět a trhnul rázně zvoncem na domovníka. Domovní dvéře byly ovšem již dávno zavřeny.

Jakož se stává obyčejně v podobných případech, spal domovník právě dnes dubovým spánkem. Sezimovi nezbylo než dotápati se temnotou podzemní k jeho bytu a zabušiti mu pěstí na dvéře.

Za nějakou chvíli dostal se šťastně na ulici. Mrazivý zimní vzduch osvěžil mu horké skráně. Umrzlý sníh skřípal mu pod nohou kvapně kráčející; šosy zimníku, jejž ve chvatu nechal rozepjatý, zmítaly se na všechny strany.

Jsou-li ještě přátelé pohromadě? Není-li hostinec již zavřen? Nebyl. Jasná zář pronikala na ulici tropickým rostlinstvem okenních jeho záclon. Hostinský u výčepu odpověděl k jeho dotazu, že jsou páni v zadním pokoji ještě pohromadě.

Jakmile se Otokar objevil na práhu dotčeného pokoje, kde v oblacích tabákového dýmu nejistě se míhala rozjařená společnost, vítající jej halasem, vyletěla mu z toho přímraku vstříc vyčouhlá postava přítele redaktora.

„Neseš?“ vyrazila ze sebe hlasem, chvějícím se radostnou nedočkavostí.

„Nesu.“

„Chvála bohu na výsostech!“ zaplesal redaktor a objal přítele u vděčném pohnutí.

„A hodně?“ vyzvídal pak dále.

„Ne příliš mnoho. Ostatně, uvidíš; poshov jen, co si ohřeju ruce.“

Promnul si červené mrazem prsty a svlékl zimník.

Sáhl do jeho kapsy, pak do kapsy kabátu, do druhé, znovu do zimníku — náhlé uleknutí změnilo jeho tahy.

(Pokračování.)

ROZHLEDY
v literatuře, umění a vědě.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner.*

Byla řeč o vlivu a účincích kritiky na výkonné umění. Může, smí kritika počítati na přímý účinek své snahy? Francouzský kritik Sarcey má velikou zkušenost a dí v tom ohledu: Pamatujte si, že *nikdy nikoho nepřesvědčíte leda o tom, o čem přesvědčen býti chce.* Horlivost kritická měla by to míti na paměti a chovati se přiměřeně. Časopisecký článek ještě nikdy nenapravil hlavu tomu, o kom v něm byla řeč. Ať politikovi, ať autoru, ať umělci. Po nějaké úvaze uznáte věc za docela přirozenou. Představte si, jestli se vám kdy ve skutečném životě za řeči podařilo, odvrátiti někoho od náhledu, do něhož byl zakousán, anebo mu vynutiti přiznání, že jedná výstředně, když je do výstřednosti puzen vášní? Pravda je, že přesvědčíte vždy jenom ty, kteří nebyli aspoň daleko od toho, dáti se přesvědčiti.

Proto se nesmí kritika obraceti k osobám, jimž výtku činí, neb jichž způsob či výkon posuzuje; kritika musí se obraceti k obecenstvu, pro něž je psána. V obecenstvu může kritik zneenáhla, pomalu, prostředkem neunavného zastávání věci utvořiti proud smýšlení, který časem obrátí se proti poklesku či zlořádu, či chybám, které se páší, které on vytýká a které v určitý okamžik onen proud rázem smete.

Časopisecký článek jen odrazem, oklikou může působiti na osoby a věci. Jeho věcí jest, dostávati obecné mínění na svou stranu, býti zprvu nestranným a nepředpojatým a když obecenstvo konečně přesvědčeno řekne: skutečně, tak jest, kritika mluví pravdu, smýšlím také tak! pak nepomůže dotčeným osobnostem žádný odpor; ať přesvědčeni byli nebyli, musí ustoupiti. Takové je tajemství vlivu kritiky na veřejný život, na produkující umělce a konečně i na literaturu. Že platí totéž o divadle, je jasno.

Událostí dubnového repertoiru byl Tylův „Strakonický dudák“. Naplnil mnoho domů.

Podivno, v čem vlastně vězí působivost této národní hry. Kus je zastaralý, nemá děje, nemá zápletky, řeči, které se v něm vedou, nápady, jimiž je „vyšperkován“, základní osnova kusu, vše je z oběhu, neobstojí před vkusem a názory dnešního obecenstva a přece: plné domy! Čím vlastně láká a baví Tylova báchorka? Nemožno svaliti přece všecku zásluhu na několik pestrých prospektů, na páně Bergerův orientálský balet nebo na příšerně „zpropadenou“ scénu šibeniční v posledním jednání? Jiné kusy měly důmyslnější výpravu a nepřežily — druhé představení.

„Strakonický dudák“ je psán v duchu národním, arci, arci! Ale v čem záleží ten národní duch? Fabule je prostičká. Švanda je jako pravý muzikant zamilován. Ale mimo své dudy, nemá co by bylo

jeho. Na pouhé dudy žádný tatík mu nepověsí dceru za nevěstu a proto jde Švanda do světa vydělávat peníze. „Ve světě“ se o něj derou dvě mocnosti, jedna jej svádí ke zlu, k požitkům a sobeckému utrácení života, druhá nad ním bdí, aby nepoklesl cele, a přivádí jej nazpět do zlatého domova a do náruče milenky. Toť osnova kusu. Že je Švanda vlastně „vyššího“ původu, že je synem divé ženy, která hraje na jeho cestách úlohu dobré víly za něho orodující, je věcí báchorky, že zastancem „zlého principu“ je tak veselý kumpán jako bratr Vocilka, starý študent, impressario a nejrozmarnější Mefisto, jaký kdy dobré lidi ke zlu sváděl, že dále milenka Švandova nečeká na svého hrdinu doma ve strasti a pláči, nýbrž za ním do světa se spustí a že ji na té cestě provází tak rozkošný patron, jakým je kantor a šumař Kalafuna, není sic tuze vtipné — a důsledné, ale což! Nejde ani o myšlenku ani o důslednost! Na disciplinované tvoření umělecké neměl Tyl času. Za to měl přebohatý umělecký fond. Ku podivu, jak naivně narovnáno za sebou scén, postav, řečí, bez dlouhých otázek po důvodu a původu, bez ohledu na rozum a formu, na podobnost pravdě a úpravnost! Jako ve snu, s božskou nenuceností hemží se obrazů, lidiček a názorů, páté přes deváté, jen nejvolněji ochotou fantasie spojených a přece neodoláte! I vy moderní diváci neodoláte! Tajemství vězí v původní síle tvůrčí: Vocilka, Šavlička, Kalafuna, Dorotka, všecka ostatní chasa, ač zběžně a takřka nedbale kreslené, jsou postavy plné života a pravdivosti, dialog ač nehledaný, nepřebíraný, nepilovaný kypí obsahem a bujnou nevázaností a scény, až nerovnané, mají přece každá svoje jádro. Tyl viděl se poměry nucena tvořiti *letem*, což ovšem není zásadou uměleckou. Štěstí však, že mohl tvořiti hravě.

Někdy má Tyl originální scénické nápady, které důkladně zpracovány a využitkovány vedly by k největším effektům, jaké zná moderní raffinovaná škola dramatická. Jmenuji scénu Kalafunovu, který se vrátil „ze světa“ do rodiny, dává se vítati dětmi a komicky nastrojenou řečí udobřuje rozzlobenou manželku. Po celou scénu Kalafuna svoji ženu schválně nevidí, mluví k dětem, jakoby nebyla přítomna. Leč každým slovem hloub a trpčeji zarývá se jí do duše, až vyhojena ze zloby a přemožena padne tatíkovi okolo krku. Nadmíru působivá scéna.

Jak „Strakonického dudáka“ v Národním divadle vypravili, mnoho se chválí. Neníť porovnání mezi prostředky divadla nynějšího a druhdy prozatímního. Divadelně vyčerpán však — „dudákův“ scénický obsah ještě daleko není. Ze mnoha výstupů dalo by se v něm dvojnásob pro effekt kořistiti. Jak rozkošný motiv pro baletního mistra, který by měl fantasii, je scéna v paláci, kdy kouzelné zvuky Švandových dud probudí okolí princeznino ze spánku a celý dvůr hned okolo trůnu dává se do tance. Dojem je neodolatelný a škoda, že tato čelná scéna kusu v nynějším provedení po krátkém, mimochodném chechtu auditoria téměř nepovšimnuta mizí. Také v ostatních obrazech tají se vděčné motivy. Tu čistě herecké, tu komparsní. —

Jako novinka provozován Vrchlického „Julian Apostata“. Čtenářům „Květů“ poskytnuta bude příležitost poznati časem celé drama, což mne zbavuje povinnosti, abych o něm předběžně rozmlouval. Mělo na jevišti značný úspěch a bylo také důstojně vypraveno. —

Do personálního souboru přijata po příznivé zkoušce slečna *Dumkova*, prozatím do oboru „nadaných novicek“. Co Zuzanka v Pailleronově veselohře „*Svět nudy*“ ukázala slečna několik hned velice slibných stránek uměleckého naturelu. Za dobrého vedení a s náležitou pílí dojista bude lze mladou debutantku vychovati na vzácnou sílu uměleckou.

Umělecká výstava.

Podává dr. *Karel Chytil.*

Umělecká výstava, pořádaná každoročně záslužnou krásoumnou jednotou, dostala se posléz do místností umění důstojných. Sály žofínské jen při nejopatrnějším hospodaření s místem stačily pojati značnější počet obrazů, a přirozeným následkem této ekonomie bývalo, že velké části výtvorů nemohlo se dostati takového umístění, jakým by se bylo učinilo zadost umělci i obecenstvu. Za to v sálech Rudolfina dostalo se umění útulku skvělého; zde není obavy, že by nějaký výtvor následkem nevhodného umístění pozbyl části svých předností: prostornost, způsob zavěšení a především způsob osvětlení zabezpečují každému úspěch dle pravé zásluhy. Jako místnosti obrazárny, jsou též výstavní místnosti, s nimi korrespondující, osvětleny po většině světlem s hora, kteréž stejnoměrně se rozlévá po všech stěnách a nepřichází nikdy v kollisí se světlem na obraze. Znamenité vlastnosti prostorů dovedlo pořadatelstvo výstavy využitkovati velmi prospěšně; uspořádání, rozvěšení obrazů, jež patří k nejobtížnějším a nejnevděčnějším úkolům arrangementu, provedlo v době dosti krátké, s rozvahou a vkusem. Vkusem vynikají již samy místnosti Rudolfina; i o pohodlí unaveného diváka jest postaráno, a výstava pražská jest nyní v pravdě tím, čím prve jenom s jistou dávkou ironie mohla se nazývati, totiž — salonem.

Přejeme, aby se salon tento v pravdě stal trvalým dostaveníčkem intelligence pražské, jakým jsou výstavy v městech jiných, aby se stalo pravou potřebou obecenstva choditi do výstavy, jako chodívá do divadla, ne snad jen jednou v saisoně, nýbrž dle možnosti často. Až doposud, vyjma kruhy umělců a kruhy jim blízké, nebylo u nás žádného kmenového, vytrvalého publikum pro výstavy; větší díl obecenstva navštěvoval výstavu jen velmi zřídka, na mnoze jen jedenkráte a to často jen v poslední chvíli před uzavřením, ba jistý díl pražské společnosti zameškával příležitost, kterou nedal si ujíti venkovan neb cizinec, dlící toliko na skok v Praze. Kdo záhy navštíví výstavu, učiní tak zajisté i častěji, ježto nyní jest přímo fysickou nemožností, přehlednouti umělecké plody zde vystavené a ztráviti požitky zde skytané při návštěvě jediné.

Letošní výstava převyšuje počtem vystavených předmětů všechny předchozí. Jest pochopitelno, že všichni ti umělci, kteří obesýlali pravidelně neb občas výstavu pražskou, pospíšili si do nového ušlechtilého sídla umění, jež přilákalo i mnohé jiné, kteří Praze namnoze se vyhýbali. Fysiognomie výstavy pražské změnila se v počtu i jakosti, než přece není obtížno rozeznati i zde starý základní kmen vystavovatelů. Kmen tento tvoří umělci-krajané, mistři mnichovští a vídenští; k nim druží se někteří Belgové, vytrvavší ještě z doby Sweertsovy,

polští malíři, kteří v novější době vždy více Prahy si hledí, a tu tam některý vzácnější host z končin odlehlejších.

Vedle jednotlivých výtvorů různých umělců podán zde i zajímavý příklad výstavy souborné, obsahující větší počet prací a takto jakýsi přehled vývoje a díla dvou známých umělců pražských, *Karla* a *Adolfa Liebschera*. Ve výstavě bratří Liebscherů nacházíme kromě hotových prací četné listy ze studijní mapy, zběžné náčrtky, hbitě provedené akvarely, svědčící o pilném studiu, bystrozraku i technické zručnosti obou umělců.

Karel Liebscher přinesl ze svých cest po Čechách, Istrii a Italii hojnost skizz, v nichž poznáváme bystrost jeho oka při volbě partií romantických a malebných. Jednoduše a přec effektně načrtnuty jsou ku př. vývraty z lesů u Klášterce (č. 10—11), studie z Divoké Orlice (č. 12), neb partie z pasek letinských; les letinský trefně jest charakterisován ve dvou akvarelách (č. 99 a 100); v sousedství zříme jinou zajímavou studii lesní (šumavský smrk č. 98) a utěšenou akvarelku: selský domek z okolí Mnich. Hradiště. Četné kresby jednotlivých malebných krajů českých a památných míst jsou obecenstvu známy z velkých illustrovaných spisů: „Čechy“ a „Hrady a zámky“. V živém jižním koloritu skvějí se některé partie italské a istrianské; tak akvarelované pohledy z Benátek (č. 20, č. 74) a pomník jednoho ze Scalů ve Veroně (č. 21); lehké olejové črty z Istrie a Benátek (č. 23—28), drobné pobřežní motivy a mariny jsou duchaplně vrženy na plochu téměř miniaturní, a půvabnou prostotou vyznamenávají se některé partie, jež umělec ukořistil hlavně v okolí sv. Pavla v Jižním Tyrolsku (č. 38, 40, 45 a 54). K. Liebscher všímá si nejen přírody samé, nýbrž i tvorstva a jmenovitě pána tvorstva — člověka nacházíme zde na četných listech, z nichž učíme se znáti též talent autorův pro malbu figurální, vlastnost, jakouž nemůže se právě chlubiti mnohý krajinář. Spatřujeme zde jmenovitě typy benátské a uherské (č. 39 a 44); mnohé z těchto náčrtků jsou rázu zcela soukromého, mnohé jsou propracovanější a mají úplně povahu předmětů výstavních, jako charakteristická postava osmahlého marináře (č. 48), neb figurka čiperného chlapce, zabývajícího se patrně lovem ryb (č. 52).

Skizzami a kresbami dovoluje nám umělec nahlédnouti v dílnu svou a učí nás znáti nenáhlý postup od myšlenky k hotovému výtvoru. V kollekci nachází se dosti značný počet prací vyspělých, olejových obrazů v rozměrech větších menších, a všude spatřujeme zdárné výsledky snah umělcových, které ještě nedávno vynaložil na zdokonalení své techniky malířské. Vidíme zde patrný rozdíl mezi pracemi staršími, které jsou často v pravém slova smyslu trochu „zelené“, a zralými plody novějšími, jež snesou již kritiku sebe přísnější. I zde převládá záliba v romantických a památných místech; partie ty působí již samy sebou, i při svém obvyklém, ať tak díme všedním vzhledu, a umělec také spokojuje se často, představiti jich mrtvé, malebné tvary, aniž by zužitkoval ono kouzlo atmosferických zjevů a světelných změn, jež oživuje přírodu a slučuje tvary její v ladný celek. Při větší serii obrazů neutrální takové pojímání unavuje; tak jeden z největších obrazů „Trosky“ (č. 76) pozbývá při vší mistrnosti techniky a pečlivosti detailů následkem

jisté monotonie pravé význačnosti: celý zjev poutá nás chvilkově, ale ne trvale; totéž platí o malebné partii z Divoké Orlice (č. 3) a s části též o motivu od Letin v Plzensku (č. 2), jenž vedle malebnosti útvarů oplývá znamenitými detaily: mech a vřes, kamení a skály, rozvětvený strom v levo jsou mistrně podány. Zdá se nám, že ono všeobecné, neutrální pojetí spíše lze přičísti jisté zálibě, jakémusi zvyku, než příčinám jiným; že K. Liebscher není pouze chladným pozorovatelem přírody, že dovede být poeticky naladěn, dokazuje jeho vpravdě poetická illustrace k Lenauově básni „Schilflied" (č. 63) a dokazují i četné jiné obrazy zde vystavené. Někde odchyluje se od zmíněného názoru v přírodu napolo, a někde zase užívá effektů upřílišených. Tak zámek v Novém Městě nad Metují (č. 6) představuje se v rudé záplavě zapadajícího slunce, jež ozařuje také stráň, v pozadí ztrácí se zamlžené modravé údolí, ale voda s pobřežím v předu pravého kraje sotva dotknuta jsouc slabým reflexem, má všední denní vzhled; k osvětlení hledanému, byť i přirozenému počítáme hru fialových a růžových světel u večer na břehu istrianském (č. 61); zde působí opětně pendent (č. 69) jednoduchými svými prostředky mnohem příznivěji. I malá krajinka při měsíci (č. 5) se svými modrými vrchy a sklovitým tonem neuchvacuje přes effektní provedení, a stejný ton vadí až na výborné popředí též motivu od Třeboně (č. 8); za to zdá se nám prostý motiv od Roudnice (č. 9) při své jednoduchosti pln charakteristiky: močál v popředí, protivy v zeleni předních křovin a dálných temných lesů, ovanuty a spojeny jsou jistou intimní náladou, která dodává půvabu krajině takořka všední. Jak umělec náš dovede opozorovati pádnější zjevy atmosferické, svědčí výborná krajinka šumavská při dešti (č. 4), se zmoklou chalupou v popředí a s kotouči mračen, valícími se po údolí a stráni. Plná jarosti a jasu jest druhá partie od Divoké Orlice (č. 7) s pasekovým lázem, prohřátým na plném výsluní; jaký život, jakou rozmanitost vdechují zde teplé paprsky do přírody! Též drobný motiv od Ústí nad Orlicí (č. 71), košatý strom, rozkládající se před mizícím pozadím, jest lehce naladěn a nuancován. Pravým kabinetním kouskem jest obrázek „votivní chrám ve Vídni" (č. 77) s čilým pouličním životem, se vzdušným velebným chrámem a s přidušenou atmosférou velkého města. Delikátní náladou vynikají též dva obrázky formátu podlouhlého, motivy z Eppanu v Jižním Tyrolsku (č. 72—73), kdežto větší obraz Zámeček v Eppanu (č. 123), ač v tajuplném osvětlení se jeví snaha vzbuditi dojem, přece neuchvacuje. V pravdě úchvatnou jest partie z pobřeží Istrie (č. 62), téže velikosti co Trosky, ale životnější a působivější; velikostí, pojetím a provedením jest to po našem soudu chef d' oeuvre celé kollekce. Již motiv sám o sobě jest, jako u Liebschera obyčejně, malebný a poutavý: ty útesy skalné, vyčnívající nad hladinu, ty lehce zvlněné zátoky mořské, odstíny jejich vod a šírého oceanu v pozadí, rozdílnost jich zabarvení — a to vše jest mistrně podáno, pečlivými a přece lehkými tahy štětce.

Stojíme před pracemi umělce vysokého nadání a opravdových snah, a práce tyto věru snesou přísnější kritiku; výstavou většího jich počtu umožněn jest určitější soud, soud pro autora naveskrz lichotivý. Vytýkává se Liebscherovi po uznání všech zásluh, jistý nedostatek charakte-

ristiky, nedostatek individuálního pojímání — výtka tato nezdá se nám býti všude případnou. Krajinář jest v mnohém ohledu podoben portretistovi, neníť jeho věcí ubírati nebo přidávati přírodě, chtíti ji, ať tak díme, zlepšovat, ale jako portretista nemá se spokojiti se všední utkvělou tváří, i sebe krásnější a zajímavější, kterouž dovede zachytiti i fotograf, nýbrž musí vyčkati chvil závažnějších, kdy vystupuje celá individualita jeho objektu v popředí, kdy obráží se pravá povaha osobnosti i v jejím zevnějšku: rovněž i krajinář musí použíti pravé chvíle — i příroda má své slavnostnější okamžiky, momenty, kde se takořka individualisuje, ovšem nikoliv účinkem vnitřních, nýbrž zevnějších živlů. Kdy a jak zachytiti tuto stránku, spočívá opět v individualitě umělcově a v tom vězí tuším celé tajemství oné charakteristiky, tajemství, kteréž K. Liebscher v četných, nahoře uvedených pracích, jmenovitě v dílech doby poslední, šťastně rozřešil. (Pokračování.)

Rozhledy přírodovědecké.

Píše *B. Katzer.*

(Pokrač.)

Když už u květův a rostlin jsme, hodí se připojiti zprávu o velezajímavých výzkumech *G. Schweinfurtha o květeně hrobů staroegyptských.* Měliť staří Egypťané již zvyk, se kterým skoro všude se shledáváme, totiž vykrašlovati rakve květinami a zdobiti kvítím také mrtvoly. Takto staly se staré hrobky a pyramidy se svými proti ničivým vlivům vzduchu a vláhy chráněnými komůrkami jakýmis herbáři květeny, jaká zdobila Egypt před 3—4000 lety. Mumie ve svých truhlách bývají vykrášleny uměle pletenými věnci z listů a květů, pak kyticemi a jinými ozdobami rostlinnými, které poskytují nejlepší material pro posudek flory staroegyptské. Kromě toho však bývají v rakvích a ve hrobkách uzavřeny plody rozmanitého druhu, hlavně obilí, léky, barvy, látky, všelijaké nářadí a jiné předměty, nejspíš vesměs dary obětní, které také napomáhají k docílení obrazu květeny tehdejší, k čemu konečně slouží také řezanka z obilin, která přimísena byla k hlíně nepálených cihel, jimiž hrobky jsou vyzděny. Nejlépe zachovány (jak *Schweinfurth* praví, ne hůře nežli exempláry v našich starých, ale dobře opatrovaných herbářích) ovšem jsou rostliny, z nichž sestávají věnce a ozdoby uzavřené v rakvích společně s mumiemi. Tu lze po odstranění plátků korunních na př. poznati dokonale všechny vnitřní jemné ústroje, jako jsou tyčinky a prašníky, čnělky a blizny. Jen chloupky scházívají, což křehkostí sušených exemplárů jest snadno vysvětlitelno. Překrásně však jsou zachovány barvy mnohých květův a listů. Na př. stračka (Delphinium orientale Gay) zachovala si svou červenofialovou barvu úplně, podobně chrpa (Centaurea depressa M. B.), květ máku (Papaver Rhoeas L.) svou červeň, planý šafrán neboli světlice (Carthamus tinctorius L.) svou temnou barvu rudohnědou, atd. Chlorophyll, jak se podobá, jen v listech dyně zůstal zcela neporušen, protože kousky listů těch horkou vodu zabarvují intensivně zeleně. Celkem ustanovil *Schweinfurth* 46 druhů ze 42 rodů rostlinných, které

vesměs podnes ve floře Egyptu horního jsou zastoupeny, anebo aspoň i v nynějším klimatě zcela dobře tam obstáti by mohly. Arci jsou některé druhy dnešního dne omezeny na samé pobřeží moře středozemního, kdežto před několika tisíciletími bývaly zajisté po všem Egyptě horním rozšířeny, čehož příčina nejspíš připadá na vrub změněných poměrů hospodářství polního. Tím také možno vysvětliti, proč některé druhy dnes v Egyptě vůbec už se nenacházejí, které v sousedních i vzdálenějších krajích s totožnými poměry klimatickými hojně rostou. Ostatně jest také možno, že rostliny ty i před tisíciletími v Egyptě horním se nedařily, nýbrž v zahradách k účelům ozdobnickým uměle byly pěstovány, ku kterému konci snad přiváženy byly z daleka, anebo po případě šlechtěny z druhů domácích. Staré nápisy hieroglyfické nasvědčují tomu, že staří Egypťané zahradnictvím se zanášeli a neméně že cizích plodin více si vážili než domácích. — Zvláště zajímavo jest, že dosavadní studie o květeně hrobů staroegyptských neposkytují pražádného dokladu pro proměnlivost druhů v době dvou až čtyř tisíciletí, neboť posud nepodařilo se ve všem materiale nalézti ani jediné rostliny, která s některým druhem dnešní květeny co nejbezpečněji nedala by se ztotožniti. Než tuze veliká váha na to klásti se nesmí a jmenovitě závěr na neplatnost theorie o proměnlivosti druhů byl by zpozdilý, protože několik tisíciletí není doba dostatečná, aby hluboká proměna flory nějaké krajiny od ní vůbec dala se očekávati. (Ber. d. deutsch. botan. Ges., II., pag. 351).

Z Egypta do Japonska! Japonci jsou národ poměrně velmi vzdělaný a co více platí, nadaný touhou po osvojení si vzdělanosti evropské, jejíž význam nepředpojatě naučili se posuzovati. Ve mnohých oborech technických a průmyslových stojí na výši obdivuhodné a také ve vědách spekulativních vykonávají dosti dobrého. Jednotlivci navštěvují vysoké školy evropské, hlavně v Paříži a novější dobou v Německu, z nichž jeden jménem *Hanichi Muraoka* nedávno obohatil vědeckou literaturu japonskou obsáhlým pojednáním *o magických zrcadlech*, z něhož uveřejnil také německý výtah. Kouzelná zrcadla japonská jsou druh zrcadel bronzových, která vyznačují se dvěma podivnými vlastnostmi. Předně, dáme-li světlu od nich odraženému dopadnouti na bílou stěnu, objeví se na ní obrazce a kresby, jimiž zadní strana zrcadel jest krášlena a které z předu na zrcadle nejsou viděti. Figury ukazují světlé obrysy, ale jen tehdy, jsou-li na zadní straně zrcadla *vypouklé*. Za druhé, vryjeme-li však do zadní plochy zrcadla špičkou nože nebo čímsi podobným čáru, objeví se v odraženém světle také na stěně. Rýha ta jest na zadní ploše zrcadla *vydutá*, což jest opak kreseb vypouklých a přece výsledek jest týž. Podivné vlastnosti tyto v Japonsku samém jsou málo známy, nebo vůbec nepovšimnuty, tak sice, že továrníci, kteří zrcadla vyrábějí, nedovedou udati, odkud kouzlo se béře, nýbrž dostávají ojedinělá zrcadla magická mezi množstvím zrcadel obyčejných jen docela náhodou. Evropští fysikové věnovali na rozluštění tajemství mnoho píle, ale žádný nepodal objasnění úplného. Tresť ve příčině vědecké i praktické dosud nejdokonalejšího výzkumu *Muraokaova* jest následující: Zrcadla magická vždy jsou poněkud vydutá, ale místa stlustlá, totiž ta, která odpovídají vypouklým ozdobám na zadní straně, jsou

méně vydutá nežli místa ostatní. Taktéž rýhy na zadní ploše zrcadla učiněné, jsou na přední ploše méně convexní než ostatní plocha. A právě tato místa z vyduté plochy zrcadla pro pouhé oko nepoznatelně vystupující to jsou, která světlo ve větší míře odrážejí nežli plocha ostatní, pročež jasné obrysy jejich v odražené záři na stěně se objevují. Mnohem obtížnější byl výzkum methody, jakou kouzelná zrcadla úmyslně a vědomě dají se vyrobiti, by získání jich přestalo býti hrou náhody. Východištěm při tom byl *Muraokaovi* znak všech magických zrcadel japonských, totiž že jsou všechna velmi tenká. I vybrousil tedy řadu obyčejných zrcadel japonských na tloušťku co možno nejmenší, a nastojte: *všechna stala se kouzelnými.* Na základě výsledku toho určil pak účinek broušení na tenko, jenž záleží v tom, že místa mezi sesilněnými ozdobami na zadní straně zrcadel se nacházející broušením, t. j. přejemným rýhováním přední plochy více se vydmou než stlustlé kresby, čím pak úkaz popsaný se způsobuje. Důležité při tom jest *rýhování*, protože bez něho nenastanou rozdíly v napjetí částic na povrchu a tedy také žádné vydmutí. Na př zahřátím, leštěním měkkými látkami a p. se convexita zrcadel pranic nemění, ale ovšem stávají se zrcadla magickými také pouhým leptáním lučebným, kterým nerovnosti rýhám obdobné vznikají. Výzkumem *Muraokaovým* také jest dokázáno, že kouzelnou vlastnost nemají výhradně zrcadla bronzová, nýbrž také mosazná, měděná, olověná, zinková, železná, ocelová, skleněná atd., že vlastnost ta vůbec jest jen výsledkem broušení a může se státi zcela všeobecnou. Uspokojivý návod, jak jí docíliti, jest výsledky jeho bádání průmyslníkům dán. (Annal. d. Phys. N. F. XXII. pag. 246).

Na konec mi zůstala sdělení z mathematiky letu a chůze, při kterých mi napadá povedený vtip o ševci budoucnosti, jenž mathematicky přesné pantofle vyrobí tím, že ve vzorci pro boty učiní výšku holinky rovnou nulle, čímž nabude formulky, která po nějakém násobení a odečítání mu vyjeví, jak se trepky dělají. Ale to jest okamžitý nápad, který nijak nemá sváděti k podceňování následujících výzkumů. Co především *mathematiky letu* se dotýče, tedy hlavní otázka její jest, jak velikou plochu zvíře k létání potřebuje? *De Lucy*, jenž první s věcí tou se zabýval, ustanovil, že plocha letu jest tím menší, čím větší jest zvíře, avšak pozdější pozorovatelé popřeli platnost zákona toho a udali řadu jiných vzorců, kterými však otázka nerozřešena. Nejnověji sebral *K. Müllenhoff* všechen spolehlivý material odnášející se ke všemu tomu, co v ovzduší lítá: ptákům, netopýrům, motýlům, broukům a jiným hmyzům a zpracoval jej velmi důkladně. Váhu celého těla označil P, váhu svalů létacích p, plochu při letu zaujatou F, plochu obou křídel f, délku obou křídel l a rozměr roztažených křídel K, načež ustanovil všeliké poměry, na př. $F^{1/2} : P^{1/3}$, nebo $f^{1/2} : P^{1/3}$ atd, jichžto udavatele přehledně sestavil a přirovnal. K bližšímu vyznačení věci stačí uvésti jediný příklad. Výraz

$$F^{1/2} : P^{1/3} = \sigma$$

jest velmi důležit, jelikož udává relativní hodnotu vznášení se ve vzduchu; σ jest spůsobilost plování, t. j. schopnost bez pohybu křídly ve vzduchu se vznášeti. Dle hodnoty této dají se létavá zvířata sestaviti v třídy, pro

něž *Müllenhoff* udal zvláštní typy. První jest *typus křepelčí*, k němuž náleží moucha, včela, čmelák, vodní brouci, kachny a křepelky. U nich jest σ velmi malé, tak že zvířata padají prudce k zemi, jakmile křídloma třepetati přestávají. Druhý, *typus bažantí*, už dovede na krátkou distanci bez pohybu křídel se snésti; protože však jako u typu předcházejícího křídla jsou krátká, jest i tu při letu třeba kvapného třepetání. *Typus vrabčí* už létá mnohem lépe; čím více pak σ vzroste, tím více přibývá mu schopnosti ke kroužení a volnému vznášení se ve vzduchu, jaké nejkrásněji vykazuje *typus supí*, jejž pouze někteří příslušníci *typu motýlů denních* předčí. Také jiné vztahy, na př. délka křídel, t. j. poměr $l : P^{1/3}$, a síla svalů hrudních, $p : P$, mají při letu veliký význam. Na př. ptáci *typu vlaštovčího* mají σ totéž jako u typu vrabčího, protože však mají dlouhá křídla a silné svaly, každé zatřepetání mnoho vydá. *Typus racků* má sice slabé svaly, ale předčí přece v letu ostatní ptáky. To jest následek výborné jejich methody létací. Pomocí dlouhých křídel svých využitkují totiž co nejdokonaleji příhodné proudy vzdušné a poskytují takto nejlepší příklad ptáků s roztaženými plachtami vzduchem plujících. Jak daleko mathematika létání jde, vysvítá také z toho, že na př. délka křídel u rozličných letounů jest obráceně úměrná počtu pohybů v jednotce času vykonaných a že váha zvířat létavých jest obráceně úměrná třetí mocnosti počtu pohybův, které v jednotce časové byly vykonány. Kdo chce na základě vět těch nějaké příklady počítati, nalezne jich dost a dost. (Tagebl. d. 57. Vers. d. Naturf., pag. 173.) (Dokončení.)

Když jsem já šel skrze Louny,
verbovali pod dragouny:
ti dragouni zelení,
ti jsou mé potěšení.

Nevěděl jsem, co mám dělat,
mám-li taky koně sedlat:
podkovičky klapaly,
černé oči plakaly.

Černé oči, co pláčete,
že vy jeho nebudete?
Nic neplačte pro něho,
pán Bůh dá vám jiného.

(Z Hradecka.)

Illustrace k písni vojenské. Kreslil Mikuláš Aleš. Ryl Jan Patočka.

Julian Apostata.

Tragedie o pěti jednáních.

Napsal

Jar. Vrchlický.

(Pokrač.)

Jednání třetí.

Scena: Atrium v paláci císařském. V středu vodomet, za ním nádherná opona vedoucí do chrámu Mithrova. Na pravo nízký vchod do dílny Appruncula Galla, na téže straně v pozadí vchod do komnat císařových. Po stranách kandelábry s miskami plnými nafty, pánvice s uhlím, sochy bohův, amfory a bohoslužebné náčiní.

Výstup 1.

(Vstoupí Oribasius, rozhrne zadní oponu a volá do vnitř.)

Oribasius. Hej otroci! Sem pochodně! — Rozžhněte světla a zapalte kadidlo! — Vpusťte do chrámu theurgy a lid! — Ať trouby hlaholí k oslavě Mithry!

Výstup 2.

(Vejde Libanius.)

Oribasius, Libanius.

Oribasius. Dal bych půl života za to, kdyby zpráva o válce s Peršany byla přišla aspoň o jednu noc později. Ty, filosofe, byls při tom, když se o tom dozvěděl císař. — Co říkal?

Libanius. Ničeho. Nepohnul ani brvou, psal právě, ni péro z ruky neodložil, psal klidně dál — však uvidíš sám, tu přichází.

(Z komnat svých vejde Julian v obleku Mithrova velekněze, na prsou má veliké zlaté slunce, v ruce nese pergamen.)

Výstup 3.

Julian, Oribasius, Libanius.

Julian. Již dopsáno, přátelé, a jsem s tím spokojen. Svět okolo zmizel mi při té práci. Ó božství, jen k tobě se povznésti, víc netoužím! — Zde jest moje hymna k oslavě slunce, psal jsem ji celé tři noci (podává ji Oribasiovi), vezmi ji a rozdej theurgům, ať ji opíší a rozdají kněžím; chci, aby se zpívala dnes v noci při mysteriích.

Oribasius. Vše obstarám, jak poroučíš.

Julian. Nevěřím více Apprunculu Gallovi. Jeho věštby z vnitřností zvěře zní mi podezřele samou chválou a samým zdarem. Zdá se mi, že víc jej láká odměna moje než pravda. Přihlížej k tomu, aby mi posýlal vnitřnosti do mé ložnice; chci přesvědčiti se sám.

Oribasius. Stane se dle vůle tvojí.

Julian. O dívce z basiliky Sofie posud jsi ničeho nevypátral?

Oribasius. Ničeho, pane, chrám jest jako hrob.

Julian. Začínáš být také liknavým ve své službě; vidím, že musím zakročiti sám. Dám se provésti patriarchou chrámem, snad budu tebe šťastnější.

Oribasius. Ty bys chtěl vstoupit do chrámu křesťanského — v doupě úhlavních nepřátel vrhnouti drahý život svůj?

Julian. Víš, čeho se dopustil můj bratr Valentinian?

Oribasius. Nevím, pane . . .

Julian. Včera při slavnosti genia, jenž sluje publicus, stalo se, že pár kapek libace padlo mu na plášť. On — víš, že jest zuřivý Arian — usekl cíp pláště a vrhnul mi jej v obličej.

Libanius. A tys jej nesklál na místě?

Julian. Byl bych špatným žákem filosofa Libania. Podepsal jsem dekret, kterým jej vypovídám do Meliteny — nedám si přece kazit vojsko vlastním bratrem. — Odevzdáš mu to.

Oribasius. Dobře jsi udělal.

Julian. Zatknul jsi Galilejce, jichž jmena jsou na listině psanců?

Oribasius. Všecky až na Marka, syna Ursulova. — Co mám dále dělati s nimi?

Julian. Zase mne rozčiluješ — jsou tvoje kořist, nechci ničeho více slyšeti o zradě. — Jest k slavnosti Mithrově vše připraveno?

Oribasius. Všecko, pane.

Julian. Může započíti. Uzří křesťané, jak zastíní nádhera bohoslužeb mých jich prostičké, pokoutní obřady. Nešetřil jsem nákladu ku dnešní slavnosti. Až hvězdy má k závisti vznítiti záře ohňů řeckých a jásot hudby má polekati křesťanského boha na mračném trůně jeho. Pojď, Libanie, slavnost započíná.

(Odchází k oponě, v tom vejde kvapně Liléz.)

Výstup 4.

Julian, Libanius, Oribasius, Liléz.

Oribasius (zastoupí Liléz cestu). Co tu chceš, koho hledáš? (Chvatně k císaři.) Toť dívka z tábora!

Liléz. Císaře!

Julian (předstoupí). Zde jsem!

Liléz (klesne před ním na kolena). Řekla jsem, že hledám císaře, ale měla jsem říci, že hledám spravedlnost!

Julian (k sobě). Ovšem je to ona! (Na hlas.) Dobře jsi řekla, jsem spravedlivý; čeho si přeješ? Ale mluv rychle, chvátám do chrámu k slavnosti.

Liléz. Já se nesklamala v tobě! — Jak jsi milostivý a dobrý! — (ohlíží se na Libania a Oribasia) Ale — —

Julian. Rozumím ti. (Kyne oběma.) Jdi, Oribasie, vykonat mé rozkazy a dohledni zatím na pořádek při slavnosti. — My, Libanie, se ještě uvidíme! (Oribasius a Libanius odejdou.) Nyní mluv — však

počkej, — my se již viděli v táboře u Paříže v noci, kdy císařem jsem byl provolán!

Liléz (stále na kolenou). Císařský pane!

Julian. Ale vstaň! (Dívá se na ni.) V jakém jsi to šatu! Ha, ha, ha, ubohá, padla jsi křesťanům do rukou! Co z tebe udělali?

Liléz (vstává). Ano křesťanům, a jdu prosit za křesťany.

Julian (přeslechl poslední slova její). Tvé místo jinde jest! Byla prý jsi kněžkou Irmensula — zaměň boha svého a buď kněžkou velikého Mithry! Já sám, velký jeho kněz, uvedu tě v taje bohoslužby jeho. — Ty mlčíš?

Liléz. Jsem křesťankou, pane.

Julian. Křesťankou! Co pak zde pohledáváš? — Ah — chápu, láká tě bohoslužba slunce.

Liléz. Nikoli, jdu prosit jen . . .

Julian. Ty prosit, která můžeš poroučet! — Však mluvila jsi cosi o spravedlnosti . . . co chceš ode mne?

Liléz. Jdu tě prosit, abys propustil na svobodu starého Ursula.

Julian. Co tobě po něm?

Liléz. Víc, než domýšleti se můžeš; jdu prosit, bys propustil též Marka a odpustil mu, čím se prohřešil na tobě při rozdělování donativa.

Julian. Chápu, že za Marka prosíš, vždyť dal ti v táboře pařížském svobodu — a snad i více, jsi jeho milenkou?

Liléz. Jeho nevěstou!

Julian. Vida, k vůli němu jsi opustila víru otců svých? — Má štěstí ten křesťan. Co by tomu řekl tvůj otec, kněžko Irmensulova?

Liléz. Ptám se jen po hlasu srdce svého a tento praví, že jim hrozí nebezpečí; to hnalo mne sem z chrámu Sofie.

Julian (upozorněn). Jak, z chrámu Sofie?

Liléz. Že opustila jsem místo křestu svého, že zradila jsem boha svého a vyhnula se chvíli, kdy obec křesťanů mne chtěla přijati ve svůj střed, že prchla jsem a těkajíc městem neznámým, našla konečně tebe — tebe, který jsi dobrý jako jsi veliký!

Julian. A jak víš, že hrozí Ursulovi a Markovi nebezpečí?

Liléz. Vypravovali to křesťané — kněz jeden byl při zatknutí Ursula i Marka.

Julian. Marka nezatkli — je posud na svobodě.

Liléz (jásajíc). On žije! On na svobodě! Ó nebesa! Jak děkuju ti, pane! — Jak jsi dobrý!

Julian (k sobě). Ona ho opravdu miluje! (Na hlas.) I Ursula propustím, chceš-li.

Liléz. Ó pane!

Julian. Ale za jednou podmínkou . . .

Liléz. Ty bys chtěl?

Julian. Neboj se, milovati tebe — nikoli. Chci jen, bys při dnešní slavnosti zastoupila místo kněžky Mithrovy. Chci, bysi přítomna byla svatým mysteriím.

Liléz. Teď přítomna mysteriím! V době svého křtu, kdy shromáždění křesťané mne očekávají —

Julian. Shromáždění křesťané tebe očekávají! Kde? Mluv!

Liléz. O běda mi! — Co jsem to řekla!

Julian. Teď v noci, kde jsou shromážděni? — To je spiknutí! — Chci pravdu zvědět a dle tvé výpovědi naložím s vinníky.

Liléz. Jsou na modlitbách, pane, jak jejich obyčej.

Julian. Kde? — Dále mluv!

Liléz. Pod chrámem Sofie . . .

Julian. Dále! —

Liléz. Víc nevím!

Julian. Teď v noci? — K modlitbě stačí chrám — ale pod chrámem, toť spiknutí.

Liléz. O běda mi!

Julian. Musím mezi ně. — Tys jednou z nich, ty znáš heslo jejich, jakého třeba, aby vpustili člověka —

Liléz. Neznám.

Julian. Nevěřím ti! — Buď povíš heslo, neb padnou životy Ursula i Marka. — Vol, co ti libo!

Liléz. Ó bože, ó bože!

Julian. Toho nadarmo voláš! —

Liléz. A ty bys dal jim svobodu, kdybych to řekla?

Julian. Heslo! — Dám i tebe zatknouti a přinutím tě k vyznání.

Liléz. Tys hrozný!

Julian (třese jí). Heslo!

Liléz (v největším boji). Crux — lux! (Vztyčí se.) Ale nyní propustíš Ursula a Marka, jsou svobodni!

Julian (jízlivě). Ursula jsem odevzdal Oribasiovi a Markus, žel bohům, není posud v rukou mých.

Liléz. To je zrada! Ó jak jsi podlý, císaři! — Ó běda mi, já je zradila!

Julian. Sem, otroci!

(Vejdou dva otroci.)

Dnes budeš kněžkou Mithrovou, v podzemní kobě velké bohyně Kybely se shledáme a doufám — veseleji.

(K otrokům.)

Zde kněžka Mithrova, jí všechnu poctu a ochranu, vydáte ji, jak zazní ryk cymbalů a fleten, Oribasiovi, který ji uvede před oltář Kybely. Po slavnosti se pak podíváme do basiliky. (Odejde.)

Liléz (v náručí otroků, kteří ji odvádějí). Co jsem to učinila, já zradila ty, jež jsem chtěla spasit — Ó běda mi! Ó Marku, Marku!

(Odvlekou ji.)

Výstup 5.

Vejde Oribasius, později Appruncnlus Gallus.

Oribasius (směje se). Toť výborné! Jeden pohled na tu křesťanku vnuknul mi znamenitou myšlenku. Dám obléci zvěř obětní v bílý šat, podobný šatu křestěnců — Císař se zasměje — toť věru znamenitý nápad!

Appruncŭlus Gallus (vyjde ze své pracovny, je černě oděn, pás dlouhý až na zem jest pln kabalistických znamení). Kde jest Augustus?

Oribasius. Slyš, černý ptáku, ztratils důvěru císaře, věštby tvé jsou mu podezřelé — musíš věštiti též trochu nezdaru, nešiko! A žert bys mi nezkazil, rozumíš? Oběti dnešní noci dostaneš oblečené v bílý šat křestěnců. Jdu pro ně sám — rozumíš? (Odchází.)

Appruncŭlus Gallus. Rozumím. — Dva otroci vlékli právě teď v takovém šatu dívku do chrámu Mithrova. — Jakbych nerozuměl, ó caesar má vkus! (Odejde do své dílny.)

Výstup 6.

(Za oponou zní zvuk stlumené hudby, v níž flétny a cymbaly převládají; vejdou dva otroci a rozsvěcují kandelabry a pánve s naftou a sypou na uhlí kadidlo. Dvořané, kněži, theurgové a lid hrnou se přes jeviště a vcházejí za oponu. Naposled vrazí Markus udýchán, setká se s theurgem a později s otrokem.)

Markus, theurg, otrok.

Markus. Co se to jen děje? Dům náš prázdný jako po vymření. V basilice též po otci a Liléz stopy není. — Musím se dopátrati pravdy — té mi může poskytnouti jedině císař. Musím s ním mluvit. (K theurgovi). Hej, příteli, můžeš mi povědít, kde bych našel Augusta?

Theurg. Smím-li ti nabídnouti svých služeb, učiním to milerád. Chceš vědět, pod jakým jsi narozen znamením? Chceš vědět, zda tě nepodvádí tvoje milenka? Chceš se jí snad zbavit? To všecko umím, i z ruky hádati dovedu a sny ti vyložím.

Markus. Z cesty, kejklíři! — Chci zvědět, kde císaře bych našel. —

Theurg. Ne tak zhurta! Když ne dnes, přijdeš jindy a rád ti posloužím. Císař vězí teď pod sukněmi velké bohyně. Když nechceš služeb mých, nech mne odejít, slavnost by beze mne ani celou nebyla ... (odejde.)

Markus. Toť blázinec a ne palác císařský! Toť divadlo, kde šaškové si dvéře podávají — snad tam ten otrok mi poví cos moudřejšího. — Slyš, příteli, kde najdu Augusta?

Otrok (ukazuje, že neví, a že jest němý).

Markus. Ó ví dobře caesar, proč se obklopuje němými! — Ó, co si počnu?

(Otrok odejde.)

Však hle, tam Caesarius, ten snad ještě rozum neztratil a světla mi podá.

Výstup 7.

Markus. Caesarius.

Markus (jde mu vstříc). Bůh tě posílá, příteli!

Caesarius. Ty zde?

Markus. Co se divíš? Hledám císaře.

Caesarius. Ó prchni, prchni, užij zmatku slavnosti — pamatuj na osud otce svého . . .

Markus. Mého otce — co víš o něm?

Caesarius. A ty nevíš, že jest zatknut? — Kdes byl, zaslepený? A ještě teď se odvažuješ v doupě tyranovo?

Markus. Zatknut! — Jak to možno, vždyť před hodinou jsem s ním hovořil, než se vydal na cestu do basiliky.

Caesarius. Jest v rukou Oribasia jako všickni, kdož byli na listině psanců.

Markus. Toť jakby mrtev byl.

Caesarius. A proto radím, prchni! — prchni, než dojde na tebe!

Markus. Prchnout — a otce nechat v nebezpečí. Nikoli, nechť padnu do tenat — chci světlo mít.

Caesarius. Já varoval tě dost — spěchám do basiliky, přijdeš tam přec taky?

Markus. Dřív musím otce najít.

Caesarius. To marně se namaháš. Znám palác ten, zde jsou, příteli, dveře, které jak jednou zapadnou za obětí svou, více se neotvírají. Pamatuj na vlastní život a poslechni mne. S bohem!

(Odejde.)

Markus. Já musím otce najít!

Liléz (z pravé strany z dílny Appr. Galla). Pomoc! Pomoc! Ó Marku!

Markus. Ten hlas — to Liléz!

Liléz (slaběji). Mne vraždí — Marku, pomoz!

Markus. Tam odtud přišel ten hlas! (Tasí meč.) Leč kudy tam — Zde dveře (zkouší otevřít.) Darmo! Měl pravdu Caesarius, dveře zapadlé za obětí zde se více neotvírají.

Liléz (slaběji). Ó Marku! Marku!

Markus. Toť ona! (Tluče na dveře.) Otevřte jménem císaře! — Darmo! To doupě jest nedobytné a já tu stojím málomocný! (Lomcuje dveřmi, ty povolí, Markus vnikne do vnitř.) Z cesty, obludo! (Je slyšet výkřik, pád lidského těla, Markus se vrátí s mečem v ruce, flétny a cymbaly zní za oponou stále divočeji.)

Je zavražděna! — Bídně v doupěti toho augura! — Však padl také mou rukou — ale ona, ona! — Nyní k císaři, budu žádati na něm životy dva — její i otce mého. A byť bych jej měl od oltáře Mithrova odtrhnout, musí mi k řeči stát. — Ó otče můj, ó Liléz! ó Liléz! (Odkvapí.)

Výjev 8.

(Rozhrne se opona, vyjde Oribasius a volá do vnitřních síní.)

Oribasius (velikým hlasem). Slunce naše, císař, vstupuje k oltáři Kybely — uveďte k němu kněžku Mithrovu!

Opona spadne.

Proměna.

Scena: Chodba pod basilikou Sofie jako v druhém jednání. Kol sarkofagu křesla, na nichž usazeni jsou biskupové, patriarchové a kněží i bohatí patriciové křesťanští. V středu biskup Liberius římský, kolem něho Basil a Řehoř. Mezi lidem Prokopius a Zoe. V pozadí ukryt za rohem vyčnívajícího sarkofagu Julian. Při vyhrnutí opony leží Markus u nohou Basilových — mezi shromážděním lze pozorovat veliké pobouření. Schodiště a pozadí plní lid křesťanský.)

Výstup 9.

Basil, Cyril, Liberius, Řehoř, Prokopius, Zoe, Markus, Julian.

Markus (který dokončil vypravování o zavraždění Liléz). A já zde, otče, ležím u tvých nohou, chvějící se a málomocný, místo, co bych s mečem v pěsti stíhati měl vinníka! — Ó otče můj, ó nevěsto má!

Basil. Ztiš se, synu, víš: kdo bere meč, od meče zahyne. Nech pomstu hospodinu!

Různé hlasy. Má pravdu Markus! — Kam to dojde s námi? — Jsme ztraceni — Nejsme jisti životy více!

Basil. Ticho! (K Markovi.) Utiš se, Marku! (K okolostojícím.) Odveďte jej, má klidu zapotřebí.

Markus. Nikoli, mám síly dost — nechte mne! Chci býti svědkem vašeho jednání, chci vlíti oheň síly v mdlobu vaši a přesvědčení v nerozhodnost vaši. Vy musíte prohlédnouti a vzchopiti se k činu, jinak nejsou jisti více ani vaše ženy, děti a nevěsty!

Hlasy. Má pravdu! — Jednejme! — Ať se vysloví biskupové! — Ať mluví Basil!

Basil. Bratře Řehoři, poslechneme jen hlasu shromážděné církve. Promluv, přečti svou obžalobu, či lépe řečeno žalobu Krista proti císaři.

Hlasy. Ano, chcem slyšet obžalobu proti císaři. — Ticho! Ať mluví Řehoř!

Řehoř (vstane). Bratři v Kristu zde shromáždění! Vám známo všem, všem, v jaké zlé časy upadla církev boží za vlády Juliana císaře po právu zvaného Apostatou. Znáte edikty jeho, jimiž směřuje jen k potupení církve a k pohanění její. Posud vedl boj tajný, ale události dnů posledních zřejmě ukazují, že se vrací církvi časy Neronovy.

Hlasy. Pravda! Pravda!

Řehoř. Pominu, ó bratři, že nás potupně Galilejci nazývá, že uloupených nádob posvátných užívá k miskám obětním, že na svém dvoře živí celý roj filosofů pohanských, věštců, theurgů, augurů a všeho druhu kejklířů, zmíním se jen, že na potupu Krista prohlásil dnes bohoslužbu Mithry a necudné mysterie Kybely obnovil. Víte o bolestných udalostech v Heliopoli, Gaze i Arethuze, kde sbor najatých jeho střelců chrámy křesťanské pustošil, víte jak na signa vztýčil vedle obrazu svého sochy starých bohů, jak za mrzký žold svádí vojsko, aby potupilo prapory, pod nimiž zvítězil veliký Konstantin. Znáte osud, kterým stihl našeho Athanáše, zbaviv jej biskupství a psancem jej vyhlásiv. Do dnešního dne obracel se osten zuřivosti jeho proti myšlence církve Kristovy, ohrožoval svou sveřepostí celek, dnes začal však ote-

vřený boj s jednotlivci. Víte o zatčení prokonsula Ursula, nevíte však, jaký konec tohoto ctihodného sluhu Kristova očekává.

Zoe (v davu). Můj otec! můj otec!

Řehoř. Slyšeli jste z úst ubohého Marka, syna Ursulova, k jaké oběti vyhlídl si jeho nevěstu, zdá se, že nadešla chvíle, kdy splňovati bude vlastní výrok svůj, že až mu dojdou zvířata obětní, zabíjeti bude křesťany k oslavě bohů falešných a ku provádění svého věštění. Toť obžaloba církve proti odpadlíkovi. (Usedne.)

Hlasy. Toť hrozné! — Toť strašlivé! — Zde třeba jednati!

Jiné hlasy. Ať Basil mluví!

Hlas. Ano, ať Basil vysloví, jaké chová církev úmysly, co činiti a čeho se varovati.

Basil (vstane). Bratří v Kristu shromáždění! Nemáme moc sesaditi císaře paží světskou — úmysl však máme vytrvati u víře pevně až k cirku a hranicím — ale nejsme povinni za poměrů, jak je dle pravdy vylíčila výmluvná ústa Řehořova, poslušností takovému císaři. A tož mocí církve, jež mi dána souhlasem všech biskupů přítomných i nepřítomných, propouštím vás všecky ze svazku poddanství a poslušnosti, jenž vás poutal k císaři Julianovi — ať vládne stejně smýšlejícím, my neuznáváme jej císařem!

Četné hlasy. Ovšem! — Pravda! — My jej neuznáváme!

Basil. Svobodným souhlasem všech stalo se tak. Či někdo z přítomných by protivil se výroku církve shromážděné?

(Chvíli ticho, na to předstoupí)

Julian. Já! — Váš císař!

(Všeobecné zděšení, velký zmatek v celém sboru, někteří prchají, jiní derou se ku předu.)

Hlasy. Císař!

Jiné hlasy. Julian!

Jiné hlasy. Běda! Jsme ztraceni! — Jsme prozrazeni!

Basil. Stůjte!

Markus (vyskočí a vrhne se s vytaseným mečem na císaře. Basil zaskočí ránu a zakryje císaře svým tělem). Zhyň, padouchu!

Basil (k Markovi). Zpátky, šílenče! (Vyrazí mu berlou svou meč z ruky.)

Markus (k davu). A vy stojíte zde bez účasti po tom, co jste slyšeli z úst Řehoře a Basila, po tom, co jste slyšeli z úst mých? Samo nebe vám jej posýlá, jest v moci vaší! Kdo křesťan jsi, jednej dle mého příkladu!

(Zvedá meč ze země, ostatní patriciové tasí dýky a ženou se po Julianovi.)

Hlasy. Má pravdu! — Ať zhyne!

Basil (velitelským hlasem). Zpátky! — Zabte, chcete-li, mne! Chcete souditi jej tím, čím jste jej před chvílí obviňovali? — Jest chrám tento vražednou slují?

(Všichni ustupují.)

Bůh jediný má právo souditi zde a před ním se jednou bude zodpovídat císař tak dobře, jako nejposlednější jeho otrok!

Julian (který stál bez hnutí, s ledovým obličejem, vybuchne v hněvu). Já se zodpovídat? Chátře spiklenců? — Nikdy! Byl jsem svědkem vašeho zrádného jednání a (posměšně) děkuju vám za pochlebné zrcadlo, jež jste mi nastavili. Znám vás nyní a budu souditi vás mečem a ohněm.

Markus. Slyšeli jste? — Ó držte jej, bůh vám jej poslal do rukou, ať zhyne!

Hlasy. Ať zhyne!

Markus. A kdyby nikdo se nehnul, já mstím křivdu svoji, smrt otce svého i nevěsty své — já jediný!

(Vrhá se opět na císaře, Basil chrání Juliana svým tělem.)

Basil (v ruce třímaje berlu, hlasem velikým). Jmenem Kristovým kdos jeho věrný, chraň císaře!

(Hluk a zmatek v shromáždění)

Ustupte, ať může volně projíti Julian!

(Meče se sklánějí, část měšťanů odzbrojí Marka, ostatní se rozstupují, dělajíce volný průchod k hlavnímu vchodu.)

Otevřte bránu basiliky do kořen, a brvou nehněte, až půjde okolo, neb svatý jest, byť i nepřítel váš, a pouze bohu patří kdo jest nešťastný!

(Julian projde davem s hlavou vzpřímenou a úsměvem pohrdavým.)

Opona spadne.

(Dokončení.)

Alfa-omega.

Se zemí zase
v určitém čase
mrtvý a němý náš
prach srovnává se.

Tisíce přání,
trudů a ždání
a ve skonání —
vše pouhý sen!

Nad naším rovem
kouzelným slovem
duch náš zas zaplane
v životě novém.

Leč i ten mine
jako vše jiné,
přejde a zhyne
stejně i ten!

Aug. Eug. Mužík.

Hydrografie Brdských hor.

Sepsal prof. dr. Jan Krejčí.

(Dokončení.)

Berounka spojuje v uhelné pánvi u Plzně tekoucí vody ze severní Šumavy a z Českého Lesa, totiž říčky Úslavu, Radbuzu, Úhlavu a Mži a vine se pak údolními puklinami, na mnoze úzkými a hlubokými, v oboru azoických břidlic celkem ve směru severovýchodním, až se pod Křivoklátem u Zbečna obrátí do směru jihovýchodního. V tomto směru vstupuje mezi Novou a Starou Hutí do oboru Siluru, prolamujíc kolmo na směr vrstev pásmo železité (d_1) a křemenné (d_2) Berounského Plešivce, pak břidlice drobové (d_4), na nichž město Beroun v půvabně rozšířeném údolí leží. Pod Tetínem vniká do oboru horního Siluru, jehož všechny vrstevní stupně (e_1, e_2, f_1, g_1, g_2, g_3, h) v několika zatáčkách dílem k jihu, dílem k severovýchodu na malebných a geologicky velezajímavých skalních stěnách odkrývá. Zejmena strmí mramorové stěny (f) pod Tetínem až k Srbsku, kde pak za velkým zlomem vrstev, jdoucím na příč přes řeku do Kodské rokle, následují ony synklinalní a antiklinalní prohyby vyšších vrstev vápenných (g_1, g_2, g_3), jež byly již dříve uvedeny. U Budňan pod Karlotýnem vniká Berounka opět do spodních vápenců (e_2, e_1) a plyne pak v údolní puklině od severu k jihu, kdežto na zarostlých stráních Voškova mezi Klučicemi a Zadní Třebání v pásmu podvápenných břidlic (d_5) pamětihodný pruh kolonií graptolithových se zelenokamenem odkrývá. U Zadní Třebáně vstupuje pak Berounka do širšího úvalu podélného v oboru měkkých drobových břidlic (d_4), v němž se vine až k ústí svému u Zbraslavi, a sice směrem severovýchodním mezi křemennými hřebeny Brdskými a vápennou vysočinou Karlotýnskou, oživujíc malebnou krajinu horského rázu, v jejímž lůně spočívají obce Řevnice, Dobřichovice, Všenory, Mokropsy, Černošice a Radotín.

Údolí Berounky od Tetína až k Zbraslavi náleží v geologicko-orografickém ohledu zajisté k nejpůvabnějším krajinám středních Čech a jsouc železnicí západní v celé své délce prostoupeno, stává se pro letní výlety Pražanů právem vždy více oblíbeným cílem.

Přítoky Berounky na levém břehu.

1. Radotínský potok vzniká u západního kraje opukové vysočiny u Ptic (390 m.) a teče zpočátku mělkou údolní brázdou k jihovýchodu napříč přes směr vrstev křemenných a břidličných (d_2, d_3, d_4) kolem Ouhonic, Drahelčic, Hořelic a přes lože železné rudy u Nučic; u Tachlovic vstupuje do oboru hornosilurské vysočiny, již celou prorývá a všechny její synklinalní a antiklinalní vrstevní vlny v mnohonásobných oklikách objevuje, i sleduje na počátku a u konce vápenných skal pukliny

příčné jihovýchodní, u prostřed však háje Škrábku nad Chotčem až k mlýnu Vrutickému puklinu podélnou ve směru severovýchodním. Pod Radotínem (200 m.) vylévá se do Berounky. Pěší procházka podél potoka Radotínského, mezi malebnými skalami a půvabnými háji, odměňuje tudíž chodce nejpoučnějším sledem vrstevních stupňů celého horního Siluru.

2. Švarcava jest malý potok, vznikající u prostřed vápenné vysočiny u Kuchaře (380 m.), i vine se směrem jihovýchodním, vnikaje pod Třebotovem do pěkné lesnaté rokle několika mlýnci oživené napříč skrze hornosilurské vrstvy (zejmena g_1, g_2, g_3, h), jež velezajímavým způsobem odkrývá, až se u Horních Černošic v oboru břidlic podvápenných (d_5) do Berounky vylévá (195 m.).

3. Studený čili Karlický potok vzniká blíže severního povýšeného kraje vápenné vysočiny u Lužce (380 m.) a teče dle příční pukliny k jihovýchodu, spočátku v mělkém polním, a pod Roblínem v hlubším, lesnatém údolí, jež u Karlíka opouští a do Berounky u Dobřichovic (199 m.) se vylévá.

Malý potůček Kluček zvaný, spěchá mezi Švarcavou a Studeným potokem z lesů Roblínských okolo Vonoklas dolů k Berounce, jiř v rokli břidličné (d_5) nad dolními Mokropsy dostihuje.

4. Karlotýnský potok vzniká v úvalu u Mořiny a oživuje pěknou rokli, kteráž pod hradem Karlsteinem směrem od severu k jihu vrstvy vápenné (od h do e_1) prolamuje a u Budňan do Berounky se otvírá.

5. Bubovický potok teče z vysočiny vápenné od Bubovic (426 m.) divokrásnou lesní roklí pod vrchem Doutnáčem (H) do Srbska k Berounce.

6. Kačák čili potok Sv.-Janský povstává na jižním svahu Žbánu a Kroučova (483 m.) v oboru červených pískovců permského útvaru, pod kvadrovým pískovcem a opukami uložených, i teče v oboru toho útvaru jakož i v oboru pískovců kamenouhelných přes Renčov, Třtice, Kačice (odkud jmeno jeho) u jižní paty vysočiny Žbánské směrem jihovýchodním kolem Žehrovic a Dokes ke Družci, kde vstupuje do oboru azoických břidlic, jež v tomtéž směru v lesním údolí až k Podkozí proráží, načež přes Nenačovice, Chrustenice až k Loděnicům napříč prostupuje v pěkném údolí lesnatém jihovýchodním směrem břidlice železité s jejich zelenokameny (d_1) a taktéž křemence (d_2) a břidlice drobové (d_3, d_4), odkrývaje mnohonásobné zlomy a přehyby jejich. Pod Loděnicemi obrátí se do směru jižního, jímž vápennou hornosilurskou vysočinu prolamuje v úzké, vysokými stěnami vápenných skal obstoupené rokli, kdež v lůně jejím vedle poustevny sv. Ivana bělá se kostel a klášter (nyní zámek); pod obcí Hostín spěchá konečně skrze úzkou rokli u prostřed pánve silurské do Berounky (193 m.), zde vysokými skalami stěsnané.

Dolejší část údolí Kačáka, tak zvané údolí sv. Ivana, jest v ohledu na romantické skupení skal nejznamenitější údolí v horním našem Siluru, kdežto v geologické zajímavosti je předčí údolí Radotínské.

Z výšin mezi vápennou vysočinou a mezi Plešivcem berounským sbíhá též několik potůčků dolů k Berounce. Tak zejmena malý potůček, vznikající u Vraže, jenž teče brázdou podélnou v oboru drobových břidlic (d_4) do Berounky. Jiný spěchá dolů od usedlosti Veselé, a jiný od vesnice Lhotky na východní straně berounského Plešivce v oboru břidlic drobových a křemenců (d_2) úzkou lesní roklí do Berounky.

Přítoky Berounky na pravém břehu.

1. Všenorský potok povstává na jižní straně Brdských hřebenů u Řidké (412 m.) a teče zpočátku podélným výmolem v břidlicích azoických; pod Černolicemi proráží však napříč Brdské hřebeny směrem severozápadním a vytvořuje malebné lesnaté údolí, od výletníků pražských často navštivené, s vysokými skalami nad Všenory, v němž viděti diskordantní uložení křemenců (d_2) a podložených břidlic (d_1) nad břidlicemi azoickými, jakož i velké vrstevní zlomy v křemencích. Pod Všenory se vylévá do Berounky (196 m.).

2. Řevnický potok povstává na hřebenech Mníšeckých blíže Skalky (539 m.) a teče hlubokou roklí v křemenci (d_2) prolomenou, přímo do Řevnic, kde se do Berounky vlévá (200 m.). V rokli té lesní a divoké viděti zřetelně velký zlom vrstev křemenných.

3. Třebáňský potok spojuje se u Zadní Třebáně (204 m.) s Berounkou, i povstává z dvou přítoků, z nichž jeden pod jmenem „Stříbrný potůček“ vzniká v lesích vápenných hor nad Mněňany (400 m.) a teče podélným údolíčkem nedaleko pod Litní přes Vlenec a Běleč; druhý pod jmenem „Velice“ vzniká pod vrchem Šamorem u Vinařic ze silné studánky, a teče pak u jižní paty vrchu Mramoru v oboru břidlic podvápenných (d_5) ve velkém úvalu Podbrdském přes Nesvačily, Leč a Svinařský háj, pod nímž v užším výmolu údolním pod Bělčem s potokem předešlým se spojuje a u Zadní Třebáně do Berounky se vylévá.

Na pravé straně přijímá potok Velice několik menších přítoků, spěchajících dolů s hřebenů Brdských, a sice potůček Drahlovický, tekoucí okolo Drahlovic do Nesvačil; potůček Hatský vznikající nad myslivnou Rochoty a tekoucí přes Hatě k Leči; potůček Halounský, vznikající mezi křemennými hřebeny nad Halouny, velkým zlomem vrstev povstalými, a tekoucí přes Haloun do Svinař.

4. Kodský potok vzniká u paty vrchu Tobolky (400 m.) a teče hlubokou lesní roklí pod Kodou dle zlomu vrstev vymletou, do Berounky, s níž se naproti vesnici Srbsku spojuje (209 m.). Hlavní přítok jeho pochází však od silné studánky u myslivny v Kodě, kteráž ihned mlýnec žene a jsouc velmi vápenitá, v rokli pod Kodou tak zvanou vápennou pěnu (tuf vápenný) usazuje.

Podobná studánka s vápnitou vodou prýští se také v hluboké a malebné rokli zvané „rokle císařská“, na jejímž dně vápenná pěna v silných vrstvách jest usazena. Po deštích, když odtok té studánky jest silnější, oživuje se ta rokle hučivým vodopádem, jehož ma-

lebná skalní stafaže pak živě upomíná na alpské krajiny ve vápenných Alpách rakouských.

5. Tetínský potok vzniká na vápenné vysočině nad Tetínem u Koledníka, mezi Kodským hájem a vrchem Tobolkou (390 m.); i jest starožitným vodovodem sveden do vsi Tetína, kdežto přirozený odtok jde hlubokou a úzkou, v geologickém ohledu velmi zajímavou roklí do vápenných skal pod Tetínem, na jejímž konci do Berounky se vylévá (212 m.).

6. Litava; viz zvláštní odstavec níženi.

7. Nad Berounem blíže dvorce Ptáku vylévá se do Berounky potůček řinoucí hlubokou lesní roklí „v Brdatkách", kdežto prolamuje a odkrývá křemencové vrstvy severního okraje silurského.

8. Habrový potok má své prameny na severní straně křemencového ostrova Krušné Hory a vine se v hlubokém údolí do azoických břidlic zarytém, přes Otročín a pod pamětihodným Hradištěm k Nové Huti, kdežto pod zámkem Nižburkem s Berounkou se spojuje.

9. Zbirovský potok náleží největší svou částí do oboru azoických břidlic a porfyrů je prorážejících, jež hlubokou údolní rýhou od jihu k severu prostupuje, vylévaje se pod Skreji do Berounky a odkrývaje zde pamětihodný osamotnělý pruh břidlic s primordialní Faunou (C), uprostřed do azoických břidlic vtěsnanou.

Jen počátky jeho u Zbirova náležejí do oboru vlastního Siluru. Počíná totiž v rybnících u Čekova a Kařezu (450 m.) na břidlicích železitého pásma (d_1), za nimiž proráží zelenokameny a slepence ($d_1 \alpha$) Kvásku a vstupuje do azoických břidlic, v nichž zde na velké buližníkové skále stojí hrad Zbirov nad levým břehem potoka. Mezi vsí Přísečnicí a skelnou hutí Terezínskou prolamuje porfyrové pohoří a u Slapského mlýna pod Skrejemi břidlice s primordialní Faunou a podložené jim slepence, načež do Berounky se vylévá (250 m.).

Pobočný přítok, kterýž pod Drahno-Újezdem se Zbirovským potokem se spojuje, jde souběžným hlubokým údolím, do porfyru zarytým.

10. Klabava povstává spojením Hamerského a Černého potoka u Rokycan, odkud teče podélným údolím severozápadním po železitých břidlicích (d_1) okolo hutí Klabavských až pod Ejpovice, kdež se zatáčí do břidlic azoických, jež směrem severním prorývá a pod Chrastí do Berounky se vylévá (287 m.).

Přítok zvaný Hamerský potok od četných hamrů, jež druhdy hnal, počíná v lesích v železitém pásmu ($d_1 \beta$) nad Chesnovicemi (522 m.), u kteréž obce rybník naplňuje; druhým pramenem vzniká pod pěknou horou Ivinou ($d_1 \alpha$) u Olešné (516 m.), načež oba spojené prameny ve velkém sv. Štěpánském rybníku se sestředí. Odtok toho rybníka plyne podélným údolím po železitých břidlicích (d_1) skrze rybníky u Holoubkova a dále pěkným lesním úvalem mezi porfyrovým hřbetem Vydřiduchem a mezi slepencovým Trhoněm kolem Borku do Rokycan (362 m.).

Na pravé straně přijímá u paty Vydřiducha potůček, vznikající v podélném lesním úvalu mezi tím vrchem a Chlumem, a pak potok Osecký, vznikající v křemencovém a břidličném pásmu (d_1, d_2) v lesích mezi Chlumem a Plecháčem a tekoucí přes Volduchy a Osek

do Klabavy. Na levé straně přijímá u Svejkovic potok Hůrecký, jenž v lesích slepencových nad vsí Hůrkou vzniká a hluboký úval mezi Žďárem a Trhoněm oživuje.

Černý potok jest vlastně hlavní pramenní přítok Klabavy, i vychází co odtok z velkých dvou, k účelům železárským založených rybníků u Padrtě (638 m.), na azoických břidlicích u západního konce slepencových hřebenů pod vysokým temenem „Praha" (854 m.) se lesknoucích. Odtok ten spěchá puklinou směru severního, jíž se lesem pokryté hřebeny slepencové napříč prolamují, dolů k Strašicům, spojiv se pod myslivnou „u tří trubek" se živým potokem, vznikajícím na slepencových hřebenech mezi Kočkou a Prahou.

U Strašic obrací se potok do podélného úvalu pod jižním svahem Žďáru a teče okolo Dobřiva k Hrádku, přijmuv na levé straně nad Dobřivem potok Ledový ze slepencových, velkými lesy pokrytých hřbetů v příčné severní štěrbině dolů řinoucí; pak u Hrádku přijímá potok Skořický, jenž podél západní paty slepencových hor v oboru azoických břidlic a buližníků z lesů u Kolvína kolem Skořic dolů spěchá a pak skrze Mirošovskou uhelnou pánev se vine. Pod Hrádkem vstupuje Černý potok do příčného údolního průlomu ve směru severozápadním, jímž se vrchy Žďár a Kotel od sebe dělí, i spojí se v Rokycanech s potokem Hamerským dříve popsaným.

Druhdy byla Klabava se svými oběma většími přítoky proslulá co živná průmyslová voda, kteráž hnala množství hamrů a dmychadel hutních, nyní ovšem pro nepřemožitelnou konkurenci s výrobou železárskou západní Evropy již vesměs zastavených. V geologicko-orografickém ohledu náleží však ten potok k nejzajímavějším tekoucím vodám Brdské soustavy horské, anať údolí jeho vedou napříč skrze mohútné vrstvy slepencové až na vrcholy hřebenů jejich a objevují sloh jejich velkolepými zlomy převrácený.

II. Úslava vtéká u Plzně do Berounky v oboru azoických břidlic, dotýká se však svým údolím dle brázdy severozápadně vyhloubené u Plzence západního konce našeho Siluru, kdežto železité pásmo břidlic (d_1) a křemence (d_2) spočívají v odchylném uložení na břidlicích azoických. Malebně vyniká zde mohutný útes buližníku, nesoucí zbytky hradu Radyně (565 m.) nad údolí Úslavy, jehož boky na pravém břehu složeny jsou z tmavých břidlic (d_1) porfyrem proražených.

Potok od Timakova podélnou roklí k Sedlci tekoucí, odkrývá sloh posledního výběžku těchto silurských břidlic.

Úslava sama vzniká na žulové vysočině rulou prostoupené u Olšan a Planic; vstupuje u Nepomuka do oboru břidlic azoických, jež kolem Blovic a Šťáhlavy směrem severozápadním hluboko prorývá, načež u kraje uhelné pánve Plzeňské s Berounkou se spojuje.

III. Litava prostupuje celou soustavu Brdských hor údolím dle pukliny severního směru, od Příbrami až do Zdic a pak údolní brázdou severovýchodní až do Berouna. Počátek její jest ve dvou velkých rybnících čili vodojemech na úbočích hřebenů Třemošenských u Laz k účelům hornickým založených (632 m.) Umělý vodopád odvádí z nich vodu ke kamenným mlýnům a prádlům Příbramským, kde se rudní kamení mele

a pere, aby čistá ruda z něho se dobyla. Zakalená voda barví pak Litavu až k ústí jejímu, i jest ovšem příčinou, že se v té říčce ryby nedrží a že louky, od ní zaplavené, špatné seno dávají.

Přirozený odtok vine se u paty hory Třemošny pruhem azoických břidlic mezi slepenci Příbramskými a Třemošenskými kolem Bohutína a Březové Hory k stříbrným hutím Příbramským, kdež přijímá na levé straně, v lesích nad Obecnicí vznikající Čepkovský potok, a pak níže u Trhových Dušnik na pravé straně potok Brodský, jenž vzniká ve vlastním prodloužení severní pukliny údolní u kraje žuly blíže Brodu, a Příbramskou pánev slepencovou příčným údolím mezi Březovou a Svatou Horou prorývá.

Pod Trhovými Dušníky u tak zvané Valchy vstupuje Litava do oboru hlavních slepenců, z nichž se hřebeny Třemošenské skládají, jež pak hlubokým údolím přímo od jihu k severu prolamuje, jsouc z obou stran provázena vysokými chlumy. U Čenkova objevují se nad Třemošenskými slepenci, zde do hloubky zapadajícími, břidlice s nejstarší faunou silurskou (c) i provázejí oba břehy okolo Jinec a Rejkovic až pod tak zvaný Zelený Mlýn. Nad těmi břidlicemi leží pak výše slepence a břidlice železité se zelenokameny (d_1) a nejvýše křemence (d_2), z nichž na pravo vrchol mohutného Plešivce Hostomicského a na levo vrchol Ostrého se skládá. Mezi těmito oběma malebnými chlumy vychází Litava do otevřenější krajiny, totiž do oboru drobových břidlic (d_4), vinouc se lukami a skrze park zámku v Lochovicích k Libomyšli a Zdicům, kdežto přechází z údolní pukliny severní do podélného údolí severovýchodního mezi vápennou vysočinou a křemennými hřebeny Brdatek v měkkých břidlicích drobových vybrázděného. V Berouně vlévá se konečně do Berounky (214 m.)

Údolí Litavy, jsouc v celé své délce provázeno železnicí, jest velmi přístupné, a v ohledu krajinářském i geologickém velezajímavé, doplňujíc přehled vrstevního slohu, jejž Berounka odkrývá, pro celé spodní oddělení českého Siluru.

Přítoky Litavy na pravém břehu:

1. Litohlavský čili Suchomastský potok oživuje údolní brázdu na vysočině vápenné (396 m.) dle puklin severozápadních a severních se vinoucí. Počíná u křemenného hřebene Housin (d_3) pod vápenným temenem Telínem (e_2) nad vsí Bykoší, odkud se hlouběji zarývá do údolí u Suchomast, na levé straně mírnějšími svahy graptolithových břidlic a zelenokamenů (e_1), na pravé straně strmými vápennými stěnami jsouc provázeno, jež zvláště u Dvorského mlýna na Kotysi malebně vystupují.

Mezi Koukolovou Horou a vrchem Kosovem vstupuje potok do úzké rokle v graptolithových břidlicích a zelenokamenu zaryté a vychází pod mlýnem Litohlav u železné hutě Kralodvorské do údolí Litavy, s níž se zde spojuje (230 m.)

2. Chumava počíná na hřebenech Brdských mezi Babou a Studeným v Hostomickém lese (500 m.), a sice v oboru břidlic primordialních (c) mezi slepence vtěsnaných, nad mlýncem Zálorským, kde živá studánka se prýští.

Proraziv rudní pásmo (d_1) a křemence (d_2), vine se potok po břidlicích drobových (d_4) do Hostomic, pak kolem Bezdědic a Radouše do Neumětel, ovlažuje jižní patu Housin a vylévá se u Libomyšle do Litavy (268 m.)

V průsmyku hřebenů Brdských, jimiž vede silnice z Hostomic do Dobříše, povstává nad vsí Žižkov (neb malý Chlumec) zvanou, potůček, jenž plyne skrze Vosov a Hlazovice k Chumavě.

Nízká vlna břidlic v úvalu Vosovském od Všeradic napříč k Vížině se táhnoucí, způsobuje v tom úvalu rozhraní vod do Berounky a do Litavy tekoucích.

Přítoky Litavy na levém břehu.

1. Zahořanský potok povstává na vysočině azoických břidlic mezi Hudlicemi a Svatou a proraziv u mlýnce „v Dybří" pásmo železité (d_1) a křemence (d_2) a u Zahořan zvlněné břidlice drobové (d_4), zde zvláště zkamenělinami bohaté, vlévá se u Králova Dvora do Litavy.

2. Červený potok přispívá hlavně k sesílení Litavy, s níž se pod Zdicemi spojuje. Jako Černý potok u Strašic a Dobřiva, tak i tento potok, četnými nádržkami a rybníky sesílený, sloužil vydatnou měrou účelům železářským, v hamrech a hutích na Hořovicku.

Počátek jeho jest ve velkých lesích na hřebenech Brdských u myslivny Baštiny (650 m.), odkud plyne malebnou údolní puklinou směrem severním, jíž se hřebeny Koníčka a Berance napříč prolamují, skrze mohutné hvozdy kolem zbořeného hradu Valdek k Neřežínu. Zde vstupuje do pásma železitých břidlic (d_1) a příkře vyzdvižených křemenců (d_2), jež směrem severozápadním u Mrtníku a Komárova prolamuje, načež se zatočí do podélného údolí dle zlomu v břidlicích drobových (d_4) vybrázděného. Toto půvabné údolí sleduje kolem Hořovic, Praskoles a Stašova až pod Zdice, kde v oboru podvápenných břidlic s Litavou se spojuje (264 m.).

Před svým ústím přijímá na levé straně pod Bavoryní nad Zdicemi potok Strupinský. Tento potok vzniká v křemenných lesnatých výšinách nad Oujezdem (400 m.), i vine se směrem severovýchodním po břidlicích drobových (d_4) k Zaluží a přes malou uhelnou pánev pod Štilcem k Žebráku, kdežto se obrátí k severozápadu a velezajímavým příčným průlomem prostupuje pásmo železitých břidlic a pod hradem Točníkem a Žebrákem i pásmo příkře vyzdvižených železitých slepenců (d_1 α) na azoických břidlicích uložené. Rybník u paty hradu Žebráku druhdy nadržený, dodával tomuto průlomu zvláštní malebnosti. Odtud zatočí se potok na severní straně zámeckého vrchu Točnického k Strupinskému mlýnu v oboru azoických břidlic k severovýchodu, brzo však vstoupí opět do příčného průlomu železitého pásma a křemenců u Hředel, plyne mezi vysokými chlumy, až se konečně nad Zdicemi spojí s Červeným potokem.

Zatáčkou v orograficko-geologickém ohledu velmi zajímavou proráží tedy tento potok na své krátké cestě dvakráte severní, vyzdvižený křemenný okraj pánve silurské, a odchyluje se z měkkých břidlic drobových, v nichž by zajisté byl se prohlodal směrem kratším ku svému

ústí, kdyby na své cestě nebyl odveden hlubokými rozsedlinami příčnými. —

U Komárova (404 m.) spojuje se Červený potok též na levé straně s potokem Kváňským, jenž povstává taktéž ve vysoko položených lesích u myslivny Baštiny a dolů do údolí svaté Dobrotivé spěchá, jež ve směru severním horu Ivinu a horu Hlavu od sebe dělí a zde pásmo železité (d_1) hluboko odkrývá.

3. Podlužský potok počíná v křemencových výšinách (d_2) lesem pokrytých (480 m.) mezi Jedovou Horou a Hvozdcem; pak plyne podélným úvalem k severovýchodu po břidlicích drobových (d_4) přes Podluh a Rpety a vylévá se u vsi Obory nad Lochovicemi do Litavy (308 m.) Z lesů podlužských mezi Hrachovištěm a Felbabkou přitékají k němu na pravé straně dva menší potůčky příčnými roklemi velmi zajímavými, an v nich viděti dle příkře vyzdvižených křemenců a dle železitého pásma, zde na břidlicích Jineckých (c) položeného, velký zlom vrstev.

4. Ohraženický potok povstává jako Červený a Kváňský potok na slepencových hřbetech u myslivny Baštiny a protéká podélné údolí mezi slepencovými hřebeny Kloučka a Koníčka uprostřed rozsáhlých hvozdů. Toto údolí odkrývá u obce Velcí v poměrech velmi zajímavých břidlice Jinecké (c), načež z nich vystupuje pod vsí Ohraženice do výše uložených břidlic železitých a do zelenokamenů, až konečně příčným průlomem u Jinec v údolí Litavky se končí. Údolí toto jest nejdůležitější pro poznání břidlic s primordialní faunou (c).

Konečně budiž ještě připomenuto, že do oboru Brdských hor zasahuje u Božmitálu též poříčí Otavy, a sice svým přítokem Vlčava zvaným, kterýž počíná pod slepencovým hřbetem Praha nad Bukovou (680 m.) Níže sesílí se přítokem z Třemšínského hřbetu přes Sklenné Hutě se vinoucím; u Rožmitálu naplňuje několik velkých rybníků, a vina se pak dále v jihozápadní údolní rýze vybrazďuje břidličnou půdu až do podložené žuly. Souvislou hmotu žulovou dostihuje pod Skuhrovem, a jde odtud celkem směrem jihovýchodním v žulové krajině okolo Březnice údolními výmoly a pak skrze fyllity na žulu položené, na Mirovice a dále, provázen jsa železnicí Rakovnicko-Protivínskou až za Čimelice. U Varvažova zarývá se opět do žuly, již pod jmenem Skalice v hluboké rokli prostupuje, až se konečně nad Štědronínem do řeky Otavy vylévá.

Malí vítězové — velcí přemožení.

Historická povídka od **Em. Zítka.**

(Pokračování.)

VII.

Ještě jedno tajemství paní Hedviky.

Krutá a surová duše Falkova nedovedla se přece ubrániti jakéhos nepokoje při pomyšlení na Hedviku, kterou omdlelou v komnatě zanechal. O polednách ještě nevěděl, co se s ní stalo. Tázati se někoho si netroufal, neboť v tom bránila mu jeho prohnanost.

K tomuto pocitu nejistoty, který stále víc a více na Falka dorážel, přidružil se i pocit úplné nespokojenosti s sebou samým. Pochopoval, že jednal velmi neopatrně, učiniv na Hedviku útok tak z nenadání, kterým si spíše uškodil, nežli získal.

„Jaký jsem to hlupák!“ pravil sám k sobě, chodě zamyšlen po nádvoří a pohlížeje časem k oknům paláce, jakoby se chtěl dověděti, co se za nimi děje. „Zda-li pak chytrý ptáčník, když položí vějičky na ptáka, postaví se před ně a láteřením upozorní jej na nebezpečenství dříve, nežli se polapí!“

V tom spatřil Trčku, an právě vycházel z paláce. Přistoupil ihned k němu.

„Odkud přicházíte, setníku?“ volal mu v ústrety.

„Od pana Jiříka z Nežetic. Cítí prý se dnešního dne poněkud silnějším, ač není-li to pouhé předstírání, ku kterému ho svádí jeho hrdost.“

„Nazýváte to hrdostí, já však tomu říkám bláznovství. Přísahám vám, že nic více neškodilo stavům českým v oné komedii, kterou s námi zahrály a která pro ně skončila tak smutně, jako právě ta okolnost, že měli ve svém středu takové hrdé fanatiky. Směšnou byla dříve jejich odvážlivost, směšný je nyní jejich vzdor. Tito lidé spolehají i dosud pošetile ve svou poctivost. Poctivost je slovo, o kterém mnoho kážou moralisté, ale s kterým se málo obírají politikové. Nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic, který je šibal, zatlačil svého nástupce Viléma z Roupova, který je poctivec, ale blouď; Slavata, který je lišák, zvítězil nad Budovcem, který je poctivec ale snílek; Pavel Michna z Vacinova, který je ničema, zvítězil nad Jiříkem z Nežetic, který je poctivec ale hlupák. Ergo je lépe býti ničemou, nežli poctivcem. Avšak, co nového v paláci?“

Trčka, který se nezdál souhlasiti ve všem s plukovníkem, odvětil: „Paní Hedvika ochuravěla —“

„Co se stalo?“ přerušil ho Falk.

„Sluha, který ji měl přivolati k panu z Nežetic, nalezl ji beze smyslů na pohovce ležící. Po delším úsilí teprve podařilo se ubohou paní přivésti k sobě —“

„Jaká to neprozřetelnost,“ podotkl Falk pokrytecky, „nechávati paní o samotě! Mohlo se přihoditi neštěstí.“

„Ovšem. Avšak nemají dosti sluhů.“

„Toť jejich vina. Nu a nyní?“

„Je poněkud lépe.“

„Chvála Bohu.“

Falk se prozatím upokojil tím, co zvěděl. Později ovšem dověděl se ještě, že paní Hedvika na několik dní musila ulehnout a že nesmí vycházeti z komnaty. To však nepozbavilo ho všech nadějí do budoucnosti. Zvrhlá jeho mysl nemusila dlouho uvažovati o prostředcích, pomocí jichž by se opět mohl přiblížiti k Hedvice.

Dodávaje obličeji svému výraz velmi starostlivý, vyptával se několikráte denně po zdraví Její Mti paní Hedviky a když třetího dne uslyšel, že se již úplně pozdravila, vyslovil nad tím své upřímné potěšení.

Druhého dne ráno šel otázat se sám, jak se paní Hedvice daří. Nezastihl však Hedviku, která to bezpochyby předvídala, samotnu v její komnatě, nýbrž ve společnosti její ošetřovatelky, svěží, as 26leté dívky Katušky.

Falk změřil dívku nevlídným pohledem, načež ukloniv se uctivě paní Hedvice pravil: „Těší mne, že se Vaše Milost již ráčila pozdraviti, a přicházím, abych se osobně přesvědčil, že nepříznivé zprávy o Vašem zdraví po zámku kolující jsou nepravdivy.“

Hedvika neodpověděla; nýbrž obrátivši se k dívce pravila na Falka ani nepohlednuvši: „Pojďme!“

Falk zastoupil jí cestu.

„Čím jsem si zasloužil toto uvítání?“ zvolal. Zvolání to podobalo se spíše výhrůžce nežli výčitce.

Když pak Hedvika ani tentokráte mu nedala odpovědi, pravil s líčenou uctivostí: „Nebudu vás dlouho obtěžovati vida, jak nevhod je vám moje návštěva. Měl jsem vlastně namířeno k vašemu choti, panu z Nežetic, a odeberu se k němu ihned.“

Pak pokynuv pánovitě Katušce řekl: „Ohlaste mne panu z Nežetic.“

„Zůstaň!“ vzkřikla Hedvika a uchopila udivenou dívku, která se nerozpakovala rozkaz Falkův vyplniti, za ruku. Pak dodala, nespouštějíc se Katušky: „Jste neobmezeným pánem na Slatiňanech a máte i právo navštěvovati vězně svého, aniž byste se ohlašoval.“

„Jděte!“ vzkřikl Falk hněvivě na Katušku, která zděsivši se jeho pohledu i výkřiku, bázlivě opustila komnatu.

Sotva že se vzdálila, přistoupil Falk k Hedvice a pravil hrozivě: „Hedviko, nedrážděte mne! Přísahám vám, že nestrpím, aby kdo se mnou žertoval. Musím s vámi mluvit o samotě. Víte, co to znamená, pravím-li, že musím? Očekávám vás dnes večer, až se úplně setmí, ve fortně na konci zahrady. Nikdo tam nebydlí, postarám se též, aby vás nikdo nespatřil, budete-li jen opatrna. Musíte přijíti!“

„Nepřijdu!“ zvolala Hedvika určitě.

„Pak byl bych nucen — rozvažte to dobře — tázati se vašeho chotě, co se stalo s naším dítětem. Toho však, doufám, přáti si nebudete, neboť —“

V tom vrátila se Katuška, oznamujíc Falkovi, že Jeho Milost jej očekává.

Falk ukloniv se hluboko Hedvice opustil komnatu.

Hedvika po jeho odchodu klesla na lenošku a zakryla oběma rukama obličej. Katuška pozorovala, že pláče, neboť slze prodíraly se pod jejíma rukama.

„Ach, milostivá paní,“ pravilo děvče, „kterak vás poděsil ten hrozný člověk!“

Paní Hedvika pokynula jen hlavou, avšak neodpovídala. Po chvíli teprve pravila k dívce: „Opusť mne!“

Dívka uposlechla a vzdálila se po špičkách z komnaty.

Hedvika osaměla.

Povstavši sepjala ruce a potácela se ku klekátku, na něž poklekla.

„Ach, pane nebeský,“ zalkala, „jaký hřích spáchala jsem, že takou tíhou spadl na mne hněv Tvůj! Což může poblouzení nedospělé dívky stížiti kletbou celou její budoucnost, pokropiti slzami celý její život, urvati jí všechnu útěchu a vrhnouti ji do propasti zoufalství? Ó slituj se! Aneb snad jsem zhřešila tím, že jsouc dívkou chudou a z rodu nízkého, odvážila jsem se očí svých povznésti až k onomu šlechetnému muži, který mne učinil svou chotí? Ach, pozoruju dnes teprve, že jsem velice chybila, neodhalivši mu hned tenkráte své tajemství. Dnešní den nebyl by se dostavil s hrůzami, zahanbením a zármutkem, jež mne očekávají. Neboť kdybych mu byla řekla vše — zdali by ten, jenž měl dosti odvahy pojmouti za manželku dívku chudou, byl měl také dosti odvahy pojmouti dívku zhanobenou, zneuctěnou, zničenou! . . . ó nikoliv! Byl by mne zavrhl — ale já nebyla bych dnes tak nešťastná. Proč jsem mu to neřekla tenkráte . . .!“

Paní Hedvika se zamlčela a opřela hlavu o sepjaté ruce. Po chvíli pokračovala ve své samomluvě.

„Nebyla jsem s to tak učiniti. Ach věru, nebyl to úmysl oklamati muže počestného a nic netušícího, nebyla to ženská ješitnost, která mne pobádala zamlčeti pravdu a státi se šlechtičnou a bohatou — — To nebyla příčina, Pane vševědoucí, že jsem mlčela. Byl to stud, který jsem nemohla přemoci a který mně bránil žalovati sama na sebe, jak hluboce jsem klesla — To snad je jediný hřích můj, který chceš, Pane, aby usmířen byl dlouholetým mým utrpením. Ach, to-li byla vůle Tvá, nuže jest vyplněna. Já mnoho trpěla. Ó shlédni na mne okem lítostným a nedopusť, aby trest byl větší nežli provinění! Vždyť milovala jsem chotě svého upřímně, zůstala jsem mu věrna stále a lásku nechovala jsem k žádnému muži jinému . . .! Ha!“ vzkřikla náhle paní Hedvika, jakoby se byla sama zalekla posledních svých slov. „Žádnému muži jinému!“ opakovala zamyšleně. „A Václav?“

Hedvika vyslovila toto jméno skoro šeptem. Zamyslila se opětně.

„Byla snad neobmezená úcta,“ zvolala náhle se vzchopivši, „kterou jsem chovala k tomuto muži vznešenému, obětavému a bohatýrskému,

hříchem a hanbou? Což ho miluju! Nazývá se láskou a je hříchem ono čisté pouto, které spojuje osud můj s osudy člověka, jehož velkomyslnost mne povznáší, dojímá i posilňuje? Kde medle jsou hranice mezi láskou a vážností, řekne-li se, že ho miluju. Nejsem si vědoma viny: vím jen, že já jsem bídná a on je šlechetný. Dobrý ten muž ani netuší, co se děje v nitru mém. V pohledu mém nečetl nikdy nic jiného nežli vděčnost — a tou jsem mu povinna! Jeho nemilovati byl by nevděk!“

Duše lidská, zaplaví-li ji tak smutné a těžké úvahy, podobá se vraku tonoucímu v rozbouřeném moři. Loď potácí se zoufale na vlnách, deroucích se jí v nitro, a propadne zajisté hroznému osudu, nepodaří-li se jí ještě v čas dosíci bezpečné opory. Ubohá žena nalezla takovou oporu. Byla to slova: Jeho nemilovati byl by nevděk. Duše její uštvána myšlénkami, obavami a utrpením vrhla se na tuto nenadálou záchranu, obemkla ji a nespustila se jí více. Ano musila ho milovat i ctíti, byla to její povinnost. To Hedviku poněkud ukonejšilo, avšak neuspokojilo úplně.

Zbývalo ještě rozluštiti otázku, co třeba činiti. Má vyhověti žádosti, či spíše rozkazu Falkovu a dostaviti se na místo naznačené, či nikoliv? Obé mohlo se státi osudným.

Půjde-li — Falk ji tam očekává, nepůjde-li — Falk si přijde pro ni. Má jíti a klesnout, či zůstati a se prozradit? Obé naplňovalo ji hrůzou.

V této tísni vzpomněl si na ni Bůh.

Katuška náhle vstoupila do komnaty a oznamovala, že pan Václav právě z Prahy se vrátil a prý dobré zprávy přináší.

„Václav!?“ zvolala Hedvika radostně. „Toho mi posýlají nebesa!“

Náhle jakoby nějaká vážná myšlenka byla pronikla její mysl. Vytřeštila zrak na Katušku a pak, sevřevši ruce na ňadrech, zvolala: „Jsem zachráněna!“

VIII.

Pan Václav našel pomocníka.

Za několik hodin po výstupu právě vylíčeném vstoupil do příbytku pana Trčky, jenž právě odpočíval leže natažen na posteli a vzpomínaje bezpochyby na domov, sluha a vyřizoval mu, že urozený pan Václav z Nežetic uctivě a snažně prosí, aby Jeho milost urozený pan Trčka z Lípy k večeru, až se setmí, pána ráčil navštíviti za příčinou důležité jakési rozmluvy.

Trčka vzkázal svou poklonu panu z Nežetic a slíbil, že přání jeho ochotně a velmi rád vyhoví.

K večeru odebral se k panu Václavu, který ho již očekával, jsa připraven k odchodu. Nicméně pobídl Trčku, aby se posadil, a sám posadil se naproti němu.

„Záležitost, ve kteréžto za vaši pomoc chci prositi, pane setníku,“ pravil, „týká se mé švegruše, paní Hedviky z Nežetic, a prosím, abyste ráčil zachovati v tajnosti, co vám povím. To ostatně sám uznáte, až

zvíte, oč se jedná. Doufám také, že mi nezazlíte, že jsem se osmělil obtěžovati vás svou žádostí, věda, že zde na zámku nikoho nemám, na něhož bych se mohl s důvěrou obrátiti. Krom toho je vašnostem známo, že s hrdostí nazývati smím urozeného pana otce vašeho svým dávným a dobrým přítelem, který zajisté pochválí vaši laskavost ke mně."

„Učiním milerád, čeho ode mne Vaše Milost bude žádati," odvětil Trčka lehce se ukloniv a stisknul upřímně pravici, kterou mu Václav podával. „Nebojte se, že zneužiju vaší důvěry a že bych se jen slovem zmínil o tom, co mi ráčíte svěřiti."

„Šlechetný příteli," pravil Václav vřele.

„Pane," odvětil Trčka, „až se domů vrátím, pochlubím se otci svému, že jste mne takto nazval."

„Bude to vaše cnost, kterou se budete chlubiti, nikoliv moje pochvala. Nevím, zdali se vám zavděčím svou žádostí. V tom případě však, že by vám nedovolovalo přesvědčení, anebo postavení, anebo i prospěch —"

„Pane komorníku, doufám —" vpadl mu Trčka do řeči, avšak zamlčel se opět, jakoby nevěděl, jak by se vyslovil.

„Vím co chcete říci," pravil pan z Nežetic. „Trčkové nikdy neodepřeli pomoci svým přátelům a neohlíželi se při tom na svůj prospěch. Nechtěl jsem vás urazit. Avšak nechci také příliš velkou zkoušku ukládati vaší velkomyslnosti. Jedná se o plukovníka, pana Kolomana Falka z Falkennestu, jenž je vaším velitelem. Tento člověk opovážil se za mé nepřítomnosti —"

Oko Václavovo rozpačitě utkvělo na podlaze.

„Mluvte bez obalu a spoléhejte na mou mlčelivost," povzbudil ho Trčka, který počínal tušiti, oč se jedná. „Co se stalo?"

Pan Václav povstal a procházel se prudkými kroky po komnatě. Na otázku Trčkovu nedal odpovědi. Po chvíli zastavil se u okna a pohlížel ven na nádvoří, měsícem osvětlené. Náhle se vzchopil a pokynuv Trčkovi zvolal: „Pohleďte ven, již jde!"

Trčka přistoupil k oknu a pohlednul ven. Po nádvoří ubírala se podle zdi temná postava.

„Falk!" zvolal Trčka.

„Poznáváte ho?"

„Zajisté."

„Chcete býti tak laskav a doprovoditi mne?"

„Ovšem, ale kam?"

„K dostaveníčku! Cestou povím vám ostatní. Budete žasnout. Přesvědčím vás, že není smělejšího člověka nad ničemu. Tento člověk je ničema."

„Toť mi nepraví nic nového!" pomyslil si Trčka, ale mlčel.

Václav přecházel opět nějakou chvíli prudce po komnatě, načež náhle se vzchopiv, pravil k Trčkovi: „Prosím, pojďme již. Povedu vás."

Krátce na to vyšly z paláce dvě osoby a ubíraly se přes nádvoří směrem, kde se nacházela vrata do zahrady. Byl to pan Václav a mladý Trčka.

Kdyby se byl pan Václav za sebe ohlédl, byl by zpozoroval paní Hedviku stojící u okna, jehož jedno křídlo bylo otevřeno, a pohlížející za nimi, až zmizeli za bokem stavení.

IX.

Dostaveníčko s podivným koncem.

Za oněch dob, kdy stala se událost námi vypravovaná a od kronikářů zapomenutá, nepyšnily se ovšem ještě Slatiňany nádherným parkem jako za našich dnů. Ale již i tenkráte měl zámek svou zahradu ovocnou a zelinářskou, v jakýchž si libovali naši předkové. Zahrada ta, dosti rozsáhlá, ohražena byla se všech stran zdí, což za oněch dob řídkým bylo úkazem, pokud zahrada se nenacházela mezi opevněním hradu. Na zadním konci byla ve zdi proražena malá branka, která však za doby, do níž děj naší povídky spadá, stále byla uzavřena, poněvadž jí nikdo více nechodil. Ale dříve, ještě za krátkého panování Fridricha Falckého, chodíval tamtudy pro vodu do nedaleké Chrudimky zahradník zámecký, jehož domek nedaleko branky se nacházel a bůh ví proč fortnou se nazýval. I tento domek byl nyní pustý a prázdný.

Do tohoto domku, jak jsme viděli, objednal si Falk paní Hedviku k dostaveníčku.

Seděl již dosti dlouhou chvíli na dřevěné lavici, u krbu ke zdi připevněné, a počínal již býti netrpěliv.

V tom zaslechl kročeje na blízku chaloupky.

„U čerta!“ pomyslil si. „Komu v této pozdní době napadlo jíti v tyto opuštěné končiny? Aj, slyším cinkot ostruh. Přichází snad Hedvika k dostaveníčku s průvodem? Za to bych se poděkoval. Byla by schopna ovšem takové hlouposti — ha, jaký to hlas!“

„Chcete vstoupiti do vnitř?“ ozval se jakýsi hlas venku.

„Toť Trčka!“ pomyslil si Falk. „Jak sem přichází! Vstoupí-li sem, co řeknu?“ Tyto myšlenky proletly bleskem mysl Falkovu a tento zhýralec, jakkoliv byl dosti otužilý, nemohl se ubrániti zachvění.

„Prosím, vstupme jen do vnitř,“ odpověděl jiný hlas. „Zdá se mi, že někdo je tam. Hleďte, jsou vidět ještě šlépěje na cestě. Přísahám, že nějaký ničema je uvnitř!“

Falkovi počalo být úzko, když zaslechl tato slova. Najdou-li ho zde, co jim odpoví? Proč sem přišel —! Co říci! Ale dříve než si mohl dáti nějakou odpověď na tyto otázky, vstoupili již dva mužové hřmotným krokem do světnice. Prvého z nich poznal Falk na první pohled; byl to Trčka. Druhý zůstal státi ve stínu u dveří, maje širák do čela vtlačený a tvář do pola v plášti ukrytou.

„Jakže!“ zvolal Trčka, tváře se býti udiven. „Vy zde, pane plukovníku!“

„Nu ano! Vždyť mne vidíte. Ostatně, co je na tom podivného?“ dodal namáhaje se býti klidným a pohlížeje pozorně ke dveřím, kdež dosud postava neznámého muže stála nehybná a tajemná.

„Věru, toť náhoda, že vás tu nalezám,“ ozval se opětně Trčka. „Šel jsem procházkou —“

„Já též," přerušil ho Falk. „Je velmi příjemný večer a měsíc jasně svítí. Divím se, že jste mne neviděl chodit po zahradě; neboť není tomu ani minuta, co jsem vstoupil do tohoto domku, jehož dvéře byly do kořán otevřeny, abych si po dvouhodinné procházce poněkud odpočinul."

Postava u dveří sebou hnula a postoupila ku předu.

„To je lež!" zvolal neznámý pevným hlasem.

„Pane!" vzkřikl Falk a pravicí chopil se jilce svého meče. Ale pak, jakoby se jinak byl rozmyslil, obrátil se k Trčkovi a otázal se ho pohrdlivě: „Kdo je tento člověk?"

„Já!" odvětila postava a přistoupila až k plukovníkovi.

„Pan z Nežetic!" zvolal Falk a couvl o krok, zaražen a překvapen.

Nastala chvíle mlčení, za níž zrak Václavův upřeně spočíval na Falkovi, jenž rozpačitě před ním stál, nevěda, jak si má vše vysvětliti. Po chvíli teprve se opět vzpamatoval a pravil:

„Čeho si přejete, pane komorníku?"

Zrak Václavův byl dosud upřen na Falka, jakoby se pásl na jeho rozpacích. Po krátkém mlčení teprve pravil Václav vážně: „Marně čekáte, pane! Ta, kterouž očekáváte, nepřijde."

„Pane!" zvolal Falk, který nevěděl, jak si má vysvětliti slova tato.

„Přicházím, abych vám to vyřídil."

„Jakže!" Udivení Falkovo rostlo.

„Zjevila mi vše!" pokračoval Václav, na pohled chladnokrevně.

„Hedvika!"

Tento neopatrný výkřik Falkův popudil pana Václava.

„Paní z Nežetic, chtěl jste snad říci?" odvětil vyzývavě. „Přiznáváte se tedy, že jste ji očekával?"

„Pravil jste, že víte vše, proč bych tedy zapíral," řekl Falk vzdorovitě. „Ano, očekával jsem ji. Ale poněvadž pravíte, že nepřijde, nepochopuju, proč bych zde déle meškal a pročež — dobrou noc! Pojďte, setníku!"

Falk učinil krok ku předu chtěje odejíti. Avšak Václav zastoupil mu cestu.

„Stůjte!" zvolal. „Záležitost ženy je odbyta, ale nikoliv záležitost mužů."

„Co tím chcete říci?" otázal se Falk.

„Pane," odvětil Václav slavnostně, „vy jste spůsobem nejpotupnějším urazil čest paní, která je ženou bratra mého. Urážka její cti dotýká se také cti mé. Co mi na to odvětíte?"

„Nemohu za to!"

„Tato odpověď mi nepostačuje."

„Chcete snad odpověď od mého meče?"

„Doufám, že si ji nemusím vynutiti."

„Jsem k vašim službám."

„Kdy?"

„Kdy vám libo. Zítra!"

„Zítřejšího dne musím zaříditi některé záležitosti —"

„Souhlasím úplně."

„Pozejtří ráno!"
„Ano."
„Na tomto místě."
„Dobrá."
Falk chtěl odejíti.
Avšak Václav ho zadržel opětně.
„Pane plukovníku!" pravil.
„Přejete si ještě něčeho?"
„Opravdu. Mám prosbu k vám, kterouž nemůžete mi odepříti jako muž a šlechtic."
„Mluvte, pane."
„Manžel paní Hedviky, bratr můj, neví o ničem. Pochopujete, že nemohla se mu svěřiti s tím, co jste od ní žádal. On neví také, že Hedvika byla kdysi vaší milenkou a že plod tohoto poměru —"
„Aj, pozoruju, že znáte i podrobnosti rozmluvy mé s Hedvikou. Avšak máte pravdu; co se stalo s dítětem?"
„Zemřelo."
„Dávno?"
„Nedlouho po narození."
„Tím lépe pro Hedviku!" Ton, jakým Falk tato slova pronesl, byl hnusný a popudil mladého Trčku svrchovaně. Avšak Václav si toho nevšiml, jsa patrně až příliš zaujat svými myšlenkami.

„Pane plukovníku, doufám tedy, že se nikdo —"

Falk dal se do hlasitého smíchu. Václav se zarazil a udiven pohledl na něho. „Toť věru kratochvilná historie!" zvolal Falk. „Ale víte-liž, pánové, co mne při tom nejvíce podivem naplňuje? Račtež prominouti, pane komorníku, ale je to věru dosti podivné, že právě vy — o tuto komedii — Hm! Kdo je paní Hedvika? Žena vašeho pana bratra, ale vaše nikoliv. Nuže, proč se staráte o zamilované pletky ženy, která není vaší ženou? Ponechte, prosím, tu péči manželi. Kdo ví, bude-li vám za to vděčen, že se tak horlivě staráte o jeho manželku!"

„Pane!" zvolal Václav rozhorlen.

„Věru nemáte příčiny horšiti se na mne pro tuto přátelskou radu. My se budeme bíti — totě jisto, ale v tom nenalezám žádné příčiny, proč bychom nemohli spolu také důvěrně pohovořiti. Nezapírám, že se mi paní Hedvika líbí; jeť vám známo, že se mi líbila již dříve, když ještě nebyla paní z Nežetic. Nezapírám rovněž, že jsem zde na ni čekal. Ale uvažujme! S jedné strany mladá sličná manželka starého neduživého manžela a s druhé —"

„Dosti, pane!" přerušil ho Václav.

„Jaký je to hřích?" pokračoval Falk. „Ujišťuji vás, že dopřejete-li mi pozejtří té cti a rozpáráte-li mi břicho, v poslední chvíli mého života nebude mne tísniti hřích, že jsem se dvořil paní z Nežetic. Spíše vám budu závidět —"

„Mně, pane?"
„Nač tato přetvářka!" odvětil Falk. „Nepotloukám se již čtyřicet let světem, abych neuhodl, co vás poutá k Hedvice a ji k vám. Vy se milujete."

Václav se zachvěl. Žádné slovo nemohlo více otřásti bytostí ubohého muže než tento zdrcující výrok, proti němuž umlkalo jeho srdce. Odpověděti nebyl s to. Tvář jeho zrudla, ňádra se vzedmula a hlava klesla k prsoum. Avšak to byla neprozřetelnost, kterou velmi dobře dovedl využitkovati odpůrce.

„Hleďte, já to uhodl!“ zvolal Falk vítězoslavně.

Václav se vzpamatoval. Opanoval své rozechvění a vztýčiv hrdě hlavu, zvolal nikoliv u vědomí své neviny, ale u vědomí neviny oné ženy, kterou miloval: „Mýlíte se! Paní Hedvika ježe na ctnostná.“

„Není ctnostných žen, tak jako není ctnostných mužů!“ odsekl Falk. „Ostatně, co mi po tom, je-li ctnostnou čili nic, milujete-li ji nebo ne, miluje-li vás paní z Nežetic či nemiluje; to však jest jisté, že já jsem ostrouhal kolečka a že se pozejtří na tomto místě setkáme, kteréžto setkání jednomu z nás a možno že oběma bude nepříjemné. A revoir! jak říkával František de Couriers, bývalý můj velitel v regimentu hraběte Collalta. Pane setníku, pojďte se mnou!“

Trčka se uklonil.

„Pane plukovníku,“ ozval se Václav, „dosud nedal jste mi ujištění, že žádost, kterou jsem na vás vznesl —“

„Ujišťuju vás,“ odvětil Falk potměšile, „že dosud žádný posel z Prahy stran pardonu vašeho bratra nepřijel.“

„Myslím,“ pravil Václav naléhavěji, „splníte-li mou žádost ohledně zatajení dnešních událostí a vůbec —“

„Jakmile posel přijde, dám vám ihned věděti — a kdyby to bylo třeba v noci.“

„Vyhýbáte se mé otázce!“

„Ba že! Ale vašemu meči vyhýbati se nebudu: jen dejte pozor, aby dobře mířil. Jsem po čertech obratný v šermování. Je to dědictví po mém otci, který mi bohužel nezanechal nic jiného.“

„Zapřísáhám vás, abyste mi řekl, co hodláte činit!“ zvolal Václav.

„Což vím!“ odvětil Falk pohrdlivě. „Ale ujišťuju vás, že jenom to, co budu chtíti!“

Po té odešel z pokojíku. Trčka uklonil se panu z Nežetic řka: „Omluvte mne, že odcházím. Slyšel jste, že mi to nařídil.“

Václav mu ani neodvětil. Stál zamyšlen a pohlížel upjatě před sebe. Po chvíli teprve se vchopil, rozhledl se kolem a vida, že jes amoten, usedl na lavičku a sklonil hlavu do dlaní.

Přemítal o tom, co se sběhlo, o Jiříkovi, o Hedvice a — o sobě...

X.

Vyznání.

Téhož dne marně čekali v paláci pana Václava k večeři. Bylo již 9 hodin a on dosud nepřicházel. Nikdo také nemohl říci, kam odešel. Jediná osoba snad byla by to mohla pověděti — paní Hedvika, avšak ta nesměla mluviti. Chvějíc se strachem a přemáhajíc své rozčilení, seděla ubohá paní u stolu naproti svému manželi, odpovídajíc roztržitě na jeho skoupé otázky, sama na nic se netázajíc.

Skoro nedotknuto odcházelo jídlo se stolu.

Starý Ješek, jediný to služebník kromě vrátného, který dosud na Slatiňanech setrval, stál opodál a zádumčivě pohlížel na panstvo své, jehož chování nevěstilo mu nic dobrého. Dobrý ten muž několikráte se pokusil přerušiti trapné mlčení a vysloviti něco, ale pokaždé ztratil zase odvahu a setrval v mlčení. Ale konečně dodal si přece mysli a přistoupiv blíže k paní Hedvice, pravil s pokornou úklonou: „Račiž odpustiti Vaše milost pokornému služebníku svému, že se osměluje tázati —“ slova uvázla dobrému starci na rtech.

„Domluv jen, milý příteli,“ pobídla ho paní Hedvika, vidouc jeho ostýchavost. „Jaké je tvé přání? Přeješ si snad odejíti za svými soudruhy a chceš nás žádati za propuštěnou?“

„Milosti!“ odvětil stařec pozdvihnuv prosebně ruce. „Čeho se do mne ráčí domnívati vaše milost. Odejíti — nyní, když služeb mých nejvíce máte zapotřebí? Ah nikoliv. Nejsem takový nevděčník, jako byli ti ostatní. Zažil jsem dobré časy, buď bohu nejmilostivějšímu chvála, na tomto zámku; ještě i jeho milosti, nejlaskavějšímu panu otci urozeného pana z Nežetic, jsem sloužil, sešedivěl jsem ve službách tohoto vznešeného rodu, který mne zasypal dobrodiním. Ó nikoliv, nikoliv — za to nechci prositi.“

„Čeho tedy žádáš?“ otázala se paní Hedvika pohnuta.

„Smím-li se osměliti —“ pokračoval stařec. „Jeho milost, pan Václav z Nežetic vrátil se včera z Prahy. A tu jsem si myslil — že se otážu — jak to dopadlo . . .“

Pan z Nežetic dal se do hlasitého smíchu. Sluha, který dobře znal svého pána, pochopil význam tohoto smíchu a otázal se zkormoucen: „Není tedy žádné naděje více?“

„Já nechoval žádných nadějí,“ odvětil stařec.

„Prosby urozeného pana Václava, což ty nic neprospěly?“

„Milý hochu,“ odvětil Jiří z Nežetic nutě se k žertu, „zásluhy Václava z Nežetic nejsou tak velké jako zločiny Jiříka z Nežetic. Dali mu jakous takous odpověď — bezpochyby — řekli mu to a ono — cože mu řekli, milá Hedviko?“

„Ó já nevzdávám se nadějí, milený choti,“ odvětila žena. „Václav vrátil se spokojen z Prahy a přinesl s sebou slib samého knížete, náměstka císařova —“

„Lichtenštejn! To si myslím!“ přerušil ji Jiří. „Toť velký pán v Čechách za našich dnů.“

„On slíbil nám svou pomoc!“

Jiří potřásl pohrdlivě hlavou.

„Rovněž pan prokurátor a ostatní členové komise confiscationis,“ pokračovala Hedvika. — Jiří neodpověděl.

„Pan Zdeněk z Lobkovic nebyl právě v Praze, ale vzácná jeho choť slíbila nám svou přímluvu. Také pan Slavata a Heřman Černín —“

„Dosti!“ zvolal Jiří. „Nechci o tom slyšet!“

„Rovněž pan Václav Michna z Vacinova —“

„Ó stínové otců mých,“ zalkal pan z Nežetic, „zdali to slyšíte? U člověka, kterého zpoličkovali o hostině, doprošuje se milosti potomek váš!“ (Dokončení.)

Máj na vsi.

Lístek z minulých dob. Podává **J. V. Vykoukal.**

Nelekejte se, prosím, že začnu řadou básnických citátů o tomto předmětě, — vím, že bych se snadno zmýlil, a že byste mi mohli odvětiti verši mnohem originálnějšími a duchaplnějšími. Jestiť máj s poesií spojen asi tak nerozlučně jako slunce se světlem, — a jako z tohoto zlatého zdroje vytryskují proudy bleskotných paprsků, jakmile těžká clona mraková s tváři jeho zmizí, tak po veškeré zemi poesie rozlije kouzlo své, jakmile v kolotavém okruhu časovém objeví se vonný máj, — kouzlo to zaznívá ze závratných výšin, kde skřivan trilky své pěje, a dýše stejnou něhou ze sladké písně dívčí jako ze bzukotu zlatokřídlého hmyzu, za družkou svou se ženoucího. Jak nemělo by v té době srdce básníkovo ozvati se vroucí melodií? Kdož by se tedy odvážil sečísti všechny ty písně, jež napsány byly o máji jen od té doby, kdy medoústý Horác napsal příteli Torquatovi ono „diffugere nives, redeunt iam gramina campis“, — kdo chtěl by vybírati z té spousty skvost, jímž by náš máj mohl býti důstojně ozdoben!

Poesii nejpřístupnější jsou ta srdce, která jsou nejpřístupnější lásce; mládež, jejíž nitro sladkým citem se zachvívá, nejraději zpívá, nejochotněji krásným slovům ladné písně naslouchá. Zde tedy má čaroděj máj pole nejvděčnější, zde nachází ctitele nejhorlivější a nejoddanější, neboť ctitelé tito dovedou záhy poetickou stránku jeho obrátiti ve službu svého srdce. A kde to srdce bylo nejryzejší, kde naprosto nevědělo o tom, jak city jeho zalhávají a zastírají, tam byl dojista máj slaven nejhlučněji a nejveseleji. Kde však by to jinde bylo možno, než v útulných dědinkách našeho venkova, nezasažených umělkovaností a raffinovanou přetvářkou velkého města?

Dnes ovšem bychom již i takových dědinek poskrovnu nalezli, — dnes ze vší té slávy, s jakou zejmena první máj byl vítáván, zbyla již jen hudba, která z výdělku hraje zámožnějšímu hospodáři ve vsi, právě jako honoraci v leckterém městečku nebo jako kterémukoli pražskému sládku. Jak jinak bývalo před několika desitiletími! Podívejme se do těch dědin našich v době tehdejší, — staří pamětníci, z nichž v písemných pramenech Krolmusovi přední místo patří, ať jsou našimi vůdci.

Není na vsi noci živější a neklidnější, než je noc před prvním májem, noc Filipo-Jakubská. Ve staveních i kolem nich třeba se chrániti od zlých mocností, které té noci ke člověku volný mají přístup, — a že tou dobou všecka země jakoby zvláštní, neobyčejnou silou byla

nadána, třeba také užiti příležitosti ku přikouzlení nejednoho, jindy nepřístupného prospěchu a výhody. Sotva doma vše obstaráno, ana temná noc již mocnou rukou veliké světlo denní shasila, zaplanou na návrších rudé ohně, z nichž na chvíli žhavými oblouky do výše letí opět a opět vyhazovaná smolná košťata; mládež tu v bujném reji „pálí čarodějnice“. A když dodoutnal i zde poslední oharek a chasa se rozešla, pak teprve nastává dorostlým mládencům povinnost, již jim jednak srdce, jednak starý mrav ukládá. Ve skupinách tu dva, tu tři berou se, ozbrojeni jsouce malými sekyrami, do blízkého háje nasekat břízek, které pak jakožto „máje“ svým vyvoleným pod okénko nebo před dům zasadí. Pilně hledí toho, aby stromek byl rovný, hezky rostlý a košatý, — ze křivého mělo by děvče jen posměch, a bylo by těžkou urážkou takový stromek postaviti. Berou k tomu mladé břízky; kde jich není, konají jedle a smrky jejich službu. Stromkům se větve až nad polovinu výšky hladce osekají a jen nahoře nechá se koruna čili věník; se stromů jedlových a smrkových se mimo to s oklestěného pně kůra do běla oloupá. Věník přizdobí se vlajícím červeným fáborem, a tak ozdobenou máji donese hoch před dům své milé, která zatím již pokradmu číhá se srdcem tlukoucím, aby vyzvěděla, který hoch jí máji zasadí. Běda, setkají-li se tu dva, — pak věru bez zápasu věc neskončí, a jeden musí s májí polámanou odejíti. Kterak se tu hněvem zatínají jeho pěsti při vzpomínce, jak se na tu chvíli těšil, jak s nemalým nebezpečenstvím ostražitému lesníkovi sličnou máji chytře uzmul, jak pentlí z posledního jarmarku přinesenou ji ozdobil! Ale pro jedno kvítí slunce nesvítí! —

Takto stavěny máje ve mnohých krajinách. Jinde, zvláště tam, kde buď obec aneb sedláci sami lesy měli, a máje tudíž beze všeho nebezpečenství poříditi se daly, neprováděl se obyčej ten tak potichu a pojediněle, nýbrž hoši pohromadě pro máje se vydali a nasekali jich pro všecka děvčata v dědině, ba leckterý jonák své milé pak hned po několika májích stavěl. Děvče nepoctivé ovšem nedostalo máje nikdy. V takových dědinách vraceli se hoši z lesa provázeni jsouce hudbou, která pak děvčatům také zastavenička hrála. Májemi pak vzpomenuto bylo i na kostel a na boží muka před ním stojící, takže dědina druhého dne z rána malému hájku se podobala. — Ale ať mládenci tak či onak svým vyvoleným máje stavěli, nikdy neopomenuli svorným úsilím postaviti společnou velikou máji na návsi, která k tomu cíli již dříve od děvčat řádně byla urovnána a umetena, tak aby prostranství kolem máje k tanci dobře sloužilo. Také tento dorostlý strom byl podobně druhým upraven a věník jeho mimo to věncem z jarních květin a barevným šátkem jako korouhví jakousi ozdoben.

Odpůldne příštího dne sejdou se mládenci v hospodě, kdež již také hudba jest pohotově. Zde vezmou dřevěný talíř, učiní v něm uprostřed otvor, a do toho upevní malou máji březovou nebo jedlovou, pod jejíž věníkem červená mašle je upevněna. Májka na spodním konci ovinuta jest barevným šátkem, na němž položen tolar, — talíř sám pak bývá po kraji ověnčen. To nese jeden mládenec, kdežto druhý má na talíři skleničku, třetí pak nese ve džbáně pivo. Provázeni jsouce hudbou, jdou po děvčatech, jimž byli máje postavili. Hoši vyvedou

pak děvčata ven a, je-li jich v domě více, počínajíce od nejstarší, s každou několikráte kolem její máje obtančí. Potom buď ten, který nosí ve skleničce pivo, aneb ještě spíše tanečník svému děvčeti podává „poctu“ a připíjí takto:

Maličko, maličko,
staň se pomlčeníčko,
ať mohu k té krásné panně
promluviti slovíčko.
Známť já háječek zelený,
v něm jsem viděl krásné panny,
jež tam přelíbezně zpívaly,
věnce překrásné hochům vily.
Já se však jistě nemýlím,
zde před sebou jednu vidím,
to jest panna (Liduška),
nejstarší dceruška,
krásná jako jarní růžička.
Pánu bohu velmi milá,
čistotu jemu slibila;
dokud on sám nerozkáže,
prstem božím neokáže
na mládence pobožného,
který by byl hoden toho.
O dejž bože, abych byl ten,
jenž by dostal věneček jen,
po kterém já dlouho toužím,
však se o něj říci stydím.
Nepřestal bych milovati,
pánu bohu děkovati.
A vy, páni muzikanti,
hleďte na mne pozor dáti,
až já budu té ctné a šlechetné
panně (Lidušce) připíjeti,
hleďte jí vesele hráti,
chci vám několik tolarů dáti.
Vivat, páni muzikanti!

Hudba hraje, děvče se napije a v odvděk položí mládenci na talíř tolar nebo několik stříbrných dvacetníků, načež ji mládenec znovu kolem máje provede. To se opakuje tolikrát, kolik dcer je ve stavení. Místy musí mládenec děvčeti po každém tanci střevíce očistiti, začež se mu po penízi dostane. Pak jde průvod dále, kde již děvčata mládence čekají. Která dívka by snad z lakoty slavnosti se vyhnula a hochům na máji nezaplatila, nesmí se po celý rok v kole ukázati a nikdo nesmí ji k tanci vzíti. Všickni na ni pak pokřikují:

Máje, máje,
nemá je,
neplatila od máje.

Přípitek bývá obyčejně v každém stavení týž, v některých dědinách však mají přípitek stručnější a také mnohem zřetelnější:

O májko, májko zelená,
přes hory, doly nesená,
nebude panna taková,
by nedala zlatej nebo dva.

Když všecka stavení obešli, sejdou se hoši i děvčata k máji na náves, kdež již celá řada staruch a hospodyní rokuje a na staré zlaté časy vzpomíná. Zde nastane veselý rej taneční kolem stromu májového, jenž tu stojí vyšňořen právě jako panna k tanci se chystající. Po nějaké chvíli vystoupí některý obratný mládenec s pilou v ruce, vyleze na máji, připije tam z podané sobě sklenice na zdraví všem dívkám; pak hned spustí hudba, a jonák musí na tři rázy vršek máje uříznouti, jinak by jej hoši dolů setřásli. Uříznutý věník hoši dole chytí; mládenec pak sleze a vezme si s něho šátek i věnec. Když se přiblíží večer, přesídlí celá společnost do hostince, kdež mládenci uříznutý věník vrcholkem dolů na stropě zavěsí; mnozí si pak z něho na ten rok na památku aneb k ledajakým čarám po větvičce ulamují. V hospodě pak tančí se třeba do bílého rána. Peněz vybraných užívá se právě jako při jiných podobných slavnostech na uhražení hudby a na společné vyčastování děvčat i hochů.

Jak již praveno, konala se slavnost stavění májí zpravidla hned prvního máje a souvisela do jisté míry s významnou nocí Filipo-Jakubskou. Dá se souditi, že původně slavnost ta všude v tento den se konala — brzy však bylo třeba ledaco na věci změniti. Což když v ten den stromy ještě dostatečně nebyly rozvity, což zvláště ve chladnějších krajinách bylo možno? V takových případech se slavnost odložila, a tak někde odklad až i pravidlem se stal. Stavěnyť máje v některých místech až o svatodušních svátcích, jinde byly sice stavěny vždy v měsíci květnu, ale den si k tomu určili hoši sami zcela dovolně — byla to obyčejně neděle.

Může se naskytnouti otázka, jakého asi slavnost májová jest původu, je-li výhradným majetkem Slovanů, či vyskytá-li se též jinde. Všimněme si otázek těchto poněkud blíže.

U starých shledáváme téměř všude myšlénku o boji mezi dvěma mocnostmi, mezi světlem a tmou — mezi životem, jehož obrazem je světlo — a smrtí, již znamená tma. Myšlénka ta, jež u některých národů byla základem celé soustavy náboženské, zjevuje se na východě v rozmanitých variacích a vyskytá se ať v té, ať v oné podobě také v nejedné báji řecké a římské. Též u předků našich nacházíme myšlénku takovou, třeba ve formě, jak toho povaha kmenová žádala, mnohem prostší. Slunce, blahodějný, životodárný živel, zápasí s živlem temným a smrtícím, zimou — vítězí, a nejvýmluvnějším hlasatelem vítězství toho jest máj, v němž tudíž nejvhodněji bylo vítězství ono slaviti. Příchod jara sám slaven byl ovšem již při jarním slunovratu, asi v době našich velikonoc, ale v máji, kdy všechen vzduch voní květem, kdy všecko osení z lůna země bujně pučí, bylo slaveno jaro, v němž příroda jeví plodistvou sílu svoji. V tomto smyslu vítáno bylo jaro již

u Řeků, kteří toužebně čekali, až objeví se první vlašťovka nebo první čáp, a na ostrově Rhodu, jak svědčí Athenaios, slavila mládež den ten zvláštními písněmi a obřady. V některých městech německých dostávalo se hlásným zvláštní odměny za to, když příchod vlašťovky, posla jara, ohlásili. Dle zprávy a popisu známého pocty Hansa Sachsa — kdo nalezl první fialku, ukázal ji, a celá ves hned se sběhla; sedláci upevnili kvítko na tyč a tančili kolem něho z radosti, že se jaro již vrací. Ve starém Římě slaveny byly koncem dubna a počátkem května „floralia", veselá, ba bujná slavnost, konaná na počest bohyně Flory, která způsobovala, „ut omnia bene deflorescerent", aby vše dobře odkvetlo.

Ve Švédsku a Norsku oslavován byl na prvního máje vítězný zápas léta se zimou symbolicky. Dvě tlupy statných mládců a mužů koňmo jely proti sobě, jakoby se chtěly do tuhé šarvátky pustiti. V čele jedné jel muž jménem Zimorod, oděný kožichem a jinak hadry celý zabalený, s kopím v ruce; v čele druhé tlupy jel Květovec, ozdobený kvítím a zelenými ratolestmi. Před očima lidu, který se na podívanou hojně sešel, svedli oba náčelníci líčený zápas, až konečně Zimorod podlehl a od soupeře také z neladného hávu byl svlečen, kterýž pak vítěz, právě jako epičtí hrdinové svá spolia, v průvodu své družiny odnesl. — Také v Dánsku přiváděno bylo léto na prvního máje symbolicky do dědin a měst jako mladý, leporostlý, květinami a věnci ozdobený jezdec, provázený družinou taktéž ozdobenou. Tam účastnily se slavnosti také dívky, z nichž si vůdce průvodu družku vybral. — V Hildesheimu v Německu přiváženo bylo o slavnosti májové pod vůdcovstvím zvoleného k tomu náčelníka na dvouspřežném voze veliké množství májí ve slavném průvodu, jemuž sám purkmistr a rada městská vstříc vycházeli; májemi byly kostely a věže i jiné budovy ozdobeny.

Také v Anglii dle starších svědectví bývala slavnost májová — maygames nebo mayings — ještě v 17. století; významnou je zvláště pro nápadnou podobnost ke slavnosti naší. V noci na prvního máje sebrali se hoši a dívky v hojném počtu a šli do lesa nasekat zelených větví, jež pak, květinami jsouce přizdobeny, při východu slunce ve dveřích a oknech byly zatknuty. Především však vyhledán a useknut byl v lese veliký strom májový, který pak na vůz naložen a s hudbou a zpěvem do města neb dědiny byl vezen. Do vozu zapřažena byla celá řada dvojspřeží volů, kteří mezi rohy kyticemi byli okrášleni. Na prostranném místě byl pak strom postaven a kolem něho vesele tančeno.

Jak patrno, byla slavnost májová společným majetkem různých kmenů národních, kteří ji dle povahy své uspůsobili, tak že ku př. u některých Germanů původní idea její v symbolickém zápasu se zachovala, kdežto jinde, a to zvláště u Slovanů, rázu jemnějšího nabyvši, vyznačovala se pak jakožto slavnost ryzího, mladého srdce, slavnost lásky. Přáli bychom ze srdce jak našim dívkám, tak našim dědinám, aby se ty líbezné doby májí mohly vrátiti!

Turia.

Římský obrázek od **Elizy Orzeszkové.**

Z polského přeložil
Arnošt Schvab Polabský.

(Dokončení.)

Stála nepohnutě a mlčky, leč netřásla se více.

Vespilio tázal se dále: „Či urazil jsem tě nějakým nevhodným slovem či neochotou v činu? Což může jedno slovo nebo čin jediný, který snad poranil tvé srdce, setříti z mysli mnoho jiných, které budily vážnost a přízeň? Proto-li mne opustiti chceš, pověz mi to; uvidím, že nejsem vinen já, nýbrž ženská pamět, z níž jako ze síti tisíce vzpomínek v jedné chvíli uniká."

Nepovznesši víček, odpověděla Turia krátce: „Žádným slovem ani neochotou v činu neurazil jsi mne, Vespilione."

„Tedy odchodem Vespilie," mluvil on dále, „vznikl v tobě pevný ten úmysl. Lhalas přede mnou lásku a štěstí, abys nevrhla stínu na dětskou veselost a budoucí osudy dceřiny."

Turia s tlumeným nadšením zvolala: „O Vespilione! Nikdy jsem tě neklamala! Byla jsem s tebou — — šťastna!"

V očích mužových měkkost vítězně bojovala s hněvem.

„Proč chceš zbaviti se toho, co tě dříve těšívalo, teď, kdy společné neštěstí se nás dotklo?"

Odvrátivši tvář, pravila tiše: „Chci zůstati volnou."

V oku Vespilionově osušil blesk hněvu slzy lítosti. „Chceš zůstati volnou!" zvolal. „Ó, bohové! Což pak jsem tě učinil svou otrokyní! K čemu toužíš po jiné volnosti než po té, kterou jsi měla po mém boku, jsouc důvěrnicí, rádkyní mou, vševládnou domácí paní a vznešenou obyvatelkou Říma. Nyní počínám již chápati tvé snahy a záměry. Dotknul se tebe otravující dech věku. Pohlédlas blíže na barevnou paruku Cecilie Metelly a zalíbily se ti fantasie pusté záletnice; zaletěla k tobě vůně růží, jimiž Caesar věnčí Tertullii, a zatoužila jsi snad pustiti se v zápas s tou nemravnou ženou. Lituješ, že v domě mém neužiješ rozkoše pitek a že úst svých neomočíš ve zpěněné číši hýření. Ohled na mladinkou dceru udržoval tvé žádosti na uzdě; teď, když odešla do hrobu, letíš v záhubu. Ó, Turio! jací bohové zastřeli tvůj obličej, že nebylo na něm viděti těch černých citů, jež zavládly ve tvém srdci! Medea byla lepší tebe, neb, ač zabila své dítky, nespěchala hned od mrtvol jejich do víru rozkoší. Jak dlouho zlý genius kladl mi na oči pásku slepoty! S lítostí a hněvem díval jsem se na ty, kteří mi vypravovali o křehkosti a nevěře žen. „A Turia má!" vítězně volal jsem vždy v duši. Leč nyní již vím, že jest pravdivé přísloví našich předků. Přísahy žen zapsány jsou na křídlech větru, na vlnách vodních. Vítr uletuje, vlna uplyne a zůstane po nich — pusto a bláto."

Rozčilení oblévalo ruměncem bledé jeho čelo, z úst a očí jeho dralo se opovržení, pod nímž Turia chvěla se bolem. Kolena jí klesla a s tváří odvrácenou, s čelem ku mramoru přitisknutým zvolala přerývaným hlasem: „Ó Vespilione! jak si můžeš něco takového mysliti! Což bych mohla . . . Ne . . . ne . . .“ Pak dodala tišeji: „Chci, Vespilione, nabyti volnosti proto, abych . . . abych státi se mohla ženou Labeonovou.“

Do Vespiliona jakoby udeřil blesk, nachýlil se v před a stál dlouho, jakoby oslepen, nepohnutě a němě.

„Labeonovou!“ zvolna pak opakoval, „nejlepšího přítele mého. Zajisté jste se již dávno umluvili o té věci. Před rokem ovdověl . . . a tys mne po celý ten rok obsypávala něžností, ponechávala jsi mne v klidu sladké jistoty . . . a on tiskl mi ruce a vcházel do domu mého jako bratr . . . Ó časy! obyčeje! ó srdce zrádná!“

Oběma dlaněmi zakryl si oči, jakoby chtěl oslepnouti při spatření té hanby, a bledými rty tiše pravil k sobě: „Žiješ-li s dnešním přítelem, pomni, že žiješ se zítřejším vrahem!“

Po těchto slovech odstoupila Turia od sloupu, rozevřela před mužem, ztrativším víru v srdce a cnosti lidské, ramena a s výkřikem, v nějž mísila se bezvýrazná, nedomluvená slova, vrhla se k němu. Klesla před ním na stoličku u pohovky stojící a lomíc rukama, pravila hlasem plačícím a v hrdle zmírajícím: „Nikoliv, Vespilione, nikoliv . . . lhala jsem . . . nevěř mi . . . přelhala jsem tě! Labeo i já jsme nevinni. Na sňatek s Labeonem nikdy jsem nemyslila. Nežádám volnosti pro sebe, nýbrž pro tebe, pro tebe, Lucrecie můj . . .“

Pohledl na ni opět zrakem hrdostí zaslepeným. Hlava její nachylovala se nyní k zemi poblíž jeho ramen; ucítil vůni jejích vlasů, poprvé od několika dní pohlédl z blízka na drahé její rysy a poprvé spatřil jasně sledy, jež do nich dny právě minulé vryly. Strašný nějaký bol rozryl její čelo, nedávno ještě hladké a bílé jako řecký mramor. Nějaké zoufalství vyssálo všecku krev z jejích tváří a víček. Hněv jeho pohasl, hrdost zmizela, patřil na ni s lítostí a srdečnou starostlivostí.

„Turio,“ pravil, „ve všem, co činíš a mluvíš, vidím tajemství, mně nesrozumitelné. Nejsou-li slova a činy tvé následkem bolu, jejž pocítila jsi nad smrtí naší dcery, zjev mi to tajemství . . . buď mi . . . aspoň naposledy . . . dobrou přítelkyní. Neunavuj déle unaveného.“

Učinila pohyb, jakoby mu chtěla ramenoma ovinouti šiji, ale odstoupila rychle a on též poněkud ucouvl a zastřel si dlaní oči, snad proto, aby nevešel v pokušení strhnouti ji na svá prsa, nebo snad, aby s lepší pozorností naslouchati mohl tomu, co mu poví. Ona však mlčela dlouho. Seděla blíže něho na nízké stoličce, rozpuštěné vlasy splývaly jí až k zemi a zakrývaly část její tváře. Patříc k zemi, mlčela a přemýšlela, načež začala tiše mluviti:

„Při bozích se ti zaklínám, že bych snesla vše: rozloučení s tebou i pohrdání ctnostných, nemohla bych však snésti tvé pohrdání, Lucrecie, ani vědomí, že by tě můj skutek naplnil nenávistí k celému rodu lidskému. Jak bys mohl jinou ženu pojati, kdybys v každé viděl zrádnou a podlou duši? Jak bys mohl zůstati pravým a řádným mužem, kdybys

přestal věřiti v lidskou ctnost? Jsem slabá žena; jak jsem tě spatřila, zachvěla se má pevnost, tvé utrpení dokonalo ostatní... Povím ti vše."

Vůle a zvyk rozvážně mluviti a jednati navrátily jí klid a rozmysl. Mluvila tedy vždy klidněji a rozvážněji dále:

„Pamatuješ se, Lucrecie, jak dlouho naříkali jsme si, že nedali nám bohové četnějšího potomstva. Tys přál si míti syna, já, skrývajíc stud a smutek nad svou neplodností, toužila jsem po něm více k vůli tobě než pro svou pýchu a radost. Dorůstající Vespilie nedala nám vzpomínati na to jediné štěstí, jehož se nám nedostávalo. Kolikrát jsi o tom mluvil, že budoucího jejího muže přijmeš za vlastního syna a že, nesa tvé jméno, prodlouží na věky čest a ctnost tvého rodu! Když zavřel jsi oči jediného dítěte k věčnému spánku, vydrala se z úst tvých hrozná výčitka... Slyšela jsem ji... slyšela jsem pak i libitinariem k tobě pronešená slova a mnoho jiných řečí, litujících tebe jako bezdětného muže, které šeptaly mi do uší jedovaté ženy, jež tvářice se jako přítelkyně, přicházely mne potěšit. Po šestnácte dní a nocí myslila jsem na to stále. „Ne! Myšlenky a činy Vespiliona mého nezůstanou bez dědice, jméno jeho nedozní jako echo a nezhyne jako pouhý stín něčeho, — co bylo!..."

Slabý ruměnec pokryl její čelo, když tišeji šeptala: „Ty, Lucrecie, odnaučil jsi mne věřiti v čarodějníky a věštce, k nimž ve starostech a bolech života docházejí zástupy pověrečných, ale chápajíc se poslední naděje, vyzvala jsem k sobě potají Antonia Musu a tázala jsem se umění lékařského... Obdrževši zápornou odpověď, pravila jsem k sobě: ‚Odejdu! Lucrecius můj pojme jinou manželku, která — šťastnější nežli já — vychová mu řádné syny a dcery, a já, v tichém nějakém zákoutí ukryta, budu zdálí lapati ozvěnu, přinášející mi zprávy o chvále a štěstí jeho!' Tak jsem si to umínila, domnívajíc se, že urazím-li tě smrtelně, budu moci odejít mlčky, bez těžkého vyznání. Ale když nemožnost lháti a slabost srdce přinutily mne vyznati ti pravdu, prosím tě, Lucrecie..."

Povznesla hlavu a tvář její oděla se slavnostní vážností.

„Prosím tě, Lucrecie můj, abys učinil tak, jak jsem to usmyslila. Jsi ještě mladý a krásný; vysoké místo, jež v otčině naší zaujímáš, činí tě vznešeným a záslužným. Nejedna krásná a šlechetná dívka může si tě zamilovat. Ráda stane se tvou družkou a paní domu. Těšilo by mne však, kdybys poslechl rady mé, kdybys vzal sobě naši Atiu. Jest dospělá. Co nevidět skončí dvacátý rok. Za stálost krásných jejích ctností ručím. Uvyklá ctíti v tobě vzor všelikých mužských ctností, sloučí čest tu s láskou upřímnou a věrnou. Jest ovšem chuda, leč tvá duše není chtivá bohatství a já přinesu jí darem v den vašeho sňatku polovici svého skromného majetku. Druhá polovice náležeti bude po mé smrti dětem Vespiliona a Atie."

Slzy tlumily jí hlas, leč neuhasily šlechetný oheň, který plál v jejích očích a ruměncem zápalu pokryl vypjaté čelo. Patřila na muže, leč nemohla uhodnouti, co cítil a nač myslil: neboť zakrýval si stále oči dlaní, pouze na jeho rtech, před chvílí bolestně stisknutých, objevil se a ihned zas zmizel sotva viditelný úsměv. Avšak Turie jej zpozorovala a domnívajíc se, že objevil se na rtech Vespilionových proto, že

radostně vítal obraz nového štěstí, které mu byla představovala, ihned velice zbledla, leč tvář její pokryla se rychle výrazem nevýslovné něžnosti. Upřímně, měkce chopila se dlaněma svýma rukou mužových a hlasem, do něhož vlila sílu přesvědčení, mluvila dále: „Ohledy na ctnost a právo nezdržujtež tě, Lucrecie můj, v tomto případu. Budeš-li se mnou rozveden a vezmeš-li si jinou manželku, neučiníš nic, co by se příčilo právům a obyčejům otčiny naší. Připomeň si, že staří předkové naši skládali před censory přísahu, že proto se žení, aby vychovali Římu občany užitečné a platné. Připomeň si, že v šestém století po zbudování věčného města, dal Spurius Carvilius Římu poprvé příklad rozvedeného manželství jen proto, že mu žena nedala potomků. Tullius Cicero, jehož velebíš, byl třikráte ženat. Tři ženy po sobě uvedl do svého domu sladký básník náš Ovidius. Caesar Octavianus byl také již před tím, než si vzal Livii, dvakráte ženat a přes to že vím, že není ti ani vzorem, ani předmětem úcty, nemůžeš mu přece odříci jisté moudrosti a nějakých ctností.“

Za té řeči slábla poněkud a sklopila hlavu, avšak znovu zmužněla, vzpřímila se a mluvila dále hlasem, plným pronikající sladkosti: „Nezdržujž tě ohled ani na mne, ani na mé štěstí. Učiníš-li, jak ti radím, budu jinak než nyní, avšak neméně šťastnou. Učiním, co budeš chtíti. Budeš-li chtíti, odejdu daleko a zachovám klid duševní, myslíc, žes ty šťastným a že já jsem toho příčinou; budeš-li však chtíti něco jiného a vezma si Atii, dovolíš, abych v domě tvém její místo zaujala, když ona zaujme moje, zůstanu a bude nám vše společné: jmění i práce, smutek i radost. Dítky tvé na rukou budu nositi a pomáhati jejich matce, aby vzrůstaly v lásce k tobě, cnostem a Římu. A až nejstarší tvůj syn dosáhne toho roku, v němž povedeš ho před snětím zlaté bully, znamení dětství, do senatu, aby tam naslouchaje a na vše se dívaje, činně vlasti sloužiti se učil, budu skryta ve stínu nějaké tribuny dívati se s rozkoší na tvou radost a na upjatou jeho pozornost a vrátíc se domů, zasednu ku stavu, aby první mužská toga, kterou ho oděješ, utkána byla mýma vlastníma rukama...“

Několik slz steklo jí s rozpálených víček, zalkala, ale jen jednou a nikoliv s bolestí. Povznášel ji a září svou objímal spanilý duch oběti.

„Učiň to, Vespilione, pro naši vlast, pro náš drahý Řím!“ zvolala s nadšeným zrakem. „Přišly již doby nespravedlnosti a násilí, pak nadejdou dlouhé řady bojů a sporů. Zbytky volnosti Říma, svaté poklady našich otců, přeměněné ve prach, nevymizí rychle . . . Léta minou, aniž ukončí se bouře, bitvy a vraždy. Aby však budova Juliem a Octavianem postavená, zůstala navždy, třeba Římu mnoho šlechetné krve. Odkud jí vezme, kdyby nejpřednější rody jeho měly zajíti? Cizinci, Vespilione, hrnou se do vlasti naší jako rozlitá řeka a potomci jejich nebudou starati se o její velikost a volnost, nýbrž o svou rozkoš a své bohatství . . . Prahnu po tom, aby synové tvoji rozmnožili zástup mužných a pravých, napomáhali někdy k vítězství spravedlnosti a zjařili život římský kapkou pravé, hrdinské krve římské. . .“

Sklonivši nízko hlavu a vypjavši prosebně ruce, zašeptala ještě: „Vyzývám a prosím tě, Lucrecie můj, abys vyplnil mou žádost a mé rozhodnutí . . .“

Na tváře Vespilionovy splynuly nyní z pod dlaní, jimiž si oči zakrýval, dvě velké slzy, ale na ústech jeho objevoval se vždy spokojenější úsměv. Co znamenaly ty slzy a ten úsměv? Turia pohlížela na muže zrakem upjatým. Co jí odpoví? Proč tak dlouho mlčí? Konečně Vespilio odkryl tvář, vzal obě její ruce do svých dlaní a s úsměvem, jenž mile pohrával si s jeho rty, počal mluviti:

„Pamatuješ se, Turio, na den našeho zasnoubení, kdy dům tvých rodičů, ozdobený věncovím z vavřínu a růží, všecek zářil světlem lamp a pochodní? Byl jsem tehdy mladíkem, který dostoupil sotva prvního stupně hodnosti v naší vlasti, t. j. úřadu kvestora... Ty, roztomilé a něžné děvčátko, měla jsi již oheň ženských citů v očích a na rtech ještě úsměv dětinství. Avšak, Turio, ač tak mládi, nebyli jsme otroky vůle cizí. Znali jsme se od dětství a vůle rodičů, která nás slučovala, splnila naše tužby nejdražší. Den ten, Turio, byl nám oběma dnem spojení a mnoho následujících dní s podivením přemýšleli jsme o tom, proč obrali si bohové za sídlo Olymp, když poskytuje země tak veliké a nevyčerpatelné rozkoše..."

Turia pohlížela na mluvícího očima široce rozevřenýma. Proč přivolal v tomto okamžiku tyto vzpomínky?

„Avšak hodiny života, Turio, bývají proměnlivy. Přišla hodina, kdy odstrčil jsem rámě tvé, kterým jsi mou šíji s vášnivou starostlivostí objímala, a chopil jsem se meče. Po boku Brutově válčil jsem za volnost a důstojnost Říma. Přemoženého odeslal Octavian do vyhnanství. Bylo by bývalo strašným, kdybys mi nebyla ty, Turio, s malou Vespilií u prsou bývala společnicí na obtížné plavbě mořské a na písčitých pouštích afrického pobřeží. Tys byla u mne, když zpěněné vody pohltiti chtěly chatrnou tu loď, jíž Caesar svěřil své nepřátely; tisknouc jednou rukou k prsoum plačící Vespilii a druhou objímajíc mou šíji, mužně a sladce jsi pravila: „Zhyneme spolu!" Pak spala jsi se mnou v chudé chatě tmavokožce Aethiopa na zvířecích kožích a živila jsi se prostými plodinami divokého kraje a nikdy nevyvolala ti naše bída, přes to, že jsi vyrostla v hojnosti, na tvář zjevný žal. A když večer parno vzduchu ochladil poněkud kapkami rosy a milým vánkem větru, opustili jsme chatu Aethiopovu a po horoucím písku kráčejíce, šli jsme se schýlenými čely pouští, ty nesouc Vespilii, já svou citharu. Pamatuješ se na ty dvě osamělé palmy, pod jichž zelenými větvemi usednuvše, položili jsme dítě na vojenský můj plášť a sami dlouho spolu smutně a sladce jsme rozmlouvali? Měl jsem ještě duši plnou rozhořčenosti nad triumfem utlačovatelů a když tekly mi slzy zoufalosti po tváři, setřela jsi je měkce svou hubenou dlaní, připomenuvši muži, že má býti mužným. Časem zmocnila se nás obou tesknota po Římu, prsa tížil cizí vzduch, oko marně hledalo po nebi a zemi známé a milé kraje, ucho vášnivě toužilo po rodných zvucích. Tu chopila jsi se cithary a dlouho pěla jsi písně latinských věštců. A když plectrum tvé jasným rázem udeřilo ve struny a hlas tvůj sladký stoupal a klesal, zdálo se mi, že moji dobří geniové nesou mě do vlasti. Cítil jsem v prsou její vzduch, viděl její nebe, rozpřahoval jsem ramena ku drahým postavám přátel... Nadešla noc a ty jsi ještě zpívala a tak jako bohové pekel při zvucích Orfeovy

lýry se tišili a usínali, tak mizely mé těžké boly a tesknota při sladkém tvém zpěvu . . . má nejdražší! . . .“

Patřili na se tváří v tvář, očima, v nichž neustále leskly se a vytryskovaly zadržované slzy.

„Pak nestálý Octavian uznal potřebu sesíliti svou vládu; k tomu cíli povolal k sobě nejvěrnějši syny Říma. Tu s mnohými jinými i mně, vyhnanci, navrátil vlast a nadto laskavými slovy nutil mne, abych se súčastnil úřadů a prací obecních. Dlouho jsem váhal, uvažuje, co mám činiti. Nečinnost byla mi odpornou; leč měl jsem prací a silou svou podporovat řády, jež se mi v duši protivily? I byl bych snad, jak učinili jiní, vyhýbaje se sblížení s tím, od čeho mne přesvědčení odpuzovalo, oddal se onomu lenošení, které odnímá duši sil a lesk jména oslabuje, kdybys mi nebyla ty řekla: Nebudeš pracovati pro Octaviana, Lucrecie, slouže v úřadech veřejných, nýbrž pro Řím, který nejvíce teď potřebuje, aby jej neopouštěli mužové hrdí a praví. Co by se stalo, kdyby u vesla vlády vedle těch utiskovatelů volnosti vlasti naší stáli samí stranníci a služebníci jeho! Nemůžeš-li již změniti porážku věci, pro niž jsi bojoval, tož přece, působě činně pro všeobecné dobro, můžeš mnoho zlého umírniti a mnoho dobrého udržeti a rozmnožiti. Činíš tak zadost nejen své občanské povinnosti, ale neublížíš ani své vznešenosti, neb nebudeš-li moci vyjeviti hlasitě své přesvědčení, nestaneš se proto pochlebníkem Octavianovým a zůstaneš řádným synem Říma! Tos mi pravila a já slova tvá dlouho vážil v mysli své, až jsem se přesvědčil, že musím učiniti tak, jak jsi mi ty moudře poradila!“

Nyní počala se již domýšleti, k čemu směřovaly tyto, jím vyvolávané nejdražší vzpomínky, a zachvácena jich kouzlem, avšak nechtějíc vzdáti se svých záměrů, vybavila ruce své z dlaní mužových a ustoupivši poněkud, pravila hlasem, který snažil se býti chladným: „Radila jsem ti, Vespilione, jak jsem dovedla a jak jsem myslila, že to bude pro tebe nejčestnější. Není v tom má zásluha, nýbrž tvá. Po tvém boku světlo vědy a šlechetnost citů hojně vlévaly se do mé hlavy a mého srdce.“

„Ano!“ zvolal Vespilio. „Vzav si moudrou a pečlivě vychovanou dívku, učinil jsem tě s rozkoší družkou svých myšlenek a vědomostí; ale která pak žena odplatila muži hojněji důvěru a přátelství jeho nežli ty, má nejlepší, nejvěrnější! Pod vládou tvou nikdy nebyl dům můj pokálen nectností, stěny jeho nikdy neuslyšely slova nepříslušného, oko dcery mé nespatřilo nikdy nic urážlivého, přátely mé hostila jsi upřímným úsměvem a milou rozmluvou, k sluhům a domácím lidem bylas vždy jako žena Isomachova spravedlivou a dbalou jich potřeb . . . a když jsi byla u přítomnosti Caesara a jeho rodiny, nikdy jsi ani slovem, ani pohybem neurazila mou minulost a nepokryla čelo mé ruměncem studu . . . a ty, má nejvznešenější, mohla jsi sobě jen pomyslit, že bych tě někdy byť i z příčin nejlepších, za jinou vyměniti mohl! Ty jsi mohla mysliti, že by mi synové z jiné zrození vynahradili ztrátu tebe! O Turio! Když ztratil jsem jedinou dceru, odvrátila jsi se ode mne i ty . . . ať mi bohové odpustí . . . ale bolest, kterou jsem po té druhé ztrátě pocítil, shasila ve mně památku na první z dvou těch neštěstí. O má nejsladší! Plynul bych k tobě přes všecka moře, jako Odysseus k Penelopě, od-

háněje pohrdlivě všecky záletné nymfy, sirény a čarodějky! Vrátil bych se k tobě jako Keiks k nohoum Alkyony, mořem stržen co mrtvola! Pojď ke mně! . . . pojď blíže . . .“

Uchvácena a seslabena, činila ještě pokusy opříti se, on však přivinul obě dlaně její k sobě s veselostí, v niž mísily se slzy, a zvolal: „Pamatuješ se na dětské hry, jimiž jsme se bavili ještě před svým zasnoubením? Pamatuješ se na to, jak stávajíc v kole a majíc si vybrati některou z osob, které kolo tvořily, chopiti ji za obě uši a vtisknouti na rty její hlasitý polibek, vždy bez váhání chopila jsi se uší mých a nikdy nikdo se nepotěšil polibkem tvých dívčích úst, než já! Učiň i nyní to, co jsi činila jako dívka . . . vyber si mne ještě jednou za svého . . .“
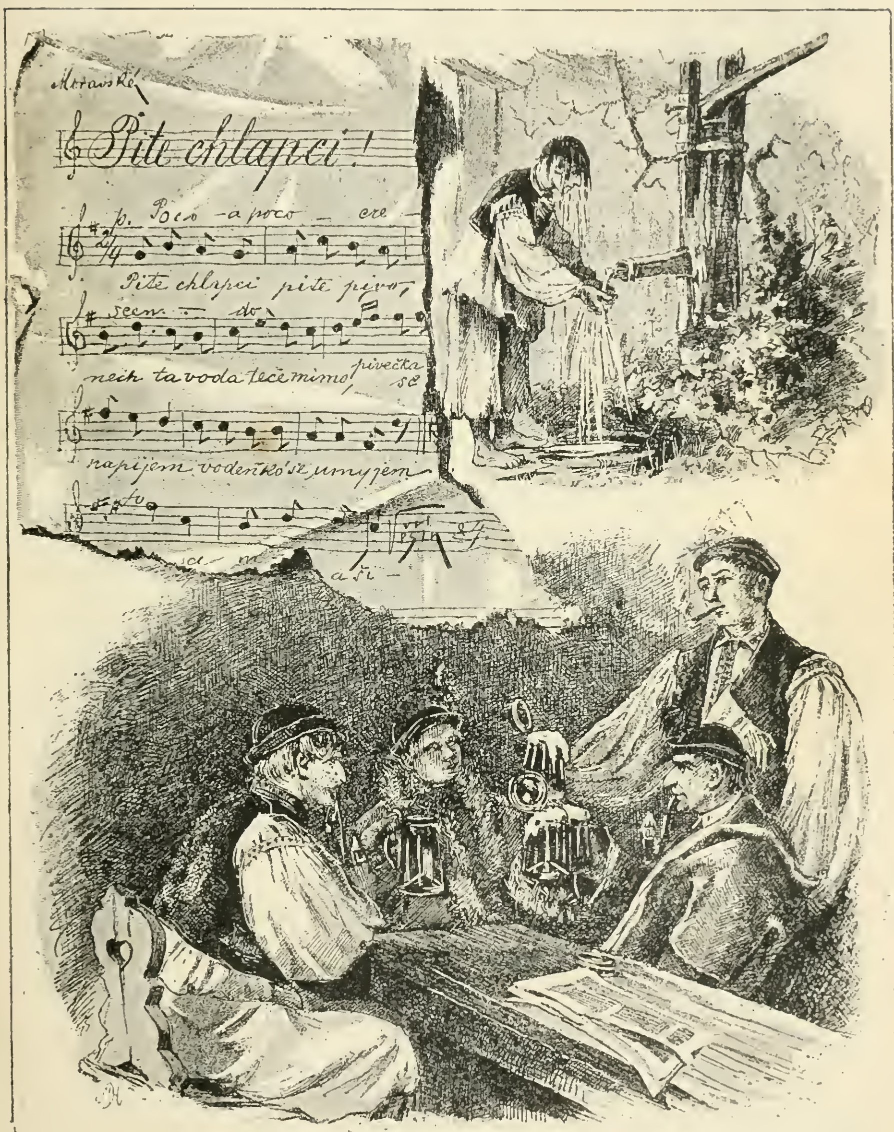
Tu padla mu s velkým výkřikem štěstí na prsa, avšak objímajíc ho a celá se třesouc zašeptala ještě: „Ó Lucrecie, Lucrecie! Jméno tvé dozní jako echo a zmizí jako stín.“

Dlaní zavřel jí ústa a vážně již, ač se štěstím ve tváři pravil: „Aby se to nestalo, přijmu v nejbližším čase u přítomnosti praetora a lidu za syna Flavia, sestřence Labeonova. Mladík ten jest čacký a šlechetný, pod mým dozorem zbaví se brzy svých vášní a stane se mužem řádným, bude nositi mé jméno a zdědí po mně mé jmění i mou lásku k vlasti . . . Oženíme ho s Atií, kterou miluje, a kterou, proto že jmění se mu již značně ztenčilo, vzíti si nemohl. Ona, jak jsem pozoroval, bude ho milovat . . . Tak budeme míti syna i dceru a až nadejde výroční den smrti ubohé a drahé naší Vespilie, přineseme jí jako parentalia, dary nejbližších přátel, vzájemnou lásku jejích rodičů a jimi připravené štěstí dvou mladých lidí, kteří ho jsou hodni . . . Bude tak dobře, Turio? Chceš, aby se stalo tak, jak pravím?“

V tom okamžiku odhrnula se u vchodu záclona a do síně vešla Atie, o svou pěstounku starostliva. Bílá, vlnitá její palla splývala až k zemi a široké její rukávy odkrývaly nahá, sličná ramena. Zlaté své vlasy skryla na noc v síťku z hedvábí. V ruce jí kmital plamének lampy bronzové. Uzřevši Vespiliona a Turii v objetí a v tichém šeptu, vykřikla radostně a chtěla se vzdálit, avšak Vespilio ji posuňkem přivolal. Postavila lampu na stůl, přiběhla a poklekla na zem k nohoum Turie.

„Atio!“ pravil Vespilio. „Usnesli jsem se s Turií na tom, že nahradíš nám naši ubohou Vespilii, že budeš nám dcerou a že mladý Flavius, budoucí tvůj muž, vůči právu i lidem stane se naším synem.“

Atia skryla studem zaruměněnou a hned zas radostí zbledlou tvář na prsou Turie, která, objímajíc jedním ramenem šíji mužovu, vinula ji druhým k sobě. Oheň, na trojnoži hořící, shasínal, lampa bronzová vrhala mdlé a kmitavé světlo na ptáky a motýly na stěnách malované, na arabesky a řecká písmena, naplňující knížky na zemi rozevřené, na poprsí latinského básníka, bělající se v čele jednoho sloupu. Noc uplývala. Zpěvný hlas sloužícího hocha zazníval melodicky tichem domu, když oznamoval uplynulé hodiny, oknem, zastřeným ametystovou záclonou, počalo vnikati již světlo denní a tré šťastných těch lidí sdílelo si dosud navzájem své rozkošné, svaté záměry a city.

Illustrace k národní písni moravské. Kreslil Jaroslav Věšín.

Generál Gordon.

Napsal Karel Tůma.

(Pokračování.)

Číně bojovával Gordon proti známému nepříteli, který se mu směle postavil v pole, však zde bylo mu zápoliti s nepřítelem tajným, který byl všude a nikde, s mrzkou to porušeností soldatesky a byrokracie egyptské, vytylé šedesátiletým šlendriánem vlády, nepokládající nikdy Sudan a rovníkové provincie než za dojnou krávu, jíž netřeba nikterak šetřiti. Od půl století byly na ubohé ty země uvalovány daně na daně: Kočovní kmenové stiženi daní z hlavy, která nikdy nebyla menší 30 piastrů za hlavu, usedlé obyvatelstvo však opět daněmi pozemkovými, potravními, dovoznými, obchodními a j., tak že většina výrobkův jeho byla zdražena daní čtyř až pateronásobnou. Leč ani tato přílišnost břemen samých jako spíše barbarské jich vybírání, při němž celá řada vydřiduchův úředních se nestydatě obohacovala, rozhořčovala mysle. Kromě toho pak vyhražovala si vláda řadu monopolův s nejvýnosnějšími plodinami zemí středoafrických, čímž ničila obchodníky sudanské a nutila je takměř k hanebnému obchodu s otroky. Když pak Gordon poctivě jal se tyto zlořády odklízet, sočili naň ministři kahýrští, že prý zbaví Egypt všech důchodů ze Sudanu, že svou liberálností a lidumilostí nemístnou rozpoutá všechny vazby kázně mezi barbarským lidem sudanským atp.

Do duše roztrpčen tolikerou podlostí, s níž denně bylo mu zápoliti, obklopen falešnými, zrádnými lidmi, mezi nimiž byl i osvobozený Gordonem Abu Saud, ztýrán tolikerým odporem, k vůli němuž musel nejedno ze svých nařízení odvolati, Gordon nicméně vytrvával na svém místě k vůli dobré věci, pro niž byl získal místokrále egyptského Ismaila. Nechť byl poměr mezi ním a ministry egyptskými sebe napjatější, Ismail paša nedal na Gordona ničeho dopustiti: „Říká se o mně“ — pronesl se kdys — „že nemám valné důvěry v Angličany. Však v Gordona důvěřuju naprosto. On je poctivým mužem, dobrým administratorem a není žádným diplomatem.“

Avšak zatím již byla půda pod nohami samého místokrále podkopána a dne 26. června 1879 nadešla v Kahýře katastrofa. Marnotratný Ismail paša jest velmocemi i sultánem cařihradským svržen a syn jeho, slabý Tewfik paša, usazen na stolec khedivský. Na zprávu tu Gordon bez odkladu přijel do Kahýry, aby vzdal se svého guvernérství nad Sudanem. Neboť postihoval dobře, co znamená změna vlády vzhledem ku opravným, civilisačním snahám jeho v Sudaně. Bude se nyní požadovati na něm, aby napnul berní šroub trojnásobně; aby bez milosti utlačoval

provincie sobě svěřené platy a břemeny k vůli naplňování prázdných pokladen kahýrských; nebude se chtíti jinému, než obnově starého vydíračného systému, který nepokládal ony země ubohé než za kořisť na pospas. Nežli by se k tomu propůjčil, Gordon raději děkoval se z úřadu, v nějž byl vstoupil s takým svatým zápalem a jejž po tři léta zastával s horlivostí čiro bezpříkladnou. Však Tewfik paša žádal na něm ještě jednu službu a to nemalou: Král habešský Jan posud neodpustil a nezapomněl, nýbrž hrozil Egyptu znovu válkou, jejíž hrůzy měl Gordon novým smírem rychle zažehnat. Opět tedy chvátá neunavný náš hrdina na daleký jihovýchod, slézá hory Abyssinské a nabízí králi jejich slušný mír. Avšak král Jan pyšně odmítá pravici egyptskou, prohlašuje Gordona za svého — zajatce, ba hrozí mu i smrtí: „Víš-li, Gordone pašo, že mohu tě dát na místě zabit, kdykoliv se mi zachce?“ — „Vím to velmi dobře“ — Gordon na to — „a jsem na smrt úplně připraven.“ „Co pravíš?“ diví se despota, „ty žes hotov umřít?“ „Stále,“ odpovídá Gordon, „a nebojím se smrti naprosto. Naopak přijmu ji od Vás s povděkem, neboť zbavíte-li mne života, učiníte mi, čeho já dle příkazu náboženství svého sám sobě učiniti nesmím: vysvobodíte mne ode všech trýzní a neštěstí, jaká mne na tomto světě ještě potkati mohou.“ — Jeho Majestátnost zůstala chvíli zaražena, než nalezla slov dalších: „Což se nestrachuješ mého hněvu a nevidíš, kterak tě mám v moci své?“ — „Nikoliv, nestrachuju se žádného krále,“ odtušil chrabrý čtenář bible: „Neboť srdce králův jsou tak dobře v rukou Hospodinových jako prameny a potoky řinoucí s hor.“ Král habešský oněměl úžasem; zvalť se sám také křesťanem, ale nyní teprv poznal v žití svém prvně křesťana skutečného. Vrátil Gordonovi netoliko svobodu, ale i úctu, jaká náležela vyslanci a muži tak neobyčejnému, a podzimem r. 1879 ubíral se Gordon bez úrazu s dobrou pořízenou z Habeše do Kahýry. Nečekal zde díkův, ale že sklidí takého nevděku, že bude podezříván, jako by s králem habešským byl osnoval pikle proti Egyptu, toho se věru nenadál. „V Kahýře je rozšířena pověst,“ píše svému bratru, „že prý se chci státi sultánem Sudanu! Vidíš z toho nejlépe, jak mne zde znají. Co byste si Vy o mně pomyslili!“ Však když mu ministři Tewfikovi z nízkého záští chtěli strhovati i na služném, které mu za celý rok dluhovali, tu Gordon hrdě je odbyl: „Nechte si, pánové, všechno. Vždyť jsem Vám již jednou řekl, že Vám daruju vše, co jste mi dlužni: mzdu i uznalost.“

Tehda nalezl Gordon k nemalé útěše své v Kahýře starého přítele, Skota, k němuž přilnul jako k vlastnímu bratru. Přebýval v jeho domě a otevřel mu cele duši svou. Nuže tento přítel, stav se od těch dob soudcem v britské Indii, nedávno v „India Times“ pomněl oněch chvil, zažitých po boku Gordonově a zkusil několika rysy nakreslit jeho povahu. „Nesnadno říci, v čem spočívá tajemství úspěchův Gordonových,“ píše: „On nedbá nebezpečí, avšak mnozí jiní muži rovněž lehce vážili si života. On povrhuje zlatem, smýšlí svobodně a mluví upřímně: nuže, ani to nejsou vlastnosti na štěstí neslýchané. On má silnou víru a přesvědčení skalopevné: avšak i to sdílí s mnohými jinými muži, a tolikéž onu sebedůvěru, jež projímala jeho prsa, shledáváme při jiných ještě vojevůdcích. Ale snad že jest to vzácná pospolitost všech těchto vlast-

ností, kteráž jej nade všecky ostatní vyznamenává, a tvoří jeho obdivuhodnou původní sílu. Bezpečně pak málo jest lidí, kteří by měli srdce laskavější Gordona. Nesmírný jest počet těch, jimž Gordon dobročinně pomohl a po celém světě bylo by jich shledávati. Ale při vší své dobrotě dovedl býti Gordon také přísným. Vlastní rukou střílel zlosyny a bez rozpakův kázal popraviti padouchy, šlo-li o to, aby se dala výstraha ostatním. Nejmocnější spruhou činův jeho bylo jeho náboženství. Kdykoliv jest v pochybnostech a na vahách, beře k ruce biblí. Tato kniha a noviny anglické činily za prvého jeho pobytu v Sudanu veškeru jeho četbu. Avšak mystická téměř zbožnost jeho vyrovnána jest zdravým bystrým rozumem, i nechať otevře biblí na zdař Bůh, aby z ní rady bral, rozum jeho vždy uhodí na cestu pravou. V obyčejném životě jeví se býti Gordon člověkem tichým, který mluví jemně a spoře, vždy pak bývá vlídným, zejmena k dětem a paním. Vzpomínám si, jak jsme kdys seděli pospolu, ano tu do pokoje vběhlo plačící děvčátko a vedouc sobě nářek, že je starší bratřík nevzal s sebou na procházku. Gordon zavolal dítě k sobě, hladil je po tváři a domlouval mu: Nedělej si z toho ničeho, bude opět dobře; ty máš své bolesti, já také mám své, musíme je umět oba snášet. Přitom vysadil si dítě na koleno a laškoval s ním tak dlouho, až zapomnělo na svůj žal a rozveselilo se . . .

„Gordon dokonal své dílo v Sudaně a loučil se s Egyptem, aniž by byl zaslechl jen slovo upřímných díků od těch, jimž byl prokázal služeb tak znamenitých. Nevděk ten musel jej asi bolet, avšak on dovedl trpkost svou uložit v hlubině otužených těch prsou. Toliko jednou si poulevil vůči mně, řka: „Nejsem ani Napoleonem, ani Colbertem a nedomýšlím se o sobě, že bych byl velikým administratorem, nebo finančníkem. Ale tolik vím, že jsem zasadil otročníkům v Sudaně silnou ránu, a že mne tamní lid posléze miloval.“ V tomto vědomí nalezal odměnu za všecky přestálé svízele, za všechno nezištné namahání své, při němž nasadil své zdraví ba stokráte i život svůj. Sloužil lidskosti a vykonal svou povinnost. Toť vše!“ —

VI.

Znova zašuměl hlahol pochvaly tiskem anglickým, když „Gordon paša“ — „bílý, nekorunovaný král Sudanu“, koncem r. 1879 vracel se z Egypta do vlasti; opět chystány mu ovace v nejlepších kruzích společenských, mužové idey jako obchodníci rovně oceňovali jeho zásluhy o civilisaci, ba i vláda vyznamenala chrabrého ničitele otroctví hodností generála. Ale Gordon opět plaše vyhnul se všem oslavám, uchýlil se v tichost soukromého žití a nermoutil se ani dost málo, když obecná mysl pro rozčilující volební zápas mezi lordem Beaconsfieldem a Gladstonem na něho brzy zapomněla. Bylť Gordon sám památným zápasem tím nevýslovně zaujat, a když v noci na 5. dubna 1880 slavnostní ohně na horách skotských hlásaly Anglii vítězství Gladstonovo, tehda i zraky Gordonovy vzplály leskem radosti a ta nepokojná skotská krev znovu bujněji vířila v tepnách.

Za nedlouho po nastolení vlády Gladstonovy Gordon již opět chystal se na cestu do východní Afriky, a sice tentokráte do — Zanzi-

baru, jehož sultán, Sejd Bardas, byl již roku 1872 ministerstvem Gladstonovým k tomu donucen, že zavázal se Anglii smlouvou: potlačiti v desíti letech otroctví v říši své na dobro. Zatím byl po sedmi letech přese všechnu svou oddanost k Anglii a snad i opravdově dobrou vůli svoji ještě pořád dalek od cíle, i žádal o pomoc a radu v Londýně, zvláště pak za schopné vojevůdce. Kohož mu odporučiti, nežli Gordona? Ale v tom překvapil loučícího se telegram z Číny: Starý čínský přítel Gordonův, rázný a nevšedně nadaný místokrál jižních krajův nebeské říše Li-Hung-Čang prosil snažně, aby Gordon vydal se bez dlení do Číny, kteréž hrozila válka s Ruskem, i aby sám udal si podmínky, za jakými chce nabídnouti Čině své rady a služby. — Náhoda ta učinila na Gordona hluboký dojem. Domníval se v ní spatřovati pokyn Prozřetelnosti, jemuž bylo by hříchem vzpouzeti se. Ihned byl rozhodnut a odpověděl bez odkladu do Kantonu: „Vydám se na cestu do Šangaje, jakmile jen bude možná. Podmínky jsou mi lhostejny." — Přenáhlený poněkud slib ten stál Gordona mnohou hořkou chvíli. Neboť Gladstone, toužící po udobření podrážděného Ruska, nechtěl nikterak pustiti jednoho z předních generalů anglických na dovolenou — do tábora Číňanů, hotujících se ku válce proti Rusku. Věřil sice osobně Gordonovi na slovo, že týž nehodlá mandarinův čínských podněcovat ku válce tak šílené, avšak: „uvěří nám také Rusové?"

Následkem toho učinil Gordon v listech londýnských toto veřejné prohlášení: „Jest pevným úmyslem mým jíti do Číny, abych zrážel Číňany od války s Ruskem a tož v jejich zájmu vlastním, v zájmu světa a trvám že také rozhodně v zájmu Anglie. Doufám, že se spor dá vzájemnou povolností v dobrotě urovnati. Poštěstí-li se mi to, časem se ukáže. Avšak do té doby protestuju proti tomu, abych byl pokládán za muže, jenž práhne po válce. Kdo tak jako já vlastníma očima zřel hrozné bědy a srdcelomné výjevy válek, ten by musel býti bez srdce, kdyby vycházel rozsévati válku. Nikoliv, práhnu z té duše po míru. Sporý jest můj obdiv pro činy válečné i pokládám za věc mnohem čestnější, působiti pro mír, nežli honiti se za chatrným vavřínem v bídné válce."

Takovéto slovo poctivce stačilo zúplna.

Dne 2. července 1880 přistál Gordon v Šangaji a nedlouho po té již vítal jej Li-Hung-Čang v Kantoně tak radostně, jako když přítel po létech s přítelem se shledá. Gordon pak rovněž ujišťoval své známé v Číně, že nepřichází za žádným politickým posláním, nýbrž jedině aby spatřil po letech opět starého svého přítele, který byl se zatím stal jedním z nejmocnějších mužů v Číně, ano požíval takové autority v lidu, že mu přičítáno až i bažení po trůně. Ale po všem tom se Gordon netázal. Jemu šlo jedině o to, aby Li-Hung-Čanga a s ním ostatní ministry čínské přesvědčil o nebezpečnosti války s Ruskem, strašné to války, kterouž by Čína nemohla ničeho získat, ale v které by nesčetné množství lidí zbůhdarma bylo zahubeno. S obvyklou otevřeností svou pověděl pyšným Číňanům, čemu jest se jim prve přiučiti od Američanův i Evropanův, jakých oprav velikých nutno jim provésti ve svém zřízení válečném na zemi i na moři, než mohou s nadějí jakous pustit se v opravdový souboj s kteroukoliv velmocí evropskou.

A výklady jeho učinily na rozhodující kruhy čínské takový dojem, že Čína brzy počala Rusku povolovati, až posléze o Nový rok 1881 Gordon vracel se do Anglie s blahou jistotou, že podařilo se mu dostáti danému slovu a přispěti platně ku zamezení války mezi oběma největšími říšemi světa. Jedva pak byl sobě po dlouhé cestě odpočal, již opět zatoužil po práci, i neustával se o ni hlásit u ministerstva války vždy netrpělivěji. Poctivec stydělť se bráti veliký plat generálský, nemohl-li za to vlasti poskytovat náležitých služeb. Ale tím časem jediné Irsko zaměstnávalo politiku anglickou. Jakmile tedy jaro přilétlo, procestoval Gordon aspoň tuto vlast smaragdových lučin a veselé bídy, pak navštívil Belgii a konferoval již tehda s osvíceným její králem o výpravě do poříčí středoafrického veletoku Conga, po němž byl nedávno chrabrý Stanley vykonal svou odvážnou kolumbovskou plavbu. Z Nizozemí podnikl výlet do Alp, aby v rozkošné přírodě švýcarské pookřál pohledem na šťastný lid, který zůstal zachovalým a statným v lahodě ráje.

Leč v tom obdržel v červnu 1881 vytoužený podnět ku nové činnosti. Vláda anglická volala jej za příčinou velkých inženýrských prací na svůj důležitý ostrov sv. M a u r i c i a v Indickém Oceanu poblíže východního pobřeží Madagaskaru.

Opět tedy cesta za pásma rovníková, opět život v ponebí tropickém! Štěstí ještě, že na ostrově proslulém krásou svých krajin a již od tří století otevřeném civilisaci evropské.

Skoro deset měsícův strávil tu Gordon, pilně zaměstnán co náčelník ženijního štábu anglického v hlavním městě ostrova Port Louis a ovocem pobytu toho bylo dobrozdání o obraně anglických zájmů v Indickém Oceanu, „mistrná to práce", za kterouž vyznamenala jej vláda londýnská z jara 1882 novým posláním: Mělť odebrati se do K a p s k a, aby pomohl zdusit povážlivé nepokoje v zemi Basutův. Za vyzváním z Londýna došla ho brzy i snažná žádost Kapské vlády samé, načež Gordon bez dlení se vypravil ku mysu Dobré Naděje. Koncem května již dlel v Kapsku, aby opět neozbrojen a beze všeho průvodu odvážil se mezi zjitřené domorodce a s náčelníky jejich po dobrém vyjednával. Než, jak mu bylo, když za vyjednávání toho zvěděl teprv pravý stav věci a poznal, že Angličané dopouštějí se zde neomluvitelného bezpráví!

Hoře studem, jakoby hanba na vlastní jeho hlavu padala, Gordon chvátal zpět do Kapského města a když vláda Kapská nechtěla přistoupiti na slušný mír, k jakému nyní důtklivě radil, Gordon promrzelý opustil Kapsko, i vrátil se do Londýna.

„Nemohu propůjčiti se k obraně věci, kterouž po svědomí svém shledávám býti nespravedlivou" — znělo prostě ospravedlnění se neporušitelného poctivce.

A nyní teprv požádal Gordon sám o delší dovolenou, aby mohl ukojit dávnou tužbu zbožné mysli své, uchýliti se do s v a t é z e m ě, a tam kdes žíti sám a sám, pouze svým vzpomínkám a dumám. — Podivný muž! — Zatím co Egyptem duněla bouře povstání Arabiho beje, zatím co Evropa byla rozčilena hroznou řeží Alexandrijskou, až Glad-

stone viděl se nucena ku ochraně křesťanův v Egyptě usedlých bombardovati Alexandrii a vyslati Wolseleye do bitvy u Tel el Kebiru — vítěz nad Tajpingy a nad otročníky středoafrickými bloudil v oněch tichých údolích Palestiny, kde zrodilo se lidstvu náboženství lásky, dumal na oné výšině Nazarenské, o níž Renan dí, tam že zvedati by se měl veliký chrám, v němž by všickni křesťané modliti se mohli, a tam žeť nejlepší místo na světě pro filosofa, aby pozoroval běh věcí lidských, utěšoval se nad jeho nedostatky a nabýval blahé jistoty o božském posledním cíli, k němuž blíží se lidstvo přes všechna nesčetná protivenství, přes obecnou ješitnost a prázdnotu. —

Uhostiv se na osamělém letohrádku za branami Jeruzalema, Gordon nejraději zabýval se zkoumáním prastarých, křesťanu tak posvátných zřícenin v městě Davidově i okolí, mezi nimiž horlivý čtenář bible dávno v duchu byl prodléval. Žádný den neminul, aby nebyl vykonal v tichosti dobrého skutku: podporoval opět ze svého jmění chudinu palestýnskou tak štědře a lidumile, jako činíval vždy a všude, sám živě se jen, co by hlad zapudil, pouze ovocem a chlebem.

Než, spokojenosti a míru duševního „poustevník Palestýnský“ nedošel. Naopak zrovna v tomto velebném tichu tisíciletých rozvalin a hrobů, mysl lidumila byla neustále rozčilena bolestnými záchvěvy, zalétajíc daleko, daleko odtud, k oněm pouštím a městům na horním Nilu, k oněm nešťastným krajům Sudanským, o jichž zvelebení tolik se byl přičinil, z kterých ale již přes rok pronikaly zprávy, zvěstující Gordonovi hrozný zmar jeho pětileté poctivé práce a připravující na strašnou katastrofu. Zlé tušení, jaké se ho zmocnilo po pádu Ismaila paše, pohříchu naplnilo se. S novým místokrálem zavládla v Sudanu stará lakotná despocie tureckých pašův, která musela dříve později dohnati vyssávaný lid k divoké vzpouře. Nástupce Gordonův Raouf paša skutečně za jediný rok naplnil pokladnici státní z krvavých mozolův Sudančanův, a honosil se, že berní šroub vymačká příštím rokem ještě značnější důchod, když tu v červenci 1883 došly od Bílého Nilu, z krajin kordofanských, obývaných kmenem Baggarahův, zprávy o velikém jitření lidu, jejž pobuřuje jakýs vykladač koranu (fakih) jménem Mohamed Achmed, an v listech na všechny strany rozesýlaných vydává se za nového, Mohamedem připovězeného proroka božího, který pozná se po bradavici na tváři, po delším pravém rameni a po praporu svatém, jenž se v oblacích vznášeti bude nad jeho bojovnými zástupy. I v Chartumu objevily se buřičské ty listy prorokovy, vyzývající lid, aby se pozdvihl ku válce za vítězství víry proti nevěřícím, aby svrhl jařmo od křesťanův i Turkův na věřící lid uvalené: „Věztež,“ hlásal tu neznámý posud dobrodruh — „Bůh mne povolal ku chalifatu, a prorok o mně zvěstoval, že jsem očekávaným poslem božím, a vyvýšil mne na stolec nade všecky knížata a urozence. Kdo pochybuje o mém poslání, nevěří v Boha ani v Proroka a kdo proti mně sočí, nevěřícím jest a kdo válku proti mně zvedne, ten opuštěn bude na nebi jako na zemi a statky i děti jeho stanou se kořistí věřících.“

Na zprávy ty vytáhl počátkem srpna r. 1881 z Chartumu onen potměšilý Abu Saud na ostrov Abu na Bílém Nilu, kdež se buřičský

prorok zdržoval, aby jej po dobrém přivedl k rozumu. Po třech dnech vrátil se Abu Saud do Chartumu s nepořízenou. Spatřil prý na ostrově Mohameda Achmeda, an seděl obklopen asi 600 ozbrojenci na vyvýšeném místě. Na domluvu Saudovu, aby nebouřil lid proti vládě, kteráž jest přece tak dobře islamitskou jako on, odtušil prý Mahdi: „Vy nejste věřícími, poněvadž trpíte křesťanům mezi námi chrámy stavěti, poněvadž je v ochranu béřete a z lidu věřícího daně vynucujete. Nebojím se vašich pušek ni děl ani vašich parníkův, kule nevěrců mi neublíží a vaše děla se i s parníky potopí.“ Bratří prorokovi nabízeli se Saudovi, že přivedou Mohameda Achmeda do Chartumu a chtějí ručiti za jeho chování. Leč Abu Saud — kdož ví z jakých pohnutek — nabídnutí toho nepřijal, poněvadž prý neměl co činiti než s Mohamedem Achmedem samým! . . .

Na to dosti liknavě odhodlal se guvernér chartumský, Raouf paša, že vyšle proti Achmedu 300 mužů na lodi ozbrojené jedním dělem, kteroužto výpravu svěřil opět miláčku svému Abu Saudovi. Ale ostatní dva důstojníci chtěli také poroučet. V hádce přistáli u ostrova, vysadili v největším nepořádku mužstvo na břeh, zabili prvního ostrovana, který jim do rány přišel, ale v malé chvíli jsou ze všech stran obklopeni přesilou divokých válečníkův a porubáni jako pitomý brav. V tom vyjel Mahdi koňmo do řeky proti parníku, což dělostřelce takou hrůzou naplnilo, že nemohli ani dělo nabíti, a když konečně vystřelili, zaměřili naschvál do vzduchu! Tak skončila u večer 11. srpna 1881 první vojenská výprava Egypta proti Mahdimu. Vracející se zbytky její vnesly do Chartumu postrach před mocí proroka, takže po kolik dní obíhaly pověsti městem, že Mahdi přitrhne co nevidět ku Chartumu, kdež nastane všeobecné vraždění křesťanův.

Raouf paša svolává na to mužstvo ze všech končin a organisuje proti Mahomedu Achmedu, který se byl zatím uchýlil na skály Gebel-Gedirské v horách Takaleských, novou výpravu pod Saidem pašou. Ale tento — nemůže povstalce najíti, toulá se celý měsíc po Kordofanu, až povodeň nilská skytá mu dobrou záminku k návratu. Na to nepodniknuto se strany egyptské ničeho až do počátku prosince, kde odvážnější Rašid bej se 400 muži a 1000 černochův kmene Šilukského z Fašody vytrhl do hor Takaleských; leč počínal si tak neprozřetelně, že jest v úvalech horských před úsvitem 8. prosince od kmene Baggarův zaskočen a skoro celé jeho vojsko i s pohlavárem Šilukův rozsekáno. — Po této ráně opět klid až do 15. března 1882, kdež Jusuf paša v čele 13 setnin, 1500 dobrovolníků a 1000 velbloudův vytrhuje z Chartumu do vzbouřeného Kordofanu. Ale již také v Sennaru bouře odboje burácí, a místo proti Mahdimu dlužno tam soustřediti síly, aby se zachránila ohrožená posádka Sennarská, octnuvší se již v svrchovaném nebezpečí. Mezitím pronikají z Egypta zprávy o vojenském povstání Arabiho beje a o strašlivém povraždění Evropanů i křesťanů v Alexandrii. Zvěsti ty vichrem rozdmychují povstání v Sudanu. Zástupy Mahdiho vzrůstají každým dnem; 13. června 1882 jest Jusuf paša od nich na hlavu poražen a Mahomed Achmed táhne s hor Takaleských vítězně do Kordofanu. Všickni kmenové, provozující obchod s otroky přidávají se k němu vědouce, že s vítězstvím jeho zvítězí opět otroč-

nictví po veškerém Sudanu. Darmo doufá vláda Kahýrská, že porážka Arabiho beje v bitvě Tel el kebirské (12. září 1882) podlomí ducha zbojníků sudanských a že celé hnutí pohasne jako vzplanulo: Rázný Ab del Kader, vyslaný co nový guverner do Sudanu, brzy poznává, jak hříšnou nedbou a směšnými těmi výpravkami posavadními bezmála již vše jest ztraceno. Sbírá chvatem síly, poráží tu onde jednotlivé sbory povstalcův, avšak již nemůže zachrániti ani hlavního města Kordofanu El Obeidu, kteréž 17. ledna 1883 vzdává se povstalcům, aniž udusiti hnutí v Sennaru. Volá o pomoc do Egypta a opevňuje Chartum. Však místo pomoci vydatné moudrá vláda egyptská posýlá do Sudanu bývalé odbojníky Arabiho beje, demoralisovanou to sběř, které netroufala si ani zbraně ponechati na pochodu. Zároveň pak odvolává energického Ab del Kadera z guvernérství sudanského a nahražuje neschopným Allahem ed Dinem pašou, který od března do července 1883 nemůže býti hotov s novou výpravou proti Mahdimu, vládnoucímu nyní již celému téměř Kordofanu a vrhajícímu pochodeň vzpoury již i na Darfur. — A zatím, co takto znamená již celý svět, že povstání v Sudanu přerůstá Egyptu přes hlavu, co plukovník anglický Stewart, vyslaný počátkem roku vládou Gladstonovou do Chartumu, shrnuje pozorování svá v kaustickou větu: „Kordofan, Sennar i Darfur pro Egypt ztraceny“ — rozletí se od tichého dosud pobřeží Rudého moře polou srpna r. 1883 zvěst, že i tam objevily se bojovné zástupy povstalcův, vedených vezírem Mahdiovým, udatným Osmanem Digmou, aby podnikly útok na pevný Sinkat — i Suakim.

Událost tuto pokládal Gordon za nejvážnější ze všech a to právem. Neboť ona znamenala zatarasení nejkratší, ne-li již jediné cesty z Kahýry na Chartum a zanešení vzpoury do vlastní obilní komory sudanské, v ony kraje žírné, do nichž chtěl druhdy usazovati kočovné syny pouští, jež chtěl zvelebiti řádným zemědělstvím v nejúrodnější, nejvýnosnější plantáže bavlníku a cukerné třtiny, pěstěné volným, šťastným lidem rolnickým. A nyní řáditi bude v krajích těch krvavá hrůza a plenící pomsta, aby zítra znovu tudy vláčeti se mohly smutné ty průvody otrokův, klesajících pod karabáči honcův, aby bez pomoci hynuli po stech, ba po tisících strašlivou cestou ... Směl a mohl se tomu dívati nečinně? Třebas mu byli ministři kahýrští splatili nevděkem, což na tom: zde jednalo se o věc lidskosti, o záchranu civilisace! Byl odhodlán, že nabídne Egyptu v nynější tísni znovu zkušenosti a služby své. Avšak v Londýně nechtěli ani slyšeti: Osud Sudanu jest prý Anglii lhostejným, ona se nehodlá kompromittovati za hranice vlastního Egypta, pro jehož záchranu byla svrchovaně dosti učinila; Gordonových služeb pak může prý sama potřebovati dříve všeho nadání. —

(Dokončení.)

Táborský hejtman. Kresba Václava Brožíka. Pro „Květy“ ryl Jan Patočka.

O naivnosti a blaseovanosti.

Causerie od dra. **Petra Durdíka.**

Slova „naivní a „blaseovaný“ slýcháme a čítáme za našich dob tak zhusta, že nebude snad nezajímavo, podívati se na ně jednou z blízka a otázati se, co vlastně znamenají. — Že obě ta slova jsou francouzská, jest vůbec známo; méně známo bude, že „naivní“ pochází z latinského nativus (ve středověku „naivus“), což znamená „narozený, vrozený“, pak „přirozený, prostý, nelíčený“, a že „blasé“ jest tolik co „otupělý, ochablý, vyžilý“, utvořeno jsouc, jak se podobá, z řeckého slova „blax“, jehož význam jest „tupý, chabý, mdlý.“

Ten jest slovný výklad a jakýž takýž překlad obou slov. Ale ani pro jedno ani pro druhé nemáme v mateřském jazyce výrazu, aby se s oním cizím co do smyslu kryl dokonale; česká slova odhalí nám sice jednu stránku, jednu část vlastního významu, ale nikoli pojem celý. Také v jiných jazycích marně bychom pátrali po slovech zcela případných. Všude dáno výrazům francouzským občanské právo, ač teprve v posledních několika desítiletích.

Nejčastěji setkáváme se s tím, čemu říkáme „naivní“, u dětí. Jest to naivní, když se děvčátko ptá maminky, co dělal pán bůh druhý týden po stvoření světa, a 80leté babičky, kolik jí bylo let, když se narodila. Naivní bylo počínání děvčátka, jež chtíc pomoci chudé své matce, napsalo pánu bohu list a vhodilo jej do schránky na almužnu, zavěšené u vchodu do chrámu. Naivně odpověděl chlapeček, když se ho kdos otázal: „Čím pak chceš být?“ „Tatínkem!“ A zeptá-li se kdo malého děcka, koho má raději, zdali tatínka nebo maminku (otázka to vlastně nejapná, jelikož přivádí dítko ve zlé rozpaky), může býti připraven, že mu bez otálení a s andělským úsměvem odpoví: „Tatínka mám radši, a maminku mám také radši.“

Jak se divilo příbuzenstvo Viloušková moudrosti jeho, když k otázce, „čeho si přeješ k svátku?“ odpovídal: „Lásky svých drahých rodičů.“ Nevědělť, co práce to stálo rodiče, nežli Vilouška tomu naučili. Ale den před svátkem Viloušek něco vyvedl. Otec (přísným hlasem): „Čeho pak si přeješ ku svému svátku, co?“ Viloušek (plačky): „Lásky svých drahých rodičů.“ „Ale té nezasluhuješ!“ „Tak aspoň houpacího koně!“

Někdy přivede děcko rodiče, příbuzné a vůbec dospělé lidi do nemalých rozpaků. Prozradí matčino tajemství toaletní, jako falešné zuby, vlasy a pod.; počítá a hlasitě oznamuje, že ten neb onen host snědl již čtyři koláče; pochlubí se ve společnosti, že kupec mamince již nechce nic dávati na dluh, atd. — Chlapeček v rozmluvě s tetou vzkřikl: „Ale teto, ty jsi hloupá!“ Ihned poslala ho matka, vyplísnivši

jej za nespůsobnost jeho, aby řekl tetě, že mu toho je líto. Chlapec přistoupil k tetě, podal jí ruku a pravil prostodušně: „Teto, je mi velmi líto, že jsi hloupá.“ — Zejména strýčkové od svých malých synovců a neteří musí slyšet mnohou, někdy dosti nemilou pravdu, obzvláště jsou-li holohlaví. „Maminko, tys nám řekla, abychom nemluvili o strýčkových vlasech, a on zatím žádných nemá!“ uslyší z nich leckterý.

Ale i cizí osoby častovány bývají od dětí nevinnými poznámkami, které nic nezadají nešetrným, kousavým zlomyslnostem. „Maminko! tamhle jde mnoho Karolinčiných bratránků!“ zvolal, vida z okna oddělení vojínů, malý Bedříšek, jemuž služka Karolina namluvila, že „její“ desátník jest jejím bratránkem.

Obzvláště mnoho naivních odpovědí slýchají učitelé a vychovatelé. Tak odpovídá žáček k otázce, zdali bychom mohli býti spíše beze slunce nebo bez měsíce: „Beze slunce, protože je ve dne beztoho světlo.“ — Učitel: „Mráz stahuje a teplo roztahuje. Dejte mi příklad nějaký!“ Žáček: „V zimě jsou dny krátké a v letě dlouhé.“ — Katecheta vysvětloval školáčkům, co jest láska křesťanská. Aby se přesvědčil, že tomu všichni porozuměli, otáže se jednoho: „Nu tak, zdali pak bys odpustil spolužákovi, kdyby ti ublížil?“ „Odpustil,“ zněla odpověď, „kdyby byl silnější než já.“

Takových historek a anekdot, smyšlených i pravdivých, bylo by lze sebrat na sta a na tisíce. Potřebí jen vzít sbírku anekdot aneb nějaký humoristický časopis do ruky, a téměř na každé stránce nalezneš ukázky naivnosti malých — i velkých dětí. Ale nejenom v knihách, i v životě obecném naskytají se nám příklady naivnosti téměř každodenně. Ano, tyto pozorované naivnosti mají poměrně větší cenu nežli ony vyčtené; byť nebyly vždy tak zajímavy jako smyšlené, vynikají nad ně pravdivostí, individualním rázem a charakteristickou barvitostí. Tak na př. slyšel jsem brzy po tom, když vystaven byl na jednom z nejkrásnějších míst v Praze vysoký komín, jak ptal se malý klouček otce: „Tatínku, co je tohle?“ A nečekaje na odpověď, doložil sám: „To je pomník Palackého, viď?“ — Když ve venkovském menším městě dva hošíci potkali paní s malým chlapečkem, s nímž rozmlouvala po německu: „Jéjej!“ pravil jeden z chlapců ke druhému, „takovej malinkej, a už umí německy!“

Podobných naivností z úst dětských slýchat na ulici a v rodinách často, zvláště kde je dětí více Rodiče, zejména matky, měly by si takové historky (jakož i jednotlivá dětská slova, nápady a pod.) zaznamenávati; bylo by to pro ně po letech zajímavým čtením a milou upomínkou.

A nyní, upravivše si půdu, budeme již moci přistoupiti k otázce: co jest naivnost? Když přišli Španělové poprvé do Ameriky, domorodci američtí vidouce jezdce, padali zděšeni na zem nebo dávali se na útěk. Podobně když vidí a slyší divochové poprvé střílet, hrozí se, myslíce, že to hrom ve službách lidských. Nemenší jest podivení člověka, když poprvé spatří lokomotivu, balon, telegraf a pod. Nedovede si vysvětlit nový zjev, nedovede jej srovnat s dosavadní svou zkušeností, jest překvapen.

Ale není ani třeba zjevů mimořádných. I v obyčejném, všedním životě naskytuje se nám často něco, co nesrovnává se s tím, co již víme. „Co je to?“ tážeme se sami sebe, uvažujeme, přemýšlíme, srovnáváme to, co známe, s novým zjevem, jsme na rozpacích, kam jej máme vřadit — až konečně vložíme jej do některé přihrádky v mysli své, kam dle našeho zdání a přesvědčení se hodí nejlépe. Slyším na př. z dálky blížiti se kroky; hádám, kdo by to byl; pak zaslechnu i hlas blížícího se — nemýlím-li se, je to přítel; v tom vstoupí do světnice, a já nabudu jistoty, je-li to on čili nic. Podobně si počínám, když vidím večer za šera něco v dálce se pohybovat, nebo když slyším v lese neobyčejný zvuk, nebo když čichám vůni nezvyklou atd.

Čím je člověk mladší, tím více nových věcí pozoruje. Ale zkušenost a hojnost představ roste; člověk nabývá víc a více vědomostí, znalosti světa, obratnosti v přemýšlení. Myšlenky staré přicházejí vstříc novým a vykazují jim náležité místo ve svém středu. Novými, do vědomí vstupujícími představami obohacuje a sesiluje se ustálený v mysli naší tlum představ; někdy se však také pozměňuje — nesouhlasí-li totiž nová, nepochybná zkušenost se staršími představami. Ano stává se, že nová představa zvrátí starší přesvědčení, a člověk — nikoli bez bolesti a bez odporu — vzdáti se musí toho, co dosavad pokládal za pravdu a čemu byl uvykl. Takový obrat v myslech lidských způsoben na př. soustavou Koperníkovou, taková náhlá změna stala se se sv. Pavlem, sv. Augustinem, Julianem Apostatou a j.

Avšak nenadálé ty převraty a rozruchy mysli jsou řídké; obyčejně to ovládnutí představ nových zásobou představ starých děje se znenáhla, dosti snadně a hladce. Starý tlum zmocní se nových představ, oddělí od nich, co s ním souhlasí a co mu se vzpírá; ono ztráví a zažije, jako tělesné ústrojí pokrm sobě přiměřený, toto odmítne. Obdoba s tělesným zažíváním i v tom jest patrna, že jako tělo pokrmem, i tlum představ novou tou látkou sílí a roste.

Tomuto ději duševnímu říká se v knihách psychologických osvojování neboli appercepce.

Pochopitelno, že čím mladší je člověk, tím nedokonaleji osvojuje nové představy. Což teprve dítě! Nepatrnou svou zásobičkou představ hledíc osvojiti si nové zjevy, leckdy dochází k takovým koncům, že bezděčně musíme se usmáti. Neznajíc společenských forem, ustálených způsobův a obyčejů, nemajíc vědomostí ani zkušeností s dostatek dítě poslouchá své obmezené přirozenosti. Jeho úsudek bývá mylný. S touto obmezeností však sloučena jest nezkaženost a nepokrytost, a proto jest mluvení i konání dětské daleké všeho umělého, dělaného, nuceného, krouceného atd., vynikajíc nelíčenou, ušlechtilou prostotou a bezprostředností. Dítě soudívá chybně, jedná ukvapeně, ale z přesvědčení; a my smějíce se jeho nerozumu, pociťujeme jakousi úctu k jeho nevinnosti, nezkaženosti, ušlechtilosti, jakož i k upřímnosti, s jakou své city i myšlénky vyslovuje. Dítě spatříc ubohého žebráka, uchopí otcovu tobolku se stolu a podá ji chuďasovi; dá se do hlasitého pláče, když v divadle na jevišti vidí, jak někdo někoho utlačuje nebo nevinně stíhá a týrá; chce, aby mu tatíček půjčil hůl, by ztrestalo bez prodlení surového vozku, jenž nemilosrdně bije koníka svého, atd. Tato šlechetná mysl,

ten jemný cit a nepokrytost jeho nás mile dojímá, zároveň však naplňuje jakousi lítostí a studem, že my nejsme a nemůžeme býti takovými, jakým jest děcko. My spjati jsme tisícerými ohledy a formami společenskými, zákony a pravidly, často velmi strojenými nebo malichernými, jako železnými pouty — děcko nezná jich, nedbá jich, jest volno jako ptáče v lese! Bezděky nám vtane na mysl, že i my jsme byli kdys tak volnými, a bolestný cit se nám ozve v duši; čím dítě nyní jest, tím jsme kdys byli, a ta krásná doba jest na vždy ta tam. My jsme obchodníky, úřadníky, řemeslníky, učenci, pány a sluhy atd., dítě jest člověkem a ničím jiným. Dítě žije podle přírody a v nejtěsnějším svazku s ní, my toužíme po ní, po ztracené.

Tato protiva mezi přirozeným vyjadřováním myšlének i citův a umělým upravováním nebo potlačováním jich jest hlavním znakem toho, čemu říkáme „naivní"; druhým pak, že chtíce nechtíce, vědomky neb nevědomky dáváme přednost oné přirozené prostotě před strojeností, přírodě před uměním.

Naivnost jest vlastním údělem dětského věku. U děcka nás naivnost neuráží. Překvapuje nás to, když chlapec nebo děvčátko poněkud odrostlejší naivně mluví a jedná — neboť „naivnost jest dětinnost, kde jí více neočekáváme," (jak praví Schiller) — ale chápeme to a rádi promíjíme. „Jsou to děti," říkáme. Jinak se to má s naivností lidí dospělých. U těch očekáváme tolik vědomostí, tolik soudnosti a zkušenosti, a konečně tolik sebevlády, že, když dopustí se hříchu proti logice nebo proti obvyklým formám společenským, aneb podřeknou se, jsouce unešeni vášní: my ve zlé jim to vykládáme; „jsou naivní" — říkáváme o nich, „jsou zpozdilí a hloupí" — myslíme si při tom. Tu se již neusmíváme sladkobolně, nýbrž pohrdavě, ano smějeme se sarkasticky, když ta simplicita spojena jest s domýšlivostí.

Avšak jsou případy, kde přece jen cítíme jakési zalíbení v naivnosti vzrostlého člověka. Sluší totiž činiti rozdíl mezi naivností rozumu a naivností citu. Jen oné se smějeme. Když však naivní člověk objeví své „dobré srdce", jak se říká, když na př. nemaje sám nazbyt častuje ještě chudší druhy své; když hodí polovici své denní mzdy ubožákovi bídou a nouzí sklíčenému do čepice, ač doma čekají naň žena a dítky: my uznáváme pošetilost, nerozvážlivost jeho jednání, ale není nám do smíchu. Ušlechtilost mysli odnímá skutku zpozdilému směšnosti. Směšna jest naivnost dospělých jen tehdy, když jeví se v ní pouze nedostatek rozmyslu a soudnosti.

Několik příkladů ze života.

Paní měla kuchařku ne příliš milovnou čistoty. Jednou z rána pozorovala, že se nemyla. „Co pak ty se nemyješ každý den?" „O ne, milostpaní! jen jednou za tři, za čtyři dni. Já nejsem taková nečistá osoba, abych se musila mýt každý den." — Učenec sedí ve studovně u psacího stolku. Synáček pootevře dvéře: „Tatínku, já ti chci dát dobrou noc!" „Teď nemám kdy, přijď až zejtra ráno!" — Ve společnosti vypravoval kdosi o svých cestách po Italii. Slečinka as 15letá, jež opustila nedávno pensionát, ptá se s vážnou tváří: „A shledal jste, prosím, že Italie má podobu boty?"

Zvláště často počíná si člověk naivně, když se ocitne v poměrech nezvyklých, cizích. Tak dopouští se mnohých „omylů“ obyvatel města, když dostane se na venkov a přenese tam své způsoby městské; protiva těchto k obyčejům venkovským popouzí venkovany k smíchu. „Hádejte, děvčata, lamte si hlavy! která mě hádanky zbaví, proč as ten panáček z bílého těsta k nám přišel z města?“ — táže se v básni Krásnohorské venkovská kráska svých družek. Bodří Tyrolané posmívají se krajanu, jenž osvojiv si ve světě panské způsoby, vrací se domů v obleku sice tyrolském, ale „zmodernisovaném“ a s manýrami velkoměstskými. Naopak zdají se měšťanům směšnými a naivními venkované, když přijdou do města. Jak si na př. „sedlák“ vede „v divadle“ a „na biliáru“, to máme zvěčněno ve dvou deklamovánkách.

Neméně naivními zdají se nám Evropanům býti divochové, pokud se na ně díváme evropskými skly; divochům zase naopak my jevíme se naivními. Jeť naivnost relativná, t. j. vynikne teprve, když pozorovatel srovná poměry své s poměry cizími. „Každý vidí jen to, co ví.“ (Göthe.) Nordenskiöld byl asi osm měsíců u Čukčů, a poznal jejich živobytí, mravy, vlastnosti dobré i zlé dost zevrubně. Čtoucímu jeho líčení připadá zhusta, jakoby měl před sebou děti. Ale rovněž zajímavo jest, jak zase Čukčové pohlíželi na Evropany; říkali, že ti bílí lidé jsou sice hodní a mají mnoho dobrých věcí, ale s rozumem jejich že to není jaksi v pořádku. Jak podivnými a zbytečnými se jim zdály fysikalní přístroje, stanice pozorovací, vůbec všechno počínání pošetilých cizinců! Neobyčejnou naivností vyznačuje se též způsob, jak divocí a polodivocí národové tvoří slova a pojmenování věcí. Řečený Nordenskiöld má ve svém spise „Plavba Végy“ malou ukázku čukočských slov; ale Čukčům co do naivnosti výrazů nezadají as nevzdělaní národové v ostatních končinách světa. Malajci na ostrově Javě na př. říkají slunci „oko dne“ (což jest zajisté velmi poetické a také u starých básníků řeckých se vyskytá), studánce „oko vody“; krátkozrakému „oko slepice“; podbradek jest „dítě brady“, led „voda kámen“, slza „voda očí“; postel „nádoba ku spaní“, rukavička „sukně ruky“.

Naivními bývají však nejen divochové, nýbrž i — učenci. Zabráni jsouce do svých studií ani nevšímají si „světa“ a jeho malicherností, a neznajíce jeho způsobů vedou si ve společnostech, v salonech atd. mnohdy velmi neobratně. O Diderot-ovi se Kateřina II., carevna ruská, ke komusi vyjádřila, že neví, co si o něm má myslit; někdy že jí připadá jako 100letý kmet, jindy jako 10letý chlapec.

Avšak ještě více: každý genius jest naivní. Jako „dítě s vyvalenýma očima“ genialní muž hledí na svět, s bezmeznou důvěřivostí chová se k lidem, proniká k jádru věcí přes navěšené cetky a umělé přívěsky, nedbá ani ujednaných forem výrazů, nýbrž prostě, nehledaně a upřímně vyslovuje své myšlénky a city, jsa veden spíše jakýmsi šťastným instinktem nežli uvědomělou rozvahou. Několika případnými slovy a obraty lépe označí věc, o niž běží, nežli jiný člověk dlouhým výkladem. Toutо „genialní naivností“ slynuli zvláště velicí básníci, jako Goethe (více nežli Schiller), Lermontov, Turgeněv, Mickiewicz a j. Proto mají básníci obyčejně rádi děti: rozumějíť jim lépe nežli kdo jiný.

Ze starých dob uvádí se za doklad básnické naivnosti zvláště Homer. Jeho hrdinové jsou vesměs naivní. První z nich, Achilles, mluví vždy bez obalu tak, jak smýšlí; bolest svou dává na jevo bezohledně, pláče na př. a křičí a zmítá sebou, když mu zabili Trojané přítele Patrokla. Elpenor v podsvětí se táže Odyssea (Odyss. IX. zpěv), zdali se tam dostal po suchu nebo po vodě, a podobně Telemachos táže se Mentora, jenž náhle se objevil na malém ostrově Ithace, kde má svou loď? neboť prý pěšky nemohl přijíti. (Od. I.) Ale i básník sám chová se naivně. Na příklad: V boji setkají se Diomedes s achajské a Glaukos s trojské strany, ale poznavše, že jejich rodiny ode dávna jsou pobratřeny, ustanou v zápase, podarují se navzájem a učiní slib, že se bude druh druhu v bitkách vyhýbati. Ale jak líčí Homer dojemný ten výstup! Ani slovem nedává na jevo svůj souhlas a své zalíbení. Podobně vypravuje a líčí statné činy reků, loučení Hektora s Andromachou, setkání se lepé Nausikae s Odysseem atd., právě tak, jako jiné, i zcela všední předměty a události, i popisuje brnění a šat Menelaův neméně důkladně a lhostejně nežli jeho skutky. A krásnou Helénu odbývá zkrátka, ač ovšem významně, řka, že sami starci trojští spatřivše ji nedivili se, že k vůli ní rozzuřila se tak krvavá válka. Ale jinak nečiní o její kráse ani zmínky. Jak by se byl ve vnadách „nejkrásnější ženy na světě“ pokochal básník moderní!

Z lyrických básníků hellenských roztomilou naivností vyniká Anakreon. Uvádím za příklad nejslavnější jeho popěvek:

„Zem černavá popíjí,
ji zas pije stromů kmen,
řek proudy tůně mořská
srká, a z tůně slunko,
ze slunka pak měsíček.
Co, přátelé, brojíte,
že já také chci píti?“

Avšak u těch starých básníků není se tomu diviti, že byli naivní. Bylť tehdy naivní celí národové, ano veškeré člověčenstvo. Proto se mluvívá o dětském věku národů. Z těch dávných dob pocházejí báje či mythy, pověsti, pověry, báchorky a pod. My dosud užíváme některých obratů v řeči, které jsou naivní, aniž si toho všímáme; jsou to zbytky z těch starých dob. Říkáme: „slunce vychází a zachází“, což jest jen naivní označení toho, co se lidem na pohled jevilo. Ale je v té naivnosti mnoho poesie. Jak krásná na př. jest báje, dle níž slunce-milenec stíhá svou milenku-lunu, nemoha jí nikdy dostihnouti!

Tato naivnost jest také hlavním půvabem prostonárodních písní, přísloví a říkadel. V jedné písni naší táže se milý milé, co ji máti dá, až se vdá? Milá odpovídá: „Krávu s telátkem, ovci s jehňátkem, strakatou slepičku s kuřátkem.“ A v jiné písni vykládá jonák: „Lidé povídali, že se od hor mračí: a to se černají mé panence oči.“ I řeč obecného lidu jest proti vybranějším výrazům vzdělanců naivní, tím naivnější — ač i poetičtější a barvitější — čím vzdálenější jest národ civilisace.

Ale jako člověk dospělý nemůže nikdy státi se dítětem, tak celí národové nemohou vrátiti se k primitivnímu stavu divošskému, jakého

si přál Rousseau. Byť pomalu, člověčenstvo jako celek stále pokračuje a zdokonaluje se přese všechny výstřednosti, které rozšiřují se zároveň s osvětou.

Než vraťme se opět k jednotlivcům.

Jak dlouho trvá u obyčejného člověka doba naivnosti? Není to u všech lidí stejné. U někoho trvá do 10., do 15., do 20. roku, ano ještě déle. Naopak některé dítě velmi záhy ztrácí pel prostodušnosti, a mluví a tváří se jako člověk dospělý. Nejsou to právě děti roztomilé, které jsou nad svůj věk moudré nebo přemudřelé (Němci jim říkají „altklug"); při nich více, nežli překvapuje a zajímá nás intellekt před časem uzralý, odpuzuje nás nedostatek dětinnosti. Větším dílem však nastane rozhodnější spor mezi naivností a rozumem, kdy chlapec a děvče dospívají. Vítězství dostává se dříve nebo později rozumu. Obzvláště rychle rozhoduje se někdy spor ten u děvčat; z dítěte stává se panna takořka přes noc. Ale jako po západu slunce červánky na nebi, tak zbývají u dívky stopy zmizelé dětskosti, a dodávají tomu věku zvláštní libeznosti. Naivnost mladých dívek se líbí — proto nutí se některé dívky býti prostodušnými, ale pak je to affektace, jež snadno se prozrazuje a jest odpornou.

Jindy zase nezkušenost, neznalost věcí a necvičenost soudnosti u děvčat rozvinujících se tak vynikne, že se lidem starším objevuje ne roztomilou naivností, ale směšnou zpozdilostí. Odtud pochází špatná pověst tak zvaných „vyžlat" (vulgo „bakfišů").

Zcela jinýma očima pohlíží na dívku mladík 16—17letý. Nevidí nedostatků, než toliko přednosti její, a je-li těch málo, doplní je štědře ze své bujné fantasie — a bohyně jest hotova. Toť doba první lásky, ta doba krásná, poetická, doba nejupřímnějších, nejvroucnějších citů. O ní platí především to, co praví Shakespeare o zamilovaných vůbec: „— milec všechen zfantěn spatřuje v cikánky tváři krásu Heleny." (Sen noci svatojanské 5, 1.) Ale to nedbání skutečných poměrů, ta naivnost jest hlavní příčinou, že první láska tak často se zhatí. A což teprve studentská láska! Ta, jak známo, málo kdy vede k cíli . . .

Avšak ty krásné, blažené doby netrvají věčně. Čím více kdo viděl, zažil a zkusil, tím méně nových zkušeností se mu vyskytne. Tlum představ v duši jeho se ustálí tak, že nic nového nepřekvapí ho, nic, co by nedovedl rychle ovládnout a postavit na patřičné místo v mysli své. Komu se to podaří dokonale, toho nic nepoděsí a nezalekne, ale nic také nevzruší k radosti a vášni. I nabude konečně bezpečného klidu mysli, po kterém již staří filosofové toužili jako po vrcholu štěstí. „Nil admirari!" („ničemu se nediviti") stane se jeho heslem. Takový muž neužije sice těch radostí a rozkoší, co jiný, ale zůstane také prost všeho sklamání a nemilého otřesení mysli. Věci ztrácejí proň půvabu a leposti, ale i děsivosti a hrůzy.

Jak člověk stárne, chábnou jeho smysly a pohasínají ohně v jeho srdci jeden po druhém. S otupělostí smyslů jde ruku v ruce otupělost nervů a ocháblost života duševního; paměť se krátí, soudnost a bystrozrak se kalí, cit chladne. Tenť jest přirozený postup v životě lidském. Proto jest otupělost u starců zjevem pravidelným. Básníci a filosofové všech dob na ni trpce naříkají. Přistárlý Horác prosí Venuši, aby ne-

hýbala válkami dávno zanechanými: „Zadrž, prosím, prosím! Nejsem, jakým jsem býval, když vládla mnou sličná Cinara.“ (Ody IV. 1.) A líče čtyři věky lidského života o starci se vyslovuje, že mnoho nehod jej obchází, buď že honí se po zisku, „a spořeného chová nebohý a užít se obává, buď že věc všelikou podnikne chladně a teskně; doufalec, odkladatel, lenivý, plu péče o příští, nesnadný, mrzutý, minulého času chvalořečník, v němž byl ještě jinoch, mladší rád káře a soudí“. (O um. básn. 169 a nn., překl. Macháčkův.) Cicero pak ve zvláštním spise („Kato starší neboli o kmetství“) ze všech sil se přičinil, aby starobu omyl a očistil z výtek jí činěných; ale mezi řádky vyznívá tichý stesk: Přece jen škoda vás, léta mladosti! Zkušenost, zralý rozum, chladná rozvaha bývá majetkem starců, ale také malátnost, studenost citů, všeobecná ochablost.

Této otupělosti starců však neříká se blaseovanost. Slova toho užívá se o zvláštní oné lhostejnosti smyslův a ducha předčasné, nepřirozené, jevící se u mladých lidí. V ni upadá ten, kdo v požitcích svých, ať smyslných ať duševních, přestoupil meze, člověku přirozeností jeho vykázané. Kdo před časem a rychleji užil všech radostí a rozkoší života, kdo síly rozvíjejícího se mládí prohýřil dříve ještě, nežli dospěly k plnému rozkvětu, ten chladně a pohrdavě shlíží na požitky, které jinochu zachovalému, šetřícímu přirozených podmínek, působí rozkoš a blaženost. Ale také ten, kdo oddávaje se vidinám nemožným a blouznivým výtvarům své nevázané fantasie nedbá skutečných poměrů, bývá konečně svržen neúprosnou „prozou života“ se své vybájené výše, ztrácí zalíbení v krásách přírody a života, pozbývá i sebedůvěry a odhodlanosti, a v náruč se vrhá nečinnosti, pessimistickému nebo nihilistickému názoru světa a ironii, jež ze všeho si tropí smích. Ideály, které člověka pravidelně se vyvinujícího uváději v nadšení, vynucují blaseovanci potupný úsměch. Vše, co člověku jest milo a svato, vlast, volnost, láska, rodina a jiné ideje jsou mu pojmy nicotné, jsou sebeklamy ubohých smrtelníků; bláhov prý, kdo fantomy těmi dává se rozehřáti!

Podobný směr ve smýšlení jest zjevem za našich časů dost obyčejným, ano modním. I básníci někteří — nepravím čeští, ale básníci vůbec — místo aby povznášeli čtenáře své nad všednost obyčejného života, jako za úkol umění svého si obírají, rozrušiti vznešené pomysly a strhnouti je v prach. Ký div, že nedospělci a nezkušenci, svedeni jsouce duchaplným proslovením a sličnou úpravou veršů, vssávají do sebe náhledy, které jsou v přímém odporu s jejich dosavadním vývojem duševním i s jejich mládím. Ký div, že setkáváme se i mezi školní mládeží s jinochy, kteří pozbyli idealního vzletu, svěžesti citův a pevnosti vůle. Na štěstí nemívá blaseovanost u mládeže hlubších kořenů; mladík všech sil svých ještě nenabyl, nemohl tedy ještě všechny utratiti.

O doklady a příklady není nouze. Čítáme o lidech blaseovaných v románech a básních, a vídáme jich i v obecném životě dosti, byť ne naprosto a ve všem všudy, tedy aspoň částečně a jednostranně otupělých.

Puškinův Evgen Oněgin, jenž chladnou rukou usmrcuje ušlechtilého idealistu Lenského, jest typem blaseovance; proti jeho vyžilosti tím účinlivěji vyniká naivnost Taťjany. „Oblomov“ ve stejnojmenném románě od Gončarova představuje nám jiný druh blaseovanosti; onť ztratil zne-

nálila svěžest a čilost duševní, nikoli že příliš užíval světa, jako Oněgin, ale že, byv v domě otcovském příliš hýčkán, poddával se víc a více nehybnosti, pohodlnosti a lenosti.

„Sluncem hoří vínko v číši, medem dívek ústa dýší“ — liboval si jonák v báchorce, jenž prodal zlaté klíče židovi; ale netrvalo dlouho a on „bledý kráčí z města, s pustou hlavou, těžkým srdcem“.

To bývá první krok ku blaseovanosti: požívání až do přesycení; pak následuje nechutenství a omrzelost, a konečně dlouhá chvíle, tato metla lidí zámožných a nezaměstnaných, jež je žene od požitku k požitku, aniž jim kdy dopřeje ukojiti žádosti a choutky, stále se vzmáhající. Jest také na bíle dni, že blaseovanost stíhá jen „vznešený svět“. Člověk chudý, jenž má co dělat, aby se uživil, rolník po celý den na poli pracující, jí nepozná. Sídlo její jest v městech, zvláště ve velkých městech. Ráda vyhledává divadla, salony, společenské schůzky atd. O masopustě v tanečních plesích zřizuje si trůn uprostřed sálu, v tak nazvaných „ostrovech“; tam má nejvíce svých ctitelů, kteří unylýma očima sledují tančící mládež, nemohouce pochopit, proč se tak klopotí a namáhá. I do hostinců blaseovanost ráda si časem zajde, mezi denní hosty, karbaníky a „šosáky“. Dále pak všichni omrzelci, morousové, malkontenti, cynikové, misantropové a těm podobní lidé více nebo méně trpí blaseovanosti.

Zbývá nám ještě otázka, kterak blaseovanost léčiti, aneb spíše, kterak jí brániti?

Blaseovanost má skoro tytéž zdroje a příčiny, které nervosnost, a jest rovněž tak zjevem, teprve v novějších dobách hustěji se vyskytujícím. Naši předkové žili prostěji a přirozeněji, a neměli tolik prostředkův a příležitostí, rozčilovati se; když pak oddali se zábavám a rozkošem, vydrželi více, majíce nervy silnější nežli my. Za naší doby nepřiměřenou výživou, nedostatkem pohybu a čistého vzduchu a pod., vůbec pochybeným odchováváním tělesným ve mnohých rodinách zaviňuje se slabost soustavy nervové a přílišná dráždivost její, jež snadno přechází v ochablost. Ještě více však chybuje se ve výchově duševní. Děti příliš záhy se přidržují k učení a moří se věcmi (cizími jazyky, hrou na piano atd.), z nichž užitek jest problematický, škoda (na zdraví tělesném a svěžesti duševní) jistá. A po učení někteří rodiče dítky své, místo aby je poslali za bránu, do lesů nebo do polí, vodí do divadel, do cirků a jiných velkoměstských špektáklů. Jednou za čas vzíti dítě do cirku (na dětské představení odpolední) nebo do divadla, to mu konečně neuškodí; ale nesmí to být často, a nesmí to být na kusy přepepřené (jako na Sardou-ovu Odettu!). Ale není nerozumnější zábavy nad dětské plesy. U nás na štěstí neujaly se příliš; před několika lety byly oblíbenější, nyní jsou vzácny. Za to v Paříži krajanky Rousseau-ovy vodí své dítky i do plesů kostumních, pořádaných pro děti ve Velké Opeře, a mají radost, jak dvorně podává malý abbé rámě malé markýzce atd. Těší se z nich jako z vystrojených opiček — a kdož by jim v tom bránil? — ale nepováží, že dětem jejich sevšední, co baviti je má v letech jinošských, že zejména dívkám zkazí se poesie prvního plesu . . .

Velice škodlivo mládeži jest také čtení knih, vzbuzujících smyslnost. Proto potřebí dohlížeti k tomu, co chlapec nebo děvče čítá, tím více, any literatury moderní oplývají situacemi a postavami, Makartovsky rozhalenými...

Mnohdy ovšem jest blaseovanost mladíků pouze líčená, affektovaná. Některý jinoch domnívá se, že jí dodá si vážnosti a zajímavosti, ježto se bude zdáti, jakoby již mnoho a mnoho byl ve světě zažil. Anebo zpozoruje jakousi duchaplnou lhostejnost u oblíbeného spisovatele nebo staršího člověka vůbec, a opičí se po nich. Velmi řídké jsou případy, aby ovládla mladého člověka tak, že jí podlehne. Nedávno na př. zastřelil se ve Vídni 14letý chlapec — z omrzelosti života. Ještě života nepoznal a již ho omrzel!

Nejlepším prostředkem proti blaseovanosti, ať skutečné ať strojené, jest svědomitá a vytrvalá práce, a po vykonané práci přiměřená, slušná zábava, jako hry všeliké, vycházky do přírody a pod. Když pak mladíka dospívajícího láká surové rozkošnictví, tu neprospěje příkré a chladné odsuzování a kárání, nýbrž laskavá domluva, vážné poučení o podivuhodném složení těla lidského, o důležitosti dobrého zdraví a síly tělesné, o důstojnosti ženy, o posvátnosti života manželského a rodinného a pod. Ten jinoch jest zachráněn, v jehož mysli se nám podařilo vzbuditi city ušlechtilé, vznešené ideje, lásku k idealům. Zejména vroucí láska k vlasti a národu jest jako strážným andělem dorůstajícího jinocha; ona zaujme jeho srdce, myšlení, veškeru bytost, zušlechtí jeho snahy a tužby a nedá vzniku žádostem nízkým.

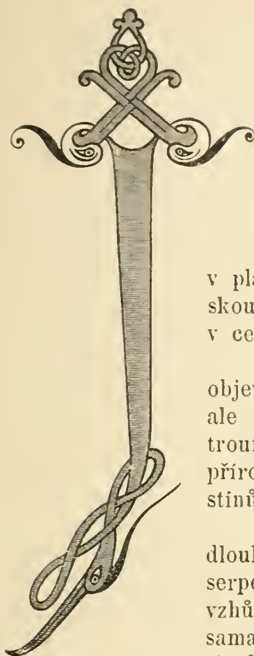
Kde blaseovanost jeví se býti výsledkem přemrštěného a nezralého názoru světa, tam nutno mladého člověka upozorniti na nezdolnou moc skutečných poměrů a na klamnost nebo lichost jeho domněnek. Ostatně kdo hned z mládí byl zvykán, konati vždy nejprve své povinnosti, a zbylý čas teprve věnovati vedlejším studiím nebo oddechu a zábavě, tomu není se báti blaseovanosti, ten zůstane vždy „při dobré chuti“...

„Dožij ten život měnivý, dopij ten pohár pěnivý“ — ale nepospíchej příliš; tak i lépe toho užiješ, i déle ti to potrvá.

Takovým asi „pravidlem života“ spravovali se oni šťastní starcové, kteří z mladých let zachovali si mysl bodrou, veselou. Nejvíce poměrně jest jich mezi Francouzi. Také u nás mohli bychom uvésti hojně příkladů, ale místo mnohých budiž vzpomenuto jediného: jest to Purkyně. Kdo z nás ještě ho znal, chová v paměti, jak byl čilý do posledních chvil svého života, jak rád chodíval mezi mládež a radoval se s ní, jak se účastnil národních a kulturních podniků! Byltě pravým opakem oněch třicetiletých a ještě mladších starců blaseovanců: byltě kmet šedých vlasů, ale mladistvého srdce!

Kritika na cestách.

Od Josefa M. Hovorky.

aká to rozkoš, tatínku!“ libovalo si hezounké stvoření, štíhlé a pružné jako mladá laňka, jichž zde v oboře u Nových Dvorů poskakovala celá stáda. „Ani se nemohu dočkat, až tam dojdeme . . . A zítra před úsvitem sedčti budeme, v plaidy zabaleni, onde na ostrém svahu pod Josefskou věží, toužebně čekajíce, až vynoří se od východu v celé slávě a velebnosti plamenný terč sluneční.“

Oslovený kýval hlavou a na vážné jeho tváři objevil se lehký nádech spokojenosti. Záhy zmizel sice, ale zanechal v zapadlém oku tolik přívětivosti, že troufala si dceruška pokračovati v nadšeném líčení přírodních krás, které jim kynuly vstříc z tajemných stínů Blanského lesa.

Bylo na pováženou vybízeti starého pána na dlouhou, tři hodiny trvající cestu, kterou naznačovala serpentina, obtáčející jako hádě kužel Schöningra až vzhůru pod cimbuří věže Josefské. Kdyby jej byla sama tatínkem nenazvala, soudili bychom dle bílých vlasů, jež splývaly s temene hlavy až přes límec kabátu a v předu kolem uší se zatáčely za oholenou vyhublou tváří, že mladá dívka vede sobě spíše dědouška do kořenitého vzduchu výběžků šumavských. Avšak dole v Krumlově, v hôtelu u Zlatého anděla jest v knize cizinců dosud dobře zapsáno: Professor Jakub Kolísko a jeho dcera Julie.

Professor Kolísko byl ve věku, kdy již pomýšleti můžeme na závěreční billance života; trampoty katedry a neustálé literární půtky, které čilý jeho duch jako schválně vyhledával, tak náležitě jej sehnuly a ošlehaly, že ve svém dlouhém, černém, až po bradu zapjatém kabátě poskytoval věrný obraz vědatora invalidy, proti jehož náhledům, byť i křivým, odkládáme často rapír z pouhé uctivé šetrnosti.

Volným krokem brali se oba cestující dále. Svěží dech staletých buků, jimž trojhranné oříšky přeplňovaly husté větvoví, ohromné pně dubů drňáků a křemeláků, bohaté koruny tvrdých habrů, z nichž šuměly dlouhé, vejčité, překrásně rýhované a zoubkované listy — vše to dodávalo jejich pouti stále nových půvabů.

Starý pán těžce již oddychoval. Čím výše postupovali, tím úzkostlivěji visely oči dceřiny na přísné jeho tváři. Netroufala si napomenouti ho, aby se šetřil, aby uvolnil krok.

Za to kroky její stávaly se čím dále menšími, až pod jedním velikánem lesním náhle v chůzi ustala; ale starý pán nedbal toho a stoupal statečně dále.

„Tatínku,“ zazněl za ním prosebný hlas, „odpočiňme si na chvíli — cesta do kopce stává se stále obtížnější a přemáhá naše síly!“

„Mé ani dost málo,“ namítal učenec a setřel si pod kloboukem bohaté krůpěje potu. „Vědomí, že unikám zlým lidem a spěchám v náruč přírody, sílí mne nad pomyšlení. Ostatně večer visí nad námi. Prodlévati není radno; ty dlouhé stíny stromů brzo zmizí a putování za večera na místě neznámém patří k nejmenším příjemnostem!“

„Počkejme tedy na vůz — každé chvíle jede zpět — poručíme mu, aby obrátil!“

„Opravdu, ty bys chtěla svěřiti život svůj i otce svého zvůli nějakého čtyrnožce? Zde v této výši máme jeti a dívati se za živa do svého hrobu! To by mně raditi mohl jen některý z mých literárních nepřátel, kteří nemohou se dočkati, až —“

„Ale, tatínku, nezapomínej, co jsi doma slíbil: že si zde nebudeš kaliti mysl chmurami všedního života. Zanech vzpomínek na své odpůrce, jichž konání přirovnávám vůči tisícileté práci přírody v tomto pralese k působení jepice, jež zaniká, sotva že se zrodila!“

„Velmi dobře! Můj filosofe,“ chválil starý pán a přitulil Julii k sobě. „Ty mě nejlépe síliti dovedeš. Co člověk tvoří — jen to má cenu a budoucnost, nikdy však bořivé útoky malicherných soků.“

„Dosti, dosti,“ prosila dívka a pohladila měkkou rukou rozbrázděnou tvář otcovu. „Pohleď tam nahoru, tam nějaká budova skrývá se mezi hustými listy blíže věže — to bude naše útočiště — malé sice jak se zdá, ale tím útulnější.“

Starý pán se konečně upokojil. Vytáhl z pouzdra dalekohled a pozoroval bystře stavení už nepříliš vzdálené.

„To vyhlíží velice smutně,“ pravil po chvíli. „Nevidím žádných oken a přec mne kollega Prkenatý ujišťoval, že byl zde úplně spokojen.“

„Měli jsme si přece vzíti nabízeného nám Průvodce aneb koupiti aspoň v Budějovicích Baedekra ...“

„Nenávidím vše — co má červenou vazbu,“ odtušil skoro hněvivě starý pán. „Za mých mladých let nebylo žádných takových knížek a přec jsme dostihli vrchole Sněžky ba i špičky Ortlesovy.“

Pan professor se hrdě vypnul — čacké dny jeho bujarosti a síly vjely mu na okamžik do všech údů.

A Julie kráčela zas po boku jeho mlčky ku předu. Již jen poslední záhyb měl býti překonán a oba unavení cestující měli dospěti cíle.

Soumrak rozložil se zatím celou krajinou. Za Rožmberkem klonil se světlý kotouč sluneční do klínu tmavých lesů a zapadal ve spoustě jasných červánků stále hlouběji za neznámý obzor. Na všech stranách rozhosťoval se znenáhla posvátný klid teplého večera a vévodil záhy milionům lesních haluzí.

Bylo již skoro nevolno uprostřed té mrtvé přírody. A hle! Tu mimo nadání rozstupují se jedle — světlá oasa leží před nimi: kužel Schöningrův byl dostoupen.

Rozhlédli se a v ustrnutí pohlíželi na sebe. Kulatá, až po samé cimbuří ze žulových kvádrů zděná věž vypínala se vysoko nad travnatým hřebenem hory. U ní spatřili několik malých přístavků, z nichž zaznívaly zvuky, pro oba unavené poutníky málo vítané. Pan professor přistoupil blíže a seznal, že jeden z těch budníků slouží za vězení uži-

tečnému štětináči; z vedlejšího pak ozývala se stále druhá hláska abecedy, věstíc, že nudí se tam jiný, neméně užitečný živočich.

Pěkné vyhlídky! Pěkná volba! Buď přijmouti pohostinství zmíněných dvou zvířátek aneb vkročiti do děsné věže a hledati tam snad mezi pavučinami útulku před temnou nocí, jež pomalu všude začínala rozkládati černá křídla svá.

K tomu ke všemu blížily se po zatemněném obzoru s rychlostí úžasnou hrozné hrady dešťové, jež blízkou věstíce bouři, naplňovaly strachem srdce Juliino.

Však — slyš! Z nitra věže ozval se pojednou hlučný zpěv.

„Lidé, lidé!“ zvolala radostně Julie a chtěla ku předu.

V tom objevila se mezi černými pootevřenými dveřmi věže rozjařená tvář přistárlého myslivce. Klobouk s peřím visel mu daleko v týle a dotýkal se až ručnice, jež přes rameno nedbale byla přehozena. Kroky jeho byly velice nejisté, takže starý pán bezděky ucouvnul, když myslivec k němu přistoupil.

„To zde máme taškařici!“ smál se zplna hrdla, otíraje si přitom rozcuchaný vous, jejž byl spolu s mlsnými ústy as hluboko do nápoje pohroužil. „Nu, aspoň člověk ví, jak se může míti dobře! Neračte nás také poctíti?“

„Dovolte,“ otázal se professor, když podruhé ve věži poháry zazvonily jako ozvěna nábožného klekání, až sem nahoru z kraje se ozývajícího. „Dovolte, s kým mám čest? Já jsem professor Kolísko — tourista a hledám byt, kde bychom mohli přespat. Snad byste nám mohl býti radou...“

„Jakž by ne,“ smál se zelený mužíček. „To je dobré! Já mám býti radou. Račte jen vstoupit — jsem hajný Jeho Jasnosti knížete pána a mám uloženo starati se o pohodlí pánů cestovatelů. Ale dnes jest u nás veselo... Tak brzo to s tím odpočinkem nebude. Ti pánové mají hrdla — jen račte vstoupit, hnedle uhlídáte!“

Pan professor pohleděl na dcerušku a dceruška na pana professora. Oba zůstali jako přimrazeni.

„Nu — jak se líbí,“ poroučel se hajný, „bude-li libo zde v noci a v dešti nocovati, nemohu nic proti tomu namítat.“

„Již jdeme,“ rozhodl se pan Kolísko a táhl Julii a malý vak ku předu.

Vešli do věže. Hajný otevřel jakousi jizbu. Pustý ryk zněl jim vstříc. Horký, kouřem, dýmem a výparem různých nápojů přesycený vzduch ovanul je tak příjemně, že zatajil se v obou dech. S prahu pozoroval učenec rozjařenou společnost.

Pokud mrakem dýmu bylo lze pozorovati, seděly při dlouhém stole uprostřed síně umístěném dvě řady mladých mužů, jichž veliké rozcuchané hlavy zdobily malé čepičky v barvách nejrůznějších. Na prsou skvěly se jim barvité stuhy a nohy vězely v ohromných botách. Podél zdi na pravo i na levo, vždy za dvěma židlicemi veselých pánů, nalezal se slamník a na něm něco, co se trochu podobalo špinavému polštáři. Vábná tato lůžka byla patrně přichystána pro ten předvídaný případ, až rozjaření stupně nejvyššího dostoupí, k němuž na zemi

a slamnících přece více místa bylo, než na malé prostoře, jakou skytá neohoblovaná židlice.

„Pánové,“ oslovil domácí pán vzácnou společnost, „pánové, představuji vám nového hosta...“

Řev na okamžik utichl.

„Nového hosta — pana professora... eh — prosím o jmeno, zapomněl jsem je!“

Bouře vypukla opět. Mladá krev pod zelenými, modrými a červenými čepicemi vstávala, pozvedala poháry a jizbou řičelo jedním dechem: „Prosit — Schulmeister — Prosit!“

Na smrt bledý postoupil pan professor o krok blíže, v patách za ním nešťastná Julie. Křečovitě držela otce za ruku, bojíc se ostrých výstupů.

Když omladina spatřila lépe přísnou tvář příchozího a v průvodu jeho dámu, změnila se na okamžik situace.

Táhlé: Ah! ozvalo se nad těžkými jazyky, bujaří jinochové přistupovali, nasazovali skřipce, otírali brejle.

„Odveďte nás okamžitě do našeho pokoje,“ velel přísně hajnému rozhněvaný professor. „Jak vám mohlo napadnouti, že jednu minutu mohl bych pobýti v této nepříčetné společnosti!“

„To bude zle,“ odpíral hajný směle, „doufal jsem, že milostivému pánu připravím zábavu. Ti pánové jsou akademikové z Horních Rakous, učinili sem výlet pěšky, jsou tedy hladoví a mají žízeň...“

„Máte pro nás pokoj — či nemáte?“ zahřměl nyní opravdově professor.

„Zde v přístěnku — tedy,“ zněla úsečná odpověď.

A hajný otevřel dvéře jakéhosi dřevěného přepažení, jímž prostor ve věži na dvě části byl rozdělen.

Malá lojová svíčka skromně osvětlila odkrytý nový příbytek. Týž postrádal všeho, čeho zapotřebí k nejnutnějšímu zařízení obyčejné světnice, neřku-li hostinské komnaty. Nebylo zde ani skříně, ani stolu, ani umývadla, jen dvě postele a u každé jedna židlice.

Na smrt umdlení cestovatelé vrhli se na ně, když byl hajný jednu nohu první židlice šťastně pod postelí našel a do pravého otvoru vpravil, druhou pak židlici z opatrnosti lenochem o zeď podepřel. Panu professorovi vypadl vak z ruky a Julie pokryla oběma rukama tvář. Byla uvyklá již na rozličné nehody, prošla s otcem svým již Krkonoše a Krušné Hory, ale s takovou bídou a nepřízní poměrů se dosud nesetkala.

Společnost venku jakoby rázem utichla; jen živé šeptání pronikalo četnými otvory, které zanechaly suky z prken vypadlé. Pan professor pozvedl hlavu a prohlédnuv ještě jednou mdlým okem nepříjemný prostor pravil k hajnému dosud zde stojícímu: „Příteli, máte to zde svrchovaně jednoduché. Ale nouze láme železo. Jsem rád, že jsme našli aspoň takové útočiště. Doufám, že budou míti pánové tam venku tolik slušnosti, že zdrží se všeho hulákání, abychom klidně zavříti mohli oči. Přineste nám, máte-li něco k zahnání hladu a — pak nás nechte o samotě!“

Hajný sebou ani nepohnul. Posilhával jen se zvláštním úsměvem po subtilné postavě slečny Julie.

„Neslyšel jste?“ spustil učenec dřívějším tonem.

Hajný se otočil, spustil pušku před sebe a položiv na ústí její obě dlaně, tisknul na ně jako v přemýšlení bradu.

„O to by nebylo,“ pravil, „ale kde já mám spát? Tato postel,“ a hajný ukazoval v tu stranu, kde bezvládná Julie na židli odpočívala, „jest moje a já bych si dnes také rád chrupnul. Ale u mne to netrvá dlouho . . . Tam ta postel jest větší, — potmě přijdu a časně ráno odejdu — snad tedy milostpán a milost . . .

„Prosit, Frau Schulmeisterin!“ zaznělo do toho z opilých hrdel vedlejších hostí. A hned na to uvolnili stísněným prsům poznovu a všemi skulinami vnikal do přístěnku nápěv: „Gaudeamus igitur!“

„Hanebná společnost!“ pronesl zlostí se chvějící učenec. „Pojď, Julie, nezůstaneme pod touto střechou ani minutu. Budeme přenocovati venku . . .“

Studem zruměnělá tvář Juliina obrátila se nyní k hajnému.

„Pane, zapřisahám vás, nevydávejte otce v nebezpečí života. Vykažte nám nějakou jinou světnici, nechť je jakákoliv . . . Viděla jsem venku věci náležející k hospodářství; snad máte choť, děti; dovolte, abych se odebrala k nim! Snad přece nahlednete, že zde nemohu meškati ani minutu. A odepřete-li nám to —“ a oči její bodaly s opravdovostí, v níž pevná vůle se obrážela, — „dopíšeme Jeho Jasnosti, knížeti pánu, že zařízení jeho „věže“ je neslýchané . . .“

Hajný rychle vystřízlivěl. Ručnici, na kterou bradu podpíral, postavil do kouta a obnažil konečně hlavu. Ustoupil od panstva na krok a jal se omlouvati co nejpokorněji.

„Ubezpečuji, milostivá slečno, že mimo byt mé rodiny není v celém stavení koutečku k obývání spůsobilého. Žena moje odešla arci s dětmi na několik dní do města ku přátelům, ale byt můj najal již přede dvěma dny jistý pán, který nechce přijíti do žádného styku s pány studenty. Tam by bylo dosti místa pro milostivého pána a slečnu — kdyby se dal pan cestující pohnouti . . .“

„A kdo to jest?“

„Nevím — sedá u stolu celý den a jen ráno a večer činí procházky po vrchu.“

„Co dělá u stolu?“

„Stále píše, milostivá slečno,“ zněla odpověď.

„Snad literát — to by nám ještě scházelo!“ pronesl pan professor. „Rozhodnuto. Síly mé nestačí na cestu zpáteční, ale zůstaneme venku — máme dobré plaidy, noc nebude dlouhá a bouře snad nás ušetří.“

Marné domlouvání. Starý pán bral se k východu.

„Nabízím milostivému pánu sám to druhé lůžko, přespím na prahu,“ rozplýval se zelenokabátník nyní úslužností.

„Nechci žádných obětí a mimo to nedovolím, aby dítě mé slyšelo pozdě do noci surový a nemravný humor té výtečné omladiny,“ zněla určitá odpověď.

Vyšli ven. Tichý večer rozkládal se vůkol. Bouřné mraky se přehnaly a nad krajinou vznášela se širošírá klenba nebeská, po níž tu onde kmitaly se hvězdy jako třpytivé body. Od Krumlova vystupovala bledá ještě plocha měsíce a slibovala nahraditi žlutavým světlem svým jasnou záři hasnoucího dne. Všude klid a mír.

„Nebude nijak nepříjemné, mé dítě, probdíti část této noci čarokrásné uprostřed chrámu všehomíra. Vyhledám jen pěkné místo — zatím sečkej zde, pan hajný bude tak laskav a zůstane s tebou. Říditi se chci vlastní vůlí.“

„Jenom ne daleko,“ prosila Julie, „přec blíže lidskému obydlí. Bože, jakých útrap bude nám ještě snášeti!“

„Zde ve společnosti těch spitých hochů — ani mně nenapadá. Slyš jen jejich řev, počíná opětně — ten by byl smutnou ukolébavkou. Spolehej na mne!“

Starý pán poodešel a s druhé strany blížil se k věži lehkým, volným krokem mladý muž.

„To je on, milostivá slečno, to je on,“ šeptal hajný. „Kéž by jej náhoda sem zavedla — sám bych se pokusil . . .“

Julie hleděla rozpačitě k zemi. Než se nadála, zněl jí pozdrav jeho kolem uší . . .

„Milostpane!“ proletělo hajnému hustými vousy.

„Přejete sobě —?“

„Tato dáma vystoupila tak pozdě večer nahoru . . .“ dále to nešlo.

Příchozí sejmul dvorně klobouk a tázal se, čím by se mohl zavděčiti.

Děkovala a pozvedla zrak. Setkala se s pohledem vážným, jenž dobře slušel pevným tahům výrazné tváře.

„Tak pozdě večer ráčila jste vystoupiti do této výše?“ zapřádal hovor neznámý.

„Nebyla jsem sama, pane, přišla jsem s otcem, jenž právě odešel hledat nocleh,“ zněla dosti rozpačitá odpověď.

„Ah — snad do lesa — výtečně ráčíte žertovati.“

„Bohužel — není pro nás místa v celé budově!“

Nyní teprve osmělil se zase hajný a vylíčil hosti svému celou situaci ve věži. Litoval pana professora co nejvíce.

„Pana professora,“ zvolal radostně mladý muž, „tedy váženého pana kollegu — i já jsem z toho plotu kůl . . . Představuji se vám, slečno, jako zatímní vychovávatel mládeže na středních školách, Josef Kánský; po prázdninách, jak doufám, stanu se trvale v Praze usazeným kollegou vašeho pana otce.“

V tom ozvalo se z věže volání po pivě. Hajný pádil úprkem ke dveřím.

„Prosím za odpuštění,“ volal cestou, „přinesu pánům jen vlažičku — hned se vrátím!“

Juliiny jasné oči zatemnily se po slovech nového společníka. Učinila v rozpacích krok nazpět a Kánský dobře pozoroval, že se jí zmocnil jakýsi zvláštní nepokoj.

„Snad vyvolal jsem, slečno, jmenem svým nějakou nepříjemnou upomínku?“ ptal se Kánský a když jen mlčky k němu vzhledla, po-

kračoval: „Dovolíte mi zajisté, abych se vám mohl nějak zavděčiti. Nabízím svůj byt k disposici a rozdělím se s panem otcem o přístěnek. O hajného není strachu . . .“

„Otec to od vás jistě nepřijme,“ pravila pevně, oči k zemi upírajíc.

„Proč? — nemohu věřit . . .“

„Velice jste mu ublížil, netažte se dále. Strachy sice o něho umírám, ale musím přece zamítnouti!“

Kánský se odmlčel i nastala trapná přestávka.

„Jak vám libo, slečno, přál bych si však, abyste neráčila odmítnutí toho litovati, měl jsem nejlepší úmysl.“

Julie se zachvěla. Jaký to muž! Ani neprosí — ani nežádá vysvětlení . . .

„Nechci vám ublížiti, přijímám,“ pravila ve stálém strachu, „avšak prosím, abyste otci mému zamlčel své jmeno . . .“

„Jmeno — své poctivé jmeno . . . to jest veliká oběť, slečno!“

„A svůj stav,“ dodala rychle.

„Jmeno a stav — to je více, než mnoho.“ Pohleděl k ní a viděl nepokoj a bázeň v krásných očích, naplněných slzami.

„Jste pohnuta, slečno,“ pravil, „nerozumím tomu sice ani v nejmenším, ale ctím vaše tajemství a podrobuji se tudíž oběma podmínkám.“

Oči její se rychle jasnily.

„Budete tedy pro nás třeba hudebníkem — Stránským — je-liž pravda —?“

„Vše dle vašeho přání!“

„Díky,“ znělo vřele z malých úst a něžná ruka nesla se do mužné pravice Kánského.

Přijal ji s úklonou a vřele. Celé malé dobrodružství mělo stále více zajímavosti.

„Avšak ještě něco,“ pravila Julie, „zítra ráno nám nepůjdete v ústrety. My k polednímu odejdeme — pak zde budete míti zase volno . . .“

„Dle těchto slov se tedy, slečno, více nespatříme . . .“

„Ponechme to zase náhodě,“ odvětila s vděčným úsměvem.

„Ani malého vysvětlení mi nedopřejete?“ zněl za ní hlas.

Kynula odmítavě rukou a kvapila otci vstříc.

Zatím se vrátil správce hotelu Schöningrovského. Na otázku, zná-li pana professora dle jmena, dal na srozuměnou, že by rád o tom přemýšlel, poněvadž jmeno jeho zaslechl. Ale bohužel byl dnes mozek v těžké jeho hlavě k vykonání tak nesnadného úkolu úplně neschopen . . .

V týž okamžik dozvěděl se pan professor, jenž mrzut vracel se z bezvýsledné honby po nějakém pěkném drnovém místečku, že obyvatel jediného pokoje jest hudebník a mladý komponista Stránský, kterýž se ochotně nabídnul přenechati jim svou jizbu.

Kolísko byl velice příjemně překvapen. Děkoval za neobyčejnou ochotu a přijal pozvání Kánského, aby se ihned podívali na zmíněnou světnici.

„Vy hudebníci,“ pravil cestou, „jste přec jen jiní lidé, než my literáti a vědátoři. Máte také mnohem volnější pole ku svému tvoření... V říši tonů jest každý svým vlastním pánem. Ale u nás, kde stavba jazyka jako vzdorná hráze staví se v cestu každému smělému kroku, těžko bojovati, zvláště když na všech stranách číhá ještě hejno závistníků, kteří nepřejou nikomu zdárného úspěchu!“

Tajný kollega bedlivě pozoroval muže, jemuž dle slov sličné dívky tolik ublížil, že musil zůstati zahalen rouškou nepoznání. Tvář jeho připomínala mu pravzory oněch zkostnatělých školometů, kteří samochválou veskrze prosáknuti, nepřejou nikomu úspěchu ani chleba — než sobě...

Byl by se nejraději odvrátil, ale pohled na sličnou dívku, která kráčela vedle něho, ukládal mu největší zdrženlivost.

„Nuže, pane muzikante,“ spustil Kolísko u samých dveří, „vy jste mlčením potvrdil mé dobré mínění o kruzích hudebních. U vás láska vládne — u nás nenávist...“

„Nejsem, pane professore, stejného náhledu,“ nutil se k odpovědi Kánský. V tom zachytily jeho oči zraky Juliiny. Tkvěly na něm úzkostlivě a prosebně, že odhodlal se ukončiti rychle rozmluvu. „V hudební společnosti jsou celé řady zásadních rozdílů. Hájení takových různých směrů působí velmi často různice. I spravedlivé kritiky nadělaly mnoho mstivých odpůrců...“

„Kritika!“ vyrazil ze sebe professor. „Jste snad také kritik?“ Oči jeho pod šedými brvami divně se blyštěly.

„Ale tatínku, neslíbil jsi mi,“ vložila se do rozmluvy chvějící se Julie, „že o těchto věcech nebudeš mluviti? Vidíš — ani pana Stránského to nebaví. Připravuješ se násilně o poklid své duše!“

Kolísko chtěl odpírati, ale průvodčí jeho otvíral již dvéře jizby.

Přešli práh. Záře měsíční padala malým oknem přímo do světnice, kdež na první pohled bylo patrno, že ruka pečlivé hospodyňky vše řádně uklidila před svým odchodem. Jen stůl uprostřed místnosti postavený jevil silné známky neladu — bylť poházen knihami, papírem a rukopisy všeho druhu...

Domnělý hudebník přistoupil rychle k němu, sebral pečlivě každý papírek a postavil celou tu haldu na okno. Pak teprve vyzval své hosty, aby ráčili usednouti. Konečně tedy nastala jim chvíle odpočinku. Hajný opatřil několik láhví a přinesl skrovný zákusek, kterým jej opatřila žena, než odešla.

Jakmile žaludky jakž takž byly upokojeny, rozjasnila se ihned nálada malé společnosti. Jen na správu hostinců na výletních místech v Čechách žalováno trpce.

Kánský pozoroval při tom bystře poměr v rodině neznámého dosud kollegy. Viděl v Julii bytost vyrovnávající všeliké neshody, zde úsměvem, tam prosbou a povolností. Pozoroval, že starý professor jest patron přímo nesnesitelný, a litoval v duchu jeho žáky a — nejbližší okolí. A z útrpnosti, jakou k dívce pociťoval, vyvíjel se rychle pocit vřelejší, jakýž zřídka vzniká tou měrou při prvním krátkém setkání. Se srdcem pohnutým rozloučil se po skromné večeři. Němě ukázal dívce na složené rukopisy — přijala tento pokyn s vděčným úsměvem. Rozuměla. Pak

malé stisknutí pravicí — pohled vážný, znovu vše připomínající, a rozchod. Doprovázel starého pána s těžkým srdcem do přístěnku.

Zde panovalo již ticho, rušené jedině oddychováním čtyřmecitma junů, kteří konečně na slamnících došli poklidu. Nohy v dlouhých botách křižovaly se nejrůznějším způsobem kolem lůžek, na nichž sotva hlavy a záda vyvýšené místo nalezly.

Opatrně kráčeli oba mezi tou spoustou lidských končetin a dýmek. Kánský doufal, že nyní od hovorného pana professora dosáhne nějakých vysvětlení. Začínal rozmluvy všeho druhu — ale únava a snad sliby Julii učiněné zmařily jeho úmysl. Pan professor brzy usnul. Mrzutě shasil Kánský bídné světlo. Odpočíval tedy v jedné jizbě s neznámým člověkem, jemuž prý hrozně ublížil... Marně přemýšlel o té záhadě. A časem vznášel se před ním tichý obličej sličné dívky, jako anděla, nesoucího ratolest smíru...

Kánský položil umdlenou hlavu do dlaně a nespustil s očí tvář spícího professora. Plný proud měsíčného světla dral se malým okénkem do světnice a pokryl znenáhla celý starcův obličej. Po malé chvíli jevily tahy jeho značný nepokoj, koutky úst křečovitě se pohybovaly, až se spící najednou posadil.

Kánský uleknut vyskočil, s otázkou, zda-li sobě pan professor něčeho přeje.

Žádná odpověď. Tělo sedělo klidně, jen prsty pohybovaly se divně, jakoby listy obracely. Konečně udeřily obě rázem do podušky a z prsou professorových zaznělo plnou silou: „Tedy — sobě — dnes — promluvíme o enklitickém „ž" — a „ť".

V Kánském se zatajil dech. Vzpomněl si, že psal ještě z venkova z vlastního popudu o knize takového obsahu ostré pojednání do odborného časopisu a vydal pak statě ty tiskem o sobě zvlášť. Ztepal pisatele oné knihy podle zásluhy... Jednomyslně uznána tenkráte nevšední odvaha, s jakou se osmělil neznámý dle jména pídimužík vystoupiti proti muži tak zasloužilému, který spisem dotčeným navzdor svému stáří dosáhnouti chtěl vrcholu svých tužeb ve vábné oblasti učení vysokého a pohodlně tam zařízených přednášek.

Mimovolně přistoupil k lůžku a dotekl se rozložených prstů spícího. V témž okamžiku vzchopilo se celé tělo starcovo. Kánský v leknutí ustoupil.

„Mluvil jsem ze spaní," pravil professor, „neupřete mi toho, znám se dobře."

Vpadlé oči měřily ostře Kánského, který z nich dobře čísti mohl, že na spánek navzdor své dřívější únavě nemají ani pomyšlení.

„Ano, ráčil — jste něco pronésti," odpovídal — „avšak nevím — proč se k vůli tomu tak rozčilujete. Toť přec není nic divného."

„Mladý, nezkušený muži," řekl pan professor a velel Kánskému, aby přisedl k němu na postel. „Až mého stáří se dožijete — pak budete teprve cítit, co jest zneuznání. Bolest ta provázeti vás bude po všech cestách života, nalehati bude na vás ve chvílích rozkoše a usedne v bezesnných nocích na vaše skráně..."

„A zakusil jste snad sám takovou bolest?" zněla sdílně vyslovená pochybnost Kánského, jenž hořel nedočkavostí.

„Zda-li jsem zakusil?“ pronesl pan professor. „Ó! Zda-li jsem zakusil! Přisedněte blíže — povím vám, laiku, malou kapitolu.“

Pan professor přitáhl Kánského k sobě ještě blíže a zabral se do učených výkladů o povaze jazyka, o němozvučkách a sibilantech... zkrátka, přednášel domnělému hudebníkovi hlavní tresť knihy, kterou tento tak nemilosrdně ztepal.

Konečně se Kolisko odmlčel a stiskl šedou hlavu do dlaní. Rty jeho byly křečovitě sevřeny...

Kanský viděl nyní jasně! Seděl tváří v tvář svému protivníku a byl by rád podal mu ruku na smířenou, vida, jak nešťastným starý pán se cítí. Ale slovo dané vázalo mu ústa. Přemahaje se — poslouchal klidně dál.

„Nejsou to planá slova, milý příteli, která jsem zde pronesl,“ začal starý pán po chvíli opět. „Mám k tomu své důvody. A tyto jsem sepsal a k poučení našim milým krajanům tiskem vydal. Jindy, za prvních dob našeho tvoření, byli by mně všickni vlastenci kolem krku padli, ale nyní — hm — vyskytl se člověk, který mne potupil!“

Kánský chtěl povstati. Cítil, jak mu krev najednou rychleji v žilách koluje a do spánků vstoupá.

„Zůstaňte!“ znělo z úst starcových dále. „Uslyšíte ještě mnoho poučného. Mladý, neznámý, bezvousý jinoch udeřil mne nezřízeným útokem přímo do tváře. Nikdo ho sice neznal — ale jedovaté bejlí, které nasel, rostlo dále a udusí snad i nezvratné pravdy mnou hlásané...“

„Leč za zločinem bude následovati trest,“ vypravil ze sebe po chvíli v největším rozčilení a napřahl jako k pomstě obě ruce vzhůru. „Postaral jsem se o to, aby člověk, jenž hází do posvátného chrámu literatury národní zhoubné pochodně nesváru, byl u svých představených v náležitém světle zobrazen. Dle došlých mne zpráv jest již souzen a bude co nejdříve odstraněn... Mně však otrávil zbytek života a proto nevyslovuji nikdy jmeno jeho, jen na tabuli žákům svým je někdy napíšu jako jmeno hanebníka, jenž má jim býti odstrašujícím příkladem... Co jest Vám? — Zbledl jste a chvějete se. Jděte spat — čas pokročil, jste unaven. Mně jest volněji, že jsem se mohl svěřit; cítím, že budu klidně odpočívati Jděte také — darmo čekáte — jmeno vraha mé literární cti vám nesdělím!“

A hlava professorova klesla nazpět do podušek.

Ale Kánský nebyl již více v žádných pochybnostech, jaké to bylo jmeno. A s tímto mužem, jenž usiloval podkopati jeho existenci, jenž způsobem tak nedůstojným svému záští proti literárnímu odpůrci ulevoval — s tímto mužem odpočíval pod jednou střechou, tomu přenechal dobrovolně svůj byt. Znal nyní příčinu, proč si Julie na něm vyžádala onen divný slib. I umínil si, že dle vůle její časně do lesa odejde, aby se s professorem více nesetkal. Kterak by také mohl patřiti ve tvář takovému odpůrci. Ano, pro tentokráte mu uteče, ale jak bude dále! Zachvěl se při pomyšlení, že jmenován byl právě professorem na témž ústavě, kde působil jeho protivník...

Rozčilením probděl téměř celou noc. Každé chvíle probouzely jej výkřiky starého pána, který stále podnikal tuhé řečnické boje s ředitelem a kollegy. Teprve k ránu usnul Kánský pevněji.

Slunce metalo již s vysoka své paprsky do bídné jizby. Na lůžku Kánského seděl starý professor se starostlivou tváří a venku házela netrpělivá Julie poslední drobty nenasytné drůbeži. Konečně procitl také Kánský a nemálo se podivil situaci, v níž se nalezal. Odpůrce jeho byl skloněn nad ním a zapadlýma očima sdílně pohlížel na jeho tvář. Na chvilku mihla se mu hlavou myšlenka, že byl noční onen výjev pouhým divokým snem . . .

„Příteli, byl jste v noci vyrušován, je-li pravda," mluvil k němu tiše Kolísko. „Cítím to ještě nyní, jak jsem byl rozčilen. Stává se tak vždy, když nemohu ve dne ulehčiti slovy stísněnému srdci. Nepřeju vám, abyste kdy poznal takový duševní stav. Jen prosím, nezmiňujte se před Julií . . ."

V první chvíli chtěl Kánský způsobem nejrozhodnějším odmítnouti pravici, kterou mu stařec podával. Dobře, že zachytil jeho zrak oknem něžnou postavu Julie, obklopenou pestrým houfcem zobající drůbeže. Při pohledu na idyllický ten obraz rychle se vzpamatoval. Dal professorovi přiměřenou odpověď, leč učinil to chladně, bez pohledu. Ale když vyšli ven a zrak jeho se ponořil do laskavých očí uzardělé Julie, mizely vůčihledě stíny nenávisti a opovržení. Rozmilým způsobem vytýkala mu, že nedostál slibu, a líčila nadšeně východ slunce, k němuž sobě přívstali. A když popošli kousek ku předu, co zatím Kolísko účet s hajným vypořádal, děkovala mu vroucně za poutavou četbu, kterou prohlédnouti jí včera večer dovolil. Líbila se jí zvláště studie o nejmilejší myšlence dramatika Oktava Feuilleta. Chtěla z ní také citovati jednotlivé sentence, ale nešlo to dobře. Kánský jí pomohl. A recitoval jako maně:

„I my ženy chceme žíti. Na své pouti touto zemí máme jako vy muži zapotřebí dojmů a zájmů, slastí a strastí. Vy je nalezáte v hlavě, my je nalezáme v srdci . . ."

A ještě více vypravuje baronka de Vitré diplomatovi de la Roseraie.

Julie již neodpovídala. Cítila, že jakýsi zážeh stoupá jí od srdce k hlavě a pokrývá ruměncem tvář.

Při rozloučení chvěla se patrně její drobná ruka, kterou Kánský vřele stisknul. Již nebránila se ani dost málo, když professor vtiskl „panu muzikantovi" navštivenku s plným jmenem do ruky. Obydlí udáno a přijat slavný slib stran první návštěvy . . .

Stane se tak hned na počátku školního roku.

* * *

Pevněji, nežli sám se nadál, utkvěl Kánskému obraz sličné dívky v mysli mezi dojmy onoho večera na Schöningru. Ale s bázní představoval si výstup, jaký asi nastane, až se dozví Kolísko, že byl jeho jmenem i stavem oklamán. A což, až pozná v něm velikého svého nepřítele! A konečně, jaké bude s ním obcování na jednom ústavu?

Tisíce myšlenek hrnulo se mu hlavou. Ale nade všemi vznášel se vítězně obraz Julie. Chtěl zadat o výměnu místa s jedním venkovským kollegou, který touhou hořel po zlaté Praze a jejím literárním životě. Ale v poslední chvíli se jinak rozhodl a kráčel v ustanovený den pevným

krokem na první návštěvu. Rouška pseudonymu měla klesnouti hned při uvítání... nechť se stane cokoliv...

S tlukoucím srdcem vstoupil do bytu pana Kolíska. Byl tak rozčilen, že přeslechl poznámku služčinu o churavosti pana professora, a odhodlaně vnikl do bytu, jehož dvéře byly otevřeny.

Neobyčejné překvapení jej očekávalo. Na loži odpočívalo choré tělo starého professora. Hlavu měl o loket opřenu a hleděl ztrnule do prázdna. Vpadlé tváře a oči v důlkách téměř ztracené jevily nové utrpení duševní, kteréž musil nedávno přestáti. Julie klečela u postele, kladouc hlavu svoji v obě svislé ruce otcovy, a nepozorovala příchozího.

Opakoval tichý pozdrav, který již u dveří učinil. Stařec a Julie pozvedli hlavy a udivením vypravili ze sebe sotva několik slov. Tvář sličné dívky rychle se měnila a professor ani neposlouchal opakovaná slova omluvy. Podáno Kánskému křeslo, načež teprve srdečně byl uvítán. Tázal se po zdraví pana professora a když pronesl naději, že tuto zajisté jen okamžitou indisposici zvrátí pravidelný běh školského života, zbledla tvář starcova ještě více. Okolo úst pohrával mu přetrpký úsměv. Pokynul rukou a Julie podala mu třesoucí se rukou úřední list, jenž otevřen ležel na stole. Kánský do něho nahlédl a pochopil všecko. Professor Kolísko byl dán do výslužby.

„To bude jeho zkázou,“ truchlivě zašeptala Julie.

„Dokonal jsem život duševní,“ pravil Kolísko, „a život tělesný snad také záhy uzavru. Všechno namahání, všechna práce lidská jeví se mi jako pouhý dým, jenž ztrácí se v nedohledném prostoru světovém. Jen to mne bolí, že slepá náruživost sváděla mne často k nespravedlivým, nezřízeným útokům proti lidem jinak smýšlejícím, ba i k nekalé mstě vůči těm, kdož proti mně z poctivého přesvědčení vystoupili. Zvláště u jednoho mne to bolí velmi! Julie podala mi o něm věrohodných zpráv... Byl to člověk nad míru dokonalý a střízlivý! Toho bych zde rád měl, abych jej odprosil...“

„Stojí před tebou, můj drahý otče,“ zvolala Julie a sepjala prosebně ruce.

„A prosí za prominutí příkrosti, s kterou — ač opravdu z poctivého přesvědčení — proti vám vystoupil,“ dodal s pohnutím Kánský.

Že pan professor se napřed divil, váhal, ale pak odpustil, rozumí se na konci takové „drobné povídky“, jakou jest má dnešní, samo sebou. Mimo to důvěřuji v laskavého čtenáře, že sobě sám dobásní další osudy Kánského a Julie.

Mně zbývá jenom podotknouti, že chodil před nějakým časem jistý muž po všech knikupectvích a skupoval každý výtisk spisu: „O důležitosti enklitického ž a ť,“ jakož i veškeré exempláře ostré odpovědi na toto dílo, jež nesla název: „Suum cuique“. Než se kdo nadál, nebyla k dostání ani jedna ani druhá kniha, byťs byl dukát za jednu dával. A tak jsme měli opět o jeden literární úspěch více!

Staré upomínky. Kresba Václava Brožíka. Pro „Květy“ ryl Jan Patočka.

Noc prosincová.

Z »Noci« **Alfreda Musseta.** Přeložil Lad. Tesař.*)

Básník.

Z let školních sobě vzpomínám,
že v sále bděl jsem jednou sám,
když celý dům byl spánkem jat.
Tu přisedl ku knize mojí
chudobný hošík v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

Byl s krásou v jeho tváři žal:
při svitu, mdle jenž plápolal,
z mé knihy se mnou četl něm.
K mé ruce schýlen snivou skrání,
noc probděl se mnou do svítání,
se sladkým na rtech úsměvem.

Když patnáctý mi přešel rok,
kdys k lesu zamířil můj krok —
já v lesích vždycky dlíval rád!
Tu pod zelenou, stinnou chvojí
seď' se mnou mladík v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

I ptám se, jak bych k cíli šel; —
on v jedné ruce loutnu měl
a v druhé šípku květ mu plál.
Přátelsky dotk' se mojí ruky
a na pahorek mezi buky
jen mlčky prstem ukázal.

Ve věku, kdy jde láska k nám,
jsem v pokoji dlel jednou sám,
chtě první bol svůj vyplakat.
Tu za krb seď' po straně mojí
neznámý mladík v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

On zachmuřen byl, teskně tich;
svou ruku jednu k nebi zdvih',
jsa druhou k meči nakloněn.
Bol můj, se zdálo, že ho trudí;
leč ulevil jen vzdechem hrudi
a zmizel mi jak prchá sen.

---

*) Ukázka překladů k tisku uchystaných „Výbor básní Alfreda de Musset.“

Ve věku, kdy zve rozkoš nás,
kdys druhům o veselý kvas
jsem přípitkem chtěl poctu vzdát.
Mně naproti tu v hostů roji
usedl piják v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

Pod pláštěm, jenž byl sešlý, stár,
chvěl nach se rozedraný v cár
a myrta uschlá na skráni.
Vznes' ke mně s číší suchou ruku;
když setkaly se číše k ťuku,
jen střep mi zůstal ve dlani.

Rok na to, hroznou strastí něm,
jsem hlavu klonil v lůžka lem,
kde jímal otce smrti chlad.
Tu na pelesť ve truchlém znoji
seď jinoch sirý v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

Zrak halil, slzou zalitý,
a strašný věnec trnitý
jak anděl žalu v čele měl.
Na zemi jeho loutna v prachu,
plášť z krve zdál se místo z nachu
a v prsou jeho meč mu tkvěl.

Tak pevně v paměť mou se vryl,
že všude, za všech žití chvil,
jsem poznával zjev onen zas.
On tajnou bázní hruď mi úžil —
leč stále s poutí mou se družil
ten divný stín, nechť anděl, ďas.

Když později, utrpení syt,
buď žít, buď žití ukončit,
vlast, Francii, jsem opustil;
když touhou moje duše vřela,
vždy ku předu jen letět chtěla,
v naděje stopách hledat cíl;

Tam v Pise, u pat Apennin;
a v Kolíně, kde šumí Rýn;
a v Nizzy srázných údolích;
ve Florencii věčně jaré;
i v Brigu na salaši staré:
na sněžných alpských vrcholích;

I v Ženevě, kde citron plá,
kde Vevejí dech květů vlá;
kde bije moře v Havru břeh;
v Benátkách, u hrozného Lidu,
kde mezi hroby v teskném klidu
Adrie bledé zmírá vzdech;

Kde spoustou cizích niv a hor
můj unavil se duch a zor,
kde rozbíjel jsem bludný stan;
kam kulhavá mne vlekla Nuda,
kde mdlobou mřela duše chudá
i krvácel jsem z věčných ran;

Tam všude, kde mé touhy let
mě v neznámý unášel svět,
za stínem snů mých — všude tam,
kde živ jsa nežil jsem, a vidu
svět jevil vždy jen známou bídu:
tvář lidskou, její lež a klam;

Kde prostřed strastných, dlouhých cest
mi těžké čelo vzpřela pěst
a jako žena plakal jsem;
kde — jako vlnu ovce bílá
v kři nechá, v němž se zachytila —
má duše obervána zlem;

Tam všude, kde jsem spáti chtěl,
kde přával jsem si bych i mřel,
kde stokráte jsem znovu pad' —
tam všady druhem pouti mojí
nešťastník býval v temném kroji,
mně podobný jak bratu brat.

O mluv: kdo jsi, jejž v tomto těžkém žití
vždy spatřuji na drahách svých?
Tvůj vida smutek, váhám uvěřiti,
že's jedním z geniů mých zlých.
Tvůj úsměv tichý tak je trpělivý,
v tvých slzách soustrasti je dost.
Tvůj zjev mou lásku k bohu opět živí,
mé útrapě jest bratrem bol tvůj tklivý,
v němž přátelskou zřím soucitnost.

Kdož jsi? — Ni anděl, strážce bohem daný —
vždyť nikdy's mě nevaroval.
(Podivno!) Zříš mou strast, mé duše rány,
a necháváš mne trpět dál.

Ač dvacet roků všude kráčíš se mnou,
tvé jméno neznám. Zjev mi již,
kdo jsi? Či bůh tě vyslal v noc mou temnou?
Ty směješ se, leč neraduješ se mnou,
mne lituješ, však netěšíš!

Dnes večer zas mé oči tebe shlídly —
tu truchlou noc ach! v mysli mám.
Bil v okna vichr bouřlivými křídly,
nad ložem skloněn dlel jsem sám.
A vedle sebe zřel jsem koutek drahý,
tam polibků tkvěl ještě žár;
já snil, jak žena zapomíná záhy,
já cítil, jak můj život málo blahý
se trhá zvolna, zvolna v cár.

Já listy její sebral s tesknou duší,
ty vlasy, lásky zbylý plen,
jenž ony přísahy mi hřímal v uši,
jichž věčnost potrvala den.
V hrst relikvií svatých zřel jsem chvíli,
zachvěla rukou sladká tíž;
těch slzí srdce, jež se v srdce vpily
a jež zrak onen, zkad se něhou lily,
ach, nebude znát zítra již!

V kus šatu skryl jsem z doby milování
ty vzpomínky na zašlý vděk
a sobě děl: co na zemi má stání,
jest vlasů jemný chumáček.
Jak potapěč do hloubky vod se noří,
jsem smutně břížil duši mdlou
a bádal, bádal v zapomnění moři,
sám, světa dalek, oplakával v hoři
svou lásku navždy zapadlou.

Pak černou pečeť přitiskl jsem k šatu,
kde poklad nestálý byl skryt,
šel vrátit jej — ach, ve svou krutou ztrátu
jsem nechtěl ještě uvěřit!
Ach, ženo slabá, pyšná, pošetilá,
však vzpomeneš si prchlých dob!
Proč, bože, lež i v myšlenkách jsi kryla,
nač tento vzdech, ten vzlyk, nač slza byla,
když láska zašla beze stop?

Ty toužíš, pláčeš, teskníš zasmušile,
leč mezi nás tvůj přelud seď.
Již s bohem buď! Ty čítat budeš chvíle,
co zřeli jsme se naposled!

Jdi, jdi a v srdci, kde jen led se třpytí,
si odnes ukojený pych!
Své cítím dosud mladě, čile bíti,
v ně mnohý žal se může ještě vrýti
po břitkém hrotu z rukou tvých.

Ó jdi, ó jdi! Příroda věčná tobě
vše nedala, jak hrdě mníš.
Ach, ubohá, cos chybí k plné zdobě:
Ty — odpouštěti neumíš.
Jen jdi, jen dál! Spěj za osudem k cíli!
Kdo ztratil tě, vše neztratil.
Hoď do větru květ naší lásky bílý;
když jdeš, jak mohu věřiti jen chvíli,
že milován bych ještě byl?!

Ha! — Zase on! — Tam noci šerým klínem
zjev tajemný se náhle mih',
přelétl po záclonĕ plachým stínem
a na mé lože sedl tich.
Kdož jsi, kdož jsi, ty zjeve chmurný, bledý,
jenž noci tmu máš za oděv?
Co hledáš zde, potulný ptáku šedý?
Či's pouhý sen? — Či zří to moje hledy
jen v zrcadle můj vlastní zjev?

Kdo jsi, ó příšero ty mého mládí?
Ó ty, jenž neznáš únavu,
rci, poutníče: Kam koli krok mě svádí
proč nalezám tvou postavu?
Kdož jsi, kdož jsi, ty hosti osamělý,
ty věrný druhu žalů mých?
Co nutí tě jít za mnou v obzor ztmělý?
Kdož jsi, ó bratře, spolutrpiteli,
jenž přicházíš jen za dnů zlých?

Zjevení.

Tvůj otec, druhu, mojím jest.
Ne anděl strážný jsem tvých cest,
ni pozemšťanů sudba zlá.
Ni znám, na zemské skořepině
kam jdou, zda v jasu nebo stíně,
ti, k nimžto hruď má láskou plá.

Ne, nejsem ani bůh ni ďas,
ve slově tvém byl pravdy hlas,

když nazval jsi mne bratrem svým.
Kde prodlíš kdy, tam povždy budu,
sám, ze všech sám při tobě zbudu,
sám na tvůj hrob se usadím.

Mně srdce tvoje svěřil bůh.
Když hořem tvůj se zatmí duch,
přijď ke mně, prchne tesknota.
Já sleduji tě v každé době,
však ruky dát mi nelze tobě,
ó příteli, jsem — Samota!

Plovdiv.

Z cest **Jos. J. Toužimského.**

(Pokračování.)

VI.

Zajímavým národním živlem jsou v Plovdivu též Arméni, synové hornatých končin přední Asie, kde vévodí Ararat, kde vyvěrají z temen horských velikánů prameny Eufratu a Tigridy. Národní jejich tradice a posvátné legendy nesou se sice k zeleným údolím a strmým hradbám horským, kde stanula dle pověsti loď Noemova, kde Jafet, syn Noemův, byl nejstarším předkem jejich, jeho pravnuk Haigh dal jmeno zemi Hajastan a potomek jeho Armenak, souvěkovec Ninův, založil první velkou říši arménskou; tam v horách v posvátném Ečmiadzinu jest i duševní středisko velké většiny arménského lidu: avšak skutečná vlast od dlouhých věků jest všude tam, kde se jim dobře daří, kde kvete obchod a kyne jim hojný zisk. Jako národ vyvolený měli říši, moc, slávu, osvětu, ale již v dávnověku, nyní jsou lidem bludným. Původní vlasť jejich jest chudičká a rozdělená pod vládou tří říší, ruskou, perskou a tureckou. K tomu netvoří Arméni nikde obyvatelstvo jednolité, zejmena ne pod Tureckem, kde divocí Kurdové mají nad nimi převahu. Avšak v původní jejich vlasti nezáleží jejich význam a obchodní moc, nýbrž naopak v jejich roztříštěnosti po celém světě východním od Dunaje a Černého moře až k Indu a Gangu, moři indickému k Nilu a moři Rudému. Po různu žijí všude na Balkánském poloostrově, kde se dá něco vydělati, i jinde v důležitých obchodních středištích evropských. Čím blíže k Asii, tím četněji se vyskytují a tvoří pro sebe zvláštní mahaly či okresy.

V Plovdivu setkáváme se již se značnou osadou arménskou. Žijí tu pospolitě počtem 1061 hlav (dle popisu 1885, před 5 lety 806 hlav.) Mimo to jsou ve Východní Rumelii tři ještě osady arménské: ve Slivně (676 hl.), v Tatar Pazardžiku (152) a v Burgasu (72). Města na východě vynikají vesměs tou zvláštností, že hostí pestrou směsici různých

Ulice v Plovdivě. Kreslil J. V. Mrkvička. Ryl J. Patočka.

národních živlů, aniž se živlové ti na vzájem mísí. Po celé věky žijí od sebe odloučeni, sobě cizí, zachovávajíce své zvláštnosti v mravu, obyčejích, rodinném životě, náboženství, jazyku i kroji. Tak překvapuje tě i návštěva arménské mahaly, zvláště chrámu. Na pomnících a kamenech na pěkném hřbitově kolem chrámu spatříš všude jen nápisy klikatým písmem arménským, vnitř chrámu motivy arménské ornamentiky, zaujímající asi střed mezi byzantskou a islamitskou, místo lavic koberce na zemi rozložené, knihy zápisní arménské, a sluha chrámový jedva ti dovede bulharsky odpověděti. Arménská tato osada naleză se zde již po několik století, ač teprve v pozdější době, zejmena otevřením železnice do Cařihradu a rozkvětem města značně vzrostla.

Rovněž tak zvláštní jest život domácí. Armén pečlivě se drží svého národního jazyka, každé dítko učí se čísti a psáti arménsky, ač vedle toho hlavní jeho řečí bývá turečtina. V Plovdivu a mezi Bulhary zná většina Arménů bulharsky, ač se zálibou vyvěšují si štítky se svým zvláštním písmem.

Mezi Bulhary a Arměny vyvinul se v Plovdivu přátelský poměr. Kdežto Bulhar proti Řekům chová nenávist jako proti svým potlačovatelům, účastní se slavností arménských a osvědčuje Arménům své sympatie a tito navzájem Bulharům. Bylo tak již za dob tureckých a jest tak i podnes. Jest to ostatně patrná shoda společných prospěchů. Bulhar nemá se Arména co báti v ohledu národním a přeje mu spíše i v ohledu hospodářském jako hlavnímu konkurentu Řekovu. Armén opět vidí v Bulharovi nepřítele svého domýšlivého konkurenta. Slavnosti arménské na ostrově na Marici bývaly již za dob tureckých navštěvovány i od Bulharů a utvrzováno tam vzájemné přátelství.

Co obchodník Armén jest nejpověstnější na východě. Známé jest přísloví, že z jednoho Arména možno nakrájeti deset Řeků, z jednoho Řeka deset Bulharů a z jednoho Bulhara deset židů. Přísloví to nemusí se ovšem bráti do slova, nicméně charakterisuje Armény, v nichžto vrcholí se povaha orientální. Jako Turek platí za nejspolehlivějšího, ovšem také i nejdřevěnějšího a nejobmezenějšího, tak platí Armén za nejnespolehlivějšího, ovšem také i nejohebnějšího a nejschytralejšího. Praví se, že není nic, co by Armén neprodal, za peníze že dá ženu i dítě v útrobách matčiných, svědomí i zásady. To týče se však více jeho ohebnosti ve správě některého úřadu v Turecku, kde jest vždy ochotný sluha a nechává se používati ku všelikým službičkám, které jednotlivci jsou ku prospěchu na útraty celku. V Plovdivu jsou však výhradně obchodníky. Typ arménský jest pěkný, nalezneš mezi nimi pravé tváře Kristovy s výrazným, byť i nezřídka pichlavým temným okem a úsměvným schytralým tahem kolem úst. V obchodě se Arménu obyčejně nedůvěřuje; nicméně dělají se s ním obchody, poněvadž jest nezbytný svou obratností a dovedností, zvláště kde se jedná o to, aby evropskému zboží otevřely se cesty dále na východ.

Rodinný život Arménů vynáší se jako patriarchální a ryzích mravů. Rodinné jejich zřízení připomíná v nejedné věci slovanské. Od Asiatů liší se zejmena rovnoprávným postavením ženského pohlaví, což prospívá nejen životu rodinnému, ale i vychování mladého pokolení. Dokud otec a matka, obě hlavy rodiny, jsou na živu, zůstává obyčejně

celá arménská rodina pospolu a tím i celé rodinné jmění. Rodinný cit jest u Armenů velmi vyvinut. Sňatky manželské uzavírají se obyčejně ze svobodné vůle. Dívky arménské chodí nezastřeny a mužové mohou zjevně o jejich lásku se ucházeti. Úplná změna v životě dívky stane se teprve, když jako nevěsta před oltářem slíbila manželskou věrnost svému ženichovi. Pak dlouho chodí zastřena i v samém domě, nevychází na ulici a ani do chrámu nechodí vyjma vánoce a velkonoce. Vstoupí-li muž do domu neb zahrady, zmizí okamžitě. Mrav žádá, aby s nikým nemluvila, ani s vlastním otcem neb bratrem, jedině s mužem, když jest s ním sama. V němotě té má setrvati až do prvního dítka. Jako matka stává se zase znenáhla samostatnou. Rozmlouvá s novorozeňátkem, pak smí hovořiti nejprve s matkou svého manžela, potom s vlastní svou matkou a dále se sestrami svého manžela, s vlastními sestrami a s dívkami v domě. Avšak stále ještě má se to díti tiše, aby žádný z mužů v domě hovor nezaslechl. Teprve po letech stává se úplně svobodnou, ač i pak ještě slušnost žádá, aby cizích mužů se vystříhala aneb mluvila s nimi pouze v zastření.

Mocnou páskou, jež víže Armény v jeden celek, jest náboženství se staroarménským obřadním jazykem a arménskou bohoslužbou. Při vší roztříštěnosti své jsou však i v tom rozštěpeni. Křesťanství šířilo se mezi Armény již v prvních stoletích po Kristu. Církev arménská odloučila se však v V. věku od církve římskokatolické přidavši se k monofysitům, totiž k učení, že Kristus měl jenom jednu podstatu, božskou v člověka vtělenou. Od VII. věku zasazovali se papežové o odstranění učení toho, avšak teprve r. 1439 ve Florencii došlo k jistému sloučení s církví římskokatolickou. Arménští zástupcové přijali učení o obou podstatách Kristových, podrželi však pro arménskou církev národní její zvláštnosti co do jazyka a obřadů. Ale k ujednané této jednotě přistoupila jenom menší část Arménů, čímž nastala roztržka ve sjednocenou církev arménskou a nesjednocenou čili národní. Ačkoliv mezi oběma stranami jest co do věrouky toliko rozdíl v učení o obou podstatách Kristových a v ostatním se neliší, přece stojí nepřátelsky proti sobě. Hierarchie sjednocené církve podřízena jest papeži. Vrchní hlavou nesjednocené církve jest katholikos sídlem v slavném klášteře Ečmiadzinu u Erivaně. Duchovenstvo tvoří stav přísně od světského odloučený. Hlavou arménské církve v obvodu turecké říše jest patriarcha v Sisu, jenž podřízen jest katholikovi ečmiadzinskému. Onomu podřízeni jsou patriarchové cařihradský a jerusalemský. Těmto hlavám podrobeni jsou arcibiskupové, biskupové, vardabedové či archimandritové, jimžto náleží vychovávání duchovenstva, a posléze kněži a diakoni na farách. Duchovní hodnostové až do vardabeda vybírají se jako v pravoslavné církvi z řeholníků a musejí zachovávati bezženství; kněži a diakoni žení se před vysvěcením.

I v Plovdivu zastoupena jsou obě vyznání a sice jest nesjednocených Arménů 979 a sjednocených 82. Jedni druhým se vyhýbají a na vzájem spolu neobcují.

VII.

Byl právě posvátný měsíc tureckého roku, když loni v červenci v Plovdivu jsem prodléval, měsíc postů a zjevení, o který devatenáctý den oznámil Allah Mohamedovi, že jest jeho prorokem, a dvacátý den vyjevil mu první suru koranu, měsíc, kdy sedm dní potom připadá osudná svatá noc lejlat el kadr, kdy nebe sbližuje se se zemí a hvězdy i moře, skály i lesy, zvířata i květiny vidí hroznou, tajemnou všemohoucnost boha, tvůrčí i zhoubnou, z nížto plyne život i zkáza, štěstí i prokletí.

Přesvědčil jsem se opětně, jak neobmezenou svobodu požívají mohamedáni v hlavním městě samosprávné východní Rumelie a vůbec mezi Bulhary. Turci slavili svůj posvátný měsíc ramazan se vším možným křikem a hlukem, aniž kterému Bulharovi ve snu napadlo, že by jim snad v tom měl zabrániti a dovolávati se svého práva k nočnímu klidu. Bulhaři chovali se k slavnostem tureckým s lhostejnou zdrženlivostí, jakoby pro ně Turci ani neexistovali a slavnosti jejich samy sebou se rozuměly.

Jelikož turecký rok neřídí se dle slunce, ale dle měsíce, čítaje 354 dní oproti roku našemu, vystřídají měsíce jeho a slavnosti během řady let všechny doby roční. Jako den počíná večer, první hodinou po soumraku, tak i měsíc onoho večera, kdy na obloze objeví se poprvé srp měsíční.

O ramazanu po celý den od ranního úsvitu až do večerního šera musí se pravověrný moslim postit, zdržeti se všelikého jídla i pití, kouření i šňupání, ba i vůně květin a voňavek. K těmto ustanovením Mohamed dodal jedno ještě: zdržení se všelikého pomlouvání bližního. Který mohamedán neb mohamedánka v době postní by pomlouvali bližního, těžce by se prohřešili proti postu. Půst jejich byl by neplatný a musili by, chtěli-li by zachovati si dobrou vůli s prorokem Mohamedem a Allahem, káti se z pomluvy jinými pokutami a tresty. Proto bývají Turkyně o ramazanu málomluvné.

Jedva že zapadlo slunce, probudil se mezi mohamedány nejčilejší ruch. Pavláčky na minaretech zaleskly se řadami barevných světel. Z jídelních krámků jejich vycházely vůně opékající se tam na rožních a roštech hověziny a skopoviny, na ohništích planuly ohně a nad nimi se houpaly meďáky s tučnou skopovinou, rýží, zeleninami a kořením, oblíbené to pilavy. Fildžany kávy, po orientálním spůsobu upravené i s kávou jemně semletou, v kavárnách chodily na odbyt a chvatem kroutili si pravověřící po celodenním postu cigarety neb hladově dumlali jantarové konce čibuků a nargil, aby pro blaho svého těla přes noc dohonili, čeho pro blaho své duše přes den se odříkali. Rozumí se, že i v soukromých domech nastávaly hody. Půst od proroka ustanovený jest dosti zvláštní. Jen za dne musíš se přísně postit, v noci však jíš a požíváš, pokud jen můžeš neb ještě více. A hody ty trvají až do rána s přestávkami jedině, co koná se pobožnost v džamiich. Prorok nechtěl patrně svým věrným pouť světem činiti příliš nesnadnou. Nařídil půst ve dne a hodování v noci, přísnou čistotu mravů, avšak vedle čtyr zákonných žen každému pravověrnému neobmezený ještě počet

otrokyň. Jedině proti lihovinám byl přísný a zakázal jich požívání pod trestem ztráty věčné blaženosti, kteráž podle ponětí tureckých za to stojí a byla by lákavou pro každého evropského Don Juana i gourmanda. Jako prase jest zvíře nečisté, tak lihoviny jsou nápoj nečistý, zmenšují všechny ostatní požitky a snižují člověka. Přes to ovšem jest dosti moslemů, zvláště mladotureckých liberálů, kteří holdují Bacchu.

A-a-allah e-ekber — ozval se táhlým hlasem jednotvárný, recitativní zpěv z osvětleného minaretu do hvězdné noci a pokračoval: La illahi illilah, ve Mohamedi res sul lillah. Volání to muezinovo k modlitbě: Bože největší! Není boha mimo boha a Mohamed jest prorok boží!

Šel jsem též na pobožnost, provázen od milých dvou přátel, professorů plovdivských Dobruského a Mrkvičky. Vstoupili jsme do velké džamie nedělní, vlastně páteční, poněvadž pátek jest nedělí mohamedánům. Džumaa džamesi vystavena byla, jak se praví, na základech a ze zdí starého křesťanského chrámu byzantského slohu, jako tak mnohá jiná. Na náměstí před džamií tou a u mostu přes Marici r. 1876 oběšeno bylo mnoho Bulharů, na kteréž padalo podezření, že podporují snahy vlastenecké. Zde odehrávaly se hrozné ony výjevy, kdy před zraky pošklebujících se Turkyň zápasili mužové a jinoši bulharští se smrtí. Kdo dnes vidí lhostejného, nevšímavého Turka, nemůže si ani představiti divoký onen fanatism, kterým byl stržen.

Vnitřek džamie byl jako všech jiných. Nikde socha, nikde obraz, neboť obé příčí se koranu; na prázdných, bíle natřených stěnách vystupují jen ozdobné nápisy z koranu, jmena proroků Mohameda, Abubekrna, Aliho, Husseina, Omara Abdullaha a ostatních šesti; všude prázdno, na zemi žádné lavice ani sedadla, nýbrž jen koberce; na jihovýchod poutá pozornost mihrab, výklenek, jenž značí směr k Mekce a Medině a k němuž obracejí se zraky všech věřících. Podle něho po straně mimbar, kazatelna pro hodžu, a u sloupu estrada pro znalce písma a vynikající věřící. Prostranný, čtverhranný vnitřek osvícen byl lampami a lustry i svícemi.

Znenáhla plnil se chrám věřícími. Přicházeli ve velkých i malých turbanech i v pouhých jen fesech, zouvali obuv u zadního pilíře, kladli trepky neb střevíce pozorně za pilíř a bosi neb ve vlněných punčochách neb i v lehkých střevíčkách, jež s sebou někteří přinesli, kráčeli dále do chrámu. Přicházely i ženy v černých neb šedých feradžech (svrchních oděvech) a zastřené bílými jašmaky (závoji). Vypadaly jako neforemné, ze dřeva vyřezávané jeptišky, jež u nás o Mikoláše za hračky se prodávají. I ty sundavaly trepky a stavěly si je opět k druhému pilíři a sedaly pak na bobku v dlouhých řadách po pravé straně mezi pilíři od mihrabu. Některá vlekla s sebou kluka, jehož uvelebila u pilíře na levo. Mnozí kluci přišli sem sami a zaujali vesměs místa před pilířem oním, za nímž nalezaly se trepky mužů.

Abychom nikomu nespůsobili ani nejmenší ujmu na spáse jeho duše, ostali jsme zcela vzadu u stěny před trepkami. Nikdo z věřících si nás nevšíml, jako bychom ani nebyli přítomni, jedva se na nás pohlédl některý z Turků, jižto vcházeli do chrámu. Jen Turkyně, jichž tu něco přes sto v dřepu na skřížených nohou se krčilo, chvílemi na nás po několika se ohlížely, známka to, že jsme obecné pozornosti přec

jen neušli. Též za námi ve výklenku krčilo se několik žen, od ostatních oddělených a jako by k nim nepřináležících — byly to cigánky.

Allah ekber! Allah ekber! zavznělo to od mihrabu, kamž se byl postavil hodža. Věřící vyskočili a mužští jednohlasně odpovídali: Allah ekber! načež klesli na zem, vstali opět, aby přijali fatihu (požehnání).

Bismillah hi rahman i rahim — ve jmenu milosrdného mezi milosrdnými — počal hodža a pokračoval: Chval boha, pána všech tvorů, nejmilostivějšího, pána posledního soudu! Tebe vzýváme a od tebe prosíme pomoc, ukaž nám pravou cestu! Veď nás cestou oněch, jimž jsi milostiv, nikoliv oněch, na něž jsi rozhorčen, ani oněch, kteří jdou mimo. Amen, amen!

Shromáždění, muži i některé ženy vzpřímovali se a opětně padali na zem.

Potom si sedl hodža do dřepu na skřížené nohy v mihrabu tváří k věřícím, vyňal koran, položil si ho na ruce na prsou stlačené a jal se čísti sury z koranu na ten den připadající. Veškeré sury koranu rozděleny jsou dle dní, tak že v nocích během ramazanu celý koran se přečte. Táhlým hlasem recituje hodža sury ty z paměti, při čemž se stále klátivě ukláni svrchní částí těla. Koran drží v rukou, poněvadž tak žádá forma a drží jej na prsou nad prsním důlkem. Až k žaludku platí totiž tělo za nečisté, a čistá část, v které pouze může býti držán koran, počíná od prsního důlku.

Věřící při recitaci se ukláněli, vyskakovali, padali na zem, zdvihali ruce k uším jako by se za ně tahali a opět klesali na skřížené nohy do dřepu.

Avšak mezi kluky, jichž tu as dva tucty před pilířem bylo pohromadě, počínal nepokoj. Již při fatize strčil jeden do druhého, až několik vedle jich upadlo, začež padlo několik štulců. Při recitaci sur nepokoj rostl, najednou počali se kluci honit kolem pilíře, plác, padl pojednou pohlavek, kluk jeden vykřikl, druhý do něho vrazil, avšak výkřik byl takový, že přišel kandildži (rozsvěcovač), popadl každou rukou jednoho za uši a vystrčil ze dveří. Opětovalo se to ještě několikráte.

Pomohlo to však jenom na chvíli. Z kluků připlížil se znenáhla opět jeden po druhém do vnitř. Nikdo si jich nevšímal, že počali rej znovu. Pojednou počali se tahati o střevíce. Všechny trepky u pilíře zanechané byly v hrozném zmatku, tak že kluci ani své nemohli rozeznati. Marný spor, čím více hledali, tím větší byl zmatek. Několik žen vytrhlo se a pospíšilo ke svým klukům, tu a onde byl střevíc poznán. Posléze přišel kaim (sluha chrámový) ne sice k vůli klukům, ale k vůli obrovskému mlýnku na kávu, jenž v zadu v džamii měl složený. Vaří totiž zároveň kávu a to hned v předsíni chrámové, pro věřící, když jdou z pobožnosti. Povyk stával se čím dále tím větší a tahanice o trepky povážlivější. Posléze přišlo několik vážených věřících, každý popadl několik kluků za pačesy a zostra vyhazoval je ze dveří. Avšak což naplat, zmatek tím snadno nebyl napraven. Spojenému úsilí podařilo se posléze trepky rozeznati. Zatím vrčel venku kávový mlýn: titéž kluci měli novou zábavu, točili klikou mlýnu a mleli, co zatím kostelník v malých plecháčkách zavařoval.

Po pobožnosti — bylo to asi o 10. hod. — nastalo teprve pořádné hodování. Výskot a křik ozývaly se po ulicích, cimbály a tamburice lomozily, čím dále tím více a k půl noci, jako by k vůli většímu povzbuzení chuti, přidružily se k nástrojům těm i velký buben a trouby. Teprve v prvních hodinách ranních nastalo utišení.

VIII.

Na procházkách mých plovdivských zvláštní dojem na mne činila ozdobná imaret džamie, vůbec imaret zvaná. Jest nejozdobnější a nejprostrannější ze všech. Jest také celá provedena přesně ve slohu arabskotureckém. Nad vchodem nalézá se ornamentální nápis arabský a také uvnitř viděti pěkné vzorky mohamedánské ornamentiky. Imaret značí hospital a džamie imaretové sloužívaly a slouží dosud pocestným, kteří tu dostávají přístřeší i potravu zdarma, obyčejně po dva dni; obzvláště otevřeny jsou imarety pro poutníky ku svatým místům rodiště prorokova se ubírající neb od nich se vracející.

Avšak jak vypadá dnes nejpéknější tato džamie plovdivská! Opuštěná, spustlá, výmluvný svědek, jak změnily se časy i poměry! Džamie sama jest zavřena. Na veliké, v pravidelném obdélníku zřízené dvoraně s vysokým kolem loubím v pravidelném slohu podkovovém bují tráva, síně okolní jsou spustlé a rovněž hřbitov ku džamii příslušný. Na místo zbožných hadžiů a zámožných moslimů, již se tu druhdy shromažďovali, zahostil se zde tábor cigánský. K arkadám a zdím přilepeny jsou po různu z proutí a bláta, více pelechům než lidským obydlím podobné boudy, sídla to ciganských rodin, svědčící, že nezdržel se tu cigán jen mimochodem, nýbrž trvale se usadil. Štíhlé sloupy očazeny jsou od kouře rozdělaných podle nich ohňů, na nichž cigáni v měďácích vaří si skromné své lahůdky. U hřbitova na ozdobném nádvoří studánka a při ní velký římský sarkofag, jenž sloužil za nádržku vodní k umývání, koranem předepsanému. Pramen obrouben jest velkým, z jediného kusu tesaným kamenem, patrně též z doby římské pocházejícím, jenž přispůsoben byl později svému účelu. Opodál belhá se kůň cigánský, hubený vzdor tučné pastvě, již hojně tu nalézá.

„Ejhle, ciganské nedvižimo imuštestvo,“ (nemovitý majetek) prohodil vtipně můj přítel, ukazuje na blátové boudy cigánské. „Mají zde již své domy.“

Cigánům patrně v zátiší tom uprostřed města, v nejbohatší do nedávna mahale jest velmi volno. I turecký ten hřbitov jako by schválně k vůli nim byl založen. Na sloupkovitých náhrobních kamenech hlavami na znamení turbanu neb vasovitě zakončených a označujících hroby Turků a Turkyň, již za živa byli tak bohatí, že mohli si pojistit od nikoho nevyrušovaná místa uvnitř posvátných budov džamie k očekávání posledního soudu, a na kamenech s nápisy malebně rozvěšeny šedé, potrhané haleny a špinavé prádlo cigánské, cáry to různých barev a velikostí, jimž arci z příčin velmi pochopitelných co možná jsme se vyhýbali.

Několika cigáňat, jež na nás se vyhrnula, sprostili jsme se malým bakšišem, měďáky, jež nemají téměř žádnou cenu. Vycházeli jsme již,

ana vstoupila nám cigánka do cesty, mladé děvče, štíhlé, jiskrného dumného oka, jež spustilo na nás turecky. Když však dostala v odpověď „osmanli jok“ — turecky ne — počala bulharsky. Jako by ve vědomí své polonahé malebnosti nabízela se svou ochotou, abychom ji „vytáhli“ totiž nakreslili. Neohroženost ta byla nám nemalým překvapením; řídce se najde prostý venkovan, ať Bulhar neb Turek a tím méně žena neb děvče, aby strpěli, by je někdo nakreslil, neb dokonce aby dívka sama se nabídla k zachycení své podoby. Není to jen snadné nakresliti věrně nějaký typ. Professor zdejší V. Mrkvička stal se uměleckými svými studiemi postrachem plovdivského bazaru i vesnic, kam zavítá. Kdykoliv objeví se jeho vysoká postava na trzích, nastává již zděšení, koho vybrati chce sobě za oběť, a běda, když spozoruje dotyčný Pomák neb Pomačka, aneb venkovan z hor neb roviny, že na něm tkví jeho oko a že tužkou zanáší jeho tvář na papír. Muži obávají se uřknutí, ženy považují to za ostudu. I srdnatý, když mu jiní domlouvají, aby se nebál, řekne: „Což vím, co se státi může s podobou a kam ji může dáti.“ Myslí si, že by mu mohl učarovat. Kresliti Turkyni jest dokonce hříchem, poněvadž již podívati se na ni jest zakázáno. Na vesnici stojí nezřídka domlouvání a ujišťování se strany kmeta i popa, že ani na těle ani na duši neutrpí dotyčný ujmu, když ho tak hodný muž a spravedlivý křesťan vykreslí.

K nápadnému zjevu, s nímž v ulicích plovdivských a na náměstích tak často se setkáváš, náleží laterna. Mezi prostým lidem hraje laterna dosti velký úkol. Jest to jakýsi druh našeho flašinetu, úzká a vysoká, s nějakou pestrou malbou zevně. Pravidelně chodí dva s laternou, jeden, jenž ji nese na zádech a druhý, jenž točí klikou. Jako višnapu s ledem, limonády, preclíků neb ovoce, tak můžeš dopřát si i laterny. Nechodí s ní od domu k domu, aby vybírali peníze, nýbrž procházejí zvolna ulicemi, nabízejíce jednotlivými akkordy neb hrou hudební požitek. Teprve na pokyn neb hozené peníze se zastaví, postaví pod balkon neb před okno a hrají. Můžeš si je takto nechat hráti hodinu, dvě neb celé půldne. Můžeš laternou také jiné častovat, na příklad sousedku neb sousedy, kteří ti pak přijdou poděkovati, že jsi je „čerpil“ (hostil) hudbou. Co pověstnému genru, „pražským Pepíkům“ jest „turecká muzika“, tak „srdce proniká“ plovdivským chasníkům laterna. V kavárnách utrácejí při ní třeba poslední haléř. Provádějí tance při nesdolných její zvucích, zvyšujíce si požitek posuňky a dáváním taktu. Dělá-li některý Georgi neb Kojčo furianta, sedne si s několika druhy do kočáru, laternu napřed a nyní hrdopyšně s hudbou jezdí ulicemi města od hospody k hospodě. Střízliví Bulhaři ovšem vrtí hlavou a nemají pro to smyslu.

Za to jiného druhu hry méně mne překvapily, myslím dětské. Jako národní pověsti u všech národů jsou si podobné, jen místem rozdílným a okolnostmi různě zbarvené, tak jest i s hrami dětí. Vše jako u nás, jen jiná jmena. Zvláště oblíbené jest pouštění chvàrlila, draka, jichž někdy nesmírný počet vznášívá se nad Plovdivem, že až lekají se i čápi, tyto živoucí ozdoby plovdivských střech a komínů. Čilika (špačka) tluče bulharský klučina čiliknici (palestrou) jako náš, rovněž tak známá jest mu „topka“ (míč) a neméně oblíbeny „topač“ (káča), jižto švihá

„kamšikem“, topač má dokonce jeden ještě druh, jenž na obě strany se může pouštět, „gangavelu“. I našeho kokše hraje bulharská drobotina stejným spůsobem, jen že nazývá jej „pilici“ — kuřátky. Kokeš představuje totiž luňáka a družina, jež jeden za druhého se schovává, kuřátka. (Pokračování.)

Pravda.

Báchorka od **Svatopluka Čecha.**

I.

dys perutěmi z červánkových per
vzlet' básník do tajemných oněch sfer,
kde Pravda září na slunečném trůnu,
a kleče rozechvěl své lýry strunu:

Ó Pravdo, zářivá ty duše světa,
ty všehomíra pevná stěžeji,
dum božích věstitelko zlatoretá,
ty věčná kotvo v časů peřeji,
ty dcero nebes nejvzácnější, prvá,
ty sestro světla, matko cností všech,
ty, jížto všechno vzniká, roste, trvá,
co krásné, dobré v zemských oblastech,
ty živné slunce duchového kraje,
jež prosvěcuje všechen lidstva ruch,
ty zlatý klíči všelikého taje —
ó vrať se, vrať se na pozemský luh!

Zde mezi hvězdy skvoucí čelo pneš,
však tam tu kouli prachu kolotavou
tvá odevěká odpůrkyně Lež
potupně stíní berlou svojí tmavou.
Lží velikou je celá společnost,
lží víra, zákon, řád i mrav i cnost,
lží každé slovo, které ze rtů plyne,
nechť modlitbou, nechť přísahou se zve,
lží stejně etiketa láhve vinné
jak vzletný nápis svaté korouhve.
Lží každý pohled, každý ruky mach,
i vzdech a slza, líce stoudný nach,
dlaň přátelská, když ruku druha stiskne,
i zápal nadšení, když okem blýskne,
i lásky úsměv, sladký touhy plam —
vše lež a klam!

Než rázem vrátký mamu trůn se shroutí,
ty chceš-li zbraně světlé poskytnouti.
Dob dráhně člověk, klamu bídný rob,
jen v pohrdavém smíchu škubal retem,
když jako bajky pomněl dávných dob,
kdys' ještě, Pravdo, chodívala světem.
On na tvář šklebnou chutě masku bral,
k níž věsila mu Lež své třpytné cetky
a vesel bouřil v šalby karneval,
v ty pestré kejkle, úskoky a pletky;
než posléze, kamkoli hleděl kolem,
když viděl mrtvé škrabošky jen samé,
v nich ztrnulé ty rysy, škleby známé,
ten lepenkový hrbol za hrbolem,
tu z hubky vymačkanou slzí vláhu,
ty malované citů stíny, záře:
ni špetku nikde poctivého tahu,
ni pídě pravé, ryzí lidské tváře:
tu přesytil se pusté maskerády,
lži jeho zhnusila se vlastní líc
a po vděku tvé zašlé jasné vlády
v něm touha vznikla, denně vzrůstajíc, —
teď žízní po tobě ve žhoucí snaze,
jak zprahlá niva po nebeské vláze.

Ve zříceninách tvého druhdy sídla,
jež smutně zírá omšenými krovy
tam, kde se pyšní královský hrad nový,
v němž sídlí Lež, s ní věrných četa zřídlá —
v těch rozvalinách shromážděn v tu chvíli
květ národa, jenž odpřisáh' se klamu,
a po tvém návratu jen toužně kvílí,
chtě na věky jen tebe ctíti samu.
I vyslali mne, jemuž přálo nebe
vznést jasná křídla nad pozemskou sluj,
bych letěl před nebeský prestol tvůj
a prosbou úpěnlivou pohnul tebe:
Ó vrať se, vrať se v smrtelníků stany,
kde vstříc ti bije srdcí na tisíce,
kde před zábleskem pouhým tvojí líce
Lži chabé vojsko prchne bez obrany.
Lid všechen poveze tě s čistým plesem
ke trůnu, jejž ti urval šalby tem,
zas korunu ti světa v čelo vznesem',
a věrnost na věky ti přisáhnem' —
Ó nakloň, svatá, k mému lkání sluch:
Ó sestup, sestup na pozemský luh!

Pravda.

Můj věčný trůn plá jenom nad oblaky
a nikdy neprodchne můj plný jas
hruď tvorů smrtelných a zemské šlaky.
Lid vrtkavý mě nyní volá zas,
jenž vypudil mne druhdy ze svých mezí —
však při tom v nitra hloubi Lež mu vězí.
Dnes Pravdu vítá — však než zítřek mine,
má hvězdná stopa tmou tam opět zhyne.
Přec vyplním, zač tvoje píseň prosí —
mé záře odleskem je zápal tvůj,
ty slzy třpytné, jež ti víčka rosí.
Nuž, sestupme již ve Lži rmutnou sluj —
Snad povznesu z té chmůry duši mnohou
do svatých výšin, ve svůj čistý jas,
snad přec na krátko vítězící nohou
Lži zpupné šlápnu na úporný vaz.

II.

Půl v rozvalinách teskní Pravdy hrad
a blankyt volně zírá v síni širou,
kde trosky stropu, který dávno spaď,
rum pustý kupí na podlahu sirou.
Nad zbytky skrovnými té klenby zdobné
ve výšce chví se břízek listí drobné.
Opřádá pavouk svými vlákénky,
ve stěnách vetchých zpustlé výklenky,
kde hrdin Pravdy stály sochy četné;
teď sotva poznáš v šípků cloně květné
tam obemšené Sokratovy rysy,
trup zhyzděný, jenž značil Krista kdysi,
kostnických mučenníků zryté hlavy
a jiné reky nebem vyvolené,
jimž nyní vrabčíků roj štěbetavý
svá hnízda lepí v líce skomolené.
A s černých pilířů se vánkem chví
směs cárů, plísně — zbytky korouhví,
jimž ledva vyčteš z ošumělých řas
vybledlé písmo: Vincit Veritas!

Zde vyvolenci lidu vážným sborem
do výše spěli nedočkavým zorem.

Aj! shora všecko zastřelo se náhle,
tak jakby polet Roka, bájné stvůry,
tam nebem rozpjal křídlo neobsáhlé,
a spadlo to jak valný oblak s hůry.

Síň celou naplnil ten oblak hustý,
v němž svitalo cos jako blesků plamy:
a jako zvonů kovovými ústy
v něm zaznělo: „Dlí Pravda mezi vámi!“

Bezděčně vůkol na kolena klesl
sbor ustrnulý — ústa žasem spjata —
až ze rtů hlahol bouřlivý se vznesl:
„Ó vítej, Pravdo mocná, věčná, svatá!“

I vystoup' muž, jenž zásluh valnou řadou
a duchem vynikal nad celým sborem:
Lži vládnoucí kdys býval tajným radou;
teď odboj vedl, řečníků jsa vzorem.
Ten vystoupil a nízko sklonil čelo,
pak s gestem velebným je vypjal směle
a bil se v prs, jak za řečnění vždycky,
a rukou k nebi máchal patheticky.

„Dík nekonečný vzdán buď nebesům,
že splnila mi vroucí tužbu žití,
že zrak, jenž slzou myl ten svatý rum,
v něm jitro nové slávy může zříti.
Že konečně nám s potupené šíje
jho těžké sňato mrzké tyranie,
hnět obludy — Ne! Ne! To kleté jmeno
buď v zapomnění navždy pohrobeno!
Po hnusné noci vstává jitro vnadné,
den, jehož slunce nikdy nezapadne.
Ó shrň již, Pravdo, tento závoj mraku,
zjev líc nám božskou, triumfem se beř
v týn královský, zkad bleskem svého zraku
rozprášíš mamů, klamů temnou sběř
a korunu si přitkneš k božské skráni,
jíž kořiti se budem do skonání!“

Jak by se závoj horských mlh a par
zdvih' pojednou a v oslněné oči
svit' chodci velehory bleskný tvar,
s démanty ledu sněžném na vrkoči:
Tak oblaky, jež měla za oděv,
v kotouče prchavé se rozplynuly
a Pravdy náhle odestřený zjev
všem vůkol oslepil zrak ustrnulý.
Zrak ten se skrýval za mžikavou řasu
před mocným šlehem nezvyklého jasu
a když pak pozvolna se obodřiv
tvar lepý rozeznal v té prudké záři,
tu překvapení mocnější, než dřív,
všem zjevilo se na ztupělé tváři.

A drahnou chvíli dleli bez hlaholu;
ten rděl se, bleď; ten krůpěj s čela stíral;
ti pohled plachý vyměnili spolu;
tam jiný před se jako bezduch zíral;
až vůdce znovu vybavil je z tísně,
dál řečně takto:

„Neposuzuj přísně,
ó královno, náš dětský úžas němý;
vždyť oči naše tvému čarojasu
a vděku odvykly tou délkou času,
co chmurám Lži jsi zůstavila zemi.
A nyní dovol, bychom venku lid,
jenž pode hradem, hlava vedle hlavy,
jak moře vlní se, ždá nedočkavý,
na božský zjev tvůj směli připravit.“

I vyšli, klaníce se k zemi málem.
Než k lidu nesešli. Jen chodbou šerou
za vůdcem rychle, mlčky tam se berou,
kde v jednom křídle hradním zachovalém
se kryje podnes Pravdy svatyně.
Jsouc opravena na útraty státu,
až dosud mluví k duši účinně
ve slohu svého prostém majestátu;
v ní chová se též mnohá relikvie
pro znalce umění a historiky;
jen žel, že tupá nešetrnost kryje
veršíky špatnými, jmen všedních šiky
ty drahé památníky minulosti —
neb často zřícenina zajímavá
ve zdech svých tlupy cestovníků hostí
a mnohdy městských výletníků vřava
za letních neděl bouří snící rumy;
tu Pravdy zašlý čas si připomíná
kruh šosáků, neb hovor prázdný šumí
při kýtě studené a číši vína . . .

Teď v onu svatyni, ve tmavý chor
všel zamyšlený vyvolenců sbor
a sestoupil se vážně na poradu;
jen jeden venku střežil dvorní branku,
by nikdo z lidu nedotřel se k hradu
a nezahledl skvoucí nebešťanku.

V tajemném šeru, jímžto prosvitá
tu tam skel pestrých záře barvitá

ze zdobných oken staré svatyně,
sbor vážný stanul s lícem starostlivým
a rozpačitě, v teskné tišině
lpěl na svém vůdci zrakem žádostivým.

Ten posléz vece: Před začetím rady
slib slavný složte na té půdě svaté,
že v taji hlubokém vše zachováte,
co tam jste zřeli, oč se snesem' tady.
Tak zřetele mi důležité velí.

I přísahal mu v ruce zástup celý.

Pak vůdce začal: Hle, jak dobře bylo,
že lidu vstup jsem na hrad zapověděl —
líp' v tajnosti se daří každé dílo!
Jak byl bych věštně do budoucna hleděl
a tušil: v lidské štěstí svrchované
vždy aspoň jedna krůpěj hořká skane.
Ta, po níž volali jsme v žárné touze,
dlí mezi námi; ale naše plesy
stín jeden zakalil — ač lehký pouze,
přec v peruť radosti nám péči věsí.
Vše schystali jsme k uvítání božství,
jen té se nenadáli věci jedné —
Zda možno takto vézt' Ji vřavou množství,
na tense otevřené, městem, ve dne!

Moralista.

Ne, nemožno! Jen pomněte, že k městu
řad ozdobených dítek vroubí cestu,
by před Ni sypal ratolesti svěží,
že s košičky, jež plny jarních vděků,
sbor ověnčených dívek tam se sněží,
by proměnil Jí dráhu v růží řeku —
a rcete mi, jak nevinné ty zraky
by dojal — hrozno pomyslit! — zjev taký?
A vzpomeňte si na jinochů dav,
na svoje ženy — — A jak zhoubné sledy
z té věci hrozí pro veřejný mrav — —
Nad Pravdu samu vážnější to vzhledy.
Ach, že Jí nebe neskytlo do vínku
jen pavučinu aspoň, pavučinku!

Básník.

Jak nízký, úzkoprsý, lichý zřetel!
Mně před výsostí božských tvarů těch,
jež utkány jsou z čistých rajských světel,
ni nejjemnější smyslnosti dech

jas duše vytržené nezakalil —
vše pozemské ten svatý plápol spálil.
Po lepých rysech vzdušné postavy,
odleskem věčné záře posvěcených,
jak po oblacích, sluncem prozlacených,
jen vzhůru stoupal duch můj plesavý
tam, v oblastech kde nedostižných plane
trůn veleby a krásy svrchované.

Radikál.

Tu jeden c n o s ť a druhý k r á s u hlásá —
však P r a v d u chtěli jste! Ji třeba vzíti
jak jest, nechť sovám příliš ostře svítí.
Dím ostatně, že s Pravdou cnosť a krása
vždy svorně stojí, družky nerozlučné.
A tvrdí-li ten scvrklý školomet,
že nesnese cnosť číré pravdy vzhled,
tož chlup jest v jeho břečce mravoučné
a jeho cudnost, přihledneš-li blíže,
je staré těsto z Tartuffovy díže.

Vůdce sboru.

Ah, urážeti zasloužilé lidi,
jen sebe vynášet ve žvástu chlubném
a hřmotit bombastických frází bubnem —
v tom planých mluvků velikost se vidí.
My také známe Pravdy božskou cenu
a chcem' ji chovat ryzí, nezkrácenu;
my pro ni horujeme z duše hloubi,
ne hluchým slovem, ale zdatným činem:
leč u nás zápal s rozvahou se snoubí,
my opatrně nohu k cíli šinem'
a nebouříme slepě ku předu,
kde nepřestupné závady nám brání;
my kladem' napřed každé odhodlání
na zlaté vážky moudrých ohledů.
A dnes, kdy po svízeli tolikerém
dlaň dostihuje pouti metu vnadnou,
víc, než kdy jindy, třeba s myslí chladnou
vše uvažovat, zkoumat každým směrem.
Nuž chladně zkoumejme! Jest arci jisté,
že mysl naši záře oněch krás
jen do nebeské vznáší sféry čisté —
než dojme-li dav stejně jako nás?
Zrak vytříbený, kouzlem uměn zpitý
v muzéjích s čistým požitkem se kochá
ve tvarech ladných nahé Afrodity —
však hodí-li se na odiv ta socha

ve středu tržiště neb školní síni?
Sám onen rýpal sotva vážně míní,
že možno Pravdu, jak tam vedle stojí,
vést řadou dítek nevinných a děv.
I národ pohoršil by' onen zjev:
onť v lesku zlata, v nejvzácnějším kroji
uvykl vídat svoji vládkyni —
a teď by, rovna mrzké bohyni,
již kdysi lůza sansculottů vezla,
tak bez ostychu vjela mezi davy!
Tím zlehčila by vážnost svého žezla
a vydala se v láje šprým a smích.
I vzbouřilo by také vyšší stavy
to přestoupení mravů královských —
tak první krok by přines těžkou chybu.
A duchovenstvo — Zda by stálo v slibu,
že všechny zvony kovovými rety
v náš jásot zazní Pravdě na ústrety? — —
Než déle o tom slovy neplýtvejme —
že věc ta nemožna, jest příliš zřejmé.
Vždyť, potřeba-li bude, možno časem
lid spřáteliti s plným Pravdy jasem,
píď za pídí, krok za kročejem k cíli,
až zvolna předsudky se rozeptýlí.
Než nyní pilně vážiti nám jest,
jak umožniti Pravdy slavný vjezd —
Ha, šťastná myšlénka mi hlavou blýská —
tak byla na snadě! Hle, pomoc blízka:
zde přichystán je panovnický hav —
ten hermelín a purpur, zlatohlav
až ke kotníkům hojnou řasou sahá
a z drahokamů v bocích spona drahá —
to výtečně se hodí v každém směru.

Sbor.

Ó výborně! Toť božský nápad věru!

Radikál.

Ach, ano božský! Vždyť se vylíh' z čela,
jež mistrně zná chytré kličky plést;
Lži bývalému advokátu dělá
ta finta potměšilá plnou čest.
Aj, vstup to pěkný! Úskok Pravdu vítá
a pleticha jí v průvod rámě skýtá!
Jen dále tak! Jen pokrytecky k ňadru
jí navěste těch dávných šalby hadrů,
i škrabošku jí potom hoďte v líce —
jen pozor, ať vám posléz pod rukami
bez Pravdy nezůstane mumrej samý!

Sbor.

Dost, ústa zlolajná! Ni slova více!

A sboru souzvuk téměř jednohlasný
povděčně schválil vůdcův návrh spasný.

Zpět slavně kráčeli do hradní síně.
Tři na polštářích z nachu, zlata, perlí
meč říšský nesou, korunu a berli;
pak vůdce jde, půl ukryt v hermelíně,
jejž rozestřený zdvihá před sebou,
že pod rameny s obou stran se šíří
a povívá jak blány netopýří.
Tak blížili se Pravdě s velebou,
až schytralým k ní okem zíraje
za hermelínem, k němuž sklonil čelo,
jich vůdce zvolal: Nech, ať jasné tělo
již talár knížecí ti ovlaje,
ať kruh ten zlatý s drahokamů žárem
a meč — —

Pravda.

Pryč s těmi tretami, s tím cárem!

Couf' mluvčí ohromen a byl by k zemi
pad' málem, zamotav se v nachu lemy.
I druzí stáli v tísni beze slova,
až onen k pokusu se vzpřímil znova:

Ach, velebná, vším pohrdajíc skvostem
chceš zjeviti se v rouchu lepě prostém —?
Ó, vol jen, poruč — antickou snad pallu —

Pravda.

Bez roucha zůstanu! Kdo mne si přeje,
tak přijmouti mne musí, bez obalu.

Vůdce sboru.

Však rajský lesk, jímž krása tvá se skvěje,
rci, nebude-li příliš mocný, břitký
pro lidu sešlý zrak? Snad v lehkém šláři
jej snese spíš —?

Pravda.

Ať zvyká. Na své záři
ni chmůrky neztrpím, ni jedné nitky!

Tím rozhodnutím zdrcen zástup stojí.
A mluvčí vece: Lichým každý důvod,
jenž, Pravdo, na odpor je vůli tvojí.
Již spějem', bychom spořádali průvod

ku slávě tvého vítězného vjezdu.
Slyš dole jásot! Jistě v dálku kluše
Lži podčšený voj, tvou blízkost tuše,
jak stádo chmur, kdy zvětří denní hvězdu. —

Bez rady tlupa na předhradí stála.
Líc každá byla zachmuřena pečí,
hrál úšklebek jen tváří radikála.

Než vůdce zarazil jej břitkou řečí:
„Jest předčasným ten škodolibý smích!
Již východ nový svítá v dumách mých,
jímž bezpečně se z tísně vybavíme.
Pryč s volnou tensou! Povoz jiný zcela
sem pro vládkyni rychle dopravíme.
Buď karossa to obrovská i skvělá,
leč na všech stranách pěkně uzavřená,
sklo v oknech bude zvenčí neprohledné —
Tam Pravda v číré velebnosti sedne
a všechno vidouc, sama nespatřena,
se poveze skrz jásající davy.
Vůz před slavnostní branou nezastaví,
vypadne z programu řeč uvítací
a koně polítnou jak běsem štvaní,
by nikdo z lidu nepomyslil ani
k ní s nějakou se dotřít suplikací.

Hle! Nizounko již slunce nad lesinou —
vhod stíny večerní nám k zemi splynou.
Vůz dojede až vzhůru k této brance
a noci závoj nádvořím se tmící
i shluk náš clonou bude nebešťance,
by vozka nezahleď ji vstupující.
I v sídle královském až povoz stane,
vše zařídím, by vešla božská žena
do komnat svojich nikým nespatřena.
Však město nechať mořem hvězdným plane,
v den kouzelný ať noční chmůru mění
všech ulic velkolepé osvětlení
a nad královským hradem v polokruhu
nechť písmem obrovitým Pravdy jmeno,
ze světel stobarevných sestaveno,
ku hvězdám vzepne čaroskvoucí duhu!“

Všem s duší svalila se trapná tíže
tou řečí vůdce; v rozjařeném shluku
mu blahopřejou, vřele tisknou ruku;
jen rýpal opodál se do rtu hryže.

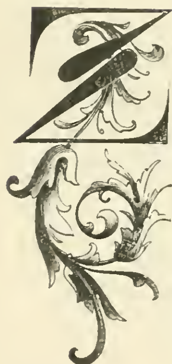
A v různobarvých světel plápolu,
za slavného všech zvonů hlaholu,
za plesné vřavy národa, děl hromu,
bran vítězných pyšnými oblouky
a městem, kde jí z ozdobených domů
vstříc míhaly se šátky, klobouky,
přes moře květů, jež jí odevšady
na cestu stlaly bílých družic řady,
sklem neprůhledným lidu zastřena
v karosse, jež se zlatem, stříbrem skvěla,
jen sborem vyvolenců spatřena,
do sídla královského Pravda vjela.

(Pokračování.)

Ikaros.

Román od **Svatopluka Čecha**

(Pokračování.)

Ztracen! Drahocenný rukopis ten tam! Otokar stiskl čelo do dlaní a zahleděl se ztrnule do prázdna s výrazem chmurného, upjatého přemýšlení.

Redaktor, jenž pozoroval jeho konání s rostoucími obavami, vyjádřil konečně jednu, méně hrozivou z nich: „Zapomněl's to doma?“

„Ne, nezapomněl,“ odtušil temně Sezima. „Vím určitě, že jsem zastrčil rukopis do kapsy — do této kapsy . . . Ale běžel jsem — svrchník měl jsem rozepjatý — není pochyby, že jsem to vytrousil někde cestou!“

„Tak! To je pěkné nadělení!“ zvolal redaktor, jehož nejhorší obava se stala strašnou jistotou. „A zítra ráno musí býti vše na kvap vysázeno a vytištěno! Ale snad tě paměť mýlí — snad jsi nechal rukopis přece doma?“

„Ne, nenechal. Pamatuju se, jak jsem ty papíry složil, jak jsem je zastrčil do svrchníku —“

„A snad jsi je přece nechal na stole. Vím, jak to bývá. Někdy bychom přísahali, že jsme to ono učinili — a mýlíme se přec. Ostatně, musím rukopis mít! Nezbývá ti, než abys došel ještě jednou domů a přesvědčil se. A kdyby ti byl skutečně cestou vypadl“ — chytal se tonoucí redaktor stébla — „není nemožné, že bys jej na ulici našel. Noc je teď jasná, lidí venku málo — a kdo by zvedl takový papír!“

„A kdyby jej zvedl, zahodil by jej po přečtení prvního verše,“ prohodil s vážnou tváří špatný vtipkář společnosti, která se skupila v rozmarné náladě kolem zoufalé dvojice.

„Pojď, doprovodím tě!“ vybídl redaktor rozhodně Otokara, který po jeho příkladu právě svléknutý svrchník mlčky zase oblékl.

Přeslechnuvše sarkastické přání dobré noci, jehož vtipkář narážkou na titul ztracené básně použil k chatrné slovní hříčce, vyšli z hostince. Bylo skutečně jasno jako ve dne Pohlíželi cestou bystře na chodník, pokrytý sněhem nedávno napadlým, jehož bělost ovšem poněkud stěžovala hledání ztracených papírů. Prošli nazpět celou cestu až k obydlí Sezimovu, ale rukopis nenašli.

Otokar, který byl soudruhovou řečí trochu zviklán u víře ve spolehlivost své paměti, vyburcoval znovu domovníka a chvátal s posledním paprskem naděje do svého bytu.

Po hodné chvíli vrátil se k redaktoru, jenž netrpělivě venku přecházel, se zdrcující zvěstí, že marně celý svůj pokoj prohledal.

Redaktor zaťal zuby a zamáchal prudce rukama.

Co teď?

„Vidíš, co z toho pochází, když odkládáš práci na poslední okamžik,“ vyčítal trpce příteli. „Teď abys šel domů a napsal tu věc znovu. Ráno si pro ni přijdu anebo bys mohl dodati rukopis sám do tiskárny. Jiné pomoci není.“

„Ujišťuju tě, že jsem dnes již naprosto neschopen nějaké kloudné myšlenky.“

„Ale věc, kterou jsi již napsal!“

„Nic naplat. Nesvedl bych to.“

„A co mám tedy učinit? Mluv! Vynechat pokračování tvé básně? Bude to skandál! A mimo to abych teď v noci upravoval nějaký jiný rukopis! Spoléhal jsem na tebe určitě. Ostatně — tvé pokračování vynechat! Ne, ne — ta myšlenka jest mi hrozná!“

„Hledejme ještě jednou,“ poradil nesměle Otokar. „Nyní jest jisté, že jsem rukopis cestou vytrousil. A napadá mi, že jsme jednou ulicí nešli po té straně, po které jsem šel dříve k hostinci.“

Redaktor máchl nevrle rukou, ale kráčel přece mlčky s přítelem. Pátrajíce znovu bystře po chodníku, došli z předměstí nazpět do zmíněné ulice.

Vstříc ozýval se jim po přestávkách rázný zvuk, jenž oznamoval blízkost ponocného, tlukoucího za pochůzky pádnou holí na zamčené dveře krámů. Brzy se také zjevila jeho nemotorná postava v huňatém kožichu.

Když jej hledající přátelé minuli, vzkřikl za nimi: „Hej!“

Obrátili se. Viděli v úzké mezeře mezi chlupatou houští čepice a kožichu baňatý zarudlý nos a dva ježaté, jíním postříbřené kníry.

„Hledáte něco, pánové?“ ozval se chraptivý bas.

„Ztratil jsem nějaké papíry,“ odpověděl Otokar rychle, oživen zábleskem nové naděje.

„Do čtvrtky složené — dva tři archy, he?“ tázal se dále ponocný.

„Ano! Ano!“

„Ah, o těch bych věděl. Člověk leckdy lecos nalezá. Ale zřídka pořádnou věc. Loni na svatou Barboru — padl tehdáž pořádný mráz jako dnes, brr — jdu tak po chodníku — jdu — a najednou — tu máš —“

„Máte snad ty papíry?“ vskočil mu do řeči redaktor, hoře dychtivostí.

„Ty papíry? Já? Já ne, ale pan Čáp, totiž —“

„Pan Čáp?“

„Nu, ano, pan Čáp. Myslím, že se jmenuje Čáp. Šel jsem právě kolem, když ty papíry zdvihal. Povídám: Tisícovky, pane doktore? Pan Čáp na to: Hm, tisícovky! a zatřepal mi tím před očima a strčil to do kapsy. Pan Čáp mnoho řečí nenadělá. Tisícovky! Člověk nenajde ani šesták. Ačkoli — loni na svatou Barboru —“

„A kdy tudy šel?“ tázal se netrpělivě Otokar, hledě dolů dlouhou ulicí. —

„Teď. Před chvilkou —“

„Snad byste ho ještě dohonil?“

„Dohonit? Pana Čápa? Ó ten má nohy — ten bude již bůh ví kde.“

„A znáte ho dobře?“

„I božínku, znám. Jakž bych neznal pana Čápa!“

„Řekl jste, že je doktor.“

„Totiž, je-li doktor, nevím. Já mu dávám tu poctu, rozumíme. Ostatně vypadá skoro po doktorsku.“

„A víte, kde bydlí?“

„To na mou věru nevím. Znám ho jen tak z ulice. Ale tamhle“ — ponocný napřáhl hůl směrem ku blízkému hostinci — „najdou ho páni jistě. Když mi tak zatřepal těmi papíry před očima a vstrčil je do kapsy, zasmál jsem se a povídám: Na skleničku, pane doktore? A on, že musí ještě někam na Staré město, ale na zpáteční cestě že se tamhle zastaví, že tam čekají na něho známí. Chodívá tam často —“

„Jak vypadá?“

„Vysoký, ramenatý, má dlouhatánské nohy a takovou hlavu — inu, pravý čáp.“

„Děkujeme.“

Po několika krocích vrátil se rozvážný redaktor znovu k ponocnému, vytáhl navštívenku, napsal na ni pod svítilnou několik řádků tužkou a podal ji zároveň se slušným zpropitným huňáčovi. „Pro všechno,“ pravil; „kdybyste se s panem Čápem náhodou setkal, odevzdejte mu tento lístek.“

„Odevzdám. Pamět mne sice již trochu opouští; ale na tohle nezapomenu.“

Potěšeni ubírali se přátelé k hostinci.

„Zdá se, že prožluklý rukopis přece dostaneme,“ mínil redaktor. „Chodí-li ten pan Čáp častěji do oné hospody, znají ho tam asi také podlé jmena. Ne-li, pomůže ti popis jeho osoby nebo jej dle něho poznáš sám. Možná také, že potká ponocného a pozná z navštivenky, kam má vrátit rukopis. A nepřijde-li do hostince, dozvíš se tam snad jeho byt a můžeš si ráno k němu dojít. To je dobrých možností dost. Avšak podle všeho setkáš se s ním najisto v hostinci. Zbytečné jest, abych tam čekal s tebou. Nic jiného nelze beztoho učinit. Ale spoléhám se na jisto, že polapíš toho tajemného čápa, který nese v zobáku dítko tvé Musy, a že rukopis časně ráno dodáš do tiskárny.“

Rozloučili se a Sezima vešel do hostince, z něhož se ozývala vřískavá hudba. Byl to hostinec nižšího řádu, jehož rozlehlou místnost s jakousi honorační světnicí vzadu plnila velice míchaná, z části již povážlivě rozjařená společnost.

Sedl si hned u dveří a když mu sklepnice po delším čekání přinesla pivo, zastavil ji otázkou, zná-li pana Čápa.

Zavrtěla hlavou.

„Chodívá sem častěji — je tuším doktor —" pomáhal Otokar její paměti.

„Pány, kteří zde bývají častěji, znám všechny jménem; ale Čáp nechodí sem žádný."

„Takový vysoký, ramenatý, dlouhonohý —" pokračoval Otokar a při poslední známce usmál se bezděky.

Sklepnice pohledla naň bystřeji a pravila s nuceným úsměvem rozhodně: „Ne, k nám nechodí žádný pan Čáp."

Vyšpoulila ret, hodila hlavou na zad a odešla k jinému stolu.

Otokar se zarazil. Jeho naděje rázem zbledla. Jméno tedy neznají. Mrzel se na sebe, že nežádal na ponocném popisu zevrubnějšího. Vysokých, ramenatých, dlouhonohých lidí je příliš mnoho; měl se ptáti po jiných ještě známkách a zvlášť po šatě. Teď byla věc ztížena. Uvažoval, má-li vyhledati znova ponocného; ale bůh ví, kam ten již zašel a než by jej vyhledal, mohl by propásti pana Čápa. Rozhodl se tedy, že zůstane, a utěšil se myšlenkou, že nepřichází v tu pozdní dobu již mnoho nových hostů a že pozná mezi nimi dle onoho popisu přece pravého. Třeba jen dávat bedlivý pozor.

Rozhledl se po jizbě. Na klenutém, začazeném stropě leskla se vlhkost. V oknech visely špinavé záclony s mazanicí křiklavých barev, představující fantastické krajiny s čínskými zvonkovými věžemi, strakatými papoušky a jinou vhodnou i nevhodnou stafáží. Ostatně tvořil jedinou ozdobu jizby malý dřevěný Bacchus, sedící jízdmo na soudku, který zavěšen byl nad vchodem; bůžek i soudek zářily kdys živými barvami, po nichž zbývaly nyní jen matné, mouchami znešvařené stopy.

Jako horské mlhy převalovaly se světnicí husté oblaky čpavého tabákového dýmu, z nichž probíraly se neurčitě obrysy zadnějších hostů. Společnost představovala strakatinu lepších a chatrnějších oděvů, sprostších a jemnějších obličejů. U nejbližšího stolu vynikala z tlupy rozjařených pijáků obtylá postava se zeleným kloboukem, sešinutým na stranu tak hluboko, že schlípený jeho lem zakrýval i jedno oko oduřelého, šarlatově ruménného obličeje s mosaznými kroužky v uších. Člověk ten, jehož rozjařenost přecházela již pomalu v nepříčetnost a otupělost, zdvihal se každou chvilku namahavě ze židle, kolébal se s nohy na nohu, luskal nemotornými prsty, mlaskal těžkým jazykem a blabole rozličný nesmysl, rozpínal občas těžká, chvějící se ramena, jakoby chtěl v číré rozkoši obejmouti celý svět . . .

Skřípavé vrznutí obrátilo zrak Otokarův ke dveřím. Nic! Nějaký malý tlustý mužík.

Pozornost Sezimovu přivábila nyní k sobě družina hudebníků kolem hrubého stolu u kamen. Zvláště ve dvou shledal originální typy. Jeden s přitlouстlou, začervenalou, hladce oholenou tváří, který deli-

kátně objímal mohutnou basu a vrzal se zápalem po bručících strunách, klátě při tom stále hlavou, že jeho černé, žíňovité, uprostřed rozčísnuté vlasy prudce poletovaly tu na jednu, tu na druhou stranu. Druhý ve starosvětském skořicovém kabátě pískal na svůj nástroj s vážnou jakousi resignací, nemrkaje ani brvou, hlavu maje bez pohnutí skloněnu nad sežloutlými partesy. Všechno na něm bylo úzké a táhlé: postava, ruce i krk, táhnoucí se vzadu tenkým, dlouhým sedlem od staromodního límečku s vyčnívající tkanicí k podivné příčesce řídkých, prošedivělých vlasů, i hlava sama, i bezbarvý obličej s tvářemi hluboko vpadlými, s ostrými hranami a hlubokými rýhami, ale nejvíce nos. Starý ten muž honosil se důstojným soupeřem onoho slavného nosu, jemuž věnoval rozmarný básník celou knihu epigramů. Když někdy hudebník zvolna pozvedal hlavu, trvalo to věru dosti dlouho, nežli se z tajemných nížin na odiv vynořilo zakončení toho nosu, zakončení, kteréž mělo ještě dodatek v podobě jakéhos originálního, houbovatého přírostku, či spíše přívěsku — neboť rozkolébal se povážlivě při každém pohnutí hlavy. Arci zvedal ji šumař skoro jen tehdá, když chtěl z kulaté tabatérky obsloužiti svůj zajímavý nos, kterýž — jak se zdálo — vedle pískacího nástroje tvořil jediný předmět jeho péče. Celá podoba měla elegicko-komický ráz.

Hle, jaké zvláštní figury! pomyslil si Otokar. Probudil se v něm spisovatel. Pravil k sobě, že by snad neškodilo, ponořiti se jednou hlouběji do všedního toho proudu a vynésti odtud něco perel, které se dozajista skrývají na jeho dně.

Nové vrznutí obrátilo jeho pozornost ke dveřím. Zase nic. Pan Čáp nejde!

Sklenice byla dopita. S druhou poručil si Otokar také pečeni z chudého jídelního lístku. Pro starosti s „Nocí“ zapomněl docela na večeři a žaludek ozval se teď důtklivě o své právo.

Sklepnice vyhověla dosti váhavě jeho žádosti.

Když byl žaludek upokojen, pokračoval Otokar — nepouštěje však z paměti liknavého pana Čápa — ve svých realistických úvahách. Ano taková zákoutí jistě chovají mnoho vděčných látek. Třeba s nich jen odstraniti špínu, prach a čad, které odstrašují od nich povrchního pozorovatele.

Zrak jeho utkvěl na sklepnici, usednuvší na chvilku v rohu jizby. I ta zdála se mu zjevem zajímavým. Shledal nyní, že je tvář její nejen pěkná, ale též dosti ušlechtilá. Bylo v ní cosi dumného, jakýs lehký stín tesklivosti, jímž se nápadně odlišovala od svého okolí. Málem byl by ji přirovnal k leknínu, kvetoucímu uprostřed temné, hnijící bažiny. Usmál se sice sám odvážné svojí myšlence; ale po chvíli namítl proti tomu úsměvu, že silná duše může si zachovati ušlechtilý vnitřní květ a pel i v takovém nepříznivém ovzduši.

Měla skutečně ve svém zevnějšku a chování něco, čím lišila se valně od obyčejných Héb pozemských. Ta štíhlá postava jemného, skoro vzdušného útvaru, ty lehce nastíněné tahy přibledlého obličeje, z něhož tím mocněji vynikaly černé, dumavé oči — obraz takový hodil se málo do hrubého rámu, jejž tvořily učazené stěny krčmy s oním sešlým, špinavým Bacchem v průčelí. A když lehce kráčela pustou směsí pijáků,

nesouc hlavu tak hrdě, shlížejíc na ně téměř útrpně, vyhýbajíc se plaše těsnějšímu styku: tu připomínala (přídavkem: Z dálcka ovšem! ukrotil sám Otokar bujný vzlet své obraznosti) zajatou Marii Antoinettu uprostřed zhýralé chátry. Odpověděla-li úsměvem k oslovení některého hosta, byl to jen úsměv z milosti, plachý motýl, který sotva přiletěv, zase odletěl, neuloupiv z jemného květu jejích rtů ani špetku cudného, dumného pelu.

Zvláště oko, které právě na tichého pozorovatele upírala, působilo naň dojmem zvláštním. V temné jeho hloubce byla sladkost, ale zároveň jakási přísnost, vedle tesklivosti jakási tajemná výčitka. A chvílemi tkvělo na něm ztrnule . . .

Otokar se zarazil. Bylo mu teď nápadno, že číšnice tak často a někdy tak bádavě na něho pohlíží. Hlavou jeho kmitlo podezření.

Otokar Sezima náležel, jak bylo již pověděno, k lidem slavným. Sláva má jako všechno na světě vedle jasných i stinné stránky. Na příklad: Muž slavný jest — jak jeden spisovatel praví — „věcí veřejnou“, k níž každý osobuje si právo. Pro jednoho může býti právě tato okolnost příjemná: mnohý může si libovati v této veřejnosti své osoby, může jako herec ocitovati se ve svém nejmilejším živlu, když tisíc očí upřeno jest na jeho podobu, stopuje každý jeho pohyb a výraz. Pro jiného jest naproti tomu ona veřejnost stinnou stránkou slávy. Má pro něho spíše příchuť pranýře.

K tomu druhu patřil Otokar. Ale jeho starostlivost v tomto směru byla trochu přepjatá. Veřejný zřetel nespočíval na něm tou měrou, jak se domníval. Podobizna jeho byla sice vyvěšena ve výkladních skříních knihkupců, ale osobnost jeho byla přece jen známa poměrně úzkému kruhu. Jemu však se zdálo, že při každém kroku na místo veřejné stává se terčem nějakého pozorujícího oka. K tísni, kterou mu tato téměř chorobně utkvělá představa působila, přispívalo — třeba doznati — trochu marnivosti. Obával se stále, že si něčím zadá před oním pozorujícím zrakem, že poruší a zkalí představu, jakou pozorovatel o něm chová.

Jako všude v hostincích a kavárnách, byl se rozhledl i zde, v této krčmě, starostlivým zrakem po hostech, nečíhá-li mezi nimi takový pozorovatel. Ale rozhled ten jej upokojil. Zde v této prosté a z části sprosté společnosti byl as duchový obor, v němž sláva jeho zářila, oblastí úplně neznámou. Ani v zadní světnici, vlastně jen odpaženém jednom rohu šenkovny, bez zvláštního východu, nebylo nic podezřelého.

Avšak nyní — ty zvláštní a vytrvalé pohledy zajímavé číšnice! Kdykoli na ni popatřil, ať tratila se třeba kdesi v mlhavém pozadí, vždy setkával se s jejím zrakem, namířeným přímo na jeho tvář. Není-li možné, že jej poznala? Že pozoruje původce knih, které čítala? Ovšem, že je to možné. Její celý zjev nejen neodporuje, ale nasvědčuje domněnce, že ve chvílích prázdně, kterých jí dopřává nedůstojné povolání, utulena kdesi v koutek této pro ni nehostinné jizby vine k sobě těšitelku knihu, která ji z dusného a rmutného okolí povznáší do čistého, jasného světa, kam bytost její náleží.

Toto vysvětlení zvláštní její pozornosti nebylo sice Sezimovi příjemným, ale přidalo novou příznivou črtu k obrazu bledé číšnice.

Za těchto pozorování a dum vznášel se stále v pozadí jeho duše hrozivý stín, myšlenka na ztracený rukopis a úzkostlivé očekávání pana Čápa, přerývaje zhusta pásmo příjemnějších představ a obraceje zřetel jeho ke dveřím, jimiž měla vzejíti spása. I nyní vytrhly jej opět skřipotem — ale ani tenkráte nezjevil se spasitel. Otokar pohledl na hodiny. Shledal, že ukazováček jejich urazil od jeho příchodu do hostince již pořádný kus cesty. Liknavost pana Čápa byla v skutku již povážlivá. Možná, že ani nepřijde, že uvízl v jiném hostinci, nebo že již dlouhé jeho nohy klidně odpočívají pod peřinou. Možná, že onu poznámku o známých, kteří prý v tomto hostinci na něho čekají, učinil jen tak, aby ponocnému vůbec něco odpověděl, nebo že řekl něco zcela jiného, než jim obmezený a povídavý huňáč vypravoval. Možnosti tyto otevřely před Sezimou znovu děsivou vyhlídku. Nedostane-li rukopis přece! Co si počne redaktor? Co řekne čtenářstvo přetržení jeho básně? Chvíli oddával se těmto mučivým představám, ale pak se pustil s nimi v zápas. Nuže ano — pravil k sobě — stane-li se tento případ, bude to nepříjemné, ale nikoli hrozné. Redaktor si nějak pomůže. Čtenáři budou sice do příštího čísla vrtěti hlavou, ale pak bude vše napraveno. Ba, věc přinese mu i výhodu: možnosť, aby bez porušení zachoval původní rozvrh své básně. Zkrátka, celá tato episoda bude působiti několik dní traplivě, ale pak zmizí beze stopy a po čase vzpomene si na ni leda s úsměvem.

Vyšinuv se na toto povznešené stanovisko, oddal se Otokar zase s větším klidem svému dřívějšímu pozorování a dumání.

Hle, tam chví se zase v oblacích dýmu ušlechtilá číšnice — „jako víla jezerní mlhou", s úsměvem si opět zabájil Otokar. A temné, dumné oči jsou zase upřeny na jeho tvář s výrazem tajemným. Obráží se v nich sympatie? úcta? obdiv? Ten výraz mohl by se někdy nazvat i přísným, bádajícím v hlubinách jeho duše. Je to pohled sfingy.

Bezděky urovnal si vlasy. Bývaly již obyčejně rozcuchané a dnes způsobily v nich třetí zpěv „Noci" a věci, jež následovaly, nelad přímo hrozný. A také na vousech jevily se v podivných cípech a fantastických chumlech sledy rozčilené ruky. Úpravě svého zevnějšku nevěnoval vůbec Otokar zvláštní pozornosti. Neměl k tomu ani pokdy. Každý šat na něm za krátko sestaral a utržené knoflíky a podobné věci byly maličkosti, kterých si nevšímal ani on, ani hrubě sestra jeho Gabriela — která se přidávala k náhledu, že vyšší duch nemá zapotřebí obalu úzkostlivě upraveného po všedním vkusu.

Když mu odnášela číšnice opět sklenici, byl překvapen řadou čárek na dně dřevěného podstavku. Nikdy nepil tak rychle. Ovšem byl omluvou také vzduch světnice, horký k zadušení a přesycený štiplavým kouřem tabákovým. Bohaté krůpěje potu stály Otokarovi na čele.

Číšnice zjednala sice čerstvému vzduchu venkovskému nějaký průchod do světnice, ale osvěžující ten proud zasáhl právě jeho hlavu; chvíli mu to přinášelo příjemný pocit občerstvení, ale později uznal přece za dobré, pokrýti hlavu kloboukem. Nebylo to nic nápadného ve společnosti, kde si nechávala dobrá třetina hostů klobouk nebo čepici na hlavě.

V jednom rohu jizby seděl mladík v ošumělém oděvu a bezvýrazného, všedního obličeje. Číšnice mu přinesla pivo — a hle! usadila se po jeho boku. Usmála se i na něho a začala s ním nějaký hovor. Obrátila při tom hlavu k místu, kde Otokar seděl, ba okázala tím směrem i přes rameno prstem. A mladík zahleděl se na Otokara upřeně, možno říci drze.

Výjev ten znepokojil a rozladil Sezimu velmi. Byla tam zajisté řeč o něm. Snad řekla číšnice mladíkovi, kdo jest host u dveří, a onen zevluje nyní tupě na vzácného ptáka.

Ještě více byl rozmrzen, když viděl, že mladík zase k sousedovi svému něco promluvil a že i tento s jakýmsi podivným úsměvem týmž směrem se zadíval. Snad bude za nějakou chvíli terčem pro podobné pohledy celé té zajímavé společnosti.

Odvrátil prudce obličej na jinou stranu a tu —

A tu pojednou utkvěl vytřeštěným zrakem na postavě, vynořivší se z tabákového dýmu, jenž plnil zadní světnici jako hustá mlha horská tajemnou jeskyni. Nápadně vysoké nohy, na nich poměrně krátký, ale rozložitý trup, veliká hlava s trochu bizarním a posupným obličejem, s hustým vlasem v týle a celkem čapí typus tak význačný, že mžikem probleskło Sezimovou duší: pan Čáp!

Ale vystoupení toužebně žádané osoby bylo tak náhlé a z této strany neočekávané, že zůstal Sezima na okamžik ve ztrnulé nehybnosti. Jako bleskem prolétla mu jen hlavou myšlénka, že asi přes veškeru bedlivost za svých realistických studií přece propásl jedno otevření dveří a sice právě to, kterým přibyl očekávaný spasitel do hostince. V zadní světnici ho pak ovšem neviděl, poněvadž úzký otvor jejích dveří objevoval jen maličký úryvek shromážděné tam „honorace“, nadto téměř neviditelný v dýmové chmuře.

Když se z ustrnutí probral a s židle vyskočil, stanul již pan Čáp, přeměřiv několika dlouhými kroky nevelkou vzdálenost honorační světnice ode dveří, za prahem šenkovny.

„Pane Čápe!“ vyrazil ze sebe Otokar, ale odcházející host zavřel za sebou dveře, volajícímu právě před nosem.

Otokar chopil se rychle kliky, ale v tom ucítil na ruce křečovité stisknutí něčích prstů a v ucho mu zalehlo pronikavé vzkřiknutí: „Ohó! To se nepodařilo!“

Dumná sklepnice byla se náhle proměnila v rozkacenou lvici a skočivši Sezimovi v zápětí, uchvátila rámě jeho silou, jakou by nikdy nebyl tušil v této útlé, bělounké ruce.

Otokar obrátil se s úžasem. Stála tu hrozivě vzpřímena, z oka jí sršely blesky; bledými tvářemi prošlehla plamenná červeň a celý obličej byl proměněn prudkým hněvem.

Její soudruh z rohu stál vedle ní s posupným a posměšným pohledem, s rukou hrozivě napřaženou, a ostatní hosté kupili se spěšně kolem zajímavého výjevu.

„Co — co chcete!“ vykoktal Otokar, ztrnulý překvapením.

„Peníze! Peníze chci!“ zněl ostrý hlas hněvivé číšnice a dlouhý, raňjovitě natažený prst ťukal prudce na roh blízkého stolu. „To by

dovedl každý poručit si večeři, vypíti tolik piva a pak se jen poroučet nebo vlastně ani neporoučet! Ale u mne se to více nikomu nepodaří. Dvakráte již stala se mi taková škoda; ale teď si dávám dobrý pozor. Dobře jsem měla panáčka na očích. Jen peníze chci; nic více!"

Otokar byl nenadálým obratem tak ohromen, že chvíli nemohl ze sebe vypraviti ani slova. V jakou to hroznou prósu proměnily se rázem poetické jeho představy! Takové tedy bylo vysvětlení oněch tajemných pohledů Sfingy! Před chvílí obával se, že ušlechtilá, citu plná dívka v něm poznala slavného muže, domníval se, že pohlížela na něho se sympatií, snad s obdivem — a ona to zatím praobyčejná sklepnice, o své peníze starostlivá, střežila podezřelého hosta! Myšlénka, že vůbec mohl vzbuditi podezření, jakoby byl sprostým šejdířem, ohromila jej nejvíce; stál tu tak zmaten, že opravdu vypadal jako podvodník při činu přistižený.

Teprv po chvíli vzpamatoval se tou měrou, že mohl ze sebe vypraviti: „Ale, jak můžete — Ale, což jsem chtěl odejít?"

„A klobouk! A svrchník!" namítla vítězně sklepnice a kolem rtů jejích objevil se posměšný úsklebek, jenž vymazal poslední vábnou črtu z její tváře.

Otokar, pravda, ve své rozčilenosti opomenul i svrchník svléknouti, ač bylo v hostinci dusné horko.

„Chtěl jsem vyjíti za panem Čápem", zamumlal.

„Hleďme, za panem Čápem!" posmívala se sklepnice pohrdlivě. „A zatím tu ani žádný Čáp nebyl. Teď odešel jen pan ředitel Volavka! Však mi byl ten pan Čáp, po kterém jste se ptal, hned podezřelý. A potom jsem dobře pozorovala, jak jste číhal ustavičně na dveře — sedl jste si hned u nich, abyste neměl daleko. Ó, známe to. Ale teď bych prosila o své peníze!" (Pokračování.)

ROZHLEDY

v literatuře, umění a vědě.

Viktor Hugo

největší básník francouzský, vznešený prorok lidskosti, muž genialní, jenž déle než půlstoletí vysílal mocné duchové blesky a vzněty do celého světa a jehož vliv zejmena písemnictví našemu přinesl prospěch znamenitý, zemřel v Paříži dne 22. května t. r., dosáhnuv stáří 83 let.

Z české literatury.

Do kruhu „Poetických besed" přistoupilo několik nových členů. Jeden z družných Tater: *Svetozar Hurban Vajanský*, jenž podal v čísle XX. malou sbírku drobných básní slovanských *„Z pod jarma"*.

Básnický význam Vajanského ocenili jsme při posudku dřívější jeho sbírky „Tatry a more“, kde zvláště větší báseň „Herodes“ dojala nás mocně vřelostí citu a silou poetickou. Vroucí láska k lidu slovenskému, žal nad jeho utrpením a ponížením, hněv proti jeho katanům, naděje v lepší budoucnost . . . toť jsou hlavní pružiny poesie Vajanského a tyto zvuky proznívají také všude nynější jeho sbírkou.

Z Moravy v posledním čase ozývají se zpěvné hlasy, které plní srdce radostí a velikými nadějemi. A je v nich mnoho nových tonů, mnoho čerstvého dechu z oněch luhů, kde život lidu zachoval si dosud věrněji kouzlo své vlastní, prostomilé poesie nežli u nás. Nedávno přijali jsme s nadšením básně Táborského a dnes vymáhá opět vřelé naše uznání *František S. Procházka* svou „Písní o Činu“, tvořící číslo XXI. „Poetických besed“. V prostičkých ale lahodných slokách tonu téměř národního, měňavým pásmem nehledaných, ale milých a svěžích obrazů plyne lehounce a poklidně tato významná, jemně průzračná, na motivech prostonárodní báje zosnovaná allegorie . . . Odkládáme tuto knížku s dojmem nejpříznivějším a s pevnou nadějí, že mladý talent, jehož první vážnější krok provázen byl takovým zdarem, mnohým krásným květem obohatí naši literaturu.

Číslo XXIII. přináší epickou báseň „*Na dívčím Kameni*“ od *Otokara Mokrého.* Je to práce výborná s poutavým, v pravdě umělecky sestrojeným dějem a s formou pečlivě vybroušenou, nesoucí všude na sobě jemný poetický zákal. Mluva oplývá všemi přednostmi, které jsme za jiných příležitostí na tomto výtečném básníku ocenili. Pokládáme báseň tu za nejlepší výtvor Mokrého.

Z dřívějších přispěvatelů zavítal do „Poet. besed“ podruhé *Jaroslav Vrchlický.* Číslo XXII. přineslo jeho „*Selské ballady*“, sbírku malých drahokamů ohnivého žáru, posvěcených plamenným vlasteneckým nadšením a láskou k uhnětenému lidu. Co máme říci dále o nich? Co o jiných dvou knihách, které tento básnický obr zároveň klade k úžasné již řadě svých znamenitých výtvorů, o sbírce „*Jak táhla mračna*“ (Salonní bibliotéky číslo XXXVIII.) a velkolepé básni „*Twardowski*“, po zrušené konfiskaci znovu vydané (nákladem Františka Šimáčka) — což máme říci? Jen: Čtěte!

Z celého moře krásy pít
má touží duše lačná,
a pouze kapek pár jsem chyť,
jak táhla mračna.

Tyto verše klade Vrchlický v čelo své nejnovější sbírky a nám se zdá, že rozvlnil po vlasti naší již celé moře krásy, z něhož čerpati budou povznešení a jasnou rozkoš všechna příští pokolení.

Heydukova výpravná báseň „*Pod Vítkovým Kamenem*“, která byla svého času v těchto listech uveřejněna, vyšla nyní o sobě co 4. svazek „Kabinetní knihovny“ (tiskem a nákladem Fr. Šimáčka). Čtenáři „Květů“ pročtli zajisté s rozkoší tuto práci vzácných krás, jež

po našem soudu náleží k nejspanilejším dítkám Heydukovy Muzy. Zvláště některé obrázky šumavské přírody lze nazvati pravými perlami básnického líčení.

Nedávno vystoupil Heyduk také s překladem. Proslulý německý básník *Rudolf Baumbach* pohřížil se do pokladu bájí slovanských a vybral z něho látku k poetickému skvostu, ku krásné výpravné básni *„Zlatorog“*. Podkladem jejím jest pověsť horalů slovinských o čarovném zlatorohém kamzíku, který v čele bílých soudruhů svých střežil věčně svěží sad Rojenic na Triglavu. Výtečný překlad Heydukův vyšel co 4. svazek „Výboru cizojazyčných děl básnických“ (redaktor Lad. Šebek, nakladatel Jos. R. Vilímek).

Dosud neměli jsme obšírnějšího, soustavného díla o nové české literatuře. Mezeru tuto vyplňuje nyní *František Bačkovský* spisem *„Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové“*, jenž vychází po sešitech nákladem Františka Borového v Praze. Dle úvodu bude spis ten obsahovati dva díly: I. období předbřeznové s oddíly: doba přípravná (1774—1820) a doba vlastenecká (1820—1848) II. období pobřeznové s oddíly: doba přechodní (1048—1860) a doba nejnovější. Celé dílo zaujme asi dvacet měsíčních sešitů tříarchových. Dosud vyšlo jich osm. Záslužná ta práce, jež podává rozsáhlý, pilně snešený materiál ve formě jasné i lehké, i širším kruhům přístupné, budiž odporučena všem přátelům našeho písemnictví.

K vyobrazením na str. 680 a 703.

Z kreseb Václava Brožíka, vystavených nedávno s jeho „Kolumbem“ na staroměstské radnici, přinesli jsme v sešitě dubnovém skupinu „Jordaens, Van Dyk a Pepyn“ a v sešitě květnovém „starého galána z první polovice XVII. století.“ K nim přidáváme v tomto sešitě ještě dvě ukázky mistrné tvorby Brožíkovy. Statná, hrdá postava válečníka husitského v plné zbroji, s okem směle v dálku upřeným, znázorňuje nám znamenitě ráznost a bystrost oněch slavných hejtmanů, kteří pod vrchním náčelnictvím slepého Žižky naplnili svět slávou českého udatenství a válečného umění. Zcela jiného rázu je kresba druhá. Umělec představuje nám tu trojlístek starých záletníků, poukazujících krojem na začátek 17. století, kteří se náhodou sešli na procházce; jeden vypravuje nějaké pikantní dobrodružství z bouřlivých let mládí a druzí dva naslouchají s živým účastenstvím, vzpomínajíce při tom bezpochyby podobných příhod z dávných dob svého květu. Celá skupina jest výborně charakterisována a dýše rozkošným humorem.

Listy o divadle.

Píše *Josef Kuffner.*

Denisa, drama ve čtyrech jednáních od Alexandra Dumasa.

Tyhle jsou jednající osoby kusu: hrabě André de Bardannes, jeho sestra Martha, paní de Thauzette-ová a její syn Fernand, starý správce Brissot se svojí ženou a dcerou Denisou. Pak je tu ještě důvěrný přítel hraběte, jakýsi pan Thouvenin, a několik vedlejších osob. Děj se odehrává v několika hodinách ve společenské síni na zámku hraběte de Bardannes.

Paní de Thauzetteová byla kdysi důvěrně známa s paní Brissotovou a obě jejich děti, Fernand i Denisa, vyrostli takořka spolu, tykali si jako bratr a sestra; později se milovali: onou láskou, jaká se vyvinuje často mezi bratránky a sestřeničkami. Fernand skutečně pomýšlel na sňatek s Denisou; matka však, paní de Thauzetteová, postavila se na odpor tomu spojení, poněvadž se jí zdálo, že neodpovídá stavu jejího syna. Brissotovi jsou hrdí lidé; nedali na sobě znát, jak se jich zamítnutí ono dotklo; mladí lidé rovněž nezměnili k sobě obvyklé chování, tykají si dál, a nikomu nic není nápadno, leda jisté paní Amelové, která něco vybreptne na počátku prvního aktu, ale vícekrát nevystoupí.

Avšak slečna Brissotova vede si tak důstojně a truchlivě, že nejsme odkloněni domýšleti se nějakého tajemství v jejím životě. André o ní praví, že nikdy nebylo vidět, aby se byla smála. Proč asi nikdy se nesměje?

Tuto otázku klade si mladý hrabě, nemající otce ani matku a jen malou sestřičku Marthu, která přišla nedávno z kláštera. Tuto důvěrnou otázku klade si André proto, poněvadž se tajně do krásného kvítku, který zde uprostřed vlastní jeho domácnosti vypučel, zamiloval. Nikdy se jí se svými city nesvěřil, poněvadž je muž galantní, plný ohledů. Ale přes to nelze zatajiti, že mluvkové v sousedství mnoho si vyplakují ústa touto láskou a že není v okolí nikoho, kdo by nevěřil, že je André Denisiným milencem.

Také paní de Thauzetteová je téhož mínění a jsouc sama lehkou osobou, hodlá poměru domnělého využíti. Snila o spojení syna svého s Martou a její synek vskutku začal statečně obléhati slečnino srdce i věno; posílá jí zamilovaná psaníčka a mladá dámička snáší ráda jeho poklony a dvornosti. Stýkají se spolu za bedlivého dozoru slečny Brissotovy, která zdá se míti příčinu pánovi nedůvěřovati a přihlíží důkladně k věci. Ve pěkné scéně snaží se vychovatelka vzbuditi v hraběti obavy o blaho sestřino; napovídá mu, že má jeho sestra zapotřebí srdce, jemuž by se mohla svěřiti, a že by měl býti právě on, bratr, prvním jejím důvěrníkem. Aniž by měla tušení, je mladá slečna Marta obtočena dobře vrženou sítí milostných úkladů mladého hejska.

Paní de Thauzetteová přichází k Andrému, svému bývalému milenci, požádati jej za ruku jeho sestry pro svého syna. V té scéně je paní de Thauzetteová zároveň moudrou matkou i bývalou milenkou, neboť bratr, nežli se uchýlil v zátiší svého zámku, vedl v Paříži život

velmi nevázaný a pohnutý. André odpírá svolení; ne proto snad, že je Fernand zhýralec; on sám jím býval a přece nyní zcela zeslušněl; leč Fernand nezdá se býti dosti spůsobným; vyvedl kdysi něco nedelikátního, poskvrnil svou čest a bylo by odvážno položiti štěstí sestřino na tak špatnou kartu. Paní de Thauzetteová je odmítnutím zaražena, klade odpor, činí poznámky, pronáší se zlostně a také jí uklouznou (paní de Thauzetteové neuklouzne, co nechce) slova:

„Vaše milenka, slečna Denisa, je proti tomu spojení."

André je popuzen a panička kousavě dodává:

„Achich! nejste ostatně jejím prvním milencem."

Chtěla bodnout Andréa do srdce a bodla. André jí stiskne ruce, až vykřikne, volaje:

„Co tím chcete říci?"

„Nic, nic; řekla jsem jen tak."

Ale vlastně se jí zdařilo zcela po vůli; činí o tom sdělení svému synovi a oba se těší.

A co! André si vezme Denisu a my Martu.

Ve druhém aktu pronikají se dvě snahy. Fernand zapřádá intriku, aby se zmocnil srdce a milionů slečny Marty, a André napíná všecky síly, aby vyzvěděl, co je pravdy ve slovech, která uklouzla paní de Thauzetteové o Denise.

Slečna Marta odstonává si první lásku; paní de Thauzetteová jí namluvila, že se jí chce bratr zbavit, aby měl ruku volnou naproti Denise. Ubohá dívka, jíž klášterní vychování vpravilo trochu popletené náhledy o světě, má veliký výstup se svým bratrem, že odmrštil nabídnutí Fernandovo. A když jí bratr napovídá, že neuznal Fernanda za hodna, dává mu ona na srozuměnou, že odpověď jeho nepochází od něho samého.

„Dobrá tedy," dí bratr, „vrať se do kláštera; až budeš plnoletou, můžeš si vzíti, koho budeš chtíti, třeba proti mé vůli. Ale teď jsem odpovědným já a nesvoluji."

Dívka má neobyčejně tvrdou hlavičku a přijímá. Náhodou setkává se s Denisou, s níž začne mluviti velmi s vysoka, vyčítajíc jí, že bezpochyby ze žárlivosti špehuje její pletky s Fernandem.

Odpověď slečny Brissotovy je znamenitá, důstojná; prohlašuje, jestliže udala hraběti výměnu něžností mezi Fernandem a Martou, že tak učinila z přesvědčení, že Fernand nezasluhuje, aby byl milován dívkou čistou a nevinnou, jako je Marta.

„A jak to víte? Ze zkušenosti bezpochyby!"

Slečna Brissotova nevyzradí sic tajemství, které začínáme tušiti, leč pohnuta praví, že neměla jiného účelu, než zachrániti Martu před nebezpečným dobrodružstvím, že ona sama, jakmile Marta odejde do kláštera, nebude mít v zámku již více co činiti, že se bude živiti jakkoli a čímkoli, ale počestně.

A co se věci na jedné straně takto vyvíjejí, jdou také na druhé ku předu, pomalu sic, ale každý krok sáhá nám s nevýslovnou dojemností k srdci.

N e j s t e o s t a t n ě j e j í m p r v n í m: tato slova jako jedovatý šíp zaryla se do srdce ubohého Andréa. Je duše citlivá a zádumčivá.

Bolu svému neulevuje slovem; tím více hryže jej strašná pochybnost; chce, musí dopíditi se pravdy. Na koho se obrátit? — Na otce Brissota. Táže se ho na poměr, v jakém as byla dcera jeho k Fernandovi; ale hodný pán o ničem neví.

Podle jeho náhledu takové šestnáctileté milování nestojí ani za řeč, nevšímal si toho.

„Nejkratší cestou bude: optati se prostě Denisy, jíž se věc týče," radí prostě Thouvenin, který kráčí vždy přímo; „ona je dívka počestná a poví vše."

Pro zamilovaného člověka prostředek příliš jednoduchý. Žárliti pro dívku a na ní samé doprošovati se zvěsti o svém osudu? Nikdy!

Situace je napjatá. André se vrací k paní de Thauzetteové, aby mu z poháru trpkého neušlo ani krůpěje.

„Co je vám známo?" praví, „povězte, co víte."

Ale paní de Thauzetteová neví také nic, jako pan Brissot. Také ona nevěří v jarní lásky; syn se jí s ničím nesvěřil.

Tu se André odhodlává ke lsti, ale tak nevinné a hloupé, jaké jsou schopni jen lidé zamilovaní a žárliví.

„Žádala jste mne o ruku sestry mé pro Fernanda; dobrá, slibuju vám ji."

A obraceje se ke vstupujícímu právě Fernandovi, dí:

„Nyní jsme příbuzní, jsme švakři, ty máš povinnost státi ke cti rodinné; nuže: miluji slečnu Brissotovu; chci ji pojati za ženu; byla by hanba pro nás všecky, kdybych se oženil s dívkou, s níž někdo jiný měl pletky. Přísahej mi, že jsi nebyl jejím milencem a já požádám o její ruku."

Jaká prostomyslnost! Kdyby Andrému byla zbyla špetka zdravého smyslu, musel by pochopiti, že v situaci takové počestnému muži netoliko jest dovoleno, leč zrovna přikázáno, aby lhal. Musel by uznati, že se tu zájem Fernandův srovnává s požadavkem světské úcty; musel by upustiti od pokusu, kterým nemůže domakati se pravdy.

Leč André je slep. Sok jeho zavazuje se mu čestným slovem, on uvěří a je konec.

Zavolán pán a paní Brissotovi a André přednáší svůj návrh. Otec Brissot trne překvapením a radostí; nemá než jedinou námitku: rozdíl stavu a jmění. Ale my zatím obracíme zraky na paní Brissotovou, jejíž chování svědčí o velikém, rostoucím nepokoji. Je tak ustrašena, v mlčení jejím zračí se tolik zoufalosti, že cítíme všickni: něco se stalo a ona o tom ví!

Co se stalo?

„Nu a ty? Ty nepravíš nic? Svoluješ?" obrací se k ní Brissot.

„Svoluji," odpovídá ona.

„Toto „svoluji" zní tak temně, tak zmateně, že cítíte potřebu vysvětlení. Ale vysvětlení nepřijde z úst matky.

Vchází Denisa, dívka záhadná, jejíž vinu neznáme, ale tušiti začínáme. Z parterru do posledního poschodí jde jedno hnutí zvědavosti a zatajeného dechu, jaké dovede vyvolati jen mistr scény, jakým je Dumas.

Hned na začátku dokládá Denisa, že je sice lásky hodna, ale·že se nemůže státi ženou. Má něco ve své minulosti, co jí brání, aby se provdala.

Jaké něco? Ona dojista nevyzradí svého svůdce.

Za rozmluvy však vyklouzne André-ovi, že přislíbil Martinu ruku Fernandovi a že Fernand na jeho otázku zavázal se ctí, že s Denisou ničeho neměl.

To slovo hluboce otřese nitrem ubohé Denisy; bídník, chce unésti Martu, sestru člověka, který se jejích rodičů ujal, který je živí a je tak milování hodný! Tu vyhrkne jí z úst ona tajená, zadržovaná strašlivá pravda! Vypravuje vzlykajíc (a celý dům vzlyká s ní) o svém pádu; jak byla opuštěna; jak její matka snažila se docíliti sňatku a jak snaha její byla marna; dítě, které bylo plodem hříchu . . .

„A co se stalo s dítětem?“ táže se André.

„Ah, ano, vy jste muž počestný, vy pomýšlíte na dítě!“

A nyní v dojemném vypravování dovídáme se od ní o dítěti, které později zemřelo. Co ubohá vypravuje, je místy choulostivé; ale není konečně nepřirozeno, že mladá dívka sprošťujíc se rázem všeho, čím srdce její překypuje, co ji tísnilo a trápilo, proudem úlevy nehledí na slova a vyzradí i to, co mohlo raději zůstat zatajeno.

V tom vchází otec. Slyšel vše, z čeho se Denisa André-mu spovídala. Je starý voják, tvrdé železo: vyhání holku, již André třesoucí se odvádí. Vstupuje Fernand, na pohled veselý, a Brissot jej popadne, mrští jím o zem a klekne mu na prsa. Pak se rozmyslí a pustí jej opět:

„Dávám tvé matce dvě hodiny času; nepřijde-li pak, aby mne požádala pro tebe za ruku mé dcery: buď si kde buď, zabiju tě!“

Po tomto aktu zvedá se všude bouře pochvaly. Napjetí, po tři akty uměle nadržované a živené, zde se protrhlo. Ve svém nitru je však obecenstvo už hotovo s historií:

— Ah co! on si ji přece vezme, musí si ji vzíti.

Dumas má se svojí pří, kterou tu proti zákonům společenským vedl, vyhráno. Dívka stojí před námi očistěna, přejeme jí štěstí. Na divadle není potřebí hájiti zásady, které uznává celý svět. Umění jest přinutiti obecenstvo, aby si přálo v duchu takového rozuzlení zápletky, jaké spisovatel vskutku připravuje. Buďsi jakékoli, třeba kacířské.

Čtvrté jednání zahajují manželé Brissotovi. Starý Brissot vyčítá své ženě, proč jej, otce rodiny, nezpravila o stavu věcí, o událostech rodinných. Matka Brissotova měkce a lítostně činí se záštitou své dcery:

„Dobře učinil bůh,“ praví, „že stvořil srdce mateřská, neboť v pravdě, srdce otců by nestačila.“

„A ty sama, která se jí ujímáš,“ volá Brissot, „rci, kdybych já byl na tobě žádal nežli jsme slavili svatbu, abys se mi podala, co bys byla učinila?“

„Byla bych učinila co ona, protože jsem tě milovala,“ odpovídá matka.

Až dosud připadal nám přítel pan Thouvenin jako dosti zbytečná episoda v kuse. Tu tam nějaká poznámka bylo vše, čím na se obracel

pozornost. Nyní teprv vychází na jevo, že vlastním návladním autorovy základní myšlenky je — on, pan Thouvenin.

André a Thouvenin, který byl svědkem veliké domácí scény, se střetnou.

„Čekal jsem pořád," dí Thouvenin, „že padneš tomu hodnému dítěti kolem krku, jež se tak obětovalo, aby zachránilo tvou sestru od nešťastného sňatku."

A poněvadž André jenom rameny pokrčil místo odpovědi, spouští Thouvenin obhajovací řeč, v níž dává zvučeti všem strunám: rozumu, vtipu i pohnutí; mluví jako světák, jako mravokárce a jako prorok.

André neodpovídá. A proč? Protože odpovídá za něj obecenstvo. Už od třetího aktu bylo na polo rozhodnuto; vývody Thouveninovy jen proto činí dojem, poněvadž cítíme všickni jakousi potřebu, dáti se jím přesvědčiti. Celý dům už je dávno přesvědčen a nečeká než na Andréa, aby se rozhodl. A on se rozhodne.

„Deniso!" zvolá.

Oba padají si do náruče.

Kus měl u nás menší úspěch, než jaký francouzské hry zpravidla mívají. Soudím, že uměleckým kvalitám našeho ensemblu není dobře sběhlou dialektická manýra Dumasova.

Umělecká výstava.

Podává dr. *Karel Chytil.*

(Pokračování.)

Druhý díl sálu přízemního, v němž umístěny jsou práce *Karla Liebschera*, chová výtvory bratra jeho *Adolfa.* Také zde nacházíme celou řadu studií, náčrtků a kreseb, a mezi nimi mnohého starého známého z kněh a časopisů illustrovaných. K pracím těmto, většinou v obor malby historické spadajícím, připojil autor několik olejových obrazů genrových, výjevů ze života lidu moravského; moravský a slovácký svět ve své původnosti by mohl býti pravým zlatodolem pro umělce, a již to jest zásluhou, že Liebscher obral sobě toto pole nadmíru vděčné a přece tak málo povšimnuté.

Motivy jsou šťastně voleny, často s humorem provedeny; tak zvláště zdařilá jízda z Trenčínského jarmarku (č. 131), obchod na silnici (č. 138) a jízda k muzice (č. 151) jsou plny humoru neb jarého života; při šťastném charakterisování typu jsou malby ty poněkud robustní ve formě, rovněž v koloritu effektní sice, ale dosti přihrublé. Adolf Liebscher nemá dosud paletu zcela vyrovnanou; nevládneť vždy těmi delikátními tony a odstíny jako bratr jeho krajinář. Maně vzpomínáme si na bravurní spůsob italianisujících Nizozemců XVII. a XVIII. věku při pohledu na menší obrázek „Cestou" (č. 171), setkání se jezdce z třicetileté války s děvčetem zjevu dosti vulgarního.

Nemůžeme zapříti, že dáváme přednost některým akvarelám, mezi nimiž nachází se v pravdě mnohý skvost. V akvarelách svých zasahuje Adolf Liebscher často do oboru svého bratra, a to s rozhodným zdarem: partie z přístavu neapolského (č. 166), z jezera gardského (č. 167)

a jmenovitě motivy z Potštýna (č. 168—170) prozrazují všude rozeného krajináře. Zajímavé jsou rozličné studie české a moravské; krajkářka z Potštýna (č. 172), pak prosté děvče trenčínské (č. 198) poutají charakteristikou a realistickým pojetím, obzvláštní pak jemností a poetickým pelem vyniká rozkošná akvarelka „Selanka z Moravy“ (č. 130): půvabná svěží dívčina moravská s upřímnou tváří sedí nenuceně na pažitu pod větvemi mladého stromku. Zde jednoduchými prostředky beze všeho planého effektu spůsoben skutečně milý dojem; k poetickému pojetí druží se delikátní provedení, jimiž zastíněn jest i zdařilý pendent „dívka z pohoří orlického“ (č. 129.).

Ve čtyřech komposicích pro okrouhlý strop nacházíme Liebschera na onom poli, na němž hned při svém prvním vystoupení rozhodně vynikl, v oboru malby dekorativní. Komposice ty, znázorňující rozličné druhy hudby, jsou lehké a vzletné, a zde prospívá umělci dobře ona bujará fantasie, která ve výjevech, jež odehrávají se na pevné půdě, neslouží vždy ku prospěchu; jmenovitě hudba válečná a hudba radostná (č. 214, 215) jsou plny života a připomínají nenucenou koncepcí svou mistrná díla starých benátských malířů dekorativních. Bylo by přáti umělci, by měl častěji příležitost zkusiti se na tomto poli, pro které má dle všeho patrné povolání. Dodáme-li, že zde nacházíme též roztomilou malbu pastelovou „malou květinářku“ (č. 174), nemůžeme zneuznati mnohostrannost neunavného umělce. I Adolf Liebscher vyniká vzácným talentem a opravdovou snahou, a bedlivá studia jeho jsou zárukou, že nedá se zmásti superlativy chval, které chovají v sobě často škodlivý osten, pobádající k routinové produkci tempa poněkud urychleného.

Sál sousedící s výstavou bratří Liebscherů zasvěcen jest akvarelám, pastelám a kresbám. Většina akvarel patří v obor krajinomalby; z obrazů figurálních zaznamenáváme kromě starších prací M. Schwinda a Zichyho virtuosní akvarelu *J. Kossaka:* vjezd J. V. císaře Františka Josefa do Krakova (č. 248), kteráž ovšem pohybuje se v koleji časopisových illustrací, návrh k obrazu církevnímu od *J. Scheiwla* (č. 254), zdařilý zvláště v horní partii, představující korunování Panny Marie, a *Gareisův* „Dětský svět“ (č. 252), společnost panenek a panáčků z doby rokoko, místy až příliš panáčkovitých a dřevěných. Z krajin poutá mistrné „pobřeží u Harlingenu“ v Holandsku od *Fr. Musina* (253), bravurní ve výraze i provedení; od pádného, smělého spůsobu, jenž charakterisuje v silných rysech a silných barvách, liší se naprosto spůsob českého mistra, jemuž vedle bruselského marináře přináleží palma mezi krajináři tohoto oddělení. Míníme *B. Havránka*, jehož partie ze Sudet (č. 256) jest provedena se známou úžasnou pílí: vše jest do nejdrobnějších detailů vypracováno, každý kámen, každý bodlák, každá travička, a přece jeví se vše v této obdivuhodné drobnomalbě sloučeno v celek, jemuž nelze upříti jednotnosti a síly. K Havránkovi druží se *E. Herold*, zobrazující zajímavá místa historická na hradě pražském (č. 269) s malebným pohledem na hrad, obklopeným kol do kola rámcem jednotlivých partií a budov. Z hojných akvarel budiž uvedena „Partie na Labi“ od *J. Kouly*, provedená s obvyklou lehkostí,

a partie z francouzského Švýcarska od *L. Koffela* v Praze (č. 266 a 267), malované s určitostí a rázovitostí.

Dvě křídové kresby *W. Grabowského*, genry z polského venkova, jsou pilně — ač poněkud diletantsky — provedeny a zajímavy podrobnou charakteristikou kraje a lidu.

K největším ozdobám tohoto oddělení přináležejí malby pastelové. Tato technika, kteráž dobou novější znovu přichází v oblibu, nehoví sice valně rozměrům větším, a pastelové obrazy takové velikosti, jaké zde nacházíme, patří věru mezi vzácnosti, jež dokazují, že obratný a důmyslný umělec dovede zužitkovati přednosti každého materiálu. Dva velké obrazy, jichž původcem jest *Cesare Laurenti* v Benátkách, poutají především naši pozornost. Jeden z nich jest poněkud poškozen; představuje živou pouliční scénu, odehrávající se na postranním benátském plácku (č. 668), jehož půda dostala na obraze trochu příkrý sráz. Půvabný jest druhý obraz „Jaro“ (č. 231), prostá dívka, pohrávající s ptáčkem v kleci zavřeným; jest věru podivuhodné, jak prostředky suchými vykouzlen byl obraz plný šťávy a života. Modelace tvarů navzdor jistému nedostatku prostorové hloubky jest živá a plná, kolorit sytý a ladný: svěží hlava s černým vlasem pikantně se odráží od zadní bílé stěny a čerň šatu i červeň zástěry dívčiny harmonuje výborně se zelenou houní, kryjící chudé lože, na něž dívka usedla. Za příležitosti této zmiňujeme se též o třetím obraze téhož mistra a sice o malbě olejové „Smutná jest duše má“ (č. 631), která tonem svým naprosto se liší od živé barvitosti a nálady obou pastel. Bledá žena, obličeje ne sice krásného ale produševněného žalem, zahalena v černé smuteční roucho, vystupuje z černého pozadí a funerální ráz celého obrazu dovršen jest rámcem zdobeným kříži — zkrátka ničeho nebylo opomenuto, co by mohlo též duši diváka smutně naladit.

Také původcové ostatních pastel osvědčují ve výstavě této, že dovedou stejně vládnouti paletou a štětcem; jsou to dva pražští umělci: *Leo Lerch*, známý již svými pracemi z výstav předešlých, a *Fr. K. Brunner*; k nim přidružil se v poslední době ještě *K. Svoboda Sukdolský* dvěma podobiznami (č. 662 a 667), z nichž vyniká velká postava dámy oděné v bílý šat, provedená na zelené půdě vkusně a pečlivě. Pracemi těmito dostáváme se na pole podobiznářství, jež v naší výstavě jest zastoupeno ukázkami četnými a namnoze zajímavými. Pastely Lerchovy vyznamenávají se opravdovou elegancí: podobizna dámská (č. 283) jest provedena s jistou noblessou, kteráž vhodně odpovídá noblesse zjevu samého a s níž dobře srovnává se mdlý ton, postrádající vší ostrosti a říznosti. Poslední dvě vlastnosti přičísti lze spíše druhé mistrné pastelle „Za jitra“ (č. 265), pokud totiž ušlechtilý profil dívky, právě v obrysu lehce osvětlený, nazvati lze ostrým; polosklopené oko, tvář usměvavá a po ranním spánku uzardělá, šafránový vlas, deroucí se z pod ranního čepečku, ranní déshabillé, objevující šíji a plec, jedinou jednotvárnější a trochu málo nuancovanou plochu, to vše sloučeno jest v okouzlující půvabný zjev, jenž okazuje, jak právě pastellovou technikou lze dostihnouti pel svěží, hebké pleti. Roztomilý jest také obraz Brunnerův (č. 242), plavovlasé děcko s červeným širákem na hlavě, malá koketka, která pravou ručkou tvář svou zastiňuje, kdežto

černé očko potutelně mžourá; modelace tvářiček a ručky jest lehce odstíněna, a bravurním lze nazvati spůsob, jakým v útlé této práci některé podrobnosti jsou načrtnuty.

Olejové malby Lerchovy svědčí opětně o plodnosti a píli mladého umělce. Podobizny a studie jeho vyznamenávají se jistou šířkou, vytýkající takořka jen hlavní rysy zevnějšku a povahy předmětu; takovou jest ku př. zde vystavená studie, hlava stařeny (č. 372), ale vedle této shledáváme zde práci nejjemnějšího druhu, podobiznu dívky (č. 348), minutiosní malbu uhlazené práce, vybírající jen ty nejjemnější tony pro jemné, svěži tvary: krásná hlavinka s lítostným a poněkud utkvělým pohledem zaujala největší část péče malířovy, které se nedostalo stejnou měrou ostatním partiím, jinak sic opatrně malovaným. Třetí práce, důstojník na koni, s jednoduchou, lehce charakterisovanou krajinou v pozadí (č. 550), jest dílko onoho druhu, při němž může malíř objeviti jediné správnost své techniky. Od Fr. Brunnera pochází velká skupina rodinná (č. 500), solidně a s pietou provedená, seřaděná ne bez obratnosti, ale také ne bez jisté sklíčenosti.

Z pražských mistrů nacházíme zde též *F. Šafařovice*; podobizny jeho vynikají vždy obzvláštní vervou, ale také zvláštním a to namnoze nepřirozeným koloritem; ten rozmanitý ton, tu fialový, onde narudlý neb žlutavý, v jakýž ponořuje Šafařovic pleť, vlas, po případě vous i pozadí, nejde nám nijak na mysl, ton, jakýž většinou jest možným jediné jako účinek jevišťových osvětlení a v němž, jak se podobá, tento bystrý umělec jako v nějaké vymoženosti vědomě si libuje. Správné a originálům věrné jsou podobizny *Sieburgrovy* (č. 282), *Popelíkovy* (č. 530) a velká podobizna *H. Senftové* (č. 557), představující známého pražského herce v jedné z jeho velkých úloh; hlavní zásluha jich spočívá ve věrnosti, která v případech těchto jest předním požadavkem, a zásluha tato náleží též oběma podobiznám *J. Skramlíka*, z nichž zvláště poprsí dámy (č. 496), až na ruce poněkud hrubě malované, jest výborně charakterisováno. Méně zdařilou jest velká postava sedící dámy (č. 421); zde vedlejší věci, kožešina, šat, nářadí, nippy a bibeloty téměř utápějí postavu samu, jejíž hlava mimo to, silněji modelovaná, nezdá se ani souviseti s ostatním tělem, které v některých partiích, jako ku př. v rukou, postrádá veškeré plastiky; v detailech, jmenovitě z oboru mrtvé přírody, jeví se ovšem mistrné ovládání štětce. Jan Skramlík vystavil zde také genrový obrázek, jímž se kvalifikuje na malíře vysokého světa; nejsme právě přátely tohoto směru, jehož výtvory nesou na sobě vždy ráz konvencionelní strojenosti, ale směr ten přichází do mody, a novější dobou věnuje se mu ve Francii celá řada umělců, řídících se větším dílem zásadami impressionistů. Uspořádání scény v obraze tom jest případné, a výborně podány jsou opětně jednotlivosti: zavěšený klobouk, pohozený slunečník a klidně ležící pes.

Z podobizen umělců mimopražských poutá především postava zvěčnělého kardinála Schwarzenberga od *Jana Canona.* Canon patří k oněm portretistům, kteří dovedou individualitu osobnosti vytknouti ze stránky vynikající; leč právě na přítomném obraze pohřešujeme tuto přednost: ani postava nemá onoho vždy důstojného držení, ani tvář onoho ušlechtilého rázu, jakým zjev vznešeného hodnostáře církevního

vynikal; malíř zde ubral originálu na imposantnosti a učinil celý výraz dosti nepatrným. Ani skvělá barvitost, ani celá mistrná technika nejsou s to nahraditi tento nedostatek, patrný všem ctitelům zvěčnělého; ti ovšem, jimž osobnost známa nebyla, se zálibou budou prohlížet jemně odstiňovanou pleť a virtuosně malované látkové části. V témže sále spatřujeme také podobiznu dámy od *Angeliho*, vedle Canona jednoho z nejoblíbenějších malířů vysokých kruhů vídeňských; zjev vznešené dámy, spojující s elegancí nelíčenou blahosklonnost, provázenou jistým subretním nádechem, zamlouvá se diváku; v provedení sluší skorem dáti přednost reprodukci skvostných látek před pleťovými partiemi, z nichž jmenovitě ruce jsou dosti nepečlivě formovány. K podobizně této ne sic úchvatné, ale poutavé, dosti nápadnou protivu tvoří obě podobizny belgického mistra *J. Guffensa*, kteréž jsou plny pretense a prázdny životnosti; mrtvé tvary jako z uhlazeného mramoru, chudokrevná pleť, bezvýznamná neb zase exaltovaná tvářnost činí tato díla proslulého mistra spíše odpuzujícími než přitažlivými. Při této příležitosti povšimněmež si také obrazu jiného proslulého mistra brusselského, *J. Portaelsa*. Máme zde tři jeho malby, vesměs spíše fantasie než studie a podobizny. Jedna zove se „Mariana, snílka" (č. 352), osoba to v kroji fantastickém, takořka diabolickém, s nímž nikterak nesouhlasí mlhavý, neurčitý obličej, svědčící spíše o nepřítomnosti ducha, o hypnotické skoprnělosti, než o snění a blouznění; více k životu má se květinářka z Terstu (č. 455), připomínající spíše kroj a typ rumunský, kyprý, čerstvý zjev, hladce malovaný; avšak nejzajímavější jest zlodějka drůbeže (č. 435), realisticky pojatá, výborně charakterisovaná typem a výrazem, jehož síla by se ovšem dobře srovnala s affektem mnohem mocnějším, než jaký působí v obratné cikánce prostá krádež kohouta. Polo ethnografické, polo fantastické tyto postavy nemají jinak následkem své polovičatosti hlubší účinek, jakýž by mohly vzbuditi při své dobré technice, prozrazující všude známou soliditu staré školy Navezovy.

Jednotlivé hlavy a postavy osob posvátných stávají se ve výstavách rovněž jako celé příběhy a komposice církevní stále řídšími a jen zvláštní náhodě lze přičísti, že vedle *Maxovy* hlavy „Credo" (č. 382) vynikající hloubkou výrazu a finessami vyspělé techniky, hlavními to přednostmi velkého mistra, nacházíme ve výstavě několik větších obrazů církevních. Tak na př. vystavena zde „Immaculata conceptio" od *Karla Müllera*, malíře madon par excellence, jenž vyniká vždy úžasnou jemností a hladkostí provedení, líbezností a vroucím citem; ale právě tyto vlastnosti pro velkolepý apokalyptický zjev „ženy oděné sluncem, pod jejímiž nohami byl měsíc a na jejíž hlavě byla koruna dvanácti hvězd," nestačí; drak, jenž svíjí se pod nohama ženy, činí dojem až směšný a ubírá celému obrazu, nadmíru pečlivě malovanému, poslední stopu velikosti. Dojem rozhodně příznivější činí Seifertovo „Zdrávas Maria" (č. 363). Seifert užil rovněž jako Müller motivů starých mistrů, ano použil i zlaté půdy, ale nikoliv důsledně, přidav na pokraji jakýsi egyptský sloup a trochu vegetace, takže učinil svůj obraz jakýmsi kompromisem, spojujícím moderního ducha a realistický nádech s formální, nikoli však vniternou stránkou středověkých mistrů, kompromisem,

kterýž jest do jisté míry šťastným a jenž nalezá zajisté hojně obdivovatelů. Výborný postavou i tváří jest anděl s rozložitými křídly, jež činí však dojem, jakoby byly z lepenky; i postava dívky páně u vytržení klečící jest zdařilá, ale tvář — nehledě k tomu, že jest známá až k omrzení z jiných prací Seifertových, — neodpovídá zcela ideálu madonny. Práce jest naveskrz výborná, ač harmonie koloritu, zlaté, bílé, a růžové barvy, dopadla (patrně po úmyslu původcově) poněkud mdle. Oproti těmto milostným zjevům oplývá velký obraz *A. Liebschera* sv. Jan křtitel znamenitou energií; srovnáme-li obraz tento s madonnou vystavenou od téhož umělce loňského roku, pozorujeme znamenitý pokrok, a srovnáním s menšími obrazy v kollekci nabýváme již dle této jediné ukázky přesvědčení, že Liebscherova ruka jest zvláště šťastnou při díle velkých rozměrů; zde právě ono pracování do šířky s prostředky silnějšími přichází vhod. Celé uspořádání obrazu: sv. Jan křtitel, žehnající pramenu, v jehož léčivé vlnky noří chorý muž ruku (obraz určen jest pro kostel ve Svatojanských lázních), jest až na některé tuhosti, šťastné a případné a v provedení vynikají mnohé části silou, jakéž vzorem jest P. P. Rubens. Rovněž zdařilým lze nazvati velký obraz polského malíře *Jana Styky* (č. 346) „Mater benedicta žehná stavům polským“, obraz v myšlence upomínající na dílo Schefferovo „Christus consolator“ a v uspořádání svém na chrámové obrazy renaissance „Santa conversazione“ zvané, z nichž přijata též architektura trůnu. Malován je s vroucím citem a silou a jmenovitě zástupci stavů polských jsou znamenitě charakterisováni. Méně zdařilým jest druhý obraz Stykův „Ermínia pasačkou“ (č. 639) s přežilou bukolickou náladou, při tom nikoli bez tvrdosti v barvě a kresbě.

Děj biblický, vylíčený realistickým způsobem za pomoci archaeologických a ethnografických podrobností, a pozměněný libovolným románovitým rysem, předvádí *P. Mervart*, známý z výstavy loňské, ve svém „Mojžíšovi mstiteli“; obraz jest mistrný ve správnosti tvarů a v technice, leč uspořádání jest příliš strojené — není to Mojžíš bible, „jenž vida, že žádného tu není, zabil Egyptského a zahrabal jej v písku,“ nýbrž nějaký gladiator, jenž vědom si vítězství, vstupuje na skoleného soupeře a očekává potlesk cirku; též kolorit zdá se nám strojeným a onen bronzový tón, jímž proniknut jest celý obraz, ne všude jest odůvodněn egyptskou nocí, pletí osob a osvětlením síně, jest však patrně z úmyslu volen a dovršen kovovým rámem egyptisujícího slohu. Způsobem pojetí jest to historický obraz v pravém slova smyslu a sice jeden z nejzdařilejších celé výstavy, a odpovídá cele modernímu vkusu nasycenému romány Ebersovými a egyptologickými studiemi.

Malba historická není ve výstavě příliš skvěle zastoupena; přednost přísluší zde polským mistrům, kteří se postarali, aby obor tento nedopadl až běda chudě. Kromě Poláků jsou zde jen ukázky starých neb zastaralých mistrů; malý černý obraz „Na lov se sokolem“ od *H. Verneta* jest pečlivá práce z doby romantismu a jeví nám zvěčnělého mistra, kterýž nebyl romantikem ex professo, na poli cizím; *Hauschildův* Petr amienský jest antikvovaný obraz pečlivě malovaný při obvyklé scenerii, a Ludvík XI. *Karla Javůrka* postrádá při správném provedení psychologické hloubky.

Z Poláků poutá nás především *Kazimír Mirecki* scenou ze života svého patrona: „Svatý Kazimír rozdává almužnu“ (č. 284); malba, prozrazující vyspělou ruku, provedena je s přiměřenou krotkostí a patřičným klidem, s příslušnou dávkou svatosti a lidumilnosti, zračící se ve světlém zjevu královského pacholíka, i s případným vytknutím realistického živlu v postavách chuďasů. Po stránce technické zasluhují též obě práce známého mistra polského *W. Gersona* nelíčeného uznání; vyobrazené předměty „Zavraždění polského krále Přemysla“ (č. 380) a žalářová scéna „Bez naděje“ (č. 460) nejsou však právě takové, aby získaly mysl diváka slabších poněkud nervů. První obraz jest variantem starého thematu vražd a záhub; zajímavější jest druhá scéna, ve zkráceninách bravurně provedená; vůbec jeví se na obou obrazech znamenitá znalost anatomie a jakási záliba v mohutných košech prsních. *Romana Swoynického* „Nadcházení si straníků před sněmem polských šlechticů“ (č. 404) jest hladká komposice s četnými figurami pestrých malebných krojů a obvyklých typů; hlučnému výjevu nedostává se přes veškeru živou gestikulaci jednotlivců pravého života, vůbec psychologické hloubky, pro niž by bylo zde věru vhodné pole. Více než sbírkou kostymů jest *Chelmińského* obraz, představující „Panstvo na cestách za doby Augusta III.“ (č. 399); zde v této společnosti napolo polské, napolo francouzské, stanuvší náhle na rozmočené cestě, proudí skutečný život; v celku máme zde zajímavý kulturní obrázek, malovaný s humorem a se známou obratností mistra, libujícího si v kavalkádách a korsových jízdách předešlého století. Pěkným kulturním obrázkem jest též *Vernera Schuha* kopinník z 30leté války (č. 537); Schuh volívá se zálibou látku z ovzduší oné pohnuté doby a postavy jeho v kostymu a výrazu jsou věrným odrazem válečných těch let; práce sama jest při určitém koloritu vždy správná.

Zbývá zmíniti se ještě o některých postavách historických nebo shistorisovaných jako jest *Sieburgrova* „Hero, očekávající Leandra“ (č. 458) v theatrální pose, neb *Hany z Rotkych* Markétka, zcela slušný zjev, kterýž nezadá nikterak jiným stereotypním Markétkám. *Hanuš Knöchl* zaslal celou řadu studií, historických a allegorických postav; jsou namnoze postaveny v krajinu nepřirozené, sivozelené barvy a vyznamenávají se outlými, oblými údy a pěknými hlavičkami s vytřeštěným, skleněným zrakem; takovou jest na př. hlava dívky (č. 356), plochý profil s krajkovým šátkem virtuosně malovaným; květinářka z Pompeji (č. 428), poetický, ale jakoby vyděšený tvor, a „Jarní báj“ (č. 569) jakási plachá nymfa, nad jejíž hlavou prohánějí se ve větvích stromů čtveračiví amoretkové.

Větších rozměrů jsou tři obrazy *J. Textora* „na úsvitě“, „v poledne“ a „za soumraku“; invencí nejsou právě duchaplné a souvislé a provedením nikoliv bezvadné. Poledne jest charakteristikou jakéhosi párku pralidí dosti bezvýznamné, kdežto svítání a soumrak mají výraz příliš hledaný; práce jest široká, tvary jakoby z kamene neb dřeva tesané, ale celá komposice, lehkost provedení, harmonie zářivého koloritu prozrazují rozhodný talent pro malbu dekorativní velkého slohu.

Obrazů líčících mravy současné, jest na výstavě hojnost; ovšem jsou to většinou obrazy drobnější a jen málokterý povznáší se předmětem

a velikostí nad prostřední míru. Z českých malířů vedle Skramlíka, výše již uvedeného, nacházíme zde především *Schickanedra* a *Věšína*. Schickaneder illustruje dojemným způsobem, jednoduchými, ale účinnými rysy trudný stav stařenky „na výměnku" (č. 442), sedící v chudé komůrce s mísou suchých bramborů ve skleslých rukou; charakteristika je tu výborna a vráščitá tvář stařenky, usoužené a do vůle boží oddané, jest hlubokou psychologickou studií. Výjev Věšínův (č. 472) odehrává se někde na pasece lesů karpatských; selská dívčina, nasbíravší chrastí, překvapena jest náhle vysokým panstvem, dvěma kavalíry, kteří z elegantní dvojspřežné bryčky pozorují sličnou dívku se zalíbením, jež panský kočí doprovází faunským úsměvem. Celý výjev, v němž nevinný, půvabný zjev jest terčem pohledů nikterak nevinných, není bez jistého frivolního nátěru, utajeného diskretně malbou samou, leč prozrazeného nediskretně titulem „Počátek románu"; uspořádání celé scény jest lehké, nenucené, a malba výborná, jak pokud se týče charakteristiky krajiny, mimochodem řečeno jedné z nejlepších krajin celé výstavy, tak i ve figurách. Z pražských mladších malířů vystavil *J. Klír* hřbitovní scénu „Poslední s Bohem" (č. 323), opravdově procítěnou, ale tvrdě provedenou těžkým olověným tonem v koloritu, jejž sdílí též krajinka na podobizně dámy a do jisté míry též večerní idylla (č. 681) s dítky hrajícími si na louce, až příliš bohatě poseté rozmanitými květy; patrno, že Klír neprozírá dosud dosti jasně na přírodu a že ji sestrojuje, jak se podobá, spíše na základě tradic ateliérních. *Sigmund Rudl* uvádí se obrázkem děvčátka s motýlem (č. 574) jako dobrý pozorovatel dětského světa, jehož prostota a nelíčená naivnost dochází u něho milého výrazu; než celý zjev dívenky jest tak chorobný, že vzbuzuje téměř soustrasť. (Dokončení.)

Rozhledy přírodovědecké.

Píše *B. Katzer.*

(Dokonč.)

Neméně zajímava jsou sdělení *z mathematiky chůze.* Přihlédneme-li k době jednoho celého kroku, jenž počíná nasazením jedné nohy na zem a končí opětným došlápnutím téže nohy, rovná se tedy dvěma krokům v obyčejném smyslu: tu má zajímavost především ustanovení pohybu jednotlivých částí nohy. Celé trvání takového dvojitého kroku možno rozvrhnouti na dvě části, předně, kdy noha o zem se opírá, a za druhé, kdy se vznáší a vykonává výkyv ku předu. *Marey* využitkoval důmyslně okamžitou fotografii a získal na velice citlivé desce řadu obrazů rozličných poloh těla v chůzi, běhu a skoku, které výtečně vyznačují vzájemnou souvislost všech údů při pohybu a dopouštějí zevrubné studium podivuhodného zasahání jednotlivých částí do výkonu, kterým trupu a hlavě skoro docela stejnoměrný pohyb se uděluje. *Marey* prozatím přihlédnul jen k výkonu nohy při chůzi, při kterém nutno rozlišiti pohyby tří zakloubení v kotníku, koleně a kyčli, jakož i pohyby šlapadla, nohy a pánve. Dráhy, které jednotlivé části tyto vykonávají, jsou velmi složité, a zevrubný rozbor jich tuto neměl by účelu.

Na počátku prvního období kroku dotkne se šlapadlo patou země, k níž hned po té přiloží se úplně. Tento výkon zaujme více než polovinu času k našlápnutí potřebného; v ostatku doby té šlapadlo zase se zvedá, pata nejdříve, tak že noha jaksi kolem záprstí se odvinuje. Při tom nejprve vykonává kotník dráhu přibližně kruhovitou, koleno dráhu komplikovanou, složenou z počáteční dráhy kruhovité, jejímž středem jest kotník, a z následujícího pohybu úhlového, jejž při zvedání nohy holeň vykonává, tak že celkem koleno opisuje mělkou sinusoidu, a kyčle konečně, závisejíce na pohybu šlapadla, kolena i sklonu pánve, opisují dráhu nesouměrnou, vzhůru vydutou. Je-li jedna noha patou o zem opřena, stojí současně ještě špička druhé nohy na zemi a to jest jediný okamžik, kdy tělo při chůzi na dvou podporách spočívá. Jakmile šlapadlo od země se zvedá, přejde střed pohybu do zakloubení v pánvi. Kyčle zase vykonávají křivku nahoru vydutou, koleno pohybuje se ve výslední dráze z rotace kolem zakloubení v pánvi a z pohybu kyčelního, a kotník konečně opisuje dráhu skládající se z křivky kolena i úhlového pohybu nohy. Výsledek všech těchto pohybů jeví se v pohybu pánve, který jest důležit, protože přibližně rovná se pohybu těžiště celého těla, které v místech těch asi leží. Jelikož pak účinek končetin na pánev jest vždy šikmý, následuje z toho nestejnost pohybu jejího, tedy mnohem hojnější porušení pravidelnosti ve dráze, nežli při chůzi na př. u ramene nastati může. (Compt. rend. J. XCVIII., pag. 1218.)

Aby ustanovil souvislost rychlosti chůze s délkou kroků a rhytmem, jakým se konají, učinil *Marey* dále řadu pokusů pomocí odografu, t. j. přístroje k zaznamenání pohybů, jenž umožnil přesné ustanovení počtu kroků, resp. dvojitých kroků v minutě, jenž do vztahu byl uveden s dobou potřebnou k vykonání dráhy 1542 metrů dlouhé, a s délkou kroků. I shledal, že na př. při 60 krocích v minutě, doba k urazení cesty činila 1230 vteřin a délka kroků zdvojených 1·35 m.; při rhytmu 65 byla doba 1120 vteřin a délka kroků 1·37 m.; při rhytmu 75 byla doba 878 vteřin a délka kroků 1·51 m.; při rhytmu 80 byla doba 832 vteřin, délka kroků 1·50 m.; při rhytmu 85 doba 783 vteřin, délka kroků 1·49 m. a konečně při 90 krocích v minutě byla doba 841 vteřin a délka kroků 1.32 m. Z výsledků těch plyne, že od bratří *Weberů* vyslovený zákon, že kroky jsou tím delší, čím rychlejší jest rhytmus chůze, neplatí úplně, nýbrž že délky kroků málo přibývá do rhytmu 65, odtud však že roste značně do rhytmu 75, načež kroky zase stávají se kratšími. Dále jest zřejmo, že rychlost chůze zvětšuje se až do rhytmu 85, kdy na proběhnutí 1542 metrů bylo třeba jen 783 vteřin; je-li sled kroků ještě čilejší, t. j. obnáší-li více než 85 v minutě, chůze stává se pomalejší. Kdo tedy, maje na kvap, dobu chce náležitě využitkovati, přestane běhati jako obuvník na trh, a zařídí chůzi svou ve shodě s nynějším stavem vědy na rhytmus 85.

Úmrtí.

František Šimáček.

V řadách těch, kdož v ušlechtilém nadšení zasvětili vlasti život svůj, různá jsou hesla vůdčí, různé prostředky, jimiž jednotlivci k cíli chtějí dospěti, různý však, ba velice různý bývá také vděk národa, jemuž sloužili. Uznalost zajisté nedostavuje se zároveň s činem, byť sebe krásnějším, ale vyrůstá teprve při výsledcích činu, při nichž pak lidstvo vzpomíná na jeho původce i dávno zesnulého, jemuž za života nevěnovalo pozornosti a úcty náležité. Tak neděje se jen u nás, tak děje se po celém světě. Dojista však nejmenšího uznání dostává se těm, kteří síly své věnovali službě veřejného tisku; neznámi větším dílem svému čtenářstvu, pomijeni jsou prostým mlčením v dějinách, a sama historie literární, které nejméně sluší býti předpojatu, nemá pro ně ve své knize stránky téměř ani jediné. A přece zrodily se v jich hlavách myšlénky nejblahodárnější, z jich péra vyplynuly návrhy, které celému národu byly počátkem zdaru a štěstí.

Z řady takových mužů byl také František Šimáček, jehož rov letošní máj postlal čerstvými svými květy — zesnulť dne 5. května t. r. v 51. roku svého věku. Šimáček byl muž činu, dělné práce, kteráž byla vůdčí zásadou veškeré jeho činnosti. Nebyl přítelem zdobných slov a lesklých frasí, jimiž tak rádi mnozí jakoby pozlátkem jakýmsi se okrášlují a tak neplodnost svého počínání zastírají. Jsa, jak jsme řekli, mužem činu, nejednal nicméně bez rozvahy a rozváživ záměr svůj, sledoval jej pak s vytrvalostí nezlomnou. Činnost jeho má napořád ráz praktický. Šimáček věnoval se hned v mladistvém věku, ač bylo to tehdy méně než kdy jindy lákavo, žurnalistice — první jeho články přinesly „Zlaté Klasy“ a „Pražské Noviny“. Práce své podepisoval tehdy přijatým jménem Vojtěch Bělák. R. 1857 jal se vydávati periodický spis „Posla z Prahy“, kterýž později i formálně v časopis se změnil. Tomuto listu, z něhož prodlením let stal se politický denník, jehož název v posledních létech jeho trvání změněn v „České Noviny“, věnoval Šimáček péči v pravdě otcovskou; v něj uložil celou řadu článků, které záhy počaly nésti po vlastech našich ovoce nejhojnější. Poznalť praktický ten muž záhy, že nestačí nám vymaniti se toliko po stránce duševní z područí německého, ale že třeba jest shostiti se také ve příčině hmotné tížícího jha německého kapitálu. Z toho důvodu zastával se co nejrázněji myšlénky spolčovací k účelům hmotného prospěchu; povznesením blahobytu domáhal se cílů čistě vlasteneckých, kterých nikdy ani na okamžik s oka nespouštěl. Zařízení záložen, jež u nás tak skvěle se osvědčilo, jest jeho dílem, právě jako jeho zásluhou vzkvetly jiné podniky hospodářské. Ač při všem konání svém byl ryzím poctivcem, přinesla mu teprve léta pozdější, kdy zásady jeho došly platnosti, všeobecné zasloužené uznání.

Mimo list svůj súčastnil se Šimáček činnou rukou redakce „Národních Listů“, r. 1861 od Palackého a Riegra založených, a redigoval později vedle svého „Posla“ také „Národ“, jemuž četné oběti přinášeti byl nucen. Když nastalo kruté pronásledování listů českých za místo-

držitelství Kollerova, byl Šimáček mimo citelné ztráty peněžní odsouzen na čtyři měsíce do vězení, jehož byl již r. 1861 jakožto první náš žurnalistický vězeň zakusil. Účastně se horlivě života politického, byl zvolen za poslance zemského i na radu říšskou, kterýchž mandátů v době abstinence ovšem nepoužil.

V posledních létech neúmorně činného života svého opustil Šimáček dráhu politickou docela, zastavil svůj list a věnoval se odtud výhradně nakladatelství, k němuž si přede dvěma roky zařídil knihkupectví. Není třeba, abychom uváděli jména veliký̌ch, nákladných a velecenných děl, jež vyšla péčí jeho ke skutečnému obohacení a k okrase literatury české — znáť je každý předobře a ví také, s jakou svědomitostí ujal se obrázkového listu „Světozora"; ale toho nelze pominouti mlčením, že neobmezoval se snad jen na díla belletristická, jak známo alespoň poměrně výnosná, ale že velmi rázně ujal se také literatury vědecké, a vydal spisy, na něž u nás dosud málo kdo se odvažuje. A v té věci choval ještě celou řadu dalekosáhlých plánů, jichž nenadálá smrť k nenabytné škodě zvláště vědecké literatury naší provésti mu nedovolila. Než i tak získal si Šimáček o veškeren život náš, hlavně pak ve směru hospodářském a literárním, tolik zásluh trvalých, že památka jeho žíti bude stále v mysli vděčného národa. *F. V. Vykoukal.*

Pavel Křížkovský,

proslulý hudební skladatel český, skonal dne 8. května t. r. v Brně. Narodil se v Holasovicích ve Slezsku dne 9. ledna 1821. Zesnulý složil výtečné sbory a sharmonisoval skoro všecky nápěvy v Sušilově sbírce moravských národních písní. Z jeho skladeb nejznámější je překrásná „Utonulá".

Nikolaj Ivanovič Kostomarov.

Zpráva o smrti stařičkého Kostomarova, který 20. dubna t. r. zemřel v Petrohradě, bolestně dotkla se každého přítele slovanské vzájemnosti. V něm ztrácí historická věda ruská jednoho ze svých nejpřednějších pěstitelů a Ukrajina, užší jeho vlast, druha oněch nadšených bojovníků, kteří v letech třicátých a čtyřicátých všemožně snažili se probuditi národní uvědomění v maloruském lidu.

Kostomarov narodil se 4. května r. 1817 na statku otcově Jurasovce, v gubernii Voroněžské. Jako desítiletý hoch odvezen byl do Moskvy na vychování, když však záhy na to otec jeho byl úkladně zavražděn vlastními mužíky, byl nucen vrátiti se domů a r. 1828 dala jej matka do pensionatu ve Voroněži. Tamtéž absolvoval lyceum, načež odebral se na charkovskou universitu. Ukončiv studia roku 1837 vstoupil do vojska, brzy však vystoupil a roku 1840 dissertací *„O významu Unie na západní Rusi"* ucházel se o stupeň magistra svobodných umění. Avšak závadou byl její volnomyslný směr a teprv o čtyři léta později dissertací *„O historickém významu ruské národní poesie"* se mu jeho úmysl podařil. Odešel pak do Kyjeva a stal se professorem

historie na tamnějším lyceum. R. 1846 byl zvolen za assistenta při kathedře ruské historie na universitě sv. Vladimíra, avšak již roku následujícího, osočen jsa u vlády ze svých maloruských snah, byl zatčen a odvezen do Petrohradu. Dlouho byl vězněm; konečně jej jako úředníka internovali do Saratova. Tam pobyl Kostomarov do r. 1856 a zabýval se horlivě studiemi historickými a ethnografickými. Když vstoupením na trůn Alexandra II. stal se účastným amnestie, výbornými spisy „Bohdan Chmělnický“ a „Vzpoura Steňky Razina“ jako talentovaný historik získal si takové jméno, že mu r. 1859 nabídla universita petrohradská stolici ruské historie. Zastával ji až do r. 1862, kdy pro studentské nepokoje universita byla zavřena, načež ustoupil v soukromí a věnoval poslední dny svého života výlučně vědeckému bádání.

Práce Kostomarovy jsou psány dílem malorusky, dílem velkorusky. Prvé týká se zejmena té doby, kdy spřáteliv se s Kulišem, Ševčenkou, Hulakem a s jinými ukrajinskými spisovateli a vlastenci toužil povznésti jazyk maloruský z dřívějšího ponížení a vzkřísiti jeho literaturu k novému životu. Pozoruhodny jsou v té příčině jeho básnické výtvory, vydávané pod pseudonymem Jeremiáše Halky, které s nejlepšími toho času závoditi mohly. Již r. 1838 napsal drama „*Sava Čalý*“, o rok později vydal své „*Ukrajinské ballady*“ a konečně r. 1840 sbírku básní „*Větka*“ a tragedii „*Perejaslavská noc*“, kterou ne neprávem mnozí za jeho nejlepší básnické dílo pokládají. Mimo to přeložil Byronovy „*Hebrejské melodie*“. Poesie Kostomarova, kotvící všemi kořeny v půdě vlastního národa, záhy nalezla též obliby za hranicemi. U nás Fr. Lad. Čelakovský převedl z ní několik ukázek. Později však za příčinou vědeckých studií vzdal se K. literární činnosti v tomto směru téměř úplně. Jen několik románů a pověstí jest nám v druhé periodě jeho života zaznamenati, jako byly „*Kudějar*“, „*Cholop*“ a „*Černigovka*“, jež vesměs honosí se věrností ethnografickou a historickou.

Tím větším za to potěšením plní přítele ruské slovesnosti vědecké jeho spisy. Kostomarov druží se bez odporu k nejznamenitějším ruským historikům. Vedle prací již uvedených historické monografie „*Smutné doby Moskevské říše na počátku XVII. věku*“, „*Ruina*“, „*Massena*“, „*Mazepovci*“, „*Hetmanstvo Vitovského*“, „*Jižní Rus na konci XVI. věku*“, „*Počátek Rusi*“, „*Ivan Svirgovskij*“, „*Boj ukrajinských kozáků s Polskou před Bohdanem Chmělnickým*“ a zvláště výborné, na pramenech posud neužitých zbudované dílo „*Poslední léta Obce Pospolité*“ zjednaly Kostomarovu netoliko neobyčejnou populárnost, ale též jedno z nejčestnějších míst mezi souvěkými učenci. R. 1870 počal konečně vydávati veliké dílo „*Ruská historie v životopisech její hlavních činitelů*“, začínaje velikým knězem Vladimírem až do vstoupení na trůn Kateřiny II. Historické spisy Kostomarova vyznačují se vesměs objektivností, hloubavou prozíravostí a střízlivým úsudkem, opřeným na základě svědomité a všestranné znalosti věci. Také jeho studie ethnografické, jako „*Nákres domácího života a mravů velkoruských v XVI. a XVII. věku*“, a neméně „*Symbolika maloruských písní*“ jsou plny zajímavosti a svým významem i cenou důležity. Bohatá to činnost jediného života, který sic neskvěl se zevnějším leskem, avšak i ve svém působení tichého badatele vydal plody, jejichž hodnoty čas neumenší.

